

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס וילנא החדש

חלק א
דף ב-ח

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

שערים ועימוד:

דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון ח' טבת תש"פ - עד שבת קודש פרשת ויחי י"ד טבת תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף ב עד דף ח

הנושאים המרכזיים: זמן קריאת שמע של ערבית, קריאת שמע שעל המטה, יסורין, מזיקין, מקום התפילה

דף ב

- תחילת וסוף זמן קריאת שמע של ערבית

דף ג

- זמני האשמורות בארץ וברקיע ושאגת הקב"ה על החורבן
- כניסה לחורבה
- זמן קימת דוד המלך ואם משה רבינו ידע מתי הוא חצות

דף ד

- חסידותו של דוד המלך ומדוע אף על פי כן ירא
- סמיכת גאולה לתפילה של ערבית
- מאמרים של רבי אלעזר בר אבינא
- קריאת שמע שעל המטה

דף ה

- קריאת שמע שעל המטה
- יסורין
- מאמרים של אבא בנימין

דף ו

- ענין המזיקין
- תפילה בבית הכנסת, קביעות מקום לתפילה, ריצה לבית הכנסת, תפילה אחורי בית הכנסת
- תפילין של הקדוש ברוך הוא
- מאמרים של רבי חלבו בשם רב הונא

דף ז

- תפילתו של הקב"ה
- כעסו של הקב"ה
- מאמרי רב יוחנן בשם רבי יוסי
- מאמרי רב יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי

דף ח

- תפילה בזמן שהציבור מתפללים
- תפילה 'לעת מצא'
- תפילה במקום הלימוד
- כניסה לבית הכנסת שיעור שני פתחים, יציאה מבית הכנסת כשספר תורה פתוח, מעבר מאחורי בית הכנסת כשמתפללים
- הוראות אמוראים לבניהם
- קריאת שמע של ערבית או של שחרית בין עלות השחר לנץ החמה

מאימתי

מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמתו ונטלו והעריב שמשן והגיע עתם לאכול בתרומה: **עד סוף האשמורה הראשונה.** שלש שליש הלילה לשמרם בגמר (דף ג.), ומשם ואילך עבר זמן לזו מקרי מו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקונה קודם לכן לא יצא ידי חובתו. סם כן נמי קורין אותה בצית הכנסת כדי לעמוד בתפלה ממוך דכרי תורה ובכי מעיל בצביי בצדכות ירושלמי. ולפיכך מוכה עליהן לקרותה שלמחר משמחנן. וכקריאת פרשה לאשוה שלמה קונה על מעמו יצא: **עד שיעלה עמוד השחר.** שכל הלילה קרוי זמן שכיבה: **הקטר חלבים ואברים.** של קרבנות שנזרק דמן ביום: **מצותן.** לשעלות כל הלילה ואינן נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למעלה מן המזבח דכתי[1]: **חלבים.** של כל הקרבנות: **אברים.** של עולה: **וכל הנאכלים ליום אחד.** כגון מנחת נסכים וכבשי עלרת ומנחת חומה ומצה וכבשי עלרת ומנחת חומה: **מצותן.** עד חצות הלילה: **עד שיעלה עמוד השחר.** והוא מעילן להיות עומר בכתיב כתוכה לו יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז)[2] וכלם מתולה ללמדו: **אם כן למה אמרו חכמים עד חצות.** בקריאת שמע ובהלילת קדשי: **כדי להרחיק אדם מן העבירה.** **גמ'** [3]**תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא** [4] **דתני בברייתא ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי** [5]**דכתיב** [6]**בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשיבוצה אימת משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ואי בעית אימא ילף מברייתו של עולם דכתיב** [7]**ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני** [8]**בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית והדר פריש בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן** [9]**דכפרה לא מעכבא כדרתניא** [10]**ובא השמש ומהר** [11]**ביאת שמש מעכבתו מלאכול בתרומה. ומאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי ומהר מהר בילמא**

מאימתי קורין וכו'. פי' רש"י ומאן היכי קרינן מנעוד יום ואין לנו ממתינין לגמת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שלו המנה עיקר והוא לגמר גמת הכוכבים. והכי ניחא ביותר שפיר קרי קודם לכן לא יצא ולא הם כמה לנו שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקונה קודם לכן לא יצא ידי חובתו. סם כן נמי קורין אותה בצית הכנסת כדי לעמוד בתפלה ממוך דכרי תורה ובכי מעיל בצביי בצדכות ירושלמי. ולפיכך מוכה עליהן לקרותה שלמחר משמחנן. וכקריאת פרשה לאשוה שלמה קונה על מעמו יצא: **עד שיעלה עמוד השחר.** שכל הלילה קרוי זמן שכיבה: **הקטר חלבים ואברים.** של קרבנות שנזרק דמן ביום: **מצותן.** לשעלות כל הלילה ואינן נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למעלה מן המזבח דכתי[1]: **חלבים.** של כל הקרבנות: **אברים.** של עולה: **וכל הנאכלים ליום אחד.** כגון מנחת נסכים וכבשי עלרת ומנחת חומה ומצה וכבשי עלרת ומנחת חומה: **מצותן.** עד חצות הלילה: **עד שיעלה עמוד השחר.** והוא מעילן להיות עומר בכתיב כתוכה לו יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז)[2] וכלם מתולה ללמדו: **אם כן למה אמרו חכמים עד חצות.** בקריאת שמע ובהלילת קדשי: **כדי להרחיק אדם מן העבירה.** **גמ'** [3]**תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא** [4] **דתני בברייתא ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי** [5]**דכתיב** [6]**בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשיבוצה אימת משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ואי בעית אימא ילף מברייתו של עולם דכתיב** [7]**ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני** [8]**בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית והדר פריש בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן** [9]**דכפרה לא מעכבא כדרתניא** [10]**ובא השמש ומהר** [11]**ביאת שמש מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו אלא מבעוד יום. ומאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי ומהר מהר בילמא**

קורין את שמע בערבין. [א]משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים [ב]עד חצות. רבן גמליאל אומר [ג]עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא [ד]כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר [ה]הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר [ו]כל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות [ז]כדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** [ח]תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא [ט] דתני בברייתא ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי [י]דכתיב [יא]בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשיבוצה אימת משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ואי בעית אימא ילף מברייתו של עולם דכתיב [יב]ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני [יג]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית והדר פריש בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן [יד]דכפרה לא מעכבא כדרתניא [טו]ובא השמש ומהר [טז]ביאת שמש מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו אלא מבעוד יום. ומאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי ומהר מהר בילמא

פניני רש"י

הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. לכתיב (ויקרא ז) על מוקדה על המזבח כל הלילה...
(ספרים שם): ד"ה בזמנן

רב נסים גאון

פרק ראשון

מאימתי קורין וכו'. משמע שכהנים שטובלין ליה בין שאני טבלא שטבלו בתחלת היום שהוא סהוה טמא אבל לסוף כמנו סהור וכה שמשחירין כמנו לשנה הבהיריות ושנה הבהיריות עד ערב יום טוב האחרון סלא ספת יחיב לכעור כדכתיב בפרשת ידיו בעיני הקדש ותנא בשאר סיפרי דבי רב (שם) כי הכלה לעשר לבעוטה כבר. ת"ל כי הכלה לעשר הכל שהמשערות כלין בו ביה אמר ערב ר"ש האחרון של ספח של הבירות ושל שביעית ויה ביעור בהבירות כמני מעשר עני שבשלישית (בשאר ספרי ספח ספת"ש פ"ג) בעדני הקודש של חבית יה מעשר שני ונטע רבעי. נתני לנר ליחום ולאלמנה זה מעשר עני לכם שהוא נפאה ותן (שם מעשה) בבנתה בדיים (אחרונין) הוי סחניין לעשר ולאלה בסדין מערבא ירושלמי ספח פ"ב) בעדני הקודש בין חבית יה בין נתניה זה הדומה ותורמה מעשר. לנר ליחום ולאלמנה זה מעשר עני לכם שהוא נפאה ותן (שם מעשה) בבנתה בדיים (אחרונין) הוי סחניין לעשר ולאלה בסדין דבני

פנימי רש"י

במערבא. מארץ ישראל:
(שבת סה:) ד"ה מערבאי.

רב נסים גאון

שמים ואם בשונג משלם קרן ותוספת כדכתיב (ויקרא כ"ג) ואיש כי יאכל קודש בשגגה ואפי' הכהן עצמו אם יאכלנה במדבר ששהוא טמא חייב מיתה כדכתיב (שם) ואכלו בו כי יחללוהו ותניא (סנהדרין דף פג:) ואלו שהן בפחות כדי שטא שאכל תרומה טהורה כו' ואין מועיל בה הפדיון כלום ואינו מוציאה מקדושתה ולא תהא מותרת לישראל לעולם אלא אסורה הוא עליה מכל מקום לבד מאשת כהן ועבדיו המנענעים כדכתב (ויקרא כ"ב) וכהן כי יקנה נפש ומפרש (יומא ס"ו) מנין לכהן שנשא אשה יקנה עבדים שיאכלו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה נפש קנין כספו קנינו שקנה קנין אוכל ושאר הכהן למוכרה לתרומה לכהן אחר לפי שהוא כספו ואסור לאכלו בלא רשותו דים ואינה מותרת לטבול יום אלא עד צאת הכוכבים ואם נפל חלק אחד של תרומה לתוך ע"ש ואפי' נפל אחד מאלף לישראל ונעשה הכל כתרומ' שאין לישראל היתר לאכלה ואינה מותרת אלא לכהן בלבד אבל אם נפל אחד של תרומה לתוך ק' של חולין מפרישי ממנו חלק אחד ונותנו לכהן ואשאר מותר לישראל הרי אלו בתרומה הטבורית נפשי כהי הן וחייבין עליהן מיתה ותוספ ואמרינן לזרים ועולין בא' ומאה ושעונין ורחיצה דיים והערב שמש הרי אלו בתרומה ובטבורית מה שאין כן במעשר. והתוספרי שישנן בקודש שהוא קרוי קרבן מפני שמקטיר ממנו אמוריו וחלביו לפי שבי המזבח ואם והניה מותרת בהן המקריבו באותם מתעבדות האדבע שהן שדוחה וקבלה והלבה ודוחקה אם מחשבו בשחיטתה לזרוק דמה או להקטיר אמוריה לכהנת אותו היום או אם יחשב באותו האדבע העבודות לוכל היומנו כזית בשר חוץ לזמנו נעשה אותו הנותר פיגול ופסול במחשבה שחשב בשעת עבודה כדכתיב (ויקרא ז') לא יחשב לו פגול ודרשינן (זבחים כ"ט) במחשבה נפסל וכן מה שישתייר ממנו עד שישבור העת והזמן הקצוב לו כבר נעשה נותר כדכתיב (ויקרא י"ט) ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר נגי' הפגול והנותר אם אוכל אדם מהן כזית במדד חייב כרת בשוגג ובמזיד חייב חטאת כדתנן (פרשת דף ק"ו) ליו בריתות בתורה וכתן הכהן האוכל חלב וזב ונותר ופגול על אלו חייבין עון זוזין כרת ועל אלו חטאת ועל זוזין כרת ואם הטמא אם יאכל כזית מבשר הקדשים במדד חייב כרת כדכתי' (ויקרא ז') והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמי' [נזר' ומטמאתו עליו ונכרתה] ואם בשוגג אבל חייב קרבן עולה ויורד היינו שאמר בו הכתוב (שם ה') ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו וכל קרבן שהלך בו הכתוב בין שאיר לעני נקרא עולה ויורד והחטאת התחתיב בה על החלב ועל הדם והפגול והנותר וכלל הנמרים במשנתנו היא חטאת קבועה בין דל בין עשיר שוין בה ואיתיה לפרישיה דקרבן עולה ויורד התחתיב בה טמא שאכל את הקודש בפרשת (ויקרא ה') ונפש כי תחטא ושמעה בקולת שני נפשי אשר תגע בכל דבר טמא לפי שהשלים הענין בפוסק השלישי וכתיב ונעלם ממנו ואינו יודע ואשם ונשאו מיניהן באלו הפסוקים אין אנו רואין בהן זולתי זכרון הטומאה לא יהיה וכבר ידענו כי כל אחת מישראל אם הוא נוגע בדבר טמא אינו חייב אלא לישהר בלבד ואין עליו אשם אבה הדבר ולא אשמה אלא אם כן עשה דבר שגורם לו אשמה ושמא שמתחייב עליה להתכפר בקרבן ולא מצינו בפשוטן של כתובים הללו כלום מזה הדבר אבל התירוצו לנו בתוספ' ד"ל פירושן של דברים הללו ובירורן והנידוי לנו א"א זו משנה הוא שחייב אותו הקרבן והוא אינו אכילת בשר הקודש או ביאת המקדש כדנינו באלא בטומאת מקדש וקדשיו והזהיר ועשה על הטומאה שהוא חייב קרבן על הטומאה מה בשהזהיר ועשה על הטומאה בין טומאת מקדש וקדשיו ולפי שנוגע בדבר כ

יום ראשון ח׳ טבת תש״פ | ברכות דף ב

משנה

תחילת זמן קריאת שמע

מאימתי קורין את שמע בערבין?

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, שהוא בצאת הכוכבים.

סוף זמן קריאת שמע

עד סוף האשמורה הראשונה [שליש הלילה], מפני שעד אז הולכים לישון, וזמן זה נקרא 'ובשכבך', **דברי רבי אליעזר.**

וחכמים אומרים, עד חצות.

רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר מפני שעד אז ישנים, וכל זמן זה נקרא 'ובשכבך'.

מעשה ובאו בניו של רבן גמליאל **מבית המשתה, אמרו לו: לא קרינו את שמע.**

אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות, ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות, מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

הקטר חלבים ואברים מצותן להקטירם על המזבח **עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלים ליום אחד מצותן** - זמן אכילתם **עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העבירה.**

גמרא

קושיא א מהיכן הגיע התנא ולמד את עיקר חיוב קריאת שמע לפני שמתחיל לדון מתי זמן הקריאה

תנא היכא קאי דקתני [היכן עומד התנא ששונה] **מאימתי?**

קושיא ב מדוע התנא מתחיל בקריאת שמע של ערבית

ותו [ועוד], **מאי שנא דתני בערבית ברישא** [מדוע שינה התנא ולימד תחילה את דין קריאת שמע של ערבית, **לתני דשחרית ברישא** [שישנה את הדין של שחרית בתחילה]**?**

תשובה התנא מדבר על דברי התורה ששם כתוב במפורש לקרוא קריאת שמע בערב ובבוקר

תנא אקרא קאי [התנא שונה את דינו על הפסוק], **דכתיב 'בשכבך ובקומך', והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת, משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן.**

תשובה ב מדוע התנא מתחיל בק"ש של ערבית לפני שחרית

ואי בעית אימא: יליף [התנא לומד] **מברייתו של עולם, דכתיב 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'.**

קושיא: מדוע במשניות בהמשך מתחיל התנא בק"ש של שחרית ואחר כך של ערבית

אי הכי [אם כן שהתנא מלמד תחילה דין ערבית], **סיפא דקתני: בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, לתני דערבית ברישא?**

תשובה: התנא מתחיל בק"ש של ערבית ואחר כך של שחרית, כיון שכבר עסוק בשל שחרית סיים דיני שחרית ואחר כך ביאר דיני ערבית

תנא פתח בערבית, והדר תני בשחרית, עד דקאי [כיון שכבר עמד ועסק] **בשחרית פריש מילי** [פירש דברי קריאת שמע] **דשחרית, והדר פריש** [ואחר כך פירש] **מילי דערבית.**

◆◆◆

קושיא מדוע אמרה המשנה שזמן ק"ש מתחיל 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם' ולא אמרה המשנה 'משעת צאת הכוכבים'

אמר מר: משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, מכדי [הנה] **כהנים אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים?**

תשובה, התנא חידש לנו דרך אגב שכהנים שנטמאו וטבלו במשך היום יכולים לאכול תרומה מצאת הכוכבים, ואינם צריכים להמתין לבוקר עד לאחר שיביאו את קרבנותיהם

מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, כהנים אימת קא אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים, והא קמשמע לן דכפרה לא מעכבא [שהכפרה בהבאת הקרבנות ביום אינה מעכבת באכילת תרומה].

ראיה מברייתא לדין זה

כדתניא 'ובא השמש וטהר', ביאת שמשו [גמר שקיעת החמה שהוא צאת הכוכבים] **מעכבתו מלאכול בתרומה, ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה.**

קושיא על מקור הדין מהפסוק 'ובא השמש וטהר' אולי אין הכונה שהשמש באה לים ושוקעת [והשמש עוברת ו'נטהרת' מהעולם] אולי הכונה שהשמש באה וזורחת בבוקר, והאדם 'נטהר' לאחר שיביא את קרבנותיו

וממאי דהאי 'ובא השמש' ביאת השמש, והאי 'וטהר' טהר יומא [שהיום נטהר ועבר] [עמוד ב], **דילמא** [אולי] **ביאת אורו** [זריחת השמש] **הוא, ומאי 'וטהר' טהר גברא** [שהאדם יטהר עצמו בהבאת הקרבנות].

תשובה: אם כך הפסוק היה צריך לומר 'ויטהר' בלשון הוראה וציווי לאדם שיטהר את עצמו בהבאת קרבנותיו

אמר רבה בר רב שילא: אם כן [שמה שכתוב 'וטהר' הוא הוראה שיטהר את עצמו

בהבאת הקרבנות] **לימא קרא** [יאמר הפסוק] **'ויטהר', מאי וטהר** [שהוא לשון סיפור דברים ולא ציווי והוראה]? **טהר יומא** [שהיום נטהר ועבר], **כדאמרי אינשי איערב שמשא** [השמש שקעה במערב], **ואדכי יומא** [ועבר היום].

בארץ ישראל הסתפקו מה הפירוש 'ובא השמש וטהר' והוכיחו מברייתא שהכונה לשקיעת החמה וצאת הכוכבים

במערבא הא דרבה [מה שלמדנו לעיל בשם רבה] **בר רב שילא לא שמיע להו** [הם לא שמעו מאמר זה],

ובעו לה מיבעיא [והם הסתפקו בפירוש הפסוק]: **האי 'ובא השמש' ביאת שמשו הוא, ומאי 'וטהר' טהר יומא. או דילמא** [שמא] **ביאת אורו הוא, ומאי 'וטהר' טהר גברא.**

והדר פשטו לה מברייתא מדקתני בברייתא: סימן לדבר צאת הכוכבים, שמע מינה ביאת שמשו הוא, ומאי וטהר טהר יומא.

✦ ✦ ✦

ברייתא שחולקת על המשנה שלנו ואומרת זמן אחר לסוף זמן קריאת שמע

אמר מר: משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן.

ורמינהו [והקשו סתירה מברייתא] **מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני נכנס לאכול פתו במלח, עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו.**

בירור האם הברייתא גם חולקת על משנתינו בענין תחילת זמן קריאת שמע

סיפא שסיום זמן קריאת שמע הוא עד שנפטר מהסעודה, **ודאי פליגא אמתניתין** [חולק על משנתינו] שבמשנה הזמן הכי מוקדם לסוף זמן קריאת שמע הוא סוף האשמורה הראשונה.

ומסתפקת הגמרא: **רישא** של הברייתא שתחילת הזמן הוא משהעני נכנס לאכול **מי לימא פליגי אמתניתין** [האם נאמר שהיא גם חולקת על משנתינו]?

הזמן של המשנה (אכילת הכהנים) ושל הברייתא (אכילת העני) הוא אותו זמן, ואין מחלוקת בין המשנה לברייתא

פושטת הגמרא: **לא. עני וכהן חד שיעורא הוא** [שיעור אחד הוא].

סתירה מברייתא שמוכח בה שזמן אכילת הכהנים וזמן אכילת כל אדם אינו אותו זמן

הגמרא מביאה סתירה על כך: **ורמינהו, מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, דברי רבי מאיר.**

וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן, סימן לדבר צאת הכוכבים.

ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר 'ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים'.

ואומר: 'והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה'.

[ביאור בברייתא מדוע מביאה שתי הוכחות]

מאי ואומר, וכי תימא [אם תאמר] שאין ראיה ממה שהפסוק אומר שהם עשו מלאכה עד צאת הכוכבים שעד אז הוא לילה שאפשר לומר, **מכי ערבא שמשא ליליא הוא** [שכאשר השמש שוקעת הוא לילה] **ואינהו דמחשכי ומקדמי** [והם עשו מלאכה בלילה עד צאת הכוכבים, וכן היום מתחיל בנץ החמה והם הקדימו ועשו מלאכה מעלות השחר]**, תא שמע 'והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה'** הרי שמעלות השחר עד צאת הכוכבים נקרא 'יום'.

ביאור הסתירה על יסוד הנחה שזמן אכילת עני ואכילת כל אדם שווים

קא סלקא דעתך בפשטות אנו מעלים בדעתינו וסוברים **דעני** - שעני בימות החול, **ובני אדם** בערבי שבתות **חד שעורא הוא** [שיעור אחד הוא] שרוב בני אדם עניים, **ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא, חכמים** שאומרים משעה שהכהנים אוכלים, **היינו רבי מאיר** שאומר משעה שבני אדם אוכלים, **אלא שמע מינה עני שעורא לחוד וכהן שעורא לחוד.**

דחיית ההנחה, זמן אכילת עני ואכילת כל אדם אינם שווים

דוחה הגמרא: **לא. עני וכהן חד שעורא הוא. ועני ובני אדם לאו חד שעורא הוא,** וממילא אין כל סתירה.

סתירה מברייתא שמוכח בה שזמן אכילת הכהנים וזמן אכילת עני אינו אותו זמן

מקשה הגמרא: **ועני וכהן חד שעורא הוא, ורמינהו מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין:**

משעה שקדש היום בערבי שבתות שהוא בין השמשות שמאז אסור לעשות מלאכה מספק ומאז זמן קריאת שמע דערבית, **דברי רבי אליעזר.**

רבי יהושע אומר: משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן שהוא בצאת הכוכבים.

רבי מאיר אומר: משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן שהוא קודם בין השמשות.

אמר לו רבי יהודה: והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים ועדיין אינו זמן קריאת שמע דערבית.

רבי חנינא אומר: משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח.

רבי אחאי ואמרי לה רבי אחא אומר: משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב.

ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא, רבי חנינא שאומר משעה שהעני נכנס לאכול **היינו רבי יהושע** שאומר משעה שהכהנים אוכלים בתרומתם, **אלא לאו שמע מינה שעורא דעני לחוד ושעורא דכהן לחוד.**

שמע מינה.

בירור איזה זמן מאוחר יותר, אכילת העני או אכילת הכהנים

הגמרא מבררת: **הי מנייהו** [מה מהם] **מאוחר, מסתברא דעני מאוחר,** וראשית הוא זמן אכילת הכהנים בצאת הכוכבים, ולאחר מכן זמן אכילת העני [לאחר צאת הכוכבים], ורבי אליעזר שאומר מבין השמשות הוא לפני זמן אכילת הכהנים.

דאי אמרת דעני מוקדם, וראשית הוא זמן אכילת העני [בבין השמשות], ולאחר מכן זמן

אכילת הכהנים [בצאת הכוכבים], **רבי חנינא** שאומר משעה שהעני נכנס לאכול [שהוא בבין השמשות] **היינו רבי אליעזר** שאומר מבין השמשות, **אלא לאו שמע מינה דעני מאוחר. שמע מינה.**

[ביאור בברייתא מה רבי מאיר יענה לקושיתו של רבי יהודה על דבריו]

אמר מר: אמר ליה רבי יהודה [לרבי מאיר] **והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים,**

שפיר קאמר ליה [טוב אמר לו] **רבי יהודה לרבי מאיר,** ומה יענה רבי מאיר על כך?

ורבי מאיר הכי קאמר ליה: מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא [שאני מדבר על הבין השמשות שלפי שיטתך] שהוא מתחיל מוקדם, וטבילה לפני זמן זה הוא מבעוד יום הרבה לפני צאת הכוכבים, **אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא** [אני דיברתי על בין השמשות לפי שיטת רבי יוסי] שהוא מתחיל רגע לפני צאת הכוכבים, **דאמר רבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה** הלילה **נכנס, וזה** היום **יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו, וטבילת הכהנים הוא בזמן זה רגע לפני צאת הכוכבים, ואז הוא זמן קריאת שמע של ערבית.**

קשיא דרבי מאיר אדר' מאיר. לעיל אמר מעמא שבני מדם נכנסין לגלגל פתן בערבי שבתות והוא שעור מחומר משל כהן. והכא אמר מעמא טבילה שהיא קודם בני המטמות: **קשיא דר' אליעזר.** דבריית"ת אדר' אליעזר דאמתני': **ואב"א רישא.** דאמתני': **לאו ר' אליעזר היא.** והא דקתני דברי ר' אליעזר לפוף זמן קאי לקמאי של פוף המחמורה שבמחומר ופליגי דכנן עליה ואמרי עד פלגות מטה. דדברי אליעזר דרים בשכבר זמן המחלת שביהם שבני מדם חולכים בכבר זה קודם זה מחומר. וכנן דרשי כל זמן שביהם דביהו בל לילה אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד פלגות. ול"ג לית ליה התם סייג: **מאי קסבר כו'.** הוה ליה למימר זמן סיכוי: **אי קסבר.** דפליגי מנלי לקמן בהא מלחא פיכוי מלן מלחמת ג' משמרות הוי לילה ממשמרות עבודת המלאכים וזיל שלהם מלן בשלש מלניה כתיבה לכם אחת שיהא כלם מלניה בשלשה כלם משלים. ואיכא מלן למימר מרבעי ממשמרות הוי לילה: **והא קמ"ל.** דאמרן לעיל ג' משמרות הוי לילה כפוף ממשמרות עבודת המלאכים וזיל שלהם מלן בשלש מלניה כתיבה לכם אחת שיהא כלם מלניה בשלשה כלם משלים. ואיכא מלן למימר מרבעי ממשמרות הוי לילה: **ואיכא למימר.** דאמרן לעיל ג' משמרות הוי לילה כפוף ממשמרות עבודת המלאכים וזיל שלהם מלן בשלש מלניה כתיבה לכם אחת שיהא כלם מלניה בשלשה כלם משלים. ואיכא למימר מרבעי ממשמרות הוי לילה: **והא קמ"ל.** כשנתן לך סימן זמן שהקריאה כפוף ממשמרות ולא פ"ל לך סימן מפוקש למדך שים היכר לכל מדם בדבר כי היכי דליכיל בקריש: **ישאו שאון ישאו.** הרי ג': **ואשה מספרת עם בעלה.** ככר הגיע קרוב ולוט וכני מדם מתעוררים משיגעו והסוכים יחד מספרים זה עם זה: **מאי קא חשיב.** סימנים לכלול שנתן בהמשמרות מלרך סיכון נמנו. נחמלת מלחמות מו כפוף: **אורתא הוא.** לחת הסוכים: **ושמור.** וכמתני כמו לך יפמור מדם למכיהו שמור לך בכל ע"ג פלוני (מלנדתין דף סג.): **וכ"ש בפ' המוכל** (ב"ק נ':) שמלה עומדת על פתח מלרה. וכן ולכיו שמר מר מדבר (כריתות לו:)[2]. שומר מחויים (יבמות מו:)[3]: **תפלה קלרה.** [4]הכניעו) ולקמן מפרש לה בפ' מפלת המלר (דף כט.): **אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך.** מלרי כל זמן שהיא קלוס לה כתוך כמוך"ק: **מפני חשד.** שלא יאמרו זוטה מוטכת ה"ק: **ומפני המפולת.** שמומם המוכסה ישטפה ומסוכן הוא לך מפני המומה עליו: **תיפוק ליה.** כלומר נמה לנו ג' מעניינים נדבר ג' הרי ה' בחמת מהן שעות שלוין המעם הזה ולריך להניח בשביל זה: **מתניתי** ר"ת אומר מטמא את הקדש ופוסל את התרומה וחכמים אומרים נשם שאינו פוסל אלא משקי תרומה ואוכלי תרומה כך אינו פוסל אלא משקי קדש ואוכלי קדש ואמרינן בגמ' (מעילה דף ח:) לרבנן כיון דשכל קלשא לא טומאתו פסולא משום טמא לפי שכל הלד טמא שאינו מטמא אחרי שכבל יום מתרומה ובקדשים הוא בעצמו פוסל ואינו מטמא אחרים ואיתא בגמרא דמעילה (שם) בפרק חשאת העוף (ובפ' פרה בפרק שלוחיו (פרק ר"ש משנה ד') שנינו כל השנין בשכל מידני תורה מטמא את הקדש ואת התרומה ואת החולין ואת המעשר שלאחר כן ביאת המקדש לאחר ביאתו מטמא את הקדש ופוסל את התרומה דברי ר"מ וחכמים אומרים פוסל בקדש ואת נתברל לנו מדברי החכמים בבריית שהוא מטמא כי טבול יום פוסל בקדש ואינו מטמא לפי שפיושו בטעמו של דבר כיון דטבול לקשא לא טומאתו אינו אלא מדבר הגזרה שיבא אלילה מטמא ויבאו לאכול בתרומה כדרכה תחכמה (ויקרא כ"ו) ואם לא שמרתם ולא עשיתם את כל המלוות האלה ואם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מלוותי להפרכם את בריתי אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עיניים ומדיבות נפש וזרעתם לריקם זרעכם ונגפו אויביכם בו ורדו בכם ונסתם מפני אויביכם ורדו בכם שונאיכם ונסתם מפני אויביכם ואם עד אלה לא תשמעו לי והוספתי לייסר אתכם שבע על חטאתיכם ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארלכם כנחושת ותם לריקם כחכם ולא תתן ארלכם יבולה ועלי הארל לא יתן פריו והלכתם עמי קרי והאבתי עליכם חיה רעה ושכלה אתכם ושחתה את בהמתיכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם חריבות ואם בזאת לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי ואף אני אלך עמכם קרי והכיתי גם אני אתכם שבעתים על חטאתיכם והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב ושברתי לכם מטה לחם ואפו עשרה נשים לחמכם במשקל והאכלו ולא תשבעו ואם עד אלה לא תשמעו לי והלכתם עמי קרי והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם גם אני שבעתים על חטאתיכם והאכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו ועשיתי את ערריכם חרבות והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחיכם ושממתי את הארל ושממו עליה אויביכם הישבים בה והזריתי אתכם בגוים וריקתי אחריכם חרב והיתה ארלכם שממה וערריכם חרבות אז תרלה הארל את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארל אויביכם אז תשבות הארל ושבתה את שבתותיה כי עתה תשבות אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה ואלה יהיו הנשארים מכם והבאתי מרך בלבותם בארלות אויביהם וקול עלה נדף ונסו כמנוס מפני חרב ונפלו ואין רודף וכשלו איש באחיו כמפני חרב ואין רודף ולא תהיה לכם תקומה לפני אויביכם ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארל אויביכם ונשארים מכם ימקו בעונם בארלות אויביכם וגם בעונות אבותם אתם כמוהם ימקו אז יתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי וגם אשר הלכו עמי קרי גם אני הלכתי עמם בחמת קרי והבאתי אותם בארל אויביהם או אז יכנע לבם הערל ואז יתרלו את עונם וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארל אזכור ונשארה הארל מהם ותרל את שבתותיה בהשמם מהם ויתרלו את עונם יען ובגלל יען מאסו במשפטי ונפשם בחוקותי געלה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מלרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יי: **ואלה הדברים.** אלו הן התוכחות שנתן משה לישראל בערבות מואב סמוך למיתתו: **אשר דבר משה.** שלוה לו הקב"ה: **אל כל ישראל.** לשבטיהם ולמשפחותיהם: **בעבר הירדן.** מלד מזרח: **במדבר.** בערבה: **מול סוף.** בין פארן ובין תופל ובין לבן וחלרות ובי זהב: **בין פארן ובין תופל ובין לבן וחלרות ובי זהב.** הם שמות המקומות שהכעיסו את המקום: **ודי זהב.** מקום שהיו שם נחשים שרופים שהמיתו את ישראל על דבר הזהב שעשו להם אהרן: **אחד עשר יום מחורב.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא אחד עשר יום: **דרך הר שעיר.** שהיו מקיפין את הר שעיר ולא היו יכולין לילך בדרך הישר שהיו שונאים זה את זה: **עד בואנו אל קדש ברנע.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא אחד עשר יום: **ויהי בארבעים שנה.** מיום שיצאו ממלרים: **באחד לחודש.** שהוא יום מיתתו של אהרן: **דבר משה אל בני ישראל.** ולא הספיק לומר להם כל התוכחות שלוה עליהם המקום עד שלא מת: **ככל אשר צוה ה' אותו אליהם.** שלוה לומר להם כל התוכחות שכתוב בספר הזה: **אחר הכותו את סיחון.** שהרג סיחון מלך האמורי: **אשר בחשבון.** שהיתה בירתו: **ואת עוג מלך הבשן אשר היה בעשתרות באדרעי.** שהיתה בירתו: **בעבר הירדן בארץ מואב.** שהיו ישראל שרויין בה: **הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר.** שהתחיל לבארה ולפרשה ולחזור ולשנותה: **בחורב.** שהוא הר סיני: **רב לכם שבת בהר הזה.** שהיו שם שנה תמימה: **פנו לכם.** מן ההר: **ובאתם הר האמורי.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ובכל שכניהם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **בערבה.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **בהר ובשפלה.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ובנגב.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ובחוף.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ארץ הכנעני.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **והלבנון.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **עד הנהר הגדול נהר פרת.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ראה נתתי לפניכם את הארץ.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ובאו וירשו את הארץ.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **אשר נשבע ה' לאבותיכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **לאברהם ליצחק וליעקב.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **לתת להם ולזרעם אחריהם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ואומר אליכם בעת ההיא לאמר.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **לא אוכל לבדי שאתכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ה' אלהיכם הרבה אתכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **והנכם היום ככוכבי השמים לרב.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ה' אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ויברך אתכם כאשר דבר לכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ראשי אלפים וראשי מאות וראשי חמשים וראשי עשרות ושטרים לשבטיכם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **ואלה שמות השופטים אשר יעמדו לשפט את עמם.** שהיו שם ימים רבים ולא הלכו אלא ימים מועטים: **קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר.** דאמתני' דלעיל: **לאו ר' אליעזר היא.** דבריית"ת אדר' אליעזר דאמתני': **ואב"א רישא.** דאמתני':

במקומן חיישינן. פי׳ שידוע שרגילין שם במזיקין. והסיפא לעניין דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין לחיישי בתריהו שלין רגילין: **אין** אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק ר״ל כלישנא קמא כל זמן דוקא דברי תורה אבל דברים בעלמא לית להו משום ברכות: **רוח צפונית מנשבת.** פי׳ לנבה להשמיען בפרק ג׳ (ע״ב דף כב.). שהיו מנשבת שם כל אחד ואחד: **ואתא** איהו ואמר בחצות. ופשיטא מכל מקום ליתא בתלות כמו שתמצאו לו מן המצוות לשם אחת שאינו לו. וי״ל שלא לשמה לשם מצוה אחרת לו. וי״ל שלא היה יכול להלחם ולהזהיר שם שלאו **ואין הבור מתמלא מחוליותיו.** פירש רש״י שם יפחור ויחזיר כו׳ עפרו לו יהא מלא. ומיהמיא לישן הגלוין דומה לגיחת שהרי לא היה שומר לשם אלא ליטול מן העפרים ולימן לעפרים. שם היה מלוה ליטול מן העפרים ולחזור ולימן לשם לו שם היה דומה למצל. ומפרש רבינו שם מתולעים מנעיבתו לשומר שלו הבור מתמלא מן המים מעופשים טו. ומתוספתא ׳ם לו הבור מים מלא למר. וי״ל פירש שאם מתפזר אותו זה ותניא מלא אותו אם לו מוסיף לו אלא שהוא מתולעים אלא אם לו מוסיף לו מים מלא למר. וי״ל פירש שאם מתפזר אותו זה ותניא מלא אותו

סתירה בין שתי הבריתות בדעת רבי מאיר אם זמן קריאת שמע הוא זמן טבילת הכהנים או בזמן אכילה בערב שבת

מקשה הגמרא: **קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר?**

תירוץ

מתרצת הגמרא: **תרי תנאי אליבא דרבי מאיר.**

סתירה בין שתי הבריתות בדעת רבי אליעזר אם זמן קריאת שמע הוא זמן אכילת הכהנים או כשקידש היום בערב שבת

מקשה הגמרא: **קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר?**

תירוץ א

מתרצת הגמרא: **תרי תנאי אליבא דרבי אליעזר.**

תירוץ ב

ואיבעית אימא: רישא של המשנה שלנו **לאו רבי אליעזר היא,** ומה שכתוב דברי רבי אליעזר אין זה אלא לגבי סוף זמן קריאת שמע.

◆◆◆

קושיא במשנה מדוע כתוב עד סוף האשמורה ולא כתוב באיזה שעה זה

נאמר במשנה **עד סוף האשמורה:** מקשה הגמרא: **מאי קסבר** [מה סובר] **רבי אליעזר, אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה, לימא** [שיאמר] **עד ארבע שעות, ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה, לימא עד שלש שעות** שהיה לו לומר זמן ניכר ולא אשמורות שאין זה זמן ברור וניכר?

תירוץ: כתוב 'אשמורה' כדי שנדע שיש משמרות ברקיע ויש משמרות בארץ

מתרצת הגמרא: **לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה, והא קא משמע לן דאיכא** [שיש] **משמרות ברקיע, ואיכא משמרות בארעא** ויש סימן ניכר מתי זה האשמורה, כמבואר בבריתא. **דתניא: רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר 'ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו',** שכתוב בפסוק שלש פעמים לשון שאגה. **וסימן לדבר** למשמרות בעולם הזה: **משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.**

קושיא על הבריתא מדוע צריך סימנים לכל השלש אשמורות

מבררת הגמרא: **מאי קא חשיב** - על איזה חלק של האשמורה מדבר **רבי אליעזר.**

אי תחלת משמרות קא חשיב, תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי ? אורתא הוא [לילה הוא] שהרי תחילת אשמורה הראשונה ניכרת שאז מחשיך?

אי סוף משמרות קא חשיב, סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא? יממא הוא, והרי סוף אשמורה השלישית ניכרת שנהיה יום?

ביאור א

אלא, חשיב סוף משמרה ראשונה, ותחלת משמרה אחרונה, ואמצעית דאמצעיתא.

ביאור ב

ואיבעית אימא: כולהו סוף משמרות קא חשיב, וכי תימא אחרונה לא צריך סימן שהרי זה ניכר שנהיה יום, **למאי נפקא מינה, למיקרי קריאת שמע למאן דגני** [למי שישן] **בבית אפל** [ואינו רואה שנהיה יום] **ולא ידע זמן קריאת שמע אימת, כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו, ליקום וליקרי.**

◆◆◆

שאגת הקב"ה על חורבן הבית

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם.

מעשה ברבי יוסי ואליהו הנביא בו מובא ה'בת קול' על צער החורבן

תניא אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל.

בא אליהו זכור לטוב, ושמר לי על הפתח (והמתין לי), עד שסיימתי תפלתי, לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי: שלום עליך רבי.

ואמרתי לו: שלום עליך רבי ומורי.

ואמר לי: בני מפני מה נכנסת לחורבה זו.

אמרתי לו: להתפלל.

ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך.

ואמרתי לו: מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים.

ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה.

באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו.

ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה, ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות.

ואמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך.

ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך - אשריו כאשר קילסוהו בקילוס זה בבית המקדש, **מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.**

◆◆◆

ג' טעמים שאין נכנסים לחורבה

תנו רבנן: מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה, מפני חשד שנכנס שם לדבר עבירה, **מפני המפולת, ומפני המזיקין.**

קושיא מדוע צריך את הטעם של 'חשד' ולא מספיק הטעם של 'מפולת'

מקשה הגמרא מדוע צריך את הטעם **'מפני חשד', ותיפוק ליה** [ותוציא ותלמד דין זה] **משום מפולת?**

תשובה: מדובר באופן שאין חשש 'מפולת'

בחדתי [בחורבה חדשה].

קושיא מדוע אין מספיק הטעם של 'מזיקין'

ותיפוק ליה משום מזיקין?

תשובה: מדובר באופן שאין חשש 'מזיקין'

בתרי [בשתים].

קושיא: אם מדובר בשתי אנשים אין גם חשש 'חשד'

אי בתרי חשד נמי ליכא?

תשובה: יש אופן שגם בשתים יש חשש 'חשד'

בתרי ופריצי.

קושיא: מדוע צריך את הטעם של 'מפולת' ולא מספיק הטעם של 'חשד' ו'מזיקין'

מקשה הגמרא על הטעם **'מפני המפולת', ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין?**

תשובה: מדובר באופן שאין חשד ומזיקין

בתרי וכשרי.

קושיא: מדוע צריך את הטעם של מזיקין, ולא מספיק הטעם של 'חשד' ומפולת

מקשה הגמרא על הטעם **'מפני המזיקין', ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת?**

תשובה: מדובר באופן שאין חשש 'חשד' ומפולת

בחורבה חדתי [חדשה], שחומתה נפלה אבל שאר הבניין חדש וחזק, **ובתרי וכשרי.**

קושיא: אם מדובר בשתים אין גם חשש מזיקין

אי בתרי, מזיקין נמי ליכא?

תשובה: יש אופן שגם בשתים יש חשש 'מזיקין'

במקומן חיישינן - במקום שהם מצויים תדיר חוששים אפילו בשתים.

תשובה נוספת

ואיבעית אימא: לעולם בחד, ובחורבה חדתי דקאי בדברא [ובחורבה חדשה שעומדת בשדה], **דהתם משום חשד ליכא, דהא אשה בדברא לא שכיחא** [שכן משום חשד אין, שהרי אשה אינה מצויה בשדה], **ומשום מזיקין איכא.**

◆◆◆

מחלוקת כמה משמרות הלילה

תנו רבנן ארבע משמרות הוי הלילה, וכל משמרה היא שלש שעות, **דברי רבי.**

רבי נתן אומר שלש, וכל משמרה היא ארבע שעות.

מקור לדברי רבי נתן

מאי טעמא דרבי נתן: דכתיב 'ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה', תנא אין תיכונה [אמצעית] **אלא שיש לפניה ולאחריה,** הרי שיש שלש אשמורות.

דחיית רבי למקודו של רבי נתן

ורבי: מאי תיכונה, אחת מן התיכונה שבתיכונות - שיש ארבע משמרות ויש שתי אמצעיות.

דחיית רבי נתן לדחייתו של רבי

ורבי נתן: מי כתיב תיכונה שבתיכונות, תיכונה כתיב.

מקור לדברי רבי

מאי טעמא דרבי, אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: כתוב אחד אומר 'חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך', וכתוב אחד אומר 'קדמו עיני אשמורות', הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה, ובחצות הוא שתי משמרות לפני סוף הלילה.

דחיית רבי נתן למקודו של רבי

ורבי נתן סבר לה כרבי יהושע, דתנן רבי יהושע אומר: עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות, שית דליליא ותרתי דיממא - הרי שדוד המלך קידם את שאר מלכים שש שעות מחצות הלילה עד הבוקר, ושתי שעות מהיום ששאר מלכים ישנים, וביחד הם שמונה שעות, **הוו להו שתי משמרות,** שכל משמרה היא ארבע שעות.

ביאור נוסף לדחיית רבי נתן למקורו של רבי

רב אשי אמר: משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו - משמרה וחצי גם נקרא משמרות, שמחצות עד הבוקר יש שש שעות שזה משמרה וחצי, ועל זה אמר דוד 'קדמו עיני אשמורות'.

✦✦✦

מאמר נוסף של רבי זריקא מה מותר לדבר בפני המת

ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת.

מחלוקת אם הוא רק בדברי תורה או אפילו ב'מילי דעלמא'

אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא לית לן בה [דברי העולם אין לנו בזה איסור] שאינם כדברי תורה ואין גנאי למחריש בהם.

ואיכא דאמרי, אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא [אפילו] בדברי תורה, וכל שכן מילי דעלמא.

✦✦✦

קושיא מפסוק שדוד המלך קם בתחילת הלילה ולא בחצות

מקשה הגמרא: **ודוד בפלגא דליליא הוה קאי** [וכי דוד המלך היה עומד משנתו רק בחצות הלילה], הלא **מאורתא הוה קאי** - מתחילת הערב היה עומד **דכתיב 'קדמתי בנשף ואשועה'?** [מקור ש'נשף' הוא ערב] **וממאי דהאי 'נשף' אורתא הוא, דכתיב 'בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה'.**

תשובה א

מתרצת הגמרא: **אמר רב אושעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר (דוד): מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה,** שהייתי עומד משנתי לפני זה.

תשובה ב

רבי זירא אמר: עד חצות לילה היה עוסק בתורה **מתנמנם כסוס** שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם ונעור תמיד, **מכאן ואילך היה מתגבר כארי.**

תשובה ג

רב אשי אמר: עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה, מכאן ואילך בשירות ותשבחות, ועל זה נאמר בפסוק 'חצות לילה אקום להודות לך'.

✦✦✦

קושיא על ביאור תיבת 'נשף' שאינו לילה אלא בוקר

מקשה הגמרא: **ו'נשף' אורתא** [ערב] **הוא, הא נשף צפרא הוא** [הרי נשף בוקר

הוא]? **דכתיב: 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'** - שהכם דוד מהנשף ועד הערב למחרת יום חנייתם.

ביאור הקושיא על יסוד הנחה בביאור הפסוק שהוא מהבוקר עד הערב

מאי לאו, וכי אין פירוש הפסוק שהכם דוד **מצפרא ועד ליליא** [מהבוקר עד הלילה] ונמצא שנשף הוא בוקר.

דחיית ה'הנחה' שביאור הפסוק הוא מהערב ועד הערב

דוחה הגמרא את הקושיא: **לא. מאורתא ועד אורתא** - ביאור הפסוק הוא שדוד הכם מהערב ועד הערב.

קושיא על ביאור זה בפסוק

מקשה הגמרא: **אי הכי** [אם כן] ש'נשף' הוא ערב, **לכתוב מהנשף ועד הנשף, או מהערב ועד הערב?**

חזרה ל'הנחה' הראשונה שביאור הפסוק הוא מהבוקר ועד הערב, ותירוץ על הקושיא בביאור המילה 'נשף'

אלא אמר רבא תרי נשפי הוו - שתי משמעויות יש בתיבת 'נשף', **נשף ליליא** - קפץ ועלה ונסתלק הלילה **ואתי יממא** ובא הבוקר. **נשף יממא** - קפץ ועלה ונסתלק היום, **ואתי ליליא** - ובא הלילה.

◆◆◆

קושיא: כיצד ידע דוד המלך מתי חצות ומשה רבינו לא ידע שהרי אמר 'כחצות' הלילה

מקשה הגמרא: **ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת** [וכי דוד ידע מתי הוא חצות הלילה]? **השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב: 'כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים', מאי 'כחצות' אילימא** [אם תאמר] **דאמר ליה קודשא בריך הוא 'כחצות', מי איכא ספיקא קמי שמיא** [וכי יש ספק לפני ה'], **אלא דאמר ליה (למחר) בחצות (כי השתא), ואתא איהו** [ובא הוא] **ואמר כחצות,** מפני שלא ידע בדיוק מתי חצות, **אלמא מספקא ליה** [הרי מוכח שמשה רבינו הסתפק מתי הוא חצות], **ודוד הוה ידע ?**

תירוץ א: דוד המלך ידע ע"י הכינור

מתרצת הגמרא: **דוד סימנא הוה ליה, דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.**

חכמי ישראל אצל דוד המלך בעלות השחר

כיון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמרו לו: אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה.

אמר להם: לכו והתפרנסו זה מזה.

אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחוליתו - כשם שאי אפשר למלאות בור לגמרי מהאבנים וגושי העפר שהוציאו מתוכו כך אי אפשר להתפרנס זה מזה.

אמר להם: לכו ופשטו ידיכם בגדוד.

מיד יועצים באחיתופל על אופני המלחמה, **ונמלכין בסנהדרין** - נוטלים מהם רשות כדי שיתפללו עליהם, **ושואלין באורים ותומים** אם יצליחו.

מקור לסדר לפני היציאה למלחמה

אמר רב יוסף מאי קרא, (דכתיב) 'ואחרי אחיתופל, בניהו בן יהוידע [יהוידע בן בניהו], ואביתר, ושר צבא למלך יואב'.

אחיתופל זה יועץ, וכן הוא אומר: 'ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים'.

מסורת הש"ס

גמ' ב) פ"ש הלכה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירים את דברריהם תומים שמשלימים את דבריהם ועי' מיומא נב: **ג)** מכ' דקך מרן זוטא פ"נ **ג)**[ציין כיכמות דף עט כתוס' דנגה ופ"ש] **ד)** פ"ה אלא פיס כעל שמו **ה)**ג"ז שם וסוטה דף לו. **תוס' 1)**[וכ"ה בערוך ערך מחל] **ו)**[ועי' כתוס' סנהדרין נו: ד"ה ומחכין]

הגהות הב"ח

(א) **רשי"** ד"ה מלינה וכו' ליל שעבר של שלמה עבר ולמחרתם יגיה מלינה עבר: **(ב)** ד"ה שהיה מכלים כי' מכלים לא פני הכת: **(ג)** ד"ה לולא כו' בעוה"ב **בארץ ישראל** ככר נעדוני: **(ד)** ד"ה ניחם וכי' שנאמר **לארץ** כימי יהוסף: **(ה)** ד"ה לחריש היו **ישראל** לישעות: **(ו)** ד"ה לומר לא כלי אלישעה כמו שנאמר עד סוף:

תורה אור

גמ' א) וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן אָדָם הַעֲצָם הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה הָאֹמְרִים יָבְשָׁה עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ: (יחזקאל ל"ז יא)

ב) עוֹרֵה קְבוּרֵי עוֹרֶה הַבֶּגֶד וְכִבּוֹר אֲעִירָה שָׁחַר: (תהלים נז, ט)

ג) תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה יְיָ אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אֲנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ: (תהלים פו, ב-ג)

ד) חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: (תהלים קיט, סב)

ה) וַאֲבָרְכָה בְּעוֹרְחֵיךְ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ: (תהלים קיט, מו)

ו) בְּנֵי אָדָם חֲכָם לְפֻךְ יִשְׂמָח לְבִי גַּם אֲנִי: (משלי כט, ט)

ז) חֲכָם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאֶשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר: (משלי כז, יא)

ח) וְיֹלֶא הָאֲמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים: (תהלים כז, יג)

ט) וְהָיָה אֲבִי עָמָּךְ וְשִׂמַּחְתִּי בְּךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהַשְׁבֹתִיךְ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: (בראשית כח, טו)

י) וַיֵּרֶא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: (בראשית לב, ח) **יא)** הִפָּלֵ֤ט עֲלֵיהֶם אִישָׁתֶ֙ךָ וְפַחַד בְּנָ֣ךְ עַל֔ וְיִרְוֵ֥ךְ יְדֵמוֹ כָאֵ֖בֶן עַד֣ יַעֲבֹ֑ר עַ֚ד יַעֲבֹ֣ר עַמֵּ֔ךְ יְיָ֖ עַד֣ יַעֲבֹ֑ר עַ֚ם זוּ קָנִ֔יתָ: (שמות טו, טז)

רש"י יב) וַיִּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: (בראשית לב, ח) וַיַּחַץ כְּפֵאָה בְּעֵד שְׁתֵּי מַחֲנוֹת וְהוּא לְשׁוֹן כְּרִיתָה: **יג)** וַאֲמַלְּטָה כְּלֹא אֶבְרִיחַי וְהַשְׁלִישִׁי אֲבַשְּׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר: (שמואל-ב ג, ג) **יד)** וַאֲלַמְּטָה הָיוּ בְנֵי דָוִיד אֲשֶׁר נוֹלַד לוֹ בְּחֶבְרוֹן הַבְּכוֹר אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית שֵׁנִי דָנִיֵּאל לַאֲבִיגַיִל הַכַּרְמֶלִית: (דברי הימים-א ג, א) **טו)** וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵי אֲבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: (בראשית כח, יג) **טז)** וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (בראשית לז, ג) **יז)** וַיִּשְׁמְעוּ אֶת דִּבְרֵי בְנֵי לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה: (בראשית לא, א) **יח)** וַיַּרְא יְיָ כִּי שָׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה: (בראשית כט, לא) **יט)** וַיְהִי כִּי רָאָה יְיָ כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל הָיְתָה עֲקָרָה: (בראשית ל, כב) **כ)** וַיְהִי כִּי יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְאֶל אַרְצִי: (בראשית ל, כה) **כא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שְׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **כט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **ל)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **לט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מ)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **מט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נ)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **נט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **ס)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **סט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **ע)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **עט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פ)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **פט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צ)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צא)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צב)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צג)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צד)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צה)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צו)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צז)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צח)** וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲלֹם וְהִנֵּה הָעֲתֻדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָךְ: (בראשית לא, יב) **צט)** וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֻקְּדִים נְקֹדִים וּבְרֻדִים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה ל

וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכאן ממשע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שפין לו למהר עשידה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: **דאמר רבי יוחנן איזהו בן העולה"ב רבי.** ולפו שמזמירים ילחו עיניהו ויפקוקים מחרים מחר שהביניהו. נרלה מוחיל ומקיהו לחו רעגן ס"ל כגמולה מריהמל דמקיהו לומר זה שכמוך כך יפפלל מכיהו גם כוח ולח יך מעכהכ"ע עד שיגמור כל מחד מפלמו. וגם יש גפוחים שפוקיהם ר"ח מחכהים בנגד ר"ח בדכוח דממנה עשכה ולגב מחקו קורא ואם רגיל שפוקיהם מקהו לומר מחימה על ילחו עיניהו. והלכה כר' יוחנן דבריהמ"ל משיע ליה ן"ן ופקח ה"ע. ולפ ן"ם ליהכר שלח לפפר ין גפולה בעכיח שעכה. ומיהו פשלר רב עמרם פ' מה שלפו שלומיהם קדים ין גפולה לחפלח ערבית לפמעניהן ללח בעיהו שמעך גפולה בעכיח לחפלה משום דחפלח ערבית רשות. ולח ילהיהו [לשם כן] ר' יוחנן קבילוה ליה חפלח ערבית מוכה לפלוגמ"ה היה ע"ל דלכ"ע ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. וכהן לסחמיר ולהזהר שלפפר בימים ושי מימ"ע קבילוה הלכמ"ה שלכמ"ה לקיימ"ע לן חפלח ערבית רשות והכל חפקיהן כרבי יוחנן לריך לומר לחפילו לי סובר רבי יוחנן כרב שלמר רשות היה מלל מקום מחייב לממון. שם גם גו ש לממון: שם

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדרתנא חכמים עשו סיג לדבריהם [א]כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נבנם לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך [ב]ויכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה אביעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר [ג]תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן [ד]דאמר ר' יוחנן [ה]איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי [ו]אי

בעית אימא קרא אביע"א דסברא איבע"א דסברא דר' יוחנן סבר גאולה [ח]מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב [א]בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה ר' יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא [ט]בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי [י]כיון דתקינו רבנן השכיבנו בגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא [יא]אמר רבי יוחנן [יב]בתחלה אומר [יג]ה' שפתי תפתח ולבסוף [יד]הוא אומר [טו]יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר [טז]א"ר אבינא [יז]כל האומר [יח]תהלה לדוד בכל יום [י]שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת נימא [יט]אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא [כ]אפין אלא משום דאית ביה [כא]פותח את ידך נימא [כב]הלל הגדול כתיב ביה [כג]נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי [כד]מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב [כה]נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי [כו]סומך ה' לכל הנופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי' [כז]ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' [כח]והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי' התם [כט]והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בבירכו"נ [ל]מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי [לא]יוסי מאי קרא [לב]רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן

אם

ז] תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: (תהלים קמה, ב) ח] אַשְׁרֵי תְמִימֵי דֶרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְיָ: (תהלים קיט, ו) ט] פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: (תהלים קמה, טז) י] נתן לַחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: (תהלים קלו, כה) יא] נָפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נְטוּשָׁה עַל אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָה: (עמוס ה, ב) יב] סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: (תהלים קמה, יד) יג] וְעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: (ישעיהו ו, ו) יד] וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶּחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף וְנֹגֵעַ אֵלַי כְּעֵת מִנְחַת עָרֶב: (דניאל ט, כא) טו] וְאֶת אֲשֶׁר אָמַר אֶל עַבְדּוֹ אֶל מֹשֶׁה אִם עַתָּה מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ כַּל מִצְעָרִים: (מלכים ב, ג, יג) יז] וְיִהְיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֹמְרִי מֻעָתָּה לִפְנֵי יְיָ בְּיוֹם עֲרָה יְשַׁבָּעֶת שָׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: (תהלים כ, ג) יח] וְהִיו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: (דברים ו, ו)

רש"י ◆ **סיוע** - גמל (רש"י מנחות ג, ב, ורש"ב). גמל וחמוק (רש"י בתוס ג, יב): **דוכתא** - מקום (העתיק): **מאורתא** - מתחילת הלילה (רש"י לעיל ג,ב). מהעברת (רש"י ב"מ פה:): **דאתיא בתמניא אפין** - שהוא כח כשמונה פנים, שהוא מתורר לפי קדר מוחיות ג'-כ' וכל חות נמפלת שמונה פעמים:

רב נסים גאון

ואיבעיא אימא לאפוקי מדאמר דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית רשות ר' יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כו) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות:

הגמרא ממשיכה בביאור המקור לסדר לפני היציאה למלחמה:

'בניהו בן יהוידע', זה סנהדרין.

'ואביתר', אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר 'ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי', שהסנהדרין קודמים לאורים ותומים, **ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי, כרתי שכורתים דבריהם** - דברים קצובים ומדוייקים, **פלתי שמופלאים בדבריהם.**

ואחר כך 'שר צבא למלך יואב', להוליך את אנשים המלחמה.

◆◆◆

מקור מפסוק שדוד המלך התעורר על ידי כנור

אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי: מאי קרא שכנור היה תלוי למעלה ממטתו, **'עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר'.**

תירוץ ב: משה ידע מתי חצות, ואמר כ'חצות' שחשש שאיצטגניני פרעה יטעו בשעת חצות

הגמרא מביאה תירוץ נוסף לקושיא האמורה לעיל כיצד יתכן שדוד המלך ידע מתי חצות ומשה רבינו לא ידע: **רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע, ודוד נמי הוה ידע,**

וכיון דדוד הוה ידע, כנור למה ליה? לאתעורי משנתיה [להתעורר משנתו].

וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות? משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה והם יטעו בשעת חצות **ויאמרו משה בדאי הוא, דאמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז** [תהא נתפס ונכשל בדברך].

תירוץ ג: משה ידע מתי חצות, וכי"ג ניסן בחצות אמר 'כחצות' [מחר בזמן חצות כמו שעכשיו חצות]

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רב אשי אמר, בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי** [בחצות ליל י"ג אור לי"ד היה עומד] **והכי קאמר משה לישראל אמר הקדוש ברוך הוא למחר** [בי"ד ניסן אור לט"ו] **כחצות הלילה כי האידנא** [כמו שעכשיו חצות] **אני יוצא בתוך מצרים.**

◆◆◆

ביאור הפסוק 'לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני'

נאמר בתהילים **'לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני'. לוי ורבי יצחק, חד אמר, כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך.**

ואידך, כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם - בבדיקת דם נדה

ובשפיר [עור הוולד שהעצמות והבשר נוצרים בו] **ובשליא** [כעין לבוש שהולד שוכב בו] **כדי לטהר אשה לבעלה.**

ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי, ואומר לו מפיבשת רבי, יפה דנתי, יפה חייבתי, יפה זכיתי, יפה טהרתי, יפה טמאתי, ולא בושתי.

מקור מפסוק שדוד המלך נמלך ולא התבייש

אמר רבי יהושע בריה דרב אידי: מאי קרא, 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש'.

ביאור השם 'מפיבשת'

תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו, ולמה נקרא שמו מפיבשת, שהיה מבייש פני דוד בהלכה, שבדברי הלכה היוצאים מפיו היה בושת לדוד שלפעמים היה טועה והיה אומר לו 'טעית'.

שכר דוד המלך על עניין זה

לפיכך שדוד הקטין את עצמו **זכה דוד ויצא ממנו כלאב.**

ואמר רבי יוחנן: לא כלאב שמו אלא דניאל שמו, ולמה נקרא שמו כלאב, שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה, ובשם כלאב רמוז 'כל' 'אב' 'מכלים', שהיה אב בהוראה, והיה אומר לפעמים למפיבשת טעית.

ועליו אמר שלמה בחכמתו: 'בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני', ואומר: 'חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר'.

◆ ◆ ◆

שאלה: כיצד דוד קרא לעצמו חסיד הרי אמר שאינו יודע אם חלקו בשכר הצדיקים לעתיד לבא

מקשה הגמרא: **ודוד מי קרי לנפשיה** [וכי קרא לעצמו] **חסיד? והכתיב 'לולא** [אם לא] **האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים', ותנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על 'לולא',** שנקודה על תיבה היא מיעוט, והמיעוט הוא שדוד המלך לא היה לו ברור שיזכה לשכר הצדיקים לראות בטוב ה', וכך **אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו.**

תשובה: דוד היה חסיד ואעפ"כ התירא על שכרו לעתיד לבוא

מתרצת הגמרא: אף שדוד ידע שהוא חסיד מ"מ ירא שמא יחטא ו**שמא יגרום החטא** שלא יקבל את שכר הצדיקים לראות בטוב ה'.

ראיה לחשש זה שאפילו בהבטחה מהקב"ה עדיין החטא יכול לקלקל

כדרבי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי - הקשה סתירה, **כתיב 'והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך'. וכתיב, 'ויירא יעקב מאד'** והלא ה' הבטיח לו ומדוע הוא פחד. אלא אמר שמא יגרום החטא, שמא חטא לאחר ההבטחה.

ראיה נוספת שחטא יכול לקלקל

כדתניא: 'עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית', 'עד יעבור עמך ה" זו ביאה ראשונה - שבאו בימי יהושע.

'עד יעבור עם זו קנית' זו ביאה שנייה - שעלו בימי עזרא לאחר חורבן בית ראשון ושבעים שנות גלות.

מכאן אמרו חכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס ולבוא ביד רמה **בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא,** ולכן בימי בית שני עלו ברשות כורש והיו משועבדים למלכי פרס.

✦✦✦

מה סברתם של חכמים שאומרים 'עד חצות'

למדנו במשנה: **וחכמים אומרים עד חצות.**

מקשה הגמרא: **חכמים כמאן סבירא להו** במשמעות הפסוק 'ובשכבך', **אי כרבי אליעזר סבירא להו** שקריאת שמע הוא בזמן שהולכים לישון, **לימרו כרבי אליעזר** עד סוף האשמורה הראשונה, שעד אז הולכים לישון.

ואי כרבן גמליאל סבירא להו שקריאת שמע הוא בזמן שישנים, **לימרו כרבן גמליאל** עד עלות השחר.

מתרצת הגמרא: **לעולם כרבן גמליאל סבירא להו, והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.**

ראיה שחכמים עשו סייג בקריאת שמע

כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי, ואוכל קימעא, ואשתה קימעא, ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה,

אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

מדוע אמרו בזה חכמים 'חייב מיתה'

מקשה הגמרא: **מאי שנא בכל דוכתא** [מקום] **דלא קתני חייב מיתה, ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה.**

מתרצת הגמרא: **איבעית אימא משום דאיכא** [שיש] **אונס שינה.**

ואיבעית אימא לאפוקי [להוציא] **ממאן דאמר תפלת ערבית רשות, קא משמע לן דחובה.**

✦✦✦

דיוק מהברייתא שקוראים ק"ש ואח"כ מתפללים ערבית

אמר מר שנינו בברייתא **קורא קריאת שמע ומתפלל, מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי**

יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית [שאומר קריאת שמע וגאל ישראל לפני תפילת שמונה עשרה של מעריב], וכל שכן שסומך בשחרית שעיקר גאולת מצרים היתה בשחרית, שיצאו ממצרים בבוקר.

דעה החולקת וסוברת שקודם מתפלל שמונה עשרה ואח"כ קורא ק"ש

רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום - בין שני קריאת שמע, [ק"ש דשחרית, תפילת שמונה עשרה של שחרית, שמונה עשרה של מנחה, שמונה עשרה של מעריב, ק"ש דערבית. ונמצא שבלילה לא סומכים גאולה לתפילה, שאין אומרים קודם גאל ישראל ואחר כך שמונה עשרה].

ביאור מחלוקתם

מבררת הגמרא **במאי קא מפלגי ? אי בעית אימא קרא. אי בעית אימא סברא.**

ביאור א: נחלקו אם בליל ט"ו ניסן כבר נגאלו ישראל או שנגאלו רק בבוקר ובזה תלוי אם בלילה סומכים גאולה לתפילה

אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי [מהערב גם היה], **אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא.** [בליל ט"ו נגאלו אף שבפועל יצאו רק בבוקר].

ורבי יהושע בן לוי סבר, כיון דלא הויא אלא מצפרא [שבפועל יצאו ממצרים רק בבוקר] **לא הויא גאולה מעלייתא,** ואין זה גאולה חשובה להסמיך את התפילה אליה.

ביאור ב: נחלקו בדרשת פסוק

ואיבעית אימא קרא, ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב 'בשכבך ובקומך'.

רבי יוחנן סבר, מקיש שכיבה לקימה, מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה, אף שכיבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה.

רבי יהושע בן לוי סבר, מקיש שכיבה לקימה, מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו, אף שכיבה נמי קריאת שמע סמוך למטתו.

קושיא על הסובר שצריך לסמוך גאולה לתפילה כיצד אומרים השכיבנו

מתיב [הקשה] **מר בריה דרבינא** כתוב במשנה **בערב מברך שתים לפניה** המעריב ערבים ואהבת עולם, **ושתים לאחריה** גאל ישראל והשכיבנו. **ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר** [שהרי צריך לומר] **השכיבנו.**

תירוץ: השכיבנו הוא המשך של 'גאל ישראל'

אמרי, כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא.

ראיה ליסוד זה ממה שאומרים בשחרית ה' שפתי תפתח – שהוא חלק מהתפילה

הגמרא מוכיחה תירוץ זה: **דאי לא תימא הכי** [שאם לא תאמר כך],

שחרית היכי מצי סמיך,

והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי.

אלא התם [שם] **כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח, כתפלה אריכתא דמיא.**

הכא נמי [כאן גם] **כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא.**

◆◆◆

מעלת אמירת 'אשרי'

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

מאי טעמא אילימא משום דאתיא [שהוא בא] **באל"ף בי"ת,** שהפסוקים בו מתחילים לפי סדר הא' ב', **נימא** [נאמר] **'אשרי תמימי דרך' דאתיא בתמניא אפין** - שיש שמונה פסוקים מכל אות מהא' ב'.

אלא משום דאית ביה [שיש בו] את הפסוק **'פותח את ידך'.**

אם כן **נימא** [נאמר] **הלל הגדול** - מזמור קלו בתהילים **דכתיב ביה 'נותן לחם לכל בשר'.**

אלא משום דאית ביה תרתי - שבאשרי יש גם פסוקים לפי א' ב' וגם פסוק 'פותח את ידך'.

◆◆◆

מדוע אין באשרי פסוק המתחיל באות נ

אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי?

מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל [הכונה למפלה של ישראל, אלא שאין מדברים רע, ואומרים 'מפלתן של שונאי ישראל'], **דכתיב 'נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל'.**

בארץ ישראל דרשו פסוק זה באופן שאין בו מפלה לעם ישראל

במערבא מתרצי לה הכי [בארץ ישראל מתרצים את הפסוק כך] שיהיה ביאורו בדרך טובה: **נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל.**

פסוק באשרי שמרומז בו האות נ'

אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר 'סומך ה' לכל הנופלים'.

◆◆◆

מאמר נוסף של רבי אלעזר בר אבינא, בכמה פריחות פורחים המלאכים

אמר רבי אלעזר בר אבינא: גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל

דאילו במיכאל כתיב 'ויעף אלי אחד מן השרפים' בפריחה אחת, בלא עצירת בינים.

ואלו גבי גבריאל כתיב 'והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף' וגו' בשתי פריחות.

מאי משמע דהאי 'אחד' שכתוב בפסוק הראשון **מיכאל הוא ?**

אמר רבי יוחנן אתיא אחד אחד, כתיב הכא 'ויעף אלי אחד מן השרפים', וכתיב התם 'והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני'.

תנא: מיכאל באחת גבריאל בשתים, אליהו בארבע פריחות, **ומלאך המות בשמנה, ובשעת המגפה באחת.**

◆ ◆ ◆

קריאת שמע שעל המטה

אמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, מצוה לקרותו על מטתו.

אמר רבי יוסי: מאי קרא, 'רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה'.

אמר רב נחמן

ואם תלמיד חכם הוא. סרגיל במקצתו לחזור על נקרסתו תמיד דיו כך: **והניח יצר טוב.** שיעשה מלחמה עם יצר הרע: **ודומה מלה.** יום כדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: **זה מקרא.** מומע שמצוה לקרות כמותה: **זו משנה.** שיתעסקו במשנה: **זה גמרא.** שמצוה לעסוק במקצותיה שממנו יוכלה סוכלה. סגל המורים סוכלה מן המצה נקלתו מבלי העולם נמס׳ סוטה (דף כב.): **כאלו אוחזו חרב של שתי פיות בידו.** להכות בה המזיקין: **מאי משמע.** (ב) דבקרא שמע: **התעיף עיניך בו.** סם מבטל ומגרת עיניך במורה (ג) סיף מבקשת ממך: **ובני רשף יגביהו עוף.** הענף מבלקם ממקרא): **קצב מרירי.** זה סם של תלהיבים במסכת בפסחים (דף קיז.): **ולחומי רשף.** כתיב כין רעב ולחומין נדלק לפניו ולמחמיי יסורין ומזיקין: **אפילו תינוקות של בית רבן יודעים.** שהמורה מגיעה שלמדין מבסל מומע סם שמוע ומשמע כל המבלה אבל שמתי וגו׳. ומפילו הקטנים שלא הגיעו לבסל ליוב כבר למדו: **החשיתי מטוב.** מן המורה: **וכאבי נעבר.** מבס עבורה: **המובר עצב.** שפילם היימנו דבר המגר כזה ומתוך דוחקו מבכו: **ושמח.** שבראי הקב״ה מזהילם מלעגוע לומה ומבאבה לפניהם בלבה טוב לאבר שנאמנה להם: **פשפש ולא מצא.** גלן מלא עבירה בידו שבשביל לשלוח יחיה. ...שם היה״ל אמר לו עשה עבירה זו גלן הולך ועושה מלוה...

(שבועות קיח:) ד״ה ומתמהנה)

יפשפש במעשיו. שעשה כבר וידגול עבירות שבידו ולגלת ויחזור: (עירובין יג.)

רב נסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין מוזהר להקריבן? אלא ברצון בעלים ולא בעל כורחן כדתניא (במכון קף כה) יקריב אותר מלמד שמסופק אותו יכול בעל כורחו ת״ל לרצונו הא כיצד מופין עד שיאמר רוצה אני ואומרו עוד מנין למתעסק בקדשים שפסול וכו׳ לעכב מנין תלמוד לומר לרצונכם תובחהו (לרצונכם זבחו) לרצונכם זבחו ואיתא בשחיטת חולין בפ׳ הכל שתוכין (קף יג) ובבמס׳ נדרים בפרק אין בין מודר הנאה מחבירו (קף נמ) איתא אמר ר׳ יוחנן הכל צריכין (נדה) תרץ ממחוסר כפרה:

אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון [א]בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה׳ אל אמת: א״ר לוי בר חמא אמר ר״ש בן לקיש לעולם יהיבו אדם יצר טוב על יצר הרע שנא׳ [ב]רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. וא״ר לוי בר חמא אמר ר׳ שמעון בן לקיש מאי דכתיב [ג]ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא [ד]מלמד שכולם נתנו למשה וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מריש הדעניא דכתיב [ה]יעלון חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר [ו]ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר [ז]התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר [ח]מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין ברילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן [ט]הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר [י]ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב״ה מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו שנא׳ [יא]ונאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר [יב]ואין טוב אלא תורה שנאמר [יג]כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב״ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא׳ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא׳ [יד]נחפשה דרכינו ונחקורה [טו]ונשובה עד ה׳. פשפש ולא מצא יתלה בבסול תורה שנאמר [טז]אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר [יז]כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב״ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר [יח]וה׳ חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר [יט]אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם [כ] מה שכרו [כא]יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא׳ [כב]וחפץ ה׳ בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר [כג]ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר׳ חייא בר אבא הכי אמר ר׳ [כד]ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח אלא מה ת״ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי [כה]תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק׳ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שמסרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב״ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב [כו]ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח. [כז]תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתן אלא ע״י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב [כח]כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך וכתיב בתריה [כט]כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ מובה אל ארץ נחלי מים עינת ותהומת יוצאים בבקעה ובהר: [ל]כא] כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר׳ יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר יסורין בניו ומתורתך תלמדנו. שנאמר כאן [ל] וייאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך: (דברים טו, כו) [ב] רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה: (תהלים ד, ה) [ג] ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם: (שמות כד, יב) [ד] מלמד שכולם נתנו למשה וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מריש הדעניא דכתיב: (ישעיה נט, יט) [ה] יעלון חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: (תהלים קמט, ה) [ו] ובני רשף יגביהו עוף: (איוב ה, ז) [ז] התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועוף לעוף יעופו: (משלי כג, ה) [ח] מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי: (דברים לב, כד) [ט] הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר: (ישעיה נה, ב) [י] ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך: (שמות טו, כו) [יא] ונאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר: (תהלים לט, ג) [יב] ואין טוב אלא תורה שנאמר: (משלי ד, ב) [יג] כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: (משלי ז, ב) [יד] נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה׳: (איכה ג, מ) [טו] אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: (תהלים צד, יב) [יז] כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכאב את בן ירצה: (משלי ג, יב) [יח] וה׳ חפץ דכאו החלי: (ישעיה נג, י) [יט] אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים: (שם) [כ] מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו: (ברכות ה.) [כא] יראה זרע יאריך ימים: (ישעיה נג, י) [כב] וחפץ ה׳ בידו יצלח: (שם) [כג] ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי: (תהלים סו, כ) [כד] ר׳ חייא בר אבא: (ברכות ה.) [כה] תלמדנו אל תקרי תלמדנו: (ברכות ה.) [כו] ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח: (ויקרא ב, יג) [כז] תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתן אלא ע״י יסורין ואלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: (ברכות ה.) [כח] כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך: (דברים ח, ה) [כט] כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה אל ארץ נחלי מים עינת ותהומת יוצאים בבקעה ובהר: (דברים ח, ז) [ל] כא] כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: (משלי ו, כג)

גמ׳ ב) [ע״י מגילה יט ב] **ג)** [במדבר כט. מולין פח.] **ג)** [לעמן מח: ע״ז יט: מנחות נג: **ז)** ס״ה **ד)** ס״פ ששפש ומצא יעשה תשובה שנאמר ושובוה אבא א״ר יוחנן אלו וכו׳ ועיין מו״ק דף כג.] **ו)** ר״ל הדל״ת בגגל אלא בצירי (מ״ס) **ז)** מכילתא ס״פ יתרו ופסחי פ׳ ומתמנן ע״ש

הגהות הב״ח

(ב) גמ׳ סם קנקס עליו **מאהבה** סוס שכרו:
(ב) רש״י ד״ה מלי סמעון **סבר** דבקרא**ס** שמע:
(ג) ד״ה התעיף וכו׳ כמוכס סם״ל ותם״כ מ״ס **ואיננו** היל מבתמכת:
(ד) ד״ה ומי וכו׳ רבה וכו׳ הענף מבלקם ממך: **ובני רשף יגביהו עוף.** הענף מבלקם ממך(ד׳):
קצב מרירי. זה סם של תלהיבים במסכת בפסחים (דף קיז.): **ולחומי רשף.** כתיב כין רעב ולחומין נדלק לפניו ולמחמיי יסורין ומזיקין: **אפילו תינוקות של בית רבן יודעים.** שהמורה מגיעה שלמדין מבסל מומע סם שמוע ומשמע כל המבלה אבל שמתי וגו׳. ומפילו הקטנים שלא הגיעו לבסל ליוב כבר למדו:

הגהות

גמ׳ אמר ר׳ יצחק כל הקורא ק״ש. נכה״ג וכה״ה ס״ה ל מלגמי: (כן ה״ה)
חד אמר אלו דבר. ל״ב ס״ם מל אמר כל יסורין שיש בהן מיעול מורה (פינ) [פינ] יסורין של סהבה שמ׳ וכו׳ מלמדנו ולפי שאמר כל יסורין שיש בהן מיעול מפלה פינ יסורין של סהבה שמ׳ כיון כו׳: (מכמת מנות)

תורה אור

גמ׳ א) בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: (תהלים לא, ו)
ב) רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: (תהלים ד, ה)
ג) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: (שמות כד, יב)
ד) רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: (תהלים קמט, ו)
ה) יַעֲלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: (תהלים קמט, ה)
ו) כִּי אֲדֹנָי יַעֲקֹב יָפָךְ וּבְנֵי רָשָׁף יַגְבִּיהוּ עוֹף: (דברים ח, ז)
ז) הַתְעֵף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפַיִם כְּנֶשֶׁר וְעוֹף לָעוֹף יָעוּפוּ: (משלי כג, ה)
ח) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֵׁן בְּהֵמוֹת אֶשַׁלַּח בָּם עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר: (דברים לב, כד) **ט)** וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: (שמות טו, כו) **י)** נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וְכַאֲבִי נֶעְכָּר: (תהלים לט, ג) **יא)** כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: (משלי ד, ב) **יב)** נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד יְיָ: (איכה ג, מ) **יג)** אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תיסרנו [תְיַסְּרֶנּוּ] יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: (תהלים צד, יב) **יד)** כִּי אֵת אֲשֶׁר יֶאֱהַב בֵּן יְרַצֶּה: (משלי ג, יב) **טו)** וַיְיָ חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם תָּשִׂים אֲשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֵפֶץ יְיָ בְּיָדוֹ יִצְלָח: (ישעיה נג, י) **טז)** בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי: (תהלים סו, כ) **יז)** וְכָל קָרְבָּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח. (ויקרא ב, יג) **יח)** אַלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב: (דברים כח, סמ) **יט)** וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ: (דברים ח, ה) **כ)** כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר: (דברים ח, ז) **כא)** כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר: (משלי ו, כג)

יז א מיי׳ פ״ג מהל׳ מגילה הלכה טז׳ ע טוש״ע או״ח סי׳ ג׳ סעיף ו ונמחקו ר״מ סעיף ח:

יח ב מיי׳ פ״ה מהלכות תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן ק סעיף כה:

יט ג מיימוני פ״ו סה סהלכה ד טוש״ע או״ח סימן ס״ט סעיף ו:

כ ד מיי׳ פ״ט סה סהלכה יח סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן ג סעיף עה:

פנימי רש״י

ואחד הממעט. שיש לו שכר כממעיט כמו למעלה: (לקמן ח. ד״ה שניהן)

רב נסים גאון

דין גרמא דעשיראה ביה. פרשו רבני שרירא ורבי׳ האי חמודאי ז״ל ר׳ יוחנן קבר ר׳ בנים זכרים וכי דעשירי שבהן נפל לתוך יורה גדולה שהיתה רותחת ריתחה קשה וחזק ונפח בשורו ונפק נפל ר׳ יוחנן עצם של אצבע קטנה שלו ועברה בסדינו והי׳ מנהם בה אחרים ואית דאמרי כי נשאר לו בן אחד ושמו ר׳ מתנה ושיגרו מארץ ישראל לבבל ללמוד תורה לפני שמואל:

ה: מאימתי פרק ראשון ברכות

הא לן **דאה להו.** פי׳ רש״י לגני מרן ישראלי שעסיקין שיעור מוך לשלשה מפנות לפי שהו יושרין של מחבה. ומיימ׳ דשיעור מפנות לפי היה היוצל נהא לפלג נזמן שהיוכל נהא ומפי מקוה מהמורלמין מדבר ר׳ יוחנן מדבר שלפי היה נהא בימיו. ויי״מ הפ׳ לפי שהיה נהא לפלג נזמן שהיוכל נהא ומפי מקוה מהמורלמין גיטין (פ״ד דף טו.). והיכך היה נהא לפלג נזמן שהיוכל נהא ומפי מקוה מהמורלמין במסכת

אם תלמיד חכם צריך לקרוא ק"ש שעל המטה

אמר רב נחמן **אם תלמיד חכם הוא** שרגיל במשנתו לחזור על גירסתו תמיד, **אין צריך לקרוא ק"ש שעל המטה.**

אמר אביי: אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי [צריך הוא לומר פסוק אחד של רחמים] **כגון 'בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת'.**

◆◆◆

מלחמה עם היצר הרע

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע - שיעשה מלחמה עם היצר הרע, **שנאמר 'רגזו ואל תחטאו'.**

אם נצחו, מוטב.

ואם לאו יעסוק בתורה, שנאמר 'אמרו בלבבכם'.

אם נצחו, מוטב.

ואם לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר 'על משכבכם'.

אם נצחו, מוטב.

ואם לאו יזכור לו יום המיתה, שנאמר 'ודומו סלה'.

◆◆◆

מאמר נוסף של רבי לוי בר חמא - עשרת הדברות, תנ"ך, גמרא ומשנה ניתנו למשה בסיני

ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב 'ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם'.

'לוחות', אלו עשרת הדברות.

'תורה', זה מקרא - חומש.

'והמצוה', זו משנה.

'אשר כתבתי', אלו נביאים וכתובים.

'להורותם', זה גמרא - סברת טעמי המשניות שמהם יוצאת ההוראה.

מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.

◆◆◆

מעלת קריאת שמע שעל המטה

אמר רבי יצחק: כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו כדי להרוג את המזיקין, **שנאמר: 'רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם'.**

מאי משמע שהפסוק מדבר על קריאת שמע? **אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: מרישא דענינא** [מראש העניין ממה שכתוב בפסוקים שלפני כן], **דכתיב 'יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם', וכתיב בתריה** [אחר כך] **'רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם'.**

עוד במעלת קריאת שמע שעל המטה

ואמר רבי יצחק: כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו, שנאמר 'ובני רשף יגביהו עוף'.

ואין 'עוף' אלא תורה, שנאמר 'התעיף עיניך בו ואיננו'.

ואין 'רשף' אלא מזיקין, שנאמר 'מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי'.

♦ ♦ ♦

העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו

אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, שנאמר בספר איוב **'ובני רשף יגביהו עוף'**

ואין עוף אלא תורה, שנאמר: 'התעיף עיניך בו ואיננו'.

ואין רשף אלא יסורין, שנאמר: 'מזי רעב ולחומי רשף'.

אמר ליה רבי יוחנן: הא אפילו תינוקות של בית רבן שעדיין לא למדו ספר איוב **יודעין אותו, שנאמר: 'ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך'.**

אלא, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו, שנאמר: 'נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר', ואין טוב אלא תורה, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו'.

♦ ♦ ♦

שבח הקב"ה שנתן תורה לישראל ושמח בזה

אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם,

מדת בשר ודם אדם, מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח,

אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו'.

♦ ♦ ♦

מי שבאים עליו יסורין יפשפש במעשיו

אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, שנאמר: 'נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה".

פשפש ולא מצא, יתלה בבטול תורה, שנאמר: 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'.

ואם תלה ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר: 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח'.

◆◆◆

יסורין של אהבה

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין, שנאמר 'וה' חפץ דכאו החלי' - מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין.

יכול אפילו לא קבלם מאהבה, תלמוד לומר 'אם תשים אשם נפשו', מה אשם לדעת, אף יסורין לדעת.

ואם קבלם מה שכרו, יראה זרע יאריך ימים.

ולא עוד, אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר 'וחפץ ה' בידו יצלח'.

מה הם יסורין של אהבה

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא,

חד אמר, אלו הם יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'.

וחד אמר אלו הן יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תפלה, שנאמר: 'ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי'.

אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח'.

[ולפי זה אין לומדים מהפסוק 'ומתורתך תלמדנו', שהוא יכול ללמוד תורה על אף היסורים, שאף אם אינו יכול ללמוד הרי זה יסורין של אהבה], **אלא מה תלמוד לומר: 'ומתורתך תלמדנו', אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו, דבר זה** [מעלת יסורין של אהבה] **מתורתך תלמדנו, קל וחומר משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה.**

עוד מאמר שיסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם

והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר 'ברית' במלח, ונאמר 'ברית' ביסורין,

נאמר ברית במלח דכתיב 'ולא תשבית מלח ברית',

ונאמר ברית ביסורין, דכתיב 'אלה דברי הברית',

מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

ג' מתנות טובות שניתנו לישראל ע"י יסורין

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין.

אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא.

תורה מנין, שנאמר 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'.

ארץ ישראל, דכתיב 'כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך', וכתיב 'בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה'.

העולם הבא, דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר'.

העוסק בתורה וגמ"ח וקובר את בניו

תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים [עמוד ב] **וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו.**

אמר ליה רבי יוחנן: בשלמא תורה וגמילות חסדים, דכתיב 'בחסד ואמת יכופר עון'.

'חסד' זו גמילות חסדים, שנאמר 'רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד'.

'אמת' זו תורה, שנאמר 'אמת קנה ואל תמכור'.

אלא קובר את בניו מנין ?

תנא ליה ההוא סבא משום רבי שמעון בן יוחאי: אתיא עון עון, כתיב הכא, 'בחסד ואמת יכופר עון', וכתיב התם, 'ומשלם עון אבות אל חיק בניהם'.

מי שיש לו נגעים או שיש לו יסורי 'בנים' אין זה יסורין של אהבה

אמר רבי יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה.

מקשה הגמרא **ונגעים לא? והתניא כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה.**

[תשובה א] **מזבח כפרה הוו, יסורין של אהבה לא הוו.**

[תשובה ב] **ואי בעית אימא, הא לן והא להו** [זה לנו וזה להם] בארץ ישראל אין זה יסורים של אהבה כיון שמשלחים את הצרוע מחוץ למחנה, כיון שעריה מקודשות, בחו"ל אין צריך שילוח מחנות ולכן זה יסורים של אהבה.

[תשובה ג] **ואי בעית אימא: הא בצנעא** - תחת הבגדים הרי זה יסורים של אהבה, **הא בפרהסיא** - כשזה גלוי לכל אין זה יסורים של אהבה.

איזה יסורי בנים הם 'יסורין של אהבה'

מבררת הגמרא: **ובנים לא** הוי יסורין של אהבה ? **היכי דמי, אילימא דהוו להו ומתו, והא**

אמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר [זה העצם של בני העשירי] שמת, ולרבי יוחנן בודאי לא היה אלא יסורין של אהבה.

אלא הא דלא הוו ליה כלל שאזי אין זה יסורין של אהבה, **והא דהוו ליה ומתו** שזה יסורין של אהבה שהאבילות מכפרת על העוונות.

מעשה ביסורין שהיו לרבי חייא בר אבא

רבי חייא בר אבא חלש [חלה].

על לגביה [נכנס אצלו] **רבי יוחנן, אמר ליה: חביבין עליך יסורין?**

אמר ליה: לא הן ולא שכרן.

אמר ליה: הב [תן] **לי ידך.**

יהב ליה ידיה ואוקמיה [נתן לו ידו והעמידו וריפאו].

מעשה ביסורין שהיו לרבי יוחנן

רבי יוחנן חלש

על לגביה רבי חנינא

אמר ליה חביבין עליך יסורין

אמר ליה לא הן ולא שכרן

אמר ליה הב לי ידך

יהב ליה ידיה ואוקמיה.

מקשה הגמרא: **אמאי, לוקים רבי יוחנן לנפשיה** [למה רבי יוחנן לא העמיד את עצמו]?

מתרצת הגמרא: **אמרי, אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.**

מעשה ביסורין שהיו לרבי אלעזר

רבי אלעזר חלש,

על לגביה רבי יוחנן

חזא דהוה קא גני [ראה שהיה שוכב] **בבית אפל**

גלייה לדרעיה ונפל נהורא [גילה רבי יוחנן את זרועו ונפל אור] שהיה בשרו מבהיק ביותר.

חזייה דהוה קא בכי [ראה שהיה בוכה] **רבי אלעזר**

אמר ליה אמאי קא בכית [למה אתה בוכה]? **אי משום תורה דלא אפשת** [שלא למדת הרבה כרצונך] **שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים.**

ואי משום מזוני שאינך עשיר, **לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות.**

ואי משום בני, דין גרמא דעשיראה ביר.

אמר ליה: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא - על היופי הזה שיתבלה בעפר אני בוכה.

אמר ליה: על דא ודאי קא בכית.

ובכו תרוייהו.

אדהכי והכי אמר ליה: חביבין עליך יסורין?

אמר ליה: לא הן ולא שכרן.

אמר ליה: הב לי ידך.

יהב ליה ידיה ואוקמיה.

מעשה בהפסד שהיה לרב הונא שהחמיצו לו חביות יין

רב הונא תקיפו ליה [החמיצו לו] **ארבע מאה דני דחמרא** [חביות יין].

על לגביה [נכנס אצלו] **רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא** [אח של רב סלא חסידא] **ורבנן, ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן, ואמרו ליה: לעיין מר במיליה** [יעיין ויפשפש מר במעשיו].

אמר להו: ומי חשידנא בעינייכו?

אמרו ליה: מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא?

אמר להו: אי איכא מאן דשמיע עלי מלתא לימא [אם יש מי ששמע עלי דבר שאני צריך לחזור בי, שיודיענו].

אמרו ליה: הכי שמיע לן [כך שמענו] **דלא יהיב מר שבישא לאריסיה** [שלא נותן כבודו את הזמורות המגיעות לאריס].

אמר להו: מי קא שביק לי מידי מיניה הא קא גניב ליה כוליה [וכי האריס משאיר לי דבר מזה, הוא הרי גונב את הכל, ולוקח הרבה יותר מחלקו].

אמרו ליה: היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים [זה מה שאומרים אנשים הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם גניבה].

אמר להו: קבילנא עלי דיהיבנא ליה [אני מקבל עלי שאני נותן לו לאריס את חלקו].

איכא דאמרי: הדר חלא והוה חמרא [חזר החומץ ונהיה יין].

ואיכא דאמרי: אייקר חלא ואיזדבן בדמי דחמרא [התייקר החומץ ונמכר בדמי יין].

◆◆◆

תפילה 'לפני המטה' ומטה בין צפון לדרום

תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי

על תפלתי שתהא לפני מטתי.

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, לפי שהשכינה במזרח ובמערב.

מבררת הגמרא במה שאמר **על תפלתי שתהא לפני מטתי, מאי לפני מטתי? אילימא**

לפני מטתי ממש, והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, שנאמר 'ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל'.

לא תימא לפני מטתי, אלא אימא סמוך למטתי, שלא לעשות מלאכה או ללמוד קודם התפילה.

הגמרא מביאה מאמרים במעלת מה שאמר **'ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום', דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר 'וצפונך תמלא בטנם** [ימי הריונם] **ישבעו בנים'.**

רב נחמן בר יצחק אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים, כתיב הכא 'וצפונך תמלא בטנם', וכתיב התם 'וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה'.

◆◆◆

מאמר נוסף של אבא בנימין - המתנה על חבירו בבית הכנסת

תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו.

שנאמר 'טורף נפשו [תפילתו, שהנפש זו תפילה] **באפו הלמענך תעזב ארץ',**

ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל.

שנאמר 'ויעתק צור ממקומו', ואין צור אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר 'צור ילדך תשי'.

ואם המתין לו מה שכרו?

מסורת השו"ס

גמ' ב) שנאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ס"ת [וכ"ה הגי' בילקוט ומע"י] ג) [ע"ר תוספות סוכה יב, ד"ה בשלמא] ג) שנא' סנ. ע"ש קדושין מ ע"ב ד) [לקמן דף ס. מגמות לה: מגילה כו: סוטה יח. סולן פט.] ה) [מגיה ד"ה קשה ור"ח ד"ה ג. ו) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** ז) [שיך לקמ' ה' ע"ב ח) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] ט) [לקמן דף ס. ממחת לה: [מגילה כו: סוטה יח. סולן פט.] י) [מגיה ד"ה ג. יא) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** יב) [שיך לקמ' ה' ע"ב יג) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] יד) [לקמן דף ה' ע"ב ועי' לעמוד ג']

הגהות הב"ח

(ב) גמ' דשלחי תפילין מיניהו הוי: (ג) שם ממר רב אחי אפי' חישב לחוס: (ג) **רש"י** ד"ה הלל ותוספ' וכו' בשבאין לשמוע: (ד) ד"ה אסר מוכיר וכו' אמי מי פי מלומו: (ה) ד"ה בשלמ מפי **תניב בהו שבחי**: (ו) **תוס'** ד"ה בשלמ אבל אפילו שבחים ג"כ לא יאמר לשון הרע (ז) **תוס'** ד"ה לעולם ואפילו בשלמא (ח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] **עד כאן** לקמן ד"ס ע"ב: ט) [ועי' לקמן ד"ס ע"ב: ד"ה ומניין לעשרה וכו' **עד כאן** לקמן ד"ס ע"ב:

הגהות מהר"י לנדא

א) **גמ' ליתי שלישיא.** שעיון כוונ שלישא וכן הגי' שבת קנד ע"ב שלישה לשלישים:

תורה אור

גמ' א) **לוא הקשבת.** כמצוה: **ואתה.** כל הפרים הנעשים לפניו: **כי בסלא לאוניא.** כשהוא מפיקה המקפת מחוצץ שעושין ממת הגפיים כמו שמניחו (מ"ק דף ג ע"ב) ין עושין לוגיות לגפיים למקוח פי מים להשקות הגפן.

לוא הקשבת. לשון המתנה היא: **למצותי.** כמצוי מלשוני מאזן לשיני לגמול משך: **לראות.** כל הפרים הנעשים לפניו: **כי בסלא לאוניא.** כשהוא מפיקה המקפת מחוצץ שעושין ממת הגפיים כמו שמניחו כמלא חוט של אלם של מענה המקפת סביב סביב את כל המחוץ והנפך נעוט בתל וכרים נלרים (קף ד ב) הלין לוגיא לחוי פתה: **האי דוחקא דהוי בבלה.** פעמים שבני מלח יעשים רוחים ביום לבושה (ג) שבאין לשמוע לדבקה כלומר דבר הניכר שאין כמותו. ערוך בערך תמר ג') שיך לקמ' ה' ע"ב **תוס'** ג) שיך לקמ' ה' ע"ב ד) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] ט) [לקמן דף ס. ממחת לה: [מגילה כו: סוטה יח. סולן פט.] י) [מגיה ד"ה ג. יא) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** יב) [שיך לקמ' ה' ע"ב יג) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] יד) [לקמן דף ה' ע"ב

הני מאני דחזו. בגלי התלמידים שבאים מכר וסם לוים בני מלמדה שיבאו בגלויה: **מחפיא דידהו.** כאין המחזיקים ויושבין בלגם ומתחבכים בסם. מופיל לשון מוסף ומספקם (שבת דף ג) פרייר"ל בלע"ז: **שלישיא דשלישא.** שלוים הולך של מחול נקבה: **בוכרתא.** הכבוכיה בלחה: **בת בוכרתא.** ולפ מחה היחה בכוכיה: **ולימלי עיניה מניה.** יפים ממנה מעט בעיניו. כל לשון נמיה בעין קוכוה בלשון גמלא לשון מלוי לפי שבדבר מועט הוא מלא: **גובתא דשדולא.** קנה מלוי של ברזל: **ולחתמיה.** לקנה: **בגושפנקא דפרזלא.** במוחם של כרזל דמרמיל לייר וחמים לים לה לשומה כלמעלה (לף קה ב): **במקום רגה.** בכהכ"ע שפם מוכיים לשהר שיהם ומשבחוח מעוטה קול ערב: **בעדת אל.** בכיח מועד שלו: **ומניין לעשרה וכו'.** עפה קהויה בעשרה אלא עד מתי לעבה הלהה הוחם בחוכ (במדבר יד)[יא] ילמו כלב ויהושע: **בקרב אלהים ישפוט.** ומין בית דין קהויה לאלהים אלא בג' בפ"ק דסנהדרין (לף ב ג): **ויקשב ה'.** ממתין לשם שם: **אשר אזכיר את שמי.** אשר יכוי שמי על (ד) מלומי ולבלי: **אבא אליך.** לשון יחיד הוא: **ואברכך.** ממיללי: עוד **לעמו.** ומניין שהמפללין עוה לים לישראל בכיחיי ולא וגו' וילמו ממך: **מה כתיב בתו.** בשלמא בחפללין לילן כתיב אמם (דברים ו)[יב] ואהיו הלה שמוע (שם יא)[יג] הלם לי בל בכור (שמות יג)[יד] והיה כי יביאך (שם)[טו] פרשיות שלנאו בהם לשוח לכוח וכלון מלומי של הלב"ה אין אלא בג' פרשיות הללו בדיוקים מלי כתיב בהו: **האמרת.** לשון מהיחות ושבח כמו ואתמרו כל פועלי און (תהלים לד)[טז] **יאמנכה: בשאר בתי מאי.**[יז] שהרי מלינוהו בכולהו

אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו **שנאמר** [א]**לוא הקשבת לסנחריב ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו'; תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אבי אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוניא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה.**[ב] **אמר רבא האי דוחקא דהוי בבלה מניהו הוי הני ברבי דשלחי מניהו.**[ג] **הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו כרעי דמנקפן מניהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קימטא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזנהו ליתי** [ד] **שלייתא דשונרתא ליתי בת שונרתא ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא ולחתמי' בגושפנקא דפרזלא דלייר וחתים ליה בלי לשהות כדתניא היכי דלא ליתוק בעו רבנן רחמי עליה ואתתי חזא ואתוק בעו רבנן רחמי עליה ואתתי: תניא אבא בנימין אומר** [ה]**אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר** [ו]**לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר** [ז]**אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין שכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל** [ח]**ומנין לשלשה שיושבין בדין שכינה עמהם שנאמר** [ט]**בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה שכינה עמהם שנאמר** [י]**אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו'** [יא]**מאי** [יב]**ולחושבי שמו אמר רב אשי** (ג) **חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב בתורה שכינה עמו שנאמר** [יג]**כל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפ' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפ' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר** [יד]**נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר** [טו]**ימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר** [טז]**ה' עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי'** [יז]**וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך** [יח]**ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו א"ל** [יט]**ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב** [כ]**את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום** [כא]**אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני** [כב]**חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר** [כג]**שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל** [כד]**כי מי גוי גדול** [כה]**ומי גוי גדול** [כו]**אשריך ישראל** [כז]**או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי** [כח]**ולחתך עליון אי הכי נפישי להו טובי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולחתך עליון בחד ביתא וכולהו**

[ז]**המתפלל** ולא המתין את חבירו מורפין לו זבר. פירש רבינו מס זוה היה להם בנתי נקעים שלהם שהיו בשדה ולכך גלילה ים להמתין. וכר"י היה מלחר תפלתו ומלריך עד שיגלה כולם ואם מתין כך בנית שום שלם לם בנית המקפת היה מעניו בספר עד שגמרו תפלתם. ונלה להמתיר לף לנו: **כי בסלא לאוניא.** כעין מלמיס המקיפין לת הלרובה כלאמרינן בריש נלדיס (לף ו ע"ב) הלין לוגיא לחוי פתה: **חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות.** לכלומר עס לחמריס לבל בספר לבדו ובתמין כלאמרינן וכל מעשיו בספר נתמין (מכות דף כג) כ"ש מלה טוב:

אלף תפילין שבראש. (ו) לפי שיש בהן רוב שם של שדי שהם י"ן כתוב בקמעט שבנתים והדל"ת בלעדיות. ומימיל משבח פרק במה מלליקין (דף מח ב) דלקאמר מן המוחר בפיך ולא מן המוכר בפיך ולא מפיק לעושה מעורב ס' בפיך. ועוד דבפ' במה"ג (דף כו ב) קלי לילעות משמיעי קדושה בעלמא. אלא ר"ל אלו תפילין שבלאש לפי שהן בגובה של ראש ומלין דשיך בהו ולהו לאל תפילין של יד משום דהויי בהו [טז]**כי מי גוי גדול** אשריך ישראל (שמות יט)[כז] לך לחות על יחך ולא לאחריס לומר[כח]: **מי כעמך ישראל.** זה שיבח הפייטן (ביום ג' דפסחא) טוטפת בלעלי גלגלי: [ט]**אחורי בית הכנסת.** פי' רש"י כל פחתי בתי הכנסיות היו לאחוריהם ומלויין לאחוריהם ולא היו לפניהם ולא היו לאחוריהם אלא בבית הכנסת שנאמר [כט]**אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר** [ל]**לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר** [לא]**אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין שכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל** [לב]**ומנין לשלשה שיושבין בדין שכינה עמהם שנאמר** [לג]**בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה שכינה עמהם שנאמר** [לד]**אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו'** [לה]**מאי** [לו]**ולחושבי שמו אמר רב אשי** (ג) **חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ומנין שאפילו אחד שיושב בתורה שכינה עמו שנאמר** [לז]**בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא תרי מכתבן בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות וכי מאחר דאפ' תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפ' תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר** [לח]**נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו בימינו זו תורה שנאמר** [לט]**ימינו אש דת למו ובזרוע עוזו אלו תפילין שנאמר** [מ]**ה' עוז לעמו יתן ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתי'** [מא]**וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך** [מב]**ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו א"ל** [מג]**ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל אין דכתיב** [מד]**את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום** [מה]**אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני** [מו]**חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר** [מז]**שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי א"ל** [מח]**כי מי גוי גדול** [מט]**ומי גוי גדול** [נ]**אשריך ישראל** [נא]**או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי** [נב]**ולחתך עליון אי הכי נפישי להו טובי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולחתך עליון בחד ביתא וכולהו**

עין משפט נר מצוה

גמ' א) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** ב) [שיך לקמ' ה' ע"ב ג) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] ד) [לקמן דף ס. ממחת לה: [מגילה כו: סוטה יח. סולן פט.] ה) [מגיה ד"ה ג. ו) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** ז) [שיך לקמ' ה' ע"ב ח) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] ט) [לקמן דף ס. ממחת לה: [מגילה כו: סוטה יח. סולן פט.] י) [מגיה ד"ה ג. יא) [פי' ציור אחד בעולם כלומר דבר הניכר שאין כמותו. עיין בערוך תחת ג'] **תוס'** יב) [שיך לקמ' ה' ע"ב יג) [ע"ש תוס' שנא סב. ד"ה ג"ם קשה ומגילה כו: ד"ה שמחיצי ותוספות ממחת לה: ד"ה ע"ש] יד) [לקמן דף ה' ע"ב

בא א) מיי' פ"ש מהלכות תפלה הלכה ג) [סמנ עשין יט] טוש"ע או"ח סי"ס סימן ג סעיף ט:

פניני רש"י

קימטא. ...לשמר מחמרמיניון קיומית:

אלו תפילין שבראש. שכתוב בו ורוב השם שי"ן ולש"ם:

(מגמות לה: ד"ה כל שם ה')

תורה אור (המשך)

עֵמֶק אֲשֶׁר פָּרִית מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם:

יא) אֵת יְיָ הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ: יב) וַיְיָ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו:

(דברים כו, יז-יח)

יג) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

(דברים ו, ד)

יד) כִּי כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וְנָתְנָהּ לָךְ: (שמות יג, יא)

טו) וְהָיָה כִּי יַאֲמֶרְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (שמות יג, יד)

טז) יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: (תהלים כט, יא)

יז) וְיִרְאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: (דברים כח, י)

יח) וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לְשׂוּם לְךָ שֵׁם גְּדֻלּוֹת וְנוֹרָאוֹת לְגָרֶשׁ מִפְּנֵי

א) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] י) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] טו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] טז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] יט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] כט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ל) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] לט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] מט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] נט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ס) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] סט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ע) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] עט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] פט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] צט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ק) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קי) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קטו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קטז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קיט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קכט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קל) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קלט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קמט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קנט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קס) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קסט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קע) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קעט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קפט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] קצט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ר) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רי) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רטו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רטז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] ריט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רכט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רל) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רלט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רמט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנ) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רנט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רס) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסה) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסו) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסז) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסח) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רסט) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רע) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רעא) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רעב) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רעג) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רעד) [ועי' לקמן דף ס"ב ע"ב] רעה) [

וכולהו בתיבי בארדעיה. כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בגיד אחד שמחבר אל יד אינו אלא בית אחד כלומרינן במגילה (דף ל״ב:) וכל הפרקיות כתובות בו: **משאול בן.** מה טיבו של פלוני נמה לנו כת: **יראה את חי׳(כ).** סיבה רגיל לבא לנו: **אשר הלך חשבים ואין נוגה לו.** אמר עתה הלך למקום חשך (ו) ואינו יכול לראות: **וכולהו כתיבי באדרעיה: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב״ה משאיל בו שנאמר [א]מי בכם ירא ה׳ שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו [ב] אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו יבטח בשם ה׳ מאי מעמא משום דהוה ליה לבטוחי בשם ה׳ ולא בשמח: אמר ר׳ יוחנן בשעה שהקב״ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה [ג]מיד הוא כועס שנא׳ [ד]מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. א״ר חלבו אמר רב הונא [א]כל הקובע [ב]מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו ובשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב [ג]וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [ג]ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [ה]ויעמוד פינחס ויפלל: [ג]אמר רבי חלבו אמר רב הונא [ב]היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפך אבל למיעל מצוה למירחט שנא׳ (ג) [ה]נרדפה לדעת את ה׳ אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא כשבתא אמינא קא מחליין [ג] רבנן שבתא כיון דשמענא להא דרבי תנחום א״ר יהושע בן לוי לעולם [ג]ירוץ אדם [ד] לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא׳ [ו]אחרי ה׳ ילכו כאריה ישאג וגו׳ [ז] אנא נמי דהינטא: אמר ר׳ זירא אגרא דפרקא רהטא אמר אביי אגרא דכלה דוחקא אמר רבא אגרא דשמעתא סברא אמר רב פפא אגרא דבי [ד]טמיא אגרא דתעניתא צדקתא אמר רב ששת [ד]אגרא דהספדא דלויי אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי: אמר רב הונא [ה]כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר [ו]סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ההוא גברא דקא [ה]מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף [ו]אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא א״ל כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסרא וקטליה א״ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי [ז]כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרף אדם לבריות פניו משתנות כברום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת[ז] מתרחף לכמה גוונין ר׳ אמי ור׳ אסי דאמרי תרוייהו כאילו נדון בשני דינים אש ומים שנאמר [ח]והרכבת אגוש לראשונו באנו באש ובמים: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא [ו]לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר [ט]ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו׳ [י]ענני ה׳ ענני ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ר׳ יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר [יא]תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף תפלת שחרית שנאמר [יב]ה׳ בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה: וא״ר חלבו אמר רב הונא [ב]כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר [יג]קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה׳ צבאות ואם משמחו מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר [יד]ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר וגו׳ [טו]ויהי קול השופר וגו׳ והאלהים יעננו בקול. איני והא כתיב [טז]וכל העם רואים את הקולות ואת קול השופר וגו׳ אמר רבי אבהו אמר באילו הקריב תודה שנאמר [יז]מביאים תודה בית ה׳ רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר [יח]כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה׳: וא״ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים בדברי נשמעין שנאמר [יט]סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו׳ מאי [כ]כי זה כל האדם אמר ר׳ אלעזר אמר הקב״ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה נברא אבל אינו שקול זה כנגד כל העולם כולו [ר׳ שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה ר׳ שמעון בן זומא אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה: וא״ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר [כא]בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גולן שנאמר [כב]ואתם בערפתם הכרם גזלת העני בבתיכם: א״ר**

מילי. לשמח חתן בדברים: **אחורי בית הכנסת.** כל פתחי בית הכנסת היו בזמנם והכי תניא במוספתא דמגילה (פרק ג) מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח ומתפללין אחורי בית הכנסת ופניו מחזיר פניו לבית הכנסת כעומד בפני שהכבוד כעומד מעבר לו כדי שלא יהא נראה כמסתכל בפני חבירו: **ירוץ אדם לדבר הלכה

יום חמישי י״ב טבת תש״פ **ברכות דף ו**

אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ואין יוצא מיד אלא ממתין לחבירו מה שכרו **אמר רבי יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו, שנאמר 'לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך ;וגו':**

כמות המזיקין

תניא אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין.

אמר אביי: אינהו נפישי מינן וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא [הם מרובים מאיתנו ועומדים עלינו כמו חריץ ועיגול שעושים מסביב לגפן].

אמר רב הונא: כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה - כל אחד מאיתנו אלף מזיקים משמאלו ורבבה מימינו.

היזקים שנגרמים מהמזיקים

אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה - הרגשת הדוחק שיש לפעמים בדרשה ביום השבת, שנראה שיושבים דחוקים **מנייהו הוי** [מהם הוא].

הני ברכי דשלהי מנייהו [הברכים העייפות, מהם הוא].

הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו [בגדי התלמידים שבלים, מהחיכוך שלהם הוא, שהמזיקים יושבים אצלם ומתחככים בהם].

הני כרעי דמנקפן מנייהו [הרגלים שנפצעות מהם הוא].

פעולה שעושים כדי לדעת שהיו מזיקים במקום

האי מאן דבעי למידע להו [מי שרוצה לדעת מהם]

לייתי קיטמא נהילא [שיביא אפר דק].

ונהדר אפורייה [וישים מסביב למטה].

ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא [ובבוקר יראה כמו רגלים של תרנגול].

פעולה שעושים כדי לראות את המזיקים

האי מאן דבעי למחזינהו [מי שרוצה לראות את השדים],

ליתי שלייתא דשונרתא [שיביא שליית וולד של חתול נקיבה]

אוכמתא בת אוכמתא [שחורה בת שחורה]

בוכרתא בת בוכרתא [בכורה בת בכורה]

וליקליה בנורא [וישרפה באש]

ולשחקיה [ויטחון אותה]

ולימלי עיניה מניה [וימלא את עיניו מזה]

וחזי להו [ויראה אותם]

ולשדייה בגובתא דפרזלא [ויניחו בקנה ברזל]

ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא [ויחתמו בחותם של ברזל]

דילמא גנבי מניה [שמא יגנב ממנו]

ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק [ויחתום את פי הקנה כדי שלא יוזק].

מעשה ברב ביבי בר אביי שעשה דבר זה

רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק [עשה כך, ראה וניזוק].

בעו רבנן רחמי עליה ואתסי [בקשו רבנן רחמים עליו והתרפא].

✦✦✦

מאמר נוסף של אבא בנימין - תפילה נשמעת רק בבית הכנסת

תניא אבא בנימין אומר: אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע 'אל הרנה ואל התפלה', במקום רנה בבית הכנסת ששם הציבור אומר שירות ותשבחות בנעימת קול ערב **שם תהא תפלה.**

הקב"ה מצוי בבית הכנסת

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר: 'אלהים נצב בעדת אל'.

השראת השכינה בעשרה בשלשה בשנים ובאחד

ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל', ועדה הוא עשרה.

ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם, שנאמר 'בקרב אלהים ישפוט'.

ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם, שנאמר 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה'' וגו'.

מאי 'ולחושבי שמו' אמר רב אשי: חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך'.

מה המעלה בהשראת השכינה בשנים יותר מבאחד

וכי מאחר דאפילו חד, תרי מבעיא ?

תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות

חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות.

מה המעלה בהשראת השכינה בשלשה יותר מבשנים

וכי מאחר דאפילו תרי, תלתא מבעיא ?

מהו דתימא דינא, שלמא בעלמא הוא, ולא אתיא שכינה [שלא תאמר שדין הוא שלום בעלמא ולא באה השכינה] **קא משמע לן דדינא נמי היינו תורה.**

מה המעלה בהשראת השכינה בעשרה יותר מבשלשה

וכי מאחר דאפילו תלתא, עשרה מבעיא ?

עשרה קדמה שכינה ואתיא

תלתא עד דיתבי.

◆◆◆

הקב"ה מניח תפילין

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין שנאמר 'נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו'.

'בימינו' זו תורה, שנאמר 'מימינו אש דת למו'.

'ובזרוע עזו', אלו תפילין, שנאמר 'ה' עוז לעמו יתן'.

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל, דכתיב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש.

מה כתוב בתפילין של הקב"ה

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו [בתפילין של בורא עולם מה כתוב בהם]? **אמר ליה 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.**

מקור שהקב"ה משתבח בעם ישראל

ומי משתבח קודשא בריך הוא בשבחייהו דישראל [וכי משתבח הקב"ה בשבח של ישראל]**?**

אין ! דכתיב 'את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום', אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם.

אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'.

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.

מה כתוב בשאר בתי התפילין של הקב"ה

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, תינח בחד ביתא, ביארת מה כתוב בבית אחד של התפילין, **בשאר בתי מאי** [בשאר בתי התפילין מה כתוב]?

אמר ליה: א) **כי מי גוי גדול** ב) **ומי גוי גדול** ג) **אשריך ישראל** ד) **או הנסה אלהים** ה) **לתתך עליון.**

אי הכי נפישי להו טובי בתי [אם כך מרובים בתי התפילין] שבסך הכל יש שש פרשיות**?**

אלא: 'כי מי גוי גדול' 'ומי גוי גדול' דדמיין להדדי - בחד ביתא

'אשריך ישראל' 'ומי כעמך ישראל' בחד ביתא'.

'או הנסה אלהים' בחד ביתא

'ולתתך עליון' בחד ביתא.

[עמוד ב] **וכולהו כתיבי באדרעיה** [ובתפילין של יד כולם כתובים בבית אחד, שהרי ביד אין הבית מחולק לכמה בתים.

◆◆◆

מאמר נוסף בשם רבי יצחק - הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא יום אחד

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקדוש ברוך הוא משאיל בו.

שנאמר 'מי בכם ירא ה' [שהיה רגיל לבוא אליו] **שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים** [הלך למקום חושך שמנע עצמו מלהשכים לבוא] **ואין נוגה לו'**

אם לדבר מצוה הלך, 'נוגה לו' [יאיר לו].

ואם לדבר הרשות הלך, 'אין נוגה לו' [לא יאיר לו].

'יבטח בשם ה'', מאי טעמא, משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

◆◆◆

הקב"ה כועס אם אין מוצא עשרה בבית הכנסת

אמר רבי יוחנן בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס, שנאמר 'מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה'.

◆◆◆

קביעות מקום לתפילה

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם שקבע מקום לתפילתו **בעזרו** כדרך שהיה עוזר לאברהם.

וכשמת אומרים לו: אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו.

ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום?

דכתיב 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפלה שנאמר 'ויעמוד פינחס ויפלל'.

◆◆◆

מאמר נוסף של רבי חלבו - אופן ההליכה ביציאה או בכניסה לבית הכנסת

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, שמראה שהעיכוב בבית הכנסת דומה עליו למשאוי.

אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק [לצאת] **אבל למיעל** [להיכנס] **מצוה למרהט** [לרוץ] **שנאמר 'נרדפה לדעת את ה".**

◆◆◆

ריצה לדבר הלכה אפילו בשבת

אמר רבי זירא: מריש [בתחילה]**, כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא** [כאשר הייתי רואה את רבנן שרצים לדרשה בשבת]**, אמינא קא מחליין רבנן שבתא** [אמרתי רבנן מחללים שבת] שהרי אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת.

כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו', אנא נמי רהיטנא [גם אני רץ].

◆◆◆

עיקר קיבול שכר בכמה עניינים

אמר רבי זירא אגרא דפרקא רהטא [עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, הוא שכר המרוצה], שהרי רובם אינם מקבלים שכר הלימוד שאינם מבינים להעמיד הגירסא ולמר שמועה מפי רבם לאחר זמן.

אמר אביי אגרא דכלה דוחקא [עיקר שכר השבת לפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל הוא הדוחק שנדחקים לשמוע].

אמר רבא אגרא דשמעתא סברא [עיקר שכר הלימוד, הוא היגיעה שטורח ומחשב להבין טעמו של דבר].

אמר רב פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא [עיקר השכר בבית האבל הוא על השתיקה].

אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא [עיקר שכר התענית הוא הצדקה שנותנים לערב לפרנסת העניים שהתענו].

אמר רב ששת אגרא דהספדא דלויי [עיקר שכר ההספד הוא הרמת הקול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים].

אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי [עיקר השכר בחתונה הוא לשמח את החתן בדברים].

◆◆◆

תפילה אחורי בית הכנסת

אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר 'סביב רשעים יתהלכון'.

אמר אביי: לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא [שלא מחזיר את פניו לבית הכנסת] **אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה.**

מעשה באדם שהתפלל אחורי בית הכנסת

ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא [מעשה באדם שהתפלל מאחורי בית הכנסת ששם הוא הפתח ולא החזיר פניו לבית הכנסת אלא התפלל לצד ההפוך מבית הכנסת].

חלף אליהו חזייה [עבר אליהו הנביא וראה אותו] **אידמי ליה כטייעא** [ונדמה אליהו הנביא למתפלל כמו סוחר ערבי].

אמר ליה: כדו [כשתי] **בר** [רשויות] **קיימת קמי מרך** [אתה עומד לפני אדונך].

שלף ספסרא וקטליה [הוציא חרב והרגו].

✦✦✦

ביאור הפסוק 'כרום זלות לבני אדם'

אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק: מאי 'כרום זלות לבני אדם'?

אמר ליה: אלו דברים שעומדים ברומו של עולם כגון תפילה שעולה למעלה, **ובני אדם מזלזלין בהן.**

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כיון שנצטרך אדם לבריות הוא נהיה זול בעיניהם **ופניו משתנות ככרום, שנאמר 'כרום זלות לבני אדם'.**

מאי 'כרום' כי אתא רב דימי אמר: עוף אחד יש בכרכי הים, וכרום שמו, וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונין.

רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרוייהו: כאילו נדון בשני דינים אש ומים, שנאמר 'הרכבת אנוש לראשנו [להיות נושה בנו] **באנו באש ובמים'.**

✦✦✦

זהירות בתפילות

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה,

שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה.

שנאמר 'ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני', ענני שתרד אש מן השמים, וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם.

רבי יוחנן אמר אף בתפלת ערבית [יהא אדם זהיר] **שנאמר 'תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב'.**

רב נחמן בר יצחק אמר אף תפלת שחרית, שנאמר 'ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה'.

✦✦✦

שמחת חתן וכלה

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, עובר [מזלזל] **בחמשה קולות** שבירך בהן הקב"ה את ישראל, **שנאמר 'קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות'.**

ואם משמחו, מה שכרו?

אמר רבי יהושע בן לוי: זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות.

שנאמר 'ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר, וקול שופר וגו', ויהי קול השופר וגו', והאלהים יעננו בקול'.

איני [האמנם], **והא כתיב וכל העם רואים את הקולות** [הרי שיש ששה קולות]**?**

אותן קולות דקודם מתן תורה הוו - אין זה קולות נוספים אלא העם ראו את הקולות המוזכרים.

דעות נוספות במעלת המשמח חתן וכלה

רבי אבהו אמר: כאילו הקריב תודה שנאמר 'מביאים תודה בית ה''.

רב נחמן בר יצחק אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים,

שנאמר 'כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה''.

מעלת אדם שיש בו יראת שמים

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שנאמר 'סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא' וגו'.

מאי 'כי זה כל האדם', אמר רבי אלעזר: אמר הקדוש ברוך הוא כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל שיברא **זה.**

רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם כולו.

רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה.

הקדמת שלום

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום,

שנאמר 'בקש שלום ורדפהו'.

ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר 'ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם', והלא גם גזילת עשיר גזילה היא, אלא הפסוק מלמד שגם לא להשיב שלום [שזו גזילת העני שהרי אין לו כלום לגזול ממנו] גזילה היא.

ונענע לי בראשו. כמודה בכרכמי ועוזה ממן: **דעת בהמתו לא הוה ידע.** במסכת ע"ז ס"ק: **מאי קרא.** דלמ' הוי כרגע דכתיב כי רגע באפו חייט בדלוטו: **בתלת שעי קמייתא.** כאחד מרנעני תלת שעות דלמטות: **שוריייך.** ט"י"ק בלוגו: **לצדייק לא טוב.** לעונש לאת כברייות: **מדרוזת אחת.** לשון רבדי: **ורדפה את מאהביה וגו'.** וכשמתרלה שאין שוה מעשה על לבב לשמר לשומר לא מיסי לרלשון: **תחת נעורה בשמיו.** ממת נעורה בשלם בשמיו. ממת נעורה בשלם מבין טוהה מהשום כפול מלה. ממת הטעם למעלה ממת הטעם על לבב ולא כמו לא תיכל ולא ממת (דכריס ב)[ב]:

שטעמו בחי"ם ללא למעלה ממת הסי"ו בשלם שהוא שם עם לבב דכר שאי אפשר לשומרו לשון מפעל לשון מכניע או מכניע בא הסלם ללא מכנע היא בעלמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא שם דכר: ג' **דברים בקש משה ונתן לו.** שהרי לפוף שללתו כתיב גם לא הלכך הזה שאר דכרת תעשה: **לחדודיה דרשי.** מנהג מנת מעשיו כגון מפני מה לדיק וטוב לו רשע ורע לו לדיק ולא טוב לו רשע וטוב לו: **את אשר אחון.** את שאר יכמרו רחמי מעיני לפעה ופע"ש שלינו כלפי: **בשרציהי.** כתוב: **ופלינא.** דל' יהושע בן קרחה שמעניכו על כן תלדבי שמוע שלמר קבל שכר על זה: **לקלסתר פנים.** כי קרן עור פניו: **ותמונת ה' יביט.** זה מלאה תמוניה כך שרי' (פ' בהעלותך) ותמרי' לעיל דהקב"ה מניח תפיליו של תפילין:

א"ר יוחנן משום ר' יוסי [ב] מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר [א]והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל. [א] מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ה"ד כי מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותיי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם [ג]לפנים משורת הדין. תניא א"ר ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו ה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ונענע לי בראשו [ג] וקמ"ל [ג]שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שאין מרציו לו לאדם בשעת כעסו דכתיב [ד]פני ילכו והנחותי לך אמר לו הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא אין [ד]דתניא [ה]ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע [ב] וכמה רגע אחד [ד]מחמשת רבוא ושמונה אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה וזו היא רגע [ה]ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה [ו]ויודע דעת עליון [ו]השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דאמר להו נביא לישראל [ה]עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' מאי [ה]למען דעת צדקות ה' א"ר אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם שלא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקא"ל בלעם לבלק [ו]מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה' מלמד שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו רגע וכמה רגע א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח שנא' [ז]כי רגע באפו חיים ברצונו ואב"א מהכא [ח]חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואימת רתח אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אי אפשר שיעמוד בהן אחד מיד כועס ומקטר. ההוא צדוקי דהוה שכבותיה דר' יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעי' דערסא ועייו ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אקטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי [ט]ורחמיו על כל מעשיו כתיב וכתיב [י]גם ענוש לצדיק לא טוב תנא משמיה דר' מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה מיד כועס הקב"ה: וא"ר יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנא' [יא]ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות שנאמר [יב]תחת נעורה בממני מהכות כסיל מאה: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר [יג]הלוא בלכתך עמנו [יד]בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [טו]ונפלינו אני ועמך בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנא' [טז]הודיעני נא את דרכך אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו ויש רשע וטוב לו אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן צדיק רשע ורע לו רשע בן רשע: אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע אני והא כתיב [יז]פקד עון אבות על בנים וכתיב [יח]ובנים לא יומתו על אבות ורמינן [יט]קראי אהדדי ומשנינן לא קשיא הא בשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא בשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא הכי קא"ל צדיק וטוב לו צדיק וטוב בן צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע שאינו גמור צדיק ורע לו רשע גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור ופליגא דר' מאיר דא"ר מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו שנא' [יט]ותנחני את אשר אחנן אע"פ שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון [כ]ויאמר לא תוכל לראות את פני תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה כך א"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה ופליגא דר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בשכר שלש שלש זכה לשלש בשכר [כא]ויסתר משה פניו זכה לקלסתר פנים בשכר כי ירא זכה [כב]לוייראו מגשת אליו בשכר מהביט זכה [כג]לותמונת ה' יביט: [כד]והסירתי את כפי וראית את אחרי [כה]אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין: וא"ר יוחנן משום ר' יוסי [כו]כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו מנא לן ממשה רבינו שנא' [כז]הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אע"פ אוקמה בזוריעה שנא' [כח]בני משה גרשום ואליעזר ורמינן בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו' ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ותני רב יוסף למעלה משמיה דרבה כתיב הכא רבו למעלה וכתיב התם [כט]ובני ישראל פרו וישרצו וירבו:

א"ר

שאלמלי בעפתי לא נשתייר זבוי. וחס תמלר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלנס. לי נמי מלמר שהיה מתחיל לנמר: קלנסו כמותה שעה היה מזיק לפילו [ל]אחד מן: **ההוא צדוקי דהוה שכבותיה דריב"ל בי' לאו אורח ארעא.** לפ על נב להלדוקים וכו' מוכיחין ולפ מעניין. [מ]היינו בידי מלם לגבל בידי שמיס לפו מוכח מרעה לפעניסס בידי שמיס שלפ כלדך בני מלם. ולפי גרסינן הכל עובד כוכבים ניתה דקאמר מהם שעובד כוכבים ורועי בהמה דקה לפ מעניין ולפ מוכיחין[נ]:

רב נסים גאון

מובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מק' מלקיות שנא' (משלי י) תחת נעורה בממנו. בכלל שהמכין הוא הלב וכי הנערה מהניא ביה שפי' ממה דהמניא המלקות לנוף (ובפרק הרואה (קף פה) אמרי' תנו רבנן לב מבין בלילות יתעוות:

והא כתי' פוקד עון אבות על בנים וכתיב לא יומתו אבות על בנים ורמינן קראי אהדדי ומשנינן כאן שאחזוהו מעשה אבותיהם בידיהם וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם שיהם עיקרה דהא רבינא והא שינייהו בבבל מהדדי (קף כז) בפרק דיני ממונות בגמרא זה בורר לו אחד:

תורה אור

גמ' א) [ו]הֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים. (ישעיהו נו, ז)

ב) [ז]וַיֹּאמֶר פְּנַי יֵלֵכוּ וְהֵנַחְתִּי לָךְ. (שמות לג, יד)

ג) אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם. (תהלים ז, יב)

ד) [ח]נָאֶם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל יֹדֵעַ דֵּעָה עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם. (במדבר כד, טז)

ה) עַמִּי זְכָר נָא מָה יָעַץ בָּלָק וּמָה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקֹתוֹת יְיָ. (מיכה ו, ה)

ו) וְנָח אָמַר לֹא קִבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ. (במדבר כג, ח)

ז) כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה. (תהלים ל, ו)

ח) [ט]עַד מְעַט בֹּא בַּחֲרוֹנִי וּמְכַר לְהִתְיַלֵּף לְעַבְרָה חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם. (ישעיהו כו, כ)

ט) טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל

רש"י ד"ה תחת. שאי אפשר לפותרו כך: ולא תכנע היא בעצמה. כ"ע לע"ל: (ס"ע ש)

כָּל מַעֲשָׂיו: (תהלים קמה, ט) **י)** גַּם עָנוּשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר. (משלי יז, כו) **יא)** וְרָדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעַתָּה: (הושע ב, ט)

יב) תַּחַת נְעָרָה בְּמֵמֶן מֵהֲכוֹת כְּסִיל מֵאָה: (משלי יז, י) **יג)** וְכֻמָּה יָדַע אִפּוֹא אִם מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: (שמות לג, טז) **יד)** וַתָּקָם אִם אֵנָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דַּרְכֶּךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה: (שמות לג, יג) **טו)** כִּנְצֹר חֶסֶד לְאֲלָפִים נֹשֵׂא עֲוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים: (שמות לד, ז) **טז)** לֹא זֹאת אֹתוֹת אִבְּדוֹת עַל בָּנִים וְכָבֵד לֹא יוֹמִתוּ עַל אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ: (דברים כד, טז) **יז)** וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְיָ לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם: (שמות לג, יט) **יח)** וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרְאֹת אֶת פָּנָי כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי: (שמות לג, כ) **יט)** וַיֹּאמֶר אֲנִכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים: (שמות ג, ו) **כ)** וַיֵּרֶא אֲדֹנָי וְלֹא טוֹב בְּעֵינָיו וַיִּרְעַ עוֹד פָּנָיו וַיִּרְאֵהוּ מְעַשְׂנֵת אֵלָיו: (שמות ל, ה) **כא)** פָּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְיָ יַבִּיט וּמַדּוּעַ לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה: (במדבר יב, ח) **כב)** וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו וַיִּשְׁבְּרוּ מִפְּנֵי הַשָּׂטָן וְאַשְׁמוּרַת הַבֹּקֶר וְהִנֵּה הַמַּחֲנֶה שָׁטָן בַּשָּׂטָן וְאַשְׁמוּרַת הַבֹּקֶר וְהִנֵּה הַמַּחֲנֶה מִצְרַיִם נֹגֵף בַּמִּצְרַיִם וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרֹב אֶל מְעָט: (שמות יד, כד) **כג)** וְהַסִּרוֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִית אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: (שמות לג, כג) **כד)** וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יִתְיַצְּבוּ כָּל הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: (שמות לג, ח) **כה)** וְהָיָה כְּבוֹא מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יֵרַד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה: (שמות לג, ט) **כו)** וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה: (שמות לג, טו) **כז)** וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעְךָ בְּשֵׁם: (שמות לג, יז) **כח)** בְּנֵי מֹשֶׁה גֵּרְשֹׁם וֶאֱלִיעֶזֶר וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיעֶזֶר הָיָה הָרִאשׁוֹן בָּנִים אֲחֵרִים וַיִּהְיוּ בְּנֵי רְחַבְיָה רַבִּי לְמְעָלָה: (דברי הימים-א כג, יז) **כט)** וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעְצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (שמות א, ז) **רש"י** כן) רָאֹה נָתַן יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֵה רַש אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת: (דברים ה, כה)

לשון חכמים ◆ **רתח** - כועס (ע"ז ה ע"ב רש"י לקמן כט:) **חיורא** - לבנה (ע"ז ה ע"ב רש"י שבת נד, וניעין סח:). **קאי אחד כרעא** - עומד על רגל אחת (ע"ז ה ע"ב רש"י לקמן כט:). **שוריייך סומקי** - נוגעים לסומקים (רש"י ע"ז מה:). **סומקים** סומקים (ע"ז ה ע"ב רש"י). **נידים** ומוכים לזובים (רש"י ע"ז מה ע"ב תוספות שם). **ערסא** - מיטה (רש"י ע"ז מה ע"ב רש"י ב"ק כא:). **בשכבותיה** - כשלנתו (רש"י ע"ז ה ע"ב רש"י ב"ק כא:). **כי מטא** - כשבא תניא (ע"ז ה ע"ב רש"י ב"ק כא:). **אלטייה** - שלקלנו (רש"י ע"ז ה ע"ב רש"י ב"ק כא:). **נייט** - ישן (ע"ז ה ע"ב רש"י ב"ק כא:).

מסורת השי"ס

גמ' ג)[לקמן מה: מנחות ט, בכל קמא נט: ע"ז מ: כד: ו:] **ג)**[מגילה לף טו. ב] **ד)** ר"ה ד ב ובמנין **ה)**[ב"ב נוסחים שמנה רבוא ויותר נכון למתוך הרוטו מלל ולגבוה שמונת אלפים שמונה מאות ופ"ח שמעון נגד פסוקי תורה **ם)**[ס"ע שאין מכניע בא הסלם ללא מכנע היא בעלמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא שם דכר: ג' דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לפוף שללתו כתיב גם לא הלכך הזה שאר דכרת תעשה: **לחדודיה דרשי.** מנהג מנת מעשיו כגון מפני מה לדיק וטוב לו רשע ורע לו לדיק ולא טוב לו רשע וטוב לו: **את אשר אחון.** את שאר יכמרו רחמי מעיני לפעה ופע"ש שלינו כלפי: **בשרציהי.** כתוב: **ופלינא.** דל' יהושע בן קרחה שמעניכו על כן תלדבי שמוע שלמר קבל שכר על זה: **לקלסתר פנים.** כי קרן עור פניו: **ותמונת ה' יביט.** זה מלאה תמוניה כך שרי' (פ' בהעלותך) ותמרי' לעיל דהקב"ה מניח תפיליו של תפילין: **ונענע לי בראשו.** כמודה בכרכמי ועוזה ממן: **דעת בהמתו לא הוה ידע.** במסכת ע"ז ס"ק: **מאי קרא.** דלמ' הוי כרגע דכתיב כי רגע באפו חייט בדלוטו: **בתלת שעי קמייתא.** כאחד מרנעני תלת שעות דלמטות: **שוריייך.** ט"י"ק בלוגו: **לצדייק לא טוב.** לעונש לאת כברייות: **מדרוזת אחת.** לשון רבדי: **ורדפה את מאהביה וגו'.** וכשמתרלה שאין שוה מעשה על לבב לשמר לשומר לא מיסי לרלשון: **תחת נעורה בשמיו.** ממת נעורה בשלם בשמיו. ממת נעורה בשלם מבין טוהה מהשום כפול מלה. ממת הטעם למעלה ממת הטעם על לבב ולא כמו לא תיכל ולא ממת (דכריס ב)[ב]: **שאלמלי בעפתי לא נשתייר זבוי.** וחס תמלר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלנס. לי נמי מלמר שהיה מתחיל לנמר: קלנסו כמותה שעה היה מזיק לפילו [ל]אחד מן: **ההוא צדוקי דהוה שכבותיה דריב"ל בי' לאו אורח ארעא.** לפ על נב להלדוקים וכו' מוכיחין ולפ מעניין. [מ]היינו בידי מלם לגבל בידי שמיס לפו מוכח מרעה לפעניסס בידי שמיס שלפ כלדך בני מלם. ולפי גרסינן הכל עובד כוכבים ניתה דקאמר מהם שעובד כוכבים ורועי בהמה דקה לפ מעניין ולפ מוכיחין[נ]: **והא** כתי' פוקד עון אבות על בנים וכתיב לא יומתו אבות על בנים ורמינן קראי אהדדי ומשנינן כאן שאחזוהו מעשה אבותיהם בידיהם וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם שיהם עיקרה דהא רבינא והא שינייהו בבבל מהדדי (קף כז) בפרק דיני ממונות בגמרא זה בורר לו אחד:

פניני רש"י

שוריייך סומקי. נוגעים סומקים וכן מיני הכשכר: (ע"ז מה:)

שוריייך סומקי. סוכייכך. נוקיים לשון לע"ז כמו סוכיון וכוכיון ולשון יסמומקך קוכיון לשוכו שלכיך: (ע"ז ה:)

בני קרחה... והא דגרסינן בכללים בפ"ק בני יהושע בן קרחה היינו בן בל ר"ש לגבעוכיון הסם (שבועות קף ג.) אלמר לו ר' יהושע בני בל ר"ש בן יהוסף בני בל (כתובות נג. ד"ה סון)

רב נסים גאון

מובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מק' מלקיות שנא' (משלי י) תחת נעורה בממנו. בכלל שהמכין הוא הלב וכי הנערה מהניא ביה שפי' ממה דהמניא המלקות לנוף (ובפרק הרואה (קף פה) אמרי' תנו רבנן לב מבין בלילות יתעוות:

והא כתי' פוקד עון אבות על בנים וכתיב לא יומתו אבות על בנים ורמינן קראי אהדדי ומשנינן כאן שאחזוהו מעשה אבותיהם בידיהם וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם שיהם עיקרה דהא רבינא והא שינייהו בבבל מהדדי (קף כז) בפרק דיני ממונות בגמרא זה בורר לו אחד:

תורה אור

גמ' א) [ו]הֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים. (ישעיהו נו, ז)

ב) [ז]וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלֵכוּ וְהֵנַחְתִּי לָךְ. (שמות לג, יד)

ג) אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם. (תהלים ז, יב)

ד) [ח]נָאֶם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל יֹדֵעַ דֵּעָה עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם. (במדבר כד, טז)

ה) עַמִּי זְכָר נָא מָה יָעַץ בָּלָק וּמָה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקֹתוֹת יְיָ. (מיכה ו, ה)

ו) וְנָח אָמַר לֹא קִבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ. (במדבר כג, ח)

ז) כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה. (תהלים ל, ו)

ח) [ט]עַד מְעַט בֹּא בַּחֲרוֹנִי וּמְכַר לְהִתְיַלֵּף לְעַבְרָה חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם. (ישעיהו כו, כ)

ט) טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל

רש"י ד"ה תחת. שאי אפשר לפותרו כך: ולא תכנע היא בעצמה. כ"ע לע"ל: (ס"ע ש)

כָּל מַעֲשָׂיו: (תהלים קמה, ט) **י)** גַּם עָנוּשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר. (משלי יז, כו) **יא)** וְרָדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעַתָּה: (הושע ב, ט)

יב) תַּחַת נְעָרָה בְּמֵמֶן מֵהֲכוֹת כְּסִיל מֵאָה: (משלי יז, י) **יג)** וְכֻמָּה יָדַע אִפּוֹא אִם מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: (שמות לג, טז) **יד)** וַתָּקָם אִם אֵנָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דַּרְכֶּךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה: (שמות לג, יג) **טו)** כִּנְצֹר חֶסֶד לְאֲלָפִים נֹשֵׂא עֲוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים: (שמות לד, ז) **טז)** לֹא זֹאת אֹתוֹת אִבְּדוֹת עַל בָּנִים וְכָבֵד לֹא יוֹמִתוּ עַל אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ: (דברים כד, טז) **יז)** וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְיָ לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם: (שמות לג, יט) **יח)** וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרְאֹת אֶת פָּנָי כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי: (שמות לג, כ) **יט)** וַיֹּאמֶר אֲנִכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים: (שמות ג, ו) **כ)** וַיֵּרֶא אֲדֹנָי וְלֹא טוֹב בְּעֵינָיו וַיִּרְעַ עוֹד פָּנָיו וַיִּרְאֵהוּ מְעַשְׂנֵת אֵלָיו: (שמות ל, ה) **כא)** פָּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְיָ יַבִּיט וּמַדּוּעַ לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה: (במדבר יב, ח) **כב)** וַיִּרְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו וַיִּשְׁבְּרוּ מִפְּנֵי הַשָּׂטָן וְאַשְׁמוּרַת הַבֹּקֶר וְהִנֵּה הַמַּחֲנֶה שָׁטָן בַּשָּׂטָן וְאַשְׁמוּרַת הַבֹּקֶר וְהִנֵּה הַמַּחֲנֶה מִצְרַיִם נֹגֵף בַּמִּצְרַיִם וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרֹב אֶל מְעָט: (שמות יד, כד) **כג)** וְהַסִּרוֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִית אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: (שמות לג, כג) **כד)** וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יִתְיַצְּבוּ כָּל הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: (שמות לג, ח) **כה)** וְהָיָה כְּבוֹא מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יֵרַד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה: (שמות לג, ט) **כו)** וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה: (שמות לג, טו) **כז)** וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעְךָ בְּשֵׁם: (שמות לג, יז) **כח)** בְּנֵי מֹשֶׁה גֵּרְשֹׁם וֶאֱלִיעֶזֶר וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיעֶזֶר הָיָה הָרִאשׁוֹן בָּנִים אֲחֵרִים וַיִּהְיוּ בְּנֵי רְחַבְיָה רַבִּי לְמְעָלָה: (דברי הימים-א כג, יז) **כט)** וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעְצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (שמות א, ז) **רש"י** כן) רָאֹה נָתַן יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֵה רַש אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת: (דברים ה, כה)

לא היה אדם שקראו אחרון. ומ"ת והא כתיב כרוז כ' מלכי סס (כתלמים ס.)[1] וי"ל דהתם מיירי בתלמ"ח דל"ת שהוא כשנת מבול קודם. וי"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדר ואין מוקדם ומאוחר בתורה וזה הפסוק דכיון דכתבים היה קודם לכן. וכן ל"ל ע"ב שהרי מהכתב היה בן שבעים שנה נכנית בן שבעים שנה נכנית בן שבעים שנה נכנית בן שבעים שנה בתמרי' בפ"ק דשבת (קף ט"ו). לפ מהס ר"ג שיים שבעבדו מת דלדלעומר וי"ל שיים של מריליס ושפלר משיבה כ"ו שיים שהיה בשלה בן ל"ט שנה והכתיבה היה מהכתב בן ל"ט שנה שהכתיב היה מהת מת קודם שנולד ילמת לו מהס שנה ושערים שנה מעפרע על שלוה נמלת שבן ע"ג שנה היה בעלמת המלכים. מה בן היתה פרשת בן המבריח קודם לפרשת מהר הדברים שלם שנים ושותה פרשה שהכתיבה היה בת ל"ט שנה ומשיבה היה בת ל"ט שנה ומשיבה היה בת ל"ט שנה ומש

מנין שהקב״ה מתפלל

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל?

שנאמר 'והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי',

תפלתם לא נאמר

אלא 'תפלתי'

מכאן שהקדוש ברוך הוא מתפלל.

מהו מתפלל

מאי מצלי [מה הקב״ה מתפלל]**?**

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין.

מעשה ברבי ישמעל בן אלישע שאכתריאל יה ה׳ צבאות ביקש ממנו ברכה

תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים

וראיתי אכתריאל יה ה׳ צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא

ואמר לי: ישמעאל בני ברכני.

אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין

ונענע לי בראשו כמודה בברכתי ועונה אמן.

וקא משמע לן שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך.

◆ ◆ ◆

מאמר נוסף של רבי יוחנן בשם רבי יוסי - אין מרצין אדם בשעת כעסו

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב 'פני ילכו והנחותי לך'.

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך.

וכי הקדוש ברוך הוא כועס

מבררת הגמרא: **ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא?**

אין ! דתניא 'ואל זועם בכל יום'.

וכמה זעמו?

רגע.

וכמה רגע?

אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה, וזו היא רגע.

ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע.

מקור שבלעם ידע לכוין לזמן כעסו של הקב"ה

דכתיב ביה [שכתוב בו בבלעם] **'ויודע דעת עליון'.**

השתא דעת בהמתו לא הוה ידע [כמבואר במסכת עבודה זרה] **דעת עליון הוה ידע?**

אלא מלמד שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה.

באותם ימים הקב"ה לא כעס ועל זה נאמר 'למען דעת צדקות ה''.

והיינו דאמר להו נביא לישראל 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב' וגו'

מאי 'למען דעת צדקות ה''?

אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל [הכונה לישראל, אלא שאין מדברים רע, ואומרים 'משונאיהם של ישראל'] **שריד ופליט,**

והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: 'מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה'', מלמד שכל אותן הימים לא זעם.

מקור שזעמו של הקב"ה הוא 'רגע'

וכמה זעמו?

רגע.

וכמה רגע?

אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה [כזמן שלוקח לומר תיבת 'רגע'].

ומנא לן דרגע רתח?

שנאמר 'כי רגע באפו חיים ברצונו'.

ואי בעית אימא מהכא: 'חבי כמעט רגע עד יעבור זעם'.

סימן באיזה שעה הקב"ה כועס

ואימת רתח?

אמר אביי בהנך תלת שעי קמייתא [באחד מרגעי שלש השעות הראשונות של היום] **כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא** [כאשר הכרבולת של התרנגול לבן והוא עומד על רגל אחת].

כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי [כל שעה ושעה הוא גם עומד כך]**?**

כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי [כל שעה יש בכרבולת שורות אדומות] **בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי** [באותה שעה אין בו שורות אדומות].

מעשה ברבי יהושע בן לוי שרצה לקלל צדוקי שציערו בזמן כעס הקב"ה

ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דרבי [היה צדוקי שהיה בשכנותו של רבי] **יהושע בן לוי, הוה קא מצער ליה טובא בקראי** [היה הצדוקי מצער אותו בהרבה פסוקים].

יומא חד שקל תרנגולא [יום אחד לקח רבי יהושע בן לוי תרנגול] **ואוקמיה בין כרעיה דערסא** [והעמידו בין כרעי המטה] **ועיין ביה** [ועיין בכרבולת התרנגול] **סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה** [וחשב כאשר תבוא אותה שעה שהקב"ה כועס, אני אקלל את הצדוקי].

כי מטא ההיא שעתא ניים [כאשר באה אותה שעה נרדם רבי יהושע בן לוי].

אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למעבד הכי [לא דרך ארץ לעשות כך], **'ורחמיו על כל מעשיו' כתיב, וכתיב 'גם ענוש לצדיק לא טוב'.**

דעה נוספת מתי הקב"ה כועס

תנא משמיה דרבי מאיר: בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה, מיד כועס הקדוש ברוך הוא.

✦ ✦ ✦

מאמרים נוספים של רבי יוחנן בשם רבי יוסי - מעלת אדם ששם לב מעצמו לתיקון מעשיו

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: טובה מרדות אחת בלבו של אדם, יותר מכמה מלקיות.

שנאמר 'ורדפה את מאהביה וגו' וכשתראה שאין עוזר לה תשים על לבה **ואמרה** מעצמה **אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה'.**

וריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקיות, שנאמר 'תחת גערה במבין, מהכות כסיל מאה'.

✦ ✦ ✦

שלשה דברים שביקש משה מהקב"ה ונתן לו

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו.

א) **בקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו.**

שנאמר 'הלא בלכתך עמנו'.

ב) **בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים, ונתן לו.**

שנאמר 'ונפלינו אני ועמך'.

ג) **בקש להודיעו דרכיו של הקדוש ברוך הוא, ונתן לו.**

שנאמר 'הודיעני נא את דרכיך'.

אמר לפניו, רבונו של עולם, מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו, ויש רשע ורע לו?

אמר לו: משה, צדיק וטוב לו, צדיק בן צדיק.

צדיק ורע לו, צדיק בן רשע.

רשע וטוב לו, רשע בן צדיק.

רשע ורע לו, רשע בן רשע.

קושיא: מדוע צדיק בן רשע 'רע לו', הרי אם אין ממשיך במעשה אבותיו אין נענש בעוונותיהם

אמר מר: צדיק וטוב לו, צדיק בן צדיק.

צדיק ורע לו, צדיק בן רשע.

איני [האמנם], **והא כתיב 'פקד עון אבות על בנים', וכתיב 'ובנים לא יומתו על אבות', ורמינן קראי אהדדי** [ומקשים שיש סתירה בין פסוקים אלו] **ומשנינן** [ומתרצים] **לא קשיא, הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם.**

ביאור חדש ב'צדיק ורע לו'

אלא הכי קאמר ליה:

צדיק וטוב לו, צדיק גמור.

צדיק ורע לו, צדיק שאינו גמור.

רשע וטוב לו, רשע שאינו גמור

רשע ורע לו, רשע גמור.

דעה החולקת וסוברת שהקב"ה לא גילה למשה רבינו מדוע יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו

ופליגא דרבי מאיר,

דאמר רבי מאיר: שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו.

שנאמר 'וחנתי את אשר אחון', את אשר יכמרו רחמי עליו לשעה, **אף על פי שאינו הגון.**

'ורחמתי את אשר ארחם', אף על פי שאינו הגון.

✦✦✦

הקב"ה אמר למשה 'לא תוכל לראות פני', כיון שבסנה משה לא רצה להביט

נאמר בפסוק: **'ויאמר לא תוכל לראות את פני'**

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה: כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשרציתי שתראה בסנה **לא רצית** שנאמר 'ויסתר משה פניו', **עכשיו שאתה רוצה, איני רוצה.**

דעה החולקת וסוברת שמה שמשה רבינו לא הביט בסנה הרי זה מעלה וזכה לשכר על כך ולא לעונש

ופליגא דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן,

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בשכר שלש זכה לשלש.

בשכר 'ויסתר משה פניו', זכה לקלסתר פנים, שנאמר 'כי קרן עור פניו'.

בשכר 'כי ירא', זכה ל'ויירא מגשת אליו'.

בשכר מ'הביט', זכה ל'ותמונת ה' יביט'.

ביאור הפסוק 'וראית את אחרי'

נאמר בפסוק: **'והסירתי את כפי וראית את אחרי'.**

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין שהוא מאחוריו.

♦ ♦ ♦

הקב"ה מקיים גם דבר שאמר שיתנו ב'תנאי' וה'תנאי לא התקיים.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו.

מנא לן?

ממשה רבינו, שנאמר 'הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום'

אף על גב דבעא משה רחמי עלה דמלתא [שביקש משה רחמים על הדבר] **ובטלה,**

אפילו הכי אוקמה בזרעיה [העמיד הקב"ה את הדבר וקיימו בזרעו] **שנאמר 'בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה' וגו'.**

ותני רב יוסף שזרעו היו **למעלה משישים רבוא, אתיא 'רביה' 'רביה'** [ולומדים זאת בגזירה שוה שבשתי מקומות כתוב התיבה 'רביה'] **כתיב הכא 'רבו למעלה', וכתיב התם 'ובני ישראל פרו וישרצו וירבו'.**

♦ ♦ ♦

מעלת אברהם אבינו שקרא לקב"ה 'אדון'

[עמוד ב] **אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא 'אדון' עד שבא אברהם וקראו אדון.**

שנאמר 'ויאמר אדני (אלהים) במה אדע כי אירשנה'.

דניאל נענה בזכות אברהם שקרא לקב"ה 'אדון'

אמר רב: אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם, שנאמר 'ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני'.

והלא **למענך מבעי ליה** [היה צריך לומר 'למענך'] שהרי מבקש מה'.

אלא למען אברהם שקראך אדון.

♦ ♦ ♦

מאמרים נוספים בשם רבי יוחנן משום רשב"י - אין מרצין לאדם בשעת כעסו

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, שנאמר 'פני ילכו והנחותי לך'.

מעלת לאה שהודתה לה'

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתו.

שנאמר 'הפעם אודה את ה".

✦✦✦

ביאור השם 'ראובן'

ראובן - אמר רבי אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני [ראובן] **לבן חמי** [עשיו בנו של יצחק אבינו].

דאילו בן חמי [עשיו]

אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה [שמדעתו מכר את הבכורה ליעקב] **דכתיב 'וימכר את בכרתו ליעקב',**

חזו מה כתיב ביה [תראו מה כתוב בו]: **'וישטם עשו את יעקב', וכתיב 'ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים' וגו'.**

ואילו בני [ראובן]

אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה [שיוסף לקח ממנו את הבכורה בעל כרחו] **דכתיב 'ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף',**

אפילו הכי לא אקנא ביה [הוא לא קינא בו] **דכתיב 'וישמע ראובן ויצלהו מידם'.**

ביאור השם 'רות'

רות - מאי רות?

אמר רבי יוחנן: שזכתה ויצא ממנה דוד, שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות.

מקור שהשם של אדם 'גורם'

מנא לן דשמא גרים [ששמו של אדם גורם]?

אמר רבי אליעזר: דאמר קרא 'לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ', אל תקרי שמות אלא שמות.

קושי ילד רע בביתו של אדם

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג,

שנאמר 'מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו', וכתיב בתריה 'ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי',

ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב 'למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק', ואילו 'מה רבו צרי' לא כתיב.

◆◆◆

מדוע כתוב במזמור על אבשלום 'מזמור' ולא 'קינה'

נאמר בפסוק: **'מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו'**

מזמור לדוד? קינה לדוד מיבעי ליה [היה לו לומר קינה ולא מזמור]?

אמר רבי שמעון בן אבישלום: משל למה הדבר דומה, לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עצב שלא ידע מה יגבו ממנו והיה ירא מאד, **לאחר שפרעו שמח** שראה שגבו ממנו רק דבר זה.

אף כן דוד, כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'הנני מקים עליך רעה מביתך' היה עצב, אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי [שאינו לו כלל רחמים עלי]**, כיון דחזא** [שראה] **דאבשלום הוא שמח,** שבן חס על אביו, **משום הכי אמר 'מזמור'.**

◆◆◆

התגרות ברשעים בעולם הזה

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה,

שנאמר 'עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם'.

תניא נמי הכי רבי דוסתאי ברבי מתון אומר: מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה,

שנאמר 'עוזבי תורה יהללו רשע' וגו'.

ואם לחשך אדם לומר והא כתיב [והרי כתוב] **'אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה'**

אמור לו מי שלבו נוקפו [הירא מעבירות שבידו] **אומר כן** שהוא מפרש את הפסוק 'אל תתחר' אל תתקוטט עם הרשעים, ואין זה פירוש הפסוק, **אלא** כך הוא פירושו: **'אל תתחר במרעים'** אל תתגרה בהם **להיות כמרעים, אל תקנא בעשי עולה להיות כעושי עולה,**

ואומר 'אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום'.

קושיא ממאמר רבי יצחק לא להתגרות ברשעים

מקשה הגמרא: **איני** [האמנם], וכי מותר להתגרות ברשעים, **והאמר רבי יצחק: אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, שנאמר 'יחילו** [יצליחו] **דרכיו בכל עת'.**

ולא עוד אלא שזוכה הרשע **בדין, שנאמר 'מרום משפטיך מנגדו'** - מסולקים דינך ממנו.

ולא עוד אלא שרואה הרשע **בצריו, שנאמר 'כל צורריו יפיח בהם'** - בנפיחתו הוא דוחה אותם כקש.

תשובה א

מתרצת הגמרא: **לא קשיא, הא במילי דידיה** [זה בדברי של האדם עצמו] שבזה לא יתגרה ברשע. **הא במילי דשמיא** [זה בדברים של שמים] שבזה יתגרה ברשע.

תשובה ב

ואיבעית אימא, הא והא במילי דשמיא,

ולא קשיא, הא ברשע שהשעה משחקת לו שלא יתגרה בו, **הא ברשע שאין השעה משחקת לו.**

תשובה ג

ואיבעית אימא, הא והא ברשע שהשעה משחקת לו,

ולא קשיא, הא בצדיק גמור שיכול להתגרות ברשע, **הא בצדיק שאינו גמור,**

דאמר רב הונא: מאי דכתיב 'למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו'

וכי רשע בולע צדיק, והא כתיב 'ה' לא יעזבנו בידו', וכתיב 'לא יאונה לצדיק כל און'

אלא 'צדיק ממנו' בולע שאינו צדיק גמור אלא הוא רק יותר צדיק מהרשע, אבל **צדיק גמור אינו בולע** אין הרשע יכול עליו.

תשובה ד

ואיבעית אימא, שעה משחקת לו שאני.

◆◆◆

קביעות מקום לתפילה

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל הקובע מקום לתפלתו, אויביו נופלים תחתיו.

שנאמר, 'ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה'.

רב הונא רמי כתיב שלא יוסיפו **'לענותו' וכתיב** בדברי הימים שלא יוסיפו **'לכלותו'.**

בתחלה כשנבנה הבית, נבנה על מנת שלא **לענותו,** שלא יענו עוד האויבים את ישראל, **ולבסוף** כשחטאו נגזר עליהם עינוי, ותפילתם מועילה להם שלא **לכלותו,** שלא יכלו את ישראל.

◆◆◆

שימושה של תורה

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר 'פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו',

למד לא נאמר, אלא 'יצק', מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה.

◆◆◆

מעשה ברב נחמן שלא בא לבית הכנסת

אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי [מדוע לא בא כבודו לבית הכנסת להתפלל]**?**

אמר ליה רב נחמן: **לא יכילנא** [לא יכלתי] כי תש כוחי.

אמר ליה רבי יצחק: **לכנפי למר עשרה וליצלי** [יאספו לכבודו עשרה בני אדם ויתפלל עמהם].

אמר ליה רב נחמן: **טריחא לי מלתא.**

אמר לו רבי יצחק: **ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר** [ויאמר כבודו לשלוח הציבור שיודיע לו בזמן שהציבור מתפללים]

אמר ליה רב נחמן: **מאי כולי האי** [מה כל זאת]?

אמר ליה רב יצחק: **דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי**

עת רצון. מלמד שמי שטה מהיו לו רגלון: **בביר לא ימאס.** מפלא הכריסים לא ימלק: **מקרב לי.** ממלמדות הכפות עלי: **כי ברבים היו עמדי.** שהסתלגלו עמי: **פדה בשלום.** זה שעסק בדברי אלוה ויהיו תורה לכתיב וכל נתיבותיו שלום (מכאי ג) [1]ואין מניעות מפציים נמי

רב ששת מהדר אפיה וגרים. וע"ש והא אמרינן בקונטרס (פ"ו ד' נט.). מלי למימר וכפפתו עמדו לו לעשה (במתניתא ה) [2]כיון שנפתחה תורה תסור מסור לספר תפי' בדבר סלנטר. ויש לומר שהם מיירי בקול רס כדי שלא ינטלו קול קריאת התורה והכל מיירי בגמרא. והאי דקא מהדר לפיה דנהוה משמע מע"ג דמהדר לפיה שנראה כמניח ספר תורה בפיה כדי שיכוון בקריאה והאי דלפיה כדי שיכוון בקריאה. ורב לחלפם (מגילה פ"ד כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה במריעי מ) יכול לגמרוד. אבל אין שם עשרה כי אם עמו לבד. והכל מיירי שהיו שם עשרה בלא הוא ועוד שהרי הלכלפסי שאני כי שאת שתורתו אומנתו תוס. (ו) ואין מסתבר לן כי האי (ו)מיהו[ח] **שנים מקרא ואחד תרגום.** יש מפרשים והוא הדין לעושה בע"ז שלמן חוי כמו מרגוס

רב חסדא [ט] **אמר מאי דכתיב** [י]**ואני תפלתי לך ה' עת רצון א אימתי** [ב]**עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ר' יוסי ברבי חנינא אמר מהכא** [ג]**כה אמר ה' בעת רצון עניתיך ר' אחא ברבי חנינא אמר מהכא** [ד]**הן אל בביר ולא ימאס וכתיב** [ה]**פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל בביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'** (ב) **אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים** [ט]**ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם אמר ר"ל** [ב]**כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר** [ח]**כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנא'** [ח]**הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם. אמרו ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר** [ו]**למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי בשיעתא אמר הינו דאהני להו בראמר ר' יהושע בן לוי לבניה קדימו ואשיכו ועיילו לבי בשיעתא כי היכי דתורכו חיי א"ר אחא ברבי חנינא מאי קרא** [ז]**אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא** [י]**לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת שני פתחים כנגד שני פתחים שבלקא דעתך אלא אימא שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל:** [ח]**על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר ר' חנינא לעת מצא זו אשה שנא'** [ט]**מצא אשה מצא טוב** [י]**במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא וכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' מוצא כתיב** [יא]**ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' ר' נתן אומר לעת מצא זו תורה שנאמר** [יב]**כי מוצאי מצא חיים וגו' רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה שנא'** [יג]**למות תוצאות נתן נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות ובנימטריא הכי הוו קשה שבבלן אסכרא ניחא שבבבלן נשיקה אסכרא דמיא כחזירא גבבבא דעמרא דלאחורי נשרא ואיכא דאמרי בציפורי בפי ושט נשיקה דמיא כשמחל בניתא מחלבא ר' יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה א"ר חנינא מאי קרא** [יד]**השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר אמר רבה בר רב שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בחרתייהא שלמא מר זוטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר וזמרא עדיפא מכלהו. אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב** [טו]**אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים (3) בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דיהושע מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.** [ג]**ואמר אביי מריש הוה גריסנא בני ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דיהושע מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד** [ד]**לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא.** [ז]**רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דיהושע גדול הנהנה מיגיעו** (ג) **יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב** [טז]**אשרי איש יירא את ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב** [יז]**יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך** [ח]**אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה: ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא** [ט]**לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן שמשמיע בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה והתניא אל ידור לא קשיא הא דאיכא ליה הא דלא כייף ליה: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם בר אמי אמר רבי** [יח]**ועוזיהו ה' יכלו** [יט]**ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא** [כ]**בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו** [כא]**רב ששת מהדר אפיה וגרים אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו: אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי** [ט]**לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו**

[ד] **חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו:** (תהלים לב, ו) **ב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיי:** (משלי יח, כב) **ג) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים ואזקים לבה אסוריה ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא יקחך בה:** (קהלת ז, כו) **יא) כי מוצאי מוצאי חיים ויפק רצון מיי:** (משלי ח, לה) **יב) האל לנו אל למושעות ולה' אדני למות תוצאות:** (תהלים סח, כא) **יג) השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר:** (איוב ג, כב) **יד) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב:** (תהלים פז, ב) **טו) הלליוה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד:** (תהלים קיב, א) **טז) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך:** (תהלים קכח, ב) **יז) ושכר כשעים וחשאים יחזו ועזבי ה' יכלו:** (משלי ג, כח) **רש"י יח) ודרכיך דרכי נעם וכל נתיבותיך שלום:** (משלי ג, יז) **יט) ואחרי אל חברת פניהם מסלעת פקעים ופטורי צצים חבל ארז אבן נוצה:** (מלכים-ב ו, יח) **כ) ויתחזק שלמה את בית פרעה וילח את בת פרעה ויבאהה אל עיר דוד עד כלתו לבנות את ביתו ואת בית יי ואת חומת ירושלם סביב:** (מלכים-ב ג, ו) **תוס' נא) ויפתח עזריה הכפר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם:** (מלכים ח, ה)

מסורת השי"ס

גמ' ב)[ומשל סט: מעשת כד: יומות עב. סנהדרין קד.] **ג)**[יבמות נב:] **ד)**[מגילה כט. ועיין שם טיטור] **ז)**[לקמן קף ס:] **ה)**[פוס פ"ד מ"ח תורס' ו)[וע' תוס' סוטה לט. ד"ה מיון] **ח)** תו' מהם ד"ה כל שמח ל"ג ד"ה שיעור שני פתחים פירש בקונטרס שיעור ב' פתחים ממש צריך לחכנס לבית הכנסת שיעור רוחב ב' פתחים שהם ח' אמות אבל זה אינו דמאחר שהוא ירשב בב"ח מה לו מעמד ובן אם היה בית הכנסת צר והיה שם רוב עם בע"כ צריך לישב קרוב ומסוך לפתח אלא הכי פי' שלא ימהר להתפלל מיד בשבא בבית הכנסת אלא ישב מעט בדי שתתישב דעתו עליו שגם זה אין דבר הגון להתחיל מיד שנראה עליו כמשאיי: **(ו)** ד"ה כל שמח וכו' תומתו הוא ותכב ומן מתפלל:

הגהות הגר"א

[ב] גמ' מאי דכתי' ואני. כ"כ בג' כ"ה וכ"ה ופ"ה ליז מפלפו על פתם ומתעם מלא בכים הכנסת שנאמר ותפי':

גליון הש"ס

גמ' כל הקדמ בתורה בתורה בר. כ"ה פ"ק פ"ח ומ"ק בכתבי"י: **שם לעולם יהוי בר.** פ"ק פ"ק ומ"ש ק"ק: **שם בין פטוקא לפטוקא בר.** פ"י יומא פ"ע פ"ק ד"ה ולא מפי': **רש"י** ד"ה בשלמה בר' כי מן הסים משמעות שמות כ' (מתרגם מן מיא שלמיה):

הגהות

גמ' אמר רב הונא בר יהודה. כ"ג גרסה כה"ר ס"ל מנחם:

כבא א) מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה ט"ו סמג עשין ה' טוש"ע או"ח סי' צ' סעי' ב:

לג ב) מיי' שם הלכה ג ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ב:

לד ג) [טור שם] מ' מיי' שם סמ"ג עשין ה' טוש"ע או"ח סי' צ' סעי' ג [כל המקום כתוב כאן ומפנין לכאן] לעיל מא. ד"ה ואפילו:

לה ד) מ' מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ב ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ב:

לו ה) מ' מיי' שם הלכה ג ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ג:

לח ו) מ' מיי' שם הלכה ג ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ג:

לט ז) מ' מיי' שם הלכה ד ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ד:

מ ח) מ' מיי' שם הלכה ה ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ה:

מא ט) מ' מיי' שם הלכה ו ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ו:

מב י) מ' מיי' שם הלכה ז ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ז:

מג יא) מ' מיי' שם הלכה ח ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ח:

מד יב) מ' מיי' שם הלכה ט ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' ט:

מה יג) מ' מיי' שם הלכה י ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' י:

מו יד) מ' מיי' שם הלכה יא ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יא:

מז טו) מ' מיי' שם הלכה יב ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יב:

מח טז) מ' מיי' שם הלכה יג ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יג:

מט יז) מ' מיי' שם הלכה יד ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יד:

נ יח) מ' מיי' שם הלכה טו ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' טו:

נא יט) מ' מיי' שם הלכה טז ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' טז:

נב כ) מ' מיי' שם הלכה יז ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יז:

נג כא) מ' מיי' שם הלכה יח ומחג"ה ב"ב סי' קנ"ו סעי' יח:

פנים רש"י

מבתי כנסיות. לתפלה: **ומבתי מדרשות.** למשנה ולתלמוד: (כתוספות קה.)

תלוכי בי כנישתא. מגיסר שליחי דציבור. עליות מלמות דיעלי זכו ונחתות בעלמא הלו כלומר הון קיום מלד כך פיוס רבינו תלוי ובכל מקום קבון תלוכר נמלי קפיקי ערביתא: (יומא דף פה ב:)...

יגיע כפיך כי תאכל. ...שתיגו תומד בכל תחסים לגנוב ולגזול: (תולין מד:)

תורה אור

גמ' א) וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יי עֵת רָצון אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: (תהלים סט, יד)

ב) כֹּה אָמַר יי בְּעֵת רָצון עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתְּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלות שֹׁמְמות: (ישעיה מט, ח)

ג) הֵן אֵל בְּכֹחוֹ וְלֹא יִמְאָס בְּכֹחַ לֵב: (איוב לו, ה)

ד) פָּדָה בְשָׁלום נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: (תהלים נה, יט)

ה) כה אמר יי עֵת רָצִיתִי עֲנִיתִיךָ וּבְיום יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלות שֹׁמְמות: (ישעיה מט, ח)

ו) וְלְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בָנֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לַאֲבֹתֶיךָ לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ: (דברים יא, כא)

ז) אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל דַּלְתֹתַי יום יום לִשְׁמֹר מְזוּזות פִּתְחִי: כִּי מֹצְאַי מֹצְאֵי חַיִּים וַיָּפֶק רָצון מֵיי:

(משלי ח, לד-לה)

ח) עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ:

(תהלים לב, ו)

ט) מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוב וַיָּפֶק רָצון מֵיי:

(משלי יח, כב)

י) וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וְחַרְמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִקָּחֶנָּה בָּהּ:

(קהלת ז, כו)

יא) כִּי מֹצְאִי מֹצְאֵי חַיִּים וַיָּפֶק רָצון מֵיי:

(משלי ח, לה)

יב) הָאֵל לָנוּ אֵל לְמושָׁעות וְלַיי אֲדֹנָי לְמות תוצָאות:

(תהלים סח, כא)

יג) כִּי מוֹצְאֵי חַיִּים וַיָּפֶק רָצון מֵיי:

(משלי ח, לה)

יד) הַשְׂמְחִים אֲלַי גִּיל יָשִׂישׂוּ כִּי יִמְצְאוּ קָבֶר:

(איוב ג, כב)

טו) אוֹהֵב יי שַׁעֲרֵי צִיּון מִכֹּל מִשְׁכְּנות יַעֲקב:

(תהלים פז, ב)

טז) הַלְלוּיָהּ אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת יי בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד:

(תהלים קיב, א)

יז) יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוב לָךְ:

(תהלים קכח, ב)

יח) וְעוּזִּיָּהוּ הַיכָלוּ:

(משלי ג, כח)

יט) וְדַרְכֵיךְ דַּרְכֵי נועַם וְכָל נְתִיבותַיִךְ שָׁלום:

(משלי ג, יז)

כ) וַאֲחֵרֵי אֶל חֶבְרַת פְּנִיהֶם מְסֻלְעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צָצִים חֲבַל אֶרֶז אֶבֶן נוֹצָה:

(מלכים-ב ו, יח)

כא) וַיִּתְחַזֵּק שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת בַּת פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ לִבְנות אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת בֵּית יי וְאֶת חומַת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב:

(מלכים-ב ג, א)

תוס' נא) וַיִּפְתַּח עֶזְרָא הַסֵּפֶר לְעֵינֵי כָל הָעָם כִּי מֵעַל כָּל הָעָם הָיָה וּכְפָתְחוֹ עָמְדוּ כָּל הָעָם:

(נחמיה ח, ה)

לד א מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן ל סעיף ה:
לה ב ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' י יב סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן נח סעיף ג ד ה וכסימן לה סעיף ד:

פניני רש"י

עד שישחטו את חרדיין. מוסי אלמאר שמקלמין לאת הלם..

רב נסים גאון

ואיבא דאמרי משה ארמית מסיק, מסקנתא קמיה דרחמי פסקא אמרי דפסא אמרי דפסא ליה מלתא אצל גרי אמר כיון שהזקיר רבי פפא לגרי בסמלתה שלו רצה הגרי לעשות לו לילה כמרמה כדי להצדל בה מן התביעה: שלו מה עשה נטל תינוק אחד קטן מת והשכיבו על מטה שלו וכסהו בבגדים כדי שלא ירגיש בו אדם ואמר לו לרבי פפא בא עמי לביתי ואני נותן לך את שיש לך אצלי הלך אצלו ובנסם לביתו אמר לו העיר רב פפא בדברים שהיו על המטה קודם שישב עליה ומצא התינוק והמת מוטמן בתוך הבגדים והגיעם הדברים שרצה להתעדל עליו בלילות בדושע ומאותה שעה אמרו חכמים לישב על מטה ארמית מפני כן וזה המעשה בקבלה הוא אצלי מרבי אהרוניו הזה הקדוש רבנו חושיאל ויש בי רבנן ז"ל ולחתיה וגם מצאתי אותו בתשר' הגאונים כמו כן:

מתניתין מרגנס שמפרש לפעמים. כי כמו שהמרגנס מפרש ע"ש כך הם מביניס ממון הע"ז. ולא נהירלי שהרי המרגנס מפרש ממה שלין ללמוד מן הענבר כדלמכמן [ה]בממה דזמכי דלמר רב יוסף (מנילה ד' ג.) מלמעלה מרגנוא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ע"כ לון לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון מרגנס:

ואפילו [ו]**עטרות ויבין וכו'.** פי' רש"י לפי' עטרות ויבין שלין בו מרגנס שלריך לקרומו שלשה פעמים בענבר. וקשה למאי נקט עטרות ויבין שיש לו מ"מ מרגנס יותר. היה לו לומר לפומן ומעטן לו פחות מחריצית שלין בו מרגנס כלל. ויש לומר משום הכי נקט עטרות ויבין אע"ג שלין בו מרגנס יותר שלש פעמים ירושלמי ולריך לקרות ג' פעמים בענבר מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגנס: **כאילו מתעצה תשיעי ועשירי.** ה"פ אם נתעוור להתעצות יום ט'. והקשה רבינו שמואל ב"ר סהרן מינטר"ל מאי קשיא ליה והא כתיב ברהמאן מלרצעם עבר יום למדע בערב תאכלו מלות (שמות יב) [ו]ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו הכא נמי ניתמ מאי ערב ערב של עשירי וים לומר דשאני התם דכתיב תאכלו בפוף ממשמע הכי בתאמן פ"ד בלילה תאכלו מלות. אבל הכא כתיב ועניתם קודם בערב דמשמע ועניתם מיד ביום התשיעי: **ישלים פרשיותיו עם הצבור.** נלפה דכל הסמוע מכיון דממתילין לקרות הפרשה דהייט ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה נקרא עם הלבור ואע"ג דלעניו גיטין לא נקרא קמי שבת אלא מרביעי ואילך (בפסחים ד' קו.) [ז]ומן השלמה יש בממרא (ג' לביים נוה רבינו הקדוש לעניו פשנה שנפסוק אלא מלכו לתם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה ממש דקודם לכילה צריך להשלימה. ומיהו אם השלימה לתחר לכילה שפיר דמי. מ"מ מלוה מן המומחר קודם לכילה:

לא לעולם ליליא הוא. מימה אם כן ליתמ רבותא שפעמים יש אדם קורא לתחר שיעלה עמוד השחר שני פעמים ויוצא בו משום שחרית ומשום ערבית. וי"ל דהכי קאמר לעולם ליתא הוא בשחר מעת לצת ליתא בו יום כמו בלילה וליליא. אבל גבי ק"ש אם הוחיל ואילו לתחילה שפיר דמי ואע"ג דלעולם ליתא בשחר מעת לצת ליתא בו יום כמו בלילה וליליא. אבל גבי ק"ש שעשאה לו חזל זמן שכיבה הוא. והלי דעקט לתחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בזוקא מיד הוא הדה דהא לגיך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתיניתין (לקמן ט:) עד שיכיר בין תכלת [ז]לכרתי לעולם

ואפילו [ו]**עטרות ויבין שכל המשלים פרישותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו** [ו]**רבי בר אבי סבר לאשלומינהו לפרשייתא** [ו]**דכולא שתא במעלי יומא דכפורי** [ו]**תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב** [ו]**וענית את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. סבר לאקדומינהו אמר ליה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר כדאמר להו ר' יהושע בן לוי לבניה אשלימו פרשיותייכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום** [ו]**והזהרו בורידין כרבי יהודה דתנן** [ו]**רבי יהודה אומר עד שישחוט את הוריין והזהרו בוקן ששכח תלמודו מחמת אנסו דאמרינן** [ו]**לוחות ושברי לוחות מונחות בארון אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד איכא דאמרי משום סכנה ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.** [ו]**ואל תשבו על מטת ארמית. איכא דאמרי לא תגנו בלא ק"ש ואיכא דאמרי דלא תנסבו ניורתא וא"ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא** [ו]**דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה הגבוהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי** [ו]**אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא אבל איכא פתחא אחרינא לית ליה לבה ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיטו ולא מנח תפילין אבל איכא חד מהנך לית ליה בה: תניא אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיוצעין אין יוצעין אלא בשדה אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה** [ו]**וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו: תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסים הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר:** [ו]**אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הפרסים המקודשין ומזומנין לגיהנם: רבן גמליאל אומר וכו':** אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג [ו]**תניא ר"ש בן יוחי אומר** [ב]**פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קריית שמע שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אלמא קודם הנץ החמה יממא הוא והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא ליליא הוא**

ואפי' עטרות ויבין. שלין בו מרגנוס: **מעלה עליו הכתוב כו'.** וכאי קאמר קלל הכיצד עלמכם כאשעה למדם כמה שלין בעיני כעגיו היום: **לאקדומינהו.** לקדל כל הפרשיות בשבת אחת או בשבת אחת: **עד שישחוט את הוריין.** כדי שילא כל הדם ולא אמר כן אלא בעוף הוחיל ואולהו כולו כאחד:

מחמת אונסו. שאלה או שנעורר בדוחק מזונות הזכרו בו לכבודו: **שברי לוחות מונחות בארון.** דכתיב (דברים י) [ח]שם שברתם ואמרם בתרון אף הסנהדרין תשים בתרון: **משום סכנה.** שלא יקוז ידו: **משום קלקול סעודה.** אף בשבורה קטנה ילא דם וילכלך את המאכל ויתמיט את המסובין: **בלא ק"ש.** שהמת מטמא דומה למטת קרמיס: **ארמית ממש.** על מטת קרמיס: **מעשה דרב פפא.** שלמכרה לו אב על המטה והיה בה מת מוטל עליה והיתה רולה להעלות עליו ולומר שיאמר עליו והקרו: **אסור לעבור וכו'.** שמא מכדיו עלמו מפתח בית הכנסת שבמזרח: **על גב היד.** שלא יד מבהו הוא נופל ולכך תקיפות הוא זה שפי' הכיון: **אלא בשדה.** לתמרי: **בדבר אחר.** לתינוק לזנים לנהוג: **אני צויתי למקודשי.** בפרק (ה) ומדי לנמ ולהסמיכה: **לילה הוא.** עד הכן המתה: **דקיימי בתחיה שעתא.** שלכך זמן ק"ש דיוס הוא דגבי קלין שמע ובקומך כתיב והם קיימי: והמי

גמ' [א]**עטרות ויבין.** שם מקום: **ואפילו** [ב]**פעמים בשנה.** שם מקום: **ואפילו** [ג]**פעמים בשבוע.** שם מקום: **ואפילו** [ד]**פעמים ביום.** שם מקום: **ואפילו** [ה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [י]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [טו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [טז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [יט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [כט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ל]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [לט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [מט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [נט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ס]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [סט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ע]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [עט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [פט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [צט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [ק]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קי]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קטו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קטז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קיט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קכט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קל]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קלט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קמט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קנט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קס]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קסט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קע]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קעט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קפט]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצ]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצא]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצב]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצג]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצד]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצה]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצו]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצז]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצח]**פעמים בשעה.** שם מקום: **ואפילו** [קצ

רבי יצחק מביא את המקור שיש זמן שהוא עת רצון לתפילה [והוא בזמן שהציבור מתפללים], דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי **מאי דכתיב 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון', אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין.**

רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא 'כה אמר ה' בעת רצון עניתיך'.

רבי אחא ברבי חנינא אמר מהכא, 'הן אל כביר ולא ימאס', וכתיב 'פדה בשלום נפשי מקרב לי [ממלחמות הבאות עלי] **כי ברבים היו עמדי** [שהתפללו עמי רבים]'.

תניא נמי הכי, רבי נתן אומר מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, שנאמר 'הן אל כביר ולא ימאס',

וכתיב 'פדה בשלום נפשי מקרב לי' וגו' - אמר הקדוש ברוך הוא: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים שהם נקראים שלום, שתורה נקראת שלום - 'וכל נתיבותיה שלום', וחסד מביא שלום בין הבריות, **ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם.**

◆ ◆ ◆

מי שאינו נכנס לבית הכנסת להתפלל

אמר ריש לקיש כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע,

שנאמר 'כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל'.

ולא עוד, אלא שגורם גלות לו ולבניו,

שנאמר 'הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם'.

אריכות ימים ל'מאריכים' בבית הכנסת

אמרו ליה לרבי יוחנן, איכא סבי [יש זקנים] **בבבל.**

תמה ואמר: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' כתיב, אבל בחוצה לארץ לא.

כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא [כיון שאמרו לו שהם מקדימים בשחרית ומחשיכים בערבית לבית הכנסת] **אמר: היינו דאהני להו** [זה מה שהועיל להם להאריך ימים].

כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי [תקדימו ותחשיכו ותכנסו לבית הכנסת וכך תאריכו ימים].

אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא? 'אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי', וכתיב בתריה 'כי מוצאי מצא חיים'.

◆ ◆ ◆

ישיבה בתוך בית הכנסת ולא ממש בפתח

אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת

מבררת הגמרא: **שני פתחים סלקא דעתך?**

אלא אימא שיעור שני פתחים שיכנס שמונה טפחים שהוא רוחב שני פתחים, ולא ישב סמוך לפתח, שלא יראה שישיבת בית הכנסת היא משאוי עליו ועומד ממש בפתח כדי להיות מזומן לצאת, **ואחר כך יתפלל.**

◆◆◆

ביאור א בפסוק על התפילה 'לעת מצא'

נאמר בפסוק **'על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא'** שיהיו מצויין לו כשיצטרך.

אמר רבי חנינא: 'לעת מצא' זו אשה, שנאמר 'מצא אשה מצא טוב'.

[ומביאה הגמרא דרך אגב ענין הקשור לפסוק 'מצא אשה'] **במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי** [בארץ ישראל כאשר אדם נשא אשה אמרו לו כך] **מצא או מוצא**

מצא, דכתיב 'מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה"

מוצא דכתיב 'ומוצא אני מר ממות את האשה' וגו'.

ביאור ב

רבי נתן אומר: 'לעת מצא' זו תורה, שנאמר 'כי מוצאי מצא חיים' וגו'.

ביאור ג

רב נחמן בר יצחק אמר: לעת מצא זו מיתה שימות במיתה יפה ונוחה, **שנאמר 'למות תוצאות'.**

תניא נמי הכי, תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר 'למות תוצאות'

תוצאות בגימטריא הכי הוו [תוצאות = 903]

קשה שבכלן, אסכרא - מחלה קשה שבתוך הגוף.

ניחא שבכלן, נשיקה.

מיתה ב**אסכרא דמיא כחיזרא** [כקוצים] הנסבכים **בגבבא דעמרא** [בגיזת צמר] **דלאחורי נשרא** - שכשאדם מושך את הקוצים מהצמר ומשליכם לאחור, אי אפשר שלא ינתק מהצמר יחד עם הקוצים.

ואיכא דאמרי כפיטורי [כחבלים] **בפי ושט** שמשחילים [בתוך נקב], שיש בים האוקיינוס מקומות שאינו מקבל ברזל, ולכן כאשר מחברים את לוחי הספינה אין משתמשין בברזל אלא על ידי שתוחבים חבלים בנקבים, ותוחבים אותם בדוחק כיון שהחבלים עבים במידת הנקב.

נשיקה דמיא, כמשחל [כמשיכת] **בניתא** [שערה] **מחלבא** [מחלב] שאין בזה שום קושי, וכך גם במיתת נשקיה אין שום כאב.

ביאור ד

רבי יוחנן אמר: 'לעת מצא' זו קבורה.

אמר רבי חנינא: מאי קרא, 'השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר'.

אמר רבה בר רב שילא: היינו דאמרי אינשי, ליבעי אינש רחמי [שאדם יבקש רחמים] שיהיה לו שלום כל ימי חייו, **אפילו עד זיבולא בתרייתא** [אפילו עד הזיבול האחרון - עד השלכת העפר האחרונה בכיסוי קברתו] **שלמא** [שיהיה לו שלום].

ביאור ה

מר זוטרא אמר: 'לעת מצא' זה בית הכסא, שיהיה דר במקום שיש בית הכסא סמוך לו, לפי שבבל היתה קרקע של מצולות מים ולא יכלו לחפור שם חפירות והיו צריכים לצאת לשדות ולהתרחק מאד.

אמרי במערבא: הא דמר [הביאור של מר] **זוטרא עדיפא מכלהו.**

◆◆◆

אהבת ה' ארבע אמות של הלכה

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא [יאמר לנו כבודו מאותם דברים טובים] **דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא** [בדברים של בית הכנסת].

אמר ליה: הכי אמר רב חסדא, מאי דכתיב 'אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב', אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות.

והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

◆◆◆

תפילה במקום הלימוד

ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא [בתחילה הייתי לומד בתוך הבית] **ומצלינא בבי כנישתא** [ומתפלל בבית הכנסת] **כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא** [לא הייתי מתפלל אלא במקום שלמדתי].

רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא [אפילו שהיה להם י"ג בתי כנסת] **בטבריא, לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי** [לא היו מתפללים אלא בין העמודים שבית המדרש שבו היו לומדים היה עומד על גבי עמודים אלו].

◆◆◆

מאמרים נוסף של רבי חייא בר אמי - מעלת הנהנה מיגיעו

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים,

דאילו גבי ירא שמים כתיב 'אשרי איש ירא את ה''.

ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב, 'יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך' אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא.

ולגבי ירא שמים 'וטוב לך' לא כתיב ביה.

לדור במקום רבו

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה.

והתניא אל ידור במקום רבו?

לא קשיא, הא [זה] שנאמר שידור אצל רבו, היינו **דכייף ליה** [כשהוא כפוף לרבו] לקבל תוכחתו, **הא** [זה שנאמר שלא ידור אצל רבו], היינו **דלא כייף ליה** [כשאינו כפוף לרבו] ועדיף שיהיה שוגג ואל יהי מזיד.

איסור יציאה מבית הכנסת כשספר תורה פתוח

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב 'ועוזבי ה' יכלו'?

זה המניח ספר תורה ויוצא.

רבי אבהו נפיק [יצא] **בין גברא לגברא.**

בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו?

תיקו.

רב ששת מהדר אפיה וגריס [היה מסובב פניו ולומד] **אמר, אנן בדידן ואינהו בדידהו** [הם עסוקים בשלהם ואני בשלי].

קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו של כל שבוע ושבוע **עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום,**

[עמוד ב] **ואפילו עטרות ודיבון** שאין על תיבות אלו תרגום, **שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.**

רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי [להשלים את הפרשיות של כל השנה בערב יום כיפור].

תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב', וכי בתשעה מתענין? והלא בעשרה מתענין? אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי, ואם כן אין פנאי בערב יום כיפור לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום של כל השנה.

סבר לאקדומינהו [להקדים] ולקרוא את כל הפרשיות של כל השנה בשבוע אחד או בשתי שבועות.

אמר ליה ההוא סבא: תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

הוכחה לכך מתוך אחד מג' דברים שאמר רבי יהושע לוי לבניו

כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה: אשלימו פרשיותייכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום.

והזהרו בורידין כרבי יהודה, דתנן רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין, כאשר שוחט עוף לחתוך גם את הורידין כדי שהדם יצא.

והזהרו בכבוד זקן ששכח תלמודו מחמת אונסו מחמת חולי או שנטרד מדוחק מזונות, **דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון.**

♦♦♦

דברים שרבא אמר לבניו

אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד.

איכא דאמרי משום סכנה.

ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה, שהמאכל יתלכלך מהדם וימאיס את המסובים.

ואל תשבו על מטת ארמית, כפי שתבאר הגמרא בהמשך הוראה זו.

ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין, שלא יראה כמבריח את עצמו מפתח בית הכנסת שנמצא מאחורי בית הכנסת.

ג' ביאורים במה שאמר להם לא לשבת על מיטת ארמית

ואל תשבו על מטת ארמית

איכא דאמרי, לא תגנו [אל תלכו לישון] **בלא קריאת שמע,** שלא תהא מטתך דומה למטה של ארמית.

ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא [אל תתחתנו עם גיורת].

ואיכא דאמרי על מטת **ארמית ממש, ומשום מעשה דרב פפא,**

דרב פפא אזל [הלך] **לגבי ארמית, הוציאה לו מטה אמרה לו שב,** והיה בנה מת מוטל על המטה, והיתה רוצה להעליל על רב פפא, ולומר שישב עליו והרגו,

אמר לה רב פפא: **איני יושב עד שתגביהי את המטה, הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת, מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית.**

לא לעבור מאחורי בית הכנסת בשעה שמתפללים

ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.

אמר אביי ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא [שאין לבית הכנסת פתח אחר] **אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה** [אין בזה חשש כיון שהרואים אומרים שיתכן שהוא נכנס מפתח אחר]

ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא [שאין בית הכנסת אחר] **אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה** [אין בזה חשש כיון שהרואים אומרים שיתכן שהוא הולך לבית הכנסת אחר].

ולא אמרן אלא דלא דרי טונא [שלא נושא משא] **ולא רהיט** [ולא רץ] **ולא מנח תפילין, אבל איכא חד מהנך לית לן בה** [אם יש אחד מאלו אין בזה חשש], שרואים שהוא לא נכנס לבית הכנסת כי עסוק במלאכתו, ואם יש לו תפילין אין זה חשש שהרי רואים שהוא מקיים מצוות.

ג' דברים שרבי עקיבא אמר שאוהב בהם את המדיים

תניא אמר רבי עקיבא: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים

כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן.

כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד, ודרך חשיבות הוא זה, שאינו מנשק בפנים מפני הרוק.

וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה, שאנשים אומרים 'אזניים לכותל'.

אמר רב אדא בר אהבה: מאי קראה, 'וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו'.

ג' דברים שרבן גמליאל אוהב בהם את הפרסיים

תניא אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים,

הן צנועין באכילתן.

וצנועין בבית הכסא.

וצנועין בדבר אחר - בתשמיש.

הגמרא מביאה שמועה בהקשר לפרסיים: במפלת בבל כתוב, **'אני צויתי למקודשי'** - אני צויתי את מלכי פרס ומדי, לבא ולהשחית את בבל, **תני רב יוסף** 'מקודשי' **אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם.**

✦ ✦ ✦

הלכה בסוף זמן ק"ש דערבית

שנינו במשנה: **רבן גמליאל אומר וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל.**

✦ ✦ ✦

קריאת שמע של שחרית לאחר עלות השחר

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום [במה שקורא לאחר עלות השחר] **ואחת של לילה** [במה שקורא לפני עלות השחר].

מבררת הגמרא: **הא גופא קשיא** [בדברך עצמם יש קושיא] **אמרת** [בתחילה אתה אומר]

פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אלמא [הרי מוכח מדברך] ש**לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא** עד הנץ החמה.

והדר תני [ולאחר מכן אתה אומר] **יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא** [הרי מוכח מדברך] שלאחר עלות השחר **יממא הוא,** שהרי יוצא אז ידי חובת ק"ש של שחרית.

מבארת הגמרא: **לא, לעולם** לאחר עלות השחר **ליליא הוא, והא דקרי ליה יום** [ומה שקורא לזמן זה יום] ויוצאים לאחר עלות השחר ידי חובת ק"ש של שחרית אף שהוא לילה, מפני דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא [שיש אנשים שקמים בשעה זו, והרי זה בכלל הפסוק 'ובקומך'].

אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחי שלאחר עלות השחר יוצא ידי חובת ק"ש של שחרית אף שזמן זה הוא לילה.

קריאת שמע דערבית לאחר עלות השחר

איכא דמתני להא דרב [יש ששנו את דברי רב] **אחא בר חנינא אהא דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר משום רבי עקיבא פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה.**

מבררת הגמרא: **הא גופא קשיא** [בדברך עצמם יש קושיא] **אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אלמא** [הרי מוכח] ש**קודם הנץ החמה יממא הוא.**

והדר תני [ולאחר מכן אתה אומר] **יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא** [הרי מוכח מדברך שלאחר עלות השחר] **ליליא הוא,** שהרי יוצא אז ידי חובת ק"ש של ערבית.

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ב
דף ט-טו

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון טו טבת תש"פ - עד שבת קודש פרשת שמות כב טבת תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף ט עד דף טו

הנושאים המרכזיים:

דף ט

- המשך דין ק"ש של ערבית לאחר עלות השחר
- סוף זמן ק"ש של ערבית, וסוף זמן אכילת פסח
- ביאור פסוקים בגאולת ישראל ממצרים
- תחילת וסוף זמן ק"ש של שחרית
- סמיכת גאולה לתפילה

דף י

- שני דברים בשם ברוריא אשת רבי מאיר
- פסוק 'פיה פתחה בחכמה', ו'ברכי נפשי'
- מעשה בחזקיהו המלך וישעיהו הנביא
- ביאור פסוקים במעשה של האשה השונמית
- מאמרי רבי יוסי ברבי חנינא בשם ראב"י על תפילה
- ק"ש בעמידה, בישיבה, בשכיבה או בהילוך

דף יא

- טעם ב"ש וב"ה והכרעת ההלכה
- ק"ש כשעסוק במצוה או טרוד בדבר רשות
- נוסח ברכה ראשונה ושניה שלפני ק"ש
- נוסח ברכות התורה, ולאיזה לימוד צריך לברך
- אם ברכות ק"ש מעכבות זו את זו

דף יב

- קריאת עשרת הדברות בקריאת שמע
- חשב לברך ברכה אחת, וחתם את הברכה כראוי
- מאמרי רבה בר חיננא סבא משמיה דרב
- פרשת בלק ופרשת ציצית בקריאת שמע
- זכירת יציאת מצרים בלילות, ולימות המשיח

דף יג

- מאמרים על השמות: יעקב, ישראל. אברם, אברהם. שרי, שרה.
- הפסקה בק"ש וברכותיה
- אם מצות צריכות כונה
- ק"ש בלשון הקודש או בכל לשון
- כונה בק"ש
- הליכה באמצע ק"ש, קריאה כששוכב על צידו

דף יד

- שתי ספיקות של אשיאן תנא דבי רבי אמי
- נתינת שלום, עשיית חפציו, קודם התפילה
- פרשת ציצית בלילה
- קדימת תפילין לק"ש

דף טו

- נטילת ידים קודם תפילה וק"ש
- השמעה לאזניו בק"ש ובברכות
- דקדוק באותיות ק"ש

והאי דקרו ליה ניליא. דקאמר יוסף בן ק"ש של לילה: **משום דמיהא דגנו.** וקריאת שמע ובכך[ב] : **ונלבד שלא יאמר שחריתו.** קהלות ק"ש של לילה שחרית שמעון שמחין לעמוד שחר לא יאמר שחריתו שמין עוד זמן תפלת שחרית אלא זמן סוף שחרית: **דתפלתו.** ויצטרו ונרדמו על

לעולם יממא הוא. ופס תמהר ליתני שחי פעמים קודם הנץ החמה והוי לרבותא טפי דתפילו קודם הנץ הוי זמן דקריאת שמע של שחרית. וי"ל כדפריצית דהשי יממא לענין שאר מצות. אבל לענין ק"ש הוא"ל ואיכא דגנו לאו זמן קימה הוא. ותימה דקשיא ליה עקיבא דרבי עקיבא דאר' עקיבא דהכא קאמר שחר הנץ ולקמן (שמות ג) קאמר משיכיר בין תכור לעדות להיינו דתפילו קודם. וי"ל דתרי תנאי לגינהו דרבי עקיבא. אי נמי יש לומר יממא הוא דתפילו גבי קריאת שמע הוא זמן קימה הוא והא דלא נקט ג' פעמים קודם הנץ משום דבעי למשמועינן שחרית יוצא בשל לילה אחר הנץ[ד]: **ובלבד שלא יאמר השכיננו.** פירש בקונטרס למימלא דל"ש בן יומי דקודם שיעלה עמוד השחר קאי. ומלמה לי למי ומתי זמן שכיבה הוא ומתי למימר השכינו. ועוד הוה ליה למימר אחתי כדי להרחיק אדם מן העבירה: ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד[ה] אמרו הכי קאמר להו ר"ג לבניה אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר ואחי דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: הקטר חלבים וכו': [ז]ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהי ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא [ח]דתניא [ט]ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן [י]ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר [יא]בחפזון -עד שעת חפזון א"ב מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל בקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לר' אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סד"א הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ויהא נאכל לב' לילות ויום אחד קמ"ל בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ור' אלעזר בן עזריה [יב]מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי [יג]דתניא [יד]שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים א"ר אבא הכל מודים בשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר [טו]הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנא' [טז]ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר' אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישראל [יז]תנ"ה הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה במצרים: [יח]דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי ר' ינאי [יט]אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו

לעולם יממא הוא והאי דקרו ליה לילא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש שאמר משום רבי עקיבא. אמר רבי זירא [א]ובלבד שלא יאמר השכיננו. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר ריב"ל [ב]לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דר' יהושע בן לוי אתו לקמיה דריב"ל אמר [ג]כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: מעשה שבאו בניו וכו': ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה רבנן פליגי עילווך [ד]ויחיד ורבים הלכה כרבים אם דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה אמר להו רבנן כוותי סבירא להו וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד [ה] אמרו הכי קאמר להו ר"ג לבניה אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר ואחי דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: הקטר חלבים וכו': [ו]ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהי ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא [ז]דתניא [ח]ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן [ט]ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר [י]בחפזון -עד שעת חפזון א"ב מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל בקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לר' אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סד"א הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ויהא נאכל לב' לילות ויום אחד קמ"ל בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ור' אלעזר בן עזריה [יא]מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי [יב]דתניא [יג]שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים א"ר אבא הכל מודים בשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר [יד]הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנא' [טו]ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר' אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישראל [טז]תנ"ה הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה במצרים: [יז]דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי ר' ינאי [יח]אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר

ר' אלעזר בן עזריה **אומר נאמר כאן בלילה**

הזה וכו'. [יט]מ"ת היכי מצי למימר רבי אלעזר בן עזריה עד שיעלה עמוד השחר דלעזר בן עזריה עד חצות מצותה (שמות יב) דמשמע עד בקר מיהא עד בקר (שמות יג) לא תותירו ממנו עד בקר וגו'. ויש לומר דמתי למימר דהכי קאמר לא תעבדו כן עזייה עד חצות דלילי נוהר עד הבקר. שפס לא יהא נאכל עד חצות לא מוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה כדקתי ממילא (ו) ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ופס כן יפתר בה ר' אלעזר בן עזריה דלא קשיא הא ר' עקיבא הא רבי עקיבא דתניא [כ]ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן [כא]ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר [כב]בחפזון -עד שעת חפזון א"ב מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל בקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לר' אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סד"א הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ויהא נאכל לב' לילות ויום אחד קמ"ל בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ור' אלעזר בן עזריה [כג]מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי [כד]דתניא [כה]שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זובח כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים א"ר אבא הכל מודים בשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר [כו]הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנא' [כז]ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון ר' אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישראל [כח]תנ"ה הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה במצרים: [כט]דבר נא באזני העם וגו' אמרי דבי ר' ינאי [ל]אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר

מערב נגאלו. נתנו להם רשות לצאת: **חפזון דמצרים.** מכת הבכורים שעל ידם נחפזו למהר לשלחם: **חפזון דישראל.** לא שמעו להם לצאת עד בקר: אותו

לח א מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ו' (פמ"ג עשין יח) טוש"ע או"ח סימן רלה סעיף ד:

לט ב מיי' פ"ג מהל' קרבן פסח הל' טו:

ב) [נקמן יח: שבת כט:, לט: קמו: ערובין נה:, נד. יומא ס: סוטה ט: ב"מ ט:, ק. קפ: בבא בתרא ח: קיט: קנט: שבועות נפ, סוהן נד. נה. קף: מנחות ה:], ג) ניטין יט. [שבת מה: ערובין מו. נדה ו, ט:], ד) [נקמן לז. שבת פ: קכ: פיסח יח. יומא לו: יומא ס. מו: מז. ב"ק קב. ע"ז ו. בכורות ל. נדה ב: מט.], ה) [ועי' תוספות פסחים פט. ד"ה דתלוץ, ו) פסחים קכ: ד"ה ועכשיו בא], ז) [נקמן לז. שבת פ: קכ: פיסח יח. יומא לו: יומא ס. מו: מז. ב"ק קב. ע"ז ו. בכורות ל. נדה ב: מט.], ח) [ועי' תוספות פסחים פט. ד"ה דתלוץ, ו) פסחים קכ: ד"ה ועכשיו בא], ט) פסחי פ, יומ: פסחים קכ: ד"ה ועכשיו בא], י) [ועי' תוס' יומא לו: ד"ה ממנו], כ) [פסחים ג. ובחים ט:].

הנהות הב"ח

(ב) גמ' ובלבד וכו' בלבד מכי קאמר כל"ש ומיהא קמהי נמחק: (ג) רש"י ד"ה יכול יהא וכו' עד הבקר נמי ת"ק ד"ה ומיהו דקמיב ביום: (ד) ד"ה מה שלמים וכו' בלילה הצטיין. ניב וכ"כ בסוף פסחים דף ק"כ ע"א הכית תמלה פי' רבינו דהכא ותמ"ל כתב ת"ל ולי נראה שאף ביום שניתנים שלמי לחם בלילה הוה לה כמו נאמנו אלא שהן שחוטין שלפני לילה ואילך יאכלו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל עכ"ל:

מוסף רש"י

עד שעת חפזון. שנתבלו בלילה והיינו עד הבקר (פסחים קכ: וכ"ר ובחים נב:). יהא נאכל בקדשים ביום. ביום ובזמנו תדע שהרבך שהמצה בזמנו תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל לב' לילות (חגיגה ט.). ביום דכתיב ביום קרבנו יאכל (ויקרא ז): מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד. שניתנים לכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת (שם יט) אף פסח נמי יאכל ואינו נאכל אלא בלילה נוקיש שני לילות במקום שני ימים למלמים ויהא נאכל בשני לילות ויום ג'. לפי שיאכלנו ביום אחד שיבא אחות זמן אחר יפסל במלילה שבעיל ממנה היום ויאכלנו בלילה הממים (ב) קמ"ל: עם מצה ומרור תפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים. הכי לך שלמה ומעם שאיום היום. בערב כי יעבו בלילי ערב היינו לאחר מלות שנשתלקה ממה מרמם כל מלם ונעשה למערב. כבא השמש משמעה. מועד צאתך ממלרים בנקר. כילד יתקיימו כולם. בערב לומן אחיטה. כבא השמש המתלת זמן מכילה. מועד לאחך זמן שכיבה בנקר הוא נעשה ומר שהגיע זמן שריפה אלא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתינין לו עד בקר אני: עד מפי אפס תוכל. היינו כר"ע אבל נתנך קמא על מלות ליל הוי זמן מכילה ומו לא דמי לא מפי דייניהו: הכל מודים. רבי עקיבא ונופיא מודה שבלילה (ו) מחלות ולילך היתה שעת חפזון דמלריס לשלחם מן המלר:

1. וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: שמות יב ח
2. וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ: שמות יב יב
3. וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נְעָלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֲלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַייָ: שמות יב יא
4. וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: שמות יב י
5. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: דברים טז ו
6. שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַייָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה: דברים טז א
7. וְיִשְׁבְּעוּ מַרְעֵמְסֵס בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרָת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָל מִצְרָיִם: במדבר לג ג
8. דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב: שמות יא ב

אלא בין תבלת שבה ללבן שבה. פי' רש"י למר הכתוב תכלת ויש מקומות שלא עלה בה שהצבע שפיר. ועקבה לתמרינן במנחות (מג ב ושם) לשם מצוה זו שבה מלוי מלוה לחתת ולפיכך בה דגן לין עוף פונה לגיע כך ליקוט המצרים מכל ממונם. ויעלו כתרגומו ולוקיהו: **ממלוה שלין בה דגים.** כמו מלוות יט. לגומר כמוך המתוס לין ממלוין דגים שלא על שפת היס היכא לתיכוך מזון: **דיה לגרה בשעפה.** דיה לגרה שיתפוזנו בה כשבה שתבא עליהס למה תלתיהס עכשיו בכשורה קשה: **אשפתי דעשה.** מלבא בלגם מזמה של רשע לגדולתן שלא על פי: **אני** (ד' ל"ב): **ופיקון.** לגמיס עניים ומתבגין מלוה: **מתפלל ביום.** לסבך המתה לדברי הכל יש יום הוא: **מאי קראה.** למלוה לתתפלל עס בני המתה: **דכפיר ישלוח עם שמש וגו'.** מתי מתילין ממך לשמוליך מקבלים עליהס לסיימו מלמת שמיס שמקבלין עליהס בק"ש (ס): **עם שמש.** לגומר כשהשמש יוצא סיינו עס הגן המתה: **ולפני יוצ.** לף תפלת המנחה מלוסה עס המדומי המת: **שאס יזכה.** לגומר בלגם של יפלגלן: **ימחין.** כמה הרבה גדולתן יותר על הלוומות עבריו: **תפל.** הל לדבי יוחנן מתפלל ערבית לגל מיניקין למוך גאולה לתפלה דגאולה פיימת לגומר ר' יהודה בריה דר' שמעון גרסיי:

אותו צדיק [1] ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום: [2] וישאלום א"ר אמי מלמד שהשאילום בעל כרחם איכא דאמרי בעל כרחם המצרים וא"ר בעל כרחם הישראל מ"ד בעל כרחם המצרים דכתיב [3] ונות בית תחלק שלל מ"ד בעל כרחם הישראל משום משוי: [4] ויינצלו את מצרים ומתכנדין מלוה: **מתפלל ביום.** לסבך המתה לדברי הכל יש יום הוא: **מאי קראה.** למלוה לתתפלל עס בני המתה: **דכפיר ישלוח עם שמש וגו'.** מתי מתילין ממך לשמוליך מקבלים עליהס לסיימו מלמת שמיס שמקבלין עליהס בק"ש (ס): **עם שמש.** לגומר כשהשמש יוצא סיינו עס הגן המתה: **ולפני יוצ.** לף תפלת המנחה מלוסה עס המדומי המת: **שאס יזכה.** לגומר בלגם של יפלגלן: **ימחין.** כמה הרבה גדולתן יותר על הלוומות עבריו: **תפל.** הל לדבי יוחנן מתפלל ערבית לגל מיניקין למוך גאולה לתפלה דגאולה פיימת לגומר ר' יהודה בריה דר' שמעון גרסיי: **דע"ר יהודה כריס דר' שמעון** גרסיי

[1] יבמות מג:, [2] נקמן ג' כה:, [3] תהלים סח יג, [4] ויאמר לאלהים ידע תדע אלהים אשר עבדו את פני המלך אשר שלחו אלהים. שמות ג יד, [5] ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים ואתה הסבות את לבם אחורנית. מלכים א יח לז, [6] ויראוך עיני שמש ולפני ירח דור דורים: תהלים עב ה, [7] ותמו חשמים מן הארץ ורשעים עוד איננם ברכי נפשי את ה' הללו יה. תהלים קד לה

תורה אור השלם

1. ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:
בראשית טו יג-יד
2. וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים: שמות יב לו
3. מלכי צבאות ידודון ידודון ונות בית תחלק שלל.
תהלים סח יג
4. ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. שמות ג יד
5. ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים ואתה הסבות את לבם אחורנית: מלכים א יח לז
6. ויראוך עיני שמש ולפני ירח דור דורים: תהלים עב ה
7. ותמו חשמים מן הארץ ורשעים עוד איננם ברכי נפשי את ה' הללו יה: תהלים קד לה

רבינו חננאל

[מתני'] מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. איקימנא משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבה. פי' שיש בה ששה חוטין של צמר לבן וב' חוטין של צמר התכורתן בתכלת. ואחד מאותן שנים הוא שכורך על הנ' ואין ניכר אלא ביום. ירושלמי כיצי מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה, ומאי טעמא דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו, ומאי טעמא דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין התכורתן, ותכלת זכרון שניהם צמר צבוע בשני מינין. אמר אבוי לתפילין באחרים אלא ב"ש כותיקין. אמר אביי לילבוש אדם תפילין קיימא לן כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירהו. ולקרות ק"ש קיימ"ל כותיקין שהיו נוזרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר ר' זירא מאי קרא דיראוך עם שמש, כלומר. יקבלו עליהם מלכות שמים עם הנץ החמה. ומצות ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות ביום כר' יהודה דאמר עד ד' שעות ביום בס' תפלת השחר, והכי פסקינן התם הוראי ותנן בבחירתא נוהיה. ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, והאי גומרין ר"ל קורין. דסתם דזמן ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות כרי"ש דפסיק הילכתא כר"ש שאמר משום רבי עקיבא בסתני' דיומא. ופי' יראוך עם שמש היינו ק"ש, כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים. **[והעיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם.** בגמרא דסרק אין צריך אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר' מאיר. ירושלמי במעשר שני בסוף פרק ב שדה קדושה ר' יוסי בן משולם ור' שמעון בן מנסיא. בהגדת קהלת רחב חיים עם אשה אשר אהבת, רבי בשם קהלה קדושה אומרת אם היתה שליש להתפלה שליש להורה כדכתיב את ה' אלהיך תירא שליש להלמוד. וישא משלשלין את היום שליש להפלה שליש להורה שליש להלמאכה. ויש אומרים שתי יגיעין בתורה ביומות החורף ושלשה ביומות הקיץ] **ויזכה הדא סמך גאולה לתפלה.** פי', כותיקין ס' דתדמוני תמה, [והיינו] הלל פסיק הוכיה מפומיה כולה יומא. **[ולכבוף הוא אומר יהיו] לרצון אמרי פי.** ופקיעין כי אמ' ר' יוחנן שמתתילי י"ש שפיר תפחה בתפילה שלערבית, והדיוק לא יכלה למימר הכי דהא ר' יוחנן איהו דאמר איזהו בן העולם הבא הוא המוסך גאולה שלערבית לתפילה שלערבית. ופקיעין אלא כי קאמר ר' יוחנן בתפילה שלמנחה צריך להתחיל י"ש שפיר תפחה דכיון דתקינו רבנן למפתח הכי, ובא רב אשי ופריק פירוק אחר לעולם י' יוחנן אתפילות כולהי אלא אמר שצריך להתחיל י"ש שפיר תפחה, דכיון דתקינו רבנן למפתח הכי כגאולה אריכא היא, דאי לא תימא הכי השכיבנו (כדי קאמ), הא קא מפסקי, אלא כיון דתקון רבנן כגאולה אריכא היא. ירושלמי. שלש תכיסות הן, תכף לסמיכה שתיעה שני' וסמך ושתם, תכף לגטילה ידים, איזו שתיעה קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפילה שני' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך י"י צורי וגואלי, וכתי' התיה יענך י"י ביום צרה. וכל התוכף סמיכה לשתיעה, אין מסיל נוגע אותו תפרקן. וכל התוכף ברכה לגטילת ידים, אין שטן מקטרג באותה שעודה. וכל התוכף גאולה לתפילה, אין שטן מקטרג באותו היום. והטוב בעיניך עשיתי. אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה. תקינו רבנן יהיו לרצון אמרי פי אתה י"ח פרשיות, אשרי אותו לזיק. מלכהס: **ממלוה שלין בה דגן.** דרך לייל עופות לזוק דגן ממת מלוחות כדי שיכלו עופות ועלכלין וכשלין בה דגן לין עוף פונה לגיע כך ליקוט המלכים מכל ממונם. ויעלו כתרגומו ולוקיהו: **ממלוה שלין בה דגים.** כמו מלוות יס. לגומר כמוך המתוס לין מזוינין דגים שלא על שפת היס היכא

[5] ישעיה כו יט, [6] תהלים עב ה, [7] תהלים קד לה

רבינו חננאל

[מתני'] מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. איקימנא משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבה. פי' שיש בה ששה חוטין של צמר לבן וב' חוטין של צמר התכורתן בתכלת. ואחד מאותן שנים הוא שכורך על הנ' ואין ניכר אלא ביום. ירושלמי כיצי מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה, ומאי טעמא דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו, ומאי טעמא דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין התכורתן, ותכלת זכרון שניהם צמר צבוע בשני מינין. אמר אבוי לתפילין באחרים אלא ב"ש כותיקין. אמר אביי לילבוש אדם תפילין קיימא לן כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירהו. ולקרות ק"ש קיימ"ל כותיקין שהיו נוזרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר ר' זירא מאי קרא דיראוך עם שמש, כלומר. יקבלו עליהם מלכות שמים עם הנץ החמה. ומצות ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות ביום כר' יהודה דאמר עד ד' שעות ביום בס' תפלת השחר, והכי פסקינן התם הוראי ותנן בבחירתא נוהיה. ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, והאי גומרין ר"ל קורין. דסתם דזמן ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות כרי"ש דפסיק הילכתא כר"ש שאמר משום רבי עקיבא בסתני' דיומא. ופי' יראוך עם שמש היינו ק"ש, כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים. **[והעיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם.** בגמרא דסרק אין צריך אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר' מאיר. ירושלמי במעשר שני בסוף פרק ב שדה קדושה ר' יוסי בן משולם ור' שמעון בן מנסיא. בהגדת קהלת רחב חיים עם אשה אשר אהבת, רבי בשם קהלה קדושה אומרת אם היתה שליש להתפלה שליש להורה כדכתיב את ה' אלהיך תירא שליש להלמוד. וישא משלשלין את היום שליש להפלה שליש להורה שליש להלמאכה. ויש אומרים שתי יגיעין בתורה ביומות החורף ושלשה ביומות הקיץ] **ויזכה הדא סמך גאולה לתפלה.** פי', כותיקין ס' דתדמוני תמה, [והיינו] הלל פסיק הוכיה מפומיה כולה יומא. **[ולכבוף הוא אומר יהיו] לרצון אמרי פי.** ופקיעין כי אמ' ר' יוחנן שמתתילי י"ש שפיר תפחה בתפילה שלערבית, והדיוק לא יכלה למימר הכי דהא ר' יוחנן איהו דאמר איזהו בן העולם הבא הוא המוסך גאולה שלערבית לתפילה שלערבית. ופקיעין אלא כי קאמר ר' יוחנן בתפילה שלמנחה צריך להתחיל י"ש שפיר תפחה דכיון דתקינו רבנן למפתח הכי, ובא רב אשי ופריק פירוק אחר לעולם י' יוחנן אתפילות כולהי אלא אמר שצריך להתחיל י"ש שפיר תפחה, דכיון דתקינו רבנן למפתח הכי כגאולה אריכא היא, דאי לא תימא הכי השכיבנו (כדי קאמ), הא קא מפסקי, אלא כיון דתקון רבנן כגאולה אריכא היא. ירושלמי. שלש תכיסות הן, תכף לסמיכה שתיעה שני' וסמך ושתם, תכף לגטילת ידים, איזו שתיעה קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפילה שני' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך י"י צורי וגואלי, וכתי' התיה יענך י"י ביום צרה. וכל התוכף סמיכה לשתיעה, אין מסיל נוגע אותו תפרקן. וכל התוכף ברכה לגטילת ידים, אין שטן מקטרג באותה שעודה. וכל התוכף גאולה לתפילה, אין שטן מקטרג באותו היום. והטוב בעיניך עשיתי. אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה. תקינו רבנן יהיו לרצון אמרי פי אתה י"ח פרשיות, אשרי אותו לזיק. מלכהס: **ממלוה שלין בה דגן.** דרך לייל עופות לזוק דגן ממת מלוחות כדי שיכלו עופות ועלכלין וכשלין בה דגן לין עוף פונה לגיע כך ליקוט המלכים מכל ממונם. ויעלו כתרגומו ולוקיהו: **ממלוה שלין בה דגים.** כמו מלוות יס. לגומר כמוך המתוס לין מזוינין דגים שלא על שפת היס היכא לתיכוך מזון: **דיה לגרה בשעפה.** דיה לגרה שיתפוזנו בה כשבה שתבא עליהס למה תלתיהס עכשיו בכשורה קשה: **אשפתי דעשה.** מלבא בלגם מזמה של רשע לגדולתן שלא על פי: **אני** (ד' ל"ב): **ופיקון.** לגמיס עניים ומתבגין מלוה: **מתפלל ביום.** לסבך המתה לדברי הכל יש יום הוא: **מאי קראה.** למלוה לתתפלל עס בני המתה: **דכפיר ישלוח עם שמש וגו'.** מתי מתילין ממך לשמוליך מקבלים עליהס לסיימו מלמת שמיס שמקבלין עליהס בק"ש (ס): **עם שמש.** לגומר כשהשמש יוצא סיינו עס הגן המתה: **ולפני יוצ.** לף תפלת המנחה מלוסה עס המדומי המת: **שאס יזכה.** לגומר בלגם של יפלגלן: **ימחין.** כמה הרבה גדולתן יותר על הלוומות עבריו: **תפל.** הל לדבי יוחנן מתפלל ערבית לגל מיניקין למוך גאולה לתפלה דגאולה פיימת לגומר ר' יהודה בריה דר' שמעון גרסיי: **דע"ר יהודה כריס דר' שמעון** גרסיי

[1] יבמות מג:, [2] נקמן ג' כה:, [3] תהלים סח יג, [4] ויאמר לאלהים ידע תדע אלהים אשר עבדו את פני המלך אשר שלחו אלהים. שמות ג יד, [5] ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים ואתה הסבות את לבם אחורנית. מלכים א יח לז, [6] ויראוך עיני שמש ולפני ירח דור דורים: תהלים עב ה, [7] ותמו חשמים מן הארץ ורשעים עוד איננם ברכי נפשי את ה' הללו יה. תהלים קד לה

הגהות הב"ח

(א) בסמטה ומומכס עד סוף. ג"ב ר"ח הוא דקתמר לה עיין לקמן דף כ"ב ס"ס ד"ה כיס ע"ב: (ב) רש"י ד"ה ולקמן וכו' בקו"ל. ובתוס' ד"ה ולקמן וכו' ד"ה ואמר מר ר"ל ואמר מר: (ג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (י) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (טו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (טז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (יט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (כט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ל) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (לט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (מט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (נט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ס) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (סט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ע) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (עט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (פט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (צט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ק) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קי) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קטו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קטז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קיט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קכט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קל) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קלט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קמט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קנט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קס) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קסט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קע) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קעט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קפט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצ) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (קצט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ר) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (רט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ש) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שג) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שד) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שה) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שו) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שז) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שח) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (שט) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (ת) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (תא) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין תוס' ד"ה אמר אביי: (תב) בגמ' ומתני' ליתא. ועיין

קושיא על רשב"י בשם רבי עקיבא, איך אפשר לקרוא ק"ש של ערבית לאחר עלות השחר עד הנץ

בעמוד הקודם הביאה הגמרא מאמר מרבי שמעון בר יוחאי בשם רבי עקיבא שבזמן שבין עלות השחר לנץ החמה, אף שהוא 'יום' ולא 'לילה' יוצאים בו ידי חובת ק"ש של ערבית.

על כך הקשתה הגמרא, כיצד אתה אומר שזמן זה הוא 'יום', ומצד שני משמע מדברך שזמן זה הוא 'לילה' ויוצאים בו ידי חובת ק"ש של ערבית

תשובה: כיון שיש אנשים שישנים בזמן זה

מתרצת הגמרא: **לא, לעולם** לאחר עלות השחר **יממא הוא, והאי דקרו ליה ליליא** [ומה שקוראים לזמן זה לילה] ויוצאים אז ידי חובת ק"ש של ערבית, מפני **דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא** [שיש אנשים שישנים בשעה זו], והרי זה בכלל הפסוק 'ובשכבך'.

הלכה כרשב"י בשם רבי עקיבא שאפשר לקרוא ק"ש של ערבית עד הנץ

אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא שלאחר עלות השחר יוצא ידי חובת ק"ש של ערבית אף שזמן זה הוא יום.

אין אומרים 'השכיבנו' סמוך לעלות השחר

אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר השכיבנו, אם קורא ק"ש של ערבית [עם ברכותיה] סמוך לעלות השחר, מפני שכבר אינו זמן 'תחילת שכיבה' אלא 'סוף שכיבה'.

המקור של הפסק כרשב"י בשם רבי עקיבא

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי שאמר שהלכה כרשב"י בשם רבי עקיבא, **לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר** [לא אמר זאת במפורש אלא נלמד מכלל מעשה שהיה].

דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי [היו זוג חכמים שהשתכרו בחתונה של בנו של רבי] **יהושע בן לוי,** וישנו ונרדמו עד לאחר עלות השחר,

אתו לקמיה דרבי [באו לפני רבי] **יהושע בן לוי,** לשאול אם יכולים לקרוא ק"ש לאחר עלות השחר,

אמר: כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, אבל שלא בשעת הדחק אין לסמוך על כך.

◆◆◆

שנינו במשנה **מעשה שבאו בניו וכו',** בני רבן גמליאל באו מבית המשתה לאחר חצות הלילה ושאלו את רבן גמליאל אם יכולים עדיין לקרוא ק"ש. אמר להם רבן גמליאל 'אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרוא.

כיצד יתכן שבני רבן גמליאל לא ידעו שרבן גמליאל סובר שזמן ק"ש עד עלות השחר

מקשה הגמרא: **ועד השתא** [עכשיו] **לא שמיע להו הא דרבן גמליאל?**

ביאור חדש: בני רבן גמליאל לא שאלו מה היא דעתו אלא מה היא דעת חכמים

מתרצת הגמרא: **הכי קאמרי ליה** [כך אמרו ושאלו בני רבן גמליאל את אביהם]:

האם **רבנן פליגי עילווך** [רבנן חולקים עליך] וסוברים שזמן ק"ש עד חצות, **ויחיד ורבים הלכה כרבים,** וממילא להלכה זמן ק"ש רק עד חצות.

או דלמא [שמא] **רבנן כוותך** [כמוך] **סבירא להו** שזמן ק"ש עד עלות השחר, **והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה,** ולכן אם נאנס ולא קרא עד חצות, יוצא ידי חובה לאחר חצות.

אמר להו רבן גמליאל: **רבנן כוותי סבירא להו וחייבין אתם** לקרוא, **והאי דקאמרי** [ומה שחכמים אומרים] **עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **ולא זו בלבד אמרו אלא וכו'** כל מה שאמרו עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

כיצד אומר רבן גמליאל 'ולא זו בלבד אמרו עד חצות' הרי לגבי קריאת שמע אינו אומר שזמנה עד חצות

מקשה הגמרא: **ורבן גמליאל מי קאמר עד חצות, דקתני 'ולא זו בלבד אמרו'?**

מתרצת הגמרא: **הכי קאמר להו רבן גמליאל לבניה, אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות, מצותה עד שיעלה עמוד השחר, והאי דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה.**

◆◆◆

שנינו במשנה **הקטר חלבים וכו'** ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

מהמשנה מוכח שסוף זמן אכילת קרבן פסח בחצות

מדייקת הגמרא **ואילו אכילת פסחים לא קתני** [לא שנינו] שזמנה עד עלות השחר, הרי שזמנה עד חצות.

קושיא על כך מברייתא שמוכח שזמן אכילת פסח עד עלות השחר

ורמינהי, קריאת שמע ערבית, והלל בלילי פסחים, ואכילת פסח, מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

תשובה: דבר זה הוא מחלוקת תנאים

אמר רב יוסף: לא קשיא, הא רבי אלעזר בן עזריה, הא רבי עקיבא.

דעת רבי אלעזר בן עזריה: אכילת פסח עד חצות

דתניא 'ואכלו את הבשר בלילה הזה', רבי אלעזר בן עזריה אומר: נאמר כאן 'בלילה הזה' ונאמר להלן 'ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה', מה להלן עד חצות, אף כאן [אכילת פסחים] **עד חצות.**

דעת רבי עקיבא: אכילת פסח עד עלות השחר

אמר ליה רבי עקיבא: והלא כבר נאמר 'בחפזון', הרי שאפשר לאכול את הפסח **עד שעת חפזון** [שנחפזו לצאת בעלות השחר].

בירור: לדעת רבי עקיבא מה לומדים ממה שכתוב 'בלילה'

אם כן [שאת זמן אכילת הפסח לומדים מ'בחפזון'] **מה תלמוד לומר 'בלילה'?**

ביאור: רבי עקיבא לומד ממה שכתוב 'בלילה' שפסח נאכל רק בליל ט"ו ולא ביום י"ד

כך לומד רבי עקיבא ממה שכתוב 'בלילה', **שיכול יהא נאכל כקדשים ביום** י"ד ניסן יום שחיטת קרבן הפסח, כשאר הקדשים שנאכלים ביום שחיטתם, **תלמוד לומר 'בלילה', בלילה הוא נאכל ולא ביום.**

בירור: לדעת רבי עקיבא מה לומדים ממה שכתוב בלילה 'הזה'

בשלמא לרבי אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה, אצטריך למכתב ליה 'הזה', כיון שהגזירה שוה היא בין שני מקומות שכתוב 'בלילה הזה', **אלא לרבי עקיבא האי 'הזה' מאי עביד ליה?**

ביאור: לומדים שפסח נאכל רק בליל ט"ו ולא בליל ט"ז

למעוטי לילה אחר הוא דאתא, סלקא דעתך אמינא [היית מעלה על דעתך ואומר] **הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים, מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד, אף פסח נאכל שתי לילות במקום שני ימים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד,** [ולא שיאכל גם ביום, אלא שלא יפסל בשהייתו ביום, ויהא נאכל גם בליל ט"ז ניסן] **קא משמע לן 'בלילה הזה', בלילה הזה הוא נאכל, ואינו נאכל בלילה אחר.**

רבי אלעזר בן עזריה לומד שאין הפסח נאכל בליל ט"ז ממה שכתוב 'לא תותירו עד בקר' [של ט"ז ניסן]

ורבי אלעזר בן עזריה, מ'לא תותירו עד בקר' נפקא, שיאכלו הפסח בליל ט"ו ולא יותירו עד הבוקר של ט"ו, הרי שבליל ט"ז אי אפשר לאכול את הפסח.

רבי עקיבא לא לומד מפסוק זה, כיון שאפשר לפרש שמה שכתוב 'בקר' הוא עד הבוקר של ט"ז ניסן

ורבי עקיבא, אי מהתם הוה אמינא, מאי 'בקר' בקר שני, שהפסוק אומר לא להותיר עד הבוקר של ט"ז ניסן.

רבי אלעזר לומד מפסוק זה, כיון שהפסוק מדבר על הבקר של ט"ו ניסן ולא ט"ז ניסן

ורבי אלעזר אמר לך, אפשר ללמוד מפסוק זה היות, ש**כל בקר, בקר ראשון הוא,** ומה שכתוב לא תותירו עד בקר', ודאי הכונה לבקר של ט"ו ולא לבקר של ט"ז.

תנאים נוספים שנחלקו עד מתי זמן אכילת הפסח, דעת רבי אליעזר: אכילת פסח עד חצות

והני תנאי כהני תנאי, דתניא 'שם תזבח את הפסח בערב, כבוא השמש, מועד צאתך ממצרים'.

רבי אליעזר אומר: בערב אתה זובח - כשנוטים צללי ערב, לאחר חצות שהשמש מתחילה לנטות למערב, זהו זמן שחיטת הפסח.

וכבוא השמש - משחשיכה **אתה אוכל** את הפסח, עד חצות.

ומועד צאתך ממצרים - בבוקר **אתה שורף** שבבוקר הפסח נעשה 'נותר'.

דעת רבי יהושע: אכילת פסח עד עלות השחר

רבי יהושע אומר: בערב אתה זובח. כבוא השמש אתה אוכל. ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים - עד עלות השחר [אבל לרבי אליעזר אוכל רק עד חצות, כי אם לא נבאר כך במה נחלקו].

רבי עקיבא ורבי אלעזר נחלקו מתי זה 'שעת חפזון'

אמר רבי אבא: הכל מודים גם רבי עקיבא וגם רבי אלעזר, ש**כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב,** שאז המצרים נתנו להם רשות לצאת, **שנאמר 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה'.**

וכשיצאו לא יצאו אלא ביום, שנאמר: 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה'.

על מה נחלקו על שעת חפזון, רבי אלעזר בן עזריה סבר מאי 'חפזון' חפזון דמצרים, מכת בכורות שעל ידי זה נחפזו המצרים למהר לשלח את ישראל, וזה היה בחצות, ולכן זמן אכילת הפסח עד חצות, כמו שכתוב בפסוק ב'חפזון'.

ורבי עקיבא סבר, מאי חפזון חפזון דישראל, שנחפזו לצאת בבוקר, בעלות השחר.

ראיה מברייתא שהגאולה התחילה מהערב

תניא נמי הכי, 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה', וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה', אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.

◆◆◆

ביאור בקשת הקב"ה למשה שישראל ישאלו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב

נאמר בפסוק **'דבר נא באזני העם' וגו'** וישאלו איש מעת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב'.

אמרי דבי רבי ינאי: אין 'נא' אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר

[עמוד ב] **אותו צדיק** [אברהם אבינו], **'ועבדום וענו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם.**

אמרו לו בני ישראל למשה: **ולואי שנצא בעצמנו.**

משל לאדם' שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם, מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום.

ביאור לשון הפסוק 'וישאלום'

נאמר בפסוק 'וה' נתן את חן העם בעיני מצרים **'וישאלום'** וינצלו את מצרים.

אמר רבי אמי: מלמד שהשאילום בעל כרחם.

איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים.

ואיכא דאמרי בעל כרחם דישראל.

מאן דאמר בעל כרחם דמצרים, דכתיב 'ונות בית תחלק שלל'.

מאן דאמר בעל כרחם דישראל, משום 'משוי'.

ביאור לשון הפסוק 'וינצלו את מצרים'

נאמר בפסוק **'וינצלו את מצרים', אמר רבי אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן,** [שהדרך להניח דגן במצודה, כדי שהעוף יתפס בה, וכשאין בה דגן אין העוף פונה לשם].

וריש לקיש אמר: עשאוה כמצולה [מצולות ים, בעומק התהום] **שאין בה דגים,** [שאין הדגים נמצאים אלא על שפת הים ששם יש מזון].

ביאור לשון הפסוק 'אהיה אשר אהיה'

נאמר בפסוק **'אהיה אשר אהיה'**

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור להם לישראל, אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות.

אמר לפניו: רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה, ולמה תצערם עכשיו בבשורה קשה שיהיה להם שיעבוד נוסף.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אמור להם אהיה שלחני אליכם.

ביאור לשון הפסוק 'עננו ה' עננו'

נאמר בפסוק: **'עננו ה' עננו'.**

אמר רבי אבהו למה אמר אליהו עננו שתי פעמים?

מלמד שאמר אליהו לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, עננו שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח,

ועננו שתסיח דעתם שלא תבוא בליבם מזימה של רשע **כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם,**

שנאמר 'ואתה הסבות את לבם אחורנית'.

◆◆◆

משנה

תחילת זמן קריאת שמע של שחרית

מאימתי קורין את שמע בשחרית, משיכיר בין תכלת ללבן.

רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי [גוון ירוק].

סוף זמן קריאת שמע של שחרית

(וגומרה) עד הנץ החמה.

רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות.

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה.

גמרא

מאי בין תכלת ללבן, אילימא בין גבבא דעמרא חיורא [גיזת צמר לבן] **לגבבא דעמרא דתכלתא** [לגיזת צמר תכלת], **הא בליליא נמי מידע ידעי** [הרי בלילה גם יודעים להבחין ביניהם]?

אלא בגיזת צמר אחת שחלקה צבוע תכלת וחלקה לבן, **בין תכלת שבה ללבן שבה.**

דעות נוספות לתחילת זמן ק"ש

תניא רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב.

רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד [חמור הבר].

ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו.

אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

אמר אביי: לתפילין זמן תחילת הנחתם להלכה **כאחרים** משיראה את חברו ד' אמות ויכירנו. **לקריאת שמע כותיקין** [אנשים ענוים ומחבבים מצוות], **דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.**

תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום.

אמר רבי זירא: מאי קראה שמצוה להתפלל עם הנץ, **'ייראוך** [שיראים ממך בקבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע] **עם שמש** [כשהשמש יוצאת בנץ החמה] **ולפני ירח** [אף תפילת המנחה מצותה עם דמדומי חמה] **דור דורים'.**

הסומך גאולה לתפילה אינו נזוק

העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו.

אמר רבי זירא: איני [האמנם], **והא אנא סמכי ואיתזקי.**

אמר ליה: במאי איתזקת, דאמטיית אסא לבי מלכא [שהבאת הדסים לבית המלך], אין זה נזק שהרי **התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא** [שם גם היית צריך לתת שכר לראות את פני המלך] **דאמר רבי יוחנן לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי עובדי כוכבים, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים,** כמה הרבה גדלותם יותר על של מלכי עובדי כוכבים.

שמחת רב ברונא כשסמך גאולה לתפילה

אמר ליה רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם [כאשר אתה עולה לשם] **שאיל בשלמא דרב** [תשאל בשלומו של רב] **ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא** [פעם אחת הוא] **סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא** [ולא פסק השחוק מפיו כל אותו היום].

איך אפשר לסמוך הרי אומרים בין גאולה לתפילה 'ה' שפתי תפתח'

היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן בתחלה הוא אומר 'ה' שפתי תפתח', ולבסוף הוא אומר 'יהיו לרצון אמרי פי' וגו'

אמר רבי אלעזר תהא בתפלה של ערבית, ואין חוששים בערבית לסמוך גאולה לתפילה, שהגאולה ממצרים היתה ביום.

והא אמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא, זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית.

תירוץ א: רק בתפילת המנחה אומרים ה' שפתי תפתח

אלא אמר רבי אלעזר: תהא בתפלת המנחה, ובה אין צריך לסמוך גאולה לתפילה.

תירוץ ב: ה' שפתי תפתח הוא חלק מהתפילה

רב אשי אמר: אפילו תימא אכולהו [תאמר שהדין שצריך לומר ה' שפתי תפתח בכל התפילות], **וכיון דקבעוה רבנן בתפלה** [לומר ה' שפתי תפתח] **כתפלה אריכתא דמיא.**

ראיה לתירוץ זה ממה שאומרים בערבית 'השכיבנו'

דאי לא תימא הכי [שאם לא תאמר כך], **ערבית, היכי מצי סמיך, והא בעי למימר** [והרי צריך לומר] **השכיבנו?**

אלא כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא, הכי נמי כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא.

טעם לאמירת 'יהיו לרצון' לאחר התפילה ולא לפניה

מכדי האי 'יהיו לרצון אמרי פי' משמע לבסוף, שלאחר שמתפלל אומר שיהיו לרצון

מה שאמר, **ומשמע מעיקרא דבעינא למימר,** שלפני שמתפלל מבקש שמה שרוצה לומר יהיה לרצון, **מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות, לימרו מעיקרא,** מדוע לא תיקנו לאומרו לפני התפילה?

אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות.

מקשה הגמרא: **הני שמונה עשרה, תשע עשרה הויין,** שהרי יהיו לרצון נמצא בסוף פרק י"ט בתהילים?

מתרצת הגמרא: **'אשרי האיש'** [פרק א בתהילים] **'ולמה רגשו גוים'** [פרק ב בתהילים] **חדא פרשה היא,**

דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאה ושלש פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה, עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: 'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה'.

מקשה הגמרא: **הני מאה ושלש מאה וארבע הויין,** שהרי פסוק זה נמצא בפרק קד?

מתרצת הגמרא: **אלא שמע מינה, 'אשרי האיש' ו'למה רגשו גוים' חדא פרשה היא, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן**

מאימתי פרק ראשון ברכות א׳

פתח בתפלתי וסיים בתפלתי. לגמרא מלא היה לתפלתי כל מוסף בו פיומא תפלתא דלמה דגשו גויס טוס: **בריונו.** פריצים: **חטופים כסיב.** קרי ביה בתוכן: **מי משמע.** דעל ידו המיתה נגמר: **כא ולאה וכו׳.** הוה מכנד דהכי בעי מלי שנא קריבים דנקטו: **המשפ כרכי נפש.** לעיל מציב להו: **מלי דהכיב מי להחלם ומי יודע פעד רבר.** משום דמיירי בקופה בקמיטת גלולה לתפלה נקטו ליה: **דשלחתן דאול אניהו נגני אחלם.** דכתיב ויולך אניהו להרלות אל אחלם: **יסורס אול נגני אניעש.** כשהלכו על מואב הוה ויכוחספט (מולע ד׳ נב:): **בשמעות שאפר: נגוריב גוזם.** שמעות: **מקופנני מציב ואני אנא.** דוד שרחם את המולך ואכרו שלופה ניהו בקופ ספר שמואל (ב כד) ולא מנע עצמו מן הרחמים: **אני**

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד בו׳. וס״ת מלי כל הפרשיות וכל נ׳ שנכתן בס׳ תהלים נגמרו בתפלתי ומקי בתפלתי ומסיימת בתפלתי לגלוי דוקא פתח בתפלתי וסיים בתפלתי לגלוי מתימה מעין פתיחה כמו תפלה שפתח בתפלה וסיים בתפלה תפלת משה איש האלהים (תהלים צ א) ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה: גדול

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד בו׳. וס״ת מלי כל הפרשיות וכל נ׳ שנכתבו בס׳ תהלים נגמרו בתפלתי ומקי בתפלתי ומסיימת בתפלתי לגלוי דוקא פתח בתפלתי וסיים בתפלתי לגלוי מתימה מעין פתיחה כמו תפלה שפתח בתפלה וסיים בתפלה תפלת משה איש האלהים (תהלים צ א) ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה: גדול

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב [1]אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב [2]אשרי כל חוסי בו: הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר״מ והוו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי ר׳ מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו אמרה לי׳ ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב [3]יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם אלא [4]בעי רחמי עליהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עליהו והדרו בתשובה: אמר לה ההוא צדוקי לברוריא כתיב [5]רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה׳ [6]אלא מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותיכו: א״ל ההוא צדוקי לר׳ אבהו כתיב [5]מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתיב [6]לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן [7]דא״ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק סמוכים לעד לעולם עשוים באמת ויישר למה שנסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדום יש עבד שמורד לרבו וכול׳. כה אמר ה׳ צור לביתך כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה בעולם הבא, משום דלא היה חזיתיה ברוח הקדש דלא נפיק מיני זרעא ורבויה. אמר אמר לה בהדי כיבשי דמרי דמיפקדת עבוד וכול׳. נסיב בת ישעיה הנביא ואוליד מנשה ורבשקה.

פתח בתפלתי וסיים בתפלתי. לגמרא מלא היה לתפלתי כל מוסף בו פיומא תפלתא דלמה דגשו גויס טוס: **בריונו.** פריצים: **חטופים כסיב.** קרי ביה בתוכן: **מי משמע.** דעל ידו המיתה נגמר: **כא ולאה וכו׳.** הוה מכנד דהכי בעי מלי שנא קריבים דנקטו: **המשפ כרכי נפש.** לעיל מציב להו: **מלי דהכיב מי להחלם ומי יודע פעד רבר.** משום דמיירי בקופה בקמיטת גלולה לתפלה נקטו ליה: **דשלחתן דאול אניהו נגני אחלם.** דכתיב ויולך אניהו להרלות אל אחלם: **יסורס אול נגני אניעש.** כשהלכו על מואב הוה ויכוחספט (מולע ד׳ נב:): **בשמעות שאפר: נגוריב גוזם.** שמעות: **מקופנני מציב ואני אנא.** דוד שרחם את המולך ואכרו שלופה ניהו בקופ ספר שמואל (ב כד) ולא מנע עצמו מן הרחמים: **אני**

נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר׳ יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב [8]פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר [9]ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו ויצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר [10]ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה׳ כל צבאיו וגו׳ ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה שנאמר [11]ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר׳ אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר [ג](רבי) יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר [3]יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה׳ הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר [12]ברכי נפשי את ה׳ ה׳ אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת מאי משמע [ו] דעל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דענינא דכתיב [13]תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון וגו׳ רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר׳ שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דר׳ יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב [9]ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו אמר ליה בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא [7]מדת בשר ודם מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב״ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והיינו דאמרה חנה [14]אין קדוש כה׳ כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו [7]מאי כי אין בלתך אמר ר׳ יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה ידיו מבליו אותו והקב״ה מבלה מעשיו א״ל אנא הכי קא אמינא לך הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב״ה וכנגד נשמה מה הקב״ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית מה הקב״ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב״ה מהור אף נשמה מהורה מה הקב״ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו ויישבה למי שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב [15]מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו ונבאי דהכי אשכחן באליהו דאול לגבי אחאב (שנאמר [16]ויולך אליהו להראות אל אחאב) ישעיהו אמר ליתי חזקיהו ונבאי לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר [17]בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה׳ (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו׳ מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א״ל משום דחזאי לי ברוח הקדש [ט]דנפקי מיניה בנין דלא מעלו א״ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת אביעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו א״ל כבר נגזרה עליך גזירה א״ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא [ט]אפי׳ חרב חדה מונחת על צואריו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן ורבי [ט](אליעזר) דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צואריו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא׳ [18]הן יקטלני לו איחל [ט]: א״ר

[ג] פס״ מלי כל פקודיו סמוכים [ו] סמיכה כל פקודיו עשוים בתמת ויסר ולעוכך ולא דבר ריק: **כלום יש עבד שמורד ברבו.** ויבא להכתיב את דבדי הנביא: **אמור נו כלום יש בן נו.** והל מזיון הכא לסוף: **הכא נמי סוף.** סופיס לסיום: **ואמר שירה.** כנגד כולם אמר שירה כנגדם וסיים בתפלתי: **ברוריו.** בורייתא דר״מ: **ברוריו.** בורייתא דר״מ: **ברוריו.** בורייתא דר״מ

מאימתי פרק ראשון ברכות

א מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית. שֶׁלֹּא יַקְדִּים אָדָם פְּרָקוֹ שֶׁל יוֹם לְפָרָקוֹ שֶׁל לַיְלָה. וְכֵיצַד. מִשֶּׁיָּכִירוּ זֶה אֶת זֶה בְּתֵכֶלֶת. וְהוּא שֶׁיְּהֵא מַבִּיט בְּפָנָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְהוּא בְּפָנָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְהוּא שֶׁיְּהֵא אוֹר הַיּוֹם מְסַיַּע לָהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאִיּוֹב הַמַּשְׁנֶה בָּאָרֶץ כַּחֹמֶר חוֹתָם וַיִּתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ. וְאוֹר רְשָׁעִים יִמָּנַע מֵהֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר. וְאוֹר רְשָׁעִים יִמָּנַע מֵהֶם. זֶה הַלַּיְלָה שֶׁהָרְשָׁעִים מִתְיָרְאִין בּוֹ שֶׁיִּמָּנַע מֵהֶם. וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר. זֶה הַבֹּקֶר שֶׁהָרְשָׁעִים מִתְיָרְאִין בּוֹ שֶׁיִּשָּׁבֵר מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאִיּוֹב וְיָסִיר עַל רְשָׁעָם אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאִיּוֹב לָמָּה מֵרְחוֹק יַעֲמֹד יְיָ תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאִיּוֹב בְּעִתִּים מִצָּפוֹן לֹא נִצְפָּן וְאוֹר עִמּוֹ יִשְׁכֹּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאִיּוֹב וְאוֹר כַּצָּהֳרַיִם יָקוּם חֲשֵׁכָה כַּבֹּקֶר לָמוֹ

יום שני טז טבת תש"פ **ברכות דף י**

הגמרא מוכיחה שפרק א בתהילים ופרק ב' הם פרשה אחת, שהרי אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן **כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי, פתח באשרי דכתיב אשרי האיש** בתחילת פרק א, **וסיים באשרי דכתיב** בסוף פרק ב **אשרי כל חוסי בו,** הרי שפרק א וב' הם פרשה אחת.

◆◆◆

תפילה על הרשעים שימותו או שיחזרו בתשובה

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר [היו בריונים שהיו בשכנותו של רבי] **והוו קא מצערו ליה טובא** [והיו מצערים אותו הרבה], **הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו** [היה מבקש רבי מאיר רחמים עליהם שהם ימותו].

אמרה ליה ברוריא דביתהו [אשתו]: **מאי דעתך משום דכתיב 'יתמו חטאים', מי כתיב חוטאים, חטאים כתיב,** שיכלה יצר הרע, ולא שהחוטאים ימותו.

ועוד, שפיל לסיפיה דקרא - השפל עצמך לסוף המקרא, שהפסוק מסיים ואומר: **'ורשעים עוד אינם', כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם** - וכי כיון שימותו החוטאים לא יהיו עוד רשעים, **אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו** [תבקש רחמים על הרשעים שיחזרו] **בתשובה,** וזהו יתמו חטאים, ועל ידי זה **'ורשעים עוד אינם',** שהרי יחזרו בתשובה.

ואכן כך עשה רבי מאיר **בעא רחמי עלויהו** - ביקש רחמים עליהם **והדרו** - וחזרו **בתשובה.**

ביאור הפסוק 'רני עקרה לא ילדה'

אמר לה ההוא צדוקי לברוריא: כתיב על כנסת ישראל **'רני עקרה לא ילדה',** וקשה **משום דלא ילדה, 'רני'** - היא שמחה?

אמרה ליה: שטיא [שוטה], **שפיל לסיפיה דקרא** [תרד לסוף הפסוק], **דכתיב 'כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה'',** הרי שיש לה ילדים.

אלא אם יש לה ילדים **מאי 'עקרה לא ילדה'?**

רני כנסת ישראל, שדומה לאשה עקרה, שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו [כמוכם], שהיא עקרה מבנים רשעים, ויש לה בנים צדיקים.

מדוע כתוב בתהילים פרק העוסק במעשה אבשלום לפני המעשה של שאול

אמר ליה ההוא צדוקי לרבי אבהו: כתיב 'מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו', וכתיב 'לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה' הי מעשה הוה ברישא [איזה מעשה היה בתחילה]?

מכדי [הנה] **מעשה שאול הוה ברישא,** לפני מעשה אבשלום, **לכתוב ברישא,** ולמה כתוב קודם מעשה אבשלום.

אמר ליה רבי אבהו: **אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו, אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן.**

דאמר רבי יוחנן סמוכין מן התורה מנין, שנאמר: 'סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר', סמיכת הפסוקים עשוים באמת ויושר ולצורך.

למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג, שאם יאמר לך אדם שירצה להכחיש את דברי הנביא ויאמר **כלום יש עבד שמורד ברבו,** וכיצד יתכן שהם ימרדו כל כך בה' ויבואו על ה' ועל משיחו, **אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו, אלא הוה, הכא נמי הוה.**

◆◆◆

על מי אמר שלמה 'פיה פתחה בחכמה'

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', כנגד מי אמר שלמה מקרא זה?

לא אמרו שלמה **אלא כנגד דוד אביו, שדר בחמשה עולמים ואמר שירה.**

עולם א' בו אמר דוד המלך שירה

דר במעי אמו, ואמר שירה.

שנאמר 'ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו', 'קרבי' על שם קרבי אמו שדר בתוכם.

עולם ב'

יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות, ואמר שירה.

שנאמר: 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו', וגו'.

עולם ג'

ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה, ואמר שירה.

שנאמר: 'ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו'.

מאי 'כל גמוליו'?

אמר רבי אבהו: שעשה לה דדים במקום בינה.

טעמא מאי?

אמר (רבי) [רב] יהודה: כדי שלא יסתכל במקום ערוה.

רב מתנא אמר: כדי שלא יינק ממקום הטנופת.

עולם ד'

ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה.

שנאמר 'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה'.

עולם ה'

נסתכל ביום המיתה ואמר שירה.

שנאמר 'ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת'.

מאי משמע דעל יום המיתה נאמר?

אמר רבה בר רב שילא: מסיפא דענייא, דכתיב 'תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון' וגו'.

ביאור הפסוק 'ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו'

רב שימי בר עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא, הוה שכיח קמיה דרבי [היה מצוי לפני רבי] **שמעון בן פזי, והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי** [והיה מסדר 'אגדות' לפני רבי] **יהושע בן לוי.**

אמר ליה: מאי דכתיב 'ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו'?

כיון שהוא חשב שהשאלה היא מדוע כתוב 'וכל קרבי', **אמר ליה: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם,**

מדת בשר ודם, צר צורה [אדם מצייר ציור] **על גבי הכותל, ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים,**

והקדוש ברוך הוא אינו כן, צר צורה בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים.

והיינו דאמרה חנה 'אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו', מאי 'אין צור כאלהינו', אין צייר כאלהינו.

[ביאור הפסוק 'אין צור כאלקינו כי אין בלתך']

מאי 'כי אין בלתך', אמר רבי יהודה בר מנסיא: אל תקרי 'כי אין בלתך', אלא אין לבלותך.

שלא כמדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם,

מדת בשר ודם, מעשה ידיו מבלין אותו. והקדוש ברוך הוא, מבלה מעשיו.

חמשה 'ברכי נפשי' כנגד מי אמרם דוד המלך

אמר ליה אנא הכי קא אמינא [אני כך אמרתי] **לך, הני חמשה 'ברכי נפשי' כנגד מי אמרן דוד?**

לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא, וכנגד נשמה.

מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם, אף נשמה מלאה את כל הגוף.

מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראית.

מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כלו, אף נשמה זנה את כל הגוף.

מה הקדוש ברוך הוא טהור, אף נשמה טהורה.

מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים, אף נשמה יושבת בחדרי חדרים.

יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו, וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו.

✦ ✦ ✦

ביאור הפסוק 'מי כהחכם ומי יודע פשר' [מעשה בחזקיהו וישעיהו]

אמר רב המנונא: מאי דכתיב 'מי כהחכם ומי יודע פשר דבר'.

מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו.

חזקיהו אמר: ליתי [יבא] **ישעיהו גבאי** [אלי], **דהכי אשכחן** [שכך מצאנו] **באליהו דאזל** [שהלך] **לגבי אחאב (שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב).**

ישעיהו אמר: ליתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב, דאזל לגבי אלישע.

ונמצא שחזקיהו וישעיהו לא הלכו זה לזה כי כל אחד אמר שהשני יבוא אליו, וממילא ישעיהו לא הוכיח את חזקיהו על שאינו נושא אשה. **מה עשה הקדוש ברוך הוא, הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו, לך ובקר את החולה.**

שנאמר 'בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא, ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות), צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה' וגו'.

ישעיהו אומר לחזקיהו שהוא ימות בעולם הזה ובעולם הבא

מאי 'כי מת אתה ולא תחיה', מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא, כך אמר ישעיהו לחזקיהו.

אמר ליה חזקיהו: **מאי כולי האי** [מה הוא כל זה], על מה עונשי כל כך חמור.

אמר ליה ישעיהו: **משום דלא עסקת בפריה וריביה.**

אמר ליה חזקיהו: איני נושא אשה **משום דחזאי לי** [שראיתי] **ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו** [שיוצאים ממני בנים לא טובים].

אמר ליה ישעיהו: **בהדי כבשי דרחמנא** [בנסתרות של ה'] **למה לך?**

מאי דמפקדת איבעי לך למעבד [מה שאתה מצווה אתה צריך לעשות], **ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד** [ומה שנוח לפני הקב"ה, שיעשה].

אמר ליה חזקיהו: **השתא הב לי ברתך** [כעת תן לי את בתך], **אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו** [יתכן שתגרום הזכות שלי ושלך ויצאו ממני בנים טובים].

אמר ליה ישעיהו: **כבר נגזרה עליך גזירה** שתמות.

חזקיהו אומר שאף שנגזרה גזירה שימות אינו מונע את עצמו מהרחמים

אמר ליה חזקיהו: **בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא** שהוא דוד המלך, **אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.**

[מקורות נוספים שאדם לא ימנע את עצמו מהרחמים גם כשכבר נגזרה גזירה]

אתמר נמי: רבי יוחנן ורבי (אליעזר) [אלעזר] דאמרי תרוייהו [שאמרו שניהם] **אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר 'הן יקטלני לו איחל'.**

[עמוד ב] **אמר רבי חנן: אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת, אל ימנע עצמו מן הרחמים.**

שנאמר 'כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא'.

תפילת חזקיהו המלך

מיד 'ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'' שיבריא מחוליו ושלא ימות.

מאי 'קיר'?

ביאור א'

אמר רבי שמעון בן לקיש: מקירות לבו, שנאמר: 'מעי מעי אוחילה קירות לבי' וגו'.

ביאור ב'

רבי לוי אמר: על עסקי הקיר, אמר לפניו רבונו של עולם, ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה [כפי שהגמרא תביא בהמשך], **החיית את בנה.**

אבי אבא [שלמה המלך] **שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב, על אחת כמה וכמה** שתחיה אותי שאני בן בנו.

המשך תפילת חזקיהו

ועוד אמר חזקיהו: **'זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי'.**

מאי 'והטוב בעיניך עשיתי', אמר רב יהודה אמר רב: שסמך גאולה לתפלה.

רבי לוי אמר: שגנז ספר רפואות, כדי שיבקשו רחמים מה'.

ששה דברים עשה חזקיהו

תנו רבנן: ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו.

על שלשה הודו לו:

גנז ספר רפואות, והודו לו.

כתת נחש הנחשת, והודו לו.

גירר עצמות אביו על מטה של חבלים, לפי שאביו היה רשע ביזהו, ולא נהג כבוד בקבורתו להוציאו כהוגן במטות זהב וכסף. **והודו לו.**

ועל שלשה לא הודו לו:

סתם מי גיחון - מי שילוח, כדי שלא יבאו מלכי אשור וימצאו מים לשתות, **ולא הודו לו.**

קצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור, ולא הודו לו.

עבר ניסן בניסן, ולא הודו לו.

קושיא: כיצד עיבר חזקיהו את השנה לאחר שכבר נכנס חודש ניסן

ומי לית ליה לחזקיהו 'החדש הזה לכם ראש חדשים', זה ניסן, ואין אחר ניסן.

תשובה: חזקיהו עיבר את השנה ביום ל' אדר וסבר שאפשר לעבר את השנה ביום ל' אדר

אלא טעה בדשמואל, דאמר שמואל: אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל

וראוי לקובעו ניסן, וחזקיהו **סבר: הואיל וראוי לא אמרינן,** וכיון שבפועל לא קידשו את יום ל' אדר להיות א' ניסן, ממילא יש לו דין של חודש אדר, ואפשר לעבר בו את השנה.

בקשה בזכות עצמו או בזכות אחרים

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: כל התולה בזכות עצמו - שאומר בתפילתו 'עשה לי בזכותי', **תולין לו בזכות אחרים.**

וכל התולה בזכות אחרים, תולין לו בזכות עצמו.

משה תלה בזכות אחרים, שנאמר 'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך', תלו לו בזכות עצמו שנאמר 'ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית'.

חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב 'זכר נא את אשר התהלכתי לפניך', תלו לו בזכות אחרים שנאמר 'וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי'.

והיינו דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב 'הנה לשלום מר לי מר' אפילו בשעה ששיגר לו הקדוש ברוך הוא שלום, מר הוא לו, שתפילתו התקבלה אבל לא בזכות עצמו.

◆◆◆

ביאור הפסוק אצל האשה השונמית שאמרה לבעלה 'נעשה נא עליית קיר קטנה' לאלישע הנביא שבא אליהם

נאמר בפסוק **'נעשה נא עליית קיר קטנה', רב ושמואל** נחלקו בביאור הפסוק:

חד אמר עלייה פרועה [מגולה ללא תקרה] **היתה, וקירוה.**

וחד אמר אכסדרה גדולה היתה, וחלקוה לשנים.

ביאור הלשון 'קיר' לפי שני הביאורים

בשלמא למאן דאמר אכסדרה, היינו דכתיב 'קיר', שעשו קיר וחילקו את האכסדרה.

אלא למאן דאמר עלייה, מאי **'קיר'?**

שקירוה.

ביאור הלשון 'עליית' לפי שני הביאורים

בשלמא למאן דאמר עלייה, היינו דכתיב 'עליית'.

אלא למאן דאמר אכסדרה, מאי 'עליית'?

מעולה שבבתים.

ליהנות משל אחרים או לא ליהנות משל אחרים

בהמשך הפסוקים אצל האשה השונמית נאמר: **'ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה'.**

אמר אביי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה להנות משל אחרים **יהנה, כאלישע** שנהנה משל אחרים.

ושאינו רוצה להנות משל אחרים **אל יהנה, כשמואל הרמתי** שלא רצה להנות משל אחרים.

שנאמר על שמואל הנביא **'ותשובתו הרמתה כי שם ביתו', ואמר רבי יוחנן** מדוע כתוב 'כי שם ביתו' הרי אנו יודעים ש'ביתו' ב'רמתה'. אלא מה שכתוב 'כי שם ביתו' נאמר על כל המקומות שמוזכרים שם בפסוקים, **שכל מקום שהלך שם ביתו עמו,** שהיה נושא עמו את אהל חנייתו ואת כלי תשמישי ביתו, שלא יהנה משל אחרים.

האשה מכרת באורחים יותר מהאיש

עוד נאמר באשה השונמית: **'ותאמר אל אישה, הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא'.**

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש.

מהיכן ידע האשה השונמית שהאיש קדוש

קדוש הוא, מנא ידעה?

רב ושמואל, חד אמר: שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו.

וחד אמר: סדין של פשתן הציעה על מטתו, ולא ראתה קרי עליו.

הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש

עוד דורשת הגמרא ממה שנאמר **'קדוש הוא', אמר רבי יוסי ברבי חנינא: הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש, (שנאמר) 'ויגש גיחזי להדפה', אמר רבי יוסי ברבי חנינא שאחזה בהוד יפיה** - בדדיה.

המארח ת"ח בביתו ומהנהו מנכסיו

בהמשך הפסוקים מבואר שהאשה השונמית אמרה על האיש האלוקים שהוא **'עובר עלינו תמיד', אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין,** ודבר זה רמוז במה שנאמר בפסוק 'תמיד'.

◆◆◆

תפילה במקום נמוך ולא במקום גבוה

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל, שנאמר 'ממעמקים קראתיך ה".

תניא נמי הכי: לא יעמוד אדם לא על גבי כסא, ולא על גבי שרפרף, ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר 'ממעמקים קראתיך ה", וכתיב 'תפלה לעני כי יעטוף'.

כיוון הרגליים בתפילה

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: המתפלל צריך שיכוין את רגליו זו אצל זו **שנאמר: 'ורגליהם רגל ישרה'.**

איסור אכילה קודם התפילה

(אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן) ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב 'לא תאכלו על הדם' לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם.

(איכא דאמרי) אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר 'ואותי השלכת אחרי גויך', אל תקרי גויך אלא גאיך, אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

◆◆◆

הלכה בסוף זמן קריאת שמע

שנינו במשנה **רבי יהושע אומר: עד שלש שעות.**

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהושע.

◆◆◆

שנינו במשנה **הקורא מכאן ואילך לא הפסיד** - שהרי הוא כאדם שקורא אחת מכל הפרשיות שבתורה, ויש לו קבול שכר כעוסק בתורה.

רב חסדא: אחר ג' שעות אין אומר ברכות

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: ובלבד שלא יאמר יוצר אור.

קושיא מברייתא שאומר ברכות לאחר ג' שעות

מיתיבי, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה.

תיובתא דרב חסדא תיובתא.

יש אומרים בשם רב חסדא: שאומר ברכות לאחר ג' שעות

איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: מאי לא הפסיד, שלא הפסיד ברכות.

ראיה מברייתא שאומר ברכות לאחר ג' שעות

תניא נמי הכי: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה.

גודל מעלת ק"ש בזמנה

אמר רבי מני: גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה, מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל דקורא בעונתה עדיף.

משנה

ק"ש בעמידה, בישיבה, בשכיבה או בהילוך

בית שמאי אומרים: בערב כל אדם יטה על צדו **ויקרא,** דרך שכיבה, **ובבקר יעמוד, שנאמר 'ובשכבך ובקומך'.**

ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו, או בקימה, או בשכיבה, או בישיבה, או מהלך, **שנאמר: 'ובלכתך בדרך'.**

ומוסיפים בית הלל ומבארים: **אם כן למה נאמר 'ובשכבך ובקומך', בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים.**

מעשה ברבי טרפון שנהג כבית שמאי

אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך, והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים.

אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל.

גמ' שנאמר בהם פאר. פרש"י ואפילו מעוטף בעפר קדרו ותין נהה לתת פאר תחת אפר. ותי"ט ולמה לי התי טעמא תיפוק ליה מדמסר ליחזקאל פתרן מצות עליך מכלל לגלוחי עלמא לחטור. ותירוץ הסר מקולי לדניך טעמא של רש"י כי היכי דלא ניליף אחר מצות מתפילין מקל ותומור. ל"ל לריך טעמא דרש"י לחייבו בתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מעולה בעפר קדרו אלא ביום ראשון דוקא:

תני רב יחזקאל עשה בבית שמאי עשה ורבי יוסף אמר עשה כב"ש לא עשה ולא אמרו בלום. ול"ת פשיטא לתין הלכה כמותן[א]. וי"ל הואיל ואין ב"ש מתמירים על התלמ טפי מב"ה אם כן שייך לומר פשיטא. לתל דעשה כב"ש לן עשה ולא כלום היינו היכא דב"ש מקילין וב"ה מתמירין אבל הכא בקיבה ב"ש לן בפלי ב"ה דבדי ב"ה[ב]. אבל תימא ול"ת מה מייתי מסוכה כו' לן לה קיימא מצות סוכה כו' ופירש"י דכי היכי דמי אינו עשה ולא כלום ב"ש אף ב"ה עשה ולא כלום ב"ש אף ב"ה עשה ולא כלום ב"ש ואפ"ה קא מדמה הכא פפלי ב"ש לגמרי מה דמבשרי ב"ה. אבל הכא קא קלא קריא שמע בב"ש שלינה דב"ה יצא. ול"ע פירש הר"י שמעיה דקא מדמה הכי מתלמלינן לה קיימא לן בבית הלל דאחרי בין עומדין בין יושבין בין מהרין בין מהלכין בשאכתן קורין קריאת שמע ויוצאין ידי חובה. והא דאמר רב יהודה דקורא דקמא עד עלות של לבבך בעמידה, לא שאם היה יושב, עומד וקורא מעומד, אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד של לבבך, ומכאן ואילך קורא כשהוא מהלך.

מסכת ברכות פירוש כנגד המשתתפים, הם המגלחים המשתתפים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו, כלומר זה עושה חילוף מעשיהם ונמצא חולק עליהם, כך זה הטה וזה זקף. אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתני עצמי וכלי, ירושי' ר' בא בר כהן בשם ר' יהודה בן פזי תניא לך שדברי סופרין חמורין מדברי תורה, שהרי ר' טרפון אלו לא קרא כלל היה עובר בלאו, ומשום שעבר על דברי בית הלל נתחייב מיתה, שכך אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, על שכתי ופרע גדר ישכנו נחש. ואסיקנא אחר שניהנה בת קול ביבנה. מתני' בשחר.

רב נימס גאון

והא אמר רב אבא בר זבדא אמר רבי אבל חייב בכל מצוי שבתורה, שני ולא כתיב בדרך, והאי דכתי בשכבך ובקומך, ללמדך שחייב אדם לקרוא ק"ש פעמים, אחת בשעת שכיבה והוא ק"ש שלערבית ואחת בשעה שרוב בני אדם עומדין מן השינה וזה הוא קריה (שמע) שלשחרית. וב"ש אהי קרא דבית הלל משיע לה ובלכתך בדרך פרש לעזקר במצוה שפטור, ודייק אלא כתיב בלכת אלא בלכתך, בלכתך דיבך מיחייבת מהלך שמע מינה. וקיימא לן בבית הלל דאחני בין עומדין בין יושבין בין מהרין בין מהלכין בדרך בין עוסקין בשאכתן קורין קריאת שמע ויוצאין ידי חובה. והא דאמר רב יהודה דקורא דקמא עד עלות של לבבך בעמידה, לא שאם היה יושב, עומד וקורא מעומד, אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד של לבבך, ומכאן ואילך קורא כשהוא מהלך.

רבינו חננאל

בית הלל מפרשי שיעורהו דקורין בין יושבין בין מטין בין מהלכין בדרך, שני ולכתך בדרך, והאי דכת' בשכבך ובקומך, ללמדך שחייב אדם לקרוא ק"ש פעמים, אחת בשעת שכיבה והוא ק"ש שלערבית ואחת בשעה שרוב בני אדם עומדין מן השינה וזה הוא קריה (שמע) שלשחרית. וב"ש אהי קרא דבית הלל משיע לה ובלכתך בדרך פרש לעזקר במצוה שפטור, ודייק אלא כתיב בלכת אלא בלכתך, בלכתך דיבך מיחייבת מהלך שמע מינה. וקיימא לן כבית הלל דאחני בין עומדין בין יושבין בין מטין בין מהלכין בדרך בין עוסקין בשאכתן קורין קריאת שמע ויוצאין ידי חובה. והא דאמר רב יהודה דקורא דקמא עד עלות של לבבך בעמידה, לא שאם היה יושב, עומד וקורא מעומד, אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד של לבבך, ומכאן ואילך קורא כשהוא מהלך.

מוסף רש"י

פרט לעוסק במצוה. שאינו מייב בקריאת שמע (סוכה כה.) כשעוסק במצוה פטור מן המלות (לקמן יד: ב"ק נ:). **פרט** לחתן. ותא"ע דכתי שמע במצות מיירי, לפי שעיקרי ליב מני קריאת שמע, דאי מהני כתי מצוה, דכתי בתורת כתוב תד, היו אומרי לפי שעושה מלאכת מלוה פטיר מלות, אבל אינו עושה מלאכת מלוה חייב לקרות, אבל הני מלות שעוסק בהן פטור מלות, דכתי בתורה, דמשמע דעשיה בעלמא, לא פטר אלא עוסק בהן בשעת עשייתן, אבל עוסק במלוה אחרת פטור אפי' בשעת עשייתה, דכתי בתורה, דמשמע דעשיה בעלמא, לא פטר אלא עוסק בהן בשעת עשייתן

יא: מאימתי פרק ראשון ברכות

ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך מקיינו[א] לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם[א]: **שכבר נפטר באהבה רבה.** עד הלכך מימריינו לכולהו. בירושלמי יש הא למימרי שכבר נפטר באהבה רבה והוא שאמר על אחר פירוש נלמוד שלמד מיד באותו מקום. ונשאל לרבי ר' ימחק כגון אנו שאין אנו יודעין מיד נלמוד מפלת שאחר שאנו טרודין והולכים לך בלה לומר עד שיהא היום או יותר לומר אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחת כשאנו מתעלין ללמוד. והשיב ר"י ללא קיימא לן כאותו ירושלמי הוזיל וגמר שלנו לך אי לומרו ואין צריך לומר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא שהפסיק רבה ללא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר ברכה רבה[ב] (ז) ק"ש נתקן ונשאל היא שאנו נפטר מברכת התורה ללא שם ילמוד מיד וגם לא יעשה היפוך הדעת. אבל ברכת התורה בלא נתר גנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום[ב], וא"ת מאי שנא שאנו נפטרין בברכת התורה ולא בברכת קריאת שמע ותפלה[ג] ואין צריך לומר בברכת המזון שהיא מן התורה[ד] ואפילו בברכת מזון שלאחר מזונות[ה] ואפילו בברכת פרי שהיא מדברי סופרים[ו] ואפילו בברכת הנהנין[ז] שהיא מדברי סופרים[ח] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילה[ט] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית[י] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה[כ] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר[ל] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו[מ] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח[נ] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת[ס] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה[ע] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד[פ] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה[צ] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות[ק] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים[ר] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים[ש] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות[ת] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה[א] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות[ב] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה[ג] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה[ד] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה שהוא לרחמים[ה] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה שהוא לרחמים שהוא לחיים[ו] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות[ז] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה[ח] ואפילו בברכת הנהנין שלאחר אכילת כזית שהוא מן התורה שהוא עיקר שהוא לעצמו שהוא לשבח שהוא לתפארת שהוא לתהלה שהוא לכבוד שהוא לגדולה שהוא לחסידות שהוא לרחמים שהוא לחיים שהוא למלכות שהוא לישועה שהוא לנחמות שהוא לברכה שהוא לצדקה

גמרא

במשנה מבואר מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם בקריאת שמע צריך דוקא לעמוד [בשחרית] ולנטות על הצד [בערבית] או שיכול לקרוא בכל אופן שהוא.

בירור: מדוע בית שמאי לא לומדים מ'ובלכתך בדרך' כדעת בית הלל

בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו שכתוב ובלכתך בדרך, שיכול לקרוא בכל אופן שהוא ואף בהליכה, **וטעמא דבית שמאי** - וכן הם מפרשים מדוע אין ראיה כבית שמאי ממה שכתוב 'ובשכבך ובקומך'.

אלא בית שמאי, מאי טעמא לא אמרי כבית הלל?

ביאור: בית שמאי לומדים ממה שלא כתוב בפסוק בבוקר ובערב אלא ובשכבך ובקומך

אמרי לך בית שמאי, אם כן שאפשר לקרוא בין בעמידה ובין בנטיה על הצד, **נימא קרא** [יאמר הפסוק] **בבקר ובערב, מאי בשכבך ובקומך?**

בשעת שכיבה, שכיבה ממש, שק"ש של ערבית קוראים ממש בנטיה על הצד.

ובשעת קימה, קימה ממש, שק"ש של שחרית קוראים בעמידה.

מה בית שמאי לומדים מ'ובלכתך בדרך'

ובית שמאי, האי ובלכתך בדרך מאי עביד להו?

ב"ש לומדים מ'ובלכתך בדרך' פרט לחתן

ההוא מבעי להו, לכדתניא, 'בשבתך בביתך', פרט לעוסק במצוה.

'ובלכתך בדרך', פרט לחתן.

מכאן אמרו, הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב.

[כיצד לומדים מ'ובלכתך בדרך' פרט לחתן]

מאי משמע? אמר רב פפא: לומדים ממה שכתוב 'ובלכתך בדרך', שהאדם חייב בקריאת שמע כאשר הוא עסוק בדבר **כי** כמו **דרך, מה דרך רשות,** שהרי אינו חייב ללכת בדרך, **אף כל** שהאדם מתעסק בדבר **רשות,** הוא חייב בק"ש, אבל חתן שעסוק בדבר חובה, פטור מק"ש.

[קושיא על הלימוד: הלא 'ובלכתך בדרך' כולל גם כשהולך לדבר מצוה]

מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה, הלא 'ובלכתך בדרך' כולל כל דרך שהוא הולך והרי פעמים אדם הולך בדבר מצוה ולא בדבר הרשות, **ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי.**

[ביאור הלימוד: ממה שכתוב 'בשבתך' ולא כתוב 'בשבת']

מבארת הגמרא: **אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת, מאי 'בשבתך ובלכתך', בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת** [בישיבה שלך ובהליכה שלך אתה מחוייב בק"ש], **הא דמצוה פטירת** - אבל בהליכה שאינה שלך וצורך הרשות שלך, אלא לצורך גבוה למצוה, אתה פטור מק"ש.

קושיא: אם כך מדוע הכונס את האלמנה חייב בק"ש

אי הכי שהעוסק במצוה פטור מק"ש **אפילו כונס את האלמנה נמי** יפטר מק"ש.

תשובה: הכונס את האלמנה אינו טרוד

האי טריד והאי לא טריד [זה טרוד וזה לא טרוד].

קושיא: אם כן בכל טרדה יפטר מק"ש

אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי יפטר מק"ש, שהרי הוא טרוד.

[ראיה שהטרוד אינו פטור מק"ש]

וכי תימא הכי נמי [ואם תאמר שאכן כך הוא שהטרוד פטור מק"ש], **אלמה** [למה] **אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם 'פאר' שנאמר: 'פארך חבוש עליך',** [והאבל מתגלגל בצערו ואין זה פאר], הרי שאף שהאבל טרוד בצערו הרי הוא חייב בכל המצוות.

תשובה: הפטור מק"ש הוא רק בטרדה של מצוה

התם [שם] בכונס את הבתולה **טריד טרדא דמצוה.**

הכא [כאן] באבל שטרוד בצערו **טריד טרדא דרשות.**

(ובית שמאי, ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה) הב"ח אינו גורס תיבות אלו.

בית הלל גם לומדים מ'ובלכתך בדרך' פרט לעוסק במצוה, אלא שמוכיחים עוד מהפסוק שאם הולך בדרך רשות קורא ק"ש, הרי שאפשר לקרוא ק"ש בהליכה, ולאו דוקא בעמידה או בשכיבה

ובית הלל אמרי: ממילא שמע מינה דאפילו בדרך נמי קרי.

✦ ✦ ✦

ברייתא: דעת בית הלל

תנו רבנן, בית הלל אומרים: עומדין וקורין

יושבין וקורין

ומטין וקורין

הולכין בדרך וקורין

עושין במלאכתן וקורין.

המשך הברייתא: מעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה

ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד,

והיה רבי ישמעאל מוטה

ורבי אלעזר בן עזריה זקוף,

כיון שהגיע זמן קריאת שמע של ערבית **הטה רבי אלעזר** כבית שמאי.

וזקף רבי ישמעאל להראות שק"ש של ערבית אין צריך לקרוא דוקא בהטיה, כדעת בית הלל.

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל:

ישמעאל אחי, אמשול לך משל, למה הדבר דומה, משל לאחד שאומרים לו זקנך נאה **ומגודל, אמר להם:** הואיל ושיבחתם את זקני **יהיה כנגד המשחיתים** - אביא עליו תער ואשחיתנו.

אף כך אתה, כל זמן שאני זקוף אתה מוטה, עכשיו כשאני הטתי ושיניתי להיות כמוך שאתה גם היית מוטה, **אתה זקפת.**

אמר לו רבי ישמעאל: **אני עשיתי כדברי בית הלל, ואתה עשית כדברי בית שמאי.**

ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות.

ביאור דבריו של רבי ישמעאל

מאי 'ולא עוד'?

וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטין, שלדעת בית הלל מותר לקרוא גם בהטיה, ואם כן למה רבי ישמעאל שהיה מוטה הוצרך לזקוף, הלא יכול היה להישאר מוטה?

הני מילי דמטה ואתא מעיקרא, אבל הכא [כיון] **כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה** [שעד עכשיו היית זקוף, והטית את עצמך, ועכשיו אתה מוטה]**, אמרי** - מי שיראה זאת יאמר **שמע מינה כבית שמאי סבירא להו** שק"ש של ערבית צריך לומר בהטיה, **שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות,** ולכן כיון שאתה עשית מעשה שנראה בזה שהלכה כבית שמאי הוצרכתי לשנות ממה שהייתי מוטה ולזקוף את עצמי כדי שלא יחשבו שהלכה כבית שמאי.

דעת רב יחזקאל בהכרעת ההלכה במחלוקת ב"ש וב"ה

תני רב יחזקאל: עשה כדברי בית שמאי עשה. כדברי בית הלל עשה.

דעת רב יוסף בהכרעת ההלכה במחלוקת ב"ש וב"ה

רב יוסף אמר: עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום,

דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין.

אמרו להם בית הלל לבית שמאי: מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית

מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית [כדעת בית הלל] **ולא אמרו לו** [זקני בית שמאי] **כלום,** הרי שהלכה כבית הלל.

אמרו להם בית שמאי לבית הלל: **משם ראיה? אף הם** [זקני בית שמאי] **אמרו לו: אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך,** וכמו שהעושה כדעת בית הלל - לא עשה כלום לדעת בית שמאי, כך גם העושה כדברי בית שמאי - לא עשה כלום לדעת בית הלל.

דעת רב נחמן בר יצחק בהכרעת ההלכה במחלוקת ב"ש וב"ה

רב נחמן בר יצחק אמר: עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה,

דתנן, אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך, והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל.

משנה

ברכות ק"ש

בשחר מברך, שתים לפניה, ואחת לאחריה.

ובערב מברך, שתים לפניה, ושתים לאחריה. אחת ארוכה [ואמונה כל זאת] **ואחת קצרה** [השכיבנו].

מקום שאמרו להאריך, אינו רשאי לקצר.

לקצר, אינו רשאי להאריך.

לחתום בברכה, **אינו רשאי שלא לחתום** בברכה.

שלא לחתום בברכה, כברכת הפירות והמצוות, **אינו רשאי לחתום.**

גמרא

מה היא הברכה הראשונה שלפני ק"ש של שחרית

מאי מברך?

אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: [עמוד ב] **יוצר אור ובורא חשך.**

מדוע אומרים 'בורא חושך' ולא בלשון טובה 'בורא נוגה'

מקשה הגמרא: **לימא יוצר אור ובורא נוגה.**

מתרצת הגמרא: **כדכתיב קאמרינן,** ובפסוק כתוב 'יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע'.

קושיא: אם אומרים כלשון הפסוק, למה לא אומרים 'עשה שלום ובורא רע'

אלא מעתה שאומרים כלשון הכתוב, הרי בפסוק כתוב **'עשה שלום ובורא רע', מי קא**

אמרינן כדכתיב, והלא אומרים 'עושה שלום ובורא את הכל', **אלא כתיב רע, וקרינן הכל, לישנא מעליא,** ואם כך שמשנים מלשון הכתוב כדי לומר בלשון טובה **הכא נמי** [כאן גם] **לימא** במקום בורא חושך [נאמר] בורא **נוגה, לישנא מעליא.**

תירוץ: אומרים בורא חושך, כדי להזכיר מידת לילה ביום

אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום.

היכן מזכירים מדת יום בלילה

בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן, 'יוצר אור ובורא חשך'.

אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה?

אמר אביי: מזכירים מדת יום בלילה במה שאומרים **גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.**

הברכה השניה שלפני ק"ש של שחרית, 'אהבה רבה'

ואידך [הברכה השניה שלפני ק"ש] **מאי היא?**

אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה.

וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה.

תניא נמי הכי, אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה.

דעת רבנן שהנוסח הוא: 'אהבת עולם'

ורבנן אמרי, אהבת עולם.

וכן הוא אומר 'ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד'.

אמר אהבה רבה, אין צריך לומר ברכות התורה

אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע, צריך לברך ברכות התורה.

משקרא קריאת שמע, אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה, שיש בה מעין ברכת התורה.

◆◆◆

דעת רב הונא: ברכות התורה רק למקרא

אמר רב הונא: למקרא צריך לברך, ולמדרש אינו צריך לברך.

דעת רבי אלעזר: ברכות התורה למקרא ומדרש

ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש [כגון מכלתא ספרי וספרי] **צריך לברך,** שהמדרש קרוב למקרא שהוא מדרש המקראות, **למשנה אינו צריך לברך.**

דעת רבי יוחנן: ברכות התורה: למקרא למדרש ולמשנה

ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, [אבל לתלמוד אינו צריך לברך].

דעת רבא: ברכות התורה: למקרא למדרש למשנה ולתלמוד

ורבא אמר: אף לתלמוד [גמרא] **צריך (לחזור ולברך) [לברך],** שהתלמוד הוא עיקר התורה שממנו יוצאת ההוראה.

דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב [פעמים רבות הייתי עומד לפני רב] **לתנויי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה** [והיה נוטל ידיו] **ובריך** [ומברך ברכות התורה] **ומתני לן פרקין** [ושונה לנו את הפרק].

נוסח ברכות התורה

מאי מברך?

דעת רב יהודה שהברכה רק פותחת ב'ברוך'

אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה.

דעת רב יוחנן שבחתימת הברכה גם אומרים 'ברוך'

ורבי יוחנן מסיים בה הכי - מוסיף [בסיום הברכה כך]**: 'הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל'.**

נוסח הברכה לפי רב המנונא

ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ברוך אתה ה' נותן התורה.

אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות, לפי שיש בה הודאה למקום, וקילוס לתורה ולישראל.

אמירת כל הנוסחאות בברכת התורה

הלכך לימרינהו לכולהו.

✦ ✦ ✦

הגמרא מביאה את סדר תפילת הכהנים בבית המקדש כדי להביא ראיה לענין ברכות ק"ש

תנן התם במסכת תמיד, [בסדר תפילת הכהנים שלא היה להם פנאי לכל התפילה, והתפללו רק חלק מהתפילה], **אמר להם** [לכהנים] **הממונה** [סגן הכהנים]: **ברכו ברכה אחת** מברכות ק"ש, **והם ברכו.**

וקראו עשרת הדברות. שמע, והיה אם שמוע, ויאמר.

וברכו את [עם] **העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים**

ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא, שהמשמרות מתחלפות בשבת.

איזה ברכה מברכות ק"ש הם אמרו

מאי ברכה אחת?

כי הא דרבי אבא ורבי יוסי בר אבא אקלעו להההוא אתרא [נקלעו למקום מסוים], **בעו מנייהו** [שאלו אותם] **מאי ברכה אחת?**

לא הוה בידייהו [לא היה בידם תשובה לשאלה זו].

ואתו שיילוהו לרב [ובאו ושאלו את רב] **מתנה.**

לא הוה בידיה.

אתו שיילוהו לרב יהודה, אמר להו הכי אמר שמואל: אהבה רבה.

ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: יוצר אור.

רבי זריקא לא אמר זאת במפורש אלא הבינו זאת מכלל דבר אחד שאמר

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר, אלא מכללא אתמר [מכלל דבר אחר הבינו שכך דעתו].

דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: [מכך שהכהנים בירכו רק ברכה אחת מברכות ק"ש] **זאת אומרת, ברכות** קריאת שמע **אין מעכבות זו את זו,** ואם בירך רק ברכה אחת יצאה ידי חובת אותה ברכה שבירך, ואין אומרים שאם לא אמר את שתי הברכות לא יצא אפילו ידי חובת ברכה אחת]

ביאור הראיה ממאמר זה

אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי, היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דלא קא אמרי אהבה רבה אף שכבר הגיע זמנה, ויכלו לאומרה.

משום דלא מטא זמן יוצר אור. דסי׳ למימרנ משום דמעיקרא משעלה עמוד השחר פי׳ רש״י מיקו לו היה שפה לומר יוצר יוקר מוב כלומרנ׳ קטוע כו׳ ויכול לפטור בקריאת שמע ברכה אחת למשמר היוצא וכו׳. פירוש קצת מלי היה הוגלו ולית בה כח סם ולא מלכות: **פתח.** ואמר גמ׳ אלמלינו מלך העולם ויהיה פטור מקריאת שמע ויהיו עבדיו עסוקים בה ופטורים מכל מצות שבתורה אלא שהוא מצוה עליהם לקרות כדי שיהיו מזכירים מלכות שמים עליהם בכל יום ויום ואין לך בה אלא הזכרת מלכות שמים שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שהיו עסוקים בכבשן האש ולא היו יכולים לקבל עליהם עול מלכות שמים בקריאת שמע ומתוך שהיו מזכירים מלכות שמים עליהם בכבשן האש קבלו עליהם עול מלכות שמים בקריאת שמע ומתוך שהיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים בקריאת שמע קבלו עליהם עול מלכות שמים בתפלה ומתוך שהיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים בתפלה קבלו עליהם עול מלכות שמים בברכת המזון ומתוך שהיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים בברכת המזון קבלו עליהם עול מלכות שמים בתפלה ומתוך שהיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים בתפלה

סו א מיי׳ פ״ט מהלכות תפלה הלכה יב טור שו״ע או״ח סימן קיב סעיף ו׳:

סז ב מיי׳ פ״ג מה׳ ברכות הלכה יח סמג עשין יט טור ושו״ע או״ח סי׳ קיח סעיף ג׳ ופר׳ מקפד סעיף ה׳:

סח ג מיי׳ פ״ט מהלכות ע״ז הלכה ג׳:

יב: מאימתי פרק ראשון ברכות

ברע בחיוהא. ולקמן (ד׳ כח:) ממילין עד שיעלה סיהר וכו׳ (ג) לפי שבכיעה נגד ולפלגו זקוף ולפי שעמי נמי מיכוין בהאי וכן אימת בהדיא לפרקין ולנגד שלא יזעם יותר מדאי. פ׳ רבי ירמיה (ויקרא רבה ל״ה) והכא כשהוא שוחה לפלגו זקוף. וכ״ה וי״כ שאנו שוחין כל שעה מפני ברע לריע ניזיקו ס שיגיביה קודם שיסיים הברכה לך שיכוע בכוונה ושיגביה מיד לתמיהין לקמן סוף לין עומדין (ד׳ לד.) סח פ׳ לשאול מתחת כל ברכה וסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה:

והלכתא בותיה דרבה. לדקיק לאתוי ממעט לקדוש והמלך המשפט ומלך המלכים ומלך מלכי המלכים קודוש. ס מזהיריין לתקוע בראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ורבי אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא שנאמר [1]ויגבה ה׳ צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה׳ צבאות במשפט אלו עשרה ימים שבין ר״ה ועד יוה״כ וקאמר האל הקדוש מאי הוה עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלהטה כרבה: ואמר רבה בר חינא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על הבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר [2]גם אנכי חלילה לי מחטא לה׳ מחדול להתפלל בעדכם אמר רבא אם ת״ח הוא [ס] צריך שיחלה עצמו עליו מ״ט אילימא משום כתיב [3]ואין חולה מכם עלי (ואין) [ו]גולה את אזני דילמא מלך שאני אלא מהכא [4]ואני בחלותם לבושי וגו׳: ואמר רבה בר חינא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו שנאמר [5]למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני בלתמך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה׳ אלהים דילמא צבור שאני אלא מהכא [6]ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי [ס]וה׳ סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה ואילו אורים ותמים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים ומניין דאחילו ליה מן שמיא שנא׳ (ויאמר שמואל אל שאול) [ו]מחר אתה ובניך עמי דאחילו יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא [ס]והוקעגום לה׳ בגבעת שאול בחיר ה׳ יצתה בת קול ואמרה בחיר ה׳ אמר ר׳ אבהו בן זוטרתי אמר רב יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע ומפני מה לא קבעוה משום טורח צבור מ״ט אילימא משום דכתיב בה [7]אל מוציאם ממצרים לימא פרשת רבית ופרשת משקולות דכתיב בהן יציאת מצרים אלא אמר ר׳ יוסי בר אבין משום דכתיב בה האי קרא [8][10]כרע שכב כאריו ולביא מי יקימנו ולימא האי פסוקא ותו לא קמירי כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקינן [7]דלא פסקה משה רבינו לא פסקינן פרשת עיצית מפני מה קבעוה א״ר יהודה בר חביבא מפני שיש בה [9]חמשה דברים מצות עיצית יציאת מצרים עול מצות ודעת מינים הרהור עבירה והרהור ע״ז בשלמא הני תלת מפרשן עול מצות דכתיב [11]וראיתם אותו וכברתם אם כל מצות ה׳ עיצית דכתיב [12]ועשו להם ציצית ועול יציאת מצרים דכתיב [13]אשר הוצאתי וגו׳ אלא דעת מינים הרהור עבירה והרהור ע״ז מנלן דתניא אחרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומר [14]אמר נבל בלבו אין אלהים אחרי עיניכם זה הרהור עבירה שנאמר [15]ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אתם זונים זה הרהור ע״ז וכן הוא אומר [16]וזנו אחרי הבעלים: **מתני׳** מוכיחין יציאת מצרים בלילות [ס]א״ר אלעזר בן עזריה [ו]הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה [ס]בן זומא שנא׳ [17]למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך הימים כל ימי חיך הלילות וחכ״א ימי חיך העולם ז״ש [ו]כל להביא לימות המשיח: **גמ׳** [ו]תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מוכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר [18]הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר הוציא ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם ואמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו כיוצא בו אתה אומר [19]לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא

רב ששת [א]כי כרע ברע כחיזרא כי קא זקיף זקיף כחיויא: ואמר רבה בר חינא סבא משמיה דרב [2]כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ברע כו׳ שיעביה בה. עי׳ תוס׳ לקמן ל״ט ע״ב ד״ה ומילמד:

תוס׳ ד״ה והלכתא רבי מחזיריין אותו. עיין תוס׳ לקמן לד ע״ב ד״ה ממעטינהו:

רב נסים גאון

זה שתשנינו אמר רבי אלעזר בר׳ יהושע (עזריה) [צדוק] הרי אני כבן שבעים שנה. מיפרשינא פלוגתיה בפרק תפלת השחר (דף כח) במנשה שהיה בן בנן גמליאל הרי יהושע בעת שהסכימו חכמים להעביר את רבן גמליאל מנשיאותו ולהסליק תחתיו את ר׳ אלעזר בן עזריה אמר והא בר המניסיאר אנא ולית לי אחיראבא אחיראבי לית ליה ניסא והדרו ליה המניסיאר דאריא אחיראבא והיינו דתנן אמר ר׳ אלעזר בן עזריה הריני כבן ע׳ שנה ולא יב שבעים:

תורה אור השלם

1. וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה:
ישעיה ה טז

2. גַּם אֲנִכִי חָלִילָה לִי מֵחֲטוֹא לַיְיָ מֵחְדֹּל לְהִתְפַּלֵּל בְּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה:
שמואל א יב כג

3. כִּי יַשְׁמִיעֵם בְּלֶקֶם עֲלֵי נְאֵין גֹּלָה אֶת אָזְנֵי בְּכֹרָת בְּנֵי עַם בֶּן יִשַׁי נְאֵין חֹלֶה מֻכָּם עֲלֵי וְגֹלָה אֶת אָזְנֵי כִּי הִקִּים בְּנֵי אֶת עֲבְדֵי עֲלֵי לֵאֹרֵב בַּיּוֹם הַזֶּה:
שמואל א כב ח

4. וַאֲנִי בְּחָלוֹתָם לְבוּשִׁי שַׂק עִנֵּיתִי בְצוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל חֵיקִי תָּשׁוּב:
תהלים לה יג

5. לְמַעַן תִּזְכְּרִי וְנַכְשֶׁת וְלֹא יִהְיֶה לָךְ עוֹד פִּתָּחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כִלְמָתֵךְ בְּכָפְרִי לָךְ לְכָל אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים:
יחזקאל טז סג

6. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר לִי מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא עָנָנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלֹמוֹת וָאֶקְרָאֶה לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה:
שמואל א כח טו

7. וְיִתֵּן יְיָ גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּמֵחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי תִּהְיוּ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים גַּם אֶת מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְיָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים:
שמואל א כח יט

8. יִתֵּן לָנוּ שִׂבְעָה אֲנָשִׁים מִבְּנֵיהֶם וְנוֹקִעֵם לַיְיָ בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר יְיָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן:
שמואל ב כא ו

9. אֶל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפַת רְאֵם לוֹ:
במדבר כג כב

10. כָּרַע שָׁכַב כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר:
במדבר כד ט

11. וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה׳ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:
במדבר טו לט

12. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת:
במדבר טו לח

13. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:
במדבר טו מא

14. לְמִנְצַח לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה טוֹב: תהלים יד א

15. וַיֹּאמֶר לו אָבִיו וְאִמּוֹ הַאֵין בִּבְנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל עַמִּי אַתָּה הוֹלֵךְ לָקַחַת אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הָעֲרֵלִים וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי:
שופטים יד ג

16. וַיְהִי בְאַשֵּׁר מָת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ לָהֶם בְּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים:
שופטים ח לג

17. וְלֹא תָסוּרוּ מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לִמְעַן תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם:
דברים יג ג

18. לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם וְלֹא יֵאָמֵר עוֹד חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ירמיה כג ז-ח

19. וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:
בראשית לה י

מוסף תוספות

א. שאינו מוכר בגמרא, דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק גמרא דלא יצא, אבל בזכרונו ומי כמוך, אם תקנת גאונים היא לאמרו בי״ד דמחזירין אותו, אין זה נקרא משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בגמרא. ד״ם פ׳ מי. ב. אנכי ה׳ וכו׳, [שמע ישראל], לא יהיה לך, יי אחד, לא תשא, ואהבת, דמאן דמרהם למלכא לא משתבע בשמיה לשיקרא, ואהבת (את יהי השבת), למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, ר׳ אמי אמר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות, כבד את אביך, למען ירבו [ימיכם], לא תרצח], ואבדתם מהרה, מאן דקטיל מיקטל, לא תנאף, ואפשר דאגר לאל דגר חברך, לא תגנוב, לא תתורו אחרי לבבכם, א״ר לוי עינא וליבא סרסורי עבירה, לא תענה, אני ה׳ אלהיכם וכתיב ויי אלהים אמת [מהו אמת שהוא אלהים חיים] ומלך עולם, א״ר לוי אם העדת בחברך עדות שקר מעלה אנו עליכם כאילו העדתם בי שלא בראתי [שמים וארץ, לא] תחמד בית רעך, וכתבהם על מזוזות ביתך ולא על בית חבירך. תוס׳ ד״ה.

הדרן עלך מאימתי

מוסף תוספות

א. שאינו מוכר בגמרא, דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק גמרא דלא יצא, אבל בזכרונו ומי כמוך, אם תקנת גאונים היא לאמרו בי״ד דמחזירין אותו, אין זה נקרא משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בגמרא. ד״ם פ׳ מי. ב. אנכי ה׳ וכו׳, [שמע ישראל], לא יהיה לך, יי אחד, לא תשא, ואהבת, דמאן דמרהם למלכא לא משתבע בשמיה לשיקרא, ואהבת (את יהי השבת), למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, ר׳ אמי אמר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות, כבד את אביך, למען ירבו [ימיכם], לא תרצח], ואבדתם מהרה, מאן דקטיל מיקטל, לא תנאף, ואפשר דאגר לאל דגר חברך, לא תגנוב, לא תתורו אחרי לבבכם, א״ר לוי עינא וליבא סרסורי עבירה, לא תענה, אני ה׳ אלהיכם וכתיב ויי אלהים אמת [מהו אמת שהוא אלהים חיים] ומלך עולם, א״ר לוי אם העדת בחברך עדות שקר מעלה אנו עליכם כאילו העדתם בי שלא בראתי [שמים וארץ, לא] תחמד בית רעך, וכתבהם על מזוזות ביתך ולא על בית חבירך. תוס׳ ד״ה.

הדרן עלך מאימתי

רבינו חננאל

[רב ששת כי כרע כרע כחיוהא] כשיכרע צריך שיהא ראשו כפוף כאגמון ולא יכרע משמעיהו וראשו זקוף. הכי גרסינן: אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש המלך אוהב צדקה ומשפט ובעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים והמלך המשפט. ואע״ג דאמר ר׳ אלעזר האפי׳ אמר האל הקדוש שנאמר ויגבה ה׳ צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. פלוגתא היא. מלך המשפט הוא שיושב על כסא דין ומשפט ומלך הקדוש הוא שיושב על כסא רחמים. ומלך אוהב צדקה הוא שמקבל בתשובה ומלך המשפט הוא שמקבל בדין

המשך ביאור הראיה: הכהנים אמרו רק ברכת יוצר, ומכך שלא אמרו 'אהבה רבה' אף שהגיע זמנה מוכח שברכות אינם מעכבות זו את זו

הגמרא מוכיחה שלדעת רב זריקא הברכה האחת שאמרו בבית המקדש מברכות ק"ש, היא ברכת יוצר אור, כי הרי רבי זריקא למד מכך שהכהנים אמרו ברכה אחת שברכות אינם מעכבות זו את זו,

והנה אם הברכה האחת שאמרו היא ברכת 'יוצר אור', הרי מכך שלא אמרו את ברכת 'אהבה רבה' אף שהגיע זמנה, מוכח שהברכות לא מעכבות זו את זו.

אבל אם הברכה שאמרו היא ברכת 'אהבה רבה' אין ראיה שברכות אינם מעכבות, כי הם לא אמרו 'יוצר אור' שעדיין לא הגיע זמנה, ולאחר מכן הם השלימו ואמרו את ברכת 'יוצר אור'

'**אלא אי אמרת אהבה רבה הוו אמרי,** שזו היא הברכה האחת מברכות ק"ש שבירכו הכהנים, **מאי** - כיצד הוכיח רבי זריקא מכך ש**ברכות אין מעכבות זו את זו, דלמא האי דלא אמרי יוצר אור, משום דלא מטא זמן יוצר אור, וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי.**

ואם רבי זריקא הביא ראיה משם, מוכח ששם אמרו את ברכת יוצר אור.

כיצד אפשר לדחות את הראיה

הגמרא מבררת: **ואי מכללא** [ואם נלמד את דעתו של רב זריקא מכלל דבר אחר שאמר, כמבואר בעמוד הקודם שדברי רב זריקא לא נאמרו במפורש אלא 'מכללא'] **מאי** - מדוע אין זה ראיה מושלמת שהכהנים אמרו רק את ברכת יוצר?

אפשר לדחות ולומר שהכהנים אמרו אהבה רבה, ואת ברכת 'יוצר אור' הם אמרו לאחר מכן כשהגיע זמנה, ואין מוכיחים שברכות לא מעכבות זו את זו, אלא שסדר הברכות אינו מעכב

מבארת הגמרא: **דאי מכללא,** אפשר לדחות את הראיה ולומר: **לעולם אהבה רבה הוו אמרי** שזו היא הברכה היחידה שהכהנים אמרו, ואת ברכת יוצר הם לא אמרו כי עדיין לא הגיע זמנה, **וכי מטא** [וכשבא] **זמן יוצר אור הוו אמרי ליה,** ואם כן נמצא שהם אמרו את שתי הברכות.

ומאי - ומה שלמד רב זריקא מסדר תפילת הכהנים ש**ברכות אין מעכבות זו את זו** הכונה לומר ש**סדר** ה**ברכות** אינו לעיכובא, אם הקדים את הברכה השניה לפני הראשונה, אבל עצם אמירת הברכות מעכבות זו את זו.

ולעולם יתכן שהכהנים אמרו את ברכת אהבה רבה.

◆◆◆

בסדר תפילת הכהנים שנינו: **וקורין עשרת הדברות. שמע, והיה אם שמוע, ויאמר. אמת ויציב ועבודה, וברכת כהנים.**

רצו לקבוע אמירת עשרת הדברות בקריאת שמע

אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין [בכל גבול ישראל ולא רק בבית המקדש] **בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין** - שלא יאמרו עמי הארצות שרק עשרת הדברות הם מהקב"ה ולכן רק אותם קוראים.

תניא נמי הכי רבי נתן אומר: בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא.

אמר ליה רב חסדא: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.

אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא.

אמר ליה רב אשי: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.

הברכה שהוסיפו בתפילה בבית המקדש בשבת

בסדר תפילת הכהנים בבית המקדש שנינו: **ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.**

מאי ברכה אחת?

אמר רבי חלבו: משמר היוצא אומר למשמר הנכנס: מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות.

◆◆◆

בירך על יין, וחשב בתחילת ברכתו לסיים שהכל נהיה בדברו, ולבסוף נזכר וסיים בורא פרי הגפן

שנינו במשנה **מקום שאמרו להאריך** אינו רשאי לקצר.

פשיטא, היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה [באופן שמחזיק כוס יין בידו] **וקסבר דשכרא הוא** [וחשב שהוא שכר-בירה] **ופתח ומברך אדעתא דשכרא** [בתחילת הברכה, כשאמר 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם', חשב לסיים שהכל נהיה בדברו כמו שמברכים על שכר] **וסיים בדחמרא** [וכשהגיע לסיום הברכה לאחר שאמר תיבות 'מלך העולם' נזכר שהוא יין, וסיים ואמר בורא פרי הגפן], **יצא.**

דאי נמי [שהרי גם אם] **אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא.**

בירך על שכר, וחשב בתחילה לברך הגפן, ובסוף בירך שהכל

אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה [באופן שאוחז כוס שכר בידו] **וקסבר דחמרא הוא,**

פתח ובריך אדעתא דחמרא, וסיים בדשכרא מאי,

בתר עיקר ברכה אזלינן, וכיון שבתחילת הברכה שהיא עיקר הברכה, כשאמר 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' חשב בדעתו לסיים בורא פרי הגפן, והמברך הגפן על שכר לא יצא, ואם כן לא יצא ידי חובתו.

או בתר חתימה אזלינן, והחתימה היה כראוי.

ראיה א מברייתא שמבואר שלא מסתכלים על מה שחשב בתחילה אלא על מה שאמר בפועל

תא שמע: שחרית פתח ביוצר אור, כשאמר 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' חשב להמשיך ולומר כראוי 'יוצר אור ובורא חושך', **וסיים במעריב ערבים** - כשאמר 'מלך העולם' שכח שהוא בשחרית וטעה ואמר 'אשר בדברו מעריב ערבים', **לא יצא.**

פתח במעריב ערבים - כשאמר 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' שכח שהוא בשחרית וחשב לומר 'אשר בדברו מעריב ערבים', **וסיים ביוצר אור** - כשאמר מלך העולם נזכר שהוא בשחרית ואמר כראוי 'יוצר אור ובורא חושך', **יצא.**

ערבית פתח במעריב ערבים - כשאמר ברוך אתה ה' אלוקינו, חשב לומר כראוי 'אשר בדברו מעריב ערבים', **וסיים ביוצר אור** - כשאמר מלך העולם שכח שהוא בערבית וטעה ואמר 'יוצר אור ובורא חושך', **לא יצא.**

פתח ביוצר אור - כשאמר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שכח שהוא במעריב, וחשב לומר 'יוצר אור ובורא חושך', **וסיים במעריב ערבים** - כשאמר מלך העולם נזכר שהוא במעריב ואמר כראוי 'אשר בדברו מעריב ערבים, **יצא.**

כללו של דבר, הכל הולך אחר החתום, אם בפועל אמר כראוי, יצא.

דחיית הראיה א: בברכות ק"ש יש ברכה נוספת בסוף הברכה, ולכן מה שחשב בתחילה לומר בנוסח שאינו נכון, לא מעכב

שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות.

דחיית הדחיה, לדעת רבי יוחנן ברכה זו שמסיימים בה את ברכת יוצר אינה חשובה ברכה

הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, שפיר.

אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, מאי איכא למימר, הלא מה שמסיימים 'ברוך יוצר המאורות', אין זה נחשב ברכה?

דחייה חדשה לראיה א:

אלא כיון דאמר רבה בר עולא, שמזכירים בשחרית גם את האור וגם את החושך, וכן במעריב מזכירים גם את האור וגם את החושך, **כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא, אתרוייהו קאמר,** נמצא שגם את בתחילה חשב למשל בשחרית לומר המעריב ערבים, אין זה מעכב כיון שחושב להזכיר גם 'גולל אור מפני חושך', הרי שחשב להזכיר גם את מידת היום.

ראיה ב

תא שמע מסיפא:

כללו של דבר, הכל הולך אחר החתום.

כללו של דבר, לאתויי מאי [מה הוא בא לרבות]? **לאו, לאתויי הא דאמרן** [וכי אין זה בא לרבות מה שאמרנו], שחשב לומר טעות ובסוף סיים כהוגן, שיצא בזה ידי חובתו.

דחיית ראיה ב

לא. לאתויי נהמא ותמרי, מה שנאמר 'כללו של דבר' בא לרבות דין זה בלחם ותמרים.

ומבררת הגמרא: **היכי דמי? אילימא דאכל נהמא** [לחם] **וקסבר דתמרי, אכל ופתח אדעתא דתמרי** כשאמר ברוך אתה ה' חשב לסיים 'על העץ ועל פרי העץ' **וסיים בדנהמא** ובסוף כשהגיע לתיבות מלך העולם נזכר ואמר כראוי 'הזן את העולם כולו', **היינו בעיין** [זה האופן שאנו מסתפקים בו], ואם הברייתא אומרת על כך שיצא ידי חובתו, הרי נפשט הספק שלנו.

לא צריכא, כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא, אכל ופתח בדנהמא כשאמר ברוך אתה ה' חשב להמשיך 'הזן את העולם כולו', **וסיים בדתמרי** ובסוף כשהגיע לתיבת מלך העולם נזכר ואמר כראוי 'על העץ ועל פרי העץ **[יצא], דאפילו סיים בדנהמא** - גם אם היה מברך ברכת המזון על התמרים **נמי יצא, מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני** [תמרים גם מזינים]. אבל במאכלים אחרים עדיין נשאר הספק אם הולכים אחרי ההתחלה או אחרי החתימה.

◆◆◆

אמירת אמת ויציב, ו'ואמונה כל זאת'

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו.

שנאמר: 'להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות', וברכות אלו הם על החסדים שעשה עם אבותינו, ועל הצפייה לגאולה מיד מלכים ואויבים.

◆◆◆

בכריעות בתפילת שמונה עשרה, כורע כשאומר ברוך, וזוקף כשהוא מזכיר את ה'

ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב: המתפלל כשהוא כורע, כורע בברוך. וכשהוא זוקף, זוקף בשם - זוקף כשהוא מזכיר את ה'.

אמר שמואל: מאי טעמא דרב, דכתיב 'ה' זוקף כפופים'.

קושיא מפסוק שמשמע שכורע כשאומר את ה'

מיתיבי, 'מפני שמי נחת הוא', [נחת הוא לשון הכנעה].

דחיית הקושיא:

מי כתיב 'בשמי' שמשמע שכורע כשאומר את ה', **'מפני שמי' כתיב,** שכורע מפני כבוד ה', ולא בשעה שאומר את ה'.

שמועה נוספת בה מבואר שרב אמר שכורע בברוך וזוקף בשם

אמר ליה שמואל לחייא בר רב: בר אוריאן [תלמיד חכם], **תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך, הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך, כשהוא זוקף זוקף בשם.**

אופן כריעה וזקיפת רב ששת

[עמוד ב] **רב ששת כי כרע, כרע כחיזרא** [כמקל ביד האדם שחובטו כלפי מטה בבת אחת],

כי קא זקיף, זקיף כחיויא [כנחש] בנחת, ראשו תחילה ואחר כך גופו, שלא יראה שהכריעה היא משאוי עליו.

◆◆◆

דעת רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: בעשרת ימי התשובה אומרים 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט,

חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים, שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט, לפי שבימים אלו ה' מראה מלכותו לשפוט את העולם.

דעת רבי אלעזר: אם אמר האל הקדוש יצא

ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש, יצא, שנאמר 'ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה',

אימתי 'ויגבה ה' צבאות במשפט', אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר 'האל הקדוש'.

כיצד הכריעו האמוראים בזה למעשה

מאי הוה עלה?

אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט.

רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט.

והלכתא כרבה.

◆◆◆

מי שיכול לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא, שנאמר 'גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדול להתפלל בעדכם'.

אמר רבא: אם מי שצריך רחמים **תלמיד חכם הוא, צריך** המבקש רחמים **שיחלה עצמו עליו** - שיתפלל באופן שיוכל להיות חולה מרוב המאמץ בתפילתו עליו.

מאי טעמא, אילימא [אם תאמר] **משום דכתיב 'ואין חולה מכם עלי (ואין גולה) [וגולה] את אזני',** הרי אין ראיה משם שהרי שם היה החולה מלך, **ודילמא** [ואולי] **מלך שאני?**

אלא מהכא 'ואני בחלותם לבושי' וגו'.

◆◆◆

העושה דבר עבירה ומתבייש בו

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו,

מוחלין לו על כל עונותיו

שנאמר: 'למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים', הרי שבגלל שהתביישו כמו שכתוב 'ובשת', לכן התכפר להם החטא כמו שכתוב 'בכפרי לך'.

הגמרא דוחה את הראיה: **דילמא צבור שאני?**

אלא מהכא: 'ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי,

ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי,

וה' סר מעלי, ולא ענני עוד גם ביד הנביאים, גם בחלומות, ואקראה לך להודיעני מה אעשה',

הרי ששאול המלך אומר שהוא לא נענה בכמה אופנים שונים, **ואילו אורים ותמים לא קאמר** - ואינו מזכיר שלא נענה באורים ותומים, לפי שהוא התבייש משמואל, **משום דקטליה לנוב עיר הכהנים,** שלא יאמר לו: אתה גרמת זאת לעצמך שלא נענית באורים ותומים, מפני שאתה שאול הרגת את הכהנים של נוב.

לאחר שהגמרא הביאה מקור ששאול המלך התבייש על הריגת נוב עיר הכהנים, הגמרא מביאה את המקור שמחלו לו משמים

ומנין דאחילו ליה מן שמיא [שמחלו לו משמים]?

שנאמר (ויאמר שמואל אל שאול מחר) ['ומחר] אתה ובניך עמי', ואמר רבי יוחנן: עמי במחיצתי.

מקור נוסף שמחלו לשאול

ורבנן אמרי מהכא, 'והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'.

שתחילת הפסוק הוא מה שאנשים אמרו 'והוקענום לה' בגבעת שאול', ואת סיום הפסוק לא אמרו האנשים אלא **יצתה בת קול ואמרה** על שאול שהוא **'בחיר ה'.**

◆◆◆

ביקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע

אמר רבי אבהו בן זוטרתי אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה משום טורח צבור.

מאי טעמא [רצו לקובעה בק"ש], **אילימא** [אם תאמר] **משום דכתיב בה 'אל מוציאם ממצרים',**

לימא [יאמרו] **פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים?**

אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא 'כרע שכב כארי וכלביא מי

יקימנו' - שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלוים ושקטים כארי וכלביא, ופסוק זה דומה לעניין ק"ש שכתוב בה 'ובשכבך ובקומך'.

שאלה: מדוע לא קבעוה בגלל טורח ציבור, הרי יכלו לקבוע לומר רק פסוק אחד ולימא האי פסוקא ותו לא?

תשובה: היות ובתורה היא כתובה כפרשה אחת שלימה, לא אומרים פסוק אחד מתוך פרשה גמירי, כל פרשה דפסקה משה רבינו, פסקינן. דלא פסקה משה רבינו, לא פסקינן.

◆◆◆

מדוע קבעו פרשת ציצית בקריאת שמע

פרשת ציצית מפני מה קבעוה בקריאת שמע?

אמר רבי יהודה בר חביבא מפני שיש בה (חמשה) [ששה] דברים:

א. **מצות ציצית**

ב. **יציאת מצרים**

ג. **עול מצות**

ד. **ודעת מינים** [ההופכים טעמי התורה למדרשי טעות]

ה. **הרהור עבירה**

ו. **והרהור עבודה זרה.**

בירור: ג' מתוך הששה מפורשים בפרשת ציצית, אבל שאר הדברים היכן הם כתובים

בשלמא הני תלת מפרשן [השלש הראשונים מפורשים בפרשת ציצית]:

עול מצות, דכתיב 'וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה".

ציצית, דכתיב 'ועשו להם ציצית' וגו'.

יציאת מצרים, דכתיב 'אשר הוצאתי' וגו'.

אלא דעת מינים הרהור עבירה והרהור עבודה זרה מנלן?

ביאור: דעת מינים הרהור עבירה ועבודה זרה גם מפורשים בפרשת ציצית

דתניא 'אחרי לבבכם' זו מינות, וכן הוא אומר 'אמר נבל בלבו אין אלהים', ואין לך נבל יותר ממי שהופך דברי אלוקים חיים.

'אחרי עיניכם' זה הרהור עבירה, שנאמר 'ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני'.

'אתם זונים' זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר 'ויזנו אחרי הבעלים'.

משנה

זכירת יציאת מצרים בלילה

מזכירין יציאת מצרים בלילות, ולכן צריך לומר פרשת ציצית גם בלילה.

המקור לדין זה

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה [הייתי נראה כבן שבעים, שבאותו יום מינוהו לנשיא, וקיבל שיבה, שיראה כבן שבעים]

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, שלא מצא מקור לחובת זכירת יציאת מצרים בלילה.

עד שדרשה בן זומא, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'.

'ימי חייך' - הימים.

'כל ימי חייך' - הלילות.

לדעת חכמים שאין מזכירים יציאת מצרים בלילה, כיצד הם דורשים את הפסוק 'כל ימי חייך'

וחכמים אומרים: 'ימי חייך' העולם הזה. 'כל' להביא לימות המשיח.

גמרא

זכירת יציאת מצרים לימות המשיח

תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר 'הנה ימים באים נאם ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם'.

אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא [ההצלה] **משעבוד מלכיות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו.**

כיוצא בו אתה אומר, 'לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך'.

לא שיעקר יעקב ממקומו אלא שישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר [1]אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים [2]הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג [3]משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו [4]זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות: [5]אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשית שרי לאומתה שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו: תני בר קפרא [6]כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר [7]והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר [8]ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם [9]שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא לעיקר יעקב ה"נ שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב [10]ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא [11]אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מיעקרא:

הדרן עלך מאימתי

[12]היה [א]קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני היראה ומשיב כדברי ר' מאיר ר' יהודה אומר [ב]באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אלו הן [ג]בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב ר' יהודה אומר [ד]בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק אמר ר' יהושע בן קרחה [ה]למה פרשה שמע לוהיה אם שמוע [ו]כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה [ז]ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד: **[ח]גמ' ש"מ [ט]מצות צריכות כוונה מאי אם כוון לבו לקרות לקרות והא קא קרי בקורא להגיה: ת"ר [י]ק"ש בכתבה דברי רבי וחכ"א [יא]בכל לשון מ"ט דרבי אמר קרא והיו בהוייתן יהו ורבנן מאי טעמייהו אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע ולרבי נמי הא כתיב שמע היא השמע לאוזניך מה שאתה מוציא מפיך [יב]ורבנן סברי להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא ולרבנן נמי הא כתיב והיו [יג]ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה מדברים הדברים ורבנן דברים הדברים לא דרשי למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה אלא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב והיו: ת"ר והיו שלא יקרא למפרע הדברים על לבבך יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה תלמוד לומר האלה עד כאן צריכה כוונה מכאן ואילך אין צריכה כוונה דברי ר' אליעזר א"ל רבי עקיבא הרי הוא אומר אשר**

גמ' [יד]א"ר שיעקב יעקב ממקומו. סהדי מלינו שקרלמו הקב"ה יעקב אחר ואת ברכתו למלינים שנאמר ויאמר אלהים לישראל ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני (בראשית מו): **מני עושה חדשה.** כתב לו מזכורו רשעוות כתיב: **כתחלה אף נאולה.** למלחי מדיניתו שנאמר ארם היה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות (יהושע כד) ואומר לא ארם תחזיקם (משלי כט) ואומר לא ארם נחרים לא יחלץ איש (בראשית כה): **אל תזכרו.** לא תזכרו ראשונות ולא תתבוננו זו יציאת מצרים **הנני עושה חדשה עתה תצמח.** זו מלחמת גוג ומגוג: **משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות:** (שמות יח) **אברם הוא אברהם בתחלה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו שרי היא שרה בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו:** (בראשית יז) **תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא לעיקר יעקב ה"נ שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מיעקרא:**

הדרן עלך מאימתי

היה קורא אם כוון לבו יצא. גילוי אלמי ממיין (ה) ברכות מיין מעכבות דתניא ד' שלא אמר שמים לפניה ושמים לאחריה יצא לפי שאין לו כן מקבל מלכי מלכי המלכים הקב"ה שיהא קורא ק"ש ומתפלל ומניח תפילין ומזוזה בראשו ובזרועו וציצית בבגדיו ואוכל בשר שחוט כראוי לו ושותה יין מזומן לו ועוסק בתורה ובמעשים טובים ומתפלל תפלה ארוכה ומבקש רחמים ותחנונים על כל צרכיו ועל כל צרכי עמו ישראל לפיכך צריך שיכוון בכל הברכות כולן שהן צרכי הגוף והנפש ומזונות ופרנסה ורפואה ושובע ופרי ורבוי וחיים ושלום וכל טוב ומברך על הרעה באמת כשם שמברך על הטובה באמת שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במדה הטובה שהוא מודד לך במדת הדין ומתפלל בכל יום שמונה עשרה תפלות שהן כנגד שמונה עשרה פעמים שנאמר בהן אל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה ברוך אתה ה' מגן אברהם ומחיה המתים ואומר קדוש אתה ונורא שמך ואין אלוה זולתך ברוך אתה ה' המלך הקדוש ואומר אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה חננו מאתך דעה בינה והשכל ברוך אתה ה' חונן הדעת ואומר השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה ואומר סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו כי מוחל וסלח אתה ואומר ראה נא בעניינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה ואומר רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל ואומר ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה על פני האדמה ושבענו מטובך וברך שנתנו כשנים הטובות כברכת הגבורים כי אתה ה' מברך השנים ואומר ותן טל ומטר לברכה על פני כל הארץ ומלא את כל פני תבל מטובך והשבע את כל הבריות ממאויך ואומר שמע קולנו ה' אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים ואומר רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ותפלתם בכל עת בכל מקום שכל מעשיהם ידוע לפניך ואומר ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים ואומר מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות ותפלות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך ברוך אל ההודאות:

מעכבתא דתנא שלא אמר שמים לפניה ושמים לאחריה יצא לפי שאין לו כן מקבל מלכי מלכי המלכים הקב"ה שיהא קורא ק"ש ומתפלל ומניח תפילין ומזוזה בראשו ובזרועו וציצית בבגדיו ואוכל בשר שחוט כראוי לו ושותה יין מזומן לו ועוסק בתורה ובמעשים טובים ומתפלל תפלה ארוכה ומבקש רחמים ותחנונים על כל צרכיו ועל כל צרכי עמו ישראל לפיכך צריך שיכוון בכל הברכות כולן שהן צרכי הגוף והנפש ומזונות ופרנסה ורפואה ושובע ופרי ורבוי וחיים ושלום וכל טוב ומברך על הרעה באמת כשם שמברך על הטובה באמת שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במדה הטובה שהוא מודד לך במדת הדין ומתפלל בכל יום שמונה עשרה תפלות שהן כנגד שמונה עשרה פעמים שנאמר בהן אל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה ברוך אתה ה' מגן אברהם ומחיה המתים ואומר קדוש אתה ונורא שמך ואין אלוה זולתך ברוך אתה ה' המלך הקדוש ואומר אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה חננו מאתך דעה בינה והשכל ברוך אתה ה' חונן הדעת ואומר השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה ואומר סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו כי מוחל וסלח אתה ואומר ראה נא בעניינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה ואומר רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל ואומר ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה על פני האדמה ושבענו מטובך וברך שנתנו כשנים הטובות כברכת הגבורים כי אתה ה' מברך השנים ואומר ותן טל ומטר לברכה על פני כל הארץ ומלא את כל פני תבל מטובך והשבע את כל הבריות ממאויך ואומר שמע קולנו ה' אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים ואומר רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ותפלתם בכל עת בכל מקום שכל מעשיהם ידוע לפניך ואומר ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים ואומר מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות ותפלות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך ברוך אל ההודאות:

**דתניא כמה יכוין בתפלתו עומד כנגד פתחו של בית קדשי הקדשים יכוין כאילו שכינתו כנגדו שנאמר הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים וכיון שהתפלל אל יהא ראשון לפתוח בכנסת ואל יהא אחרון לצאת אלא כאדם שהמלך עומד ומדבר עמו ואינו יודע מתי יפסוק המלך אלא יתפלל תפלה קצרה ויצא כיוצא בו אמרו חכמים לעולם יהא אדם ירא שמים בצנעה

יג: היה קורא פרק שני ברכות

אשר אנכי מצוך. לפי שהקל אומרת הוה ליה למכתב אשר נותן לפניך ומלון משמע שיפילו מכאן ואילך[א] וכ"ת מלקטניך התלם לפי לשון הכי הכי הוה ליה למימרא קרא כגון זה ואתם מקטרים את אשיריכם ואת מצבותיכם וגו' ואת אשר אנכי נותן לפניכם היום: **אמר רבא הלכה כרבי מאיר.** והכי הלכתא דקיי"ל כרשב"ג דהוה מתרחה: **עַל לִבָּבְךָ בְּעַמִּידָה.** כיון[ב]לנאמי משכח לה בתפלת שחר דיומיה היה יושב עומד אלא לפי שהיה מהלך עומד מע"ג דבי"ס אמרי לפי שהיה מהלך קורא כדרכו מ"מ מלות מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שהיו מיזמר כל כך ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כשהוא יושב עומד ומן הלכה למעשה נקרא מלות בפסוק ראשון בפסוק ג' וכן מיהא בתפלת[ג] רבי יהודה בשם רבי יאשיה אומר לעולם יהא אדם רגיל לומר תפלתו בשעה שהוא צריך לומר אפילו בשעה שהוא מתפלל תפלת חובה אם אינו צריך לומר תפלתו בשעה שהוא צריך לומר אין תפלתו תפלה:

[1]אשר אנכי מצוך היום על לבבך מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר"ע איבא דמתני לה אהא דתניא [ד]הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה תניא אידך ויהיו שלא יקרא למפרע על לבבך ר' זוטרא אומר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם הכא נמי הא כתיב ודברת בם ה"ק עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב בלבבך בם ההם נמי הא כתיב על ולבבכם לדבר בם ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק [ה]דאמר [ז]ושמתם את דברי אלה צריכה שתהא [ח]שימה כנגד הלב: אמר מר ר' יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה משום דכתיב על ולבבכם הכא נמי הא כתיב על לבבך ה"ק עד כאן מצות קריאה וכוונה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה ומ"ש עד כאן מצות קריאה וכוונה דכתיב על לבבך ודברת בם ההם נמי הא כתיב על ולבבכם לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב וה"ק רחמנא אנמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו: ת"ר [ט]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד [י]עד כאן צריכה כוונה הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ תניא סומכוס אומר [יא]כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי [יב]ובלבד שלא יחטוף בחי"ת ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא א"ל [יג]כיון דאמליכיתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים מה לו צריכות: אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה על לבבך בעמידה על לבבך בלקא דעתך אלא אימא [יד]עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה: ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד [טו]זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא א"ל רב לר' חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים אמר ליה [טז]בר פחתי אי קפרא אומר אינו ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים חוזר וגומרה בר קפרא אומר אינו חוזר וגומרה רבי שמעון ברבי אומר חוזר וגומרה א"ל בר קפרא לר"ש ברבי בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה אמר ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאמנם בשינה יצא אמר ליה רב נחמן לדדו עבדיה [יז]בפסוקא קמא צערן טפי לא הצערן אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד אמר ליה בפסוקא קמא הוה קא מצערן נפשיה טפי לא הוה מצער נפשיה אמר [יח]רב יוסף [יט]פרקדן לא יקרא קריאת שמע מקרא הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא רב יהושע בן לוי [כ]לייט אמאן דגני אפרקדא אמרי [כא]מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע"ג דמצלי נמי אסור והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר' יוחנן דבעל כרחיה הוה [כב]ופרקים שואל וכו': משיב מחמת מאי אילימא מפני הכבוד השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם אימא סיפא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב משיב מחמת מאי אילימא מפני היראה השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא אלא מפני הכבוד היינו דר"י דתנן ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם חסורי מחסרא והכי קתני בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב דברי ר"מ רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים

לילך שמעי' נ"ה. להא דרבנה בג"ש: **נפרק ראשון.** כל פרשה שמע: **ע"כ מלות כוונה הן.** כולה מפרש לה וחוזל (ג) : **ת"ר יהיה עד כאן.** פרק ראשון: **מלות כוונה הן.** קס"ל כרבנה גלא קריאה: **מכאן ואילך.** פרשה ויהיה אם שמוע: **שפתאי שימה כנגד לבך.** להא ומשמעה לכאורה לאו בקריאה וכוונה לילך מלא בשמע פתילין של יד שיהא שם פותח על גופה של יד כנגד הלב ע"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי הרי"ף ורש"י ס"פ שני של תפילין, ג) נראה דף יד.), ד) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], ה) נראה לפרש דהוא ע"פ הלכה למשה מסיני, ו) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], ז) נראה לפרש דהוא ע"פ הלכה למשה מסיני, ח) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], ט) נראה לפרש דהוא ע"פ הלכה למשה מסיני, י) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יא) נראה לפרש דהוא ע"פ הלכה למשה מסיני, יב) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יג) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יד) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], טו) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], טז) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יז) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יח) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], יט) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], כ) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], כא) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין], כב) [תוספות ד"ה ואידך ומיהו ולילך ובגליון הרי"ף ורש"י ס"פ כ"ה בפלפלי בדקפלי והוא ע"פ שי של תפילין],

שתהא שימה כנגד הלב. קיבולת כנגד הלב כלה היא (מנחות נג:). כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים. לכאורה (בכל תילתיה, על שם שמים ועל מכונתו גדול שמים ועל מכונתו גדול שמי כבודיו, ובתרגום יחומות ושמהטון ליחמו כסולן על גבי גבים (לבנים ג: ב) ומתמהת הרקיעים לדעת ולהודיע שלפי כחלן כלה רשות אחד, כי שאין כלה שלו, ומה שהוא מלך כחולן (פירוש רש"י סי' כן גדולים (שבת כ: כט).). לו: כגון שנ' שהיה מלך בשר ודם, דגשר אפריקיה. פנים למעלה, ונגוח מזה שפעמים שהקב"ה אוכל מן שנתו ומקנה ועוד שיהיו מזונות לו על מי שהכין מזונות לפני בריותיו (דה יב"ה). אע"ג דמצלי נמי אסור. לפי שם כן יוסף אף שוכב כלו על גדו (שם).

1. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: דברים ו ו
2. וְשִׁנַּנְתָּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבָבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: דברים יא יח
3. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד: דברים ו ד

א. [ד]מצוך משמע מה שיש לו לומר. תוס' המ"מ.
ב. דמשמיה מטעם כונה היא, הלכך כיון דקיי"ל כרבא דאין צריך כונה כי אם פסוק ראשון ה"ה נמי עמידה. שם.

ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך. ומקשינן בגמ' דבני מערבא מה בין פרק ראשון לפרק שני הלא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה, אי הכי לא יקרא אלא אחד, א(מר ר' (אלא) [שילא] פרק ראשון אמור בלשון יחיד [ופרק] שני בלשון רבים לצבור. הראשון להלמוד והשני לעשות. תני ושנגמם עד כאן לכוונה מכאן ואילך לשינון. ת"ר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ. אע"ג דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כרבי עקיבא דכל הפרשה כולה צריכה כוונה, דאמר (רבא) [רבב"ח] א"ר יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה שצריך לכוין בפרק ראשון דהיינו כל פרשת שמע, אעפ"כ אנו קרבא ק"ל כבתראה הוא, ותו מעשה רב, דהא רב נחמן ורב יוסף עבדו עובדא דלא הוו מצערי נפשייהו אלא בשמע בלבד. ואמר ר' יהודה אמר שמואל נמי שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו היא ק"ש של רבי יהודה הנשיא, ונם אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב, אמר שמע ישראל ה' אלקינו ונאנם בשינה יצא. אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת. אם יקראנה צריך להאריך בלבד בדלי"ת כשיעור שתמליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. **אלא אימא**

עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא. ופירשו בתלמוד ארץ ישראל צריך לקבל מלכות שמים מעומד (מיהו) [מה] שם היה יושב עומד. כלומר, שם היה מהלך ועומד. כלומר, שם היה מהלך והגיע זמן ק"ש לא יקרא כשהוא מהלך אלא יעמוד ויכוין את לבו כהוגן ויקבל עליו עול מלכות שמים ואחר כך (יחזור) [יזהזר] לדרך. אבל האומר שאם היה יושב עומד טעות הוא בידו. בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים. רבי בעת שהיה מעביר ידיו על פניו ורחצם במים היה אומר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ומקבל מלכות שמים עליו. והא דאמר חזור וגומרה אפרשא דראמר קאי, דפריש בירושלמי כד תחמיניה לרבי ידיו על אפוי והיא שעתא מקבל מלכות שמים, א"ל אחא צריך להזכיר יצ"מ כר' ראע"ג דאמר ר' שמעון חזור וגומרה הוה מהדר אשמעתא דאית בה יציאת מצרים כדי להזכיר יצ"מ בזמנה. אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש. פרקדן, רבותי' הגאונים פירשו השוכב על שדרו ופניו למעלה. וי"א הישן על פניו משום דאתי לאחמוטי ודייק פרקדן אפי' בקידה. ומראין הדברים האמורים בגדה שהוא כן, פרקדן אפי' למנני הכי אסור כטלי"ש לק"ש. ויהו אם שוכב מוטה מצד כטליו שפיר דמי למנני אבל לק"ש אפי' מוטה לא. ואם הוא בעל בשר כגון ר' יוחנן ואז מצלי וקרי שפיר דמי.

(א) רש"י ד"ה על כלן וכו' וחזל אם"ל ואתה"ב מ"א עד כלן ומפנים ת"ש ואתה נמחק: (ב) תוס' ד"ה שואל מפני הכיבוד וכו' בפלפלי ריש פסוכי המשנה. ג"א ונן ומשמע כה"ג לעיל מ:, ועי' תוס' לקמן כה: ד"ה עד).

גמ' זו ק"ש של ריה"ג עי' ברכ"ו יומס בפרקין דף ט. ד"ה מתני' פרקדן לפומיין: תוס' ד"ה שואל בר' דמשמע בר' ע' תפוח כאן שכא סימן ט:

[א] רש"י ד"ה ונלכך כר' כתוס' (כלא) תו"ח:

ברדע"ן. החלק הבשרני (של הזרוע).

קיבולת כנגד הלב היא (מנחות נג:). כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים. לכאורה (בכל תילתיה, על שם שמים ועל מכונתו גדול שמי כבודיו, ובתרגום יחומות ושמהטון ליחמו כסולן על גבי גבים (לבנים ג: ב) ומתמהת הרקיעים לדעת ולהודיע שלפי כחלן כלה רשות אחד, כי שאין כלה שלו, ומה שהוא מלך כחולן (פירוש רש"י סי' כן גדולים (שבת כ: כט).). לו: כגון שנ' שהיה מלך בשר ודם, דגשר אפריקיה. פנים למעלה, ונגוח מזה שפעמים שהקב"ה אוכל מן שנתו ומקנה ועוד שיהיו מזונות לו על מי שהכין מזונות לפני בריותיו (דה יב"ה). אע"ג דמצלי נמי אסור. לפי שם כן יוסף אף שוכב כלו על גדו

התוא מביבי לי לכדר' יצחק. דאמר ר' יצחק צריכה שתהא שימה כנגד הלב. אתמילין של יד קאי ועיקרה במס' דפנוחדות (דף כז) בפר' הקומץ את המנחה: **שאני ר' יוחנן דבעל כשר הוה.** איהיה לפירושיה בבבא מציעא בפ' השוכר את הפועלין (דף פז) אמר (רבא) [רב פפא] אבריה דר' יוחנן בת ה' קבין ואמרי לה בת ג' קבין:

נאמר בפסוק 'לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך', **לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו.**

מקור מפסוק שלעתיד לבא עיקר הסיפור יהיה סיפור הגאולה, וסיפור יציאת מצרים יהיה טפל לו

וכן הוא אומר 'אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו'.

'אל תזכרו ראשונות', זה שעבוד מלכיות.

'וקדמוניות אל תתבוננו', זו יציאת מצרים.

ובהמשך הפסוק שם כתוב: **'הנני עושה חדשה עתה תצמח', תני רב יוסף: זו מלחמת גוג ומגוג.**

משל למה הדבר דומה, לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב.

פגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי.

פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש.

אף כך ישראל, צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

דרשה בשם אברם - אברהם

אברם הוא אברהם

בתחלה נעשה אב לארם, לאנשי מדינתו שהיה מארץ ארם.

ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו, כמו שכתוב 'אב המון גוים'.

דרשה בשם שרי - שרה

שרי היא שרה,

בתחלה נעשית שרי לאומתה, וזהו שרי לשון יחיד, שרה שלי.

ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו.

הקורא לאברהם 'אברם'

תני בר קפרא: כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר 'והיה שמך אברהם'.

רבי אליעזר אומר: עובר בלאו, שנאמר 'ולא יקרא עוד [את] שמך אברם'.

הקורא לשרה 'שרי'

מבררת הגמרא: **אלא מעתה הקורא לשרה שרי, הכי נמי** [גם כן עובר באיסור]?

פושטת הגמרא: **התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם, שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה,** ואין זה הוראה לכל ישראל.

הקורא ליעקב 'יעקב'

מבררת הגמרא: **אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי** [גם כן עובר באיסור]?

פושטת הגמרא: **שאני התם דהדר אהדריה קרא** [שחזר הכתוב וקראו יעקב], **דכתיב 'ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב'.**

מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא, הרי כתוב בפסוק **'אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם',** הרי שגם אצל אברהם הפסוק חוזר וקוראו 'אברם'?

אמר ליה: התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא, שבתחילה בחרת בו בהיות שמו אברם ושמת את שמו אברהם.

הדרן עלך מאימתי

משנה

היה קורא בתורה פרשת ק"ש **והגיע זמן המקרא** - זמן קריאת שמע, **אם כוון לבו יצא.**

הפסקה בברכות ק"ש ובק"ש, דעת רבי מאיר

בפרקים שואל מפני הכבוד - שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום, **ומשיב** שלום [מפני הכבוד] אם אמרו לו שלום.

ובאמצע שואל מפני היראה - שואל בשלום אדם שמפחד ממנו שלא יהרגנו, **ומשיב** שלום [מפני היראה] אם אמרו לו שלום, **דברי רבי מאיר.**

דעת רבי יהודה

רבי יהודה אומר: באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

איזה מקומות נקראים 'בין הפרקים'

אלו הן בין הפרקים:

בין ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע **לשניה.**

בין ברכה **שניה לשמע.**

בין שמע לוהיה אם שמוע.

בין והיה אם שמוע לויאמר.

בין ויאמר לאמת ויציב.

רבי יהודה אומר: בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק.

ביאור סדר הפרשיות בקריאת שמע

אמר רבי יהושע בן קרחה:

למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע?

כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות.

למה קדמה **והיה אם שמוע לויאמר?**

שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה שהרי מוזכר בו מצות תלמוד תורה שנוהגת בין ביום ובין בלילה, **ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד,** שהרי מוזכר בו מצוות ציצית שנוהגת רק בכסות יום ולא בכסות לילה.

גמרא

דיוק: ממה שכתוב במשנה 'אם כיון ליבו' משמע שמצוות צריכות כונה לצאת ידי מצוה

שמע מינה מצות צריכות כוונה, ואם כן יש מכאן קושיא על הדעה הסוברת שמצוות אינם צריכות כונה.

הגמרא מבארת ביאור אחר במשנה ולפי זה הדיוק נדחה

מאי אם כוון לבו לקרות?

שמכוין **לקרות** בתורה, אבל אין צריך להתכון לצאת לשם מצוה.

קושיא על ביאור זה: אם קורא בתורה, הרי הוא קורא, מה שייך להתכוין לקרוא

והא קא קרי [והרי הוא קורא]?

תשובה על ביאור זה:

מדובר **בקורא להגיה** את הספר תורה אם יש בו טעויות, ואינו מתכוין אפילו לקרוא בתורה, ועל זה אמרה המשנה שאם התכוין לקרוא בתורה יצא ידי חובה, אבל לא מדובר במשנה על כונה 'לשם מצוה' ואין מכאן ראיה לנידון אם מצוות צריכות כונה.

◆◆◆

דעת רבי: קריאת שמע בלשון הקודש

תנו רבנן קריאת שמע ככתבה בלשון הקודש, **דברי רבי.**

דעת חכמים: קריאת שמע בכל לשון

וחכמים אומרים בכל לשון.

טעמו של רבי

מאי טעמא דרבי, אמר קרא 'והיו' בהוייתן יהו - כצורתם המקורית יהיו, בלשון הקודש ולא בתרגום.

רבנן מביאים מקור שק"ש בכל לשון ממה שכתוב 'שמע' - בכל לשון שאתה שומע

ורבנן מאי טעמייהו, אמר קרא 'שמע' בכל לשון שאתה שומע.

רבי לא לומד מ'שמע' – בכל לשון שאתה שומע, אלא הוא לומד מ'שמע' שצריך להשמיע את ק"ש לאזנו

ולרבי נמי הא כתיב 'שמע'?

ההוא מבעי ליה השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך.

רבנן לא לומדים מ'שמע' שצריך להשמיע את ק"ש לאזנו, כי הם סוברים שלא השמיע לאזנו יצא

ורבנן סברי להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא.

רבנן שסוברים שק"ש בכל לשון, לא לומדים מ'והיו' – בהוויתם יהיו, אלא הם לומדים מ'והיו' שלא יקרא למפרע

ולרבנן נמי הא כתיב 'והיו'?

ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע.

רבי לא לומד מ'והיו' שלא יקרא למפרע, כי הוא לומד זאת ממה שכתוב 'והיו הדברים האלה' ולא כתוב 'והיו דברים האלה'

ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה?

נפקא ליה מדברים 'הדברים'.

רבנן לא לומדים שלא יקרא למפרע מ'הדברים', כיון שהם לא סוברים דרשה זו

ורבנן דברים 'הדברים' לא דרשי.

◆ ◆ ◆

דיוק: מכך שרבי צריך לימוד מיוחד שקריאת שמע היא דוקא בלשון הקודש משמע שקריאת שאר התורה אפשר לקרוא בכל לשון

למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה.

דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה, 'והיו' דכתב רחמנא למה לי.

דחיית הדיוק: אף שקריאת כל התורה הוא בלשון הקודש מכל מקום צריך לימוד מיוחד על ק"ש שהיא דוקא בלשון הקודש כי יש דיוק אחר שממנו משמע שקריאת שמע היא בכל לשון

איצטריך משום דכתיב 'שמע', והיה מקום לדרוש בכל לשון שאתה שומע.

דיוק: מכך שרבנן צריכים לימוד מיוחד שקריאת שמע היא בכל לשון משמע שקריאת שאר התורה היא דוקא בלשון הקודש

למימרא דסברי רבנן דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה, 'שמע' דכתב רחמנא, למה לי.

דחיית הדיוק: אף שקריאת כל התורה הוא בכל לשון מכל מקום צריך לימוד מיוחד על ק"ש שהיא בכל לשון כי יש דיוק אחר שממנו משמע שקריאת שמע היא דוקא בלשון הקודש

איצטריך משום דכתיב 'והיו', והיה מקום לדרוש בהוויתן יהיו.

◆◆◆

קריאה למפרע

תנו רבנן, 'והיו' שלא יקרא למפרע.

דעת רבי אליעזר: צריך כונה בק"ש מ'שמע ישראל' עד 'על לבבך'

'הדברים על לבבך', יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה, תלמוד לומר 'האלה', עד כאן - עד 'על לבבך' **צריכה כוונה, מכאן ואילך אין צריכה כוונה, דברי רבי אליעזר.**

דעת רבי עקיבא: צריך כונה בק"ש בפסוק 'שמע ישראל' ובכל פרשת 'ואהבת'

אמר ליה רבי עקיבא: הרי הוא אומר [עמוד ב] **'אשר אנכי מצוך היום על לבבך', מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה.**

רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן: הלכה כרבי עקיבא שפרשה ראשונה צריכה כונה

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי עקיבא.

יש אומרים בדעת רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה שרק פסוק ראשון צריך כונה

איכא דמתני לה אהא דתניא, הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו.

רבי אחא משום רבי יהודה אומר: כיון שכוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה.

קריאה למפרע

תניא אידך, 'והיו'. שלא יקרא למפרע.

דעת רב זוטרא: צריך כונה בק"ש מ'שמע ישראל' עד 'על לבבך'

'על לבבך'. רב זוטרא אומר: עד כאן מצות כוונה, מכאן ואילך מצות קריאה.

דעת רב יאשיה: צריך לקרוא ק"ש מ'שמע ישראל' ופרשת ואהבת, ובפרשת והיה אם שמוע צריך לכוין

רבי יאשיה אומר: עד כאן מצות קריאה, מכאן ואילך מצות כוונה.

בירור: מדוע מספיק לכוין בלא לקרוא

מאי שנא מכאן ואילך בפרשה ראשונה שיש **מצות קריאה, דכתיב 'לדבר בם',**

הכא נמי בפרשה שניה **הא כתיב 'ודברת בם'?**

ביאור: בפסוק ראשון ובפרשת 'ואהבת' צריך גם לקרוא וגם לכוין. ובפרשת והיה אם שמוע צריך לקרוא ואין צריך לכוין

הכי קאמר: עד כאן מצות כוונה וקריאה, מכאן ואילך קריאה בלא כוונה.

קושיא: מדוע בפרשה שניה אין צריך לכוין הרי כתוב בה 'על לבבך' [כונה]

ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה, דכתיב 'על לבבך ודברת בם', התם נמי הא כתיב 'על לבבכם לדבר בם'.

תירוץ: ממה שכתוב בפרשה שניה 'על לבבכם' לומדים על מקום התפילין ולא לומדים מכך שצריך כונה בפרשה זו

ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק, דאמר 'ושמתם את דברי אלה' צריכה שתהא שימה כנגד הלב.

ביאור בדברי רבי יאשיה

אמר מר: רבי יאשיה אומר, עד כאן מצות קריאה, מכאן ואילך מצות כוונה.

הגמרא מברדת מדוע בפרשה ראשונה לא צריך לכוון

מאי שנא מכאן ואילך מצות כוונה, משום דכתיב על לבבכם, הכא נמי הא כתיב על לבבך.

הגמרא מבארת שבפרשה ראשונה צריך לקרוא ולכוין ובפרשה שניה רק לכוין

הכי קאמר, עד כאן מצות קריאה וכוונה, מכאן ואילך כוונה בלא קריאה,

מדוע בפרשה שניה לא צריך לקרוא

ומאי שנא עד כאן מצות קריאה וכוונה, דכתיב 'על לבבך ודברת בם', התם נמי [בפרשה שניה] **הא כתיב 'על לבבכם לדבר בם'.**

מתרצת הגמרא: **ההוא בדברי תורה כתיב, והכי קאמר רחמנא, אגמירו בנייכו תורה, כי היכי דליגרסו בהו** [תלמדו את בניכם תורה כדי שהם יגרסו תורה].

דעת רבי מאיר: צריך כונה רק פסוק ראשון

תנו רבנן 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', עד כאן צריכה כוונת הלב, דברי רבי מאיר.

אמר רבא הלכה כרבי מאיר.

✦ ✦ ✦

להאריך באחד

תניא סומכוס אומר: כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו.

אמר רב אחא בר יעקב: ובדלי"ת.

אמר רב אשי: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת - לא ימהר בקריאת החי"ת.

רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא], חזייה דהוה מאריך טובא.

אמר ליה: כיון דאמליכתיה [שהמלכת את ה'] שהארכת בשיעור שתחשוב בלבך ה' אחד **למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, תו לא צריכת.**

דעת רב נתן בר מר עוקבא בשם רב יהודה: צריך לשהות בק"ש במקום אחד ולא ללכת ממקום למקום [עד ה]פסוק 'על לבבך'

אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה: על לבבך בעמידה - או בישיבה במקום אחד ולא בהליכה, מפני שכשהולך ממקום למקום אינו יכול לכוין.

מבררת הגמרא: וכי רק בתיבות **על לבבך סלקא דעתך** [עולה על דעתך] שצריך לעמוד?

מבארת הגמרא: **אלא אימא** [תאמר] **עד 'על לבבך' בעמידה, מכאן ואילך לא.**

דעת רבי יוחנן: צריך לשהות במקום אחד בכל הפרשה

ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה.

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה, שכל הפרשה צריכה כונה.

◆ ◆ ◆

רבי יהודה הנשיא אמר בק"ש רק את הפסוק הראשון 'שמע ישראל'

תנו רבנן 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא.

אמר ליה רב לרבי חייא: לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים, שהיה מלמד את התלמידים מלפני זמן ק"ש ולא ראוהו פוסק לק"ש.

אמר ליה: בר פחתי [בן גדולים] **בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים.**

מסתפקת הגמרא האם רבי היה **חוזר וגומרה** ומשלים את שאר הפרשיות **או אינו חוזר וגומרה?**

דעת בר קפרא: רבי לא היה משלים את שאר הפרשיות

בר קפרא אומר: אינו חוזר וגומרה

דעת רבי שמעון ברבי: רבי היה משלים את שאר הפרשיות

רבי שמעון ברבי אומר: חוזר וגומרה.

לדעת בר קפרא מובן מדוע רבי היה שונה לתלמידים כל יום מאמר שמוזכר בו ענין יציאת מצרים, שהרי לא היה משלים את שאר הפרשות

אמר ליה בר קפרא לרבי שמעון ברבי: בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה, היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים, שהרי לא היה משלים את שאר הפרשיות ונמצא שלא הזכיר יציאת מצרים.

לדעת רבי שמעון ברבי, רבי היה שונה לתלמידים מאמר שיש בו יציאת מצרים, כדי להזכיר את יציאת מצרים בזמן קריאת שמע

אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי?

כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה.

אמר פסוק שמע ונאנס בשינה

אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב: אמר 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' ונאנס בשינה יצא.

הוכחה מדברי האמוראים שפסוק ראשון הוא העיקר

אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: אם תראה אותי מנמנם **בפסוקא קמא צערן** - תצער אותי עד שאתעורר, **טפי** [יותר מפסוק ראשון] **לא תצערן** [אלא תצער אותי].

אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה: אבוך היכי הוה עביד?

אמר ליה: בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה, טפי לא הוה מצער נפשיה.

פרקדן לא יקרא ק"ש

אמר רב יוסף: פרקדן [שכוב על הגב] **לא יקרא קריאת שמע.**

דיוק: משמע שמותר לישון אפריקיד ורק לקרוא ק"ש בצורה זו אסור

מקרא הוא דלא ליקרי,

הא מיגנא שפיר דמי.

והא רבי יהושע בן לוי לייט [קילל] **אמאן דגני אפרקיד.**

דחיית הדיוק: לא מדובר בשכיבה על הגב שזה אסור תמיד. מדובר בשינה כשהוא מוטה על הצד, שזה מותר בדרך כלל, ובשעת קריאת שמע אסור

אמרי, מיגנא [לישון] **כי מצלי** [כאשר מוטה על צידו] **שפיר דמי, מקרא אף על גב דמצלי נמי** [לקרוא ק"ש, אע"ג שהוא מוטה על צידו ולא שוכב על הגב] **אסור,** שבצורה כזו הרי מקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאוה.

מקשה הגמרא: **והא רבי יוחנן מצלי וקרי** [היה קורא ק"ש כשהוא מוטה על צידו]?

תשובה: **שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה.**

◆ ◆ ◆

שנינו במשנה **ובפרקים שואל וכו'** מפני הכבוד ומשיב. דברי רבי מאיר.

בירור: לרבי מאיר, אם הביאור הוא שבפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד, הרי זה פשיטא.

מבררת הגמרא **משיב מחמת מאי?**

אילימא מפני הכבוד, השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא [אם שואל מפני הכבוד, וכי צריך לומר שמשיב מפני הכבוד, הרי זה כל שכן]

אלא הביאור בתנא קמא הוא: **שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.**

בירור נוסף: לרבי מאיר, אם הביאור הוא שבאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה, הרי זה פשיטא

אימא סיפא: ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב

משיב מחמת מאי? אילימא מפני היראה, השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא,

אלא הביאור בתנא קמא הוא: שואל מפני היראה ומשיב **מפני הכבוד,**

המשך הבירור: אי אפשר לומר שזה הביאור ברבי מאיר שהרי אלו הם דברי רבי יהודה

היינו דרבי יהודה, דתנן רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד,

ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

ביאור דברי רבי מאיר: בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה

חסורי מחסרא והכי קתני: בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב. [ולא מקשים על כך 'פשיטא' שכך דרך התנא לומר דבר מחודש ואחר כך דבר פשוט בדרך 'זו ואין צריך לומר זו']

ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

הַיה קוֹרֵא פֶּרֶק שֵׁנִי בְּרָכוֹת

ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל. לפ"ז דוקא יחיד אומר הלל אבל ציבור לא יאמר הלל משום דכתיב (תהלים קיג, א) הללו עבדי ה' הללו את שם ה' ואמרינן במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתמה) אמר הקב"ה אי אתם עבדי אלא עבדי פרעה שנאמר (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם וגו' ולא עבדים לעבדים. ולפ"ז יחיד גומר בהם ההלל כל ימות השנה חוץ מיום טוב אחרון של פסח שהוא היום שגמרו בו את הים ואמרו שירה כדאיתא בפרק ר' אליעזר המודעי (סוטה דף ל:) ואע"ג דבשאר ימים טובים אומרים הלל בציבור משום דנעשה נס לישראל בגלותם ויצאו ברכוש גדול כדכתיב (שמות יב, לו) ונצלתם את מצרים מ"מ יום טוב אחרון של פסח שהוא היום שגמרו בו את הים ואמרו שירה נעשה נס לכל ישראל ולכל העולם כולו שנאבדו כל אויבי ישראל מן העולם ולא נשאר מהם אפילו אחד כדכתיב (שמות יד, כח) ויכסו המים את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד ולפיכך אומרים הלל בציבור ביום טוב אחרון של פסח ולא בשאר ימים טובים. ולפ"ז אין לומר הלל בר"ח בציבור דלא נעשה נס לכל ישראל ולכל העולם כולו אלא לאותן שהיו במצרים בלבד ולא לכל ישראל שבכל העולם כולם. ואפילו בחנוכה נמי דנעשה נס לכל ישראל שבכל העולם כולם כיון דלא נעשה נס בכל יום ויום אלא ביום ראשון בלבד לא אמרינן בגמרא (שבת כא:) דאין מברכין שהחיינו אלא בראשון בלבד ולא בשאר ימים טובים שבשמיני עצרת ושמחת תורה ופסח ראשון ואחרון ושבועות ראשון ואחרון ור"ה ראשון ושני שנעשה נס לכל ישראל ולכל העולם כולו ואפ"ה אין מברכין שהחיינו אלא ביום ראשון בלבד ולא בשאר ימים טובים שבחנוכה ופורים

עין משפט נר מצוה

כ א טוס"ע או"ח סימן סו סעיף ו:
כא ב טוס"ע שם סעיף ח: **כב** ג ד מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ג סמג עשין יח טור ושו"ע או"ח סימן עב סעיף ה ו ושו"ד סימן שם סעיף ה:
כג ה מיי' פ"ג מהלכות תפילין הלכה ט טוס"ע או"ח סימן כה סעיף ד וכך פסקו כאן והלכות תפילין דף טו. וע"ש הטעמים:

תורה אור השלם

ו. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל הוֹשֵׁעַ הוֹדַע אֶת אִשְׁתְּךָ תִּרְצָה וְאֶת יְלַד זְנוּנִים כִּי זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה:
ירמיהו ג י

מוסף רש"י

באילו מעיד עדות שקר בעצמו. לומר בהקב"ה דנאמת כמו משנה לו לומר בהקב"ה בעצמו לומר לא, ומפי הקבלה הגר בשם רש"י).

מסורת הש"ס

ו) [ירושלמי פ"ג ה"ג] [ברכות יג, ב] [שם יא, ב] [מגילה ג, ב] [שבת קיח, ב] [ב"ב קכג, ב] [שם קמא, ב] [מגילה ג, ב] [ב"ק ב, ב] [ב"מ ב, ב] [ב"ב ק, ב]. ז) [מגילה ג, ב] [ב"ב קכג, ב] [ב"ק ב, ב] [ב"מ ב, ב] [ב"ב ק, ב]. ח) ב"ר ספ"ב [ובמדרש תהלים מזמור ב] [ב"ר פ"ב, ב] [ב"ר פ"ב, ב] [ב"ר פ"ב,

יום שישי כ טבת תש"פ **ברכות דף יד**

הגמרא ביארה דעת רבי מאיר שבפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. באמצע שואל מפני היראה ומשיב.

ולרבי יהודה באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד **ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.**

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לביאור זה במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה

תניא נמי הכי, הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו, בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב,

ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

ובפרקים, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

◆◆◆

האם מותר להפסיק בהלל ובמגילה לשאול בשלום אדם נכבד

בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא [תנא שקראו לו 'אחי' שהיה בבית מדרשו של רבי חייא, שאל את רבי חייא]: **בהלל ובמגילה מהו שיפסיק?**

ביאור צדדי הספק

האם **אמרינן קל וחומר, קריאת שמע דאורייתא פוסק, הלל דרבנן מבעיא,**

או דלמא פרסומי ניסא עדיף, ואסור להפסיק בהם, מפני מעלתם שהם 'פרסומי ניסא'?

דעת רבי חייא: פוסק

אמר ליה רבי חייא: **פוסק ואין בכך כלום.**

דעת רבה: בימים שאומרים הלל שלם פוסק בין הפרקים. וכשאין גומר את ההלל פוסק אפילו באמצע הפרק

אמר רבה: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק. באמצע הפרק אינו פוסק. וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל, אפילו באמצע הפרק פוסק.

מקשה הגמרא: **איני** [האמנם], **והא רב בר שבא איקלע לגביה דרבינא, וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה, ולא פסיק ליה.**

מתרצת הגמרא: **שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא.**

◆◆◆

השרוי בתענית אם מותר לטעום

בעי מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מרבי אמי [אמורא שקראו לו 'אשיאן' שהיה בבית מדרשו של רבי אמי שאל את רבי אמי]: **השרוי בתענית מהו שיטעום?**

בירור צדדי הספק

אכילה ושתיה קביל עליה, והא ליכא [והרי אין], שאינו אוכל אלא טועם.

או דילמא, הנאה קביל עליה והא איכא [והרי יש], שהרי נהנה.

אמר רב אמי: מותר לטעום

אמר ליה: טועם ואין בכך כלום.

ראיה מברייתא לרב אמי

תניא נמי הכי: מטעמת [טעימת תבשיל] **אינה טעונה ברכה. והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום.**

מותר לטעום עד שיעור רביעית

עד כמה, רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא [רביעית הלוג].

◆◆◆

איסור נתינת שלום קודם התפילה

אמר רב: כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאלו עשאו במה,

שנאמר: [כשאתם צריכים להתעסק בכבוד המקום] **'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא', אל תקרי במה אלא במה.**

ושמואל אמר: אין הכונה מלשון 'במה' אלא כפשוטו של מקרא **ב'מה' חשבתו לזה ולא לאלוה.**

קושיא על דין זה מהמשנה שמותר לשאול בשלום ולהשיב בקריאת שמע [שהיא לפני תפילת שמונה עשרה]

מתיב רב ששת: בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב.

תשובה: האיסור לשאול בשלום חבירו הוא כשמשכים לפתח חבירו

תרגמה רבי אבא: במשכים לפתחו, אבל אם פגשו בדרך אין איסור לשאול ולהשיב בשלומו.

איסור עשיית חפציו קודם התפילה

(אמר רבי יונה אמר רבי זירא: כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאלו בנה במה.

אמרו לו: במה אמרת?

אמר להו: לא, אסור קא אמינא,

וכדרב אידי בר אבין (דאמר) [אמר] רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר 'צדק [תפילה שמצדיק את בוראו] **לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו'.**

הקב"ה עושה את חפציו של מי שמתפלל ואחר כך יוצא לדרך

ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו,

שנאמר 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו'.

◆◆◆

הלן שבעה ימים בלא חלום

(ואמר) [אמר] רבי יונה אמר רבי זירא: כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר 'ושבע ילין בל יפקד רע', אל תקרי שבע אלא שבע, שאם שבע ימים לא פוקדים אותו משמים בחלום, הרי הוא רע ולכן אין משגיחים לפקדו.

המשביע עצמו מדברי תורה ולן

אמר ליה רב אחא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן: כל המשביע עצמו מדברי תורה, ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות,

שנאמר 'ושבע ילין בל יפקד רע'.

◆◆◆

שנינו במשנה **אלו הן בין הפרקים וכו':**

להלכה אין מפסיקים בין 'אני ה' אלהיכם' ל'אמת ויציב'

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק.

טעמו של רבי יהודה

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן מאי טעמיה דרבי יהודה דכתיב [עמוד ב] **וה' אלהים אמת**

האם לאחר שאמר 'ה' אלהיכם אמת', חוזר ואומר 'אמת ויציב'

חוזר ואומר אמת, או אינו חוזר ואומר אמת?

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: חוזר ואומר אמת.

רבה אמר: אינו חוזר ואומר אמת.

ההוא דנחית קמיה דרבה [היה אדם שירד לפני התיבה בבית מדרשו של רבה]**, שמעיה רבה דאמר אמת אמת תרי זימני.**

אמר רבה: כל אמת אמת תפסיה להאי, מרוצה של אמת תפסה את האדם הזה, שאומר כמה פעמים אמת.

במערבא אומרים שבמעריב אין מזכירים את כל פרשת ציצית אלא מתחילים אותה 'דבר אל בני ישראל' ומדלגים עד הסוף ואומרים 'אני ה' אלקיכם אמת'

אמר רב יוסף: כמה מעליא הא שמעתתא [כמה מעולה שמועה זו] **דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר, אמרי במערבא: ערבית, 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת'**

קושיא: הרי רב אמר שלא צריך לומר פרשת ציצית בלילה, ואם התחיל יגמור

אמר ליה אביי מאי מעליותא? והא אמר רב כהנא אמר רב: לא יתחיל, ואם התחיל גומר

הוכחה ש'ואמרת אליהם' נחשב התחלה

וכי תימא 'ואמרת אליהם' לא הוי התחלה,

והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב 'דבר אל בני ישראל' לא הוי התחלה. 'ואמרת אליהם' הוי התחלה.

תשובה: במערבא סוברים ש'ואמרת אליהם' לא נחשב התחלה

אמר רב פפא: קסברי במערבא 'ואמרת אליהם' נמי לא הויא התחלה, עד דאמר 'ועשו להם ציצית'.

אנו מתחילים [כדעת מערבא שהיו אומרים 'ואמרת אליהם'], וכיון שהתחלנו אנחנו גומרים כדעת הסוברים ש'ואמרת אליהם' נחשב התחלה

אמר אביי: הלכך אנן אתחולי מתחלינן דקא מתחלי במערבא

וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן דהא אמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר

✦ ✦ ✦

האם צריך לומר לפני 'ויציב ונכון' 'אמת'

חייא בר רב אמר אמר אני ה' אלהיכם [שאמר פרשת ציצית] **צריך לומר אמת**

לא אמר אני ה' אלהיכם [שלא אמר פרשת ציצית] **אינו צריך לומר אמת**

מקשה הגמרא: כיצד יתכן שלא אמר פרשת ציצית **והא בעי לאדכורי** [והרי צריך להזכיר] **יציאת מצרים?**

מתרצת הגמרא: **דאמר הכי: מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך.**

✦ ✦ ✦

שנינו במשנה **אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע וכו':**

רשב"י: טעם לסדר הפרשיות של ק"ש

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בדין הוא שיקדים 'שמע' ל'והיה אם שמוע' שזה ללמוד [ודברת בם] **וזה ללמד** [ולמדתם אותם את בניכם], וללמוד קודם ללמד, שהרי אם לא למד איך ילמד.

'והיה אם שמוע' ל'ויאמר' שזה ללמוד וזה לעשות.

מקשה הגמרא: **אטו שמע ללמוד אית ביה ללמד ולעשות לית ביה? והא כתיב 'ושננתם' 'וקשרתם' 'וכתבתם'?**

ותו, 'והיה אם שמוע' ללמד הוא דאית ביה ולעשות לית ביה, והא כתיב 'וקשרתם' 'וכתבתם'?

אלא הכי קאמר: בדין הוא שתקדם 'שמע' ל'והיה אם שמוע', שזה ללמוד וללמד ולעשות.

'והיה אם שמוע' ל'ויאמר', שזה יש בה ללמד ולעשות.

'ויאמר' אין בה אלא לעשות בלבד.

מקשה הגמרא, והרי כבר יש את טעמו של רבי יהושע בן קרחה לסדר הפרשות בק"ש

ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה?

תירוץ: רשב"י אמר טעם נוסף

חדא ועוד קאמר. חדא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות. ועוד משום דאית בה הני מילי אחרנייתא.

◆◆◆

מעשה ב'רב' שפעם אחת ראו אותו מקדים ק"ש לתפילין

פעם אחת **רב משי ידיה** [נטל ידיו], **וקרא קריאת שמע, ואנח תפילין, וצלי** [והתפלל].

קושיא: והרי בברייתא מבואר שצריך קודם להניח תפילין ואח"כ לקרוא ק"ש

והיכי עביד הכי?

והתניא, החופר כוך למת בקבר, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

הגיע זמן קריאת שמע, עולה, ונוטל ידיו, ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל,

[קושיא בביאור הברייתא]

הא גופא קשיא, רישא אמר פטור, וסיפא חייב.

[ביאור הברייתא]

הא לא קשיא, סיפא בתרי [בשני אנשים], ולכן חייב במצוות, שהרי השני יחפור את הכוך למת, **ורישא בחד** [באדם אחד], ולכן פטור ממצוות שהרי אין מי שיחפור את הכוך למת.

מכל מקום קשיא לרב, למה הקדים ק"ש לתפילין.

תשובה: רב סובר כרבי יהושע בן קרחה שצריך להקדים עול מלכות שמים לעול מצוות

רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה, דאמר: עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות.

דחיית התשובה: רבי יהושע בן קרחה רק סובר שצריך להקדים קריאת פרשה האחת לפני קריאת הפרשה האחרת, ולא שצריך להקדים את הקריאה להנחת התפילין

אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה, קריאה לעשיה מי שמעת ליה?

[דחיה נוספת לתשובה: רב חייא בר אשי העיד שרב עצמו היה לומד ומניח תפילין ואח"כ קודא ק"ש]

ותו [ועוד], **מי סבר ליה כרבי יהושע בן קרחה, והאמר רב חייא בר אשי זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב** [פעמים רבות הייתי עומד לפני רב] **ומקדים ומשי ידיה ומברך, ומתני לן פרקין, ומנח תפילין והדר קרי קריאת שמע.**

[דחיית נוספת לתשובה: יתכן שרב היה מניח תפילין לפני ק"ש, באופן שעדיין לא הגיע זמן ק"ש]

וכי תימא [ואם תאמר] שרב נהג כך **בדלא מטא** [כשלא הגיע] **זמן קריאת שמע,**

[קושיא על הדחיה: אם לא הגיע זמן ק"ש, מה חידש רב חייא בר אשי בהנהגתו של רב]

אם כן מאי אסהדתיה דרב [עדותו של רב] **חייא בר אשי?**

[ביאור הדחיה: רב חייא בר אשי חידש בהנהגתו של רב שבירך ברכות התורה גם על משניות]

לאפוקי ממאן דאמר למשנה אין צריך לברך, קא משמע לן דאף למשנה נמי צריך לברך.

מכל מקום קשיא לרב,

תשובה חדשה: רב סובר שצריך להקדים תפילין לק"ש, ומה שקרא ק"ש לפני תפילין בגלל שהשליח שלו איחר להביא לו את התפילין

שלוחא הוא דעוית, רב קרא ק"ש לפני שהניח תפילין, מפני ששלוחו איחר מלהביא לו את התפילין, ולכן קרא ק"ש בלא תפילין, כדי שלא להפסיד זמן ק"ש.

קריאת שמע בלא תפילין

אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו [הכונה לומר כאילו מעיד שקר בקב"ה, אלא שאין אומרים זאת שאין זה לשון טובה].

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כאילו הקריב עולה בלא מנחה, וזבח בלא נסכים.

ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה.

אמאן דמהדר אמיא בעירק"ש. ויש ספריס דגרסי הכי מילי לק"ש אבל לתפלה לא[א] דקתמר רשב"ג (פסחים מו.) לגבל ולתפלה ד' מילין ובלחה לא נרסינן ליה דהוה סדין לענין לגופה נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דתמי' שמא ק"ש מתפלה[ב] וגם יש לקמן פרק מי שמתו (ד' כב.). בטולה לגטילותא כדלא מסקת לה לגייטו מאמן דמהדר אמיא בעירן לגופה[ג] ומדלה אזיכר סך ק"ש ומדלה מעמד בכל עניין מוסיף ר

טו: היה קורא פרק שני ברכות

לא א מיי׳ פ״ג מהלכות ק״ש סמ״ג עשין יט טור ש״ע סי״ס סימן ס סעיף ג:
לב ב מיי׳ פ״ג מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כו טוש״ע סי״ס סימן קפה סעיף ב וסימן רו סעיף ב:
לג ג מיי׳ פ״ב מהלכות ק״ש הלכה ח ב סמג עשין יט טוש״ע סי״ס סימן פה סעיף כ:
לד ד (מיי׳ שם) טור סי״ס רים סי׳ סה:

דילמא ר׳ יהודה וחסורי מחסרא וכו׳. תימה למאן זה נשוס מקום לקמחר חסורי מחסרא ולגוקמי מלינא למד מנא ועוד לוקמיה כר׳ יוסי ונגא מסורי מחסרא. ויל׳ משום לקמן פסקינן כר׳ יהודה[א] לכך ניחא לגוקמיה לר׳ יהודה: **אבל בשאר מצות יצא.** וא״ת

הא לעיל אמר דאסר מצות ילפינן מק״ש כגון תרומה ומגילה וברכת המזון. וי״ל דלא יוסף פליג אמסורי ומיהם אומנו אסרינן ליתן ריוח בין מ״ש שכשוף מיבה לגל״ף שבחלה אסיפה אחמרי וכן [א] לריך להפיח זי״ן של מזכיו שלא יאמר ש״ין למען ישיחיה לו אבל בקטן מלות ואין לו לעשות על מנת לקבל פרס[א]: מהלכים

דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי לא ס״ד דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא אף חרש דיעבד נמי לא ודילמא הא בראיתא והא בראיתא ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה והא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא ודילמא כולה ר׳ יהודה היא ותרי גווני קטן וחסורי מחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש״ו בד״א בקטן שלא הגיע לחנוך אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה כשר דברי רבי יהודה שרבי יהודה מכשיר בקטן במאי אוקימתא כר״י ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר״י בריה דר׳ שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר׳ יהודה ולא ר׳ יוסי אי ר׳ יהודה דיעבד אין לכתחלה לא אי ר׳ יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר׳ יהודה ואפילו לכתחלה נמי אלא הא דתניא ו׳ לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא מני לא ר׳ יהודה ולא ר׳ יוסי אי רבי יהודה הא אמר אפי׳ לכתחלה נמי ואי ר׳ יוסי הא אמר אפי׳ דיעבד נמי לא לעולם ר׳ יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתניא א״ר יהודה משום ר׳ אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל אמר לו ר׳ מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפי׳ תימא ר׳ יהודה כרביה ס״ל ולא קשיא הא ר׳ יהודה הא רבי מאיר א״ר חסדא אמר רב שילא א״הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה והלכה כרבי יהודה וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר׳ יהודה הוה אמינא אפילו לכתחלה קמ״ל הלכה כר׳ יהודה שאמר משום ר׳ אלעזר בן עזריה ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר׳ אלעזר בן עזריה הוה אמינא ב׳צריך ואין לו תקנה קמ״ל הלכה כרבי יהודה אמר רב יוסף מחלוקת בק״ש אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא דכתיב [1]הסכת ושמע ישראל מיתיבי לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יוסף מחלוקת בק״ש דכתיב שמע ישראל [2]אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב: קרא ולא דקדק באותיותיה: א״ר טבי א״ר ישאיה הלכה כדברי שניהם להקל: וא״ר [3]טבי א״ר יאשיה מאי דכתיב [2]שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק״ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן לאומרים אין תחיית המתים מן התורה: תני ר׳ אושעיא קמיה דרבא [3]וכתבתם הכל בכתב אפילו צואות א״ל דאמר לך מני [7]ר׳ יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב והתם הוא דכתיב [4]וכתב את האלות האלה אבל הכא דכתיב [5]וכתבתם אפי׳ צואות נמי אטו טעמיה דר׳ יהודה משום דכתיב וכתב [6]טעמיה דר׳ יהודה משום דכתיב אלות אלות אין צואות לא אצטריך סד״א נילף כתיבה כתיבה מהתם מה התם אלות אין צואות לא אף הכא נמי צואות לא כתב רחמנא וכתבתם אפי׳ צואות: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם [1]שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדברים עני רבא בתריה כגון [1]על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ א״ר חמא ברבי חנינא [2]כל הקורא ק״ש ומדקדק באותיותיה מצניעין לו גיהנם שנאמר [5]בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמות אלא בצלמות: ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו אהלים

מדסיפא ר׳ יהודה. דלקמני ר׳ יהודה מכשיר בקטן: **ודילמא כולה ר׳ יהודה היא וחסורי מחסרא וכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש״ו.** וכמ״ל בפ״ק דמגילה (דף ג.): **בד״א.** דקתני לא יברך המזון. **ואפילו לכתחלה.** דקתני סיפא: **בד״א.** דקתני לא יצא. **ואפילו בקטן שהגיע לחנוך מצות.** דקתני סיפא: **אבל בשאר מצות יצא.** דקתני רישא: **ואין לו תקנה.** דאפילו לכתחלה נמי אסור: **ואפילו דיעבד.** דקתני סיפא: **אבל בשאר מצות דברי הכל יצא.** דקתני רישא: **והכתיב הסכת ושמע ישראל.** דקתני סיפא: **קרא ולא דקדק באותיותיה.** דקתני רישא: **אלות אלות אין צואות.** דקתני סיפא: **לא כתב רחמנא.** דקתני רישא: **שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדברים.** דקתני סיפא: **על לבבך על לבבכם.** דקתני סיפא: **בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון.** דקתני סיפא: **אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמות.** דקתני סיפא: **למה נסמכו אהלים.** דקתני סיפא:

הוא. דמשמע מיעוטא הא לא כתיב מיעוטא הוא משמע כולה מלמא מוכחא והכא ליכא מיעוטא למה ליה לרבויינהו מוכחאתם: **נין דזבקיה.** תימה דמתניתין דקתני כשהמיצה שניה מתחלת נאות כשהמיצה שלישית נגמרת הוא קורא אותן שמי תוחיות נאות מחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדמפרש רבא: **בפרש שדי.** אם תפרש שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמיש מלכים בה תשלג (ו) בללמון התוכה אחר בה מלכים ימלוכו תשלג ומצנן לך את כל המזון: מהלכים

הגהות הב״ח

(א) תום׳ ד״ה נעשם ר׳ יהודה היא ואפילו:

הגהות הגר״א

[א] תום׳ ד״ה נעשם ר׳ ליתך כר׳. נ״ב ירוש׳:

מוסף רש״י

הא כדאיתא והא כדאיתא. מכם לכתחלה ובדיעבד ואין לו תקנה (מגילה כח:). **אלא הא דתני כר׳ תורם.** ותימ״ם שהוא ליתך בכתך ואין מזונו שומעות הכניסה שהוא מוליא מפיו (שם). **וכי מה ענין שאול אצל רחם.** למה נמשלו שני מחללי (שבועות כא:). **אף שאול מכניס ומוציא.** לחמיים שמחמים (שם). **שאול שמכניסין בו בקולי קולות.** בכלי גדול קוכנין לא מחת (שם). **שמוציאין ממנו בקולי קולות.** שנלמד ימקב כשופר גדול (שם).

מוסף התוספות

א. אלא הכל מאהבת הבורא. ריטב״ן.

רב ניסים גאון

תני ר׳ (ראשיה) [ארשיא] קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב אפי׳ צואות נמי אמר ליה דאמר לך מני ר׳ יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב. עיקר דבריו של ר׳ יהודה במס׳ סוטה בפ׳ היה מביא את מנחתה (דף יז) בא לו לכתוב המגילה מאיזה מקום היה כותב ר׳ יהודה אומר כל עצמו לא היה כותב אלא יש לו אותך ובאו החכים המאורים וגו׳ ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן:

יפנה לנקביו, יטול ידיו, יניח תפילין, ויקרא ק"ש ויתפלל

ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה **יפנה** לנקביו, **ויטול ידיו, ויניח תפילין, ויקרא קריאת שמע ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה.**

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן,

דכתיב 'ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה".

אמר ליה רבא: לא סבר לה מר כאילו טבל, דכתיב: 'ארחץ [בנקיון] ולא כתב ארחיץ [כפי]'. ממה שלא כתוב ארחיץ כפי, אלא 'ארחץ כפי', והלשון ארחץ יש בה משמעות שירחוץ את כל הגוף, הרי שרחיצת הידים נחשבת כאילו רחץ את כל הגוף.

כשאין לו מים ינקה ידיו בכל דבר שמנקה

אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר, מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית [קיסם].

אמר ליה רבא: **שפיר קאמר, מי כתיב ארחץ במים, בנקיון כתיב, כל מידי דמנקי, דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא.**

רק לק"ש אינו צריך לחפש מים אם הזמן עובר, אבל לתפילה צריך לחפש מים שהרי כל היום זמנה

והני מילי לקריאת שמע שזמנה קבוע ופן יעבור הזמן, **אבל לתפלה** שכל היום זמנה **מהדר, ועד כמה עד פרסה.**

והני מילי לקמיה, אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר.

[ומינה] מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל חוזר.

משנה

הקורא ולא השמיע לאזנו

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא.

רבי יוסי אומר, לא יצא.

קרא ולא דקדק באותיותיה

קרא ולא דקדק באותיותיה, רבי יוסי אומר: יצא.

רבי יהודה אומר: לא יצא.

הקורא למפרע

הקורא למפרע, לא יצא.

קרא וטעה

קרא וטעה, יחזור למקום שטעה.

גמרא

מקודו של רבי יוסי שהשמעה לאזנים מעכבת

מאי טעמא דרבי יוסי, משום דכתיב 'שמע', השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך.

ותנא קמא סבר, שמע בכל לשון שאתה שומע.

ורבי יוסי, תרתי שמע מינה. שכאשר אתה דורש בכל לשון שאתה שומע, משמע גם שצריך להשמיע לאזניו.

מי התנא הסובר שהשמעה לאזנים בברכות הוא רק דין לכתחילה ובדיעבד אינו מעכב

תנן התם במסכת תרומות, **חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום** מפני שאינו שומע את הברכה, **ואם תרם תרומתו תרומה.**

מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע, דיעבד אין לכתחלה לא?

רב חסדא: זו דעת רבי יוסי, שסובר בק"ש שהשמעה לאזנים מעכבת, ובברכות הוא רק לכתחילה

אמר רב חסדא: רבי יוסי היא.

דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, לא יצא אפילו בדיעבד.

עד כאן לא קאמר רבי יוסי לא יצא, אלא גבי קריאת שמע דאורייתא, אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן, ולא בברכה תליא מילתא.

קושיא: אולי זו דעת רבי יהודה וגם בק"ש וגם בברכות הוא סובר שלכתחילה צריך להשמיע לאזנים ובדיעבד אינו מעכב

וממאי דרבי יוסי היא, דילמא רבי יהודה היא, ואמר גבי קריאת שמע נמי דיעבד אין לכתחלה לא.

[ראיה לצד זה:] **תדע, דקתני הקורא, דיעבד אין לכתחלה לא.**

[דחיית הראיה:] **אמרי, האי דקתני הקורא, להודיעך כחו דרבי יוסי דאמר דיעבד נמי לא, דאי רבי יהודה אפילו לכתחלה נמי יצא.**

קושיא: אם כך מי הוא הסובר שבברכת המזון שהיא דאורייתא לכתחילה צריך להשמיע לאזניו ואינו מעכב בדיעבד

במאי אוקימתא [במה העמדת] את המשנה במסכת תרומות, **כרבי יוסי**, **ואלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו** [שאין משמיע לאזניו] **ואם בירך יצא, מני, לא רבי יוסי ולא רבי יהודה,**

דאי רבי יהודה הא אמר לכתחלה נמי יצא,

אי רבי יוסי דיעבד נמי לא, שהרי ברכת המזון היא דאורייתא.

אלא מוכח שזו דעת רבי יהודה והוא סובר שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו

אלא מאי צריך לומר, שהברייתא על ברכת המזון וכן המשנה בתרומות הם דעת **רבי יהודה, ודיעבד אין לכתחלה לא** - שמה שהוא אומר שאין צריך להשמיע לאזניים הוא רק בדיעבד ולא לכתחילה.

קושיא: אם כן מי הוא הסובר שאפילו לכתחילה א"צ להשמיע לאזניו

אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי,

אי רבי יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא,

אי רבי יוסי הא אמר דיעבד נמי לא,

תירוץ: יש את דעת רבי יהודה בשם רבו שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו ויש את רבי יהודה עצמו שאף לכתחילה אין צריך

אלא לעולם רבי יהודה, ואפילו לכתחלה נמי, [וכך סובר גם רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי שחרש תורם לכתחילה] **ולא קשיא הא דידיה** שהוא עצמו סובר שאפילו לכתחילה אין צריך להשמיע לאזנו, **הא דרביה** ומה שכתוב לגבי ברכת המזון שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו, זו דעת רבי יהודה בשם רבו **דתנן רבי יהודה אומר משום רבי אלעזר בן עזריה: הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו, שנאמר 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'.**

אמר ליה רבי מאיר: הרי הוא אומר 'אשר אנכי מצוך היום על לבבך' אחר כונת הלב הן הן הדברים, ואם כן אפילו לכתחילה לא צריך להשמיע לאזניו.

תירוץ נוסף: לפי הברייתא אפשר גם לומר שיש את דעת רבי יהודה [שסובר כמו רבו] ויש את דעת רבי מאיר

השתא דאתית להכי, אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה, שגם לגבי ק"ש רק בדיעבד יצא אם לא השמיע לאזניו, **ולא קשיא,**

הא - מה שאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, שאפילו לכתחילה לא צריך להשמיע לאזניו **רבי מאיר** היא.

הא - ומה שכתוב לגבי ברכת המזון ותרומה שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו, זו דעת **רבי יהודה.**

◆◆◆

מי הוא התנא של המשנה במגילה שחרש לא קורא אפילו בדיעבד

תנן התם במסכת מגילה, **הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן.**

מאן תנא חרש דיעבד נמי לא?

רב מתנה: זו דעת רבי יוסי שאפילו בדיעבד אינו יוצא

אמר רב מתנה: רבי יוסי היא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר לא יצא.

קושיא: אולי זו דעת רבי יהודה והוא רק דין לכתחילה

ממאי דרבי יוסי היא ודיעבד נמי לא, [עמוד ב] **דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא, הא דיעבד שפיר דמי.**

דחיית הקושיא

לא סלקא דעתך, דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן,

מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא, אף חרש דיעבד נמי לא,

דחיית הדחייה

ודילמא הא כדאיתא והא כדאיתא.

תירוץ: אין זה דעת רבי יהודה, כי הסיפא רבי יהודה

ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה, והא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא.

קושיא: אולי כל המשנה היא רבי יהודה

ודילמא כולה רבי יהודה היא, ותרי גווני קטן, וחסורי מחסרא והכי קתני:

הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן,

במה דברים אמורים בקטן שלא הגיע לחנוך

אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה כשר דברי רבי יהודה שרבי יהודה מכשיר בקטן

לפי הביאור שהמשנה היא רבי יהודה מי הוא הסובר שבתרומה חרש תורם לכתחילה

במאי אוקימתא כרבי יהודה, ודיעבד אין לכתחלה לא,

אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה [אף שאינו שומע את הברכה], **מני לא רבי יהודה ולא רבי יוסי**

אי רבי יהודה דיעבד אין לכתחלה לא

אי רבי יוסי דיעבד נמי לא

אלא דעת רבי יהודה שאפילו לכתחילה א"צ להשמיע לאזניו

אלא מאי רבי יהודה ואפילו לכתחלה נמי.

אם כן מי הוא הסובר שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו ובדיעבד אינו מעכב

אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי,

אי רבי יהודה הא אמר אפילו לכתחלה נמי

ואי רבי יוסי הא אמר אפילו דיעבד נמי לא

אלא יש את דעת רבי יהודה ויש את דעת רבו

לעולם רבי יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי,

ולא קשיא, הא - מה שכתוב שלכתחילה תורם הוא **דידיה** [דעת רבי יהודה עצמו] שאפילו לכתחילה אין צריך להשמיע לאזנו,

הא - מה שכתוב לגבי ברכת המזון שצריך לכתחילה להשמיע לאזנו **דרביה** היא.

דתניא, אמר רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה: הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו, שנאמר 'שמע ישראל'.

אמר לו רבי מאיר: הרי הוא אומר 'אשר אנכי מצוך היום על לבבך', אחר כונת הלב הן הן הדברים.

תירוץ נוסף: יש את דעת רבי יהודה ויש את דעת רבי מאיר

השתא דאתית להכי שיש בזה מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, **אפילו תימא רבי יהודה כרביה סבירא ליה, ולא קשיא הא רבי יהודה הא רבי מאיר.**

הכרעת ההלכה במחלוקת זו

אמר רב חסדא אמר רב שילא: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה [שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו]. **והלכה כרבי יהודה** שאם לא השמיע ק"ש לאזנו יצא.

וצריכא, דאי אשמעינן הלכה כרבי יהודה, הוה אמינא אפילו לכתחלה קא משמע לן הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה, הוה אמינא צריך ואין לו תקנה אפילו בדיעבד **קא משמע לן הלכה כרבי יהודה.**

השמעה לאזניו בשאר מצוות

אמר רב יוסף, מחלוקת בקריאת שמע אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא,

דכתיב 'הסכת ושמע ישראל'.

קושיא מברייתא

מיתיבי, לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך יצא.

ביאור: השמעה לאזניו בדברי תורה

אלא אי אתמר הכי אתמר, אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע, דכתיב 'שמע ישראל', אבל בשאר מצות [בברכת המצוות] **דברי הכל יצא.**

והכתיב 'הסכת ושמע ישראל'?

ההוא בדברי תורה כתיב.

✦✦✦

קרא ולא דקדק באותיותיה: אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל, שאם לא השמיע לאזנו או שלא דקדק באותיותיה יצא.

רמז לתחיית המתים מן התורה

ואמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: מאי דכתיב 'שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם'

וכי מה ענין שאול אצל רחם?

אלא לומר לך: מה רחם מכניס ומוציא, אף שאול - קבר **מכניס ומוציא.**

והלא דברים קל וחומר, ומה רחם שמכניסין בו בחשאי, מוציאין ממנו בקולי קולות. שאול שמכניסין בו בקולי קולות של בכי ומספד, **אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות.**

מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה.

✦✦✦

בתפילין ובמזוזות צריך לכתוב גם את הציווים כגון 'וקשרתם' 'וכתבם'

תני רבי אושעיא קמיה דרבא 'וכתבתם' - שתהא כתיבה תמה ושלימה **הכל בכתב, אפילו צוואות.**

אמר ליה רב: **דאמר לך מני** - מי אמר לך מאמר זה שצריך לימוד מיוחד שכותבים בתפילין גם את ה'צוואות?

אמר לו רבי אושעיא: **רבי יהודה היא, דאמר גבי סוטה אלות** [את הקללות הוא] **כותב** [כגון יתן ה' אותך לאלה בתת ה' את ירכך נופלת וכו'], **צואות** [כגון והשביע אותה הכהן, ואמר הכהן] **אינו כותב,**

והתם הוא דכתיב 'וכתב את האלות האלה', אבל הכא דכתיב 'וכתבתם' שמשמע כתיבה תמה **אפילו צואות נמי.**

מקשה הגמרא: **אטו טעמיה דרבי יהודה משום דכתיב 'וכתב'** ולא כתוב וכתבתם? והרי **טעמיה דרבי יהודה משום דכתיב 'אלות' אלות אין צואות לא,** אבל בק"ש שלא כתוב מיעוט, מדוע היה צד לומר שלא יכתבו את הצוואות, וצריך לימוד על כך.

מתרצת הגמרא: **אצטריך, סלקא דעתך אמינא נילף כתיבה כתיבה מהתם,**

מה התם אלות אין צואות לא, אף הכא נמי צואות לא, כתב רחמנא 'וכתבתם' אפילו צואות.

◆◆◆

לתת רווח בין הדבקים בק"ש

תני רב עובדיה קמיה דרבא: 'ולמדתם' שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים - אותיות שמסתיימות ומתחילות באותה אות, אם לא יתן ריוח ביניהם נמצא שיקרא את שתי האותיות באות אחת.

עני רבא בתריה, כגון:

'על לבבך'.

'על לבבכם'.

'בכל לבבך'.

'בכל לבבכם'.

'עשב בשדך'.

'ואבדתם מהרה'.

'הכנף פתיל'.

'אתכם מארץ'.

המדקדק באותיות ק"ש

אמר רבי חמא ברבי חנינא: כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה, מצננין לו גיהנם,

שנאמר 'בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון',

אל תקרי 'בפרש' אלא בפרש, אם תפרש שדי ותבדיל אותיות של מלכות שמים.

אל תקרי 'בצלמון', אלא בצלמות, שהתורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג ותצנן לך את צל המות.

ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ג
דף טז-כב

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון כג טבת תש"פ - עד שבת קודש פרשת וארא כ"ט טבת תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף טז עד דף כב

הנושאים המרכזיים:

דף טז

- טעה ודילג בק"ש ואינו יודע מאיפה דילג
- ק"ש ותפילה בראש האילן או הנדבך
- חתן בקריאת שמע
- רחיצה באבל שהוא אסטניס
- תנחומים והספד על עבדים
- אין קורין אבות אלא לג' ואין קורין אמהות אלא לד'
- תפילות האמוראים בסיום תפילתם

דף יז

- המשך תפילות האמוראים
- מאמרים שהאמוראים היו רגילים לומר
- אם חוששים ליוהרא
- פטור אונן מכל המצוות
- העוסקים בקבורה ובניחום אבלים, אם חייבים בק"ש ובתפילה

דף יח

- המשמר את המת אם חייב במצוות
- קיום מצוות כשמהלך בבית הקברות
- אם המתים יודעים בצער החיים

דף יט

- המספר אחרי המת ואחרי מטתם של ת"ח
- נידוי על כבוד הרב
- במקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב

דף כ

- מדוע לראשונים אירעו ניסים ולנו לא
- דין נשים עבדים וקטנים בק"ש, תפילין, תפילה, מזוזה, ברכת המזון, ובקידוש
- נשים בברכת המזון מהתורה או מדרבנן
- בעל קרי בק"ש, ובברכת המזון
- אם הרהור כדיבור

דף כא

- ברכת המזון וברכת התורה, לפני ואחרי [הלימוד, והאכילה]
- ספק קרא ק"ש, ספק אמר אמת ויציב, ספק התפלל
- היה עומד בתפילה ונזכר שכבר התפלל, התחיל תפילת חול בשבת
- תפילת נדבה
- התחלת תפילה כשהציבור כבר באמצע שמונה עשרה
- הפסקה באמצע שמונה עשרה לאמן יהא שמיה רבה

דף כב

- אם בעל קרי מותר ללמוד
- תשעה קבין או ארבעים סאה לבעל קרי
- המתפלל או לומד ונזכר שהוא בעל קרי
- הטובל, והגיע סמוך לנץ החמה, כיצד קורא ק"ש
- המתפלל וראה צואה כנגדו או מצא צואה במקומו

היה קורא פרק שני ברכות

אהלים לנחלים. כנחלים נטויו כהלים נטוע: **אף [אהלים].** נתי מלרשות. אהלים לנחל נטועה נופלת כסה שנאמר ויטע אהלי מדברו (דניאל יא): **קנטרין ליה גגות.** קונטרין לו מופה להשיאו אשה: **יחזור לראש.** כגון שהיה יודע שבפרק זה טעה ולא מצא מיו יודע בחיפה מקום טעות: **כין פרק לפרק.** שיודע שגמר הפרשה וניין להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע היכן התחיל פרשה שלאחריה: **יחזור לרישא.** לפרשה ראשונה שבאותו פרק: **כין כיפיכם.** שיודע שלריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם לחזור אם לא: (ז) **ור"י יחזק.** לחזור וכו': **פרישה נקט.** כין לעטעות מכאן עד אחת ויליב וכו' ול"ל לחזור אלא לאחת שהפרשה שגורה בפיו: **מרנר' הלומנין.** אסה עסוקים במלאכתן בדאש אחיהן או בדאש אחותן והגיע זמן ק"ש קורין אפי מיד: **נדבך.** נניו של אבניס כמו נדבכין די אבן גלל (עזרא ו): **מה שאינן קורין לעשות כן כשפנה.** דללותא דמתי היו ובני כוונה הלכך אין מתפללין בדאש אחיהן ובדאש אחותן ובדאש אחיהן יכולין לעמוד אפי בלילה אבל בשאר יולאין אין מתפללין: **כין לך וכין כך.** כלומר כין מתאנה כין משאר אילוגות: **יורד ומתפלל.** דהא אינו מצוטנד למלאכה שהוא ברשות עלמו: **לפי שאין דעתו מיוצפת עליו.** מצטוחו ואם הקלו אלל פועלים מפני בטול מלאכה לא הקלו אלל בעל הבית: **כרוך דמך שמוטל כמקום מקומות קלי ליה כר' יהל ובפ שמוטל כיתה ומצפים לבין העמים כלומר כשמוטות (לף כג. ד"ה קלי ליה. ומוליו דמך ומעבדה שימנו ומא"כ נתגיר ושמים ליסור כלאתמרי בצ"ע (לף קמט.) רב אסי בריה סוטרו אלל בקדושה הוא לכך לף היה נקרא על שם אביו: **מנן התוכמין קורין כרוך אחין.** אפי' בזמן שהן עסוקין אלמה לף בעי כוונה: **מאעלתן ומוקין.** כלי שיהו קורין לסיבול ממלאכתן: **פרק ראשון.** פרשה שמע בעי כוונה: **קורין אם שמע ומבריכו לפניה ולאחריה.** כתקונה ובן בזמן תפלה: **אבל אין יוהדין לפני התיבה.** אין רשאין ליצול ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח לבור שיש בה טיוח מלאכה יותר מדאי: **מעין שמונה עשרה.** שניינו לעיל בלריכין כו' שכוללן ג' ברכות בברכה אחת ו' לשאות כסלכן]: **הא ר"ג הא רבי יהושע.** דתנן בפרק תפלת השחר (לקמן דף כח:) ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל שמ"ע ר' יהושע אומר פעמים אחת בשבת: **עושין שכרן.** שיוטלין שכר פעולתן לנד שעותנו לריכין למהר שלמלאכה ומתפללין מעין י"ח: **אבל עושין כשעותן.** בשבת אלא בתפלה ג' ראשונות וג' אחרונות הבינו באמצע, וכשאוכלין בבריכן לאחריה שתי ברכות הין אחת כתיקנה השניה פותה בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בשעותן או שהיה בבית הבית מסב עמהן מבריכין כתיקנן ארבע. ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק בתורה ובלבתך בדרך פרט לחתן מכאן אמ' הכונם את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב זכר. אוקימנא כבונם בתולה ומישום דטרוד במצוה פטור, דתיקנו לה מדבתיב (ד)[ה] בם בש"(בתך) ובל'(כתך) בד'(רך), כלומר אפי' בלבתך בדרך חייב אתה לדבר בם בדברי תורה, וכן (ג"א: הה) קרית שמע. ודתיקנו מדלא כתיב בלבת בדרך אלא בלבתך, ש"מ בלבתך דיוקי קרית שמע, אבל בלבת לדבר מצוה פטור, ש"מ שהעוסק במצוה זטרוד פטור מק"ש. ודוקא בתולה דאיכא טירודא ומצוה הוא דפטור, אבל הכונם את האלמנה אע"ג דמצוה היא כיון דליכא טירודא חייב (ד)בבעון מצוה (טירודא). וכן אבל וכניבא בו דאיכא טירודא דליכא מצוה טירודא. והכונם בתולה פטור מק"ש אם אם לא עשה מעשה עד מוצאי שבת שהן ד' לילות. אבל אבל חייב, דקימא לן כרב דאמר אבל חייב בכל מלוות האמוראות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן מאר.

אהלים לנחלים דכתיב [ג]כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה למהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות: **הקורא למפרע לא יצא וכו':** רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גגנא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אול אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן [ד]קרא [א]ומעה ואינו יודע להיכן טעה [ה] באמצע הפרק יחזור [ב]לראש בין בפרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין בכתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי אתא ואמר להו אמרו ליה [ג]אלן לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו: **מתני'** [ד]האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאין קורין בראש לעשות כן בתפלה [ב]חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא לילה הראשונה אמרו לו תלמידיו [ה]למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפי' שעה אחת: **גמ'** [ת]"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך [ד]ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין [ה]ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעי כונה ורמינהי הקורא את שמע צריך שיכון את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר [ו]הסבת ושמע ישראל מה להלן בהסבת אף כאן בהסבת אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי [ז]אמר רב ששת והוא שבטלין מלאכתן וקורין והתניא [ח]בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני [ט]ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלין פתן [י] ומברכין לפניה ולאחריה [יא]ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם והתניא מעין י"ח אמר רב ששת לא קשיא [יב]הא ר"ג הא ר' יהושע אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי אלא אידי ואידי ר"ג ולא קשיא [יג]כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעותן [יד]הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן [א] ומברכים לפניה [ב]ואין מברכים לאחריה שתים כיצד [ג]ברכה ראשונה כתקונה שניה פותה בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעותן או שהיה בעל הבית מסב עמהן מברכין כתיקונה: **חתן פטור מק"ש:** [ו]**תנו רבנן** [ז]**בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלבתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונם את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף הכא נמי רשות מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי אם בן לימא קרא בלבת מאי בלבתך שמע מינה בלבת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטרת אי**

עושין שכרן. שיוטלין שכר פעולתן לנד שעותנו לריכין למהר שלמלאכה ומתפללין מעין י"ח: **ואין מברכין לפניה.** שהיו מן המסובין לכתיב[ט] **נשאתם בניכם פרט לעוסק במצוה.** כגון פירסתים בפרק לקמן (דף ט). **ובוזלין.** שני ברכות בתחת שברכת המזון ובזין יהושלים לומות: **מתני'**

אהלים לנחלים. כמלוה נטיו כהלים נטוע: **אף [אהלים].** נתי מלרשות. אהלים לנחל נטועה נופלת כסה שנאמר ויטע אהלי מדברו (דניאל יא): **קנטרין ליה גגות.** קונטרין לו מופה להשיאו אשה: **יחזור לראש.** כגון שהיה יודע שבפרק זה טעה ולא מצא מיו יודע בחיפה מקום טעות: **כין פרק לפרק.** שיודע שגמר הפרשה וניין להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע היכן התחיל פרשה שלאחריה: **יחזור לרישא.** לפרשה ראשונה שבאותו פרק: **כין כיפיכם.** שיודע שלריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם לחזור אם לא: (ז) **ור"י יחזק.** לחזור וכו': **פרישה נקט.** כין לעטעות מכאן עד אחת ויליב וכו' ול"ל לחזור אלא לאחת שהפרשה שגורה בפיו: **מרנר' הלומנין.** אסה עסוקים במלאכתן בדאש אחיהן או בדאש אחותן והגיע זמן ק"ש קורין אפי מיד: **נדבך.** נניו של אבניס כמו נדבכין די אבן גלל (עזרא ו): **מה שאינן קורין לעשות כן כשפנה.** דללותא דמתי היו ובני כוונה הלכך אין מתפללין בדאש אחיהן ובדאש אחותן ובדאש אחיהן יכולין לעמוד אפי בלילה אבל בשאר יולאין אין מתפללין: **כין לך וכין כך.** כלומר כין מתאנה כין משאר אילוגות: **יורד ומתפלל.** דהא אינו מצוטנד למלאכה שהוא ברשות עלמו: **לפי שאין דעתו מיוצפת עליו.** מצטוחו ואם הקלו אלל פועלים מפני בטול מלאכה לא הקלו אלל בעל הבית: **כרוך דמך שמוטל כמקום מקומות קלי ליה כר' יהל ובפ שמוטל כיתה ומצפים לבין העמים כלומר כשמוטות (לף כג. ד"ה קלי ליה. ומוליו דמך ומעבדה שימנו ומא"כ נתגיר ושמים ליסור כלאתמרי בצ"ע (לף קמט.) רב אסי בריה סוטרו אלל בקדושה הוא לכך לף היה נקרא על שם אביו: **מנן התוכמין קורין כרוך אחין.** אפי' בזמן שהן עסוקין אלמה לף בעי כוונה: **מאעלתן ומוקין.** כלי שיהו קורין לסיבול ממלאכתן: **פרק ראשון.** פרשה שמע בעי כוונה: **קורין אם שמע ומבריכו לפניה ולאחריה.** כתקונה ובן בזמן תפלה: **אבל אין יוהדין לפני התיבה.** אין רשאין ליצול ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח לבור שיש בה טיוח מלאכה יותר מדאי: **מעין שמונה עשרה.** שניינו לעיל בלריכין כו' שכוללן ג' ברכות בברכה אחת ו' לשאות כסלכן]: **הא ר"ג הא רבי יהושע.** דתנן בפרק תפלת השחר (לקמן דף כח:) ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל שמ"ע ר' יהושע אומר פעמים אחת בשבת: **עושין שכרן.** שיוטלין שכר פעולתן לנד שעותנו לריכין למהר שלמלאכה ומתפללין מעין י"ח: **אבל עושין כשעותן.** בשבת אלא בתפלה ג' ראשונות וג' אחרונות הבינו באמצע, וכשאוכלין בבריכן לאחריה שתי ברכות הין אחת כתיקנה השניה פותה בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בשעותן או שהיה בעל הבית מסב עמהן מבריכין כתיקנן ארבע. ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלבתך בדרך פרט לחתן מכאן אמ' הכונם את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב זכר. אוקימנא כבונם בתולה ומישום דטרוד במצוה פטור, דתיקנו לה מדבתיב (ד)[ה] בם בש"(בתך) ובל'(כתך) בד'(רך), כלומר אפי' בלבתך בדרך חייב אתה לדבר בם בדברי תורה, וכן (ג"א: הה) קרית שמע. ודתיקנו מדלא כתיב בלבת בדרך אלא בלבתך, ש"מ בלבתך דיוקי קרית שמע, אבל בלבת לדבר מצוה פטור, ש"מ שהעוסק במצוה זטרוד פטור מק"ש. ודוקא בתולה דאיכא טירודא ומצוה הוא דפטור, אבל הכונם את האלמנה אע"ג דמצוה היא כיון דליכא טירודא חייב (ד)בבעון מצוה (טירודא). וכן אבל וכניבא בו דאיכא טירודא דליכא מצוה טירודא. והכונם בתולה פטור מק"ש אם אם לא עשה מעשה עד מוצאי שבת שהן ד' לילות. אבל אבל חייב, דקימא לן כרב דאמר אבל חייב בכל מלוות האמוראות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן מאר.

תורה אור השלם

1. בְּנְחָלִים נְטוּיוּ בְּגַנּוֹת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ כָּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם: במדבר כד ו
2. וְדִבַּרְתָּ מֻשָּׁה וְהִכְהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסָּמֵר וְשָׁמֹעַ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ. דברים כז ט

הגהות הב"ח

(ה) גמ' לפיכן נעשה יחזור לראש מתמלא הפ' יחזור כל"ל. (ב) שם ואפילו פתן ואפילו מבלעדן ואפילו מלוה. אבל אבל חייב אפילו בבלעדן אפילו בלוה. ומלי דמך שמוטל כמקום מקומות קלי ליה כר' יהל ובפ שמוטל כיתה ומצפים לבין העמים כלומר כשמוטות (לף כג. ד"ה קלי ליה. ומוליו דמך ומעבדה שימנו ומא"כ נתגיר ושמים ליסור כלאתמרי בצ"ע (לף קמט.) רב אסי בריה סוטרו אלל בקדושה הוא לכך לף היה נקרא על שם אביו: **מנן התוכמין קורין כרוך אחין.** אפי' בזמן שהן עסוקין אלמה לף בעי כוונה: **מאעלתן ומוקין.** כלי שיהו קורין לסיבול ממלאכתן: **פרק ראשון.** פרשה שמע בעי כוונה: **קורין אם שמע ומבריכו לפניה ולאחריה.** כתקונה ובן בזמן תפלה: **אבל אין יוהדין לפני התיבה.** אין רשאין ליצול ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח לבור שיש בה טיוח מלאכה יותר מדאי: **מעין שמונה עשרה.** שניינו לעיל בלריכין כו' שכוללן ג' ברכות בברכה אחת ו' לשאות כסלכן]: **הא ר"ג הא רבי יהושע.** דתנן בפרק תפלת השחר (לקמן דף כח:) ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל שמ"ע ר' יהושע אומר פעמים אחת בשבת: **עושין שכרן.** שיוטלין שכר פעולתן לנד שעותנו לריכין למהר שלמלאכה ומתפללין מעין י"ח: **אבל עושין כשעותן.** בשבת אלא בתפלה ג' ראשונות וג' אחרונות הבינו באמצע, וכשאוכלין בבריכן לאחריה שתי ברכות הין אחת כתיקנה השניה פותה בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בשעותן או שהיה בעל הבית מסב עמהן מבריכין כתיקנן ארבע. ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלבתך בדרך פרט לחתן מכאן אמ' הכונם את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב זכר. אוקימנא כבונם בתולה ומישום דטרוד במצוה פטור, דתיקנו לה מדבתיב (ד)[ה] בם בש"(בתך) ובל'(כתך) בד'(רך), כלומר אפי' בלבתך בדרך חייב אתה לדבר בם בדברי תורה, וכן (ג"א: הה) קרית שמע. ודתיקנו מדלא כתיב בלבת בדרך אלא בלבתך, ש"מ בלבתך דיוקי קרית שמע, אבל בלבת לדבר מצוה פטור, ש"מ שהעוסק במצוה זטרוד פטור מק"ש. ודוקא בתולה דאיכא טירודא ומצוה הוא דפטור, אבל הכונם את האלמנה אע"ג דמצוה היא כיון דליכא טירודא חייב (ד)בבעון מצוה (טירודא). וכן אבל וכניבא בו דאיכא טירודא דליכא מצוה טירודא. והכונם בתולה פטור מק"ש אם אם לא עשה מעשה עד מוצאי שבת שהן ד' לילות. אבל אבל חייב, דקימא לן כרב דאמר אבל חייב בכל מלוות האמוראות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן מאר.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ואין מברכין לפניה שאינה בן התורה. עי' לקמן (דף לה ע"ב) תוס' ד"ה לפניו ד"ה אמרו. ב"ק (דף כו ע"ב) תוס' ד"ה ולא. ביק. ובסוכה (דף כו ע"ב) תוס' ד"ה ולא ביק. ותוליו (דף קו ע"ב) תוס' ד"ה ולא ביק. תוס' ד"ה ואותם בי' במלאכת בעי"ב. עי' לקמן (דף מו ע"ב) תדע לסטוד ומסטוד לף' דמוייתא לסטוד פועלים עוקרים אותה. ולי"ע:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ואין מברכין לפניה. ני"ב וכ"ה בירוסה כ"ו ב) ומסולן ע"מו ג' ומסולה כ"ו ב) ומסולן ק"ו ג') אבל בירוסה כ"ה ובמאוהם ומברכין לפניה וכ"ה במוסקפתא (כ"ה הרסב"ם אבל לימל במוסקפתא שלנו):

רב ניסים גאון

למה נמסכו אהלים לנחלים. והוא שנאמר בתורה (במדבר כד) משמו של בלעם מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטוי:

מוסף רש"י

סרוכה. מנסגו (ע"ז ב'). חתן פטור מקריאת שמע. קריאת שמע שלאחרי תפלה. זמו ק"ש שעל המטה. אבל ק"ש של שחרית וערבית חייב (הפרדס עמי יד, האורוה ח"ב סי' ב, מחזור ויטרי סי' תסו, ולא מצינו בראשונים מי שפי' כן). **אם לא עשה מעשה.** פירוש משום דטירוד במתסבדת בעילת מלוה, אבל אם בעל חייב (שם ושם). **לפי שאין דעתו מיושבת עליו.** לף הקלו אבל בעל הבית שהוא בדאגת פועליו ביד הקלו (אוריה סי' סב ופרי"ד בשם רש"י).

מוסף התוספות

א. כדכתיב [תהלים מה] מר ואהלות. תוס' ה"ה. ב. כיון דעלה באילן לעשות מלאכתו, הוי כאדם שעלה לעלייה, ומצי להתפלל אי לאו משום שאין דעתו מיושבת עליו. שם. ג. דהא מילתא דפשיטא היא דכיון שכל אדם יכול להתפלל להתחלה מעין י"ח דפועליס צריכין לעשות כן. שם. ד. כדי שישכורוהו בעלי בתים. שם.

רבינו חננאל

א"ל ר' יוחנן ל"ש אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי. ואמר ר' יוחנן ואם פתח זה הקורא לפניו ירבו ימיכם, ודאי בפרק שני עומד דלישנא דזוזיא נקטא, ואי לא חזר לפרק ראשון, קרא ושנה יחזור למקום שטעה ואם אינו יודע באיזה מקום טעה יחזור לראש. **והתניא בית הלל אומרים** שעסקין במלאכתן וקוראין. **לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני.** דלכו"ע אסור במלאכה בפרשה שמע, משום דהא משוי ליה עראי. ת"ר **הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית** וכו'. ואסיקנא **פועלים** העושין מלאכה לבעל הבית בקבוע[תן בלבד בלא שכירות, קורין ק"ש בעונתה ומתפללין ר"ח ברכות כתיקנן, ואין יוהדין את

טז: היה קורא פרק שני ברכות

אי הכי מאי אידיא בתולה. לי אמרת בגמרא דטעמא משום טרדא ספיר גלגל מחמר שהוא תולה הטעם בגמרא לעמה גמ"א:

אסתנים אני. ואיכא למר סח גלי היה יכוין לתיקון אסור לגרמן בימי אבלו גלגל משום שמועה וגם לתוף לבשו

אי הכי מאי אידיא הכונם את הבתולה אפי' כונם את האלמנה נמי הכא טריד והכא לא טריד אי משום טרדא אפילו מטבעה ספינתו בים נמי [ה]אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חיב בכל מצות האמורות בתורה [א]חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר שנאמר [ו]פארך חבוש עליך וגו' אמרי התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה: **מתני'** [ז]רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו [ח]למדתנו רבינו [ט]שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר בני אדם אסתנים אני [י]וכשמת מטי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו [כ]למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין מטי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה [ל]חזן אם רוצה לקרות קריית שמע בלילה הראשון קורא רבן שמעון בן גמליאל אומר [מ]לא כל הרוצה ליטול את השם יטול: **גמ'** מ"ט דרבן (שמעון בן גמליאל קסבר [נ]אנינות לילה דרבנן דכתיב במעשר מצל לענין רחיקה למילות לדרבנן הוא ול"ש לעולה אימא לך לחנינות גילה לתוריית הוי גני מעשר. ויש לומר דמי אימא דהוי לתוריית גני מעשר. גני שלא לכניס לדרבנן נמי הוה לן למגזר דכל לתקון רבנן כעין לתוריית תקון: **אין** עומדין עליהם בשורה. דילמא מתי לאסוקי ליומתין: ופשיי

[2]ואחריתה ביום מר ובמקום אסתנים לא גזרו ביה רבנן: וכשמת מטי עבדו וכו': ת"ר עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים [ס]מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם [ע]עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל החמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך תניא אידך [פ]עבדים ושפחות אין מספידין אותן ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים: ת"ר [ק]אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילימא משום דלא ידעינן מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי תניא אידך [ר]עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית מעשה לסתור משום דחשיבי: א"ר אלעזר מאי דכתיב [ש]כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [ת]כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר [א]ושפתי רננות יהלל פי: ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא [ב]יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותבים ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחגינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. ר' זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם [ב]מאבותינו. ר' חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל יהוד לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לבנו את כל משאלות לבנו לטובה. רבי בתר צלותיה אמר הכי [ג]יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית [ד]ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

בפמליא

מתני' רחץ לילה הראשון **שמתה** אשתו. וקנקנה בו ביום ועע"פ שאבל אסור ברחיצה הוא רחץ כדלמוה טעמא לעמה גמ"א: מתי והוא מדם מעונג ומפונק: **גמ'** קסבר **מנינות** לילה דרבנן. ומ"ש לעיל מדם מעונג ומפונק שהיה ליל יום המיתה וכתיבה מנינות בתורייתא דכתיב לא תלכלכו בתוכי מעונג ומפונק ולא מפונק שהיה ליל יום המיתה:

מי לית ליה ערבוביא בריחיה[ב] שרי אפי' תוך שבעה וכן תניר רבינו שמואל ניולדת מבלה לגמרן תוך שבעה[ג] ולגמרן ממי מבעה בלה בן ומשמע ממי בעמ' יומא (ד' עז:) מי שיש לו מטעון בגלגל סך כדרכו ביום הכפורים ואינו מוסיף על"ג לסיכה כשאיש ביום"כ וכן משמע בירושלמי לגל לסול בלמילה הלל לחתימת בלמילה של מעונג מוכר כהלל לחתימת שאינה של מעונג מוכר כהלל לחתימת מי שיש לו מטעון בריחיה וכו': **אנינות** לילה דרבנן. ומ"ת וכי מאן ממי אינו נוהג בלגל במעשר מצל לענין רחיקה למילות לדרבנן הוא ול"ש לעולה אימא לך לחנינות גילה לתוריית הוי גני מעשר. ויש לומר דמי אימא דהוי לתוריית גני מעשר. גני שלא לכניס לדרבנן נמי הוה לן למגזר דכל לתקון רבנן כעין לתוריית תקון: **אין** עומדין עליהם בשורה. דילמא מתי לאסוקי ליומתין: ופשיי

[2]ואחריתה ביום מר ובמקום אסתנים לא גזרו ביה רבנן: וכשמת מטי עבדו וכו': ת"ר עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים [ס]מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם [ע]עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל החמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך תניא אידך [פ]עבדים ושפחות אין מספידין אותן ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים: ת"ר [ק]אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילימא משום דלא ידעינן מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי תניא אידך [ר]עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית מעשה לסתור משום דחשיבי: א"ר אלעזר מאי דכתיב [ש]כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [ת]כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר [א]ושפתי רננות יהלל פי: ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא [ב]יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותבים ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעוך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחגינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. ר' זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם [ב]מאבותינו. ר' חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל יהוד לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לבנו את כל משאלות לבנו לטובה. רבי בתר צלותיה אמר הכי [ג]יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית [ד]ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

בפמליא

מוסף רש"י

לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. סם גם מוחזק מכם ומסיד לכיכים מין זה גלגל נשוחב, שמעלמה שבעלמו שיכול לכיון לנו (לקמן יג:) גלי: כתב פרישות ויולאת מעות, שאינו יכול לבטל היחוני אחת. גם כל הרוצה ליטול יטול, למימי כיוכבל ומזוני פרישי (פסחים נה:).

מוסף תוספות

א. דבבניסת אלמנה נמי מצוה איכא. לקמיל לעיל. ב. אי קשיא ליה ערבוביא דריטשה. תוס' ד"ה אין. ג. דלא גרע מאסתנים דהכא. שם.

תורה אור השלם

1. הָאַנָּה דֹּם מְתִים אֲבָל הָאָדָם דָּם מְתִים אֲבָל עָלֶיךָ וּבְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרֻגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲשֶׂה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאבֵל: יחזקאל כד יז
2. וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל כָּל מָתְנַיִם שָׂק וְעַל כָּל רֹאשׁ קָרְחָה וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מַר: עמוס ח י
3. כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי: תהלים סג ה
4. כְּמוֹ חֵלֶב וְדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי: תהלים סג ו

רבינו חננאל

ובמקום אסתנים לא גזרו רבנן. אבל אסור ברחיצה ואפי' אסתנים [מותנן] אלא אם הוא מסוכן שאם אינו רוחץ מסתכן פטור. דכיון דלרפואה הדחק כשעת הדחק הוא ושרינן ליה. ולאו כל מאן דאמר אימסנים אני מהימני' ליה אלא עד דאמרו הבקיאין. **מתני'** חתן אם רצה לקרות את שמע בלילה הראשון קורא וכו'. קי"ל כשמואל דמתניתין אע"ג דר' יוחנן אמר מוהלכת השיטה ומורים לה לרשב"ג כיחידאה, הא דרב ששיא בריה דרב אידי עיקר, דהוא אמר לעולם לא תימוך ומורים לה סתמא דרבנן וכוותיה[ן] עבדינן. ת"ר **עבדים ושפחות אין אומרים עליהם ברכת אבלים.** שהיא ברכת רחבה. ואמר ר' יוחנן ברכת אבלים בעשרה ואין אבלים מן המנין. **ובנחומי אבלים.** עומדין בשורה כשהוזרין מקבורת המת ומנחמין את האבל ואין שורה פחות מעשרה בני אדם. ת"ר אין קורין אבות אלא לג' ואין קורין אמהות אלא לד'. אין אומרים זכור לנו ברית אבות אלא לשלשה. אומר זכור לנו זכות אברהם יצחק ויעקב מיכן ולמטה אין מזכירין. וכך אין מזכירין זכות אמהות אלא לארבע. אלא עד יעקב חשיבי וחזרייתה גחלה, אבל השבטים לא חשיבי כי הני, לפיכך אין מזכירין וניתלין בזכותן. ד"א אין משבחין את המת בהספד שהוא בן ראובן ולא בן שמעון אלא שהוא בן אברהם יצחק ויעקב והנשים שהן בנות שרה רבקה רחל ולאה. וכמה פירושים אחרים כיוצא בהם.

בתי מדרשות מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות

ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו **אהלים לנחלים, דכתיב 'כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע' וגו', לומר לך: מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים** [בתי מדרשות] **מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות.**

◆◆◆

שנינו במשנה **הקורא למפרע לא יצא, וכו'.**

רבי אלעזר הולך לבית המדרש בעת שרבי אמי ורבי אסי מעמידים לו חופה

רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא [היו קושרים ומכינים חופה] **לרבי אלעזר,** לנישואיו.

אמר להו רבי אלעזר: **אדהכי והכי** [בינתיים] **איזיל** [אלך] **ואשמע מלתא דבי מדרשא, ואיתי ואימא לכו** [ואני יבא ויאמר לכם מה אמרו בבית המדרש].

טעה ודילג באמצע פרק בק"ש, ואינו יודע איזה תיבות דילג

אזל [הלך רבי אלעזר], **אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי** [ומצא תנא ששונה לפני רבי] **יוחנן, קרא** קריאת שמע **וטעה ואינו יודע להיכן טעה,** אם הוא עומד **באמצע הפרק, יחזור לראש** הפרק, שהרי אינו יודע מה דילג.

סיים פרשה, ואינו יודע אם סיים את הפרשה הראשונה או השניה

אם הוא עומד **בין פרק לפרק, יחזור לפרק ראשון,** שיודע שגמר את הפרק ואינו יודע אם גמר את פרשת 'ואהבת' וצריך להתחיל 'והיה אם שמוע', או שגמר 'והיה אם שמוע' וצריך להתחיל 'ויאמר', יחזור ויתחיל 'והיה אם שמע'.

טעה בתיבת 'וכתבתם'

אם הוא עומד **בין כתיבה לכתיבה** - שיודע שהוא אוחז כעת ב'וכתבתם', אלא שאינו יודע אם ב'וכתבתם' שבפרק ראשון או 'וכתבתם' שבפרק שני, **יחזור לכתיבה ראשונה.**

אמר ליה רבי יוחנן לתנא ששנה לפניו: **לא שנו** שצריך לחזור ל'וכתבתם' הראשון, **אלא שלא פתח ב'למען ירבו ימיכם', אבל פתח ב'למען ירבו ימיכם' סרכיה נקט ואתי** [תפס ובא עם הרגלו], ובודאי אמר פרשת והיה אם שמוע וכן פרשת ויאמר, שהרי הפרשה שגורה בפיו.

אתא - בא רבי אלעזר לרבי אמי ורבי אסי, **ואמר להו** חידוש זה.

אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה, דיינו.

משנה

ק"ש ותפילה בראש האילן או הנדבך

האומנין קורין ק"ש **בראש האילן ובראש הנדבך** [בנין של אבנים].

מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה, שתפילה היא בקשת רחמים, ובראש האילן הם מפחדים שמא יפלו ואינם יכולים לכוין.

חתן פטור מק"ש

חתן פטור מקריאת שמע לילה הראשונה ועד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה.

הנהגת רבן גמליאל בענין זה

ומעשה ברבן גמליאל שנשא אשה, וקרא לילה הראשונה.

אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע.

אמר להם: איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפילו שעה אחת.

גמרא

ק"ש ותפילה בראש האילן או הנדבך

תנו רבנן, האומנין קורין ק"ש **בראש האילן ובראש הנדבך.**

ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה, שענפיהם מרובים ויכולים לעמוד שם בלא דוחק, ואינם מפחדים שמא יפלו.

ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין, כיון שהם מפחדים שמא יפלו מהם, ואינם יכולים לכוין.

ובעל הבית בין כך ובין כך - בין מאילן התאנה ובין משאר אילנות **יורד למטה ומתפלל,** שהרי אינו משועבד למלאכה שהוא הוא ברשות עצמו, **לפי שאין דעתו מיושבת עליו** אם יתפלל על העץ, ולא הקילו בזה אלא בפועלים מפני ביטול מלאכתם.

סתירה בדין התעסקות במלאכה אחרת בק"ש

רמי ליה רב מרי ברה דבת [בן של בת של] **שמואל לרבא, תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך,** ומשמע שיכולים לקרוא קריאת שמע אפילו בזמן שהם עסוקים במלאכתם, **אלמא לא בעי** [הרי מוכח שלא צריך] **כונה,** שהרי אפשר להתעסק בדברים אחרים, תוך כדי שאומר ק"ש.

ורמינהי, הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר 'שמע ישראל', ולהלן הוא אומר 'הסכת ושמע ישראל', מה להלן בהסכת, אף כאן בהסכת.

אשתיק - רבא שתק ולא ענה על סתירה זו.

אמר ליה רבא: **מידי שמיע לך בהא** [האם שמעת דבר בענין זה]?

יישוב הסתירה: האומנים מפסיקים ממלאכתם כשקורא ק"ש

אמר ליה רב מרי: **הכי אמר רב ששת, והוא** - מה שאמרו שהאומנים קוראים בראש האילן, אין הכונה שהם קוראים ק"ש תוך כדי שהם עוסקים במלאכתם, אלא **שבטלין ממלאכתן וקורין.**

קושיא מברייתא מפורשת שהאומנים קוראים ק"ש כשעסוקים במלאכתם

והתניא, בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין, הרי מפורש שהם קוראים ק"ש תוך כדי שהם עסוקים במלאכתם?

תירוץ: רב ששת דיבר על פרק ראשון, ובית הלל על פרק שני

לא קשיא, הא - מה שאמר רב ששת שבטלים ממלאכתם וקוראים, מדובר **בפרק ראשון** - בפרשת שמע שבו צריך כונה, **הא** - מה שבית הלל אומרים בבריתא 'עוסקין במלאכתן וקורין', מדובר **בפרק שני,** שבו אין צריכים לפסוק ממלאכתם.

◆◆◆

תפילת הפועלים

תנו רבנן, הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית, קורין קריאת שמע, ומברכין לפניה ולאחריה - ברכות ק"ש.

ואוכלין פתן, ומברכין לפניה ברכת המוציא, **ולאחריה** ברכת המזון.

ומתפללין תפלה של שמונה עשרה.

אבל אין יורדין לפני התיבה, ואין נושאין כפיהם, שבזה יש ביטול מלאכה יותר מדאי.

קושיא מברייתא אחרת שכתוב שמתפללים מעין שמונה עשרה

והתניא: מעין שמונה עשרה [ג' ברכות ראשונות בשלימותם, תפילת 'הביננו' הכוללת את הברכות האמצעיות של שמונה עשרה, וג' ברכות אחרונות בשלימות]?

תשובה: זו מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע

אמר רב ששת: לא קשיא, הא - הברייתא שאומרת שהפועלים מתפללים שמונה עשרה היא דעת **רבן גמליאל** הסובר שכל אדם מתפלל שמונה עשרה, **הא** הברייתא שאומרת שהפועלים מתפללים מעין שמונה עשרה היא דעת **רבי יהושע** הסובר שכל אדם מתפלל מעין שמונה עשרה.

קושיא על התירוץ: אם הברייתא שאומרת שמתפללים 'מעין שמונה עשרה' היא דעת רבי יהושע, למה הברייתא מדברת רק על פועלים

אי רבי יהושע, מאי איריא פועלים, אפילו כל אדם נמי, שהרי רבי יהושע סובר שכל אדם מתפלל מעין שמונה עשרה?

תשובה חדשה: ברייתא אחת מדברת על פועלים שמקבלים שכר רגיל על עבודתם, והברייתא השניה על פועלים שמקבלים רק 'סעודה' בעד עבודתם

אלא אידי ואידי [זה וזה, שתי הברייתות] הם דעת **רבן גמליאל** שכל אדם מתפלל שמונה עשרה, **ולא קשיא, כאן בעושין בשכרן** - כשמקבלים שכר מלא על עבודתם, צריכים למהר בתפילתם ומתפללים מעין שמונה עשרה.

כאן בעושין בסעודתן - שמקבלים בעד עבודתם רק סעודה, אינם צריכים למהר בתפילתם בשביל שכר מועט כזה, ומתפללים שמונה עשרה.

ראיה לתשובה זו שיש הבדל בין שמקבלים שכר רגיל על עבודתם או שמקבלים סעודה

והתניא, הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית, קורין קריאת שמע ומתפללין.

ואוכלין פתן, ואין מברכים לפניה, שברכה ראשונה אינה מן התורה.

אבל מברכין לאחריה שתים, שברכת המזון דאורייתא, **כיצד** מברכים שתים: **ברכה ראשונה כתקונה. שניה פותח בברכת הארץ, וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ** - את הברכה השניה מתחילים ב'נודה לך', ואינם חותמים 'ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון', אלא ממשיכים ברחם נא וחותמים 'ברוך אתה ה' בונה ברחמיו ירושלים', שברכת הארץ ובנין ירושלים דומים, ואפשר לכוללם בברכת אחת.

במה דברים אמורים שמברכים ברכת המזון מקוצרת, **בעושין בשכרן.**

אבל עושין בסעודתן, או שהיה בעל הבית מיסב עמהן, מברכין כתיקונה.

◆◆◆

שנינו במשנה **חתן פטור מקריאת שמע.**

העוסק במצוה והכונס את הבתולה פטורים מק"ש

תנו רבנן, 'בשבתך בביתך' פרט לעוסק במצוה.

'ובלכתך בדרך' פרט לחתן. מכאן אמרו, הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב.

ביאור הלימוד: 'ובלכתך בדרך' היינו שהולך בדרך לדבר הרשות, ורק אז חייב בק"ש ולא כשהולך לדבר מצוה

מאי משמע - איך משמע בפסוק שהעוסק במצוה פטור מק"ש?

אמר רב פפא: ממה שנאמר 'ובלכתך בדרך' משמע שהחיוב בק"ש הוא כשעסוק בדבר **כי** - כמו הליכה ב**דרך, מה דרך רשות** - שאינו הולך לדבר מצוה, **אף הכא נמי** חיובו בק"ש אינו אלא כשעוסק בדבר ה**רשות,** ולא בדבר מצוה.

קושיא על הלימוד: 'ובלכתך בדרך' כולל כל דרך שאדם הולך, ולפעמים הולך לדבר מצוה, נמצא שגם ההולך לדבר מצוה חייב בק"ש

מי לא עסקינן דקאזיל [שהולך] **לדבר מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי?**

ביאור חדש: הלימוד ממה שנאמר 'בלכתך' ולא נאמר 'בלכת'

אם כן לימא קרא [יאמר הפסוק]: **'בלכת', מאי 'בלכתך'? שמע מינה בלכת דידך** [שלך, לצורכך, לדבר הרשות] **הוא דמחייבת, הא דמצוה** [שאתה הולך בדרך שאינה שלך אלא של גבוה, לצורך מצוה] **פטירת.**

קושיא: אם עוסק במצוה פטור מק"ש, מדוע הכונס את האלמנה חייב

[עמוד ב] **אי הכי** [אם כן], שהעוסק במצוה פטור מק"ש, **מאי איריא** [למה מדובר על] **הכונס את הבתולה, אפילו כונס את האלמנה נמי** [גם כן] יפטר מק"ש, שהרי הוא עסוק במצוה?

תשובה: הכונס את האלמנה אינו טרוד

הכא [כאן, הכונס את הבתולה] **טריד,** ולכן הוא פטור מק"ש, **והכא** [כאן, הכונס את האלמנה] **לא טריד,** ולכן אף שהוא עסוק במצוה אינו פטור מק"ש.

בירור: אם כן כל מי שטרוד יפטר מק"ש ולא רק העוסק במצוה

אי משום טרדא [אם יסוד הפטור הוא משום טרדה], **אפילו טבעה ספינתו בים נמי** [גם כן יפטר מק"ש, שהרי הוא טרוד]?

[ראיה שהטרוד בדבר הרשות אינו פטור מק"ש]: **אלמה** [למה] **אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן 'פאר', שנאמר 'פארך חבוש עליך' וגו'?**

ביאור: רק מי שטרוד בדבר מצוה פטור מק"ש, אבל הטרוד בדבר הרשות חייב

אמרי, התם טרדא דרשות [שם הוא טרוד בדבר הרשות], **הכא טרדא דמצוה,** [כאן הוא טרוד בדבר מצוה], והפטור אינו אלא כשעסוק במצוה וטרוד בה.

משנה

רבן גמליאל 'רחץ' אע"פ שהיה אבל

רחץ לילה הראשון שמתה אשתו.

אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ.

אמר להם: איני כשאר בני אדם, אסטניס [אדם מעונג ומפונק] **אני.**

רבן גמליאל קיבל תנחומים על טבי עבדו

וכשמת טבי עבדו, קבל עליו תנחומין, אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים.

אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה.

חתן שרצה לקרוא ק"ש בלילה הראשונה

חתן אם רוצה לקרות קריאת שמע לילה הראשון, קורא.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

גמרא

טעם שרשב"ג רחץ בלילה שמתה אשתו

מאי טעמא דרבן (שמעון בן) גמליאל שרחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו?

מפני שאשתו מתה ביום ו**קסבר אנינות לילה דרבנן, דכתיב 'ואחריתה כיום מר', ובמקום אסטניס לא גזרו ביה רבנן.**

✦✦✦

שנינו במשנה **וכשמת טבי עבדו וכו'** קיבל עליו תנחומין.

אין מקבלים תנחומים על אבלים

תנו רבנן, עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה - אין עושים שורה מסביב לאבל [כשחוזרים מבית הקברות] לנחמו, **ואין אומרים עליהם ברכת אבלים** [המבוארת במסכת כתובות דף ח], **ותנחומי אבלים.**

מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר,

נכנסו תלמידיו לנחמו.

כיון שראה אותם, עלה לעלייה כיון שלא רצה לקבל תנחומין על שפחתו, **ועלו אחריו.**

נכנס לאנפילון [בית קטן שלפני טרקלין גדול]. **נכנסו אחריו.**

נכנס לטרקלין. נכנסו אחריו.

אמר להם: כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים - שתבינו ברמז מועט, **עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין** - אין אתם מבינים אפילו ברמז ברור.

לא כך שניתי לכם, עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים, אלא מה אומרים עליהם, כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו, 'המקום ימלא לך חסרונך', כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו, 'המקום ימלא לך חסרונך'.

האם מספידים עבדים

תניא אידך: עבדים ושפחות אין מספידין אותן.

רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא אומרים עליו, הוי [לשון גניחה וצעקה] **איש טוב, ונאמן, ונהנה מיגיעו.**

אמרו לו: אם כן מה הנחת לכשרים.

♦ ♦ ♦

ק לאברהם יצחק ויעקב קוראים 'אבות', ורק לשרה רבקה רחל ולאה קוראים 'אמהות'

תנו רבנן: אין קורין אבות אלא לשלשה, שאומרים 'אברהם אבינו' 'יצחק אבינו' ו'יעקב אבינו', אבל לשבטים ולדורות שאחריהם אין קוראים 'אבות'. **ואין קורין אמהות אלא לארבע.**

הצעת טעם: מפני שרק באבות אלו אנו יודעים בודאי שאנחנו צאצאיהם

אבות מאי טעמא? אילימא [אם תאמר] **משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן** [שאיננו יודעים אם אנו באים משבט ראובן], **אי משמעון קא אתינן** [או שאנו באים משבט שמעון], וממילא איננו יודעים מי הוא אבינו.

דחיית הטעם: הרי גם בארבע אמהות איננו יודעים בודאי שאנחנו צאצאיהם

אי הכי, אמהות נמי לא ידעינן, אי מרחל קא אתינן, אי מלאה קא אתינן.

טעם חדש: רק שלש אבות וארבע אמהות יש להם חשיבות להיקרא אבות ואמהות

אלא עד הכא, חשיבי, טפי [יותר] **לא חשיבי.**

♦ ♦ ♦

האם קוראים לעבדים בלשון כבוד 'אבא פלוני' [כמו שאנו אומרים 'מר פלוני']

תניא אידך, עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית, ושל רבן גמליאל היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית.

מקשה הגמרא: **מעשה לסתור,** הלא המעשה של בית רבן גמליאל סותר את ההלכה המבוארת בבריתא?

מתרצת הגמרא: **משום דחשיבי** - מפני שעבדי רבן גמליאל היו חשובים קראו להם בלשון חשיבות.

♦ ♦ ♦

דרשה מפסוק על שכר הקורא ק"ש ומתפלל

אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב 'כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי'.

'כן אברכך בחיי', זו קריאת שמע.

'בשמך אשא כפי', זו תפלה.

ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר 'כמו חלב ודשן תשבע נפשי'.

ולא עוד, אלא שנוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: 'ושפתי רננות [שתי רננות, עולם הזה ועולם הבא] **יהלל פי'.**

♦ ♦ ♦

תפילת רבי אלעזר לאחר סיום תפילתו

רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה [לאחר שסיים תפילתו] **אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו** [בגורלינו] **אהבה ואחוה ושלום וריעות,**

ותרבה גבולנו בתלמידים,

ותצליח סופנו אחרית ותקוה, שתהיה אחריתנו טובה, ונראה מה שקיוינו.

ותשים חלקנו בגן עדן,

ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך,

ולא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום, אלא **ונשכים** בכל בוקר **ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך.**

ותבא לפניך קורת נפשנו [ספוק צרכינו וקורת רוחינו] **לטובה.**

תפילת רבי יוחנן לאחר סיום תפילתו

רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו, ותביט ברעתנו - תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו, **ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעזך, ותתעטף בחסידותך, ותתאזר בחנינותך, ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך.**

תפילת רבי זירא לאחר סיום תפילתו

רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא, ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו.

תפילת רבי חייא לאחר סיום תפילתו

רבי חייא בתר דמצלי אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.

תפילת רב לאחר סיום תפילתו

רב בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של חלוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה.

תפילת רבי לאחר סיום תפילתו

רבי בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים [שלא יתגרו בי] **ומעזות פנים** [שלא יוציאו עלי לעז ממזרות], **מאדם רע, ומפגע רע, מיצר רע, מחבר רע, משכן רע, ומשטן המשחית, ומדין קשה, ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית, בין שאינו בן ברית** [שאינו מהול].

[רבי התפלל זאת אף שהיו שוטרים ממונים מטעם 'אנטונינוס' להינקם ממי שפעל דבר כנגד רבי, ולא סמך על כך אלא התפלל]

ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי.

תפילת רב ספרא לאחר סיום תפילתו

רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

הַיָּה קוֹרֵא פֶּרֶק שֵׁנִי בְּרָכוֹת יז.

בפמליא של מעלה. מתבונת שרי האומות. שכשהשרים של מעלה יש מגר ביניהם מיקח יש קטטה בין האומות ועתה תשוב להלחם עם של פרס (דניאל י): **ובפמליא של מטה.** מתבונת התחתונים: **נקרן זורח.** זוהר הוא: **ומי מעכב.** שלין הגו עושים לעזוך: **שחור שבשיפה.** יפר הרע שבלבנון המתמיכנו: **חיני דדמי.** לא היימי תשוב והגון לחיות עוכר: **ועבשיו שנולדתי.** מה תשיבותי שרי חני כלילו לא נולדתי: **ק"ו.** שבשיתני עפר חני: **מרק.** כלה והתם: **כי הוה מפייס בפרח דזיבו.** על שם שחיוב נפטר כשם טוב: **מרגלא בפומיה.**

בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהו עוסקין לשמה. ר' אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל יהוה לבנו ואל יחשכו עינינו איבא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה ור' אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. רבא בתר צלותיה אמר הכי [ה]אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי ק"ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי. מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי [ז]אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני ממפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי [ח]רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי כאילו שנתמעטו כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני. [ט]ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה [י]טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה ומלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט [יא]שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם עדום ביראה [יב]מענה רך [יג]משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר [יד]ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם [טו]לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. מרגלא בפומיה דרב [לא כעולם הזה העולם הבא] [טז]העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר [יז]ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנא' [יח]נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין [יט]באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גבריהו בי רבנן ונטרין לגבריהו עד דאתו מבי רבנן. כי הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי ואמרי לה מבי ר' חנינא אמרי ליה הכי עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי ר' שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי [כ]אלופינו מסובלים וגו' אלופינו מסובלים רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ור' אלעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורים אין

ונפשי כעפר לכל תהיה. מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שנהיה נם כאלו לעולם כמו שהוא מושל והיה זרעך כעפר הארץ: **אני בריה וחברי בריה.** כלומר יש לו נם כמוני להכחין בין טוב לרע: **העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.** ופ"ת אמר רב יהושע אמר רב פרק מקום שנהגו (ד' נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ופ"ל דהכא מיירי שלומד [כא]שלא לקבל מתניו [כב]והתם מיירי שלומד ע"מ שיכבדוהו [כג]:

פרק

תורה אור השלם

1. טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו:
קהלת ז א
2. מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף:
משלי טו א
3. ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד:
תהלים קיא י
4. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו:
שמות כד יא
5. נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזינה אמרתי:
ישעיהו לב ט
6. אלופינו מסבלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובתינו:
תהלים קמד יד

מסורת הש"ס

כפמליא של מעלה (דניאל י:), כ) נני ע"ז ס"ב יומח כ: כוס מניים ר"מ ספרא לתזיע, ג) מנחות קף קי, ועיל ס: [ע"ז כ:], ד) [ע"ז כ:-כ"ו], ה) ס"ה לנומיכם נף נאמר שלח לשוחיכם, ו) סוטה קף כח., ז) [ד"ו קי:], ח) [מכלים פ"ו], ט) [ע"ז כ:], י) [ע"ש מגלת ד. תוספות ד"ה ובל השוקד ותוס' שבתים ב: ד"ה ובלן ותוס' מיר כ: ד"ה שמתוך ותוס' סוטה כ: ד"ה לעולם].

גליון הש"ס

ברש"י ד"ה אני בר': ובן חברי עם הארץ. עי' סוטה קף נו ע"ב תוס' ד"ה לעולם:

מוסף רש"י

אחד המרבה ואחד הממעיט. לחניה קרנות (מנחות קי:), באקרויי בנייהו בני. שמוחות על ניחן להניחן נניח הספר לקנות מקרא (סוטה נא.).

מוסף תוספות

א. [ו]אינו לומד כדי לקיים. תוס' ב"ק פ"ח. ב. שלומד התורה ומקיים המצות כדי שיכבדוהו. עם.

רב ניסים גאון

ונעפעך יישירו נגדך. איתי' מפרש במסכתא מגילה בפרק קמא דף כח:) אמר לי' רמי בר [חמא] לרבי ירמיה מדיפתי מאי (משלי ד) ונעפעפיך יישירו נגדך אמר ליה אלו דברי תורה שכתב בהן (שם כג) התעיף עיניך בו (וישרים) [אפילו] תכי מיושרין] הן אצל ר' מאיר:

יז: היה קורא פרק שני ברכות

פרץ זה אחיתופל[ב]. שפרץ פרצה במלכות בית דוד[א]. יונתן זה דוסתי שיצא לתרבות רעה כדמפרש בתלמוד (דף קו:): **צוחה** זה נחזי. שסיה מלורע וכמיני בית טמא טמא יקרא והייתו לוחה[ב]: **והם** נזונין בזרוע. ולכך יש להגיה[ג] בתקיעות וסס בזרוע עדיף כמו ולא גרסינן עדיף לא כמו:

תרי זימני בשתא. אבל בעלמא שמינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין ואמאי יספי ליתכנסי ליה ולימני בספר הצפיח שאבר הרב רבי יהודה בר בתירלי שאמר שסיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה לתלוי ובכלה ללמוד: **רב** שישא בריה דרב אידי **אמר** לעולם לא תחליף. פרי"ח להלכה כרב[ד] שאם לסוד בתלמוד ולהלכה כרשב"ג דאמר כל כל הרוצה ליעול את הסם יעול (ה) וכל מקום שאנה רבן שמעון בן גמליאל מתנמנמין הלכה כמותו מוך מעבד ולילן ולמיס לחברותא (כתובות עז.) וכן פסק ר"ח ומיהו אנו שנשמוש פעם אין אנו מכווינים היטב גם מתן יש לקרות לתלמיד נלהה כיהכה[ה] גם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה[ו] אבל לעשות מלאכה בתשעה באב אין לעשות מלאכה:

הדרן עלך היה קורא

מי שהתו מוטל לפניו. רש"י גריס מי שאמו אחר תפלת שחרית שאבל נלאה לי"י שהוא אחר היום קודם לתלמיד בסיפיה מק"ש וכלן מתחיל ממי מפקוח ק"ש וביהוצלמי גריס כמו כן: **פטור** מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא ל"ל בזן כתיב למען תזכור כו' עד כל ימי חייך יכול שאתה עוסק בתיש ולא יהיס שאתה עוסק בתיש ולא יהיס פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין:

הבי גריס רש"י שלאחר המטה לחפילו המטה לריכה להם מייבין לפי שלעולם[ג] לא היו רגילים לשאת שכבר נשאו מלקח ותיכה קלח לשלמן לפרס מאי קאמר לפי לריכה להם ולא לא היו נוסאין כלל את המת לכך נלאה בנגדם הספרים שלפני המטה ושלאחר המטה את שהמטה לריכה להם פטורין מין לריכה להם מייבין: **אלו** ואלו **פטורין מן התפלה.** אבל בק"ש ובתפילין אהן מדאורייתא מייבים וריש לקיש אמר מי שאמו מוטל לפניו לפטור מן קריאת שמע ומן התפילין וכו' כל אהן לפטור מן התפלה אבל לא בני בעי למיתי בריש אבל אהן שנוסאי המטה

מי שמתו מוטל לפניו: [ד]פטור מק"ש (ה) ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה: [ו]נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין [ז]ואלו ואלו פטורים מן התפלה [ח]קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ו)[נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון]: **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי [ט]מי [י]שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מסיב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין

שיש מלוה להגיה כמו שהגיה הרב בעל המאור (ברכות יט:) ולא כמו שהגיה הרב בעל העיטור (הובא בשיטה מקובצת ברכות יט:) שהגיה ולא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה ולא יעשה מלאכה בתשעה באב אין לעשות מלאכה:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו. רש"י גריס מי שמתו אחר תפלת השחר שאבל נלאה לי"י שהוא אחר היום קודם לתלמיד בסיפיה מק"ש וכלן מתחיל ממי מפקוח ק"ש וביהוצלמי גריס כמו כן: **פטור** מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא ל"ל בזן כתיב למען תזכור כו' עד כל ימי חייך יכול שאתה עוסק בתיש ולא יהיס שאתה עוסק בתיש ולא יהיס פטור מקריאת שמע ומן התפלה

ומן התפילין:

הבי גריס רש"י שלאחר המטה לחפילו המטה לריכה להם מייבין לפי שלעולם[ג] לא היו רגילים לשאת שכבר נשאו מלקח ותיכה קלח לשלמן לפרס מאי קאמר לפי לריכה להם ולא לא היו נוסאין כלל את המת לכך נלאה בנגדם הספרים שלפני המטה ושלאחר המטה את שהמטה לריכה להם פטורין מין לריכה להם מייבין: **אלו** ואלו **פטורין מן התפלה.** אבל בק"ש ובתפילין אהן מדאורייתא מייבים וריש לקיש אמר מי שאמו מוטל לפניו לפטור מן קריאת שמע ומן התפילין וכו' כל אהן לפטור מן התפלה אבל לא בני בעי למיתי בריש אבל אהן שנוסאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין [ז]ואלו ואלו פטורים מן התפלה [ח]קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ו)[נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון]: **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי [ט]מי [י]שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מסיב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין

פרץ זה אחיתופל[ב]. שפרץ פרצה במלכות בית דוד[א]. יונתן זה דוסתי שיצא לתרבות רעה כדמפרש בתלמוד (דף קו:): **צוחה** זה נחזי. שסיה מלורע וכמיני בית טמא טמא יקרא והייתו לוחה[ב]: **והם** נזונין בזרוע. ולכך יש להגיה[ג] בתקיעות וסס בזרוע עדיף כמו ולא גרסינן עדיף לא כמו:

תרי זימני בשתא. אבל בעלמא שמינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין ואמאי יספי ליתכנסי ליה ולימני בספר הצפיח שאבר הרב רבי יהודה בר בתירלי שאמר שסיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה לתלוי ובכלה ללמוד: **רב** שישא בריה דרב אידי **אמר** לעולם לא תחליף. פרי"ח להלכה כרב[ד] שאם לסוד בתלמוד ולהלכה כרשב"ג דאמר כל כל הרוצה ליעול את הסם יעול (ה) וכל מקום שאנה רבן שמעון בן גמליאל מתנמנמין הלכה כמותו מוך מעבד ולילן ולמיס לחברותא (כתובות עז.) וכן פסק ר"ח ומיהו אנו שנשמוש פעם אין אנו מכווינים היטב גם מתן יש לקרות לתלמיד נלהה כיהכה[ה] גם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה[ו] אבל לעשות מלאכה בתשעה באב אין לעשות מלאכה:

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו. רש"י גריס מי שמתו אחר תפלת השחר שאבל נלאה לי"י שהוא אחר היום קודם לתלמיד בסיפיה מק"ש וכלן מתחיל ממי מפקוח ק"ש וביהוצלמי גריס כמו כן: **פטור** מק"ש. בירושלמי מפרש טעמא ל"ל בזן כתיב למען תזכור כו' עד כל ימי חייך יכול שאתה עוסק בתיש ולא יהיס שאתה עוסק בתיש ולא יהיס פטור מקריאת שמע ומן התפלה

ומן התפילין:

הבי גריס רש"י שלאחר המטה לחפילו המטה לריכה להם מייבין לפי שלעולם[ג] לא היו רגילים לשאת שכבר נשאו מלקח ותיכה קלח לשלמן לפרס מאי קאמר לפי לריכה להם ולא לא היו נוסאין כלל את המת לכך נלאה בנגדם הספרים שלפני המטה ושלאחר המטה את שהמטה לריכה להם פטורין מין לריכה להם מייבין: **אלו** ואלו **פטורין מן התפלה.** אבל בק"ש ובתפילין אהן מדאורייתא מייבים וריש לקיש אמר מי שאמו מוטל לפניו לפטור מן קריאת שמע ומן התפילין וכו' כל אהן לפטור מן התפלה אבל לא בני בעי למיתי בריש אבל אהן שנוסאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין [ז]ואלו ואלו פטורים מן התפלה [ח]קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ו)[נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון]: **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי [ט]מי [י]שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מסיב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין

מצי למיעבד הכי והתניא [כ]אין מעבירין על המצות אלא לדבר מצוה אחרת הבאה בעקבותיה כגון שחיטת פסח אחר שחיטת פסח ומילת בן אחר מילת בן ומילת בן אחר שחיטת פסח אבל לא שחיטת פסח אחר מילת בן שאין דחויה מפני הטומאה ומילת בן אחר שחיטת פסח אבל לא שחיטת פסח אחר מילת בן שאין דחויה מפני הסכנה ומילת בן אחר מילת בן אבל לא שחיטת פסח אחר שחיטת פסח שאין דחויה מפני הטומאה ומילת בן אחר מילת בן אבל לא שחיטת פסח אחר שחיטת פסח שאין דחויה מפני הסכנה אלא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוצדק אמר קרא (במדבר ט) [ל]בתוכו כתיב אין מעבירין על המצות אלא לדבר מצוה אחרת הבאה בעקבותיה כגון שחיטת פסח אחר שחיטת פסח ומילת בן אחר מילת בן ומילת בן אחר שחיטת פסח אבל לא שחיטת פסח אחר מילת בן שאין דחויה מפני הטומאה ומילת בן אחר שחיטת פסח אבל לא שחיטת פסח אחר שחיטת פסח שאין דחויה מפני הסכנה אלא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוצדק אמר קרא (במדבר ט) [ל]בתוכו כתיב

מי שמתו מוטל לפניו: [ד]פטור מק"ש (ה) ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה: [ו]נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם פטורים ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין [ז]ואלו ואלו פטורים מן התפלה [ח]קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ו)[נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון]: **גמ'** מוטל לפניו אין ושאינו מוטל לפניו לא ורמינהי [ט]מי [י]שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית חבירו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ואינו מסיב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין

מסורת הש"ס

תורה אור השלם

1. שמעו אלי אבירי לב הָרְחוקים מִצְּדָקָה:
ישעיהו מו יב

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה רב שיבא וכו' דבכל מקום:

פרק ג

(ו) (שם) בשבשנה פטור מקריאת שמע ומן התפילין כל"ל ומיכה ומן התפלה נמחק:

גליון הש"ס

ברש"י שבחא דאורייתא' בר' חלבות תחת בחל. עי' רש"י לקמן ל ע"ל ד"ה שנתמלא דהגלח ד' ופרכת כו':

מוסף רש"י

בשביל חגיגא בני. סוס כ' מיבמות בן לוסף, ומיהו היס קול זה יולא מבית הכנסת פו). **די לו בקב חריבין.** מפתקים בלשר המלכות (שם) כל הפנס היס ניון בקר, תפר לתס היס ומתפנים היס בתחיתין (תענית כד:). מוחלפת השישה. תחנת שפילקין טעה בתחת מהן והפלין שיטתו (פסחים נה:). מלאכה הוא דאין לו. הרואה פוחו בעבל, פוחניס לתן לו מה לעשות ולא מיחוי בעיבו בו לילטר (שם). **כמה בטלני איכא בשוקא.** כל יומת הפנס (שם).

הדרן עלך היה קורא

מי שמתו מוטל לפניו. תין לו דין תבל עד שיתפה בעולל (מוליה כב: מכתיית), **אובל בבית אחר.** כשהוא סועד תוכל בבית אחר (שם). **ואינו מיסב.** בשפוא תוכל לסיעו דרך נבלה (שם). **ואינו מברך.** שום ברכה, דקעור הוא ממנות כל זמן שמתו מוטל לפניו (שם).

מוסף תוספות

א. ביד אבשלום. שיטמ"ק.
ב. כתיב דואג וכתיב דויד, בתחלה אמר הקדוש ברוך הוא דואג אני שפא יצא זה להרבות רעה, כיון שיצא אמר הקדוש ברוך הוא ויד שיצא זה, תוס' הרא"ש.
ג. [שהיה צווח טמא טמא. שיטמ"ק.
ד. בתחלות של ראש השנה. תוס' ר"י שיטלוין.
ה. [דבראש שבפעם הזאת דוקא הוא דלא מצי מכוין. מעוק"י. ו. וכל מי שיבא לשאת המטה או יעטוך לעזור נשאיה, אחד שיהיה לפני המטה או אחר המטה הוא פטור מק"ש, ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העומדים, אבל בא להזהיר בלבד הוא חייב בק"ש. מהרי. ז. דהזו

רבינו חננאל

רב ששיא בריה דרב אידא אמר לעולם לא תחליף ... ירושלמי: דילמא רבי מאיפשא ורבי שמואל בר רב יצחק הוו יתבין ואקלין כותבא, אתא עונתא דצלותא קם רבי שמואל בר רב יצחק ומצלי, אמר רבי מאיפשא לא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין ותני מזקיה כל דבר שפשוט ועושהו נקרא הדיוט. אמר ליה והתניא חתן פטור מקריאת שמע ותפן חתן אם רצה לקרות קורא, אמר ליה לא רבן שמעון בן גמליאל תני, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. פתר לה כרבן גמליאל שאמר אינו שומע לכם לבטל מלכות שמים אפילו שעה אחת. **פרץ** ה"ב לש"ש

מתני'. מי שמתו מוטל לפניו וכו'. אסקינא אעפ"י שאינו לפניו מפש אלא הלך לצורך המת או החזיר את פניו או היה בבית אחר כמוטל לפניו דמי. העומדים בשורה הפנימין פטורים. פי' הגאון הרואה את הפנים פטורין, פנימין של שורה שרואים פניהם של אבלים פטורים מקריאת שמע ומן התפלה. שורה דרא בלשון שנאמר ישר על אנשים. מהנהג שאחר שקוברין את המת עושין שלש שורות, שורה שנית אוהבין עומדין שם קרובין ורעיו של מת, שורה שניה אוהבין ורעיו, והאבלים בין שתי השורות, שורה שלישית שאר הקהל. והמקום הזה מעותר לדבר ומספדין שם לפי כבוד המת ונקרא שדה בוכים.

רב נסים גאון

אמר רב אשי הני בני מתא מחסיא אבידי לב ניצנו דקא חזו דקא האדורי תרי דימני בשתא, הינו תרי יחידי דכלה חדש אדר וחתוד אלול והתם בכבא מציעא (אמרינן) בש"ס השוכר את הפועלי (דף פו) אמרינן אמר רבי ירמיה בר רבה בר נחמני אנא שמדא נח נפשיה אבלו ביה קרובי בי מלכא איכא דגברא חד מיהודאי דקא מפגר תריסר אלפי גברי ירתה בקריטא וירתה בסיתוא מכרוא ובפרק השואל (דף צז) אמרי אינהו שאיל להו ביומי דכלה:

פרק ג'

רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה [שכשיש תגר בין השרים של מעלה (שרי האומות), תיכף יש קטטה בין האומות], **ובפמליא של מטה** [בחבורת החכמים], **ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה. וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהו עוסקין לשמה.**

תפילת רב אלכסנדרי לאחר סיום תפילתו

רבי אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן [בזוית] **אורה, ואל תעמידנו בקרן חשכה, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.**

יש אומרים שזו היא תפילתו של רב המנונא

איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה.

תפילת רבי אלכסנדרי לפי היש אומרים

ורבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב [שאין אנו עושים רצונך] **שאור שבעיסה** [יצר הרע שבליבנו המחמיצנו] **ושעבוד מלכיות.**

יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם.

תפילת רבא לאחר תפילתו

רבא בתר צלותיה אמר הכי: אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי [לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר], **ועכשיו שנוצרתי** מה חשיבותי, הרי אני **כאלו לא נוצרתי.**

עפר אני בחיי, קל וחומר שבמיתתי אני עפר, **הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה.**

יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי לפניך מרק [כלה] **ברחמיך הרבים, אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים.**

בנוסח זה היה מתוודה רב המנונא זוטא ביום כפור

והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי.

תפילת מר בריה דרבינא לאחר תפילתו

מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי: אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה,

פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי,

ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם.

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

תפילת רב ששת לאחר תפילתו כשישב בתענית

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים, אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו, ומתכפר לו,

ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי,

יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט, כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני.

✦✦✦

מאמר רבי יוחנן שהיה אומרו כשסיים ספר איוב

רבי יוחנן, כי הוה מסיים ספרא דאיוב [כאשר סיים ספר איוב] **אמר הכי: סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים,**

אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה 'טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו' [ואמר זאת כשסיים ספר איוב, כי איוב נפטר בשם טוב].

מאמר שרבי מאיר היה רגיל לומר

מרגלא בפומיה דרבי מאיר: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי, ולשקוד על דלתי תורתי.

נצור תורתי בלבך, ונגד עיניך תהיה יראתי.

שמור פיך מכל חטא, וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אהיה עמך בכל מקום.

מאמר שרבנן דיבנה היו רגילים לאומרו

מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה: אני העוסק בתורה **בריה** אני, **וחברי** העוסק במלאכה **בריה.**

אני מלאכתי בעיר ונוחה מלאכתי ממלאכתו. **והוא מלאכתו בשדה. אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו.**

כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי [שאינו מתגדל לתפוס אומנתי] **כך אני איני מתגדר במלאכתו** [איני מתגדל לתפוס אומנתו].

ושמא תאמר, שהדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי, שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי, ש**אני מרבה, והוא ממעיט** בלימוד ולא היה לו שכר. אין זה נכון שהרי יש שכר לממעיט כמו למרבה, שהרי **שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים.**

מאמר שאביי היה רגיל לאומרו

מרגלא בפומיה דאביי: לעולם יהא אדם ערום ביראה - להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו,

מענה רך, משיב חמה,

ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו, ועם כל אדם, ואפילו עם נכרי בשוק. כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה, ויהא מקובל על הבריות.

[הנהגת רבן יוחנן בן זכאי בעניין הקדמת שלום]: **אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.**

מאמר שרבא היה רגיל לאומרו

מרגלא בפומיה דרבא: תכלית חכמה - עיקרה של תורה שיהיה עמה **תשובה ומעשים טובים,**

שלא יהא אדם קורא ושונה, ובועט באביו ובאמו, וברבו, ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין,

שנאמר 'ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם', 'לעושים' לא נאמר, אלא 'לעושיהם', לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה.

וכל העושה שלא לשמה [שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר] **נוח לו שלא נברא.**

מאמר שרב היה רגיל לאומרו

מרגלא בפומיה דרב: [לא כעולם הזה העולם הבא], העולם הבא אין בו לא אכילה, ולא שתיה, ולא פריה ורביה, ולא משא ומתן, ולא קנאה, ולא שנאה, ולא תחרות,

אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם, ונהנים מזיו השכינה, שנאמר 'ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו' [שבעו מזיו השכינה, כאילו אכלו ושתו].

גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים

גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, [שהרי הפסוק קרא לנשים 'שאננות' ו'בוטחות'] **שנאמר 'נשים שאננות קמנה שמענה קולי, בנות בטחות האזנה אמרתי'.**

במה זוכות הנשים

אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין?

באקרויי בנייהו לבי כנישתא [שהם מרגילות את בניהם ללכת לבית הכנסת, שהילדים היו רגלים ללמוד עם רבם בבית הכנסת], **ובאתנויי גברייהו בי רבנן** [ובכך שבעליהם שונים משנה וגמרא בבית המדרש], **ונטרין לגברייהו** [ועל שהם ממתינות לבעליהם] **עד דאתו מבי רבנן** [עד שבאים מבית המדרש], ונותנות להם רשות ללכת ללמוד תורה בעיר אחרת.

דברי החכמים כשהיו שבים לביתם ולארצם מבית רב אמי או מבית רבי חנינא

כי הוו מפטרי רבנן מבי רבי אמי, ואמרי לה מבי רבי חנינא [כשהיו נפטרים זה מזה, שהיה כל אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו ולארצו], **אמרי ליה הכי: עולמך תראה בחייך** - תמצא כל צרכך, **ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקותך לדור דורים,**

לבך יהגה תבונה, פיך ידבר חכמות, ולשונך ירחיש רננות, עפעפיך יישירו [מלשון יושר] **נגדך,** שתהא מבין בתורה כהלכה.

עיניך יאירו במאור תורה, ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת, וכליותיך תעלוזנה מישרים, ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין.

דברי החכמים כשהיו נפטרים מבית רב חסדא או מבית רבי שמואל בר נחמני

כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא, ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני, אמרו ליה הכי: אלופינו מסובלים וגו' [אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו].

דרשה בפסוק 'אלופינו מסובלים'

'אלופינו מסבלים', רב ושמואל. ואמרי לה, רבי יוחנן ורבי אלעזר.

חד אמר, אלופינו בתורה [מלשון 'אלופי ומיודעי'], **ומסבלים במצות** [מלשון הפסוק 'ויט שכמו לסבול'].

וחד אמר, אלופינו בתורה ובמצות, ומסבלים ביסורים.

[עמוד ב] **'אין פרץ', שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד, שיצא ממנו אחיתופל.**

'ואין יוצאת', שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול, שיצא ממנו דואג האדומי.

'ואין צוחה', שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע, שיצא ממנו גחזי.

'ברחובותינו', שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

דרשה מהאמוראים [המוזכרים במאמר הקודם] על הפסוק 'שמעו אלי אבירי לב'

'שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה', רב ושמואל, ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר, ביארו שה'אבירי לב' הם צדיקים, אלא שנחלקו מדוע הם נקראים כך.

חד אמר, כל העולם כולו נזונין בצדקה [בצדקתו של הקב"ה, ולא בזכות שבידם], **והם נזונין בזרוע** [בזכות שבידם, ולכן הם נקראים 'הרחוקים מצדקה'].

וחד אמר, כל העולם כולו נזונין בזכותם, והם אפילו בזכות עצמן אין נזונין [שאין להם כדי צרכיהם ומתפרנסים בקושי], **כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום, בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת, כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.**

רבי יהודה חולק וסובר שה'אבירי לב' הם רשעים

ופליגא דרב יהודה, דאמר רב יהודה, מאן אבירי לב, גובאי [שם אומה בבבל] **טפשאי.**

אמר רב יוסף, תדע שאומה זו הם 'אבירי לב' **דהא לא איגייר גיורא מינייהו** [שהרי לא התגייר גר מהם].

דעת רב אשי

אמר רב אשי בני מתא בני העיר **מחסיא, אבירי לב נינהו** [הם], **דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא** [שהם רואים את כבוד התורה פעמיים בשנה], שהיו נאספים שם באדר

לשמוע הלכות פסח ובאלול לשמוע הלכות סוכות, **ולא קמגייר גיורא מינייהו** [ולא התגייר גם מהם].

◆◆◆

שנינו במשנה **חתן אם רוצה לקרות וכו'** קריאת שמע קורא, רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את ה' יטול, ואם לא הוחזק לחכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאוה, שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו.

במשנה משמע שרשב"ג חושש ליוהרא וחכמים לא חוששים

מקשה הגמרא **למימרא דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא, ורבנן לא חיישי ליוהרא,**

קושיא ממשנה בפסחים ששם רשב"ג לא חושש ליוהרא וחכמים חוששים

והא איפכא שמעינן להו, דתנן: מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, וכל מקום תלמידי חכמים בטלים, אבל לשאר העם אסור להחמיר על עצמם ולהתבטל ממלאכה שהרי זה גאוה. **רבן שמעון בן גמליאל אומר, לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם,** וכל אחד רשאי להתבטל ממלאכה ואין בזה גאוה.

קשיא דרבנן אדרבנן. קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל.

תירוץ רבי יוחנן: יש להחליף את השמות במשנתינו שרשב"ג לא חושש ליוהרא וחכמים חוששים

אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה.

תירוץ רב שישא בריה דרב אידי: לחכמים כשמתנהג כמו כולם אין בזה יוהרא, ולכן חתן יכול לקרוא ק"ש, שהרי כולם קוראים, אבל אם מתבטל ממלאכה בשונה מכולם יש בזה יוהרא

רב שישא בריה דרב אידי אמר: לעולם לא תחליף, דרבנן אדרבנן לא קשיא, קריאת שמע כיון דכולי עלמא קא קרו, ואיהו נמי קרי, לא מיחזי כיוהרא.

הכא כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה, ואיהו לא קא עביד, מיחזי כיוהרא.

המשך תירוץ רב שישא: לרשב"ג, חתן שקורא ק"ש יש בזה יוהרא שהרי חתן אינו יכול לכוין, ואם קורא מראה שהוא יכול לכוין, אבל אם מתבטל ממלאכה אין זה יוהרא, שהרואים אומרים שמתבטל כי אין לו עבודה

דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא, התם בכונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה [שם הדבר תלוי בכונה, ואנחנו עדים שהוא לא יכול לכוין דעתו].

אבל הכא הרואה שאינו עושה מלאכה בתשעה באב, אינו מבין שמחמת כך הוא בטל אלא **אומר** בליבו **מלאכה הוא דאין לו, פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא** [צא וראה כמה בטלנים יש בשוק], אפילו בימים שעובדים.

הדרן עלך היה קורא

משנה

אונן פטור מכל המצוות

מי שמתו מוטל לפניו, פטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, לפי שהוא טרוד במחשבת הקבורה.

נושאי המטה אם חייבים בק"ש

נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן - שהדרך שמתחלפים לשאת את המת, שכולם חפצים לזכות במצוה.

את שלפני המטה - ישנם שממתינים שהמטה תעבור והם ישאו אותה, **ואת שלאחר המטה** - וישנם שהמטה כבר עברה אצלם והם כבר נשאו אותה,

את שלפני המטה צורך בהם - אלו שהמטה עדיין לא עברה אצלם, וממילא הם נצרכים לצורך המטה **פטורין** מקריאת שמע.

ואת שלאחר המטה צורך בהם - אלו שהמטה כבר עברה אצלם, אף אם הם עדיין המטה צריכה להם, **חייבין** בקריאת שמע, כיון שהם כבר יצאו ידי חובתם, והם כבר נשאו את המטה.

נושאי המטה פטורים מתפילה

ואלו ואלו [בין מי שנמצא לפני המטה ובין מי שנמצא לאחר המטה] **פטורים מן התפלה,** מפני שאינה מהתורה, והקילו בה לכבוד המת.

קריאת שמע כשחוזרים מהקבורה

קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור את קריאת שמע **עד שלא יגיעו לשורה** [שכשחוזרים מהקבורה עושים שורה מסביב לאבל לנחמו] **יתחילו, ואם לאו לא יתחילו.**

ק"ש כשעומדים בשורה שמסביב לאבל

העומדים בשורה, הפנימיים פטורים, והחיצונים חייבים.

גמרא

ממשנתינו משמע שפטור אונן ממצות הוא רק כשהמת מוטל לפניו

מוטל לפניו אין, ושאינו מוטל לפניו שהמת בבית אחר, **לא,** אינו פטור מהמצות.

קושיא מברייתא שמבואר שאונן פטור ממצוות גם כשהמת אינו לפניו

ורמינהי, מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר דנראה כלועג לרש, אם אוכל לפני המת.

ואם אין לו בית אחר, אוכל בבית חבירו.

ואם אין לו בית חבירו, עושה מחיצה ואוכל.

ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו מהמת **ואוכל.**

ואינו מיסב בחשיבות על צידו השמאלי במיטה **ואוכל,**

ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ברכת המוציא **ואינו מזמן** - אינו מברך ברכת המזון.

ואין מברכין עליו. אין לריך שיברכו לו לחביים בברכת הלחם: **ואין מומנין עליו.** אין מלטרלף עם אלנשה לזימון: **פחמים פחמה ליוקד ניויוטו.** ל"ש מייב לפלל בעונה בשבת: **קחני מיסם פעור מק"ש ומכל ברכות.** ולפיכך כשהוא לוכל בצית מביאו: **פרגמא.** להל לחני פעור אמי שאין לו בית אחר לקלמר מחזיר פניו ואוכל: **רב אחי אסיי ס"ש.** לעולם אכולה ומחניחנן אמי ולפיכך בצית אחר אמי פעור ליה לכל שמועל עליו לקוביהו קרי מוטל לפניו: **ויקס לברכה וגו' וכשיב ולקרבה מפי מלפיו.** והשיב שעמא לאו לפניו הוא: **משמיו.** לאם אחר שאינו קרובו אלא משמיו: **פופס ד' אמות ק"ש.** שאסור לקרות בתוך לרבע אמות אלו משום לועג לרש: **פעור מק"ש.** משום לטוסק במלות: **מוסאין לעבכיים.** תנא קמא מייש לעבכיים אלו בפסיפה: **דסקיק.** לעבכיים אלו בפסיפה: **ואס פיס מפילה.** ולריך לרכוב על הסוס ולרוץ: **אלא אפיפא.** אס היס מפילה אינו רוכב: **אלא ס' חוגן ד.** קלי היס מלוה את המקום או שמוע מן אחר אס הלל ואין לך לו בל יון המת והמלוה אומו כלומ מלוה את המקום: **דלייס.** הנציכוני: **לו אניס.** לא מהנה עליו פעם אניס כלי אמתבונ בו: **אלו לזיקים.** ומפי יודעים שיזוקו ונופלים מן בעליהם. ולבעלים אינם יודעים מאומה שעושים עלמם כאילו יודעים ומזוקים: **סוס ככס.** שבפיל את הסוס של דוכות משני מקדשים שלא היה בסס בשניהם: **אילו.** זס היא המקדש שנא' סוי אילו אילו קיים מנה דוד (ישעיה כב): **מוסב.** על אס שבנאה דוד לאחני מכות המוסבים גזיזי:

ואין אנו מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריאת שמע ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיבם ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה [6] רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן וא"ר יוחנן מאי ביניהו תשמיש המטה איבא ביניהו קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אמר רב פפא תרגמא אמחזיר פניו ואוכל רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי שנאמר [1] ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר [2] ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי מתו אין אבל משמרו לא והתניא המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה משמרו אע"פ שאינו מתו מתו אע"פ שאינו משמרו מתו ומשמרו אין אבל מהלך בבית הקברות לא והתניא [א]לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום [3] לועג לרש חרף עושהו התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור חוץ לארבע אמות חייב דאמר מר [ב]מת תופס ד' אמות לק"ש לא הכא חוץ לד' אמות נמי פטור: גופא [3] המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא בן עזאי אומר היו באים בספינה מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת מאי בינייהו אמר רבינא חוששין לעכברים איבא בינייהו מר סבר חיישין ומר סבר לא חיישין: ת"ר [4] המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואם היה מתירא מפני גברים ומפני לסטים מותר ובדרך שאמרו בעצמות כך אמרו [5] בספר תורה אהייא אילימא אקישא פשיטא מי גרע ספר תורה מעצמות אלא אסיפא: אמר רחבה [6] אמר רב יהודה [7] כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עשהו ואם מלוהו עובר משום [4] מלוה ה' חנון דל [5] ומכבדו חנון אביון: רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תבלתא דרבי יונתן אמר ליה רבי חייא [ד]לייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו [7] מחרפין אותנו אמר ליה ומי ידעי כולי האי והא כתיב [8] והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה [6] אם קריח לא שנית אם שנית לא שלשת לא פירשו לך [9] כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים שנאמר [7] ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא בניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את האריה בתוך הבור ביום השלג

והניח פטור מתקיעת שופר אים לך למימר בחול ולא ביו"ט בתמיה ומשני מ"ר מניח מכוון שהוא זקוק לכהן לו לאיזן ותבריהן למתן (שבת קנ"ו.) מתניתין בן המתוס להניח לו לאיזן ותבריהן כמו שהוא נוטה משמע דמי למימר משמע דשבשהוא וי"ו אינו רשאי לכרך ולהפעיל לטרוח להחשיך לו על התחום להניח לאיזן ותבריהן וקשיא מתניתין שמשיכין עליו ומזמנין עליו וכן תניא נמי בירושלמי בד"ח בחול אבל בשבת מיקה ואוכל ומברך ומזמן עליו ומברכין עליו. ואומר הר"י דפליגי אהדדי ליתא ופסיפא בירושלמי. וכיי נתגלגל היה אומר לאפשר ליאכו דוחלי אם יעמוד להחשיך על התחום לו יש לנו לברך לטרוח להחשיך ואינו רשאי לברך אבל בפיפא מיירי בשאין יעמוד להחשיך על התחום ומיהו אפי' טעמא לו אין לטעמא דמשום כבודו. ומן הירושלמי משמע דפטור מנעילת נועל במיירי בחול דמועל לטרוח ליאכ משום מצוה אבל במועד שיין מניות כשאמרו מוטל לפניו וכיון דכשמוטל לפניו שיין מניות כי מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי וכן מיפכח מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקוברו אין מוטל לפניו ואין מתעסק בירושלמי משמע דלריכים טובל לרגים אבל לא לשאר מניות ואין מיפכח לריכים לרגים כ"ש לפי' לפניו לא שנא אבל עליו לפניו אפילו מיפוק ליה שמיד חל עליו אבלות משיקע מפתח ניתו וכיון דלא חל עליה מניות מ"ש מאם שאינו יכול לקבור מתו כגון מאם שאם בניה המסוכים ואין המוכל מניתו לקוברו נמלא שאין חייב לנעול בו מניות שהרי אין זה מוטל עליו דלקבור מפני שאינו יכול לפלוחו ולהוליטו לקברי כדתניא במסכת שמחות (פ"ב) מתיאם עליו ומפיק מיניה מוחת מתמצין עליו ומפיק מיניה מוחת מניות מיהו נחוטו שמפקו מוכל גם מניות אלו חייב דלא דמי לאמיאם שאין לו אלא זה אבל זה יש לו אחרים ואין לריכים לו על התמוח להניח לאיזן ותבריהן וקשיא מפיפא דקתני בשבת מבריהן עליו ומפיק מיניה מוחת בירושלמי. וכיי נתגלגל היה אומר לאפשר ליאכו דוחלי אם יעמוד להחשיך על התחום או לא יש לנו לברך לטרוח להחשיך ואינו רשאי לברך אבל בפיפא מיירי בשאין יעמוד להחשיך על התחום ומיהו אפי' טעמא לו אין לטעמא דמשום כבודו. ומן הירושלמי משמע דפטור מנעילת נועל במיירי בחול דמועל לטרוח ליאכ משום מצוה אבל במועד שיין מניות כשאמרו מוטל לפניו וכיון דכשמוטל לפניו שיין מניות כי מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי וכן מיפכח מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקוברו אין מוטל לפניו ואין מתעסק בירושלמי משמע דלריכים טובל לרגים אבל לא לשאר מניות ואין מיפכח לריכים לרגים כ"ש לפי' לפניו לא שנא אבל עליו לפניו אפילו מיפוק ליה שמיד חל עליו אבלות משיקע מפתח ניתו וכיון דלא חל עליה מניות מ"ש מאם שאינו יכול לקבור מתו כגון מאם שאם בניה המסוכים ואין המוכל מניתו לקוברו נמלא שאין חייב לנעול בו מניות שהרי אין זה מוטל עליו דלקבור מפני שאינו יכול לפלוחו ולהוליטו לקברי כדתניא במסכת שמחות (פ"ב) מתיאם עליו ומפיק מיניה מוחת מתמצין עליו ומפיק מיניה מוחת מניות מיהו נחוטו שמפקו מוכל גם מניות אלו חייב דלא דמי לאמיאם שאין לו אלא זה אבל זה יש לו אחרים ואין לריכים לו על התמוח להניח לאיזן ותבריהן וקשיא מפיפא דקתני בשבת מבריהן עליו ומפיק מיניה מוחת ומומנין עליו וכן תניא נמי בירושלמי בד"ח בחול אבל בשבת מיקה ואוכל ומברך ומזמן עליו ומברכין עליו. ואומר הר"י דפליגי אהדדי ליתא ופסיפא

1. וְאַתָּה תֶּחֱלַק רְשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עָוֹן קֵץ׃ יחזקאל כא ל
2. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד׃ דברים יז ו
3. יְבָרְכְךָ בְּנָיו וְלֹא יָדַע וְיִצְעָרוּ וְלֹא יָבִין לָמוֹ׃ איוב יד כא
4. אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל׃ איוב יד כב
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶלָּיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּשָּׁבַעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ דברים לד ד

מוסף רש"י

מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם וגו'. כלי שלמן ותלמוד לומר כמיכם ניתקן ויעקב שכושה שנמצא לכם הקב"ה קיימם, חכו לומר, מגל נזיכם היה בהיתיום לך, מגל נזיכם היה מנמני שנמסה לך שיהי מקיימך עד שתלמד לומם לומר ותגיד לעם (דברים לד ד).

גזזו דברה. מתיכות של כרך והקרא שקורין גלמנ"ש בלע"ז והיינו ביוס סלגא: **ונתא ונבל.** ט) לקרוי ס כדי לעקום בתורה: **דפנא סיפרא דבי ר.** תורת כהנים: **הלן רשע.** על לקריסו הוא אומר ועדיין ימי יחזקאל מי היה וקוראו הלן: **לקרייפיו.** להסעקת בענוגות לחומסם: **לייקר ממודייסו.** להסעקת מלמודס מגרלסס. לייקר מלוכל לוכלד עליסס מחמת שכחה: **לענ"ד דידהו.** לער גופס ממש כגון עקילת הכרימה: **שמי רוחות.** של שמי ילדות מתות (ח): **וגמע.** ונדע מה גזלו היום פוליעות בעולם. שהעולם נדון בר"ה: **ספרגוד.** מחילה המבדלת בין מקום השביעה:

בן איש חי אשו כולי עלמא. כספרים מדויקים כתיב מי וקיימן מיל ומן כתניב דייק הכי שלמ כתיב מיל מלמ מי: **סיפרא דבי רב.** מהלכי לניס שהוא ממוד שבספרים[א]: **בתוך הבור.** שהוא בלמעלה בספרים: **אלמא ידעי.** מדקאמר לעגל קל לחמת ולא מני לשנויי כלעיל דומה קדים ואמר להו להיינו דוקא לאחר שלמד כל כך לא היה מקדים להוא עלמו אינו יודע: לפי

בן איש חי אשו כולי עלמא. כספרים מדויקים כתיב מי וקיימן מיל ומן כתניב דייק הכי שלמ כתיב מיל מלמ מי: **סיפרא דבי רב.** מהלכי לניס שהוא ממוד שבספרים[א]: **בתוך הבור.** שהוא בלמעלה בספרים: **אלמא ידעי.** מדקאמר לעגל קל לחמת ולא מני לשנויי דוקא לאחר שלמד כל כך לא היה מקדים להוא עלמו אינו יודע: לפי שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא: [ב]בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה א"ל חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב [ג]יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב [ד]אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק [ה]קשה רמה למת [ו]כמחב בשבת החי אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי ולא והתניא [ז]מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה [ח]אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה אמרה לה לכי וארוך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לביני כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו ת"ש דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפיזכתיה עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי [ט]בצנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי [דלמא] דומה קדים ומכריז להו ת"ש דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה אבא טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי אמר ליה אמאי יתבת אבראי מאי טעמא לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך אמר ליה מאי טעמא קא בכית אמר ליה דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוהו ללוי אמר ליה זוזי דיתמי היכא אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה אי גנובי גנבי מגנבו מדידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן אלמא דידעי דילמא שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכרזי [י]פנו מקום [יא]ואף ר' יונתן הדר ביה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר [יב]ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם בבר קיימתיה לבניכם ואי

ט) [ערין סוס' ס"ק סב: ד"ה מחמת], ט) [במס' ע"ז סו. מהב ד"ה ד"ס בס רבי מאיר יהודה ומוקיר שמן], ג) [במס' ע"ז יח:], ד) [סוטה קף ר. סנהדרין מה:], ה) [מכות ד"ה ד"ה ד"ה], ו) [במוער קטן כ"ה ע"ב], ז) [במוער קטן כ"ה ע"ב], ח) [ב"ב ד"ה ד"ה], ט) [ב"ב ד"ה ד"ה], י) [ב"ב ד"ה ד"ה], יא) [ב"ב ד"ה ד"ה], יב) [במוער קטן כ"ה ע"ב], יג) [ב"ב ד"ה ד"ה], יד) [ב"ב ד"ה ד"ה], טו) [ב"ב ד"ה ד"ה], טז) [ב"ב ד"ה ד"ה], יז) [ב"ב ד"ה ד"ה], יח) [ב"ב ד"ה ד"ה], יט) [ב"ב ד"ה ד"ה], כ) [ב"ב ד"ה ד"ה], כא) [ב"ב ד"ה ד"ה], כב) [ב"ב ד"ה ד"ה], כג) [ב"ב ד"ה ד"ה], כד) [ב"ב ד"ה ד"ה], כה) [ב"ב ד"ה ד"ה], כו) [ב"ב ד"ה ד"ה], כז) [ב"ב ד"ה ד"ה], כח) [ב"ב ד"ה ד"ה], כט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ל) [ב"ב ד"ה ד"ה], לא) [ב"ב ד"ה ד"ה], לב) [ב"ב ד"ה ד"ה], לג) [ב"ב ד"ה ד"ה], לד) [ב"ב ד"ה ד"ה], לה) [ב"ב ד"ה ד"ה], לו) [ב"ב ד"ה ד"ה], לז) [ב"ב ד"ה ד"ה], לח) [ב"ב ד"ה ד"ה], לט) [ב"ב ד"ה ד"ה], מ) [ב"ב ד"ה ד"ה], מא) [ב"ב ד"ה ד"ה], מב) [ב"ב ד"ה ד"ה], מג) [ב"ב ד"ה ד"ה], מד) [ב"ב ד"ה ד"ה], מה) [ב"ב ד"ה ד"ה], מו) [ב"ב ד"ה ד"ה], מז) [ב"ב ד"ה ד"ה], מח) [ב"ב ד"ה ד"ה], מט) [ב"ב ד"ה ד"ה], נ) [ב"ב ד"ה ד"ה], נא) [ב"ב ד"ה ד"ה], נב) [ב"ב ד"ה ד"ה], נג) [ב"ב ד"ה ד"ה], נד) [ב"ב ד"ה ד"ה], נה) [ב"ב ד"ה ד"ה], נו) [ב"ב ד"ה ד"ה], נז) [ב"ב ד"ה ד"ה], נח) [ב"ב ד"ה ד"ה], נט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ס) [ב"ב ד"ה ד"ה], סא) [ב"ב ד"ה ד"ה], סב) [ב"ב ד"ה ד"ה], סג) [ב"ב ד"ה ד"ה], סד) [ב"ב ד"ה ד"ה], סה) [ב"ב ד"ה ד"ה], סו) [ב"ב ד"ה ד"ה], סז) [ב"ב ד"ה ד"ה], סח) [ב"ב ד"ה ד"ה], סט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ע) [ב"ב ד"ה ד"ה], עא) [ב"ב ד"ה ד"ה], עב) [ב"ב ד"ה ד"ה], עג) [ב"ב ד"ה ד"ה], עד) [ב"ב ד"ה ד"ה], עה) [ב"ב ד"ה ד"ה], עו) [ב"ב ד"ה ד"ה], עז) [ב"ב ד"ה ד"ה], עח) [ב"ב ד"ה ד"ה], עט) [ב"ב ד"ה ד"ה], פ) [ב"ב ד"ה ד"ה], פא) [ב"ב ד"ה ד"ה], פב) [ב"ב ד"ה ד"ה], פג) [ב"ב ד"ה ד"ה], פד) [ב"ב ד"ה ד"ה], פה) [ב"ב ד"ה ד"ה], פו) [ב"ב ד"ה ד"ה], פז) [ב"ב ד"ה ד"ה], פח) [ב"ב ד"ה ד"ה], פט) [ב"ב ד"ה ד"ה], צ) [ב"ב ד"ה ד"ה], צא) [ב"ב ד"ה ד"ה], צב) [ב"ב ד"ה ד"ה], צג) [ב"ב ד"ה ד"ה], צד) [ב"ב ד"ה ד"ה], צה) [ב"ב ד"ה ד"ה], צו) [ב"ב ד"ה ד"ה], צז) [ב"ב ד"ה ד"ה], צח) [ב"ב ד"ה ד"ה], צט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ק) [ב"ב ד"ה ד"ה], קא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קי) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קטו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קטז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קיט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכ) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קכט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קל) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קלט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמ) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קמט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנ) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קנט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קס) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קסט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קע) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קעט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפ) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קפט) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצ) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצא) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצב) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצג) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצד) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצה) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצו) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצז) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצח) [ב"ב ד"ה ד"ה], קצט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ר) [ב"ב ד"ה ד"ה], רא) [ב"ב ד"ה ד"ה], רב) [ב"ב ד"ה ד"ה], רג) [ב"ב ד"ה ד"ה], רד) [ב"ב ד"ה ד"ה], רה) [ב"ב ד"ה ד"ה], רו) [ב"ב ד"ה ד"ה], רז) [ב"ב ד"ה ד"ה], רח) [ב"ב ד"ה ד"ה], רט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ש) [ב"ב ד"ה ד"ה], שא) [ב"ב ד"ה ד"ה], שב) [ב"ב ד"ה ד"ה], שג) [ב"ב ד"ה ד"ה], שד) [ב"ב ד"ה ד"ה], שה) [ב"ב ד"ה ד"ה], שו) [ב"ב ד"ה ד"ה], שז) [ב"ב ד"ה ד"ה], שח) [ב"ב ד"ה ד"ה], שט) [ב"ב ד"ה ד"ה], ת) [ב"ב ד"ה ד"ה], תא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תי) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תיט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תכט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תל) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תלט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תמט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תנט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תס) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תסט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תע) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תעט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תפט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תצט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תק) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקי) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקטו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקטז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקיט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקכט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקל) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקלט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקמט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקנט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקס) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקסט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקע) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקעט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקפט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תקצט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תר) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תרט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תש) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תשט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תת) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתי) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתטו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתטז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתיט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתכט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתל) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתלט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתמט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתנט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתס) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתסט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתע) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתעט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתפט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתצט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתק) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקי) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקטו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקטז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקיט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכ) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכב) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכג) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכד) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכה) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכו) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכז) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכח) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקכט) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקל) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקלא) [ב"ב ד"ה ד"ה], תתקלב) [

המשך הברייתא העוסקת במי שמת לו מת: **ואין מברכין עליו** - אין מוציאים אותו בברכת המוציא, **ואין מזמנין עליו** - אינו מצטרף לזימון, **ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה.**

ובשבת, מיסב, ואוכל בשר ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין עליו, ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות בתורה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן.

ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו [מה המחלוקת בין תנא קמא לרשב"ג], **תשמיש המטה איכא בינייהו,** שרשב"ג שאמר נתחייב בכולם, כלל בזה גם תשמיש המטה. ותנא קמא שלא אמרו 'נתחייב בכולם' סוברים שאינו חייב בתשמיש המטה.

סיום הקושיא: מהברייתא משמע שאונן פטור מכל המצוות גם כאשר אין המת לפניו

קתני מיהת, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, אפילו אם האונן בבית חבירו, וזו סתירה למשנתינו שמשמע שרק אם המת מוטל לפניו הרי הוא פטור מהמצוות.

תירוץ רב פפא: מה שכתוב בברייתא שפטור מכל המצוות מדובר רק על אופן שהמת מוטל לפניו באותו בית

אמר רב פפא: תרגמא - [תתרגם, כלומר תפרש] את מה שנאמר שהוא פטור מכל המצוות, **אמחזיר פניו ואוכל** - באופן שאינו לו בית אחר, והוא מחזיר פניו ואוכל. אבל אם הוא בבית חבירו הרי הוא חייב במצוות.

תירוץ רב אשי: מה שכתוב במשנה 'מי שמתו מוטל לפניו' מדובר גם על אופן שהמת אינו באותו בית

רב אשי אמר: מה שכתוב בברייתא שהוא פטור מכל המצוות, נאמר גם על אופן שאין המת מוטל לפניו, וגם המשנה שלנו מודה לזה, ש**כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי, שנאמר 'ויקם אברהם מעל פני מתו', ונאמר: 'ואקברה מתי מלפני',** [ואף שבאותה שעה שרה אמנו לא היתה לפניו], **כל זמן שמוטל עליו לקוברו, כמוטל לפניו דמי.**

◆ ◆ ◆

מהמשנה משמע שהפטור הוא רק למי ש'מתו' מוטל לפניו, ולא למי ששומר מת אחר שאינו קרובו

מתו אין, אבל משמרו לא.

סתירה מברייתא שמבואר בה שגם המשמר את המת פטור

והתניא, המשמר את המת אף על פי שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה.

תשובה: אם 'משמר' מת הרי הוא פטור אף שאין זה מת שלו. אם זה 'מתו' פטור אע"פ שאינו שומרו

משמרו, אף על פי שאינו מתו.

מתו, אף על פי שאינו משמרו.

◆◆◆

מהמשנה והברייתא משמע שהפטור הוא רק במתו או משמרו, ולא במי שהולך בבית הקברות

מתו ומשמרו, אין,

אבל מהלך בבית הקברות, לא.

סתירה מברייתא שמבואר בה שגם המהלך בבית הקברות פטור

והתניא, לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום 'לועג לרש חרף עושהו'.

תשובה: הברייתא והמשנה לא דיברו על קריאה בבית הקברות, ששם האיסור הוא רק בד' אמותיו של מת

התם - שם לגבי קריאה בבית הקברות **תוך ארבע [אמות] הוא דאסור, חוץ לארבע אמות חייב, דאמר מר מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע,** שאסור לקרוא ק"ש בתוך ד' אמותיו, משום לועג לרש.

הכא - לגבי מתו ומשמרו, **חוץ לארבע אמות נמי פטור.**

◆◆◆

המשמר את המת פטור מהמצוות

גופא, המשמר את המת אף על פי שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, משום שעוסק במצוה.

מחלוקת תנא קמא וכן עזאי אם בספינה צריך שמירה

היו שנים משמרים את המת, **זה משמר וזה קורא, וזה משמר וזה קורא.**

בן עזאי אומר: היו באים בספינה, מניחו בזוית זו, ומתפללין שניהם בזוית אחרת.

מאי בינייהו, אמר רבינא: חוששין לעכברים איכא בינייהו, מר סבר חיישינן - תנא קמא חושש לעכברים אפילו בספינה, ולכן הוא אומר שזה משמר וזה קורא, **ומר** - ובן עזאי **סבר, לא חיישינן,** ולכן הוא אומר ששניהם מניחים אותו בזוית זו ומתפללים בזוית אחרת.

◆◆◆

נהיגת כבוד בעצמות ובס"ת שמוליכם ממקום למקום

תנו רבנן, המוליך עצמות ממקום למקום, הרי זה לא יתנם בדסקיא [שק גדול של עור], **ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון.**

ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים, וצריך לרכב על הסוס ולרוץ, **מותר** ליתנם על גבי הסוס ולרכב עליהם.

וכדרך שאמרו בעצמות, כך אמרו בספר תורה.

ביאור סיום הברייתא

אהייא - על מה נאמר 'כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה', **אילימא ארישא** אם תאמר על הרישא שכשם שאסור לרכב על עצמות כך אסור לרכב על ספר תורה, הרי זה **פשיטא, מי גרע ספר תורה מעצמות,** ואם אסור לרכב על עצמות, ודאי שאסור לרכב על ספר תורה?

אלא אסיפא, שכאשר מתירא מליסטים כשם שמותר להניח את העצמות על הסוס ולרכב עליהם, כך מותר להניח את הס"ת על הסוס ולרכב עליו.

◆◆◆

לווית המת

אמר רחבה אמר רב יהודה: כל הרואה המת ואינו מלוהו, עובר משום 'לעג לרש חרף עשהו'.

ואם הלוהו מה שכרו?

אמר רב אסי: עליו הכתוב אומר 'מלוה ה' חונן דל ומכבדו חונן אביון' - מלוה את המקום מי שחונן את הדל, ואין לך דל מן המת, והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום.

◆◆◆

מעשה ברבי חייא ורבי יונתן [דעת רבי יונתן שהמתים אינם יודעים מאומה ודעת רבי חייא שהמתים יודעים]

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי [היו הולכים] **בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי** [היתה נזרקת התכלת של רבי] **יונתן,** שהציצית של רבי יונתן היתה על גבי הקברים.

אמר ליה רבי חייא: דלייה [תרים את הציצית], **כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו, ועכשיו מחרפין אותנו,** שהרי זה בזיון למתים שהם פטורים ממצוות, והחיים הולכים עם ציציות על גבי קבריהם.

אמר ליה רבי יונתן: **ומי ידעי כולי האי** [וכי המתים יודעים כל זה], **והא כתיב 'והמתים אינם יודעים מאומה'?**

אמר ליה רבי חייא: **אם קרית לא שנית** [לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו], **אם שנית לא שלשת** [לא חזרת פעם שלישית], **אם שלשת, לא פירשו לך.**

שהרי נאמר בפסוק 'כי **החיים יודעים שימותו' אלו צדיקים** [שנותנים אל לבם יום המיתה ומושכים ידיהם מן העבירה], **שבמיתתן נקראו חיים, שנאמר 'ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג'** [עמוד ב] ויש להבין בלשון הכתוב, מה הוא **'בן איש**

חי', אטו כולי עלמא בני מתי נינהו - וכי כל העולם הם בנים של מתים, **אלא בן איש חי, שאפילו במיתתו קרוי חי.**

[המשך דרשת הפסוק על בניהו בן יהוידע]

'רב פעלים מקבצאל' שריבה וקבץ פועלים לתורה.

ו'הוא הכה את שני אראל מואב' שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני - [הוא, בניהו בן יהוידע, הכה, השפיל את השנים של כל הדורות של שתי בתי המקדשות (הנקראים אריאל, ו'מואב' על שם שבנאו דוד שבא מרות המואביה) שלא היה באותם שנים כמוהו].

'והוא ירד והכה את האריה בתוך הבור ביום השלג', איכא דאמרי [יש אומרים] **דתבר גזיזי דברדא** [ששבר חתיכות של ברד וקרח] **ונחת** [וירד] **וטבל. איכא דאמרי** [יש אומרים] **דתנא סיפרא דבי רב** [תורת כהנים] **ביומא דסיתוא** [ביום חורף].

'והמתים אינם יודעים מאומה' אלו רשעים [שעליהם הפסוק אומר ש'אינם יודעים מאומה', שעושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים] **שבחייהן קרויין מתים,**

שנאמר על צדקיהו אף כשהיה חי: **'ואתה חלל** [מת] **רשע נשיא ישראל',**

[מקור נוסף שהרשעים בחייהם קרויים מתים:] **ואי בעית אימא מהכא: 'על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת',** מדוע הפסוק קורא 'מת' לאדם שהעדים העידו עליו שהוא חייב מיתה הרי כעת עדיין **חי הוא? אלא המת מעיקרא,** שגם בחייו הוא קרוי מת, שהרי הוא רשע.

◆◆◆

מעשה בבני רבי חייא

בני רבי חייא נפוק לקרייתא [יצאו לכפרים להתעסק בעבודת אחוזתם], **אייקר להו תלמודייהו** [הוכבד עליהם תלמודם מחמת ששכחוהו], **הוו קא מצערי לאדכוריה** [והם הצטערו להיזכר בתלמודם].

אמר ליה חד לחבריה: ידע אבון בהאי צערא [אבינו רבי חייא יודע בצערינו].

אמר ליה אידך: מנא ידע? והא כתיב 'יכבדו בניו ולא ידע'.

אמר ליה אידך: ולא ידע? והא כתיב 'אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל', ואמר רבי יצחק קשה רמה למת, כמחט בבשר החי.

אמרי, בצערא דידהו ידעי [בצער שלהם, בצער גופם ממש, כגון עקיצת הרמה, יודעים המתים], **בצערא דאחרינא לא ידעי.**

ראיה א שהמתים יודעים דברים שבין החיים

ולא? והתניא מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת, והקניטתו אשתו,

והלך ולן בבית הקברות,

ושמע [בבית הקברות] **שתי רוחות** [של שתי ילדות שמתו] **שמספרות זו לזו.**

אמרה חדא [רוח אחת] **לחברתה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד** [מחיצה המבדלת בין מקום שכינה] **מה פורענות בא לעולם** - מה גזרו היום פורענות בעולם, שהרי היה זה ליל ראש השנה והעולם נידון בראש השנה.

אמרה לה חברתה: איני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את, ומה שאת שומעת אמרי לי.

הלכה היא, ושטה, ובאה, ואמרה לה חברתה, חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד?

אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה [בזמן הראשון שהגשמים יורדים, בשנה שהיא כתיקונה, והוא בי"ז חשוון]**, ברד מלקה אותו.**

הלך הוא וזרע ברביעה שניה [שהוא בכ"ג חשון].

של כל העולם כולו לקה, שלו לא לקה.

לשנה האחרת, הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו, אמרה חדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם, ונשמע מאחורי הפרגוד, מה פורענות בא לעולם.

אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך, איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את, ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי.

הלכה, ושטה, ובאה, ואמרה לה חברתה, חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד?

אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה, ברד מלקה אותו.

הלך הוא וזרע ברביעה שניה.

של כל העולם כולו לקה, שלו לא לקה.

לשנה האחרת, הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו.

אמרה חדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד, מה פורענות בא לעולם.

אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי.

הלכה, ושטה, ובאה, ואמרה לה חברתה, חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד?

אמרה לה: שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה, שדפון מלקה אותו.

הלך וזרע ברביעה ראשונה.

של כל העולם כולו נשדף, ושלו לא נשדף.

אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה, ושלך לא לקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשדף, ושלך לא נשדף?

סח לה כל הדברים הללו.

אמרו, לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה. אמרה לה, לכי וארא בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים.

לשנה האחרת, הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו.

אמרה לה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם.

אמרה לה: חברתי, הניחני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים.

אלמא ידעי, הרי מוכח מכאן שהמתים יודעים מה שקורה אצל החיים, שהרי הרוח של הילדה המתה ידעה שאשתו של החסיד דיברה על סיפור זה עם האמא שלה [של הרוח של הילדה המתה].

דחיית ראיה א

דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו [אולי אדם אחר מת, והלך וסיפר להם] זאת, אבל בלא שאדם מת סיפר להם מה שאירע אינם יודעים מדברי החיים.

ראיה ב שהמתים יודעים

תא שמע, דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפזיכתיה [זעירי היה מפקיד מעות אצל בעלת האכסניא שלו].

עד דאתי ואזיל לבי רב, שכיבה, [עד שהוא הלך וחזר מהישיבה, בעלת האכסניא מתה], והוא לא ידע היכן המעות נמצאים.

אזל בתרה לחצר מות [הלך זעירי אחריה לבית הקברות]**, אמר לה: זוזי היכא** [היכן המעות נמצאים]?

אמרה ליה: זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא [לך תקח אותם ממני, שהם נמצא בחור מפתן הבית] **בדוך פלן** [במקום פלוני],

והוסיפה בעלת האכסניא ואמרה לזעירי: **ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי** [ותאמר לאמא שלי שתשלח לי את המסרק שלי] **וגובתאי דכוחלא** [ואת הקנה של ה'כחול' שהייתי כוחלת בו את עיני] **בהדי פלניתא דאתיא למחר** [ותעביר זאת עם פלונית שתבוא למחר, לקבורה].

אלמא ידעי, הרי מוכח שהמתים יודעים מעניני החיים, שהרי בעלת אכסניא זו ידעה על 'פלונית' שהיא גוססת ונוטה למות.

דחיית ראיה ב

[דלמא] - שמא המלאך הממונה על המתים הנקרא **'דומה' קדים ומכריז להו,** מקדים ומכריז למתים, עכשיו יבוא פלוני, אבל שאר עניני החיים, אין המתים יודעים.

ראיה ג שהמתים יודעים

תא שמע, דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי [אצל אביו של שמואל היו מפקידים כסף של יתומים].

כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה [כאשר הוא נפטר, שמואל לא היה אצלו] וממילא לא אמר לו אביו היכן נמצא הכסף של היתומים. **הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי**

[ואנשים היו קורים לשמואל, בן האוכל כסף של יתומים], ששמואל לא השיב את הכסף שהפקידו אצל אביו.

אזל אבתריה לחצר מות [הלך שמואל אחרי אביו לבית הקברות], ושם המתים נגלו לו כאילו הם מחוץ לקבריהם יושבים בעגולה.

אמר להו [אמר להם שמואל]: **בעינא אבא** - מבקש אני את 'אבא' שכך היה שמו של אביו של שמואל.

אמרו ליה המתים: **אבא טובא איכא הכא** [יש כאן הרבה ששמם אבא].

אמר להו שמואל: **בעינא אבא בר אבא** [אני רוצה את אבא בר אבא שכך היה שם אביו].

אמרו ליה המתים: **אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא** [יש כאן גם הרבה ששמם אבא בר אבא].

אמר להו: בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא [היכן הוא נמצא].

אמרו ליה: סליק למתיבתא דרקיעא [עלה לישיבה של מעלה, ואינו כאן].

אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי [בינתיים ראה שמואל את לוי חברו שישב מחוץ לישיבה של שאר המתים].

אמר ליה שמואל ללוי: **אמאי יתבת אבראי, מאי טעמא לא סלקת** [למה אתה יושב בחוץ, למה אתה לא עולה]?

אמר ליה לוי לשמואל: **דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא ד'רבי אפס' ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא** [כמספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של 'רבי אפס' והחלשת את דעתו, כך מספר השנים שלא מכניסים אותך בישיבה של מעלה].

אדהכי והכי אתא אבוה [בינתיים בא אביו של שמואל].

חזייה דהוה קא בכי ואחיך [ראה שמואל את אביו שהוא בוכה ומחייך].

אמר ליה שמואל: **מאי טעמא קא בכית?**

אמר ליה אביו: **דלעגל קא אתית** [שבמהרה תבוא, שתיקבר].

שאל שמואל את אביו **מאי טעמא אחיכת?**

ענה אביו של שמואל: **דחשיבת בהאי עלמא טובא** [שאתה חשוב בזה העולם הרבה].

אמר ליה שמואל: **אי חשיבנא נעיילוה ללוי** [אם אני חשוב, שיכניסו את לוי]. **ועיילוהו ללוי** [וכך היה, והכניסו את לוי].

אמר ליה שמואל: **זוזי דיתמי היכא** [היכן מונח הכסף של היתומים]?

אמר ליה אביו: **זיל שקלינהו באמתא דרחיא** [לך תיקח אותם מבנין מושב הרחים] **עילאי ותתאי דידן, ומיצעי דיתמי** [הכסף העליון והתחתון שנמצא שם, שייך לנו. והכסף שנמצא באמצע שייך ליתומים].

אמר ליה שמואל לאביו: **מאי טעמא עבדת הכי** [מה הטעם שעשית כך, שהכסף של היתומים הוא באמצע]?

אמר ליה אביו: **אי גנובי גנבי מגנבו מדידן,** [אם גנבים יגנבו מהכסף, הרי הם גונבים את מה שנמצא למעלה, ונמצא שיגנבו משלנו, ולא משל היתומים], **אי אכלה ארעא, אכלה מדידן** [אם הקרקע תאכל מהכסף, שמלחלוחית הארץ המעות יתכלו, יתכלו המעות שלנו שהם למטה, ולא של היתומים שהם באמצע].

אלמא דידעי הרי מוכח שהמתים יודעים מי חשוב בין החיים, שהרי אביו של שמואל אמר לשמואל שהוא חשוב בהאי עלמא טובא, ומוכח שהם יודעים מהדברים שנוגעים לחיים.

דחיית ראיה ג

דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב, קדמי ומכרזי הקדימו והכריזו לפניו **פנו מקום,** אבל משאר עניני החיים אין המתים יודעים.

גם רבי יונתן חזר בו, וסובר שהמתים יודעים

ואף רבי יונתן הדר ביה, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין למתים שמספרים זה עם זה, שנאמר במיתת משה **'ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר', מאי 'לאמר'?**

אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם.

מי שמתו פרק שלישי ברכות יט.

ואי ס"ד דלא ידעי. אין מבינין כלום מלא נערא דגופיה: **המספר לחבר חסם.** בגמרא אל מת לחבר מיתתו: **קניא מעלמא.** קנה גדול וכלך נפל מן הגג: **אלנקא דמוחא.** כיס שבמוח מוגה בו: **והמעיים עקלקלותם.** לעיל מיניה כתיב טהיבה ה' לטובים ומסיק ליה והמעיים עקלקלותם את מוטותם יותר על יושותם למטותם לכך מוסב: **כנ"ל מקומות.** שבאת משמע מניינו שנהו מכמיים בני אדם כנ"ל מקומות לכבוד הרבים לפי שלא נאמרו לרבים: **פוח פיה זומר.** עקביו בן מהלללאל במסכת עדויות: **אין מעמין.** אם קיבל לה בעלה ונפתרה: **לא אם פגיורס.** דבני ישראל אמור בפרקא (במדבר ה) פרט לנתנת גר ועבד משוחרר: **בכרכמים.** כך שמה או על פי שמקומן: **דוגמא דשקוי.** על שהיו (ב) דומים לסם זה שקוטה שהיו שתעים ותמהין מעני מיין על פעמיהם כלאמרינן בגיטין בפרק המקדש (דף מ:): **ר' יהודה.** פליג אלעזר דלקמי שנהו אין עקביו: **אחין עזוב ונעזב.** בפרק ר' דפסחים (דף מד:) שהיו שעורי העזרה נעולים בשמותיו פסחים של כל כת ואחת שפסחו נאכלו בג' כתות: **על כל אחד ואחד.** כלומר כשהיתה נעזלת עליהם והיינו נמי דכתיב הרג שעבר ע"פ הגזירים על הילים: **גלמא דוי אפא.** שיפא שמך בגדולה ומחזיקות: **לריך אפא לאסוחות.** לפי שהטיח לפני המקום על עסק בגמים לא כך שלמה כמה פעמים וכבוד המקום כבוד הרב הוא: **מפחמא.** לשון חוטם. נקל בלבו למנות לאחיו ולהטיחו על תלוחו: **מקולסים.** לגויים כשהן שלמין ותולין לריעהן וקרוליהן וקרניהם בציונן בשפוד. ועל שם כך קורהו מקולס שהוא לשון מוזיין כלומרמגוב וכובע נמוסם על ראשו כמו (שמואל ב ט) וקולסה למשה: **גלוי פמחים.** זכר לעסק שנולסו שלש שנאמר בו על כריעו ועל קריו (שמות יב) כלומר על כריעו ועל קריו: **גוזרני עליך גזרו.** והיינו נמי לכבוד הרב שהכהו כהן שהרב הוא קרוב לפי שהוא קרוב להמליך את הרב ישראל שהוחזקו בשני פסח: **חסנו מלפני.** שהיו מרס ממס ולא מחזו לפני: **אפי'** בשעה ששלים על ישראל. והיינו למאר בהדי המספרים בגנוסם מהכת ממעט לחייני למאר מיתה: **דוגמא** השקוי. פרש"י לפי שהיתה גירות כמותם שהיו גרים[א] וכן משמע בירושלמי דמועד קטן (פ"ג) מהו דוגמת דכוותי'. בערוך פירש ד"דוגמת השקוה מה שנ' בלבנ' שהוא לה היו מריס ממס ולא מחזו המוזים עליה גלמ ליפלה לומה[ב]: מלגנין

אנא: [1]והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון תנא דבי ר' ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה והני מילי בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה: ואמר ר' יהושע בן לוי [א]בכ"ד מקומות בית דין מנדי' על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו אמר ליה ר' אלעזר היכא אמר ליה לכי תשכח נפק דק ואשכח תלת המזלול בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמי' והמגים דעתו כלפי מעלה [2]המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא [3]דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרים [4]משקין ואמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון ואמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו ונסקלו בית דין את ארונו [5]והמזלזל בנטילת ידים מאי היא [6]דתנן א"ר יהודה חם ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה נגעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא בעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אליעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו [7]ללמדך [8]שכל המתנדה נותן בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו המגים דעתו כלפי מעלה מאי היא [9]דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה [10]מתחמא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחמא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר [11]ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ותו ליכא והא איכא דתני רב יוסף [12]תודום איש רומי [13]הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודום אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאביל את ישראל קדשים בחוץ [14]במשנתנו קאמרינן והא בר"ייתא היא ובמתני' ליכא והא איכא הא [15]דתנן חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר [16]וחכמים מטמאים וזהו תנורו שעשו מאי עבנאי אמר רב יהודה אמר שמואל מלמד שהקיפוהו הלכות כעבנאי זה וטמאוהו ותניא [17]אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפום לפניו ולבסוף ברכוהו אילו הכי נדוי במתני' לא תנן אלא בכ"ד מקומות היכא משכחת לה ר' יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא ור' אלעזר לא מדמה מילתא למילתא: נושאי המטה וחלופיהן: [18]ת"ר [19]אין מוציאין את המת פחות לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין איני והא רב יוסף אפקוהו פחות לק"ש [20]אדם חשוב שאני: שלפני המטה ושלאחר המטה: ת"ר [21]העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטו אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר ברוך העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים אמר אביי [22]לא מבעי ליה לאינש למימר הכי [23]דארשב"ל כל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן [24]ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר [25]כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום. קברו את המת וחזרו וכו': אם יכולים להתחיל ולגמור אין אבל פרק אחד או פסוק אחד לא ורמינהו קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד כמי שאין יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו: העומדים

אין מוליחין לא ממא. לקברות: **ממוך לקריאת שמע.** לפי שמפטירין מן הקריאה: **אין ממא מוכן לפניהם.** שממא בניס אחר כרכום מפסיקין אותו כאן. ויש מפרשין שאתן לפי שאין דבר מוכן: **ומוח שאב ומומה.** שלמד: **נמיתי הני.** לא נפרעת ממני למשמש בפיהו: **כרוזה** ואינו תנור כלל. וחכמים מטמאין בקבורי השוא מיהת תנור הוא ולכך הוא דחה לא אישרדו חולייהו ומשמש בדרכו. **חזר תנורי של עכנאי.** שקישקושתו הלכות כעכנא זו וברוכוהו על אשר חלק על דברי רבים שנמצא כאלו הלולם. ואסיקנא ר' יהושע לא בעי לשון נדוי מפורש במשנתנו, אלא מדמי מילתא למילתא, ומשכח עשרים וארבעה. ר' אליעזר לא מדמי אלא בעי נדוי מפורש במשנתנו ואלמלא **תודום אתה גוזרני עליך נדוי וכו'.** תוספתא: שהיו קורין אותן פסחים, ואמרו לו שהמאכיל לישראל כעין קדשים בחוץ בר נדוי הוא). **חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא.** ר' אליעזר מטהר, ר' אלעזר מטמא. **ר' יוסי.** חתכו לתנור חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תדבק חוליא לחוליא אינן מדובקות לעולם, ורואינן אותן כאלו מפורדות הן

ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא מאי דידעי למה לי' למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן איבא דאמרי דלא ידעי ואיבא דאמרי דידעי ולא איכפת להו איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני קורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם

תורה אור השלם

1. והמשים עקלקלותם יוליכם יי את פעלי האון שלום על ישראל:

תהלים קכה ה

2. ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: משלי כג כה
3. לולי יי שבאתו הותיר לנו כמעט כסדם היינו לעמורה דמינו: שמעו דבר יי קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה:

ישעיהו א ט-י

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. פי' אחר מטתן, לשון הטייה הלא כלומר נטה מדרך הישרה, וכתוכנא דבי רבי ישמעאל אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי חזר בו ועשה תשובה לפיכך אסור לספר בזה. ואסיקנא הני מילי בעבירות הגוף אבל בגזלת ממון עד שיחזיר לבעליו. והמגים דעתו כלפי מעלה. פי', שעורות להקב"ה יותר מדאי ועובר הוא ומזלזל בדברי חכמים שאמרו לא נכון לעשות כן, כההוא מעשה דרבא דפרק חסידים מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי, למחר אשכחיה לפורייה דמרשם בסכיני, ועוד אתה שהרחת הנאה להרצא פירות בלא זמנה. ואמר להם דוגמא השקוה. ס"א דוכמא, פי' גרים שכמותה השקוה, כלומר שמעיה ואבטליון שבאו מטיפת גרים, הן השקו גיורת ונמצאו מזלזלין בכבודן. **ואלמלא תודום אתה גוזרני עליך נדוי וכו'.** תוספתא: שהיו קורין אותן פסחים, ואמרו לו שהמאכיל לישראל כעין קדשים בחוץ בר נדוי הוא). **חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא.** ר' אליעזר מטהר, ר' אלעזר מטמא. **ר' יוסי.** חתכו לתנור חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תדבק חוליא לחוליא אינן מדובקות לעולם, ורואינן אותן כאלו מפורדות הן

תורה אור השלם

1. והמשים עקלקלותם יוליכם יי את פעלי האון שלום על ישראל:

תהלים קכה ה

2. ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: משלי כג כה
3. לולי יי שבאתו הותיר לנו כמעט כסדם היינו לעמורה דמינו: שמעו דבר יי קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה:

ישעיהו א ט-י

מוסף תוספות

א. כלומר, שמעיה ואבטליון שבאו מטיפת גרים הן השקו גיורת, ולהראות שהן חשובין בישראל. עיין ערך גמ. ב. כמו המצניע לוגרע ולדרגמא (שבת צ:). תוס' ט"ס. ג. שמא תודה שנטמאה, והראוה כאילו מי סוטה הן. עיין ערך גמ.

רב ניסים גאון

מעשה בתודום איש רומי שהנהיג את בני רומי להאכיל בניהם מקולסים בלילי פסחים. נרסינן במסכת פסחים בס' פקוס שנהנו (ד' נג:) אינשי להו תודום איש רומי גברא רבה הוה אי בעלי אגרופים הוה הא שמע אי דרש תודום איש רומי כי שפע מינה גברא רבה הוה שפע מינה ר' יוסי בר אבין אמר משל מלאי לכים של תלמידי חכמים הוה דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכים של תלמידי חכמים דומה דושל בשישיבה של עולא שנא' (קהלת י) כי בצל החכמה בצל הכסף ובגמרא דבני מערבא (מו"ק פ"ג ד"א) אמרי כהו תודום אמר ר' חנינא דהוה משלח פרוסקן דרבנן: **תחבו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא.** ת"ר חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תדבק מטהר ר' אליעזר ומטמא ר' אלעזר

מדלגין היינו עֵ"ג **אבל אחרונות.** פי"מ לפי"ד גוֹלֵל מיסוֹד
של מלין דמעי' מ) כל שאר יגע עֵל פי הדֶבֶר לרבות
גוֹלֵל ודופק וא"כ גם הגוֹלֵל מטעמא בתאכל והיקף היו מדלגין עליו[א] ואין
לֵךְ קשה[ב] דהא תני במשמעות (פ"ק דשלכה ד:) כל שומהה שאין ממיר
מגלח עליה אין כן מוזהר עליה לכתוב
במס' יומא יש מגלח עליה לכתוב
ודופק אין מוזהר עליה לכתוב
במס' יומא יש מוזהר עליה לכתוב
מוזהר עליו אף כי ממי אם כייהא סברה
מקשים הלמשנתינו (מיר נג.) אבל
אומרי' רציעה גם גם במגלח מיד[ד]
ומיהו מימי מעלי בי ערבי מחמת
בתאכל כיון שהכשוי עלמו מקבל
שומאה כל דבר המקבל שומאה
אינו מוזהר עליה אף כי מחמת
שבתות הבריות שדוחה [את] לא תעשה
ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפי'
לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי
ישראל למלכי עכו"ם אמאי לימא אין חכמה
ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כדרבא דאמר
רבא דבר תורה אהל כל שיש בו חלל טפח
חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו
חוצץ בפני הטומאה ורוב אחרונות יש בהן
חלל טפח וגורו על שיש בהן משום שאין בהן
ומשום בבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן ת"ש
שבתורה ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה
ואין עצה לנגד ה' תרגמה רב בר שבא קמיה
דרב כהנא בלאו [2]דלא תסור אחיכו עליה
לאו דלא תסור דאורייתא היא אמר רב כהנא
גברא רבה אמר מילתא שא לא תחיכו עליה כל
מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור
ומשום בבוד שרו רבנן [ת"ש 3והתעלמת
מהם פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים
שאין אתה מתעלם מהם כא כיצד אם [4]היה
כהן והיא בבית הקברות או היה זקן ואינה
לפי כבודו או שהיתה מלאכתו מרובה משל
חברו לכך נאמר והתעלמת אמאי לימא אין
חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני
התם דכתיב והתעלמת מהם וליגמר מינה
[5]אינו רואה מממונו לא ילפינן ת"ש [6]ולאחותו
[7]מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט
את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת
יכול יחזור ויטמא אמרת לא יטמא יכול כשם
שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת
מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא
אבל

העומדים בשורה וכו': [8]ת"ר [9]שורה הרואה
פנימה פטורה ושאינה רואה פנימה חייבת
רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורין
מחמת עצמן חייבין; אמר רב יהודה אמר רב
[10]המוצא כלאים בבגדו פושטן אפי' בשוק מ"מ
[1]אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה': [2]כ"מ
שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב מתיבי
[3]קברו את המת וחזרו ולפניהם ב' דרכים אחת
טהורה ואחת טמאה בא בטהורה באין עמו
בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה
משום בבודו אמאי לימא אין חכמה ואין
תבונה לנגד ה' תרגמה רבי אבא בבית הפרס
דרבנן דאמר [2]רב יהודה אמר שמואל [3]מנפח
אדם בית הפרס והולך ואמר רב יהודה בר
אשי משמיה דרב [4]בית הפרס שנדש טהור
ת"ש דאמר ר' אלעזר בר צדוק [5]מדלגין היינו
על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל
ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפי'
לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי
ישראל למלכי עכו"ם אמאי לימא אין חכמה
ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כדרבא דאמר
רבא דבר תורה אהל כל שיש בו חלל טפח
חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו
חוצץ בפני הטומאה ורוב אחרונות יש בהן
חלל טפח וגורו על שיש בהן משום שאין בהן
ומשום בבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן ת"ש
[6]גדול בבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה
שבתורה ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה
ואין עצה לנגד ה' תרגמה רב בר שבא קמיה
דרב כהנא בלאו [7]דלא תסור אחיכו עליה
לאו דלא תסור דאורייתא היא אמר רב כהנא
[8]גברא רבה אמר מילתא שא לא תחיכו עליה כל
מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור
ומשום בבוד שרו רבנן [9]ת"ש [10]והתעלמת
מהם פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים
שאין אתה מתעלם מהם כא כיצד אם [11]היה
כהן והיא בבית הקברות או היה זקן ואינה
לפי כבודו או שהיתה מלאכתו מרובה משל
חברו לכך נאמר והתעלמת אמאי לימא אין
חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני
התם דכתיב והתעלמת מהם וליגמר מינה
[12]אינו רואה ממונו לא ילפינן ת"ש [13]ולאחותו
[14]מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט
את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת
יכול יחזור ויטמא אמרת לא יטמא יכול כשם
שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת
מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא
אבל

מגלח מטעמא הוא למת מצוה מגלח אבל מטמא למת מצוה
והוא שלא מת לאחיו או לאחותו אבל מת לאחיו או לאחותו
מה מגלח מטעמא הוא למת מצוה מגלח אבל מטמא למת
מצוה והוא שלא מת לאחיו או לאחותו אבל מת לאחיו או
לאחותו מה מגלח מטעמא הוא למת מצוה מגלח אבל מטמא
למת מצוה והוא שלא מת לאחיו או לאחותו אבל מת לאחיו
או לאחותו מה מגלח מטעמא הוא למת מצוה מגלח אבל
מטמא למת מצוה והוא שלא מת לאחיו או לאחותו אבל מת
לאחיו או לאחותו מה מגלח מטעמא הוא למת מצוה מגלח
אבל מטמא למת מצוה והוא שלא מת לאחיו או לאחותו אבל
מת

יום רביעי כו טבת תש"פ **ברכות דף יט**

הגמרא מביאה ראיה שהמתים יודעים מעניני החיים, שהרי הקב"ה אמר למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם, **ואי סלקא דעתך דלא ידעי, כי אמר להו מאי הוי** - ואם תאמר שהמתים אינם יודעים ומבינים בצער החיים אלא רק בצער גופן, מה יש בזה שיאמר להם שקיים את השבועה, הלא אין להם הבנה בצער החיים, אלא מוכח שהם מבינים בזה, ולכן הקב"ה אמר למשה לומר להם שקיים את השבועה.

מקשה הגמרא: **אלא מאי דידעי, למה ליה למימר להו** - אם אכן הוא כמו שהוכחת שהמתים יודעים במה שנעשה עם החיים, למה משה היה צריך להודיע זאת לאבות, הלא הם יודעים זאת מעצמם?

מתרצת הגמרא: **לאחזוקי ליה טיבותא למשה** - להחזיק לו טובה למשה, לכן הקב"ה אמר לו שהוא יאמר זאת לאבות, אף שהם כבר ידעו מכך.

המספר אחרי המת

אמר רבי יצחק: כל המספר אחרי המת בגנותו, **כאלו מספר אחרי האבן.**

איכא דאמרי, דלא ידעי [שהמתים אינם יודעים מה שהחיים מדברים עליהם].

ואיכא דאמרי, דידעי ולא איכפת להו.

קושיא על הסובר שהמתים לא אכפת להם שמדברים עליהם

איני [האמנם], **והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר** [אחד דיבר כנגד מר] **שמואל, ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה** [ונפל קנה מהגג, וקרע לו את הכיס שהמוח נמצא בתוכו].

תשובה: על ת"ח אסור לדבר אף שהמתים לא אכפת להם

שאני צורבא מרבנן, דקודשא בריך הוא תבע ביקריה [תלמיד חכם, אף שהוא עצמו אינו מצטער במה שמדברים עליו, הקב"ה תובע את יקרו].

המספר אחרי מטתם של תלמידי חכמים

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם,

שנאמר 'והמטים עקלקלותם [המכריעים את חובותיהם יותר על זכויותיהם להטותם לכף חובה, שמדבר חובה על תלמידי חכמים] **יוליכם ה' את פועלי האון** [לגיהנם] **שלום על ישראל', אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון.**

אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה

תנא דבי רבי ישמעאל, אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה.

שמא, סלקא דעתך? אלא ודאי עשה תשובה.

והני מילי בדברים שבגופו, אבל בממונא עד דמהדר למריה [בממון, עד שהוא מחזיר את הממון לבעליו אין זו 'תשובה'].

◆◆◆

בכ"ד מקומות בית דין מנדים על כבוד הרב, וכולם שנויים במשנה

ואמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב, וכולן שנינו במשנתנו.

אמר ליה רבי אלעזר: היכא היכן מצאנו במשנתינו כ"ד מקומות שנידו בני אדם מפני כבוד רבם?

אמר ליה רבי יהושע בן לוי: **לכי תשכח,** לכשתחפש במשנה תמצא.

רבי אלעזר מוצא שלשה משניות שמוזכר בהם שנידו על כבוד הרב

נפק דק ואשכח תלת [הוא יצא וחיפש ומצא שלש משניות], **המזלזל בנטילת ידים, והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים, והמגיס דעתו כלפי מעלה.**

משנה על נידוי למספר אחר מטתם של ת"ח

המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים, מאי היא?

דתנן, הוא [עקביא מן מהללאל] **היה אומר, אין משקין** [מי סוטה] **לא את הגיורת** [שכתוב בפרשת סוטה 'בני ישראל' פרט לגיורת], **ולא את המשוחררת** [שפחה משוחררת].

וחכמים אומרים, משקין.

ואמרו לו, מעשה בכרכמית [שם שפחה] **שפחה משוחררת בירושלים, והשקוה שמעיה ואבטליון.**

ואמר להם עקביא מן מהללאל, **דוגמא השקוה** - מפני שהם [שמעיה ואבטליון] היו דומים לה, שהם היו בני גרים, לכן הם השקוה.

ונדוהו [את עקביא בן מהללאל], **ומת בנדויו, וסקלו בית דין את ארונו.**

משנה על נידוי למזלזל בנטילת ידים

והמזלזל בנטילת ידים מאי היא?

דתנן, אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל - שהיו נועלים את העזרה כשהיו שוחטים את הפסח של כל כת וכת, וכאשר נעלו את העזרה והיתה מלאה כולה ברבבות בני ישראל לא היה שם אחד חשוב **בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל.** [ולכן חולק רבי יהודה על המשנה הקודמת שמבואר בה שנידו את עקביא מן מהללאל].

אלא את מי נדו, את אלעזר בן חנוך, שפקפק [שזלזל] **בנטילת ידים,** ועבר על תקנת חכמים וזלזל בכבודם שהרי נטילת ידים היא תקנת חכמים.

וכשמת אלעזר בן חנוך, **שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו.**

ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו, בית דין סוקלין את ארונו.

משנה על נידוי למגיס דעתו כלפי מעלה

המגיס דעתו כלפי מעלה, מאי היא?

דתנן, שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל: צריך אתה להתנדות, ואלמלא חוני אתה שיצא שמך בגולה ובחשיבות **גוזרני עליך נדוי, אבל מה אעשה שאתה מתחטא** [מלשון 'חטא'] **לפני המקום** [שאתה מטריחו על תאותך] **ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא לפני אביו** [שמטריחו על תאוותו] **ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר, 'ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך'.**

קושיא: הרי מצאנו ברייתא שכתוב בה שנידו על כבוד הרב

ותו ליכא, והא איכא?

דתני רב יוסף, תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין [צלויים כשהם שלמים] **בלילי פסחים,** זכר לפסח שצלוהו שלם.

שלח ליה שמעון בן שטח: אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ, שהרי אסרו חכמים לעשות כן לפי שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח, וקרוב הדבר להאכיל את ישראל קדשים בחוץ, הרי שמצאנו ברייתא שנידו על כבוד הרב.

תשובה: רבי אלעזר חיפש משנה שכתוב בה שנידו על כבוד הרב, והמאמר שהבאת בשם רב יוסף הוא ברייתא ולא משנה

במשנתנו קאמרינן. והא, ברייתא היא.

קושיא: הרי מצאנו משנה שכתוב בה שנידו על כבוד הרב

ובמתניתין ליכא, והא איכא הא דתנן: תנור חרס שנטמא, **וחתכו חוליות** - כדי לנתצו ולטהרו מטומאתו, חתך את התנור סביב סביב כחוליות עגולות, **ונתן חול** - ולאחר מכן נתן טיט **בין חוליא לחוליא** כדי לחבר את התנור מחדש, **רבי אליעזר מטהר** תנור זה לעולם, שיותר אינו ככלי חרס שלא נשרף בכבשן, **וחכמים מטמאים.**

וזהו תנורו של עכנאי.

מאי עכנאי?

אמר רב יהודה אמר שמואל: מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה - כנחש זה שכורך את עצמו בסיבוב מסביב חבית וכדומה, כך הקיפו את ענין זה בהלכות וראיות, **וטמאוהו** כדעת חכמים שתנור זה מקבל טומאה.

ותניא בברייתא תוספת על מעשה זה, **אותו היום הביאו כל טהרות** שנעשו בתנור זה **שטיהר רבי אליעזר** כשיטתו שתנור זה אינו מקבל טומאה, **ושרפום לפניו, ולבסוף ברכוהו** - נידו את רבי אליעזר לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה.

תשובה: אף שהמעשה מובא במשנה, התוספת הזו שנידו את רבי אליעזר אין זו משנה אלא ברייתא

אפילו הכי נדוי במתניתין לא תנן.

אם כך היכן מצאנו כ"ד מקומות במשנה שמוזכר בהם נידוי על כבוד הרב

אלא בעשרים וארבעה מקומות היכא משכחת לה?

רבי יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא - כל מקום שראה במשנה שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה, או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו, אמר 'ראוי היה כאן לנדות', ועל כך אמר רבי יהושע בן לוי שבכ"ד מקומות מצאנו במשנה נדוי על כבוד הרב.

ורבי אלעזר לא מדמה מילתא למילתא, ולכן הוא לא מצא אלא ג' מקומות שכתוב במפורש שנידו על כבוד הרב.

◆◆◆

שנינו במשנה **נושאי המטה וחלופיהן.**

הוצאת מת סמוך לזמן קריאת שמע

תנו רבנן, אין מוציאין את המת לקוברו **סמוך לקריאת שמע,** כדי שלא יתבטלו מקריאת שמע, **ואם התחילו אין מפסיקין.**

מקשה הגמרא: **איני** [האמנם], **והא רב יוסף אפקוהו** [הוציאוהו] **סמוך לקריאת שמע?**

מתרצת הגמרא: **אדם חשוב שאני.**

◆◆◆

שנינו במשנה **שלפני המטה ושלאחר המטה.**

קריאת שמע ותפילה כשעוסקים בהספד

תנו רבנן, העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם, נשמטין אחד אחד וקורין.

אין המת מוטל לפניהם [שהם מספידים בבית אחד, והמת בבית אחר], **הן יושבין וקורין, והוא** - האבל **יושב ודומם.**

הם עומדים ומתפללין, והוא - האבל **עומד ומצדיק עליו את הדין.**

[נוסח צידוק הדין:] **ואומר: רבון העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים.**

[דעת אביי בנוסח 'צידוק הדין'] **אמר אביי: לא מבעי ליה לאינש למימר הכי** [לא ראוי לו לאדם לומר כך], שלא יאמר 'לא נפרעת ממני' שמשמע שאומר 'היה ראוי שתפרע ממני', **דאמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא משמיה דרבי יוסי, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.**

[מקור מפסוק לא לפתוח פיו לשטן:] **ואמר רב יוסף: מאי קראה, שנאמר 'כמעט כסדום**

היינו', מאי אהדר להו [מה ענה להם ה]**נביא 'שמעו דבר ה' קציני סדום',** הרי כיון שהם אמרו על עצמם שהם כמעט כסדום, קרא להם 'קציני סדום'.

♦♦♦

שנינו במשנה **קברו את המת וחזרו וכו'.**

במשנה משמע שקוראים ק"ש רק אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה

אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין, אבל פרק אחד או פסוק אחד לא,

קושיא מברייתא שמשמע שקוראים ק"ש גם אם יכולים לגמור רק פרק אחד או פסוק אחד

ורמינהו, קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד יתחילו.

תשובה: גם כונת המשנה היא כמו הברייתא

הכי נמי קאמר, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו לא יתחילו.

♦♦♦

[עמוד ב] שנינו במשנה **העומדים בשורה וכו'** הפנימיים פטורים והחיצוניים חייבים.

העומדים בשורה, אם חייבים בק"ש

תנו רבנן, שורה הרואה פנימה - מסביב לאבל עושים שורות [מעגלים של בני אדם סביבו] כדי לנחמו, מי שנמצא בשורה השניה שהיא רואה את המעגל הפנימי, **פטורה, ושאינה רואה פנימה** [השורה שלישית שאינה רואה את המעגל הפנימי], **חייבת.**

רבי יהודה אומר: הבאים מחמת האבל, פטורין, אבל הבאים **מחמת עצמן,** שלא באו לנחם, אלא לראות את המאורע **חייבין** בק"ש.

♦♦♦

המוצא כלאים בבגדו, צריך לפשוט את הבגד, אפילו אם הוא בשוק, ואף אם הוא אדם מכובד. שאין חולקים 'כבוד לרב' במקום שיש איסור

אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו, פושטן אפילו בשוק,

מאי טעמא, 'אין חכמה [חשובה נגד ה'] **ואין תבונה ואין עצה לנגד ה',**

כל מקום שיש חלול השם [כל איסור הוא 'חילול השם'] **אין חולקין כבוד לרב.**

קושיא א מברייתא: שמותר ללכת יחד עם האבל בדרך שיש בה טומאה

מתיבי, קברו את המת וחזרו, ולפניהם שתי דרכים אחת טהורה ואחת טמאה שיש בה קבר, **בא** האבל **בטהורה, באין עמו בטהורה. בא** האבל **בטמאה, באין עמו בטמאה משום כבודו,** ואף כהנים שאסור להם להיטמא יכולים ללכת איתו.

אמאי? לימא 'אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'.

תשובה: מדובר בטומאה דרבנן, ובמקום אבל לא גזרו רבנן

תרגמה רבי אבא, בבית הפרס דרבנן - שדה שהיה בה קבר ונחרשה, חשו חכמים שמא דלדלו כלי המחרישה את העצמות, ופזרו אותם בשדה והדורס עליהן מסיטן, וכיון דמדרבנן הוא דאסור, רבנן מחלו על כבודם לגבי אבל.

[ראיה שטומאת בית הפרס דרבנן:] **דאמר רב יהודה אמר שמואל: מנפח אדם בית הפרס** - מנפח בפיו לפניו שאם יהיה שם עצם יראנו, **והולך,** [והקילו בזה לעושי פסח ולא לאוכלי תרומה] ואם היה 'בית הפרס' דאורייתא לא היו מקילים בזה כל כך.

[ראיה נוספת שטומאת בית הפרס דרבנן:] **ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב: בית הפרס שנדש** ברגליים שהיו מהלכים שם, **טהור.**

קושיא ב מברייתא: שמותר ללכת על ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל

תא שמע, דאמר רבי אלעזר בר צדוק הכהן, **מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים** [היינו קופצים מארון לארון כדי להגיע] **לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפילו לקראת מלכי עובדי כוכבים, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים,**

אמאי? לימא 'אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', וכיצד עבר על איסור תורה 'לנפש לא יטמא' לכבוד המלכים, שהוא כבוד הבריות?

תשובה: מדובר בטומאה דרבנן, ובמקום אבל לא גזרו

כדרבא, דאמר רבא: דבר תורה [הלכה למשה מסיני] **אהל כל שיש בו חלל טפח, חוצץ בפני הטומאה,** והטומאה אינה עולה למעלה מהאוהל, ונמצא שמי שעומד על ארון שיש בו חלל טפח אינו נטמא.

ושאין בו חלל טפח, אינו חוצץ בפני הטומאה, והטומאה בוקעת ועולה אל מעל האוהל.

ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו רבנן **על** ארונות **שיש בהן** טפח שהטומאה תעלה למעלה מהאוהל, **משום** ארונות **שאין בהן** חלל טפח, **ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן,** ולכן, רבי אלעזר בר צדוק אמר שהם היו מדלגים על ארונות של מתים, היות והמדובר היה בארונות שיש בהם טפח, וטומאתם אינה אלא מדרבנן, ובמקום כבוד מלכים לא גזרו בזה.

קושיא ג מברייתא: שכבוד הבריות דוחה לאו דאורייתא

תא שמע, גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה,

ואמאי? לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'.

תשובה מדובר בלאו דרבנן, ובמקום כבוד הבריות לא גזרו

תרגמה רב בר שבא, קמיה דרב כהנא - רב בר שבא הסביר את הברייתא לפני רב

כהנא, שאינה עוסקת אלא **בלאו דלא תסור** - שכבוד הבריות אינו דוחה אלא את הלאו שלא לסור ממה שחכמים אומרים.

הם הבינו שכונת רב בר שבא הוא שאפילו אם חכמים אומרים ומזהירים לא לעבור על איסור תורה, מותר לעבור על דבריהם מפני כבוד הבריות. ועל כך **אחיכו עליה** - שחקו עליו על רב בר שבא, שהרי **לאו דלא תסור דאורייתא היא,** וכיצד לאו דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות?

אמר רב כהנא: גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה [אדם גדול אמר דבר, על תצחקו עליו], אין כונת רב בר שבא כשחכמים מזהירים על דבר דאורייתא, אלא לדבר שהוא מדרבנן שהוא נדחה מפני כבוד הבריות, והוא נקרא בברייתא 'לא תעשה שבתורה' שהרי **כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן** - שבמקום כבוד הבריות, רבנן מחלו על כבודם, והתירו לעבור על דבריהם.

קושיא ד מברייתא: זקן ואינה לפי כבודו פטור מהשבת אבידה

תא שמע, נאמר בפסוק לגבי השבת אבידה **'והתעלמת מהם',** ודרשו חכמים: **פעמים שאתה מתעלם מהם, ופעמים שאין אתה מתעלם מהם.**

הא כיצד, מתי מותר להתעלם מהאבידה ואין צריך להשיבה?

אם היה כהן, והיא [האבידה] **בבית הקברות,**

או היה זקן, ואינה לפי כבודו, אין האבידה חשובה לפי כבודו להשיבה

או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, שדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה יתרים על דמי האבדה, ולא ירצו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשיב להם, ונמצא הוא מפסיד.

לכך נאמר 'והתעלמת', שבאופנים אלו אינו צריך להרים את האבידה ולעשות 'השבת אבידה',

אמאי? לימא 'אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"?

דחיית הקושיא: בהשבת אבידה הוא דין מיוחד שכשאינו 'ככבוד' פטור מהשבת אבידה

שאני התם דכתיב 'והתעלמת מהם'.

[קושיא: מדוע אין לומדים מהשבת אבידה לשאר דיני התורה] **וליגמר מינה?**

[תשובה: אין לומדים איסור מממון] **איסורא מממונא לא ילפינן.**

קושיא ה מברייתא: מותר להיטמאות כדי לקבור מת מצוה

תא שמע, בנזיר כתוב שאסור לו להיטמא לכל נפש מת, ועוד כתוב 'לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו **לא יטמא',** וממה שנאמר 'לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו' לומדים דרשות שונות [שהרי זה מיותר שהרי כתוב שלא יטמא לכל נפש מת]. ומה שנאמר **'ולאחותו', מה תלמוד לומר,** כיון שאינו נצרך לדרשה לענין נזיר, דורשים מכך לענין מי שהולך לעשות פסח שאסור לו להיטמא לקרוביו אבל הוא נטמא למת מצוה, **הרי שהיה הולך**

לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ושמע שמת לו מת מקרוביו, **יכול יחזור ויטמא, אמרת 'לא יטמא'.**

יכול כשם שאינו מטמא להם, כך אינו מטמא למת מצוה, תלמוד לומר 'ולאחותו', לאחותו הוא דאינו מטמא

אלא מעתה הוא נמי מצוה. והוא כבוד הבריות ודוחה דבר תורה: **אב ואל תעשה שאני.** דבריהם רבים המיתו בעקור דבר תורה מפני קיום ומפני כבוד הבריות היכא דליכא עקור דבר תורה ילפינן לה מיוסי בנקמתו ומקמיה בכבוד הבריות ולוגב בשבת ומסדין בלילית וכיוצא בהן:

(דף ה:) **אבל ממצא** אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב ואלאותו וליגמר מינה: **שב ואל תעשה שאני:** אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא: אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בזוגיקן הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שבובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שבשבין בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה בי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצוה קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם בי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להההיא בותית דהות לבישא כ"כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא: **רב גידל** הוה רגיל דהוה קא אזיל **ויתיב** אשערי דטבילה אמר להו הבי מבילו והבי מבילו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע (ו) אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי **ר' יוחנן** הוה רגיל דהוה קא אזיל **ויתיב** אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי נהוי להו זרעא דשפירי כוותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיענא ביש אמר להו אנא **מזרעא** דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב [1]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהבא **וידגו** לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואב"א עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו: **מתני'** [2]נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן

שאני. וא"ת מזר וכ"ג קוס עשה הוי דיעמת למ[3] ותיקן רמ"י דקלקל גלי לן דלאו דלא יעמת לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא לי כ"כ כל מקום לתמרי' שעשה דוחה ל"ת לקני כ"ג ולא תעשה וכו' ואילך קני ליה לישראל אימת שיזדמן לה כשהוא גמר ועוד דהא מילה ומת"כ ופסח דחו אפי' ל"ת דכריתה מיין דבכבוד קדקד בטנים מפורש ד' לחצי עומקה ולא נהירא לי ל"ש מת"כ ומ"ש מילה דמקלקל מה נעשית טעם יש דבטילוהו מפורש ד' לכך נראה לפרש דטרוניתא מפורש יש לומר שמחל עליו לכבוד אביו ואמו ואיכא למידק מדלא מחל עליו בהדיא כמו שמחל לרבו בקרא דגמר ליה מיניה ומיהו אפשר דלא בעי מחילה בהדיא כיון דמחל עליו בהדיא בשעת מיתה ועוד דאפילו לא מחל עליו בהדיא כיון דמחל עליו בשעת מיתה ודאי מחל עליו ומיהו אפשר דלא בעי מחילה

כ: מי שמתו פרק שלישי ברכות

בתפלה פשיטא כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה במצות עשה שהזמן גרמא הוי קמ"ל דרחמי ניהנו. וכ"ש לך גרים ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומתי מ"ע שייכי ביה. ומ"מ יש לישב ד' הלכה דלרבנן וגזיס פטורות מהאי טעמא דמלות עשה שהזמן גרמא הוא דלמעיקר כמובה (לקמן לה.). מי שהיה עבד ושפה לו קטן מקרין לוחו בתפילין לחייבו מה שהם מחוייבים לתן שהזמן פטור מקריאתן כיון שהם פטורים[א]: **איזהו הנרמי ברכת המזון דאורייתא או דרבנן.** [ב]פי' הקונטרס למלכות דעתך דלא מחייבי מלאוייתא משום דכתיב על האכל הטובה וגזיס לך נטלו חלק בארבע ונטלו בגות ופיתה ולויס נמי מצעי שהרי לא נטלו חלק בארבע וי"ל דלא יוצילו מחכיים ידי מוכחן בברכה המזון אלא דאורייתא וכן בגרים ולא בתוכה ותמרים לקנן (לקמן מט.) מי שלא אכל בגרים ותוכה בארבעה מינים ולא יצא ידי חובתו והשתא קא משמע לן דגרים ותוכה לא מעכבי ידי חובתן ולא שייכי בגרים ותוכה לא שייכי בגרים ותוכה. **בעל** קרי **מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה.** פי' אפילו הכהוכו כדמשמע בגמ' [ג]ואיירינן עלה בשמיני בפי בא אל פרעה בד"ה מלכתות משום הכ"ק ד"ה ובכרכות משום הכ"ק ד"ה דרבנן[ד] ואפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא דהזכיר יציאת מלרים אבל מתניתין שלא הזכיר יציאת מלרים שלא תהיינו לו לומר אמת ויציב והוי ק"ש דלאוייתא ואמת ויציב דרבנן שהרי יציאת מלרים בק"ש אין בה אלא לילית אמת ויציב ולא יתקשה נמקן לילית אמת ויציב ולא לימא ק"ש דהא עדיף לילית ק"ש לית ביה נמי מלות שהזמן גרמא הוא: **יוצא בשפתיו.** כיון דשרית ליה הכהוכו אע"פ שהוא כדבור לענין לגמת ידי ק"ש כמו כן מקרי דבור לענין למקרי עוסק במורה ומצטרים לתי להכהוכו[ה] שהוא פעל קרי מתיר לו גם דבור: **כדאשכחן בסיני.** פירוש אף ע"ג דכדבור דמי לענין שיגת מ"מ נלו כדבור דמי לענין שיגת בעל קרי אסור להכהוכו[ה] כדאשכחן בסיני בשלמא לקבל התורה, וכתיב בה והודיעתם לבניך ולבני בניך, ואע"ג דהוזהר להודיעם אותם הדברים לבניו ולבני בניו, שמעינן מיהא דדבור אסור לומי שהשוחטה יוצאה עליו מגזעו אבל ההיזור מותר אע"ג דהיזהר כמו דבור. **הרב אמר אסור זאת אומרת** הרהור לאו כדבור דמי ומפני מה מהרהר כדי שלא יהא כי העולם עסוקין בברכות והוא יושב ובטל. ומקשה ר' יהושע בן קרחה דתנאי ר' יהושע בן קרחה אומר אסור לחברו הבאאת שמעתי עפר לערב, א"ר יוחנן הלכלת בן קרחה, דתיק ר' יוחנן דאמר שמעה דר' יהושע בן קרחה דבור אסור ההרהור מותר, ומקשינן התם ומי אמר ר' יוחנן דבור אסור ההרהור מותר אלמא ההרהור לאו כדבור דאמר, והא איתא הוא דאמר [ב]כל מקום מותר להרהר חוץ מבית הכסא, ופפרקינן שאני התם דבעינן דיהא מחוך קדוש וליכא וכו'. וכבר פירשנו זה השטותה במקומות בארי החיב.

שלא הזמן גרמא מזוזה ומעקה ומציאת אבדה ושילוח הקן: **אקיש** מזוזה לללמוד תורה מה תלמוד תורה פטירי אף מזוזה נמי פטירי **קסבר** מזוזה תדיר ותורה תדירה ותדיר ואין תדיר קודם לתדיר. **הבן דמצות שהזמן גרמא ונשים פטורות ואמרינן** (שם ופ"ק ד) ותלמוד תורה גופיה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם לשון בנים ולא בנותיכם: **מתשכחת** בסיני מה סיני דבור אסור ההרהור אף כאן דבור אסור ההרהור **אמר** אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין ואמרי לה ר' חנינא בר אבין ואמרי לה תרוייהו ניתנה תורה לטבולי יום ואמר עלה אמימר ראויה קמאינא ואפ"ג מי שאירע לו קרי בליליו ר' בסיון דהתירא שקא כבר שמע את ההברות ולא סגיא דלא ההרהר בלבו:

כו א מיי' פ"ג מהלכות תפילין הלכה ג טמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן לח סעיף ג: כח ב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ג ופ"ד מהל' ק"ש הלכה ב טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן קו סעיף ב: כט ג מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ג טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן רלג סעיף ד ל ד מיי' פ"ב מהלכות ברכות הלכה ה טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף ב: לא ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ג"ע טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף ג: לב ו מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ה טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף ג: לג ח מ"ו מיי' פ"ג שם הלכה ה טו מ טמג עשין כו טוש"ע או"ח סימן קפו סעיף ג: לד י מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ה טמג עשין כו טוש"ע או"ח סי' קפו סעי' ב: לה כ"ל ע טוש"ע או"ח סי' סט סעי' ג (ד).

תורה אור השלם

1. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וַאֲהֻמָּה וְיִשְׁמַע קוֹלִי:
תהלים נה יח
2. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבָּע בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ:
שמות טז ח
3. זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:
שמות כ ז
4. שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ:
דברים ה יא
5. כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד:
דברים י יז
6. יְשָׁא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:
במדבר ו כו
7. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:
דברים ח י

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

וחייבין בתפלה דרחמי ניהנו. ולא גרסינן פשיטא דתלה לאו דאורייתא הוא. **מהו.** בעל קרי מהרהר בלבו וכו'. פירש בתלמוד ארץ ישראל מהו מהרהר בברכות, דקרית שמע מוציא בשפתיו. אמר ר' אבינא זאת אומרת הרהור כדבור דאמר רבי אבינא כדכתיב ודברת בם וגו' ומפני מה אינו מוציא בשפתיו כדאשכחינן בסיני דאזהר לקבל התורה, וכתיב בה והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחורב בשעת מתן תורה, ואף אפשר דלא הוו בהו בעל קרי מקרה לילה ולא נמצר התורה בו ביום אלא בהדהור הלכך, ואע"ג דהזהר להודיעם בניו, שמעינן מיהא דהרהור אסור למי שהשתמשה יוצאה עליו מגזעו אבל ההיזור מותר אע"ג דהרהור כמו דבור. **הרב אמר אסור זאת אומרת** הרהור לאו כדבור דמי ומפני מה מהרהר כדי שלא יהא כי העולם עסוקין בברכות והוא יושב ובטל. ומקשה ר' יהושע בן קרחה דתנאי ר' יהושע בן קרחה אומר אסור לחברו הבאאת שמעתי עפר לערב, א"ר יוחנן הלכלת בן קרחה, דתיק ר' יוחנן דאמר שמעה דר' יהושע בן קרחה דבור אסור ההרהור מותר, ומקשינן התם ומי אמר ר' יוחנן דבור אסור ההרהור מותר אלמא ההרהור לאו כדבור דאמר, והא איתא הוא דאמר [ב]כל מקום מותר להרהר חוץ מבית הכסא, ופפרקינן שאני התם דבעינן דיהא מחוך קדוש וליכא וכו'. וכבר פירשנו זה השטותה במקומות בארי החיב.

ומן הספרים. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיק קרי. **וחייבין בתפלה.** דתפלה לחמי היא ומדרבנן היא ומקטנים לף בנשים ולעטן קטנים: **ובמזוזה ובברכת המזון.** דמזוזה מה היא ומדרבנן היא ומקטנים לף בנשים ולעטן קטנים: **ובמזוזה ובברכת המזון.** מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא ומקטנים לף בנשים ולעטן קטנים: **ובברכת המזון.** עשה שלא הזמן גרמא ומקטנים לף בנשים ולעטן קטנים: **ברכת המזון.** מה מזוזה נשים מחייבות לף בנשים ולעטן קטנים: **

'לאחותו' אינו מטמא, **אבל מטמא הוא למת מצוה,** שהוא כבוד הבריות, וכשנטמא שוב אינו יכול לשחוט את פסחו.

אמאי? לימא 'אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה". וכיצד כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא.

דחיית הקושיא: במת מצוה הוא דין מיוחד שהתורה אמרה שכבוד הבריות ידחה טומאה

שאני התם, דכתיב 'ולאחותו'.

[קושיא: מדוע אין לומדים ממת מצוה לשאר דיני התורה] **וליגמר מינה?**

[תשובה:] **שב ואל תעשה שאני,** שאינו עוקר דבר במעשה ידים, וכשנטמא אינו עושה מעשה איסור, אלא אחר כך כיון שהוא טמא אינו יכול לשחוט את הפסח ודבר תורה נעקר מאליו, אבל הלובש כלאים עוקרו במעשה ממש, שהוא לובשו.

◆◆◆

מדוע לראשונים אירעו ניסים ולנו לא

אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא,

אם משום לימוד, שהם היו לומדים יותר

אי משום תנויי,

הלא בשנים שלנו לומדים בששה סדרים ולא רק בסדר אחד, כמו בשנים של רב יהודה

בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה, [שלא היו גדולים בכל הש"ס אלא בסדר נזיקין], **ואנן קא מתנינן שיתא סדרי,** [ואנו שונים בששה סדרים] **וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין** למשנה **האשה שכובשת ירק בקדרה, ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים, אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא,** [כלומר, כאשר רב יהודה הגיע למסכת עוקצין, אמר: טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמרא].

ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא - בשלש עשרה פנים, כגון משנת רבי ורבי חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל.

ואילו לרב יהודה אירעו ניסים ולנו לא

ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא [כאשר הוריד נעל אחת לשם עינוי, כלומר בעינוי קל שלו, ירד גשם].

ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן ולית דמשגח בן [ואנו מצערים נפשינו וצווחים ואין מי שמשגיח עלינו].

תשובת אביי: ראשונים מסרו נפשם על קדושת השם ולכן אירע להם ניסים

אמר ליה אביי: **קמאי** [ראשונים] **הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם.**

מעשה של מסירות נפש אצל הראשונים

כי הא דרב אדא בר אהבה, חזייה לההיא כותית דהות לבישא [ראה כותית שלובשת] **כרבלתא** [שם לבוש חשוב] **בשוקא, סבר דבת ישראל היא,** ובגד זה לא היה ראוי לבת ישראל ללובשו, **קם קרעיה מינה.**

לבסוף **אגלאי מילתא דכותית היא** - התגלה שהאשה הזו היתה כותית, והוצרך רב אדא בר אהבה לשלם על הבגד. **שיימוה** [שמו את שווי הבגד] **בארבע מאה זוזי.**

אמר לה רב אדא בר אהבה: **מה שמך?**

אמרה ליה: מתון.

אמר לה רב אדא בר אהבה: **מתון מתון** [מלשון המתנה]**, ארבע מאה זוזי שויא,** אם הייתי ממתין הייתי מרוויח ארבע מאות זוז.

✦✦✦

מעשה ברב גידל שהיה יושב בשערי טבילה

רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה [שהיה הולך ויושב בשערי בית הטבילה].

אמר להו לבנות ישראל: **הכי טבילו והכי טבילו** [כך תטבלו וכך תטבלו, שהורה להם הלכות באופן הטבילה].

אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר [לא מפחד כבודו] **מיצר הרע.**

אמר להו רב גידל: **דמיין באפאי כי קאקי חיורי** [דומים הם בפני כמו אווזים לבנים].

מעשה ברבי יוחנן שהיה יושב בשערי טבילה

רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה.

אמר: כי סלקן [כאשר עולות] **בנות ישראל ואתיין** [ובאות] **מטבילה, מסתכלן בי** [יסתכלו בי]**, ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי** [ויהיה להם ילדים יפים כמוני] שרבי יוחנן היה יפה תואר מאד.

אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מעינא בישא [לא מפחד כבודו מעין רעה]?

אמר להו: אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא [אני בא מזרעו של יוסף שלא שולטת בו עין רעה].

[מקור א שלא שולט עין הרע בזרעו של יוסף] **דכתיב 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין'. ואמר רבי אבהו: אל תקרי 'עלי עין', אלא עולי עין** - מסולקין מן העין שאינה שולטת בהם.

[מקור ב] **רבי יוסי ברבי חנינא אמר: מהכא 'וידגו לרב בקרב הארץ', מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם.**

[מקור ג] **ואי בעית אימא, עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו** - שלא רצה ליהנות מאשת אדוניו, **אין עין הרע שולטת בו.**

משנה

נשים עבדים וקטנים במצוות

נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע [עמוד ב] **ומן התפלין** - נשים פטורות מפני שמצוות אלו הם מצוות עשה שהזמן גרמא.

וקטן פטור מק"ש, ואף אביו אין חייב לחנכו בזה, מפני שאין האב מצוי תמיד אצל בנו כשמגיע זמן ק"ש.

וכן קטן פטור מתפילין, מפני שסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בתפילין.

וחייבין בתפלה, שהיא בקשת רחמים, וחיוב תפילה הוא מדרבנן, ורבנן תיקנו חובה זו גם לנשים וקטנים, **ובמזוזה, ובברכת המזון,** מפני שהם מצוות עשה שלא הזמן גרמא.

גמרא

מה החידוש שנשים פטורות מק"ש

קריאת שמע, פשיטא? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות?

מהו דתימא, הואיל ואית בה מלכות שמים הרי הם חייבות, **קא משמע לן** שהם פטורות.

מה החידוש שנשים פטורות מתפילין

ומן התפלין.

פשיטא?

מהו דתימא, הואיל ואתקש למזוזה, שמזוזה ותפילין כתובים זה לצד זה, שכתוב 'וקשרתם וכתבתם', והייתי אומר: מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין נשים חייבות, **קא משמע לן,** שאין אומרים לימוד זה והם פטורות.

מה החידוש שנשים חייבות בתפילה

וחייבין בתפלה.

דרחמי נינהו, שהיא בקשת רחמים.

מהו דתימא, הואיל וכתיב בה 'ערב ובקר וצהרים' כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קא משמע לן.

מה החידוש שנשים חייבות במזוזה

ובמזוזה.

פשיטא?

מהו דתימא, הואיל ואתקש לתלמוד תורה, שהם סמוכים זה לזה, שכתוב ולמדתם אותם את בניכם וסמיך ליה וכתבתם, והיינו אומרים: 'מה תלמוד תורה נשים פטורות, אף מזוזה נשים פטורות', **קמשמע לן.**

מה החידוש שנשים חייבות בברכת המזון

ובברכת המזון.

פשיטא?

מהו דתימא, הואיל וכתיב 'בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע', כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קא משמע לן.

◆◆◆

חיוב נשים בקידוש

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה.

אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות.

דעת אביי: חיובן מדרבנן

אמר אביי, מדרבנן.

אמר ליה רבא, והא דבר תורה קאמר?

ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן?

דעת רבא: חיובן מדאורייתא

אלא אמר רבא, אמר קרא 'זכור' ו'שמור', כל שישנו בשמירה [שלא לעשות מלאכה], **ישנו בזכירה.**

והני נשי, הואיל ואיתנהו [וישנם] **בשמירה,** שהם מוזהרות לא לעשות מלאכה, **איתנהו** [ישנם] **בזכירה** שהם חייבות בזכירת השבת, וממילא בקידוש היום, שנלמד מהפסוק 'זכור את יום השבת לקדשו'.

◆◆◆

האם נשים חייבות בברכת המזון מהתורה או מדרבנן

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון דאורייתא, שהרי היא מצוה שאין הזמן גרמא, **או דרבנן,** שכתוב 'על הארץ הטובה אשר נתן לך' והארץ לא התחלקה לנקבות.

נפקא מינא בספק: אם יכולות להוציא אנשים שמחוייבים מהתורה

למאי נפקא מינה, לאפוקי [להוציא] **רבים ידי חובתן, אי אמרת (בשלמא) דאורייתא, אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא,**

(אלא אי) [ואי] אמרת דרבנן, הוי שאינו מחוייב בדבר מהתורה, **וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, מאי?**

ראיה מברייתא שאשה מוציאה את בעלה

תא שמע, באמת אמרו בן [קטן] **מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו,**

אי אמרת בשלמא אשה חייבת מ**דאורייתא, אתי דאורייתא** [מגיע חיוב דאורייתא של האשה בברכת המזון] **ומפיק דאורייתא** [ומוציא את האיש שחיובו גם מדאורייתא],

אלא אי אמרת שחיוב האשה הוא מ**דרבנן,** כיצד היא מוציאה את האיש שחיובו מהתורה, וכי **אתי דרבנן ומפיק דאורייתא?**

דחיית הראיה: שהרי בברייתא מבואר שגם קטן מוציא את אביו, אלא מדובר באיש שאכל שיעור מדרבנן, אבל בשיעור דאורייתא אין לנו ראיה שאשה מוציאה את בעלה

ולטעמיך, קטן בר חיובא הוא, וכיצד מבואר בברייתא שהקטן מוציא את אביו?

אלא הכא במאי עסקינן, כגון שאכל שיעורא דרבנן, שמהתורה אין חייב בברכת המזון אלא כשאכל ושבע, ומדרבנן חייב בשיעור כזית לרבי מאיר וכביצה לרבי יהודה, **דאתי רבנן** [שבא קטן שחיובו דרבנן] **ומפיק דרבנן** [ומוציא את הגדול כשאכל שיעור שחיובו דרבנן].

שיעור ברכת המזון דאורייתא כש'שבע' מאכילתו, והשיעור דרבנן ב'כזית' או ב'כביצה'

דרש רב עוירא: זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי,

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם: כתוב בתורתך 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב 'ישא ה' פניו אליך'.

אמר להם הקב"ה: **וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך', והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית** [לרבי מאיר] **ועד כביצה** [לרבי יהודה].

משנה

דעת תנא קמא: בעל קרי קורא ק"ש בהרהור, וברכות ק"ש אינו מברך ואינו מהרהר

בעל קרי, מהרהר קריאת שמע **בלבו,** שעזרא תיקן שבעלי קרי יטבלו ולפני טבילתם לא יוציאו מפיהם דבר תורה ותפילה. **ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה,** שברכות ק"ש הם מדרבנן, ורבנן לא הצריכו בעל קרי לברך אפילו בהרהור.

בעל קרי מברך ברכת המזון בהרהור, ולפני האכילה אינו מברך ואינו מהרהר בברכה ועל המזון, מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

דעת רבי יהודה: מברך לפני ואחרי

רבי יהודה אומר: מברך לפניהם ולאחריהם [דעת רבי יהודה תתבאר בגמרא].

גמרא

רבינא: מהמשנה מוכח שהרהור כדיבור

אמר רבינא, זאת אומרת, הרהור כדבור דמי, וכל אדם יכול לצאת ידי חובתו בהרהור, **דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי, למה מהרהר?**

קושיא: אם כן מדוע להרהר מותר ולהוציא בשפתיו אסור

אלא מאי, הרהור כדבור דמי, יוציא בשפתיו?

תירוץ: אף שהרהור כדיבור, לטמא מותר להרהר בדברי תורה ואסור להוציאם בפיו

כדאשכחן בסיני - שנאמר שם 'אל תגשו אל אשה' ועל סמך זה תיקן עזרא טבילה לבעלי קריין, ובסיני היה דיבור ולא הרהור, ולכן אף שהרהור כדיבור, מותר לטמא להרהר.

רב חסדא: מהמשנה מוכח שהרהור לאו כדיבור

ורב חסדא אמר: הרהור לאו כדבור דמי, דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו?

קושיא: אם הרהור לאו כדיבור, מדוע מהרהר

אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי, למה מהרהר?

ביאור מדוע מהרהר

אמר רבי אלעזר: כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל.

[אם כן מדוע אינו יכול להרהר בדבר אחר] **ונגרוס בפרקא אחרינא?**

אמר רב אדא בר אהבה: בדבר שהצבור עוסקין בו.

והרי תפלה דרבר שהצבור עסוקין בו. וא"ת מאי שנא דק"ש דתקני לה קודם תפלה ומפרש קונטרס משום דבעי סמוך לשכיבתך ולקימתך כו'. וא"ת מפני מה לא תקנו לומר ק"ש בתפלת ערבית כדי שתהא סמוכה לשכיבתך ולקימתך כו'. וי"ל משום דצריך להפסיק בין ק"ש לתפלה בדבר שהוא מצוה כדאמרינן בפ"ק (דף ט.) גבי ברכת המזון יותר מתפלה ור"ל להרכיזן דק"ש וברכת המזון דמי[ב] יש להקדים ברכ"ש וברכת המזון אבל נרא מקדים ברכ"ש מתפלה דרכיזן מילתא דמצוה עדיפא ומפקדא ליה מסתמא ור"ל דלכך לא תקנו לומר ק"ש בתפלת ערבית משום דצריך להפסיק בין ק"ש לתפלה בדבר שהוא מצוה כדי שתהא ק"ש סמוכה לשכיבתך ולקימתך ול

כא: מי שמתו פרק שלישי ברכות

עד שלא יגיע שליח צבור למודים. וטעמא לפי שקריאת שמע עם הכבוד כגון שלא יהיה כפופ כמי שהכבוד משתחוין לו והוא הדין נמי אם יגיע למודים[א] כשקילין בצבור יגיע למודים דשפיר דמי כיון שהשתחוה עם מביניהן אבל בין גמרא שקורא ליה כי סהי גווה אבל אין נרתא דמשום מודים דרבנן נקט כי סהי גווה לעניות שזה לו מצינו לו עיקר בגמ' ור"ח היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד[ב] כשהשמש מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא מחירה כלל ודוקא בתפלת ברכה אבל בקוף ברכה לא דאמר לקמן (דף נ"ב:) לשמור בשמע בקוף כל ברכה ובברכה[ג] מיהו לכתחלה אין לעשות כן[ד] כשהשמש הכה ושמע הגוזל (דף נ"ב:) לשמע מתפלל ושמע מפי חמין קדים או קדושה אלהי יכול להפסיק ולענות עם הצבור אלא שהשמש בעוכו"ם[ה] ויש"ל לכתחלה אין לעשות כן דעייפ מפיצה טפי מדבור מלוכז'. וכ"ש וכ"ש היו חומרים לחדרכה אי שומע בעוכו"ם הוי כמפקפק אם שומע[ו]. ומ"מ נהגו העם לשתוק ולשמוע ולגדול המנהג. בירושלמי פרק תפלת השחר מתפלל ומוסף ואח"כ שליח צבור[ז] (פ) ובא ומתפלל ומוסף אם היום יודע שיהיה מתפלל ומוסף עד שלא יתמיד ש"ץ כדי לענות אמן מתפלל אם לאו לא יתפלל. ופיקח אמן אמרו פליגי בית מרי אמורלי מר אמר אמן גמור אל תפלל אמן קטן אל תפלל אמן גמור אל תפלל אמן קטן אל תפלל אמן קטן ואל תפלל אמן גמור. ופירש"י אמן גמור שהוא פיקח ויודע לכוין ואמן קטן שאינו פיקח ויודע לכוין. ואמן קטן אל תפלל שמא אינו יודע לכוין ואמן גמור אל תפלל שמא אינו יודע לכוין. ואמן קטן

קושיא על ביאורו של רבי אלעזר: אם בעל קרי צריך להרהר בקריאת שמע כדי להיות עסוק במה שהציבור עסוקים, מדוע בתפילה אינו צריך להרהר

והרי תפלה דדבר שהצבור עסוקין בו, ותנן היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר כל ברכה וברכה.

[ביאור הראיה:] **טעמא דאתחיל** - במשנה משמע שרק אם התחיל בתפילה צריך להמשיך, **הא** - אבל אם **לא אתחיל, לא יתחיל,** ואין אומרים שהוא צריך להרהר בתפילה כדי להיות עסוק במה שהציבור עסוקים.

תירוץ: רק בקריאת שמע, שיש בה קבלת עול מלכות שמים, נאמר הדין שצריך לעסוק במה שהציבור עסוקים

שאני תפלה דלית [שאין] **בה מלכות שמים,** שאין בה קבלת עול מלכות שמים, כמו בקריאת שמע.

קושיא: אם כן מדוע בברכת המזון צריך להרהר, הרי אין בה קבלת עול מלכות שמים

והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים, ותנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

ביאור חדש:

אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא, ולכן בהם צריך להרהר, **ותפלה דרבנן,** ולכן בו לא נאמר הדין שצריך בעל קרי להרהר בתפילה.

◆◆◆

מקור לברכת המזון לאחר האכילה דאורייתא

אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה, שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת'.

מקור לברכת התורה לפני הלימוד דאורייתא

מנין לברכת התורה לפניה מן התורה, שנאמר כשבא משה לפתוח בדברי השירה אמר לישראל **'כי שם ה' אקרא** [אני אברך], ואתם **הבו גדל לאלהינו'** [כלומר, תענו אמן], הרי שאמר ברכות לפני תלמוד תורה.

רבי יוחנן: יש ללמוד קל וחומר שיש לברך ברכה לפני האכילה, וכן ברכה לאחר הלימוד

אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה, שגם לאחר הלימוד צריך לברך, **מן ברכת המזון** שהיא לאחר האוכל **מקל וחומר.**

וברכת המזון לפניה, שגם לפני האכילה צריך לברך, **מן ברכת התורה** שהיא לפני הלימוד **מקל וחומר.**

[ביאור הקל וחומר לחייב ברכת התורה גם אחרי הלימוד:]

ברכת התורה לאחריה, מן ברכת המזון, מקל וחומר:

ומה מזון שאין טעון ברכה **לפניו** [שלא מצאנו מקרא מפורש שצריך לברך לפניו], **טעון** ברכה **לאחריו** [שכתוב ואכלת ושבעת וברכת].

תורה שטעונה ברכה **לפניה, אינו דין שטעונה** ברכה **לאחריה.**

[ביאור הקל וחומר לחייב ברכת המזון גם לפני האכילה:]

וברכת המזון לפניה, מן ברכת התורה, מקל וחומר,

ומה תורה שאין טעונה ברכה **לאחריה, טעונה** ברכה **לפניה,**

מזון שהוא טעון ברכה **לאחריו, אינו דין שיהא טעון** ברכה **לפניו.**

דחיית דברי רבי יוחנן

הגמרא דוחה את הקל וחומר, שהרי כשאתה בא ללמוד חיוב לברך לאחר הלימוד, מהחיוב לברך לאחר האכילה, **איכא למפרך, מה למזון, שכן נהנה,** ולכן הוא טעון ברכה לאחריו.

וכשאתה בא ללמוד חיוב לברך לפני האכילה, מהחיוב לברך לפני הלימוד, אפשר לפרוך: **ומה לתורה, שכן חיי עולם,** ולכן רק בה נתקן ברכה לפניה.

ועוד, שיש משנה מפורשת שמבואר שלא כדברי רבי יוחנן, שהרי **תנן, על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.**

תיובתא.

◆◆◆

דעת רב יהודה: ספק קרא ק"ש אינו קורא, שק"ש דרבנן. ספק אמר אמת ויציב, חוזר ואומר, שאמת ויציב דאורייתא

אמר רב יהודה: ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא.

ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר, חוזר ואומר אמת ויציב.

מאי טעמא? קריאת שמע, דרבנן, וספק דרבנן לקולא. **אמת ויציב, דאורייתא,** שיש בה זכירת יציאת מצרים, שחיובה מהתורה, וספק דאורייתא לחומרא.

קושיא: הרי חיוב ק"ש מפורש בתורה

מתיב רב יוסף, 'ובשכבך ובקומך', הרי מפורש בתורה חובת ק"ש וכיצד הינך אומר שק"ש דרבנן?

דחיית הקושיא: הפסוק מדבר על ד"ת ולא על ק"ש

אמר ליה אביי: ההוא בדברי תורה כתיב, פסוק זה נאמר על חיוב לימוד תורה ביום ובלילה, ולא על חובת ק"ש, שאינה אלא מדרבנן.

קושיא ממשנתינו שמוכח שאמת ויציב דרבנן

תנן, בעל קרי מהרהר בלבו, ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. ועל המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו.

ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא, לברוך לאחריה, שהרי בעל קרי מחוייב להרהר בדברים שהם דאורייתא?

דחיית הקושיא: אמת ויציב דאורייתא [משום יציאת מצרים], אבל כיון שאמר ק"ש יצא ידי חובתו

מאי טעמא מברך אמת ויציב, **אי משום יציאת מצרים, הא אדכר ליה** [הרי כבר הזכיר יציאת מצרים] **בקריאת שמע,** וכבר יוצא ידי חובת הזכרת יציאת מצרים מהתורה, ולכן אינו צריך לברך אמת ויציב.

[בירור: אם כן מדוע תיקנו שיהרהר בק"ש ולא באמת ויציב, שהרי אמת ויציב היא מדאורייתא] **ונימא הא** [ויאמר אמת ויציב] **ולא לבעי הא** [ולא יצטרך לומר ק"ש שחיובה מדרבנן]?

[ביאור: ק"ש עדיפה שיש בה שתים] **קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתי** [אמרו שיהרהר בק"ש, היות ויש בה שני דברים גם זכירת יציאת מצרים, וגם קבלת עול מלכות שמים].

דעת רבי אלעזר: ספק קרא ק"ש חוזר וקורא שק"ש דאורייתא. ספק התפלל אינו מתפלל שתפילה דרבנן

ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא, חוזר וקורא קריאת שמע, שק"ש דאורייתא.

ספק התפלל, ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל, שתפילה דרבנן.

דעת רבי יוחנן: ספק התפלל, מתפלל

ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

✦ ✦ ✦

מאמר א' של רב יהודה בשם שמואל: היה עומד בתפילה ונזכר שכבר התפלל

ואמר רב יהודה אמר שמואל: היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל, פוסק. ואפילו באמצע ברכה.

קושיא מדברי רבה בר אבוה שמתחיל ברכה של חול בשבת צריך לגמור הברכה

איני [האמנם], **והאמר רב נחמן: כי הוינן בי רבה בר אבוה, בען מיניה** [שאלו אותו], **הני בני בי רב** [בני הישיבה, תלמידי הרב] **דטעו ומדכרי דחול בשבת** שטעו והזכירו תפילה של חול בשבת, ונזכרו באמצע ברכה של חול, **מהו שיגמרו** את הברכה שהתחילו, **ואמר לן: גומרין כל אותה ברכה.**

דחיית הקושיא: המתפלל תפילת חול בשבת, הוא אדם שעדיין לא התפלל וחייב בתפילה, ואין זה דומה למי שכבר התפלל שהוא פטור מתפילה

הכי השתא, התם גברא בר חיובא הוא, ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת.

אבל הכא, הא צלי ליה.

מאמר ב' של רב יהודה בשם שמואל: תפילת נדבה עם ציבור שמתפללים לחובתם

ואמר רב יהודה אמר שמואל: התפלל ונכנס לבית הכנסת, ומצא צבור שמתפללין,

אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל, ואם לאו אל יחזור ויתפלל.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך רב יהודה בשם שמואל לומר את שני מימרות אלו, שיסוד שניהם שאדם לא יכול להתפלל בלא חידוש, ולכן אם התחיל להתפלל לאחר שכבר התפלל צריך להפסיק בתפילתו

וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא, שמי שהתחיל להתפלל לאחר שהתפלל כבר צריך לפסוק, הייתי אומר: **הני מילי יחיד ויחיד** [שתפילתו הראשונה היתה ביחיד, וכשהתחיל להתפלל בטעות פעם שניה, התחיל שוב ביחיד], [עמוד ב] **או צבור וצבור** [שתפילתו הראשונה היתה בציבור וכן כשהתחיל להתפלל פעם שניה היה בציבור], לכן צריך להפסיק בתפילתו, **אבל יחיד לגבי צבור** - אם בתחילה התפלל ביחיד, ולאחר מכן בא להתפלל בציבור, הייתי אומר שלא צריך לחדש בתפילתו דבר, שלגבי תפילת ציבור הרי זה **כמאן דלא צלי דמי** - כמי שלא התפלל כלל, **קא משמע לן,** שגם באופן כזה אינו יכול לחזור ולהתפלל בלא שמחדש בתפילתו.

ואי אשמעינן הכא, שאסור לחזור ולהתפלל בלא לחדש דבר, הייתי אומר שרק בזה הדין כן **משום דלא אתחיל בה, אבל התם דאתחיל בה** - באופן שכבר התחיל **אימא לא** - הייתי אומר, שכיון שכבר התחיל יכול להמשיך בתפילתו, ואינו צריך להפסיק. **צריכא.**

✦ ✦ ✦

האם מותר להתחיל להתפלל כשהציבור כבר באמצע שמונה עשרה

[דעת רב הונא, רק אם יוכל להספיק לענות מודים עם הציבור:] **אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים, יתפלל. ואם לאו, אל יתפלל,** ואף שיחיד אומר מודים, אם אינו אומרו עם הציבור, הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע, נראה ככופר.

[דעת רבי יהושע בן לוי: רק אם יוכל להספיק לענות קדושה עם הציבור] **רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה, יתפלל. ואם לאו אל יתפלל.**

[יסוד מחלוקתם: אם יחיד אומר קדושה] **במאי קא מפלגי?**

מר [רב הונא] **סבר יחיד אומר קדושה,** ולכן גם אם לא יכול להספיק קדושה עם הציבור, יכול להתחיל להתפלל כיון שיכול לומר קדושה לעצמו.

ומר [רבי יהושע בן לוי] **סבר אין יחיד אומר קדושה,** ולכן אם אינו יכול להספיק לומר קדושה עם הציבור, לא יתחיל עד שיאמר קדושה עם הציבור, כי לבדו לא יוכל לומר קדושה.

מקור שיחיד אינו אומר קדושה

וכן אמר רב אדא בר אהבה: מנין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

[ביאור הלימוד:] **מאי משמע?**

דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא 'תוך' 'תוך' [לומדים גזירה שוה, משני מקומות שכתוב בהם המילה 'תוך' שדינם נלמד זה מזה], **כתיב הכא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', וכתיב התם 'הבדלו מתוך העדה הזאת', מה להלן עשרה, אף כאן עשרה.**

כולם מודים שאסור להפסיק באמצע שמונה עשרה לקדושה

ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק, באמצע תפילתו לענות קדושה או מודים.

ספק: האם מותר להפסיק באמצע שמונה עשרה ל'יהא שמו הגדול מבורך'

איבעיא להו, מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך.

דעת תלמידי רבי יוחנן: מפסיקים באמצע שמונה עשרה ל'יהא שמו הגדול מבורך'

כי אתא רב דימי, אמר רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי דרבי יוחנן אמרי: לכל אין מפסיקין חוץ מן 'יהא שמו הגדול מבורך', שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק.

הלכה: אין פוסקים בשמונה עשרה ל'יהא שמו הגדול מבורך'

ולית הלכתא כותיה.

◆◆◆

שנינו במשנה **רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם.**

קושיא: כיצד אומר רבי יהודה שבעל קרי מותר בדברי תורה, הרי לומדים מ'סמוכים' שבעל קרי אסור בדברי תורה

למימרא דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה.

והאמר רבי יהושע בן לוי: מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה, שנאמר 'והודעתם לבניך ולבני בניך', וסמיך ליה 'יום אשר עמדת' וגו'. מה להלן בעלי קריין אסורין, אף כאן בעלי קריין אסורין.

הצעת תשובה: אולי רבי יהודה לא דורש סמוכים

וכי תימא רבי יהודה לא דריש סמוכים,

דחיית ההצעה: גם מי שלא דורש סמוכים, בספר דברים הוא כן דורש, ואיסור בעל קרי בדברי תורה נלמד מסמיכות פסוקים בספר דברים

והאמר רב יוסף: אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה, במשנה תורה דריש, דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש.

[ראיה שרבי יהודה לא דורש סמוכים בכל התורה, שהרי בן עזאי לומד מסמוכים שעונש מכשפה בסקילה, ורבי יהודה חולק ואומר שאי אפשר ללמוד מסמוכים אלא לומד זאת ממקור אחר:] **ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש, דתניא בן עזאי אומר: נאמר 'מכשפה לא תחיה', ונאמר 'כל שוכב עם בהמה מות יומת', סמכו ענין לו לומר, מה שוכב עם בהמה בסקילה, אף מכשפה נמי בסקילה.**

אמר ליה רבי יהודה: וכי מפני שסמכו ענין לו [שמכשפה סמוך לשוכב עם בהמה] **נוציא לזה לסקילה.**

אלא, אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו, ולמה יצאו, אוב וידעוני הם דבר שהיה בכלל כל המכשפים, ויצא מן הכלל, שהם כתובים בנפרד שעונשם בסקילה, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, **להקיש להן ולומר לך: מה אוב וידעוני בסקילה, אף מכשפה בסקילה.**

[ראיה שרבי יהודה דורש סמוכים במשנה תורה, שהרי דעת רבי אליעזר שאדם יכול להתחתן עם אנוסת או מפותת אביו, ורבי יהודה סובר שאסור ומקורו מ'מסמוכים'] **ובמשנה תורה מנא לן דדריש? דתניא, רבי אליעזר אומר: נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו' אנוסת בנו ומפותת בנו.**

רבי יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו.

ואמר רב גידל אמר רב, מאי טעמא דרבי יהודה? דכתיב: 'לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו', כנף שראה אביו לא יגלה. וממאי דבאנוסת אביו כתיב, דסמיך ליה 'ונתן האיש השוכב עמה' וגו'.

תשובה: אמנם רבי יהודה דורש סמוכים, אך לומד מהם דין אחר, ואינו לומד מסמיכות פסוקים אלו שבעל קרי אסור בדברי תורה

אמרי, אין, במשנה תורה דריש. והני סמוכין, מבעי ליה לאידך דרבי יהושע בן לוי.

דאמר רבי יהושע בן לוי: כל המלמד לבנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב,

שנאמר 'והודעתם לבניך ולבני בניך', וכתיב בתריה 'יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב'

ראיה ממשנה שרבי יהודה מצריך בעל קרי טבילה, שהרי אינו פוטר מטבילה אלא זב שראה קרי

תנן, זב [שהוא טמא שבעה ימים] **שראה קרי,**

ונדה [שטומאתה שבעה ימים] **שפלטה שכבת זרע,**

המשמשת וראתה דם [שטומאת רואה דם הוא שבעה]

צריכין טבילה, שעזרא תיקן טבילה לבעלי קרי, ובכלל זה 'פולטת שכבת זרע' ו'משמשת',

ואף אם הם טמאים בטומאה אחרת כגון זב או נדה, ומטומאה זו אינם יכולים להיטהר כעת בטבילה עד שיעברו שבעה ימים, אף על פי כן הם צריכים לטבול, כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

ורבי יהודה פוטר, שאין טבילה זו מטהרת, שהרי הם נשארים טמאים בטומאת זב או נדה.

עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי, דמעיקרא לאו בר טבילה הוא,

אבל בעל קרי גרידא מחייב.

נסיון דחיית הראיה: רבי יהודה פוטר כל בעל קרי מטבילה, ומה שהמשנה מדברת על זב שראה קרי, הוא כדי לחדש שרבנן מצריכים טבילה גם באופן זה

וכי תימא, הוא הדין דאפילו בעל קרי גרידא נמי פטר רבי יהודה, והאי דקא מפלגי בזב שראה קרי, להודיעך כחן דרבנן.

דחיית הדחיה: מהסיפא מוכח שרבי יהודה מצריך טבילה לבעל קרי

אימא סיפא, המשמשת וראתה דם צריכה טבילה.

למאן קתני לה, אילימא לרבנן, שהם מחייבים טבילה גם באופן זה, הרי זה **פשיטא,**

השתא ומה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא, שהרי תחילה היה זב שטומאתו שבעה ימים, ולאחר מכן נטמא בטומאת קרי, **מחייבי רבנן** טבילה, אף שכאשר הוא נטמא, הוא כבר לא היה יכול להיטהר, שכבר היה טמא בטומאה המטמאת אותו שבעה ימים.

המשמשת וראתה דם, דמעיקרא בת טבילה היא, שהרי בתחילה היתה טמאה רק בטומאת משמשת שטבילה עוזרת לזה, והתחייבה בטבילה שהרי יכולה להיטהר, ורק לאחר מכן נוסף עליה טומאת נדה **לא כל שכן,** שהיא חייבת לטבול, שהרי החיוב הראשון שהיה עליה נשאר.

אלא לאו רבי יהודה היא, מה שנאמר בסיפא הוא חידוש לדעת רבי יהודה, **ודוקא קתני לה**

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה אבל בעל קרי גרידא מחייב לא תימא מברך אלא מהרהר ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור והתניא בעל קרי שאין לו מים למטבול קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מוציא בשפתיו אמר רב נחמן בר יצחק עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ דתניא (ו)יהודעתם לבניך ולבני בניך שהתורה ניתנה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו (ז)החזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר שונה הוא ברגיליות ובלבד שלא (ח)יציע את המשנה רבי יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את (ט) הגמרא רבי נתן בן (י)אבישלום אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום ר"ע אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ ירד וטבל ושנה להם אמרו לו לא כך למדתנו רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ אמר להם אע"פ שמיקל אני על אחרים מחמיר אני על עצמי: תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר (כ)אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר [2]הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה אמר מר מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא מסייע ליה לרבי אלעאי דאמר רבי אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב משום רבינו הלכה מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל זה וזה אסור ואמרי לה זה וזה מותר מ"ד זה וזה אסור כרבי יוחנן הסנדלר מ"ד זה וזה מותר כרבי יהודה בן בתירא (ל)אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי כרבי אלעאי בראשית הגז כרבי יאשיה בכלאים כרבי יהודה בן בתירא בד"ר (מ)רבי אלעאי אומר [3]ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כרבי יאשיה בכלאים כדכתיב [4](כרמך) לא תזרע [כרמך] כלאים (מ)רבי יאשיה אומר [5]לעולם (ס)אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן בפומפלת יד כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר [6]אין דברי תורה מקבלין טומאה כי אתא יצירי אמר בטלה לטבילותא ואמרי לה בטלה לנטילותא מאן דאמר בטלה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מאן דאמר בטלה לנטילותא כר' (ע)[7]דרש חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא: תנו רבנן בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה [8]שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים אמר רבי נאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה [9]וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר ריב"ל מה טיבן של טובלי שחרין מה טבין הא איהו דאמר בעל קרי אסור בדברי תורה הכי קאמר מה טיבן בארבעים סאה אפשר בתשעה קבין מה טיבן בטבילה אפשר בנתינה מה רבי חנינא גדר גדול גדרו בה דתניא מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אמרה לו ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן מיד פירש אמר להו רב הונא רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות אמר ליה רב חסדא [9]וכי יש טבילה בחמין אמר ליה רב אדא בר אהבה קאי כוותך רבי זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא אמר ליה לשמעיה זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי אמר ליה רבי חייא בר אבא למה ליה למר כולי האי והא יתיב בגווייהו אמר ליה כארבעים סאה מה [ה]ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף [ו]תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה רב נחמן תקן חצבא בת תשעה קבין כי אתא רב דימי אמר רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו לא שנו אלא לחולה לאונסו אבל לחולה המרגיל ארבעים סאה אמר רב יוסף אתבר חצביה דרב נחמן כי אתא רבין אמר [3]באושא הוה עובדא

בקילעא

משמשם ורוחפה נדה. דטומאת קרי קדמה וכדלקמן הקרי לחוש שיחה לטבול מיד: **גי ר"ש.** גלח בתוך טומאתו נדה שהיא מתחוה ומפקעה לטבילה שמתחייבה בה כבר: **גלח ולו רבי יהודה.** קמני להשיהן לתפי' היכי דקדם הקרי לתוך טומאתו נדה ומפקעה טבילה לתין טבילה גלח מטהרה ולו לרבי יהודה ליה ליה מקום עזרת נמה ליה למשעין בהם כל בעלי קריין ומי ר"ת. שמותר לטעון בעל קרי כדבריו: **מה נהנו בימים.** דכתיב וילך העם וינוחו וגו' (שמות ה:) **מלמן אמרו.** כל הטומאים מותרים בתורה שלפ שם יכולים להיות בתיקה וכדרתה שלפ בעל קרי ליו גלח מתוך קלות לשם וחמת הדעת: **ונועלי נדוה.** שם טבלו (לקריין לדברי תורה הטבילה שלפ עולה לפם שהרפה מטומאתם נועל נדה שהיא שבעה ימים שלפ למקנח עזרת עולה לפם כדתנן במתניתין[ע] זב שראה קרי ונדה כו' לריכן טבילה: **בהגיונות.** במשניות שהגורות בפיו שהוא מוליאן מפיו במהירה ולין לריך להשהין בהן: **גלח ליט.** בטעמי פירוש[ין] **ולינו מליט לח במדבר** גרסי'. מפני שהיה הוא תמיד להזכיר בו לח הפסוקים שהוא דורש: **חזוכות.** שבמקלות הגדלים: **גלח יכנס למדרש כל עיקר.** לח להגיע ולח לעסוק לחל בניס למדרש הוא ולח לעסוק בכלום ומפקר בלכתו לכלום: **גלוסא דרך לפרק.** כגון הלכן של מ"ת שהיא בריימתא[פ] ופרק בן עזאי הטעון מרחלה דבריס לח לבוש): **מגמגם ורוחפה נדה.** בעל קרי היה: בלשה בעיני הש"ג **גלעלי הלכה כו'.** ולח גרסינן מסייע ליה: **משום רבינו.** רש: **כי הך גלח הלה סבי.** וכולהו לקולה: **לינו גוסג גלח בלרך.** בשמיטת חולין ליף טעמא דקרי מטמא טומאת נדה ומפקעה טבילה יד כהנו כלאי הכרם: **מגמגם בחוכות.** בעל קרי שהיה: **מד סבי.** בבן עזאי: **בלרך לחכם לתלמידים: משום בטול פריה ורביה.** שהיו ממעטים מתשמיש מפני טורח הטבילה: **שמקילין בה.** במרחלאות או בנתינת מעשה קטן: **שמחמירין בה.** בתרבעים סאה: **אל תוכלו שתרון.** בעלי קריין הטובלין שחרית: **והא ליט לאמר כו'.** לעיל בריש קריין: **לא תנא בתרבעים סאה.** תעשה קטן ותע"ג לא תנא לקמן גלח במולה (ג) שהם תלמידי חכמים מוליס הם לא בלאמר במקבת נדריס (לף מט:) כמאן מלינן לקריני ואמריני כרבי יוסי: **לא.** לקריי מולין מריני רבנן: **גדל גדול גדלו.** במה שהלריכו בתרבעים סאה: **שתבע אשה.** לוותה אשה פניוס היתה וחכמים גזרו על היחוד לף על הפניוס[ג]: **אשה מוזנוס.** לגהות כלרי יהודה בן בתירא: **לאפשר במרחלאות.** ממין: **לאי מווחך.** דבעי טבילה זו במקוה כשאר טבילות: **בלגגת דמיה.** גיגית: **אקן תלמה.** ליתן מיס לתלמידים שליהס שהיתי קולס קליתת המורס: **לא שנו.** דקאי בתרבעים סאה במולה שהיה קרי לגולנסו: **אמרגי.** וממשיך לח הקרי עליו שמשמש מטתו: **לאפשר מלינה.** מיהו לריך לנו למולה לגולנסו לו שהיה:

נקילעא

מסורת הש"ס

ע) [מ"ך טו:], ג) מוספתא פ"ב דברל, ג) [בפרק ערך לפ פי' ברל, ג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ו) מולין לקמן פב: לקמן: ז) [לקמן נב:], ח) [לקמן נב:], ט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], י) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], טו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], טז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], יט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], כט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ל) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], לט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], מט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], נט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ס) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], סט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ע) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], עט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], פט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], צט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], ק) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קי) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קטו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קטז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קיט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קל) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קס) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קע) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצי) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קכט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קל) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קלט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קמט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קנט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קס) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קסט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קע) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קעט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קפט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצ) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצב) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצג) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצד) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצה) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצו) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצז) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצח) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצט) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצי) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קציא) [ברל מוס' ד"ה ולפי], קצי

ונחזי עזרא היכן תקן. כהכרזה מקומות[א] (ב) נגד שאר מקנות גם פרין גמרא הכי גמ' שאני הכא דדבר הרגיל בכל יום הוא[א] על כן אנו זכורים[ב]: **ולירת הכברא בויתיה.** לטיבלא בכל יום לרבעים שלה גמ' שאני לחמרים ממי פגי במעשה קנין אי נמי הכי פירושו ולים לכלכת כוותיה גמ' כר' יהודה בן בתירא. ומסקינן הוה בכרה לעבודה:

(ג) **סהדיה אמר ר'** שאכלו מוכר לגמ' ותימה דבמסכת ב"ק (דף ל:) ס"ל יוחנן אמע תמע מקיעות בט' שעות ביום יגמ' אלמא מקיעות מעכרפות מע"ג דשמה כדי לעשות כולם וכן במגילה (ס"ב ד' יח:) נמי אמרינן אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר שמה חולה המסתכן שהרי אי אפשר לו שיבריא אלמא דאורייתא, ופליגי בחולה שאין לו בית לטבול, וכמו שאין לו בית הטבילה אלא לחרוסה וקדיש בלבד. מיהו אשכחן דגדרו גדר והחמירו בו לשהר בנתינת טז קבין מים עליהם. וכדרבא דאמר מדברי כולם נלמד חולה המרגיל ט' קבין, וכ"ש בריא, וה"מ בחולה שאינו מסתכן אבל חולה המסתכן סגרו עכלים והרי הוא כבעל קרי שאין לו בית לטבול, וכמו הובין והמעורערין שאין חוששין להם לטבילה ולא לנתינת ט' קבין אלא קורין בדרכן, וכיוצא בהן נשים ויולדות שמשהלכות ומברכות כל ברכות שהן חייבות, וכדרבינא דאמר הילכתא גדה קוצה לה חלה כר. והא דרב חמי תחת טבול כל מעלי שבתא להוציא רבים ידי חובתן, אסיקנא [ד]קלית הילכתא כוותיה, אלא אע"ג דלא טביל מפיק להו ידי חובתן, מיהו להתפלל כולי עלמא מחמירין ולא מצלו ואפי' בע"ג עד שיהן עליו ט' קבין מים, מדהגן היה עומד ונזכר שהוא בע"ג לא יספיק אלא יקצר, שמעינן מינה שאסור להתפלל כשהוא בעל קרי. וכן נמא דבר שנהגו כל ישראל להמנע מן התפלה עד שיטהרו בנתינת ט' קבין מים, דר' יהודה ב"ב לא פטר אלא ברברי תורה אבל להפלה לא פטר. והא דאמר ר' מאיר אין בעל קרי רשאי לקרות יותר מג' פסוקים, לית הילכתא כוותיה מדר' יוחנן בן בתירה. **אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה.** קיי"ל כרבא דהואיל דהיה לו לעיין אי מקום טהור הוא ולא עיין, תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. **חד אמר חזור לראש וחד אמר למקום שפסק.** וקיי"ל דחזור למקום שפסק, חדא דתפלה מרובה היא ובדרבון הלך אחרי המיקל. ועוד דמסתברא דהשתא הוה דאידחי ולא דחוי מעיקרא הוא, דבמאי אדחי, אי בהרגשת נר רגלים, קיי"ל כמה דיכול לעמוד על עצמו לא מדחי.

רב נסים גאון

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק. אמרי' עלה בתלמוד ארץ ישראל (פ"ג הלכה ה') מתניתא דרבים אבל בינו לבין עצמו בפסוק וכו' מאיר ברם כר' יהודה אפי' בינו לבין עצמו אינו מפסיק כשאין לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אפי' ר' יהודה מודה שהוא מפסיק:

רבינו חננאל

ר' יוחנן ורים"ל ור' אלעזר ור' יוסי בר' חנינה חד מהאי זווא וחד מהאי זווא. פ"י, נמצאנו תרי זווי הוו. ר' יוחנן ורים"ל זווא חד, ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא זווא חד. חד מהאי זווא וחד מהאי זווא כגון ר' יוחנן ור"א ור' יהושע ור' יוסי, או איפכא ר' יוחנן ור' יוסי ור' יהושע ור"א. **מתני'.** היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. והאידנא קיי"ל כר' יהודה בן בתירא דהיכא דאיכא דאמר בשלוח לטבילתא ואקומה אדאורייתא, בלילא טבילה לבעל קרי למשמש מטתו אלא לחרוסה וקדיש בלבד. מיהו אשכחן דגדרו גדר והחמירו בו לשהר בנתינת טז קבין מים עליהם. וכדרבא דאמר מדברי כולם נלמד חולה המרגיל ט' קבין, וכ"ש בריא, וה"מ בחולה שאינו מסתכן אבל חולה המסתכן סגרו עכלים והרי הוא כבעל קרי שאין לו בית לטבול, וכמו הובין והמעורערין שאין חוששין להם לטבילה ולא לנתינת ט' קבין אלא קורין בדרכן, וכיוצא בהן נשים ויולדות שמשהלכות ומברכות כל ברכות שהן חייבות, וכדרבינא דאמר הילכתא גדה קוצה לה חלה כר. והא דרב חמי תחת טבול כל מעלי שבתא להוציא רבים ידי חובתן, אסיקנא [ד]קלית הילכתא כוותיה, אלא אע"ג דלא טביל מפיק להו ידי חובתן, מיהו להתפלל כולי עלמא מחמירין ולא מצלו ואפי' בע"ג עד שיהן עליו ט' קבין מים, מדהגן היה עומד ונזכר שהוא בע"ג לא יספיק אלא יקצר, שמעינן מינה שאסור להתפלל כשהוא בעל קרי. וכן נמא דבר שנהגו כל ישראל להמנע מן התפלה עד שיטהרו בנתינת ט' קבין מים, דר' יהודה ב"ב לא פטר אלא ברברי תורה אבל להפלה לא פטר. והא דאמר ר' מאיר אין בעל קרי רשאי לקרות יותר מג' פסוקים, לית הילכתא כוותיה מדר' יוחנן בן בתירה. **אמר רבא הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה.** קיי"ל כרבא דהואיל דהיה לו לעיין אי מקום טהור הוא ולא עיין, תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. **חד אמר חזור לראש וחד אמר למקום שפסק.** וקיי"ל דחזור למקום שפסק, חדא דתפלה מרובה היא ובדרבון הלך אחרי המיקל. ועוד דמסתברא דהשתא הוה דאידחי ולא דחוי מעיקרא הוא, דבמאי אדחי, אי בהרגשת נר רגלים, קיי"ל כמה דיכול לעמוד על עצמו לא מדחי.

בקילעא דרב אושעיא אתו ושאלו לרב אסי אמר להו לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו פטור מכלום א"ר יוסף אצטמיד חציבה דרב נחמן מבדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמיפלגי ונחזו עזרא היכי תקן אמר אביי עזרא תקן לבריא המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי ופליגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר חולה המרגיל כבריא לאונסו וחולה לאונסו פטור מכלום אמר רבא נהי דתקן עזרא טבילה נתינה מי תקן והאמר מר עזרא תקן טבילה לבעלי קריין אלא אמר רבא [ו]עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל מ' סאה ואתו רבנן ותהקינו לבריא לאונסו ט' קבין ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר לבריא המרגיל מ' סאה וחולה המרגיל כבריא לאונסו ט' קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום אמר רבא [א]הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל ארבעים סאה ובריא לאונסו תשעה קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום: [ו]ת"ר בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור בר"א לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ר' יוחנן וריב"ל ור"א ור' יוסי בר' חנינא חד מהאי זווא וחד מהאי זווא אריש חד אמר הא דאמרת במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה לא שנו אלא לחולה המרגיל אבל לחולה לאונסו ט' קבין וחד אמר כל לאחרים אפילו חולה לאונסו עד דאיכא מ' סאה וחד מהאי זווא וחד מהאי זווא אפיקא חד אמר הא דאמר רבי יהודה מ' סאה מכל מקום לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וחד אמר אפי' בכלים נמי בשלמא למ"ד אפי' בכלים היינו דקתני ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא מכל מקום לאתויי מאי לאתויי מים שאובין רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי א"ל רב פפא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילויאי ט' קבין אמר להו רבא (ברבי) [בר] שמואל תנינא במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים מ' סאה אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילויאי ארבעים סאה אמר להו רב הונא הבו לי לדידי לברוך דליכא עילויאי לא האי ולא האי רב חמא טביל במעלי יומא דפפחא להוציא רבים ידי חובתן ולית הלכתא כוותיה: **מתני'** היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד [ו]לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה בכמים ויקרא ולא יתכסה לא בכמים הרעים ולא [ז]במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים [ח]וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות: **גמ'** ת"ר היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא ר"מ אומר אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים תניא אידך [ו]היה עומד בתפלה וראה צואה בנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות והתניא לצדדין [ל]ק [ו]הא דאפשר הא דלא אפשר [ו]היה מתפלל ומצא צואה במקומו אמר רבא אע"פ שהתפלל תפלתו מתקיף ליה רבא והא [ו]זבח רשעים תועבה אלא אמר רבא הואיל וחטא [ט]אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה: ת"ר [ו]היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר [י]למקום שפסק לימא בהא קמיפלגי

נקילעא. כגיסם הבית מבד שלפני הטרקלין שקורין פוטיטיו"ן בלע"ז: **אצטמיד.** נתמזגו שבריו ונעמדו כלומר לזרך גנו עוד הו: **וקא מיפלגי אמוראי.** כך לימי וכיון: **דאמר מר.** גבי שאר מקנות בב"ק בשקרן מרובה: **אמר רבא אלא אמ"ש וכו'.** לפלוגתא דאמוראי הוא דפסקי רבא דלעיני לגיגא דלבון. מיהו השתא דאמרינן לעיל (ג"ז) גבי שאר מקנות בב"ק בשקרן מרובה אפילו בכלים נמי אין לו לבון. **מתני' היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר.** מפני שמתכוין לב כדי שלא יהא מתכוין בשעת קריאת שמע בשעת תפלה ולא יוכל לכוין בשניהם: **ירד.** לתוך בית הטבילה: **לטבול.** ד"ה ונזכר ונמצא שהוא טמא: **ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה.** דבעל קרי אסור בקריאת שמע מן התורה משעלה עמוד השחר עד הנץ החמה: **ויתכסה.** בטבילה: **ויקרא.** קריאת שמע: **ולא יתכסה בכמים הרעים.** שאין ראויין לטבילה: **ולא במי המשרה.** שהרי הן כמים שאובין: **עד שיטיל לתוכן מים.** שיעור ארבעים סאה: **וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות.** שלא יהא מצוי בהשיי"ן רמז מקומות. ג"כ בפרק קמא דמגילה (דף ז:) גבי שאר מקנות בב"ק בשקרן מרובה אפילו בכלים נמי אין לו לבון. **גמ' ת"ר היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר.** ואם הפסיק אינו צריך לחזור ולהתחלל מה שהתחלל כבר, א"כ שפיר מצי להתפלל אע"פ שלא היה יודע שהיה יכול להתעטר את עצמו מלהתיל מים עד שיגמור תפלתו. שם. ת"ר אפשלו שהה כדי לגמור את כולה. שם. ו. היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה בלא דיחוי ואנוס, אלא שהה שעצמו, ואם היה רוצה היה יכול לגמור. שם. ז. היכין שע"י שום הפסק אינו צריך לחזור ולהתחלל מה שהתחלל כבר. שם. ח. אם שהה כדי לגמור את כולה. שם. ט. משום דאז נקרא פושע כשלא בדק, וכיון שחטא תפלתו תועבה. רשב"ם. אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים, ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל. מוס' ס"ס.

מי שמתו. ס"ק כב, ב) מוסיפתא פ"ב ה"ב ס"ק ג), ג) [ועיל כה:], ד) [ע' פיסחים ק:], ה) [ע' מ"ק ד:], ו) [ע' מוס' ערובין מה. ד"ה ספרק], ז) [ר"ח מ"ק דקתני לחדל ונגלי], ח) [ע' תוספות מוכין דקכ: ד"ה ונגלי], ט) [שייך לדף כג.].

תורה אור השלם

1. זְבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבָה אַף כִּי בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ: משלי כא כז

הגהות הב"ח

(א) במשנת רש"י ד"ה עד שיתן וכו' וכנ"מ פריך כמה: (ב) תוס' ד"ה ונמה וכו' כהכרזה גזל מקומות. ג"כ בפרק גזל עומדין דף ל"ג. גבי שאר מקנות פריך מגמ"ש מכר מכי ומכר מכי ומ"ש מכר מכי דמקנה אף ע"ג מוקמינן לה בשקרן מרובה ומ"ש מכר מכי דמקנה אף ע"ג מוקמינן לה בשקרן מרובה כ"כ תוס' ס"ה ומקנה. (ג) ד"ה ונמה גזל וכו' וכן בקמן. ג"כ סוף דף כ"ט: (ד) בא"ד וכיון דהוה פיכס. ג"כ שין בפסח. ועיין ר' פ"ק דמגילה כאור לנדבים סוף:

לעזי רש"י

פורטיינ"ר [פורק"א]. אכסדרה.

מוסף רש"י

שותתין. קליי"ר בלע"ז שפיטו ניתן למקום גזל טפל ויורד כעגיל (שנהדרין עח:).

מוסף תוספות

א. וכולי עלמא שייכי בהו. מוס' ס"ס. ב. ואין ראוי שיפול בדבר זה מלוקח. שם. ג. שלא מצינו בהש"ס רמז למקומות. ג"כ בפרק גזל עומדין (ב"ב דף ל:) גבי שאר מקנות בב"ק בשקרן מרובה אפילו בכלים נמי אין לו לבון. ד. אם שהה כדי להעולם לשהר עצמן מקרי להפלה יום הכפורים, וסמכו אמנדוש שנתמהמה וכו'. מוס' ס"ס ס"ר ס"ב. ה. דשהה מחמת שהיו מים שותתין ויורדין ולא היה יכול להתפלל באותה שעה. מוס' ס"ס. ו. אם שהה כדי לגמור את כולה. שם. ז. היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה בלא דיחוי ואנוס, אלא שהה שעצמו, ואם היה רוצה היה יכול לגמור. שם. ח. היכין שע"י שום הפסק אינו צריך לחזור ולהתחלל מה שהתחלל כבר. שם. ט. משום דאז נקרא פושע כשלא בדק, וכיון שחטא תפלתו תועבה. רשב"ם. אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים, ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל. מוס' ס"ס.

הגמרא מדייקת מהמשנה שלדעת רבי יהודה רק **משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה,** אף שבתחילה שנטמאה יכלה להיטהר, כיון שנוסף עליה טומאת שבעה אינה צריכה טבילה, כי למעשה טבילתה לא תועיל לה, **אבל בעל קרי גרידא מחייב,** כי אם רבי יהודה לא סובר כלל מתקנת עזרא, לא היה צריך להשמיע לנו חידוש מיוחד על משמשת וראתה שהיא לא טובלת שהרי אין בכלל טבילת עזרא, אלא מוכח שרבי יהודה סובר מטבילת עזרא, ואם כן קשה כיצד אומר רבי יהודה שבעל קרי מברך לפניה ולאחריה.

מהלך חדש בדברי רבי יהודה: בעל קרי אסור בדברי תורה, ואינו מברך אלא מהרהר בליבו

לא תימא מברך, אלא מהרהר.

קושיא על מהלך זה: הרי רבי יהודה אינו סובר מהרהור

ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור, והתניא, בעל קרי שאין לו מים לטבול, קורא קריאת שמע ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה, ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה, אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בין כך ובין כך מוציא בשפתיו.

מהלך חדש בדברי רבי יהודה: ברכת המזון היא כהלכות דרך ארץ שלשיטתו בעל קרי מותר לשנותם

אמר רב נחמן בר יצחק: עשאן רבי יהודה כהלכות דרך ארץ.

[הגמרא מביאה ברייתא עם דעות התנאים בענין זה ובסופה מובאת דעת רבי יהודה]

[דעה א: בעל קרי אסור בדברי תורה:] **דתניא 'והודעתם לבניך ולבני בניך', וכתיב בתריה 'יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב', מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע.**

מכאן אמרו, הזבים והמצרעים ובאין על נדות, מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, שאף הם יכולים להיות באימה וברתת, **אבל בעלי קריין אסורים,** שבעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת, ואינו יכול להיות באימה וברתת.

[דעה ב: מותר במשניות השגורות בפיו, אבל לא יציע טעמי פירושי המשניות:] **רבי יוסי אומר: שונה הוא ברגיליות** [משניות השגורות בפיו שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהם], **ובלבד שלא יציע את המשנה.**

[דעה ג: מציע את טעמי המשנה ולא את טעמי הגמרא] **רבי יונתן בן יוסף אומר: מציע הוא את המשנה, ואינו מציע את הגמרא.** [רש"י גורס 'אינו מציע את המדרש' מפני שצריך להזכיר את הפסוקים שהוא דורש].

[דעה ד: מציע את טעמי הגמרא ולא יאמר אזכרות] **רבי נתן בן אבישלום אומר: אף מציע את הגמרא, ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו** [אזכרות שבמקראות הנדרשים].

[דעה ה: אינו נכנס למדרש לא להציע את טעמיה ולא לשנותה] **רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר: לא יכנס למדרש כל עיקר,** אבל לבית המדרש הוא נכנס, ושותק. **ואמרי לה, לא יכנס לבית המדרש כל עיקר.**

[דעה ו: שונה בהלכות דרך ארץ] **רבי יהודה אומר: שונה הוא בהלכות דרך ארץ** [כגון ברייתא העוסקת ב'דרכן של תלמידי חכמים', ובפרק בן עזאי 'הנותן ארבעה דברים אל לבו'].

רבי יהודה החמיר על עצמו וטבל, אף שסבר שמותר לבעל קרי לשנות בהלכות דרך ארץ

מעשה ברבי יהודה שראה קרי, והיה מהלך על גב הנהר,

אמרו לו תלמידיו: רבינו, שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ.

ירד וטבל, ושנה להם.

אמרו לו: לא כך למדתנו רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ.

אמר להם: אף על פי שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי.

דעת רבי יהודה בן בתירא: אין ד"ת מקבלים טומאה

תניא רבי יהודה בן בתירא היה אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה

מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא.

אמר ליה: בני, פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה,

שנאמר 'הלא כה דברי כאש נאם ה", מה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה.

שנינו בברייתא: מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא, והרי זה ראיה לדעת רבי אלעאי

אמר מר: מציע את המשנה, ואינו מציע את הגמרא.

מסייע ליה לרבי אלעאי, דאמר רבי אלעאי אמר רבי אחא בר יעקב משום רבינו [רב]**: הלכה מציע את המשנה, ואינו מציע את הגמרא.**

עניין זה הוא מחלוקת תנאים

כתנאי, מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל: זה וזה אסור. ואמרי לה, זה וזה מותר.

מאן דאמר זה וזה אסור, כרבי יוחנן הסנדלר [שאינו נכנס ל(בית) מדרש כל עיקר].

מאן דאמר זה וזה מותר, כרבי יהודה בן בתירא [שאין ד"ת מקבלים טומאה].

◆◆◆

שלשה דברים שנוהגים בהם לקולא

אמר רב נחמן בר יצחק: נהוג עלמא כהני תלת סבי, ושלשתם לקולא.

כרבי אלעאי, בראשית הגז.

כרבי יאשיה, בכלאים.

כרבי יהודה בן בתירא, בדברי תורה.

כרבי אלעאי: שראשית הגז אינה נוהגת בחו"ל

כרבי אלעאי בראשית הגז, דתניא, רבי אלעאי אומר: ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ.

כרבי יאשיה: שכלאים הוא רק ג' מינים

כרבי יאשיה בכלאים, כדכתיב (כרמך) 'לא תזרע [כרמך] כלאים', רבי יאשיה אומר: לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן [גרעין של ענבים] **במפולת יד** - בנתינה אחת, שאיסור כלאים אינו אלא בשתי מיני זרעים, יחד עם מין הגפן, שזה כלאי זרעים וכלאי הכרם בבת אחת.

כרבי יהודה בן בתירא: שבעל קרי מותר בדברי תורה

כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה, דתניא, רבי יהודה בן בתירא אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה.

מאמר בשם זעירי: בטלו את הטבילה, או שביטלו את הנטילה

כי אתא זעירי אמר: בטלוה לטבילותא של בעל קרי, **ואמרי לה, בטלוה לנטילותא.**

מאן דאמר בטלוה לטבילותא, כרבי יהודה בן בתירא שדברי תורה אינם מקבלים טומאה.

מאן דאמר בטלוה לנטילותא, כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא [כדעת רב חסדא, שהוא קילל את מי שמחפש אחר מים [ומפסיד בכך זמן תפילה] כדי ליטול ידים לתפילה, בזמן התפילה].

◆◆◆

נתינת תשעה קבין מטהר בעל קרי

תנו רבנן, בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור.

נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק.

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא,

חד תני בן עזאי **שנאה** לתלמידים,

וחד תני בן עזאי **לחשה** לתלמידים.

ביאור הלשון שבן עזאי שנה דין זה לתלמידיו בשוק

מאן דתני שנאה, משום בטול תורה, ומשום בטול פריה ורביה, שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה.

ביאור הלשון שבן עזאי לחש דין זה לתלמידיו

ומאן דתני לחשה, שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים.

דעת רבי ינאי בדין טבילת עזרא

אמר רבי ינאי: שמעתי שמקילין בה בטבילה זו במרחצאות שהם מים שאובים, או בנתינת תשעה קבין,

ושמעתי שמחמירין בה בטבילה ארבעים סאה מי גשמים.

וכל המחמיר בה על עצמו, מאריכין לו ימיו ושנותיו.

תמיהת רבי יהושע בן לוי מדוע אין מסתפקים בנתינת תשעה קבין

אמר רבי יהושע בן לוי: מה טיבן של טובלי שחרין - בעלי קרי הטובלים בשחרית?

מבררת הגמרא מדוע אומר רבי יהושע בן לוי **מה טיבן? הא איהו דאמר** [הרי דעת רבי יהושע בן לוי] ש**בעל קרי אסור בדברי תורה?**

מבארת הגמרא: **הכי קאמר, מה טיבן בארבעים סאה? אפשר בתשעה קבין.**

מה טיבן בטבילה? אפשר בנתינה תשעה קבין, ואף שאמרו תשעה קבין לחולה, סתם תלמידי חכמים חולים הם.

הצלה מחטא בזכות הזהירות בטבילה

אמר רבי חנינא: גדר גדול גדרו בה במה שהצריכו ארבעים סאה, **דתניא מעשה באחד שתבע אשה** פנויה **לדבר עבירה,**

אמרה לו: ריקא, יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן,

מיד פירש.

דברי רב הונא: מדוע מזלזלים בטבילה זו

אמר להו רב הונא לרבנן: רבותי, מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו, ונוהגים כרבי יהודה בן בתירא, ואינכם טובלים, **אי משום צינה, אפשר במרחצאות** [שיש בהם מים חמים].

אמר ליה רב חסדא: וכי יש טבילה בחמין, הרי החמין הם מים שאובים, וצריך מי גשמים ולא מים שאובים?

אמר ליה רב הונא: **רב אדא בר אהבה קאי כוותך** [סובר כמוך] שצריך טבילה זו במקוה במי גשמים כשאר טבילות, אך דעתי שאין צריך מי גשמים אלא די במים שאובים, ולכן אפשר לטבול במרחצאות שיש בהם מים חמים אף שהם שאובים.

רבי זירא: תשעה קבין מועילים בנתינה ולא בטבילה

רבי זירא הוה יתיב [היה יושב] **באגנא דמיא בי מסותא** [בגיגית מים בבית המרחץ],

אמר ליה לשמעיה [אמר רבי זירא לשמשו] **זיל ואייתי לי** [לך ותביא לי] **תשעה קבין ושדי עלואי** [ותשפוך עלי].

אמר ליה רבי חייא בר אבא: למה ליה למר כולי האי [למה לו לכבודו כל זה] **והא יתיב בגווייהו** [והרי הינך יושב בתוך המים], ולמה צריך שיתנו עליך מים?

אמר ליה רבי זירא: **כארבעים סאה, מה ארבעים סאה** תיקנו **בטבילה ולא בנתינה, אף תשעה קבין** תיקנו **בנתינה ולא בטבילה.**

רב נחמן תיקן כלי שמחזיק תשעה קבין

רב נחמן תקן חצבא [חבית] **בת תשעה קבין** [ליתן מים לתלמידים עליהם שחרית קודם קריאת התורה].

דעת רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא: תשעה קבין מועילים רק לחולה לאונסו

כי אתא רב דימי אמר: רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו, לא שנו שמועיל נתינת תשעה קבין **אלא לחולה** שראה קרי **לאונסו.**

אבל לחולה המרגיל וממשיך את הקרי עליו, שמשמש מטתו, **ארבעים סאה.**

אמר רב יוסף: אתבר חצביה דרב נחמן, נשבר החבית של רב נחמן, שאין לנו צורך בחבית זו, שחולה לאונסו לא שכיח. ולחולה המרגיל לא מועיל תשעה קבין.

דעת רב אסי: תשעה קבין מועילים לחולה המרגיל

כי אתא רבין אמר: באושא הוה עובדא [עמוד ב] **בקילעא דרב** [היה מעשה בכניסה לביתו של רב] **אושעיא, אתו ושאלו לרב אסי, אמר להו, לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום.**

אמר רב יוסף: אצטמיד חצביה דרב נחמן, נתחזקו ונמצדו שברי החבית של רב נחמן, שיש צורך בתקנתו, שחולה המרגיל הוא מצוי, ובעבורו מועיל תשעה קבין.

קושיא: כיצד נחלקים אמוראים בתקנת עזרא, נראה איך עזרא תיקן

מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמיפלגי, ונחזי עזרא היכי תקן?

תשובת אביי: עזרא תיקן לבריא המרגיל ארבעים סאה, לבריא לאונסו תשעה קבין, והאמוראים נחלקו בדין חולה

אמר אביי: עזרא תקן לבריא המרגיל ארבעים סאה. ובריא לאונסו תשעה קבין.

ואתו אמוראי ופליגי בחולה, מר סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו.

ומר סבר, חולה המרגיל כבריא לאונסו, וחולה לאונסו פטור מכלום.

קושיא: וכי עזרא תיקן נתינת תשעה קבין

אמר רבא, נהי דתקן עזרא טבילה, נתינה מי תקן, והאמר מר עזרא תקן טבילה לבעלי קריין?

תשובת רבא: עזרא תיקן טבילה לבריא המרגיל, ואח"כ באו רבנן ותיקנו לבריא לאונסו תשעה קבין, והאמוראים שאח"כ נחלקו בדין חולה

אלא אמר רבא, עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל ארבעים סאה.

ואתו רבנן, והתקינו לבריא לאונסו תשעה קבין.

ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה, מר סבר חולה המרגיל, כבריא המרגיל. וחולה לאונסו, כבריא לאונסו.

ומר סבר, לבריא המרגיל, ארבעים סאה. וחולה המרגיל, כבריא לאונסו תשעה קבין. אבל לחולה לאונסו פטור מכלום.

הכרעת רבא: בריא או חולה המרגיל ארבעים סאה. בריא לאונסו תשעה קבין. חולה לאונסו פטור מכלום

אמר רבא: הלכתא בריא המרגיל, וחולה המרגיל, ארבעים סאה.

ובריא לאונסו, תשעה קבין.

אבל לחולה לאונסו, פטור מכלום.

◆ ◆ ◆

תנא קמא: תשעה קבין מועיל לטבילה לאדם לעסוק בתורה בעצמו, אבל אם מלמד אחרים צריך ארבעים סאה [חלק זה הוא ה'רישא' של הברייתא]

תנו רבנן, בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור.

במה דברים אמורים: לעצמו, אבל לאחרים ארבעים סאה.

רבי יהודה: גם לאדם עצמו צריך ארבעים סאה. [חלק זה הוא ה'סיפא' של הברייתא]

רבי יהודה אומר ארבעים סאה מכל מקום.

מחלוקת אמוראים בביאור הרישא

רבי יוחנן, ורבי יהושע בן לוי. [זוג אמוראים].

ורבי אלעזר, ורבי יוסי ברבי חנינא. [זוג אמוראים].

חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא ארישא [אחד מזוג זה, ואחד מזוג זה, נחלקו על הרישא]

דעה א: מה שתנא קמא מצריך מ' סאה כשמוציא אחרים ידי חובה, הוא רק בחולה המרגיל. אבל בחולה לאונסו, גם אם מוציא אחרים, מספיק תשעה קבין

חד אמר: הא דאמרת במה דברים אמורים לעצמו, אבל לאחרים ארבעים סאה, לא שנו אלא לחולה המרגיל. אבל לחולה לאונסו, תשעה קבין.

דעה ב: מה שתנא קמא מצריך מ' סאה כשמוציא אחרים, הוא גם בחולה לאונסו

וחד אמר: כל לאחרים, אפילו חולה לאונסו, עד דאיכא ארבעים סאה.

מחלוקת אמוראים בביאור הסיפא

וחד מהאי זוגא, וחד מהאי זוגא, אסיפא,

דעה א: מה שמועיל לרבי יהודה ארבעים סאה הוא רק בקרקע, ולא בכלים

חד אמר, הא דאמר רבי יהודה ארבעים סאה מכל מקום, לא שנו אלא ארבעים סאה **בקרקע, אבל בכלים לא.**

דעה ב: מה שלרבי יהודה מועיל ארבעים סאה הוא אפילו בכלים

וחד אמר אפילו בכלים נמי.

[קושיא על דעה א:] **בשלמא למאן דאמר אפילו בכלים, היינו דקתני רבי יהודה אומר ארבעים סאה מכל מקום,** שמרבה שארבעים סאה מועילים אפילו אם הם נמצאים בתוך כלי ולא בקרקע.

אלא למאן דאמר בקרקע אין בכלים לא, מכל מקום לאתויי מאי [מה בא לרבות מה שאמר רבי יהודה ארבעים סאה 'מכל מקום'].

[תירוץ על דעה א:] מה שנאמר 'ארבעים סאה מכל מקום', **לאתויי** [בא לרבות], שבעל קרי יכול לטבול אפילו בארבעים סאה **מים שאובין.**

מעשה בשלשה אמוראים שאכלו יחד, וכל אחד אמר שעדיף שהוא יברך מחמת טהרתו

רב פפא, ורב הונא בריה דרב יהושע, ורבא בר שמואל, כריכו ריפתא בהדי הדדי [כרכו לחם יחד, אכלו זה עם זה].

אמר להו רב פפא: הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי תשעה קבין [תנו לי לברך שנפל עלי תשעה קבין].

אמר להו רבא בר שמואל: תנינא במה דברים אמורים לעצמו, אבל לאחרים [ללמד אחרים, או להוציא אחרים ידי חובתם] **ארבעים סאה, אלא הבו לי לדידי לברוך, דנפול עילואי** [שטבלתי] בארבעים סאה.

אמר להו רב הונא: הבו לי לדידי לברוך, דליכא עילואי לא האי ולא האי - שאין עלי לא תשעה קבין ולא ארבעים סאה, שלא הוצרכתי לא לזו ולא לזו, שלא ראיתי קרי.

רב חמא היה מוציא בפסח את הרבים ידי חובתם, ולכן היה טובל בערב פסח בארבעים סאה, ובשאר ימות השנה לא היה טובל אלא נותן עליו תשעה קבין

רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא, להוציא רבים ידי חובתן.

ולית הלכתא כוותיה.

משנה

המתפלל ונזכר שהוא בעל קרי

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק תפילתו לגמרי **אלא יקצר** כל ברכה וברכה.

הטובל, והגיע סמוך לנץ החמה, כיצד קורא ק"ש

ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא.

ואם לאו, יתכסה במים ויקרא.

ולא יתכסה לא במים הרעים [מים סרוחים], **ולא במי המשרה** [מים ששורים בהם פשתן וריחם רע], **עד שיטיל לתוכן מים.**

וכמה ירחיק מהן ומן הצואה, ארבע אמות.

גמרא

המתפלל ונזכר שהוא בעל קרי

תנו רבנן, היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר.

הקורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי

היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי, אינו מפסיק ועולה, אלא מגמגם וקורא - קורא את המשך הקריאה שהתחיל בה במרוצה.

רבי מאיר אומר: אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר משלשה פסוקים.

✦✦✦

המתפלל וראה צואה כנגדו

תניא אידך, היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות, שהצואה תהיה במרחק ארבע אמות מאחוריו.

מקשה הגמרא: **והתניא,** אינו צריך להלך עד שתהא הצואה לאחוריו, אלא הולך **לצדדין?**

מתרצת הגמרא: **לא קשיא, הא דאפשר** אם יכול ללכת לפניו, כדי שהצואה תהא ארבע אמות מאחוריו, ילך, ועל אופן זה נאמרה הברייתא הראשונה.

הא דלא אפשר, כאשר אינו יכול ללכת לפניו, כגון שיש נהר לפניו, מסתלק לצדדים, ועל זה נאמרה הברייתא השניה.

✦✦✦

המתפלל ומצא צואה במקומו

היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה: אף על פי שחטא, תפלתו תפלה.

מתקיף ליה רבא, והא 'זבח רשעים תועבה', והוא 'זבח רשעים' שהרי אסור להתפלל במקום שיש צואה, וכיצד הוא יוצא ידי חובה בתפילה כזו שהיא 'זבח רשעים תועבה'?

אלא אמר רבא: הואיל וחטא, אף על פי שהתפלל תפלתו תועבה.

◆◆◆

העומד בתפילה ומי רגלים יורדים ושותתים על ברכיו

תנו רבנן, היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל.

להיכן חוזר?

רב חסדא ורב המנונא,

חד אמר, חוזר לראש.

וחד אמר, למקום שפסק.

לימא בהא קמיפלגי

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ד
דף כג-כט

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון כט טבת תש"פ - עד שבת קודש פרשת בא ו שבט תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף כג עד דף כט

הנושאים המרכזיים:

דף כג

- תפילה כשצריך לנקביו לכתחילה ובדיעבד
- ההנהגה בתפילין כשנכנס לבית הכסא
- צניעות בבית הכסא (טפח וטפחיים)
- כיס התפילין, והנחת מעות בכיס
- ההנהגה בתפילין כשנכנס לסעודה
- הנחת תפילין על מטתו

דף כד

- ק"ש בשנים שישנים במטה אחת
- טפח, שוק, קול, שער באשה - ערוה
- שתי הנהגות שרבי עשה [דין תליית תפילין, ודין גיהוק, פיהק, עיטוש, יריקה כשמתפלל]
- דברי תורה במבואות המטונפות
- השמעת קולו בתפילה
- ק"ש ותפילה כשמכוסה רק ממתניו ולמטה

דף כה

- נכנס בטעות לבית הכסא עם תפילין
- ק"ש כשצואה על אחד מאיבריו או שאחד מאיבריו בבית הכסא
- ק"ש כנגד צואה או מי רגלים [ריח רע שיש לו עיקר, שאין לו עיקר, צואה עוברת, צואת כלבים וחזירים, הדין בספק, הדין כשהם יבשים, כיסוי צואה בעששית, ברוק, בסנדלו, ביטול מי רגלים, גרף של רעי, מי רגלים באותו חדר]
- ליבו, או עקבו רואים את הערוה, עקבו נוגע בערוה
- ערוה בעששית, ערות עכו"ם
- תשמיש בחדר שיש בו ס"ת או תפילין

דף כו

- ד"ת כנגד צואה, כנגד בית כסא חדש, בית כסא דפרסאי
- טבילת בעל קרי כשיש עליו טומאה חמורה
- סוף זמני התפילה
- השלמת תפילה [מנחה במעריב, במזיד, מנחה של שבת במוצאי שבת]
- תפילות אבות תיקנום, או כנגד תמיד תקנום
- עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל

דף כז

- סוף זמן תפילת מנחה ותחילת זמן ערבית
- תפילת שבת בערב שבת, פרישה ממלאכה
- איסור לעבור לפני המתפלל, ותפילה מאחורי רבו
- קבלת שבת או תפילה כשחשב שחשיכה
- תפילת ערבית של מוצאי שבת בשבת
- תפילת ערבית רשות או חובה

דף כח

- מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע
- הצריך להתפלל מנחה ומוסף, מה קודם
- טעימה לפני מוסף והקדמת תפילתו לציבור
- תפילת רבי נחוניא בן הקנה
- אורחות חיים שלימדו האמוראים כשחלו
- תפילה קצרה כשהולך במקום סכנה
- כנגד מה תיקנו מנין ברכות התפילה, בחול, בשבת, בר"ה, בתעניות
- תקנת ברכת 'ולמלשינים'

דף כט

- תפילת הביננו
- שכח הזכרות שבתפילה
- העושה תפילתו קבע
- נוסח תפילה קצרה
- תפילת הדרך

דמר סבר. כל המפסיק בתפלתו אם שהה כדי לגמור כולה מוזר לראש ומפסיק בקריאת שמע ק"ש לקמן בפירקין (דף כד:) ובשהה קע מיבעי ליה כלומר **הא אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה.** במילתא דרב חסדא ורב הסנונא מיבעי ליה בתפלתו בין שהה שהה ומדלא פליג שמע מינה תפילה בלחש שהה קלמר: **גברא דחויא הוא.** כשהמתין להתפלל והיה צריך לנקביו דמוי הוא מלהתפלל שלכך הם שהתפלל בלחש תפלה ותחזר ולרגש: **ומר סבר גברא חזיא.** פע"פ שאינו יכול להמתין עד שיסיים תפלתו תפלה לחויה היא מה שהתפלל קודם שיתיסר: **ועד כמה.** יכול להעמיד עלמו ומנקביו שיהא מותר להמתין בתפלה: **תיובתא דמתני.** להלי כמה דברים אמורים בתמיעת גופה ולא משמעמת דרב זביד ור' יהודה וכי תימא לחייבי מילים אמרו כן שלא יפיחו: **אין הלכה כקטן.** שים בו לוחה וכל כמי כספות שבגמרא על פי שהלה הם נלא תפילה: **ערלי.** שזה מתפלל עבקיו לעשותו בית הכסא: **מוקי ונפנה ונלחה.** ויתמו שהיה בידו כלתמיהין לקמן ובקבוע נמי מוחזן בידו שלא שלייך למלן בימוך ד' אמות ונגמי הלכך: **מהו שיקנה בתפיליו.** כשהן בולשו לקמלי: **אמות יפנה כתן גדולים: מחויים בממוכים לבית הכסא.** לפניס מן הגדר בשהה שהוא נפנה בה ונתן במוכים שבכותל: **מחויים בממוכים לרגש בריבים.** מוכי כוחלי ממקום השהה שלין והוה יכנס לאחוכי הגדל לפנות: **גוללן.** בלעועות שלהן: **שלא פלא לעופה.** שים בה קלוסה שהרי בהן הוא קוהלן ובקבר נלאה בעשייתו כמין ל"ת פתח שלם על שם אחת מלוחות של שדי והסי"ן עשויה בכותלי הקיבלה המילוסה והיו"ד עשויה בדמה לעופה תפילין של יד ולעופה קטנה מלד כפוף ולפה ונרחית כמין יו"ד: **ותוחזן בימינו.** שלא בנבדו כדי שלא יפלו: **ניחוש.** כשהוא חוללן בשביל בית הכסא ונולטין בהן בלחשנות: **ונולטין.** כשהוא חוללן בצימו על מנת להניעו עד הבקר: **עושה להם בים עפה.** לחללן עפה לחשיב כללי מהל להפסיק בינה לקלקע: **לא שנו.** דבעי עפה שלא בכלי שהוא כלוין. בים העשוי לנרכן בלליו קרוב להיות בעל שלא הילכך בעינן דבר הניכר שיהא חוקן לפי שהוא כלי: **שרבי פנין קטנים מילין.** בהיקף למיד עפיל בהלל המת ולא על גב הלא הוו עפה מיילי: **אמר חזקיה ושרונהו רבנן** גנטרן

חיישינן שמא יפנה בהן ואסור. ולוקע בניס הכסא קבוע מיישינן שמא יפנה בהן אבל בניס הכסא שלעי שאין רגילים לפנות שם מוסר להשתין בהן ולא מייטינן שמא יפנה בהן והא דתניא לקמן לא ישתין בהן אפילו בניס הכסא שלעי היינו דוקא בשמוחזן בידו למייטינן שמא יפנה בהן הינוחות שם יפלו מיס על רגליו או יגע בשמיאה: **שהרי פבין קטנים מצילין באהל המת.** ועל כרחך מטעם חויב חזק דלמי ניס בהו אוהל כלל לא מלינן למיטו מלילין שנגלו בעיטו שמקבלין טומאה בתוכו שמא לבריס

מר סבר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומר סבר למקום שפסק אמר רב אשי האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה: **אלא** דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: **והתם בדלא** שהה קמיפלגי דמר סבר גברא דחויא הוא ואין ראוי ואין תפלתו תפלה ומר סבר גברא חזיא הוא ותפלתו תפלה תנו רבנן: הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב ששת: עד פרסה איכא דמתני לה אמתניתא במה דברים אמורים בשאין יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה ועד כמה אמר רב זביד: עד פרסה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד שמור רגלך באשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך שלא תחטא ואם תחטא הבא קרבן לפני וקרוב לשמוע: (דברי חכמים) אמר רבא הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה מתת הכפילים [זבח] אל תהי ככפילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה כי אינם יודעים לעשות רע אי הכי צדיקים ניהנו אלא אל תהי ככפילים שחוטאים ומביאים קרבן ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים אמר הקב"ה בין טוב לרע אינן מבחינים והם מביאים קרבן לפני רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני. תנו רבנן: הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע אבל בית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר: וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן מפני ששעאו בית הכסא קבוע איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפיליו לבית הכסא קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אמר להו אסור חיישינן שמא יפנה בהן ואמרי לה שמא יפיח בהן תניא אידך הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן דברי בית שמאי ובית הלל אומרים אוחזן בידו ונכנס ר"ע אומר אוחזן בבגדו ונכנס בבגדו ס"ד זימנין מישתלי להו ונפלי אלא אימא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת באותה שעה התקינו: שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס תנו רבנן בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכין לבית הכסא ובאין עכברים ונוטלין אותן התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס אמר רבי מיאשא: בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו מפה אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן אבל אין שהות ביום ללבשן עושה להן כמין כים מפה ומניחן: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ביום גוללן כמין ספר ומניחן בידו בנגד לבו ובלילה עושה להן כמין כים מפה ומניחן אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שהוא כלוין אבל בכלי שאינו כלוין אפילו פחות מטפח אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי שהרי תנא: פבין קטנים מצילין באהל המת ואמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושרונהו רבנן

גנטרן

מסורת הש"ס

ס) [לקמן כד: כ"ה לד:]. ע) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. פ) וכ"ה. ד) [תוספתא רפ"ב דמקואות]. צ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ק) [תוספתא פ"ב ה"ט]. ר) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ש) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ת) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. א) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ב) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ג) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ד) [תוספתא פ"ב ה"ט]. ה) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ו) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ז) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ח) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ט) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. י) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. כ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ל) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. מ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. נ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ס) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ע) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. פ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. צ) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ק) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ר) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ש) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן]. ת) [ע"ל כט: תוס' ד"ה מלמלן].

תורה אור השלם

1. לָכֵן כֹּה אֲשֶׂה לְךָ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי זֹאת אֲעֲשֶׂה לָךְ הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃
עמוס ד יב

2. שָׁמֹר רַגְלְךָ בְּאֶת תֵּלֵךְ לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זֶבַח כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃
קהלת ד יז

הגהות הב"ח

(ז) גמ' אימא דמתני לה במתניתא וכו' אמר רב יהודה עד פרסה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שהרי וכו' שמקבלין מטמאה באהל המת. כלשה"ג ומיהו דף ג ע"ש:

מוסף תוספות

א. אבל כשהן בראשו שרינן. תוס' ר"י שילולין. ב. כלומר, אע"פ שהם קטנים מאוד ואין אויר שלהם כ"כ חשוב, אפ"ה מועיל אויר שלהן להחשבן כלי, וכשמוקף צמיד פתיל ניצול באהל המת. סס. ג. [אין] אם לא היה חשוב האויר שלהם. תוס' ס"ש.

רב ניסים גאון

פבין קטנים מצילין באהל המת. עיקרה בסיפרי (פרשת זקת) וכל כלי פתוח בכלי חרש התכוב מדבר מה ת"ל פתוח ואפילו כל שהוא של שדי והסי"ן עשויה כקוטלי הקיסלם המילוסה והיו"ד עשויה בדמה לעופה תפילין של יד ולעופה קטנה מלד כפוף ולפה ונרחית כמין יו"ד: **ותוחזן בימינו.** שלא בנבדו כדי שלא יפלו: **ניחוש.** כשהוא חוללן בשביל בית הכסא גוללן כמין ספר כלומר: **ונולטין.** כשהוא חוללן בצימו על מנת להניעו עד הבקר: **עושה להם בים עפה.** לחללן עפה לחשיב כללי מהל להפסיק בינה לקלקע: **לא שנו.** דבעי עפה שלא בכלי שהוא כלוין. בים העשוי לנרכן בלליו קרוב להיות בעל שלא הילכך בעינן דבר הניכר שיהא חוקן לפי שהוא כלי: **שרבי פנין קטנים מילין.** בהיקף למיד עפיל בהלל המת ולא על גב הלא הוו עפה מיילי: **אמר חזקיה ושרונהו רבנן.** לחזוקן בידו משום שמירתן: גנטרן

רבינו חננאל

בית הכסא קבוע. פירוש, מקום שהזהן ליפנות בו בני אדם לגדולים וכל שכן להשתנה. מדרין. מקום שהמים נמשכין ויורדין ואינן (נקבין) [נקרין] ולא נבלעו במקומן. **ובית הכסא** ארעי. מקום שנזדמן לאדם בהליכתו (מפנה) [ונפנה] שם או השתין בו מים. **[אבעיא להו מהו שיכנס** אדם בתפיליו לבית הכסא קבוע להשתין מים וכו'. וקיל"ל הלא יכנס אדם בתפיליו לבית הכסא קבוע אפי' להשתין מים). התחתי לך כאן קבוע אפתחי לך כאן בית הכסא ארעי. פי. דבבית הכסא קבוע אסור להניחם בראשו, אבל בידו שרי הלילא למחשש לניצוצות ולשפשף. ולהסך בבית הכסא ארעי שהמקום קשה, שאסור לאוחזם בידו משום ניצוצות אלא מניחם בכיסם, אבל מותר כשהוא בראשו ואין צריך לחלוץ רק שיכסה אותם. א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבוע חולץ תפיליו ואחר כך נכנס ופליגא דר' חייא דא"ר חייא מניחן על שלחנו וכן הדזר לו. כל היכא דאיכא כהאי גונא בתלמוד ופליגא קיל"ל כר' חייא.

עין משפט נר מצוה

נח א ממ"י פ"ד מהל' תפלה הלכה יג: סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קד סעיף ב: נמב ב מ"י שם הל' ו' סמג עשה סה טוש"ע או"ח סימן נ ע"ב סעיף ג: ס ד מ"י ומ"מ שם טוש"ע שם סעיף ג ד: סא ה מ"י פ"ד מהל' תפילין הלכה י: סמג עשין כב טוש"ע או"ח סימן מג סעיף ה [כ"כ בלעם כתן וכ"כ] תפילין דף עה): סב ז מ"י ומ"מ שם טוש"ע שם סעיף ג: סג ט י כ מ"י ומ"מ שם סעיף ו: סד ל מ"י שם הלכה יט סמג שם טוש"ע שם סעיף ו: נ [מ"י פכ"ח מהל' טומאת מת הלכה נ]:

גגטרן. ישמרוני מלכיסס עמי וישמרוני מן המזיקין: **לא יחלו ידיו וכו' ויפללו.** שלין לעתו מיוסנת עליו בתפלה שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו: **ולא יישן מהן.** [א] יפיק: **הרי אלו כיוצא בהן.** לענין תפלה שדומה עליהן שלא תפול הסכין ומזיקו והקערה תשבר והמעות יתגדו והכלכל יטוקף: **ניח אלנאה כי הא מתניתה.** דקתני לא יעמיד בתפילין: **דברים שאתי עיה.** דלמתי לעילו מעיקן בחלון הסמוך לר"ה ולא יכניסס בידו ויכנס: **דאי כ"ש.** הא למתי לעילא מוחזן בידו ומכנס: **ניח הכסא עליו.** כגון להשתין שלין לחם טוהך בשכיליס לניח הכסא ויספוג טוהס מעשה המקום הזה ניח הכסא מחלה: **שהרבה לך הלן.** בניח הכסא קבוע: **תפרתי לך הלן.** בניח הכסא עליו: **מאי לאו תפילין.** שלמרו בית הלל מוחזן בידו ומכנס לניח הכסא קבוע ולהשתין בהם אפרו למשפה טעמא שהוא כסא לפרו: **ה"ג לא שנו.** בניח הכסא לתקן: **ה"ג לא שנו אלא תפילין.** לאו לענין תפילין תניא הלל לענין גופי טפח וטפחיים לנדולים אינו מנלה אלא טפח ולקטנים מנלה טפחיים ועלה קלי גופי טפחיים שהרבה לך כאן תפרתי לך כאן: **נאחריו טפח. ולפניו טפחיים.** משום קילות לניעות: **ולפניו טפחיים.** משום קילות מי רגליס הנמזין למרחוק: **מאי לאו הכי.** ושיימו לקמלר לעיל דברים שהרבה תפרתי לך בניח הכסא עליו הרבה תפילין לך בקבוע: **הלל לידי וחידי נדולים.** וממון שהוא דוחק עלמו לנדולים הוא נם לידי קטנים הלכך בתים מלאתיו טפח ומלפניו טפחיים ובשאר מלפניו ולא כלום והכי קלמר מה לעיל דבריס שהרבה תפרתי לך בשאר התרתי לך בתים: **אי הכי.** לענין טפח וטפחיים קתני דבריס שהרבה תפרתי לך כאן תפרתי לך כאן: **ה"ה דקתני דילה** חה הוא ק"ו אלין עיו תשוכה בדבר הזה יש לך להשיבני ק"ו ואין לי עיו תשובה להחזיר לך מי אמרת בשלמא בתפילין קלמר וכלאמרן וכ"ש היא שיהו לקתני לך כאן להקשות קל ומומר שהרבה ניח הכסא עליו מיבעיא ואין לי עיו תשובה להשיבך עיו אלא מי אמרת לענין טפח וטפחיים מאי ק"ו יש להקשות כאן: **לוקחת דמילתא הכי הוא.** שהשם נירך נלנלת לפניו ולא השאיר: **פיובדת דיכא אמר רב אשי.** לאמר ניח הא ואלא לאו אלא ניח אלא הכל בניח הכסא מידי לאוקמיה הך בריימא דקתני מאי שהרבה לך כאן תפרתי לך כאן: **דילילא ניילוחי.** שיהא נירך לשפשף בימיהו מעל רגליו: **ניח הכסא עליו.** לקטנים: **דילילא ניילוחי.** סיומזן על נבי רגליו ומהרין במסבת יומא (דף ג.) מלוס לשפשף שלשלוס לאדס שיהא ניילוחי שעל נבי רגליו שלא יהלה כבהות ומעלה מוינא לעז על ניהו שהס ממוהים היולכך אי אפשר לאחוז בתפילין בידו: **הא מינפא.** לתפילין בניח הכסא עליו וקבוע: **פיפי לא בסורא עדיפא.** לאחיר בניח הכסא קבוע את הלאוקר בניח הכסא עליו משום טינפא לילילוחי: **דאי אפיק לא בסורא ק"ו.** לומר הין הוא להקל בניח הכסא עליו קל ולהחמיר בניח הכסא (ב) ממור ולא מזוי אחר טינפא אלא בחר מוחלה וקולא ואין עדיהן מיבעיא לי למיוטי מה להשיבך שלין לי עליו מה לניח הכסא עליו אחר טינפא בקבוע אם אחרתי לך בלבר פליני נחיר בשל עליו שהוא ממור בה אחר טינפא אינה בשום מקום בית עבדיהן דהכא אינה ניילוחי והכי ליכא למיבעי לך כלל ולא אחרתי לך כאן ומומר מי אמרת **כגבנים לפעודה קבע.** וגבלי הוא שיהיה נעקבין בחוך הסעודה: **מהלך עשרה פעמים כו'.** וכבל פעם ופעם בוהק עלמו ויושב ואוכל לפניהם שהשילון מוריד הגדולים בנקב: **חולך ופניו.** שאל יאחבר בסעודה ויתגבר בתפילין: **וכן פדור ג.** שיהו מוזמנים לו ויחזור ויישחט בשעת ברכה: **כאפרקסופוס.** קורב של רגלים: **עם מעוטין.** לו אם הטעות ממש אלא שני קלשים זה אחל זה: **ס"ג אם לאוקמיה הא דלא לומניה.** להשיב קורב לתפילין לשיון לזומניה שוב לאוקי לאור בו מעות מאחר שהקלו לכך: **לר' ניב.** אי לזומניה אין אי לא לזומניה לא קלים ושרי למילר ניב לשכי תניא בהשיב בשהלכין תניא בו מעות: **ונלאבי דאמר זומנה מילתא היא.** וגבי קורב בגד לאמת בשהלכין בשרב נגמר הלין (ד' מז:): **מהו שיניח תפיליו שתה מרחשוביו.** בלילה בשהוא ישן: **אם היה מקום גנוז ג' טפחים.** למעלה מרחשוביו ועליו ונתן התפילין לו למטה מרחשוביו יוצא מקום מן המטה:

דברים שהתרתי לך כאן כו'. ונלא נעני לשנויי דבריס שהתרתי לך בניס הכסא עליו תפרתי לך בקבוע לפעות בנדולים והתפילין בהלשו לאל להשתין מוסר משום ללא תשבון בבריימא[א] ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת ראעי. אמר שמואל [ב]סבין ומעות וקערה וכבר הרי אלו כיוצא בהן. אמר רבא אמר רב ששת לית הלכתא כי הא מתניתא דב"ש היא דאי ב"ה השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא מיתיבי דברים שהתרתי לך כאן אפרתי לך כאן מאי לאו תפילין אי אמרת בשלמא בית הלל התרתי לך כאן קבוע אפרתי לך כאן בית הכסא עראי אלא אי אמרת ב"ש הא לא שרו ולא מידי בי תניא ההיא לענין טפח וטפחיים דתני חדא כשהוא נפנה מנלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים ותניא אידך לאחריו טפח ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידי באיש ולא קשיא כאן לנדולים כאן לקטנים ותסברא אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא אידי ואידי בנדולים ולא קשיא [ה]הא באיש הא באשה אי הכי הא דקתני עלה [ו]זהו ק"ו שאין עליו תשובה מאי אין עליו תשובה דרכא דמילתא הכי איתא אלא לאו תפילין ותיובתא דרבא אמר רב ששת תיובתא מכל מקום קשיא השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי לא כל שכן הכי קאמר [ז]בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אמרי אי הכי אמאי אין עליו תשובה מעלייתא היא הכי קאמר הא מילתא תיתי לה בתורת טעמא ולא תיתי לה בתורת ק"ו דאי אתיא לה בתורת ק"ו זהו ק"ו שאין עליו תשובה: [ח]ת"ר [ט]הרוצה לישכם לסעודת קבע מהלך עשרה פעמים ד' אמות או ד' פעמים י' אמות ויפנה ואח"כ נכנס אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואח"כ נכנס ופליגא דר' חייא דא"ר חייא [י]מניחן על שלחנו וכן הדור לו ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק [כ]עד זמן ברכה תני חדא צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו ותניא אידך לא יצור לא קשיא הא דאזמניה הא דלא אזמניה [כא]דאמר רב חסדא [כב]האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין צר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי אזמניה ולא צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי ולאבוי דאמר [כג]הזמנה מילתא היא אזמניה אע"ג דלא צר ביה צר ביה אי אזמניה אסיר אי לא אזמניה לא בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו [כד]תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי שנוהג בהן מנהג בזיון כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי שמואל [כה]מותר אפילו אשתו עמו מיתיבי לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון אבל מניחן תחת מראשותיו ואם היתה אשתו עמו אסור היה מקום שגבוה ג' טפחים או נמוך ג' טפחים מותר תיובתא דשמואל תיובתא אמר רבא אע"ג דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כוותיה מ"ט כל

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ולא יישן וכו' בניס הכסא קבוע תמוך:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיח. עיין סוכה ד' כו ע"ש ע"ש:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיל. כ"ל:

מוסף רש"י

ולא יישן בהן. שמא יפלו מידו, וכסי מוקימנא ליה בהשתן (סוכה כו.), דשל דקתני לא קבע ולא מרגיי בקבוע ליה בריים (סוכה מא:). אזמניה ולא צר ביה. חומה לאו מילתא היא (שנהדרין בם:). **צר ביה ולא אזמניה.** מקלל בעלמא הוא (שם).

מוסף תוספות

א. ואין במשמע הלשון כי אם דברים השנויים בברייתא. תוס' ר"י סירליאון.

רב ניסים גאון

ולאבוי דאמר הזמנה מילתא היא.

עיקר דבריו של אבוי במס' סנהדרין בם; נמצר הדין (דף מז) איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אבוי אמר אסור הזמנה מילתא היא:

(ב) סוכה מג:, ג) [שם כו.], ג) [ב"מ נה:], ד) שבת קב., ה) מנהלין מא., ו) [שם מז: מת. מנילה כו: מנחות לב:], ז) [ע"ז:], ח) [שם].

מחלוקת בדין המפסיק בתפילתו מחמת שיצאו ממנו מי רגלים, אם צריך לחזור לראש התפילה

העומד בתפלה, והתחילו מי רגלים לצאת ממנו, צריך לפסוק מתפילתו עד שיכלו המים לצאת ממנו, ונחלקו רב חסדא ורב המנונא כשחוזר ומתפלל האם חוזר לראש התפילה, או למקום בו הוא הפסיק.

הצעת ביאור: המחלוקת בדין המפסיק באמצע תפילתו שיעור זמן שיכול לגמור בו את כל התפילה

לימא בהא קמיפלגי, **מר** - מי שאומר שחוזר לראש התפילה, **סבר, אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש.**

ומר - מי שאומר שחוזר למקום שפסק, **סבר,** שהשוהה כדי לגמור את כולה, חוזר **למקום שפסק.**

דחיית הביאור

אמר רב אשי: האי אם שהה, אם לא שהה מיבעי ליה - אם כדברך, שטעם הסובר שצריך להתחיל מתחילת התפילה הוא בגלל ששהה בהפסקתו שיעור זמן שיכול לגמור בו את כל התפילה, אם כך היה לו לומר במפורש שיש הבדל בדין זה בין אם שהה כדי לגמור את כולה לבין אם לא שהה לגמור את כולה, ומכך שלא הזכיר זאת, משמע שדבריו אמורים גם באופן שלא שהה לגמור את כולה.

ביאור חדש במחלוקת

אלא דכולי עלמא, אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש.

והתם [ושם] בנידון מי שהפסיק בתפילה מחמת מי רגלים שיצאו ממנו באמצע תפילתו **בדלא שהה קמיפלגי** - האמוראים נחלקו כאשר הוא לא שהה בהפסקתו שיעור זמן כדי לגמור את כל התפילה.

דמר - מי שאומר שחוזר לראש התפילה, **סבר, גברא דחויא הוא** - אדם שיצאו ממנו מי רגלים בתפילה, ודאי שכאשר התחיל להתפלל היה צריך לנקביו, **ואין ראוי** [וממילא במצב כזה הוא דחוי מלהתפלל], **ואין תפלתו תפלה.**

ומר - מי שאומר שחוזר למקום שפסק **סבר, גברא חזיא הוא** [אדם זה ראוי הוא], **ותפלתו תפלה** [ואף מה שהתפלל כשהיה צריך לנקביו, תפילה ראויה היא, ואינו מתחיל אלא ממקום שפסק].

◆ ◆ ◆

תפילה כשצריך לנקביו

תנו רבנן, הנצרך לנקביו אל יתפלל.

ואם התפלל, תפלתו תועבה.

הדין כשיכול להתאפק

אמר רב זביד, ואיתימא [ויש אומרים] **רב יהודה: לא שנו** שאסור להתחיל להתפלל כשצריך לנקביו, **אלא שאינו יכול לשהות בעצמו** [שאינו יכול להתאפק ולהמתין], **אבל אם יכול לשהות בעצמו** [שאינו דחוק כל כך לצאת מיד לנקביו], **תפלתו תפלה.**

ועד כמה - כמה זמן צריך שיוכל לשהות בעצמו ולהמתין מלצאת לנקביו, שיחשב 'יכול לשהות בעצמו' ויהיה מותר לו להתחיל בתפילה?

אמר רב ששת: כאשר יכול להמתין **עד** שיעור הזמן של הליכת **פרסה** [שהא 72 דקות], נחשב 'יכול לשהות בעצמו'.

נוסח שונה במאמר הקודם

איכא דמתני לה אמתניתא - יש שלא הביאו את חלקו הראשון של מאמר זה בשם רב זביד או רב יהודה, אלא כחלק מהברייתא עצמה, וכך הם שונים בברייתא: **במה דברים אמורים** שאם נצרך לנקביו והתפלל תפילתו תועבה, **כשאין יכול לעמוד על עצמו, אבל אם יכול לעמוד על עצמו, תפלתו תפלה.**

לפי גירסא זו הגמרא מקשה על הברייתא: **ועד כמה?**

ועל זה **אמר רב זביד: עד פרסה.**

מקור שלא להתפלל כשצריך לנקביו

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל, משום שנאמר 'הכון לקראת אלהיך ישראל'.

◆◆◆

ביאור הפסוק 'שמור רגלך'

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב 'שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים', שמור עצמך שלא תחטא, שלא תצטרך ללכת ברגלך לבית האלקים להביא חטאת, **ואם תחטא, הבא קרבן לפני.**

החוטא ומביא קרבן צריך גם לעשות תשובה

בהמשך הפסוק נאמר **'וקרוב לשמע (דברי חכמים)** מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע'.

אמר רבא, כך ביאור הפסוק: **הוי קרוב לשמוע דברי חכמים, שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה.**

'מתת הכסילים [זבח]', אל תהי ככסילים, שחוטאים ומביאים קרבן, ואין עושים תשובה.

ועל זה מסיים הפסוק ואומר, **'כי אינם יודעים לעשות רע'.**

מקשה הגמרא: **אי הכי** [אם כן], שאינם יודעים לעשות רע, **צדיקים נינהו** [צדיקים הם], ועל מה הם מביאים קרבן.

המביא קרבן צריך להתבונן

אלא כך הוא ביאור הפסוק: **אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים. אמר הקדוש ברוך הוא, בין טוב לרע אינן מבחינים, והם מביאים קרבן לפני.**

ביאור נוסף בפסוק

רב אשי, ואיתימא [ויש אומרים] **רבי חנינא בר פפא אמר:** מה שנאמר 'שמור רגלך' היינו **שמור נקביך** מבין רגלך, שלא תפיח, **בשעה שאתה עומד בתפלה לפני.**

◆◆◆

חליצת התפילין מראשו כשנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו הגדולים

תנו רבנן, הנכנס לבית הכסא, חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס, אסור להכנס לבית הכסא כשתפילין בראשו, שבזמן שהם בראשו הם בגלוי, וגנאי הדבר, ואף אם עומד עם תפילין בראשו בתוך ד' אמות מבית הכסא, הוא גנאי.

אמר רב אחא בר רב הונא, אמר רב ששת: לא שנו שצריך לחלוץ את התפילין ברחוק ד' אמות **אלא בית הכסא קבוע** שהשתמשו בו כבר, ויש בו צואה, [שבתי כסאות שלהם היו בשדה בלא חפירה או בור לצואה, והצואה מונחת על פני השדה],

אבל בית הכסא עראי [מקום שעדיין לא השתמשו בו לבית הכסא, וכעת בא לעשותו בית הכסא] **חולץ, ונפנה** [עושה צרכיו] **לאלתר**, ואינו צריך להרחיק ד' אמות, כי מקום זה עדיין לא בית כסא קבוע, ואין שם צואה.

וכשהוא יוצא מהבית הכסא שהיה עראי, **מרחיק ארבע אמות, ומניחן** את התפילין, **מפני שעשאו בית הכסא קבוע** - שלאחר שהשתמש בבית הכסא, הרי יש בו צואה והרי הוא בית כסא קבוע, שכאמור אסור להיות עם תפילין על ראשו בתוך ד' אמות של בית כסא שהשתמשו בו כבר.

האם מותר להשתין בבית כסא קבוע כשתפילין בראשו

איבעיא להו, מהו שיכנס אדם בתפילין כשהם על ראשו **לבית הכסא קבוע להשתין מים.**

רבינא, שרי [התיר].

רב אדא בר מתנא, אסר.

אתו שיילוה לרבא [באו ושאלו את רבא], **אמר להו: אסור.** מפני ש**חיישינן שמא יפנה בהן** גדולים. **ואמרי לה, שמא יפיח בהן.**

◆◆◆

מחלוקת תנאים בדין הנכנס לבית כסא קבוע וחולץ את התפילין, אם יניחם מחוץ לבית הכסא או שמחזיקם בידו

[דעת בית שמאי: מניחם בחלון הסמוך לרשות הרבים:] **תניא אידך, הנכנס לבית הכסא**

קבוע, חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים, ונכנס, וכשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן, דברי בית שמאי.

[דעת בית הלל: אוחזן בידו] **ובית הלל אומרים: אוחזן בידו, ונכנס.**

[דעת רבי עקיבא] **רבי עקיבא אומר: אוחזן בבגדו, ונכנס.**

[בירור בדברי רבי עקיבא:] **בבגדו, סלקא דעתך, זימנין מישתלי להו ונפלי** [הרי לפעמים ישכח שהם בבגדו והם יפלו].

[ביאור דברי רבי עקיבא אוחזן בבגדו ובידו:] **אלא אימא, אוחזן בבגדו ובידו** [מכסה את התפילין בבגדו, ומחזיק בידו את הבגד שבתוכו התפילין] **ונכנס.**

[רבי עקיבא ממשיך ומבאר שמעיקר הדין יכול להניחם בחורים הסמוכים לרשות הרבים, אלא שמשום מעשה שהיה תיקנו שיהיה אוחזם בבגדו ובידו:] **ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא** [בחורים שבצד הפנימי של הכותל, בתוך חדר בית הכסא], **ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים** [מחוץ לבית הכסא, בצד החיצוני של הכותל הפונה לרשות הרבים], **שמא יטלו אותם עוברי דרכים, ויבא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד, שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה, ראו מה נתן לי פלוני בשכרי. כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג, ונפל ומת. באותה שעה התקינו, שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס** [ולפי זה אף לא יניחם בחורי הכותל שבתוך בית הכסא, אלא אוחזן בבגדו ובידו].

ברייתא הסוברת שאין להניח את התפילין בחורים אלא לאוחזם ביד

תנו רבנן, בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכין לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן. התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים [שאין עכברים מצויים במקום הילוך בני אדם], **ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן. התקינו, שיהא אוחזן בידו ונכנס** [כדעת בית הלל, שאוחז את התפילין ביד, בלא עטיפתם בבגדו].

רבי מיאשא: גוללם ואוחזם כנגד ליבו

אמר רבי מיאשא בריה דרבי יהושע בן לוי: הלכה, גוללן ברצועות שלהם **כמין ספר, ואוחזן בימינו** [ביד ימינו, ובלא בגדו, כדי שלא יפלו (כדעת בית הלל)] **כנגד לבו.**

זהירות בכבוד הרצועה

אמר רב יוסף בר מניומי, אמר רב נחמן: ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח, שיש ברצועה קדושה.

◆◆◆

הנחת התפילין ב'כיס' והנחתו על גבי קרקע

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא: לא שנו שגוללם כמין ספר ואוחזם בידו, כשחולצם כדי לעשות צרכיו, **אלא שיש שהות ביום ללבשן** לאחר שנפנה, ואז הקלו שיכול לגוללם ולאוחזם בידו, ולא להניחם בתוך תיק, כיון שרוצה לחזור וללובשם.

אבל אם **אין שהות ביום ללבשן, עושה להן כמין כיס** [תיק] שחללו **טפח, ומניחן** בתוך הכיס.

[אמורא נוסף הסובר כדעה זו:] **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ביום,** כאשר חולץ את התפילין, **גוללן כמין ספר, ומניחן בידו כנגד לבו.**

ובלילה, כשהוא חולצן בביתו על מנת להצניעם עד הבקר, **עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן** בתוך הכיס, ויכול להניח את הכיס שבתוכו התפילין על הקרקע, שכיון שחלל הכיס טפח, הרי זה 'כלי חשוב' שיש לו שם 'אהל', ואז אין זה נחשב שמניח את התפילין על הקרקע, אלא שמניח את ה'כיס' על הקרקע, והכיס הוא חציצה והפסק בין התפילין לקרקע.

הדין ב'כיס' שאינו מיוחד לתפילין

אמר אביי: לא שנו שצריך לעשות לתפילין כיס שיש בו חלל טפח, כדי להניח את הכיס על הקרקע, **אלא בכלי שהוא כליין** - בכיס העשוי לצורך התפילין, שבגלל שהוא עשוי לתפילין, הוא קרוב להיות בטל לתפילין, ואם אין בו חלל טפח אין לו חשיבות 'כלי' ו'דבר ניכר' בפני עצמו, וזה נחשב שהוא מניח את התפילין ממש על הקרע.

אבל בכלי שאינו כליין [שאינו מיוחד לצורך התפילין] **אפילו פחות מטפח,** יש לו חשיבות 'כלי', ומותר להניחו על הקרקע כשתפילין בתוכו, שזה נחשב שהוא מניח את ה'כלי על הקרקע, והכלי חוצץ בין התפילין לקרקע.

[ראיה שכלי חוצץ גם אם אין בו טפח:] **אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: תדע, שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת** - כלי סגור שנמצא באהל המת, גם אם אין בו טפח, יש לו חשיבות בפני עצמו, והוא חוצץ בפני הטומאה, ומה שבתוכו לא נטמא, [ולא אומרים שהכלי בטל למה שבתוכו].

◆ ◆ ◆

הנהגת רבי יוחנן בתפילין כשהיה נכנס לבית הכסא

ואמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי [כאשר היינו הולכים אחרי רבי] **יוחנן, כי הוה בעי למיעל** [כאשר היה רוצה להיכנס] **לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא** [כאשר היה אוחז ספר אגדות], **הוה יהיב לן** [היה נותן לנו את הספר].

אבל **כי הוה נקיט** [כאשר היה אוחז] **תפילין, לא הוה יהיב לן** [לא היה נותן לנו את התפילין], אלא נכנס עם התפילין כשהם בידיו, **וכך אמר** רבי יוחנן: **הואיל ושרונהו** [והתירו לנו] **רבנן** להכנס עמהם לבית הכסא כשמחזיקם בידיו כדי לשמור על התפילין, [עמוד ב] **ננטרן** - אכניס את התפילין עמי והם ישמרוני מן המזיקים.

הנהגת רב נחמן בתפילין כשהיה נכנס לבית הכסא

אמר רבא: כי הוה אזלינן בתריה דרב [כאשר היינו הולכים אחרי רב] **נחמן, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא** [כאשר היה אוחז ספר אגדות], **יהיב לן** [היה נותן לנו את הספר].

כי הוה נקיט [כאשר היה אוחז] **תפילין, לא יהיב לן** [לא היה נותן לנו]**. אמר: הואיל**

ושרונהו [והתירו לנו] **רבנן** להכניס את התפילין לבית הכסא כשמחזיקם בידיו, **ננטרן** - אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקים.

◆◆◆

החזקת תפילין או ס"ת ביד בשעת התפילה

תנו רבנן, לא יאחז אדם תפילין בידו, וספר תורה בזרועו, ויתפלל, שכאשר הם בידו, אין דעתו מיושבת עליו בתפלה, שהרי לבו תמיד עליהן שלא יפלו מידו.

'השתנה' או שינה כשמחזיק תפילין בידיו

ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן, לא שינת קבע ולא שינת עראי, שמא יפיח בשנתו.

החזקת סכין, מעות, קערה או ככר, בשעת התפילה

אמר שמואל: סכין, ומעות, וקערה, וככר, הרי אלו כיוצא בהן, כמו ס"ת ותפילין, שגם אותם אסור להחזיק בשעת התפילה, מפני שכאשר הם ביד האדם הוא טרוד בהם שלא יפלו [הסכין שלא תפול ותזיקנו, הקערה שלא תפול וישפך מה שבתוכה, המעות שלא יאבדו, והככר שלא יפול ויתלכלך], ואין דעתו מיושבת בתפילה.

רבא בשם רב ששת: משנה זו שאוסרת להשתין כשתפילין בידו, היא דעת בית שמאי, אבל לבית הלל מותר להיכנס לבית הכסא ולהשתין כשתפילין בידיו

אמר רבא אמר רב ששת: לית הלכתא כי הא מתניתא [אין הלכה כמשנה זו שאוסרת להשתין בתפילין], **דבית שמאי היא** - שמשנה זו היא כדעת בית שמאי, שאמרו לעיל שאסור להיכנס כשתפילין בידיו לבית הכסא, [אלא מניחם בחורי רשות הרבים], ואין הלכה כבית שמאי.

[ראיה שהמשנה היא לא כדעת בית הלל:] **דאי** - שאם משנה זו היא כדעת **בית הלל, השתא בית הכסא קבוע שרי** [הרי לבית כסא קבוע התירו בית הלל להכנס כשתפילין בידו], כמובא דעתם לעיל, ואף התירו לעשות צרכיו הגדולים כאשר התפילין בידיו, שהרי 'בית כסא קבוע' הוא מקום קבוע ומיועד לצרכים גדולים, ואם כן **בית הכסא עראי מיבעיא** [צריך לומר שמותר] להכנס אליו, ולהשתין בו, כאשר התפילין בידיו [בית כסא עראי, הוא כל מקום שהולכים להשתין בו, ואינו מקום שעושים בו צרכים גדולים, שהרי בשביל להשתין אדם לא הולך לבית כסא קבוע, אלא לסתם מקום].

קושיא: בברייתא מבואר [שלבית הלל] אסור להיכנס כשתפילין בידיו לבית כסא עראי

מיתיבי, [לשון הברייתא:] **דברים שהתרתי לך כאן, אסרתי לך כאן.**

[הצעה בביאור הברייתא:] **מאי לאו, תפילין** - הרי בפשטות כוונת הברייתא לומר שלבית כסא עראי אסור להכנס ולהשתין כשתפילין בידיו, ולבית כסא קבוע מותר להכנס ולעשות צרכיו כשתפילין בידיו. [כפי שהגמרא תבאר בהמשך את טעם הדבר, מדוע אסור להחזיק תפילין בידיו רק כשמשתין, ולא כשעושה צרכיו הגדולים].

[ביאור זה יתכן רק אם הברייתא היא לפי דעת בית הלל:] **אי אמרת בשלמא** - שהרי אם

תאמר שברייתא היא לפי דעת **בית הלל,** הרי דברי הברייתא מיושבים, 'דברים ש**התרתי לך כאן'** בבית כסא **קבוע** שאליו מותר להכנס עם תפילין ולהחזיקם בידיו, כשעושה צרכיו, **'אסרתי לך כאן'** ב**בית הכסא עראי,** שאליו אסור להכנס עם תפילין ולהחזיקם כשמשתין.

[ביאור זה אינו שייך, אם הברייתא היא לפי דעת בית שמאי:] **אלא אי אמרת** שהברייתא היא לפי דעת **בית שמאי,** הרי אי אפשר לומר כך, **הא לא שרו ולא מידי** [שהרי הם לא מתירים דבר בעניין זה] שהם סוברים שאסור להכנס כלל לבית כסא עם תפילין בידיו.

אלא מוכח שברייתא זו היא דעת בית הלל, והם אוסרים להכנס עם תפילין לבית כסא עראי, ולהשתין כאשר הם בידיו, וכיצד אתה אומר שלפי בית הלל מותר להשתין עם תפילין בידיו.

תירוץ: ברייתא זו לא מדברת על כניסה עם תפילין לבית הכסא

מיישבת הגמרא: **כי תניא ההיא,** הברייתא שאומרת 'דברים שאסרתי לך כאן התרתי לך כאן' אינה דנה כלל על עניין תפילין בבית הכסא, אלא **לענין טפח וטפחיים,** שהוא שיעור כמה מותר לאדם לגלות עצמו בבית הכסא, שעל זה אמרה הברייתא 'דברים שאסרתי לך כאן', בבית כסא קבוע שהולך בו לגדולים, ואסור לגלות טפחיים, 'התרתי לך כאן', בבית כסא עראי שהולך לקטנים, שם מותר לגלות טפחיים, משום קילוח מי רגלים הניתזין למרחוק.

[ביאור דין טפח וטפחיים, שהנה, יש סתירה בין שתי ברייתות:] **דתני חדא** [שבברייתא אחת כתוב:] **כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח, ולפניו טפחיים. ותניא אידך** [ובברייתא שניה כתוב:] **לאחריו טפח ולפניו ולא כלום.**

[נסיון יישוב הסתירה:] **מאי לאו אידי ואידי** [זה וזה, שני הברייתות מדברות] **באיש, ולא קשיא, כאן לגדולים,** מגלה טפח. **כאן לקטנים,** מגלה טפחיים.

[דחיית יישוב הסתירה:] **ותסברא, אי בקטנים, לאחריו טפח למה לי.**

[יישוב חדש לסתירה:] **אלא אידי ואידי בגדולים,** ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים, **ולא קשיא הא באיש** לאחריו טפח, ומלפניו טפחיים, **הא באשה** מלפניה ולא כלום, ועל זה אמרה הברייתא 'דברים שאסרתי לך כאן' באשה, שהיא אסורה לגלות לפניה, 'התרתי לך כאן' באיש, שהוא מותר לגלות לפניו.

דחיית התירוץ: מהמשך דברי הברייתא מוכח שאי אפשר לפרש שהברייתא עוסקת בטפח וטפחיים

אי הכי, שהברייתא מדברת על דין גילוי טפח או טפחיים, **הא דקתני עלה** מה שכתוב בסיום הברייתא **'זהו קל וחומר שאין עליו תשובה', מאי אין עליו תשובה,** הרי **דרכא דמילתא הכי איתא** [דרך הדבר כך הוא] שהאיש צריך לגלות לפניו ולא האשה, ואם כן יש הסבר טוב למה באשה מחמירים בזה ובאיש מקילים, ולא שייך לסתור דין זה על ידי קל וחומר.

אלא לאו צריך לומר שהברייתא מדברת על כניסה עם **תפילין** בידו לבית הכסא, שבבית כסא עראי אסור לעשות זאת לבית הלל, [ולבית כסא קבוע מותר, ועל זה הברייתא אומרת, שיש לפרוך דין זה מקל וחומר, שאם בבית כסא קבוע מותר, כיצד

יתכן שבבית כסא עראי אסור, ובהמשך הגמרא תקשה אם יש פירכא לדין זה, מדוע הברייתא אומרת שכך הדין].

ותיובתא דרבא אמר רב ששת, תיובתא, ונשאר קושיא ו'תיובתא' על דברי רבא שאמר בדעת בית הלל שמותר להכנס לבית כסא עראי ולהשתין כשתפילין בידיו.

בידור בברייתא: כיצד יתכן שלבית הכסא עראי אסור להכנס עם תפילין בידו ולבית כסא קבוע מותר

לאחר שהגמרא ביארה שהברייתא היא לדעת בית הלל, והם מתירים להכנס כשתפילין בידו לבית כסא קבוע, ואוסרים זאת בבית כסא ארעי, מקשה הגמרא: **מכל מקום קשיא, השתא בית הכסא קבוע שרי, בית הכסא עראי לא כל שכן?**

ביאור הברייתא: בבית כסא ארעי יש ניצוצות

מבארת הגמרא: **הכי קאמר, בית הכסא קבוע, דליכא ניצוצות** שבית כסא קבוע מיועד לעשות צרכיו הגדולים, ועושה צרכיו בו כאשר הוא יושב, וכאשר הוא נפנה ומשתין בישיבה לא ניתז מי רגלים על גופו, לכן **שרי** - מותר להכנס שם ולעשות צרכיו כשתפילין בידו, שאינו צריך יד פנויה לנקות מי רגלים מגופו.

אבל **בית הכסא עראי** שמיועד לקטנים, **דאיכא ניצוצות** - שמשתין בו כאשר הוא עומד, ויש טיפות של מי רגלים שניתזים על גבי רגליו, **אסרי** - אסור להשתין בו כאשר תפילין בידיו, שכיון שצריך לנגב ולנקות [בידו] את הניצוצות שניתזו על רגליו, גנאי הוא שיאחז את התפילין בידו.

בידור: אם כך שטעם הברייתא מבואר, מדוע נאמר בברייתא 'אין עליו תשובה'

אי הכי, אמאי אין עליו תשובה, תשובה מעלייתא היא?

ביאור, כך כונת הברייתא: אי אפשר ללמוד דין זה בתורת קל וחומר אלא מסברא

הכי קאמר, הא מילתא - דבר זה שבבית כסא עראי אסור להכנס עם תפילין בידיו, ובבית כסא קבוע מותר, **תיתי לה בתורת טעמא** - תלמד זאת בסברא ובטעם, כמבואר.

ולא תיתי לה - ולא תלמד זאת **בקל וחומר,** אל תאמר שהטעם לאסור להכנס עם תפילין בידיו לבית כסא עראי, ושלא לומדים להתיר זאת בקל וחומר (שאם בבית כסא קבוע מותר, בודאי שבבית כסא עראי מותר), מפני שבית כסא עראי חמור יותר,

דאי אתיא לה [שהרי אם תלמד דין זה] **בתורת קל וחומר,** ותאמר שאי אפשר ללמוד להתיר בבית כסא עראי, מפני שיש צד חומרא בבית כסא עראי, אין זה נכון, שהרי **זהו קל וחומר שאין עליו תשובה** - שאין שום צד שבית הכסא עראי חמור יותר מבית כסא קבוע, ובתורת קל וחומר בודאי שאם בבית כסא קבוע מותר, מותר גם בבית כסא עראי. אלא שהטעם לאסור בבית כסא עראי, הוא מסברא, וכמבואר.

◆◆◆

ליפנות לנקביו קודם סעודת קבע

תנו רבנן, הרוצה ליכנס לסעודת קבע, וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה, **מהלך**

עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות, ובכל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב, **ויפנה, ואחר כך נכנס.**

חליצת תפילין קודם שנכנס לסעודת קבע

אמר רבי יצחק: הנכנס לסעודת קבע, חולץ תפיליו, שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו, **ואחר כך נכנס.**

דעת רבי חייא: מניח את התפילין על שולחנו

ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו, שיהו מזומנים לו, ויחזור ויניחם בשעת ברכה.

ועד אימת אינו מניח את התפילין בשעת הסעודה?

אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה - עד שמברך ברכת המזון.

◆◆◆

סתירה בדין הנחת התפילין בתיק עם מעותיו

תני חדא, צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו [בסודר של ראש], שיכול להשתמש בתיק אחד [או בבגד אחד] להניח בו גם תפילין וגם מעות.

ותניא אידך: לא יצור, שאסור להניח באותו כלי [או שק, או בגד] תפילין ודברים אחרים.

יישוב הסתירה: דין זה תלוי אם הזמין את הסודר לתפילין

לא קשיא, הא - מה שכתוב שאסור להניח באותו כלי תפילין וגם דברים אחרים, הוא באופן **דאזמניה** - שהזמין והכין את הכלי לצורך התפילין, ואז אסור להניח בו מעות, מפני שהוא מיוחד ומיועד לתפילין, **הא** - מה שכתוב שמותר להניח באותו כלי תפילין ודברים אחרים, מדובר **דלא אזמניה** - שלא הכין את הכלי לצורך התפילין.

[ראיה לתירוץ זה מדברי רב חסדא שרק אם גם הזמין את התיק לתפילין וגם השתמש בו לתפילין, אסור להניח בו מעות:] **דאמר רב חסדא: האי סודרא דתפילין** [בגד שמניח בו את התפילין] **דאזמניה למיצר ביה תפילין** [שהזמינו וייעדו כדי להניח בו את התפילין], **צר ביה** [אם הניח בו] **תפילין, אסור למיצר ביה פשיטי** [אסור להניח בו מעות].

אבל אם **אזמניה** [ייעדו לצורך התפילין], **ולא צר ביה** [ובפועל לא הניח בו עדיין תפילין]. **או צר ביה** [הניח בו תפילין], **ולא אזמניה** [ולא ייעד אותו לצורך התפילין], **שרי למיצר ביה זוזי** [מותר להניח בו מעות].

[דעת אביי: אם הזמין את התיק לתפילין, אף שלא השתמש בו בפועל, אסור להניח בו מעות:] **ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה אף על גב דלא צר ביה** [אם הזמינו, אע"ג שלא השתמש בו בפועל] אסור להשתמש בו למעות.

ואם **צר ביה** השתמש בו לתפילין, **אי אזמניה אסיר** אם הזמינו אסור, **אי לא אזמניה** אם לא הזמינו **לא** נאסר להשתמש בו למעות.

◆◆◆

הנחת תפילין תחת מראשותיו

בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה, מהו שיניח אדם תפיליו על מטתו, בלילה, כשהוא הולך לישון במטה זו**, תחת מראשותיו** - במקום הסמוך לראשו?

תחת מרגלותיו - במקום הסמוך לרגליו, **לא קא מיבעיא לי** - אינני מסתפק, שזה בודאי אסור, **שנוהג בהן מנהג בזיון.**

כי קא מיבעיא לי [הספק שלי הוא], **תחת מראשותיו מאי,** [האם כשמניחם בסמוך לראשו, אין זה גנאי ובזיון, ומותר]?

דעת שמואל: מותר, אפילו אשתו עמו

אמר ליה רב יהודה: **הכי אמר שמואל, מותר** להניחם על מטתו, תחת מראשתיו, **ואפילו** אם **אשתו עמו,** ואין בזה בזיון לתפילין.

קושיא על שמואל: בברייתא מפורש שאם אשתו עמו אסור

מיתיבי, לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון.

אבל מניחן תחת מראשותיו. ואם היתה אשתו עמו, אסור.

היה מקום שגבוה שלשה טפחים אם יש כעין מדף [מעל למקום ראשו] שיוצא מהמטה, ואינו בגובה המטה, אלא גבוה ממנה שלשה טפחים, **או נמוך שלשה טפחים** או שהמדף נמוך מגובה המטה שלשה טפחים, **מותר.**

תיובתא דשמואל, תיובתא, שהרי מפורש בברייתא שאסור להניחם תחת מראשותיו כאשר אשתו עמו.

הלכה כשמואל

אמר רבא: אף על גב דתניא תיובתא דשמואל, הלכתא כוותיה [ומותר להניח תפילין תחת מראשותיו גם כאשר אשתו עמו].

מאי טעמא?

כל לנטורינהו טפי עדיף. להו מצזיזני (ג) כמה שהוא מוחזק על שמירתן מן שכבריהם ומן הגנבים טפי עדיף להו מצזיזני: **כנופא.** כוח הכים שלהם: **למורמא דסוכא.** שהמפילין נכרין בצלניתן בקלה הכים והוא כמוהם: **ליה להו בגילגא.** בגילגא הקבר ומפיק למורשהון לבר רב שישא בריה דרב אידי: מנח להו אשרשיפא ופרים סודרא עלוייהו אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא בכנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה ולאגמורן (ד) הלכה למעשה הוא דעבד בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שישנים במטה אחת מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש או יחזיר פניו ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקוף לה רב יוסף אשתו ואפילו אשתו עמו מתקוף לה רב יוסף אשתו ואפילו אשתו עמו מתקוף לה רב יוסף אשתו

ומשמש בבגדו. פרש"י להעביר הסיכה העוקלתו: **אבל לא היה מתעטף.** לא מתעטף מפני שהוא טלוא ומרי מילי ניגוני. וי"מ פי' למדלג מלמעלה היה פי' ממשמש בבגדו מקן (ס) שלא יפול מעל רגליו אבל לא היה נפל מעל רגליו לא היה מתעטף שהרי היה הפסקה מפני שהוא מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לנקן קלת[ס] שלא יפול לא היה הפסקה:

ואומר רבון העולמים. מיד נתמלא פומיה ואתי"כ מתחיל ממקום שפסק[ב]:

אמר ליה לדידי לא סבירא לי. פירוש משום תרתי מילי מדלא אסבירנא לתימא מוחר לגמרא לתמר רבי יוחנן (ל"ה דף ל"ב:) שמע מינה תקיעות בתפלת שעות יש"מ ועוד דאסבירנא לי מניח ידו על פיו ואם כן הוי ליה רמוז[ג] שלא לדיבך דאסבירנא לך דמייב להפסיק[ד] וכו':

בחבלי השוא. כלומר בתנם מוכסים עליהם עון כי טוב היה שלא היו מקיימין[ה] מוחו שלא: **פסק.** רבינו מנמלת כלב מפלא לתמור לקרות ק"ש שחילו נומה מתת בגדו על בשרו וח"ל כל עלמומי מלמדנה (מכלים ה:) ולפ"ג דר' יוסה מפלא לגמיד דר' יוסה סוה לחומרא מלינן על שלפס פסק כלב יוסה מלפקני גמרא מיניה ביומא פרק הממונה (ד' נ.):

א**ומשמש** בבגדו: [ב]אבל לא היה מתעטף [ג]וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו מיתיבי המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה המגביה קולו בתפלתו הרי זה מגביאי השקר מגהק ומפהק הרי זה מגביאי הרוח המתעטש בתפלתו סימן רע לו ויש אומרים [ה] ניכר שהוא מכוער הרק בתפלתו באילו רק בפני המלך בשלמא מגהק ומפהק לא קשיא [ו]כאן לאונסו כאן לרצונו אלא מתעטש אמתעטש קשיא מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא [ז]כאן מלמעלה כאן מלמטה דאמר רב זירא הא מילתא [ח]אבלעא לי בי רב המנונא [ט]ותקילא לי בי כולי תלמודאי המתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה אלא רק ארק קשיא רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה [י]היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליעו באפרקסותו רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נזדמן לו רוק פתקיה לאחוריה א"ל לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו א"ל אנא דעתאי: [כ]המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה: אמר רב הונא [ל]לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא: רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל [מ]דאמר רב יהודה [נ]כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר [ס]בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה' אמר איזל ואשמע מינה מילתא [פ]מבית וועדא והדר אפיק אול אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה [צ]היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה [ק]רוח וחוזר ומתפלל איבא דאמרי [ר]היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל ואומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתינו רמה ותולעה ומתחיל ממקום שפסק [א] אמר ליה [ש] אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי: ת"ר היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש ו[ת]"א על [ב]לבו ותנא קמא הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר אמר רב הונא א"ר יוחנן היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה איבא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ריב"ל היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל ר' חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה ומי אמר ר' הונא הכי והאמר רב הונא [ת]"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה לא קשיא כאן בעומד כאן במהלך ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר [ס]רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [ס]בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך איני והא [ס]רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קא קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אשתיק א"ל לר' יוחנן [ע]להיכן אהדר [א]א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש תניא כותיה דרב הונא תניא כותיה דרב חסדא תניא [ס]היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו ויקרא ק"ש תניא כותיה דרב חסדא [ס]היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי אמר ר' מיאשא בר בריה דריב"ל עליו הכתוב אומר [ב]וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם] ר' אסי אמר [ג] [ג]הוי מושכי העון בחבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא [ד]כי דבר ה' בוז הוא ואם פסק מה שכרו אמר ר' אבהו עליו הכתוב אומר [ה]ובדבר הזה תאריכו ימים: אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש תניא נמי הכי [ו]היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש אבל

מוסף רש"י

סנטרו. מקום חיבור שני לסתיים ימך (ויקרא יג, כו). מכות כא. שבועות ג:). **אבלעא לי.** מטעמינו ומלעי (מגנות יו:). **דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל.** ול' יהודה לא סבירא ליה. ויש"ש יעזור עליו מלעלן (שבת מא. ובעירו"ת בתוכנת קיט). **לדידי לא סבירא לי.** מה שמפקפק, לפיה ליה לר' יוחנן היה קורא ק"ש ומניח ידו לפומיה, ולפיה ליה לר' יוחנן, ומפלל אליו. לכתיב לך. ומאחר מולן עלי בפתיכה, לכון דקא נעית מהו לגומרה מכלל דמפקרת לך מרוגן מעכבי קריאה, ומשמיע לך בכתמה הוי מרוגן (שם).

מוסף תוספות

א. אם התחילה שליחו להשמש. מקורי. ב. דלא חשיב הפסק, אלא כאחד מצרכי התפלה הוא, שמזכיר ענייו ומרדדו והצטרכו אליו. לכתיב יהומנק. ג. כיון דא"צ לפסוק ליכא דחרי, וכל דליכא דחרי אפי' שהה אינו חוזר לראש. (כשב"ם) [עי' מהרש"ל]. ד. ואיכא דחרי, אם שהיית חוזר לראש. סם. ה. [ד]מוטב שלא יקראוהו. תוס' ריש שילהלן.

רבינו חננאל

וממשמש בבגדו. פר' בשליחו הפרוסה עליו. אבל לא היה מתעטף. פר', ומשמוש בבגדו [בתפלתו], ולא נתעטף חדא שילהא הוא, כלומר שתקן בגדו שלא יפול מעל ראשו, אבל אם נפל מעל ראשו לא היה מתעטף, שהיה חושבו הפסקה להתעטף בתפלתו, אבל לתקן שליחו עליו שלא יפול מעליו אין זו הפסקה.

ולא ניח ידו על סנטרו. פר', לא הניח ידו על צדו והן כשליו שנראה כעומד בקלות ראש. א"ל אנא אנינא דעתא. הכי הלכתא דכל מאן דאנינא דעתיה זריזה ולבבה שלא יזדקנו לאחוריו ולבבה שלא יזדקנו באיסטלין. ת"ר היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש ו"א על לבו ותנא קמא הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר אמר רב הונא א"ר יוחנן היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה איבא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ריב"ל היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש א"ל ר' חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה ומי אמר ר' הונא הכי והאמר רב הונא אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה לא קשיא כאן בעומד כאן במהלך ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך אינו והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קא קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אשתיק א"ל לר' יוחנן להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש תניא כותיה דרב הונא תניא כותיה דרב חסדא תניא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק לא פסק מאי אמר ר' מיאשא בר בריה דריב"ל עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם] ר' אסי אמר הוי מושכי העון בחבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא כי דבר ה' בוז הוא ואם פסק מה שכרו אמר ר' אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים: אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש תניא נמי הכי היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש

תורה אור השלם

1. בְּבָלָה יוּבְאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם יְיָ וְהַעֲלִיתִים וְהֵשֵׁבֹתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה:
ירמיהו כז כב

2. חֻקַּיִם לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָהֶם:
יחזקאל כ כה

3. הוֹי מֹשְׁכֵי הָעֲוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאתָה:
ישעיהו ה יח

4. כִּי דְבַר יְיָ בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֹפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ:
במדבר טו לא

5. כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיֵּיכֶם וּבִדְבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לָרִשְׁתָּהּ:
דברים לב מז

הגהות הב"ח

(ס) גמ' המגהק והמפהק וכו' וכי רש"י תוספיס (ניכר שהוא מכותב) תוס"ש ור"ן ס"ש שהוא עבודן: (ס) שם ר' אסי אמר מהכא מ"ש כ"י ותפיא ליה נמחק: (ע) שם ר' אסי אמר מהכא הוי מוסיף: (ד) ר"ש"י ד"ה כי וכ' וכו' נמח ס"ש ואח"כ ע) ר"ש ד"ה ואם פסק וכו' עד

רבא אמר שהלכה כשמואל שמותר להניח תפילין תחת מראשותיו ואפילו אשתו עמו, ואף שיש קושיא מברייתא על דברי שמואל, אף על פי כן **כל לנטורינהו, טפי עדיף** - אף שיש בזיון בהנחת התפילין על המטה כאשר אשתו עמו, מכל מקום הבזיון שיש בזה עדיף מאשר האפשרות השניה של הנחת התפילין במקום אחר שהתפילין לא שמורות שם ויש שם חשש שיגנבו את התפילין, או שעכברים יזיקו לתפילין.

כשמניח את התפילין במטה, היכן מניחם

והיכא מנח להו?

אמר רבי ירמיה: בין כר לכסת - בין המזרון לכרית, **שלא כנגד ראשו** - לא מתחת לראש ממש, אלא סמוך לראשו.

קושיא מברייתא שמשמע שמניחם תחת ראשו ממש

מקשה הגמרא: **והא תני רבי חייא: מניחן בכובע** [בכיס שלהם] **תחת מראשותיו?**

תירוץ: התפילין עצמם אינם תחת הראש

מתרצת הגמרא: **דמפיק ליה** [שמוציא] **למורשא דכובע** [את בליטת וזוית הכיס] **לבר** [לבחוץ] - אמנם הכיס עצמו מונח תחת ראשו ממש, אך חלק הכיס שבו מונחים התפילין אינם תחת הראש, שבמקום שהתפילין מונחים בכיס הם ניכרים ובולטים, ואת החלק זה אינו מניח תחת ראשו, אלא סמוך לראשו.

הנהגת בר קפרא

בר קפרא צייר להו בכילתא [עטף וקשר את התפילין ביריעה הפרוסה סביבות מטתו], **ומפיק למורשהון לבר** [ואת החלק הבולט בקצה היריעה ששם התפילין היה הופך לצד החוץ, ולא לצד המטה].

הנהגת רב שישא בריה דרב אידא

רב שישא בריה דרב אידי, מנח להו אשרשיפא [על הספסל], **ופריס סודרא עלוייהו** [והיה פורס בגד עליהם].

הנהגת רבא

אמר רב המנונא בריה דרב יוסף: זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא [פעם אחת הייתי עומד לפני רבא], **ואמר לי, זיל אייתי לי** [לך תביא לי] **תפילין, ואשכחתינהו** [ומצאתי את התפילין] **בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא** [וידעתי] **דיום טבילה הוה** [יום שטבלה אשתו, והיה ליל תשמיש].

ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבד [ומה שצוני להביאם לו, לא עשה זאת אלא

ללמדני הלכה למעשה כדעת שמואל שאפילו אשתו עמו, מותר להניח את התפילין על מטתו].

✦✦✦

שנים שישנים במטה אחת, האם מותרים לקרוא ק"ש כשאין פניהם זה מול זה

בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: שנים שישנים במטה אחת, ושניהם ערומים, [כל זמן שהן שוכבים במטה באופן שאחד מול השני (פנים כנגד פנים), פשיטא שאסור להם לקרוא ק"ש באופן כזה, שיש הרהור מחמת נגיעת הערוה].

ויש להסתפק **מהו שזה יחזיר פניו** לצד אחד **ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו** לצד שני **ויקרא קריאת שמע,** שכאשר אינם אחד מול השני אין חשש הרהור ומותר, או שיש בזה איסור, כיון שבשרם נוגע זה בזה.

דעת שמואל: מותר, בין באשתו בין באחר

אמר ליה: הכי אמר שמואל, באופן זה [שמסובבים פניהם זה מזה] מותר לקרוא ק"ש, **ואפילו אשתו עמו,** יכול הוא להחזיר פניו, והיא תחזיר פניה, ויקרא ק"ש.

דעת רב יוסף: באשתו מותר, באחר אסור

מתקיף לה רב יוסף, מדברך משמע שאפילו **אשתו** מותר, **ולא מיבעיא** - ושלא צריך לומר שאם **אחר** עמו מותר. **אך בסברא אפשר לומר אדרבה, אשתו כגופו** ורגיל בה, ואין בזה הרהור כל כך, ולכן כשאשתו עמו מותר, **אבל אחר לאו כגופו,** וממילא יש לאסור זאת.

קושיא על שמואל: יש סתירה בין ברייתות וכדי ליישבם מוכרחים לומר שאם אחר עמו אסור

[ברייתא שכתוב בה שמותר לקרוא ק"ש כשאחר עמו במטה] **מיתיבי, שנים שישנים במטה אחת, זה מחזיר פניו, וקורא. וזה מחזיר פניו, וקורא.**

[ברייתא שניה שכתוב בה שאסור] **ותניא אחריתי, הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו, הרי זה לא יקרא קריאת שמע, אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן, ואם היו בניו ובני ביתו קטנים, מותר.**

[כדי ליישב אחת הברייתות צריך לומר, שהברייתא המתירה מדברת כשאשתו עמו, והברייתא שאוסרת מדברת שאחר עמו, ומוכרח שכשאחר עמו, אסור] **בשלמא לרב יוסף, לא קשיא** - אפשר ליישב את הברייתות, ולומר, **הא באשתו, הא באחר. אלא לשמואל קשיא.**

יישוב הקושיא: מברייתא נוספת מוכח שענין זה הוא מחלוקת תנאים

אמר לך שמואל, לרב יוסף מי ניחא, והתניא, היה ישן במטה ובניו ובני ביתו [ואשתו בכלל זה] **במטה, לא יקרא קריאת שמע, אלא אם כן היתה טליתו מפסקת ביניהן,** שכאשר יש בגד ביניהם אין בשרם נוגע זה בזה, אבל בלא הפסקת בגד ביניהם אסור, אף כשאין פניהם זה מול זה.

אלא מאי אית לך למימר, אשתו לרב יוסף תנאי היא, ויש ברייתא שמתירה זאת, ויש ברייתא שאוסרת זאת, ורב יוסף שהתיר סובר כדעת התנא שהתיר זאת.

אם כך, **לדידי נמי** [לשיטתי גם כן] אין קושיא, שלשיטתי בין אשתו בין אחר **תנאי היא** - יש בזה מחלוקת תנאים, ואני שמואל סובר כדעת הברייתא שמתירה זאת בין באשתו בין באחר. והברייתא האוסרת היא דעת תנא החולק וסובר שבין באשתו בין באחר, אסור.

◆◆◆

שאלה על הברייתא: כיצד מותר לקרוא ק"ש כשאין פניו של זה מול פניו של זה, והרי עגבותיהם נוגעים זה בזה

אמר מר, זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע.

מקשה הגמרא: **והא איכא עגבות** - והרי יש את עגבותיהם, שהרי אחוריהם נוגעים זה בזה, ואסור לקרוא כשערוה נוגעת בערוה?

תשובה: עגבות אין בהם משום ערוה

מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא: עגבות אין בהם משום ערוה.

נסיון להביא ראיה נוספת שעגבות אין בהם משום ערוה

לימא מסייע ליה לרב הונא - הגמרא מסתפקת אם יש ראיה נוספת לדינו של רב הונא, שעגבות אין בהם משום ערוה, מהמשנה דלהלן:

המשנה במסכת חלה אומרת: **האשה יושבת וקוצה** [מפרישה] **לה חלתה ערומה, מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע,** ואף על פי שבהפרשת חלה מברכים על ההפרשה, וערום שערוותו מגולה, אסור לברך, אף על פי כן אשה ערומה שיושבת מותרת לברך, שהרי כאשר היא יושבת ערוותה מכוסה בקרקע, **אבל לא האיש** - איש אינו יכול להפריש חלה ולברך, גם אם הוא יושב, מפני שערוותו אינה מכוסה כאשר הוא יושב, שהרי הביצים והגיד בולטים ונראים גם כאשר הוא יושב.

והנה גם כאשר אשה יושבת, עגבותיה [אחוריה] אינם מכוסים, וכיצד היא יכולה לברך, אלא מכאן מוכח שעגבות אין בהם משום ערוה, וכאשר חלק אחר מהגוף שאינו ערוה, מגולה, אין איסור לברך.

דחיית הראיה: מדובר כשהעגבות מכוסים

דוחה הגמרא: אין מברייתא זו הוכחה, שהרי **תרגמה רב נחמן בר יצחק** ופירש משנה זו, שמדובר **כגון שהיו פניה טוחות** [דבוקות ומכוסות] **בקרקע,** ובאופן כזה כאשר היא יושבת בקרקע, אין עגבותיה מגולים, שהם מכוסים בקרקע (בחול) שבו היא יושבת.

◆◆◆

אמר מר שנינו בברייתא, **אם היו בניו ובני ביתו קטנים** ישנים עמו במטה, והם ערומים, **מותר** לקרוא ק"ש באופן זה, ואין בזה חשש הרהור.

עד איזה גיל ילדיו נקראים 'קטנים' שמותר לקרוא ק"ש כשם עמו במטה

מבררת הגמרא: **ועד כמה** - עד איזה גיל, הם נחשבים לקטנים, ואין איסור לקרוא ק"ש כשהם ישנים עמו במטה ערומים?

דעת רב חסדא

אמר רב חסדא: תינוקת עד **בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק** עד **בן תשע שנים ויום אחד,** שבזמן זה הם באים לכלל ביאה, ומאז יש בזה הרהור, ואסור לקרוא ק"ש כשהם עמו במטה ערומים.

יש אומרים בדעת רב חסדא

איכא דאמרי: תינוקת עד **בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ותינוק** עד **בן שתים עשרה שנה ויום אחד.**

אידי ואידי [זה וזה, בין קטן ובין קטנה], **עד כדי שדים נכונו ושערך צמח,** שמגיל זה [בת אחת עשרה לבת, ובן שתים עשרה לבן], אסור לקרוא ק"ש כשהם במטתו, רק אם יש להם שערות, ובבת ששדיה נכונו, שמשלב זה, הם באים לכלל ביאה, ואדם מתאוה להם.

◆◆◆

הכרעת ההלכה בק"ש בשנים שישנים במטה אחת

אמר ליה רב כהנא לרב אשי: התם [שם] בסוגיא הקודמת לגבי הנחת תפילין על מטתו תחת מראשותיו, אמר שמואל שמותר להניח את התפילין על מטתו, אפילו אם אשתו עמו, ועל כך **אמר רבא, אף על גב דתיובתא דשמואל** [אפילו שהקשו קושיא על שמואל ונשארו בזה ב'תיובתא'], אף על פי כן **הלכתא כוותיה דשמואל.**

ויש להסתפק, לגבי הנידון **הכא** [כאן] בשנים שישנים במטה אחת, ששמואל גם כן התיר ואפילו אם אשתו עמו, **מאי** - מה הכרעת הלכה במחלוקת זו, האם גם כן הלכה כשמואל?

אמר ליה רב אשי: **אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו** [וכי את הכל אתה אורג ומחבר באריגה אחת], כלומר וכי כל הנידונים, הם נידון אחד, ובכולם הלכה כשמואל, **אלא היכא דאיתמר איתמר** [היכן שנאמר שהלכה כשמואל, נאמר] **והיכא דלא איתמר לא איתמר** [והיכן שלא נאמר, לא נאמר], ואין ללמוד ממה שנאמר בנידון הקודם שהלכה כשמואל, שגם בנידון זה הלכה כשמואל.

◆◆◆

שער יוצא מחוץ לבגדו

אמר ליה רב מרי לרב פפא: שער יוצא בבגדו - אדם שיש לו נקב בבגדו כנגד השער שבזקן התחתון, ויצא שער דרך הנקב, **מהו** - מה הדין, האם מותר לקרוא ק"ש כנגד שער זה, או שיש לזה דין של "ערוה' ואסור לקרוא קריאת שמע כנגד שער זה.

קרא עליה רב פפא, **שער שער,** כלומר מה בכך, אין בשער זה כלום, ואינו ערוה, ומותר לקרוא ק"ש כנגדו.

♦♦♦

טפח באשה ערוה

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה.

מספקת הגמרא **למאי** - לאיזה הלכה נוגע דין זה, שטפח באשה הוא 'ערוה'.

אילימא לאסתכולי בה - אם החידוש הוא שמפני שהוא 'ערוה' אסור להסתכל עליה, אם היא אשת איש?

והא אמר רב ששת, למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ [תכשיט שבמקומות מגולים, כגון צמיד] **עם תכשיטין שבפנים** [תכשיט שבמקומות מכוסים]? **לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה** [שהוא מקום מגולה] **כאילו מסתכל במקום התורף** [במקום הערוה, שהוא מקום מכוסה], ואם כן דבר פשוט הוא שאסור להסתכל ב'טפח' באשה, ומה חידש רבי יצחק.

מבארת הגמרא: **אלא, באשתו ולקריאת שמע** - רבי יצחק חידש שאם טפח מגולה באשתו אסור לבעלה לקרוא קריאת שמע כנגדו, ואף שמצד דין הסתכלות אין לו בזה איסור.

שוק באשה ערוה

אמר רב חסדא: שוק באשה [באשת איש] **ערוה** ואסור לאדם להסתכל בו, וכן לבעל אסור לקרוא ק"ש כנגד שוק אשתו, **שנאמר 'גלי שוק עברי נהרות', וכתיב** לאחר מכן **'תגל ערותך וגם תראה חרפתך',** הרי ששוק נקרא ערוה.

קול באשה ערוה

אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר 'כי קולך ערב ומראך נאוה', מכך שהפסוק משבח אותה בקולה, שמע מינה שהוא תאוה, ויש לזה דין ערוה, שאסור לאדם לשמוע קולה, וכן לבעל אסור לקרוא ק"ש כששומע קולה.

שער באשה ערוה

אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר 'שערך כעדר העזים'.

♦♦♦

תליית תפילין

אמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו.

קושיא: בברייתא כתוב שאסור לתלות תפילין

מקשה על כך הגמרא: **מיתיבי, התולה תפיליו** [על גבי יתד, ברזל, מתלה, וכדומה] **יתלו לו חייו.**

דורשי חמורות [חכמים הדורשים דברים קשורים וסתומים הכלולים בתורה] **אמרו** בדרשת הפסוק **'והיו חייך תלואים לך מנגד', זה התולה תפיליו** - שהתורה היא חייו של אדם, ומי שתולה את התפילין, רומז הכתוב שיתלו חייו.

תשובה א: האיסור הוא כשתולה את הרצועה על היתד, והבית עומד באוויר

מתרצת הגמרא: **לא קשיא, הא** מה שהברייתא אומרת שאסור לתלות את התפילין, מדובר כאשר תולה אותם **ברצועה** - שתולה את הרצועה על היתד, והבית של התפילין תלוי למטה, ודבר זה הוא גנאי לתפילין. **הא** מה שרבי תלה את התפילין, היה זה **בקציצה** - שתלה את הבית של התפילין על יתד, והרצועה של התפילין היתה תלויה למטה, ובאופן זה אין זה גנאי לתפילין.

תשובה ב: האיסור הוא כשתולה את התפילין בלא נרתיק

ואיבעית אימא, לא שנא רצועה, ולא שנא קציצה אסור - גם באופן שתולה את הבית של התפילין על יתד, יש בזה גנאי, והדבר אסור, **וכי תלה רבי בכיסתא תלה** - ומה שרבי תלה את התפילין היה זה כאשר התפילין היו בתוך תיק, ורבי תלה את תיק התפילין שבתוכו תפילין, ובאופן זה אין איסור בדבר.

מקשה הגמרא: **אי הכי מאי למימרא** - אם כן, מה החידוש במה שרבי תלה את התפילין כשהם בתוך תיקם, והרי אין בזה שום חשש איסור?

מתרצת הגמרא: **מהו דתימא תיבעי** - הייתי אומר שתפילין צריכים **הנחה כספר תורה,** ואסור לתלותם גם כאשר הם בתוך תיק, כשם שאסור לתלות ספר תורה אף אם הוא בתוך תיק, **קא משמע לן** - לזאת השמיע לנו רבי חנינא שראה את רבי שתלה את התפילין, ומכך למדנו שכאשר הם בתוך נרתיק אין בזה איסור, ואין דין 'הנחה' בתפילין כמו שיש בספר תורה.

◆ ◆ ◆

עדות נוספת של רב חנינא על הנהגת רבי: ראיתי את רבי שגיהק ופיהק והתעטש ורק בתפילה

ואמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי בתפילת שמונה עשרה, **שגיהק** [גיהוק הוא נפיחה שאדם מוציא מגופו לפיו מתוך שובעו], **ופיהק, ונתעטש** [השתעל], **ורק** על גבי קרקע, [עמוד ב] **וממשמש בבגדו** להעביר כינה העוקצתו.

אבל אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל, **לא היה** רבי נוטלה **ומתעטף** בה, שלא להפסיק.

וכשהוא מפהק, היה רבי **מניח ידו על סנטרו,** שלא תראה פתיחת פיו.

קושיא: בברייתא מבואר שאסור לגהק, לפהק לירוק או להתעטש בתפילה

מקשה על כך הגמרא מברייתא, שמבואר שאסור לעשות דברים אלו באמצע התפילה: **מיתיבי, המשמיע קולו בתפלתו, הרי זה מקטני אמנה,** שמראה כאילו אין הקדוש ברוך הוא שומע תפילת לחש, ולכן משמיע קולו.

המגביה קולו בתפלתו [מתפלל בקול גדול], **הרי זה מנביאי השקר,** שהם הגביהו קולם, כמו שכתוב 'ויקראו בקול גדול'.

מגהק ומפהק בתפילתו, **הרי זה מגסי הרוח.**

המתעטש בתפלתו, סימן רע לו. ויש אומרים, ניכר שהוא מכוער.

הרק בתפלתו, כאילו רק בפני המלך.

[בירור א' כיצד רבי התעטש:]

[הגמרא מבארת שממה שרבי גיהק ופיהק אין קושיא, כי גיהוק ופיהוק הם דברים שיכולים לקרוא מעצמם [באונס], ואפשר לעשות אותם מרצון, ולכן]: **בשלמא מגהק ומפהק לא קשיא, כאן** [מה שרבי עשה זאת, היה זה] **לאונסו. כאן** [מה שהברייתא אומרת שיש בזה גסות הרוח, הוא באופן שעושה כן] **לרצונו.**

[אבל על מה שרבי התעטש, קשה מהברייתא] **אלא מתעטש אמתעטש קשיא,** [ובזה אי אפשר לתרץ שרבי עשה זאת לאונסו, ומה שהברייתא אומרת שהוא סימן רע, הוא רק אם עושה כן מרצון, שהרי כל עיטוש קורה מעצמו באונס, ולא ברצון].

תשובה: יש שתי סוגי עיטושים, יש הפחה, ויש שיעול

מתרצת הגמרא: **מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא, כאן** מה שרבי התעטש, היה זה עיטוש **מלמעלה** [שהשתעל, ובזה אין איסור ואין גנאי בדבר]. **כאן** מה שהברייתא אומרת שעיטוש הוא סימן רע, מדובר בעיטוש **מלמטה** [כלומר, בהפחה].

[ראיה לכך שיש עיטוש שאינו גנאי, ואדרבא יש בו סימן טוב:] **דאמר רב זירא: הא מילתא אבלעא לי בי** [דבר זה נבלע לי בבית] **רב המנונא** [כלומר, למדתי זאת בתוך הדברים שלימד רב המנונא], **ותקילא לי כי כולי תלמודאי** [ודבר זה שקול וחביב אצלי ככל מה שלמדתי, ואמר זאת לפי שהיה רגיל להתעטש, ושמח בדבר זה, וכך למד בבית רב המנונא]: **המתעטש בתפלתו, סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה,** שהעטוש נחת רוח לאדם, **כך עושין לו נחת רוח מלמעלה** מן השמים, למלאות שאלתו.

[בירור ב' כיצד רבי ירק בשעת התפילה:]

אלא רק ארק קשיא, כיצד רבי ירק בעת תפילתו, הרי הברייתא אומרת, שהרק בתפילתו כאילו רק בפני המלך.

מתרצת הגמרא: **רק ארק נמי לא קשיא, אפשר כדרב יהודה** - מותר לאדם בתפילה להבליע את הרוק בבגד, שהאיסור אינו אלא כשיורק, ולא כשמבליע את הרוק בגד, וזה מה שרבי עשה.

[ראיה שמותר לירוק בתפילה לתוך בגד:] **דאמר רב יהודה: היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו, ואם טלית נאה הוא** ואינו רוצה לירוק בו וללכלכו, **מבליעו באפרקסותו** [בסודר שבראשו, שהיה להם מין בגד על הראש, ששני צדדי הבגד היו תלויים בשתי צידי הפנים, ויכול להבליע את הרוק בבגד זה.

הנהגת רב אשי כשהוצרך לירוק בעת התפילה

רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי [רבינא היה עומד מאחורי רב אשי בעת התפילה], **נזדמן לו רוק** לרב אשי, **פתקיה** [זרקו רב אשי] **לאחוריה.**

אמר ליה רבינא: **לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו,** ושאסור לירוק בעת התפילה.

אמר ליה רב אשי: **אנא אנינא דעתאי,** אני אנין דעת, איסטניס אני [ואיני יכול להבליע את הרוק בבגד שלי], ולאיסטניס התירו לירוק לאחוריו.

השמעת קולו בתפילה

שנינו בברייתא: **המשמיע קולו בתפלתו, הרי זה מקטני אמנה.**

אמר רב הונא: לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש. אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש, מותר.

והני מילי ביחיד - דברים אלו שיכול להשמיע קולו בתפילה לצורך הכונה, מדבור באדם שמתפלל ביחידי, **אבל** מי שמתפלל **בצבור** אסור לו להשמיע קולו בתפילה, גם לצורך כונה, מפני ש**אתי למיטרד צבורא** - שעלול הוא בזה להטריד ולהפריע לציבור בתפילתם.

הלכה בענין 'המתעטש בתפילה' [ומעשה ברבי אבא]

רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב [היה משתמט מרב] **יהודה,** שלא היה נכנס לבית מדרשו, כי לא רצה שרב יהודה יראה אותו, **דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל** [מפני שרבי אבא היה חפץ לעלות לארץ ישראל], ורב יהודה אסר זאת, **דאמר רב יהודה, כל העולה מבבל לארץ ישראל, עובר בעשה, שנאמר 'בבלה יובאו, ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה",** ולכן נזהר רבי אבא מלראות את רבי יהודה, שלא ימנע ממנו מלעלות לארץ ישראל.

אמר רבי אבא **איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא** [אלך מחוץ לבית המדרש, ואשמע שם מרב יהודה דבר תורה], **והדר אפיק** [ואחר כך אצא לארץ ישראל].

אזל [הלך רבי אבא] **אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב** [ומצא, כלומר שמע, את התנא ששונה לפני רב] **יהודה, היה עומד בתפלה ונתעטש** [הפיח מלמטה], **ממתין עד שיכלה הרוח** [הריח שנודף מההפחה], **וחוזר ומתפלל.**

יש אומרים שרבי אבא שמע הלכה אחרת בענין זה

איכא דאמרי יש אומרים, שהוא שמע אותו שונה מאמר זה: **היה עומד בתפלה ובקש להתעטש, מרחיק לאחריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח, וחוזר ומתפלל,**

וכיון שתפילתו כבר מופסקת, מפסיק בתפילתו במקום שאחוז, **ואומר: רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים, חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו, ובאחריתנו רמה ותולעה', ומתחיל ממקום שפסק.**

שמחת רבי אבא בחידוש ששמע

אמר ליה רבי אבא לתנא שהיה שונה לפני רב יהודה: **אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה, דיי.**

◆◆◆

חציצה בין הלב והעינים לערוה

[דעת תנא קמא, בשעת ק"ש צריך חציצה בין עיניו לערוה:] **תנו רבנן, היה ישן** ערום ומכוסה **בטליתו, ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה,** והרי עיניו רואות את ערותו, **חוצץ בטליתו על צוארו,** לוקח את הטלית [או את הכיסוי] שהוא מתכסה בו, ומצמיד לצוארו את הטלית, ונמצא שיש חציצה בין צוארו לערוה, ועיניו אינם רואות את הערוה, **וקורא קריאת שמע.**

[דעת יש אומרים, צריך חציצה בין ליבו לערווה:] **ויש אומרים** שצריך להצמיד את הטלית **על לבו,** וכך נהיה הפסק וחציצה בין ליבו לערוה, כדי שגם ליבו לא יראה את ערוותו.

[מדוע לתנא קמא אין חשש שליבו רואה את הערוה:] מקשה הגמרא, מדוע **תנא קמא** לא מצריך להצמיד את הבגד על ליבו, הרי נמצא בזה שאין חציצה בין ליבו לערוותו, **והרי לבו רואה את הערוה?**

מבארת הגמרא: **קסבר** תנא קמא, **לבו רואה את הערוה מותר,** ולכן אין צריך לחצוץ בין ליבו לערוותו, ודי כשחוצץ בין עיניו לערוה.

◆◆◆

ק"ש כשמהלך במקומות המטונפים, כאשר מניח ידו על פיו

[דעה א, רב הונא בשם רבי יוחנן:] **אמר רב הונא אמר רבי יוחנן: היה מהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו, וקורא קריאת שמע.**

[דעה ב, רב חסדא:] **אמר ליה רב חסדא: האלהים** [לשון שבועה]**, אם אמרה לי רבי יוחנן בפומיה** [בפיו, ולא רק בשמועה משמו] **לא צייתנא ליה** [לא הייתי שומע לו, שדבר זה אסור].

[יש אומרים, שדעה א' הוא אמורא אחר:] **איכא דאמרי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו, וקורא קריאת שמע.**

[דעה ב, רב חסדא:] **אמר ליה רב חסדא: האלהים אם אמרה לי רבי יהושע בן לוי בפומיה, לא צייתנא ליה.** [השינוי ב'איכא דאמרי' הוא רק בדעה א' מי אמרה].

קושיא: ממאמר אחר של רב הונא מוכח שאוסר זאת

מקשה הגמרא: **ומי אמר רב הונא הכי,** שאם מניח ידו על פיו, מותר לדבר בדברי תורה במקומות מטונפים, **והאמר רב הונא: תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום הטנופת, לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה,** ואם יכול להניח את פיו ולדבר דברי תורה, הרי יכול לעמוד במקום הטינופת, ולהניח ידו על פיו ולדבר בדברי תורה.

תשובה: רב הונא מתיר זאת כש'מהלך' במקום מטונף ולא כאשר 'עומד' במקום מטונף

מבארת הגמרא: **לא קשיא, כאן** מה שרב הונא אסר זאת מדובר, **בעומד** במקומות המטונפים. **כאן** מה שרב הונא התיר זאת מדובר **במהלך** במקומות המטונפים, ודבר זה קל יותר, ולכן כשמניח ידו על פיו מותר.

קושיא: ממאמר אחר של רב יוחנן מוכח שאוסר זאת

מקשה על כך הגמרא: **ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה, חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא,** ואם מותר לדבר בדברי תורה במבואות המטונפות, כשמניח ידו על פיו, ודאי שמותר להרהר שם בדברי תורה.

הצעת תירוץ: רבי יוחנן התיר כש'מהלך' במבואות המטונפות ולא כש'עומד'

וכי תימא ואם תרצה לומר ולתרץ, **הכא נמי** [כאן גם יש לחלק כמו שחילקנו בדעת רב הונא] **כאן בעומד כאן במהלך.**

דחיית התירוץ: רבי יוחנן אסר זאת אפילו כש'מהלך' במבואות המטונפות ולא רק כש'עומד'

איני [האמנם, וכי אפשר לתרץ כן], **והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי** [והרי רבי אבהו היה הולך אחרי רבי] **יוחנן, והוה קא קרי** רבי אבהו **קריאת שמע. כי מטא במבואות המטונפות אשתיק** - כאשר רבי אבהו הגיע למבואות המטונפות הוא שתק, והפסיק, ולא המשיך בקריאת שמע.

לאחר שעברו מהמקום המטונף, **אמר ליה** רבי אבהו **לרבי יוחנן: להיכן אהדר** [להיכן אחזור] בתפילה, האם זה נחשב הפסק שעלי להתחיל מתחילת התפילה, או שאמשיך במקום שפסקתי.

אמר ליה רבי יוחנן: **אם שהית כדי לגמור את כולה, חזור לראש.**

הרי שרבי יוחנן סובר [כדעת רבי אבהו] שאסור לקרוא ק"ש כשמהלך במקומות המטונפים.

יישוב התירוץ: רבי יוחנן עצמו מתיר זאת כ'שמהלך'

הכי קאמר ליה [כך אמר רב יוחנן לרבי אבהו], **לדידי לא סבירא לי,** ולא היית צריך כלל לפסוק, שיכלת להניח יד על פיך, שבאופן זה מותר לדבר בד"ת כשמהלך במבואות המטונפות. **לדידך דסבירא לך** לשיטתך שאתה סובר שאסור לדבר בדברי תורה כשמהלך במקומות המטונפים גם כשמניח ידו על פיו, הוצרכת להפסיק, ו**אם שהית כדי לגמור את כולה, חזור לראש.**

יש ראיה מברייתות לשתי הדעות

תניא כותיה דרב הונא. תניא כותיה דרב חסדא

ברייתא כדעת רב הונא להתיר

תניא כותיה דרב הונא, המהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו, ויקרא קריאת שמע.

ברייתא כדעת רב חסדא לאסור

תניא כותיה דרב חסדא, היה מהלך במבואות המטונפות, לא יקרא קריאת שמע. ולא עוד, אלא שאם היה קורא ובא, פוסק.

עוונו של מי שאינו פוסק מדברי תורה במבואות המטונפות

מבררת הגמרא: **לא פסק מאי** - מה עונשו של מי שלא פסק מד"ת כשהיה מהלך במבואות המטונפות?

אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי: עליו הכתוב אומר 'וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם]'

רב אסי אמר: 'הוי מושכי העון בחבלי השוא', בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק, הן מושכין העון על עצמם.

רב אדא בר אהבה אמר: מהכא, 'כי דבר ה' בזה'.

שכרו של הפוסק מדברי תורה במבואות המטונפות

ואם פסק מד"ת כשהיה מהלך במבואות המטונפות, **מה שכרו?**

אמר רבי אבהו: עליו הכתוב אומר 'ובדבר הזה תאריכו ימים', [בשביל דבור זה שנזהרתם עליו, תאריכון ימים].

◆ ◆ ◆

קריאת שמע כשהוא ערום בחלק העליון של גופו

אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו, שמגולה בחלק העליון של גופו, ומכוסה בבגד רק ממתניו ולמטה, **מותר לקרות קריאת שמע.**

תניא נמי הכי, היתה טליתו של בגד, ושל עור, ושל שק, חגורה על מתניו, מותר לקרות קריאת שמע.

אבל נתפלה. צריך הוא להרהור את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד בתימה אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך: **פדרון.** מוכי המלכה את הכרכי: **סיגון.** אל מי רגלים: **יקון.** מוכי שממו גלגל"ש: **ידוי בניס בספת.** מתיקה י"ם ניגו בניו בני הכפה ופסקו ידיו לפניס מן המתיקה: **כל הנשמה.** הפה והמוסט בכלל ההילול ולא שאר הכריס: **שיש לו עיקר.** שהוזקה מוזמת עם משרתת. ושאין לו עיקר הפתח רוח: **מרחיק ד' אמות.** מן העיקר ואע"פ שהריח מן הלוי וכגון שהיא למחוייבי שאינו מתחת אותה: **ממקום שפסק קריה.** שהריח כלה שם: **לו כנגד זוית אחת הוי.** ואע"פ שאין ריח: **ניס שלבשה כי הא מניסא.** לשעיל לשאר זוית הכליס ומזויים שאין בהס עוזות: **נומן שיש בהן עוזות.** אוזות שהכליס ומזויים שלבשה ק"ש ברב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש ברב חסדא ובמקום שיש עוזות אין לכך לחתן שם הלכך ע"ב ולא בזוית אחת שבחדר אלא בכולן: **ולא כנגד זוית אחת.** שאין ריח: **ליפי.** מחלוקת שיש בהס המעבד: **דסני גרמי ומכי גרסי.** ואע"פ שהרבן מיעוט להפיס: **וס"ת לגרסה.** משום לזה שאסור: **אבל לק"ש.** לפי לחזן ויקהל: **אבל לנידוי.** הפיס הוא עלמו ממתין על שיכלה הריח: **נוזה עוכרת.** אלא שנוזאים לפניו נרף של רעי והיה בשבתך הוץ והתרפוה בה ושבת וכסיתך את צאנך: דברים כג יד

גליון הש"ס

גמ' האי בהבנים. ע' נכוזות מ"ל ס"ע ומס' ד"ה לימחי: רש"י ד"ה בזמן שיש בי' שרהבו לתתן כו'. עי' פרש"י נכוזות ס"ז ס"ל ד"ה מקמן ס"ע ס"ב ד"ה מקמן ולא"ע: **שם בעבד תעידנו.** וכן מוזת ביקנו ס' נח בפסוק ולא יתן בהוא לשוט. ולא עוד אלא שזוכו לעבד עוזות מלשמן ולכאוזת פסס שם:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא כנגד פתח פסס ל"ל. **[ב]** שם ולא כנגד פתח פסס מוזיס) שם ולא כנגד פתח פסס ועי' בתוספתא ל"א לס:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

מוסף תוספות

א. אלא להלכה כי הא מתניתא דלא אסרה עד שיהן להתכן עוזרות. ל"פ"ל. ב. ואין שם כי אם מעט. מוס' ר"י שילוילוין. ג. כי אין שם סירחון. שם. ד. מהו פי' של באדומים. ס"ב.

רב נסים גאון

ריח רע שיש לו עיקר. ברסי הלכה ח) אמר רב חסדא) מסוף ריח רע כי אמות הוא האיתמר לאחריו אבל לפניו עד מקום שניעור ראות כהדא ר' בא וחבריה הוו יתבין קמי פונקיריה ברכשא אמרין אמרין למימר מילי דאהדייא אמרין מכיוון דאילו הוה בימא הרינן חמין ליה האסור ברם כדון אסור:

ב) נפניט הגי' ס"ל תמי.

לקרות קריע שמע בנגדה, ולא דמיא לטמא עובר, דפשטינן התם בקביעותא תליא מילתא דכתיב בדד ישב, בעינן ישיבה, אבל [הכא בעינן] והיה מחניך קדוש וליכא. וכן פי' חזיר בצואה עוברת דאמי ואפי' בעי[נדנא] דלפליק מן נהרא. ופסק צואה אי מי רגלים קימא לן כר' יהודה דאמר ספק צואה בבית מותר ובאשפה אסור, משום דמחזקינן הבית בנקיות האשפה בצואה, מי רגלים אפי' באשפה מותר לך אין ספק יוצא בהן לכתחלה ודאי, ומשנינן ויתר תהיה לך בצואה דיד תהיה לך בשני מי רגלים, דלא אסרה תורה אלא כנגד פילוח בעת שירצא מן האמה כמין עמוד בלבד, הא נפיל לארעא שרי, ורבנן גזרו בהן ע"ש שנפסקו מן האמה ונגלו לארץ אין קורין כנגדן, כי גזרו, בזוזאן גזרו מי רגלים כל זמן שמטפיחין, אבל בספק מי רגלים לא גזרו, **אמר רב** חסדא הילכתא לקרות קריע שמע כנגדו, מי רגלים כל זמן שמטפיחין, ולא בעינן בנלעו ואין רישומן ניכר שרי, ובלבד שלא יהיה בהן לחלוחית. שאם יטפח ירד בהן ותתלחלח ידו מן מי רגלים שאלו נתן ידו על דבר אחר ראוי לא נתלחלח. (כך) [כך]אסיקנא לא דמילי שלמא כל זמן שמטפיחין הא רישומן ניכר [אסור]. ורי יוסי סבר כיון שמטפיחין אע"פ שאינן בטופח על מנת להטפיח אסור. וקיימא לן כתנא קמא דהא רבא אוקמה דהתם לאשמעינן. **בצואה** יבישה, פי' ר' יוחנן כל זמן שגוזלה ואינה נפרכת. (אלו) [ואיכא] דאמרי כל זמן שגוזלה ואינה נפרכת. ורבא אמר ליה ר' ירמיה מדיסתי כל תחזה צואה לכנגדו לא חזי אי קרמו פניה אי לא, אי אפליא, פירי אפליא נתפלחה ונתבקעה מלשון כמו פלח ובקע בארץ וג'. צואה כחרש. פי' שיורדה קוה אלטביעה. כל זמן שגוללה, מלשון וגללו את האבן.

אבל אלתפלה עד שיכסה את לבו וא"ר הונא ב[שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא מניח ידו עליהן עד שיגמור ק"ש אלא כדאמר ר"נ בר יצחק עד שיגמור עמוד ראשון ולפסוק לאלתר וליקום משום דרשב"ג ג[דתניא רשב"ג אומר עמוד החזור מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החזור מביא את האדם לידי יסרון: ד[אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר ה[מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש מ"ט דרב חסדא דכתיב [כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך: אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר ו[מרחיק ד' אמות וקורא ק"ש וכן חסדא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקורא ק"ש אמר רבא ליה כותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואה אדם ולא כנגד צואה כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ז[ולא ח[כנגד [א] צואת אשפה שריחה רע ואם ט[היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש ואם לאו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום הריח וקורא ק"ש אמר רבא ליה לאלתא כי הא מתניתא ז[(בכל הני שמעתתא) אלא כי הא ח[דתניא ט[לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם [ב] ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן בעו מיניה מרב עמרם ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו [ג]אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי וה"מ [בדברי תורה אבל בק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן [ג]אלא דחברייה אבל דידיה לא: אתמר צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ק"ש רבא אמר [ג]אסור לקרות ק"ש אמר אביי מנא אמינא לה ו[דתנן [ב]המטה עומד תחת האילן והמהור עובר ממא טהור עומד תחת האילן וממא עובר טהור ואם עמד ממא [ג]וכן באבן המנוגעת ורבא אמר לך החם בקביעותא תליא מילתא דכתיב [ג]בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הכא [ד]והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא ליכא: א"ר פפא [ה]פי חזיר בצואה עוברת דמי פשיטא לא צריכא [ו]אע"ג דסליק מנהרא א"ר יהודה ספק צואה אסורה ספק מי רגלים מותרים א"ד אמר רב יהודה [ז]ספק צואה בבית מותרת באשפה אסורה ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין סבר לה כי הא דרב המנונא דאמר רב המנונא [ח]לא אסרה תורה אלא בכנד עמוד בלבד ובדרבי יונתן דר' יונתן רמי כתיב [ט]ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ וכתיב [י]ויהד תהיה לך וגו' וכפית את צאתך הא כיצד כאן בגדולים [כ]כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו רבנן בזודאן אבל בספקן לא גזור ובזודאן עד כמה אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שמטפיחין וכן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן שמטפיחין וכן אמר עולא לא כל זמן שמטפיחין [ל]גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרשומן ניכר א"ר יוסף שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה אמר רב יהודה אמר רב כיון שקרמו פניה מותר מי רגלים מיבעיא א"ל אביי מאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא דאמר רבה בר רב הונא אמר רב צואה אפילו כחרס אסורה ומיכי דמי צואה כחרס אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת אמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי א"ל עיין אי מדפתי חזא צואה אמר לי עיין אי קרמו פניה או לא א"ד הכי א"ל עיין אי ניכר הא רשומן ניכר אסור אע"ג דאין מטפיחין ולטעמיך אימא ריישא כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי [מ]אלא מהא ליכא למשמע מינה ליכא כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרות ק"ש בנגדו ומי רגלים עצמן שנשפכו נבלעו מותר לא נבלעו אסור ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו דקאמר ת"ק אי אילימא נבלעו דאין מטפיחין לא נבלעו דמטפיחין ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רשומן ניכר לא נבלעו דרשומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי לא דס"ע כ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי והכא

ליתי הלכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא כו'. פרש"י ליתי הלכתא כי הא מתניתא לעיל דתקרה נוזא מלכלים ומזוזיס אפי' בספק כזה עוזות. **סיגון.** אל מי רגלים: **יקון.** מוכי שממו גלגל"ש: **ידוי בניס בספת.** מתיקה י"ם ניגו בניו בני הכפה ופסקו ידיו לפניס מן המתיקה: **כל הנשמה.** הפה והמוסט בכלל ההילול ולא שאר הכריס: **שיש לו עיקר.** שהוזקה מוזמת עם משרתת. ושאין לו עיקר הפתח רוח: **מרחיק ד' אמות.** מן העיקר ואע"פ שהריח מן הלוי וכגון שהיא למחוייבי שאינו מתחת אותה: **ממקום שפסק קריה.** שהריח כלה שם: **לו כנגד זוית אחת הוי.** ואע"פ שאין ריח: **ניס שלבשה כי הא מניסא.** לשעיל לשאר זוית הכליס ומזויים שאין בהס עוזות: **נומן שיש בהן עוזות.** אוזות שהכליס ומזויים שלבשה ק"ש ברב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש ברב חסדא ובמקום שיש עוזות אין לכך לחתן שם הלכך ע"ב ולא בזוית אחת שבחדר אלא בכולן: **ולא כנגד זוית אחת.** שאין ריח: **ליפי.** מחלוקת שיש בהס המעבד: **דסני גרמי ומכי גרסי.** ואע"פ שהרבן מיעוט להפיס: **וס"ת לגרסה.** משום לזה שאסור: **אבל לק"ש.** לפי לחזן ויקהל: **אבל לנידוי.** הפיס הוא עלמו ממתין על שיכלה הריח: **נוזה עוכרת.** אלא שנוזאים לפניו נרף של רעי והיה בשבתך הוץ והתרפוה בה ושבת וכסיתך את צאנך: דברים כג יד

תורה אור השלם

1. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: תהלים קנ ו
2. כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: תהלים לה י
3. כָּל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מחוץ למחנה מושבו: ויקרא יג מו
4. כִּי יֵי אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: דברים כג טו
5. וְיָד תִּהְיֶה לָךְ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָּׁמָּה חוּץ: דברים כג יג
6. וְיָתֵד תִּהְיֶה לָךְ עַל אָזְנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָּהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ: דברים כג יד

רבינו חננאל

[ואמינא רשב"ג אומר וכו'. ראה להלן סב, ב]. איתמר צואה של בשרו אי יד מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש. תלמידיה דר"ח, דהא חמיר מבבואות המונעות דאמר ר"ח א"ר יוחנן מניח ידו על פיו וקורא ק"ש אמר רב חסדא האלהים אי אמרה [לו] ר' יוחנן בפומיה לא הוה צייתינא ליה. אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח. וקי"ל כרב הונא דאמר מרחיק ד' אמות מאומת וקורא, דהא מתניתא דתנא כרב חסדא דתאמר רבא ואמר לית הלכתא כי הא מתניתא. ויש מרבוותא שאומרים הלכתא כר"ח דהא תניא כוותיה, וקי"ל אפי' תלמיד בהדי רבים הלכתא כתלמיד א' תניא כוותיה. ואי משום דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתני', אמר בהני לחוד בצואה אדם וכבואה כלבים דאשכח תנא דפליג עליה, אבל בשאר מילי אינא לימר הכי דתנא מודה ליה הלכך הלכתא כוותיה. בעי מיניה מר' שאומרים ריח רע שאין לו עיקר מהו. פירוש, כגון אדם ששולה זמורה. אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי. פירוש, מתצלאות שיושבים עליהם הנערים ללמוד ומתצלאות שהיו ישנים עליהם. דהני גאנו והני גרסי. פירוש אלו ישנים ואלו קורין, ואי אפשר לישן בלא ריח רע כשיצא ממנו, ואלו היו שולחים זמורה ואחרים בני בר היו עוסקין בדברי תורה. הלכה כר' ששת וכדאמרינן דהני מילי לדברי תורה אבל לא לק"ש, והני מילי דהבריה אבל לדידיה לא. **צואה עוברת.** הילכתא כרבא דאמר אסור

לעזי רש"י

גלנציא"א [גילונציא"ח]. צחנה. טויל"א. קרום.

רבינו חננאל

[ואמינא רשב"ג אומר וכו'. ראה להלן סב, ב]. איתמר צואה של בשרו אי יד מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש. תלמידיה דר"ח, דהא חמיר מבבואות המונעות דאמר ר"ח א"ר יוחנן מניח ידו על פיו וקורא ק"ש אמר רב חסדא האלהים אי אמרה [לו] ר' יוחנן בפומיה לא הוה צייתינא ליה. אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח. וקי"ל כרב הונא דאמר מרחיק ד' אמות מאומת וקורא, דהא מתניתא דתנא כרב חסדא דתאמר רבא ואמר לית הלכתא כי הא מתניתא. ויש מרבוותא שאומרים הלכתא כר"ח דהא תניא כוותיה, וקי"ל אפי' תלמיד בהדי רבים הלכתא כתלמיד א' תניא כוותיה. ואי משום דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתני', אמר בהני לחוד בצואה אדם וכבואה כלבים דאשכח תנא דפליג עליה, אבל בשאר מילי אינא לימר הכי דתנא מודה ליה הלכך הלכתא כוותיה. בעי מיניה מר' שאומרים ריח רע שאין לו עיקר מהו. פירוש, כגון אדם ששולה זמורה. אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי. פירוש, מתצלאות שיושבים עליהם הנערים ללמוד ומתצלאות שהיו ישנים עליהם. דהני גאנו והני גרסי. פירוש אלו ישנים ואלו קורין, ואי אפשר לישן בלא ריח רע כשיצא ממנו, ואלו היו שולחים זמורה ואחרים בני בר היו עוסקין בדברי תורה. הלכה כר' ששת וכדאמרינן דהני מילי לדברי תורה אבל לא לק"ש, והני מילי דהבריה אבל לדידיה לא. **צואה עוברת.** הילכתא כרבא דאמר אסור

ק א [מי' פ"ד מהלכות תפלה הלכה ז] טוש"ע או"ח סי' פ' סעי' א:

קאא ב מיי' פ"ג מהל' תפלין טוש"ע או"ח סי' מג סעיף ה:

קב ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יא טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ה:

סימן עו סעיף ד:

קג ד מיי' פ"ג מהל' ק"ש ה מטמ עשין יח טור ש"ע או"ח סי' פ סעיף ג:

קד ה טוש"ע שם הלכה ח:

קה ו [מיי' פ"ג הלכה ט טוש"ע] שם סעי' ב:

קו ז מיי' פ"ד מהלכות תפלה הלכה ח טמ שם טור ש"ע או"ח סי' פ סעיף ה:

קז ח מיי' שם הלכה יא טמ טור ש"ע או"ח סי' פ סעיף ט:

קח ט ז מיי' שם הל' יד טור ש"ע שם סעיף ט:

קט י מיי' שם הל' יב ופסי"ח הל' ג]: טוש"ע או"ח סי' פ סעיף ג:

קי יא מיי' פ"ג מהל' ק"ש ה"ב טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

קיא יב מיי' שם הל' ג]: טוש"ע או"ח סי' פ סעיף ג:

קיב יג מיי' שם הל' ד טור ש"ע או"ח סי' פ סעיף ג:

קיג יד מיי' שם הל' ז טמ טוש"ע או"ח סי' פ סעיף ג:

ז [ופסק"ח כן]:

ח [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יג] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

ט [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יג] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

י [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יד] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

כ [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה טו] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

ל [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יז] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

מ [מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה יח] טוש"ע או"ח סי' ע סעיף ג:

והרי לבו רואה את הערוה. פירש״י ר״ש מדפיק ונמלכ סכי נפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה מקור אלא דרציו שמעיה מלמידו של ר״ש פסק ר״ת דלבו רואה את הערוה מוקמ״ב ומילו בשמוע משמע דאסור ללמוד אלא פליגי הי מתורה ללמוד את הערוה. קס״ל כל מבר שאין דרכו ללמוד את הערוה (ורואה) לומו שאינה יכולה לראות את הערוה כ״ע מודו דאסור: **והלכתא** נוהג עקבו אסור. וטעמא דגזרינן נוהג עקבו שמא יגע ביניו: **נרף של רע.** פי׳ רש״י של מלם גלוע ממש לפיכוכו אבל כלי אלא גלע כגון זכוכים ספסר דמי״ג [א״ז]: **ובלבד שיטיל בהן רביעית מים.** אבל נהוג לספסר ללא״ד מהני מים:ב

ספר

צוארו וקורא ו״א עוכרן ברגלו ות״ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אחמר עקבו רואה את הערוה מותר נוהג עקבו אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוהג דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר [ב]לא נתנה תורה למלאכי השרת [ג]והלכתא נוהג אסור רואה מותר אמר רבא [ד]צואה בעששית מותר לקרות ק״ש כנגדה [ה]ערוה בעששית אסור לקרות ק״ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק״ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק״ש כנגדה [ו]ולא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי [ז]צואה כל שהוא מבטלה ברוב אמר רבא [ח]וברוק עבה אמר רבא [ט]צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק״ש בעא מר בריה דרבינא [י]צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו [יא]אמר רב יהודה [יב]עכו״ם שרוא אסור לקרות ק״ש כנגדו מאי אירא עכו״ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו״ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו [יג]אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ״ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב [יד]וערוה אביהם לא ראו: ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה״ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת״ר [טו]כמה יטיל לתוכן עד שהוא ר׳ זבאי אומר ״רביעית אמר ר׳ נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר [טז]מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה איתי לי רביעיתא דמיא בר׳ זבאי: [יז]ת״ר [יח]נרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדן ואף ע״פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר׳ זבאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר״ש בן אלעזר אומר אפי׳ בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה ביבמה אביעא להו היכי קאמר [יט]אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד׳ אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת״ש דתניא ר״ש בן אלעזר אומר [כ]אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי׳ בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין אימשיטא ליה קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר [כא]כוליה בית כארבע אמות דמי ר״ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מפת פחות משלשה פשטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א״ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא אביעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר״ש בן אלעזר וכן אמר באלי א״ר יעקב [כב]ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר אין הלכה כר״ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עיילית לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי מסנתון לברי דתניא [כג]שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו [כד]אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא אקמטרא

בטופח ע״מ להטפיח לילך ביניהו. ת״ק בעי על מנת להטפיח ור׳ יוסי ממתיר: **לימת מנת שמחמת כך.** והלכה כמותו: **דילמת נוחקין.** קמתני מתני׳ עס סנן שמחמת מבל כ״ע עד שלש שעות: **והרי לבו רואה את הערוה.** קס״ל כל מבר שאין דרכו ללמוד את הערוה (ורואה) לומו שאינה יכולה לראות את הערוה כ״ע מודו דאסור: **והלכתא** נוהג עקבו אסור. וטעמא דגזרינן נוהג עקבו שמא יגע ביניו: **נרף של רע.** פי׳ רש״י של מלם גלוע ממש לפיכוכו אבל כלי אלא גלע כגון זכוכים ספסר דמי״ג [א״ז]: **ובלבד שיטיל בהן רביעית מים.** אבל נהוג לספסר ללא״ד מהני מים:ב

והכא בטופח על מנת להטפיח איכא ביניהו: ירד לטבול אם יכול לעלות כו׳: לימא תנא סתמא כר׳ אליעזר דאמר [ו]עד הנץ החמה אפי׳ תימא ר׳ יהושע ודלמא כתיקין [ז]דא״ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה: ואם לאו יתכסה במים ויקרא: והרי לבו רואה את הערוה א״ר אלעזר ואי תימא ר׳ אחא בר אבא בר אחא משום רבינו [ח]במים עכורין שנו דדמו כאריא סמיכתא שלא יראה לבו ערותו. ת״ר מים צלולין ישב בהן עד שיצאו וקורא ו״א עוכרן ברגלו ות״ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אחמר עקבו רואה את הערוה מותר נוהג עקבו אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוהג דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר [ב]לא נתנה תורה למלאכי השרת [ג]והלכתא נוהג אסור רואה מותר אמר רבא [ד]צואה בעששית מותר לקרות ק״ש כנגדה [ה]ערוה בעששית אסור לקרות ק״ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק״ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק״ש כנגדה [ו]ולא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי [ז]צואה כל שהוא מבטלה ברוב אמר רבא [ח]וברוק עבה אמר רבא [ט]צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק״ש בעא מר בריה דרבינא [י]צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו [יא]אמר רב יהודה [יב]עכו״ם שרוא אסור לקרות ק״ש כנגדו מאי אירא עכו״ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו״ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו [יג]אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ״ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב [יד]וערוה אביהם לא ראו: ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה״ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת״ר [טו]כמה יטיל לתוכן עד שהוא ר׳ זבאי אומר ״רביעית אמר ר׳ נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר [טז]מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה איתי לי רביעיתא דמיא בר׳ זבאי: [יז]ת״ר [יח]נרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדן ואף ע״פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר׳ זבאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר״ש בן אלעזר אומר אפי׳ בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה ביבמה אביעא להו היכי קאמר [יט]אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד׳ אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת״ש דתניא ר״ש בן אלעזר אומר [כ]אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי׳ בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין אימשיטא ליה קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר [כא]כוליה בית כארבע אמות דמי ר״ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מפת פחות משלשה פשטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א״ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא אביעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר״ש בן אלעזר וכן אמר באלי א״ר יעקב [כב]ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר אין הלכה כר״ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עיילית לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי מסנתון לברי דתניא [כג]שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו [כד]אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא אקמטרא

אמות דמי ליה: אמר רב יוסף בעו מיניה מרב הונא פחות מג׳ כלבוד דמי. עיקרא דהא מילתא דכל פחות מג׳ כלבוד דמי בשמעה ובהרבה מקומות ובם מתוספתא ובם מתוכיחים מה שנמצא בידינו בפסכת כלאים בפרק קרחה הכרם (משנה ד) שנינו מחיצת הקנים אם אין בין קנה לקנה ג׳ טפחים כדי שיכנס הדגל הרגי הרי היא כמחיצה ובתוספתא נמי דיבורתה ובפרק קמא דעירובין (דף מז:) מקיפין ג׳ חבלים כו׳ מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו ג׳ טפחים ובגמרא דהאי פרקא (שם דף מז:) תא שמע בי מדרש בכחיבת כו׳ הויא שניות בתוספתן כלאים (פרק ה׳ דף ח׳) המשלשל דפנות מלמעלה למטה גם בגבוהות מן הארץ ג׳ טפחים פסולה משום דעפקא לה מתורת לבוד הוא דאמרינן הכא עשרה רשותא אחריתי היא אינה כדבר הנראה לעיקרא בפירקא קמא דשבת (דף ו.) בבריייתא דתנו רבנן ד׳ רשויות לשבת ו׳ [וכן בסוכה דף ה׳ ע״ש]:

מי שמתו פרק שלישי ברכות

עין משפט נר מצוה

קיד א מיי׳ פ״ג (ופ״ג) מהל׳ ק״ש הלכה ז סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ עד סעיף ב:
קכמז ב מיי׳ פ״ג שם הלכה ח סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ עה סעיף ב:
קכז ג מיי׳ שם הלכה י סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ טו סעיף ה:
קיו ד מיי׳ שם הלכה טז סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ה:
קיח ה ו מיי׳ שם הלכה יח סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ פו סעיף ו:
קיט ז ח מיי׳ שם הלכה יט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכב ט מיי׳ שם הלכה טז סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ד:
קכא י מיי׳ פ״ג שם הלכה יז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ג:
קכג יא מיי׳ שם הלכה יט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכד יב מיי׳ שם הלכה כ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכה יג מיי׳ שם הלכה כא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכו יד מיי׳ שם הלכה כב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכז טו מיי׳ שם הלכה כג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכח טז מיי׳ שם הלכה כד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קכט יז מיי׳ שם הלכה כה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קל יח מיי׳ שם הלכה כו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלא יט מיי׳ שם הלכה כז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלב כ מיי׳ שם הלכה כח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלג כא מיי׳ שם הלכה כט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלד כב מיי׳ שם הלכה ל טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלה כג מיי׳ שם הלכה לא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלו כד מיי׳ שם הלכה לב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלז כה מיי׳ שם הלכה לג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלח כו מיי׳ שם הלכה לד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קלט כז מיי׳ שם הלכה לה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמ כח מיי׳ שם הלכה לו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמא כט מיי׳ שם הלכה לז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמב ל מיי׳ שם הלכה לח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמג לא מיי׳ שם הלכה לט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמד לב מיי׳ שם הלכה מ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמה לג מיי׳ שם הלכה מא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמו לד מיי׳ שם הלכה מב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמז לה מיי׳ שם הלכה מג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמח לו מיי׳ שם הלכה מד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קמט לז מיי׳ שם הלכה מה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנ לח מיי׳ שם הלכה מו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנא לט מיי׳ שם הלכה מז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנב מ מיי׳ שם הלכה מח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנג מא מיי׳ שם הלכה מט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנד מב מיי׳ שם הלכה נ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנה מג מיי׳ שם הלכה נא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנו מד מיי׳ שם הלכה נב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנז מה מיי׳ שם הלכה נג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנח מו מיי׳ שם הלכה נד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קנט מז מיי׳ שם הלכה נה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קס מח מיי׳ שם הלכה נו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסא מט מיי׳ שם הלכה נז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסב נ מיי׳ שם הלכה נח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסג נא מיי׳ שם הלכה נט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסד נב מיי׳ שם הלכה ס טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסה נג מיי׳ שם הלכה סא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסו נד מיי׳ שם הלכה סב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסז נה מיי׳ שם הלכה סג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסח נו מיי׳ שם הלכה סד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קסט נז מיי׳ שם הלכה סה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קע נח מיי׳ שם הלכה סו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעא נט מיי׳ שם הלכה סז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעב ס מיי׳ שם הלכה סח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעג סא מיי׳ שם הלכה סט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעד סב מיי׳ שם הלכה ע טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעה סג מיי׳ שם הלכה עא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעו סד מיי׳ שם הלכה עב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעז סה מיי׳ שם הלכה עג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעח סו מיי׳ שם הלכה עד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קעט סז מיי׳ שם הלכה עה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפ סח מיי׳ שם הלכה עו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפא סט מיי׳ שם הלכה עז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפב ע מיי׳ שם הלכה עח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפג עא מיי׳ שם הלכה עט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפד עב מיי׳ שם הלכה פ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפה עג מיי׳ שם הלכה פא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפו עד מיי׳ שם הלכה פב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפז עה מיי׳ שם הלכה פג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפח עו מיי׳ שם הלכה פד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קפט עז מיי׳ שם הלכה פה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצ עח מיי׳ שם הלכה פו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצא עט מיי׳ שם הלכה פז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצב פ מיי׳ שם הלכה פח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצג פא מיי׳ שם הלכה פט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצד פב מיי׳ שם הלכה צ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצה פג מיי׳ שם הלכה צא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצו פד מיי׳ שם הלכה צב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצז פה מיי׳ שם הלכה צג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצח פו מיי׳ שם הלכה צד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצט פז מיי׳ שם הלכה צה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי פח מיי׳ שם הלכה צו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״א פט מיי׳ שם הלכה צז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ב צ מיי׳ שם הלכה צח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ג צא מיי׳ שם הלכה צט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ד צב מיי׳ שם הלכה ק טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ה צג מיי׳ שם הלכה קא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ו צד מיי׳ שם הלכה קב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ז צה מיי׳ שם הלכה קג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ח צו מיי׳ שם הלכה קד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ט צז מיי׳ שם הלכה קה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״י צח מיי׳ שם הלכה קו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יא צט מיי׳ שם הלכה קז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יב ק מיי׳ שם הלכה קח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יג קא מיי׳ שם הלכה קט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יד קב מיי׳ שם הלכה קי טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״טו קג מיי׳ שם הלכה קיא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״טז קד מיי׳ שם הלכה קיב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יז קה מיי׳ שם הלכה קיג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יח קו מיי׳ שם הלכה קיד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״יט קז מיי׳ שם הלכה קטו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כ קח מיי׳ שם הלכה קטז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כא קט מיי׳ שם הלכה קיז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כב קי מיי׳ שם הלכה קיח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כג קיא מיי׳ שם הלכה קיט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כד קיב מיי׳ שם הלכה קכ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כה קיג מיי׳ שם הלכה קכא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כו קיד מיי׳ שם הלכה קכב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כז קטו מיי׳ שם הלכה קכג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כח קטז מיי׳ שם הלכה קכד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״כט קיז מיי׳ שם הלכה קכה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ל קיח מיי׳ שם הלכה קכו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לא קיט מיי׳ שם הלכה קכז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לב קכ מיי׳ שם הלכה קכח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לג קכא מיי׳ שם הלכה קכט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לד קכב מיי׳ שם הלכה קל טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לה קכג מיי׳ שם הלכה קלא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לו קכד מיי׳ שם הלכה קלב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לז קכה מיי׳ שם הלכה קלג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לח קכו מיי׳ שם הלכה קלד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״לט קכז מיי׳ שם הלכה קלה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מ קכח מיי׳ שם הלכה קלו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מא קכט מיי׳ שם הלכה קלז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מב קל מיי׳ שם הלכה קלח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מג קלא מיי׳ שם הלכה קלט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מד קלב מיי׳ שם הלכה קמ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מה קלג מיי׳ שם הלכה קמא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מו קלד מיי׳ שם הלכה קמב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מז קלה מיי׳ שם הלכה קמג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מח קלו מיי׳ שם הלכה קמד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״מט קלז מיי׳ שם הלכה קמה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נ קלח מיי׳ שם הלכה קמו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נא קלט מיי׳ שם הלכה קמז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נב קמ מיי׳ שם הלכה קמח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נג קמא מיי׳ שם הלכה קמט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נד קמב מיי׳ שם הלכה קנ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נה קמג מיי׳ שם הלכה קנא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נו קמד מיי׳ שם הלכה קנב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נז קמה מיי׳ שם הלכה קנג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נח קמו מיי׳ שם הלכה קנד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״נט קמז מיי׳ שם הלכה קנה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ס קמח מיי׳ שם הלכה קנו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סא קמט מיי׳ שם הלכה קנז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סב קנ מיי׳ שם הלכה קנח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סג קנא מיי׳ שם הלכה קנט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סד קנב מיי׳ שם הלכה קס טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סה קנג מיי׳ שם הלכה קסא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סו קנד מיי׳ שם הלכה קסב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סז קנה מיי׳ שם הלכה קסג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סח קנו מיי׳ שם הלכה קסד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״סט קנז מיי׳ שם הלכה קסה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ע קנח מיי׳ שם הלכה קסו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עא קנט מיי׳ שם הלכה קסז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עב קס מיי׳ שם הלכה קסח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עג קסא מיי׳ שם הלכה קסט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עד קסב מיי׳ שם הלכה קע טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עה קסג מיי׳ שם הלכה קעא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עו קסד מיי׳ שם הלכה קעב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עז קסה מיי׳ שם הלכה קעג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עח קסו מיי׳ שם הלכה קעד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״עט קסז מיי׳ שם הלכה קעה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פ קסח מיי׳ שם הלכה קעו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פא קסט מיי׳ שם הלכה קעז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פב קע מיי׳ שם הלכה קעח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פג קעא מיי׳ שם הלכה קעט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פד קעב מיי׳ שם הלכה קפ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פה קעג מיי׳ שם הלכה קפא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פו קעד מיי׳ שם הלכה קפב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פז קעה מיי׳ שם הלכה קפג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פח קעו מיי׳ שם הלכה קפד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״פט קעז מיי׳ שם הלכה קפה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צ קעח מיי׳ שם הלכה קפו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צא קעט מיי׳ שם הלכה קפז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צב קפ מיי׳ שם הלכה קפח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צג קפא מיי׳ שם הלכה קפט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צד קפב מיי׳ שם הלכה קצ טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צה קפג מיי׳ שם הלכה קצא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צו קפד מיי׳ שם הלכה קצב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צז קפה מיי׳ שם הלכה קצג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צח קפו מיי׳ שם הלכה קצד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״צט קפז מיי׳ שם הלכה קצה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״ק קפח מיי׳ שם הלכה קצו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קא קפט מיי׳ שם הלכה קצז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קב קצ מיי׳ שם הלכה קצח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קג קצא מיי׳ שם הלכה קצט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קד קצב מיי׳ שם הלכה ר טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קה קצג מיי׳ שם הלכה רא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קו קצד מיי׳ שם הלכה רב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קז קצה מיי׳ שם הלכה רג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קח קצו מיי׳ שם הלכה רד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קט קצז מיי׳ שם הלכה רה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קי קצח מיי׳ שם הלכה רו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיא קצט מיי׳ שם הלכה רז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיב ר מיי׳ שם הלכה רח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיג רא מיי׳ שם הלכה רט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיד רב מיי׳ שם הלכה ש טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קטו רג מיי׳ שם הלכה שא טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קטז רד מיי׳ שם הלכה שב טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיז רה מיי׳ שם הלכה שג טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיח רו מיי׳ שם הלכה שד טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קיט רז מיי׳ שם הלכה שה טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קכ רח מיי׳ שם הלכה שו טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קכא רט מיי׳ שם הלכה שז טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קכב ש מיי׳ שם הלכה שח טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קכג שא מיי׳ שם הלכה שט טוש״ע או״ח סי׳ פה סעיף ב:
קצי״קכד שב מיי׳ שם הלכה ת טוש״ע או״ח סי

תפילה כשהוא ערום בחלק העליון של גופו

אף שקריאת שמע מותר לקרוא אף כשהוא ערום בחלק העליון של גופו, **אבל לתפלה,** אסור להתפלל **עד שיכסה את לבו,** שצריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, [ואין זה כקריאת שמע שבה אינו מדבר לפני המלך].

◆◆◆

טעה והתחיל לעשות צרכיו כשתפילין בראשו

ואמר רב הונא: שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא, והתחיל לעשות צרכיו, כאשר התפילין על ראשו, **מניח ידו עליהן עד שיגמור.**

[בירור:] **עד שיגמור, סלקא דעתך** [כך עולה על דעתך], וכי כיון שהתחיל באיסור מותר לו להמשיך בכך, ויכול להשאיר את התפילין על ראשו עד שיגמור?

[ביאור:] **אלא כדאמר רב נחמן בר יצחק: עד שיגמור עמוד ראשון,** מניח ידו על התפילין עד שיגמור ה'זרם' של המי רגלים או של צרכים גדולים שהתחיל לצאת, ולאחר מכן יחלוץ את התפילין.

[קושיא על הביאור:] **ולפסוק לאלתר וליקום** - מדוע שלא יפסיק מיד בשביל להוריד את התפילין?

[ביאור, בהפסקה מיידית יש סכנה:] **משום דרבן שמעון בן גמליאל, דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר: עמוד החוזר, מביא את האדם לידי הדרוקן** [אם אדם מפסיק בעשיית צרכיו הגדולים שהתחילו לצאת לחוץ לגופו, ומפסיק ומחזירם שלא יצאו, הרי זה מביא לחולי שמנפח את הבטן]. **סילון החוזר** [הפסקת קילוח מי רגלים הראשון], **מביא את האדם לידי ירקון,** והוא סוג של חולי.

◆◆◆

ק"ש כשצואה על אחד מאיבריו, או שאחד מאיבריו בבית הכסא

אתמר, צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא [שהכניס את היד לתוך בית הכסא].

[דעה א:] **רב הונא אמר: מותר לקרות קריאת שמע.**

[דעה ב:] **רב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע.**

[טעם דעה א:] **אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא, דכתיב 'כל הנשמה תהלל יה'.** [כל הנשמה - הפה והחוטם, שהם בכלל ה'נשמה' שדרכם נושמים, ועליהם נאמר 'תהלל יה', ולכן הם צריכים להיות נקיים, אבל שאר האיברים, אינם מהללים, ואף אם יש עליהם צואה, או שהם בבית הכסא, מותר לקרוא כך ק"ש].

[טעם דעה ב:] **ורב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. מאי טעמא דרב חסדא, דכתיב**

'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך' [הרי שכל האיברים הם בכלל ההילול, וכולם צריכים להיות נקיים].

◆◆◆

ריח רע שיש לו עיקר

אתמר, ריח רע שיש לו עיקר - ריח רע שמגיע מצואה שמונחת ומסרחת.

[דעה א:] **רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות** מהצואה שהיא מקור הריח, **וקורא קריאת שמע,** ואף על פי שהריח בא אליו, כיון שהרחיק ארבע אמות, יכול לקרוא ק"ש [ומדובר שהצואה מאחוריו, ולא לפניו, שאם היא לפניו אסור לקרוא ק"ש כשצואה כנגדו].

[דעה ב:] **ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח** - ממקום שהריח כלה שם, **וקורא קריאת שמע.**

[ברייתא כדעה א:]

[תחילת הברייתא, איסור קריאת ק"ש כנגד צואה:] **תניא כותיה דרב חסדא, לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת אדם** [אף כנגד צואה שאין בה ריח]**, ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע.**

[היתר קריאת ק"ש אם הצואה ברשות אחרת]: **ואם היה המקום** שהצואה מונחת שם **גבוה עשרה טפחים** מהמקום שהוא עומד, **או** שהצואה היתה מונחת במקום **נמוך עשרה טפחים** מהמקום שהוא עומד, **יושב בצדו וקורא קריאת שמע.**

[כשהצואה באותו רשות, מרחיק כמלא עיניו:] **ואם לאו,** אם הצואה באותו מקום שהוא נמצא, **מרחיק מלא עיניו** - מתרחק מהצואה עד שלא יראנה, **וכן לתפלה.**

[סיום הברייתא (כדעת רב חסדא):] **ריח רע שיש לו עיקר, מרחיק ארבע אמות ממקום** שכלה **הריח וקורא קריאת שמע.**

ק"ש כנגד צואת כלבים וחזירים שאין בהם עורות

אמר רבא: לית הלכתא כי הא מתניתא [אין הלכה כברייתא זו], במה שאמרה לאסור ק"ש כנגד צואת כלבים וחזירים אף שאין בהם עורות, **(בכל הני שמעתתא), אלא** ההלכה היא **כי הא דתניא, לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם, ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים, בזמן שנתן עורות לתוכן,** אבל אם לא נתן לתוכם עורות, אין צואת החזירים והכלבים מסרחת, ומותר לקרוא ק"ש כנגדם.

◆◆◆

ספק: ריח רע מהפחה [ריח שאין לו עיקר]

בעו מיניה מרב ששת, ריח רע שאין לו עיקר, מהו, האם מותר לקרוא ק"ש כשיש ריח מהפחה.

הוכחת רב ששת להיתר

אמר להו רב ששת: **אתו חזו** [בואו תראו] **הני ציפי דבי רב** [במחצלות של בית המדרש] **דהני גנו והני גרסי** [שאלו ישנים ואלו לומדים], ואף שדרך הישנים להפיח, לומדים בסמוך לישנים, הרי שאין בזה איסור.

ההיתר הוא רק בד"ת ולא בק"ש

והני מילי בדברי תורה, שמותר ללמוד כנגד זה, כיון שאי אפשר להיזהר בזה, **אבל בקריאת שמע לא** הותר, שיכול לצאת לחוץ ולקרוא ק"ש.

גם בד"ת ההיתר הוא רק אם חבירו הפיח ולא בהפחה שלו עצמו

ודברי תורה נמי לא אמרן שמותר, **אלא דחבריה** [בהפחה של חבירו], **אבל דידיה** [אם ההפחה היא שלו], שהפיח הוא עצמו, **לא** התירו לו להמשיך בלימודו, אלא ממתין עד שיכלה הריח.

◆ ◆ ◆

צואה עוברת

אתמר, צואה עוברת - העבירו צואה לפניו [כגון שנושאים לפניו גרף של רעי להעבירו],

[דעה א:] **אביי אמר: מותר לקרות קריאת שמע** כנגדה, ואינו צריך להפסיק, שאיסור ק"ש כנגד צואה אינו אלא בצואה קבועה ומונחת, ולא כאשר היא עוברת.

[דעה ב:] **רבא אמר: אסור לקרות קריאת שמע.**

מקורו של אביי, ממה שמצאנו במצורע שכאשר הוא עובר תחת האילן, אינו נחשב [והאילן לא נחשב כמאהיל על 'מצורע' לטמא מה שתחת האילן]

אמר אביי: מנא אמינא לה [מאיפה אמרתי זאת, כלומר, מה היא הראיה שלי], **דתנן, הטמא** [-מצורע] **עומד תחת האילן, והטהור עובר** תחת האילן, **האדם הטהור נטמא,** שהאילן הוא כ'אהל' על המצורע הטמא, ואדם שעובר תחת 'אהל המצורע' נטמא.

אבל אם **טהור עומד תחת האילן, וטמא** [-מצורע] **עובר** תחת האילן, האדם שעומד תחת האילן נשאר **טהור,** שאין המצורע מטמא את מקומו אלא אם הוא קבוע במקום [יושב או עומד, ולא אם הוא רק עובר, שנאמר 'מחוץ למחנה מושבו', מקום מושבו של המצורע מטמא, ולא מקום שרק הולך ועובר בו].

ואם עמד המצורע ועצר מהילוכו, האדם הטהור שעומד תחת האילן **נטמא.**

וכן באבן המנוגעת, שדינה כאדם שיש בו צרעת, שאם היא מונחת תחת האילן, מה שתחת האילן נטמא בטומאת אהל מצורע, אבל אם רק מעבירים את האבן מתחת העץ, אין נטמאים הדברים שתחת האילן.

כיצד רבא דוחה את ראיית אביי

ורבא אמר לך, התם [שם לגבי מצורע] **בקביעותא תליא מילתא** [הדבר תלוי בקביעות],

דכתיב 'בדד ישב מחוץ למחנה מושבו'. הכא [כאן לגבי ק"ש ותפילה], **'והיה מחניך קדוש' אמר רחמנא, והא ליכא,** וכאשר צואה עוברת, אין זה מחנה קדוש.

ק"ש כנגד פי חזיר

אמר רב פפא: פי חזיר, כצואה עוברת דמי, ואסור לקרוא ק"ש כנגדו.

שואלת הגמרא, **פשיטא,** הרי אין פי חזיר בלא צואה?

מבארת הגמרא, **לא צריכא, אף על גב דסליק מנהרא** [החידוש הוא שאסור לקרוא ק"ש גם כנגד פה חזיר שעלה מן הנהר].

◆◆◆

ספק צואה, וספק מי רגלים

אמר רב יהודה: ספק צואה, אסורה, אם מסתפק במקום מסויים אם יש בו צואה, אסור לקרוא שם ק"ש. **ספק מי רגלים, מותרים.**

דעת יש אומרים בספק צואה וספק מי רגלים

איכא דאמרי, אמר רב יהודה: ספק צואה בבית - אם מסתפק אם יש צואה בבית, **מותרת,** מותר לקרוא שם ק"ש, שהרי אין דרך להניח צואה בבית.

אבל אם מסתפק אם יש צואה **באשפה, אסורה** - אסור לקרוא ק"ש כנגדה, שהרי הדרך להניח צואה באשפה.

ספק מי רגלים, אפילו באשפה נמי מותרין.

[הטעם שספק מי רגלים מותרים:] מפני שרב יהודה **סבר לה כי הא דרב המנונא, דאמר רב המנונא, לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד,** האיסור מהתורה לקרוא כנגד מי רגלים הוא רק בשעת קילוח השתן בשעה שיוצא מהגוף, אבל לאחר מכן שהמי רגלים על הארץ, הוא איסור מדרבנן, וספיקו לקולא.

גם דעת רבי יונתן שמהתורה לא נאסר אלא כנגד ה'עמוד'

וכדרבי יונתן, דרבי יונתן רמי [הקשה סתירה], **כתיב 'ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ'** פסוק אחד אומר שכאשר אדם צריך לנקביו, יוצא לעשותם מחוץ למחנה ולא כתוב בפסוק שצריך לאחר מכן לכסות, **וכתיב 'ויתד תהיה לך וגו' וכסית את צאתך',** ובפסוק שני כתוב שלאחר שעושה את צרכיו צריך לכסותם, **הא כיצד, כאן** שכתוב שצריך לכסות נאמר **בגדולים, כאן** שלא צריך לכסות נאמר **בקטנים,** שכאשר הם על הארץ אין צריך מהתורה לכסותם.

אלמא קטנים לא אסרה תורה לקרוא ק"ש ולדבר ד"ת כנגדם, **אלא כנגד עמוד** [הקילוח] **בלבד, הא נפול לארעא שרי,** וכאשר הם מונחים על הקרקע, כבר אין איסור לדבר ד"ת כנגדם, ולכן בקטנים התורה לא מצריכה כיסוי, **ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו רבנן בודאן, אבל בספקן לא גזור.**

◆◆◆

קרקע שנשפכו עליה מי רגלים, עד מתי אסור לומר כנגדם דברי תורה

הגמרא מבררת: **ובודאן** [בקרקע שודאי היה עליה מי רגלים], **עד כמה** זמן נשאר האיסור לברך ולומר כנגדם דברי תורה?

דעה א: כל זמן שהנוגע בהם נרטב

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל זמן שמטפיחין [כל זמן שנשאר במי רגלים לחות, שמי שנוגע בהם ידיו נרטבות].

וכן אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: כל זמן שמטפיחין.

וכן אמר עולא: כל זמן שמטפיחין.

דעה ב: כל זמן שנשאר מהם 'רושם'

גניבא משמיה דרב אמר: כל זמן שרושמן ניכר.

קושיא על דעה ב

אמר רב יוסף: שרא ליה מריה לגניבא - ימחול לו אדונו, שודאי שקר העיד משמו של רב. שהרי **השתא** [כעת נתבונן], לגבי **צואה, אמר רב יהודה אמר רב: כיון שקרמו פניה** [כיון שהצואה התייבשה ונהיה בה כעין גלד מלמעלה] **מותר** לומר ד"ת כנגדה, ואף שצואה שהתייבשה מעט, רישומה ניכר, ואם ימשמשו בה מעט היא תחזור ללחותה. אם כן **במי רגלים** שהתייבשו מעט ורישומם ניכר, **מיבעיא** [צריך לומר, שדעת רב להתיר לומר ד"ת כנגדם], הרי דבר לח שהתייבש, אי אפשר להחזירו ללחותו, ובודאי שהוא יותר קל מצואה שקרמו פניה, ואם בצואה מותר, בודאי שמותר במי רגלים.

דחיית הקושיא:

אמר ליה אביי: מאי חזית דסמכת אהא [מה ראית לסמוך על שמועה זו בשם רב], **סמוך אהא** [תסמוך על שמועה זו], **דאמר רבה בר רב הונא, אמר רב: צואה אפילו כחרס אסורה** [הרי שכל שרישומה ניכר, אסור לומר ד"ת כנגדה], ואין קושיא על מה שאמר גניבא בשם רב.

[מה ההגדרה של צואה כחרס]

והיכי דמי צואה כחרס?

[דעה א:] **אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: כל זמן שזורקה ואינה נפרכת** [כל שאינה מתפוררת כשזורקים אותה, עדיין דינה כלחה, אבל אם היא מתפוררת בזריקה, הרי היא כעפר ומותר לקרוא ק"ש כנגדה].

[דעה ב:] **ואיכא דאמרי: כל זמן שגוללה ואינה נפרכת,** אף על פי שאם זורקה היא מתפוררת, כל שעל ידי שגוללה ביד [בלא לזורקה] אינה מתפוררת, עדיין לחה היא.

מעשה רב בענין זה

אמר רבינא: הוה קאימנא קמיה דרב [הייתי עומד לפני רב] **יהודה מדפתי,**

חזא [ראה] רב יהודה מדפתי, **צואה** כנגדו.

אמר לי: עיין אי [תבדוק אם] **קרמו פניה, אי לא,** כדי לידע אם מותר לומר ד"ת כנגדה.

[דעה אחרת במעשה זה] **איכא דאמרי, הכי אמר ליה** [יש אומרים, שכך אמר לו] רב יהודה מדפתי לרבינא, **עיין אי מפלאי אפלויי,** תבדוק אם יש בצואה סדקים סדקים, שאם כן היא יבשה, ומותר לומר ד"ת כנגדה.

הלכה למעשה בענין מי רגלים, וצואה עד מתי אסור לומר ד"ת כנגדם

מאי הוי עלה?

אתמר, צואה כחרס, אמימר אמר: אסורה.

ומר זוטרא אמר: מותרת.

אמר רבא: הלכתא, צואה כחרס, אסורה.

ומי רגלים, כל זמן שמטפיחין.

קושיא: בברייתא משמע שמי רגלים שרשומן ניכר, אסור לומר ד"ת כנגדם

מיתיבי, מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסורין.

נבלעו בארץ, **או יבשו** [מי רגלים שנמצאים על אבנים וכדומה, ויבשו מהשמש] **מותרים.**

מאי לאו, נבלעו דומיא דיבשו, מה יבשו דאין רשומן ניכר, אף נבלעו דאין רשומן ניכר, ורק באופן זה מותר לקרוא ק"ש כנגדם, **הא** [אבל אם] **רשומן ניכר, אסור, אף על גב דאין מטפיחין.**

דחיית הקושיא: אי אפשר לדייק מברייתא זו, שהרי מהרישא של הבריתא משמע שאף אם רשומן ניכר מותר לומר ד"ת כנגדם

ולטעמיך, אימא רישא, בתחילת הברייתא שמי רגלים אסורים כל זמן שהם מטפיחים, ומשמע **כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא** [אבל אם אינם מטפיחים אף ש]**רשומן ניכר שרי.**

אלא, מהא ליכא למשמע מינה, מברייתא זו אי אפשר לדייק, כיון שיש סתירה בדיוקים מהרישא לסיפא.

הצעה: ענין זה הוא מחלוקת תנאים

לימא כתנאי, [נאמר שעניין זה הוא מחלוקת תנאים].

[תחילת הברייתא על 'כלי' של מי רגלים:] **כלי שנשפכו ממנו מי רגלים, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו.**

[המשך הברייתא על מי רגלים:] **ומי רגלים עצמן שנשפכו,** אם הם **נבלעו** בארץ, **מותר** לקרוא ק"ש כנגדם. **לא נבלעו, אסור.**

רבי יוסי אומר: כל זמן שמטפיחין, אסור לקרוא ק"ש כנגדם.

[בירור דברי תנא קמא:] **מאי נבלעו, ומאי לא נבלעו, דקאמר תנא קמא?**

אילימא נבלעו, דאין מטפיחין, ואז מותר לקרוא ק"ש כנגדם, אף שרישומם ניכר. **לא נבלעו, דמטפיחין,** ואז אסור לקרוא ק"ש כנגדם.

ואתא רבי יוסי למימר, כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי. היינו תנא קמא, [שאם נבאר כך, נמצא שאין מחלוקת בין תנא קמא לרבי יוסי, ששניהם מתירים כשהמי רגלים לא מטפיחים].

אלא, כך צריך לפרש בדברי תנא קמא: **נבלעו, דאין רשומן ניכר,** ואז מותר לקרוא ק"ש כנגדם. **לא נבלעו דרשומן ניכר,** ואז אסור לקרוא ק"ש כנגדם.

ואתא רבי יוסי למימר, כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר, שרי, ונמצא שנחלקו אם מותר לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים שאינם מטפיחים אבל רישומם ניכר.

דחיית ההצעה: תנא קמא ורבי יוסי נחלקו בדין מי רגלים שהם לחים והנוגע בהם ידיו נרטבות, אך אם יגע לאחר מכן בידיו בדבר אחר הוא לא ירטב

לא, דכולי עלמא כל זמן שמטפיחין, הוא דאסור, הא רשומן ניכר, שרי, ואין כאן דעה שסוברת לאסור כשאינם מטפיחים אף שרישומן ניכר.

[עמוד ב] **והכא בטופח על מנת להטפיח, איכא בינייהו,** תנא קמא ורבי יוסי נחלקו מה הדין כשהמי רגלים מרטיבים את הנוגע בהם, אך אינם כל כך רטובים, והיד הנוגעת בהם אם היא אחר כך תגע בדבר אחר הוא לא ירטב, תנא קמא סובר שמי רגלים כאלו דינם כיבשים, וזה הכונה בדברי תנא קמא שאם הם נבלעו מותרים. ורבי יוסי מחמיר, וסובר שאף אם המים אינם טופח על מנת להטפיח, כל זמן שהם מרטיבים את היד הנוגעת בהם, דינם כלחים, ואסור לקרוא ק"ש כנגדם.

◆◆◆

שנינו במשנה **ירד לטבול אם יכול לעלות** עד שלא תנץ החמה יעלה וכו' ואם לאו יתכסה במים ויקרא

הצעה: האם אפשר לדייק מהמשנה שהלכה כרבי אליעזר שסוף זמן ק"ש בנץ החמה

לימא תנא סתמא כרבי אליעזר דאמר עד הנץ החמה, כיון שהמשנה מתירה לקרוא ק"ש בתוך המים כדי להספיק לקרוא ק"ש לפני הנץ, משמע שזמן ק"ש הוא עד הנץ החמה, ואם המשנה אומרת זאת ב'סתם' בלא שם תנא שאומר זאת, משמע שכך הלכה למעשה.

דחיית ההצעה: אין ראיה מהמשנה שהלכה כרבי אליעזר, שהרי גם רבי יהושע שסובר שסוף זמן ק"ש הוא עד ג' שעות, מודה שותיקין קורין ק"ש בנץ

אפילו תימא רבי יהושע שזמן ק"ש הוא עד ג' שעות, **ודלמא כותיקין** - אפשר לומר שהמשנה מתירה ק"ש בתוך המים כדי להספיק לקרוא לפני הנץ, כיון שגם רבי יהושע מודה שהנהגת ה'ותיקין' היא לקרוא ק"ש עם הנץ החמה, אף שסוף הזמן הוא עד ג' שעות, **דאמר רבי יוחנן, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.**

◆◆◆

שנינו במשנה **ואם לאו** [אם אינו יכול לעלות מהמים לפני הנץ] **יתכסה במים, ויקרא.**

כיצד קורא ק"ש כשליבו רואה את הערוה

מקשה הגמרא: **והרי לבו רואה את הערוה,** שהרי בתוך המים אין כיסוי על ערוותו, וכשקורא במצב כזה ק"ש, עובר בזה על 'ולא יראה בך ערות דבר'.

תירוץ: מדובר שהמים עכורים ועבים [כגון שיש בהם חול] והם מכסים את ערוותו

מתרצת הגמרא: **אמר רבי אלעזר, ואי תימא** [ויש אומרים זאת בשם] **רבי אחא בר אבא בר אחא, משום רבינו** [רב]: **במים עכורין שנו, דדמו כארעא סמיכתא** [שהרי המים דומים כקרקע עבה שיש במים חול וכדומה] נמצא שהמים העכורים מכסים את ערוותו, כדי **שלא יראה לבו ערותו.**

ברייתא: ק"ש כשיושב בתוך מים צלולים

[דעת תנא קמא:] **תנו רבנן, מים צלולין, ישב בהן עד צוארו, וקורא.**

[דעה החולקת] **ויש אומרים: עוכרן ברגלו** [שמעלה חול מקרקעית המים, כדי שהמים יהיו עכורים], וערוותו תהיה מכוסה, וכך לא יהא ליבו רואה את הערווה.

ביאור דעת תנא קמא

[שואלת הגמרא:] **ותנא קמא** שלא הצריך לעשות את המים עכורים, כיצד הוא מתיר לקרוא ק"ש כשיושב בתוך המים הצלולים, **והרי לבו רואה את הערוה?**

[מבארת הגמרא:] **קסבר** תנא קמא, **לבו רואה את הערוה, מותר.**

[שואלת הגמרא:] **והרי עקבו רואה את הערוה?**

[מבארת הגמרא:] **קסבר** תנא קמא, **עקבו רואה את הערוה מותר.**

◆◆◆

עקבו רואה את הערווה

אתמר, עקבו רואה את הערוה, מותר.

עקבו נוגע בערווה

עקבו **נוגע** בערוה. **אביי אמר, אסור. ורבא אמר, מותר.**

רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי [רב זביד שנה שמועה זו כך, כמו שלמדנו].

[נוסח אחר בשמועה זו]

רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי [שנה שמועה זו כך]:

עקבו נוגע בערוה

עקבו **נוגע** בערוה, **דברי הכל אסור.**

עקבו רואה את הערוה

עקבו **רואה** את הערוה, **אביי אמר: אסור. רבא אמר: מותר. לא נתנה תורה למלאכי השרת** שאין להם ערוה, אלא לנו שיש לנו ערוה, ואין אנו יכולים להשמר מכל זה.

הלכה למעשה בעניין עקבו נוגע או רואה את הערוה

והלכתא, נוגע, אסור. רואה, מותר.

◆◆◆

ק"ש כנגד צואה שנמצאת בתוך עששית

אמר רבא: צואה בעששית [צואה שנמצאת בתוך כלי מזכוכית, והיא נראית דרך הזכוכית], **מותר לקרות קריאת שמע כנגדה.**

ק"ש כנגד ערוה שנמצאת בתוך עששית

ערוה בעששית [אדם שערוותו לא מכוסה שנמצא מאחורי מחיצת זכוכית], **אסור לקרות קריאת שמע כנגדה.**

טעם להיתר ק"ש כנגד צואה בעששית

צואה בעששית, מותר לקרות קריאת שמע כנגדה,

דצואה בכסוי תליא מילתא, [שכתוב בפסוק 'וכסית את צאתך'], **והא מיכסיא** [והרי היא מכוסה].

טעם לאיסור ק"ש כנגד ערוה בעששית

ערוה בעששית, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה,

'ולא יראה בך ערות דבר', אמר רחמנא, והא קמיתחזיא [והרי היא נראית].

◆◆◆

ביטול צואה ברוק

אמר אביי: צואה כל שהוא [מעט], **מבטלה ברוק** [רוקק עליה ומכסה אותה ברוק].

אמר רבא: וברוק עבה.

צואה בגומה, ק"ש כשמכסה הגומא בסנדלו

אמר רבא: צואה בגומא, מניח סנדלו עליה, וקורא קריאת שמע.

צואה דבוקה בסנדלו

בעא מר בריה דרבינא: צואה דבוקה בסנדלו, מאי?

תיקו.

ק"ש כנגד עכו"ם ערום

אמר רב יהודה: עובד כוכבים ערום, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו.

שאלה: גם כנגד ישראל ערום אסור

שואלת הגמרא: **מאי איריא עובד כוכבים, אפילו ישראל נמי?**

תשובה: בישראל בודאי אסור, והחידוש הוא שאפילו כנגד גוי אסור

עונה הגמרא: **ישראל פשיטא ליה דאסור.**

אלא עובד כוכבים איצטריכא ליה [היה צריך] לחדש שאסור לקרוא ק"ש כנגדו כשהוא ערום.

מהו דתימא [שהיה מקום לומר] **הואיל וכתיב בהו 'אשר בשר חמורים בשרם', אימא** [תאמר] שהם **כחמור בעלמא הוא,** ואין איסור לקרוא ק"ש כנגד חמור.

קא משמע לן, דאינהו נמי איקרו [שערוותם גם נקראת] **ערוה, דכתיב 'וערות אביהם לא ראו'.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **ולא יתכסה לא במים הרעים** [מים סרוחים]**, ולא במי המשרה** [מים ששורים בהם פשתן והם מסריחים], **עד שיטיל לתוכן מים.**

בירור: כיצד מבטל מים סרוחים

וכמה מיא רמי ואזיל [וכמה מים נותן והולך], שהרי אם המים סרוחים מרובים, כדי לבטלם צריך כמות גדולה מאד של מים.

ביאור: מה שנאמר ביטול במים הוא למי רגלים ולא למים סרוחים

אלא הכי קאמר, לא יתכסה לא במים הרעים, ולא במי המשרה כלל.

ומי רגלים מועטים הנמצאים בתוך כלי, אסור לקרוא ק"ש בסמוך להם, **עד שיטיל לתוכן מים, ויקרא.**

כמה מים שופך למי רגלים כדי לבטלם

תנו רבנן, כמה יטיל לתוכן [לתוך המי רגלים] **מים,** ויתבטלו, ויוכל לקרוא ק"ש בסמוך להם?

[דעת תנא קמא:] מבטלם **בכל שהוא** מים.

רבי זכאי אומר: ברביעית מים.

רב נחמן: אם נותן בכלי מים לפני המי רגלים, כולם מודים שמספיק כל שהוא מים

אמר רב נחמן: מחלוקת לבסוף, בכלי שיש בו כבר מי רגלים, ומוסיף עליו מים, בזה סובר רבי זכאי שכיון שכבר יש בכלי 'מי רגלים' צריך רביעית שהוא שיעור חשוב, כדי לבטלם.

אבל בתחלה - אם נותן בכלי מים בתחילה, לפני שנותן בו מי רגלים, כולם מודים שמספיק **כל שהן** מים, שכל טיפת מי רגלים שנותן בתוך הכלי, מיד מתבטלת במים שכבר נמצאים בכלי, וכן הטיפה השניה מתבטלת, וכך הלאה, ואף ששופך שם הרבה מי רגלים, אין להם חשיבות מי רגלים, שכאמור כל טיפה מתבטלת מיד.

רבי יוסף: אם נותן בכלי מים לפני המי רגלים, כולם מודים שצריך רביעית

ורב יוסף אמר: ה**מחלוקת** היא **לכתחלה** - [אם נותן מים בכלי לפני שנותן בו מי רגלים], שבזה סובר תנא קמא שמספיק כל שהוא, כיון שהמים הקדימו למי רגלים, ורבי זכאי חולק על כך, ומצריך רביעית.

אבל לבסוף - בכלי שיש בו כבר מי רגלים, **דברי הכל** צריך **רביעית** לבטלם.

מעשה רב של רב יוסף כדעת רבי זכאי

אמר ליה רב יוסף לשמעיה [לשמשו]: **אייתי לי רביעיתא דמיא** [תביא לי רביעית מים] **כרבי זכאי,** כדי לתת את המים בכלי בתחילה, שיוכל להטיל בו אחר כך מי רגלים, ולקרוא ק"ש בסמוך לכלי.

ק"ש כנגד כלים שנותנים בהם מי רגלים או צואה

תנו רבנן, גרף של רעי [כלי חרס שנותנים בו צואה], **ועביט** [כלי חרס] **של מי רגלים, אסור לקרות קריאת שמע כנגדן,**

ואף על פי שאין בהן כלום - גם אם ה'גרף' או ה'עביט' ריקים, הואיל והם מיוחדים לרעי ולצואה, אסור לקרוא ק"ש כנגדם.

מחלוקת התנאים בק"ש כנגד מי רגלים

[דעה א:] **ומי רגלים עצמן,** כשהם בכלי שאינו מיוחד להם, אסור לקרוא ק"ש כנגדם, **עד שיטיל לתוכן מים. וכמה יטיל לתוכן מים, כל שהוא,** ואז מותר לקרוא ק"ש כנגדם.

[דעה ב:] **רבי זכאי אומר:** לא מספיק לתת בכלי 'כל שהוא' מים, אלא צריך לתת בכלי **רביעית** מים, ואזי יהיה מותר לקרוא ק"ש כנגד הכלי עם המי רגלים, **בין** אם הכלי מונח **לפני המטה,** [וגם האדם נמצא לפני המיטה, נמצא שאין המטה מפסקת בינו לבין הכלי]. **בין** אם הכלי מונח **לאחר המטה** [והאדם נמצא לפני המטה, נמצא שהמטה מפסקת בין האדם לכלי].

[דעה ג:] **רבן שמעון בן גמליאל אומר:** אם הכלי נמצא **לאחר המטה, קורא.** אם הכלי נמצא **לפני המטה, אינו קורא. אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא.**

[דעה ד:] **רבי שמעון בן אלעזר אומר: אפילו בית מאה אמה, לא יקרא, עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה.**

ספק בביאור דעת רשב"ג

איבעיא להו, היכי קאמר רשב"ג, אם הכלי נמצא **אחר המטה, קורא מיד,** ואין צריך

להרחיק את עצמו מהכלי, כיון שהמטה חוצצת. **ואם הכלי נמצא לפני המטה, מרחיק ארבע אמות וקורא.**

או דלמא הכי קאמר [או שמא כך אמר רשב"ג], **לאחר המטה, מרחיק ארבע אמות וקורא. לפני המטה אינו קורא כלל.**

ראיה מברייתא מפורשת כצד א' בספק

תא שמע, דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: אחר המטה קורא מיד, ואין צריך להרחיק כלל. **לפני המטה מרחיק ארבע אמות,** ואז יכול לקרוא ק"ש.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו בית מאה אמה, לא יקרא, עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה.

[שאלה: במשנה דעה זו מובאת בשם רשב"ג, והדעה החולקת היא רבי שמעון בן אלעזר, ובברייתא להיפך]

בעיין איפשיטא לן - אמנם [פשטנו את הספק], **אבל מתנייתא קשיין אהדדי** [המשניות קשות וסותרות זו את זו, שהמשנה מביאה דעה זו בשם רשב"ג ואת הדעה החולקת (שאפילו בבית מאה אמה צריך להוציא את הכלי) בשם רבי שמעון בן אלעזר. ובברייתא הוא להיפך].

[תשובה: יש לשנות את גירסת הברייתא, וליגרוס כבמשנתנו]

איפוך בתרייתא - תהפוך את האחרונה, ותגרוס גם בברייתא שזו היא דעת רשב"ג, והדעה החולקת (שאפילו בבית מאה אמה צריך להוציא את הכלי, היא דעת רבי שמעון בן אלעזר).

[בירור: מדוע לשנות את גירסת הברייתא ולא את גירסת המשנה]

מה חזית דאפכת בתרייתא [מה ראית להפוך את גירסת האחרונה, כלומר את גירסת הברייתא], **איפוך קמייתא** [תהפוך את הראשונה, כלומר את גירסת המשנה, ותגרוס בה כבברייתא, שהדעה הראשונה היא דעת רבי שמעון בן אלעזר, והדעה החולקת (שאפילו בבית מאה צריך להוציא את הכלי) היא דעת רבן שמעון בן גמליאל].

[ביאור: ידוע לנו שרבי שמעון בן אלעזר, הוא הסובר שאפילו בבית מאה אמה, צריך להוציא את הכלי, כגירסת משנתינו]

מאן שמעת ליה דאמר, כוליה בית כארבע אמות דמי, רבי שמעון בן אלעזר היא, וממילא מוכרח, כגירסת משנתינו, שדעה א' היא רשב"ג, והדעה החולקת (שאפילו בבית מאה אמה צריך להוציא את הכלי, היא דעת רבי שמעון בן אלעזר).

האם מותר לקרוא ק"ש כנגד כלי עם מי רגלים שנמצא תחת מטה

אמר רב יוסף: בעאי מיניה מרב הונא [שאלתי את רב הונא], לגבי כלי הנמצא תחת המטה, האם המטה נחשבת ככיסוי לכלי, ויהיה מותר לקרוא שם ק"ש.

[מטה שגבוהה מהקרקע פחות מג' טפחים:] והנה אם ה**מטה** גבוהה **פחות משלשה,** אין

ספק, שמותר לקרוא שם ק"ש, שהרי **פשיטא לי דכלבוד דמי,** והרי זה כאילו הכלי טמון, ומכוסה, שמדין 'לבוד' - חלל פחות מג' טפחים כאילו אינו קיים.

[מטה מג' ועד ט':] והספק הוא, אם הכלי נמצא תחת המטה שהיא גבוהה מהקרקע **שלשה** טפחים, **או ארבעה,** או **חמשה,** או **ששה,** או **שבעה,** או **שמנה,** או **תשעה, מהו,** האם זה נחשב שהכלי מכוסה תחת המטה, או לא.

אמר ליה רב הונא: **לא ידענא.**

[מטה י' טפחים:] ובאופן שהכלי נמצא תחת מטה שהיא גבוהה **עשרה** טפחים מהקרקע, **ודאי לא מיבעי לי** [אין לי ספק], שאסור לקרוא שם ק"ש, שהיות ויש כל כך הרבה הפסק בין בין המטה לכלי, הרי זה נחשב שהכלי מגולה, ולא מכוסה.

אמר אביי לרב יוסף: **שפיר עבדת דלא איבעיא לך** [טוב עשית שלא הסתפקת] בדין כלי של מי רגלים שנמצא תחת מטה שגבוהה עשרה טפחים מהקרקע, שהרי **כל עשרה רשותא אחריתי היא,** ואין זה מתייחס כלל ככיסוי לכלי, שהרי המטה נחשבת כנמצאת ב'רשות אחרת'.

[הכרעת רבא בענין זה:] **אמר רבא: הלכתא** אם המטה גבוהה **פחות משלשה, כלבוד דמי,** והרי זה ככיסוי לכלי.

אם המטה גבוהה **עשרה, רשותא אחריתי היא,** ואין זה כיסוי לכלי.

אם המטה גבוהה **משלשה עד עשרה, היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא, ולא פשט ליה.**

הכרעת ההלכה בק"ש כנגד מי רגלים

אמר רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, שאפילו בבית מאה אמה צריך להוציא את הכלי.

וכן אמר באלי [שם חכם], **אמר רב יעקב ברה דבת שמואל: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.**

ורבא אמר: אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

◆ ◆ ◆

איסור לשמש מטתו בחדר שיש בו ספר תורה או תפילין [מעשה ברב אחאי]

רב אחאי איעסק ליה לבריה [רב אחאי התעסק בנישואי בנו] **בי** [בבית, כלומר עם הבת של] **רב יצחק בר שמואל בר מרתא.**

עייליה [הכניסו] **לחופה, ולא הוה מסתייעא מילתא** [ולא הסתייע עניין הנישואין], שלא היה יכול לבעול.

אזל בתריה [הלך אחריו] רב אחאי, **לעיונ**י [לעיין] ולבדוק שמא יש דבר שצריך לתקנו.

חזא [ראה] רב אחאי **ספר תורה דמנחא** [שמונח] בחדר שמשמש בו מטתו.

אמר להו רב אחאי: **איכו השתא לא אתאי** [אם עכשיו לא הייתי בא], **סכנתון לברי** [כמעט סיכנתם את בני למות בעונש עוון זה].

דתניא: בית שיש בו ספר תורה או תפילין, אסור לשמש בו את המטה, עד שיוציאם, או

שיניחם כלי בתוך כלי [שיניח אותם בכלי (כגון בקופסא, וכדומה), ואת הכלי יניח בתוך כלי נוסף].

אם הס"ת או התפילין מונחים בתוך כלי בתוך כלי מועיל רק אם הכלי אינו מיוחד לס"ת או לתפילין

אמר אביי: לא שנו שמותר לשמש מטתו כאשר הס"ת או התפילין בכלי בתוך כלי, **אלא בכלי שאינו כליין** [שאינו מיוחד לצורך התפילין או הס"ת]. **אבל בכלי שהוא כליין** [שהוא מיוחד ומיועד להם] **אפילו עשרה מאני** [כלים] **כחד מאנא דמי** [חשובים כלי אחד], וצריך להוסיף עליהם עוד כלי שאינו כליין, ואז הוא ייחשב ככלי בתוך כלי.

אמר רבא: גלימא

מי שמתו פרק שלישי ברכות כו.

ספר תורה עושה לו מחיצה. ודוקא ספר תורה וגם מזומנים[א] ים להתפלל כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים היין נכסוי בעלמא: **הדרן עלך מי שמתו**

תפלת השחר עד חצות וכו' **תפלת המנחה עד הערב.** וא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אלמא מתפללין מיהו כל היום כולו ור' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כו' תניא היא דתניא ר"א ר' יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכו' ע"כ עד חצות ותו לא ואמאר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים "שחרית מתפלל בשחרית שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך "שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה אביעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו "בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר ר' חנינא א"ר יצחק א"ר יוחנן "טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי "מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות "מעות לא יוכל לתקן זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו להדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן "שבטל במזיד אמר ר' אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ: **תנו**

אקמטרגא "בכלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ם"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי "אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה "לאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא "לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו "וכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם בגגר בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר "רב יוסף בר חנינא "בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי "והא מיבעי ליה לרבינא "הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה כלצולי בגויה אבל בגגרו לא אמר רבא "הני בתי כנאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'** "זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה "צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחיב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה בבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר "עד ד' שעות תפלת "המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע "ושל מוספים כל היום "(ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה "עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כו' תניא היא דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא ואמאר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים "שחרית מתפלל בשחרית שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך "שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה אביעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו "בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר ר' חנינא א"ר יצחק א"ר יוחנן "טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי "מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות "מעות לא יוכל לתקן זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו להדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן "שבטל במזיד אמר ר' אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

תנו רבנן חנגאל (המשך)

להקדיה המדיין. של שחר ועד חצות, ושל בין הערבים עד הערב. ר' יהודה סבר אין הקרבת תמדיין כשר אלא שכונה שעות ועד ביום. תמיד המזרה, ומצאו שהיו שותכין אותו ומולילין האיברים ומולחין אותן, ועדיין לא היה הבן החמה, דתנן הלכך ונתנום מתני' כשם ולפנים ולפחות ולחזור וידרו ובאו לשלשת הגזית לקרות את שמע. ותנן הילני אמר עשרה בבית שם אחד אבי בבראש זו עשירה לידע שאר עמא דבירושלים וזולתי אנשי משמר. נתברר שהיה נשתם תמיד של שחר קודם הנץ החמה, והיה מעת לזרוק השמש עד סוף ד' שעות כשר להקריבו, שהם ד' שעות ועוד שהוא שחיטתו עד זמן הקרבתו. הוה שנו ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה. וסבר ר' יהודה כשם שאין להקריב של שחר הכשר ביום להקרבתו מעת שחיטתו, אלא עד ד' שעות ועוד, כך לתמיד של בין הערבים אין לו מעת שחיטתו, והוא מכר ינטו צללי ערב כשר להקרבתו אלא ד' שעות ועוד ביום, כשיעור תורת תמיד של שחר, מהצי שעותיה שהיא כשרה לשחיטתו. כדתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת ושחט בשש שעות ומחצה, ונמצא מחצי שעה שבשעיה שהוא כשרה לשחיטתו עד ד' שעות ועוד, שהוא זמן הקרבתו, י"א שעות חסר רביע ביום. וזה השבונם, חצי שעה בשעיות ושמינית ותשעיות ועשירית וחצי שעה מי"א הרי ד' שעות שלמות, הוסף רביע שעה בנגר שעה משהאיר השחר עד שהאיר הנץ החמה שהוא יותר מד' שעות בתמיד של שחר. ונמצאנו חכמים ור' יהודה חולקים בזה הדדך, דבנן דייקי שנים ליום עולה ושנים ליום מלמד שכל היום כשר

מקמטרג. מרגז של פפיים וכמגילה (לקמן סה: ושם) קמטורי דספרי וכן מרגם יונתן וכגמי גרומוס (ירמיה כז) מלמען דזכיהן מתמין בקמטרניון וכן לקמן על המלמדה (מלכים ב י) לשעל קמטרג: **כללי כפוך כלי דמי.** דהא לגימא לאו כליין הוא: **מחיצה לדוכתיה.** מקום מטתו: **לאו אדעתאי.** לא נתתי לבי: **כנגד פיו הכסא.** כנרחוק לרבע אמות: **דלית ליה בי לוחא.** שפיטו לוחה: **בית המרחץ.** לסנן כלרחוק בו: **דפרפרי.** מתפיחה היו ופיסס בגרסון מן הגומא וחוח בשיפוח והרעי מתגלגל ונופל לגומא: **מתני' זב שראה קרי.** אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה טמא טומאת ערב ולא עשה כלום ולא עיכב על מגעו של אחר ולא כעבד קרי כלשכמתן בפיני שלשת ימים על מגעו של אחר **טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים.** וא"ת והאמר רב יוסף בר חנינא "בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי "והא מיבעי ליה לרבינא "הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה כלצולי בגויה אבל בגגרו לא אמר רבא "הני בתי כנאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'** "זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה "צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחיב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה בבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר "עד ד' שעות תפלת "המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע "ושל מוספים כל היום "(ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה "עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כו' תניא היא דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא ואמאר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים "שחרית מתפלל בשחרית שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך "שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה אביעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו "בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר ר' חנינא א"ר יצחק א"ר יוחנן "טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי "מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות "מעות לא יוכל לתקן זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו להדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן "שבטל במזיד אמר ר' אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

מוסף רש"י

לאו אדעתאי. לא שייתו זכור, ורבומי פיכחו לא פכיחי לי (שבת צו.): **לו:** שוגג שייתו (מנחות כהם). הדרן עלך מי שמתו

ותיקין. שמשם עניים ומתפללין מלוס (לעיל ס:). **שנמנו חבריו לדבר מצוה.** שלמדו לו בה עמנו ולא הלך, נמלא שחבר עלמו מלומד מעל, לא יהיה נעימות של נחמו מעל, שכבר עשו אף סמעום (מגילה ס:).

מוסף תוספות

א. שלנו. שאין עשויין בגליון. מוס' ר"י שילמלין. ב. או שראה המיניה דס"ל דשכח [ס:] דלא מטרחינן ליה, וכן לגלה על שמחו דירושלמי דאין במרחלמי אלא שירד. מוס' ריטב"ם: ד"ה ומאחר. ג. תנינן. כיון דעיקרא. אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה, ועוד כיון דכנגד אברים ופדרים הוא שמעלין ומקטירין כל הלילה, נהי דלא מעכבי קרבנא ס"מ מצוה להקטיר, תפלת ערבית נמי מצוה. שם. ד. [וכן] טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שתים, וכן טעה מנחה לא יתפלל בשחרית שתים. רבינו"ם.

רבינו חנגאל

כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. ואסיקנא הא דתנן שצריך להרחיק מהקבר כמה וכמה דברים ד' אמות, ה"מ לאחוריו אבל לפניו מלא עיניו, וכן בצואה ק"ש וכן בתפלה. כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה כלצולי בגויה אבל כנגדו לא. פי', דבית הכסא חדש שאין בו צואה מתפלל אדם כנגדו במקום שהזמינו לבית הכסא, אבל להכנס בתוכו להתפלל אסור. הני בתי כנאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו. פי', בורות הפורים בקרקע הם, ופיהם סתום כמין קמור מרודד שהצואה מתגללת בהן, אלו הראי כסתומות חשובות דאין הצואה נראית בתוכם. מהני' זב שראה קרי וגדה שפלטה שכבת זרע שהן יוצאין בטומאה חמורה ואירע טומאה קלה, המשמשת שראתה נדה שהיא טומאה בטומאה קלה צריכין טבילה ור' יהודה פוטר. רבי חני ר' חייא בעל קרי שראה זיב[ה] צריך טבילה ור' יהודה פוטר. וקי"ל כרבנן דמצערטר טבילה בטומאה קלה, ואע"ג דטומאה חמורה השתא אינו עולה לטהרה, אפי' הכי מצוה קעבדי, ש"מ דהאידנא אע"ג דאנן בארץ טמאה ואין לנו טהרה לגמרי, צריכין אנו טבילה מכל טומאה דמצות היא. **בליק פ"ג לפ"ש תפלת השחר עד חצות וכו'.** משמעו דוקא שהתפלל בעוד חצות, אבל אם התפלל בשעה ראשונה שאחר חצות דהיינו סוף שעה ראשונה אחר חצות, כיון דשעה ראשונה אחר חצות ר"ת ורבינו שמשון ורוב הגאונים ורבינו תם ורוב ר"י ורבינו אפרים ורבינו יצחק ורבינו שלמה ורבינו מאיר ורבינו יהודה ורבינו יעקב ורבינו יוסף ורבינו שמואל ורבינו שמחה ורבינו אליעזר ורבינו יצחק בר יהודה ורבינו יצחק בר אשר ורבינו יצחק בר שלמה ורבינו יצחק בר אבון ורבינו יצחק בר אברהם ורבינו יצחק בר משה ורבינו יצחק בר יוסף ורבינו יצחק בר מרדכי ורבינו יצחק בר שמואל ורבינו יצחק בר יעקב ורבינו יצחק בר יקר ורבינו יצחק בר יהודה ורבינו יצחק בר שמעון ורבינו יצחק בר אליעזר ורבינו יצחק בר אברהם

מעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. כלומר אם טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים שהן של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דסיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו [ו]טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה [ז]בברכת השנים מחזירין אותו בהדלה [ח]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר [ט]תפלת אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר [י]תפלת כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' [יא]וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [יב]ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [יג]ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלה מנחה שנאמר [יד]ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה [טו]שנאמר [טז]תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר [יז]ויפגע במקום וילן שם [יח]ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [יט]ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי [כ]מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שחרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שחרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שחרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה [כא]שחרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע [כב]שחרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום [כג]שחרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שחרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא [כד]מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה אביבא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר [כה]פלג המנחה אחרונה אמרו והיא [כו]א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: אביבא להו [כז]עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו

תנו רבנן [א]טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל [א] שבת שתים [ב]טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דסיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו [ו]טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה [ז]בברכת השנים מחזירין אותו בהדלה [ח]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר [ט]תפלת אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר [י]תפלת כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' [יא]וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [יב]ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [יג]ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלה מנחה שנאמר [יד]ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה [טו]שנאמר [טז]תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר [יז]ויפגע במקום וילן שם [יח]ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [יט]ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי [כ]מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שחרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שחרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שחרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה [כא]שחרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע [כב]שחרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום [כג]שחרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שחרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא [כד]מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה אביבא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר [כה]פלג המנחה אחרונה אמרו והיא [כו]א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: אביבא להו [כז]עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו

עד פלג המנחה. תימה מגן היה בשלמא עד משש שעות ומפלג דעד אומו מוי מפלג המנחה ניחא דסיינו מנחה קטנה אבל הא מנח ליה [ל]לקמן מוסף עד סוף שש שעות ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר כגון שהתפלל מוסף בשש שעות ומחצה ולא הוי מנחה עד פלג המנחה ומיהו הא קשיא לרבי יוסי דאמר לקמן [לא]תפלת שחרית עד חצות ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומיהו קשיא לרבי יוסי דאמר [לג]תפלת המנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [לט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [מט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [נט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [ס]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [סט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [ע]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [עט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [פט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [צט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [ק]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קי]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קטו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קטז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קיט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קכט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קל]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קלט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קמט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנ]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קנט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קס]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסב]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסג]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסד]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסה]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסו]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסז]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסח]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קסט]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קע]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ויש לומר דרבי יוסי לטעמיה דאמר [קעא]תפלת המנחה עד הערב ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה ומנחה עד הערב ומנחה עד פלג המנחה

אמר רבא: גלימא **אקמטרא,** [בגד המונח על ארגז של ספרים], **ככלי בתוך כלי דמי,** שהארגז הוא כלי אחד, והבגד הוא כלי נוסף [שאינו 'כליין' שהרי אינו מיוחד לספרים].

בחדר שיש בו ס"ת אסור לשמש מטתו עד שיעשה מחיצה עשרה טפחים

אמר רבי יהושע בן לוי: ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה, ולא מועיל להניח את הס"ת בכלי בתוך כלי.

אם יש חדר אחד, אין לסמוך על מחיצת עשרה

מר זוטרא איקלע לבי [נקלע לבית של] **רב אשי, חזייה לדוכתיה דמר** [ראה מר זוטרא את מקומו, כלומר את מקום מטתו של מר] **בר רב אשי דמנח ביה** [שמונח שם] **ספר תורה, ועביד ליה** [ומר בר רב אשי עשה לו] **מחיצה עשרה** בפני הס"ת, כדי שיהיה מותר לשמש שם.

אמר ליה מר זוטרא: **כמאן** [כשיטת מי אתה עושה כן], **כרבי יהושע בן לוי,** שהתיר לשמש כאשר יש מחיצת עשרה לפני הס"ת,

אימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא [מה שאמר והתיר זאת רבי יהושע בן לוי, אין זה אלא אם אין לו חדר אחר], אבל **מר** [כבודו, מר בר רב אשי] **הא איתי ליה ביתא אחרינא** [הרי יש לך חדר אחר], ואינך יכול לסמוך על ההיתר של מחיצת עשרה, אלא עליך להוציא את הס"ת לחדר אחר.

אמר ליה מר בר רב אשי: **לאו אדעתאי** [לא נתתי ליבי לכך].

◆◆◆

שנינו במשנה **כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות.**

צואה לפניו, צריך להרחיק כמלא עיניו

אמר רבא, אמר רב סחורה, אמר רב הונא: לא שנו שמרחיק ארבע אמות וקורא, **אלא** כשהצואה מונחת **לאחוריו, אבל** אם היא מונחת **לפניו מרחיק מלא עיניו,** מרחיק עד שאינו רואה את הצואה, וקורא ק"ש.

וכן לתפלה - אם יש צואה לפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, כדי שיוכל להתפלל.

קושיא מדברי רב חסדא שמותר להתפלל כנגד בית הכסא

איני [האמנם], **והא** [והרי] **אמר רפרם בר פפא, אמר רב חסדא: עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל.**

תשובה: היתרו של רב חסדא הוא רק בבית כסא שאין בו צואה

הכא במאי עסקינן, בבית הכסא שאין בו צואה, שפינו וניקו את בית הכסא מהצואה.

דחיית התשובה: איסור אמירת ד"ת כנגד בית כסא, הוא גם כשאין בו צואה

איני [האמנם], **והאמר רב יוסף בר חנינא: בית הכסא שאמרו אף על פי שאין בו צואה, ובית המרחץ שאמרו אף על פי שאין בו אדם.**

תשובה חדשה: היתרו של רב חסדא הוא רק בבית כסא חדש שעדיין לא השתמשו בו

אלא הכא במאי עסקינן, בחדתי [בבית כסא חדש].

שאלה: הרי רבינא הסתפק לאסור אפילו בבית כסא חדש [מדין 'זימון']

והא מיבעי ליה לרבינא, הזמינו הכין מקום **לבית הכסא, מהו, יש זימון,** וההזמנה לבד אוסרת לומר ד"ת כנגד מקום זה, **או אין זימון.**

תשובה: ספיקו של רבינא הוא אם מותר להתפלל בתוך בית כסא חדש, אבל להתפלל כנגדו מותר

כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה [לעמוד שם ולהתפלל בתוך בית כסא חדש], **אבל** להתפלל **כנגדו לא** הסתפק, וזה מותר, וכדברי רב חסדא.

ד"ת בבית הכסא של הפרסיים

אמר רבא: הני בתי כסאי דפרסאי [אותם בתי הכסא של הפרסיים], שהיה להם גומא משופעת לעומק האדמה, והצואה מתגלגלת פנימה בשיפוע, **אף על גב דאית בהו** [שיש בהם, בתוך הגומה] **צואה, כסתומין דמו,** ומותר לקרוא שם ק"ש.

משנה

טבילת בעל קרי כתקנת עזרא, כשלא יכול להיטהר מחמת טומאה נוספת חמורה שיש עליו

[דעת תנא קמא:] **זב** [שטומאתו שבעה ימים] **שראה קרי** [שטומאתו עד שטובל, ואסור מתקנת עזרא בתורה ותפילה עד שיטבול],

ונדה [שטומאתה שבעה ימים] **שפלטה שכבת זרע** [שטומאתה עד שטובלת, ודינה כבעלת קרי, שמתקנת עזרא אסורה (ללמוד ו)להתפלל עד שתטבול],

והמשמשת [מטתה, שטומאתה עד שטובלת, ודינה כבעלת קרי] **שראתה נדה** [שטומאתה שבעה ימים],

צריכין טבילה, אף על פי שכל אלו טמאים שבעה ימים [משום זיבה או נדה], וטבילתם אינה מטהרתם, אפילו הכי צריכים הם טבילה לתפילה ודברי תורה, כתקנת עזרא משום קרי.

[דעת רבי יהודה:] **ורבי יהודה פוטר,** הואיל וטומאת זיבה קודמת, והרי הוא טמא טומאה חמורה [שבעה ימים], ואינה אוסרתו בדברי תורה, [שעזרא לא אסר על זבים ונדות ללמוד ולהתפלל בלא טבילה], לא באה טומאת קרי שהיא קלה [שטמא עד שטובל] ואוסרתו בדברי תורה ותפילה.

גמרא

ספק: מה דעת רבי יהודה כשקודם נטמא בקרי ואחר כך בטומאה חמורה

איבעיא להו, בעל קרי שראה זיבה לרבי יהודה, מהו.

[צדדי הספק:] **כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי, דמעיקרא לאו בר טבילה הוא,** כיון שלפני שנהיה 'בעל קרי' כבר היה טמא בטומאה חמורה, ומי שטמא בטומאה חמורה [של שבעה ימים], לא חל עליו חיוב לטבול לטומאה קלה [שטמא עד שטובל] שהרי הטבילה לא תועיל לו, שהוא נשאר טמא מחמת הטומאה החמורה,

אבל בעל קרי שראה זיבה, דמעיקרא בר טבילה הוא, שהרי בתחילה כשהיה 'בעל קרי' התחייב בטבילה, כי אז עדיין הטבילה היתה מועילה לו, שעדיין לא נטמא בטומאה חמורה, ורק לאחר מכן נטמא גם בטומאה חמורה, ואם כן באופן כזה רבי יהודה **מחייב** אותו לטבול, שהחיוב שחל עליו בתחילה לא נפקע ולא מתבטל כשנוסף עליו טומאה, **או דילמא לא שנא,** כיון שלמעשה הטבילה לא תועיל לו, נפקע החיוב שחל עליו בתחילה.

ראיה שרבי יהודה פוטר מטבילה גם באופן זה

תא שמע, במשנתינו כתוב: **המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה. ורבי יהודה פוטר.**

והא [והרי] **משמשת וראתה נדה** [שקדמה לה טומאת משמשת, ותחילה היא כ'בעלת קרי', ורק לאחר מכן היא נטמאה בטומאת נדה החמורה], **הרי זה כבעל קרי שראה זיבה דמיא** [שגם באופן זה קדמה טומאת 'בעל קרי', ורק אחר כך נטמא בטומאת זיבה החמורה], **וקא פטר רבי יהודה,** ורבי יהודה פוטר את המשמשת וראתה נדה, ונפקע ממנה חיוב הטבילה שהיה עליה בתחילה, אם כן מוכח שרבי יהודה פוטר גם בעל קרי שראה זיבה, **שמע מינה.**

ברייתא מפורשת שרבי יהודה פוטר גם באופן זה

תני רבי חייא בהדיא [במפורש]: **בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה. ורבי יהודה פוטר.**

הדרן עלך מי שמתו

משנה

זמן תפילת שחרית

תפלת השחר, עד חצות.

רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות.

זמן תפילת מנחה

תפלת המנחה, עד הערב [עד שחשיכה].

רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה.

זמן תפילת ערבית

תפלת הערב, אין לה קבע - [קטע זה יפורש בגמרא].

זמן תפילת מוסף

ושל מוספים כל היום, (רבי יהודה אומר עד שבע שעות).

גמרא

קושיא: בברייתא כתוב שזמן תפילת שחרית הוא לאחר הנץ החמה

במשנתינו כתוב שזמן תפילת שחרית עד חצות. **ורמינהו** [וקשה על כך מברייתא, שאומרת:] **מצותה** של קריאת שמע **עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום,** הרי זמן תפילת שחרית לאחר הנץ החמה, ולא כמבואר במשנה 'עד חצות'.

תשובה: הברייתא מדברת על 'ותיקין' שהם מקדימים

מתרצת הגמרא: **כי תניא ההיא** - מה שנאמר בברייתא שיש להתפלל בנץ החמה, הוא הזמן **לותיקין** - אנשים המקדימין למצות, ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו, שהם מקדימים להתפלל לאחר הנץ החמה, **דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה,** ומה שמשנתינו אומרת 'עד חצות', הוא הזמן למאחרים, שלא יאחרו יותר מחצות, שמשם ואילך כבר עבר הזמן.

קושיא: רבי יוחנן אומר שגם לאחר חצות אפשר להתפלל [תפילה בשביל] שחרית

מקשה הגמרא: **וכולי עלמא** - וכל שאר העם שאינם מקדימים, יכולים לאחר תפילתם רק **עד חצות, ותו** [ויותר] **לא?**

והאמר [והרי אמר] **רב מרי בריה דרב הונא, בריה דרבי ירמיה בר אבא, אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל בשחרית שתים,** [אחת בשביל שחרית ואחת בשביל מעריב]. **טעה ולא התפלל שחרית, מתפלל במנחה** [אחר חצות] **שתים** [אחת בשביל מנחה ואחת בשביל שחרית], הרי שגם לאחר חצות אפשר להתפלל תפילה [בשביל] שחרית.

תשובה: אפשר להתפלל כל היום, אבל 'שכר תפילה בזמנה' הוא רק עד חצות

מתרצת הגמרא: **כולי יומא מצלי ואזיל** [כל היום הולך ומתפלל, כלומר יכול להתפלל כל היום].

אבל רק **עד חצות יהבי ליה** [נותנים לו] **שכר תפלה בזמנה.**

מכאן ואילך [לאחר חצות] **שכר תפלה יהבי ליה** [נותנים לו], **שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה** [לא נותנים לו].

◆◆◆

ספק: האם אפשר להשלים תפילת מנחה בתפילת מעריב

איבעיא להו, טעה ולא התפלל מנחה, מהו שיתפלל ערבית שתים.

ביאור הספק:

[צד א', אף שערבית אפשר להשלים, בשחרית. מנחה אי אפשר להשלים, במעריב:] **אם תמצא לומר, טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל שחרית שתים, משום דחד יומא הוא, דכתיב 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'.**

אבל הכא [כאן], שלא התפלל מנחה ושקעה החמה, הרי עבר היום הקודם, והרי **תפלה במקום קרבן היא, וכיון דעבר יומו בטל קרבנו,** [ואם חיסר קרבן שזמנו קבוע, כגון מוסף של כל יום ויום, אינו מקריבו ביום אחר], וכן בתפילה אינו יכול להשלים את תפילת מנחה, בלילה [שהוא כבר יום אחר].

[צד ב', תפילה היא בקשת רחמים, ויכול להשלים מנחה במעריב, אף שאינו אותו יום] **או דילמא** [שמא], **כיון דצלותא רחמי היא** [כיון שהתפילה היא בקשת רחמים], **כל אימת דבעי מצלי ואזיל** [מתי שרוצה הולך ומתפלל].

מאמר של רבי יוחנן שאפשר להשלים מנחה בתפילת מעריב

תא שמע, דאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים, ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו.

קושיא: הברייתא אומרת שמי שחיסר תפילה אינו יכול להשלימה

מיתיבי, נאמר בפסוק **'מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות'.**

'מעות לא יוכל לתקן', זה שבטל קריאת שמע של ערבית, וקריאת שמע של שחרית, או תפלה של ערבית, או תפלה של שחרית, שאינו יכול לתקן ולהשלים את מה שחיסר.

'וחסרון לא יוכל להמנות', זה שנמנו חביריו לדבר מצוה, ולא נמנה עמהם.

תשובה: אם ביטל במזיד אינו יכול להשלים

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן [כאן, שכתבו שאי אפשר להשלים תפילה שחיסר, במה אנו עסוקים]**, שבטל במזיד,** אבל אם טעה והפסיד תפילה בשוגג, יכול להשלימה.

[ראיה שמדובר שביטל במזיד:] **אמר רב אשי, דיקא נמי** [כך מדויק גם] מלשון הברייתא, **דקתני** [שכתוב] שאם **'בטל',** אינו יכול להשלים, שלשון זו משמע שביטל תפילה במזיד, **ולא קתני** [כתוב] **'טעה'** שלשון זו משמע שהפסיד תפילה בשוגג, הרי שרק במזיד אינו יכול להשלים, ובשוגג יכול להשלים. **שמע מינה.**

◆◆◆

השלמת מנחה של ערב שבת בשבת

[עמוד ב] **תנו רבנן, טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, מתפלל בליל שבת שתים.**

השלמת מנחה של שבת במוצאי שבת

טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי שבת שתים של חול.

[התפילה הראשונה היא מעריב של מוצאי שבת, שזמנה עכשיו:] **מבדיל בראשונה,** בראשונה הוא מתפלל לחובת מעריב של מוצאי שבת, ואומר בה הבדלה בחונן הדעת, **ואינו מבדיל בשניה,** שהתפילה השניה היא בשביל תשלומי מנחה של שבת, ואינו מבדיל בה.

[הדין כשהבדיל בשניה:] **ואם הבדיל בשניה, ולא הבדיל בראשונה, שניה עלתה לו,** במה שהבדיל בשניה, גילה דעתו שהיא תפילת מעריב של מוצאי שבת, והיא עולה לו למעריב. אבל התפילה ה**ראשונה לא עלתה לו,** שאינה כלום, שאין לו להקדים את תפילת התשלומין לתפילה שזמנה עכשיו.

[בברייתא משמע שבתפילה הראשונה לא יוצא ידי חובת מעריב של מוצאי שבת, כיון שלא הבדיל בה] **למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא** [בדברך מבואר שכיון שלא הבדיל התפילה הראשונה], **הרי זה כמאן דלא צלי דמי** [כמי שלא התפלל כלל], **ומהדרינן ליה** [ומחזירין אותו].

[קושיא מברייתא שהבדלה אינה מעכבת]

ורמינהו, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, ושאלה בברכת השנים, מחזירין אותו. הבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס, הרי שהבדלה אינה מעכבת.

קשיא.

◆ ◆ ◆

יסוד תקנת התפילות: אבות תיקנום, או אנשי כנסת הגדולה תיקנום כנגד הקרבנות

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום.

רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום.

ברייתות כדעת התנאים

תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי.

ברייתא כדעת רבי יוסי ברבי חנינא

תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר 'ויעמד פינחס ויפלל'.

יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב'. ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו'.

יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר 'ויפגע במקום וילן שם'. ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר 'ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי'.

ברייתא כדעת רבי יהושע בן לוי

ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי:

[שחרית כנגד תמיד של שחר:]

[הביאור בזה לדעת חכמים:] **מפני מה אמרו** חכמים **תפלת השחר עד חצות? שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות.**

[הביאור בזה לדעת רבי יהודה:] **ורבי יהודה אומר** תפילת השחר **עד ארבע שעות. שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות,** שרבי יהודה סובר שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות.

[מנחה כנגד תמיד של בין הערביים:]

[הביאור בזה לדעת חכמים:] **ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב.**

[הביאור בזה לדעת רבי יהודה:] **רבי יהודה אומר,** תפילת המנחה **עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה.**

[מעריב כנגד איברים ופדרים]

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים של עולה **ופדרים** [חלבים של שאר הקרבנות, שלא מקטירים בהם את כל האיברים אלא רק חלקים מסויימים] **שלא נתעכלו מבערב** [שלא 'נאכלו' במזבח לפני הלילה], **קרבים והולכים כל הלילה,** וכנגדם תקנו תפלת ערבית.

[מוסף כנגד קרבנות המוספין]

[הביאור בזה לדעת חכמים:] **ומפני מה אמרו** [לדעת חכמים] **של מוספין כל היום, שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום.**

[הביאור בזה לדעת רבי יהודה:] **רבי יהודה אומר,** תפילת מוסף זמנה **עד שבע שעות, שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות.**

[זמן מנחה גדולה וזמן מנחה קטנה]

ואיזו היא מנחה גדולה, משש שעות ומחצה ולמעלה, שאם בא להקדים תמיד של בין הערבים, אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה.

ואיזו היא מנחה קטנה - זמן תמיד של בין הערבים בכל יום **מתשע שעות ומחצה ולמעלה.**

[ספק בדעת רבי יהודה: זמן מנחה הוא עד פלג מנחה גדולה, או פלג מנחה קטנה]

איבעיא להו, רבי יהודה שסובר שזמן מנחה הוא עד פלג המנחה, האם כונתו על **פלג מנחה קמא** [ראשונה] **קאמר,** שאמצע הזמן שמתחילת זמן מנחה גדולה [שהוא משש שעות ומחצה] עד השקיעה, הוא סוף זמן תפילת מנחה.

או פלג מנחה אחרונה קאמר, אמצע הזמן שמתחילת זמן מנחה קטנה [שהוא מתשע

שעות ומחצה] עד השקיעה [שהם שתי שעות ומחצה], הוא סוף זמן תפילת מנחה, נמצא שפלג מנחה קטנה הוא שעה ורבע קודם השקיעה.

[ראיה מברייתא שלרבי יהודה זמן מנחה הוא עד פלג מנחה קטנה]

תא שמע, דתניא רבי יהודה אומר: פלג המנחה אחרונה אמרו, והיא אחת עשרה שעות חסר רביע [שהוא שעה ורבע קודם השקיעה].

הצעת קושיא מברייתא זו על הדעה שתפילות אבות תיקנום

נימא תיהוי תיובתיה דרבי [נאמר שברייתא זו היא קושיא על רבי] **יוסי ברבי חנינא** [שסובר שתפילות אבות תיקנום], שהרי בברייתא מבואר שזמני התפילות הם כנגד זמני הקרבנות.

דחיית הקושיא: אף שתפילות אבות תיקנום, הסמיכום רבנן לקרבנות

אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא, לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות.

[ראיה לביאור זה:] **דאי לא תימא הכי, תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה, אלא תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות,** וכאשר עיינו רבנן במוספין ולא מצאו תפלה כנגדה עמדו הם ותקנוה.

◆◆◆

שנינו במשנה, תפילת השחר, עד חצות. **רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות.**

ספק בדעת רבי יהודה: תפילת שחרית עד ארבע שעות, כולל השעה הרביעית, [עד ועד בכלל], או לא איבעיא להו עד ועד בכלל, או דלמא עד ולא עד בכלל.

הוכחה שעד ולא עד בכלל: רבי יהודה אומר שזמן מנחה הוא עד פלג המנחה, ואם 'עד בכלל' וגם בפלג המנחה עד הערב הוא זמן מנחה, אם כן, אין מחלוקת בין רבי יהודה לרבנן

תא שמע, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה, אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל, היינו דאיכא בין רבי יהודה לרבנן, שלרבי יהודה זמן מנחה מסתיים בפלג המנחה, ולרבנן זמן מנחה מסתיים בערב, **אלא אי אמרת עד ועד בכלל, רבי יהודה** היינו רבנן, שלשניהם הזמן מסתיים בערב.

היינו רבנן. דקס"ד כדי יהודה פלג למחוץ של מנחה למרוצה קאמר: **מספקנן של מנחה וכו'.** רבנן לטעמייהו דלמרי מפלה המוספים כל היום כמו של מנחה כלכך מדיר ורי' יהודה לטעמיה דלמר מוספין של שבת בשעות ומו"מ ים לה עוד שהות עד פלג המנחה: **שמי מפלוה כהדי דהדי.** מלי למימרין של שעה שביעית הוא זמן לשחיטה דהא למר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: **היכי משכחת לה.** כדי עבר זמן המוספים משעברה שש שעות: **פלג רלשעות.** של מנחה למחרתו ועד כלכל וחף עד פלג גב דמנח יהב פיתומא לפלג למחרתא דקמני ליה פלג מנחה מ"ש שעות חסר רביע ה"ק כו': **חף אן נמי פניא.** לרבי יהודה עד ועד בכלל: **שממאנין אם הקטנה.** קטנה שהשיקתה למה נאמר מיתת מלביה למלאוריירתא אין מיתת יורשים כלום שהרי קטנה אינה בת שעתה ואת אמר בה ואם הבן יהיה קטן: **בשמעון את הקטנה.** (בכורות כג:, ג"ב ד"ה ואמר) ואמרינן בגמ' ומיהו אין מיאון לאחיה דהא לא ידעי ואע"ג דלא מצי למיחש לה שמא תמאן שאין מכל הבהמה נשקל כשיהרג אדם, אלא שהר בלבד שפרט הכתוב השור יקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, שהרי תרנגול בירושלים הרג תינוק שנקר במוהו ונשקל אותו התרנגול. וכן הענד על המהיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. **בימי מלכות** הרשעה, מפורש בתלמוד ארץ ישראל. **כתיב וחם השמש.** (ירמיהו מינה דהיא שעה ברביעית, דאתרא דאית ביה שימשא חמים, ובאתרא דלית בה שימשא קרי, [והא] כתם היום דמשמע כל אותר הוא חמים בין בשמשא בין בטולא היא שעה שנית שהחמה נתונה בחצי הרקיע ומחמצת כל העולם. רבנן סברי בבקר בבקר דכתיב בהמיד הוא עד חצי היום שהן שש שעות, אבל בליקוט המן דכתיב בבקר בבקר חלקתו לחני שש שעות לשני בקרים, נמצא שהיו מלקטים המן עד שלש שעות, שהן חצי הבקר, ובשעה רביעית היה נמס. ור' יהודה סבר הבקר אדבע שעות כתיב בבקר דכתיב שעה אחת, וכיון דקימא לן תפלת כנגד המהיד, כמה דליה לן לאסופי של שני תמידין כך אין לנו להוסיף בתפלות. ובלתמוד ארץ ישראל שנו להא דר' יהושע בן לוי דאמר דאמרי תפלת השחר מהמיד של שחר שנאמר את הכבש האחד תעשה בבקר, תפלת המנחה מהמיד שבין הערבים. אמר ר' יוסי לא הוקשה [אלא] לקטרת שבין הערבים. אמר ר' יוחנן תפלתי קטרת לפניך משאם כפי מנחת ערב. **ביהנ' תפלת המנחה עד הערב** ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. ואתא רב חסדא [למיתי אי הלכה] כר' יהודה. ר' יהודה אומר תפלת המנחה עד פלג המנחה קטנה, שהיא י"א שעות חסר רביע שעה, נשאר מן היום שעה ורביע תשלום י"ב שעות, דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב היום וכשר להתפלל תפלת המנחה. ולא הזכרע טעם אחר מהם וגם לא נדחה, וכיון דהוה רב חסדא דרב הוה מצלי תפלת ערב של שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב היום וכשר לתפלת המנחה דאסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה. ומדשמעינן מדרב הונא ורבנן דלא מצלי עד לאורתא תפלת הערב, **ואסיקנא** השתא דלא אימנר

ג) [ע' תוס' סוכין נה. ד"ה כל שיעורין], ג) [נקמן דף כח., ד) עדויות פ"ו משנה ה' נדה דף ח., ה) [ע' תוס' מנחות מד: ד"ה ועכ"ל], ו) [קדושין נד: בכורות כו:], ז) מכילתא דרשי' פרשת בשלח, ח) [במדבר כח:], ט) [ע"ז:], י) [פס"ז].

תורה אור השלם

ו. וְלִקַּטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס.
שמות טז כא
ב. וְהָיָה אֱלֹהִי לִי בְּאֶלְעָזָר מִמֹּרַאי הוּא יָשַׁב פָּתָה הָאֶחָל בְּחֻם הַיּוֹם:
בראשית יח א

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דרב וכו' מלמכה כמ"ש. נ"ב ולפמני יום טוב וכן לענין מוקפת שבת אין צריך להוסיף קודם פלג המנחה:

גליון הש"ס

גמ' **שממאנין את הקטנה.** הקטנות כל"ו [ומפורש בנדה ח:]. שם ועל תמיד של שחר. עי' כריש"י מקלי [ד"ה ועוי] ועמוה שם לאהוריה דיה. פלפה של מוה. כן נרא"נ:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

מוסף תוספות

א. גבי הדלקת הנר. מוס' ס"ש. ב. אע"ג דסבירא לן כר' יהודה לענין תפלת הערב שהוא שחמאן, ואם יבא עד אחד ויעיד במיתת איש ויורש, משיארן אשתו על פיו. ולא דאמר שאין מכל הבהמה נשקל כשיהרג אדם, אלא שור בלבד שפרט הכתוב השור יקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, שהרי תרנגול בירושלים הרג תינוק שנקר במוהו ונשקל אותו התרנגול. וכן הענד על המהיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. **בימי** מלכות הרשעה, מפורש בתלמוד ארץ ישראל. **כתיב וחם השמש.** (ירמיהו מ"ג:). **ועל יין בן לרבעים יום.** של מגלת יין מגמו וכל לכלל יין גמור וקדיע ביה נפך שכר (נמדבר כח:). **בלרבע שעות.** ומו לו לגלמא כרבי יהושע ב"ל ולקמר בלרבע שעות לגלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: **בלמה ברבי יהודה.** דממרי לקין תמיד של שחר קבע לאחר לרבע שעות ו"ב לתפלה: **בנחירתא.** עדיות קבי בחירתא שהלכה כותו

תא שמע ושל **מוספין בב היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו ספניו וכו'.** ולא גרסי' תימא תיפוא ושל וכו' שתימא במשנה שהרי רבי יהודה שתמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. ופ"מ ורבי למה לן לזכיר אותו במשנה

ו"ל משום דלא ס"ל כוותיה דהא לתמר עד שבע שעות אבל בהא מודה לתמר עד פלג המנחה ס"ל כוותיה ומשום הכי תנן בשחרית עד חמש שעות ובהגיהת דפלג המנחה נמי משום לתמרינן נקמן דעבד כמר עבד ועבד כמר עבד עד דסבי פירושא דעבד כר' יהושע (עבד) דתמר מפלג המנחה לילית הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אכל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהושע שהתפלל בתפלת מנחה קודם פלג דפשיטא דלרבנן מודו בשעיבול לרבי יהושע:

דרך צלי שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ל' סג:) **ובלבד שלא יקדיש ושלא ישלח.** וי"ט לומר לכתם ושלא יתחיל מקבל עליו שבת מיד דבל שבת מייני שמקבל עליו שבת מיד אלבך לא היה הקדמה ונעמא משום דמ"ל כרבי יהושע וכן הך דלקמן שהתפללו של מ"ם בשבת שהתפללו של שבת ומפרש ר"ת דכ

ולא אחורי רבו. פירש"י ז"ל משום שיהא מפיק שגגתו ממשמעות נרכוו: **והנותן** שלום לרבו והמחזיר שלום. פירוש כשפר פי מפק שאינו שלום עליך רבי ויהיו לאמריכי (כ"ק דף עב:) כדי שתלת מלמיד לרב אי נמי סהוה לכתפלה קמאר ונתלמיד מבר דשרי ככל הני דלקמן:

הואיל והתפללו וכו'. כלומר נמי מלמקה לף על גב דטעותא הוא: **צלי של מוצאי שבת וכו'.** ים לומר להכא מיירי שים לו לזרך מלוה לעשות במוצאי שבת כגון נלמה למול מיעוך ולו יהיה לו יין להבדלה אם לו יקדיש דולחי לריך לזהפיק ממנו על הקדש דלחוריימא אבל בשת נמנה לו ופשיטא שלא היו ממהרים לבדילי ולהמבדל על מנלאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור אם תשיכה:

הלכה כדברי האומר רשות.

לפו דוקא רשות אבל כדפריטים לעיל (ד' כו.) ולכך נקרא רשות לעטוה עבור מלוה אחרת העומרת:

והלכתא כוותיה דרב. ומלה לקך מקרו פסוקים וקדים אין נזהוה לתפלה לרשות היא[א] (ע' תוס' לעיל ד: ד"ה אמר ר"י) ושל

לא אכנגד רבו ולא אחורי רבו ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דברי שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שאני רבי ירמיה בר אבא דדתלמיד חבר הוה והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה אמר רבא ההוא דנכנס להזיע וקודק גזירה הוה איני והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לבבריוי סלי ההוא דטעותא הואי וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבוראים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני ליבור דלא מטרחינן להו: א"ר חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל "מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל "מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס אמר ר' זירא אמר רבי אסי אמר ר' אלעזר א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה ולא של שבת בערב שבת הוה אלא של מוצאי שבת בשבת הוה: תפלת הערב אין לה קבוע: מאי אין לה קבוע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבוע כמאן דאמר "תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר "רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר "הלכה כדברי האומר רשות. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר א"ל והלא ר' יהושע אמר ל"ל "המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו א"ל והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על הגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על הגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא מת היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע עומד על שרעננו לו ועל הגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על הגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע עומד על שרעננו לו ועל הגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על הגליו ואמר אלמלא א

יום חמישי ד' שבט תש"פ **ברכות דף כז**

הגמרא מוכיחה ש'עד ועד בכלל' שהרי רבי יהודה אומר שסוף זמן מנחה הוא עד פלג המנחה, ואם כונתו 'כולל' פלג המנחה [שגם בפלג המנחה עד הערב הוא זמן תפילת מנחה - עד ועד בכלל], אם כן, **היינו רבנן,** שלשניהם זמן מנחה מסתיים בערב.

אלא מאי - מה צריך לומר, **עד ולא עד בכלל,** [ולפי זה המשנה מבוארת, שלרבי יהודה מפלג המנחה עד הערב כבר אינו זמן תפילת מנחה, ולרבנן זמן תפילת מנחה הוא עד הערב].

הוכחה שעד ועד בכלל: רבי יהודה אומר שזמן מוסף הוא עד שבע שעות, ואם 'לא עד בכלל', [ובשעה השביעית אינו זמן מוסף] כיצד אומר רבי יהודה שיש זמן שאפשר להתפלל בו גם מנחה וגם מוסף, הרי זמן מנחה בשעה השביעית ואז כבר אינו זמן מוסף

[לשון הסיפא] **אימא סיפא: ושל מוספין כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות.**

[ברייתא שמבואר בה שיש זמן שאפשר להתפלל בו גם מוסף וגם מנחה:] **ותניא היו לפניו שתי תפלות, אחת של מוסף ואחת של מנחה, מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר: מתפלל של מוסף, ואחר כך של מנחה, שזו עוברת** [שלשיטת רבי יהודה זמן תפילת המוסף עד שבע שעות] **וזו אינה עוברת** [שלתפילת מנחה יש עוד שהות שזמנה עד פלג המנחה].

[ביאור הראיה, אם לרבי יהודה זמן מוסף בסוף השעה השביעית - עד ועד בכלל, הרי בשעה השביעית אפשר להתפלל גם מוסף וגם מנחה] **אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל, היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי,** שזמן מנחה מתחיל בחצי האחרון של השעה שביעית, [שהרי מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה], וזמן מוסף עד סוף השעה השביעית.

[אבל אם לרבי יהודה השעה השביעית היא כבר לא זמן תפילת מוסף - עד ולא עד בכלל, אין זמן שאפשר להתפלל בו גם מוסף וגם מנחה, שבשעה השביעית שבה מתחיל זמן מנחה, כבר מסתיים זמן מוסף:] **אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל, היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי, כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין.**

קושיא: לפי הוכחה זו, שעד ולא עד בכלל, כיצד ניישב את תחילת המשנה

אלא מאי - מה צריך לומר, **עד ועד בכלל,** ובזה מבואר כיצד יתכן בשיטת רבי יהודה בסיפא, זמן שאפשר גם להתפלל בו מנחה וגם מוסף. אם כן, **קשיא רישא, מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן,** שאם תאמר 'עד ועד בכלל' נמצא שמה שרבי יהודה אומר שזמן מנחה הוא עד פלג המנחה, הוא כולל גם את פלג המנחה עד הערב, וזו הרי דעת רבנן.

יישוב המשנה: רבי יהודה אומר 'עד פלג המנחה', ועד ועד בכלל, אלא שכונתו לחצי הראשון של פלג המנחה שהוא שעה ורבע לפני הערב, ועל זה חולקים רבנן ואומרים שזמן מנחה הוא עד הערב

מבארת הגמרא: **מי סברת דהאי פלג מנחה** שאמר רבי יהודה, **פלג אחרונה קאמר** [החצי

השני של פלג מנחה קטנה], **פלג ראשונה קאמר** [החצי הראשון של פלג מנחה קטנה], ולפי זה זמן מנחה הוא עד החלק הראשון של פלג המנחה, ועד בכלל, נמצא שזמן מנחה הוא עד סוף זמן החלק הראשון, שהוא עד שעה ורבע לפני הערב, ולפי רבנן הזמן הוא עד הערב.

[יישוב לשון הברייתא לפי זה:] **והכי קאמר** - אף על גב שהתנא בברייתא [שהובאה לעיל] אומר 'איזו פלג מנחה מאחת עשרה שעות חסר רביע', ומשמע שלדעת רבי יהודה זמן תפילת המנחה הוא עד סוף החלק השני של הפלג, אין זאת הכונה, אלא כך כוונת התנא לומר: **אימת נפיק** [מתי יוצא ומסתיים] **פלג ראשונה, ועייל** [ונכנס ומתחיל] **פלג אחרונה, מכי נפקי** [כאשר יוצאת השעה] **אחת עשרה שעות חסר רביע** [שהוא שעה ורבע לפני השקיעה] ואז מסתיים זמן תפילת המנחה.

ראיה נוספת ש'עד ועד בכלל', וגם בשעה הרביעית הוא זמן תפילת שחרית

אמר רב נחמן: אף אנן נמי תנינא, גם אנחנו שנינו משנה, שמשמע שם שלדעת רבי יהודה זמן ק"ש הוא עד ארבע שעות, כולל השעה הרביעית. שהרי המשנה בעדויות אומרת: **רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים:**

א) **שממאנין את הקטנה** [קטנה שאביה מת, אין לה קדושין מהתורה, שקטנה אינה בת דעת, והאם אינה יכולה לקדש את בתה מהתורה, ורבנן תיקנו לה קדושין, ותיקנו שאם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו, יוצאת ומותרת לכל אדם בלא גט, והעיד רבי יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו, כמבואר במסכת יבמות].

ב) **ושמשיאין את האשה על פי עד אחד** - שאמר לה מת בעלך במדינת הים.

ג) **ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש,** כמשפט שור שנגח את האדם, דכתיב 'השור יסקל', ויש לימוד שדין זה הוא בכל בהמה חיה ועוף, ולאו דוקא בשור.

ד) **ועל יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח,** שכיון שעברו עליו ארבעים יום, כבר אינו 'מיץ ענבים' אלא יין, וראוי לניסוך, שכבר נקרא 'נסך שכר' (במדבר כח).

ה) **ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות,** והוא כדעת רבי יהודה שזמן שחרית עד ארבע שעות ולא עד חצות, ומבואר שגם בשעה הרביעית הוא זמן שחרית.

שמע מינה עד ועד בכלל, שמע מינה.

הלכה כרבי יהודה שזמן תפילת שחרית עד ארבע שעות

אמר רב כהנא: הלכה כרבי יהודה, שאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות, והוא הדין לתפלה שזמנה עד ד' שעות, **הואיל ותנן בבחירתא** [מסכת עדויות נקראת בחירתא, שהלכה כאותם עדויות, ובמסכת זו כתוב] **כוותיה** [כדעת רבי יהודה].

◆◆◆

בברייתא משמע שלדעת רבי יהודה עד ארבע שעות [ועד בכלל] הוא בוקר

שנינו בברייתא, שרבי יהודה בן בבא העיד על כמה דברים, **ועל תמיד של שחר שקרב**

בארבע שעות, וזו דעת רבי יהודה, שעד השעה הרביעית [כולל השעה הרביעית, כמבואר לעיל שעד ועד בכלל], הוא נקרא בוקר, וזמן התמיד של שחר בבקר כמפורש בפסוק.

שאלה: את ה'מן' לקטו בבוקר, ובשעה הרביעית כבר לא לקטו את המן, הרי ששעה רביעית אינה בכלל בוקר. מי הוא התנא שסובר ששעה רביעית אינה בכלל בוקר

מאן תנא להא דתנן [מי הוא התנא ששונה] שמה שנאמר על ה'מן' שירד לבני ישראל במדבר **'וחם השמש ונמס',** הכוונה היא ש**בארבע שעות** שהוא הזמן הנקרא 'וחם השמש' אז המן נמס.

[ביאור, מדוע אין מבארים ש'וחם השמש' הוא בשעה שישית:] **אתה אומר** ש'וחם השמש' הוא **בארבע שעות, או אינו אלא בשש שעות,** שהרי בשעה שישית הוא יותר חם משעה שישית.

[ביאור, הפסוק קורא לשעה שישית 'כחום היום', ולא 'וחם השמש':] **כשהוא אומר** במקום אחר 'והוא יושב פתח האוהל **כחום היום', הרי שש שעות אמור,** בפסוק השעה השישית נקראת 'כחום היום', שבשעה שישית כל המקומות חמים, וממילא ודאי ש'וחם השמש' אינו שעה שישית,

הא מה אני מקיים 'וחם השמש ונמס', בארבע שעות, שבשעה רביעית, לא חם בכל המקומות, אלא במקום שיש שמש, חם [כפי שהגמרא תוסיף ותבאר בהמשך כיצד לומדים מ'וחם השמש' שהוא שעה רביעית].

והנה על המן כתוב שלקטוהו בבוקר, ואם בשעה רביעית כבר לא לקטוהו, מוכח ששעה רביעית כבר אינה בוקר.

[מי הוא התנא שאומר שבשעה הרביעית כבר אינו בוקר:] **מני, לא רבי יהודה ולא רבנן, אי רבי יהודה,** הרי הוא אומר ש**עד ארבע שעות נמי צפרא הוא,** שהרי הוא אומר שקרבן תמיד קרב בשעה רביעית [ועד ועד בכלל] וקרבן תמיד הרי הקריבוהו בבוקר כמפורש בפסוק. **אי רבנן, עד חצות נמי צפרא הוא,** שהרי הם סוברים שזמן הקרבת התמיד הוא עד חצות, שעד אז הוא בכלל בוקר.

תשובה: אפשר לומר שדעה זו היא דעת רבי יהודה ואפשר לומר שהיא דרבנן

אי בעית אימא רבי יהודה, אי בעית אימא רבנן.

[אפשר לומר שזו דעת רבנן:] **אי בעית אימא** ברייתא זו היא דעת **רבנן.** ואף שלשיטתם עד חצות הוא בוקר, מכל מקום **אמר קרא** הפסוק אומר על המן: 'וילקטו אותו **בבקר בבקר', חלקהו לשני בקרים,** מחלקים את הבוקר לשני חלקים, והחלק הראשון נקרא 'בבקר בבקר' [-הבוקר, החלק הראשון של הבוקר], שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות, ולכן בשעה הרביעית, המן כבר נמס ולא לקטוהו.

[אפשר לומר שזו דעת רבי יהודה:] **ואי בעית אימא** ברייתא זו היא דעת **רבי יהודה.** ואף שלשיטתו בשעה הרביעית הוא עדיין בוקר, מכל מקום **האי 'בקר' יתירא,** נאמר בפסוק פעמיים 'בבקר', ו'הבוקר' המיותר שנאמר, מלמד **להקדים לו שעה אחת,** שלא לקטו את המן בשעה הרביעית [אף שהוא עדיין בוקר].

ביאור כיצד משמע בלשון 'וחם השמש' שהוא בארבע שעות

דכולא עלמא מיהא, 'וחם השמש ונמס' הוא בארבע שעות, מאי משמע?

אמר רבי אחא בר יעקב: אמר קרא 'וחם השמש ונמס', איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן [במקום שיש שמש, חם. ובמקום שיש צל, צונן], **הוי אומר בארבע שעות,** [ואין זה קודם ארבע שעות, שקודם ארבע שעות, אף במקום שיש שמש, צונן].

◆◆◆

שנינו במשנה **תפלת המנחה עד הערב וכו',** רבי יהודה אומר עד פלג המנחה.

הכרעת ההלכה בסוף זמן תפילת מנחה ותחילת זמן ערבית

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: התם [שם], לגבי סוף זמן תפילת שחרית, **אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה** שזמנה עד ארבע שעות, **הואיל ותנן בבחירתא כוותיה** [הואיל ושנינו במסכת עדויות כדעת רבי יהודה], **הכא** [לגבי סוף זמן תפילת מנחה] **מאי** [כדעת מי ההלכה]?

אישתיק, ולא אמר ליה ולא מידי [רב יצחק שתק ולא אמר דבר לרב חסדא].

הוכחה מהנהגת רב שהלכה כרבי יהודה

אמר רב חסדא: נחזי אנן [נראה אנחנו], **מדרב מצלי** [מכך שרב התפלל תפילת ערבית] **של שבת** וקיבל עליו שבת **בערב שבת מבעוד יום, שמע מינה הלכה כרבי יהודה,** שזמן תפלת המנחה עד פלג המנחה, ומפלג המנחה הוא זמן תפלת ערבית.

הוכחה מהנהגת רב הונא ורבנן שאין הלכה כרב

אדרבה, מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא [לא היו מתפללים עד הערב], **שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה.**

אין הכרעה בהלכה זו, ואפשר לנהוג למעשה או כחכמים או כרבי יהודה

השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [עכשיו, שלא נאמר הלכה לא כדעה זו ולא כדעה זו] **דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד** [מי שעשה כדעה זו, עשה. ומי שעשה כדעה זו, עשה].

◆◆◆

מעשה ברב שהתפלל תפילת ערבית של שבת בערב שבת, ורב ירמיה התפלל מאחוריו

רב איקלע לבי גניבא - האמורא רב היה בבית של אדם שקראו לו גניבא, **וצלי** [ורב התפלל] תפילת ערבית **של שבת בערב שבת, והוה מצלי** [והיה מתפלל] **רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב** [מאחורי רב], **וסיים רב, ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה** - ורב לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל, כלומר, לא עבר לפניו כדי ללכת ולשבת במקומו, אלא עמד על עמדו, כיון שרב ירמיה היה עדיין באמצע תפילת שמונה עשרה, ואסור לפסוע ולעבור לפני אדם שמתפלל שמונה עשרה.

שלשה דינים שאנו לומדים ממעשה זה

שמע מינה תלת.

שמע מינה, מתפלל אדם של שבת בערב שבת.

ושמע מינה, מתפלל תלמיד אחורי רבו.

ושמע מינה, אסור לעבור כנגד המתפללין.

ממעשה זה יש ראיה לדברי רבי יהושע בן לוי שאסור לעבור כנגד המתפלל

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לעבור כנגד המתפללין.

קושיא: כיצד רבי אמי ורבי אסי עברו לפני המתפלל

איני [האמנם], **והא רבי אמי ורבי אסי חלפי?**

תירוץ: הם עברו מחוץ לד׳ אמותיו של המתפלל

רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי.

שאלה: כיצד רבי ירמיה התפלל מאחורי רב שהיה רבו

מקשה הגמרא: **ורבי ירמיה, היכי עביד הכי** [כיצד עשה כך, להתפלל מאחורי רב שהיה רבו]? **והא אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם** [עמוד ב] **לא כנגד רבו** [אצל רבו, שמראה כאילו הם שוים], **ולא אחורי רבו** [שזה גם יוהרא],

[ברייתא נוספת שאסור להתפלל מאחורי רבו:] **ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו,** כשאר כל אדם, שאומר לו ׳שלום עליך׳, ולא אומר לו ׳שלום עליך רבי׳, **והמחזיר שלום לרבו** [כשאר כל אדם], **והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל.**

תשובה: רב ירמיה היה תלמיד חבר של רב ולכן היה מותר לו להתפלל מאחורי רב

עונה הגמרא: **שאני רבי ירמיה בר אבא, דתלמיד חבר הוה.**

[ראיה שרבי ירמיה היה תלמיד חבר של רב, ממה ששאל אותו שאלה בלשון נוכח ולא בגוף שלישי] **והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב, מי בדלת** - באותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת, אמר רבי ירמיה לרב: מי בדלת מן המלאכה, הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך.

אמר ליה רב: **אין, בדילנא** [כן, בדלתי ממלאכה].

ומכך שרב ירמיה אמר לרב ׳מי בדלת׳, **ולא אמר** לו, **מי בדיל מר,** שמע מינה שרב ירמיה היה תלמיד חבר של רב.

◆ ◆ ◆

שאלה: בתשובת רב מבואר שהוא פרש ממלאכה כשהתפלל תפילת שבת מבעוד יום, וקשה ממעשה שרבי לא פרש ממלאכה כשקיבל שבת מבעוד יום

שואלת הגמרא: **ומי בדיל** - וכי רב בדל ממלאכה, כאשר התפלל תפילת ערבית של שבת מבעוד יום?

והאמר רבי אבין, פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת, ונכנס למרחץ, ויצא, ושנה לן פרקין, ועדיין לא חשכה, ומכך מוכח שאם מתפללים ערבית של שבת מבעוד יום מותר לעשות מלאכה, שהרי בשבת אסור להכנס למרחץ.

תשובה: רבי לא עשה מלאכה כשקיבל שבת מבעוד יום

אמר רבא: ההוא דנכנס להזיע - רבי לא רחץ במרחץ, אלא נכנס להזיע מחום בית המרחץ, **וקודם גזירה הוה,** לפני שגזרו על הזיעה.

שאלה: הרי אביי התיר לעשות מלאכה כשקיבל שבת מבעוד יום

שואלת הגמרא: **איני** [האמנם], **והא** [והרי] **אביי שרא ליה** [התיר לו] **לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי** [לעשן סלים בגפרית לאחר שהתפלל תפילת שבת מבעוד יום?

תשובה: אביי התיר באופן שהתפללו בטעות שחשבו שחשיכה, אבל אם התפלל בכוונה של שבת בערב שבת אסור לעשות מלאכה

מתרצת הגמרא: **ההוא טעותא הואי** [מה שאביי התיר לרב דימי לעשות מלאכה לאחר שקיבל שבת מבעוד יום, היה זה במקרה שלא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת, אלא יום המעונן היה ורב דימי חשב שחשכה ואחר כך הסתלקו העננים וראה שהוא יום].

שאלה: מדברי רבי מבואר שאף אם קיבל שבת בטעות הרי זו קבלה

שואלת הגמרא: **וטעותא מי הדרא** [וכי טעות חוזרת] וקבלה בטעות מתבטלת ואינה קבלה:

והא אמר אבידן: פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם לומר חשכה הוא, ונכנסו לבית הכנסת והתפללו תפילת ערבית **של מוצאי שבת בשבת,**

ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי, ואמר הואיל והתפללו התפללו - ולא הצריכם רבי לחזור ולהתפלל משתחשך, שתפילה מבעוד יום אפילו בטעות מועילה. וכן גם לענין קבלת שבת בערב שבת מבעוד יום, שהוא תוספת שבת על ידי תפילה, אפילו אם התפלל מבעוד יום מחמת טעות, התפילה מועילה, והקבלה שעל ידי התפילה, לא מתבטלת.

תשובה: דברי רבי נאמרו על ציבור ולא על יחיד

מתרצת הגמרא: **שאני צבור דלא מטרחינן להו** - במקרה של 'אבידן' היה זה ציבור שלם שהתפלל, ואת הציבור לא מטריחים להתפלל פעם נוספת, אף אם תפילתם היתה מבעוד יום [לאחר פלג המנחה] בטעות.

אבל באופן של רב דימי, היה זה טעות של יחיד, שרק הוא קיבל שבת בטעות, וקבלת יחיד שהיא מחמת טעות, מתבטלת.

✦✦✦

רב התפלל תפילת ערבית של שבת בערב שבת

אמר רבי חייא בר אבין: רב צלי של שבת בערב שבת.

רב יאשיה התפלל תפילת ערבית של מוצאי שבת בשבת

רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת.

ספק: המתפלל של שבת בערב שבת, האם יכול לומר קידוש על הכוס בערב שבת

רב צלי של שבת בערב שבת. אומר קדושה על הכוס, או אינו אומר קדושה על הכוס.

ראיה מדברי רב נחמן בשם שמואל שאומר קידוש על הכוס בערב שבת

תא שמע, דאמר רב נחמן אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ואומר קדושה על הכוס. והלכתא כוותיה.

ספק: המתפלל תפילת ערבית של מוצאי שבת בשבת, האם יכול לומר הבדלה על הכוס בשבת

רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת. אומר הבדלה על הכוס, או אינו אומר הבדלה על הכוס.

ראיה מדברי רב יהודה בשם שמואל שאומר הבדלה בשבת

תא שמע, דאמר רב יהודה אמר שמואל: מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת, ואומר הבדלה על הכוס.

אמוראים בשם רב: 'מעשה רב' של רבי ישמעאל ברבי יוסי שהתפלל בצד 'עמוד' זה, תפילת ערבית של שבת בערב שבת

אמר רבי זירא, אמר רבי אסי, אמר רבי אלעזר, אמר רבי חנינא, אמר רב: בצד עמוד זה, התפלל רבי ישמעאל ברבי יוסי, תפילה **של שבת בערב שבת.**

עולא: ה'מעשה רב' היה ברבי אלעזר ברבי יוסי שהתפלל בצד עץ דקל תפילת מוצאי שבת בשבת

כי אתא עולא אמר: בצד תמרה הוה, ולא בצד עמוד הוה.

ולא רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה, אלא רבי אלעזר ברבי יוסי הוה.

ולא של שבת בערב שבת הוה, אלא של מוצאי שבת בשבת הוה.

✦✦✦

שנינו במשנה **תפלת הערב אין לה קבע.**

מה פירוש המשנה

מאי אין לה קבע?

אי אפשר לפרש שהכונה שזמן תפילת ערבית כל הלילה

אילימא [אם תאמר שהפירוש הוא] **דאי בעי מצלי כוליה ליליא** [שאם רוצה יכול להתפלל תפילת ערבית כל הלילה], **ליתני** [שהתנא יאמר] **תפלת הערב כל הלילה.**

פירוש המשנה הוא: תפילת ערבית אין קבע לחובתה שהיא תפילת רשות

אלא, מאי אין לה קבע, כמאן דאמר תפלת ערבית רשות.

[מחלוקת התנאים אם תפילת ערבית רשות או חובה:] **דאמר רב יהודה אמר שמואל: תפלת ערבית, רבן גמליאל אומר, חובה. רבי יהושע אומר, רשות.**

מחלוקת אביי ורבא בהכרעת ההלכה במחלוקת זו

אמר אביי: הלכה כדברי האומר חובה. ורבא אמר: הלכה כדברי האומר רשות.

מעשה בענין 'תפילת ערבית' רשות או חובה

תנו רבנן, מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו התלמיד: **תפלת ערבית. רשות או חובה.**

אמר ליה רבי יהושע: **רשות.**

בא התלמיד **לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?**

אמר לו רבן גמליאל: **חובה.**

אמר לו התלמיד: **והלא רבי יהושע אמר לי רשות?**

אמר לו רבן גמליאל: **המתן, עד שיכנסו בעלי תריסין** [חכמים המנצחים זה את זה בהלכה] **לבית המדרש,** כלומר, תשאל שאלה זו בבית המדרש, במעמד החכמים.

כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל, תפלת ערבית רשות או חובה.

אמר לו רבן גמליאל: חובה.

אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה?

אמר לו רבי יהושע: לאו.

אמר לו רבן גמליאל: **והלא משמך אמרו לי רשות.**

אמר לו רבן גמליאל: **יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך,** תאמר את שיטתך בעניין זה.

רבי יהושע מודה שאמר תפילת ערבית רשות

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת,

ועכשיו שאני חי והוא חי, היאך יכול החי להכחיש את החי, ועל כרחי אני צריך להודות שאמרתי שתפילת ערבית רשות.

רבן גמליאל לא מניח לרבי יהושע לשבת

היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו.

העם אומר לחוצפית התורגמן שיפסיק לתרגם ולומר לעם את דרשתו של רבן גמליאל, כיון שהוא מצער את רבי יהושע ואינו נותן לו לשבת

עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן [שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל] **עמוד** [שתוק מלתרגם את דרשת רבן גמליאל]. **ועמד** [ושתק].

חכמים רוצים להעביר את רבן גמליאל מנשיאותו כיון שציער את רבי יהושע במקרה זה ובמקרים נוספים

אמרי, עד כמה נצעריה וניזיל,

בראש השנה אשתקד [שנה שעברה] **צעריה** [כמבואר במסכת ראש השנה, שרבן גמליאל אמר לרבי יהושע 'גוזר אני עליך, שתבא אצלי במקלך ובמעותיך, ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך'].

בבכורות [במסכת בכורות דף לו], **במעשה דרבי צדוק צעריה,** כמבואר המעשה בגמרא שם.

הכא נמי צעריה [כעת רבן גמליאל גם ציער את רבי יהושע],

תא ונעבריה - בואו ונעביר אותו מן הנשיאות.

דיון החכמים את מי להעמיד לנשיא במקום רבן גמליאל

מאן נוקים ליה [את מי נעמיד לנשיא במקום רבן גמליאל].

נוקמיה לרבי [נעמיד את רבי] **יהושע,** אי אפשר כיון ש**בעל מעשה הוא,** ויהיה בזה לרבן גמליאל יותר צער.

נוקמיה לרבי [נעמיד את רבי] **עקיבא, דילמא עניש ליה** [שמא יעניש אותו רבן גמליאל], **דלית ליה** [שהרי אין לו לרבי עקיבא] **זכות אבות.**

חכמים רוצים להעמיד את רבי אלעזר בן עזריה במקום רבן גמליאל

אלא נוקמיה לרבי [נעמיד את רבי] **אלעזר בן עזריה דהוא חכם, והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא.**

הוא חכם, דאי מקשי ליה מפרק ליה [שאם יקשה לו רבן גמליאל קושיות, הוא ידע לתרצם].

והוא עשיר, דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח [שאם יהיה צורך לתת מעות לבית הקיסר, גם הוא ילך ויתן].

והוא עשירי לעזרא, דאית ליה [שיש לו] **זכות אבות, ולא מצי עניש ליה** [ורבן גמליאל לא יוכל להעניש אותו].

חכמים שואלים את רבי אלעזר בן עזריה אם מוכן להיות נשיא

אתו [באו] **ואמרו ליה** לרבי אלעזר: **ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא** [נוח לו לכבודו להיות ראש הישיבה]?

רבי אלעזר מתייעץ עם אשתו בענין קבלת הנשיאות

אמר להו רבי אלעזר בן עזריה: **איזיל ואימליך באינשי ביתי** [אלך ואתייעץ עם בני ביתי].

אזל ואמליך בדביתהו [הלך רבי אלעזר בן עזריה, והתייעץ עם בני ביתו אם לקבל את הנשיאות].

אמרה ליה אשתו:

ושל מוספין כל היום. מקשה הרב רבינו שמעון ז"ל למלמדי ספרק תמיד נאמר (לקמן מח.). מוספין בשם בזיכין בשבע וכ"ש ס"מ למעלה מאל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי ס (פ"ש ד' יד) ומאמע שהמוספין היו נאמרין עמו. ומירץ דהתם מיירי בשבת(ס):

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכלן יש ליזהר ביותר להתפלל תפלת שחרית קודם שיגיע שעת ומחלה דליכא קודם שיגיע שעת המנחה דלמ"ל הוי ליה להתפלל תפלת המנחה קודם[א] והר"ר אומר למינו ליה דהא דקאמר תפלת המנחה קודם שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו לכתחלה אבל בדיעבד אפילו התפלל תפלת המנחה קודם שיגיע שעת תפלת שחרית אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת המנחה כיון דלא עבר אלא על סדר התפלות בלבד ואין בזה משום הקדמת תפלה לזמנה וא

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

ביון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור למעום כלום וכו'. ומיהו ליכא למיגזר משום מפקיעין ומפילו מן המלוה ולא גזרינן

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא א"ל אמאי לא טעמת מידי ואתית א"ל לא סבר לה מר להא דרב

הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין א"ל אביי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי א"ל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן אאסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור א"ל לאו אתמר עלה א"ר אבא בבצבור שנו ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כרביב"ל כרב הונא הא דאמרן כריב"ל דאריב"ל [ו]ביון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** ת"ר גבכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר [א] על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת"ר *כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ היתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני מ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים אם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון ישתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם ואמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פני כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא: **מתני'** רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר יאם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום שכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור [ב]יהי צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו בנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו בנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** ת"ר *הני י"ח בנגד מי אי"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני [ג]כנגד י"ח מזכורות שאמר דוד יבהבו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע (ד) א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה: ואמר ר' תנחום אמר רבי יהושע בן לוי ההמתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפק כל חוליות שבשדרה עולא אמר יעד כדי שיראה איסר בנגד לבו רבי חנינא אמר יכיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא יוהוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הווין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א"ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת"ר זשמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה והשקיף

ממקום למקום כמו שהולכין בספינה הקטנה. או באסדא שהם כבלים הנתונין ברגלי הכלואים בבית הכלא. ר"ח התקין שמעון הפקולי וכו'. פירוש, בתחלה היו מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות והאמצעיות בלא סדר ידוע לכל, אלא כל אחד כפי מה ששמע מרבו, וכיון דבא שמעון הפקולי ותיקן לפני רבן גמליאל ביבנה, התסדיר ר"ח ברכות על הסדר שאנו מתפללין עכשיו, נתישרו הדברים בעיני רבן גמליאל וקבעם לכל להיות הכל מתפללין סדר אחד. אבל ברכת המינים לא היתה בידו בסודות [מרבו]. ירד [עמד] שמואל [מקטן] ותקנה בכלל אלו ר"ח מרבותו, ותקלו הצבור רגלן להיות מתפללין בענין הזה. לשנה אחרת ירד שמואל הקטן לפני התיבה, וספר אימת הציבור התחיל בברכת המינין ושבח טוב טופסה, וכיון שהוא תיקנה לא העבירוהו מלפני התיבה והוידוי אחר תחנינו, אלא המתינו עד שנזכר מטופסה השלים התפלה.

לעיין משפט נר מצוה

לב א ב מיי' פ"ג מהל' תפלה כהלכה טז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' ק"ז סעי' ב:

ג ג מיי' פ"ג שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעי' ג:

מא ד מיי' שם וסמג שם טור שו"ע או"ח סי' רלב סעי' ג:

מב ה מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה כג סמג עשין טו טור שו"ע או"ח סי' קי סעיף ח:

מג ו טור וש"ע או"ח סימן ס סעיף ג:

מד ז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ב סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סי' קי סעיף ה:

מה ח ט מיי' פ"ג שם סמג שם טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ד:

מו י כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

רב ניסים גאון

רבן גמליאל אומר בכל יום אדם מתפלל י"ח. בתלמוד ארץ ישראל התכזרו עוד שמעתי אחרים (כעין) [אלאי צ"ל על שתקנו י"ח] תוספת על מה שיש בתלמודינו דאמרינן ר' חנניה בשם ר' פינחס כנגד י"ח פעמים שאבות כתוכין בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם ר"ט הן אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מיתנון אם יאמר לך אדם י"ז הן אמור לו ויקרא בהן שמי ושם אבותי מיתנון הוא ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן כנגד י"ח צירופים שכתב בפרשת משנן שני אמר ר' חייא בר אדא ובלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דסיפרא: היה יושב בספינה או באסדא. בגמ' דבני מערבא גרסי היא אסדא היא דספרזות דכתיב (דברי הימים ב ב) ונבראם לך דספרזות על ים יפו:

רבינו חננאל

דאמר ר' יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה **אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.** אין הלכה כה"א דריב"ל. [**מתני'**] ר' **אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.** ואוקמוה רבנן מאי קבע, כל שאינו אומרה בלשון תחנונים, ויקיבא לן כותיהו. ואע"פ דתניא עליה כמשארי, אם מתפלל בלשון תחנונים יצא, כדתניה ואתחנן אל יי"י. הא דרבה ור' יוסף דאמרי [תרווייהו] מאי הוא קבע כל שאינו מחדש דבר בתפלתו, ויתיה, דהא אפי' ר' זירא דגברא רבה הוא, הוה מסתפר לחדית פילכא בצלותיה דלמא אתי ליה שורתנא, כל שכן וחלחה, והא דאמרי אבבי ור' חנינא בר אבון דכל מי שעשה תפלתו קבע [להתפלל] קורס דמרומי הכמה אין תפלתו תחנונים, ואיכסיהינו מדרי' יוחנן [דאמר] מצוה להתפלל עם דמרומי חכמה, ואמר ר' זירא מהאי קרא דיראין עם שמש ולפני יראו דור וגו', הא ליתי עלה במערבא שמא נטרפה לו שעה, כלומר כל דהדחק תפלת מנחה עם דמרומי חכמה אם יזדמן לו טורדה שעה ולא תפלל השד משמש ונמצא בטל מן התפלה, הילכך להקדים כמעט טפי עדיף. פירוש **פרשת העבור** ר' חסדא אמר בשנה שעברו ישראל על הנהר והם בצרה כאשה עוברה שאחה מלא עליהם זעם ועברה ומעברה עליהם משברי גליך יהוי כל צרכיהם לפניך. **ירושלמי:** ר' אחא בשום ר' (אמ') [אסא] כל זמן ששליח ציבור עובר לפני התיבה והובע צרכי עמך ישראל מלפניך. **ואמר ר' חנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפק כל חוליות שבשדרה.** פיקוח תלתי פיקוח, כלומר כל דהדחק תפלת מנחה עם דמרומי חכמה אם יזדמן לו טורדה כדרסינן בפרק קמא דסוכה, מפקפק ונוטל אחת מבניתים. וכשכורע אדם וכופף קומתו מתפתחות החוליות ונראות כי מתפתחות החוליות מבחוץ ומסתתמות מבפנים, ודוגמא לדבר קשרי אבטבעותיו. **עולא אמר עד שיראה איסר בנגד לבו.** פי' עד שיראה איסר בנגד לבו. יש מי שאומר שכשכופף אדם עצמו מתקפל כיוצרו בתוך

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיי בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיי כָּבוֹד וְעֹז:
תהלים כט א
2. קוֹל יי עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יי עַל מַיִם רַבִּים:
תהלים כט ג

הגהות הב"ח

(ה) גמ' תוכיח שכן"ש ר' לוי אמר כנגד: (ו) רש"י ד"ה שיתפקפק וכו' עד ולמעלה:

גליון הש"ס

גמ' בשהלה"א. במק"ס נרשם פרק כ"ש פרק ג' מן כן מוריס. וע"ש עוד אחה שיעיש: שם הני י"ח כנגד מי. עי' מלכים תמוחלת ל"ש ואילו עוד אחה שעמים. ל"ש פרק ג' מ"ב ועוד אחה: אמר עד ל"ח מזכורות שאמר דוד כנגד לה':

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא תומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. כל זה ל"ל למעלה קודם ולא תכשל:

לעזרי רש"י

פי"ק. מעבר. ציים"ש [צד"ק]. סד (מכשיר הכובל את הרגלים). דדיי"ל [ד"ד]. דספרזות. ולו"ם. אסדה. קוטרי"ן. כותנה.

מוסף רש"י

נר ישראל. שתמה מאיר עיני חכמים (עדיני י.). **על הסדר.** משמעמן שקבלוהו (מגילה יז. ע"ש בגמ').

רבינו חננאל (המשך)

מעיר ונראה הסתום, והוא הנקרא צפור נפש שבשלהי החזה [באמצעיתו בולם] והוא קשיעור איסר. ויש מי שאומר עד שיכוף קומתו ויראה איסר מוכל בארץ כנגד לבו, מפני שהאיסר מטבע קטן, ואם לא ישוח [ויעיין] אינו מביטו בארץ בעת שהוא מכוון ומוכל כנגד לבו. ר' נחוניא אומר כיון שנענע ראשו וכו'. פי', שהרכין בראשו [ומתראה כבודע. דיי. ויקיבא לן כוותיה. מיהו מאן דתורת וכרע שובא טפי כדיע. דהא ר' ששת כי כרע כדיע כחזרא, שהוא רך ובכפף הרבה, וכי זקיף זקיף כחזרא [שזוקף הראש להתהלה]. **יחזיר פניו.** פי' כנגד מקום התפלה. **היה יושב בספינה או באסדא.** פי' אסדא דספרזות כדכתיב דספרזות על ים יפו. ירושלמי: היא אסדא היא אסקריא היא דספרזות. פי' קורות רבות קשורות כולן אחת אל אחת ואחת אל אחת, והולכין בהן בנהרות

ב) שבת קף ט:, ג) ר"י ויסיו, ג) תוספתא פ"ג, ד) [ב"מ ס:, ה) [נקמן כט:], ו) [נקמן כט:], ז) [נקמן כט:], ח) [תענית כה: ד"ה פתח].

יום שישי ה' שבט תש"פ **ברכות דף כח**

חכמים רצו להעביר את רבן גמליאל מהנשיאות ולמנות את רבי אלעזר בן עזריה במקומו, כששאלו את רבי אלעזר בן עזריה אם נוח לו לקבל את הנשיאות, אמר שילך להתייעץ עם אשתו. אמרה לו אשתו **דלמא מעברין לך** [שמא יעבירו אותך, ויורידוך מן הנשיאות בשביל אחר].

אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר [משל שאנשים אומרים: ישתמש אדם יום אחד בכוס זכוכית יקרה שיש לו, ויתכבד בה. ולמחר אם הכוס תשבר, תשבר]. כלומר ימנו אותי לנשיא, ואם יעבירו אותי אחר כך, יעבירו.

אמרה ליה אשתו: **לית לך חיורתא** [אין לך שערות לבנות כזקן], ונאה לדרשן להיות זקן.

ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה [באותו יום היה רבי אלעזר בן עזריה בן שמונה עשרה שנה] **אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא** [אירע לו נס והתהפכו לו שמונה עשרה שורות לבנות כזקן]

[ע"פ מעשה נס זה מבואר מה שראב"ע אומר שהוא 'כבן שבעים שנה':] **היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה,** שרק היה נראה כמו בן שבעים, אף שבאמת היה צעיר.

ביום שמינו את רבי אלעזר בן עזריה, נתנו לכל אחד להכנס לבית המדרש [גם לתלמיד שאינו ראוי]

תנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי [באותו יום נוספו כמה ספסלים בבית המדרש].

מחלוקת אם נוספו ארבע מאות ספסלים או שבע מאות

אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי, ורבנן.

חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי.

וחד אמר: שבע מאה ספסלי.

חלשה דעתו של רבן גמליאל

הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, כשראה שנתוספו בבית המדרש באותו יום תלמידים רבים, **אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל,** והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא.

אחזו ליה בחלמיה [הראו לרבן גמליאל בחלום], **חצבי חיורי דמליין קטמא** [כדים לבנים שמלאים אפר] לרמז, שגם אלו שבאים לבית המדרש הם נראים לבנים [צדיקים] אבל באמת הם 'מלאים אפר' שבפנימיותם אינם ראויים.

ולא היא - ואין זה כך, **ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה** [שלא הראו לו זאת בחלום, אלא כדי ליישב את דעתו].

ריבוי התורה שהיה באותו יום

תנא, מסכת **עדיות בו ביום נשנית.**

וכל היכא דאמרינן [מקום שנאמר במשנה] **'בו ביום', ההוא יומא הוה.**

ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בספק **בבית המדרש שלא פירשוה,** שמתוך שרבו התלמידים בבית המדרש באותו יום, התרבה החידוד והפלפול.

גם רבן גמליאל בא לבית מדרש באותו יום

ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן, בו ביום, בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל?

אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל.

אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל.

אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה".

אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין, כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר 'ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים', וכל דפריש מרובא פריש, כיון שכל העמים התפזרו ונפרשו ממקומם, הרי הכלל הוא שכשאנו מסופקים על איסור שנפרש ממקומו מה דינו, הולכים אחרי הרוב, והרוב אינם עמונים.

אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר. 'ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה", וכבר שבו, וכיון שהעמונים נמצאים במקומם, הרי מי שהתגייר מעמון אסור הוא לבוא בקהל.

אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר 'ושבתי את שבות עמי ישראל', ועדיין לא שבו, וכשם שבני ישראל לא שבו, כך גם עמון לא שבו למקומם, וגר זה מותר לבוא בקהל, שדנים אותו לפי הרוב, והרוב אינם עמונים.

מיד התירוהו לבא בקהל.

רבן גמליאל הולך לפייס את רבי יהושע כיון שראה שפסקו הלכה כמותו בענין הגר העמוני

אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע.

כי מטא לביתיה [כאשר רבן גמליאל בא לביתו של רבי יהושע], **חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן** [ראה את כותלי ביתו של רבי יהושע שהיו שחורות].

אמר לו רבן גמליאל: **מכותלי ביתך, אתה ניכר, שפחמי** [שעושה פחמים] **אתה.**

אמר לו רבי יהושע: **אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים, במה הם מתפרנסים, ובמה הם נזונים.**

אמר לו רבן גמליאל: **נעניתי לך,** [דברתי כנגדך יותר מן הראוי], **מחול לי.**

לא אשגח ביה רבי יהושע לא קיבל את בקשת רבן גמליאל למחול לו.

אמר לו רבן גמליאל: **עשה בשביל כבוד אבא.**

פייס - רבי יהושע קיבל את הדברים, והתפייס.

הכובס הולך לבית מדרש להודיע שרבי יהושע התפייס

אמרו: מאן ניזיל, ולימא להו לרבנן.

אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא.

שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא, שלח רבי יהושע את הכובס לבית המדרש שיאמר דברים אלו בשמו: **מאן דלביש מדא ילבש מדא** [מי שרגיל ללבוש את המעיל ילבש, כלומר מי שרגיל בנשיאות יהיה נשיא, שרבן גמליאל יחזור ללבוש את המעיל ולהיות ה'נשיא'].

ומאן דלא לביש מדא [ומי שלא לובש את המעיל], **יימר ליה למאן דלביש מדא** [יאמר למי שלובש את המעיל], **שלח מדך ואנא אלבשיה** [שלח את המעיל ואני אלבישו], כלומר אין ראוי שמי שאינו הנשיא ואינו 'לובש את המעיל' יקח את הנשיאות מהנשיא.

רבי עקיבא מבקש לסגור את הדלת

אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי [תסגרו את הדלת], **דלא ליתו עבדי דרבן** [שלא יבואו עבדיו של רבן] **גמליאל, ולצערו לרבנן** [ויצערו את רבנן, בנסיון להחזיר את רבן גמליאל לנשיאות].

רבי יהושע הולך בעצמו לומר שהוא התפייס ושיחזירו את רבן גמליאל לנשיאות

אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו [עדיף שאני ילך בעצמי לחכמים לומר להם שהתפייסתי].

אתא טרף אבבא [בא רבי יהושע ודפק בשער].

אמר להו רבי יהושע לחכמים, **מזה בן מזה** כהן שהוא מזה את מי האפר של פרה אדומה, והוא בן כהן, **יזה** הוא ראוי להזות. כלומר מי שהוא נשיא בן נשיא, ימשיך להיות נשיא.

ושאינו ואין זה ראוי שמי שהוא **לא מזה, ולא בן מזה, יאמר למזה בן מזה: מימיך מי מערה, ואפרך אפר מקלה** - כלומר המים שאתה מזה אינם טובים, שאינם מים חיים, אלא סתם מים ממערה, והאפר שלך אינו אפר של פרה אדומה, אלא אפר סתם, אפר הקלוי בתנורים ובכירות.

רבי עקיבא מקבל את דברי רבי יהושע

אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע נתפייסת, כלום עשינו אלא בשביל כבודך, למחר אני ואתה נשכים לפתחו.

האופן שבו חכמים החזירו את רבן גמליאל לנשיאותו

אמרי, היכי נעביד, נעבריה - אם נעביר את רבי אלעזר בן עזריה מהנשיאות, הרי **גמירי** [למדנו], **מעלין בקדש ואין מורידין.**

אם **נדרוש מר חדא שבתא** - שבת אחת רבן גמליאל ידרוש, **ומר חדא שבתא** - ושבת אחת רבי אלעזר בן עזריה ידרוש, **אתי לקנאויי** - יביא הדבר לידי קנאה, שרבן גמליאל שהיה נשיא שווה לרבי אלעזר בן עזריה.

אלא, לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתי [שלש שבתות], **ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא** [שבת אחת].

והיינו דאמר מר, וזה מה שכתוב: **שבת של מי היתה, של רבי אלעזר בן עזריה היתה,** שהיו שבתות שרבן גמליאל דרש, והיו שבתות שרבי אלעזר בן עזריה דרש.

מי הוא התלמיד ששאל את השאלה אם תפילת ערבית רשות או חובה

ואותו תלמיד ששאל תפלת ערבית רשות או חובה, **רבי שמעון בן יוחאי הוה.**

◆◆◆

שנינו במשנה **ושל מוספין כל היום.**

אמר רבי יוחנן: ונקרא פושע מי שמאחר כל כך, להתפלל מוסף לאחר שבע שעות.

דעת תנא קמא: מי שצריך להתפלל מנחה ומוסף, מקדים את מנחה

תנו רבנן, היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה [מאחר שהגיע זמנה, כדי להקדימה בתחלת זמנה, שלא יקרא פושע גם עליה], **ואחר כך מתפלל של מוסף,** [וזמן מוסף לרבנן כל היום], **שזו תדירה וזו אינה תדירה.**

דעת רבי יהודה: מי שצריך להתפלל מנחה ומוסף, מקדים את מוסף

רבי יהודה אומר: מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת [שלרבי יהודה זמן מוסף עד שבע שעות] **וזו מצוה שאינה עוברת.**

רבי יוחנן: הלכה כתנא קמא ולא כרבי יהודה

אמר רבי יוחנן: הלכה, מתפלל של מנחה, ואחר כך מתפלל של מוסף.

מעשה ברבי זירא שכשחלה וישב בפתח ביתו של רבי נתן בר טובי כדי לקום מלפני החכמים, אמר לו רבי נתן בר טובי את המאמר הנ"ל בשם רבי יוחנן שאין הלכה כרבי יהודה

רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה [כאשר היה חלש מלימודו] **הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי** [היה הולך ויושב בפתח שבבית] **רבי נתן בר טובי, אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא** [כשהחכמים, תלמידי רבי נתן יעברו, אקום מפניהם ואקבל שכר].

נפק אתא [יצא ובא] **רבי נתן בר טובי. אמר ליה** רבי זירא **מאן אמר הלכה בי מדרשא** [מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כרבי יהודה]?

אמר ליה רבי נתן בר טובי: **הכי** [כך] **אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבי יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה.**

אמר ליה רבי זירא: **רבי יוחנן אמרה?**

אמר ליה רבי נתן בר טובי: **אין.**

רבי זירא חוזר על מאמר זה ארבעים פעמים

תנא מיניה ארבעין זמנין [שנה זאת ממנו ארבעים פעם].

אמר ליה רבי נתן בר טובי: **חדא היא לך, או חדת היא לך** [אחת היא לך, שלא למדת דבר משמו של רבי יוחנן אלא זו בלבד, לכך חביבה היא לך. או חדשה היא לך, שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה]?

אמר ליה רבי זירא: **חדת היא לי, משום דמספקא לי ברבי יהושע בן לוי** - סבור הייתי שרבי יהושע בן לוי אמרה.

♦ ♦ ♦

המתפלל תפילת מוסף לאחר שבע שעות

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר 'נוגי ממועד אספתי ממך היו', מחמת שהעבירו מועדי התפלות והחגים, יהיו נוגים ואסופים וכלים.

מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא [לשון של שבר הוא]?

כדמתרגם רב יוסף: תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל [שבר יבוא על שונאיהם של בית ישראל, (הכונה לבני ישראל אלא שאין רוצים לומר זאת, שלא להוציא דבר רע)] **על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים** [על שאיחרו זמני המועד שבירושלים].

המתפלל תפילת שחרית לאחר ד' שעות

אמר רבי אלעזר: כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר 'נוגי ממועד אספתי ממך היו'.

מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא? דכתיב 'דלפה נפשי מתוגה'

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: 'בתולותיה נוגות והיא מר לה',

♦ ♦ ♦

רב אויא היה חולה ולא בא לשיעור של רב יוסף

[עמוד ב] **רב אויא חלש** [חלה] **ולא אתא לפרקא דרב** [ולא בא לשיעור של רב] **יוסף,** שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא, והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין, ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין.

למחר כי אתא [כאשר בא], **בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב** [רצה אביי להניח את דעתו של רב] **יוסף.**

אמר ליה: מאי טעמא לא אתא מר לפרקא?

אמר ליה: דהוה חליש לבאי ולא מצינא [שהיה חלש ליבי ולא יכלתי].

[רב אויא לא טעם ובא לשיעור, כיון שעדיין לא התפלל מוסף וסבר שאסור לטעום לפני מוסף]

אמר ליה: אמאי לא טעמת מידי ואתית [למה לא טעמת דבר מה ובאת]?

אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא, דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין.

[מדוע רב אויא לא התפלל מוסף ביחיד, כדי שיוכל לטעום ולבוא לשיעור]

אמר ליה: איבעי ליה למר לצלויי צלותא [היה לו לכבודו להתפלל תפילה] **דמוספין ביחיד, ולטעום מידי ולמיתי** [ולטעום דבר מה ולבוא].

אמר ליה: ולא סבר לה מר להא דאמר רבי יוחנן, אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור.

אמר ליה: לאו אתמר עלה, אמר רבי אבא, בצבור שנו - אם הוא בבית הכנסת עם הצבור, לא יקדים להתפלל, אבל ליחיד בביתו מותר להקדים.

להלכה מותר לטעום קודם מוסף וקודם מנחה

ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כרבי יהושע בן לוי.

כרב הונא, הא דאמרן שסובר שאסור לטעום לפני מוסף.

כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

משנה

תפילת רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש וביציאתו

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש, וביציאתו תפלה קצרה.

אמרו לו: מה מקום לתפלה זו - מה טיבה של תפילה זו?

אמר להם: בכניסתי אני מתפלל, שלא יארע דבר תקלה על ידי. וביציאתי, אני נותן הודאה על חלקי.

גמרא

נוסח התפילה בכניסה לבית המדרש

תנו רבנן, בכניסתו מהו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי,

ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי - שלא אכשל, ושלא וישמחו חברי על כשלוני ואגרום להם שיענשו.

ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא,

ולא יכשלו חברי בדבר הלכה, ואשמח בהם.

נוסח התפילה ביציאה מבית המדרש

ביציאתו מהו אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות - חנוונים, או עמי הארץ, שעוסקים בדברי שיחה.

שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים.

אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר.

אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת.

◆◆◆

אורחות חיים שלימד רבי אליעזר כשחלה ונכנסו תלמידיו לבקרו

תנו רבנן, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו.

אמרו לו רבינו: למדנו אורחות חיים, ונזכה בהן לחיי העולם הבא.

אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם. ומנעו בניכם מן ההגיון - לא תרגילום במקרא יותר מדאי, שהמקרא מושך את הלב ולא יעסקו גם בתורה שבעל פה. **והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים** - כדי שתתפללו ביראה ובכוונה, **ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.**

◆◆◆

בכייתו של רבי יוחנן בן זכאי כשחלה ונכנסו תלמידיו לבקרו

וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות.

אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה?

אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני [חובש אותי במאסר] **אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם** [לעולם הבא], **ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אף על פי כן הייתי בוכה,** מאימת משפטו, אם היו מוליכים אותו לדין לפניו.

ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון,

ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה.

ברכת רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו

אמרו לו התלמידים: **רבינו, ברכנו.**

אמר להם רבי יוחנן בן זכאי: **יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.**

אמרו לו תלמידיו: עד כאן? כלומר, ולא יותר ממורא בשר ודם.

אמר להם רבי יוחנן בן זכאי: **ולואי** שיהא כמורא בשר ודם, שאם כן תחדלו מעבירות הרבה.

תדעו כשאדם עובר עבירה בסתר, ממורא הבריות, ויודע שהכל הוא גלוי להקדוש ברוך הוא, ואינו מניח בכך, ורק **אומר, שלא יראני אדם.**

דברי רבי יוחנן בן זכאי בשעת פטירתו

בשעת פטירתו אמר להם: פנו כלים מפני הטומאה - טומאת אהל המת בכל הבית.

והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא אלי ללוותי.

משנה

אם מתפללים בכל יום שמונה עשרה או מעין שמונה עשרה

רבן גמליאל אומר: בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה.

רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה [הגמרא תבאר, מהו נוסח 'מעין שמונה עשרה'].

רבי עקיבא אומר: אם שגורה תפלתו בפיו, מתפלל שמונה עשרה. ואם לאו, מתפלל **מעין שמונה עשרה.**

העושה תפילתו קבע

רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע, אין תפלתו תחנונים. [הגמרא תבאר מהו קבע].

תפילה קצרה כשהולך במקום סכנה

רבי יהושע אומר: ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה, [נוסח תפילה קצרה:] **ואומר: הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפלה.**

אופן התפילה כשרוכב על חמור

היה רוכב על החמור, ירד ויתפלל.

ואם אינו יכול לירד - שאין לו מי שיאחז את חמורו, **יחזיר את פניו** לצד ירושלים.

ואם אינו יכול להחזיר את פניו, יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

אופן התפילה כשהוא בספינה

היה מהלך בספינה או באסדא [רפסודה, עצים הקשורים זה עם זה הרבה יחד, ומשיטין בנהר ממקום למקום], **יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.**

גמרא

כנגד מה תיקנו שמונה עשרה ברכות בשמונה עשרה

הני שמונה עשרה ברכות שבתפילת שמונה עשרה **כנגד מי** תיקנום?

אמר רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני: כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד ב'הבו לה' בני אלים'.

רב יוסף אמר: כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע.

אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה.

[אופן הכריעות בשמונה עשרה]

[דעה א:] **ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו** [שיראו הקשרים] של **כל חוליות שבשדרה.**

[דעה ב:] **עולא אמר: עד כדי שיראה איסר כנגד לבו,** שמכריעתו נהיה בצדדי גופו שני קמטים, וכאיסר רוחב בשר באמצע בין הקמטים.

[דעה ג:] **רבי חנינא אמר: כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך.**

אמר רבא: והוא דמצער נפשיה, מה שמספיק בנענוע הראש, הוא רק אם ניכר שחפץ לכרוע, אלא שהוא מצטער לכרוע יותר, **ומחזי כמאן דכרע** [ומנענע ראשו באופן שנראה כמו שהוא כורע].

שאלה: בתפילה יש י"ט ברכות ולא י"ח ברכות?

הני תמני סרי [וכי בתפילה יש רק שמונה עשרה ברכות], הלא **תשסרי הוויין** [תשע עשרה ברכות יש בתפילה]?

תשובה:

אמר רבי לוי: ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה, לאחר זמן מרובה.

כנגד מה תיקנו ברכת 'ולמלשינים'

כנגד מי תקנוה?

אמר רבי לוי: לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני [שאמר שהברכות בשמונה עשרה כנגד אזכרות שבמזמור הבו לה' בני אלים], תיקנו ברכה זו, כנגד: **כנגד 'אל הכבוד הרעים'** ['אל' הוא אזכרה].

לרב יוסף [שאמר שהברכות בשמונה עשרה הם כנגד אזכרות שבק"ש], תיקנו ברכה זו, **כנגד 'אחד' שבקריאת שמע** ['שהוא גם כן כעין 'אזכרה'].

לרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [שאמר שהברכות בשמונה עשרה הם כנגד חוליות השדרה], תיקנוה **כנגד חוליא קטנה שבשדרה.**

תקנת ברכות הצדוקים

תנו רבנן, שמעון הפקולי [מוכר פקולי צמר גפן] **הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה.**

אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים?

עמד שמואל הקטן ותקנה.

לשנה אחרת שכחה,

מסורת הש"ס

ב) [מגות פ"ב מ"ז], ג) [יומא פ:], ג) [ב"ב ח], ד) [ב"ב יח. יבמות מד.], ה) [שבת ג. מ"ק ע.], ו) [קידושין לג: ב"מ קז:], ז) [מקוה ט"ו ה"ב], ח) [מקוה ט"ו ה"ג], ט) [מקוה ט"ו ה"ד], י) [מקוה ט"ו ה"ה], יא) [מקוה ט"ו ה"ו], יב) [מקוה ט"ו ה"ז], יג) [מקוה ט"ו ה"ח], יד) [מקוה ט"ו ה"ט], טו) [מקוה ט"ו ה"י], טז) [מקוה ט"ו ה"יא], יז) [מקוה ט"ו ה"יב], יח) [מקוה ט"ו ה"יג], יט) [מקוה ט"ו ה"יד], כ) [מקוה ט"ו ה"טו], כא) [מקוה ט"ו ה"טז], כב) [מקוה ט"ו ה"יז], כג) [מקוה ט"ו ה"יח], כד) [מקוה ט"ו ה"יט], כה) [מקוה ט"ו ה"כ], כו) [מקוה ט"ו ה"כא], כז) [מקוה ט"ו ה"כב], כח) [מקוה ט"ו ה"כג], כט) [מקוה ט"ו ה"כד], ל) [מקוה ט"ו ה"כה], לא) [מקוה ט"ו ה"כו], לב) [מקוה ט"ו ה"כז], לג) [מקוה ט"ו ה"כח], לד) [מקוה ט"ו ה"כט], לה) [מקוה ט"ו ה"ל], לו) [מקוה ט"ו ה"לא], לז) [מקוה ט"ו ה"לב], לח) [מקוה ט"ו ה"לג], לט) [מקוה ט"ו ה"לד], מ) [מקוה ט"ו ה"לה], מא) [מקוה ט"ו ה"לו], מב) [מקוה ט"ו ה"לז], מג) [מקוה ט"ו ה"לח], מד) [מקוה ט"ו ה"לט], מה) [מקוה ט"ו ה"מ], מו) [מקוה ט"ו ה"מא], מז) [מקוה ט"ו ה"מב], מח) [מקוה ט"ו ה"מג], מט) [מקוה ט"ו ה"מד], נ) [מקוה ט"ו ה"מה], נא) [מקוה ט"ו ה"מו], נב) [מקוה ט"ו ה"מז], נג) [מקוה ט"ו ה"מח], נד) [מקוה ט"ו ה"מט], נה) [מקוה ט"ו ה"נ], נו) [מקוה ט"ו ה"נא], נז) [מקוה ט"ו ה"נב], נח) [מקוה ט"ו ה"נג], נט) [מקוה ט"ו ה"נד], ס) [מקוה ט"ו ה"נה], סא) [מקוה ט"ו ה"נו], סב) [מקוה ט"ו ה"נז], סג) [מקוה ט"ו ה"נח], סד) [מקוה ט"ו ה"נט], סה) [מקוה ט"ו ה"ס], סו) [מקוה ט"ו ה"סא], סז) [מקוה ט"ו ה"סב], סח) [מקוה ט"ו ה"סג], סט) [מקוה ט"ו ה"סד], ע) [מקוה ט"ו ה"סה], עא) [מקוה ט"ו ה"סו], עב) [מקוה ט"ו ה"סז], עג) [מקוה ט"ו ה"סח], עד) [מקוה ט"ו ה"סט], עה) [מקוה ט"ו ה"ע], עו) [מקוה ט"ו ה"עא], עז) [מקוה ט"ו ה"עב], עח) [מקוה ט"ו ה"עג], עט) [מקוה ט"ו ה"עד], פ) [מקוה ט"ו ה"עה], פא) [מקוה ט"ו ה"עו], פב) [מקוה ט"ו ה"עז], פג) [מקוה ט"ו ה"עח], פד) [מקוה ט"ו ה"עט], פה) [מקוה ט"ו ה"פ], פו) [מקוה ט"ו ה"פא], פז) [מקוה ט"ו ה"פב], פח) [מקוה ט"ו ה"פג], פט) [מקוה ט"ו ה"פד], צ) [מקוה ט"ו ה"פה], צא) [מקוה ט"ו ה"פו], צב) [מקוה ט"ו ה"פז], צג) [מקוה ט"ו ה"פח], צד) [מקוה ט"ו ה"פט], צה) [מקוה ט"ו ה"צ], צו) [מקוה ט"ו ה"צא], צז) [מקוה ט"ו ה"צב], צח) [מקוה ט"ו ה"צג], צט) [מקוה ט"ו ה"צד], ק) [מקוה ט"ו ה"צה], קא) [מקוה ט"ו ה"צו], קב) [מקוה ט"ו ה"צז], קג) [מקוה ט"ו ה"צח], קד) [מקוה ט"ו ה"צט], קה) [מקוה ט"ו ה"ק], קו) [מקוה ט"ו ה"קא], קז) [מקוה ט"ו ה"קב], קח) [מקוה ט"ו ה"קג], קט) [מקוה ט"ו ה"קד], קי) [מקוה ט"ו ה"קה], קיא) [מקוה ט"ו ה"קו], קיב) [מקוה ט"ו ה"קז], קיג) [מקוה ט"ו ה"קח], קיד) [מקוה ט"ו ה"קט], קטו) [מקוה ט"ו ה"קי], קטז) [מקוה ט"ו ה"קיא], קיז) [מקוה ט"ו ה"קיב], קיח) [מקוה ט"ו ה"קיג], קיט) [מקוה ט"ו ה"קיד], קכ) [מקוה ט"ו ה"קטו], קכא) [מקוה ט"ו ה"קטז], קכב) [מקוה ט"ו ה"קיז], קכג) [מקוה ט"ו ה"קיח], קכד) [מקוה ט"ו ה"קיט], קכה) [מקוה ט"ו ה"קכ], קכו) [מקוה ט"ו ה"קכא], קכז) [מקוה ט"ו ה"קכב], קכח) [מקוה ט"ו ה"קכג], קכט) [מקוה ט"ו ה"קכד], קל) [מקוה ט"ו ה"קכה], קלא) [מקוה ט"ו ה"קכו], קלב) [מקוה ט"ו ה"קכז], קלג) [מקוה ט"ו ה"קכח], קלד) [מקוה ט"ו ה"קכט], קלה) [מקוה ט"ו ה"קל], קלו) [מקוה ט"ו ה"קלא], קלז) [מקוה ט"ו ה"קלב], קלח) [מקוה ט"ו ה"קלג], קלט) [מקוה ט"ו ה"קלד], קמ) [מקוה ט"ו ה"קלה], קמא) [מקוה ט"ו ה"קלו], קמב) [מקוה ט"ו ה"קלז], קמג) [מקוה ט"ו ה"קלח], קמד) [מקוה ט"ו ה"קלט], קמה) [מקוה ט"ו ה"קמ], קמו) [מקוה ט"ו ה"קמא], קמז) [מקוה ט"ו ה"קמב], קמח) [מקוה ט"ו ה"קמג], קמט) [מקוה ט"ו ה"קמד], קנ) [מקוה ט"ו ה"קמה], קנא) [מקוה ט"ו ה"קמו], קנב) [מקוה ט"ו ה"קמז], קנג) [מקוה ט"ו ה"קמח], קנד) [מקוה ט"ו ה"קמט], קנה) [מקוה ט"ו ה"קנ], קנו) [מקוה ט"ו ה"קנא], קנז) [מקוה ט"ו ה"קנב], קנח) [מקוה ט"ו ה"קנג], קנט) [מקוה ט"ו ה"קנד], קס) [מקוה ט"ו ה"קנה], קסא) [מקוה ט"ו ה"קנו], קסב) [מקוה ט"ו ה"קנז], קסג) [מקוה ט"ו ה"קנח], קסד) [מקוה ט"ו ה"קנט], קסה) [מקוה ט"ו ה"קס], קסו) [מקוה ט"ו ה"קסא], קסז) [מקוה ט"ו ה"קסב], קסח) [מקוה ט"ו ה"קסג], קסט) [מקוה ט"ו ה"קסד], קע) [מקוה ט"ו ה"קסה], קעא) [מקוה ט"ו ה"קסו], קעב) [מקוה ט"ו ה"קסז], קעג) [מקוה ט"ו ה"קסח], קעד) [מקוה ט"ו ה"קסט], קעה) [מקוה ט"ו ה"קע], קעו) [מקוה ט"ו ה"קעא], קעז) [מקוה ט"ו ה"קעב], קעח) [מקוה ט"ו ה"קעג], קעט) [מקוה ט"ו ה"קעד], קפ) [מקוה ט"ו ה"קעה], קפא) [מקוה ט"ו ה"קעו], קפב) [מקוה ט"ו ה"קעז], קפג) [מקוה ט"ו ה"קעח], קפד) [מקוה ט"ו ה"קעט], קפה) [מקוה ט"ו ה"קפ], קפו) [מקוה ט"ו ה"קפא], קפז) [מקוה ט"ו ה"קפב], קפח) [מקוה ט"ו ה"קפג], קפט) [מקוה ט"ו ה"קפד], קצ) [מקוה ט"ו ה"קפה], קצא) [מקוה ט"ו ה"קפו], קצב) [מקוה ט"ו ה"קפז], קצג) [מקוה ט"ו ה"קפח], קצד) [מקוה ט"ו ה"קפט], קצה) [מקוה ט"ו ה"קצ], קצו) [מקוה ט"ו ה"קצא], קצז) [מקוה ט"ו ה"קצב], קצח) [מקוה ט"ו ה"קצג], קצט) [מקוה ט"ו ה"קצד], ר) [מקוה ט"ו ה"קצה], רא) [מקוה ט"ו ה"קצו], רב) [מקוה ט"ו ה"קצז], רג) [מקוה ט"ו ה"קצח], רד) [מקוה ט"ו ה"קצט], רה) [מקוה ט"ו ה"ר], רו) [מקוה ט"ו ה"רא], רז) [מקוה ט"ו ה"רב], רח) [מקוה ט"ו ה"רג], רט) [מקוה ט"ו ה"רד], רי) [מקוה ט"ו ה"רה], ריא) [מקוה ט"ו ה"רו], ריב) [מקוה ט"ו ה"רז], ריג) [מקוה ט"ו ה"רח], ריד) [מקוה ט"ו ה"רט], רטו) [מקוה ט"ו ה"רי], רטז) [מקוה ט"ו ה"ריא], ריז) [מקוה ט"ו ה"ריב], ריח) [מקוה ט"ו ה"ריג], ריט) [מקוה ט"ו ה"ריד], רכ) [מקוה ט"ו ה"רטו], רכא) [מקוה ט"ו ה"רטז], רכב) [מקוה ט"ו ה"ריז], רכג) [מקוה ט"ו ה"ריח], רכד) [מקוה ט"ו ה"ריט], רכה) [מקוה ט"ו ה"רכ], רכו) [מקוה ט"ו ה"רכא], רכז) [מקוה ט"ו ה"רכב], רכח) [מקוה ט"ו ה"רכג], רכט) [מקוה ט"ו ה"רכד], רל) [מקוה ט"ו ה"רכה], רלא) [מקוה ט"ו ה"רכו], רלב) [מקוה ט"ו ה"רכז], רלג) [מקוה ט"ו ה"רכח], רלד) [מקוה ט"ו ה"רכט], רלה) [מקוה ט"ו ה"רל], רלו) [מקוה ט"ו ה"רלא], רלז) [מקוה ט"ו ה"רלב], רלח) [מקוה ט"ו ה"רלג], רלט) [מקוה ט"ו ה"רלד], רמ) [מקוה ט"ו ה"רלה], רמא) [מקוה ט"ו ה"רלו], רמב) [מקוה ט"ו ה"רלז], רמג) [מקוה ט"ו ה"רלח], רמד) [מקוה ט"ו ה"רלט], רמה) [מקוה ט"ו ה"רמ], רמו) [מקוה ט"ו ה"רמא], רמז) [מקוה ט"ו ה"רמב], רמח) [מקוה ט"ו ה"רמג], רמט) [מקוה ט"ו ה"רמד], רנ) [מקוה ט"ו ה"רמה], רנא) [מקוה ט"ו ה"רמו], רנב) [מקוה ט"ו ה"רמז], רנג) [מקוה ט"ו ה"רמח], רנד) [מקוה ט"ו ה"רמט], רנה) [מקוה ט"ו ה"רנ], רנו) [מקוה ט"ו ה"רנא], רנז) [מקוה ט"ו ה"רנב], רנח) [מקוה ט"ו ה"רנג], רנט) [מקוה ט"ו ה"רנד], רס) [מקוה ט"ו ה"רנה], רסא) [מקוה ט"ו ה"רנו], רסב) [מקוה ט"ו ה"רנז], רסג) [מקוה ט"ו ה"רנח], רסד) [מקוה ט"ו ה"רנט], רסה) [מקוה ט"ו ה"רס], רסו) [מקוה ט"ו ה"רסא], רסז) [מקוה ט"ו ה"רסב], רסח) [מקוה ט"ו ה"רסג], רסט) [מקוה ט"ו ה"רסד], רע) [מקוה ט"ו ה"רסה], רעא) [מקוה ט"ו ה"רסו], רעב) [מקוה ט"ו ה"רסז], רעג) [מקוה ט"ו ה"רסח], רעד) [מקוה ט"ו ה"רסט], רעה) [מקוה ט"ו ה"רע], רעו) [מקוה ט"ו ה"רעא], רעז) [מקוה ט"ו ה"רעב], רעח) [מקוה ט"ו ה"רעג], רעט) [מקוה ט"ו ה"רעד], רפ) [מקוה ט"ו ה"רעה], רפא) [מקוה ט"ו ה"רעו], רפב) [מקוה ט"ו ה"רעז], רפג) [מקוה ט"ו ה"רעח], רפד) [מקוה ט"ו ה"רעט], רפה) [מקוה ט"ו ה"רפ], רפו) [מקוה ט"ו ה"רפא], רפז) [מקוה ט"ו ה"רפב], רפח) [מקוה ט"ו ה"רפג], רפט) [מקוה ט"ו ה"רפד], רצ) [מקוה ט"ו ה"רפה], רצא) [מקוה ט"ו ה"רפו], רצב) [מקוה ט"ו ה"רפז], רצג) [מקוה ט"ו ה"רפח], רצד) [מקוה ט"ו ה"רפט], רצה) [מקוה ט"ו ה"רצ], רצו) [מקוה ט"ו ה"רצא], רצז) [מקוה ט"ו ה"רצב], רצח) [מקוה ט"ו ה"רצג], רצט) [מקוה ט"ו ה"רצד], ש) [מקוה ט"ו ה"רצה], שא) [מקוה ט"ו ה"רצו], שב) [מקוה ט"ו ה"רצז], שג) [מקוה ט"ו ה"רצח], שד) [מקוה ט"ו ה"רצט], שה) [מקוה ט"ו ה"ש], שו) [מקוה ט"ו ה"שא], שז) [מקוה ט"ו ה"שב], שח) [מקוה ט"ו ה"שג], שט) [מקוה ט"ו ה"שד], שי) [מקוה ט"ו ה"שה], שיא) [מקוה ט"ו ה"שו], שיב) [מקוה ט"ו ה"שז], שיג) [מקוה ט"ו ה"שח], שיד) [מקוה ט"ו ה"שט], שטו) [מקוה ט"ו ה"שי], שטז) [מקוה ט"ו ה"שיא], שיז) [מקוה ט"ו ה"שיב], שיח) [מקוה ט"ו ה"שיג], שיט) [מקוה ט"ו ה"שיד], שכ) [מקוה ט"ו ה"שטו], שכא) [מקוה ט"ו ה"שטז], שכב) [מקוה ט"ו ה"שיז], שכג) [מקוה ט"ו ה"שיח], שכד) [מקוה ט"ו ה"שיט], שכה) [מקוה ט"ו ה"שכ], שכו) [מקוה ט"ו ה"שכא], שכז) [מקוה ט"ו ה"שכב], שכח) [מקוה ט"ו ה"שכג], שכט) [מקוה ט"ו ה"שכד], של) [מקוה ט"ו ה"שכה], שלא) [מקוה ט"ו ה"שכו], שלב) [מקוה ט"ו ה"שכז], שלג) [מקוה ט"ו ה"שכח], שלד) [מקוה ט"ו ה"שכט], שלה) [מקוה ט"ו ה"של], שלו) [מקוה ט"ו ה"שלא], שלז) [מקוה ט"ו ה"שלב], שלח) [מקוה ט"ו ה"שלג], שלט) [מקוה ט"ו ה"שלד], שמ) [מקוה ט"ו ה"שלה], שמא) [מקוה ט"ו ה"שלו], שמב) [מקוה ט"ו ה"שלז], שמג) [מקוה ט"ו ה"שלח], שמד) [מקוה ט"ו ה"שלט], שמה) [מקוה ט"ו ה"שמ], שמו) [מקוה ט"ו ה"שמא], שמז) [מקוה ט"ו ה"שמב], שמח) [מקוה ט"ו ה"שמג], שמט) [מקוה ט"ו ה"שמד], שנ) [מקוה ט"ו ה"שמה], שנא) [מקוה ט"ו ה"שמו], שנב) [מקוה ט"ו ה"שמז], שנג) [מקוה ט"ו ה"שמח], שנד) [מקוה ט"ו ה"שמט], שנה) [מקוה ט"ו ה"שנ], שנו) [מקוה ט"ו ה"שנא], שנז) [מקוה ט"ו ה"שנב], שנח) [מקוה ט"ו ה"שנג], שנט) [מקוה ט"ו ה"שנד], שס) [מקוה ט"ו ה"שנה], שסא) [מקוה ט"ו ה"שנו], שסב) [מקוה ט"ו ה"שנז], שסג) [מקוה ט"ו ה"שנח], שסד) [מקוה ט"ו ה"שנט], שסה) [מקוה ט"ו ה"שס], שסו) [מקוה ט"ו ה"שסא], שסז) [מקוה ט"ו ה"שסב], שסח) [מקוה ט"ו ה"שסג], שסט) [מקוה ט"ו ה"שסד], שע) [מקוה ט"ו ה"שסה], שעא) [מקוה ט"ו ה"שסו], שעב) [מקוה ט"ו ה"שסז], שעג) [מקוה ט"ו ה"שסח], שעד) [מקוה ט"ו ה"שסט], שעה) [מקוה ט"ו ה"שע], שעו) [מקוה ט"ו ה"שעא], שעז) [מקוה ט"ו ה"שעב], שעח) [מקוה ט"ו ה"שעג], שעט) [מקוה ט"ו ה"שעד], שפ) [מקוה ט"ו ה"שעה], שפא) [מקוה ט"ו ה"שעו], שפב) [מקוה ט"ו ה"שעז], שפג) [מקוה ט"ו ה"שעח], שפד) [מקוה ט"ו ה"שעט], שפה) [מקוה ט"ו ה"שפ], שפו) [מקוה ט"ו ה"שפא], שפז) [מקוה ט"ו ה"שפב], שפח) [מקוה ט"ו ה"שפג], שפט) [מקוה ט"ו ה"שפד], שצ) [מקוה ט"ו ה"שפה], שצא) [מקוה ט"ו ה"שפו], שצב) [מקוה ט"ו ה"שפז], שצג) [מקוה ט"ו ה"שפח], שצד) [מקוה ט"ו ה"שפט], שצה) [מקוה ט"ו ה"שצ], שצו) [מקוה ט"ו ה"שצא], שצז) [מקוה ט"ו ה"שצב], שצח) [מקוה ט"ו ה"שצג], שצט) [מקוה ט"ו ה"שצד], ת) [מקוה ט"ו ה"שצה], תא) [מקוה ט"ו ה"שצו], תב) [מקוה ט"ו ה"שצז], תג) [מקוה ט"ו ה"שצח], תד) [מקוה ט"ו ה"שצט], תה) [מקוה ט"ו ה"ת], תו) [מקוה ט"ו ה"תא], תז) [מקוה ט"ו ה"תב], תח) [מקוה ט"ו ה"תג], תט) [מקוה ט"ו ה"תד], תי) [מקוה ט"ו ה"תה], תיא) [מקוה ט"ו ה"תו], תיב) [מקוה ט"ו ה"תז], תיג) [מקוה ט"ו ה"תח], תיד) [מקוה ט"ו ה"תט], תטו) [מקוה ט"ו ה"תי], תטז) [מקוה ט"ו ה"תיא], תיז) [מקוה ט"ו ה"תיב], תיח) [מקוה ט"ו ה"תיג], תיט) [מקוה ט"ו ה"תיד], תכ) [מקוה ט"ו ה"תטו], תכא) [מקוה ט"ו ה"תטז], תכב) [מקוה ט"ו ה"תיז], תכג) [מקוה ט"ו ה"תיח], תכד) [מקוה ט"ו ה"תיט], תכה) [מקוה ט"ו ה"תכ], תכו) [מקוה ט"ו ה"תכא], תכז) [מקוה ט"ו ה"תכב], תכח) [מקוה ט"ו ה"תכג], תכט) [מקוה ט"ו ה"תכד], תל) [מקוה ט"ו ה"תכה], תלא) [מקוה ט"ו ה"תכו], תלב) [מקוה ט"ו ה"תכז], תלג) [מקוה ט"ו ה"תכח], תלד) [מקוה ט"ו ה"תכט], תלה) [מקוה ט"ו ה"תל], תלו) [מקוה ט"ו ה"תלא], תלז) [מקוה ט"ו ה"תלב], תלח) [מקוה ט"ו ה"תלג], תלט) [מקוה ט"ו ה"תלד], תמ) [מקוה ט"ו ה"תלה], תמא) [מקוה ט"ו ה"תלו], תמב) [מקוה ט"ו ה"תלז], תמג) [מקוה ט"ו ה"תלח], תמד) [מקוה ט"ו ה"תלט], תמה) [מקוה ט"ו ה"תמ], תמו) [מקוה ט"ו ה"תמא], תמז) [מקוה ט"ו ה"תמב], תמח) [מקוה ט"ו ה"תמג], תמט) [מקוה ט"ו ה"תמד], תנ) [מקוה ט"ו ה"תמה], תנא) [מקוה ט"ו ה"תמו], תנב) [מקוה ט"ו ה"תמז], תנג) [מקוה ט"ו ה"תמח], תנד) [מקוה ט"ו ה"תמט], תנה) [מקוה ט"ו ה"תנ], תנו) [מקוה ט"ו ה"תנא], תנז) [מקוה ט"ו ה"תנב], תנח) [מקוה ט"ו ה"תנג], תנט) [מקוה ט"ו ה"תנד], תס) [מקוה ט"ו ה"תנה], תסא) [מקוה ט"ו ה"תנו], תסב) [מקוה ט"ו ה"תנז], תסג) [מקוה ט"ו ה"תנח], תסד) [מקוה ט"ו ה"תנט], תסה) [מקוה ט"ו ה"תס], תסו) [מקוה ט"ו ה"תסא], תסז) [מקוה ט"ו ה"תסב], תסח) [מקוה ט"ו ה"תסג], תסט) [מקוה ט"ו ה"תסד], תע) [מקוה ט"ו ה"תסה], תעא) [מקוה ט"ו ה"תסו], תעב) [מקוה ט"ו ה"תסז], תעג) [מקוה ט"ו ה"תסח], תעד) [מקוה ט"ו ה"תסט], תעה) [מקוה ט"ו ה"תע], תעו) [מקוה ט"ו ה"תעא], תעז) [מקוה ט"ו ה"תעב], תעח) [מקוה ט"ו ה"תעג], תעט) [מקוה ט"ו ה"תעד], תפ) [מקוה ט"ו ה"תעה], תפא) [מקוה ט"ו ה"תעו], תפב) [מקוה ט"ו ה"תעז], תפג) [מקוה ט"ו ה"תעח], תפד) [מקוה ט"ו ה"תעט], תפה) [מקוה ט"ו ה"תפ], תפו) [מקוה ט"ו ה"תפא], תפז) [מקוה ט"ו ה"תפב], תפח) [מקוה ט"ו ה"תפג], תפט) [מקוה ט"ו ה"תפד], תצ) [מקוה ט"ו ה"תפה], תצא) [מקוה ט"ו ה"תפו], תצב) [מקוה ט"ו ה"תפז], תצג) [מקוה ט"ו ה"תפח], תצד) [מקוה ט"ו ה"תפט], תצה) [מקוה ט"ו ה"תצ], תצו) [מקוה ט"ו ה"תצא], תצז) [מקוה ט"ו ה"תצב], תצח) [מקוה ט"ו ה"תצג], תצט) [מקוה ט"ו ה"תצד], תק) [מקוה ט"ו ה"תצה], תקא) [מקוה ט"ו ה"תצו], תקב) [מקוה ט"ו ה"תצז], תקג) [מקוה ט"ו ה"תצח], תקד) [מקוה ט"ו ה"תצט], תקה) [מקוה ט"ו ה"תק], תקו) [מקוה ט"ו ה"תקא], תקז) [מקוה ט"ו ה"תקב], תקח) [מקוה ט"ו ה"תקג], תקט) [מקוה ט"ו ה"תקד], תקי) [מקוה ט"ו ה"תקה], תקיא) [מקוה ט"ו ה"תקו], תקיב) [מקוה ט"ו ה"תקז], תקיג) [מקוה ט"ו ה"תקח], תקיד) [מקוה ט"ו ה"תקט], תקטו) [מקוה ט"ו ה"תקי], תקטז) [מקוה ט"ו ה"תקיא], תקיז) [מקוה ט"ו ה"תקיב], תקיח) [מקוה ט"ו ה"תקיג], תקיט) [מקוה ט"ו ה"תקיד], תקכ) [מקוה ט"ו ה"תקטו], תקכא) [מקוה ט"ו ה"תקטז], תקכב) [מקוה ט"ו ה"תקיז], תקכג) [מקוה ט"ו ה"תקיח], תקכד) [מקוה ט"ו ה"תקיט], תקכה) [מקוה ט"ו ה"תקכ], תקכו) [מקוה ט"ו ה"תקכא], תקכז) [מקוה ט"ו ה"תקכב], תקכח) [מקוה ט"ו ה"תקכג], תקכט) [מקוה ט"ו ה"תקכד], תקל) [מקוה ט"ו ה"תקכה], תקלא) [מקוה ט"ו ה"תקכו], תקלב) [מקוה ט"ו ה"תקכז], תקלג) [מקוה ט"ו ה"תקכח], תקלד) [מקוה ט"ו ה"תקכט], תקלה) [מקוה ט"ו ה"תקל], תקלו) [מקוה ט"ו ה"תקלא], תקלז) [מקוה ט"ו ה"תקלב], תקלח) [מקוה ט"ו ה"תקלג], תקלט) [מקוה ט"ו ה"תקלד], תקמ) [מקוה ט"ו ה"תקלה], תקמא) [מקוה ט"ו ה"תקלו], תקמב) [מקוה ט"ו ה"תקלז], תקמג) [מקוה ט"ו ה"תקלח], תקמד) [מקוה ט"ו ה"תקלט], תקמה) [מקוה ט"ו ה"תקמ], תקמו) [מקוה ט"ו ה"תקמא], תקמז) [מקוה ט"ו ה"תקמב], תקמח) [מקוה ט"ו ה"תקמג], תקמט) [מקוה ט"ו ה"תקמד], תקנ) [מקוה ט"ו ה"תקמה], תקנא) [מקוה ט"ו ה"תקמו], תקנב) [מקוה ט"ו ה"תקמז], תקנג) [מקוה ט"ו ה"תקמח], תקנד) [מקוה ט"ו ה"תקמט], תקנה) [מקוה ט"ו ה"תקנ], תקנו) [מקוה ט"ו ה"תקנא], תקנז) [מקוה ט"ו ה"תקנב], תקנח) [מקוה ט"ו ה"תקנג], תקנט) [מקוה ט"ו ה"תקנד], תקס) [מקוה ט"ו ה"תקנה], תקסא) [מקוה ט"ו ה"תקנו], תקסב) [מקוה ט"ו ה"תקנז], תקסג) [מקוה ט"ו ה"תקנח], תקסד) [מקוה ט"ו ה"תקנט], תקסה) [מקוה ט"ו ה"תקס], תקסו) [מקוה ט"ו ה"תקסא], תקסז) [מקוה ט"ו ה"תקסב], תקסח) [מקוה ט"ו ה"תקסג], תקסט) [מקוה ט"ו ה"תקסד], תקע) [מקוה ט"ו ה"תקסה], תקעא) [מקוה ט"ו ה"תקסו], תקעב) [מקוה ט"ו ה"תקסז], תקעג) [מקוה ט"ו ה"תקסח], תקעד) [מקוה ט"ו ה"תקסט], תקעה) [מקוה ט"ו ה"תקע], תקעו) [מקוה ט"ו ה"תקעא], תקעז) [מקוה ט"ו ה"תקעב], תקעח) [מקוה ט"ו ה"תקעג], תקעט) [מקוה ט"ו ה"תקעד], תקפ) [מקוה ט"ו ה"תקעה], תקפא) [מקוה ט"ו ה"תקעו], תקפב) [מקוה ט"ו ה"תקעז], תקפג) [מקוה ט"ו ה"תקעח], תקפד) [מקוה ט"ו ה"תקעט], תקפה) [מקוה ט"ו ה"תקפ], תקפו) [מקוה ט"ו ה"תקפא], תקפז) [מקוה ט"ו ה"תקפב], תקפח) [מקוה ט"ו ה"תקפג], תקפט) [מקוה ט"ו ה"תקפד], תקצ) [מקוה ט"ו ה"תקפה], תקצא) [מקוה ט"ו ה"תקפו], תקצב) [מקוה ט"ו ה"תקפז], תקצג) [מקוה ט"ו ה"תקפח], תקצד) [מקוה ט"ו ה"תקפט], תקצה) [מקוה ט"ו ה"תקצ], תקצו) [מקוה ט"ו ה"תקצא], תקצז) [מקוה ט"ו ה"תקצב], תקצח) [מקוה ט"ו ה"תקצג], תקצט) [מקוה ט"ו ה"תקצד], תר) [מקוה ט"ו ה"תקצה], תרא) [מקוה ט"ו ה"תקצו], תרב) [מקוה ט"ו ה"תקצז], תרג) [מקוה ט"ו ה"תקצח], תרד) [מקוה ט"ו ה"תקצט], תרה) [מקוה ט"ו ה"תר], תרו) [מקוה ט"ו ה"תרא], תרז) [מקוה ט"ו ה"תרב], תרח) [מקוה ט"ו ה"תרג], תרט) [מקוה ט"ו ה"תרד], תרי) [מקוה ט"ו ה"תרה], תריא) [מקוה ט"ו ה"תרו], תריב) [מקוה ט"ו ה"תרז], תריג) [מקוה ט"ו ה"תרח], תריד) [מקוה ט"ו ה"תרט], תרטו) [מקוה ט"ו ה"תרי], תרטז) [מקוה ט"ו ה"תריא], תריז) [מקוה ט"ו ה"תריב], תריח) [מקוה ט"ו ה"תריג], תריט) [מקוה ט"ו ה"תריד], תרכ) [מקוה ט"ו ה"תרטו], תרכא) [מקוה ט"ו ה"תרטז], תרכב) [מקוה ט"ו ה"תריז], תרכג) [מקוה ט"ו ה"תריח], תרכד) [מקוה ט"ו ה"תריט], תרכה) [מקוה ט"ו ה"תרכ], תרכו) [מקוה ט"ו ה"תרכא], תרכז) [מקוה ט"ו ה"תרכב], תרכח) [מקוה ט"ו ה"תרכג], תרכט) [מקוה ט"ו ה"תרכד], תרל) [מקוה ט"ו ה"תרכה], תרלא) [מקוה ט"ו ה"תרכו], תרלב) [מקוה ט"ו ה"תרכז], תרלג) [מקוה ט"ו ה"תרכח], תרלד) [מקוה ט"ו ה"תרכט], תרלה) [מקוה ט"ו ה"תרל], תרלו) [מקוה ט"ו ה"תרלא], תרלז) [מקוה ט"ו ה"תרלב], תרלח) [מקוה ט"ו ה"תרלג], תרלט) [מקוה ט"ו ה"תרלד], תרמ) [מקוה ט"ו ה"תרלה], תרמא) [מקוה ט"ו ה"תרלו], תרמב) [מקוה ט"ו ה"תרלז], תרמג) [מקוה ט"ו ה"תרלח], תרמד) [מקוה ט"ו ה"תרלט], תרמה) [מקוה ט"ו ה"תרמ], תרמו) [מקוה ט"ו ה"תרמא], תרמז) [מקוה ט"ו ה"תרמב], תרמח) [מקוה ט"ו ה"תרמג], תרמט) [מקוה ט"ו ה"תרמד], תרנ) [מקוה ט"ו ה"תרמה], תרנא) [מקוה ט"ו ה"תרמו], תרנב) [מקוה ט"ו ה"תרמז], תרנג) [מקוה ט"ו ה"תרמח], תרנד) [מקוה ט"ו ה"תרמט], תרנה) [מקוה ט"ו ה"תרנ], תרנו) [מקוה ט"ו ה"תרנא], תרנז) [מקוה ט"ו ה"תרנב], תרנח) [מקוה ט"ו ה"תרנג], תרנט) [מקוה ט"ו ה"תרנד], תרס) [מקוה ט"ו ה"תרנה], תרסא) [מקוה ט"ו ה"תרנו], תרסב) [מקוה ט"ו ה"תרנז], תרסג) [מקוה ט"ו ה"תרנח], תרסד) [מקוה ט"ו ה"תרנט], תרסה) [מקוה ט"ו ה"תרס], תרסו) [מקוה ט"ו ה"תרסא], תרסז) [מקוה ט"ו ה"תרסב], תרסח) [מקוה ט"ו ה"תרסג], תרסט) [מקוה ט"ו ה"תרסד], תרע) [מקוה ט"ו ה"תרסה], תרעא) [מקוה ט"ו ה"תרסו], תרעב) [מקוה ט"ו ה"תרסז], תרעג) [מקוה ט"ו ה"תרסח], תרעד) [מקוה ט"ו ה"תרסט], תרעה) [מקוה ט"ו ה"תרע], תרעו) [מקוה ט"ו ה"תרעא], תרעז) [מקוה ט"ו ה"תרעב], תרעח) [מקוה ט"ו ה"תרעג], תרעט) [מקוה ט"ו ה"תרעד], תרפ) [מקוה ט"ו ה"תרעה], תרפא) [מקוה ט"ו ה"תרעו], תרפב) [מקוה ט"ו ה"תרעז], תרפג) [מקוה ט"ו ה"תרעח], תרפד) [מקוה ט"ו ה"תרעט], תרפה) [מקוה ט"ו ה"תרפ], תרפו) [מקוה ט"ו ה"תרפא], תרפז) [מקוה ט"ו ה"תרפב], תרפח) [מקוה ט"ו ה"תרפג], תרפט) [מקוה ט"ו ה"תרפד], תרצ) [מקוה ט"ו ה"תרפה], תרצא) [מקוה ט"ו ה"תרפו], תרצב) [מקוה ט"ו ה"תרפז], תרצג) [מקוה ט"ו ה"תרפח], תרצד) [מקוה ט"ו ה"תרפט], תרצה) [מקוה ט"ו ה"תרצ], תרצו) [מקוה ט"ו ה"תרצא], תרצז) [מקוה ט"ו ה"תרצב], תרצח) [מקוה ט"ו ה"תרצג], תרצט) [מקוה ט"ו ה"תרצד], תרק) [מקוה ט"ו ה"תרצה], תרקא) [מקוה ט"ו ה"תרצו], תרקב) [מקוה ט"ו ה"תרצז], תרקג) [מקוה ט"ו ה"תרצח], תרקד) [מקוה ט"ו ה"תרצט], תרקה) [מקוה ט"ו ה"תרק], תרקו) [מקוה ט"ו ה"תרקא], תרקז) [מקוה ט"ו ה"תרקב], תרקח) [מקוה ט"ו ה"תרקג], תרקט) [מקוה ט"ו ה"תרקד], תרקי) [מקוה ט"ו ה"תרקה], תרקיא) [מקוה ט"ו ה"תרקו], תרקיב) [מקוה ט"ו ה"תרקז], תרקיג) [מקוה ט"ו ה"תרקח], תרקיד) [מקוה ט"ו ה"תרקט], תרקטו) [מקוה ט"ו ה"תרקי], תרקטז) [מקוה ט"ו ה"תרקיא], תרקיז) [מקוה ט"ו ה"תרקיב], תרקיח) [מקוה ט"ו ה"תרקיג], תרקיט) [מקוה ט"ו ה"תרקיד], תרכ) [מקוה ט"ו ה"תרקטו], תרכא) [מקוה ט"ו ה"תרקטז], תרכב) [מקוה ט"ו ה"תרקיז], תרכג) [מקוה ט"ו ה"תרקיח], תרכד) [מקוה ט"ו ה"תרקיט], תרכה) [מקוה ט"ו ה"תרכ], תרכו) [מקוה ט"ו ה"תרכא], תרכז) [מקוה ט"ו ה"תרכב], תרכח) [מקוה ט"ו ה"תרכג], תרכט) [מקוה ט"ו ה"תרכד], תרל) [מקוה ט"ו ה"תרכה], תרלא) [מקוה ט"ו ה"תרכו], תרלב) [מקוה ט"ו ה"תרכז], תרלג) [מקוה ט"ו ה"תרכח], תרלד) [מקוה ט"ו ה"תרכט], תרלה) [מקוה ט"ו ה"תרל], תרלו) [מקוה ט"ו ה"תרלא], תרלז) [מקוה ט"ו ה"תרלב], תרלח) [מקוה ט"ו ה"תרלג], תרלט) [מקוה ט"ו ה"תרלד], תרמ) [מקוה ט"ו ה"תרלה], תרמא) [מקוה ט"ו ה"תרלו], תרמב) [מקוה ט"ו ה"תרלז], תרמג) [מקוה ט"ו ה"תרלח], תרמד) [מקוה ט"ו ה"תרלט], תרמה) [מקוה ט"ו ה"תרמ], תרמו) [מקוה ט"ו ה"תרמא], תרמז) [מקוה ט"ו ה"תרמב], תרמח) [מקוה ט"ו ה"תרמג], תרמט) [מקוה ט"ו ה"תרמד], תרנ) [מקוה ט"ו ה"תרמה], תרנא) [מקוה ט"ו ה"תרמו], תרנב) [מקוה ט"ו ה"תרמז], תרנג) [מקוה ט"ו ה

הא דאדבר (אחר) [בתר] שומע תפלה. מ"ו ולמ"ד מחזירין מומו מיכו
אם לא עקר רגליו אינו צריך לחזור לראש ולא לברכת הטעם
אלא מחזר לשומע מפלה:א) וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקתמר
אם לא אחל בברכת הטעם מחזירין אומו ולהיכן מחזר ר' שמעון
אם לא עקר רגליו אינו צריך לחזור לראש ולא לברכת הטעם
אלא מחזר לשומע מפלה:א) וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקתמר
אם לא אחל בברכת הטעם מחזירין אומו ולהיכן מחזר ר' שמעון
אומר רבי אבין אמר ר' יהושע בן לוי א)טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר
לעבודה נוכר בהודאה חוזר לעבודה בשים
שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש
אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא
דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר
רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ל
מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמעיו לי ואבא
מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן
עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו
רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל
לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה
איבא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק ב)הא
דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא
אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו
קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר
רבי אושעיא ב)כל שתפלתו דומה עליו כמשיי
ורבנן אמרי ג)כל מי שאינו אומרה בלשון
תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל
שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא
יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא
מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין
דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי
חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ד)מצוה
להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי
קראה ה)ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים
ו)לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם
דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה
שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום
סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת
העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא
אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאשה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה
יהיו כל צרכיהם לפניך איבא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו
בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך ת"ר ז)המהלך
במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר'
אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב
בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע [א] אומר שמע שועת עמך ישראל
ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע
צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים
צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן
לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ב] ברוך אתה ה'
שומע תפלה אמר רב הונא ח)הלכה כאחרים אמר ליה אליהו לרב יהודה
אחוה דרב סלא חסידא ט)לא תרתח ולא תתחי י)לא תרוי ולא תתחי ובשאתה
יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר
רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך
צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך כ)יהי רצון מלפניך ה'
אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום [ג] ותסמכני לשלום ותצילני מכף
כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי [ד] ותתנני לחן לחסד
ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ה] בא"י שומע תפלה אמר אביי 'לעולם
לישתף

מתנוגים. כגון אלהי נצור לשוני מרע שאלו אומרים בעמידה אחר
תפלה: **אחל אם אינו רגיל.** היה סיום תפלתו כעקיבא אפילו לא
עקר: **ממעי.** והיינו לשון קבע. מוך קבוע הוא עלי להתפלל וכיוצ
אלי נלמוד ידי מוכחי (ה) : **אם אינו יכול.** לכוין לבו לשאול ברכיו: **לחדש**
בה דבר. בנקבתו והיינו לשון קבע
כיוס (ג) כן בתמול כן מחר: **דינמא**
מטרידנא. שמא מטעה ולא ידע
לחזור למקום שהספקתני: **שאינו**
מפלל עם דמדומי חמה. ולא יהא לו סדר
לשון קבע. תפלתו עליו מוך קבוע
נלמד ידי מוכה ואינו מקפיד לחזר
אחר שעת מנוה ועת לנוח: **עם**
דמדומי חמה. תפלת יולר עם סדר
הראשון אבל לא עקר רגליו אבל לא עקר
רגליו חוזר לעבודה א"ל
מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמעיו לי ואבא
מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן
עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו
רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל
לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה
איבא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק ב)הא
דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא
אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו
קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר
רבי אושעיא ב)כל שתפלתו דומה עליו כמשיי
ורבנן אמרי ג)כל מי שאינו אומרה בלשון
תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל
שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא
יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא
מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין
דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי
חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ד)מצוה
להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי
קראה ה)יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים
ו)לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם
דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה
שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום
סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת
העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא
אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאשה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה
יהיו כל צרכיהם לפניך איבא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו
בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך ת"ר ז)המהלך
במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר'
אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב
בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע [א] אומר שמע שועת עמך ישראל
ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע
צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים
צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן
לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ב] ברוך אתה ה'
שומע תפלה אמר רב הונא ח)הלכה כאחרים אמר ליה אליהו לרב יהודה
אחוה דרב סלא חסידא ט)לא תרתח ולא תתחי י)לא תרוי ולא תתחי ובשאתה
יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר
רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך
צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך כ)יהי רצון מלפניך ה'
אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום [ג] ותסמכני לשלום ותצילני מכף
כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי [ד] ותתנני לחן לחסד
ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ה] בא"י שומע תפלה אמר אביי 'לעולם
לישתף

טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה חוזר לעבודה. והכלכות גדולות פ' בוקע
ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני שמטריח הצבור לקדקד מפי החזן כל חוה ותוה אל תפלה אע"פ שהוא בקי דהא ממילא
בראש השנה (פ"ד דף נ"ד:) כשם שמוציא את שליחי בקי מוציא שליחי שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דתמיהא הכא לא פטר רבן גמליאל אלא משום שבשעת
משום דלמיפי וטרידי אבל ה) טעה לא יהא לומר היינו אלא בתפלה כלל אבל היכא דפיכר בגר לא כתיבי לא בתפלה כלל
וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו לא הדר אמר ליה משלוחא דצבורא מרמא ועד סוף פניך והרב ר"מ פסק לוקח שכח להזכיר של ר"ח אבל
שכח ברכה אחת מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משלוח צבור (ועי"ש תוס' ד"ה נר: ד"ה קן): **אי'בא דאמרי אמר רב נחמן** וכו':
רב אלפס פסק כאיכא דאמרי לומר מתנוגים ולא עקר רגליו אינו חוזר לראש ואם אינו רגיל גם כי לא עקר רגליו חוזר
לראש ואם עקר גם כי רגיל לומר מתנוגים כמו אלהי נצור לשוני[ו] חוזר לראש:

כל שאינו יכול לומר תחנונים. פי' ר"ח[ז] דאם יכול לומר לשון מתנוגים אפי' עליו כמקום הוי אפילו מעלית לא בעינן אלא לשון מתנוגים בלבד:
ומיהו

א) [ברכות ל"ב:] ב) [ברכות ל"ב:] ג) [ברכות ל"ב:] ד) [ברכות ל"ב:] ה) [ברכות ל"ב:] ו) [ברכות ל"ב:] ז) [ברכות ל"ב:] ח) [ברכות ל"ב:] ט) [ברכות ל"ב:] י) [ברכות ל"ב:] כ) [ברכות ל"ב:] ל) [ברכות ל"ב:] מ) [ברכות ל"ב:] נ) [ברכות ל"ב:] ס) [ברכות ל"ב:] ע) [ברכות ל"ב:] פ) [ברכות ל"ב:] צ) [ברכות ל"ב:] ק) [ברכות ל"ב:] ר) [ברכות ל"ב:] ש) [ברכות ל"ב:] ת) [ברכות ל"ב:]

נד א מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה י סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' מכ סעיף ג (ועור או"ח סי' קיז):
נה ג ד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' סמג ב: סי' סימן נה סעיף ב:
נו ה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' סט סעיף ג וכפי' הלכ סעיף ב:
נז ו מיי' פ"ד הל' תפלה הלכה יט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
נח ז מיי' פ"ט הלכות דעות הלכה ל ופ"ע הלכה נ:
ח [מיי' פ"ט שם הל' נ].
נט ט י מיי' פ"ג מהל' ברכות (הל' כח) [פ"ד הל' ט] סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ב: ועין מגילה דף כ"ג ע"ב תוס' ד"ה אלא מעתה והכי"ת סי' קי סעיף ג: ועין מ"ב שם ס"ק ב:
ס יא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סא יב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סב יג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סג יד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סד טו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סה טז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה טז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סו יז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סז יח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סח יט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה יט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
סט כ מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כ סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
ע כא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עא כב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עב כג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עג כד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עד כה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עה כו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עו כז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עז כח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עח כט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה כט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
עט ל מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ל סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פ לא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פא לב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פב לג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פג לד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פד לה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פה לו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פו לז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פז לח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פח לט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה לט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
פט מ מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מ סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צ מא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צא מב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צב מג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צג מד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צד מה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צה מו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צו מז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צז מח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צח מט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה מט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
צט נ מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נ סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
ק נא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קא נב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קב נג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קג נד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קד נה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קה נו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קו נז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קז נח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קח נט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה נט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קט ס מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ס סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קי סא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיא סב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיב סג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיג סד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיד סה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קטו סו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קטז סז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיז סח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיח סט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה סט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קיט ע מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ע סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכ עא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכא עב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכב עג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכג עד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכד עה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכה עו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכו עז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכז עח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכח עט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה עט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קכט פ מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פ סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קל פא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלא פב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלב פג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלג פד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלד פה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלה פו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלו פז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלז פח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלח פט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה פט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קלט צ מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צ סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמ צא מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמא צב מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמב צג מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמג צד מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמד צה מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמה צו מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמו צז מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צז סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמז צח מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צח סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמח צט מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה צט סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:
קמט ק מיי' פ"ג הל' תפלה הלכה ק סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:

רבינו חננאל

הא דאדבר לבתר שומע תפלה. ירושלמי: אם לא הזכיר נשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו, היכן הוא חוזר בו ויחיה כמו שאמר בראש חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלת, ואם לאו חוזר לעבודה, והכא אם עקר את רגליו חוזר בתחלה, ואם לאו לשומע תפלה. ואשיקנא לא הזכיר שאלה בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, אם נזכר בעבודה או בהודאה או בשים שלום, חוזר ומזכיר בשומע תפלה. ואם סיים תפלתו, אם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו כל זמן שלא עקר רגליו מזכיר בשומע תפלה. ואם אין רגיל חוזר לראש ואע"פ שלא עקר רגליו. וכן אם לא הזכיר של ראש חדש ונזכר בהודאה או בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים כמו שפירשנו חוזר לראש. והיינו יחיד שיתפלל שלא עם הצבור, אבל עם הצבור מפני טורחם שלא ימתינוהו עד שישלים תפלתו, לא הטריחוהו לחזור כדראמר תלמודא בציבור שאני.

תורה אור השלם

1. וְיִרְאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים.
תהלים עב ה

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה כמשני וכו' ידי מוכחי ס"ג ומחכר כך מנהגנו בלשון תחנונים. מי שאינו מכיר בלשון תחנונים. מי שאינו: (ו) ד"ה נחמן וכו' קבוע כהיום כן: (ז) ד"ה יהיה לחוץ וכו' תפלה יוצר. ני"ב ע' לעיל ד' ט ע"ב פיכס"א דקתי לקמן: (ח) תוס' ד"ה הא לאחכר וכו' ולא לאחכר פירוש הא לא מחכר כלל אלא מחזיר אותו הא דאדבר דשמיה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ר"ח) שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם כא"י ש"מ) תמ"ח וכ"ג בכוונתפת ל"ג נח: [ב] שם די מחסורם. נ"ב והטוח בעיניך עשה. גילוחת ר"ח וכמ"ב ותמ"ב: [ג] שם ותסמכני לשלום. נ"ב ותחזירני לביתי לשלום: [ד] שם ותתנני לחן וכמשמ"ש ידי: [ה] שם ובעיני כל רואי. נ"ב כי מתה שומע כו' עוד:

מוסף רש"י

עם דמדומי חמה. כשהיא מזהיבה, שהיא מתרי הנצה מיד היא מזהיבה, ועבירתו קטון שמשש. עם זריחתה (שם). ולפני ירח. קודם לזר כיום כעוד שהשמש לא שקעה (שם).

מוסף תוספות

א. דכיון דיכול לאומרה בשומע תפלה למה מחזירין אותו לברכת השנים. רשב"ם. ב. לפי שהשמים סימן קללה ביכורות התמה. תוס' ענעים ג: ד"ה מימות. ג. אלא שעכשיו לא נזכר ועקר. מגוהיי. ד. רשבי"ר רבנן. תוס' הלא"ם.

א) שבת קף קיח:, ב) [קדושין לג: ושם בפסקון], ג) תוספתא פ"א דיה"ש, ד) [ועי' רש"י מכתי מעשיות מגדיו], ה) [ועיי לע פ"ב ב"ק ל"ב ע"ב ושם בכ"מ].

שמואל הקטן תיקן את ברכת הצדוקים, לשנה אחרת שכחה, **והשקיף בה שתים ושלש שעות,** שחשב וניסה להיזכר בנוסח הברכה, **ולא העלוהו,** אף שלא הצליח להיזכר בנוסח הברכה, לא העלו אותו מהעמוד, ונשאר שליח ציבור.

מדוע לא העלו את שמואל הקטן מלהיות שליח ציבור

שואלת הגמרא: **אמאי לא העלוהו? והאמר רב יהודה אמר רב: טעה בכל הברכות כלן, אין מעלין אותו.** אבל אם טעה **בברכת הצדוקים, מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא.**

עונה הגמרא: **שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה** - שהוא תיקן תפילה זו ובודאי אינו מין.

מדוע לא חוששים ששמואל הקטן חזר בו ונהיה מין

שואלת הגמרא: **וניחוש דלמא הדר ביה** [ונחשוש שמא הוא חזר בו, ונהיה מין].

מתרצת הגמרא: **אמר אביי: גמירי, טבא לא הוי בישא,** כך למדנו ומקובל בידינו, שמי שהוא טוב לא נהיה רע, ולכן אין לחשוש ששמואל הקטן נהיה מין.

שאלה: הרי גם צדיק יכול להעשות רשע

מקשה הגמרא: **ולא,** וכי מי שטוב לא נהיה רע, **והכתיב 'ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול'?**

תשובה: צדיק מעיקרו אינו נעשה רשע

מתרצת הגמרא: **ההוא** פסוק זה, שטוב יכול לשוב ולעשות עול, מדבר על **רשע מעיקרו,** שבתחילתו היה רשע, ולאחר מכן שב בו, ונהיה צדיק, כיון שמתחילתו היה רשע, יכול לחזור ולשוב לקדמותו, ולהיות רשע, **אבל צדיק מעיקרו לא** אינו נעשה רשע.

שאלה: הרי מצאנו צדיק מעיקרו שנעשה רשע, שהרי יוחנן כהן גדול נהיה צדוקי

שואלת הגמרא: **ולא, והא תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי,** הרי שגם צדיק יכול להעשות רשע.

תשובת לפי שיטת אביי: יוחנן כהן גדול לא היה צדיק מעיקרו

מתרצת הגמרא: **אמר אביי: הוא ינאי** [ששנינו בקידושין (דף סו.) שהרג את חכמי ישראל], **הוא יוחנן,** שינאי ויוחנן הם שני שמות של אדם אחד, שמעיקרו היה רשע, וחזר בו, ואחר כך שב לקדמותו להיות רשע.

לפי רבא, שיוחנן כהן גדול היה צדיק מעיקרו, עדיין קשה שמוכח שצדיק מעיקרו יכול להעשות רשע, ולמה לא העבירו את שמואל הקטן מלהיות חזן

רבא אמר: ינאי לחוד, ויוחנן לחוד ואינם אותו אדם, **ינאי רשע מעיקרו,** ונעשה צדיק, **ויוחנן צדיק מעיקרו.** ואם כן **הניחא לאביי,** מבואר מדוע לא העלו את שמואל הקטן, שכן הוא סובר שצדיק מעיקרו לא נהיה רשע, [ויוחנן כהן גדול, היה רשע מעיקרו].

אלא לרבא קשיא, מדוע לא העלו את שמואל הקטן, הרי רבא סובר שצדיק מעיקרו יכול להעשות רשע, כמו שמצאנו אצל יוחנן כהן גדול.

תשובה לפי רבא: בגלל ששמואל הקטן התחיל לומר את הברכה אלא שלא זכר את כל נוסחתה, לא חששו שהוא מין, ולכן לא העבירו אותו

אמר לך רבא, צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה.

אי הכי אמאי לא אסקוהו?

שאני שמואל הקטן דאתחיל בה [התחיל לאומרה] וטעה באמצעיתה.

דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי: לא שנו [שמעלין אותו] **אלא שלא התחיל בה. אבל התחיל בה, גומרה.**

✦✦✦

כנגד מה הם שבע הברכות שבתפילת שמונה עשרה של שבת

הני שבע דשבתא כנגד מי?

אמר רבי חלפתא בן שאול: כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים, במזמור קול ה' על המים (תהלים כט).

כנגד מה הם תשע הברכות שבתפילת שמונה עשרה של ראש השנה

הני תשע דראש השנה כנגד מי?

אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה.

כנגד מה הם עשרים וארבע הברכות שבתפילת שמונה עשרה של תעניות

הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי?

אמר רבי חלבו: כנגד עשרים וארבע רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים.

[שאלה: אם כן מדוע אין אומרים בכל יום עשרים וארבע ברכות] **אי הכי כל יומא נמי נמרינהו?**

[תשובה: כיון ששלמה המלך אמרם ביום של רחמים, אנו אומרים אותם בתענית שהוא יום רחמים] **אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי** [שהוצרך לבקש רחמים, שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים], **אנן נמי ביומא דרחמי אמרי להו.**

✦✦✦

שנינו במשנה: **רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה.**

מהו מעין שמונה עשרה

מאי מעין שמנה עשרה?

דעת רב

רב אמר: מעין כל ברכה וברכה, אומר קיצור של הברכה, ומסיים כל ברכה בברוך אתה ה'.

דעת שמואל

ושמואל אמר: אומר ג' ברכות ראשונות, ואחר כך **הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך** [כנגד אתה חונן], **ומול את לבבנו ליראתך** [כנגד השיבנו], **ותסלח לנו** [כנגד סלח לנו] **להיות גאולים** [כנגד גואל ישראל], **ורחקנו ממכאובינו** [כנגד רפאנו], **ודשננו בנאות ארצך** [כנגד ברך עלינו], **ונפוצותינו מארבע תקבץ** [כגד תקע בשופר], **והתועים** במשפט **על דעתך ישפטו** - השיבם ללמדם לשפוט כדבריך, [כנגד השיבה שופטינו], **ועל הרשעים תניף ידיך** [כנגד ולמלשינים], **וישמחו צדיקים** [כנגד על הצדיקים] **בבנין עירך ובתקון היכלך** [כנגד ולירושלים עירך], **ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך** [כנגד את צמח דוד], **טרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע תפלה,** ואחר כך אומר ג' ברכות אחרונות.

דעת אביי על תפילת הביננו

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו, לפי שמדלג הברכות וכוללן בברכה אחת.

תפילת הביננו במוצאי שבת ויום טוב

אמר רב נחמן אמר שמואל: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו, חוץ ממוצאי שבת, וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת.

שאלה: הרי יכול לאומרה כברכה בפני עצמה

מתקיף לה רבה בר שמואל: ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה? מי לא תנן, רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, רבי אליעזר אומר בהודאה.

תשובה: אין אומרים הבדלה כברכה בפני עצמה

עונה הגמרא: **אטו כל השנה כולה מי עבדינן כרבי עקיבא דהשתא נמי נעביד** - כלומר כשאנו מתפללין שמונה עשרה שלמות, וכי אנו עושים כרבי עקיבא לומר הבדלה כברכה רביעית בפני עצמה, ואם כך גם כעת בתפילת הביננו מדוע שננהג כרבי עקיבא ונאמרה כברכה בפני עצמה.

[הגמרא מוסיפה ומבארת מדוע אין אומרים הבדלה כברכה בפני עצמה:] **כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא, תמני סרי תקון, תשסרי לא תקון, הכא נמי שבע תקון** [שלש ראשונות ושלש אחרונות והביננו], **תמני לא תקון.**

שאלה: הרי אפשר לכלול נוסח הבדלה בתוך תפילת הביננו

מתקיף לה מר זוטרא, ונכללה מכלל [בתוך] **הביננו** כדרך שהוא כוללה בחונן הדעת, ויאמר **הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול** לדעת דרכיך.

קשיא.

תפילת הביננו בימות הגשמים

אמר רב ביבי בר אביי: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו, חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים.

שאלה: הרי יכול לאומרה בנוסח הביננו

מתקיף לה מר זוטרא, ונכללה מכלל [הרי יכול לכלול את הבקשה על הגשם בתוך תפילת הביננו ולומר:] **'ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר'?**

תשובה: יכול להתבלבל על ידי הוספה זו

עונה הגמרא: **אתי לאטרודי** - אם יצטרך להוסיף נוסח זה בימות הגשמים, עלול הוא לטעות.

מקשה הגמרא: **אי הכי** אם כך הרי לגבי **הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי** [גם כן יש חשש שעל ידי הוספה זו יתבלבל ויטעה בתפילה, ואעפ"כ לא מצאנו שחוששים שיטעה, ולמה לגבי הוספת בקשת ותן טל ומטר, חוששים שיטעה]?

עונה הגמרא: **אמרי, התם** [שם בהזכרת הבדלה בחונן הדעת] **כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד** [כיון שמזכירים אתה חוננתנו בתחילת התפילה, אין חשש שהוא יתבלבל], שבתחילת התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמצע. **הכא** [כאן בהזכרת שאלה על הגשמים] **כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד** [כיון שהיא באמצע התפילה, יש חשש שיתבלבל אם יוסיף זאת].

שאלה: מדוע אין אומרה בשומע תפילה

מתקיף לה רב אשי, ונימרה בשומע תפלה, דאמר רבי תנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, [שכיון שהוא הזכרה בעלמא, ואינה תפלה, אין יכול לאומרה בשומע תפלה].

שאלה בברכת השנים, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה.

והבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.

תשובה: לכתחילה אין מקומה בשומע תפילה

עונה הגמרא: **טעה שאני,** לכתחילה לא תיקנו לבקש על הגשם בשומע תפילה, ורק אם טעה ולא הזכיר, בדיעבד אומרה בשומע תפילה.

◆◆◆

לא הזכיר שאלה בברכת שנים, אין מחזירין אותו

גופא, אמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, מחזירין אותו.

לא הזכיר **שאלה בברכת השנים, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה.**

והבדלה בחונן הדעת, אם לא הזכיר, **אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.**

סתירה מברייתא שמבואר בה שאם לא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו

מיתיבי, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, מחזירין אותו.

שאלה בברכת השנים, מחזירין אותו.

והבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.

יישוב הסתירה: יש הבדל בין מתפלל ביחיד למתפלל בציבור

לא קשיא, הא - מה שכתוב שמחזירים אותו מדובר **ביחיד. הא** - ומה שכתוב שאין מחזירין אותו מדובר **בצבור** - כאשר מתפלל בציבור.

דחיית היישוב

בצבור מאי טעמא לא מחזירים אותו, **משום דשמעה משליח צבור,** שבחזרת הש"ץ הוא שומע 'שאלה בברכת השנים' ולכן אינו צריך לחזור.

אי הכי [אם כך, שהטעם שאינו חוזר הוא מפני ששומע זאת בחזרת הש"ץ]**, האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה** [מדוע אמרה הברייתא שאינו חוזר מפני שיכול להשלים זאת בשומע תפילה]**, מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה** [היה לה לברייתא לומר שהטעם שאינו חוזר הוא בגלל ששומע זאת מהש"ץ].

יישוב חדש: יש הבדל מתי נזכר לפני שומע תפילה או אחרי

אלא, אידי ואידי ביחיד, ולא קשיא, הא - מה שכתוב שאין מחזירין אותו, מדובר **דאדכר** [שנזכר] **קודם שומע תפלה,** ועדיין יכול לאומרה בשומע תפלה. [עמוד ב] **הא** - מה שכתוב שמחזירין אותו, מדובר **דאדכר** [שנזכר] **בתר** [אחרי] **שומע תפלה.**

◆◆◆

השוכח להזכיר יעלה ויבוא, ועדיין לא סיים תפילתו

אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר רבי יהושע בן לוי: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה, חוזר לעבודה.

נזכר בהודאה, חוזר לעבודה.

בשים שלום, חוזר לעבודה.

השוכח להזכיר יעלה ויבוא, וסיים תפילתו

ואם סיים, חוזר לראש.

סיים תפילתו ועדיין לא עקר את רגליו

אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא: הא דאמרן סיים חוזר לראש, לא אמרן אלא שעקר רגליו, אבל לא עקר רגליו, חוזר לעבודה.

אמר ליה: מנא לך הא?

אמר ליה: מאבא מרי שמיע לי, ואבא מרי מרב.

דעת רב נחמן בר יצחק: סיים תפילתו ועקר רגליו, ורגיל לומר תחנונים אחרי תפילתו, חוזר לרצה

אמר רב נחמן בר יצחק: הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש, לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, [כגון אלהי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה] **אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו,** אפילו אם עקר את רגליו, כל זמן שלא אמר את התחנונים, הרי הוא כבאמצע התפילה, **וחוזר לעבודה.**

דעת ה'יש אומרים' בדעת רב נחמן בר יצחק: סיים תפילתו ולא עקר רגליו, אם אינו רגיל לומר תחנונים אחרי תפילתו, חוזר לראש

איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק: הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה, לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו,

אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש, שכשאינו רגיל לומר תחנונים, הרי כשמסיים את נוסח התפילה, הרי זה עקירה, אפילו אם לא עקר את רגליו.

◆◆◆

שנינו במשנה: **רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו'.**

מה הביאור 'העושה תפילתו קבע'

מאי קבע?

[ביאור א:] **אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי.** [והיינו לשון קבע, חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי].

[ביאור ב:] **ורבנן אמרי: כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים.**

[ביאור ג:] **רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: כל שאינו יכול לחדש בה דבר,** שאינו יכול לכוין לבו לשאול צרכיו, שאינו יכול לחדש בה דבר בבקשתו, והיינו לשון קבע, נוסח תפילה שווה בכל הימים ללא תוספת ושינוי.

[רבי זירא חשש מ'לחדש' בתפילה] **אמר רבי זירא: אנא יכילנא לחדושי בה מילתא, ומסתפינא דלמא מטרידנא,** שמא אטעה, ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי.

[ביאור ד:] **אביי בר אבין, ורבי חנינא בר אבין, דאמרי תרוייהו: כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה,** והיינו לשון קבע, תפלתו עליו חוק קבוע לצאת ידי חובה, ואינו מקפיד לחזור אחר שעת מצוה ועת רצון.

[ראיה שיש להתפלל עם דמדומי חמה:] **דאמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן, מצוה**

להתפלל עם דמדומי חמה - תפילת שחרית עם הנץ החמה, ותפלת המנחה עם שקיעת החמה.

[מקור מפסוק שיש להתפלל עם דמדומי חמה:] **ואמר רבי זירא: מאי קראה, 'ייראוך עם שמש** [זו תפלת שחרית, בסמוך לזריחת השמש] **ולפני ירח** [זו מנחה, בסמוך לשקיעת השמש] **דור דורים'.**

[דעת מערבא, אין להתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה:] **לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי** [במערבא קיללו את מי שמשהה את תפילת המנחה, ומתפללה] **עם דמדומי חמה.**

מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא - שמא תטרף לו השעה על ידי אונס ויעבור הזמן.

✦✦✦

שנינו במשנה **רבי יהושע אומר: המהלך במקום סכנה, מתפלל תפלה קצרה וכו', בכל פרשת העבור.**

מאי פרשת העבור?

[ביאור א':] **אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה** [כעס] **כאשה עוברה** [שהעברה ממלאה הכל, כמו שהמעוברת מלאה מהולד]**, יהיו כל צרכיהם** גלוים **לפניך** לרחם עליהם. [ולפי זה 'פרשת העבור', הוא בכל פירושי המילים של עיבור, שהם 'עברה' ו'עוברה'].

ביאור ב' בלשון המשנה 'בכל פרשת העיבור'

איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה [שהן פורשין לעבירה] **יהיו כל צרכיהם לפניך.**

נוסח תפילה קצרה

תנו רבנן, המהלך במקום גדודי חיה ולסטים, מתפלל תפלה קצרה.

ואיזה היא תפלה קצרה?

[דעה א:] **רבי אליעזר אומר: עשה רצונך בשמים ממעל,** שאין בשמים חטא, ואין רצונך שם עליהם אלא לטוב, ועבור לתחתונים בארץ על רצונך [כאן בארץ שיש חטא, אל תעשה כאן כרצון שלא לטובה],

ותן נחת רוח ליראיך מתחת שלא יתערבב רוחם [של אלו שיראים אותך], על ידי הבריות, כגון על ידי חיות ולסטים, **והטוב בעיניך עשה** אתה להם. **ברוך אתה ה' שומע תפלה.**

[דעה ב:] **רבי יהושע אומר: שמע שועת עמך ישראל** [לשון שועה הוא גניחה יותר מתפלה], **ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה.**

[דעה ג:] **רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: שמע צעקת עמך ישראל, ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה.**

[דעה ד:] **אחרים אומרים: צרכי עמך ישראל מרובין, ודעתם קצרה,** ואינם יודעים לפרש

צרכיהם, **יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפלה.**

[הלכה:] **אמר רב הונא: הלכה כאחרים.**

◆◆◆

ב' דברים שאמר אליהו הנביא

אמר ליה אליהו, לרב יהודה אחוה דרב [אח של רב] **סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטי** - לא תכעוס, ולא תחטא, שאם אדם כועס בא מתוך הכעס, לידי חטא.

לא תרוי - לא תשתכר ביין, **ולא תחטי.**

תפילת הדרך

וכשאתה יוצא לדרך, המלך בקונך [טול רשות] **וצא.**

מאי המלך בקונך וצא?

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך.

ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך, צריך להתפלל תפלת הדרך.

נוסח תפילת הדרך

מאי תפלת הדרך?

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום, ותצעידני לשלום, ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה.

אמר אביי לעולם

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ה
דף ל-לו

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון ז שבט תש"פ - עד שבת קודש פרשת בשלח יג שבט תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף ל עד דף לו

הנושאים המרכזיים:

דף ל

- תפילת הדרך [נוסחתה, זמן אמירתה, אופן אמירתה]
- תפילה כשרוכב על החמור
- כיוון התפילה
- תפילה בכונה [שלא בהילוך ושלא בישיבה] או סמיכת גאולה לתפילה
- מוסף בציבור או גם ביחיד
- שכח יעלה ויבוא
- תפילה מתוך כובד ראש
- במקום גילה - תהא רעד

דף לא

- תפילה מתוך כובד ראש או הלכה פסוקה
- הלכות תפילה הנלמדות מתפילת דניאל
- סדר התפילה [שבח ואח"כ בקשה. שאילת צרכיו בתפילה]
- תפילה חנה [הלכות הנלמדות, ודרשת הפסוקים]
- אליהו הטיח דברים [בריאת היצר הרע גרם לנו]

דף לב

- משה הטיח דברים [השפע גורם לחטא]
- תפילת משה רבינו לאחר העגל [ושהקב"ה שוכח העגל]
- מאמרים על תפילה [מאמרי רבי אלעזר. המאריך בתפילתו. התפלל ולא נענה. דברים שצריכים חיזוק]
- שהיית שעה קודם התפילה ואחר התפילה

דף לג

- הפסק בתפילה מפני מלך עכו"ם, נחש, עקרב או שור [ומעשה בערוד]
- מקום הזכרת ושאלת גשמים. מקום הזכרת 'הבדלה' במוצ"ש וביו"ט שחל במוצ"ש
- מאמרים במעלת 'דעה'
- המבדיל בתפילה אם צריך להבדיל על הכוס
- האומר על קן צפור, על הטוב יזכר שמך, מודים מודים, שמע שמע, הוספת שבחים בתפילה

דף לד

- דיני שליח ציבור [כשטעה. דינו בעניית ובאמירת ברכת כהנים. לסרב בתחילה. להאריך או לקצר]
- דינים בתפילה [טעה בתפילה, בקשת צרכיו בתפילה, כריעות]
- סימן טוב כשהתפילה שגורה, ולהיפך, ומעשים על תפילת רבי חנינא בן דוסא
- על מה נתנבאו הנביאים

דף לה

- ברכת פירות האילן, ופירות הארץ
- מקור לברכה לפניו ולאחריו
- חומר הנאה מהעולם הזה בלא ברכה
- אם להתעסק גם במלאכה או רק ללמוד
- מדוע קבעו ברכה מיוחדת ליין
- ברכת השמן

דף לו

- ברכת קמח, קורא, עלי צלף
- ערלה ב'קפריסין' [בארץ, בחו"ל. מדין פרי, מדין שומר]
- ברכת פלפל, והאוכל פלפל או זנגויל ביום כפור
- ברכת חביץ קדרה ודייסא
- ברכת דבר שמעורב בו מחמשת מיני דגן

ויהיב מצלי לה. מתפלת הדרך קאי ורב ששת אמר מתפלל וקו"ל כרב ששת[א] ומיהו מתוספ' פסקו ר"י יוסף כרב מסתם וכן רב אלפס פי' דרב מסתפק עדיפא ליה טפי[ב]: **מאי איבא** בין הבינונו **לתפלה קצרה.** תימה למ"ד מתפלל בינייהו למה לי למיתני מתפלל קצרה אימו מתפלל אלא במקום סכנה והבינונו מתפלל אלמא אין במקום סכנה: **הלכה כרבי.** אלמא יש לומר דלמ"ד ואפילו מתפלל מתפלל ואימו צריך למיתני פניו כנגד ירושלים[ג]:

היה עומד בח"פ יכוין בנגד ארון ישראל. וע"ג נמי לפני תפלתי קאי דתקנתי סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו לכותל המערב:

מתני' **תלפיות** תל שבל פיות פונים בו. וכהן מעמעמת קו"ל וכן מסקינן בגמ' לעיל (ג"ש כה:) דקמקמע מתון דקיימינן לפפוא"ת ד"א תלדימון ולא כהני מומחי לעניל (שם) דפליגי לי הסכימה ממזרח או במערב עכשיו אנו במערבה של א"י על כן אנו פונין למזרח[ד]:

אבוה דשמואל ולוי הוו מקדמי ומצלי. פירש רש"י קודם עמוד השחר ולא נראה דשם כן הי' היו יוצאין בו כלל (ה) דעדיין פניו יום[ה] לכן נראה כפי' ר"ח דמשכלכל עמוד השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנץ החמה[ו]: **מסמך גאולה לתפלה עדיף.** מלמתפלל מעומד ומכי תפלי בס"ג בלשה כר"ח בן מלעזר מוכח בגמרא דמתפלל ואין צריך לעמוד אלעזר דאמר מיסמך גאולה לתפלה עדיף. ויתפלל מיושב כדי שיסמוך גאולה לתפלה, יחיד הוא, ולא אשכחן מאן דעבד כותיה. ורב אחי דאמר לא חזינא לרבנן קשישי דעבדי כי הא דאבוה דשמואל ולוי, לא אמר דלית הלכתא כוותייהו, אלא לא חזינא מאן דעבד דאי אחמורי הוא דאחמיר אנפשיה.

מתני': ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספים אלא בחבר עיר. פי' אין תפלת המוספין נהגת אלא בחבר עיר, אין יחיד רשאי להתפלל תפלת מוספין כל עיקר, שאין תפלת מוספין נהגת אלא בחבר עיר, בצבור והוא חבר עיר. פי' מקום שמחברין בני העיר ותפללין. ר' יהודה אומר משמו של מקום שיש חבר עיר ויחיד יכול פטור מתפלת המוספין. אין שם צבור מתפללין תפלת המוספין, ויחיד חייב בתפלת המוספין, וזה פי' יחיד שלא בחבר עיר איכא בינייהו. ומקימא לן דאפילו יחיד הוכיח האיכא חבר עיר חייב בתפלת המוספין, דהא אמר ר' יוחנן אני האיתי את ר' יצחק בן דבלי והדר בלי, ואוקימנא דהא בלוחא שניה מוסף בלי, ואע"ג דהוה המן חבר עיר, דאמר חזי נאן דמסהיד עליה, לפיכך ר' יוחנן מעיר עליו שנתברר לו שתפלת המוסף הנאמר בפני עשרה מפני שבשבתות וימים טובים תפלת שחרית קצרה ותפלת המוספין ארוכה, ובמועד וברא"ח חדשים של שחרית ארוכה ושל מוספין קצרה כמנה, ואין אדם כר' יוחנן טועה בכך.

רבינו חננאל

אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משנה שמתחלף בדרך. עד כמה. עד כמה פרסי. רבה אמר הילך ותתפלל.

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא אפילו אין דעתו להילך עד פרסא, יתפלל תפילה בדרך, וכל שכן יותר. אבל פחות לא. רבי אומר אין כך דבין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מושבעת עליו. מי אמר רבה שהתפלל לפי שאין דעתו מושבעת עליו. רבה דשמואל ולוי כי הוי בעי למיפך לאורויה עמוד השחר דרום הוא, ולא הוו מקדמי ומצלי. משעלה הגיע זמן תפלה עדין, שלא הגיע זמנן של החמה, דס"ל תפלה בעומד כרבנן דרשב"א דבסמוך, אבל מבעוד לילה אין לו להקדים לתפלתו. ואבוה דשמואל ולוי הוו דעבדי כתנא קמא, וכי הוו בעו למיפך לאורויה, הוו מקדמי ומצלי בעומד קודם שיהדוקן בדרך, ולא הוו קיימי קראי שמע, כי מטי זמן קריאת שמע קרו ק"ש. וקיימא לן כתנא קמא דהא אבוה דשמואל ולוי עבדו כוותיה ומעשה רב. ור' שמעון בן אלעזר דאמר מיסמך גאולה לתפלה עדיף. ויתפלל מיושב כדי שיסמוך גאולה לתפלה, יחיד הוא, ולא אשכחן מאן דעבד כוותיה. ורב אחי דאמר לא חזינא לרבנן קשישי דעבדי כי הא דאבוה דשמואל ולוי, לא אמר דלית הלכתא כוותייהו, אלא לא חזינא מאן דעבד דאי אחמורי הוא דאחמיר אנפשיה.

מתני': ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספים אלא בחבר עיר. פי' אין תפלת המוספין נהגת אלא בחבר עיר, אין יחיד רשאי להתפלל תפלת מוספין כל עיקר, שאין תפלת מוספין נהגת אלא בחבר עיר, בצבור והוא חבר עיר. פי' מקום שמחברין בני העיר ותפללין. ר' יהודה אומר משמו של מקום שיש חבר עיר ויחיד יכול פטור מתפלת המוספין. אין שם צבור מתפללין תפלת המוספין, ויחיד חייב בתפלת המוספין, וזה פי' יחיד שלא בחבר עיר איכא בינייהו. ומקימא לן דאפילו יחיד הוכיח האיכא חבר עיר חייב בתפלת המוספין, דהא אמר ר' יוחנן אני האיתי את ר' יצחק בן דבלי והדר בלי, ואוקימנא דהא בלוחא שניה מוסף בלי, ואע"ג דהוה המן חבר עיר, דאמר חזי נאן דמסהיד עליה, לפיכך ר' יוחנן מעיר עליו שנתברר לו שתפלת המוסף הנאמר בפני עשרה מפני שבשבתות וימים טובים תפלת שחרית קצרה ותפלת המוספין ארוכה, ובמועד וברא"ח חדשים של שחרית ארוכה ושל מוספין קצרה כמנה, ואין אדם כר' יוחנן טועה בכך.

ליפתח נפשיה. לל יתפלל תפלה קלרה בלשון ימיד לל"ג שתא ממר מפי מלכך רבים שממון כך תפלתו נמשעת: **עד כמה.** ומתה לתפלל: **עד פרסא.** לפל ל"ג לאחר שהלך פרסה. וכה"ג מפרש עד כמה יבקש ליל שיהא צריך להתפלל עד פרסא תפי' אין ו' ליל"ל עד פרסא אבל דרך פמוס מפרסא אין לריך להתפלל תפלה זו: **רב ששת.** מאור עיניס הוס: **מהיום טוב לא קקרא רע.** לוהלל ואני יכול להתפלל מעומד לא שהרי מבוהרני עומדת לו לקרלא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמעומד: **וי מטי לניסיס צעי מסדר גלויי.** שהרי לא התפלל כלום מתפלת י"ח: **שאין דעתו מושכת עניו.** שקשה עליו עכוב הדרך: **לניון שם מרוחות.** לפל מרך יהלהל כדאיתיא לעיל מיניה תל שהכל פויס בו: **אחורי בית הכפורת.** כמערב העזרה היו י"ל אמה מלר מכוהל מקום קדשי הקדשים לכוהל מעבדי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לניס הכפולת לעומת: **הוו מקדמי.** קודם היום: **נקרון ונפפיה.** אילפ בעעמת דעת: **קורל ק"ש.** יעמוד עד שיגיע זמן ק"ש ויקרלנה ואח"כ יתפלל: **פפלה מעומד עדיף.** שיכול לכוין בה לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בניהם שלא יטרכו להתפלל בדרך מהלך: **נשכחה דרגה.** שלפני פפה [ו]ועלית וסוכות. ומעירי בעירו ומי זוכל בעירו היו הלרפים ומחכים היו העם טוליס לניס ומחכים ומסגיע זמן ק"ש קודם ולהדרכן דוסס והעם נמטים וממתפללים שם ים לנדו ולכך הס היו מתפפין להס י' שחרים קודס שילכו לניס המדרש ויקוין ק"ש ומתפללים בסמיכה גאולה לתפלה והלר נפקי לפרקם ולרכי: **ומלני כהדי לנדול** ל"ג: **רב חנין.** היה לוהם לניהם בתוך מתפלי ולוכס והוא פל היה מתפלל קודס ניס המדרש שלא כמנהג זמן ק"ש ליוהם בהרכה יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן ממשיע לרכים הוא קורל את שלו וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רולה לנפות את העם להטריח את הלבור במעבר שלהם. מתני'. ה. [ו]זמן תפלה אינו אלא משישלה עמוד השחר כמו תמיד לבוהר. תוס' ברל"ש. ו. דיעה זמן תפלה היא מהגן החמה, אבל מבעוד ליולה אין לו להקדיש ומתפלל ולהתפלל. שם. ז. כיון שהם י"ח ברוכות והיה צריך להתעכב בהם יהיה לבו טרוד עליו מחמת העיכוב ולא יוכל לכוין, אבל הבינוני אין בו אריכות דברים ב"כ ויוכל לכוין מעומד. שם.

רב ניסים גאון

אבר ליה אוקמן לדידי נמי ואצלי מהיות טוב אל תקרא רע. התם בבבא קמא בפרק מרובה (ד' פא) אמרינן מולהלין בשבילי הרשות שלמה אמרה כהדיא הלי שכלו מיושבין מן השדה ואינו מניח בני ארם לינכס בתוך שדהו מה הבריות אומרות עליו מה הנאה יש לו לפלוני ומה הבריות מזהיקות אותו עליו הכתוב אומר מהיות טוב אל תקרא רע ומסתברני מהיות טוב אל תקרא רע קרא הוא ומתרצי אין כתיב כי האי גונוא (משלי ב) אל תמנע טוב מבעליו:

א) [ב"ק פז:], ב) תוספתא פ"ג ס"ו, ג) תוספתא פ"ג ה"ו, ד) תוספתא פ"ג ה"ו,

תורה אור השלם

1. כי יצא ענף למלחמה על אויבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל ייי דרך העיר אשר בחרתם בה והבית אשר נבנתי לשמו: מלכים א ח מד
2. ושבו אליך בכל לבבם ובכל נפשם בארץ אויביהם אשר שבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר נבניתי לשמך: מלכים א ח מח
3. וגם אל הנכר אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול ויד החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו אל הבית הזה: דברי הימים ב ו לב
4. אתה תשמע השמים ולא יהיה מקר כי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם: מלכים א ח לה
5. כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים: שיר השירים ד ד

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה מפוס וכו' לפ היו יולפין מלל בתפלה דיום כיון דעדיין פניו יום:

גליון הש"ס

גמ' היה עומד אחורי בית הכנסיות. עי' נרכינו יונה פ"ק דף ו ע"ג ובפ' הפפס דף ס"ב: [ג:]: רשב"ל ד"ה בשבתא לתלפיות אלף המגן תלוי. עי' לעיל ד"ה ומלני וכו' ועצרת. עי' לעיל י"ז ע"ב בכ"י ד"ה שבתא ותוס' שם ד"ה בח"י שבתא:

מוסף תוספות

א. ואיהו נמי לא עביד עובדא כרב חסדא אלא משום מהיות טוב וכו', שבלאו הכי היה לו לעמוד להתניין. תוס' ר"י גרמ"ו. ב. דהא רב ששת נמי קאי ומצלי. תוס' ריא"ז. ג. כיון שהרוב על בהמתו יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן ממשיע לרכים הוא קורא למזרח, אלא שאנו לצד מערב ירושלים עומדים וכו', וה"ה שהעומדים למזרח ירושלים מתפללים במערב שלהם. מהרי"ט. ה. [ו]זמן תפלה אינו אלא משישלה עמוד השחר כמו תמיד לבוהר. תוס' ברל"ש. ו. דיעה זמן תפלה היא מהגן החמה, אבל מבעוד ליולה אין לו להקדיש ומתפלל ולהתפלל. שם. ז. כיון שהם י"ח ברוכות והיה צריך להתעכב בהם יהיה לבו טרוד עליו מחמת העיכוב ולא יוכל לכוין, אבל הבינוני אין בו אריכות דברים ב"כ ויוכל לכוין מעומד. שם.

מראי מקומות

א א ב סוס"ש פ"ח סר קי סעיף ז:
ב ב ג סוס"ש פ"ח שם סעיף ד:
ג ב ד מי' פ"ג שם מהל' תפלה ה"ב [וסמ"ג עשין ד] סוס"ש פ"ג שם סעיף ג:
ד ב ג מי' פ"ח שם הלכה ב סמג עשין יט טור ושו"ע או"ח סי' צ סעיף ד:
ה ב ד מי' פ"ג שם הלכה ג סוס"ש פ"ג שם סעיף ב:
ו ב ה מי' שם הלכה ג סוס"ש פ"ג שם סעיף ג:
ז ב ו מי' פ"ג שם הל' סעיף ה וע"ש סי' צד סעיף ט"ו:
ח ב ז סוס"ש פ"ח שם סעיף ב:
ט ב ח מי' שם הלכה ג סוס"ש פ"ג שם סעיף ג:
י ב ט י (מיי' פ"ג שם הל' ז) סוס"ש פ"ח שם סעיף ט"ו וע"ש סי' פט סעיף ח וסי' צד סעיף ט"ו:
יא ב י סוס"ש פ"ח שם סעיף ג:
יב ב יא מי' שם הלכה ג סוס"ש פ"ג שם סעיף ה:
יג ב יב סוס"ש פ"ג שם סעיף ב:
יד ב יג סוס"ש פ"ג שם סעיף ג:
טו ב יד סוס"ש פ"ג שם סעיף ד:
טז ב טו סוס"ש פ"ח שם סעיף ב:
יז ב טז סוס"ש פ"ח שם סעיף ג:
יח ב יז סוס"ש פ"ח שם סעיף ב:

לישתף אניש נפשיה בהדי צבורא היכי נימא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו' אימא מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא [א]משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא [ב]עד פרסה והיכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר [ג]אפילו מהלך רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי א"ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא אמר ליה קאי ומצלי א"ל אוקמן נמי לדידי ואצלי [ד]מהיות טוב אל תקרא רע. מאי איכא בין הבינונו לתפלה קצרה [ה]הבינונו בעי לצלויי ג' קמייתא וג' בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי בתפלה קצרה לא בעי לצלויי לה ג' קמייתא ולא ג' בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי והלכתא [ו]הבינונו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך: היה רוכב על החמור וכו': ת"ר [ז]היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר [ח]כך ובן כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי: [ט]סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנא' [י]והתפללו אל ה' היה [יא]עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנא' [יב]והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר [יג]והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר [יד]והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר [טו]והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד בית הכפורת [טז]היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה [יז]כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שבל פיות פונים בו: אבוה דשמואל ולוי [יח]כי הוו בעו למיפך לאורויה הוו מקדמי ומצלי וכי קורא השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שימסמוך גאולה לתפלה במאי קמיפלגי [יט]מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דהרגלא ומצלו והדר נפקא לפרקא רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד אמרי ליה רבנן ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו מריחא לי מלתא ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי: **מתני'** [כ]אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו של מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין: **גמ'** ר' יהודה היינו ת"ק איכא ביניהו יחיד שלא בחבר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב א"ר הונא בר חיננא אמר ר' חייא בר רב הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע א"ל רב חייא בר אבין שפיר קאמרת דאמר שמואל מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד בנהרדעא

מלינא לרבי אלעזר לתמר לת תקנה אלא בעשרה יחיד זה פטור ולרבי יהודה אין יחיד פטור אלא במקום עשרה שאינם נצוד פוטרו: בנהרדעא

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כריך על עקבו לא יפסיק: **גמ'** מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא [3]והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא אלא א"ר יוסי בר' חנינא מהכא [4]ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא [5]השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא כי לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה [6]הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא [7]עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה [8]מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר [9]רבה במקום גילה שם תהא רעדה אבי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה [10]בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי בנהרדעא לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו וצלי לי ביחיד והואי יחיד שלא בחבר עיר יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' נאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל [11]פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי יגאי דצלי והדר צלי א"ל כי רבי ירמיה לר' זירא [12]ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל [13]חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה: [14]ר' אמי ור' אסי [15]אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והאמר ר"א [16]לעולם יזמוד אדם את עצמו אם [17]יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא הלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח [א] (פ) בעבריא אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית [ב]בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין [ג]במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה א"ל לאו אימר עלה א"ר יוחנן [ד]בצבור שנו: כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ור"ח חד אמר [ה]כדי שתתחזן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחזן דעתו עליו דכתיב [1]ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב [2]ויחל משה את פני ה' אלהיו רב ענן אמר רב [ו]טעה ולא הזכיר של ר"ח עבריא אין מחזירין אותו לפי [ח]שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר [ט]מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנא:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה לימלי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה מילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב בתריה ממילו אחר שתעמוד. וחד אמר כדי שתתחולל. ומה שהזה בין תפלה של מוספין דעתו עליו וכו'. פי' כשיעור שתסור אימת צבור מלבו, כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשתתחיל להתפלל לכוין לבו להתהנות מסיר אותו ממנו כדאי הוא שיהא מתבהל ביותר. שם. ג. ואפי' ביחיד נמי. תוס' ר"י סלילותן. ד. [ן"ר]ללל שלשים ואחד אין הטעם הלזו בקידוש ב"ד שכבר קדשוהו שמים. תוס' ה. כיון שאין ראוי לקדש את החדש בלילה הילכך אין מחזירין אפילו לילי שלשים ואחד. שם. ו. דאז יש ר"ח בשני ימים. תוס' ר"י סלילותן. ז. אע"פ שלא פתח בברכה של אחרה. תוס' מהש"ל לענין כט:). ח. ואם יחזור הוראי ברכה לבטלה. שם. ט. [אלא] כיון שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר שם. י. אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו. שם. יא. באמצע תפלתו. שם. יב. אם אתה אומרבן, על הנסים אם סיים בברכת הודאה הוי צריך לחזור לראש, דטעה בשלש אחרונות חוזר לעבודה. שם. יג. ולא דמי להתם דיעולה ויבא, דהתם תקנו ברכה חדשה, ומזה היינו יכולין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור לאותה ברכה שסיים, אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם, הילכך לא דמיא להך דהכא בלל. שם. יד. והיה אומר, כל מקום שאתה"ל אין מחזירין אותו, היינו היכא שסיים התפלה דעקר רגלין, אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר, ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה, דהא אמרינ' לקמן טעה בב' אחרונות חוזר לעבודה. מרדכי רמז נת.

רבינו חננאל

איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר, דעובדא דר' יוסי בר' חנינא דצלי ביחיד טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני וכו' אמר ר' יוחנן בצבור שנו. יחיד שמתפלל בצבור אם טעה ולא הזכיר של ראש חדש, שתרית של מחזירין אותו, שלא יטריח את הצבור [שלא יתחינו אותו עד שישלים תפלתן]. וכ"ש ערבית שאין מקדשין את החדש אלא בינם. אבל יחיד שלא בצבור חוזר. כמה ישהה בין תפלה שחרית ותפלה של מוספין וכו'. חד אמר כדי שתתחזן דעתו עליו וכו'. פי' כשיעור שתסור אימת צבור מלבו, כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשתתחיל להתפלל לכוין לבו להתהנות מסיר אותו

ס"ג **אין** הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע. פלוגתא דרבנן וכן פסק ר"ח[א] דלהלכי מיימי (ג) רבי אמי ור' אסי שהיו מתפללים בימות כרבנן בימי עמודי דגרמי לאמעמינן[ב] דהלכה כרבנן: **והתניא** מעה ולא הזכיר של ר"ח בעבריא אין מחזירין **אותו**. ל"ג ליה דהא אמרינן בפ"ק דמגילה (דף כא.) דמי שטעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו דאי אמרת בשלמא בימות כרבנן ניחא דלא מחזירינן משום דלא עבדינן מלוה מתוך עוכרת ויש"מ דוקא לעשות מלוה מתוך עוכרת אבל לבטל מלוה לגמרי לא משום דלא מחזירין אותו לפי שאין מקדשין אלא מתוך גלוי לבנה אבל בלילה שאין מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו[ד] ולא נלפה להלכך[ה-א]:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שפיר אותו שלפניו מלוי[ב-ב] דאז יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר וסיפא קאמר ר"ל יתפל לכל דבר שתמצו מכמיס אין מחזירין אותו[ג] כגון יעלה ויבא בערבית ועל הנסים לא מיבעיא של עקר רגלין (ג) ופפא בבבכרכה שלמחרתם לאין מחזירין אותו אלא לפי שלא נ"ל עקר אלא שפיש אותם ברכה שתקנו בה לאומרה[ד] אין מחזירין אותו[ה] ולא נהירא לאלמנן[ב] דשמ חזינן בברכת המזון לאומר שלמחרתם מכמיס מחזירין אותו ונס אותו שלמחרתם חזר לעבודה. שם. יג. ולא דמי להתיא דיעולה ויבא, דהתם תקנו ברכה חדשה, ומזה היינו יכולין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור לאותה ברכה שסיים, אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם, הילכך לא דמיא להך דהכא בלל. שם. יד. והיה אומר, כל מקום שאתה"ל אין מחזירין אותו, היינו היכא שסיים התפלה דעקר רגלין, אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר, ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה, דהא אמרינ' לקמן טעה בב' אחרונות חוזר לעבודה. מרדכי רמז נת.

רבינו חננאל

איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר, דעובדא דר' יוסי בר' חנינא מהכא דצלי ביחיד טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני וכו' אמר ר' יוחנן בצבור שנו. יחיד שמתפלל בצבור אם טעה ולא הזכיר של ראש חדש, שתרית של מחזירין אותו, שלא יטריח את הצבור [שלא יתחינו אותו עד שישלים תפלתן]. וכ"ש ערבית שאין מקדשין את החדש אלא בינם. אבל

הדרן עלך תפלת השחר

גמ' ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא אלא א"ר אלעזר דאמר קרא [ו]והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא אלא א"ר יוסי בר' חנינא מהכא [ז]ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא [ח]השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא כי לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה [ט]הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא [י]עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה [יא]מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר [יב]רבה במקום גילה שם תהא רעדה אבי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה [יג]בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי בנהרדעא לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו וצלי לי ביחיד והואי יחיד שלא בחבר עיר יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' נאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל [יד]פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי יגאי דצלי והדר צלי א"ל כי רבי ירמיה לר' זירא [טו]ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל [יו]חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה: [יח]ר' אמי ור' אסי [יט]אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והאמר ר"א [כ]לעולם יזמוד אדם את עצמו אם [כא]יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא הלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח [א] (פ) בעבריא אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית [ב]בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין [ג]במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה א"ל לאו אימר עלה א"ר יוחנן [ד]בצבור שנו: כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ור"ח חד אמר [ה]כדי שתתחזן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחזן דעתו עליו דכתיב [1]ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב [2]ויחל משה את פני ה' אלהיו רב ענן אמר רב [ו]טעה ולא הזכיר של ר"ח עבריא אין מחזירין אותו לפי [ח]שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר [ט]מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנא:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה לימלי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה מילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב בתריה ממילו אחר שתעמוד. וחד אמר כדי שתתחולל. ומה שהזה בין תפלה של מוספין דעתו עליו וכו'. פי' כשיעור שתסור אימת צבור מלבו, כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשתתחיל להתפלל לכוין לבו להתהנות מסיר אותו ממנו כדאי הוא שיהא מתבהל ביותר. שם. ג. ואפי' ביחיד נמי. תוס' ר"י סלילותן. ד. [ן"ר]ללל שלשים ואחד אין הטעם הלזו בקידוש ב"ד שכבר קדשוהו שמים. תוס' ה. כיון שאין ראוי לקדש את החדש בלילה הילכך אין מחזירין אפילו לילי שלשים ואחד. שם. ו. דאז יש ר"ח בשני ימים. תוס' ר"י סלילותן. ז. אע"פ שלא פתח בברכה של אחרה. תוס' מהש"ל לענין כט:). ח. ואם יחזור הוראי ברכה לבטלה. שם. ט. [אלא] כיון שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר שם. י. אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו. שם. יא. באמצע תפלתו. שם. יב. אם אתה אומרבן, על הנסים אם סיים בברכת הודאה הוי צריך לחזור לראש, דטעה בשלש אחרונות חוזר לעבודה. שם. יג. ולא דמי להתיא דיעולה ויבא, דהתם תקנו ברכה חדשה, ומזה היינו יכולין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור לאותה ברכה שסיים, אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם, הילכך לא דמיא להך דהכא בלל. שם. יד. והיה אומר, כל מקום שאתה"ל אין מחזירין אותו, היינו היכא שסיים התפלה דעקר רגלין, אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר, ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה, דהא אמרינ' לקמן טעה בב' אחרונות חוזר לעבודה. מרדכי רמז נת.

רבינו חננאל

איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר, דעובדא דר' יוסי בר' חנינא דצלי ביחיד טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני וכו' אמר ר' יוחנן בצבור שנו. יחיד שמתפלל בצבור אם טעה ולא הזכיר של ראש חדש, שתרית של מחזירין אותו, שלא יטריח את הצבור [שלא יתחינו אותו עד שישלים תפלתן]. וכ"ש ערבית שאין מקדשין את החדש אלא בינם. אבל

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה לימלי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה מילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב בתריה ממילו אחר שתעמוד. וחד אמר כדי שתתחולל. ומה שהזה בין תפלה של מוספין דעתו עליו וכו'. פי' כשיעור שתסור אימת צבור מלבו, כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשתתחיל להתפלל לכוין לבו להתהנות מסיר אותו

בובד ראש. סכנעה: **שוטין שעה אחת.** במקום שנהו להתפלל: **גמ' ממאי דילמא** [ב]**חנה שאני דהוה מריא לבא טובא אלא א"ר אלעזר דאמר קרא** [ג]**והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא אלא א"ר יוסי בר' חנינא מהכא** [ד]**ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא** [ה]**השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא כי לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה** [ו]**הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא** [ז]**עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה** [ח]**מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר** [ט]**רבה במקום גילה שם תהא רעדה אבי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה א"ל אנא תפילין מנחנא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה** [י]**בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי בנהרדעא לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו וצלי לי ביחיד והואי יחיד שלא בחבר עיר יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' נאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל [יא]פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי יגאי דצלי והדר צלי א"ל כי רבי ירמיה לר' זירא [יב]ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל [יג]חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה: [יד]ר' אמי ור' אסי [טו]אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי אילימא משום דלא כוון מר דעתיה והאמר ר"א [יו]לעולם יזמוד אדם את עצמו אם [יח]יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא הלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח [א] (פ) בעבריא אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית [ב]בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין [ג]במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה א"ל לאו אימר עלה א"ר יוחנן [ד]בצבור שנו: כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ור"ח חד אמר [ה]כדי שתתחזן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחזן דעתו עליו דכתיב [1]ואתחנן אל ה' ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב [2]ויחל משה את פני ה' אלהיו רב ענן אמר רב [ו]טעה ולא הזכיר של ר"ח עבריא אין מחזירין אותו לפי [ח]שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר [ט]מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנא:

הדרן עלך תפלת השחר

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימה לימלי לא מוכח בהדיא מדכתיב בתריה מילו מלפניו כל הארץ וי"ל היינו קרא דכתיב בתריה ממילו אחר שתעמוד. וחד אמר כדי שתתחולל. ומה שהזה בין תפלה של מוספין דעתו עליו וכו'. פי' כשיעור שתסור אימת צבור מלבו, כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשתתחיל להתפלל לכוין לבו להתהנות מסיר אותו

שיכוף ראשו ויכוין תפלתו כאדם שיש לו צער. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. אסיקנא בכולכי ישראל דאם שואל בשלומו אינו מפסיק ומשיב לו, אבל מלכי אומות העולם או הגמון או גוי, או אנס או קרוץ בא כנגדו, אם יכול יקצר ואם לאו יפסיק.

מוסף רש"י

חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה. לשם מי הוא מעיד. **שוטין שעה אחת.** דקמסהיד עלויה. לשם כמה מדם נדול מעיד עליו, כחולל ונא לטעות בו זמן יפה כיון וזקוק נדבר אל נכון (חולין נז.). **ביני עמודי.** שכתם המלכים נכון עליהם מלמעלה (לעיל ח.).

הדרן עלך תפלת השחר

רבינו חננאל (המשך)

האימה מלבו, כדכתיב ואתחנן אחר ואתעבל. וחד אמר כדי שתתחולל, פירוש מלבו ויכוין לבו לחלות פני צורו, שיתחלל לו על כל מה ששמע ומרד, שזה יחבר שיעור מן המתחנן לקבל פרס, כי ענין ואתחנן כמו פרס, ואתחנן אחר שהתעבל. וחד אמר כדי שתתחולל, פירוש שיכוין לבו לחלות פני צורו, שיתחלל לו על כל מה ששמע ומרד, שזה יחבר שיעור מן המתחנן לקבל פרס, כי ענין ואתחנן כמו רבינו ע"ה מתחנן. אבל ענין ויחל בקשת מחילה דצריך דברי רצוי בכיה ותחינה. וירושלמי: כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי הילוך ארבע אמות. **פלוגתא** פ"ד **לש"ס**

מתני': אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. פי', כפיפה ראש

תורה אור השלם

1. וְאֶתְחַנַּן אֶל יְיָ בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: דברים ג כג
2. וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְיָ יֶחֱרֶה אַפֶּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: שמות לב יא
3. וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל יְיָ וּבָכֹה תִבְכֶּה: שמואל א א י
4. וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: תהלים ה ח
5. הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲוּוּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: תהלים כט ב
6. עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה: תהלים ב יא
7. בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר וְדִבְרֵי שִׂפְתַיִם אַךְ לַמַּחְסוֹר: משלי יד כג

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא הזכיר של ר"ח עבריא אין מחזירין אותו. [כמתניתין דלעיל מג"ם]. (ב) [מוסיף זן,]. (ג) [לעיל קף מ"ב]. ד) [ע' תוס' לקמן לד: ד"ה כל]. (ה) [רש"י ד"ה אין מחזירין]. (ו) [הכי"ל ורש"י גרסי זה וע' בטור סימן קי"ח ומכ"ז]. ז) [יומא ד:]. (ח) [כ"ב כ"ל]. ט) [ד"ה בגמור מאי שנא]. י) [ד"ה ואני ברב חסדך]. יא) [ד"ה ויחל]. יב) [בדברי רש"י ומתפסחו כוזן]. יג) [בדברי רש"י ופרנמו]. יד) [ד"ה בגמ"ס ועו"ש].

מוסף הש"ס

גמ' ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא. מילי. **ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה.** מלמה ליה ד' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ ליה דלא בעינן כוונה אלא בתפלה אחת. **ותרוויהו לתפלת.** רבי יוחנן ורבי אלעזר. **נהרדעא.** לפי שיש שם גשור והשליח פוטרני: **פולמוסא.** מיל: **דלני ודלי בני.** ולמה ליה ד' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ ליה דלא בעינן כוונה אלא בתפלה אחת. **ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה.** הכא גבי חנה קאמר דר' נאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי יגאי דצלי והדר צלי א"ל כי רבי ירמיה לר' זירא ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה: **ר' אמי ור' אסי.** מה שמקשין ופיפוח ליה משום דשום משום דסיימו דוקא לעשות מלוה מתוך עוכרת וי"מ דוקא בלילה דשמוע מחזירין אותו לפי שאין מקדשין אלא בלילה אבל בלילה אין מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו[ז] ולא נלפה להלכך[ח-א]:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שפיר אותו שלפניו מלוי[ב-ב] דאז יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר וסיפא קאמר ר"ל יתפל לכל דבר שתמצו מכמיס אין מחזירין אותו[ג] כגון יעלה ויבא בערבית ועל הנסים לא מיבעיא של עקר רגלין (ג) ופפא בבבכרכה שלמחרתם לאין מחזירין אותו אלא לפי שלא נ"ל עקר אלא שפיש אותם ברכה שתקנו בה לאומרה[ד] אין מחזירין אותו[ה] ולא נהירא לאלמנן[ב] דשמ חזינן בברכת המזון לאומר שלמחרתם מכמיס מחזירין אותו ונס אותו שלמחרתם חזר לעבודה. שם. יג. ולא דמי להתיא דיעולה ויבא, דהתם תקנו ברכה חדשה, ומזה היינו יכולין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור לאותה ברכה שסיים, אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם, הילכך לא דמיא להך דהכא בלל. שם. יד. והיה אומר, כל מקום שאתה"ל אין מחזירין אותו, היינו היכא שסיים התפלה דעקר רגלין, אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר, ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה, דהא אמרינ' לקמן טעה בב' אחרונות חוזר לעבודה. מרדכי רמז נת.

גליון הש"ס

מתני' אפי' השלח. עי' יומא ר"ח ע"ב תוס' ד"ה כמ:

הגהות הגר"א

[א] גמ' של ר"ח בערבית. ג"כ ריי"ף ורמ"ה ג"כ אלפס כאמתיים לון כרי לענין:

מוסף רש"י

חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה. לשם מי הוא מעיד. **שוטין שעה אחת.** דקמסהיד עלויה. לשם כמה מדם נדול מעיד עליו, כחולל ונא לטעות בו זמן יפה כיון וזקוק נדבר אל נכון (חולין נז.). **ביני עמודי.** שכתם המלכים נכון עליהם מלמעלה (לעיל ח.).

הדרן עלך תפלת השחר

רבינו חננאל (המשך)

האימה מלבו, כדכתיב ואתחנן אחר ואתעבל. וחד אמר כדי שתתחולל, פירוש מלבו ויכוין לבו לחלות פני צורו, שיתחלל לו על כל מה ששמע ומרד, שזה יחבר שיעור מן המתחנן לקבל פרס, כי ענין ואתחנן כמו רבינו ע"ה מתחנן. אבל ענין ויחל בקשת מחילה דצריך דברי רצוי בכיה ותחינה. וירושלמי: כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי הילוך ארבע אמות. **פלוגתא** פ"ד **לש"ס**

מתני': אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. פי', כפיפה ראש

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא הזכיר של ר"ח עבריא אין מחזירין אותו. [כמתניתין דלעיל מג"ם]. (ב) [מוסיף זן,]. (ג) [לעיל קף מ"ב]. ד) [ע' תוס' לקמן לד: ד"ה כל]. (ה) [רש"י ד"ה אין מחזירין]. (ו) [הכי"ל ורש"י גרסי זה וע' בטור סימן קי"ח ומכ"ז]. ז) [יומא ד:]. (ח) [כ"ב כ"ל]. ט) [ד"ה בגמור מאי שנא]. י) [ד"ה ואני ברב חסדך]. יא) [ד"ה ויחל]. יב) [בדברי רש"י ומתפסחו כוזן]. יג) [בדברי רש"י ופרנמו]. יד) [ד"ה בגמ"ס ועו"ש].

מוסף הש"ס

גמ' ממאי דילמא חנה שאני דהוה מריא לבא טובא. מילי. **ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה.** מלמה ליה ד' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ ליה דלא בעינן כוונה אלא בתפלה אחת. **ותרוויהו לתפלת.** רבי יוחנן ורבי אלעזר. **נהרדעא.** לפי שיש שם גשור והשליח פוטרני: **פולמוסא.** מיל: **דלני ודלי בני.** ולמה ליה ד' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ ליה דלא בעינן כוונה אלא בתפלה אחת. **ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה.** הכא גבי חנה קאמר דר' נאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי יגאי דצלי והדר צלי א"ל כי רבי ירמיה לר' זירא ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה א"ל חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עלויה: **ר' אמי ור' אסי.** מה שמקשין ופיפוח ליה משום דשום משום דסיימו דוקא לעשות מלוה מתוך עוכרת וי"מ דוקא בלילה דשמוע מחזירין אותו לפי שאין מקדשין אלא בלילה אבל בלילה אין מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו[ז] ולא נלפה להלכך[ח-א]:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שפיר אותו שלפניו מלוי[ב-ב] דאז יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר וסיפא קאמר ר"ל יתפל לכל דבר שתמצו מכמיס אין מחזירין אותו[ג] כגון יעלה ויבא בערבית ועל הנסים לא מיבעיא של עקר רגלין (ג) ופפא בבבכרכה שלמחרתם לאין מחזירין אותו אלא לפי שלא נ"ל עקר אלא שפיש אותם ברכה שתקנו בה לאומרה[ד] אין מחזירין אותו[ה] ולא נהירא לאלמנן[ב] דשמ חזינן בברכת המזון לאומר שלמחרתם מכמיס מחזירין אותו ונס אותו שלמחרתם חזר לעבודה. שם. יג. ולא דמי להתיא דיעולה ויבא, דהתם תקנו ברכה חדשה, ומזה היינו יכולין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור לאותה ברכה שסיים, אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם, הילכך לא דמיא להך דהכא בלל. שם. יד. והיה אומר, כל מקום שאתה"ל אין מחזירין אותו, היינו היכא שסיים התפלה דעקר רגלין, אבל היכא דלא עקר לעולם חוזר, ולדברי ר"ת אם סיים מודים בלא על הנסים חוזר לעבודה, דהא אמרינ' לקמן טעה בב' אחרונות חוזר לעבודה. מרדכי רמז נת.

רבינו חננאל

איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר, דעובדא דר' יוסי בר' חנינא דצלי ביחיד טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני וכו' אמר ר' יוחנן בצבור שנו. יחיד שמתפלל בצבור אם טעה ולא הזכיר של ראש חדש, שתרית של מחזירין אותו, שלא יטריח את הצבור [שלא יתחינו אותו עד שישלים תפלתן]. וכ"ש ערבית שאין מקדשין את החדש אלא בינם. אבל

תפילת הדרך בלשון רבים

אמר אביי לעולם **לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא** [ישתף אדם את עצמו יחד עם הציבור] שלא יתפלל בלשון יחיד אלא בלשון רבים, שמתוך כך תפילתו נשמעת.

היכי נימא [כיצד יאמר, נוסח תפילת הדרך בלשון רבים]?

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו', בלשון רבים, [ולא 'שתוליכני לשלום' בלשון יחיד].

מתי זמנה של 'תפילת הדרך'

אימת מצלי [מתי מתפלל] את תפילת הדרך?

אמר רבי יעקב, אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך.

עד כמה עדיין זמנה של תפילה זו?

אמר רבי יעקב, אמר רב חסדא: עד שהולך **פרסה** [שהוא ד' מיל], אבל לאחר שהלך בדרך פרסה, כבר עבר זמנה של תפילת הדרך.

האם מתפלל תפילה זו בהליכה או שצריך לעצור מהליכתו

והיכי מצלי לה [ואיך מתפלל אותה]?

רב חסדא אמר: מעומד [שמפסיק מהליכתו].

רב ששת אמר: אפילו מהלך.

[מעשה בענין זה ברב חסדא ורב ששת]

רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא [היו הולכים בדרך], **קם** [עמד] **רב חסדא** ועצר מהליכתו, **וקא מצלי** [והתפלל תפילת הדרך], כשיטתו שתפילת הדרך מעומד ולא מהלך.

אמר ליה רב ששת לשמעיה [לשמשו], **מאי קא עביד** [מה עושה] **רב חסדא,** [רב ששת היה מאור עינים (כך אומרים 'סומא', בלשון כבוד), ולכן הוצרך לשאול את שמשו].

אמר ליה שמשו: רב חסדא **קאי ומצלי** [עומד ומתפלל תפילת הדרך].

אמר ליה רב ששת, **אוקמן נמי לדידי ואצלי** [תעמיד גם אותי ואתפלל תפילת הדרך], שהרי **מהיות טוב, אל תקרא רע,** אם אפשר לעשות דבר טוב, ולהתפלל בעמידה, [שהרי החבורה עצרה בדרך ולא המשיכה ללכת], לא אמנע גם מלעשות כן, ולא אקרא רע להתפלל בהליכה, ואף שלשיטתי מותר להתפלל בהליכה.

ההבדל בין תפילה קצרה ל'הביננו'

מבררת הגמרא: **מאי איכא** [מה יש, כלומר מה ההבדל] **בין הביננו, לתפלה קצרה?**

מבארת הגמרא: **הביננו, בעי לצלויי שלוש קמייתא ושלוש בתרייתא** [צריך להתפלל

שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות אחרונות]. **וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי** [וכשמגיע לביתו, לא צריך לחזור ולהתפלל].

לעומת זאת **בתפלה קצרה, לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא** [לא צריך להתפלל לא שלש ברכות ראשונות ולא שלש ברכות אחרונות]. **וכי מטי לביתיה, בעי למהדר לצלויי** [וכשבא לביתו, צריך לחזור ולהתפלל], שהרי לא התפלל כלום משמונה עשרה.

[הבדל נוסף להלכה בין תפילה קצרה ל'הביננו':] **והלכתא, הביננו, מעומד. תפלה קצרה, בין מעומד בין מהלך.**

✦✦✦

שנינו במשנה **היה רוכב על החמור וכו'** ירד, ואין אינו יכול לירד, יחזיר את פניו.

דעת תנא קמא: אם יכול לירד מהחמור, ירד

תנו רבנן, היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו, ירד למטה ויתפלל. ואם לאו, ישב במקומו ויתפלל.

דעת רבי: לא ירד

רבי אומר: בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו, שקשה עליו עיכוב הדרך.

הכרעת רבא

אמר רבא, ואיתימא [ויש אומרים] **רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי.**

לאיזה כיוון מתפללים

[סומא, ומי שאינו יכול לכוון:] **תנו רבנן, סומא, ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות** לצד ארץ ישראל, **יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר 'והתפללו אל ה".**

[העומד בחו"ל:] **היה עומד בחוץ לארץ, יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנאמר 'והתפללו אליך דרך ארצם'.**

[בא"י:] **היה עומד בארץ ישראל, יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר 'והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת'.**

[בירושלים:] **היה עומד בירושלים, יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר 'והתפללו אל הבית הזה'.**

[בבית המקדש:] **היה עומד בבית המקדש, יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר 'והתפללו אל המקום הזה'.**

[בקודש הקדשים:] **היה עומד בבית קדשי הקדשים, יכוין את לבו כנגד בית הכפורת.**

[מאחורי קודש הקדשים:] **היה עומד אחורי בית הכפורת** [ברווח שיש בין הכותל המערבי

של בית המקדש לקודש הקדשים], **יראה עצמו כאילו לפני הכפורת** [מחזיר פניו למזרח, לקודש הקדשים אל פני הכפורת].

נמצא, עומד במזרח, מחזיר פניו למערב. במערב, מחזיר פניו למזרח. בדרום, מחזיר פניו לצפון. בצפון, מחזיר פניו לדרום. נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד.

[מקור לכך מפסוק:] **אמר רבי אבין, ואיתימא** [ויש אומרים] **רבי אבינא: מאי קראה** - באיזה פסוק רמוז דבר זה?

ממה שנאמר **'כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות',** תלפיות הוא נוטריקון **תל שכל פיות פונים בו,** שהוא בית המקדש שכל המתפללים פונים לשם.

◆◆◆

אמוראים שהיו מתפללים קודם שיצאו לדרך, וקראו ק"ש אחר כך

אבוה דשמואל ולוי, כי הוו בעו למיפק לאורחא [כאשר היו רוצים לדרך], ועדיין לא הגיע זמן ק"ש, **הוו מקדמי ומצלי** [היו מקדימים ומתפללים]. **וכי הוה מטי** [וכאשר הגיע] **זמן קריאת שמע, קרו.**

מבררת הגמרא: **כמאן** כדעת מי מהתנאים הם נהגו כך?

מבארת הגמרא: **כי האי תנא** - כתנא זה [כדעת תנא קמא, בברייתא דלהלן].

[ברייתא, מחלוקת תנאים אם מתפלל לפני שיוצא לדרך]

[תחילת הברייתא, מקיים מצוות היום לפני שיוצא לדרך], **דתניא השכים לצאת לדרך,** בר"ה **מביאין לו שופר, ותוקע. לולב, ומנענע.** בפורים **מגילה, וקורא בה. וכשיגיע זמן קריאת שמע, קורא.**

[המשך דברי תנא קמא, מתפלל ואח"כ יוצא לדרך:] **השכים לישב בקרון, או בספינה** [ויש שם פחד מהמים], **מתפלל,** לפני שיוצא. **וכשיגיע זמן קריאת שמע, קורא.**

[דעת רבי שמעון בן אלעזר, מתפלל בדרך:] **רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך, קורא קריאת שמע ומתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה.**

[ביאור מחלוקת התנאים:] **במאי קמיפלגי?**

מר - תנא קמא **סבר, תפלה מעומד** [שעוצר מהליכתו] **עדיף,** מאשר תפילה כאשר מהלך, שכאשר הוא מעומד יכול לכוין את ליבו, ואף שנמצא שאינו סומך גאולה לתפילה, שמתפלל לפני שיוצא לדרך, ורק אחר כך כשמגיע זמן ק"ש קורא.

ומר - רבי שמעון בן אלעזר **סבר, מסמך גאולה לתפלה עדיף** מאשר תפילה מעומד, ולכן מתפלל בדרך, ובסמוך לתפילתו קורא ק"ש.

מרימר ומר זוטרא כינסו מניין לתפילת שחרית לפני דרשתם וסמכו גאולה לתפילה

מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא [שהם היו אומרים את הדרשה בשבתות שלפני החגים, ובזמן הדרשה היו הציבור נשמטים ויוצאים ומתפללים איש

איש לבדו, לכן היו הם אוספים עשרה אנשים לביתם לפני הדרשה], **ומצלו והדר נפקא לפרקא** - [והיו מתפללים שחרית וסומכים גאולה לתפילה, ואח"כ יוצאים לדרשה].

רב אשי היה מתפלל מיושב בשעת הדרשה והיה סומך גאולה לתפילה, ואח"כ היה חוזר ומתפלל בעמידה בביתו

רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב [היה מתפלל ביחידות ומיושב, בשעה שהציבור היו נשמטים ומתפללים].

כי הוה אתי לביתיה [וכאשר היה שב לביתו לאחר הדרשה] **הדר ומצלי** [היה חוזר ומתפלל] **מעומד,** לפי שאין דעתו מיושבת עליו כל כך כשמתפלל מיושב.

[הטעם שלא כינס מנין לביתו לפני הדרשה:] **אמרי ליה רבנן** לרב אשי, **ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא,** שהיו מכנסים מניין לבתיהם, ומתפללים לפני הדרשה.

אמר להו רב אשי: **טריחא לי מלתא** [דבר זה קושי וטירחה הוא בשבילי] לאחר בית המדרש עד הזמן שכבר אפשר לקרוא ק"ש, ורק אז לקרוא ק"ש ולסמוך גאולה לתפילה.

[הטעם שלא התפלל מעומד ביחידות לפני הדרשה, כדי שלא יצטרך להתפלל פעמיים:] שאלו אותו רבנן: **ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי,** [שיעשה כבודו כהנהגת אביו של שמואל ולוי] שהם היו מתפללים בביתם מוקדם לפני שיצאו לדרך, והעדיפו לעשות כן ואף שנמצא שלא סמכו גאולה לתפילה, כדי להתפלל מעומד ולא מהלך.

אמר להו רב אשי: **לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי** [לא ראיתי את החכמים שקשישים מאיתנו, כלומר חכמים שבדורות הקודמים, שעשו כך, להקדים את התפילה ולא לסומכה לקריאת שמע, ולכן אני מעדיף לסמוך גאולה לתפילה ואף שנמצא בכך שאני מתפלל מיושב, ושאני צריך לחזור ולהתפלל לאחר התפילה מעומד].

◆◆◆

משנה

דעת רבי אלעזר בן עזריה: תפילת מוסף רק בציבור

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר [חבורת עיר] שלא תקנוה אלא בצבור, אבל לא ליחיד.

דעת חכמים: בין ביחיד בין בציבור

וחכמים אומרים: בחבר עיר ושלא בחבר עיר.

דעת רבי יהודה

רבי יהודה אומר משמו של רבי אלעזר בן עזריה: **כל מקום שיש שם חבר עיר, יחיד פטור מתפלת המוספין.** [הגמרא תבאר מה ההבדל בין מה שהובא בתחילת המשנה בשם רבי אלעזר בן עזריה ובין מה שרבי יהודה אומר משמו].

גמרא

ביאור המחלוקת בין תנא קמא בדעת רבי אלעזר בן עזריה לבין רבי יהודה בשם ראב"ע

שואלת הגמרא: **רבי יהודה** בשם רבי אלעזר בן עזריה, **היינו** דעת **תנא קמא** [דעת רבי אלעזר בן עזריה שהובא בתחילת המשנה], ומה המחלוקת ביניהם?

מבארת הגמרא: **איכא בינייהו, יחיד שלא בחבר עיר** [יחיד הדר בעיר שאין בה עשרה], **תנא קמא סבר פטור,** שלא תיקנו תפילת מוסף אלא בעשרה, **ורבי יהודה סבר חייב,** שאין היחיד פטור אלא במקום שיש עשרה, ששליח צבור פוטרו.

הלכה כרבי יהודה בשם ראב"ע

אמר רב הונא בר חיננא, אמר רב חייא בר רב: הלכה כרבי יהודה, שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

ראיה מדברי שמואל שהלכה כרבי יהודה בשם ראב"ע

אמר ליה רב חייא בר אבין, שפיר קאמרת [טוב אמרת שהלכה כרבי יהודה בשם רבי אלעזר בן עזריה], **דאמר שמואל, מימי לא מצלינא צלותא דמוספין** [מימי לא התפללתי תפילת מוסף] **ביחיד** [עמוד ב] **בנהרדעא** [לפי שיש שם צבור, והשליח ציבור פוטרני], **לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא** [חוץ מאותו יום שבא צבא של המלך לעיר], **ואטרידו רבנן ולא צלו** [ומחמת הצבא נטרדו רבנן ולא התפללו], **וצלי לי ביחיד** [והתפללתי ביחיד], **והואי** [והייתי] **יחיד שלא בחבר עיר.** וממעשה זה מוכח שבמקום שהציבור לא התפללו היחיד חייב להתפלל, כדעת רבי יהודה.

מחלוקת אמוראים בהכרעת ההלכה בזה

יתיב רבי חנינא קרא קמיה דרבי ינאי, ויתיב וקאמר: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.

אמר ליה רבי ינאי: **פוק קרא קראיך לברא** [תצא ותקרא את פסוקך בחוץ], **דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.**

עדות רבי יוחנן על רבי ינאי שהתפלל תפילת מוסף ביחידות

אמר רבי יוחנן: אני ראיתי את רבי ינאי, דצלי והדר צלי [שהתפלל וחזר והתפלל], תפילה אחת של שחרית ואחת של מוספין, והיה זה ביחיד, ומוכח שאינו סובר כרבי אלעזר בן עזריה שפוטר את היחיד מלהתפלל מוסף ביחיד.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה [ואולי בתחילה רבי ינאי לא כיון דעתו], **ולבסוף כוון דעתיה** [ולבסוף הוא כיון דעתו], ולכן הוא התפלל פעמיים, ושני התפילות היו של שחרית.

אמר ליה רבי זירא: **חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה** [תראה מי הוא האדם הגדול שהעיד על דבר זה], שהרי רבי יוחנן העיד על הדבר, ובדאי יפה דקדק בעדותו וראה שרבי ינאי התפלל בתפילה השניה תפילת מוסף.

תפילת רב אמי ורב אסי בבית המדרש

רבי אמי ורבי אסי, אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא [אף שהיה להם שלש עשרה בתי כנסיות] **בטבריא, לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי** [לא היו מתפללים אלא בין העמודים במקום שהיו לומדים].

דעת רב שהלכה כרבי יהודה בשם ראב"ע

איתמר, רב יצחק בר אבדימי משום רבינו [רב] **אמר: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה.**

◆◆◆

מעשה ברבי חייא בר אבא שהתפלל פעמיים

רבי חייא בר אבא, צלי והדר צלי [התפלל ואחר כך חזר והתפלל].

[רבי זירא שואל מדוע הוצרך לחזור ולהתפלל]

אמר ליה רבי זירא: מאי טעמא עביד מר הכי [מה טעם עשה כבודו כך]?

[הצעה א:] **אילימא משום דלא כוון מר דעתיה** [אם תאמר משום שלא כיון כבודו דעתו בתפילה],

[דחיית הצעה א:] **והאמר רבי אליעזר, לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוין את לבו יתפלל, ואם לאו אל יתפלל,** ואם כן לא יתכן שהתפלל כבודו תפילה בלא כונה, שהרי אם יודע אדם שאינו יכול לכוין בתפילה אסור לו להתפלל.

[הצעה ב:] **אלא, דלא אדכר מר דריש ירחא** [שלא הזכיר כבודו הזכרה של ראש חודש (יעלה ויבוא)].

[דחיית הצעה ב, השוכח יעלה ויבוא לא צריך לחזור:] **והתניא, טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית.**

טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא **בשחרית, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במוספין.**

טעה ולא הזכיר **במוספין** - שהתפלל אתה חונן, **אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במנחה.**

[רבי חייא בר אבא מבאר שהתפלל פעמיים בגלל ששכח יעלה ויבוא והתפלל ביחידות]

אמר ליה רבי חייא בר אבא: **לאו איתמר עלה** [וכי לא נאמר על זה], **אמר רבי יוחנן, בצבור שנו,** מה שאין מחזירין את מי שלא אמר יעלה ויבוא הוא רק אם מתפלל בציבור, ושומע הזכרה זו מהשליח ציבור, אבל יחיד ששכח יעלה ויבוא צריך לחזור, ואני התפללתי ביחיד ושכחתי יעלה ויבוא ולכן הוצרכתי לחזור ולהתפלל.

המתפלל ב' תפילות, כמה צריך להמתין בין תפילה לתפילה

כמה ישהה בין תפלה לתפלה, כאשר צריך לחזור ולהתפלל מחמת טעות, או שמתפלל מוסף אחר שחרית?

רב הונא, ורב חסדא, לא נחלקו בשיעור הזמן, אלא אמרו זמן אחד ב'לשונות' 'שונים:

חד אמר, כדי שתתחונן דעתו עליו - שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה.

וחד אמר, כדי שתתחולל דעתו עליו - שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון 'חילוי'.

מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו, דכתיב 'ואתחנן אל ה".

ומאן דאמר כדי שתתחולל דעתו עליו, דכתיב 'ויחל משה'.

שכח יעלה ויבוא בתפילת ערבית

אמר רב ענן אמר רב: טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית, אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום.

אמר אמימר: מסתברא מילתא דרב בחדש מלא, ויש יומיים ראש חודש, ואזי יאמר יעלה ויבוא במעריב של היום השני של ר"ח, שהיום השני הוא עיקר הראש חדש כשיש יומיים ר"ח, **אבל בחדש חסר,** אם לא אמר יעלה ויבוא בתפילת מעריב של ר"ח **מחזירין אותו.**

אמר ליה רב אשי לאמימר: מכדי רב טעמא קאמר [הנה רב הרי אמר טעם לדבריו] שאינו צריך לחזור כששכח בתפילת ערבית מפני שאין מקדשין את החדש בלילה, ואם כך **מה לי** חודש **חסר, ומה לי** חודש **מלא,** בשניהם שייך טעם זה, **אלא לא שנא,** ובכל אופן אינו חוזר אם שכח יעלה ויבוא בערבית של ראש חודש.

הדרן עלך תפלת השחר:

משנה

תפילה מתוך הכנעה

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש - הכנעה.

שהיית שעה קודם התפילה

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת במקום שבאו להתפלל, **ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים.**

הפסק בתפילה

אפילו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו. ואפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק.

גמרא

מה המקור שתפילה צריכה 'הכנעה'

שואלת הגמרא: **מנא הני מילי?**

[מקור א:] **אמר רבי אלעזר: דאמר קרא** על חנה בתפילתה **'והיא מרת נפש'.**

[דחיית המקור:] **ממאי, דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא** [אולי חנה שונה, שליבה היה מר עליה מאד], ואין זה ראיה שכל מתפלל צריך לנהוג כן?

[מקור ב:] **אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מהכא: 'ואני ברב חסדך אבא ביתך, אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך',** מתוך יראה.

[דחיית המקור:] **ממאי, דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא** [אולי דוד שונה שהיה מצער עצמו הרבה בבקשת רחמים], ואין זה ראיה שכל מתפלל צריך לנהוג כן?

[מקור ג:] **אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: 'השתחוו לה' בהדרת קדש', אל תקרי 'בהדרת' אלא בחרדת,** [שהאות ה' והאות ח' מתחלפות, והרי יש מקור שצריך להתפלל מתוך יראה].

[דחיית המקור:] **ממאי, דילמא לעולם אימא לך** [אולי באמת אומר לך] שכונת הפסוק ל'**הדרת' ממש,** שצריך להתפלל בבגדים מהודרים, **כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי** [כמו שרב יהודה היה נוהג, שהיה מקשט את עצמו בבגדים, ורק לאחר מכן היה מתפלל], ואם כן אין מקור שצריך להתפלל ב'חרדת' מתוך יראה.

[מקור ד:] **אלא אמר רב נחמן בר יצחק, מהכא, 'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה',** התפלה, שהיא לנו במקום עבודת הקרבנות, עשו אותה ביראה.

ביאור הפסוק 'וגילו ברעדה'

מאי 'וגילו ברעדה'? אמר רב אדא בר מתנא אמר רבה: במקום גילה, שם תהא רעדה.

מעשה באביי שישב לפני רבה ודעתו היתה בדוחה עליו

אביי הוה יתיב קמיה דרבה [אביי היה יושב לפני רבה], **חזייה** [ראה רבה את אביי] **דהוה קא בדח טובא** [שדעתו בדוחה עליו יותר מדאי, ונראה כפורק עול]. **אמר** לו רבה, **'וגילו ברעדה' כתיב.**

אמר ליה אביי: **אנא תפילין מנחנא** [התפילין מונחות על ראשי], והם עדות שממשלת קוני ושררתו עלי, ואף שדעתי בדוחה, כיון שהתפילין עלי איני נראה כפורק עול.

מעשה ברבי ירמיה שישב לפני רבי זירא ודעתו היתה בדוחה עליו

רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [רבי ירמיה היה יושב לפני רבי] **זירא, חזייה** [ראה רבי זירא את רבי ירמיה] **דהוה קא בדח טובא** [שדעתו בדוחה עליו הרבה].

אמר ליה רבי זירא: **'בכל עצב יהיה מותר' כתיב,** כלומר, כשאדם מראה את עצמו עצב, יהיה לו שכר.

אמר ליה רבי ירמיה: **אנא תפילין מנחנא.**

מר בנו של רבינא שבר לפני החכמים כלי יקר בשמחת החתונה של בנו

מר בריה דרבינא ['מר' בנו של רבינא] **עבד הלולא לבריה** [עשה חתונה לבנו], **חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא** [ראה את החכמים בשמחת החתונה שדעתם היתה בדוחה עליהם הרבה].

אין עומדין פרק חמישי ברכות לא.

כסף המשקה. ג) כוס של זכוכים לנטה: **ליאוי לן מר.** פירוש: **מי סורוא וכי מלוה דמגנו עלן.** פירוש המוזכר שעפקהנו והיכן המצות שלנו מקיימין שיגיעו עלינו מדיניה של גיהנם: **הלכה פסוקה.** שמיטה לגירסה עיין שלא יהא מהרהר בה בתפלתו: **יושבת עליה ו' נקיים.** לנד מחומו יום שפוקפת והמוהה לה שלשה ו' נקיים שלא לזנה בשמאל ומשם טהרה מוצפה[ה] ואין זכה שלא כרוחלים שלשה ימים לקופין בתוך י"א יום שבין נדה לנדה: **ומכניסה.** בגיטין: **מונן שלא.** שלא מתחייב במעשר בני חמורה שלא בחליים פני הבית ומשמשת בכלי מבל לפני מיהום אין לחיים פני הבית קטנעת לגבי תרומה ומעשר כתיב בגן לחיים בגן[ו] והוא המיהום לפיכך כשמכניסה לבית קוסם מיהום לה הוקבעה למעשר מן החורה וכיון שוא שלא נגמר מלאכתו לגבי קבע בדבר שלא לה לחרו ומחלכו בשמה שלא

לא: אין עומדין פרק חמישי ברכות

מסורת הש"ס

דבר שאינו הגון. פירוש אע"ג דליכא לאיסוקי לתווייתא דלא מיכא לאיסוקי לתווייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב (ויקרא יט):

גברא בגוברין. פי' לפי שיכול לומר אין מנעים לי **מאן** ששבור אסור להתפלל. יראוי לומר כמסקנת מדרשות פרק קמא רבי זירא צעי קמיה דרבי אמי שבור מהו שיקרב קמיה ס"ל ומלמד שמברכין בו תחלה ובסוף ומברכותיה ומיזכי בהו. ופי' לפי שיכול לומר אין מנעים לי מ

מר בריה דרבינא עשה חתונה לבנו, וראה את החכמים בשמחת החתונה שדעתם היתה בדוחה עליהם הרבה], **אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי** [הביא כוס זכוכית יקרה ששווה ארבע מאות זוז], **ותבר קמייהו** [ושבר לפניהם], **ואעציבו** [והתעצבו].

רב אשי בחתונת בנו שבר לפני החכמים כלי יקר כדי שלא תהיה דעתם בדוחה

רב אשי עבד הלולא לבריה [עשה חתונה לבנו], **חזנהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא** [ראה את החכמים בשמחת החתונה שהיתה דעתם בדוחה עליהם הרבה], **אייתי כסא דזוגיתא חיורתא** [הביא כוס זכוכית לבנה], **ותבר קמייהו** [ושבר לפניהם], **ואעציבו** [והתעצבו].

השיר שרב המנונא שר בחתונה של מר בנו של רבינא

אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי, בהלולא דמר בריה דרבינא [בחתונה של 'מר' בנו של רבינא] **לישרי לן מר** [ישיר לנו כבודו].

אמר להו רב המנונא זוטי: **ווי לן דמיתנן** [אוי לנו שאנו מתים], **ווי לן דמיתנן** [אוי לנו שאנו מתים].

אמרי ליה החכמים: **אנן מה נעני בתרך** [אנחנו מה נענה אחריך], שכך דרך השיר, אחד אומר והאחרים משיבים.

אמר להו רב המנונא זוטי, תענו אחרי: **הי תורה והי מצוה דמגנו עלן** [היכן התורה שעסקנו, והיכן המצות שאנו מקיימין, שיגינו עלינו מדינה של גיהנם].

אסור למלאות פיו בשחוק בעולם הזה

אמר רבי יוחנן, משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה,

שנאמר 'אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה', אימתי, בזמן ש'יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה'.

אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה, מכי שמעה מרבי יוחנן רביה [מאז ששמע שמועה זו מרבי יוחנן רבו].

◆◆◆

עמידה להתפלל מתוך הלכה פסוקה

תנו רבנן, אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה שאינה צריכה עיון, שלא יהא מהרהר בה בתפלתו.

והיכי דמי הלכה פסוקה, [מה הם הלכות פסוקות שאין עליהן קושיות ותירוצים]?

[דוגמא א להלכה פסוקה:] **אמר אביי: כי הא דרבי זירא**, **דאמר רבי זירא, בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל, יושבת עליה שבעה נקיים,** אף שמהתורה אשה צריכה למנות שבעה ימים נקיים [בלא ראיית דם] לפני שהיא טובלת, רק כאשר

היא רואה דם ג' ימים רצופים בימים שהיא ראויה להיות זבה [שיש ימים שאם אשה רואה דם היא נהיית זבה, ויש ימים שהיא נהיית נדה].

[דוגמא ב להלכה פסוקה:] **רבא אמר: כי הא דרב הושעיא, דאמר רב הושעיא, מערים אדם על תבואתו** - מותר לאדם לעשות 'הערמה' כדי לפטור את תבואתו מחיוב מעשרות, **ומכניסה** לבית **במוץ שלה** [יחד עם הקליפות והפסולת של התבואה], **כדי שתהא בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר,** שהכנסת התבואה לבית מחייבת במעשרות רק אם 'נגמרה מלאכת התבואה', ואם 'לא נגמרה מלאכת התבואה' אין בה חיוב מעשרות מהתורה, וחכמים אסרו לאכול מתבואה כזו אכילת קבע בלא מעשרות, והאכלת הבהמה דינה כאכילת עראי, והיא מותרת גם מדרבנן.

[דוגמא ג להלכה פסוקה:] **ואיבעית אימא** [ואם תרצה תאמר], **כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא, אמר רבי זעירא, המקיז דם בבהמת קדשים, אסור בהנאה, ומועלין בו,** אף שהנהנה מדם של בהמה שנשחטה בעזרה אינו מביא קרבן מעילה, שנאמר (ויקרא יז) 'נתתיו לכם על המזבח לכפר', לכפר נתתיו לך, ולא למעילה, מכל מקום בדם שהקיזו מבהמת קדשים [ואינו עומד לזריקה על המזבח] לא נאמר דין זה, ויש בו איסור הנאה, ואם נהנה ממנו צריך להביא קרבן מעילה.

רבנן עמדו להתפלל מתוך כובד ראש, ורב אשי עמד מתוך הלכה פסוקה

רבנן עבדי כמתניתין - [עשו כדברי המשנה] ועמדו להתפלל מתוך כובד ראש.

רב אשי עביד כברייתא - [עשה כדברי הברייתא] ועמד להתפלל מתוך הלכה פסוקה.

עמידה להתפלל מתוך שמחה של מצוה

תנו רבנן, אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה [ליצנות], **ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה,** [כגון תנחומים של תורה, ולכן בשחרית אומרים לפני תפילת שמונה עשרה עניין גאולת מצרים, ובמנחה אומרים מזמור 'תהלה לדוד' שמוזכר בו שבח ותנחומים, [כגון הפסוק 'רצון יראיו יעשה', 'שומר ה' את כל אוהביו'], ובתפילת ערבית אומרים ['כי לא יטוש ה' את עמו', וכיוצא בהם].

להיפטר מחבירו מתוך דבר הלכה

וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר הלכה, שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים.

וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא, בריה דרבי ירמיה בר אבא: אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו.

מעשה ברב כהנא שנפטר מרב שימי בר אשי בדבר הלכה

כי הא דרב כהנא, אלוייה [ליווה בדרך] **לרב שימי בר אשי, מפום נהרא עד בי צניתא דבבל** [ממקום שנקרא 'פום נהרא' עד מקום דקלים ידוע בבבל],

כי מטא להתם [כאשר הגיעו לשם, למקום הדקלים], **אמר ליה** רב כהנא לרב שימי בר אשי: **מר** [כבודו], **ודאי דאמרי אינשי, הני צניתא דבבל איתנהו** [האם זה נכון מה שאנשים אומרים שדקלים אלו של בבל, קיימים] **מאדם הראשון ועד השתא** [ועד עכשיו],

אמר ליה רב שימי בר אשי: **אדכרתן מילתא דרבי** [הזכרת לנו דבר שאמר רבי] **יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב 'בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם',**

ויש לשאול בביאור הפסוק, **וכי מאחר דלא עבר, היאך ישב,** והרי דבר פשוט הוא שאם לא עבר בודאי גם לא ישב, ולמה הפסוק אומר שגם לא עבר וגם לא ישב שם אדם,

אלא מה שנאמר לא עבר ולא ישב, **לומר לך, כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב, נתישבה, וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, לא נתישבה,** וזה מה שאנשים אומרים שדקלים אלו הם מימות אדם הראשון, שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלים.

שיעור הדרך שליוה רב מרדכי את רב שימי בר אשי

רב מרדכי אלווייה [ליוה בדרך] **לרבי שימי בר אשי, מ'הגרוניא' ועד 'בי כיפי'** [שמות של מקומות], **ואמרי לה** [ויש אומרים] **עד 'בי דורא'** [שם מקום].

כונת ליבו לשמים בתפילה

תנו רבנן, המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים.

אבא שאול אומר: סימן לדבר 'תכין לבם תקשיב אזנך', אם 'תכין ליבם', אז 'תקשיב אזנך'.

מנהגו של רבי עקיבא בתפילה

תניא אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור, היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור.

וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת.

וכל כך למה, מפני כריעות והשתחויות.

✦✦✦

תפילה בבית שיש בו חלונות

אמר רבי חייא בר אבא: לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות, שנאמר 'וכוין פתיחן ליה' וגו' [וחלונות פתוחות לו].

דרשות נוספות על תפילה מתפילת דניאל

[תפילה ג' פעמים ביום:] **יכול יתפלל אדם כל היום כלו?**

כבר מפורש על ידי דניאל 'וזמנין תלתא' וגו' [ושלשה פעמים], שחרית מנחה וערבית.

[התפילה היא מקדמת דנא:] **יכול משבא לגולה הוחלה** [התחילה] התפלה הזאת, אבל קודם לכן לא היה רגיל בכך?

כבר נאמר 'די הוא עבד מן קדמת דנא' [שהוא עשה כן כבר מזמן קדם].

[תפילה נגד ירושלים:] **יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה?**

תלמוד לומר (לקבל) ['נגד] ירושלם'.

ג' התפילות בזמנים שונים

יכול יהא כוללן את כל השלש תפילות **בבת אחת** [בזמן אחד]?

כבר מפורש על ידי דוד, דכתיב 'ערב ובקר וצהרים וגו' [אשיחה ואהמה וישמע קולי].

לא להשמיע את הקול בתפילה

יכול ישמיע קולו בתפלתו?

כבר מפורש על ידי חנה, שנאמר 'וקולה לא ישמע'.

סדר התפילה, שבח ואחר כך בקשה

יכול ישאל אדם קודם **צרכיו** [כגון ברכות 'אתה חונן' עד 'שומע תפילה'], **ואחר כך יתפלל** שלש ברכות ראשונות שהם שבח?

כבר מפורש על ידי שלמה, שנאמר 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה', 'רנה' זו תפלה של שבח, **תחילה, ואחר כך 'תפלה' זו בקשה** על צרכיו.

מקום הוספת בקשות בתפילה

אין אומר דבר (בקשה) אחר אמת ויציב, קודם שלש ראשונות, [שאומר 'גאולת מצרים' שהיא סיום ברכת 'אמת ויציב', ומסמיך לה את שלשה הראשונות, שהם שבח, ואין אומר בקשות ביניהם], **אבל אחר התפלה, אפילו כסדר וידוי של יום הכפורים, אומר.**

[יכול לשאול צרכיו בשומע תפילה, ואחרי התפילה יכול להאריך בבקשות:] **איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי, אמר רב: אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר של יום הכפורים, אומר.**

◆◆◆

הלכות תפילה הנלמדות מתפילת חנה

אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברוותא [כמה הלכות גדולות] **איכא למשמע מהני קראי דחנה** [יש לשמוע מפסוקי התפילה של חנה]:

[כוונת הלב:] **'וחנה היא מדברת על לבה', מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו.**

[חיתוך שפתיים:] **'רק שפתיה נעות', מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו** [ולא די בכוונת הלב, אלא צריך לומר את תיבות התפילה].

[לא להגביה הקול] **'וקולה לא ישמע', מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.**

[שכור אסור להתפלל] **'ויחשבה עלי לשכרה,** ויאמר לה עלי עד מתי תשתכרין', **מכאן ששכור אסור להתפלל.**

'תוכחה' ו'חשד' על דבר שאינו הגון, הנלמדים מהפסוקים במעשה חנה

[מצוות תוכחה:] נאמר בפסוק **'ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין' וגו'. אמר רבי אלעזר: מכאן** [ממה שעלי הוכיח את חנה (שחשב שהיא שכורה), לומדים] **ל**רואה בחבירו [עמוד ב] **דבר שאינו הגון, ש**צריך **להוכיחו.**

[הנחשד בדבר שאינו הגון, אם הנחשד הגון, עליו להודיע זאת:] נאמר בפסוק **'ותען חנה ותאמר לא אדני'. אמר עולא, ואיתימא** [ויש אומרים] **רבי יוסי ברבי חנינא: אמרה ליה** חנה לעלי, **לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה,** שהרי איני שכורה.

[נוסח אחר בתשובת חנה לעלי] **איכא דאמרי: הכי אמרה ליה, לא אדון אתה, לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך** [וכי אין שכינה ורוח הקודש אצלך] **שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות, מי לא ידעת ד'אשה קשת רוח אנכי'.**

נאמר בפסוק **'ויין ושכר לא שתיתי'. אמר רבי אלעזר: מכאן לנחשד בדבר שאין בו, שצריך** הנחשד לנקות את עצמו **ולהודיעו** לחושד שאין בו את הדבר מגונה שנחשד עליו.

[עוד בעניני תפילה, הנלמד ממעשה חנה, שכור שמתפלל כאילו עובד עבודה זרה:] **'אל תתן את אמתך לפני בת בליעל'. אמר רבי אלעזר: מכאן לשכור שמתפלל, כאלו עובד עבודה זרה,** ולמדים זאת מגזרה שווה [שתי מקומות שכתוב בהם מילה זהה, לומדים זה מזה] **כתיב הכא 'לפני בת בליעל', וכתיב התם 'יצאו אנשים בני בליעל מקרבך', מה להלן עבודה זרה, אף כאן עבודה זרה.**

[החושד את חבירו בדבר שאין בו, צריך לפייסו ולברכו] **'ויען עלי ויאמר לכי לשלום'. אמר רבי אלעזר: מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו, שצריך לפייסו, ולא עוד, אלא שצריך לברכו, שנאמר 'ואלהי ישראל יתן את שלתך'.**

לא היה אדם שקרא לקב"ה 'צבאות' עד חנה

'ותדר נדר ותאמר ה' צבאות'. אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא 'צבאות', עד שבאתה חנה וקראתו 'צבאות'.

אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך, קשה בעיניך שתתן לי בן אחד.

משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם, תנו לי פרוסה אחת, ולא השגיחו עליו.

דחק ונכנס אצל המלך, אמר לו [העני למלך]: **אדוני המלך, מכל סעודה שעשית, קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת.**

ביאור הפסוק 'אם ראה תראה': אמרה חנה אשתה 'מי סוטה', ועקרה ששותה והיא 'נקיה' נפקדת

'אם ראה תראה'. אמר רבי אלעזר: אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אם ראה, בעניי ותתן לי בן, **מוטב.**

ואם לאו, תראה [אעשה מעשה שתהיה מוכרח לתת לי בן], **אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי** [אתייחד עם אחרים, ויחשדני בעלי],

וכיון דמסתתרנא [וכיון שאני אתייחד] **משקו לי מי סוטה** [לבדוק אם החשד הוא חשד אמת],

ואי אתה עושה תורתך פלסתר [ואין אתה עושה את תורתך שקר], **שנאמר 'ונקתה ונזרעה זרע',** שמי ששותה מי סוטה, והיא 'נקתה' [שהיא 'נקיה', שהיא לא זנתה], היא מקבלת שכר, 'ונזרעה זרע', שאם היא היתה עקרה, הרי היא נפקדת.

שאלה: מה ביאור הפסוק לפי הדעה הסוברת שהשותה מי סוטה אינה נפקדת

[שואלת הגמרא: ביאור זה מיושב רק לפי הסובר שהשותה מי סוטה והיא 'נקיה', שכרה הוא, שאם היא עקרה, הרי היא נפקדת:] **הניחא למאן דאמר, אם היתה עקרה נפקדת, שפיר** [טוב ומבואר לשון הפסוק].

אלא למאן דאמר, ששכרה הוא: **אם היתה יולדת בצער, יולדת בריוח.** אם היתה יולדת **נקבות, יולדת זכרים.** אם היתה יולדת **שחורים, יולדת לבנים.** אם היתה יולדת **קצרים, יולדת ארוכים. מאי איכא למימר** [מהו ביאור הפסוק 'אם ראה תראה']?

[מחלוקת התנאים בענין שכרה של השותה מי סוטה, ונמצא נקיה]

[דעת רבי ישמעאל:] **דתניא, 'ונקתה ונזרעה זרע', מלמד שאם היתה עקרה, נפקדת. דברי רבי ישמעאל.**

[דעת רבי עקיבא:] **אמר ליה רבי עקיבא: אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו, וזו שלא קלקלה נפקדת. אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער, יולדת בריוח. קצרים, יולדת ארוכים. שחורים, יולדת לבנים. אחד, יולדת שנים.**

ולפי שיטת רבי עקיבא, עדיין אין לנו ביאור, **מאי** מהו ביאור לשון הפסוק **'אם ראה תראה'?**

ביאור: לפי דעה זו, אין דרשה בפסוק 'אם ראה תראה'

מבארת הגמרא: **דברה תורה כלשון בני אדם,** דרכה של תורה לומר בכפל לשון, כלשון בני אדם, ולכן כתוב 'ראה תראה', ואין דרשה בלשון זו.

דרשה: ג' פעמים כתוב בפסוקי חנה 'אמתך'

אצל חנה נאמר שלש פעמים לשון 'אמתך': **'בעני אמתך', 'אל תשכח את אמתך', 'ונתתה לאמתך', אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש אמתות** ['אמתך', מלשון מיתה] **הללו למה?**

אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם שלשה בדקי מיתה בראת באשה [שהאשה נבדקת בהן בשעת הסכנה, שאם ימצא בה אחד מהם תמות], **ואמרי לה** [ויש שקוראים לזה] **שלשה דבקי מיתה, ואלו הן: נדה, וחלה, והדלקת הנר** של שבת, על שלוש עברות הללו נשים מתות, **כלום עברתי על אחת מהן?**

ביאור לשון חנה בתפילתה 'זרע אנשים'

חנה בתפילתה ביקשה: **'ונתתה לאמתך זרע אנשים'. מאי 'זרע אנשים'?**

[ביאור א:] **אמר רב: גברא בגוברין** [איש באנשים].

[ביאור ב:] **ושמואל אמר: זרע שמושח שני אנשים. ומאן אינון? שאול ודוד.**

[ביאור ג:] **ורבי יוחנן אמר: זרע ששקול כשני אנשים. ומאן אינון? משה ואהרן. שנאמר 'משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו'.**

[ביאור ד:] **ורבנן אמרי: 'זרע אנשים', זרע שמובלע בין אנשים.**

כי אתא רב דימי אמר [לבאר דברי רבנן]: **לא ארוך, ולא גוץ, ולא קטן, ולא אלם** [עבה], **ולא צחור, ולא גיחור** [לבן יותר מדאי], **ולא חכם** יותר מדאי, שלא יהיה פלא בעיני הבריות, ומתוך שמדברים עליו שולטת בו עין הרע, **ולא טפש.**

ישיבה בד' אמות של המתפלל

'אני האשה הנצבת עמכה בזה'. 'הנצבת עמכה', פירושו 'העומדת איתך', משמע שעלי גם עמד, **אמר רבי יהושע בן לוי: מכאן** אנו למדים **שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה,** שעלי עמד, היות והיא התפללה בתוך ד' אמותיו.

ביאור הפסוק 'אל הנער הזה התפללתי' שעלי רצה להעניש את שמואל שהורה הלכה בפניו

נאמר בפסוק **'אל הנער הזה התפללתי'.** [מהלשון 'הנער הזה', משמע 'על זה ולא על אחר', ומבארת הגמרא ששמואל הורה הלכה בפני עלי, ורצה עלי לענשו במיתה בידי שמים, ולהתפלל על חנה שיתן לה ה' בן אחר, ועל זה אמרה חנה 'אל הנער הזה התפללתי' ולא לאחר].

אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר 'וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי', ויש להבין את הפסוק מה השייכות בין תחילת הפסוק ששחטו את הפר לסופו שהביאו את הנער אל עלי, וכי **משום ד'וישחטו את הפר' הביאו 'הנער אל עלי'?**

אלא, מוכח מלשון הפסוק, שהיה שייכות בין שחיטת הפר, להבאת שמואל אל עלי, כדלהלן: **אמר להן עלי, קראו כהן, ליתי ולשחוט,** [שיבוא כהן] וישחוט את הקרבן שהביאה חנה.

חזנהו שמואל דהוו מהדרי בתר כהן למישחט [ראה אותם שמואל שהם מחפשים כהן שישחט את הקרבן].

אמר להו שמואל: **למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט** [למה לכם לחפש אחרי כהן שישחט את הקרבן], והרי **שחיטה בזר כשרה,** שישראל יכול לשחוט את הקרבן.

אייתוהו לקמיה דעלי [הביאו את שמואל לפני עלי] [ולכן הפסוק מסמיך את ענין שחיטת הפר להבאת שמואל אל עלי, שהביאו אותו בגלל ענין הוראתו בשחיטה], **אמר ליה** עלי לשמואל: **מנא לך הא** [מנין לך הלכה זו, ששחיטה כשרה בזר]?

אמר ליה שמואל: **מי כתיב ושחט הכהן,** שמשמע ששחיטה כשרה רק בכהן, והרי **'והקריבו הכהנים' כתיב,** והגמרא מבארת שמה שכתוב 'והקריבו הכהנים' נאמר על קבלת הדם

של הבהמה בכלי לאחר השחיטה, שמשלב זה העבודה כשרה דוקא בכהנים, **מקבלה** [מקבלת הדם] **ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה** [שהיא לפני קבלת הדם] **שכשרה בזר.**

אמר ליה עלי: **מימר שפיר קא אמרת** [טוב אמרת], **מיהו** [אמנם] **מורה הלכה בפני רבך את, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה** בידי שמים.

אתיא חנה וקא צוחה קמיה [באה חנה וצווחה לפניו], **'אני האשה הנצבת עמכה בזה' וגו'.**

אמר לה, שבקי לי דאענשיה [תניחי לי שאעניש אותו], **ובעינא רחמי** [ואבקש רחמים], **ויהיב לך רבא מיניה** [ואתן לך בן גדול ממנו].

אמרה ליה: 'אל הנער הזה התפללתי'.

ביאור לשון הפסוק 'וחנה היא מדברת על לבה'

'וחנה היא מדברת על לבה'. אמר רבי אלעזר, משום רבי יוסי בן זמרא: על עסקי לבה,

כך **אמרה לפניו, רבונו של עולם, כל מה שבראת באשה, לא בראת דבר אחד לבטלה,**

עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר, ידים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן, דדים להניק בהן,

דדים הללו שנתת על לבי למה? לא להניק בהן? תן לי בן, ואניק בהן.

תענית בשבת

ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: כל היושב בתענית בשבת, קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה [כלומר, אפילו נגזר עליו מנעוריו], לפי שתענית קשה בשבת, לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה, **ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת.**

מאי תקנתיה? אמר רב נחמן בר יצחק: ליתיב תעניתא לתעניתא [ישב למחר בתענית על כך שהתענה בשבת].

חנה הטיחה דברים כלפי מעלה

ואמר רבי אלעזר: חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר 'ותתפלל על ה'', מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה.

אליהו הטיח דברים כלפי מעלה

ואמר רבי אלעזר: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר 'ואתה הסבות את לבם אחורנית'.

[הקב"ה הודה לאליהו:] **אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו לאליהו** שהודה לאחר זמן, בפסוקים של נבואת נביאים אחרים, דכתיב 'ואשר הרעותי', כלומר, אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע.

אין עומדין פרק חמישי ברכות לב.

דכתיב **ואשר הרעותי.** ריש"א דקרא מוספפא מקמא ומאי הרעותי אני גרמתי להם שכתיב **אלמנו שגם מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שוניי ישראל חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב** [2]הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד דכתיב [3]והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר מהכא [4]ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר [5]ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב [6]קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין דבי רבי יאני אמרי מהכא [7]ודי זהב מאי ודי זהב אמרי [8]דבי ר' יאני כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' יאני אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כים על צווארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחמא אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי בריסיה זי בישי שנאמר [7]כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר מהכא [8]ורם לבבך ושכחת את ה' וברבן אמרי מהכא [9]ואכל ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא מהכא [10]וישמן ישרון ויבעט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שהקב"ה ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר [11]וכפף הרביתי [7]להם וזהב עשו לבעל: [12]וידבר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו [13]הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים מלפני למלך [9] שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרתיחך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו: [14]ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם: [14]ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בו בושת פנים מאבותי עכשיו יאמרו הא פרנס שהקמעד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים: [15]ויחל משה את פני ה' אמר רבי אלעזר [9] מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו [9]ורבא אמר עד [9]שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתיב התם [16]לא יחל דברו [9]ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר [17]ואם אין מחני נא מספרך [9]אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע [9]חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ויחל משה את פני ה' תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאהזתו אחילו [9]מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אשתא דגרמי [18]זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים: [18]ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם: מיבעי ליה אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב ורבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד [9] אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי הלכתי ואמרתי להם בשמך עכשיו מה אני אומר להם: [19]מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו בנקבה ואינו יכול להציל אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שהקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר [20]ויאמר ה' סלחתי כדברך תני דבי רבי ישמעאל כדבריך עתידים אוה"ע לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו [21]ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה משה החייתני בדבריך: [9]דרש רבי שמלאי [22]לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב [22]ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב [23]ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכתיב בתריה [24]אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו': (סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

אמר

דכתיב [1]ואשר הרעותי: [6]אמר רבי חמא ברבי חנינא אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שוניי ישראל חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד דכתיב והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר מהכא ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין דבי רבי יאני אמרי מהכא ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי ר' יאני כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' יאני אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כים על צווארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחמא אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי בריסיה זי בישי שנאמר כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר מהכא ורם לבבך ושכחת את ה' וברבן אמרי מהכא ואכל ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא מהכא וישמן ישרון ויבעט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שהקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר וכפף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: לחם וזהב עשו לבעל: וידבר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים מלפני למלך כעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרתיחך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והצילו: ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בו בושת פנים מאבותי עכשיו יאמרו הא פרנס שהקמעד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים: ויחל משה את פני ה' אמר רבי אלעזר אמר עד שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתיב התם לא יחל דברו ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ויחל משה את פני ה' תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאהזתו אחילו מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אשתא דגרמי זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים: ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם: מיבעי ליה אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב ורבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי הלכתי ואמרתי להם בשמך עכשיו מה אני אומר להם: מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו בנקבה ואינו יכול להציל אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שהקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך תני דבי רבי ישמעאל כדבריך עתידים אוה"ע לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה משה החייתני בדבריך: דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו': (סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

20. ויאמר ה' סלחתי כדברך: במדבר יד כ. 21. ואולם חי אני ומלא כבוד ה' כו'. במדבר יד כא. 22. ואתחנן אל ה'. במדבר יד כב. בעת ההוא לאמר. דברים ג כג. 23. אדני אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך. דברים ג כד. 24. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: דברים ג כה

עין משפט
נר מצוה

כג א מי' פ"ש מהלכות תפלה הלכה ג:

תורה אור השלם

1. ביום ההוא נאם יי אספה האלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי:
מיכה ד ו
2. הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יי הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל:
ירמיהו יח ו
3. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר:
יחזקאל לו כו
4. ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וחקי תשמרו ועשיתם:
יחזקאל לו כז
5. ויעקב הלך אל משה ויתפלל משה אל יי ותשקט האש:
במדבר יא ב
6. אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב:
דברים א א
7. כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני:
הושע יג ו
8. ורם לבבך ושכחת את יי אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:
דברים ח יד
9. כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ופנה ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדם ונאצוני והפר את בריתי:
דברים לא כ
10. וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית וישט אלוה עשהו ויבזה צור ישעתו:
דברים לב טו
11. והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל:
הושע ב י
12. וידבר יי אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העליית מארץ מצרים:
שמות לב ז
13. הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו:
דברים ט יד
14. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול:
שמות לב י
15. ויחל משה את פני יי אלהיו ויאמר למה יי יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה:
שמות לב יא
16. איש כי ידיד נדד לי׳ או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:
במדבר ל ג
17. ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת:
שמות לב לב
18. זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם:
שמות לב יג
19. מבלתי יכלת יי להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר:
במדבר יד טז

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. פ גלח תפלה[ה] שהרי משה רבינו ע"ה לא עשה דבר אלא תפלה, ועל פי זה אמרו מעשים טובים סולדת בתפלה:

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה. פירוש שמצפה שתתקבל תפלתו לפי שכוונן בתפלתו[ב], מימה להכי ממעט לעיון תפלה לגבי מעלתא סוף וכן שמעתא פ' כהדיוטות (לקמן נה.), דבפרק מזמיני עונותיו ע"ז ובפרק תפלת השחר (ע"ש קמב:) דקאמר מצפה לבניו אין לו בן ממעט בהו טוב מעיין בה שם בן ממעט בהו טוב ויש"ל דלהכי עיון תפלה יש עיון תפלה דכתיב[ג] ועיון תפלה להכי מצפה שתתקבל תפלתו[ד]: **אל תעתיר אל תתרש.** פרש"י לדייק מדיוקא מלא קאמר ומעתיר מלמה ש"מ שהיה נלחש בכל פעם ואין להתפלל רק שתתקבל:

קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך. ולפיכך מקנו לומר זה קפסוק קודם תפלה לדוד[ה] לפפוקי מהכהו דאמרי לשמי הרכה: אבל

אמר ר' אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר [1]אל תוסף דבר אלי ומכתיב ליה [2]עלה ראש הפסגה, וא"ר אלעזר גדולה תענית יותר מן הצדקה מאי טעמא זה בגופו וזה בממונו: וא"ר אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנא' [3]למה לי רוב זבחיכם וכתיב [4]ובפרשכם כפיכם (ס) א"ר יוחנן [5]א"כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנא' [6]ידיכם דמים מלאו: [7]וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נעלו שערי תפלה שנאמר [8]גם כי אזעק ושאוע שחם תפלתי ואע"פ ששערי תפלה נעלו שערי דמעה לא נעלו שנאמר [9]שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנא' [10]כסותה בענן לך מעבור תפלה: וא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנא' [11]ואתה (ס) קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר: א"ר חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנא לן ממשה רבינו שנא' [12]ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה [13]וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא איני והא [14]א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנא' [15]תוחלת ממושכה מחלה לב מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנא' ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר [16]עץ חיים היא למחזיקים בה לא קשיא: [17]הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה א"ר חמא בר' חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר [18]קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה': ת"ר ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים ותפלה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים מנין שנא' [19]רק חזק ואמץ מאד לשמור [20]ולעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מנין שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דרך ארץ מנין שנא' [21]חזק ונתחזק בעד עמנו וגו': [22]ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני אמר לה הקב"ה בתי ש"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי להן שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות ושש ושמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני [23]התשכח אשה עולה אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים [א] ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה גם אלה תשכחנה אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה ואנכי לא אשכחך והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת: מנא הני מילי א"ר יהושע ב"ל אמר קרא [24]אשרי יושבי ביתך ואמר ר' יהושע ב"ל המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנא' [25]אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תניא נמי הכי: המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת כי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת: אפילו [26]המלך שואל בשלומו לא ישיבנו: אמר רב יוסף [27]לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק מיתיבי [28]המתפלל וראה אנס בא בנגדו ראה קרון בא בנגדו לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה לא קשיא הא [29]דאפשר לקצר (יקצר ואם לאו פוסק) ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא אחר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא ולא כתוב בתורתכם [30]רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב [31]ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום מה הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר

ובן העיר: א"ר חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנא לן ממשה רבינו שנא' [14]ואתפלל אל ה' וכתיב בתריה [15]וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא אינו והא [16]א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנא' [17]תוחלת ממושכה מחלה לב מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנא' ועץ חיים תאוה באה ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר [18]עץ חיים היא למחזיקים בה לא קשיא: [19]הא דמאריך ומעיין בה הא דמאריך ולא מעיין בה א"ר חמא בר' חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר [20]קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה': ת"ר ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים ותפלה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים מנין שנא' [21]רק חזק ואמץ מאד לשמור [22]ולעשות ככל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מנין שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דרך ארץ מנין שנא' [23]חזק ונתחזק בעד עמנו וגו': [24]ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני אמר לה הקב"ה בתי ש"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי להן שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות ושש ושמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני [25]התשכח אשה עולה אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים [א] ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל אמר לה גם אלה תשכחנה אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני אמר לה ואנכי לא אשכחך והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת: מנא הני מילי א"ר יהושע ב"ל אמר קרא [26]אשרי יושבי ביתך ואמר ר' יהושע ב"ל המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנא' [27]אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תניא נמי הכי: המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת כי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת: אפילו [28]המלך שואל בשלומו לא ישיבנו: אמר רב יוסף [29]לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק מיתיבי [30]המתפלל וראה אנס בא בנגדו ראה קרון בא בנגדו לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה לא קשיא הא [31]דאפשר לקצר (יקצר ואם לאו פוסק) ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא אחר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא ולא כתוב בתורתכם [32]רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב [33]ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום מה הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר

כד א מיי' פט"ו מהל' תפלה הלכה ד סמג עשין כ טוש"ע או"ח סי' צח סעיף ה:
כה ב טוש"ע או"ח סי' צח סעיף ה:
כו ג מיי' פ"ל מהל' תפלה הלכה יח סמג עשין יט טור ושו"ע או"ח סי' ק סעיף ג:
כז ד ה מיי' פ"א מה שם הל' ט סמג עשין מה טור ושו"ע או"ח סי' סט סעיף ג:
כח ו מיי' שם סי' סח"ל שם סעיף ב:
כט ז מיי' שם סי' סח"ל שם סעיף ב:

רבינו חננאל

תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין רבו. רבי מאהר שמ' שעות ביום מתעסקין בתפלה תורתן ומלאכתן אימתי נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת. תניו תמנה כר' יהודה דאמר תפלת המנחה עד פלג המנחה קטנה, והיא שעה י"א חסר רביע, עברה תפלת המנחה ונתפללי תפלת ערבית, והיינו דמשכחת שהיא שעה אחת ביום אחר תפלה. דאי לרבנן דאמרי עד הערב לא משכחת שלש תפלות [ביום] ובכל תפלה שלש שעות ביום. ודקדוק דימודוי חמה היו שוהין שעה אחת ביום, כי מעלות השחר ועד הנץ החמה ת' מילין, [אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל רבו. עי' לעיל ל, ב ד"ה אפילו].

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ בְּי לַמְעַנֵּנִי
וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְיָ
אֵלַי רַב לָךְ אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר
אֵלַי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה:
דברים ג כו

2. עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא
עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפוֹנָה וְתֵימָנָה
וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי
לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:
דברים ג כז

3. לָמָּה לִי רב וְזִבְחֵיכֶם
יֹאמַר יְיָ שְׂבַעְתִּי עֹלוֹת
אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם
פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא
חָפָצְתִּי: ישעיהו א יא

4. וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם
אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי
תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹמֵעַ
יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ:
ישעיהו א טו

5. גַּם כִּי אַזְעִיק וְאַשְׁוַע
שָׁחַם תְּפִלָּתִי: איכה ג ח

6. שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ
וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתִי
אַל תֶּחֱרַשׁ כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ
תוֹשָׁב כְּכָל אֲבוֹתָי:
תהלים לט יג

7. כְּסוֹתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבֹר
תְּפִלָּה: איכה ג מד

8. וְאַתָּה קַח לְךָ מַחֲבַת
בַּרְזֶל וְנָתַתָּה אֹתָהּ קִיר
בַּרְזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר
וְהֵכַנְתָּה אֶת פָּנֶיךָ אֵלֶיהָ
וְהָיְתָה בְּמָצוֹר וְצַרְתָּ עָלֶיהָ
אוֹת הִיא לְבֵית יִשְׂרָאֵל:
יחזקאל ד ג

9. וְאֶתְפַּלֵּל אֶל יְיָ וָאֹמַר
אֲדֹנָי אֱלֹהִים אַל תַּשְׁחֵת
עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ
בְּגְדֻלָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה:
דברים ט כו

10. וְאָנכִי עָמַדְתִּי בָהָר
כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע
יְיָ אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא
אָבָה יְיָ הַשְׁחִיתֶךָ:
דברים י י

11. תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה
מַחֲלֶה לֵב וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָאָה: משלי יג יב 12. עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: משלי ג יח 13. קוֹה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ: תהלים כז יד 14. רַק חֲזַק וֶאֱמָץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: יהושע א ז 15. חֲזַק וְנִתְחַזֵּק בְּעַד עַמֵּנוּ וְהָעִיר אֱלֹהֵינוּ וְיְיָ יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו: שמואל ב י יב 16. וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְיָ וַאדֹנָי שְׁכָחָנִי: ישעיהו מט יד 17. הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עֹלָהּ מֵרַחֵם בֶּן בִּטְנָהּ גַּם אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ: ישעיהו מט טו 18. אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה: תהלים פד ה 19. אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ: תהלים קמ יד 20. רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לִבָּנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: דברים ד ט 21. וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְיָ אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: דברים ד טו

מוסף רש"י

שמעה תפלתי וגו' אל דמעתי אל תחרש. שמעה תפלתי אין לשונה מלשון נקפה שמנקש מאת הקב"ה שיתמע תפלתו, אבל אל תחרש יש לשונו מלשון נקפה שתלך לבית הכנסת ותתפלל שתלך לבית הכנסת ותתפלל, ב) [בבא קמא ס:]. ג) [ברכות לב.]. ד) [ברכות נה.]. ה) [לעיל ל, ב ד"ה אפילו].

מוסף תוספות

א) כלומר מעשים טובים בלא תפלה לא סגי. תוס' ר"י שילמון. ב) כדמייתי עלה תורתה ממושכה מחלה לב. תוס' שנץ קוץ: ד"ה קוץ. ג) פי' שמחשבים בלבו שיש לו להתפלל להתקרים כי מאד כיון בה, וע"י כך מזכיר עונותיו ובא לידי כאב לב. תוס' ר"י שילמון. עליה אמרו שמהכירין עונותיו לפי שמחשבים עליו אם הוא ראוי לכך לקבל תפלתו כמו שהוא סבור. ויעב"ץ ר"י מן סס. ד. אבל אינו מצפה שתתקרים. ישיבנו היה כותב ה' אר' שמות כיון שנמצר אחד מהן משיב שאילת שלום ואיהא להא ברייתא בגמרא דבני מערבא דסיכוי: **תנו רבנן** מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך. איתי בבבא קמא בפ' הגוזל (דף קג). כל מעשה בחסיד אחד אינו אלא ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי ואיתא דכוותה בתמורה (דף טו) בפרק יש בקרבנות הצבור:

הגהות הב"ח

(ס) גמ' שנאמר ובפרשכם כפיכם וגו' ידיכם דמים מלאו: (ג) שם"ש ש"מ אל תחרש מלמה. נ"ב ובכ"מ דף כ"ט ע"ב פי' ע"ש:

גליון הש"ס

גמ' כל כהן שהרג. נ"ב מהכא מוכח"ר"י ול"ל וכן פומע' יומא (דף ז.). ד"ה שנאמר. וע"ע מתו"י סוף פרק ז' דמכות: **תנו** ד"ה גדולה וכו' **בלא תפלה.** וע' תוספות מהרש"א חגיגה פ"ב ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' עולות (לילים) תו"מ וכ"ש תשים:

מוסף רש"י

מעשים טובים. כדכר תפלה זו נתרציתי להרלתוך לתותה: **ובפרשכם כפיכם.** לי לתו דגדולה תפלה מיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה לי מו ובפרשכם לא תפלו זמחיכם לא מימ ליה: **לא אשכחך.** מלמ (ג) כתיב תת דתעתי תרתה ש"מ נרחית היא לפניו ואין לריך להתפלל לא שתתקבל לפניו: **ונפקא לה מקרא קיר ברזל.** סימן למתילת כהל המפקקת בינו לבינה: **ומעיין בה.** מלפה שתעה נתקמו על ידי שלהכתו סוף שתיה עשית ומתלת מוחלת ממוהכה מנה והיה כאב לב כשהיה מלפה ואין תפלתו נלחה: **מוחלת.** לשון תלוי ותמנה: **ועץ חייס לתוה נאה.** סופו של מקרא הוא: **קוה.** והמחזק ולא ממשון ידך מלא חזור וקוה: **לריכין חזוק.** שימחזק שלא נהן תמיד בכל כמו: **דרך ארץ.** לא קומן הוא לגומעותו לא קומר הוא למהומתו לא תיש מלמתן: **שנאמר חזק.** לשון גיסות **וקיבלו** ואמנוהו: **וגסטרא.** אמות של שריה כגון שלטון והגמון והוכס ופמה: **עולה.** כמו עולות וקרבנות: **גם אלה.** מעשה העגל שלמרמו אלה שלהיון ישראל (שמות לב:): **ואנכי זה מעשה סיני.** שנאמר בו אנכי ה' אלהיך (שם כ:): **יושבי ביתך.** והלר שלנוך: **יודו ישמחו.** והלר יפלו יעריס את פניך: **פתע פעות.** לשון תפלות: **פורסס משפחות.** כתוך לנס שיין תלמוד משמעה: **אנכי ואנכי עכו"ם פוסק.** שלא יהרגוני: **הא דאפשר לקלור.** כגון שסמוך לגמור תפלתו: אבל

ס) [ע' תוס' סנהדרין ז. ד"ה שנאמר], ע) ב"מ נט:, ג) כן גרסת רש"י ז"ל נקמן קח לך לעצמו, ו) [נכרא פלוגם פ' ואם למלך ס"ל כמ"ד מפקיע], ז) [ע"ש תוס' שנת קוץ: ד"ה קוץ, ח) וכ"ה בכ"י.

רבינו חננאל

א מייר פ"ט מהל' תפלה הלכה ד סמג עשין כ טוש"ע או"ח סי' צח סעיף ה:
ב ד ה מיי' פ"א מה שם הל' ט סמג עשין מה טור ושו"ע או"ח סי' סט סעיף ג:
ג מייר שם סי"ל שם סעיף ב:
ד מייר שם סי' סח"ל שם סעיף ב:
ה מייר שם סי' סח"ל שם סעיף ב:

יום שלישי ט' שבט תש"פ **ברכות דף לב**

דכתיב 'ואשר הרעותי' [מבואר בדף הקודם].

פסוקים שמלמדים זכות על ישראל, שהקב"ה אומר: אני גרמתי שחטאו, שבראתי את היצר הרע

אמר רבי חמא ברבי חנינא: אלמלא שלש מקראות הללו, נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל - ישנם שלשה פסוקים שמלמדים זכות על ישראל ובלימוד זכות זו הם לא מתמוטטים [הגמרא אומרת 'נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל', כדי לא לומר דבר רע על ישראל].

[פסוק א:] **חד, דכתיב 'ואשר הרעותי',** הקב"ה אומר, אני גרמתי להם שיחטאו, שבראתי את היצר הרע, ובזה יש לישראל פתחון פה, שיאמרו במשפט, ה' גרם לנו שברא את היצר הרע.

[פסוק ב:] **וחד, דכתיב 'הנה כחומר ביד היוצר, כן אתם בידי בית ישראל'.**

[פסוק ג:] **וחד, דכתיב 'והסירותי את לב האבן מבשרכם, ונתתי לכם לב בשר'.**

[פסוק נוסף:] **רב פפא אמר: מהכא 'ואת רוחי אתן בקרבכם, ועשיתי את אשר בחקי תלכו'.**

שבפסוקים אלו מבואר שהכל ביד ה', ובידו לבטל מאיתנו את היצר הרע.

משה הטיח דברים כלפי מעלה ['רוב השפע גרם לחטא']

ואמר רבי אלעזר: משה הטיח [זרק] **דברים כלפי מעלה, שנאמר 'ויתפלל משה אל ה", אל תקרי 'אל ה" אלא על ה', שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין, ולעיינין אלפין** [שהאות א והאות ע' מתחלפים, במקום אל ה' אומרים על ה'].

[מקור נוסף שמשה הטיח כלפי מעלה, ואמר שהשפע גרם לחטא] **דבי רבי ינאי אמרי: מהכא 'ודי זהב'. מאי 'ודי זהב'? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל, עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל.**

[משל א:] **אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם** [שמח ומשתגע ומזיק], **מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר.**

[משל ב:] **אמר רבי אושעיא: משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים** [שאבריה ניכרים מחמת דלות בשרה וכחישותה], **האכילה כרשינין** [מאכל בהמה] **והיתה מבעטת בו. אמר לה** [לבהמתו], **מי גרם ליך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך.**

[משל ג:] **אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו, וסכו, והאכילו, והשקהו, ותלה לו כיס על צווארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא.**

[מאמר שאומרים על כך אנשים, ומקור ב' מפסוק:] **אמר רב אחא בריה דרב הונא, אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי, מלי כריסיה זני בישי** [מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים], **שנאמר 'כמרעיתם וישבעו, שבעו וירם לבם, על כן שכחוני'.**

[מקור ג:] **רב נחמן אמר: מהכא 'ורם לבבך ושכחת את ה''.**

[מקור ד:] **ורבנן אמרי מהכא: 'ואכל ושבע ודשן ופנה** אל אלהים אחרים'.

[מקור ה:] **ואי בעית אימא** [ואם תרצה, תאמר] **מהכא 'וישמן ישרון ויבעט'.**

[הקב"ה הודה בזה למשה:]

אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה, שנאמר 'וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל'.

◆◆◆

דרשות בפסוקי תפילת משה רבינו לאחר חטא העגל

'וידבר ה' אל משה לך רד'. מאי 'לך רד'?

[הקב"ה אמר למשה 'רד מגדולתך', ותשש כוחו של משה] **אמר רבי אלעזר: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו, אתה למה לי.**

מיד תשש כחו של משה, ולא היה לו כח לדבר.

[משה רבינו מבין מדברי הקב"ה שאין הדבר תלוי אלא בו:] **וכיון שאמר** לו הקב"ה **'הרף ממני ואשמידם',** [והראה לו הקב"ה בזה שיש כח בידו למחול על ידי תפלה], **אמר משה, דבר זה תלוי בי, מיד עמד ונתחזק בתפלה, ובקש רחמים.**

משל למלך שכעס על בנו, והיה מכהו מכה גדולה, והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר, אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך, אמר [אוהבו של המלך], **דבר זה תלוי בי. מיד עמד והצילו.**

[משה רבינו אומר לקב"ה 'איני מניחך עד שתמחול'] נאמר בפסוק שהקב"ה אמר למשה רבינו: **'ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול' וגו'.** מלשון הפסוק 'הניחה לי' משמע שהיה משה רבינו אוחז כביכול בה', בביאור דבר זה **אמר רבי אבהו: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא, כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו, ואמר לפניו, רבונו של עולם, אין אני מניחך, עד שתמחול ותסלח להם.**

[תשובת משה רבינו על מה שאמר לו ה' 'ואעשה אותך לגוי גדול']

נאמר בפסוק שהקב"ה אמר משה רבינו **'ואעשה אותך לגוי גדול' וגו'.**

אמר רבי אלעזר: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים [אברהם יצחק ויעקב] **אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד** [אם תכלה את ישראל, ותעשה ממני גוי גדול, שיהיה להם רק את זכותי] **על אחת כמה וכמה,** שלא תעמוד זכותי לבד לפניך בשעת כעסך.

ולא עוד, אלא שיש בי בושת פנים מאבותי, עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים.

תפילת משה על ישראל

נאמר בפסוק **'ויחל משה את פני ה".**

[ביאור א:] **אמר רבי אלעזר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא, עד שהחלהו** [שמשה רבינו הפציר הרבה בתפילה].

[ביאור ב:] **ורבא אמר:** משה רבינו עמד בתפילה **עד שהפר לו** לקב"ה את **נדרו** שאמר שיכלה את בני ישראל. [הוכחה ש'ויחל' הוא לשון נדר]. **כתיב הכא 'ויחל', וכתיב התם 'לא יחל דברו', ואמר מר, הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו** [שאחרים יכולים להתיר נדר].

[ביאור ג] **ושמואל אמר:** 'ויחל' הוא לשון 'חלל', שפירושו מת. **מלמד שמסר** משה רבינו **עצמו למיתה עליהם** [על ישראל], **שנאמר 'ואם אין מחני נא מספרך'.**

[ביאור ד] **אמר רבא, אמר רב יצחק:** 'ויחל' הוא לשון 'יחולו על ראשו', **מלמד שהחלה** [שהחיל, הניח] משה רבינו **עליהם** את **מדת הרחמים.**

[ביאור ה] **ורבנן אמרי: מלמד שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, חולין הוא לך מעשות כדבר הזה.**

[ביאור ו] **'ויחל משה את פני ה". תניא רבי אליעזר הגדול אומר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו.**

מאי אחילו? אמר רבי אלעזר: אש של עצמות.

מאי אש של עצמות? אמר אביי: אשתא דגרמי [שמרוב תפילה הוא נחלה במחלת 'חום' בעצמות].

[טענת משה רבינו שה' נשבע לאבות בשמו על ריבוי זרעם ככוכבי השמים]

נאמר בפסוק **'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך',** שה' נשבע בשמו, כמו שנאמר בפרשת עקידת יצחק (בראשית כב) 'בי נשבעתי'.

מבררת הגמרא **מאי 'בך'?**

אמר רבי אלעזר: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ, הייתי אומר, כשם ששמים וארץ בטלים, כך שבועתך בטלה.

ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול, מה שמך הגדול, חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, כך שבועתך, קיימת לעולם ולעולמי עולמים.

מי אמר את הפסוק 'הארץ הזאת אשר אמרתי'

בדברי משה לקב"ה נאמר, **'ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים, וכל הארץ הזאת אשר אמרתי',** שואלת הגמרא: **האי** [מהו ביאור לשון זו שכתוב] **'אשר אמרתי',** והלא **'אשר אמרת' מיבעי ליה** [היה לו לפסוק לומר], שהרי משה רבינו אומר לה', 'הארץ אשר אמרת', ולמה כתוב 'אמרתי'?

[תשובה א, הקב"ה אמרו:] **אמר רבי אלעזר: עד כאן** [עד תיבות 'ככוכבי השמים' שבפסוק, הם] **דברי תלמיד** [דברי משה רבינו]. **מכאן ואילך** [מתיבות 'וכל הארץ', הם] **דברי הרב**

[דברי הקב"ה, שהסכים וקיבל את תפילתו של משה, ואמר לו אעשה כדבריך, וזהו מה שנאמר בפסוק 'וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם'].

[תשובה ב, משה אמרו:] **ורבי שמואל בר נחמני אמר: אלו ואלו דברי תלמיד** [כל הפסוק הוא מדברי משה].

אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, דברים שאמרת לי בסנה, **לך אמור להם לישראל בשמי** [שאמרת לי לומר לבני ישראל שה' אומר 'אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה'],

הלכתי ואמרתי להם בשמך, וזהו שמשה רבינו אמר שאמר לבני ישראל: ה' אמר 'וכל הארץ אשר אמרתי אתן לזרעכם'].

ואחרי שאמרתי להם הבטחה זו, **עכשיו** בחטא העגל שה' רוצה לכלותם, **מה אני אומר להם.**

ביאור הפסוק 'מבלתי יכולת ה' [תשש כוחו כנקבה]

נאמר בפסוק **'מבלתי יכולת ה",**

מבררת הגמרא, מדוע נאמר 'יכולת ה' [בלשון נקבה], **'יכול ה" מיבעי ליה** [היה לומר 'יכול' בלשון זכר]?

אמר רבי אלעזר: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, עכשיו [אם תכלה את בני ישראל] **יאמרו אומות העולם, תשש כחו** של הקב"ה **כנקבה, ואינו יכול להציל.**

אמר הקדוש ברוך הוא למשה: והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים.

אמר לפניו: רבונו של עולם, עדיין יש להם לאומות העולם **לומר, למלך אחד יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים** שבארץ כנען **אינו יכול לעמוד,** ולכן הוא מכלם במדבר.

הקב"ה חזר והודה למשה

אמר רבי יוחנן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה, שנאמר 'ויאמר ה' סלחתי כדבריך'.

תני דבי רבי ישמעאל: 'כדבריך' עתידים אומות העולם לומר כן [שאם אכלה את בני ישראל, יאמרו האומות 'תשש כוחו']. **אשרי תלמיד שרבו מודה לו.**

הגמרא מביאה רמז נוסף לכך בפסוק **'ואולם חי אני', אמר רבא, אמר רב יצחק: מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה, החייתני** בפני האומות **בדבריך,** שלא יאמרו 'תשש כוחו'.

◆◆◆

שבח ואח"כ תפילה [כתפילת משה רבינו]

דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך יתפלל.

מנלן?

ממשה, דכתיב 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא', וכתיב 'ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך', הרי שבתחילת תחינת ותפילת משה רבינו, אמר דברי שבח, **וכתיב בתריה** [ורק לאחר ביקש משה רבינו:] **'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה' וגו'.**

סימן למאמרים הבאים

(סימן למאמרים מרבי אלעזר על תפילה: **מעשי"ם, צדק"ה, קרב"ן, כה"ן** [מאמר זה בשם רבי יוחנן], **תעני"ת** [מאמר זה בשם רבא], **מנע"ל** [שערים שננעלו], **ברז"ל).**

גדולה תפילה ממעשים טובים [ונלמד זאת מתפילת משה רבינו]

[עמוד ב] **אמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר ממעשים טובים.**

שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה.

שנאמר 'אל תוסף דבר אלי', וסמיך ליה 'עלה ראש הפסגה', הרי שבזכות תפילתו נתרצה ה' להראות לו את ארץ ישראל.

גדולה תענית יותר מצדקה

ואמר רבי אלעזר: גדולה תענית יותר מן הצדקה.

מאי טעמא? זה [תענית היא צער] **בגופו. וזה** [צדקה, היא] **בממונו.**

גדולה תפילה יותר מצדקה

ואמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר מן הקרבנות.

שנאמר 'למה לי רוב זבחיכם', וכתיב 'ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע', הרי שאף שנאמר 'למה לי רוב זבחיכם' שהזבחים אינם מתקבלים, עוד הוסיף הפסוק ואמר שה' לא יקבל את התפילה, היות ותפילה היא גדולה מהקרבנות, והיה צד לומר שאף שהקרבנות אינם מתקבלים, התפילה תתקבל.

[דרשה נוספת מהפסוק הנ"ל, ברכת כהנים על ידי כהן שהרג]

אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש, לא ישא את כפיו, שנאמר '[ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע **ידיכם דמים מלאו'.**

שערי תפילה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו

ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפלה, שנאמר 'גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי'.

ואף על פי ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר 'שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש', ממה שלא כתוב 'את דמעתי תראה', מוכח שהדמעה נראית לפני ה', ואין צריך להתפלל אלא שהיא תתקבל.

תענית ביום מעונן

רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא [רב לא גזר תענית ביום מעונן], **משום שנאמר 'סכותה בענן לך מעבור תפלה',** שיש משמעות בפסוק 'שהענן' רומז על חציצה בפני קבלת התפילה.

חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים

ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש, נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר 'ואתה קח לך מחבת ברזל, ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר', שהוא רמז למחיצת ברזל המפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

✦✦✦

מעלת המאריך בתפילתו [כמו שמצאנו אצל משה רבינו]

אמר רבי חנין, אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו, אין תפלתו חוזרת ריקם.

מנא לן?

ממשה רבינו, שנאמר 'ואתפלל אל ה'', וכתיב בתריה 'ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה **וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא'.**

[שאלה מדברי רבי יוחנן שהמאריך בתפילה בא לכאב לב:] **איני** [האמנם], **והא אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה** [מצפה שתעשה בקשתו על ידי הארכתו], **סוף בא לידי כאב לב, שנאמר 'תוחלת ממושכה מחלה לב',** [סוף שאין בקשתו מתקבלת, ונמצאת תוחלת (לשון חילוי ותחינה) ממושכת חנם, והוא כאב לב כשאדם מצפה ואין תאותו באה].

רבי יוחנן ממשיך בדבריו, ומבאר **מאי תקנתיה** [מה תקנתו] של אדם, מה יעשה ובקשתו תתקבל? **יעסוק בתורה, שנאמר** בסוף הפסוק **'ועץ חיים תאוה באה', ואין 'עץ חיים' אלא תורה, שנאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה'.**

[תשובה: מה שנאמר שאין התפילה מתקבלת, היא כשבטוח שבקשתו תתקבל:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהמאריך בא לידי כאב לב שאין בקשתו מתקבלת, מדובר **דמאריך ומעיין בה** [כשמאריך בתפילה ובטוח שבקשתו תתקבל], **הא** - מה שכתוב שהמאריך בתפילה, תפילתו מתקבלת, מדובר **דמאריך ולא מעיין בה.**

התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל

אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל, שנאמר 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה''. [קוה, והתחזק, ולא תמשוך ידך, אלא חזור וקוה].

דברים שצריכים חיזוק

תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו.

ואלו הן: א) **תורה.** ב) **ומעשים טובים.** ג) **תפלה.** ד) **ודרך ארץ** [אם אומן הוא לאומנתו, אם סוחר הוא לסחורתו, אם איש מלחמה הוא למלחמתו].

תורה ומעשים טובים, מנין?

שנאמר 'רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה', 'חזק' בתורה, 'ואמץ' במעשים טובים.

תפלה, מנין?

שנאמר 'קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך, וקוה אל ה".

דרך ארץ, מנין?

שנאמר 'חזק ונתחזק בעד עמנו'.

◆◆◆

כנסת ישראל אומרת לקב"ה עזבת אותי ושכחת אותי

נאמר בפסוק (ישעיה מט יד) **'ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני'.**

הגמרא שואלת על כפל הלשון, 'עזבני' ו'שכחני', **היינו עזובה, היינו שכוחה?**

אמר ריש לקיש, כך הוא ביאור הפסוק: **אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה, זוכר מעשה הראשונה. אתה, עזבתני, ושכחתני** [לא רק שעזבתני, אלא גם שכחתני, ואינך זוכר את מעשי הראשונים].

תשובת הקב"ה לכנסת ישראל: כל מה שבראתי הוא בשבילך וכיצד את אומרת ששכחתי אותך

אמר לה הקדוש ברוך הוא [לכנסת ישראל]: **בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע,**

ועל כל מזל ומזל בראתי לו, שלשים חיל, [ראשי צבאות וחבורות חלוקות].

ועל כל חיל וחיל בראתי לו, שלשים לגיון, ['לגיון' וכן השמות דלהלן הם שמות ודרגות שררה, כגון שלטון, והגמון, ודוכס, ופחה].

ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו, שלשים רהטון,

ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו, שלשים קרטון,

ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו, שלשים גסטרא,

ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו, שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא [אלף רבוא, הוא אלף פעמים עשר אלף] **כוכבים כנגד ימות החמה,**

וכולן לא בראתי אלא בשבילך,

ואת אמרת עזבתני ושכחתני.

המשך תשובת הקב"ה: לא אשכח הקרבנות שהקרבתם לי במדבר, ואשכח את מעשה העגל

בהמשך הפסוקים (ישעיה מט טו) נאמר, **'התשכח אשה עולה'.** [עולה מרמז על עולות וקרבנות], **אמר הקדוש ברוך הוא, כלום אשכח עולות אילים, ופטרי רחמים** [קרבן בכור בהמה], **שהקרבת לפני במדבר.**

אמרה כנסת ישראל **לפניו: רבונו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל.**

אמר לה הקב"ה: **'גם אלה תשכחנה'.** ['אלה' מרמז על מעשה העגל שאמרו 'אלה' אלהיך ישראל'].

אמרה כנסת ישראל **לפניו: רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני.**

אמר לה הקב"ה: **'ואנכי לא אשכחך'** [ואנכי זה מעשה סיני - שנאמר בו אנכי ה' אלהיך].

[מאמר רבי אלעזר כדרשה זו:] **והיינו דאמר רבי אלעזר, אמר רב אושעיא: מאי דכתיב 'גם אלה תשכחנה', זה מעשה העגל. 'ואנכי לא אשכחך', זה מעשה סיני.**

◆◆◆

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת.

מקור לשהייה קודם התפילה

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא 'אשרי יושבי ביתך', ואחר כך נאמר 'עוד יהללוך סלה', שקודם שוהים ואחר כך מהללים ומתפללים.

שהייה אחרי התפילה

ואמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו, שנאמר 'אך צדיקים יודו לשמך, ישבו ישרים את פניך', אחר ההודאה שהיא התפילה, ישבו וישהו.

ברייתא על שהייה קודם התפילה ואחרי התפילה

תניא נמי הכי, המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו, ושעה אחת אחר תפלתו.

קודם תפלתו מנין?

שנאמר 'אשרי יושבי ביתך'.

לאחר תפלתו מנין?

דכתיב 'אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך'.

הנהגת החסידים הראשונים בשהיה לפני התפילה ולאחריה

תנו רבנן, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה אחת. וחוזרין ושוהין שעה אחת.

מבררת הברייתא: **וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה** [שלש שעות בכל אחת משלש התפילות], **תורתן היאך משתמרת, ומלאכתן היאך נעשית?**

מבארת הברייתא: **אלא מתוך שחסידים הם, תורתם משתמרת** בתוך לבם, שאין תלמודם משתכח, **ומלאכתן מתברכת.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **אפילו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו.**

הפסק בתפילה כשמלך עכו"ם שואל בשלומו

אמר רב יוסף: לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי עובדי כוכבים פוסק באמצע התפילה, שלא יהרגנו.

[קושיא מברייתא שכתוב שאינו מפסיק אלא מקצר בתפילה ומסיימה:] **מיתיבי, המתפלל וראה אנס בא כנגדו, ראה קרון בא כנגדו, לא יהא מפסיק, אלא מקצר ועולה.**

[תשובה, הברייתא מדברת כשיש לו אפשרות לקצר:] **לא קשיא, הא** - הברייתא שאומרת שיקצר מדברת באופן **דאפשר לקצר** [ולסיים את התפילה עד שהמלך יבוא, כגון שהוא בסוף תפילתו], ואזי הדין הוא ש**יקצר. ואם לאו** [אם אין לו זמן לקצר ולגמור את תפילתו], **פוסק.**

מעשה בחסיד שלא הפסיק בתפילתו להשיב שלום לשר

תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא שר אחד, ונתן לו שלום, ולא החזיר לו שלום.

המתין לו השר **עד שסיים תפלתו.**

לאחר שסיים תפלתו, אמר לו השר: **ריקא, והלא כתוב בתורתכם 'רק השמר לך ושמור נפשך', וכתיב 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם',**

כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום?

אם הייתי חותך ראשך בסייף, מי היה תובע את דמך מידי?

אמר לו החסיד: **המתן לי עד שאפייסך בדברים.**

אמר לו החסיד: **אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם, ובא חברך ונתן לך שלום, היית**

מסורת הש"ס

אבל עקרב פוסק. ומוטלו לפי שהעקרב מסוכן יותר מנחש מוכן ליעוך: **אין מעידין עליו.** לומר לחשמו מת בעליך להתירה ליזקק פעמים שאין להיות רעיה ואין חולצין ממנו: **נחשים ועקרבים.** מו זה מו זה מעידים עליו שמת אלמא מועד הנחש ליעוך: **אגב איללא.** כשנכנס עליהם ותקפם הזיקוהו: **שור סם.** שלא נגח פעמים: **מועד.** שנגח ג' פעמים: **נזקיהן.** של שתיהן בו תצן בלשון ומוכר: **ושדי דרגא.** לפו דוקא אלא לגלומר שזכר ממנו הרבה: **ביומי ניסן.** מתוך שעברו ימי הסמיו שהסמיו יבשה ועכשיו רוחה אותה מלאה לשלים וזה דעתו עליו ובלבם בו יפר הרע: **עירוב.** מן הנחש והלב שהעירוב קודם למים מן הסם ואם הסם קודם למים אף העירוב קודם למים ועשה שם לר' חנינא ונקט מעין ממחם עקבו: **מתני' מוזירין גמרא גמרים.** מצינו לרוחם שלימו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח: **ושולחין.** ומן טל ומטר לשון בקשה: **והכדלה מחזן הדעת.** במולאי שבת **מהו מוענתנו: גמ' מפוך שפיל חכמה.** החכם יודע להבדיל בין קלם לחול ובין טמא לטהור: **בין שבי חופיות.** בין שבי הזכרות: **במילפה מיפא גדולה היא.** במקום שלמיכה נקמה לבר גדול הוא: **שבי נקמות פלגו למה לחת לעבה.** להקה מן העבו"ם שלא קבלו את התורה: **ולחת לעוכה.** כלתמרינן בב"ק (דף ל.). מפלטן הופיע והפקיר ממונן ליעקל שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור: **הופיע.** גלה והפקיר כשלא קבלו את התורה: **העשירו.** לקנות יין: **קבעוה על כוסו.** ולו נשתכחה תקנה עוזל וכשחזרו והעבו קבעוה בתפלה ומתלקן הילך **ימתמיה: כשאנו.** כשעלו מן גולה ויהי לחוקים: **קדושות.** קדוש היום: **מפני שיכול.** משמע שם ילמה שלא לחזור ולהתפלל הא שם אתמר בתפלה פ"ק ל"ל לחזורה על הכוס: **ואנו נרגש.** לתפלה ולכוס שלנחמ

אבל עקרב פוסק, בילוסלמני מלמעט לשם היה נחש

מחזיר לו א"ל לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו חותכים את ראשי בסייף א"ל והלא דברים ק"ו ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם [ז]שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום: **אפי' אנחש** כרוך על עקבו לא יפסיק: אמר רב ששת לא שנו [ח]אלא נחש אבל עקרב פוסק מיתיבי [ט]נפל [י]לגוב אריות אין מעידין עליו שמת נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איצטא מזקי א"ר יצחק [יא]ראה שוורים פוסק דתני רב אושעיא [יב]מרחיקין [יג]משור תם חמשים אמה ומשור מועד כמלא עיניו תנא משמיה דר' מאיר ריש תורא בדקולא סליק לאגרא ושדי דרגא מתותך אמר שמואל הני מילי בשור שחור וביומי ניסן מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו ת"ר [יד]מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו [טו]נתן עקבו על פי החור יצא ונשבו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא: **מתני'** [טז]מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים [יז]ושאלה בברכת השנים [יח]והבדלה בחונן הדעת [יט]ר"ע אומר אומרה ברביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר בתודאה: **גמ'** מזכירין גבורות גשמים מאי טעמא [כ]אמר רב יוסף מתוך ששקולה בתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה הבדלה בחונן הדעת מ"ט א"ר יוסף מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול וא"ר אמי [כא]גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר [כב]כי אל דעות ה' וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר [כג]כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ואמר רבי אלעזר גדול מקדש שנתן בין ב' אותיות שנאמר [כד]פעלת ה' מקדש ה' וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו דעה נתנה בין שתי אותיות מקדש נתן בין שתי אותיות מתקוף לה [כה]רב אחא קרחיניה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר [כו]אל נקמות ה' אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה לטובה דכתיב [כז]הופיע מהר פארן לרעה דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: רבי עקיבא אומר אומרה ברביעית כו': א"ל רב שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות נחזי [כח]היכן תקון א"ל בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס הענו חזרו וקבעוה בתפלה והם אמרו [כט]המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אמר [ל]רבא [לא]ומותבינן אשמעתין [לב]טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים [לג]ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו [לד]והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס אלא אימא מפני שיכול לאומרה על הכוס לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס אלא אימא מפני שאומרה על הכוס איתמר נמי אמר רבי בנימין בר יפת שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן ואמרי לה ר' שמעון בן יעקב דמן צור את ר' יוחנן ואנא שמעית המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא ואמר ליה צריך שיבדיל על הכוס איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה אמר רב נחמן בר יצחק [לה]קל וחומר מתפלה ומה תפלה דעיקר תקנתא היא אמרי המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס הכוס דלאו עיקר תקנתא היא לא כ"ש תני ר' [לו]אחא אריכא קמיה דרב חנינא המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס ואם המבדיל בזו ובזו [לז]יונחו לו ברכות על ראשו הא גופא קשיא אמרת המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס אלמא תפלה לחודה סגי והדר תני אם הבדיל בזו ובזו יונחו לו ברכות על ראשו וכיון דנפיק ליה בחדא אפטר והויא [לח]ברכה שאינה צריכה ואמר רב ואיתימא ר"ל ואמרי לה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו [לט]כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום [מ]לא תשא אלא אימא הכי אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו יונחו לו ברכות על ראשו בעא מיניה רב חסדא מרב ששת טעה בזו ובזו [מא]מהו אמר ליה [מב]טעה בזו ובזו חוזר לראש אמר

[ז] נעיל כח:, [ח] יומות קכא., [ט] שבתות קיב:, ד), [יומות ח"ג כט. ב"ק ח., [יא] תענית יד: ב"ק ל., [יב] מנחות קי: כג., [יג] ב"ק נה., [יד] מכילתא נה., ע"ז ג., [טו] שם ע"ש., [טז] שבת קז: ע"ש ספסיר קה: ק:, [יז] ג"ל רפה., [יח] וקרי כ: ע"ש., [יט] תוספתא פ"א סוט"ה., [כ] נעיל כ:, [כא] ב"ק צב., [כב] שבת קיט. קיג., [כג] שבת ל:, מגילה כה: ע"ש ס:, [כד] ישעיה כח כט., [כה] שם ל"ש., [כו] נחום א ב ג

2. ביבש קצידה השברתה נשים באות ומאירות אותה כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויצרו לא יחננו: ישעיהו כז יא

3. תבאמו והתעמנו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידיך:

שמות טו יז

4. אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: התהלים צד א

5. ויאמר ה' משיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: דברים לג ב (לפ"ז ל.). לא תשא את שם ה' אלהיך כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא: שמות כ ז

הגהות הב"ח

(ז) גב' ניתני סיכן תיקון, כ"כ בפרק מי שהחו דף כב ע"ב גבי טבילת כעלי קדי פריך מלמעלה ממי הכי וע"ש בתוס':

גליון הש"ס

גמ' נתן קבלו על פי החור. עיין יפה מלחם בתענית (פרק ג פיסקא יז) ד"ה מפלטן:

מוסף רש"י

אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. לכתבלה מעוקלי שכחות ואינו סולה כחונן הדעת (נדה ח.). בין שתי אותיות. של שם, כך שמעתי. (ר"ת כל שמות, על כן נלמדין בגמרא (תגיגה ג.) מוס שה"ן בלבד שלו, קרי לטו חותמת לשון מופלא (מנחות ד"ז צב.). גדול מקדש. הפוס הוא (שם). אחת לשבוה. שלא יצחלו, שסילוק שכינתו מלחותם העולם ועל ישראל, וקרי ליה נקמות משום דמגמלל טוב הוא שלו למיעבד על שלחמו עמהם וכמהם, ועקמה היא מגמלל (שם). ואהה לירמה. לפורעניות לעובדי כוכבים שנפרע מהן ליום הדין, כלאמרינן בס"ק דמקי ע"ז (ז.) נוקם ה' ונוטל חמה לצרים שהוא בעלמו וכשנהי נפרע מהן ויהיה הוספה (שם). ומהתיבינן אשמעתין. יש לי להשיב על דבריו (קדושין נ:) לשמועת עלמנו (ב"מ ל:). לתלויים נוסיף קל מוחש (מנחות פט.).

מוסף תוספות

א. [ד]עשאוה כשלילה צבור שטעה ומנו אחר שתחילי שמתחילי בראש הברכה שטעה בה האחר. מהרי"ו.

תורה אור השלם

1. אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא פיכם עתק תמיקם כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות:
שמואל א ב ג

2. ביבש קצידה תשברנה נשים באות ומאירות אותה כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויצרו לא יחננו: ישעיהו כז יא

3. תבאמו והתעמנו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידיך:
שמות טו יז

4. אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: התהלים צד א

5. ויאמר ה' משיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: דברים לג ב. לא תשא את שם ה' אלהיך כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא:
שמות כ ז

רבינו חננאל

הכא אמרו המבדיל בתפלה יחזיר שיבדיל על הכוס. ירושלמי: אם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל ואפילו בחמישי בשבת. והא תניא המבדיל בין קודש לחול, אבל בורא מאורי האש אומרו מיד במוצאי שבת. ואם לא אמר, מעותת אשר לא יוכל לתקן.

רב ניסים גאון

אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. בהלמוד ארץ ישראל פירשו טעמא דמלתא ואמרי הא עקרב מפסיק למה משום דמחיא ואזדה ומחיא:

אותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו

ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא. פירשו ערוד בהלמוד ארץ ישראל ואמרו מאי עיסקא דהדין הבריבתה אלא כד הוא נכית לבר נשא אין בר נשא קדים למיא הבריבתה מיית ואין הבריבתה קדים למיא בר נשא מיית אמרתן ליה להמידרי רבי ולא הדרשתה יבא עלי ממה שהיה לבי מכוון בהשלהי לא הדרשתי אמר ר' יצחק בן אלעזר ברא לי הקב"ה מעיין מתחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה: **מזכירין** גבורות גשמים בתחיית המתים. פירשו בהלמוד ארץ ישראל כשם שתחזיי המתים חיים לעולם כך יורידת גשמים חיים לעולם ר' חייא בר אבא שמע ליה מן הדא קריה (הושע ו) יחיינו מיומים ונזדעה נרדפה לדעת את ה' ויבא כשחם לנו ובבראשית רבה דר' הושעיא (פרשה יג) ר' חייא בר אבא אמר שקולה כנגד תחיית המתים ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא אף חכמים קבעו אותה בתחיית המתים בזו וד' בזו יד בזו

ל א ב מיי' פ"א מהל' תפלה הלכה ט (ממנ שעין יעקב) טוש"ע או"ח סי' קד סעיף ג:

לא ג מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה יח (ממנ נאות ד) טוש"ע או"ח סי' ח סעיף ב:

לב ד ה (מיי' פ"ו מהל' תפלה הלכה ט) טוש"ע או"ח סי' קיח סעיף ב:

לג ו מיי' פ"א מה' תפלה הלכה טו טוש"ע או"ח סי' קיח סעי' ב:

לד ז מיי' שם הל' יט טוש"ע או"ח סי' קיח סעי' ג:

לה ח ט מיי' שם הלכה ד ה"ו (ופ"ט מהל' שבת הל' ו) טוש"ע או"ח סי' רסט סעיף ג:

לו י מיי' פ"א מהל' תפלה הלכה ח טוש"ע או"ח סי' ח סעיף ב:

לז כ מיי' שם הל' ט טוש"ע או"ח סי' קיח סעי' ד:

לח ל מיי' שם הל' יד טוש"ע או"ח סי' רסט סעיף ג:

לט מ טור שו"ע או"ח סי' רסט סעיף ג:

מ ג מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה טו טוש"ע או"ח סי' רכט סעי' ד וכה אלפס (נתמן ס"ח):

מא ס טוש"ע או"ח סי' רסט סעיף ג:

אין עומדין פרק חמישי ברכות

גמ' אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי אמר ליה כי קידוש מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא: ר' אליעזר אומר בהודאה: ר' זירא הוה רכיב חמרא הוה קא שקיל ואזיל ר' חייא בר אבין בתריה אמר ליה ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת אמר ליה [א] אין [ב]הלכה כמלכי דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה ביום טוב שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליג ר' עקיבא [ג]אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא ניקו ונעביד כוותיה כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא דתמני סרי תקון תשסרי לא תקון הכא נמי שב תקון תמני לא תקון אמר ליה לאו הלכה אתמר * אלא מטין אתמר [ד] [ה]דאתמר ר' יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו הלכה ואמרי לה מטין ר' יוחנן אמר מודים ור' חייא בר אבא אמר נראין אמר ר' זירא נקוט דרבי חייא בר אבא בידך [ו]דדייק ונמר שמעתא מפומא דמרה שפיר ברחבא דפומבדיתא דאמר רחבא [ז]אמר ר' יהודה [ח]הר הבית סטיו כפול היה והיה סטיו לפנים מסטיו אמר רב יוסף אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינו לן מרגניתא בבבל [ט]ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה [י] ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי משאת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ותתן לנו וכו': **מתני'** [יא]* [יב]האומר [יג]על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך [יד]מודים מודים משתקין אותו: **גמ'** בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה [טו]חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואיבעי אלא גזרות ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר מה חסת על קן צפור אתה חום ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה א"ל אביי והא משתקין אותו תנן [טז]ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי ההוא דנחית קמיה דר' חנינא [יז]אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל [יח]סימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בכסף והלא נגאי הוא לו: ואמר [יט]רבי חנינא [כ]הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר [א]ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר [ב]יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר ר' חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול: [ג]מודים מודים משתקין אותו: אמר ר' האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי מיכן ואילך לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה אמר ליה חברותא

הלכתא מלי. המבדיל בתפלה לריך שיבדיל על הכוס לו לפ: **ניוח עוד שחל להיות אחר השבת.** פיין מתפלליו לתפי תוכן: ס"ע **הלכה כמלכי דפליגי ולא פליגי והא פליגי רבנן אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השבת כי"ט שחל להיות אחר השבת מי פליגי והא פליג ר"ע אטו כל השבת מי עבדינן כר"ע דהשתא וכו'.** וכתי מ) פריך ל"ל רבי זירא [ג] הלכה כמלכי דפליגי בתמיה ופריך הגמרא ולא פליגי והא פליגי רבנן וכו': **והא פליג ר' עקיבא.** לומרה ברכה רביעית לעלמה ולעולמי למימר הלכה כר"ש לתפוקי מדר"ע: **אטו כל השבת כולה מי עבדינן כר"ע דהשתא ניקו ונעביד כוותיה.** לומרה ברכה רביעית לעלמה ולעולמי עולם: **מודים.** מכמיי לר"ל פ"ג מ"ט שחל להיות אחר השבת: **נקוט דר' חייא בר אבא בידך דגמר.** כלומר רבו וקובע בו סימנים שלא יתלוך לו נלעין בעוין לו בעודים: **נראין.** מקדק מלשון רבו ומומר סטיו כפול היה ופ"ש שכלשון מצוה קורבו נתפקחו [ד] ובקובלה] על גב שלמלעה הוה לקרק כלשון רבו ולא לומר שלמלעה כפולה היתה. יש פוחתין הא לרחבא מלמאר ר' יהודה לדייק שפיקי לרבוותיה מ' מלרבי יהודה לי מלרב יהודה וקשיא לי גוגה טובא מלא לרחבא לא כלא כי יהודה מימיו לא רבי יהודה שלמלעה ולא ר' יהודה [ה] נשיאה ועוד כולהו מלומלי נמי לייקו לומר דבר בשם אומרו ועוד ליכא למימר מפא לדייק ליפא דשמעתא אלא שפיקי לרבוותיה: **סטיו כפול.** אלמעלות זו לפניס מזו כשיקוף עגול ליפא שם: **לא ידענא ולא ידענא.** לא נלמלן ולא מודיעו ולא מטיס. לומר

מסורת הש"ס

א) מיי' פ"ב מהל' מ"ש הממירים הל' ה: ב) מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' סט סעיף ג: ג) מיי' פ"ו מהל' תפלה הל' ז סמג עשין כה טוש"ע או"ח סימן קכג סעיף ג: ד) מיי' שם פ"ח הלכה ד סימן קכג סעיף ג: ה) ופסיק לקמן דף לה ע"ב ד"ה ואמר ר' יוחנן: **והא פליג ר' עקיבא.** לומרה ברכה רביעית לעלמה ולעולמי לעולמים כלכה כר"ש לתפוקי מדר"ע: **אטו כל השבת כולה מי עבדינן כר"ע דהשתא ניקו ונעביד כוותיה.** לתלמיד לעולמי למימר הלכה כר"ש לתפוקי מדר"ע: **הלכה.** מ"ש הלכה לדייק לה בפרקין ומ"ד מטין מלרש לא לדייק בדיוק אבל מלוחי מוריין ליתיב לעשות כר"ש בי"ט שחל להיות בלי בשבת ומ"ד נלעין מוריי נמי לא מוריין ואי עביד לא מהדרינן עובדי: **מודים.** מכמיי לר"ל פ"ג מ"ט שחל להיות אחר השבת: **נקוט דר' חייא בר אבא בידך דגמר.** כלומר רבו וקובע בו סימנים שלא יתלוך לו נלעין בעוין לו בעודים: **נראין.** מקדק מלשון רבו ומומר סטיו כפול היה ופ"ש שכלשון מצוה קורבו נתפקחו [ד] ובקובלה] על גב שלמלעה הוה לקרק כלשון רבו ולא לומר שלמלעה כפולה היתה. יש פוחתין הא לרחבא מלמאר ר' יהודה לדייק שפיקי לרבוותיה מ' מלרבי יהודה לי מלרב יהודה וקשיא לי גוגה טובא מלא לרחבא לא כלא כי יהודה מימיו לא רבי יהודה שלמלעה ולא ר' יהודה [ה] נשיאה ועוד כולהו מלומלי נמי לייקו לומר דבר בשם אומרו ועוד ליכא למימר מפא לדייק ליפא דשמעתא אלא שפיקי לרבוותיה: **סטיו כפול.** אלמעלות זו לפניס מזו כשיקוף עגול ליפא שם: **לא ידענא ולא ידענא.** לא נלמלן ולא מודיעו ולא מטיס. לומר

כב א מיי' פ"ב מהל' מ"ש הממירים הל' ה: **גג** ב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' סט סעיף ג: **מד** ג מיי' פ"ו מהל' תפלה הל' ז סמג שם טוש"ע או"ח סימן קכג סעיף ג: **מה** ד מיי' שם הלכה ד ופסיק לקמן בסעיף ג: **מו** ה מיי' שם פ"ח הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קכג סעיף ג: **מח** ז מיי' פ"ב מהל' מ"ש הממירים הל' ה: **מט** ח מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' סח סעיף ג:

רב נסים גאון

אמר ר' זירא נקוט רבי חייא בר אבא בידך דגמר שמעתתא מפומיה דרבתיה. איתא בפרק ביצד מברכין על הפירות (דף לה:) מה ענין ביצים בר יפת אצל ר' חייא בר אבא ר' חייא בר אבא דדייק שמעתא מפומיה דרבתיה ר' חייא בר אבא כל לי יומין הוה מהדר להלמודיה קמיה דר' יוחנן רבינה ואית דכוותה בפ' כיסוי הדם (דף פו ע"ב) דשתיטת חולין רבמ' המביא אשם תלוי דכריתות (דף כז.): **מודים מודים** משתקין אותו. בתלמוד ארץ ישראל נתנו הפרש בזה הדבר ואמרו הדא דאימר בשעבר אבל בריחיד התנונים הם רבנמ' דמגילה (ירושלמי פרק ד' הלכה ו') אמרו דרבותה אמן אמן שמע שמע:

רבינו חננאל

איתמר רב יצחק בר אבודימי אמר משום רבי הלכה ואמרי לה מטין ר' יוחנן אמר מודין אחמר רב אפי אמר הלכה ר' חייא בר אבא אמר נראין ר' יוסי ב"ר חנינא אמר מטין. פי', מאן דאמר מודין סבר דברי הכל הוא בלא חלוקה, מאן דאמר הלכה סבר פליגי ופסקו הלכה, מאן דאמר מטין סבר שיקול הדעת ולא הכריעו באחד, מאן דאמר נראין סבר שקלו חכמים דבריהן וברורו שנראין דברי זה. **דאמר רחבא א"ר יהודה** הר הבית וכו'. פי', הוה מספקא ליה אי משום רב יהודה או משום רבי יהודה, והיה מדקדק שלא יחלוף השמות והיה שונה רבי, ואמר רבינו יחי לעד אינו כן, אילו היה אומר רבי, לא היה אומר לא רב ולא ר', ואינה מלה כלל, ואינו אומר טעם ולא כבוד לו, וכך אמר יחי לעד, כי רחבה לא ראה ר' יהודה מעולם ולא ראה אלא רב יהודה וסופר טעה וכתב ר' יהודה, וראה האנוגים בזמן הזה שאין באותו דור ר' ואמרו כן. **[סטיו כפול היה.** פי', מעוקל]. **מפני שמטיל קנאה בראשית.** פי' ירושלמי ר' פנחס בשם ר' סימון כל שעושה הקב"ה, על מדותיו של הקב"ה. [והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וכי אין שואל אדם דבר שאינו ברשותו אלא מיכן ראיה שיראת שמים בידו של אדם היא]. והא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה. פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי.

תורה אור השלם

1. וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.
דברים י יב
2. וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אֹצָרָתוֹ.
ישעיהו לג ו

גליון הש"ס

גמ' אלא מטין אתמר. עיין תוספות דסוכה שחולל (סוכה קיב):
בתוספי האומר על קן צפור. ע"ש ס"ק ס' לתמר על ציצית ס"ק ל' ומ"ש בשאר מלות שבתורה ס"ק ל' ובמגדים רפה פרקים כי תצא (ס"ו):

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ל"ל לון) תפ"ח: **[ב]** צ"ל מיתמר: **[ג]** רש"י ד"ה ס"ל כר' (ל"ל ר' זוכא) תפ"ח: **[ד]** גמ' (ותמהלנו ממ"ש) ממגילה כה. ומוס' שבת ותני מדבה) תפ"ח ומ"ש בתוס"ס ג"ע לט:

מוסף רש"י

ודאי דאמריתו. לשון שלמה הוא, תמת הוא שמעמני שתמה תומיים דבר זה של מעמד (כתובות קו). דדייק ומגר שמעתא מפומא דמרה. כשהשמועה יוצאה מפי רבו מדקדק ולומד לרבו (שמועה פעם אניה ומפעם לפעם) מעמתת לדעת ממי קיבלה (פסחים נב:). **סטיו כפול היה.** מקפא ומתוך כך מניח מקום ומוסיף ומתוך כך עוד לאחר (פסחים יג: ובע"ז שם נב: ובוכה מה:). על קן צפור יגיעו רחמיך. לשון חוס (כתובות קג:). **מטין.** לשון מתון (פסחים יג:). **נראין.** לשון מתון ומניחין על מקומן (ע"ז לה:). **מודים.** לשון מתון (ע"ז לה:). **מודים מודים משתקין אותו.** לשון מתון (ע"ז לה:). **גמ' שמעו קנאתם.** לומר על אלה אם ולא על אחר כבוד יראתי. מלומו. וכוון שלא לחמטיס עשה אלא לכוון לבו לאמיתו ישראל מקי גזוחיו לזולוע שאם עבדיו ושומרי מלוחיו וגזרות מקומיו אף כדבריהם אינם נשמן ועשה אלא לכוון עליהם ולומר מה לוכך במלוה זו: **וכיכ נמי לחדודי לאביי הוא דבעי.** שיעיב לו מה שמשיב: **אי לאו דאמרינהו משה.** אחל הגדול הגבור והנורא ואחל אל שלא נעשה לו ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י): **ותקנינהו בתפלה.** כשהתפללו עזרא על מעל הגולה בספר עזרא (נחמיה ט): **הכל בידי שמים.** כל הנא על אחלם בידי הקב"ה הוא נגון אלוך קלר עני עשיר מכם שוטה נבן אחור הכל בידי שמים הוא אחל לדיק וכשא לוא בידי שמים הוא אחל בא אבא אמר נראין אמר ר' זירא נקוט דרבי חייא בר אבא בידך [ו]דדייק ונמר שמעתא מפומא דמרה שפיר ברחבא דפומבדיתא דאמר רחבא [ז]אמר ר' יהודה [ח]הר הבית סטיו כפול היה והיה סטיו לפנים מסטיו אמר רב יוסף אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינו לן מרגניתא בבבל [ט]ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה [י] ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי משאת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ותתן לנו וכו': **מתני'** [יא]* [יב]האומר [יג]על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך [יד]מודים מודים משתקין אותו: **גמ'** בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה [טו]חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואיבעי אלא גזרות ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר מה חסת על קן צפור אתה חום ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה א"ל אביי והא משתקין אותו תנן [טז]ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי ההוא דנחית קמיה דר' חנינא [יז]אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל [יח]סימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בכסף והלא נגאי הוא לו: ואמר [יט]רבי חנינא [כ]הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר [א]ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר [ב]יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר ר' חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול: [ג]מודים מודים משתקין אותו: אמר ר' האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי מיכן ואילך לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה אמר ליה חברותא

תומס מקומיס כיכי מלם שיהא מלו עלמו מכין לנו לכך, מ"ש שכיכולת כיכי לנהנין לנכבי מלין לנכבי מלין (ירמיה יט) הנה מקומר כיכ הייכר כן מלם כיכי כיס שכיכלו, ולומר (ישעיהו לו) ואשכיתיכי מלם כיכי כיס שכיכלכם (מגילה שם). וכי אם ליראה. זה לנבדו הוא שיהל מאוך שבמקום שפוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי.

מסורת הש"ס

ג) [שבת קו: ושם נמסן], ד) [נעיל לט:], ה) [ע"ז לה:], ו) [ברכות לה:], ז) [ב"ק קיז:], ח) [ב"ב ס:], ט) [ב"ב כב:], י) [ב"ב שם], יא) [ב"ב ס:], יב) [ב"ב כב:], יג) [ב"ב ס:], יד) [ב"ב שם], טו) [ב"ב כב:], טז) [ב"ב ס:], יז) [ב"ב כב:], יח) [ב"ב שם], יט) [ב"ב כב:], כ) [ב"ב שם], א) [ישעיה לג:], ב) [ישעיה לג:], ג) [ישעיה מו:], ד) [לקמן לח: סנהדרין מ:], ה) [סנהדרין מ: ע"ש], ו) [כתובות קג: וכ"ה בילקוט ישעיה תתנ"ב], ז) [סנהדרין מ: ע"ש], ח) [סוכה מה.], ט) [כתובות קג: וכ"ה בילקוט ישעיה תתנ"ב], י) [תענית ט: ע"ש], יא) [ברכות כח.], יב) [ועי' ב"ק קיז:], יג) [ועיין תוס' ב"ק שם ד"ה ואי], יד) [ב"ב כב:], טו) [ב"ב שם

מעשה בחסיד שבאמצע תפילתו אמר לו השר שלום, והחסיד לא השיב לו, שאל אותו השר מדוע לא ענה לו וכיצד לא חשש ל'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', אמר לו החסיד, אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם, ובא חברך ונתן לך שלום, היית **מחזיר לו?**

אמר לו השר: **לאו.**

המשיך החסיד ושאל: **ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך?**

אמר לו השר: **היו חותכים את ראשי בסייף.**

אמר לו החסיד: **והלא דברים קל וחומר, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם, שהיום כאן ומחר בקבר, כך** [לא היית פוסק, ואם היית פוסק היית נענש], **אני, שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה** שלא אפסיק בתפילתי להחזיר לך שלום.

מיד, נתפייס אותו השר, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

◆◆◆

שנינו במשנה: **אפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק.**

פגע בו נחש או עקרב בתפילתו

אמר רב ששת: לא שנו שאינו פוסק בתפילה **אלא** אם **נחש** כרוך על עקבו, **אבל** אם **עקרב** עולה על גופו, **פוסק** בתפילה ומסירו מגופו, לפי שהעקרב מסוכן שהוא מוכן ועומד לעקוץ, [יותר משהנחש עומד להכיש].

קושיא: בברייתא משמע שנחש ודאי ממית

מיתיבי, נפל אדם **לגוב אריות, אין מעידין עליו שמת,** ואין מתירים את אשתו להינשא, שיתכן שלא ניזוק בגוב האריות, שלפעמים אין האריות רעבים ואינם טורפים.

נפל אדם **לחפירה מלאה נחשים ועקרבים** [או זה או זה], **מעידין עליו שמת,** ומתירים את אשתו, הרי שנחשים ודאי מכישים וממיתים.

תשובה: בברייתא מדובר שנפל על הנחשים ודחקם ולכן הם ודאי ממיתים

עונה הגמרא: **שאני התם** [שונה שם] במקרה של הברייתא שנפל לחפירה מלאה נחשים, **דאגב איצצא** [כיון שנפל עליהם ודוחק אותם] הרי הם **מזקי,** אבל באופן רגיל, נחש אינו עומד להכיש.

רואה שוורים כנגדו באמצע תפילתו

אמר רבי יצחק: ראה שוורים, פוסק בתפילתו.

[ראיה שהשור מסוכן וצריך להיזהר ממנו:] **דתני רב אושעיא, מרחיקין משור תם** [שלא

נגח אדם, או שנגח פחות מג' פעמים] **חמשים אמה. ומשור מועד** [שנגח ג' פעמים] **כמלא עיניו** [עד שאינו רואה את השור].

[ראיה נוספת שצריך להיזהר משוורים:] **תנא משמיה דרבי מאיר:** הזהר הרבה מהשור, ואפילו אם **ריש תורא בדקולא** [ראש השור בסל, שתולים לשור סל ובו תבן שיאכל, והוא עסוק באכילה], **סליק לאגרא** [עלה לגג] לברוח ממנו, **ושדי דרגא מתותך** [ותזרוק את הסולם תחתך, כדי שהשור לא יעלה אחריך].

אמר שמואל: הני מילי [דברים אלו שצריך כל כך להיזהר מהשור] נאמרו **בשור שחור, וביומי ניסן, מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו,** [שבימי ניסן מתוך שעברו הימים שאין בארץ דשאים, ועכשיו רואה אותה מלאה דשאים, זחה דעתו עליו, ונכנס בו יצר הרע, והוא מועד להזיק].

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שערוד נשכו, והערוד מת

תנו רבנן, מעשה במקום אחד שהיה ערוד, והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא.

אמר להם רבי חנינא בן דוסא: **הראו לי את חורו** [את המקום שמשם הערוד יוצא].

הראוהו את חורו. נתן רבי חנינא בן דוסא את **עקבו על פי החור.**

יצא הערוד **ונשכו** את רבי חנינא בן דוסא. **ומת אותו ערוד,** [שכאשר ערוד נושך אדם, אם הערוד יגיע למים ראשון, האדם שננשך, מת. ואם האדם מגיע למים ראשון, הערוד הנושך מת, ונעשה נס לרבי חנינא בן דוסא ונבקע מעין מתחת עקבו, ונמצא שהגיע ראשון למים, והערוד מת].

נטלו רבי חנינא בן דוסא את הערוד **על כתפו, והביאו לבית המדרש, אמר להם** לתלמידים בבית המדרש: **ראו בני, אין ערוד ממית, אלא החטא ממית.**

באותה שעה אמרו: אוי לו לאדם, שפגע בו ערוד. ואוי לו לערוד, שפגע בו רבי חנינא בן דוסא.

משנה

שבח ובקשה על הגשמים בתפילה

מזכירין גבורות גשמים [שבח שה' מוריד גשם, שאומרים 'משיב הרוח ומוריד הגשם'] **בתחיית המתים** [בברכת 'מחיה מתים'].

ושאלה [ומבקשים על הגשמים ('ותן טל ומטר')] **בברכת השנים** [בברכת 'מברך השנים'].

היכן אומרים 'הבדלה' בתפילת מוצאי שבת

[דעה א:] **והבדלה** [נוסח 'אתה חוננתנו' שמוסיפים בתפילת מוצאי שבת], מזכירים בחונן הדעת.

[דעה ב:] **רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה** [ברכה נוספת אחרי ברכת 'אתה קדוש'].

[דעה ג:] **רבי אליעזר אומר:** אומרה **בהודאה** [בברכת מודים].

גמרא

הטעם שהזכרת שבח הגשמים בתחיית המתים

מזכירין גבורות גשמים. מאי טעמא [מה הטעם] שקבעו הזכרה זו ברכת מחיה המתים?

אמר רב יוסף: מתוך ששקולה ירידת הגשמים **כתחיית המתים,** שהגשם הוא חיים לעולם, **לפיכך קבעוה בתחיית המתים.**

הטעם שבקשת הגשמים בברכת השנים

ושאלה בברכת השנים. מאי טעמא [מה הטעם] שקבעו את בקשת הגשמים בברכת מברך השנים?

אמר רב יוסף: מתוך שהיא פרנסה, שעל ידי הגשם יש מזון ופרנסה בעולם, **לפיכך קבעוה בברכת פרנסה.**

הטעם שהבדלה בחונן הדעת

הבדלה בחונן הדעת. מאי טעמא?

[ביאור א:] **אמר רב יוסף: מתוך שהיא חכמה** [שהחכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור], **קבעוה בברכת חכמה.**

[ביאור ב:] **ורבנן אמרי, מתוך שהיא חול** [שאומרים נוסח זה כשיוצאים מהקודש ונכנסים לימי החול], **לפיכך קבעוה בברכת חול** [בברכת אתה חונן שהיא הברכה הראשונה שאומרים בימות החול].

מאמרים במעלת 'דעה'

[ענין א:] **אמר רב אמי: גדולה דעה, שנתנה בתחלת ברכה של חול.**

[ענין ב:] **ואמר רב אמי: גדולה דעה, שנתנה בין שתי אותיות** [בין שתי שמות של הקב"ה] **שנאמר 'כי אל דעות ה",** הרי שתיבת 'דעות' כתובה בין שתי שמות של הקב"ה [אל (דעות) ה'].

[ענין ג:] **וכל מי שאין בו דעה, אסור לרחם עליו, שנאמר 'כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו'.**

[ענין ד] **אמר רבי אלעזר: גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות, שנאמר 'פעלת ה' מקדש ה".**

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו. שהרי **דעה נתנה בין שתי אותיות,** וכן **מקדש נתן בין שתי אותיות,** הרי שהדעה כמקדש.

[בירור: לפי זה גם נקמה גדולה שגם היא כתובה בין שתי שמות]

מתקיף לה רב אחא קרחינאה, אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר 'אל נקמות ה".

[ביאור: יש אופנים שיש מעלה בנקמה]

אמר ליה: אין, במילתה מיהא גדולה היא [במקום שצריך נקמה, הרי היא דבר גדול],

והיינו דאמר עולא שתי נקמות הללו [שהפסוק אומר 'אל נקמות' לשון רבים, שתי נקמות] **למה?**

אחת לטובה [שה' הפקיר את ממונם של הגוים לישראל, ששור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור, והרי זו נקמה בגוים בשביל טובתם של ישראל], **ואחת לרעה** [ונקמה אחת לרעה, להנקם מן העכו"ם שלא קבלו את התורה].

לטובה, דכתיב 'הופיע מהר פארן' [הופיע, גילה והפקיר את ממונם]. **לרעה, דכתיב 'אל נקמות ה' אל נקמות הופיע'.**

◆◆◆

שנינו במשנה **רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית כו'.**

שאלה: כיצד נחלקו במשנה היכן אומרים הבדלה, הרי אנשי כנסת הגדולה תיקנו את נוסח התפילה, ומדוע אין יודעים היכן תיקנו לאומרה

אמר ליה רב שמן בר אבא, לרבי יוחנן: מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות, ותפלות, קדושות, והבדלות, נחזי היכן תקון [נראה כיצד הם תיקנו, שהרי הם תיקנו לומר הבדלה ותיקנו היכן אומרים אותה]?

תשובה: היתה תקופה שלא הבדילו בתפילה

אמר ליה רבי יחנן: היות והיה זמן שלא הבדילו בתפילה נשתכח מה תיקנו אנשי כנסת הגדולה [עזרא הסופר וסייעתו, כשעלו מהגולה], שבתקנת ההבדלה היו שינויים בין התקופות, כדלהלן:

[תקופה א:] **בתחלה** כשעלו מן הגולה והיו דחוקים במעות **קבעוה בתפלה,** שלא היה להם כסף לקנות יין ולהבדיל על הכוס.

[תקופה ב:] לאחר זמן **העשירו,** שהיה להם כסף לקנות יין, **קבעוה על הכוס,** ובתקופה זו לא הבדילו בתפילה.

[תקופה ג:] לאחר זמן **הענו,** ולא היה להם כסף ליין, **חזרו וקבעוה בתפלה,** ואז כבר לא זכרו היכן מקומה בתפילה, ונפל בזה מחלוקת.

[בתקופה ג, תיקנו שיבדיל גם בתפילה וגם בכוס:] **והם** שחזרו ותיקנו להבדיל בתפילה **אמרו, המבדיל בתפלה צריך שיבדיל** גם **על הכוס.**

מאמר נוסף על סדר תקנת ההבדלה

איתמר נמי, אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות, ותפלות, קדושות [קידוש], **והבדלות.**

[תקופה א] **בתחלה, קבעוה בתפלה.**

[תקופה ב] **העשירו, קבעוה על הכוס,**

[תקופה ג] **חזרו והענו, קבעוה בתפלה, והם אמרו, המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.**

אמוראים נוספים הסוברים שהמבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס

איתמר נמי, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל גם **על הכוס.**

[קושיא על שמועה זו מברייתא:] **אמר רבא, ומותבינן אשמעתין** [והקשו על שמועתנו], מדברי הברייתא: **טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, ושאלה בברכת השנים, מחזירין אותו. והבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס,** מלשון הברייתא 'מפני שיכול לאומרה' משמע שהמבדיל בתפילה אינו צריך להבדיל על הכוס אלא 'יכול' להבדיל על הכוס, אם שכח להבדיל בתפילה ואינו רוצה לחזור ולהתפלל.

[תשובה: יש לגרוס אחרת בברייתא:] **לא תימא** [אל תאמר], **מפני שיכול לאומרה על הכוס, אלא אימא** [תאמר] **מפני שאומרה על הכוס.**

ראיה מדברי רבי יוחנן שהשיב לשואל המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס

איתמר נמי, אמר רבי בנימין בר יפת: שאל רבי יוסי את רבי יוחנן בצידן, ואמרי לה [ויש אומרים] **רבי שמעון בן יעקב דמן צור** שאל **את רבי יוחנן, ואנא שמעית** [ואני, רבי בנימין בר יפת, שמעתי את השאלה ואת תשובת רבי יוחנן], וכך שאלוהו: **המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל על הכוס, או לא. ואמר ליה** רבי יוחנן: **צריך שיבדיל על הכוס.**

המבדיל על הכוס אם צריך להבדיל גם בתפילה

איבעיא להו, המבדיל בתחילה **על הכוס, מהו שיבדיל בתפלה?**

אמר רב נחמן בר יצחק, קל וחומר מתפלה, ומה תפלה דעיקר תקנתא היא [שהיא עיקר תקנת ההבדלה], **אמרי, המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל** גם **על הכוס** [ואף שאינה עיקר התקנה, צריך גם הבדלה זו],

אם כן, **המבדיל על הכוס דלאו עיקר תקנתא היא, לא כל שכן** שצריך להבדיל גם בתפילה שהיא עיקר התקנה.

מאמר על הבדלה בתפילה ובכוס [ולמסקנת הגמרא יתבאר שלדעה זו המבדיל בתפילה לא יבדיל על הכוס]

תני רב אחא אריכא קמיה דרב חיננא, המבדיל בתפלה, משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס. ואם הבדיל בזו ובזו, ינוחו לו ברכות על ראשו.

[שאלה, מתחילת המאמר משמע שאם הבדיל בתפילה, אין מבדיל גם על הכוס:]

הא גופא קשיא, אמרת, המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס, אלמא תפלה לחודה סגי.

[ומהמשך המאמר משמע שיש מעלה אם מבדיל גם בתפילה וגם על הכוס] **והדר תני, אם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו, וכיון דנפיק ליה בחדא, אפטר, והויא ברכה שאינה צריכה, ואמר רב ואיתימא ריש לקיש, ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו, כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום 'לא תשא'.**

[ביאור: יש לגרוס במאמר זה שהמעלה היא אם מבדיל רק בתפילה ולא מבדיל על הכוס] **אלא אימא הכי, אם הבדיל בזו, ולא הבדיל בזו, ינוחו לו ברכות על ראשו.**

שכח להבדיל גם בתפילה וגם על הכוס

בעא מיניה רב חסדא מרב ששת: טעה בזו ובזו שלא הבדיל בתפילה ולא הבדיל על הכוס, **מהו** [מה דינו]?

אמר ליה רב ששת: **טעה בזו ובזו, חוזר לראש** התפילה, ויבדיל בתפילה.

הכרעת ההלכה אם המבדיל בתפילה מבדיל על הכוס

[עמוד ב] **אמר ליה רבינא לרבא: הלכתא מאי?**

אמר ליה: כי [כמו] **קידוש, מה קידוש, אף על גב דמקדש בצלותא** [בתפילה, בברכת מקדש השבת], **מקדש אכסא** [מקדש גם על הכוס]. **אף הבדלה נמי, אף על גב דמבדיל בצלותא, מבדיל אכסא.**

◆ ◆ ◆

שנינו במשנה **רבי אליעזר אומר:** מקום אמירת הבדלה ['אתה חוננתנו'] הוא **בהודאה.**

בירור: כיצד הכריע רבי יוחנן בהבדלה ביום טוב שחל במוצאי שבת

רבי זירא הוה רכיב חמרא [היה רוכב על חמור], **הוה קא שקיל ואזיל רבי חייא בר אבין בתריה** [ורבי חייא בר אבין היה הולך אחריו].

אמר ליה רבי חייא בר אבין לרבי זירא: **ודאי דאמריתו** [האם זה נכון שאמרתם] **משמיה דרבי יוחנן, הלכה כרבי אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת,** שבתפילת יום טוב הרי אין אומרים ברכת 'אתה חונן', כבכל מוצאי שבת, ולכן בהבדלה שבין שבת ליום טוב [ביום טוב שאחרי שבת] אומרים הבדלה בברכת מודים.

דעת רבי זירא בשם רבי יוחנן: הלכה כרבי אליעזר

אמר ליה רבי זירא: **אין** [כן], אכן כך אמר רבי יוחנן.

[שאלה על מה שאמר רבי יוחנן 'הלכה כרבי אליעזר', וכי מי חולק בדבר?]

מדייקת הגמרא מכך שאמר **הלכה** כרבי אליעזר, **מכלל דפליגי** משמע שיש חולקים על רבי אליעזר, והיכן מצאנו חולקים?

[בירור א' בשאלה: הרי חכמים חולקים]

מבררת הגמרא **ולא פליגי** [וכי אין חולקים על רבי אליעזר]? **והא פליגי רבנן** [והרי רבנן חולקים וסוברים שמבדילים בברכת אתה חונן]?

מבארת הגמרא את הקושיא: **אימר דפליגי רבנן** [נכון הדבר שחכמים חולקים], **בשאר ימות השנה,** אבל **ביום טוב שחל להיות אחר השבת מי פליגי** [וכי גם בזה הם חולקים] הרי ביו"ט אין ברכת 'אתה חונן', וממילא לא יתכן שחכמים אומרים ביו"ט שמבדילים ב'אתה חונן'?

[בירור ב' בשאלה: הרי רבי עקיבא חולק]

מבררת הגמרא: **והא פליג רבי עקיבא,** שהרי רבי עקיבא אומר שמבדילים בברכה רביעית בפני עצמה, והוצרך רבי יוחנן להכריע ולומר שהלכה כרבי אליעזר שאומרה ב'מודים' [ולא בברכה רביעית בפני עצמה כרבי עקיבא].

[מבארת הגמרא את הקושיא:] **אטו כל השנה כולה מי עבדינן** [וכי כל השנה אנו עושים] **כרבי עקיבא, דהשתא ניקו ונעביד כוותיה** [שכעת ביו"ט שחל אחר השבת, נעשה כמו רבי עקיבא]?

והרי **כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא** [ואין מבדילים בברכה רביעית בפני עצמה], מפני **דתמני סרי תקון** [שחכמים קבעו שמונה עשרה ברכות בתפילה], **תשסרי לא תקון** [ולא תיקנו תשע עשרה ברכות].

ואם כן **הכא נמי** [כאן גם בתפילת יום טוב שאחר השבת], אין עושים כרבי עקיבא, ואין מבדילים בברכה בפני עצמה, שהרי **שב תקון** [תיקנו ביום טוב שבע ברכות בתפילה], **תמני לא תקון** [ולא תיקנו שמונה ברכות],

וממילא אין מקום להבדיל ביום טוב אלא כרבי אליעזר בברכת מודים [שכרבי עקיבא אין עושים, שאין מבדילים בברכה בפני עצמה, ודעת חכמים שמבדילים ב'אתה חונן' לא שייכת ביום טוב, וקשה מה הוצרך רב יוחנן להשמיענו שהלכה כרבי אליעזר ביו"ט שאחר השבת.

דעה שלא נאמר 'הלכה' כרבי אליעזר, אלא 'מטין' כרבי אליעזר

אמר ליה: לאו הלכה אתמר [לא נאמר שהלכה כרבי אליעזר ודורשים זאת בדרשה לרבים כהלכה למעשה לציבור], **אלא, מטין אתמר** [יחיד הבא לשאול מורים לו לעשות כרבי אליעזר].

[מחלוקת אמוראים בהכרעה כרבי אליעזר ביו"ט שאחר השבת]

דאתמר, רבי יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו [רב], **הלכה** כרבי אליעזר ביום טוב שאחר השבת, [ומורים כן לרבים].

ואמרי לה [ויש אומרים שפסק], **מטין** [שמורים כן ליחיד, אבל לא דורשים כך לרבים].

רבי יוחנן אמר, מודים חכמים לרבי אליעזר ביום טוב שאחר השבת שמבדילים בברכת 'מודים'.

ורבי חייא בר אבא אמר, נראין, [אין מורים כן אפילו ליחיד, אלא שאם עשה כן, עשה].

הכרעת רבי זירא להלכה: נראין כרבי אליעזר

אמר רבי זירא, נקוט דרבי חייא בר אבא בידך, דדייק [שהוא מדקדק בלשון רבו], וקובע בו סימנים שלא יתחלף לו נראין במטין או במודים, **וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר** [וכן הוא לומד את השמועה טוב מפי רבו], **כרחבא דפומבדיתא** שהיה מדקדק בלשון רבו,

[ראיה שרחבא היה מדייק בלשון רבו:] **דאמר רחבא אמר רבי יהודה: הר הבית סטיו כפול היה, והיה סטיו לפנים מסטיו** [בהר הבית היו אבנים שהיו יושבים עליהם, האבנים עמדו בצורת עיגול, והיו כמה שורות של אבנים כאלו זו לפנים מזו], ואף על פי שבלשון המשנה אבנים אלו נקראים 'אצטבאות', 'רחבא' קרא להם 'סטיו' שכך אמר רבו רבי יהודה.

הכרעת רבי יוסף: ביו"ט שחל במוצ"ש אומרים הבדלה בנוסח מיוחד בתוך ברכה רביעית

אמר רב יוסף: אנא לא האי ידענא, ולא האי ידענא [אני לא יודע לא את זה ולא את זה], לא 'נראין' כרבי אליעזר, ולא 'מודים', ולא 'מטין'.

אלא מדרב ושמואל ידענא, דתקינו לן מרגניתא בבבל [שתיקנו לנו בבבל סדר הבדלה ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת, סדר ונוסח שהוא 'מרגלית'], וכך היא נוסחתם, במקום הנוסח הרגיל שאומרים ביום טוב [ותתן לנו את המועד הזה], אומרים נוסח זה: **'ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך, ותלמדנו לעשות חקי רצונך, ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה, ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל,**

בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת, [שביום טוב מותר לעשות מלאכת אוכל נפש],

ואת יום השביעי משׁשת ימי המעשה קדשת, [שבשבת יש איסור מלאכה],

הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, [שלבני ישראל יש קדושה, ויש הבדל בדרגת קדושתם בין כהנים ללוים לישראל],

[ובסיום נוסח זה, ממשיכים בתפילה הרגילה של יום טוב:] **ותתן לנו וכו'** [את המועד הזה].

משנה

ג' נוסחאות שהאומר כן משתקים אותו

האומר בתפילתו **על קן צפור יגיעו רחמיך,** שאומר: אתה רחום וחנון, ואמרת לשלח את האם, שלא תראה האם כשלוקחים את הביצים ותצטער, כך תרחם עלינו, [ומראה עצמו כמתכוון להעמיק בלשון תחנונים].

או שאומר הודאה על הטובות שעושה ה' בלשון זה: **ועל טוב** שאתה עושה לנו **יזכר שמך.**

או שאומר **מודים מודים** [פעמיים תיבת מודים].

משתקין אותו [בגמרא יבואר הטעם].

גמרא

הטעם שמשתקין את מי שאומר פעמיים מודים

בשלמא האומר **'מודים מודים' משתקין אותו, משום דמיחזי** [שנראה] **כשתי רשויות** [שמשבח לשתי אדונים, ואינו מודה שה' אחד].

הטעם שמשתקין את מי שאומר 'ועל טוב יזכר שמך'

והאומר **'ועל טוב יזכר שמך' נמי** משתקין אותו, שמלשון זו **משמע** שמשבח ומודה ומזכיר את שם ה' על הטובה ולא על הרעה, ותנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה.

הטעם שמשתקין את מי שאומר 'על קן צפור יגיעו רחמיך'

אלא מי שאומר **'על קן צפור יגיעו רחמיך', מאי טעמא** [מה הטעם] שמשתקין אותו?

[דעה א:] **פליגי בה תרי אמוראי במערבא. רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא.**

חד אמר, מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, שאומר על קן צפור יגיעו רחמיך, משמע על צפורים חסת, ולא על שאר הבריות, שמצוות שילוח הקן הוא בעופות טהורים ולא בשאר בעלי חיים.

[דעה ב:] **וחד אמר, מפני שעושה מדותיו** [מצוותיו] **של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות,** והקב"ה לא לרחמים עשה, אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו, להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזרות חוקותיו אף בדברים שיש לשטן ולנכרים להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו.

מעשה באדם שאמר 'אתה חסת על קן צפור'

ההוא דנחית קמיה דרבה [היה אדם שירד לפני התיבה (היה שליח ציבור) לפני רבה], **ואמר: 'אתה חסת על קן צפור, אתה חוס ורחם עלינו',**

אמר רבה: כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה [כמה יודע תלמיד חכם זה לרצות את בוראו].

אמר ליה אביי לרבה: **והא משתקין אותו, תנן?**

[הטעם שרבה שיבח תפילה בנוסח זה:] **ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי** [מה שרבה שיבח נוסח זה, לא עשה זאת אלא לבחון את אביי, לראות אם ישיב לו ממשנתינו שמי שאומר נוסח זה משתקין אותו].

מעשה באדם שהוסיף נוסחאות שבח לקב"ה

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא [היה אדם שירד לפני התיבה לפני רבי חנינא], **אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד.**

המתין לו רבי חנינא **עד דסיים** תפילתו.

כי סיים, אמר ליה רבי חנינא: **סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך** [וכי סיימת לומר את כל השבחים של אדונך, הקב"ה], **למה לי כולי האי** [למה צריך לומר את כל אלה],

אנן הני תלת דאמרינן [אנחנו, אפילו את שלשת השבחים שאנו אומרים בתפילה], **אי לאו דאמרינהו** [אם לא שאמרם] **משה רבינו באורייתא** [בתורה, שכתוב בפסוק (דברים י) 'האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד'], **ואתו** [ובאו] **אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוינן יכולין למימר להו** [לא היינו יכולים לומר שבחים אלו],

ואת אמרת כולי האי ואזלת [ואתה הולך ואומר כל כך הרבה שבחים].

משל למלך בשר ודם, שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים

ואמר רבי חנינא: הכל [כל הבא על האדם, כגון: ארוך, קצר, עני, עשיר, חכם, שוטה, לבן, שחור], **בידי שמים** [בידי הקב"ה הוא], **חוץ מיראת שמים** [אם יהיה צדיק או רשע, אינו בא על ידי שמים, אלא הוא ביד האדם, ועליו לבחור להיות ירא שמים], **שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה'.**

[שאלה, וכי יראת שמים דבר קטן הוא:] מלשון הפסוק, 'כי אם ליראה' משמע שיראת שמים הוא דבר קטן, שהפסוק אומר ה' לא שואל ממך אלא יראת שמים, וקשה: **אטו** [וכי] **יראת שמים, מילתא זוטרתא היא** [דבר קטן הוא]?

והאמר רבי חנינא, משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו, אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר 'יראת ה' היא אוצרו', הרי שיראת שמים הוא דבר מיוחד וקשה הוא.

עונה הגמרא: **אין. לגבי משה מילתא זוטרתא היא** [אצל משה יראת שמים הוא דבר קטן], **דאמר רבי חנינא, משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול, ויש לו, דומה עליו ככלי קטן.** ואם מבקשים ממנו כלי **קטן, ואין לו, דומה עליו ככלי גדול.**

◆◆◆

שנינו במשנה, האומר **מודים מודים, משתקין אותו.**

האומר שמע ב' פעמים משתקין אותו

אמר רבי זירא: כל האומר שמע שמע, כאומר מודים מודים דמי, שמכך שאומר פעמיים 'שמע' נראה כ'שתי רשויות', ומשתקין אותו.

קושיא מברייתא שהאומר שמע ב' פעמים הרי זה מגונה [ומשמע שאין משתקין אותו]

מיתיבי, הקורא את שמע וכופלה, הרי זה מגונה. ומשמע מהברייתא **מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה.**

תשובה יש הבדל אם אומר כל מילה פעמיים או שאומר פסוק שלם ואחר כך כופלו

לא קשיא, הא - מה שהברייתא אומרת שזה מגונה, **דאמר מילתא מילתא ותני לה** [הוא

באופן שאומר ושונה כל תיבה ותיבה], ואין משתקין אותו, שאין זה דומה למקבל עליו שתי רשויות, אלא למתלוצץ. **והא** - מה שאמר רבי זירא שמשתקין אותו, **דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה** [הוא באופן שאומר פסוק שלם, ואחר כך חוזר עליו].

שאלה:

אמר ליה רב פפא לאביי: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה.

אמר ליה:

אין עומדין פרק חמישי ברכות לד.

מברוחא כלפי שמיא. מנלן שיהא לבו מכוין כנגד מקום שכינה? דכתיב ״ויעמד שלמה לפני מזבח ה׳ נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו השמים״ (מלכים א ח, כב). ״ויפרוש כפיו השמים״ – כנגד מקום שכינה. ״ויעמד שלמה לפני מזבח ה׳ נגד כל קהל ישראל״ – כנגד מקום שכינה. ״ויברך את

קידה ע"י **אפים.** ומייתי קרא ע"ג דלמסקנא[א] נמי בעינן מחר ימ לומר דקיס ליה מקבלה דקידה על אפים ומייתי קרא למימיעו: **חזינא**[ב] **לאבוי ורבא דמצלי אצלויי.** פירוש שהיו מטין על לציהן: **יכול**[ג] **לבו באחת מהן.** והא דתמרי' בפוף פרק מ"ה (דף נ:) לעולם יעמוד אדם בתפלתו שמא יכוין בתפלתו כל שעה, ואם לאו אל יתפלל כלל, ומייתי קרא דאם לבם עמהם ימ לפרש אתם עמי בתחת מהן[ד]: **חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.** ופ"ה בקונטרס בתפלת ערבית שהיא רשות, ולא כתפלת שחרית שהיא חובה, ולא כתפלת מוסף שהיא תחת תמידין של שחר, ולא כתפלת מנחה שהיא תחת תמידין של בין הערבים, ולא כתפלת נעילה שהיא בסוף היום, ולא כתפלת מוספין שהיא תחת מוספין של שבת ויו"ט, ולא כתפלת ראש השנה ויום הכפורים שהן חובה ותחת מוספין של אותן ימים, ולא כתפלת תענית שהיא חובה על הציבור, ולא כתפלת נדבה שהיא תחת נסכים שהיו קריבין כל היום כולו

רב פפא שאל את אביי מדוע משתקים את האומר שמע שתי פעמים, אולי בפעם הראשונה הוא לא כיון דעתו, ולכן הוא חוזר ואומר את הפסוק.

אמר לו אביי: **חברותא כלפי שמיא מי איכא** [וכי אדם נוהג בתפילה כמו שנוהג עם חבירו], ומתפלל ואינו נזהר לכוין בתפילה? הרי מלמדים את האדם שיכוין, **אי לא כוון דעתיה מעיקרא** [ואם הוא רגיל לא לכוין] **מחינן ליה במרזפתא דנפחא** [מכין אותו בקורנס של נפחים] **עד דמכוין דעתיה.**

משנה

האומר שרק הטובים יברכו את ה׳

(האומר יברכוך טובים, הרי זה דרכי מינות, שצריכין ישראל לצרף עמהם פושעי ישראל בתפילתם. שהרי ה׳חלבנה׳ ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת).

חזן שטעה בתפילתו ואינו יכול להמשיך

העובר לפני התיבה וטעה, יעבור אחר תחתיו.

ולא יהא סרבן באותה שעה [לא יהיה כשאר חזנים, שכשמבקשים להם לרדת לפני התיבה צריכים הם בתחילה לסרב], מפני שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך.

מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה, אם הטועה דילג ברכה והתחיל ברכה אחרת, ואינו יודע לתקן את טעותו ולחזור לסדר התפילה, מי שמחליף אותו חוזר לתחילת הברכה שהטועה דילגה, ומשם ממשיך לפי סדר הברכות.

אם החזן עונה אמן אחרי ברכת כהנים

העובר לפני התיבה, לא יענה אמן אחר הכהנים שמברכים ׳ברכת כהנים׳, **מפני הטרוף** [הבלבול], שלא תטרף דעתו ויטעה, לפי ששליח צבור צריך להקריא לפני הכהנים כל תיבה ותיבה, ובענותו אמן [למשל, בסיום ׳יברך ה׳ וישמרך׳] לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל להקריא את הברכה שלאחריה [יאר ה׳ פניו׳ וכו׳].

חזן כהן אם נושא את כפיו לברך ברכת כהנים

ואם אין שם כהן אלא הוא [החזן], **לא ישא את כפיו,** שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום, שדעתו מטורפת מאימת הצבור.

ואם הבטחתו [אם בטוח הוא] **שהוא נושא את כפיו, וחוזר לתפלתו,** שיודע שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור, **רשאי** לשאת את כפיו.

גמרא

כיצד לנהוג כשמבקשים ממנו להיות שליח ציבור

תנו רבנן, העובר לפני התיבה, צריך לסרב, כשאומרים לו לך, יעשה עצמו כלא רוצה, כלומר איני כדאי וראוי להיות שליח ציבור.

ואם אינו מסרב, דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואין בו טעם.

ואם מסרב יותר מדאי, דומה לתבשיל שהקדיחתו [ששרפתו] **מלח,** ששמו בו מלח יותר מדאי ואינו ראוי לאכילה.

כיצד הוא עושה? פעם ראשונה, יסרב. שניה, מהבהב [מזמין עצמו, כמו ננער לעמוד]. **שלישית, פושט את רגליו ויורד.**

[שלשה דברים שמעט מהם טוב, והרבה לא טוב]

תנו רבנן, שלשה רובן קשה, ומיעוטן יפה, ואלו הן: שאור [בצק מוחמץ ששמים בעיסה כדי שהיא תתפח], **ומלח, וסרבנות** [לסרב כשאומרים לו לעבור לפני התיבה].

◆◆◆

הטועה בתפילה, להיכן חוזר

[דעה א] **אמר רב הונא: טעה בשלש ראשונות, חוזר לראש.**

באמצעיות, חוזר לאתה חונן.

באחרונות, חוזר לעבודה [ברכת 'רצה'].

דעה ב] **ורב אסי אמר: אמצעיות אין להן סדר,** ואם דלג ברכה אחת ונזכר בה לאחר שהמשיך בשאר הברכות, משלים את הברכה שחיסר אף שלא במקומה [ואין צריך לחזור ל'אתה חונן', וכן אינו צריך להשלים שוב מהברכה שחיסר ואילך, שאין סדר הברכות מעכב].

[קושיא על דעה א:] **מתיב רב ששת** על דברי רב הונא שאם טעה באמצעיות חוזר ל'אתה חונן', ממה שכתוב במשנתינו: **מהיכן הוא חוזר, מתחלת הברכה שטעה זה,** ומשמע שגומר ממנה והלאה, לפי סדר הברכות, אבל אינו צריך לחזור ל'אתה חונן'. **תיובתא דרב הונא** שאמר שצריך לחזור לאתה חונן.

[תשובה:] **אמר לך רב הונא: אמצעיות כלהו חדא ברכתא נינהו,** ובמשנה שכתוב שחוזר לתחילת הברכה היינו לתחילת 'אתה חונן' שהיא תחילת הברכות האמצעיות, שכל הברכות האמצעיות הם ברכה אחת.

◆◆◆

בקשת צרכיו רק בברכות האמצעיות

אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו, לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות.

דאמר רבי חנינא: ראשונות, דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו.

אמצעיות, דומה לעבד שמבקש פרס מרבו.

אחרונות, דומה לעבד שקבל פרס מרבו, ונפטר [נוטל רשות ללכת] **והולך לו.**

✦✦✦

מעשה בתלמיד שירד לפני התיבה והיה מאריך

תנו רבנן, מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מאריך יותר מדאי.

אמרו לו תלמידיו: רבינו, כמה ארכן הוא זה.

אמר להם רבי אליעזר: **כלום מאריך יותר ממשה רבינו, דכתיב ביה 'את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה' וגו'.**

מעשה בתלמיד שירד לפני התיבה והיה מקצר

שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מקצר יותר מדאי.

אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה.

אמר להם רבי אליעזר: **כלום מקצר יותר ממשה רבינו, דכתיב 'אל נא רפא נא לה'.**

אם צריך להזכיר שם החולה בתפילה

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל המבקש רחמים על חבירו, אין צריך להזכיר שמו של החולה, **שנאמר** בתפילת משה רבינו על מרים **'אל נא רפא נא לה', ולא קמדכר** [ולא הזכיר] **שמה דמרים.**

✦✦✦

מקומות בתפילה שכודע בהם

תנו רבנן, אלו ברכות שאדם שוחה בהן: באבות, תחלה [ב'ברוך אתה ה'' שבתחילת שמונה עשרה] **וסוף** [בברוך אתה ה' שבסיום ברכת מגן אברהם]. **בהודאה, תחלה** [בתחילת הברכה בתיבות 'מודים אנחנו' וכו'], **וסוף** [בברוך אתה ה' שבסיום ברכת מודים].

ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה, ובתחלת כל ברכה וברכה, מלמדין אותו שלא ישחה.

מקומות שכהן גדול ומלך כודעים בהם

[דעה א] **אמר רבי שמעון בן פזי, אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: הדיוט** [אדם רגיל] **כמו שאמרנו,** ששוחה רק בברכת מגן אברהם ובברכת מודים.

[עמוד ב] אבל **כהן גדול** שוחה גם **בסוף כל ברכה וברכה** [ולא בתחילת הברכות].

והמלך שוחה **תחלת כל ברכה וברכה, וסוף כל ברכה וברכה,** שכל מה שהוא גדול ביותר, צריך יותר להכניע ולהשפיל עצמו.

[דעה ב] **אמר רבי יצחק בר נחמני, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יהושע בן לוי: הדיוט, כמו שאמרנו.**

כהן גדול, תחלת כל ברכה וברכה [ולא בסוף הברכות].

המלך, כיון שכרע שוב אינו זוקף עד שיגמור, **שנאמר 'ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרע על ברכיו',** הרי שבכל התפילה הוא כרע.

קידה, כריעה, השתחואה

תנו רבנן, קידה פירושו **על אפים** [על הפנים], ששוחה ומכופף את פניו אל מול הקרקע, **שנאמר 'ותקד בת שבע אפים ארץ'.**

כריעה פירושה שכורע **על הברכים, שנאמר 'מכרע על ברכיו'.**

השתחואה, זו פשוט ידים ורגלים [שוכב על הארץ לגמרי], **שנאמר 'הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה'** [שהלשון ארצה משמע שמשתטח לגמרי].

אופן נפילת אפיים של אביי ורבא

אמר רב חייא בריה דרב הונא: חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי, ראיתי את אביי ורבא כאשר היו עושים 'נפילת אפים', היו מטים מעט על צדיהם, ולא היו ממש עם פנים מול הקרקע.

סתירה בדין כריעה במודים

תני חדא, הכורע בהודאה, הרי זה משובח.

ותניא אידך, הכורע בהודאה **הרי זה מגונה.**

יישוב א: הברייתא שאין לכרוע נאמרה על סוף מודים

לא קשיא הא - מה שנאמר שהכורע הרי זה משובח, מדובר שכורע **בתחלה.**

הא - מה שנאמר שהכורע הרי זה מגונה, מדובר שכורע **לבסוף.**

[רבא כרע במודים בתחילה ובסוף]

רבא כרע בהודאה תחלה וסוף.

אמרי ליה רבנן: אמאי קא עביד מר הכי [למה כבודו עושה כך]?

אמר להו חזינא [ראיתי] **לרב נחמן דכרע, וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי.**

[שאלה: כיצד כרעו האמוראים תחילה וסוף והרי בברייתא מבואר שאין לכרוע במודים, והסברנו שביאור הברייתא שאין לכרוע בסוף]

והתניא, הכורע בהודאה הרי זה מגונה?

ביאור חדש בברייתא: במודים כורע תחילה וסוף, והברייתא שאין לכרוע מדברת על הלל ולא על שמונה עשרה

ההיא בהודאה שבהלל.

[שאלה: בברייתא משמע שאין לכרוע במודים בשמונה עשרה]

שואלת הגמרא: **והתניא, הכורע בהודאה, ובהודאה של הלל, הרי זה מגונה,** הרי מפורש שאין לכרוע במודים בשמונה עשרה.

[תשובה: הברייתא מדברת על ברכת המזון, אבל במודים בשמונה עשרה כורע תחילה וסוף]

עונה הגמרא: **כי תניא ההיא** שאין לכרוע, היינו **בהודאה דברכת המזון,** אבל במודים שבתפילה יש לכרוע תחילה וסוף.

◆◆◆

משנה

סימן רע כשטועה בתפילה

המתפלל וטעה, סימן רע לו.

ואם שליח צבור הוא, סימן רע לשולחיו, מפני ששלוחו של אדם כמותו.

סימן טוב כשהתפילה 'שגורה' בפה

אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים, ואומר: זה חי, וזה מת.

אמרו לו: מנין אתה יודע?

אמר להם: אם שגורה תפלתי בפי, אם סדורה תפלתי בפי במרוצה, ואיני נכשל, ותחנתי נובעת מלבי אל פי, כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים, **יודע אני שהוא** החולה **מקובל** ויבריא מחוליו. **ואם לאו** [אם אין תפילתי שגורה בפי], **יודע אני שהוא** החולה **מטורף.**

גמרא

שואלת הגמרא: **אהייא** [על איזה ברכה] נאמר במשנה שאם הוא טועה בה הרי זה סימן רע?

הסימן הרע הוא אם טועה באבות

אמר רב חייא, אמר רב ספרא, משום חד דבי רבי: באבות, שהוא תחלת התפלה, וכשטועה בה, רמז הוא שאין הקב"ה חפץ בתפילתו.

מי שאינו יכול לכוין, יכוין, ליבו באבות

איכא דמתני לה [יש ששונים מאמר זה של רב ספרא] **אברייתא, המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין בכולן, יכוין את לבו באחת.**

ועל כך **אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי** שמה שנאמר 'באחת' הכוונה: **באבות.**

◆◆◆

שנינו במשנה **אמרו עליו על רבי חנינא וכו'**

מקור שכשהתפילה שגורה בפה, הרי היא מקובלת

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי: דאמר קרא 'בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו', שכאשר הניב בריא באדם, אז מובטח על השלום.

◆◆◆

דעה א, הנבואות לקשורים והמסייעים לתלמיד חכם

אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו את כל הטובות והנחמות, **אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא** [מסחר] **לתלמיד חכם,** שיהיה לו מקור פרנסה, **ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו.**

טובות התלמידי חכמים עצמם לא נתגלה

אבל תלמידי חכמים עצמן, על שכרם וטובתם נאמר **'עין לא ראתה אלהים זולתך** [לא נראה ולא נגלה שכרם וטובתם לשום נביא, ואין גלוי אלא לה', הטוב ש]**יעשה למחכה לו'.**

דעה ב, הנבואות לימות המשיח

ואמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח.

טובות עולם הבא לא נתגלו

אבל לעולם הבא 'עין לא ראתה אלהים זולתך'.

[דעת שמואל, שהנבואות לא נאמרו על ימות המשיח, שאין ביניהם לימים אלו שינוי אלא בכך שלא נהיה משועבדים תחת הגוים] **ופליגא דשמואל, דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר 'כי לא יחדל אביון מקרב הארץ'.**

דעה ג, הנבואות לבעלי תשובה

ואמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה.

טובות הצדיקים לא נתגלו

אבל צדיקים גמורים, 'עין לא ראתה אלהים זולתך'.

[דעת רבי אבהו: שמעלת בעלי תשובה, גדולה ממעלת הצדיקים:] **ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר 'שלום שלום לרחוק ולקרוב', לרחוק ברישא, והדר לקרוב.**

[כיצד רבי יוחנן לומד את הפסוק שרבי אבהו הוכיח ממנו שמעלת הצדיקים גדולה יותר] **ורבי יוחנן אמר לך, מאי רחוק, שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא. ומאי קרוב, שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו,** הרי שמה שנאמר בתחילה 'רחוק' נאמר על הצדיק מתחילתו שמעלתו גדולה מהבעל תשובה.

מהו מה שנאמר על עולם הבא – עין לא ראתה

השתא מאי 'עין לא ראתה'?

[ביאור א:] **אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית.**

[ביאור ב:] **רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה.**

שמא תאמר: אדם הראשון היכן היה, וכי הוא לא היה בעדן? **מבארת הגמרא: אדם הראשון היה בגן** [אבל בעדן הוא לא היה].

ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן, תלמוד לומר 'ונהר יצא מעדן להשקות את הגן', גן לחוד, ועדן לחוד.

◆◆◆

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהתפלל על בנו של רבן גמליאל שחלה

תנו רבנן, מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל, שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים

כיון שראה אותם, עלה לעלייה, ובקש עליו רחמים.

בירידתו אמר להם, לכו שחלצתו חמה.

אמרו לו: וכי נביא אתה?

אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני, אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא מטורף.

ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה. וכשבאו אצל רבן גמליאל, אמר להן, העבודה, לא חסרתם ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה, ושאל לנו מים לשתות.

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהתפלל על בנו של רבי יוחנן בן זכאי

ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי.

אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה.

הניח רבי חנינא בן דוסא את **ראשו בין ברכיו, ובקש עליו רחמים, וחיה.**

אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו, לא היו משגיחים עליו.

אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך?

אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך.

◆ ◆ ◆

תפילה בבית שיש בו חלונות

ואמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות, שגורמין לו שיכוין לבו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע, **שנאמר 'וכוין פתיחן ליה בעליתה (לקבל) [נגד] ירושלם'** [וחלונות פתוחות לו בעלייתו נגד ירושלים].

תפילה בבקעה

אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא [בבקעה], שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר.

לא לפרש חטאיו

ואמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמפרש חטאיה, שנאמר 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה'.

הדרן עלך אין עומדין

כיצד מברכין פרק שישי ברכות לה.

כיצד מברכין וכו' חוץ מן היין. שמתוך שמיזגו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת: **חוץ מיני דגנים.** לפי שיש בהן נכלל פרי האדמה דגים שנבראו ביום שלישי וכל מין ומין: **גמ' קדש הגופים.** נטעו רבעי כתיב ומשמע שני הלוזים טעון גמילתו כשמלגלגו בשנה הרביעית שהוא מותר גמילה: **מהי מיבעי ליה.** הלוזים נשתן הלוזים חד מיניהו אתא לאשמועינן דאע"ג דניתנו לאכילה כשהן קשים ואסורים משום ערלה ומשום רבעי מותרים בהנאה: **גמ' אתיין לומיים.** הלוזים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח: **מניחא למ"ד כו'.** כולה סיומא דפרקא הוא וה"ק הניחא לת"ק דליכא ברכה מכל למאן דתני טעו רבעי לאיים לי הלוזים פירות הילולן בתוכו ברעי ולא לריש מכלא דבר לטעון הלול טעון הלול לייתכר ליה חד הלול לברכה: **מהי מיבעי ליה.** הא מיבעי ליה למדרש אתין מלול אלא במקום הלול: **תד מני ברכה רבעי.** בכל מקום שיש במקום טעו רבעי תני מיהו כאן: **מניחא לי' ליף ג"ם.** דריש למלתיה ג"ש ולייתכר ליה תד הלול לברכה: **משמן נאתיה.** כלומר כשמכתת המזון לתיבת הלול ומלת טעו ובכרכת (דברים ח): **חייב בעוונות.** וכרמך לא תעולל (ויקרא יט). חיזוק עוונות כל שאין לו תקון כגון פגימת כתף ולא נתף) אלא שורש יתירים של עגבים: **קמה פוצים.** דלשכחה כתיב לקט ושכחה ופאה וכרמך דכתיב גבי לקט וגו' שם (שם יט) ובתרייהו כתיב ולקלט ושבעת וכרמך: **אכן טעונים בכורים.** דכתי במקרא בכורי אדמתך (שמות כג) ובמקום אחר כתיב ראשית בכורי אדמתך (דברים כו) ונאמר להלן מלך מעט ושעורה וגו' שם הוי ליה בכורים ולא ראשית: **ז' מינין.** המשורים בפרק חטה ושעורה וגו' (שם ח) ובתרייהו כתיב ולקלט ושבעת וכרכת: **אכן טעונים בכורים.** דכתי במקרא (ש"ב ד' ט:) נאמר כאן ארץ (ש) ונאמר להלן מלך מעט ושעורה (דברים כו) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה (ש) מה להלן שנאמר אף כאן שנאמר ארץ: **אלא מכדי הוא.** פירכא לנאמר בתרי טעמי כיצד טעונים ביכורים ומאן דתני טעו רבעי מאי איכא למיפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח שהרי עוללות אין חייבת בחלה כרם יוכיח (וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מוכח ואתי נמי זית דאית ביה צד מוכח וזית מצד מוכח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם כתיב (ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר (רב פפא כרם זית אקרי כרם סתמא לא אקרי מ"מ קשיא מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מוכח אלא דליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה לשבעת המינין (שכן חייבין בבכורים ועוד התינח לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתי בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דליף מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח שהרי עוללות אין חייבת בחלה כרם יוכיח (וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מוכח ואתי נמי זית דאית ביה צד מוכח וזית מצד מוכח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם כתיב (ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר (רב פפא כרם זית אקרי כרם

כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים: **גמ'** מנא ה"מ דתנו רבנן קדוש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה חד דאמר רחמנא אהלים והדר אכליה ואידך דבר הטעון שירה טעון הלול ושאינו טעון שירה אין טעון הלול וכדר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין ראשון שאומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין הניחא למאן דתני טעו רבעי אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי חד תני כרם רבעי וחד תני טעו רבעי ולמאן דתני כרם רבעי הניחא אי יליף ג"ש דתניא ר' אומר נאמר כאן להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה ואי אי לא יליף גזרה שוה ברכה מנא ליה ואי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתיא בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דילפי מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח שהרי עוללות אין חייבת בחלה כרם יוכיח (וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מוכח ואתי נמי זית דאית ביה צד מוכח וזית מצד מוכח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם כתיב (ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר (רב פפא כרם זית אקרי כרם

סתמא לא אקרי מ"מ קשיא מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מוכח אלא דליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה לשבעת המינין (שכן חייבין בבכורים ועוד התינח לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתי בקל וחומר כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דילפי מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח שהרי עוללות אין חייבת בחלה כרם יוכיח (וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מוכח ואתי נמי זית דאית ביה צד מוכח וזית מצד מוכח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם כתיב (ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר (רב פפא כרם זית אקרי כרם

אחליה והדר אכליה. תימה למה לי קרא הא כתיב בקדושין (ז' ע"ב:) גמרינן קדש קדש ממעשר שני ת"ק נילף ממעשר שני וי"ל מי לא למה קרא להלולים הוה אמינא דאכליה נילף לחומרא קדש קדש משבעינן ואין לו פדיון[ב]. עוד פי' רבינו מיום כסן נילף מה למעשר שני מעשר שני ממש ולוקח זמן ממעשר שני נוהג כמו בשנה למשומט ושביעי וחמישית למעשר עוהג מלוז אבל שלישי ושביעי משמעי עני לוקח אימא נילף מ"ע[ג] שאין עומדים לא קמ"ל מלולים[ד]: (תמיד נשמט ד' סה.) [ע"ש בתוספות]:

שאין אומרים שירה אלא על היין. פירוש אין לומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון זביחה דמים ונסוך המים[ה] כי אם על היין אבל ולאי מצינו שירה בלא יין כגון הלל שבמזמורים[ו] דתניא[ז] שבאמת אומרים אותו אפילו בזמן שאין שם יין אלא שבאמת אין לו תקנה אלא ביין ולא בשאר משקין ולא בשאר מיני פירות ולא בשאר מיני משקין ולא בשאר מיני יין אלא ביין של ענבים ושתוי ביין של ענבים ולא בשאר מיני יין ולא בשאר מיני ענבים ולא בשאר מיני ענבים אלא בענבים שנבראו בערב שבת בין השמשות ולא בשאר ענבים ולא בשאר ערב שבת בין השמשות ולא בשאר ערב שבת בין השמשות אלא בענבים שנבראו בערב שבת בין השמשות ולא בשאר ענבים שנבראו בערב שבת בין השמשות ולא בשאר ענבים שנבראו בערב שבת בין השמשות ולא בשאר

לה: כיצד מברכין פרק ששי ברכות

כאן לְאַחַר בִּרְכָה. וכן בפ' כל כתבי (שבת ד' קיט.) אָמְרִי כְּשֶׁהִיו מְעַיְּפִים הַשּׁוֹלְמָן הָיוּ אוֹמְרִים לְהּ׳ הַמַּרְגֵּן וּמְעוֹרֵר וְכְשֶׁהִיו מִשְׁלִמִין הַשּׁוֹלְמָן הָיוּ אוֹמְרִים לְהּ׳ הַמַּרְגֵּן נָתַן לָנוּ מְזוֹן וְכוּ׳ מִכָּאן שֶׁהַמְּסֻבִּין אֵין רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בִּרְכַת הַמָּזוֹן עַד שֶׁיִּתֵּן רְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר בְּרָכָה בְּלֹא שֵׁם מְיֻחָד הַכַּוָּנָה לְהּ׳ אֶלָּא אִם כֵּן הַקְּרִי״אָה מוֹכִיחַ עָלָיו כְּגוֹן בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ (נחמיה ט׳ ה׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר הוֹדָאָה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן הוֹדוּ לַה׳ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ (תהלים ק״ה ח׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׁיר הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן שִׁירוּ לַה׳ שִׁיר חָדָשׁ (תהלים ק״ח ב׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר תְּפִלָּה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ אֶל ה׳ (ישעיה ל״ז ט״ו) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר בַּקָּשָׁה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן בַּקְּשׁוּ אֶת ה׳ וְעֻזּוֹ (תהלים ק״ה ד׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר הַלֵּל הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה׳ (תהלים קי״ג א׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר תְּהִלָּה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן תְּהִלַּת ה׳ יְדַבֶּר פִּי (תהלים קמ״ה כ״א) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר יִחוּד הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד (דברים ו׳ ד׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר אַשְׁרֵי הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ (תהלים פ״ד ה׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר אֱמוּנָה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן אֱמֶת וֶאֱמוּנָה נְצֹר גּוֹי צַדִּיק (ישעיה כ״ו ב׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר תְּמִימוּת הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹהֶיךָ (דברים י״ח י״ג) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר יִרְאָה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ (תהלים פ״ו י״א) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר אַהֲבָה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ (דברים ו׳ ה׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחָה הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב (דברים כ״ו י״א) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחַת יוֹם טוֹב הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ (דברים ט״ז י״ד) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחַת רְגָלִים הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר (דברים ט״ז ט״ז) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחַת לֵב הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב (דברים כ״ח מ״ז) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וְתָגֵל נַפְשִׁי בַּה׳ (תהלים ל״ה ט׳) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר שִׂמְחַת הַלֵּב הַכַּוָּנָה לְהּ׳ כְּגוֹן וְשִׂמְחַת לֵבָב אֲנוּשׁ יִשְׁעָ

משנה

כיצד מברכין על הפירות?

ברכת פירות האילן

על פירות האילן הוא אומר, בורא פרי העץ.

חוץ מן היין, שעל היין הוא אומר, בורא פרי הגפן, שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו.

ברכת פירות הארץ

ועל פירות הארץ הוא אומר, בורא פרי האדמה.

חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ, שקבעו לו ברכה לעצמו מפני חשיבותו.

ברכת ירקות

ועל הירקות הוא אומר, בורא פרי האדמה.

רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים, שצריך היכר ברכה לכל מין ומין, וכשאוכל דשאים [כגון עלי ירקות] מברך מיני דשאים, [וכשאוכל מיני זרעים כגון חיטים, מברך בורא מיני זרעים].

גמרא

מה המקור שצריך לברך על האכילה

מנא הני מילי?

מקור לברכה לפניו ולאחריו: קודש הלולים לה', לומדים שצריך שתי הלולים

דתנו רבנן 'קדש הלולים לה", שמשמע שני הלולים טעון באכילתו, **מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם. מכאן אמר רבי עקיבא, אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.**

שאלה א על המקור מהילולים: מהלולים לומדים שתי לימודים אחרים [לימוד א. נטע רבעי צריך לפדותו. לימוד ב. נטע רבעי הוא רק בכרם]

והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא [וכי קודש הלולים מגיע לדבר זה] ללמד על חיוב ברכה? **האי מיבעי ליה** [והרי הוא נצרך לשני לימודים אחרים],

[לימוד א' שנטע רבעי צריך לפדותו:] **חד** [לימוד אחד, מתיבת 'הלולים' שהוא כמו 'חלולים'] **דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה** [שהתורה אומרת, לגבי פירות בשנה

הרביעית לאחר ג' שנות ערלה מאז שנטעו את העץ שהם נקראים 'רבעי' שצריך לאוכלם בירושלים] אם אתה רוצה לאוכלם מחוץ לירושלים, תחלל אותם, (תוציא אותם לחולין על ידי שתפדה את הפירות בכסף, ואת הכסף תוליך לירושלים) ואחר כך תאכל אותם.

[לימוד ב' שנטע רבעי נאמר רק בכרם:] **ואידך** [ולימוד נוסף לומדים מ'הילולים' מלשון 'הלל' ושירה], **דבר הטעון שירה טעון חלול, ושאינו טעון שירה אין טעון חלול,** שכל דין 'רבעי' נאמר רק בענבים, שנאמר הילולים, ואין 'הילול' ושירה אלא על יין.

[ראיה שרק יין הוא דבר שמהללים בו] **וכדרבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן. דאמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, מנין שאין אומרים** הלוים **שירה** במקדש **אלא על היין,** כשמנסכין נסכי מזבח,

שנאמר 'ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים', אם אנשים משמח, אלהים במה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין.

ביאור השאלה: השאלה היא רק לפי מי שלומד את לימוד ב מהילולים

[ויש דעה הסוברת ש'רבעי' הוא לא רק בכרם, לשיטה זו אין לומדים את לימוד ב' מהילולים ואפשר ללמוד מזה שצריך לברך:] **הניחא למאן דתני נטע רבעי** ואינו לומד מהילולים שנטע רבעי הוא רק בכרם, אלא בכל נטיעות [בכל פירות האילן], ממילא הוא יכול ללמוד מהילולים לענין ברכה.

אלא למאן דתני כרם רבעי, מאי איכא למימר? הרי הוא לומד מהילולים שנטע רבעי הוא רק בכרם, וכן לומדים מהילולים שנטע רבעי צריך חילול ואם כן פסוק זה לא פנוי לדרשה.

[המחלוקת בדין נטע רבעי או כרם רבעי:] **דאתמר רבי חייא ורבי שמעון ברבי,** נחלקו בכל מקום במשנה שמוזכר דין רבעי, האם גורסים 'כרם רבעי' שהוא דין רק בכרם, או שגורסים 'נטע רבעי' שהוא דין בכל נטיעות פירות האילן ולא רק בכרם, **חד תני, כרם רבעי. וחד תני, נטע רבעי.**

ביאור נוסף בשאלה: השאלה היא רק לפי מי שלומד את לימוד ב מהילולים

[יש דעה הסוברת ש'רבעי' נוהג רק בכרם הוא מגזירה שוה, לשיטה זו אפשר ללמוד מהילולים לענין ברכה:] **ולמאן דתני כרם רבעי, הניחא אי יליף גזרה שוה** ואינו לומד מהילולים שנטע רבעי הוא רק בכרם, ממילא הוא יכול ללמוד מהילולים לענין ברכה.

[מקור מגזירה שוה שנטע רבעי הוא רק בכרם:] **דתניא, רבי אומר, נאמר כאן 'להוסיף לכם תבואתו', ונאמר להלן 'ותבואת הכרם', מה להלן כרם אף כאן כרם,**

ואם כן אם לומד זאת מגזירה שוה, **אייתר ליה חד הלול לברכה.**

[אבל מי שלומד שרבעי הוא רק בכרם מהילולים, הרי הוא לומד את לימוד ב' מהילולים, ואין לו כלל מקור לברכות] **ואי לא יליף גזרה שוה,** אלא לומד זאת מהילולים **ברכה מנא ליה.**

[בירור: לפי מי שלא לומד את לימוד ב' מהילולים, ויש לו מקור לברכה לאחריה, מנין הוא לומד ברכה לפניה]

ואי נמי יליף גזרה שוה, ואינו לומד זאת מהילולים, ונשאר לימוד אחד פנוי, עדיין קשה שהלול השני הרי אינו פנוי שלומדים ממנו שרבעי צריך חילול, ואם כן, **אשכחן לאחריו** [שאם יש לימוד פנוי לברכות, יותר מסתבר ללמוד ממנו ברכה לאחריה בכל המאכלים, שהרי מצאנו בתורה לגבי לחם חיוב ברכה לאחריה שכתוב 'ואכלת ושבעת וברכת'], **לפניו מנין.**

[ביאור: הוא לומד ברכה לפניה, מקל וחומר מברכה לאחריה]

הא לא קשיא דבר זה מנין לומדים ברכה לפניה אין זה קשה, **דאתיא** [שאפשר ללמוד זאת] **בקל וחומר, כשהוא שבע** [לאחר האכילה] **מברך, כשהוא רעב** [לפני האכילה] **לא כל שכן.**

שאלה ב' על המקור מהילולים: לפי הדעה שהפסוק 'הלולים' מדבר על כרם, איך לומדים ברכה כשאר המינים

אשכחן כרם, שהרי הפסוק שכתוב בו 'הלולים' שממנו לומדים שמברכים, נאמר על כרם, **שאר מינין** שטעונים ברכה **מנין?**

[תשובה] **דיליף מכרם. מה כרם, דבר שנהנה וטעון ברכה, אף כל דבר שנהנה, טעון ברכה.**

[פירכא] **איכא למפרך, מה לכרם** שהוא חמור משאר הפירות, **שכן חייב בעוללות** [שיש מתנות עניים מיוחדים בכרם, שענבים הגדלים בצורה מסויימת צריכים ליתנם לעניים], וכשם שיש בו חומרא זו יש בו חומרא שצריך לברך, ואי אפשר ללמוד מכרם שאר פירות שאין בהם חומרא זו.

[תשובה] **קמה** [תבואה] **תוכיח,** שחיוב עוללות אינו חומרא שמלמדת על חיוב ברכה, שהרי בתבואה אין חיוב 'עוללות' לעניים, ואעפ"כ יש בה חיוב ברכה, שלגבי לחם מפורש בתורה חיוב ברכה,

[פירכא] **מה לקמה** שיש בה חומרא משאר מינים **שכן חייבת בחלה,** ואי אפשר ללמוד מקמה שאר פירות שאין בהם חומרא זו.

[תשובה] **כרם יוכיח,** שחיוב חלה אינו חומרא שמלמדת על חיוב ברכה, שהרי בכרם אין חיוב חלה, ואעפ"כ יש בה חיוב ברכה [כנלמד מהילולים],

וחזר הדין שאם תשוב ותאמר שבכרם יש חומרא שיש בו חיוב עוללות, חלה תוכיח שאין בה עוללות ואעפ"כ יש בה חיוב ברכה, **לא ראי זה** [כרם] **כראי זה** [קמה], **ולא ראי זה** [קמה] **כראי זה** [כרם], שבכל אחד יש חומרא שאינה נמצאת בשני, וממילא מוכח שחומרא זו אינה מלמדת על חיוב ברכה, אלא מה שגורם לחיוב ברכה הוא **הצד השוה שבהן** ששניהם הם **דבר שנהנה** ממנו, **וטעון ברכה,** אם כן נלמד מהם שאף כל דבר שנהנה טעון ברכה.

[פירכא] **מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מזבח** גם בכרם וגם בתבואה יש חומרא שיש מהם למזבח, מהכרם נותנים למזבח יין לנסכים, ומתבואה נותנים למזבח סלת

למנחות, **ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח** [ומצד השוה זה אנחנו יכולים גם ללמוד שמברכים על זיתים שגם בהם יש חומרא זו שנותנים מהם שמן למנחות למזבח], אבל אי אפשר ללמוד מהם לשאר דברים שאין בהם צד מזבח, שטעונים ברכה.

[הערה אגב על הפירכא] **וזית מצד מזבח אתי** [וכי בכדי ללמוד שהזית טעון ברכה צריך ללמוד זאת ב'צד השווה' מכרם ותבואה] **והא בהדיא** [במפורש] **כתיב ביה** [בזית] **'כרם' דכתיב ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית,** ואם כן כיון שלמדנו מגזירה שוה שיש דין רבעי במה שנקרא 'כרם', הרי זה כולל גם זיתים ולא רק ענבים, ואם כן מה שנאמר הלולים על כרם ולמדנו מכך שהכרם טעון ברכה, הרי זה כולל גם את הזיתים שנקראים כרם.

[תשובה על ההערה] **אמר רב פפא: כרם זית אקרי** [הזיתים נקראים 'כרם זית'], **כרם סתמא לא אקרי** [ואינם נקראים 'כרם', והגזירה שוה שממנה למדנו שדין רבעי נוהג בכרם, היתה על תיבת 'כרם' שהיא כוללת רק ענבים ולא זיתים, וממילא אין זיתים בכלל רבעי, ואי אפשר ללומדה ממה שנאמר הילולים, אלא מצד השוה שיש בה צד מזבח].

[חזרה לפירכא] **מכל מקום קשיא,** כיצד לומדים מצד השוה מכרם ותבואה שכל המאכלים צריכים ברכה, והרי **מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח,** ואי אפשר ללמוד מהם לשאר דברים שאין בהם צד מזבח שטעונים ברכה.

[נסיון למקור חדש למקור שצריך לברך: לומדים משבעת המינים ברכה לאחריו]

אלא דיליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה [שכתוב ארץ חטה ושעורה וגו' (דברים ח') ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת], **אף כל דבר שנהנה טעון ברכה.**

[דחיית המקור החדש]

מה לשבעת המינין שכן חייבין בבכורים, וכשם שיש בהם חומרא זו יש בהם חומרא שצריך לברך, ואי אפשר ללמוד משבעת המינים לשאר המאכלים.

[שאלה נוספת] **ועוד** קשה, **התינח לאחריו** [משבעת המינים אפשר ללמוד רק ברכה לאחריו, שהרי מה שנאמר בתורה שמברכים על שבעת המינים הוא ברכה לאחריה, אבל אין לנו בזה מקור לברכה לפניו], ואם כן עדיין קשה - ברכה **לפניו מנין.**

[דחיית השאלה הנוספת] **הא לא קשיא** [דבר זה לא קשה], **דאתי** [שכן ברכה לפניה אפשר ללומדה] **בקל וחומר, כשהוא שבע** [לאחר האכילה] **מברך, כשהוא רעב** [לפני האכילה] לא כל שכן.

שאלה ג על המקור מהילולים: לפי הדעה שהפסוק 'הלולים נאמר על כל הנטיעות, מה המקור לשאר דברים שאינם נטיעות

ולמאן דתני נטע רבעי, הא תינח כל דבר נטיעה, דלאו בר נטיעה, כגון בשר ביצים ודגים, מנא ליה, הרי אם המקור הוא מהילולים שנאמר לפי דעה זו על כל נטיעות האילן [ולא רק על כרם] עדיין אין לנו מקור לשאר דברים שאינם נטיעות אילן, שמברכים לפניהם ולאחריהם.

מקור חדש לברכות: סברא

אלא, סברא הוא, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, שכיון שנהנה צריך להודות למי שבראם.

◆◆◆

הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה, מעל

תנו רבנן, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, מעל, כנהנה מן ההקדש, כמפורש להלן מהפסוק לה' הארץ ומלואה, שרק לאחר ברכה, נותן ה' את הארץ לבני אדם.

מאי תקנתיה? ילך אצל חכם.

[מבררת הגמרא:], על מה שנאמר **ילך אצל חכם, מאי עביד ליה** [מה יעשה לו החכם, וכי יכול לתקן את מה שלא בירך]? **הא עביד ליה איסורא** [הרי הוא כבר עשה איסור שלא בירך]?

[מבארת הגמרא:] **אלא אמר רבא,** כך כונת הברייתא: **ילך אצל חכם מעיקרא, וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה.**

הנהנה מהעולם בלא ברכה כנהנה מקדשי שמים

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר 'לה' הארץ ומלואה'.

[מימרא נוספת שלפני הברכה אין האוכל של האדם אלא של ה':] **רבי לוי רמי** [הקשה סתירה בפסוקים], **כתיב 'לה' הארץ ומלואה', וכתיב 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם'.** וביאר: **לא קשיא, כאן** מה שנאמר לה' הארץ ומלואה הוא **קודם ברכה. כאן** מה שנאמר שהארץ נתן לבני אדם, הוא **לאחר ברכה.**

הנהנה מהעולם בלא ברכה כגוזל לקב"ה וכנסת ישראל

אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא את ברכתו, **וכנסת ישראל** שכשחטאו הפירות לוקין.

שנאמר 'גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית', ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר 'הלא הוא אביך קנך', ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר 'שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך'.

הנהנה בלא ברכה הרי הוא גם מחטיא אחרים שלומדים ממנו לא לברך

מאי 'חבר הוא לאיש משחית'?

אמר רבי חנינא בר פפא: חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים, שירבעם בן נבט חטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא, שלפי שהוא אינו מברך, רואים אחרים אותו, ולמדין ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית.

קודם הברכה ה'דגן' של ה', ולאחר הברכה ה'דגן' של האדם

רבי חנינא בר פפא רמי, כתיב 'ולקחתי דגני בעתו' וגו', וכתיב 'ואספת דגנך' וגו'

לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, אזי הדגן שלהם. **כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום,** אזי הקב"ה נוטל מהם הדגן, ומראה להם שהוא שלו.

◆◆◆

דעת רבי ישמעאל: אדם צריך לעסוק גם במלאכה

תנו רבנן, 'ואספת דגנך' מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך', יכול דברים ככתבן שלא יעסוק בדרך ארץ,

תלמוד לומר 'ואספת דגנך', הנהג בהן עם דברי תורה **מנהג דרך ארץ,** שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה, **דברי רבי ישמעאל.**

דעת רבי שמעון בר יוחאי: בזמן שעושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי אחרים

רבי שמעון בן יוחי אומר בתמיה, וכי **אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח,** נמצא מתעסק כל הזמן במלאכה, ו**תורה מה תהא עליה.**

אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר 'ועמדו זרים ורעו צאנכם' וגו'.

ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר 'ואספת דגנך'.

ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר 'ועבדת את אויביך' וגו'.

דברי אביי על מחלוקת רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי

אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן. כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן.

רבא אומר לתלמידים כרבי ישמעאל

אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן [ימי הקציר] **וביומי תשרי** [זמן דריכת זיתים וענבים] **לא תתחזו קמאי** [לא תראו לפני, אלא לכו לביתכם להתעסק במלאכה], **כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא** [כדי שלא תהיו טרודים במזונותיכם כל השנה].

הנהגת דורות הראשונים ודורות האחרונים בהתעסקות במלאכה

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים.

דורות הראשונים, עשו תורתן קבע, ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן.

דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע, ותורתן עראי, זו וזו לא נתקיימה בידן.

דורות הראשונים חיפשו להתחייב במעשרות, והאחרונים מחפשים להיפטר

ואמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים.

דורות הראשונים, היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון [דרך שערי החצר והבית], **כדי לחייבן במעשר.**

דורות האחרונים, מכניסין פירותיהן דרך גגות, דרך חצרות, דרך קרפיפות [שטחים גדולים המיועדים בדרך כלל לאיחסון עצים], **כדי לפטרן מן המעשר.**

דאמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר מהתורה, **עד שיראה פני הבית** [פתח כניסה ויציאה], **שנאמר 'בערתי הקדש מן הבית',** ולכן דורות אחרונים שלא הכניסו את הפירות לבית דרך פתח הכניסה והיציאה, אלא מהגג או מהחצר, לא היו מתחייבים במעשרות, [ומכל מקום רבנן הצריכו לעשר גם באופן זה, והתירו לאכול מפירות אלו רק אכילת עראי].

ורבי יוחנן אמר: אפילו חצר קובעת [ואם הכניס את הפירות דרך פתח החצר, חייב לעשר מהתורה], **שנאמר 'ואכלו בשעריך ושבעו'.**

◆◆◆

שנינו במשנה, על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ, **חוץ מן היין וכו'** שעליו הוא אומר בורא פרי הגפן.

מדוע קבעו ברכה מיוחדת ליין

מאי שנא יין שקבעו לו ברכה מיוחדת?

הצעת ביאור (א): משום שהוא משובח במעלתו מהענבים

אילימא [אם תאמר] **משום דאשתני לעלויא** [שהיין השתנה למעלה] שהיין משובח במעלתו מהענבים, ולכן **אשתני** [הוא השתנה גם] **לברכה,** שקבעו לו ברכה מיוחדת.

שאלה על הביאור: הרי גם שמן משובח במעלתו ולא קבעו לו ברכה מיוחדת

והרי שמן דאשתני לעלויא [שהשתנה למעלה] שהשמן משובח במעלתו מהזיתים, **ולא אשתני** [והוא לא השתנה] **לברכה,** שלא קבעו ברכה מיוחדת לשמן,

[ראיה שלא קבעו ברכה מיוחדת לשמן] **דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית, מברכין עליו בורא פרי העץ.**

[דחיית השאלה:] **אמרי, התם משום דלא אפשר, היכי נבריך** [באיזה נוסח נברך על השמן], אם **נבריך 'בורא פרי הזית',** אי אפשר לברך בנוסח זה, שהרי **פירא גופיה זית אקרי,** שהרי עץ הזית נקרא 'עץ זית', ופרי העץ נקרא 'זית', ואם נאמר על השמן 'בורא פרי הזית', נמצא שאנו אומרים 'בורא פרי הפרי', שה' בורא את השמן שהוא הפרי של פרי הזית, וזה אינו נכון שהרי השמן אינו בריאה בידי שמים, אלא מעשה אדם, [אבל עץ הגפן נקרא 'עץ גפן', (ופרי הגפן נקרא 'ענבים'), נמצא שאפשר לברך על היין בורא פרי הגפן, שפירושו בורא פרי עץ הגפן].

[דחיית הדחייה:] **ונבריך עליה** [על השמן] **בורא פרי עץ זית.**

ביאור חדש (ב): יין, זן. שמן, לא זן

אלא אמר מר זוטרא: חמרא [יין], **זיין** [הוא בכלל 'מזון', שהוא 'זן' את האדם], ולכן הוא חשוב לקבוע לו ברכה לעצמו. אבל **משחא** [שמן] **לא זיין** [אינו 'זן' ואינו חשוב לקבוע לו ברכה לעצמו].

שאלה על הביאור: הרי גם שמן הוא בכלל 'מזון'

ומשחא לא זיין [וכי שמן לא זן]? **והתנן** - והרי יש משנה שהקשו ממנה על דברי רב ושמואל, ומהתירוץ שתירצו בביאור המשנה מוכח ששמן 'זן', כדלהלן,

[לשון המשנה], **הנודר מן המזון, מותר במים ובמלח.**

[שאלה מהמשנה על דברי רב ושמואל: במשנה מוכח שהכל בכלל 'מזון' חוץ ממים ומלח:] **והוינן בה** [ושאלנו בביאור משנה זו, וכי] **מים ומלח הוא דלא אקרי מזון,** ולכן מי שנודר ממזון מותר רק בהם, **הא כל מילי** [אבל שאר כל דבר] **אקרי מזון,**

[המשך השאלה: אם כן כיצד אומרים רב ושמואל שרק חמשת מיני דגן נקראים מזון] **נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי, אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בחמשת המינין בלבד.**

[התירוץ שתירצו, 'מזון' הוא רק חמשת מיני דגן, והמשנה אומרת שהנודר מכל דבר שהוא 'זן', אסור בכל חוץ ממים ומלח:] **ואמר רב הונא באומר כל הזן עלי** שנודר מכל דבר שזן, אסור בכל חוץ ממים ומלח.

[מביאור זה מוכח ששמן הוא בכלל 'זן', וקשה על דברי מר זוטרא ששמן לא 'זן':] **אלמא משחא זיין.**

ביאור חדש (ג): יין, סועד. שמן, לא סועד

אלא, חמרא [יין] **סעיד** [סועד את הלב, ונותן תחושת שובע, והוא יותר מ'זן'], ולכן קבעו לו ברכה מיוחדת. **ומשחא לא סעיד** [ושמן לא סועד את הלב], ולכן אינו חשוב כיין לקבוע לו ברכה מיוחדת.

[שאלה א, והרי מצאנו שיין לא סועד:]

שואלת הגמרא: **וחמרא מי סעיד,** [וכי יין סועד את הלב]?

והא רבא הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא [והרי רבא היה שותה יין כל ערב יום הפסח] **כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי** [כדי שהיין יגרור את ליבו ויאכל יותר מצה לערב], הרי שהיין פותח את תאוות המאכל ולא משביע וסועד את הלב.

[תשובה, קצת יין סועד:]

עונה הגמרא: **טובא גריר,** רבא היה שותה הרבה יין, והרבה יין פותח את תאוות המאכל. **אבל פורתא סעיד** מעט יין סועד את הלב, ומשביע את האדם.

[שאלה ב, מפסוק משמע שהיין לא סועד את הלב אלא רק משמח:]

שואלת הגמרא: **ומי סעיד כלל,** [וכי היין סועד את הלב]

והכתיב 'ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד' וגו', ומשמע מהפסוק **נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד** - שעל לחם נאמר 'לחם לבב אנוש יסעד', הרי שהלחם סועד את הלב, ועל יין נאמר 'ויין ישמח', שאינו סועד אלא משמח.

[תשובה, כוונת הפסוק שהיין גם סועד וגם משמח:]

עונה הגמרא: **אלא,** אין כונת הפסוק לומר שהיין לא סועד את הלב, אלא **חמרא איתּ ביה תרתי** [יין יש בו שני מעלות:] **סעיד ומשמח,** ומה שאמר הפסוק 'ולחם לבב אנוש יסעד' אין הכונה שהיין לא סועד, אלא לומר: **נהמא מסעד סעיד, שמוחי לא משמח** [שהלחם יש בו רק מעלה שהוא סועד, ואינו בו את המעלה של משמח], ואינו כיין שחוץ ממה שהוא סועד, הוא גם משמח.

[שאלה ג: אם היין סועד את הלב מדוע אין מברכים עליו ברכת המזון]

שואלת הגמרא: **אי הכי** שהיין גם סועד ומשביע את האדם, **נבריך עליה שלש ברכות** נברך עליו [ברכת המזון] לאחריו.

[תשובה: אין קובעים סעודה על יין]

עונה הגמרא: **לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה** [אין אנשים קובעים סעודתם על היין], ועל דבר שאין קובעים סעודה אף שהוא סועד אין מברכים ברכת המזון.

[ספק: מה יהיה הדין אם יקבע סעודה על יין] **אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: אי קבע עלויה סעודתיה, מאי.**

[תשובה: בטלה דעתו אצל כל אדם] **אמר ליה: לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא, השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם.**

◆ ◆ ◆

גופא, אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ.

שאלה: מתי מברך על שמן העץ, אם שותה שמן לבד הרי הוא מזיק

היכי דמי, אילימא דקא שתי ליה (משתה),

אוזוקי מזיק ליה לגופיה, ואין זו אכילה שטעונה ברכה, דגבי ברכה ואכלת כתיב.

[ראיה שהשמן מזיק, ואינו בכלל 'אכילה'] **דתניא השותה שמן של תרומה** [בשוגג] **משלם את הקרן** [כשאר מזיק] **ואינו משלם את החומש** [דגבי חומש 'אכילה' כתיב, פרט למזיק, ואכילת שמן אין שמה אכילה].

הסך שמן של תרומה, משלם את הקרן ומשלם את החומש.

אם אוכל את השמן עם לחם, הרי הוא טפל ונפטר בברכת הלחם

אלא דקא אכיל ליה על ידי פת, ששותה את השמן ללפת בו את הפת.

אי הכי, הויא ליה פת עיקר והוא טפל, ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה.

אם אוכל אותו בתוך מי תרד מבושל [שרגילים לתת בו שמן], הרי הוא טפל ונפטר בברכת הירקות

אלא דקא שתי ליה על ידי אניגרון [מין מאכל הוא, ונותנים לתוכו שמן].

[מה הוא המאכל 'אניגרון'] **דאמר רבה בר שמואל אניגרון מיא דסלקא** [מים שבישלו בהן תרד], **אנסיגרון מיא**

דכולהו שלקי: כל מיני ירק שלוק: **החושם בגרונו.** שיש לו תפיחות בגרון: **שמן הכרשה וכיוצא בו.** שמן שעושין מן הכרשה: **נ"ל שיעשנו שמן.** שיש לו עשן: **בשבת דמסתיי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחת מילתא דלרפואה הוא ומכמיס גזרו על כל רפואות הנכרות משום שמיקח סממנים שהיו מלוכלכי ם:**

אלא. כלומר לכתחלה לו יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ותן לו להשהותו בשביל שיהא: **דאיח ליה הנאה מינה.** לנר הרפואה יש לו הנאת תליה: **ולכלבא וכו'** (ד"ה ו).

פעור לו לו נסקינן ומס"ג הוא: **קמחא דחיטי.** מוכל קמח מטים כמוח שהיה: **גורס פרי האדמה.** כשאר כוסס חטין דמינהו נקמן בפקיעין (ד"ה ו).

דאמרי. וגרע מוחיל ולא שמעי לעולמי מעלייתא: **ממליפי קלי.** וכוח ליח כוכוסך חטין: **הכא לית ליה עיונא לחבירתא.** הלכך יש מכלל פרי ולבלל דבך לאילחו לו בא. אבל המשן מיד בא בשניו לבלל דבך לאילחו ושיקר הפרי לכך נשעוחו הלכך פרי הוא: **מאי נ"ל.** מדאמר שעלי מכלל דס"ל בחטי בפס"ק דחמיע: **ומי גרע ממלא ומים.** דיקיע מיקם לאחעמן לו מבעי ברכה: **ומים.** שלמיר"ש (ג) הוא: **קוקיאני.** מוליעם שמעמיים: **דאיח ליה בפמה.** בחלילה: **קורא.** לך לא לקל. בחלילה: **קורא.** חם לא לקל. בשנעפיעי בלגים בכל שנה ושנה כדרך כשלעפיעי בלגים בכל שנה ושנה כדרך כל המילוות המוסף בשנה זו וך ושנה שניה מתקבה ועשה עך: **נוון סופו להקשות.** שחם אינו מולגו בעחו לול מחקבה בעך: **לדעבדא דפוגא.** לאלגו בשהוא לך ושמו פוגלא: **נ"ל.** מין עך: **לדעבדא דפרחא.** שם פריו: **מיני נ"פה.** הוא נ"לף. לפי שבגלים בו כמה מיני אילחו קרי ליה מיני: **סממנים.** בחוך בשניה גלגים בכמו מיני אילחו קרי ליה מיני: **גלגים כמין ממכח ונולגין בעלה כמו בעלין של ערבה: פרפיונים.** הוא בפקיע: **גדולה מפרפיונים דפרי בעין בליפה בגדולה שבפרפיונים.** הוא נ"לף: **נעני אינשי לדעבדא דפוגא.** לאלגו בה בעלים ואת שהמחוח שחין ממעטין אח בחילן בך: **דקיח לא נעני אינשי לדעבדא.** לאלגו אח הקוגא שהאוכלו ממעט ענפי בחילן: **עלה כחוגה נארן.** מלבני קוגלים בית: **דכל המיקל נארן.** בעלה בלבה בממוגו בחוגה נלארן. לבינן בחילים מן הגוגים אלך אחר המיקל: **גבי מעשר.** דכל ד"ע בנבי מעשר שחיקח שבאבנין. אבל ע"י מיחמעד למעשר פירות בחילן דבאחר גופה לבינן דבאגוגה לה מייבה בעשר אלא בנבי מעשר בלבד מפני שהוא עבור אלא בלבה בלבד בחילן: **דלאיש בעשר אלא.** בלבד בחילן: **ד"ש הוא לכחוב חטה ואורז.** דהבחו לאוריך לאכול בהם העבין. אבל קמח לא מהאכילי כלל. שם. ז. שאינו נעחך כ"כ ויש בו עדיין טעם חטה וראוי לאכול בזה העבין. שם. ח. דמירי בקמח שנעחך לגמרי, אלא שעשוי מחטין של טלילה ויוצע שם בפרכמו וקטות ומטיעות: **יוצד ונוקח.** סימנו לף על פי שספק הוא לא יניח מן הטעיות: **ונלגד**

עירבוב בחוצה לארץ זורק את האבטיחות ואוכל הקפדים. שמע מינה דאבטיחות בעירבוב כדבתים ועלהם עלהות אח פיהו, אבל הקפדים אינו פרי לפיכך מותר. ודימיכן עלה הא דתני לא מיני נצפה לפיכך מותר בזרע את פרי הגפן, אלמא תדיהמו פירא ניגנה. ושניגן רב דאמר כר' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר אלא אבטיחות בלבד מפני שהוא פרי. דמקשיק, וניגא הילכתא כר' עקיבה. [ושנגן, א' אמר הלכה כר' עקיבה] הוה אמינא אפילו בארץ קפדים ועירבוב אלא כר' עקיבה בחוצה לארץ דשמע מינה כל דמיקל בחוצה לארץ, אי אמרת הכי הילכתא כר' עקיבה [בחוצה לארץ] הוה אמינא הני מילי הילכתא כר' עקיבה גבי מעשר, דהא ר' עקיבה לא אייתי אלא במעשר, כדתנן ר' עקיבה אומר אינו מתעשר אלא אבטיחות שהוא פרי, דמעשר בזמן הזה כדרבנן הוא בארץ, ולפיכך הילכתא כמותו בחוצה לארץ. אבל עירלה מדאורייתא אסורה בארץ, [אימא] לאו הילכתא כדברי המיקל בחוצה לארץ, לפיכך [צריך] רב לפרש ולומר כי קפדים אינו אלא בחוצה לארץ שרי.

(א) רש"י ד"ה ומים שבמעיין"ם. ג"כ פי' מי מלח. (ב) ד"ה מ"מ נ"ב ור' שלמה וכו' ובגליל הפי' מ"מ. (ג) בפי' ד"ה ל"ם ועיעגעו וכו' ומיהו ל"ל מכלל שעלי מ"מ נגלו. ג"כ ומיהו ל"ל מ"מ לו נגלו: (ד) ד"ה כיון דאיח וכו' ומיהו ל"ל מ"מ נגלו. ג"כ ומיהו ל"ל מ"מ לו נגלו: (ה) ד"ה כיון דאיח וכו' ונגלתן הלכתיים. ג"כ עיין לקמן דף ל"ח ע"ב גבי שמיקח סממנים:

גמ' הואיל ונקשה לקוקיאני. בקונטרס שנח דף קנו:

שלמורי"א. מע"ר מלח.

צלף. מין לילן בטורמן ג' מיני פירות, ומיוחס ופקריסן לילנלן, וכי מיחיב לחלי לימיב לחלי (שבת ח:) ומיחיב לחלי לימיב לחלי (שבת ח:) לילן גדול וחוא ועגל עגפים בהיבה וג' מיני מוכל ים בפיחיבה (שבת ק:), ובפרוירא. חלא לחם לוחה שכבש דוד ושפאה עם לחל שלחל וקפלר בשיבא יחיר לא שניה לילן כיפות הלכך פקיעין מוחל (קדושין כח:), ובחוצה לארץ. לדחיק נפי ולא מילף (שם). יורד. יבחל ולוקח מן הבלים לילן לוקחים מפרחם שם בו נפיעות לומח וקטות ויבחל ועבל שהוא נכנס עם לוקטו לבחילה (שם).

א. [ד]קשנע דאפילו בבליעה אינו מזהר אלא ע"י אינגרון. תוס' ה"ה. ראה לי מוכחא מילחא דהוי לרפואה. תוס' רי"ו שילולין. ב. [שכל] דבר שאין דרכו לשהות קרי ליה עירעור, כמו דבר שאין דרכו לאכול קרי ליה כוסס. תוס' ה"ה. ג. דאין דרך לשהות שמן כלל לאוזקי קא מזיק. חילבך אסור משום שחיקה שכמנין. אבל ע"י אינגרון מזהר לבלוע. שם. ד. דוב"ל הרי כמו אז בולע, והאי נותן אצרעת קאי, דנותן במערעור ע"י עירוב אינגרון או בולע השמן ממש. תוס' רי"ו שילולין. ה. קמה הנטוין דק דק שעושה ממנו פת. תוס' ה"ה. ו. ולא לחש לכוסס חטה ואורז, דהנהו דאיירי לאכול בהו העבין, אבל קמח לא מהאכילי כלל. שם. ז. שאינו נטחך כ"כ ויש בו עדיין טעם חטה וראוי לאכול בזה העבין. שם. ח. דמירי בקמח שנטחך לגמרי, אלא שעשוי מחטין של טלילה ויוצע שם בפרכמו וקטות ומטיעות: **יוצד ונוקח.** סימנו לף על פי שספק הוא לא יניח מן הטעיות:

לא יערענו. פירש"י להשהותו ול"ת ל"ל לגלוג ולימני בלילה מלי מילין ע"י מינגרון[א] לפילו בעניעים שרי לגלוג לילנלן בסה שמיקח סממנים שהיו מלוכלכים ל"ל לא יערענו להשהותו ע"כ פי' רש"י לו יערענו פפי בגליעה בלא ערעור דהיינו להשהותו ע"כ פי' רש"י לו יערענו מילמא לרפואה הוא ומכמיס גזרו על כל רפואות הנכרות משום שמיקח סממנים שהיו מלוכלכים:

פעור. כלומר לכתחלה לו יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ותן לו להשהותו ישהא: **דאיח ליה הנאה מינה.** לנר הרפואה יש לו הנאת תליה: **ולכלבא וכו'** (ד"ה ו). מגמרת בורא מזונות ולא שמעי לעולמי מעלייתא: **ממליפי קלי.** וכוח ליח כוכוסך חטין: **הכא לית ליה עיונא לחבירתא.** הלכך יש מכלל פרי ולבלל דבך לאילחו לו בא. אבל המשן מיד בא בשניו לבלל דבך לאילחו ושיקר הפרי לכך נשעוחו הלכך פרי הוא: **מאי נ"ל.** מדאמר שעלי מכלל דס"ל בחטי בפס"ק דחמיע: **ומי גרע ממלא ומים.** דיקיע מיקם לאחעמן לו מבעי ברכה: **ומים.** שלמיר"ש (ג) הוא: **קוקיאני.** מוליעם שמעמיים: **דאיח ליה בפמה.** בחלילה: **קורא.** לך לא לקל. בחלילה: **קורא.** חם לא לקל. בשנעפיעי בלגים בכל שנה ושנה כדרך כשלעפיעי בלגים בכל שנה ושנה כדרך כל המילוות המוסף בשנה זו וך ושנה שניה מתקבה ועשה עך: **נוון סופו להקשות.** שחם אינו מולגו בעחו לול מחקבה בעך: **לדעבדא דפוגא.** לאלגו בשהוא לך ושמו פוגלא: **נ"ל.** מין עך: **לדעבדא דפרחא.** שם פריו: **מיני נ"פה.** הוא נ"לף. לפי שבגלים בו כמה מיני אילחו קרי ליה מיני: **סממנים.** בחוך בשניה גלגים בכמו מיני אילחו קרי ליה מיני: **גלגים כמין ממכח ונולגין בעלה כמו בעלין של ערבה: פרפיונים.** הוא בפקיע: **גדולה מפרפיונים דפרי בעין בליפה בגדולה שבפרפיונים.** הוא נ"לף: **נעני אינשי לדעבדא דפוגא.** לאלגו בה בעלים ואת שהמחוח שחין ממעטין אח בחילן בך: **דקיח לא נעני אינשי לדעבדא.** לאלגו אח הקוגא שהאוכלו ממעט ענפי בחילן: **עלה כחוגה נארן.** מלבני קוגלים בית: **דכל המיקל נארן.** בעלה בלבה בממוגו בחוגה נלארן. לבינן בחילים מן הגוגים אלך אחר המיקל: **גבי מעשר.** דכל ד"ע בנבי מעשר שחיקח שבאבנין. אבל ע"י מיחמעד למעשר פירות בחילן דבאחר גופה לבינן דבאגוגה לה מייבה בעשר אלא בנבי מעשר בלבד מפני שהוא עבור אלא בלבה בלבד בחילן: **דלאיש בעשר אלא.** בלבד בחילן: **ד"ש הוא לכחוב חטה ואורז.** דהבחו לאוריך לאכול בהו העבין, אבל קמח לא מהאכילי כלל. שם. ז. שאינו נטחך כ"כ ויש בו עדיין טעם חטה וראוי לאכול בזה העבין. שם. ח. דמירי בקמח שנטחך לגמרי, אלא שעשוי מחטין של טלילה ויוצע שם בפרכמו וקטות ומטיעות: **יוצד ונוקח.** סימנו לף על פי שספק הוא לא יניח מן הטעיות:

עירבוב בחוצה לארץ זורק את האבטיחות ואוכל הקפדים. שמע מינה דאבטיחות בעירבוב כדבתים ועלהם עלהות אח פיהו, אבל הקפדים אינו פרי לפיכך מותר. ודימיכן עלה הא דתני לא מיני נצפה לפיכך מותר בזרע את פרי הגפן, אלמא תדיהמו פירא ניגנה. ושניגן רב דאמר כר' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר אלא אבטיחות בלבד מפני שהוא פרי. דמקשיק, וניגא הילכתא כר' עקיבה. [ושנגן, א' אמר הלכה כר' עקיבה] הוה אמינא אפילו בארץ קפדים ועירבוב אלא כר' עקיבה בחוצה לארץ דשמע מינה כל דמיקל בחוצה לארץ, אי אמרת הכי הילכתא כר' עקיבה [בחוצה לארץ] הוה אמינא הני מילי הילכתא כר' עקיבה גבי מעשר, דהא ר' עקיבה לא אייתי אלא במעשר, כדתנן ר' עקיבה אומר אינו מתעשר אלא אבטיחות שהוא פרי, דמעשר בזמן הזה כדרבנן הוא בארץ, ולפיכך הילכתא כמותו בחוצה לארץ. אבל עירלה מדאורייתא אסורה בארץ, [אימא] לאו הילכתא כדברי המיקל בחוצה לארץ, לפיכך [צריך] רב לפרש ולומר כי קפדים אינו אלא בחוצה לארץ שרי.

אי אמר הכי הוה אמינא הני מילי מעשר (ירק) [אילן] דבארץ גופיה מדרבנן. שנינו במסכת ראש השנה (כפ"א) באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמטות ולשובלי' ולנטיעת ולירקות ובבריחא (שם פ"ב) לירקות ולמעשרות ולאמרין לירקות מאי נינהו מעשר ירק הוינו משערות ונא דרבנן ותקנוי האוריי'תא ליתני האוריי'תא ברישא איירי בחביבה ליה אקרמה ותנא דידן ונא דרבנן וכל שכן האוריי'תא דבמסכת יומא בפרק יום הכפורים (דף פו) איתא נמי גוזזין בכרשין ואוכל ואינו צריך לעשר ותני מילי ירק דרבנן ובתחילי' מסכת מעשרות דבני מערבא אמרי ירקות מנין אפי בן עקביא אומר המעשרות לירק מדבריהן לפי שהכותב לא זכר אלא זרע הארץ ופרי הגין כדכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי הגין אבל ירק מדרבנן הוא כדפרשי':

קמחא דחיטי רב יהודה אמר ברא מרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל נהיה בדברו. והלכה כרב נחמן. אמר על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו. מרי זמית מרק. שכן בלשון יון קורין למרק זומין. קורא רב יהודה אמר ברא מרי האדמה ורבי אמר שהכל נהיה בדברו. כגון לולבי גפנים ועלי גפנים וכיוצא בהם. אבל עגון דנטעי אינשי אדעתא לאוכלו כשהוא רך וכיוצא בו, מברכין על העלין ועל עגים רכים ברא מרי האדמה. אמר רב יהודה אמר רב צלף של מצלי אומר מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. ואמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב אבהו אמר רבי יוחנן מברכין על הכל

עין משפט
נר מצוה

לו: כיצד מברכין פרק שישי ברכות

קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה. דפירי ניטלו[א] מכלן שיש לנכרי על הגרעינין על גלוגלגיות וגרעיני דפרקסין וכל פסולת ולו מיני גרעינים של פירות טורפ פרי הענ[ב]: **אין** קונצין אילנות בשביעית. וס"מ בגלי שביעית נמי מיפקר ליה למלסטו מסוס לא משמיט מת עלה (דברים כ) וי"ל דלא טעין קצת דלא שייך ביה לא משמיט כלפיהת פ' לא יתפוד (ג"כ כו.) אי נמי מירי כשעושה כדמיס לעשות ממנה קורות ולא[ג] לא שייך לא משמיט ומיהו מסוס פיקפק בשביעית אי מיפקר ליה לגמלה ולא למסוס ולא לשמיט.

שיעורן בפ"ק דהלכה. ופסוקו מכלן לא הוי פירל[ד] מכלן יש לנמוך דעל נוסך פחות מפול לא מברכינן עליה בורא פ"ה אבל מעל לא בורא פ"ה: לשון ר"ג **והלכתא** כמר בר רב אשי **מדלגבי עלה לאו פירא הוא ובו'.** והיכי דמי אומר הכי"מ לגבי עלה לאו פירל הוא הוי מיני מזונות בת"א ולא מברכינן עליה בורא פ"ה אבל מברכינן עליו בורא מיני מזונות ולפי זה מברכינן ליכא תלוק בין גמלת לגמ"ל: **ברטיבא.** כגון ביוסלתי"ו בלעז מברכינן עליה בורא פ"ה אבל מברכינן על יניקתא דפי הלמד ולא מברכינן עליה ולא מברכינן זימז"[ה] כדלעז וקו (ו) קל"ע של גרוסל"ע שלין רגילים לאכול [גמל] ברטיבא כגון ביוסלתי"ו אין מברכין עליהם ביוזם וגם הוא גרל על שלהן כמו קנים ועל עוקר"ן מברכינן עליו בורא פ"ה ולא מברכינן על פרי העץ שגם הוא לאכול אותו ביוזם: **כל** שיש בו **מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות.** וכן קלייטי"ס בלע"ז שעושים מקמח ומיס או מתלב מברכינן עליהם בורא פ"ה ולא מברכינן על פרי העץ אבל אם נותנין לתוכו מעט מים ומבשלין אותו ומעבירין אותו מן האור ואינו נעשה כעין בישול אלא כעין מי פירות שלנו אין מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא בורא פ"ה ולא מברכינן עליו בורא מיני מזונות ואיתמר עלה אמר רבא מי שאכל פת הבאה בכיסנין שלנו אין מברכין עליה בורא מיני מזונות ולא בורא פ"ה אלא

הגמרא מבררת באיזה אופן אמר רבי יוחנן שמברכים על שמן בורא פרי העץ, ומציעה שמדובר כששותה שמן שמעורב במי תרד שמאכל זה נקרא אניגרון, כמו שאמר רבה בר שמואל שאניגרון הם מים שבישלו בהם תרד, ואנסיגרון הם מים **דכולהו שלקי** [מים שבישלו בהם אחד ממיני הירקות],

שואלת על כך הגמרא, **אם כן** ששותה שמן שמעורב במי ירקות מבושלים, **הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל, ותנן, זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטר את הטפלה.**

ביאור: מדובר ששותה שמן בתוך מי ירקות מבושלים, ואעפ"כ השמן לא מתבטל כיון שאדם זה חושש בגרונו ורוצה בעיקר את השמן

הכא במאי עסקינן שמברך על שמן זית בורא פרי העץ, **בחושש בגרונו,** ואזי השמן הוא העיקר.

[ראיה שהחושש בגרונו דרכו לשתות הרבה שמן (בתוך אניגרון):] **דתניא, החושש בגרונו** בשבת **לא יערענו בשמן תחלה בשבת** [אסור לו לתת לכתחילה שמן בפיו כדי להשהותו בתוך גרונו, שכיון שלא בולעו ניכר הדבר שעושה כן לרפואה, ואסור לקחת תרופות בשבת].

אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע, מותר לתת שמן מעורב במי ירקות מבושלים בכדי לבולעם, וכשנותנם בפה לשם בליעה, יכול להשהותם בגרונו לפני שבולעם.

[שאלה: אם כן מה החידוש שמברך על השמן בורא פרי העץ]

שואלת הגמרא: **פשיטא,** מה החידוש שמברך על שמן [כששותה את השמן לרפואה ואינו טפל לאניגרון] 'בורא פרי העץ'?

[תשובה: החידוש הוא שמברך אף ששותה את השמן לרפואה]

עונה הגמרא: **מהו דתימא, כיון דלרפואה קא מכוין, לא לבריך עליה כלל,** [הייתי אומר שכיון שכונתו בשתיית השמן לרפואה, אין זה בגדר 'אכילה' ולא יברך כלל על השמן].

קא משמע לן, כיון דאית ליה הנאה מיניה [כיון שיש לו הנאה מהשמן] שמלבד תועלת הרפואה, יש לו הנאה בשתיית השמן, **בעי ברוכי** [צריך הוא לברך עליו].

◆◆◆

ברכת הקמח

קמחא דחיטי [האוכל קמח חטים, בלא בישול או אפיה]

[דעת רב יהודה:] **רב יהודה אמר:** מברך **בורא פרי האדמה** - כמו הברכה של גרעיני חיטה.

[דעת רב נחמן:] **ורב נחמן אמר: שהכל נהיה בדברו.**

רבא מוכיח לרב נחמן שרב יוחנן ושמואל סוברים כרב יהודה

אמר ליה רבא לרב נחמן: לא תפלוג עליה דרב יהודה [על תחלוק על רב יהודה], **דרבי יוחנן ושמואל קיימי כוותיה** [סוברים כמותו].

דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ.

אלמא אף על גב דאשתני [ומוכח מדבריהם, שאף שהשמן שונה מהזית], **במלתיה קאי** [הוא נשאר בברכתו, בורא פרי העץ],

הא נמי [זה, הקמח, גם כן], **אף על גב דאשתני** [אף שהקמח שונה מהחיטים] **במלתיה קאי** [הוא נשאר בברכתו, בורא פרי האדמה].

דחיית הראיה

הגמרא דוחה את הראיה: **מי דמי, התם** [שם, בשמן] **לית ליה עלויא אחרינא** [אין לו 'עלייה' אחרת], כלומר, מיד בשינויו מ'זית' לשמן, הוא בא לדרך אכילתו, ועיקר נטיעת הזית היתה לשם אכילתו כ'זית' או כ'שמן', לכן יש לשמן שם 'פרי', וברכת השמן היא בורא פרי העץ.

אבל, **הכא** [כאן בקמח] **איית ליה עלויא אחרינא בפת** [יש לו 'עלייה' אחרת, כאשר יעשו ממנו פת] שכאשר הוא 'קמח' עדיין לא הגיע לייעודו, ועדין הוא צריך 'עלייה' נוספת, שיעשו מהקמח פת, הלכך הקמח יצא מכלל פרי [שאינו בכלל 'חיטה'], ולכלל דרך אכילתו לא בא, ולכן ברכתו שהכל.

שאלה על רב נחמן: מדברי שמואל משמע שעל קמח חיטים מברך אדמה

שואלת הגמרא: **וכי איית ליה עלויא אחרינא** [וכי דבר שיש לו 'עליה אחרת' כגון קמח] **לא מברכינן עליה בורא פרי האדמה, אלא שהכל?**

והא אמר רבי זירא, אמר רב מתנא, אמר שמואל: אקרא חייא [על דלעת חיה], **וקמחא דשערי** [וקמח שעורים] **מברכינן עלייהו 'שהכל נהיה בדברו'.**

מאי לאו, לכאורה משמע מדברי שמואל, שרק קמח שעורים, שאינו חשוב, ברכתו שהכל, אבל **דחיטי** [על קמח חיטים, שהוא יותר חשוב, מברכים] **בורא פרי האדמה,** וקשה על דברי רב נחמן שאמר שברכת קמח חיטים 'שהכל נהיה בדברו'.

דחיית השאלה: שמואל סובר גם בקמח חיטים שמברך אדמה

דוחה הגמרא, את הראיה מדברי שמואל: **לא, דחיטי נמי** [דעת שמואל היא גם בקמח חיטים, שברכתו] **שהכל נהיה בדברו.**

[בירור: אם כן מדוע שמואל לא דיבר על קמח חיטים]

שואלת הגמרא: אם כן מדוע שמואל אמר את דינו בקמח שעורים שברכתו שהכל, **ולשמעינן דחיטי וכל שכן דשערי** [היה לו לשמואל לומר שברכת קמח חיטים שהכל,

וממילא היינו יודעים שקמח שעורים שהוא פחות חשוב, ברכתו שהכל, ומכך ששמואל השמיע את דינו בשעורים ולא בחיטים, משמע שברכת קמח חיטים הוא אדמה].

[ביאור: אם שמואל היה מדבר על חיטים, היינו אומרים שבשעורים לא מברך כלל]

עונה הגמרא: **אי אשמעינן דחיטי** [אם שמואל היה משמיע לנו שברכת קמח חיטים הוא שהכל], **הוה אמינא** [הייתי אומר] **הני מילי דחיטי** [שדברים אלו נאמרו בקמח חיטים], **אבל דשערי לא לבריך עליה כלל** [על קמח שעורים, לא יברך כלל], **קא משמע לן** [לכן השמיע לנו שמואל את דינו בקמח שעורים, שצריך לברך עליו (שהכל), וגם על קמח חיטים מברך שהכל].

[בירור: מדוע צריך לומר שמברכים על קמח שעורים, וכיצד יש צד שאין מברכים עליו כלל]

שואלת הגמרא: **ומי גרע** [וכי שעורים גרועים] **ממלח וזמית** [ומי מלח], **דתנן, על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו,** ואם אפילו עליהם מברכים, כיצד יש צד שאין מברכין כלל על שעורים.

[ביאור: כיון שקמח שעורים גורם לתולעים ואין אוכלים אותו]

עונה הגמרא: **אצטריך** [צריך לחדש שמברכים על קמח שעורים], **סלקא דעתך אמינא** [שהיה עולה על הדעת לומר] **מלח וזמית, עביד אינש דשדי לפומיה** [קורה שאדם נותן מלח או מי מלח לתוך פיו], **אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקוקיאני** [הואיל וקמח שעורים גורם לתולעים במעיים], הייתי אומר **לא לבריך עליה כלל,**

קא משמע לן לזאת השמיעו לנו, **כיון דאית ליה הנאה מיניה** [כיון שיש לאדם הנאה באכילת הקמח שעורים, אף שהוא מזיק] **בעי ברוכי** [צריך לברך עליו].

◆◆◆

ברכת קורא

קורא [בענפי הדקל יש חלק רך שראוי לאכילה, ובהמשך גידולו הוא מתקשה].

[דעת רב יהודה:] **רב יהודה אמר:** ברכתו **בורא פרי האדמה.**

[דעת שמואל:] **ושמואל אמר:** ברכתו **שהכל נהיה בדברו.**

[טעם רב יהודה:] **רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה, פירא הוא** [שכן פרי האדמה הוא, שהוא פרי הדקל].

[טעם שמואל:] **ושמואל אמר: שהכל נהיה בדברו, הואיל וסופו להקשות,** שכאשר ה'קורא' נשאר על העץ הוא מתקשה כעץ, ואינו בכלל 'פרי'.

שמואל מביא ראיה כדברי רב יהודה, מברכת הצנון שברכתו אדמה

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא [אדם חריף], **כוותך מסתברא** [מסתבר כדעתך], **דהא** [שהרי] **צנון סופו להקשות** [שאם אינו תולש את הצנון מהאדמה בזמן ראוי, הוא מתקשה כעץ], **ומברכינן עליה בורא פרי האדמה,** הרי שגם ה'קורא' אף שסופו להתקשות, ברכתו אדמה.

דחיית הראיה: צנון נוטעים אותו בשביל לאוכלו כשהוא רך, ולכן יש לו גדר של 'פרי וברכתו 'בורא פרי אדמה'

הגמרא דוחה את ראיית שמואל מצנון: **ולא היא, צנון, נטעי אינשי אדעתא דפוגלא** [אנשים נוטעים אותו כדי לאכלו כשהוא רך, ולכן הוא בכלל 'פרי' וברכתו 'בורא פרי האדמה]. אבל **דקלא, לא נטעי אינשי אדעתא דקורא** [אנשים לא נוטעים אותו כדי לאכול את ה'קורא', ולכן אינו בכלל 'פרי', ואין ברכתו 'בורא פרי האדמה' אלא 'שהכל'].

[שאלה מברכת הצלף שלא נוטעים אותו לצורך העלים, ואעפ"כ ברכתם אדמה]

שואלת הגמרא: **וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי לא מברכינן עליה** [וכי בכל מקום שאין אנשים נוטעים את הפרי על דעת לאכול חלק מסויים ממנו, אין מברכים על חלק זה 'בורא פרי האדמה'], **והרי צלף** [מין עץ] **דנטעי אינשי אדעתא דפרחא** [שאנשים נוטעים אותו כדי לאכול את פירותיו, ולא כדי לאכול את העלים של הצלף],

ותנן ואעפ"כ שנינו בברייתא, שברכת העלים של הצלף בורא פרי האדמה,

שכך אומרת הברייתא: **על מיני** פירות של **נצפה** [של עץ הצלף], יש הבדל בין החלקים השונים של הצלף,

על העלין [של הצלף], **ועל התמרות** [פרי שגודל בתוך העלים של הצלף], **אומר: בורא פרי האדמה** [שאינם עיקר 'פרי' הצלף].

ועל האביונות [כך שם ה'פרי' העיקרי שגדל בעץ הצלף], **ועל הקפריסין** [עלה מסביב לאביונות כקליפה חיצונית שלו], **אומר: בורא פרי העץ.**

הרי שאף שאין נוטעים את הצלף לצורך העלין והתמרות, מברכים עליהם 'בורא פרי האדמה', ולא שהכל'.

[תשובה: צלף נוטעים אותו גם בכדי לאכול את העלים, ולכן ברכתם אדמה]

אמר רב נחמן בר יצחק: יש לחלק בין צלף לבין קורא, **צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא** [את הצלף אנשים נוטעים גם בכדי לאכול את העלים ואת התמרות], שאין האילן מתמעט בכך, ולכן ברכתם 'בורא פרי האדמה'.

אבל **דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא** [בדקל, אין אנשים לוקחים את ה'קורא' מהעץ, מפני שזה ממעט את ענפי האילן, וממילא אין אנשים נוטעים את הדקל גם כדי לאכול את הקורא, ולכן אינו בכלל 'פרי' הדקל, וברכתו שהכל].

אף ששמואל הביא ראיה לדברי רב יהודה, הלכה כשמואל שמברכים על הקורא שהכל

מסיימת הגמרא את הסוגיא בפסק הלכה: **ואף על גב דקלסיה שמואל לרב יהודה, הלכתא כותיה דשמואל.**

◆◆◆

בעץ הצלף, ה'קפריסין' הוא קליפה חיצונה של הפרי ואין בו דין 'ערלה'

אמר רב יהודה אמר רב: צלף של ערלה, בחוצה לארץ, זורק את האביונות [שהוא פרי

הצלף], וגם בחו"ל אסור לאכול פרי ערלה, **ואוכל את הקפריסין** [שהם קליפה חיצונית של הפרי], ואין בהם דין ערלה.

שאלה: מדברי רב משמע שהקפריסין אינם פרי, והרי בברייתא משמע שהקפריסין הוא פרי

שואלת הגמרא: **למימרא** [מדברי רב משמע שהוא אומר] **דאביונות פירי, וקפריסין לאו פירי,**

ורמינהו [וקשה על כך מברייתא שאומרת:] כיצד מברכין **על מיני נצפה** [על מיני פירות של פרי הצלף]?

על העלים, ועל התמרות של הצלף, **אומר בורא פרי האדמה.**

ועל האביונות ועל הקפריסין של הצלף, **אומר בורא פרי העץ,** הרי שגם הקפריסין הוא פרי, שהרי מברכים עליו 'בורא פרי העץ', וכיצד אמר רב שאין בקפריסין דין ערלה.

תשובה: רב סובר כדעת רבי עקיבא שקפריסין אינו פרי

עונה הגמרא: **הוא דאמר כרבי עקיבא** [מה שרב אמר שהקפריסין אינו פרי, הוא כדעת רבי עקיבא],

[המשנה בו מובאת דעת רבי עקיבא:] **דתנן, רבי אליעזר אומר: צלף, מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין** [שכל ג' חלקים אלו בעץ הצלף הם בכלל ה'פרי' וצריך לעשר אותם].

רבי עקיבא אומר: אין מתעשר אלא אביונות בלבד, מפני שהוא פרי, רק האביונות הוא בכלל 'פרי' הצלף.

שאלה: אם כן מדוע רב לא אמר הלכה כרבי עקיבא

שואלת הגמרא: **ונימא** [אם הכרעת רב שהקפריסין אינו פרי, הוא על פי דעת רבי עקיבא, מדוע רב לא אמר] **הלכה כרבי עקיבא?**

תשובה: רב אינו מכריע כרבי עקיבא, אלא שבערלה בחו"ל הלכה כדעת המיקל

עונה הגמרא: **אי אמר** [אם רב היה אומר] **הלכה כרבי עקיבא, הוה אמינא** [הייתי אומר שרב מכריע כרבי עקיבא, שקפריסין אינם פרי] **אפילו בארץ** ישראל,

קא משמע לן [לכן רב, לא אמר 'הלכה כרבי עקיבא', אלא רק אמר שבחוץ לארץ אין דין ערלה בקפריסין] מפני שהכלל הוא: **כל המיקל בארץ** בדין ערלה, **הלכה כמותו** בדין ערלה **בחוצה לארץ,** ולכן רק בחוץ לארץ מכריעים כדעת רבי עקיבא שמיקל בקפריסין שאינו פרי, **אבל בארץ** ישראל **לא** הכריע רב שהלכה כרבי עקיבא.

שאלה: מדוע רב לא אמר הלכה כרבי עקיבא בחוץ לארץ

שואלת הגמרא: **ונימא** [אם כך, רב יכל לומר] **הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ,** ואני הייתי יודע שטעם פסק זה הוא מפי **דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ,** ולא הייתי חושב שכך הכריע רב גם בארץ ישראל?

תשובה: בנוסח זה היה מקום לטעות שגם בחו"ל אינו סובר כרבי עקיבא אלא לגבי מעשר ולא לגבי ערלה

עונה הגמרא: **אי אמר הכי** [אם רב היה אומר], **הוה אמינא** [הייתי אומר], **הני מילי** [מה שהלכה כרבי עקיבא שקפריסין אינו פרי, אינו אלא] **גבי מעשר אילן,** שהרי שיטת רבי עקיבא נאמרה לגבי מעשר **דבארץ גופא מדרבנן** [שמעשר פירות האילן גם בארץ ישראל הוא מדרבנן, שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר], ולכן כיון שיסוד הדין גם בארץ ישראל הוא מדרבנן, לכן מקילים בו בחוץ לארץ.

אבל גבי ערלה דבארץ ישראל יסודו **מדאורייתא** [מהתורה], **אימא** [הייתי אומר] **בחוצה לארץ נמי נגזור** [שאף שבחו"ל הוא מדרבנן, כיון שיסוד ערלה מהתורה, אין להכריע בו בחו"ל כדעת המיקל], **קא משמע לן,** לכן השמיע לנו רב במפורש, שלגבי ערלה בחו"ל מקילים בקפריסין ואין בהם דין ערלה.

◆ ◆ ◆

מר בר אשי אכל את הקפריסין שהם הקליפה ואין בהם ערלה [כדעת רבי עקיבא]

מספרת הגמרא: **רבינא, אשכחיה למר בר** [מצא את 'מר' בנו של] **רב אשי, דקא זריק** [שזורק את] ה**אביונות** של ה'צלף' שהיו ערלה, **וקאכיל קפריסין** [ואת ה'קפריסין' הוא אכל].

רבינא שואל את מר בר אשי מדוע אינו אוכל גם את האביונות, שלדעת בית שמאי האביונות הם ספק פרי וספק ירק, וספק ערלה בחו"ל מותר

אמר ליה רבינא: **מאי דעתך** [מדוע אתה מיקל בקפריסין שאין בהם ערלה] **כרבי עקיבא דמיקל,** שרבי עקיבא סובר שהקפריסין הם קליפה ולא פרי, וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל,

אם כן, שואל רבינא, **ולעביד מר** [ויעשה כבודו] **כבית שמאי דמקילי טפי** [שמקילים יותר] וסוברים שגם האביונות הוא ספק פרי, והכלל הוא שספק ערלה בחו"ל מותר?

[המקור שלבית שמאי הוא ספק פרי] **דתנן, צלף, בית שמאי אומרים: כלאים בכרם,** שהצלף הוא מין ירק, ואסור לזרוע ירק בכרם.

ובית הלל אומרים: אין כלאים בכרם, שהצלף מין אילן הוא ומותר לזרוע אילן בכרם.

אלו ואלו מודים שחייב בערלה, כדין אילן, שאין ערלה בירקות.

[בירור בדברי בית שמאי] **הא גופא קשיא** [בדברי הברייתא עצמה יש קושיא], **אמרת** [בתחילה הברייתא אומרת], **צלף בית שמאי אומרים כלאים בכרם, אלמא** [הרי מוכח שצלף] **מין ירק הוא,** ולכן הוא כלאים בכרם, שהרי אילן אינו כלאים בכרם.

והדר תני [ואחר כך בהמשך הברייתא שנינו] "**אלו ואלו מודים שחייב בערלה', אלמא** [הרי מוכח שהצלף] **מין אילן הוא,** ולכן יש בו דין ערלה, הרי זו סתירת בדעת בית שמאי, אם הצלף הוא מין אילן או מין ירק.

[ביאור דברי בית שמאי] **הא לא קשיא, בית שמאי ספוקי מספקא להו** [אם הצלף הוא מין אילן או מין ירק], **ועבדי הכא לחומרא והכא לחומרא** [והם עושים כאן לחומרא וכאן

לחומרא, לגבי כלאים הם מחמירים שהצלף כירק ולכן הוא כלאים בכרם. ולגבי ערלה הם מחמירים שדינו כאילן ולכן יש בו דין ערלה].

[סיום השאלה מדוע לא היקל מר בר אשי כבית שמאי להתיר גם את האביונות] **מכל מקום לבית שמאי הוה ליה ספק ערלה,** וספק ערלה בחו"ל מותר.

[המקור שספק ערלה בחו"ל מותר:] **ותנן: ספק ערלה בארץ ישראל, אסור** [שהוא ספק דאורייתא לחומרא].

ובסוריא [שהיא כיבוש דוד] **מותר,** שספק ערלה בחו"ל מותר, אמנם כיון שסוריא היא סמוכה לארץ ישראל החמירו בה קצת שבספק ערלה אסור לו לצוות לגוי [שמגדל בפרדסו עצי ערלה ועצים שאינם ערלה] שילקוט לו פירות מהשדה, אלא אם הם כבר נלקטו - מותר לו לקנותם מהגוי.

ובחוצה לארץ לא החמירו בזה אלא **יורד** [עמוד ב] **ולוקח** מותר לומר לגוי שילקוט לו מהפרדס שיש בו גם ערלה, **ובלבד שלא יראנו לוקט,** שאם יראה בבירור שלוקט מעצי ערלה, אין זה ספק ערלה אלא ודאי ערלה.

[וזה מה ששאל רבינא את רב אשי למה אינך מיקל ואוכל גם את האביונות, שהרי ספק ערלה בחו"ל מותר, ולבית שמאי יש ספק אם יש הצלף הוא פרי, וממילא יש ספק אם יש בו דין ערלה].

תשובה: אפשר להקל בחו"ל כרבי עקיבא כנגד רבי אליעזר ולא כבית שמאי כנגד בית הלל

עונה הגמרא: **רבי עקיבא במקום רבי אליעזר עבדינן כותיה** [כשיש מחלוקת רבי עקיבא ורבי אליעזר, עושים כמותו], שמקילים בערלה בחו"ל כשיטת המיקל, ולכן מכריעים בחו"ל כרבי עקיבא כנגד רבי אליעזר, שהקפריסין הוא קליפה ולא פרי.

ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, ולכן כשיש מחלוקת בית שמאי ובית הלל, אף שהלכה בחו"ל כשיטת המיקל, אין שיטת בית שמאי 'משנה' להכריע כמותה, ולכן רבינא לא היקל בחו"ל שאין ערלה ב'אביונות'.

✦✦✦

שאלה: מדוע אין ערלה בקפריסין, אף שהוא קליפה, הרי הוא 'שומר' על הפרי, ובשומר יש ערלה

שואלת הגמרא: כיצד היקל רבינא בקפריסין בחו"ל, **ותיפוק ליה** [ותוציא ותלמד שקפריסין חייבים בערלה], **דנעשה שומר לפרי,** שהרי הקפריסין הוא קליפה חיצונית של פרי הצלף, והוא נקרא 'שומר' על הפרי,

[ראיה ששומר חייב בערלה] **ורחמנא אמר 'וערלתם ערלתו את פריו',** ולומדים ממה שכתוב **'את'** לרבות את **הטפל לפריו, ומאי ניהו** [ומה הוא הטפל לפרי] **שומר לפרי,** שגם בו יש דין ערלה, ואם כן מדוע היקל רבינא בקפריסין שאין בו ערלה?

תשובת רבא: קפריסין אינו שומר, כיון שהוא נופל מהצלף כשהפרי נתלש מהעץ

אמר רבא: היכא אמרינן [היכן אומרים] **דנעשה** הקליפה **שומר לפרי,** רק **היכא דאיתיה**

[כאשר השומר נמצא וקיים על הפרי] **בין בתלוש בין במחובר,** ואינו נופל מהפרי גם כאשר הפרי כבר נתלש מהעץ.

ולפי זה **הכא** [כאן] בצלף, **במחובר איתיה** - שהקפריסין קיים בפרי הצלף רק בעוד הפרי מחובר, **אבל בתלוש ליתיה,** שסופו שנופל מהצלף כשהפרי נתלש, ולכן אין לקפריסין דין 'שומר', ואין בו דין ערלה.

שאלה על תשובת רבא: בברייתא מוכח ששומר הוא גם בקליפה שנופלת כשהפרי תלוש

איתיביה אביי, [ברימון יש חלק שנקרא 'נץ' והוא קליפה חיצונית מעל לרימון [כמו קפריסין לפרי הצלף], וה'נץ' אף שאינו אוכל, הרי הוא חייב בערלה מדין שומר, ואף שהנץ של הרימון נופל כשהרימון תלוש].

[ברייתא בה מבואר שה'נץ' ברימון אינו אוכל:] **פיטמא של רמון** [הפרח שבראש הרמון, כעין מה שיש בתפוח] **מצטרפת** לשיעור כביצה, לטומאת אוכלין, שאוכלים מטמאים כשיש בהם שיעור כביצה.

והנץ שלו של הרמון, **אין מצטרף** לשיעור כביצה לטומאת אוכלים.

מדקאמר 'הנץ שלו אין מצטרף' לשיעור כביצה לטומאת אוכלים, **אלמא דלאו אוכל הוא,** ולכן אינו מצטרף.

[משנה בה מבואר שה'נץ' של רימון חייב בערלה:] **ותנן גבי ערלה, קליפי רמון, והנץ שלו. קליפי אגוזים, והגרעינין, חייבין בערלה,** שהתורה ריבתה את הטפל לפרי שיש בו גם דין ערלה, וה'נץ' הוא 'שומר' של הרימון, ולכן יש בו דין ערלה.

והנה ה'נץ' אינו קיים ברימון כשהפרי תלוש [שכאשר ה'נץ' מתייבש הוא נופל מקליפת הרימון], ואף על פי כן דינו כשומר. וכיצד אתה אומר שהקפריסין אינו שומר כיון שהוא נופל כשהפרי תלוש.

תשובה ב של רבא: קפריסין אינו שומר, כיון שהוא נופל מהפרי לפני הבשלתו

אלא אמר רבא, היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי, היכא דאיתיה בשעת גמר פירא [כאשר ה'שומר' קיים בשעת גמר הבשלת הפרי, אזי יש לו דין של שומר], **האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא** [ולכן אין לקפריסין דין שומר, כיון שהקפריסין אינם קיימים בפרי הצלף בשעת הבשלת הפרי, שכשמגיע סמוך לבשולו הוא נופל ממנו].

[שאלה על תשובת רבא, ממה שאומר רב נחמן שקליפת התמרים החיצונה שנופלת לפני הבשלת הפרי נקראת 'שומר']

שואלת הגמרא על דברי רבא: **איני** [האמנם], וכי קליפה שנופלת לפני הבשלת הפרי, אין לה דין שומר, **והאמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוה: הני מתחלי דערלה** [קליפה חיצונית של התמרים שנופלת לפני הבשלת הפרי (קליפה זו היא כמו ה'קפריסין' בצלף)], אם הם ערלה **אסירי, הואיל ונעשו שומר לפירי,** ויש ערלה ב'שומר'.

ושומר לפירי אימת הוי בכופרא - וקליפה זו נמצאת בתמרים קודם הבשלתם, **וקא קרי ליה שומר לפירי,** הרי שגם קליפה שנופלת לפני הבשלת הפרי, נקראת 'שומר'.

[תשובה: רב נחמן סובר כדעת רבי יוסי שפירות בתחילת גידולם נקראים 'פרי', ולכן קליפתם נקראת שומר. ורבא סובר כרבנן שפירות בתחילת גידולם אינם נקראים 'פרי', ולכן קליפתם לא נקראת שומר]

עונה הגמרא: **רב נחמן, סבר לה כרבי יוסי,** שפירות בתחילת גידולם נקראים 'פרי' ולכן קליפת התמרים שנופלת לפני שהפרי בשל, יש לה דין 'שומר' כיון שהתמר כבר נקרא 'פרי' אף לפני הבשלתו,

[דעת רבי יוסי הפרי נקרא 'פרי' גם לפני הבשלתו] **דתנן, רבי יוסי אומר: סמדר** [ענב בתחילת גידולו, לפני הבשלתו] **אסור** אם הוא ערלה, **מפני שהוא פרי.**

ופליגי רבנן עליה, והם סוברים בשלב זה ה'פרי' עדיין אינו נקרא 'פרי', ואין בו דין ערלה.

ורבא שאמר שהקפריסין אינם 'שומר' כיון שהם קליפה שנופלת כשהפרי לא בשל, סובר כרבנן שפרי לא בשל, אינו נקרא 'פרי', וממילא הקליפה של התמרים [ה'מתחלי'] וכן הקליפה של הצלף [קפריסין] שנופלים בשלב שהפרי לא בשל, אין להם דין של 'שומר'.

[דחיית התשובה: מחלוקת רבי יוסי ורבנן היא רק בענבים, אבל בשאר הפירות רבנן מודים שפרי שאינו בשל נקרא 'פרי', ולגבי 'שומר' קליפה שנופלת כשהפרי לא בשל לא נקראת 'שומר']

מתקיף לה רב שימי מנהרדעא, ובשאר אילני חוץ מן הענבים **מי פליגי רבנן עליה,** והרי במשנה בשביעית מוכח שרבנן אומרים ש'סמדר' שהוא תחילת גידול הענב, אינו 'פרי', ובשאר הפירות הם אומרים שכבר מתחילת גידול ה'פרי', יש לו דין 'פרי'.

[משנה בשביעית, ממתי ה'פרי' נקרא 'פרי':] **והתנן, מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית,** שאסור להפסיד פירות שביעית, והמשנה מבארת ממתי אסור לקצוץ אילנות שמתחיל לגדול בהם פירות.

[דעת בית שמאי] **בית שמאי אומרים: כל האילנות משיוציאו** - כאשר מתחיל הפרי לצאת ולגדול באילן.

[דעת בית הלל] **ובית הלל אומרים: החרובין, משישרשרו** [לאחר שהחרוב מתחיל לגדול וכבר נראה באילן כמין שרשרות של חרובין].

והגפנים, משיגרעו [כשהענבים גדלו בשיעור 'גרוע', והגמרא בהמשך מסבירה מה הוא שיעור זה].

והזיתים, משיניצו [משעה שגודל עליהם ה'נץ'].

ושאר כל האילנות, משיוציאו פירות.

[ביאור דברי בית הלל, 'והגפנים משיגרעו':] **ואמר רב אסי, הוא 'בוסר', הוא 'גרוע', הוא 'פול הלבן',** ששלשת אלו הם אותו שיעור,

ומבררת מיד הגמרא, **פול הלבן, סלקא דעתך** [עולה על דעתך], והרי פול הלבן הוא בקטניות, ואנו דנים על גפנים, וכיצד אומר רב אסי שבוסר ופול הלבן הם דבר אחד.

ומבארת הגמרא: **אלא אימא, שיעורו כפול הלבן,** שהשלב הנקרא 'גרוע' הוא כאשר הענב לאחר תחילת גידולו וכבר יש בו פרי שהוא 'בוסר', ושיעורו כפול הלבן.

[בית הלל סוברים שרק 'בוסר' נקרא פרי, כדעת רבנן. ולא כדעת רבי יוסי שתחילת הגידול כבר נקרא פרי:] **מאן שמעת ליה דאמר, בוסר אין, סמדר לא** [מי שמעת שאומר שרק מהשלב שהענבים 'בוסר' הם נקראים פרי, ולא לפני כן כאשר הם נקראים 'סמדר' בתחילת גידולם], זו היא דעת **רבנן** החולקים על רבי יוסי, שלשיטתו אפילו 'סמדר' שהוא תחילת ההבשלה נקרא פרי.

[ואעפ"כ לגבי שאר הפירות אומרים בית הלל שמתחילת גידול הפרי הם נקראים 'פרי':] **וקתני, שאר כל האילנות, משיוציאו.**

הרי שלדעת רבנן, בכל הפירות חוץ מבענבים [וחרובים וזיתים], הפרי נקרא 'פרי' בתחילת גידולו, [ולכן אסור לקצוץ את האילנות מאז שהפרי מתחיל לגדול בהם], ואעפ"כ לגבי 'שומר' הם סוברים שאין לקפריסין [שהוא קליפה חיצונית של הצלף] דין שומר, כיון שהוא נופל בתחילת גידול הפרי, ואף שהפרי נקרא כבר 'פרי' בתחילת גידולו.

תשובה ג של רבא: קפריסין אינו שומר, כיון שאם לוקחים אותו מהפרי, הפרי לא 'מת'

אלא אמר רבא, היכא אמרינן דהוי [היכן אומרים שהקליפה היא] **שומר לפרי, היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא** [במקום שאם תקח את ה'שומר', הפרי ימות ויתייבש], **הכא כי שקלת ליה לא מיית פירא** [וכאן בקפריסין אם תיקח אותם מהפרי, הפרי לא ימות, ולכן אין לקפריסין דין שומר].

[הוכחה שצלף לא 'מת' כשלוקחים ממנו את הקפריסין, בשונה מה'נץ' ברמון:] **הוה עובדא** [וכך היה מעשה], **ושקלוה לנץ דרמונא** [שלקחו מהרמון את ה'נץ'], **ויבש רמונא** [והרמון התייבש], ולכן ל'נץ' יש דין שומר.

ושקלוה לפרחא דביטיתא [ולקחו את הפרח מהאביונות, כלומר את הקפריסין מהאביונות], **ואיקיים ביטיתא** [והאביונות לא מתו].

הכרעת ההלכה, ערלה בקפריסין, וברכתם

(והלכתא כמר בר רב אשי, דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין, שהקפריסין אין להם דין פרי ואין להם דין שומר.

ומדלגבי ערלה, לאו פירא נינהו, לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו, ולא מברכינן עליה בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה).

✦ ✦ ✦

ברכת הפלפלים

האוכל **פלפלי,** מה מברך עליו?

[דעה א:] **רב ששת אמר: שהכל.**

[דעה ב:] **רבא אמר: לא כלום,** שאין לזה שם 'אכילה'.

ואזדא רבא לטעמיה [והולך רבא לשיטתו], **דאמר רבא, כס** [(אכילה שלא כדרכה נקראת 'כסיסה')] **פלפלי ביומי דכפורי** [האוכל פלפלים ביום כפור], **פטור** מכרת.

וכיוצא בזה אמר רבא: **כס זנגבילא ביומא דכפורי** [האוכל זנגביל ביום כפור], **פטור** מכרת.

[קושיא על דעה ב: כברייתא מבואר שהפלפל ראוי לאכילה]

מיתיבי, היה רבי מאיר אומר: נאמר בפסוק, 'וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו', ויש לשאול בביאור הפסוק, **ממשמע שנאמר 'וערלתם ערלתו את פריו', איני יודע שעץ מאכל הוא, אלא מה תלמוד לומר 'עץ מאכל'?**

להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, שיש ערלה גם בעץ שיש לעץ עצמו ולפרי אותו טעם, ולכן נאמר שוב בפסוק 'עץ מאכל'.

ואיזהו עץ שטעם עצו ופריו שוה?

זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה.

ועוד לומדים מפסוק זה, ממה שנאמר לגבי ערלה שחיובה מהתורה בארץ ישראל שהיא נוהגת גם בפלפלין, **וללמדך** בא הכתוב **שאין ארץ ישראל חסרה כלום,** ויש בה אפילו פלפלין [שטעם עצו ופריו שוה] **שנאמר 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה'.**

הרי מפורש בברייתא שיש דין ערלה בפלפלין ומוכח שהוא פרי, וכיצד אתה אומר שהאוכלו אינו מברך, וכן שהאוכלו ביום כפור אינו חייב כרת.

[תשובה: יש הבדל בין פלפל רטוב ליבש]

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהפלפל ראוי לאכילה, מדובר **ברטיבתא** [פלפל רטוב ולח], **הא** - מה שנאמר שהפלפל אינו ראוי לאכילה, מדובר **ביבשתא** [פלפל יבש, שהוא אינו ראוי לאכילה, ואין לו שם מאכל].

האוכל זנגויל ביום כפור פטור

אמרי ליה רבנן למרימר: כס [האוכל] **זנגבילא ביומא דכפורי, פטור** מכרת, מפני שאין ה'זנגביל' ראוי לאכילה ואינו נקרא 'מאכל'.

[שואלת הגמרא:] **והא אמר רבא, האי המלתא דאתיא מבי הנדואי** [מאכל עם זנגביל שבא מבין הכושים], **שריא** [מותרת] באכילה, ואין בה איסור מצד בשול עכו"ם או בליעות של מאכלי איסור, **ומברכין עליה בורא פרי האדמה,** הרי שהזנגביל ראוי לאכלה ומברכים עליו.

[עונה הגמרא:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהזנגביל ראוי לאכילה, מדובר **ברטיבתא** [זנגביל רטוב ולח], **הא** - מה שנאמר שהזנגביל אינו ראוי לאכילה, מדובר **ביבשתא** [זנגביל יבש, שהוא אינו ראוי לאכילה, ואין לו שם מאכל].

✦✦✦

ברכת חביץ קדרה ודייסא

חביץ קדרה [מאכל העשוי מקמח שמן ודבש שעושים מהם תבשיל מגובש כמו דייסה] **וכן דייסא** [להלן מבואר כיצד עושים דייסא זו], מה ברכתם?

רב יהודה אמר: שהכל נהיה בדברו.

רב כהנא אמר: בורא מיני מזונות.

[ביאור: דייסא היא וודאי מזונות, והמחלוקת היא בדייסא שיש בה דבש]

בדייסא גרידא [בדייסא לבדה] העשויה מחטים כתושים במכתשת, ומבושלים לדייסה, **כולי עלמא לא פליגי דבורא** [כולם לא נחלקו ומודים שברכתו] **מיני מזונות.**

כי פליגי, בדייסא כעין חביץ קדרה [דייסא העשויה מחיטים כתושים עם דבש, ומבושלים בקדירה].

רב יהודה אמר: שהכל, סבר, דובשא עיקר [הדבש הוא העיקר במאכל זה, וממילא ברכתו שהכל].

רב כהנא אמר: בורא מיני מזונות, סבר, סמידא [הסולת] **עיקר** במאכל זה, וממילא ברכתו מזונות.

[הכרעת רב יוסף שברכתו מזונות]

אמר רב יוסף: כותיה דרב כהנא מסתברא, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו [אמרו שניהם], **כל** מאכל **שיש בו** [שמעורב בו] **מחמשת המינין, מברכין עליו בורא מיני מזונות,** ואפילו אם אינם הרוב בתערובת.

◆◆◆

ברכת דבר שמעורב בו מחמשת מיני דגן

גופא, רב ושמואל דאמרי תרוייהו, כל מאכל **שיש בו** [שמעורב] **מחמשת המינין, מברכין עליו בורא מיני מזונות.**

ברכת דבר שהוא מחמשת מיני דגן

ואיתמר נמי [ועוד נאמר], **רב ושמואל דאמרי תרוייהו, כל שהוא** [עצמו] **מחמשת המינין, מברכין עליו בורא מיני מזונות.**

[החידוש בשני מאמרים אלו]

וצריכא, דאי אשמעינן [אם רב ושמואל היו משמיעים לנו את מאמר] **'כל שהוא'** מחמשת המינים מברכים עליו מזונות, **הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה** [הייתי אומר שמברכים מזונות רק על מיני הדגן כשהם בפני עצמם], **אבל על ידי תערובות לא,**

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ו
דף לז-מג

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון יד שבט תש"פ - עד שבת קודש פרשת יתרו כ שבט תש"פ
דף היומי מסכת ברכות דף לז עד דף מג

הנושאים המרכזיים:

דף לז

- ברכת האורז [ברכה ראשונה. ברכה אחרונה]
- מאכל שיש בו מעט מחמשת מיני דגן
- ברכת חביצא (פרורי לחם מבושלים)
- הפרשת חלה מדברים שאין להם שם לחם [טרוקנין. טריתא. לחם העשוי לכותח]

דף לח

- כובא דארעא [ברכתו. אם יוצאים בו יד"ח מצה]
- ברכת דבש תמרים ומי פירות
- ברכת 'טרימא' (פרי מרוסק)
- ברכת 'שתיתא' (קמח מתוק עם שמן מים ומלח)
- נוסח ברכת הלחם ['מוציא' או 'המוציא']
- ברכת השלקות (ירקות מבושלים]

דף לט

- ברכת לפת חתוכה לחתיכות קטנות
- ברכת תבשיל של לפת שיש בו הרבה קמח לדבק
- ברכת מרק [מי ירקות מבושלים. מי שבת]
- הברכה והבציעה [מתי בוצע. שלם או גדול. שלם או חשוב. בשבת ובפסח]

דף מ

- הפסק בין המוציא לאכילה
- מאמרי רבא בר שמואל משום רבי חייא [הכנת מלח או לפתן. כיצד מי רגלים כלים. אכילת מלח ושתיית מים]
- עניני בריאות [שתיה אחרי האכילה. עדשים. חרדל. דגים קטנים. קצח].
- בירך ברכה אחרת [שהכל על פת ויין. משנה ממטבע. בריך רחמנא]
- ברכת שהכל [כמהין ופטריות. 'נובלות']
- הקלין שבדמאי [נובלות תמרה. מעשר בהפקר שעשאו גורן]

דף מא

- על מה מברך בב' מינים שברכתם שווה
- את מה מקדים בב' מינים שאין ברכתם שוה
- ברכה על מאכלים באמצע הסעודה [ללפת. למזון ושובע. לקינוח].

דף מב

- ברכת פת הבאה בכיסנין
- גדר סיום הסעודה [סילוק האוכל, השולחן. דעת בעה"ב. הרגיל בשמן. מים אחרונים]
- יין שלפני המזון או שבתוך המזון אם פוטר יין שלאחר המזון
- אם אחד מוציא את חבירו בברכה [בהסיבה או בישיבה. באמצע הסעודה. ניזול וניכול במקום פלן. בפת וביין]

דף מג

- מוגמר [מי מברך עליו. מאימתי מברכין עליו. ברכתו]
- ברכת מינים שונים [שמן אפרסמון. מיני בשמים. ריח פירות. ברכת האילנות]
- ה' מאמרים של רב זוטרא בר טוביה בשם רב [מקור ברכת הריח. בחורי ישראל יתנו ריח כלבנון. לכל אחד יפה אומנתו. אבוקה וירח לצאת יחידי בלילה, הלבנת פנים]
- סדרי קדימה [שמן והדס. שמן ויין]
- ששה דברים שהם גנאי לתלמיד חכם

קמ"ל כל שכן. דלמע"ג דכולהו ממד מינ' בעינן לי'הוי מממקם הממינין ואי לא לא לג' מברכינן עלי'ה בורא מיני מזונות: **זורו.** מי"ל: **זוחן. למעשה קדרה.** בלבה שמבכרין על מעשה קדרה של ממקם מינין: **כרכה אחת מעין ג'.** כשלהי פרקין (דף מה.) מפ' לה על הממחיס כו': **זאורו זאו מעשה קדרה.** דקל מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לבדה אחת: **אלו הן מעשה קדרה.** לענין ברכה: **חיקה טרגים וזיו ועדסן.** מפרש להו במיועד קטן (א) (פ"ש יב.): **חיקה.** חטי למתבני בחטיחא חדא לתרתי: **טרגים.** חדא לחלת: **זיו.** חדא לחבצע: **עדסן.** חדא לחמוס: **הא מני.** הך מתניתא דקתני זורו למעשה קדרה כי יוחנן בן נורי: ס"ג **אלא רבנן זא ורבנן זא** (דף מה.). וס"ג **אלא רבנן זא ורבנן זא היא.** ומפרש לה: **אלא זאו אלו רבנן היא.** וקתני במ"ע ומיותמל דבר ומשמל: **הא רבי יהודה הוא.** הא דקתני זורו מיני דלעיל ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפירקין (דף מ.). **לעיכה** שלבך ליקות זורו מיני ממיחס למעין דלזעיקה מינהו זורו מיני דלעיל. ולרבנן גן דלעיל בין ירקות בפה"ע ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: **ולא לוט.** כלומר אין טעון מברכות פירות לארץ ישראל ולא לוט שלא בפני עצמן (ב) שהרי שלמות בשבעת המינין (ג) שהרבה זב מן התמרים: **קפן וצירך.** לאחמיכון: **משמו.** אל ס"ג: ולא **בורא נפשות רבות וחסרונם.** (ד) כמו לחם ומיס שאי אפשר בלא הסס (ה) ועל כל מה שבעולם להחיות בהם נפש כל מי שלומר על כל מה שבעולם שגם הם לא נבראו אלא להועיל לאדם כגון מי בעולמים וכיוצא בהן ומפיים לחמה ד' מי בעולמים:

אם הפרוסות קיימות. יש מפרשים דהייט כשהסהם אינו שרוי במים כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא יטבל: **רש"י פי' אורז מ"ל.** וי"ט מפרש"י ר"ח ולהאי פירוש י"ט לפרק דזומן הייט ושמואל. נמורז **תיובתא דרב** אל תזומן לג' זוי מיומנת ולאפקר דהוי הלבמה כומייהו ולג מברכין עליה בורא מיני מזונות: **הכוסם** חטה צריך לברך עליה **בורא פרי האדמה.**

שהרי לפילו בקמחו דמיני ממינין לעיל (ה) מברכין עליה בפה"ע ולרב נחמן ג"ל מכי מסום דמקמי מברכין עליו בפה"ע על המחיס ועל ז' ממיני ומיהו בלאמריי ים לספק מאי מברכין על המחיס ועל הכלכלה ומפיים על הלחמה ועל פרי האדמה ולג לחמכון ברכת על המחיס ועל הכלכלה ולג היכי לדבירן לעיי"ה ברישא קודם לחילה ועל פרי האדמה מזונות ול"ת הגיס במחזור שלו על פרי האדמה ועל פרי האדמה כו' ומזר בו ולג לחמכון בשום מקום לך ברכה לבקמן (דף מד.). מפרש ברכה אחת מעין ג' ומקמר במחמש המינים על הלחן ועל המחיס ועל ז' ממיני על הלחן ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לג הזכיר ועוד מדקתמר הכא על הכוסם לא הזכיר ועוד מכבך בורא מיני מזונות ומקמר בהלא"ה טחו ואפלו פת עד שם אין הפרוסות קיימות אחת מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין אחת ומדלא קתני הכא גבי כוסם אחטה מבבך לאחריו ברכה אחת מעין אלא ש"מ דבכוסם ליכא ברכה לאחריו מעין ג' וה"ק בקמר כל שהות מין דגן ולא עשאו פת וכו' ומכניס לומיה ברכה אחת מעין ג' מיידי בעבדינהו כעין דייקת[ג] למכיפא מי מלילתו אבל בכוסם אם אחטה מי ללא משיבא מלילתו כ"כ אע"ג דהיי מן ממש במיניס אינו מבבך לאחריו ברכה אחת מעין אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הכ"ל שם לספק [ס]שמא מכניס מיידי ליה בהסוח מחומס בדבש (שם). **מבי הנדראי.** מאכל טוב (שם). **שריא.** ואין בו משום ביטולי בכורים, שאוכל כמות שהוא אבל אם לא משום ביטולי בכורים, ומתקלמי אין בו משום ביטולי בכורים ש"מ דלך מלילתו בכשהוא מר (שם). עד כאן

שייך לעמוד קודם.

ובלבד שלא יראנו. ימחלל בכשהוא נוקט מן הערלה (כלומר ממה שהוא מפסק ערלה. ר"ת). **והא דתניא** בפ"ק דמס' ערלה: **אין מברכין על האילן אלא אחת לשלשים.** ומתחמא שמברכין עליו בשעת הנטיעה ובשעת הקצירה ובשעת האכילה ולא לספק (שם). משתיצאו. מתלת שעלין (שם). **מיני ירקות** (שם). **משיצרנה.** משנבלעו הענבים קלת ותקפלו ניטיל ונקמן מפרש ישעור כשל בלבן (פסחים נג.). משתיצאו. משנבלל הגן שליהן והוא כגון מתחלל ויהיה לו (לגרל) כשנמוש של גמן כשלן שלקלף ואכן שלו אין (שם). **הוא בזמר הוא גרידע הוא פול הלבן.** לאמר כל כיכל ואכן לו נוקר לו ניהוש שלבה חלל ניקה, נוקר הגן בניהוש (ג"ל), כשאת כניקס אמיס לגוקר (שם). **פול הלבן ס"ד.** לא כשנמוש קיימת (שם). **מאן שמעת ליה.** אמן אנא דשמעת לקמקר מלקמיע בכיכי הוה ליה לאמר נוקר הוה ליה פירי, אלא מלקמיע משקיעיכו, דכיהו נוקר, אלמא כשנמוש קיימת ג"ל, דכגון הוא, ונקמני לעיל (שם). **בשלר לאוכלים.** הא דיכ לאכל אלא נוקר הוא נרוע נקט הכא משום דלא מיתמ ניהוש כיהו שלו (שם). **כשם שאין מברך** וכ' יוכי הוא (שם). **כשם שלפלפל.** אין זה יוכל הלמת לאכול (שם). **אין זה בכלל** אכילתו (ירושה שם). **זה הפלפלין.** אלמא מאכל קלי ליה (שם). **היכיר בעירלה.** אין לאכול אלא (שם). **לפי שאין** מיכיר בעירלה. אין ירקות אלא כשהן רכין ומתקלקלין אם אין מברכין עליהן מיד (שם). **ומתקלמי אין** בו משום ביטולי בכורים ש"מ דלך מלילתו בכשהוא מר (שם). עד כאן

שייך לעמוד קודם.

אורז ודחוק. מיני קטניות הן (ר"ח יב.) **אורז** דומה לחטה, ודחוק מלי"ש לו שיקל"ש (כתי"ו). **הבוסס.** כל אכילה שלא כדרכה קרי בוסס (תוליו פו.).

מוסף רש"י

מנ"ל. דאמר: **פנ"ע.** סרג של דחוק.

מוסף תוספות

א. כלומר בא דנפשות וכל מה שהם חסרים. **ומיו.** כמלים. ב. לפי שאין בו לא כלכלה ולא מחיה ולא מזון. רשב"ם. [ג]אינו דומה לשאר פירות הנזכרים בפסוק, שהן בחיותן נאכלין, אבל חטה אין דרכן של בני אדם לכוססה אלא המיעוט לבורכך מקרה. שם נקמן מג. ג. ובשלינהו. דרדאי יש בו מזון. ספר המלחם שפר. ד. לפי שהכוסס אין בו מזון. ספר המלחם בברכות אחרונה. תוס' רש"ש. ה. פי' מלקוטי רבן גמליאל דמברכין על כל שבעת המינין לבסוף ג' ברכות אית לי' נמי דמזמנין עליהם. רשב"ם. ו. לא להוציא את האחרים אלא להוציא את עצמו בלבד. שם. ז. ותזורו דזומנו לעולם. תוס' ר"י אלקלאן. ח. [ד]ר"ת לא אמר אלא להוכיח ששיתה בקביעות אבל כמלא לגמרי לא היה מברך לברך ג' ברכות. שם.

רבינו חננאל

[ה]כוסס את החיטה מברך בורא פרי האדמה. וכן באורז. בישלו לחיטה בורא מיני מזונות. ודווקא דמתברי באסיתא אבל בישלו בעיניהו בורא פרי האדמה. בישלו לאורז שהכל. ולבסוף, בחטה ברכה אחת מעין שלש ואורז ולא כלום). **והתניא אלו הן** מעשה קדרה טרגים **סולת** זיתין וערסן ואורז הא מני רבי יוחנן בן נורי היא דתניא רבי יוחנן בן נורי אומר אורז מין דגן הוא וחייבין על חמוצו ברת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה ואינה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג' הכוסס את האורז מברך עליו ב"פ האדמה טחנו אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ר' יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן היא ותיובתא דרב ושמואל ותיובתא: אמר מר הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה ר' יהודה והא רבנן דתנן ר' יהודה ורבי יוסי אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר ברכה אחת מעין שלש אמר מר הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא לבסוף ולא כלום אמר רב ששת לא קשיא הא ר"ג והא רבנן דתניא זה הכלל כל שהוא משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר בחריך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים רבי יהודה אומר משמו משבעת המינים ולא

מאי מברך בסופה רבי ירמיה אמר לג אלגיש אלא מן יומא וכו'[ד]: **נתן** ר"נ רשות לר' עקיבא לברך. אמור כמו שהיה מוכר וס"ת לר"ע הא ק"ל (ס) דלפין מזמנין על הפירות וי"ל דר"ג היה אומר מברך על כל ז' מינין ג' ברכות[ה] וכי קיימ ר"ע מעין ג' לעלמו דוקא[ו] דקי"ל מין מזמנין על הפירות ותמרים המסוגלין ברכה לו אחד לעלמו ואי לר"ע דתמר ג' ברכות אלמות וס"ל דמזמנים על ז' המינים אי פ"ע דבכה טעמא הוא ס"ל[ז] יתמו[ח] וס"ל יחמוץ לעולם וי"ל דלעולם אלא שאי אפשר כלל בז' מיני המזונות אלא בשלשה מהם ואי"ל דלעולם אלא שאפשר בקביעות רק מלא בכזית ברכה אחת מעין שלש משום מקום: [ט]ועיין תוס' ס"ה ד"ה מן:

לוגמיו מוזה ר"ג[ו] דלמ"ל וכי ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש משום מקום: [י]ע"ע תוס' ספמים ס"ה ד"ה מן:

מבילה

ג) ר"ח זיתיב. ד) ספמים ה. קיד. ה) תוספתא פ"ד ה"א, ג) [ערכין ל:], ו) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ז) [תולין קו. וע"ש בתוד"ה וה"מ], ח) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ט) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], י) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], כ) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ל) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], מ) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], נ) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ס) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ע) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], פ) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], צ) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ק) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ר) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ש) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ת) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], א) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ב) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ג) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ד) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ה) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ו) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם], ז) [ע' ב"ש ועיין ר' יוסנן ש"ם שם

חביצא דאית ביה פרורין. פרש"י כמו שגלייקו"ק (א) וע"ת ומסגיעי לעיל בזמן שהפרוסות וכו' אין הפרוסות קיימות לג יכרך עליהן המוציא אע"ג דלית ביה כזית ויש"ל דכי יוסף מפרש ליה הפרוסות קיימות היינו בכזית ואין הפרוסות קיימות בשאין בהן כזית וכן מפרש נמי בירושלמי וע"ש ואין מדמה רב יוסף פרורי מנחות לפרורי מציעה (ב) וי"ל כיון שנתגבן בשמן כמצטבלו ומשו' מקשה לתניא קשה לקטן מכולן כזית דקאי אממעשה המיניו ולפ שמנחות כמו שאפרש והכא (ג) נמי לא מייירי בשנתגבלו ומשו' מדמה למציעה שהוא מגובל לכך ע"ל מציעה היינו פרורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי מלב כמו מציעה דתמרי (ד) שכן נדבקין:

היה עומד ומקריב מנחות. פרש"י בעל הבית המנדב ממנה ודוחק גדול הוא להיות עומד ומקריב ממש בכהן המקריב וכן ליפשוטו נמלוך ממש להכהן קמי' (ה) ונראה בכהן העומד להקריב לשמן ממנחתו ומכאן וכ"ש מהמנחות שמעורבות בשמן שהן כל כך מעורבות בשמן שאין נראות כלל ולא נשתנו כלל ומיהו אפשר דלא בעי שיהא בשמן כל כך שיהא נראה ולא נשתנה כלל ולא נתבטלו לגמרי ולא נתעכלו בשמן כמו בחלות ורקיקי מצה שמרורה ומכאן ואילך מצינו לפרש בכל מקום שנתבטלו לגמרי ואין נראות כלל ולא נשתנו כלל ומיהו אפשר דלא בעי שיהא בשמן כל כך שיהא נראה ולא נשתנה כלל ולא נתבטלו לגמרי

הגמרא הביאה שני מאמרים של רב ושמואל. מאמר אחד: כל דבר שהוא מחמשת מיני דגן ברכתו 'מזונות'. ומאמר שני: כל מאכל שמעורב בו מחמשת מיני דגן, ברכתו 'מזונות'.

בטעם שצריך את שני מאמרים אלו ביארה הגמרא, שאם היו אומרים את המאמר שכל שהוא עצמו מחמשת מיני דגן ברכתו 'מזונות', הייתי אומר שדבר שרק מעורב בו ממיני דגן, אין ברכתו 'מזונות'. **קא משמע לן** [לכן השמיעו לנו] את המאמר השני, **כל שיש בו** מחמשת מיני דגן, שגם דבר שרק מעורב בו מחמשת מיני דגן, ברכתו 'מזונות'.

אם 'רב ושמואל' היו אומרים רק את המאמר שעל דבר שמעורב בו מיני דגן מברכים 'מזונות'. היינו אומרים, שעל דבר שמעורב בו אורז אין מברכים 'מזונות', אבל על אורז לבד מברכים 'מזונות'

ואי אשמעינן כל שיש בו - אם רב ושמואל היו משמיעים לנו רק את הדין שדבר שמעורב בו מיני דגן ברכתו מזונות, **הוה אמינא** [הייתי אומר], **כל שיש בו** [שמעורב בו] **חמשת המינים** [חמשת מיני דגן] **אין** [כן, ברכתו מזונות].

אבל דבר שמעורב בו **אורז ודוחן, לא** [אין ברכתו מזונות], **משום דעל ידי תערובת,** [שאורז אינו חשוב כחמשת מיני דגן ולכן כשהוא מעורב במאכלים אחרים אין מברכים עליו מזונות],

אבל איתיה בעיניה [אבל כאשר המאכל אינו בתוך תערובת אלא הוא נמצא בפני עצמו], **נימא אפילו אורז ודוחן נמי** [נאמר שאפילו על אורז או דוחן] **מברכין עליו בורא מיני מזונות,**

לכן השמיעו לנו רב ושמואל שרק על חמשת מיני דגן מברכים מזונות ולא על אורז ודוחן [אפילו כשאינם בתערובת]

קא משמע לן [לכן רב ושמואל אמרו גם את המאמר 'כל שהוא מחמשת מיני דגן מברכים עליו מזונות'], כדי שנדע ש**כל שהוא מחמשת המינים הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות, לאפוקי** [להוציא] **אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה** [שאפילו אם הם בפני עצמם בלא תערובת דברים אחרים], **לא מברכינן** [אין מברכים עליהם] **'בורא מיני מזונות'.**

שאלה א' על דברי רב ושמואל: והרי בברייתא משמע שמברכים על אורז ברכת מזונות

שואלת הגמרא: **ואורז [ודוחן] לא מברכינן** [אין מברכים עליהם] **'בורא מיני מזונות'?**

והתניא [והרי שנינו בברייתא:] **הביאו לפניו פת אורז, ופת דוחן, מברך עליו תחלה וסוף, כמעשה קדרה** [כתבשיל מחמשת מיני דגן].

[ביאור ההוכחה מהברייתא] **וגבי מעשה קדרה תניא, בתחלה מברך עליו 'בורא מיני מזונות', ולבסוף מברך עליו 'ברכה אחת מעין שלש'.** הרי שאורז שברכתו כמעשה קדירה, ברכתו מזונות.

תשובה: אין כונת הברייתא שברכת האורז מזונות

עונה הגמרא: מה שהברייתא אומרת שמברך על האורז כמעשה קדירה, אין הכונה שברכת האורז כברכת מעשה קדירה ['בורא מיני מזונות'], אלא **כמעשה קדרה, ולא כמעשה קדרה.** [והגמרא מבארת] **כמעשה קדרה, דמברכין עליו תחלה וסוף** [שצריך לברך על האורז לפני האכילה ולאחר האכילה], **ולא כמעשה קדרה,** [אך הברכה שמברכים על האורז אינו כברכת מעשה קדירה], **דאילו במעשה קדרה בתחלה** [מברך עליו] **'בורא מיני מזונות', ולבסוף** [מברך עליו] **ברכה אחת מעין שלש. ואילו הכא** [כאן באורז] **בתחלה מברך עליו 'שהכל נהיה בדברו', ולבסוף** [מברך עליו] **'בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא'.**

שאלה ב' על רב ושמואל: בברייתא מבואר שאורז הוא 'מעשה קדירה', [וברכתו מזונות]

שואלת הגמרא: **ואורז לאו מעשה קדרה הוא,** וכי לעניין ברכות אין הוא בכלל ההגדרה של 'מעשה קדירה' שברכת מזונות?

והתניא, אלו הן מעשה קדרה שברכתם מזונות: תבשילים שהכין ממיני דגן או מאורז, כגון מ**חילקא** [מגרעיני חיטה שבורים במכתשת, לשתים], **טרגיס** [חיטים שבורים לשלש], **סולת** [קמח חיטה ללא פסולת], **זריז** [חיטים שבורים לארבע], **וערסן** [חיטים שבורים לחמש], **ואורז.**

תשובה: ברייתא זו היא דעת רבי יוחנן בן נורי

עונה הגמרא: **הא מני** - ברייתא זו שמבואר בה שיש לברך על אורז מזונות, היא דעת **רבי יוחנן בן נורי היא,** הסובר שאורז הוא מין דגן.

דתניא, רבי יוחנן בן נורי אומר: אורז, מין דגן הוא, וחייבין על חמוצו כרת [האוכל בפסח אורז חמץ חייב כרת], **ואדם יוצא בו** [באורז שלא החמיץ] **ידי חובתו** [חובת אכילת מצה] **בפסח,** כיון שהאורז לשיטתו הוא מין דגן [ולכן הוא סובר גם שברכת האורז 'מזונות'].

אבל רבנן לא סוברים שהאורז הוא מין דגן, ולשיטתם אין חייבין על 'חימוצו' כרת, ואין יוצאים בו ידי חובת מצה בפסח, וכן ברכתו אינה 'מזונות'.

שאלה ג': בברייתא מבואר שברכת האורז מזונות, ומוכח שהברייתא היא לדעת רבנן

שואלת הגמרא: **ורבנן לא** סוברים שברכת האורז 'מזונות', **והתניא** והרי בברייתא דלהלן [שתחילתה עוסקת בברכת החטה וסופה בברכת האורז] מבואר שלדעת רבנן מברכים מזונות על אורז,

[תחילת הברייתא על ברכת החיטים]

הכוסס את החטה [האוכל חיטה חיה בלא בישול או אפיה] **מברך עליה 'בורא פרי האדמה'.**

טחנה [טחן את החטה ועשה ממנה קמח], **ואפאה** [לש את הקמח עם מים, ואפה ממנו פת], **ובשלה** [לאחר האפיה בתנור בישל את הפת במים], **בזמן שהפרוסות קיימות** [שהפת לא נימוחה בבישול], **בתחלה מברך עליה 'המוציא לחם מן הארץ', ולבסוף מברך עליה שלש ברכות** [ברכת המזון].

אם אין הפרוסות קיימות [שהם נימוחו בבישול], **בתחלה מברך עליה 'בורא מיני מזונות', ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש** [ברכת 'על המחיה'].

[המשך הברייתא על ברכת האורז]

הכוסס את האורז [האוכל אורז חי בלא בישול או אפיה], **מברך עליו 'בורא פרי האדמה'.**

טחנו [טחן את האורז ועשה ממנו קמח], **אפאו** [לש את הקמח אורז עם מים, ואפה ממנו פת], **ובשלו** [לאחר האפיה בתנור, בישל את הלחם אורז במים], **אף על פי שהפרוסות קיימות** [שהם לא נימוחו בבישול], **בתחלה מברך עליו 'בורא מיני מזונות', ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש** [על המחיה].

[הוכחה שברייתא זו היא דעת רבנן]

מני [מי שנה ברייתא זו], **אילימא** [אם תאמר] שברייתא זו **רבי יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא,** אם כך קשה מדוע הברייתא אומרת שעל לחם אורז מברכים 'מזונות', והלא לשיטת רבי יוחנן בן נורי - שהאורז מין דגן **'המוציא לחם מן הארץ'** [לפני אכילתו], **ושלש ברכות** [וברכת המזון לאחר אכילתו] **בעי ברוכי** [צריך לברך עליו].

אלא לאו מוכח שברייתא זו דעת **רבנן היא** שהאורז אינו מין דגן, ולכן על לחם אורז אין מברכים 'המוציא', אלא 'מזונות',

קושיא זו היא אכן 'תיובתא' על דברי רב ושמואל שאמרו שאין מברכים על אורז מזונות

נמצא שיש ברייתא מפורשת שלדעת רבנן מברכים על האורז 'בורא מיני מזונות', **ותיובתא דרב ושמואל** וזו תשובה נגד דברי רב ושמואל שאמרו שרק על חמשת מיני דגן מברכים 'מזונות' ולא על אורז. ומסיימת הגמרא ואומרת שאכן זו **תיובתא** נגד דבריהם.

◆◆◆

אמר מר [בברייתא המובאת לעיל שנינו:] **הכוסס את החטה** [האוכל חיטה חיה בלא בישול או אפיה], **מברך עליה 'בורא פרי האדמה'.**

שאלה: הרי למדנו שברכת החיטים 'בורא מיני זרעים'

שואלת הגמרא: **והתניא** והרי שנינו בברייתא שברכת החיטים **'בורא מיני זרעים'?**

תשובה: ברייתא זו היא דעת רבי יהודה

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - הברייתא שאומרת שמברכים על חיטים 'בורא מיני זרעים' היא שיטת **רבי יהודה**, הסובר שיש נוסח ברכה מיוחד לכל סוג ירק.

והא - והמשנה שאומרת שמברכים על חיטים 'בורא פרי האדמה' היא שיטת **רבנן,** הסוברים שעל כל פירות האדמה מברכים 'בורא פרי האדמה', ולא מחלקים בין הסוגים.

[המשנה בה מבואר דעת חכמים ודעת רבי יהודה:] **דתנן, ועל ירקות אומר 'בורא פרי האדמה'. רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים,** הרי שלדעת רבי יהודה יש ברכה מיוחדת

לכל מין מפירות הארץ, ועל ירקות מברכים 'בורא מיני דשאים', ועל חטים שהם 'זרעים' מברכים 'בורא מיני זרעים'.

◆◆◆

שנינו בברייתא שהברכה האחרונה של האורז היא 'על המחיה'

אמר מר [בברייתא המובאת לעיל שנינו:] **הכוסס את האורז** [האוכל אורז חי בלא בישול או אפיה], **מברך עליו 'בורא פרי האדמה'.**

טחנו [טחן את האורז ועשה ממנו קמח], **אפאו** [לש את הקמח אורז עם מים, ואפה ממנו פת], **ובשלו** [לאחר האפיה בתנור, בישל את הלחם אורז במים], **אף על פי שהפרוסות קיימות** [שהם לא נימוחו בבישול], **בתחלה מברך עליו 'בורא מיני מזונות', ולבסוף** מברך עליו **ברכה אחת מעין שלש** [ברכת 'על המחיה'].

שאלה: בברייתא אחרת מבואר שהברכה האחרונה של האורז היא 'בורא נפשות'

שואלת הגמרא: **והתניא, לבסוף** לאחר אכילת אורז, אין מברך **ולא כלום,** אין מברכים עליו שום ברכה מברכת מעין שלש שהיא מעין ברכת המזון, אלא ברכת 'בורא נפשות'.

תשובה: הברייתא שאומרת שמברכים על אורז 'על המחיה' היא דעת רבן גמליאל

אמר רב ששת: לא קשיא. הא - הברייתא שאומרת שמברכים על אורז על המחיה, היא דעת **רבן גמליאל. והא** - והברייתא שאומרת שמברכים על אורז בורא נפשות, היא דעת **רבנן,** [כמבואר בברייתא דלהלן].

[הברייתא בה מובאת מחלוקת התנאים בברכת האורז, ובתחילה מובא בה מחלוקתם על ברכת שבעת המינים]

דתניא, זה הכלל, כל שהוא משבעת המינים, רבן גמליאל: אומר מברכים אחריו **שלש ברכות** [ברכת המזון]. **וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלש** [ברכת 'על העץ'].

ומעשה ברבן גמליאל והזקנים, שהיו מסובין בעלייה ביריחו, והביאו לפניהם כותבות [תמרים], **ואכלו, ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך** ברכה אחרונה. **קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש** [ברכת 'על העץ'].

אמר ליה רבן גמליאל לרבי עקיבא: **עקיבא, עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת,** ואתה מכריע במחלוקת אם ברכת התמרים [שהם משבעת המינים] 'על העץ' או ברכת המזון.

אמר לו רבי עקיבא לרבן גמליאל: **רבינו, אף על פי שאתה אומר כן** [שמברכים ברכת המזון על שבעת המינים], **וחבריך אומרים כן** [חבריך שהם 'חכמים' אומרים שמברכים 'על העץ' על שבעת המינים], אעפ"כ איני נוהג כשיטתך, שהרי **למדתנו רבינו, יחיד ורבים הלכה כרבים,** וחכמים שהם הרבים אומרים שברכת שבעת המינים היא ברכה אחת מעין שלש ולא ברכת המזון, ולכן בירכתי ברכה מעין שלש.

[הוספת רבי יהודה: מחלוקת רבן גמליאל וחכמים היא גם על חמשת מיני דגן שלא עשאם לחם:] **רבי יהודה אומר משמו** של רבן גמליאל: **כל שהוא משבעת המינים** [עמוד

ב:] **ולא מין דגן הוא, או מין דגן ולא עשאו פת, רבן גמליאל אומר שלש ברכות, וחכמים אומרים ברכה אחת.**

[סיום הברייתא, מחלוקת רבן גמליאל וחכמים על ברכת האורז]

כל שאינו לא משבעת המינין, ולא מין דגן, כגון פת אורז ודוחן, רבן גמליאל אומר: ברכה אחת מעין שלש.

וחכמים אומרים ולא כלום [אין מברך עליה ברכת מעין שלש שהיא מעין ברכת המזון, שהרי אין מברך עליה שום ברכה מברכת המזון, אלא ברכת 'בורא נפשות'].

דחיית התשובה: ברייתא זו אינה דעת רבן גמליאל, שהרי הברייתא אומרת שעל לחם שנימוח מברכים על המחיה, ולדעת רבן גמליאל אפילו על דייסה מברכים ברכת המזון

הגמרא שואלת על התשובה: **במאי אוקימתא** [במה העמדת את הברייתא] שאומרת שמברכים על האורז 'על המחיה', **כרבן גמליאל**, ואם סיום הברייתא היא כדעתו, בדרך כלל גם תחילת הברייתא שנויה כדעת אותו תנא.

והנה **אימא סיפא דרישא** [תאמר ותתבונן בסוף החלק הראשון של הברייתא] שבה כתוב: **אם אין הפרוסות קיימות** [אם טחן את החיטים ואפה מהם פת ואחר כך בישל את הפת, והפת נימוחה בבישול], **בתחלה מברך עליה 'בורא מיני מזונות', ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש,**

מני [חלק זה של הברייתא כדעת מי הוא]?

אי [אם] הוא כדעת **רבן גמליאל** [כפי שביארת שברייתא זו היא דעת רבן גמליאל], הרי יש להקשות על כך, **השתא אכותבות ואדייסא** [הרי אפילו על תמרים ועל דייסה] **אמר רבן גמליאל** שמברכים אחריהם **שלש ברכות** [ברכת המזון] שהרי דעת רבן גמליאל היא שאפילו אם עשה מלכתחילה דייסה ממין דגן, מברך אחריה ברכת המזון, אף שדייסה מעולם לא היתה לחם],

אם כן על חיטים אפויים ומבושלים, שהיו פת ממש וכעת לאחר שבישלם **אין הפרוסות קיימות** שהם נימוחו **מיבעיא** [וכי צריך לומר שמברך עליהם ברכת המזון], וכי מה שהיה בתחילה לחם ונימוח הוא פחות מדייסא מעיקרא. אם כן לא יתכן שברייתא זו היא דעת רבן גמליאל.

אלא פשיטא מהוכחה זו מוכרחים לומר שברייתא זו היא דעת **רבנן,**

אי הכי -אם חוזרת הקושיא הראשונה **קשיא דרבנן אדרבנן,** מדוע בברייתא אחת מבואר שעל אורז מברכים על המחיה ובבריתא אחרת מבואר שמברכים עליו בורא נפשות.

תשובה חדשה: יש לשנות את הגירסא בברייתא, שעל אורז אין מברכים על המחיה אלא בורא נפשות

מתרצת הגמרא: **אלא לעולם** הברייתא היא דעת **רבנן, ותני** ואכן יש לגרוס במשנה ל**גבי אורז, ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום,** שאין מברך על האורז שום ברכה מברכת המזון, שאין מברך עליה מעין שלש, אלא ברכת 'בורא נפשות'.

◆◆◆

רבא: מאכל העשוי מקמח ודבש, אם יש בו הרבה קמח ברכתו מזונות

אמר רבא: האי ריהטא [מאכל העשוי מקמח ודבש] **דחקלאי** [של בני כפר] **דמפשי ביה קמחא** [שמרבים בו קמח], **מברך** עליו **'בורא מיני מזונות'.**

מאי טעמא? דסמידא [שהקמח הוא העיקר בתערובת זו] **עיקר.**

מאכל כזה **דמחוזא** [של בני כרך] **דלא מפשי ביה קמחא** [שאינם נותנים בו הרבה קמח], **מברך עליו עליו 'שהכל נהיה בדברו'.**

מאי טעמא? דובשא עיקר.

רבא חוזר בו ואומר: מאכל העשוי מקמח ודבש, גם אם יש בו מעט קמח ברכתו מזונות

והדר אמר רבא, אידי ואידי [זה וזה, גם ריהטא של בני כפר, וגם ריהטא של בני כרך] ברכתו **'בורא מיני מזונות', דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שיש בו מחמשת המינים** [כל מאכל שמעורב בו מחמשת מיני דגן, גם אם יש בו רק מעט קמח] **מברכין עליו 'בורא מיני מזונות'.**

◆◆◆

'חביצא' [פירורי לחם מבושלים], דעה א, רבי יוסף: אם הפירורים בגודל כזית, ברכתו 'המוציא'

אמר רב יוסף: האי 'חביצא' [פירורי לחם מבושלים], **דאית ביה פרורין כזית** [אם יש בו פירורי לחם שהם בגודל כזית], **בתחלה מברך עליו 'המוציא לחם מן הארץ', ולבסוף מברך עליו שלש ברכות** [ברכת המזון].

דלית ביה פרורין [אם אין בו פירורים בגודל] **כזית, בתחלה מברך עליו 'בורא מיני מזונות', ולבסוף ברכה אחת מעין שלש** ['על המחיה'].

מקור הדין ממנחות שהיו פירורים בגודל כזית, וברכתם המוציא

אמר רב יוסף: מנא אמינא לה [מאיפה אמרתי דבר זה] שאם הפירורים בגודל כזית ברכתם המוציא, **דתניא, היה** ישראל **עומד ומקריב מנחות בירושלים,** ונתן את המנחה לכהן להקריבה, אם לא הביא מנחות זה ימים רבים, **אומר** הישראל **'ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה'.**

נטלן הכהן **לאכלן** [את שיירי המנחה, החלק שלא קרב על המזבח] **מברך 'המוציא לחם מן הארץ'.**

[מקור שהמנחות הם פירורים בגודל כזית:] **ותני עלה, וכולן** [כל המנחות שאופים אותם תחילה, ולאחר האפיה הכהן עושה בהם 'קמיצה', ואת החלק ש'קומץ' נותן על המזבח], **פותתן כזית,** לפני שעושה 'קמיצה' מפורר את המנחות שנאפו כבר לפתיתים בגודל כזית. הרי שפירורי לחם בגודל כזית ברכתם המוציא.

[שאלה על המקור ממנחות: יש דעה שמפורר את המנחות לפירורים קטנים מכזית, וכי לשיטה זו אין מברכים עליהם המוציא]

אמר ליה אביי: אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירן לסלתן

[דעה זו חולקת על תנא קמא וסוברת שאין מפורר את המנחות לפירורים בגודל כזית אלא לפרורים קטנים עד שהם נעשים כקמח], **הכי נמי** - וכי הוא גם חולק וסובר **דלא בעי ברוכי** [שלא צריך לברך עליהם] **המוציא לחם מן הארץ.**

[ראיה לשאלה: מברכים 'המוציא' על פירורי המנחות אף לשיטה שאין בהם כזית, שהרי יוצאים בהם ידי חובת מצה]

וכי תימא הכי נמי [ואם תאמר שאכן כן הוא שלשיטת רבי ישמעאל מברכים על המנחות 'מזונות'], אי אפשר לומר כן, שהרי: **והתניא** [הברייתא אומרת לדעת רבי ישמעאל שמפוררים את המנחות לפירורים] **לקט מכולן** [מפתיתי המנחות] **כזית, ואכלן, אם חמץ הוא ענוש כרת, ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח** משום אכילת מצה, ואף שלמצה צריך 'לחם עוני', הרי שיש לפירורים שאין בהם כזית דין לחם, ואם כן ברכתם המוציא.

[דחייה א לראיה לשאלה: מה שכתוב שיוצאים בהם ידי חובת מצה, הוא רק כשעשה מהפירורים עיסה ואפאה שוב]

הכא כאן בברייתא שאומרת שפירורי המנחות יש להם דין לחם [לעניין חמץ ומצה] **במאי עסקינן** [במה מדובר], **בשערסן** [כשחזר וגבלן יחד ועסה מהם כעין 'עיסה' וחזר ואפאן, ורק אז מברך אליהם המוציא, אבל אם לא חזר ואפאם שמא ברכתם מזונות].

[פירכת דחיית א' מלשון הברייתא]

אי הכי [אם כך שמדובר בברייתא שהוא חזר ועשה לחם אחד חדש מהפירורים], **אימא סיפא** [תאמר ותבאר את הסיפה של הברייתא, בה כתוב] **'והוא שאכלן בכדי אכילת פרס', ואי בשערסן** [ואם מדובר שחזר ועסה מהם כעין עיסה ואפאה ועשה ממנו לחם אחד חדש] **האי 'שאכלן'** [מדוע הברייתא אומרת 'שאכלן' לשון רבים, שמשמע שמדברים על פירורים], והרי **'שאכלו' מיבעי ליה** [היה לו לומר 'שאכלו' לשון יחיד, שהרי אם אפה מהפירורים לחם אחד חדש, הרי הוא יחידה אחת ולא פירורים רבים].

[דחיה ב לראיה לשאלה: מה שכתוב שיוצאים בפירורים שאין בהם כזית ידי חובת מצה, הוא כשהפירורים נפרסו מלחם גדול שחלקו עדיין לא נפרס]

מביאה הגמרא דחיה אחרת לראיה מהברייתא שמברכים המוציא על פירורים פחות מכזית: **הכא** - כאן בברייתא שאומרת שפירורי המנחות הפחותים מכזית יש להם דין לחם [לעניין חמץ ומצה] **במאי עסקינן** [במה מדובר], **בבא מלחם גדול** [שהחתיכות שפורר למנחות, פורר מ'לחם גדול'], ולכן אף שלא מדובר שחזר ואפה את הפירורים, מכל מקום כיון שנשאר חלק מהלחם שלא פרס אותו, לכן גם הפירורים שפורר לפחות מכזית, יש להם חשיבות לחם, כיון שהם חלק מלחם שלם שעדיין לא נפרס כולו.

אבל בלחם שנפרס כולו, אין חשיבות לפירורים הפחותים מכזית, ואין מברכים עליהם המוציא, ואין יוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח, ואין מהברייתא קושיא על דעת רב יוסף.

המשך דין 'חביצא', דעה ב, רב ששת: אפילו אם הפירורים קטנים מכזית ברכתם המוציא

מאי הוה עלה מה ההכרעה למעשה בברכת הפירורים המבושלים?

אמר רב ששת: האי חביצא אף על גב דלית ביה [אף שאין בה] **פרורין כזית, מברך עליו 'המוציא לחם מן הארץ'.**

אמר רבא: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא [והוא שיש עליו תואר וצורת מראית הלחם].

◆◆◆

הפרשת חלה מ'טרוקנין' [בלילה רכה מקובצת]

[דעה א:] **טרוקנין, חייבין בחלה** [בהפרשת חלה], שיש למאכל זה שם 'לחם'.

[דעה ב:] **וכי אתא רבין,** [וכאשר בא רבין מארץ ישראל] **אמר** [בשם] **רבי יוחנן: טרוקנין פטורין מן החלה,** שאין למאכל זה שם 'לחם'.

מאי טרוקנין?

אמר אביי: כובא דארעא [עושה כעין גומא בתנור, ושופך לתוכה קמח ומים, ואף שזה בלילה רכה (שהתערובת נוזלית, ולא כמו בצק של לחם שהוא לא נוזלי) מכל מקום כיון ששופך אותם בתוך גומא הם מתקבצים יחדיו ונעשה מהם כמו פת.

הפרשת חלה מ'טריתא'

ואמר אביי: 'טריתא' פטורה מן החלה [מהפרשת חלה].

מאי 'טריתא'?

[ביאור א, בלילה רכה:] **איכא דאמרי, גביל מרתח** [קמח ומים מעורבים בכף (בלילה נוזלית), ושופכם על התנור כשהוא רותח, והוא מתפשט ונאפה], והוא פטור מהפרשת חלה כיון שאין לו שם 'לחם', שלחם עשוי מבצק (בלילה עבה).

[ביאור ב:] **ואיכא דאמרי, נהמא דהנדקא** [בצק שאופים אותו בשפוד, ומושחים אותו תמיד בשמן וכדומה], ואין לו שם 'לחם' [שלחם לא אופים על שפוד, ולא מושחים אותו בשמן תמיד].

[ביאור ג:] **ואיכא דאמרי, לחם העשוי לכותח** [לחם שנאפה בשמש ולא בתנור], ואין לו שם לחם. [שלחם אופים בתנור ולא בשמש].

סתירה בדין הפרשת חלה מלחם שנאפה בשמש, ביאור ג ב'טריתא'

תני רבי חייא: לחם העשוי לכותח [לחם שנאפה בשמש ולא בתנור], **פטור מן החלה.**

שואלת הגמרא: **והא תניא** והרי שנינו ברייתא אחרת שלחם העשוי לכותח, **חייב בחלה.**

יישוב הסתירה: יש הבדל באיזה אופן עורך את הלחם

עונה הגמרא: **התם** [שם, בברייתא שנאמר שלחם העשוי לכותח חייב בחלה], הוא **כדקתני טעמא** [כפי שכתוב הטעם בברייתא], **רבי יהודה אומר: מעשיה מוכיחין עליה** - צורת עריכת הלחם מוכיחה עליה אם היא עשויה כלחם או שאינה כלחם], אם **עשאן**

כיצד מברכין פרק שישי ברכות לח.

בעבין חייבין לכלודין פטורים א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא [א]גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה מיני מזונות מר זוטרא [ב]קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות אמר מר בר רב אשי [ג]ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפפח מ"ט [ד]לחם עוני קרינן ביה ואמר מר בר רב אשי "האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מ"ט זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן [ה]דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע [ו]פוטר א"ל ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה יתיב רבינא קמיה דרבא א"ל דשומשמי קא אמרת או דקורטמי קא אמרת אמר או דפורצני קא אמרת אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה אמר ליה חשילתא ודאי קא אמרת ואדברתן מלתא הא דאמר רב אסי [ז]האי תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא ואסור לעשות מהן שכר והלכתא [ח]תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלוייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במלתייהו קיימי כדמעיקרא. שתיתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי [ט]הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה מתיב רב יוסף [י]ושוין [כ]שבוחשין את השתות בשבת [ל]ושותין יותום המצרי ואי ס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי א"ל אביי ואת לא תסברא והא [מ]תנן [נ]כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל המשקין שותה אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ה"נ גברא לאכילה קא מכוין לישנא אחרינא אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא ה"נ גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא וצריכא דרב [ס](ושמואל) דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא אבל הכא [ע]כיון דלכתחלה לרפואה קא מכוין לא לברייך עלויה כלל קמ"ל [פ]כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: שעל הפת הוא אומר המוציא וכו': ת"ר מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי [צ]במעיין דאפיק משמע דכתיב [ק]אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע דכתיב [ר]המוציא לך מים מצור החלמיש [ש]ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר [ת]המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מיני מזונות דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב [א]וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא משתבחין קוץ רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא אמר להם לכשיבא לידכם הביאוהו לידי ומנא הדא איקלע לגביה ליה ריפתא פתח ואמר מוציא אמר זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא בשלמא אי אמר המוציא אשמעינן

שמיתת עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ותפ על פי שלרפואה נעשית היכא דלית ליה הנאה מיניה מברך: ולכלכתא

טורימא מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. אבל דקורטמי דפורצני דשומשמי לא אפשיטא, ולהלכך מברך עלוייהו שהכל נהיה בדברו, דתנן ועל כולם אם אמר שהכל יצא. [שתיתא אסוירא, והוא הקלי, דעביד במשחא ובמלחא ובקמחא או במיא]. [ושוין שבוחשין את השתות בשבת. והוא נתינה השתות בכלי ואח"כ יתן בו חומץ ויערבנו שתי וערב בתרווד, או כיוצא בו כלי הניטל בשבת, ויערב את הכלי לכלי אחר].

מסורת הש"ס

ב) תרומות פ"ח ה"ב תוספ' קה:, ג) שבת קנ:, ד) שבת יומא מט:, ה) ר"ה ל:ז"ל, ו) [עי' תוס' ד"ה ר"ש], ז) [נדרים פ"ח מ"ג],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכל המשקה וכו' מכוין ס"ד ותפ"ל וחתם כך ס"ה ופ"ל וכ"ה בכ"מ ס"ב, ולריכה וכו' כרכב ס"ד ותחה כך ס"ב ופ"ל: (ב) תוס' ד"ה ובפ וכו' ויומתמי"ר היחיבים כתב משום דתנן העושה עיסתו בלך כלי למלכה פטורה מן חלה ולית הלכתא כהו שיעורא ס"ב ופ"ל: (ג) ד"ה ואדם שכר לגלג וכו' ועוד כשתים ב"ג ענין כפוף עמוד זה: (ד) ד"ה ושוין שבוחשין רבי יוסי בר יהודה פליג בהו עכ"ל ופ"ל: ב"ב פ' מי שהחזיק סוף קמ קנט: (ה) ד"ה ולא וכו' דיין שעקרו בל"ל ותניא כל נמחק: (ו) ד"ה ותבעי ולא ותבעי ולא ופ"ל: (ז) בא"ד דפטורה למתני' דשרי בשבת כיון שעומד לאכילה אע"ג דעיקרו לרפואה לגבל דרכ:

גליון הש"ס

גמ' וה"ג אבר אבר המוציא דמפיק משמע. ע' ערוכין ד"ט ע"ב וש"נ. רש"י ד"ה בלשון בבבית. ע' תי"ט פ"ה מ"ט ובלקט"י ד"ה שתיתא באבל דשמיה בר. וכ"כ רש"י מנחות פ' (כ"ב ע"ב):

מוסף רש"י

ושאר מי פירות של תרומה. חוץ מענבים ותיקח שלרבן בכך (תוליו קכ:). ושותין יותום המצרי. דבבלה ליפוחי ליפוחי נמי מקלה טוח, דתנן (שבת קנ:) כל המקלף שומר לחם לרפואה (שבת קנב). כיון דאית ליה הנאה מיניה. לבד לרפואה יש לו הנאת לכלוב (לעיל כג).

מוסף תוספות

א. אבל בלילתו עבה כו"ש מדרד דהויכ בחלה אפי' על ידי משקה, דהא חייב חלה הוי משעת גלגול. תוס' ב. דחשבינן להו זיעה בעלמא ואינו חוסם את הארבעים אלא על הויבא ד. בריייתא היא גבי פלוגתא דרבי ור' יוסי בר יהודה וכו'. תוס' ל:ומן ד"ה הא. ה. ר"ת שאינו לנורך מלכה לשתות. תוס' לנמן ד"ה הא. ו. ר"ת כמו שמן זית. תוס' ס"ע. ז. מדיי דהוה אשתיה דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל. ח"ה פ' ה. כיון שאינו עשוי לטעון כי אם לשתות. תוס' לנמן ד"ה הא. ט. כ"ג הוא דהויכו זיעה בעלמא, דאזוקי מזיק ליה. רשב"ם. דאם לבדו, הוא מברך עליו בורא פרי העץ, דאישתני לעיולא כמו שנמן זית. תוס' ס"ע. י. ד"ה רפואה עבדי ליה רפואה בשבת מי שרי. לסוכר לכיון (פ) דכל שעקרו לרפואה ואין רגילות לעשותו לנורך מלכה אסור בשבת וכו': **והא** תנן כל האוכלין וכו'. דמשמע מדלקט כל האוכלין לחפי' (ו) כל שעקרו לרפואה כיון שרגילו לאכילה שפיר דמי (ח) מדלקט כל ומכיך הגמרא ואליכא דרב ושמואל דפטיעון (ט) דמתניתין אריא אף על פי שעומד לרפואה לגבל דרב ושמואל דאמעין דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לגבל דרב קא משמע לן כיון דמתחלה מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יבוך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לטעון כי אם לשתות כי אם לרפואה ואפילו הכי (י) ואליכא דרב ושמואל דאמעין דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לגבל דרב קא משמע לן כיון דמתחלה מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יבוך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לטעון כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו ממשמת המינין ואינו עשוי לטעון כי אם לשתות כגון שכר ושמן זית ויין אינו מברך אלא שהכל ואליכא דרב ושמואל דאמעין דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לגבל דרב קא משמע לן כיון דמתחלה מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יבוך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לטעון כי אם לשתות כי אם לרפואה אפילו הכי שורי. שם.

תורה אור השלם

1. לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. דברים טז ג

2. אֲשֶׁר מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ: במדבר כג כב

3. הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ: דברים ח טו

4. וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם: שמות ו ז

רבינו חננאל

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך עלויה המוציא לחם מן הארץ. דלעניין שורא נהמא אי קבע סעודתיה עליה, בתחלה מברך המוציא ולבסוף שלש ברכות, ויוצא בה ידי חובתו בפפח, מ"ט לחם עוני קרינא ביה. ואי לא קבע סעודתיה עליה, בתחלה ברוא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. תמרי ועבדינהו

מח א ב מיי' פ"ג מהל' מ"ב פ"ו ה"ט סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ב:

מט ג מיי' פ"ו מהל' מ"ב פ"ו ה"ג סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ג:

נ ד מיי' פ"ו מהל' מ"ב פ"ו ה"ד סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ד:

נא ה ו מיי' פ"ח מהל' תרומות הלכה כ:

נב ז ח מיי' פ"ח מהל' מ"ב הלכה ה"ב ד ח סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ז:

נג ח [ממיי' פ"ג שם סמ"ג עשין טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ו:

נד ב מיי' פכ"ו מהל' שבת הל' ל"ג טוש"ע או"ח סי' שכח סעיף יח):

נה ג [ממיי' שם הלכה כה):

נו ד מיי' פ"ג מהל' מ"ב הלכה ה"ב סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעיף ה:

נז ה ו מיי' פ"ח מהל' תרומות הלכה ב:

נח ז מיי' פ"ח מהל' מ"ב הלכה ה"ב סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעיף ו:

נט ח מיי' פ"ג מהל' מ"ב הלכה ה"ב סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעיף ז:

ס ט מיי' פ"ג מהל' מ"ב הלכה ה"ב סמ"ג עשין נ"ח טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעיף ח:

לח: כיצד מברכין פרק שישי ברכות

והלכתא המוציא וכו'. ופ"ק דמועדין כ"ע לא פליגי דתפיק משמע ודיבולמי מפרש טעמא כדי שלא לערב הסחורות כגון הטוחן מוליג ופ"ג דנדרים מן נמי מיכל פירוט שאני התם[א] דקרא כתיב (מלכים קד) ממנה תניר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לנטות בשתי ידיו בעשב שלנעבות נגד ר' מיגוש שבמקרא זה: **מדקתני** ירקות **דומיא דפת.** לפ"ה הוי ירקות דומיא דפת אי לישתני ליעולי אין ירקות שאין מתעבת ליעולי שלא כלומר מה הפת אין בשול מגרע את הברכה אף הירקות נמי במלישתייהו קיימי ולא מגרע להו הבשול:

משכחת לה בתוני' וברתי'. ול"ת והכי נילף לעיולי להבשול מצמיחן וי"ל דהיינו בשביל הבער והמלח שמפוזרין[ב] ונגלין הדבריס שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו מי ומי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים י"ם לכן נראה להשמיענו שכל כך שוין מבושלין כמו מיין[ג] ומטעם זה מברכינן נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן[ד] שכל כך הוא טוב לאחר שנתבשל כמו שהוא קודם שנתבשל ולכן וקבל ומלקח וכריוס וכיוצא בהן שמוציין יותר מבושלין ממיין קודם מיין מברכין עליהם שהכל נהיה בפה"א ג"ש מהלמה וכן לחוץ לגלגל מיין ומבושלין בורא מיני מזונות[ז] וחמשה שאינן לחוץ לגלגל מיין שהכל נהיה בפה"א ומבושלין בורא פרי העץ לפי שהן לחוץ עכשוויות לומיבדל"ש מברך עליהן בורא פרי העץ לפיכך מתפלא וכל דבר המתקלקל צריכות כגון תומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן מיין מברך עליהן בורא פרי האדמה ומבושלים שהכל[ה] כך נראה לגרינו כתחלתו. דבשלהייהו קאי שלקות (ז) דתמצמין לגריעותא ע"י בשול לחוד בורא פרי האדמה[ו] לכך נהיה בדברו לבסוף בורא נפשות. א"כ מאי אהדורויה דר' חייא בר אבא. ולפתות. היין שהכל נהיה בדברו. כיון דשקילא לגריעותא ובו'. וכיון דסלקיה לגריעותא בצד ליה שיעוריה אלא שאין לברך על פחות מכזית. מיהו בירושלמי אמר אפי' פרידה אחת של ענבים או של רימון, שהיא טעונה ברכה לפניה ולאחריה. כיון דהוי כבריוהי.

אשמעינן טעמא ואשמעינן דהלכתא כרבנן אלא דאמר מוציא מאי קמ"ל ואיהו דעבד לאפוקי נפשיה מפלוגתא[ט] והלכתא[א] המוציא לחם מן הארץ דקי"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע: ועל הירקות אומר ו': קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות נמי שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי[ב] זאת אומרת שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה[ג] (ממאי מדקתני ירקות דומיא דפת) דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה ורבותינו היודרין מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר[ד] כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו בפה"א משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק משכחת לה[ה] בתומי וכרתי' דרש רב נחמן משום רבינו ומנו שמואל שלקות מברכין עליהם בפה"א וחבריו היודרים מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר בפה"א ועוד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם בפה"א ור' בנימין בר יפת א"ר יוחנן שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו א"ר נחמן בר יצחק קבע עולא לשבשתיה בר' בנימין בר יפת[ז] תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא ר' חייא בר אבא[ח] דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן ורבי בנימין בר יפת לא דייק ועוד רבי חייא בר אבא[ט] כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה ור' בנימין בר יפת לא מהדר ועוד בר מן דין ובר מן דין ההוא דאתרמסא[י] דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה ואבלי ליה בקנה סעודה אתו ושאלו לר' יוחנן ואמר להו מברכין עלויה בורא פרי האדמה ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליה ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך דילמא בורא נפשות על כל מה שברא מתיב רב יצחק בר שמואל[כ] יירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יוצא בהן ובקלח שלהן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין אי ס"ד במילתייהו קאי שלוקין אמאי לא שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח יכיון דשקילא לגריעניה בצר

בקנה סעודה אתו ושאלו לר' יוחנן ואמר להו מברכין עלויה בורא פרי האדמה ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך דילמא בורא נפשות על כל מה שברא מתיב רב יצחק בר שמואל[כ] יירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יוצא בהן ובקלח שלהן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין אי ס"ד במילתייהו קאי שלוקין אמאי לא שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח יכיון דשקילא לגריעניה בצר

גליון הש"ס

גמ' והלכתא המוציא. עי' תוס' ד"ה מוציא. משכחת לה וכו' שכל כך הוא טוב אחר הבישול כבו קודם לכן. עי' מתני' פסי"ב דתמיהון וכו"ע אמ:

מוסף רש"י

שלקות. שלוקין, מבושלין הרבה ממל עד שנימוחין (פסחים כא. ועוד). **יוצאין.** ידי חובת מלה, ברקיק השורה. בתבשיל לתמר לחיישן, ותפ על פי שמתמצמצ לחם הוא כל זמן שהוא קיים שלא נימוח (במדבר יב, ובמכות שם מא:), אבל לא במבושל. דלמ' לחם קריינ ביה ותמ"ש שכבר נתפח בתנור הוחל ומזר וכיכלו ביטלו תורת לחם (שם). **תהי בה.** לשון מרירת, כמו כת תיוסא דמסי ע"ז (קו:). כלומר תעיין ותוכיח לדעת טעמו של דבר (עדויות פ:). **תרדמה.** תורמוס. מין קטנית עגול ממין עדשה וחכו כמעט קצוצה וחוא מר מאד, עד שטולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל (משעמיס בקטנה פעולה (ביצה כה:). **כבושין.** מחומץ. שלוקין. מבושלין הרבה מאד, מבושלין. כלהך ביטול (פסחים קט:).

מוסף תוספות

א. [ד]א"א להקן לשון אחר לפי שהוא לשון המקרא. תוס' ר"פ. ב. אבל כשמבשלים אותן בפני עצמן אין בהן טעם כ"כ כמו מהחלה. ואפילו כשבישל אותם עם בשר או שמשבחתים אותם אינו מברך עליהם אלא שהכל, כיון שאין השבח בא להם אלא מחמת דבר אחר. רבינו יונה. ג. [ד]לאו דוקא כל שהחילתו בורא פרי האדמה וכו', [אלא] ה"ק, כל שהחילתו בורא פרי האדמה, כלומר, שאין דרכו לאוכלו אלא בחיותו ואין דרכו לישלק, ולפיכך עיקר ברכתו בתחילתו, א"כ כי שליק ליה פגים ליה ולא מברכין עליה אלא שהכל וכו', [אבל] כל שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקתו שמברכין עליה בורא פרי האדמה דבמלתיה קאי. רשב"ם.

ג) [כריש ורפ"ק ליתא לכל זמן], ב) [פסחים מה:], ג) פרי מסכתן (מנחת, ד) [נרי פיוט"א בשיעורים פו. ד"ה תמרין], ה) [לעיל נג: ד"ה], ו) [מולין פו: כריתות כו. ע"ש], ז) [פיה"מ לכ"ק ד"ה ולפנס סמך בשלקות אע"ג דאשתנו לגריעותא על ידי בשולן ג"כ לומר בורא]:

גליון הש"ס

גמ' והלכתא המוציא. עי' תוס' ד"ה מוציא. משכחת לה וכו' שכל כך הוא טוב אחר הבישול כבו קודם לכן. עי' מתני' פסי"ב דתמיהון וכו"ע אמ:

מוסף רש"י

שלקות. שלוקין, מבושלין הרבה ממל עד שנימוחין (פסחים כא. ועוד). **יוצאין.** ידי חובת מלה, ברקיק השורה. בתבשיל לתמר לחיישן, ותפ על פי שמתמצמצ לחם הוא כל זמן שהוא קיים שלא נימוח (במדבר יב, ובמכות שם מא:), אבל לא במבושל. דלמ' לחם קריינ ביה ותמ"ש שכבר נתפח בתנור הוחל ומזר וכיכלו ביטלו תורת לחם (שם). **תהי בה.** לשון מרירת, כמו כת תיוסא דמסי ע"ז (קו:). כלומר תעיין ותוכיח לדעת טעמו של דבר (עדויות פ:). **תרדמה.** תורמוס. מין קטנית עגול ממין עדשה וחכו כמעט קצוצה וחוא מר מאד, עד שטולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל (משעמיס בקטנה פעולה (ביצה כה:). **כבושין.** מחומץ. שלוקין. מבושלין הרבה מאד, מבושלין. כלהך ביטול (פסחים קט:).

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה אמר רב נחמן וכו' כתבי גיסתן בר רפח עולא אמר כרי גיסתן בר רפח עד שנתרפא: (ו) ד"ה מי וכו' רבי גיסתן בר יפת לגוס: (ז) תוס' ד"ה משכחת וכו' ד"ה ולפנס סמך בשלקות אע"ג דאשתנו לגריעותא על ידי בשולן ג"כ לומר בורא:

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה אמר רב נחמן וכו' כתבי גיסתן בר רפח עולא אמר כרי גיסתן בר רפח עד שנתרפא: (ו) ד"ה מי וכו' רבי גיסתן בר יפת לגוס: (ז) תוס' ד"ה משכחת וכו' ד"ה ולפנס סמך בשלקות אע"ג דאשתנו לגריעותא על ידי בשולן ג"כ לומר בורא:

רבינו חננאל

דרש רב חסדא ... כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה. הא נמי דדרש רב חסדא כל שתחלתו שהכל פשוטין לה כגון קרא חייא וכרוביב וסלקא, שאין דרך בני אדם לאכלן חיין, ואם אכלן מברך עליהן שהכל. שלקו האשתני לעיולא בורא פרי האדמה. הכי הלכתא דלוכא נאן דפליג עלה. אבל הא דאמר כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל, וכגון תומי וכרתי דכרי דשלק אשתני לגריעותא, ליתא מדרי יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחילה וסוף, וקיימא לן מליח הרי הוא כרותח, דזית זה שמלחו באלו שלקו הוא, ולכתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, והיא על הענין ועל פרי העץ. שמעת מינה דשלקות לא אשתני לגריעותא אלא אע"ג דשלקו בורא פרי האדמה כתחלתו. דבשלהייהו קאי ואי אמרת בתחלה שהכל נהיה בדברו לבסוף בורא נפשות. א"כ מאי אהדורויה דר' חייא בר אבא. ולפתות. היין שהכל נהיה בדברו. כיון דשקילא לגריעניה ובו'. וכיון דסלקיה לגריעניה בצד ליה שיעוריה אלא שאין לברך על פחות מכזית. מיהו בירושלמי אמר אפי' פרידה אחת של ענבים או של רימון, שהיא טעונה ברכה לפניה ולאחריה. כיון דהוי כבריוהי.

לעילויא. תוס' ס"ת. ה) דאשתנו לגריעותא, ואפילו אם יש מי שאוכל אותם יותר ברצון מבושלים יותר מחיים בטלה דעתו והולכין אחר הרוב. שם. ו) אע"ג דמשובחין יותר כשהן חיין והשלק פוגם בהן קצת, מ"מ כיון

הגמרא הביאה סתירה בדין לחם שנאפה בשמש אם חייב בהפרשת חלה. לתרץ קושיא זו אמרה הגמרא, שיש הבדל בצורת עריכת לחם זה,

אם עשאן **כעבין** [ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות נאות], הרי הוא מגלה בזה דעתו שעשאה ללחם, ואזי הלחמים שנאפו בשמש **חייבין** בהפרשת חלה.

אבל אם עשאן **כלמודין** [כנסרים בעלמא], שלא הקפיד על צורת עריכתם, הרי לחמים אלו שנאפו בשמש, **פטורים** מהפרשת חלה.

◆◆◆

ברכת כובא דארעא [בלילה רכה מקובצת]

אמר ליה אביי לרב יוסף: האי 'כובא דארעא' [והוא 'טורקנין' שהוזכר לעיל (לענין הפרשת חלה), וכמבואר לעיל הוא בלילה רכה ששופכים לתוך גומא בתנור] **מאי מברכין עלויה** [מה מברכים עליו]?

אמר ליה רב יוסף: **מי סברת נהמא הוא** [וכי אתה סובר שלחם הוא], **גובלא בעלמא הוא** [אין זה אלא ערבוב של קמח ומים, ואין לו גדר 'לחם' לעניין ברכה], **ומברכין עלויה 'בורא מיני מזונות'.**

[ברכתו כשקובע סעודה עליו:]

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה [קבע סעודה על מאכל זה], **וברך עלויה 'המוציא לחם מן הארץ', ושלש ברכות** [וברכת המזון].

[אם יוצאים בו ידי חובת מצה:]

אמר מר בר רב אשי: ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח.

מאי טעמא?

'לחם עוני' קרינן ביה.

◆◆◆

ברכת דבש תמרים

ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי [דבש תמרים], **מברכין עלויה 'שהכל נהיה בדברו'.**

מאי טעמא?

זיעה בעלמא הוא, ואינו פרי לברך עליו 'בורא פרי העץ'.

[תנא הסובר שדבש תמרים ומיץ פירות אין לו שם 'אוכל']

כמאן [כדעת מי הוא מאמר זה]?

כי האי תנא [כתנא זה שסובר שמי פירות הם 'זיעה' בעלמא ואין להם שם אוכל],

[מחלוקת תנאים אם מי פירות של 'תרומה' יש להם שם אוכל:] **דתנן, דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומץ ספוניות** [ענבים בסוף 'תקופת גידול הענבים' שאינם מתבשלים עולמית, ועושים מהן חומץ], **ושאר מי פירות של תרומה,** אם אדם שתה מהם בשוגג, **רבי אליעזר מחייב** את השותה **קרן וחומש,** כדין האוכל ושותה מאכל של תרומה בשוגג, שצריך לתת לכהן את הקרן ועוד חומש.

ורבי יהושע פוטר, שמי פירות הם 'זיעה' בעלמא, ואין שם תרומה חל עליהם, ורק זיתים וענבים הם פירות שמיועדים גם למשקה, ולכן לשמן ויין יש שם תרומה, אבל שאר מי פירות אינם אלא 'זיעה' בעלמא.

ומר בר רב אשי, סבר כדעת רבי יהושע, ולכן הוא אומר שעל דבש תמרים, אין מברכים 'העץ' אלא 'שהכל', כיון שהדבש הוא 'זיעה' בעלמא.

◆◆◆

'חכם' שואל את רבא: מה מברכים על 'טרימא' [פרי מרוסק]

אמר ליה ההוא מרבנן [אחד מה'תלמידי חכמים'] **לרבא: טרימא מהו** [מה ברכת מאכל שנקרא 'טרימא'?

רבא לא הבין מה אומר השואל

לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה [רבא לא הבין מהו אומר, מה הוא 'טרימא'].

רבינא שואל את ה'חכם' שאלות על שאלתו ובכך רבא מבין את השאלה

יתיב רבינא קמיה דרבא [ישב רבינא לפני רבא],

אמר ליה [אמר לו רבינא ל'חכם' השואל], **דשומשמי קא אמרת** [האם שאלת על 'טרימא' של שומשום, (שהוא שומשום כתוש)],

או דקורטמי קא אמרת [או ששאלת על 'טרימא' של כרכום, שהוא כרכום כתוש מעורב ביין].

או דפורצני קא אמרת [או ששאלת על 'טרימא' של ענבים, שהוא ענבים כתושים, (שנותנים על גרעיני ושאריות הענבים מים לעשות מהם 'תמד' - מים בטעם יין)]

אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה [בינתים עלה רבא על דעת השואל, שמתוך שאלותיו של רבינא הבין על מה דיבר ה'חכם' השואל]

רבא עונה שברכת ה'טרימא' 'בורא פרי העץ'

אמר ליה רבא לשואל: **חשילתא ודאי קא אמרת** [ודאי התכוונת בשאלתך על ברכת פרי מעוך],

ואדכרתן מלתא [והזכרת לי דבר], **הא דאמר** [את מה שאמר] **רב אסי: האי תמרי** [תמרים] **של תרומה, מותר לעשות מהן טרימא** [מותר לכתוש אותם], שאין בזה הפסד וקלקול לפרי התרומה, **ואסור לעשות מהן שכר,** שאם עושה שכר [בירה] מתמרים של תרומה, מוריד אותם ממעלתם המושלמת כשהם תמרים ולא שכר,

ומכאן מוכח שאם עושה מפרי 'טרימא', אין מוריד אותו בכך ממעלתו, וממילא ברכת ה'טרימא' 'בורא פרי העץ' כברכת הפרי.

הכרעת ההלכה, ברכת ה'טרימא' בורא פרי העץ

והלכתא, תמרי ועבדינהו טרימא, מברכין עלוייהו 'בורא פרי העץ'.

מאי טעמא?

מפני שכאשר כותש את התמרים, **במלתייהו קיימי כדמעיקרא** [בדבריהם ובמצב חשיבותם הם עומדים כבתחילה].

◆◆◆

ברכת 'שתיתא' [קמח מתוק עם שמן מים ומלח], דעת רב ושמואל

שתיתא [קמח מתוק (העשוי משיבולים לחים שנתייבשו בתנור ולאחר מכן טחנו אותם) מעורב עם שמן מים ומלח], מה ברכתו:

רב אמר: שהכל נהיה בדברו.

ושמואל אמר: בורא מיני מזונות.

רב חסדא: רב ושמואל לא נחלקו, אלא יש שתי סוג שתיתא, אחת ברכתה 'מזונות' ואחת ברכתה 'שהכל'

אמר רב חסדא: ולא פליגי [רב ושמואל לא נחלקו]**, הא** - מה שרב אמר שברכתו מזונות, מדובר **ב**שתיתא **עבה** [כשהתערובת שממנה מכינים את ה'שתיתא' לא נוזלית, והמאכל 'עבה']. **הא** - מה ששמואל אמר שברכתו שהכל מדובר **ב**שתיתא **רכה** [כשהתערובת נוזלית, והיא עשויה כמו שתיה].

שתיתא **עבה, לאכילה עבדי לה** [עושים אותה לאכילה ולא לרפואה], וברכתה מזונות.

שתיתא **רכה, לרפואה קא עבדי לה** [עושים אותה לרפואה ולא לאכילה], וברכתה שהכל.

שאלת רב יוסף: אם השתיתא מיועדת לרפואה כיצד מותר לשתות אותה בשבת

מתיב רב יוסף, כיצד אתה אומר ששתיתא מיועדת לרפואה, והרי בברייתא מבואר שמותר בשבת להכין ולשתות 'שתיתא', והרי רפואה בשבת אסורה,

[דברי הברייתא שמותר להכין 'שתיתא' בשבת:] **'ושוין** [הדעות אינם חולקות] וכולם סוברים: **שבוחשין** [מערבבים] **את השתות בשבת** [כדי שהמים השמן והקמח יהיו מעורבבים היטב], **ושותין זיתום המצרי** בשבת.

[המשך שאלת רב יוסף:] **ואי סלקא דעתך לרפואה קא מכוין** [ואם אתה מעלה על דעתך, שמטרת ה'שתיתא' היא לכוונת וצורך רפואה], **רפואה בשבת מי שרי** [וכי רפואה בשבת מותרת].

תשובת אביי: מותר לאכול דבר שהוא 'מאכל של אנשים בריאים' אף שהוא לצורך רפואה

אמר ליה אביי: ואת לא תסברא [וכי אתה אינך סובר שמותר לאכול שתיתא בשבת]?

והא תנן הרי המשנה אומרת **כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת, וכל המשקין שותה,** אם אדם אוכל דבר שהוא בדרך כלל מאכל של אנשים בריאים, הרי זה מותר בשבת, ואף אם כונתו לרפואה, וכיצד יתכן הדבר הרי רפואה בשבת אסורה,

אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא מכוין, מפני שבדבר מאכל הכונה של אדם האוכלו היא למטרת אכילה, שזה עיקר מטרת מאכל זה, והרפואה שמגיעה בעקבות האכילה היא 'ממילא', לכן הדבר מותר. **הכי נמי** - כאן גם **גברא לאכילה קא מכוין** שה'שתיתא' הוא מאכל בריאים ולכן הדבר מותר.

[נוסח שונה בתשובת אביי (ובביאור הדברים שווים)] **לישנא אחרינא, אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא, הכי נמי לאכילה קא מכוין, ורפואה ממילא קא הויא.**

ביאור הטעם שרב הוצרך לומר שברכת שתיתא לרפואה היא שהכל [אף שהיא לרפואה, כיון שהוא 'מאכל'], ואי אפשר ללמוד דין זה ממה שמותר לאכול שתיתא בשבת [אף שהוא רפואה, כיון שהוא 'מאכל']

וצריכא דרב - דינו של רב שמברכים שהכל על שתיתא, [וכבאור רב חסדא, דברי רב נאמרו על שתיתא רכה שהיא לרפואה] יש בו חידוש, ואי אפשר ללומדו ממה שאמרו שמותר לאכול שתיתא בשבת, אף שהוא רפואה, כיון שהוא 'מאכל'.

דאי מהאי - אם היינו רוצים ללמוד את דין ברכת השתיתא מדין 'שתיתא בשבת', **הוה אמינא** [הייתי אומר] שבשבת הדבר מותר כיון ש**לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא** [שכוונת האוכל לאכילה, והרפואה מגיעה מעצמה].

אבל הכא [כאן לגבי ברכת השתיתא] **כיון דלכתחלה לרפואה קא מכוין** [כיון שעיקר כונתו בשתיתא היא לרפואה] **לא לבריך עלויה כלל** [הייתי אומר שלא יברך עליה כלל],

קא משמע לן, [לזאת השמיע לנו רב] **כיון דאית ליה הנאה מיניה** [כיון שלמעשה יש לו הנאה מהשתיתא] שהרי הוא מאכל **בעי ברוכי** [צריך לברך עליו].

◆◆◆

שנינו במשנה **שעל הפת הוא אומר המוציא וכו'** [לחם מן הארץ].

דעת רבנן, נוסח ברכת הפת: 'המוציא לחם'

תנו רבנן, מה הוא אומר, 'המוציא לחם מן הארץ'.

דעת רבי נחמיה, נוסח ברכת הפת: 'מוציא לחם'

רבי נחמיה אומר: 'מוציא לחם מן הארץ'.

נוסח 'מוציא לחם' לכל הדעות הוא נוסח טוב, שהוא לשון 'עבר', שה' כבר הוציא את הלחם

אמר רבא: ב'מוציא' כולי עלמא לא פליגי [כולם מודים ואין חולק בדבר] **דאפיק משמע** [שפירוש תיבת 'מוציא', הוא 'שהוציא' כבר בעבר],

דכתיב [שהרי בפרשת בלעם שהיא לאחר יציאת מצרים נאמר] **'אל מוציאם ממצרים',**

[ומוכח ש'מוציאם' פירושו שכבר הוציא אותם בעבר], והרי זה נוסח הגון לברכה, שהרי מברכים על הלחם שכעת בא ליהנות ממנו, וה' כבר הוציא אותו לפני כן מהארץ.

המחלוקת היא בנוסח 'המוציא' אם פירושו לשון עבר או לשון עתיד

כי פליגי ב'המוציא',

[דעת רבנן, 'המוציא' לשון עבר:] **רבנן סברי, 'המוציא' דאפיק משמע** [פירושו שהוציא כבר בעבר]**, דכתיב** לאחר שה' הוציא מים מהסלע, **'המוציא לך מים מצור החלמיש'**, ומוכח ש'המוציא' הוא 'שהוציא' כבר בעבר.

[דעת רבי נחמיה, 'המוציא' לשון עתיד:] **ורבי נחמיה סבר, 'המוציא' דמפיק משמע** [פירושו שעתיד להוציא]**, שנאמר** [לפני יציאת מצרים שה' עתיד להוציא את בני ישראל ממצרים, ולשון הפסוק הוא:] **'המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים',** הרי ש'המוציא' הוא לשון עתיד.

ולדעת רבי נחמיה, מה שנאמר 'המוציא לך מים מצור החלמיש' פירושו הוא גם לשון עתיד, שהרי כל ימי היותם במדבר יצאו מים מהסלע, ולכן נאמר 'המוציא' שעתיד להוציא גם מים בהמשך.

[כיצד דוחים רבנן את ראיית רבי נחמיה:]

ורבנן, ההוא - מה שנאמר 'המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, לפני שיצאו ממצרים, [אף ש'המוציא' הוא לשון עבר], כך פירוש הפסוק:

הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל [כך אומר הקב"ה לישראל:], **כד מפיקנא לכו** [כאשר אני יוציא אתכם ממצרים]**, עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים** [אעשה לכם דבר כדי שתדעו שאני הוא שהוצאתי אתכם ממצרים], **דכתיב 'וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא',** הרי שמה שנאמר בפסוק זה 'המוציא' הוא לשון עבר, שכאשר ה' יוציא, הוא יעשה דבר שידעו שבעבר כשיצאנו ממצרים, ה' הוא שהוציא אותנו.

מעשה בבנו של רב זביד שבירך על הלחם 'מוציא לחם' [כפי הנוסח שלכל הדעות הוא נוסח טוב]

[שבח בנו של רב זביד:] **משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דרבי** [החכמים אומרים לרב זירא את שבח ומעלת בנו של רב זביד, אח של רבי] **שמואל בר רב זביד, דאדם גדול הוא, ובקי בברכות הוא.**

אמר להם רבי זירא: **לכשיבא לידכם, הביאוהו לידי.**

[בנו של רב זביד מברך על הלחם 'מוציא':] **זמנא חדא איקלע לגביה** [פעם אחת בנו של רב זביד נקלע לבית רבי זירא], **אפיקו ליה ריפתא** [הוציאו לו לחם שיאכל עמהם].

פתח בנו של רב זביד **ואמר** [בירך על הלחם] **'מוציא** לחם מן הארץ'.

[רבי זירא מתפלא מה החידוש במה שבירך בנוסח שהוא טוב לכל הדעות:] **אמר** רבי זירא: **זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא?**

בשלמא אי אמר 'המוציא' [אם היה אומר בנוסח 'המוציא', היה ניכר בזה 'בקיאות בברכות'] [עמוד ב:] **אשמעינן טעמא** [שהיה משמיע לנו בהנהגה זו ש'המוציא' הוא

לשון עבר, ובזה היינו יודעים את פירוש הפסוק 'המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים', שהוא כפי הפירוש שלמדנו לעיל בדעת רבנן] **ואשמעינן דהלכתא כרבנן** [וכן היה משמיע לנו בהנהגה זו שהלכה כרבנן שאפשר לברך על הלחם 'המוציא', שכאמור הוא לשון עבר],

אלא דאמר [אך במה שאמר בנו של רב זביד] **'מוציא', מאי קא משמע לן** [מה השמיע לנו בזה, הלא כולם מודים שנוסח זה הוא נוסח טוב].

[הטעם שבנו של רב זביד אמר 'מוציא':] **ואיהו דעבד** [והטעם שבנו של רב זביד אמר 'מוציא ולא 'המוציא'] **לאפוקי נפשיה מפלוגתא** [מפני שרצה להוציא את עצמו ממחלוקת, שהרי נוסח זה לכל הדעות הוא נוסח טוב, שבודאי פירושו לשון עבר].

הכרעת הגמרא להלכה: 'המוציא לחם'

והלכתא, נוסח ברכת הלחם **'המוציא לחם מן הארץ', דקיימא לן כרבנן** [שאנו נוקטים כדעת רבנן] **דאמרי** [שהם אומרים] **דאפיק משמע** [ש'המוציא' פירושו הוא שהוציא בעבר].

◆◆◆

שנינו במשנה **ועל הירקות אומר וכו'** [בורא פרי האדמה].

דיוק מהמשנה שברכת ירקות מבושלים 'אדמה'

מדייקת הגמרא: **קתני ירקות דומיא דפת** [במשנה כתוב את דין ברכת הירקות ואת דין ברכת הפת, ומשמע שבשניהם מדובר באופן דומה],

מה פת שהמשנה אומרת שברכתו המוציא מדובר **שנשתנה על ידי האור** [שנשתנה ללחם באפייתו באש (בתנור וכדומה)].

אף ירקות שהמשנה אומרת שברכתם אדמה, מדובר **נמי** [גם כן] **שנשתנו על ידי האור** [שנשתנו על ידי האש (כגון שבישלם), שאף על פי כן אין ברכתם משתנה, וברכתם אדמה].

אמר רבנאי משמיה דאביי: זאת אומרת, שלקות [ירקות מבושלים] **מברכין עליהן בורא פרי האדמה.**

רב חסדא מביא שתי דעות מה היא ברכת 'שלקות'

דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו [ומי הוא 'רבינו'] **רב, שלקות מברכין עליהם 'בורא פרי האדמה'.**

ורבותינו היורדין מארץ ישראל, ומנו [ומי הם 'רבותינו' שירדו מא"י], **עולא משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן 'שהכל נהיה בדברו'.**

רב חסדא מבאר שהאמוראים לא נחלקו מה היא ברכת השלקות, אלא שהם דיברו על סוג אחר של ירקות

ואני אומר, ליישב דבריהם שאינן חולקים, יש ירקות מבושלים שברכתם 'בורא פרי האדמה', ויש ירקות מבושלים שברכתם 'שהכל', כדלהלן:

כל ירק **שתחלתו** [שכאשר הוא חי מברכים עליו] **בורא פרי האדמה,** כיון שדרכו ליאכל חי, אם **שלקו** [בישלו], הרי הורידו במעלתו, שהרי אין הדרך לאוכלו מבושל, ובאופן זה ברכתו כשהוא מבושל **'שהכל נהיה בדברו'.**

וכל ירק שאין דרכו ליאכל חי, **שתחלתו** [שכאשר הוא חי מברכים עליו] **'שהכל נהיה בדברו',** שהרי אין הדרך לאוכלו חי. ולכן אם **שלקו** [בישלו] והביאו לדרך אכילתו, שכאשר הוא מבושל הוא 'עיקר ותכלית פריו', ואזי מברך עליו **'בורא פרי האדמה'.**

[ירקות שהדרך לאוכלם מבושלים]

מבררת הגמרא: **בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו בורא פרי האדמה, משכחת לה** [דבר זה מצוי], ירק שהדרך לאוכלו מבושל ולא חי, **בכרבא וסלקא וקרא** [בכרוב תרד ודלעת, שהדרך לאוכלם מבושלים ולא חיים].

[ירקות שהדרך לאוכלם חיים]

אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה, שלקו שהכל, היכי משכחת לה [היכן מצאנו דבר זה], ירק שהדרך לאוכלו חי ולא מבושל?

מבארת הגמרא: **אמר רב נחמן בר יצחק: משכחת לה, בתומי וכרתי** [אתה יכול למצוא דבר זה, בשום וכרתי שדרך אכילתם העיקרית היא כשהם חיים ולא כשהם מבושלים].

רב נחמן מביא שתי דעות מהי ברכת השלקות

דרש רב נחמן משום רבינו, ומנו שמואל: שלקות מברכין עליהם 'בורא פרי האדמה'.

וחברינו היורדים מארץ ישראל, ומנו עולא, משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן 'שהכל נהיה בדברו'.

רב נחמן מבאר שהאמוראים נחלקו מה מברכים על שלקות [ולא כדעת רב חסדא], ועניין זה הוא גם מחלוקת תנאים

ואני אומר, במחלוקת שנויה [שהאמוראים נחלקו בדין ברכת השלקות, (ולא כדברי רב חסדא שאין מחלוקת בין האמוראים), ואף בירקות שטובים יותר כשהם מבושלים, נחלקו האמוראים אם ברכת ירק מבושל הוא אדמה או שהכל], ועניין זה תלוי במחלוקת תנאים אם דבר מבושל נשאר בטעמו המקורי].

[מחלוקת התנאים בדין מצה שבישלה לאחר אפייתה, אם היא עדיין נקראת 'לחם' לצאת בה ידי חובת מצה, דעת רבי מאיר]: **דתניא, יוצאין ברקיק השרוי** [מצה ששרה אותה במים לאחר אפייתה], **ובמבושל שלא נמוח** [מצה שבישלה לאחר אפייתה], **דברי רבי מאיר,** שאף שבישל את המצה, היא נשארת בעניינה, שהבישול לא מקלקל את טעמה, ועדיין היא נקראת 'לחם' עוני.

[וכך סבר גם שמואל, ולכן לשיטתו שלקות נשארים במצבם הקודם, וברכתם 'אדמה'].

ורבי יוסי אומר, יוצאים ברקיק השרוי, אבל לא במבושל, אף על פי שלא נמוח, שכיון שבישלו, לא נשאר בו טעמו המקורי, וכבר אינו נקרא 'לחם'.

[וכך סבר גם רבי יוחנן, ולכן לשיטתו שלקות אינם נשארים במצבם הקודם, וברכתם שהכל].

דחיית דברי רב נחמן: הדעות אינם חולקות [וכדעת רב חסדא] ומחלוקת התנאים אינה בדין שלקות

ולא היא, דכולי עלמא שלקות מברכין עליהן 'בורא פרי האדמה', [וכביאורו של רב חסדא].

ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם [שם, לגבי מצה מבושלת, שאין יוצא בה ידי חובה], **אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא** [שצריך טעם מצה, ובמצה מבושלת אין טעם מצה], **אבל הכא** [כאן לגבי ברכת ירקות מבושלים] **אפילו רבי יוסי מודה,** שלענין ברכה, ירק מבושל לא בטל טעמו, וברכתו אדמה.

✦ ✦ ✦

מחלוקת בדעת רבי יוחנן בדין שלקות

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם 'בורא פרי האדמה'.

ורבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם 'שהכל נהיה בדברו'.

רב נחמן בר יצחק מתפלא על כך שעולא אומר שברכתם שהכל [כדעת רבי בנימין בר יפת]

אמר רב נחמן בר יצחק: קבע עולא לשבשתיה, כרבי בנימין בר יפת - עולא שאמר משום רבי יוחנן לעיל שברכת שלקות 'שהכל', למד שיבוש כדעת רבי בנימין בר יפת שאמר זאת בשם רבי יוחנן, עד שטעות זו נתקעה בלב עולא, עד שחושב שאכן כך אמר רבי יוחנן, ואומר זאת בבית המדרש בשם רבי יוחנן.

רבי זירא מתפלא [בד' טענות] על שהביאו את דברי רבי בנימין בשם רבי יוחנן [שברכתם שהכל]

תהי בה [במחלוקת זו שהוזכרה בבית המדרש, התפלא] **רבי זירא,** וכי מה ענין להזכיר את דברי רבי בנימין בר יפת בבית מדרש, כחולק על רבי חייא בר אבא, הרי אינו כדאי לחלוק עליו בענין זה, ומביא בזה כמה תמיהות על דברי רבי בנימין, כדלהלן:

תמיהה א', רבי חייא בר אבא דייק יותר בדעת רבי יוחנן

וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת, כיצד מביאים את דבריו בדעת רבי יוחנן, **אצל** [כאשר יש מאמר אחר בדעת רבי יוחנן שאמרו] **רבי חייא בר אבא,**

והרי **רבי חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתא** [דייק ולמד את השמועות והמאמרים] **מרבי יוחנן רביה** [רבו]. **ורבי בנימין בר יפת לא דייק** בשמועות של רבי יוחנן, ובודאי שדבריו של רבי חייא בר אבא בדעת רבי יוחנן שברכת השלקות 'אדמה', נכונים.

תמיהה ב', רבי חייא בר אבא חזר על תלמודו כל שלושים יום בפני רבי יוחנן

ועוד, רבי חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה [כל שלושים יום היה חוזר תלמודו] **קמיה דרבי** [לפני רבי] **יוחנן רביה** [רבו], **ורבי בנימין בר יפת לא מהדר** [לא היה חוזר על תלמודו], ואם כן בודאי שדברי רבי חייא בר אבא נכונים.

תמיהה ג', רבי יוחנן הורה לברך על שלקות 'אדמה' [כברכתם המקורית של ירקות, ולא הורה לברך 'שהכל']

ועוד, בר מן דין ובר מן דין [חוץ מזה ומזה, כלומר חוץ מהתמיהה הראשונה והשניה], יש לנו עוד ראיה שרבי יוחנן לא אמר מימיו שמברכים על שלקות 'אדמה', **דההוא תורמסא דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה** [שהרי היה תורמוס שבישלו אותו שבע פעמים (כדי שיהיה מאד רך)] **ואכלי ליה** [ואכלו אותו] **בקנוח סעודה,**

אתו [באו] **ושאלו לרבי יוחנן** מה ברכתו, **ואמר להו מברכין עלויה** [מברכים עליו] **'בורא פרי האדמה',** הרי ראיה ברורה שדעת רבי יוחנן שברכת השלקות 'אדמה' ולא 'שהכל'.

תמיהה ד', רבי יוחנן בירך על זית, ברכה ראשונה וברכה אחרונה, ומכך מוכח שבירך על הזית 'העץ' [כברכתו המקורית, ולא בירך 'שהכל']

ועוד, אמר רבי חייא בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח [שהיה מלוח כמה ימים, ומליחה עושה שינוי בטעם הפרי, כמו ש'חום' משנה את הפרי] **ובריך עליו** [ורבי יוחנן בירך על הזית המלוח] **תחלה וסוף.**

[ביאור הראיה ממעשה זה, אם בירך בתחילה 'שהכל' איזה ברכה אחרונה בירך:] **אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי** [אם תאמר שירקות מבושלים נשארים במצבם, וברכתם נשארת כברכתם המקורית, ובמקרה זה של 'זית' ברכתם 'העץ'] מובנת עדותו של רבי חייא בר אבא, שרבי יוחנן **בתחלה** [לפני אכילת הזית המלוח] **מברך עליו 'בורא פרי העץ', ולבסוף** [לאחר אכילת הזית המלוח] **מברך עליו ברכה אחת מעין שלש** [ברכת 'על העץ ועל פרי העץ'].

אלא אי אמרת, שלקות לאו במילתייהו קיימי [אך אם תאמר שירקות מבושלים משתנים ממצבם, וברכתם אינה כברכתם המקורית, אלא ברכתם 'שהכל', אם כן] **בשלמא בתחלה** [לפני אכילת הזית] **מברך עליו שהכל נהיה בדברו, אלא לבסוף** [לאחר אכילת הזית] **מאי מברך** עליו, הרי אם ברכתו הראשונה שהכל, לא מסתבר שברכתו האחרונה היא 'על העץ ועל פרי העץ' ואם כן מה בירך רבי יוחנן לאחר אכילת הזית, אלא מכאן מוכח שרבי יוחנן בירך על הזית בתחילה 'העץ', ולאחר האכילה בירך 'על העץ ועל פרי העץ', ומוכח ששלקות [ירקות מבושלים] ברכתם נשארת כברכתם המקורית, על פירות עץ מבושלים 'העץ', ועל ירקות מבושלים 'אדמה'.

דחיית תמיהה ד, יתכן שרבי יוחנן בירך על הזית 'שהכל' וברכה אחרונה 'בורא נפשות'

דוחה הגמרא: ממעשה זה אין ראיה, שהרי גם אם נאמר שהברכה הראשונה שרבי יוחנן בירך היתה ברכת 'שהכל' עדיין אפשר להבין מה בירך לאחר אכילת הזית המלוח, שהרי **דילמא** [שמא] בירך לאחר אכילת הזית **'בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא',** וממעשה זה אין ראיה, כאמור.

[שאלה: אם ירקות מבושלים ברכתם 'אדמה' כי הם נשארים בטעמם המקורי, מדוע אי אפשר לצאת ב'ירק מר' מבושל למצוות מרור]

מתיב רב יצחק בר שמואל, ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח למצוות מרור, **יוצא בהן, ובקלח שלהן.**

אבל לא יוצא בהם אם הם **כבושין, ולא שלוקין** [בישול זמן רב עד שהמאכל נימוח יותר מבישול רגיל], **ולא מבושלין,**

ואי סלקא דעתך במילתייהו קאי [ואם עולה על דעתך שירקות מבושלים נשארים במצבם ובברכתם המקורית] **שלוקין אמאי לא** [למה לא יוצאים ידי מצוות מרור בירקות מרים כשהם מבושלים], והלא אינם מאבדים מטעמם.

[תשובה: ירק מבושל אמנם מאבד מטעמו וממרירותו, אבל אינו מאבד את 'שמו']

עונה הגמרא: **שאני התם** [שונה שם לעניין מרור] **דבעינן** [שלמצוות מרור צריך] **טעם מרור, וליכא** [ובירק מבושל אין טעם 'מרור'], ולכן אין יוצא בירק מבושל ידי מצוות מרור, אבל אין זו ראיה לענין ברכה, שכיון ששם 'פרי' עליו, גם כאשר הוא מבושל, הרי הוא נשאר בברכתו המקורית.

רבי ירמיה שואל: כיצד רבי יוחנן בירך על זית ברכה אחרונה, הרי בלא הגרעין אין בו שיעור 'כזית' שהוא שיעור ברכה אחרונה

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח, כיון דשקילא לגרעיניה [הרי כיון שלקחו את הגרעין מהזית]

בצר ליה שיעורא. היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו לחפילה פחות מכשיעור לתפוס ליהנות בעולם הזה גלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא כדי לגמוע כשאם מכוס של ברכה [ג]שמחין בו כדי ליהנות בעולם הזה אפי' בפחות מכזית ואפילו בפחות מכביצה ואפילו בפחות מכדי לגמוע בו ג' גמיעות ואפילו בפחות מכדי לגמוע בו ג' גמיעות ואפילו בפחות מכדי לגמוע בו ג' גמיעות

לט: ביצד מברכין פרק שישי ברכות

והלכתא כרבא דמברך ואח"כ בוצע. פי' שלא יפרים הפרוסה מן הפת על מנת שהברכה תחול עליה ויש שמוחקין נברך ברכת המוציא קודם שיתחיל כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה[א] ואין לברך עליהן: **בפניו.** הא למדת פרוסה של תמרין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא: **אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע נהרדעי עברי כר'** חייא ורבנן עבדי כרבא אמר רבינא אמרה לי אם אבוך עביד כר' חייא דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת ורבנן עבדי כרבא והלכתא [א]כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע: **איתמר** הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ור' יוחנן אמר [ב]שלמה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורין א"ר ירמיה בר אבא כתנאי [ג]תורמין בצל קטן שלם אבל לא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף היכא דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן [ג]דתנן [ג]כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים ר' יהודה אומר אין תורם אלא מן היפה אמר רב נחמן בר יצחק [ג]וירא שמים יוצא ידי שניהן ומנו מר בריה דרבינא דמר בריה דרבינא [ה]מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך אמר ליה מה שמך א"ל [ו]שלמן א"ל שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים אמר רב פפא הכל מודים [ז]בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא [ז]לחם עוני כתיב א"ר [ח]אבא [ז]ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי כבכרות מ"ט [ז]לחם משנה כתיב א"ר אשי חזינא ליה לרב כהנא [ט]דנקיט תרתי ובצע חדא ר' זירא [י]הוה אכיל אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי [יא]והא קא מתחזי כרעבתנותא אמר [ליה] כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידנא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא [יב]רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי אמר

יומן מלכה כל' יומן וכל שכן לגבי רב הונא שהלכה כמותו שהיה מלמידו של רב דלוקח מחמותי' מתרלי מתרלי מלכה כתמלוי: **אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים** ד"ה מברך על הפרוסה של חטין. למיטי עדיפי משום דלקמיכם קרא לאכל פתיתין ושלמין ממין אחד לפיכך יפה מברך על השלמין ופוטר את הפרוסה דגלוסקאות דגלוסקאות פרוסה דגלוסקאות ושלמין דעבל הבית מברך על השלמין דעבל הבית פת כשר ופת של נכרי מברך על הכשר (תמלה) וכן תמרין בירושלמי פת שהוטו ופת טמא מברך על הטהור אבל אם פת של נכרי מביא ונקי ופת של ישראל אינו מביא מברך לפיה שילקה[ב] כלומר בירושלמי פת נקי טמא ופת קיבר טהור מברך לפיה שילקה אבל רבינו פירש לפי שהוא מביא מן השוק ואינו יודע אם נתחייב בחלה ואינו נקי מזה אבל נכרי מביא ודאי אינו מחייב בחלה ואינו נקי מזה ולפיכך מברך על הפת ולא על הפרוסה: **כתנאי** בו'. פירש רש"י תני בתלי קרי תמוז בקטן שלם ולפי שיש בו יותר מכשל קטן שלם ולא נראה לפרש לכאורה משמע להלכי נקט תלי בגל גדול (ד) משום דיש בתלי בגל גדול כמו בקטן שלם ולא יותר ועוד דלפם בו לא הוי לומיה לתמוז דגבי פרוסה של חטין דקתי עלה להתם שוין ויש לפרש דכהדדי שוין הם אבל דגדול טוב יותר לאכילה מן הקטן ועוד פירש רש"י למיימני תנאי לפניכם של חטין ופוטר את השלמה של שעורים ומר סבר חשוב עדיף ומר סבר חטין דמקדמי נקטי עדיפי אבל ג"ש לפרש לחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב מפת של שעורים דהא פי' דמיין אחד פת נקיה ופת קיבר שלמה לפיכך מברך על החטין ופוטר את השלמה של שעורים ומר סבר חשוב עדיף: **ומר סבר שלם עדיף.** וא"ת מנא ליה הא (ה) לימא לחטין עדיפי משום דלקמיכם קרא ויש לומר דסבי מלמה דהתם (במדבר יח) כהרימכם את מלנו ממנו ולפי' סבי קמאי דשלם עדיף ה"ג נימא שלם עדיף מפתיתין של חטין אע"ג דלקמיכם קרא והדין עם ר"י שלם לפת משום שלום בית ומיהו נראה לר"י דהוא הוא כשהן שוין בשאר מינים אבל בחטין ושעורין עדיפי חטין משום דלקמיכם קרא ויש לומר דסבי מלמה דהתם (ו) לרב הונא שלם עדיף ולפי' ר"י הוא הדין לפת כל מקום שהחטין עדיפין שם עדיף ומיהו אי אפשר לומר כן דהא אמרינן בירושלמי דאין מברכין על הפת אלא אם כן יש בה כזית ואם כן איך יברך על הפת שלם ועל הפרוסה אינו יכול לברך אלא על כזית ואם כן אין השלם עדיף ואין לומר שיברך על הפת ויאכל כזית ויברך על השלם ויאכל כזית דהא אמרינן בירושלמי אין מברכין על הפת אלא כדי שיאכל כזית ואם כן איך יברך על השלם ויאכל כזית ועוד דא

יום שלישי ט״ז שבט תש״פ **ברכות דף לט**

רבי ירמיה שואל את רבי זירא כיצד רבי יוחנן בירך על הזית ברכה אחרונה, הרי כיון שלקחו את הגרעין מהזית, **בצר ליה שיעורא** [חסר לו בשיעור], שהרי שיעור ברכה אחרונה הוא 'כזית' ובלא הגרעין אין זה 'כזית',

רבי זירא מיישב: הזית שרבי יוחנן אכל היה זית גדול, ובלי הגרעין היה בו שיעור זית בינוני שזה שיעור 'כזית' לברכה אחרונה

אמר ליה רבי זירא: **מי סברת כזית גדול בעינן** [וכי אתה סובר שצריך לברכה אחרונה שיעור כ'זית' גדול], **כזית בינוני בעינן** [אין צריך אלא שיעור כ'זית' בינוני],

וההוא דאייתו לקמיה דרבי [ואותו זית שהביאו לפני רבי] **יוחנן, זית גדול הוה, דאף על גב דשקלוה לגרעינותיה** [שאף שהוציאו את הגרעין מהזית] **פש ליה שיעורא** [נשאר בו שיעור כ'זית' בינוני].

[מקור ששיעור כ'זית', הוא זית בינוני:] **דתנן, זית שאמרו** [לענין שיעורי 'אכילה'] **לא** זית **קטן, ולא** זית **גדול, אלא** זית **בינוני. וזהו** זית '**אגורי',** שהוא בינוני בגודלו.

ואמר רבי אבהו: לא 'אגורי' שמו, אלא 'אברוטי' הוא **שמו** המקורי של זית זה.

ואמרי לה [ויש אומרים] **'סמרוסי'** הוא **שמו** המקורי של זית זה, **ולמה נקרא שמו 'אגורי', ששמנו אגור בתוכו** [שהשמן של זית זה, אינו בלוע בפרי כמשקה תפוחים ותותים, אלא הוא אגור בו כמו המיץ שיוצא מהענבים, שהוא אסוף בפרי, ומזומן לצאת ממנו].

◆◆◆

הצעת תליית המחלוקת מה היא ברכת השלקות, במחלוקת תנאים

נימא כתנאי [נאמר שמחלוקת זו בדין שלקות, היא מחלוקת תנאים], כדלהלן:

[ברייתא, מעשה בתלמיד בר קפרא שבירך על בשר לפני ירקות:] **דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר** [שהיו שני תלמידים שישבו לפני בר] קפרא,

הביאו לפניו [לפני בר קפרא] **כרוב, ודורמסקין** [מיני ירקות מבושלים], **ופרגיות** [בשר עוף],

נתן בר קפרא רשות לאחד מהן [מהתלמידים שישבו לפניו] **לברך.**

קפץ הקדים אחד מהם **וברך על הפרגיות** ברכת 'שהכל'.

לגלג עליו חבירו.

כעס בר קפרא.

[הטעם שבר קפרא כעס על המלגלג:] **אמר** בר קפרא: **לא על המברך אני כועס, אלא על המלגלג אני כועס,** על כך שלגלגת ללא טעם נכון על חבירך, שהרי **אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם,** ונעשה הבשר חביב עליו, **אתה על מה לגלגת עליו,** והרי כשיש לפני המברך שני דברים, ואחד מהם חביב עליו, צריך לברך על החביב.

[הטעם שבר קפרא כעס על המברך:] **חזר** בר קפרא **ואמר: לא על המלגלג אני כועס, אלא על המברך אני כועס, ואמר, אם חכמה אין כאן, זקנה אין כאן,** [ואף אם אין כאן חכמה, הלא זקן אני, והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין].

תנא, ושניהם [שני התלמידים שישבו לפני בר קפרא] **לא הוציאו שנתן** [מתו בתוך אותה שנה, מ'כעסו' של בר קפרא עליהם].

[הצעת הגמרא: תליית דעת המברך והמלגלג, במחלוקת מה היא ברכת השלקות:]

מאי לאו בהא קא מיפלגי [לכאורה תלמידי בר קפרא נחלקו בדבר זה], כלומר בדין ברכת השלקות, **דמברך** [המברך שבירך על הבשר] **סבר: שלקות ופרגיות** ברכתם **'שהכל נהיה בדברו',** שבשר ודאי ברכתו שהכל שהרי 'אין גידולו מן הארץ', וגם הירקות המבושלים ברכתם שהכל, **הלכך** נמצא שלשיטתו היו לפניו שני דברים שברכתם שהכל, וכשיש לאדם שני דברים שברכותיהן שוות, **חביב עדיף,** ומברך עליו, ולכן בירך על הבשר ולא על הירקות.

ומלגלג סבר, שלקות ברכתם **'בורא פרי האדמה', פרגיות** ברכתם **'שהכל נהיה בדברו', הלכך פירא עדיף,** עדיף להקדים את ברכת ה'שלקות' בורא פרי האדמה, שהיא ברכה חשובה ומבוררת לעצמה לדברים חשובים, [כגון ל'כרוב' שהוא 'מזין', ול'תרד' שהוא טוב לרפואה], ויש חשיבות לברכה זו יותר מברכת שהכל, שהיא כללית ולא מיוחדת בדוקא לדברים חשובים.

דחיית ההצעה: התנאים נחלקו מה עדיף חביב או משביע

דוחה הגמרא: **לא, דכולי עלמא** [אפשר לומר ששני התנאים סברו] שברכת **שלקות ופרגיות 'שהכל נהיה בדברו'** [ואין מברכים על 'שלקות' אדמה],

והכא בהאי סברא קא מיפלגי [וכאן נחלקו תלמידי בר קפרא, בסברא זו:] **מר** - מי שבירך על הבשר **סבר, חביב עדיף,** וכיון שהבשר היה חביב עליו, בירך עליו.

ומר - המגלגל **סבר, כרוב עדיף דזיין,** שהיה עדיף לברך את ברכת ה'שהכל' על הכרוב, ולא על הבשר, כיון שהכרוב יש לו מעלה שהוא מזין, ומעלה זו עולה על מעלת 'חביב'.

◆◆◆

דעת רב הונא: לפת חתוך לחתיכות קטנות ברכתו שהכל

אמר רבי זירא, כי הוינן בי [כאשר היינו אצל] **רב הונא אמר לן** [כך אמר לנו:]

הני גרגלידי דלפתא [ראשי לפתות חיים (לא מבושלים)] אם **פרמינהו פרימא רבא** [חתך אותם לחתיכות גדולות], ברכתם **'בורא פרי האדמה'.**

אם חתכם **פרימא זוטא** [לחתיכות קטנות], ברכתם **'שהכל נהיה בדברו',** שגריעותא הוא כשחתכם לחתיכות קטנות.

דעת רבי יהודה: גם אם הלפת חתוך לחתיכות קטנות ברכתו אדמה

וכי אתאן לבי [וכאשר באנו אצל] **רב יהודה, אמר לן: אידי ואידי** [זה וזה, בין אם הלפת

חתוכה לחתיכות גדולות, בין אם היא חתוכה לחתיכות קטנות] ברכתה **'בורא פרי האדמה', והאי דפרמינהו טפי** [שמה שחתכו את הלפת לחתיכות קטנות אין זה מגרע את טעמם], אלא עושים כן **כי היכי דנמתיק טעמיה** [כדי שיהיה טעמם מתוק יותר, שכאשר הם חתוכים לחתיכות יותר קטנות, הם יותר מתוקים].

◆◆◆

רב כהנא אמר בתחילה שתבשיל של לפת ששמים בו הרבה קמח ברכתו מזונות

אמר רב אשי: כי הוינן בי [כאשר היינו אצל] **רב כהנא אמר לן, תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא** [תבשיל של סלק שלא שמים בו הרבה קמח], ברכתו **'בורא פרי האדמה'.**

דלפתא [תבשיל של לפת] **דמפשו בה קמחא טפי** [שמרבים לשים בו יותר קמח], ברכתו **'בורא מיני מזונות'.**

רב כהנא אומר בסוף שגם אם שמים הרבה קמח ברכתו אדמה, כיון שהקמח נועד ל'דבק'

והדר [ואחר כך] **אמר** רב כהנא, **אידי ואידי** [זה וזה, בין תבשיל שיש בו מעט קמח ובין תבשיל שיש בו הרבה קמח] ברכתו **'בורא פרי האדמה', והאי דשדי בה קמחא טפי** [ומה ששמים בו הרבה קמח], **לדבוקי בעלמא עבדי לה** [לדבק בעלמא עושים זאת], שעושים זאת כדי לדבק את התבשיל שלא יתפורר, ולא לצורך טעם הקמח.

◆◆◆

מעלת תבשיל של תרד (סלק)

אמר רב חסדא: תבשיל של תרדין, יפה ללב, וטוב לעינים, וכל שכן לבני מעים.

אמר אביי: והוא דיתיב אבי תפי [מעלת התרד הוא כאשר הוא יושב על מקום שפיתת הקדירה, כלומר שהוא מתבשל זמן רב], **ועביד תוך תוך** [וקול רתיחתו נשמע כאילו הקדירה משמיעה קול 'תוך תוך', שכך הוא הדרך כאשר תבשיל מתבשל זמן רב, ואזי הכרוב נהיה מבושל היטב ונמחה מאד].

◆◆◆

ברכת מי ירקות מבושלים (מרק)

אמר רב פפא, פשיטא לי [דבר זה פשוט הוא לי]: **מיא דסלקא** [מיים שהתבשל בהם תרדין] **כסלקא** [הוא כתרד עצמו] לענין ברכה, שברכתו 'אדמה'.

ומיא דלפתא [ומים שהתבשל בהם לפת], **כלפתא** [כלפת הוא לענין ברכה] שברכתו אדמה.

ומיא דכולהו שלקי [ומים שהתבשלו בהם אחד מכל הירקות], ברכתו **ככולהו שלקי** [ככל הירקות המבושלים], שברכתם אדמה.

ברכת מי שבת

בעי רב פפא, מיא דשיבתא [מים שהתבשל בהם ירק הנקרא 'שבת' שנותנין ממנו מעט בקדרה, למתק ולתת טעם, ולא כדי לאכול את ה'שבת'], **מאי** [מה מברכים על מים אלו].

[צדדי הספק:] **למתוקי טעמא עבדי** [האם השבת נעשה לתת טעם בקדירה, ומברכין על מימי תבשילו בורא פרי האדמה].

או לעבורי זוהמא עבדי לה [או שהוא נעשה להעביר זוהמא שיש בתבשיל, ואין מברכים עליו 'אדמה'].

[ראיה מברייתא:] **תא שמע, ה'שבת'** ירק זה שנקרא 'שבת', **משנתנה טעם בקדירה** והוציאוה מהקדירה, שוב **אין בה משום** איסור **תרומה** וגם זר יכול לאוכלה, **ואינה מטמאה טומאת אוכלים,** דהוה ליה כעץ בעלמא.

ומכך שהברייתא אומרת 'משנתנה טעם', **שמע מינה למתוקי טעמא עבדי לה,** ואם כן מברכים על מים שהשבת התבשל בהם בורא פרי האדמה. **שמע מינה.**

◆◆◆

דעה א, מברך על פרוסה

אמר רב חייא בר אשי: פת צנומה יבשה, שנתנה **בקערה** בקערה לשרותה, **מברכין עליה המוציא,** ואין צריך לברך על הלחם כשהוא שלם, אלא יכול לכתחילה לפרוס את הלחם, ואחר כך לברך עליו.

דעה ב, מברך על שלימה, ובוצע כאשר מברך

ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: צריך שתכלה ברכה [ברכת המוציא] **עם הפת,** אין פורס את הלחם לפני הברכה, אלא מברך עליו כשהוא שלם, ובעת הברכה פורס את הלחם.

[שאלת רבא: אם בוצע כאשר מברך, הרי בסיום הברכה הפת אינה 'שלימה'] **מתקיף לה רבא, מאי שנא צנומה דלא** [מה הטעם שאין לברך לאחר שכבר פרס את הלחם]**, משום דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא** [משום שכאשר מסיים את הברכה, היא מסתיימת על פרוסה ולא על שלימה, ונמצא שברכתו היא על לחם פרוס ולא שלם],

אם כן, **על הפת נמי** גם כאשר מברך על לחם שלם, וחותך אותו בעת הברכה, **כי קא גמרה אפרוסה גמרה** כאשר מסיים את הברכה, הלחם כבר פרוס, ושוב נמצא שברכתו היא על לחם פרוס, ומה התועלת בזה שמתחיל לברך על לחם שלם.

דעה ג, מברך על שלימה, ואחרי הברכה בוצע

[עמוד ב:] **אלא אמר רבא: מברך** וגומר את כל הברכה, **ואחר כך בוצע,** אחרי שגמר לברך מפריש הפרוסה, נמצא שכשגמר את הברכה עדיין הלחם היה שלם.

הכרעת האמוראים

נהרדעי עבדי כרבי חייא [ופרסו בשעת הברכה].

ורבנן עבדי כרבא [ופרסו לאחר סיום הברכה].

אמר רבינא, אמרה לי אם: אבוך עביד כרבי חייא [ופרס בשעת הברכה], **דאמר רבי חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת.**

ורבנן עבדי כרבא [ופרסו לאחר הברכה]

הכרעת הגמרא למעשה

והלכתא כרבא דאמר מברך ואחר כך בוצע.

◆◆◆

על מה מברך כשיש לפניו 'שלם' ו'פרוס'

איתמר, הביאו לפניהם [לפני הבאים לאכול], **פתיתין** [פרוסות לחם], **ושלמין** [ולחמים שלמים], על מה מברך תחילה.

דעה א', אין מעלה לברך על שלם

אמר רב הונא: מברך על הפתיתין, ופוטר את השלמין - אם המברך רוצה, הוא יכול לברך על הפרוסה לפני השלמה, שאין מעלה ל'שלם'. [ואם הפרוסה 'גדולה' יותר מה'שלם', צריך לברך על הפרוסה, כיון של'גדול' יש מעלה יותר מ'קטן', וב'שלם' אין מעלה].

דעה ב', צריך לברך על ה'שלם' ולא על ה'פרוס'

ורבי יוחנן אמר: שלמה מצוה מן המובחר, ומברך על השלם, אפילו אם ה'פרוסה' גדולה יותר.

[על מה מברך כשיש לפניו לחם חיטים 'פרוס', ולחם שעורים 'שלם']

אבל אם יש לפניו, **פרוסה של חטין, ושלמה מן השעורין,**

דברי הכל, מברך על הפרוסה של חטין, ופוטר את השלמה של שעורין, כי דבר חשוב [פרוסת לחם חיטים שהוא לחם משובח], עדיף על דבר שלם [על לחם שלם של השעורים שהוא לחם פחות משובח].

[הצעה: דבר זה אם 'חשוב' עדיף על 'שלם' הוא מחלוקת תנאים במשנה בתרומות]

אמר רבי ירמיה בר אבא: כתנאי - מה שאמר רבי יוחנן שפרוסת לחם חטים (שהיא חשובה), עדיפה על לחם 'שלם' של שעורים, בענין זה נחלקו תנאים,

שבמשנה בתרומות נחלקו התנאים בדינו של אדם שיש לפניו פרוסת בצל גדולה ובצל קטן שלם, את מה יתן לתרומה. שתנא קמא אומר: **תורמין בצל קטן שלם, אבל לא חצי בצל גדול**. ו**רבי יהודה אומר: לא כי אלא חצי בצל גדול.**

מאי לאו בהא קמיפלגי [ולכאורה הם נחלקו בדבר זה], **דמר** - רבי יהודה שאומר שיש לתרום את הגדול, **סבר, חשוב עדיף,** [ובצל 'גדול' הוא יותר 'חשוב' שיש בו כמות גדולה יותר]. **ומר** - תנא קמא שאומר שיש לתרום את השלם, **סבר, שלם עדיף.**

[דחיית ההצעה: במשנה בתרומות לא נחלקו בזה, אלא נחלקו אם 'מתקיים' עדיף על 'חשוב']

דוחה הגמרא: במשנה בתרומות לא נחלקו בעניין זה, שהרי **היכא דאיכא כהן** [במקום שיש כהן, ואפשר לתת לו מיד את התרומה], **כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף** [כולם מודים ואין חולק בדבר, שיש לתרום את הבצל הגדול שהוא 'חשוב', ולא את הבצל הקטן ה'שלם', שמעלת 'חשוב' עדיפה על 'שלם', וכדברי רבי יוחנן].

כי פליגי [ומחלוקת תנא קמא ורבי יהודה היא, במקום] **דליכא** [שאין] לפניהם **כהן,** וצריך להצניע את התרומה עד שימצאו כהן, שבזה סבר תנא קמא שצריך לתרום את הבצל השלם, כיון שהוא יותר 'נשמר ומתקיים'. ורבי יהודה סבר שצריך לתרום את החצי בצל הגדול שהוא חשוב יותר, ואף שהוא פחות 'מתקיים'.

[מקור שתנא קמא ורבי יהודה נחלקו, אם עדיף 'שלם' או 'מתקיים':] **דתנן, כל מקום שיש כהן** [ואפשר לתת לו מיד את התרומה], **תורם מן היפה.**

וכל מקום שאין כהן, [לדעת תנא קמא:] **תורם מן המתקיים,** ואף שהוא פחות יפה. **רבי יהודה אומר: אין תורם אלא מן היפה** [ואפילו שהוא פחות מתקיים].

דעה ג' [שבה יוצא ידי חובת דעה א' ודעה ב', כשיש לפניו 'שלם' קטן, ו'פרוס' גדול]

אמר רב נחמן בר יצחק: וירא שמים [כשיש לפניו 'שלם' קטן, ו'פרוס' גדול], **יוצא ידי שניהן** [ידי דעת רב הונא ורבי יוחנן, שנחלקו, אם יש מעלה ל'שלם' וצריך לברך עליו. או אין מעלה ל'שלם', וצריך לברך על הגדול].

ומנו [ומי הוא הירא שמים, שראינו שיוצא ידי שתי הדעות], **מר בריה דרבינא** ['מר' בנו של רבינא],

דמר בריה דרבינא, מניח פרוסה בתוך - מתחת **השלמה,** וכך נמצאים שניהם בידו, ונמצא מברך 'המוציא' על שתיהם, **ובוצע** [מפריש פרוסה לאכול או משתיהם, או רק מהשלימה (שהרי זה 'נראה' כבוצע ואוכל גם מהפרוסה. אבל אם בוצע ואוכל רק מהפרוסה, והשלימה נשארת שלימה, אין זה נראה כבוצע גם על גם השלימה)].

[דעה נוספת הסוברת כן:] **תני תנא קמיה דרב** [חכם השונה ברייתות, שנה לפני רב] **נחמן בר יצחק: מניח הפרוסה בתוך השלמה, ובוצע, ומברך.**

אמר ליה [רב נחמן בר יצחק לאותו חכם]: **מה שמך?**

אמר ליה: 'שלמן'.

אמר ליה [רב נחמן בר יצחק]: **שלום אתה, ושלמה משנתך, ששמת שלום בין התלמידים.**

כל הדעות סוברות: שבליל הסדר מניח מצה פרוסה תחת מצה שלימה ובוצע

אמר רב פפא: הכל מודים בפסח [כשמברך על המצה בליל הסדר], **שמניח פרוסה בתוך** - מתחת ה**שלמה, ובוצע.**

מאי טעמא?

'לחם עוני' כתיב, ודרכו של עני בפרוסה, לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה.

רבי אבא: בשבת צריך לברך ולבצוע על שתי ככרות

אמר רבי אבא: ובשבת, חייב אדם לבצוע על שתי ככרות.

מאי טעמא?

'לחם משנה' כתיב.

רב אשי: רב כהנא היה אוחז [בשבת] שתי ככרות בשעת הברכה, והיה בוצע ככר אחד

אמר רב אשי: חזינא ליה לרב [ראיתי את רב] **כהנא, דנקיט תרתי** [שבשעת ברכת המוציא אחז שתי ככרות בידו], **ובצע חדא** [ולאחר הברכה בצע פרוסה לאכול מככר אחד].

בציעת פרוסה גדולה בשבת לכל הסעודה

רבי זירא, הוה בצע אכולא שירותא [היה בוצע פרוסה גדולה שהיתה מספיקה לו לכל הסעודה, ולכבוד שבת היה עושה כן שנראה בזה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה].

אמר ליה רבינא לרב אשי: והא קא מתחזי כרעבתנותא [והרי זה נראה כרעבתנות]?

אמר [ליה] רב אשי: **כיון דכל יומא לא קעביד הכי** [כיון שכל יום לא עושה כך], **והאידנא קא עביד** [ורק היום עושה כך], **לא מתחזי כרעבתנותא** [ניכר שעושה זאת לכבוד שבת, ואין זה נראה כרעבתנות].

הנהגת רב אמי ורב אסי לברך על לחם שיערכו עליו

רב אמי ורב אסי, כי הוה מתרמי להו [כאשר הזדמן להם] **ריפתא דערובא** [לחם שהשתמשו בו בערב שבת ל'ערובי חצירות'] **מברכין עליה** [היו מברכים עליו בסעודת שבת] **'המוציא לחם מן הארץ'.**

אמרי, הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי [הואיל ונעשה בו מצוה אחת, נעשה בו מצוה אחרת].

טוב כרוך. הכונע קושט שטעם מן הפרוסה נגע ממנה והושיט למי שלפניו וא"ל טול מפרוסה הכרכה לך עי שסמא פיטמים אין לריך לחזור לברך. ולפ על גב שהיה הוא הפסקה כדאמרינן במנחות (פרק ג' דף ס' ב). סה בין תפילין לתפילין לריך לברך וכן בסמיטה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן בשמיטה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן **הך שימה** כורך ברכה ולא מפסקה: **הביאו מלא.** נמי אין לריך לברך שלא זו כורך ברכה שנגמ פרוסה שלו ברכה שלכלת בטעות: **גפיל לפורי.** גפיל את המזרקן במיס לכורך המיורים: **ונלע לה לבדיא.** לכומר מיד ולא המתין למלא ולפתן: **בשם.** עכוב כמו בושם רבבו (שופטים ס). לכומר פת בקיס היא זו **ואין לריכה לפתן: אין מי רגלים לנים.** מן הגוף אלא פשיפה לפי שבשהקלוח קרוב לפיקוח הוא דוקא שלא יפלו נקוות על רגלו ומפסיק: **בעפר פיחוח.** ליכא נקוות: **אסכלה.** בו"ן מלאנ"ט: **המקפה אפילו מים.** שזהה מים הרבה אחר אפילו עד שמלילתו לפה במים. ולפ הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו'): **מוגע באסכלה.** שהמולי בה ממחת עלור בני מעים והעבשים מלבלבים: **קלח.** רבותינו מפרשים ניי"ל בלע"ז. לבל אני שמעתי מין דגעים שהורעין אותו בתוך בלרל שיאמלאו: **מוזר גורנו.** על קלח שרוח מערבית רוח לחה ומתוסקת היא ומכנסת הריח בתוך הגוף: **פת בריטו פת בטעמו.** הריח קשה והטעם טוב: **מדקדק ניה.** בריסקת על קלנו שטעם: **ומקלפא ניה. בשביל הריח: כל יום ויום.** בשבת מעין שבת ביום יום ומעין יו"ט: **כלי מלא.** לדם תכסה: **פת שמוע.** פעם אחת סופך שמנה אזן פעם אחרת: **אם שמע ניחו.** שמעיט ושלפא מה שמעמא ומשתקר: **דעיקר לחן לרעת היא.** לעיקר כל הסריטות היא בלרל ובכל גדל היממה: **יבש המעין ונקלך אילן.** היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו ונקלר כבוריס ממנו ואחר כך יבש המעין וכן שדה אילן ונקלך בכוריס ממנו ואח"כ נקלך אילן: **מבית וקורה.** שאינו יכול לומר מן הלדמה שבר נתמה ליש לכיון לינה המעין ונקלך אילן ממנה בעלה לה לרעת: **מבית וקורה.** שהלכך היא עיקר: **שהוא הכית ועלה.** חה הכיא מיקה: **אילן הסיפוין יודע לקיות לנצ וחמת.** חה נקלך על הדעת: **גוווחא.** הענף של עץ: **מפיק.** פירי מלחריני: מן

בבא מלח בו' צריך לברך. להוי היפה הדעת והכי אמרי בפ"ג דמנחות (דף ו'). סה בין תפילין לתפילין לריך לברך וכן סלכה אם סה בין ברכת המוציא לסמילה ובין ברכת קידוש לסמילה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן בשמיטה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן בשמיטה מלח בו' צריך לברך. להוי היפה הדעת והכי אמרי בפ"ג דמנחות (דף ו'). סה בין תפילין לתפילין לריך לברך וכן סלכה אם סה בין ברכת המוציא לסמילה ובין ברכת קידוש לסמילה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן בשמיטה לריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכה לפעודה כמו טול כרוך וכן בשמיטה

אמר רב ^א טול בורך טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך וגביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר ^ב אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך דאמר ^ג רב ^ד אסור לאדם ^ה שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנא' ^ו ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא ^ז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמעתיה אמר להו ^ח לית דין צריך בשש: וא

מ: כיצד מברכין פרק שישי ברכות

ורבי יוחנן אמר אפי' פת. ויין. וכן הלכה דכל מ"ל יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב: **נימא רב הונא בר' יוסי.** וה"מ היכי מצי סיפר רב הונא בר' יוסי הא רב לא קתלמיד ליה ולא לגלגן ליה דכתיב מוחה כאחד מפרנסיו ועוד דלא שכיחא ליה לאקדומי בהדיה: **כלל אמר** כל הני דלא מוחה כאחד מפרנסיו מן הסתם (דברים כח): **מלגרבה.** כרוך אחר קדשו בעלמא הקדש מן הסתם (דברים כח): **מתני' מתניתין** ומשנה: **מהו.** מברכין: **מפרק בגמ'.** גוזלות. מגביס טהורים: **מין קנים.** מומן וגוללות וגוזלות על ידי קנים הן נתין: **גמ' שפרכיס.** בוטע"ר בלע"ז: **מירפא רבו מחעא.** מלמלוחית מחרק את פיו בגליס על העיסה ועל הכלים: **בוצלי ממרא.** כמו שרופי ממה שבצלם ושרפס חמוס וניבול ומטריס סס. כמוהן חוס כמו מכמר בארק (פסחים דף נח.): **ממרי דזיקא.** שהכוחו מעניין: **מאחרא.** לחומען וגוללי פליג ר' יהודה: **פרי העץ בעי ברוכי.** שהרי לא נאמנו לקנקלן: **קנים שנמחמי.** פירות שהקלו מהמלוי מכמיה מחמין שלהן שהלוקחן מעם מחרק מין נרין לעצמן. אלו הן: **פיפיון** וכו'. שתין חטוטים ושתין ע"ש חס עליהס מלעצמן: **טוחני.** קולפים"ר: **שילני גופני.** עגבים סחוטיות: **פת ודגן.** לס נלוס שלא הוסיפס מהן מעבר: **שעשעת גורן.** העני לו מי שלקטן העמיד מהן עיירמת כרי: **הלקט והשכחה והפאה.** לעיל"ע ל"ע: (ה) תוס' ד"ה ומלבוחך עליו דלמנו:

גליון הש"ס

גמ' כל ברכה שאין בה הזכרת השם. עי' לקמן דף נ"ד ע"ב תוס' ד"ה פעמיים: רש"י ד"ה הלקט ובפ' ובעשאן גורן, ע' נכ"ח ד"ה ר"ל ע"ש בפיהש"י ד"ה ממנו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מין מתוס. נ"ל מתני' מוהכמ"ה: [ב] שם [ג] שם מתני'. נ"ל מין מתני': [ד] שם דזיקא. נ"ל מתני דלעיל:

לעזי רש"י

בוטר"א. להשעות צמוע (ר"ן). קולפמ"ה [קולרמי"ש]. פירות החזרור.

מוסף רש"י

פרשת סוטה. כשמכניסין אותה שכיעוה כלומן שיאמרו שוחמת (שבועות לב.). מס שסכמן אומר לה. ולא למניין צרל לאומרים כלומן הקדש כלרך שנאמר (סוטה לב.). חידוד מעשה. כשנה הלשלים בעיתי הקדש מן הלכים (דברים כו) שהוא מוליה לכ"ע מעשרותיו ומפקיע מניהו ואין יכול עוד להשמיטם ומוכן מעשר לאחון לגר ומעשר עני לעניים ומעשר עני של שני שיש שעברו מעליהו ליירושלים עליהו שם לא עשלטא. ומתודה בעניני

מסורת הש"ס

ב) תוספתא פ"ד ה"א, סוכה ה, ב. שבועות נה, ב) [ועי' בס' הגלי, ג) [לקמן מט.], שבת פ"ב ה' ב, ד) [לקמן מט.], ה) ספרי פ' כי תבא, ו) [ב"ב פ"ב ה"ב], ז) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ח) ב"ב דף נה:, ט) [לעיל ו. ולהיש יב.], י) נדרים סב, ב, ל) דמאי פ"ג ה"ב, מ) פ"ו ה"ו. [ועי' כתוס' שבת פ"ב, ב] ס"ו ה"ב, נ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ס) ב"ב דף נה:, ע) נדרים סב, ב, פ) דמאי פ"ג ה"ב, צ) [ועי' יד. ועי' כתוס' שבת פ"ב, ב] ס"ו ה"ב, ק) ב"ב דף נה:, ר) [ועי' בס' הגלי], ש) [לעיל ו. ולהיש יב.], ת) [ב"ב פ"ב ה"ב], א) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ב) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ג) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ד) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ה) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ו) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ז) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ח) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ט) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], י) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], כ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ל) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], מ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], נ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ס) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ע) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], פ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], צ) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ק) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ר) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ש) [ועי' ב"ב פ"ב ה"ב], ת) [ועי'

דעה א: הפסיק בדיבור בין ברכת המוציא לאכילת הלחם ואמר לחבירו 'קח מפרוסת הברכה', אינו הפסק. אבל אם אמר 'הבא מלח', הוא הפסק

אמר רב: אם לאחר שבירך 'המוציא', לפני שטעם מהלחם, הושיט מהלחם לאדם שאצלו, ואמר לו **טול ברוך, טול ברוך** [טול מפרוסת הברכה], אף שהפסיק בדיבור בין הברכה לאכילה, **אינו צריך** לחזור **ולברך,** ששיחה זו, צורך הברכה היא, ואינה הפסק.

אבל, אם אמר **'הבא מלח', 'הבא לפתן', צריך** לחזור **ולברך,** שדיבורים אלו הם 'הפסק' בין הברכה לאכילה.

דעה ב: גם אם אמר 'הבא מלח', אינו הפסק. אבל אם אמר 'גביל לתורי', הוא הפסק

ורבי יוחנן אמר, אפילו אם הפסיק לאחר הברכה ואמר **'הביאו מלח', 'הביאו לפתן', נמי אינו צריך לברך,** שגם דיבורים אלו הם צורך ברכה, שתהא 'פרוסה של ברכה' [הפרוסה שאוכל לאחר ברכתו] נאכלת בטעם, [עם מלח או לפתן, והוא מכבוד הברכה].

אבל, אם אמר **'גביל לתורי', 'גביל לתורי'** [תערבב את המורסן (פסולת גרעיני החיטה) במים, לצורך מאכל השוורים], **צריך לברך.**

דעה ג: גם אם אמר 'גביל לתורי' אינו הפסק

ורב ששת אמר: אפילו אם הפסיק ואמר **'גביל לתורי', נמי אינו צריך לברך,** מפני שהוא צורך אכילה, **דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל, קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר 'ונתתי עשב בשדך לבהמתך', והדר** [ואחר כך נאמר] **'ואכלת ושבעת'.**

◆◆◆

מאמר א' של רבא בר שמואל משום רבי חייא: הכנת מלח או לפתן לפני שמברך

אמר רבא בר שמואל, משום רבי חייא: אין הבוצע רשאי לבצוע, עד שיביאו מלח או לפתן, לפני כל אחד ואחד מהמסובים, כדי שיוכלו לתבל במלח או בליפתן את הפרוסה שהם אוכלים לאחר הברכה.

רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא [הוציאו לו לחם], **ובצע להדיא** [ובצע מיד, ולא המתין למלח ולפתן].

אמרו ליה: הדר מר משמעתיה [וכי כבודו חזר ממה שאמר שאין רשאי לבצוע עד שיביאו מלח]?

אמר להו רבא בר שמואל: **לית דין צריך בשש** [אין לחם זה צריך עכוב], כלומר פת נקיה היא זו (מקמח נקי בלא פסולת החיטה), ואינה צריכה מלח או לפתן.

מאמר ב של רבא בר שמואל משום רבי חייא: כיצד יוצאים כל ה'מי רגלים' מהגוף

ואמר רבא בר שמואל משום רבי חייא: אין מי רגלים כלים [אין יוצא מהגוף כל המי

רגלים] **אלא** אם נפנה **בישיבה,** לפי שכשנפנה בעמידה, לקראת סיום 'קילוח' המי רגלים, הוא חושש שיפלו ניצוצות על רגליו, ומפסיק לפני שמסיים.

אמר רב כהנא: ובעפר תיחוח [עפר רך ומפורר, ולא אדמה קשה], אם משתין על עפר כזה, אין נצוצות, [שהמי רגלים נכנסים בעפר, ואינם חוזרים אליו, כמו באדמה קשה], וממילא אינו חושש להפסיק לפני שמסיים, ואזי המי רגלים כלים מהגוף **אפילו** אם משתין **בעמידה.**

ואי ליכא [ואם אין] **עפר תיחוח, יעמוד במקום גבוה, וישתין למקום מדרון,** שכיון שמשתין למדרון, אין ה'ניצוצות' חוזרות אליו, ואינו צריך להפסיק לפני שמסיים, והמי רגלים כלים אפילו בעמידה.

מאמר ג של רבא בר שמואל משום רבי חייא: אכילת מלח אחרי האכילה, ושתיית מים אחרי השתיה

ואמר רבא בר שמואל, משמיה דרבי חייא: אחר כל אכילתך, אכול מלח. ואחר כל שתייתך, שתה מים, ואי [ואם תנהג כך, אין] **אתה נזוק.**

[ברייתא כמאמר זה:] **תניא נמי הכי, אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק.**

[ברייתא נוספת על אכילת מלח ושתיית מים] **תניא אידך, אכל כל מאכל, ולא אכל מלח.** או **שתה כל משקין, ולא שתה מים. ביום, ידאג מן ריח הפה. ובלילה, ידאג מפני אסכרה** [מחלה בגרון שיכולה לגרום ל'חנק'].

◆◆◆

שתיית הרבה מים אחרי האכילה

תנו רבנן, המקפה אכילתו במים [השותה הרבה מים אחר אכילתו, עד שאכילתו צפה במעיים מרוב מים ששתה], **אינו בא לידי חולי מעים.**

וכמה מים ישתה?

אמר רב חסדא: קיתון [כד של מים] **לפת.**

תועלת אכילת עדשים אחת לשלשים יום

אמר רב מרי, אמר רבי יוחנן: הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום, מונע אסכרה מתוך ביתו, שמחלת אסכרה נגרמת מעצירות, והעדשים משלשלים.

אבל כל יומא לא [אבל לא יאכל כל יום עדשים].

מאי טעמא?

משום דקשה לריח הפה [שאכילת עדשים כל יום יכולה לגרום לריח מהפה].

תועלת אכילת חרדל אחת לשלשים יום

ואמר רב מרי, אמר רבי יוחנן: הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום, מונע חלאים מתוך ביתו.

אבל כל יומא לא [אבל לא יאכל חרדל כל יום].

מאי טעמא?

משום דקשה לחולשא דלבא [שאכילת חרדל כל יום יכולה לגרום לחולשת הלב].

תועלת אכילת דגים קטנים

אמר רב חייא בר אשי, אמר רב: הרגיל בדגים קטנים, אינו בא לידי חולי מעים.

ולא עוד, אלא שדגים קטנים, מפרין ומרבין, ומברין כל גופו של אדם.

תועלת אכילת קצח

אמר רבי חמא ברבי חנינא: הרגיל בקצח [סוג זרעים] **אינו בא לידי כאב לב.**

[שאלה מברייתא שמבואר בה שה'קצח' מזיק]

מיתיבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: 'קצח' אחד מששים סמני המות הוא. והישן למזרח גרנו - ערימה של קצח, **דמו בראשו,** שיכול למות מכך, מפני שרוח מערבית [הרוח הנושבת מכיוון מערב - למזרח (ששם הוא ישן)], רוח לחה היא, ומכנסת את ריח הקצח בתוך גופו. וכיצד אומר רבי חמא שה'קצח' מועיל.

[תשובה, ריח הקצח מזיק, וטעמו מועיל]

עונה הגמרא: **לא קשיא. הא** - מה שנאמר שהקצח מזיק, מדובר **בריחו. הא** - מה שנאמר שהקצח מועיל, מדובר **בטעמו.**

[ראיה לתשובה זו]

אימיה דרבי ירמיה [אמו של רבי ירמיה], **אפיא ליה ריפתא** [היתה אופה לו לחם], **ומדבקא ליה** [והיתה מדביקה 'קצח' בלחם, עד שטעמו נקלט בלחם], **ומקלפא ליה** [ולאחר מכן היתה מקלפת את ה'קצח' מהלחם, כדי שלא ינזק מריחו].

✦ ✦ ✦

שנינו במשנה: ועל הירקות הוא אומר, 'בורא פרי האדמה'. **רבי יהודה אומר: 'בורא מיני דשאים'.**

הכרעת ההלכה בנוסח ברכת הירקות

אמר רבי זירא, ואיתימא [ויש אומרים] **רבי חיננא בר פפא: אין הלכה כרבי יהודה.**

טעמו של רבי יהודה שמברכים על הירקות בורא מיני דשאים

ואמר רבי זירא, ואיתימא [ויש אומרים] **רבי חיננא בר פפא: מאי טעמא דרבי יהודה** שיש נוסח שונה למיני פרי האדמה, [שעל הירקות מברכים 'בורא מיני דשאים'. ועל זרעים 'בורא מיני זרעים'].

אמר קרא, 'ברוך ה' יום יום', ואי אפשר לפרש שכונת הפסוק לומר שמברכים את ה' ביום, שהרי על פירוש זה קשה: **וכי** רק **ביום מברכין אותו** [את ה'], **ובלילה אין מברכין אותו.**

אלא צריך לפרש שהפסוק בא **לומר לך, כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו,** [שתברך את ה' בכל יום בברכה המיוחדת לאותו 'יום', בשבת - ברכה על שבת, וביום טוב - ברכה על יום טוב].

ומפסוק זה למד רבי יהודה **הכא נמי** [כאן גם לענין ברכות], **כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו,** שעל כל מין ומין צריך לברך ברכה מיוחדת.

מאמר נוסף של רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא

ואמר רבי זירא, ואיתימא רבי חיננא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם, כלי ריקן, מחזיק מה שנותנים בתוכו. **כלי מלא, אינו מחזיק** מה שתוסיף עליו.

אבל מדת **הקדוש ברוך הוא אינו כן,** אדם **מלא, מחזיק.** אדם **ריקן, אינו מחזיק. שנאמר 'ויאמר אם שמוע תשמע', 'אם שמוע'** [פעם אחת], **'תשמע'** [סופך שתטה אזן פעם אחרת], **ואם לאו, לא תשמע.**

[ביאור נוסף בפסוק זה:] **דבר אחר, 'אם שמוע' בישן** [ששנית ושלשת מה ששמעת בשנה שעברה], **'תשמע' בחדש** [תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים]. **'ואם יפנה לבבך'** [להתייאש על מה שלמדת כבר מלחזור עליו], **שוב 'לא תשמע'** [משתפנה לבבך לבטלה, שוב אין משמיעין אותך].

◆◆◆

משנה

טעה ובירך ברכה של מין אחר

[בירך 'אדמה' במקום 'העץ':] **בירך על פירות האילן 'בורא פרי האדמה', יצא.**

[בירך 'העץ' במקום אדמה':] **ועל פירות הארץ 'בורא פרי העץ', לא יצא.**

[טעה ובירך 'שהכל':] **ועל כולם, אם אמר 'שהכל נהיה בדברו', יצא.**

גמרא

ביאור: מי הוא התנא הסובר שעיקר צמיחת ה'אילן' הוא מה'אדמה'

במשנתינו מבואר שהמברך 'אדמה' על פרי העץ, יצא ידי חובתו. וטעם הדין, מפני שעיקר ה'אילן' הוא ה'אדמה' שממנה גדל האילן.

הגמרא מבררת: **מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא** [מי הוא התנא הסובר שעיקר כל הפירות היא הארץ, שהכל גדל ממנה].

ביאור: זו היא דעת רבי יהודה שסובר שאדם יכול לומר את נוסח ההודאה שאומרים בהבאת בכורים אף אם נקצץ לו האילן שממנו הביא את הבכורים, כיון שאדמתו קיימת, [וה'אדמה' היא העיקר שממנה הפירות גדלים]

אמר רב נחמן בר יצחק: רבי יהודה היא, שסובר כן לגבי בכורים, כמבואר במשנה להלן.

[מחלוקת תנא קמא ורבי יהודה אם אומר 'מקרא בכורים' כשהאילן אינו קיים והאדמה קיימת]

[דעת תנא קמא שהאדמה היא לא ה'עיקר':] **דתנן: יבש המעין** [אדם שיש לו שדה שהגשם אינו מספיק לה, אלא תמיד צריך להשקותה, והיה לו מעין שמשקה את השדה, ולאחר שקצר את הבכורים מהשדה, יבש המעין], **ונקצץ האילן** [או, שלאחר שקטף פירות בכורים מאילנו, נקצץ האילן],

מביא [בכורים], **ואינו קורא** [אינו אומר את הנוסח שאומרים בהבאת בכורים 'הבאתי וכו' מן האדמה אשר נתת לי'], שכיון שיבש המעין או נקצץ האילן, הרי זה נחשב שבטלה 'אדמתו', ששדהו כבר לא מצמיחה, ואילנו לא קיים.

[דעת רבי יהודה שהאדמה היא העיקר:] **רבי יהודה** חולק **ואומר:** גם אדם זה **מביא** בכורים **וקורא** את הנוסח שאומרים כשמביאים בכורים, כיון שאדמתו קיימת, וה'אדמה' היא העיקר שממנה הפירות גדלים.

◆◆◆

שנינו במשנה: בירך **על פירות הארץ וכו'** ['בורא פרי העץ', לא יצא].

שאלה: מה החידוש שהמברך על פרי הארץ 'בורא פרי העץ' לא יצא ידי חובה

שואלת הגמרא: **פשיטא?**

תשובה: החידוש הוא, אף לדעה ש'חיטה' היא מין 'אילן', מכל מקום אינה נפטרת בברכת 'העץ'

עונה הגמרא: **אמר רב נחמן בר יצחק: לא נצרכה** המשנה לומר שאם בירך על פרי האדמה 'העץ' אינו יוצא ידי חובה, **אלא לרבי יהודה דאמר 'חטה' מין אילן היא,** שהתנאים נחלקו איזה אילן היה 'עץ הדעת', ולדעת רבי יהודה ה'אילן' היה 'חטה', הרי ש'חטה' נקראת 'עץ', ועל זה השמיעה המשנה שאם בירך על פירות האדמה [כולל 'חיטה'], 'העץ', אינו יוצא ידי חובה.

[מחלוקת התנאים איזה אילן היה 'עץ הדעת']

[דעה א', גפן:] **דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר: גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין, שנאמר 'וישת מן היין וישכר',** הלכך מסתבר שעץ זה שמביא יללה, הוא גם זה שהביא את המיתה לעולם, וכמבואר בפרשת בראשית שלאחר חטא עץ הדעת נקנסה מיתה על העולם.

[דעה ב', תאנה:] **רבי נחמיה אומר: תאנה היתה, שבדבר שנתקלקלו, בו נתקנו, שנאמר** לאחר חטא עץ הדעת 'וידעו כי עירמם הם **ויתפרו עלה תאנה'.**

[דעה ג', חטה:] **רבי יהודה אומר: חטה היתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא, עד שיטעום טעם דגן,** והרי העץ נקרא 'עץ הדעת'.

המשך ביאור התשובה, ומדוע באמת אין ה'חיטה' נפטרת בברכת ה'עץ'

סלקא דעתך אמינא [היית מעלה על דעתך ואומר] **הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן היא, ליברך עליה בורא פרי העץ.**

קמשמע לן [לזאת השמיעה המשנה] **היכא מברכינן** [היכן מברכים] **'בורא פרי העץ', היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגווזא והדר מפיק** [במקום שאם תקח את הפרי, נשאר הענף של העץ, ואחר כך מוציא פירות אחרים].

[עמוד ב:] **אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגווזא דהדר מפיק** [אבל במקום שאם תיקח את הפירות לא נשאר הענף שחוזר ומוציא פירות] **לא מברכינן עליה 'בורא פרי העץ', אלא 'בורא פרי האדמה'.**

◆◆◆

שנינו במשנה **ועל כולן אם אמר שהכל וכו'** [נהיה בדברו, יצא].

טעה ובירך 'שהכל' על פת ויין

[דעה א:] **אתמר, רב הונא אמר: חוץ מן הפת ומן היין,** שהפת מפני חשיבותו, והיין מפני מעלתו [שמברכים עליו בקדוש, בהבדלה ובברכת חתנים], צריך לברך עליהם את הברכה המיוחדת להם, ואם בירך עליהם 'שהכל', לא יצא ידי חובתו.

[דעה ב:] **ורבי יוחנן אמר: אפילו פת ויין,** אם בירך עליהם 'שהכל', יצא ידי חובה.

[הצעה: תליית מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן בדין 'שהכל' על פת ויין, במחלוקת תנאים במי שבירך על לחם 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה']

נימא כתנאי, [נאמר שמחלוקת זו אם 'שהכל' פוטרת פת ויין, היא מחלוקת תנאים, שנחלקו אם המשנה את 'מטבע הברכה' יוצא ידי חובת הברכה, כמבואר בברייתא דלהלן]:

[דעת רבי מאיר:] **ראה פת, ואמר: 'כמה נאה פת זו, ברוך המקום שבראה', יצא** ידי חובת הברכה.

וכן אם **ראה תאנה, ואמר: 'כמה נאה תאנה זו, ברוך המקום שבראה', יצא** ידי חובת ברכה. **דברי רבי מאיר.**

[דעת רבי יוסי:] **רבי יוסי אומר: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, לא יצא ידי חובתו.**

[ביאור הצעת תליית מחלוקת האמוראים בדין 'שהכל' על פת ויין, במחלוקת התנאים ב'משנה ממטבע':] **נימא רב הונא דאמר** שאם בירך שהכל על פת ויין, לא יצא ידי חובה, סובר **כרבי יוסי** שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים, לא יצא ידי חובה.

ורבי יוחנן דאמר שאם בירך שהכל על פת ויין, יצא ידי חובה, סובר **כרבי מאיר,** שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים, יצא ידי חובה.

[דחיית ההצעה: לרב הונא המברך 'שהכל' על לחם לא יצא, מפני שלא הזכיר בברכה 'לחם'. ואין זה שייך למחלוקת התנאים ששם הזכיר בברכה 'לחם']

אמר לך רב הונא, אנא דאמרי [אני שאומר שהמברך שהכל על פת ויין לא יצא ידי חובה] אינה בדוקא כרבי יוסי שהמשנה ממטבע ברכות לא יצא, אלא שיטתי היא **אפילו לרבי מאיר,** הסובר שהמשנה ממטבע ברכות יצא, מכל מקום מי שאומר 'שהכל' על לחם לא יצא,

ש**עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם** [שם, לגבי משנה ממטבע הברכה, שיצא ידי חובה], **אלא, היכא דקא מדכר שמיה דפת** [במקום שמזכיר בברכה שם 'פת'], **אבל היכא דלא קא מדכר שמיה דפת** [אבל כאשר אומר 'שהכל' ואינו מזכיר שם 'פת' בברכתו], **אפילו רבי מאיר מודה** שאינו יוצא ידי חובה.

[המשך דחיית ההצעה: לרב יוחנן המברך 'שהכל' על לחם יצא, מפני שאמר נוסח ברכה שתיקנו חז"ל. ואין זה שייך למחלוקת התנאים ששם לא אמר נוסח ברכה שתיקנו חז"ל]

ורבי יוחנן אמר לך, אנא דאמרי [אני שאומר שהמברך שהכל על פת ויין יצא ידי חובה], אינה בדוקא כרבי מאיר שהמשנה ממטבע ברכות יצא, אלא שיטתי היא **אפילו לרבי יוסי,** הסובר שהמשנה ממטבע ברכות לא יצא, מכל מקום מי שאומר שהכל על לחם לא יצא,

ש**עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם** [שם, לגבי המשנה ממטבע הברכה, שלא יצא ידי חובה], **אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן, אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן** [שהיא נוסח ברכה שתיקנו חכמים], **אפילו רבי יוסי מודה** שיוצא ידי חובה.

◆◆◆

דעת רב: בירך 'בריך רחמנא' על הפת, יצא ידי חובת ברכת המזון

בנימין רעיא [בנימין הרועה] **כרך ריפתא** [אכל לחם] **ואמר** לאחר האכילה: **'בריך מריה דהאי פיתא'** [ברוך האדון של לחם זה].

אמר רב: יצא ידי חובת ברכת המזון.

שאלה א': כיצד יצא ידי חובה, והרי לא הזכיר בברכה את 'השם'

שואלת הגמרא: כיצד אומר רב שיצא ידי חובה בנוסח זה, **והאמר רב** [והרי רב עצמו אמר], **כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה,** ובנוסח זה הרי לא הזכיר את 'השם'.

תשובה: מדובר שהזכיר בברכה את 'השם'

עונה הגמרא: מה שרב אמר שיצא, הוא באופן **דאמר** [שאמר] **בריך רחמנא** [ברוך 'הרחמן', שהוא כינוי ל'השם'] **מריה דהאי פיתא** [האדון של לחם זה].

שאלה ב': כיצד ידי חובת ברכת המזון, והרי לא אמר ג' ברכות

מבררת הגמרא: **והא** [והרי לברכת המזון] **בעינן** [צריך לברך] **שלש ברכות,** וכיצד אמר רב שיצא ידי חובת ברכת המזון?

תשובה: רב אמר שבנוסח זה יצא המברך ידי חובת ברכה ראשונה של ברכת המזון, ולא ידי חובת ג' ברכות

מבארת הגמרא: **מאי יצא דקאמר רב נמי** [גם מה שרב אמר שיצא ידי חובה, לא היה כונתו אלא] ש**יצא ידי ברכה ראשונה** של ברכת המזון, שהיא ברכת 'הזן את העולם'.

שאלה ג': מה החידוש בדברי רב, והרי כבר למדנו שאפשר לברך ברכת המזון בכל לשון

שואלת הגמרא: אם מדובר כשאמר בנוסח 'בריך רחמנא' גם 'הזכרת השם', ולא יצא אלא ידי חובת ברכה ראשונה של ברכת המזון, **מאי קמשמע לן** [מה השמיע לנו רב בדין זה, ומה חידוש יש בו], ואם תאמר שהחידוש הוא שיוצא ידי חובת ברכה **אף על גב דאמרה בלשון חול,** שנוסח 'בריך רחמנא' הוא בארמית, ואעפ"כ יוצא ידי חובה, והרי כבר **תנינא** [שנינו דין זה],

[המשנה שמבואר בה שיוצא ידי חובת ברכה בכל לשון:] שהרי המשנה אומרת, **ואלו נאמרים בכל לשון: פרשת סוטה** [הנוסח שהכהן אומר כאשר משביע את הסוטה], **וידוי מעשר** [שבשנה הרביעית ובשנה השביעית צריך לומר 'וידוי מעשר' לאחר שקיים את מצוות 'ביעור מעשרות' שלא השאיר ברשותו מעשרות שלא נתנם לכהן או לעני], **וקריאת שמע, ותפלה, וברכת המזון.** וכיון שכבר שנינו זאת במשנה מה חידש רב בזה.

תשובה: רב חידש שיוצא ידי חובה אף אם אומרה בלשון חול בנוסח אחר ממה שחכמים תיקנו בלשון הקודש

עונה הגמרא: **אצטריך** [דינו של רב נצרך, ואי אפשר ללומדו מהמשנה שאומרת שאפשר לברך בכל לשון], **סלקא דעתך אמינא** [שלולי דברי רב היה עולה על הדעת לומר], **הני מילי** [שהדברים שנאמרו שאדם יוצא ידי חובה כשמברך בכל לשון, אינו אלא] **דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש** [שאומר את נוסח הברכה בלשון חול, כמו הנוסח שחכמים תיקנו לומר בלשון הקודש], **אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש** [אבל אם אמרה בלשון חול ולא בנוסח שחכמים תיקנו], **אימא לא** [הייתי אומר שבאופן זה אינו יוצא ידי חובת ברכה].

קא משמע לן [לכן השמיע לנו רב שגם בנוסח זה, יוצא ידי חובה].

◆◆◆

דעת רב: ברכה שאין בה שם אינה ברכה

גופא, אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם, אינה ברכה.

דעת רב יוחנן: ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה

ורבי יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות, אינה ברכה.

[ראיה לשיטת רב] **אמר אביי: כוותיה דרב מסתברא, דתניא 'לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי', 'לא עברתי' מלברכך, 'ולא שכחתי' מלהזכיר שמך עליו** [שבירכתי: ברוך אתה ה' אלוקינו אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר], **ואילו מלכות לא קתני** [אינו אומר שהזכיר גם 'מלך העולם'], הרי שנוסח זה אינו מעכב בברכה.

[כיצד רבי יוחנן דוחה את הראיה] **ורבי יוחנן,** אומר לך **תני** [תגרוס במשנה] **'ולא שכחתי' מלהזכיר שמך ומלכותך עליו,** [שאומר שבירך ברכה עם שם ומלכות, שאמר 'ברוך אשר ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר].

משנה

ברכת דבר שאין גידולו מן הארץ

ועל דבר שאין גדולו מן הארץ, אומר 'שהכל נהיה בדברו'.

ברכת חומץ ודברים שהם מין קללה

[דעה א':] **על החומץ, ועל הנובלות** [הגמרא תפרש מהו 'נובלות'], **ועל הגובאי** [חגבים טהורים], אומר 'שהכל נהיה בדברו'.

[דעה ב':] **רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה, אין מברכין עליו,** וחומץ, נובלות, וגובאי, על ידי קללה הם באין.

היו לפניו מין משבעת המינים ומין אחר על מה מברך

היו לפניו מינין הרבה [ויש בהם מין משבעת המינים].

[דעה א':] **רבי יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה** [מין משבעת המינים], **עליו הוא מברך.**

[דעה ב':] **וחכמים אומרים: מברך על איזה מהן שירצה.**

גמרא

מאכלים שברכתם שהכל

[בשר ודגים:] **תנו רבנן, על דבר שאין גדולו מן הארץ, כגון בשר בהמות, חיות, ועופות, ודגים, אומר 'שהכל נהיה בדברו'.**

[חלב וביצים:] **על החלב, ועל הביצים, ועל הגבינה, אומר 'שהכל'.**

[מאכלים שהתקלקלו, ועדיין ראויים לאכילה:] **על הפת שעפשה, ועל היין שהקרים** [שהחמיץ], **ועל התבשיל שעבר צורתו** [שנשתנה צורתו ונתקלקל], **אומר 'שהכל'.**

[מלח ופטריות:] **על המלח, ועל הזמית** [מי מלח], **ועל כמהין ופטריות, אומר 'שהכל'.**

שאלה: בברייתא זו משמע שפטריות אינם גידולי קרקע, ולכן אין מברכים עליהם 'אדמה'. ובברייתא אחרת מבואר שפטריות הם גידולי קרקע

שואלת הגמרא: **למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע נינהו** [בברייתא זו מבואר שכמהין ופטריות אינם גידולי קרקע, ולכן אין מברכים עליהם 'אדמה'],

ועל כך קשה, שבברייתא אחרת מבואר שכמהין ופטריות הם 'גדולי קרקע',

[תחילת הברייתא, על הנודר מפירות הארץ:] **והתניא, הנודר מפירות הארץ, אסור בפירות הארץ. ומותר בכמהין ופטריות,** שאינם נחשבים 'פירות הארץ'.

[המשך הברייתא: על הנודר מ'גידולי קרקע'] **ואם אמר** הנודר **'כל גדולי קרקע עלי', אסור אף בכמהין ופטריות,** כיון שהם בכלל 'גדולי קרקע', והרי זו סותר למבואר בברייתא לעיל שברכת הפטריות שהכל [ולא אדמה, כיון שאינם גידולי קרקע].

תשובה: הטעם שאין מברכים על פטריות 'אדמה' אינו מפני שאינם 'גידולי קרקע', אלא מפני שאינם 'יונקות מהקרקע'

עונה הגמרא: **אמר אביי: מירבא רבו מארעא** [לגדול, גדלים הפטריות מלחלוחית הארץ (שיש באויר לחות שמקורה בארץ), ולכן הם נקראים 'גידולי קרקע'.

ואף שמקור חיותם היא מלחות הארץ, מכל מקום אין ברכתם 'בורא פרי האדמה', כיון ש**מינקי לא ינקי מארעא** [שאינם יונקים לחות זו מהארץ, אלא מהאויר, ואין להם שורשים בארץ, אלא הם גדלים על כלים או על עצים)].

דחיית התשובה: בברייתא כתוב שהפטריות אינם גידולי קרקע

שואלת על כך הגמרא: **והא** [והרי] **'על דבר שאין גדולו מן הארץ' קתני,** ולא כתוב בברייתא 'על דבר שאין יונק מהארץ', הרי משמע שהפטריות אינם גדלות מחיות הארץ.

דחיית הדחייה: יש לגרוס במשנה שהפטריות אינם יונקות מהקרקע אבל הם גודלות מהקרקע

עונה הגמרא: **תני** [אכן, כך יש לשנות בגירסת המשנה] **'על דבר שאין יונק מן הארץ'.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **ועל הנובלות** [אומר 'שהכל נהיה בדברו'].

מבררת הגמרא: **מאי נובלות?**

מחלוקת אמוראים מהו 'נובלות'

רבי זירא ורבי אילעא נחלקו בזה,

חד אמר, בושלי כמרא [שרופי חמה], תמרים שהתבשלו יותר מדאי, ונשרפו והתייבשו בשמש.

וחד אמר תמרי דזיקא [תמרים של הרוח], תמרים שנשרו ברוח מהעץ על הארץ.

שאלה על הדעה הסוברת ש'נובלות' הם 'תמרי דזיקא', אם כך מדוע רבי יהודה קורא ל'נובלות' מין קללה

תנן, רבי יהודה אומר, כל שהוא מין קללה, אין מברכין עליו.

שואלת הגמרא: **בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא** [לדעת הסובר ש'נובלות' הם תמרים

שנשרפו מהשמש], מבוארים דברי רבי יהודה, **היינו דקרי ליה** - שזהו שקורא לנובלות **'מין קללה',** שתמרים אלו אינם טובים ואינם ראויים כל כך לאכילה.

אלא למאן דאמר [ש'נובלות' הם] **תמרי דזיקא,** קשה **מאי מין קללה,** הלא תמרים שנפלו ברוח אינם מין קללה?

תשובה: המשנה אמרה 'מין קללה' על חומץ וגובאי ולא על נובלות

עונה הגמרא: מה שרבי יהודה אומר 'כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו', לא אמר זאת על נובלות, אלא **אשארא** [על שאר הדברים המוזכרים בדברי תנא קמא, שהם] חומץ וגובאי. אבל נובלות אינם מין קללה, וגם לרבי יהודה ברכתם 'העץ'.

♦ ♦ ♦

נוסח ב. שאלה: במשנה משמע ש'נובלות' הם מין קללה, ותמרים שנפלו ברוח אינם מין קללה

[שואלת הגמרא, (השאלה היא כמו בנוסח הראשון):] **איכא דאמרי, בשלמא למאן דאמר 'בושלי כמרא' היינו דמברכינן עלייהו** [מבואר הטעם שמברכים על נובלות, לדעת רבי יהודה] **שהכל,** כיון שהם מין קללה.

אלא למאן דאמר שנובלות הם **תמרי דזיקא,** מדוע אמר רבי יהודה שמברכים עליהם **שהכל,** והלא **'בורא פרי העץ' מבעי ליה לברוכי** [היה לו לברך], שהרי תמרי דזיקי אינם מין קללה.

נוסח ב. תשובה: כולם מודים שה'נובלות' המוזכרים במשנתינו הם בושלי כמרא [והם מין קללה], והמחלוקת היא ב'נובלות תמרה' המוזכרים במשנה בדמאי

[עונה הגמרא:] **אלא בנובלות סתמא, כולי עלמא לא פליגי ד'בושלי כמרא' נינהו,** ולכן במשנה שלנו שהמדובר הוא על 'נובלות', לדעת כולם, הכונה לתמרים שנשרפו בשמש, ולכן אומר עליהם רבי יהודה שהם מין קללה, וברכתם שהכל.

כי פליגי [ומה שנחלקו האמוראים, אין זה אלא] **ב'נובלות תמרה',** שמוזכרים במשנה במסכת דמאי, האם זה בושלי כמרא או תמרא דזיקא, כדלהלן.

המשנה בדמאי שבה מוזכרים 'נובלות תמרה' בין סוגי פירות שגדלים מעצמם בשדות הפקר, והם מצויים לרוב, ולכן גם 'עם הארץ' מעשר אותם, ואין בהם דין 'דמאי' שחזקתם מעושרים

דתנן, הקלין שבדמאי [פירות שהקלו בהם חכמים שאם קונה אותם מעם הארץ אין צריך לעשרן, ואין בהם דין 'דמאי'], והם סוגי פירות שאינם חשובים, ואין עם הארץ חס עליהם מלעשרם.

השיתין, והרימין, והעוזרדין, בנות שוח, ובנות שקמה, וגופנין, ונצפה, ונובלות תמרה,

[ביאור שמות הפירות המוזכרים במשנה, ובסופם מובאת המחלוקת מה זה 'נובלות תמרה':]

'שיתין', אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: הוא **מין תאנים.**

'רימין', הוא מין פרי הנקרא **'כנדי'.**

ה'עוזרדין', הוא מין פרי הנקרא **'טולשי'.**

'בנות שוח', אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: תאיני חיורתא [תאנים לבנות].

'בנות שקמה', אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: הוא מין הנקרא **'דובלי'** [מין פרי].

'גופנין', הם **שילהי גופני** [ענבים הגדלים בסוף הקיץ].

נצפה, הוא פרי הנקרא **פרחה** [פרי הצלף].

'נובלות תמרה', רבי אילעא ורבי זירא. חד אמר, בושלי כמרא. וחד אמר, תמרי דזיקא.

שאלה: לפי מי שאומר ש'נובלות תמרה' הם תמרים שנפלו ברוח, כיצד יש בהם בכלל דין מעשרות, הרי הם הפקר

שואלת הגמרא: **בשלמא למאן דאמר** [לפי מי שאומר שנובלות תמרה הם] **'בושלי כמרא', היינו דקתני** [מבואר מה שכתוב בהם] **הקלין שבדמאי, ספיקן הוא דפטור** [שרק בספק אם עישרו אותם הם פטורים ואין בהם דין דמאי], **הא ודאן** [אבל אם בודאי לא עישרו אותם] **חייב** לעשרם, שהרי אינם פירות הפקר.

אלא למאן דאמר [לפי מי שאומר שנובלות תמרה הם] **תמרי דזיקא,** מדוע המשנה אומרת שרק דין דמאי אין בהם, אבל **ודאן חייב** [אם הם ודאי לא מעושרים צריך לעשרם], והרי **הפקרא נינהו** [הם פירות הפקר, שאם הם נושרים ברוח והם נמצאים על הארץ, הרי הם פירות הפקר], והפקר פטור ממעשר.

תשובה: גם בהפקר יש חיוב מעשרות, אם עשה מהם 'גורן'

עונה הגמרא: **הכא במאי עסקינן,** [מה שבמשנה מבואר שאם הם בודאי לא מעושרים, צריך לעשר אותם, מדובר] **שעשאן גורן** [שמי שליקט את התמרים האלו מהארץ, עשה מהם ערימה], ומי שעושה 'גורן' אפילו מפירות הפקר חייב לעשר אותם מדרבנן, מפני, שמי שרואה זאת חושב שתבואת קרקעו היא.

[מקור הדין שצריך לעשר פירות הפקר שעשה מהם גורן:] **דאמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן, משום רבי אליעזר בן יעקב: הלקט והשכחה והפאה,** אף על פי שהם הפקר [שכל העניים יכולים לקחתם] ופטורים ממעשרות, מכל מקום באופן **שעשאן** העני שלקטם **גורן, הוקבעו למעשר,** וחייב לעשרם מדרבנן.

איכא דאמרי

כיצד מברכין פרק שישי ברכות מא.

אבל בשאין ברבותיהן שוות. פירש"י כגון גמגן וזיש ושוב אין כאן מחלוקת כיון שאין החמד פוטר את חבירו (ג) ר' יהודה מודה בשאין ברבותיהן שוות, ואע"ג דאין מברכין זה על פת של זה מיהו מברכין זה על פת של עצמו ויוצא בה ידי חובתו

קג א מיי' פ"ג מהלכות שביתת עשור הלי' ג סמג לאוין קנו עוש"ע או"ח סי' תריב סעיף ב:

קד ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' ג סמג עשין כו עוש"ע או"ח סי' רי"ז סעיף ד: קה ג עוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ב:

קו ד מיי' פ"ב מהלכות ברכות הל' יא סמג עה עוש"ע או"ח סי' מ"ו סעיף ב ג:

קז ה עוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ג ד:

לעיי רש"י

אובליאש"ש [אובליד"ש].
אפיפיות, "פפליט".

מוסף רש"י

ארץ שרוב שיעוריה בדיותים. מת ובמלוי ותיפוח חלב וכס ופיגול ונותר ונוגע ונבלה (סוכה ה.), **דבש.** כל דבש המצוי במוצרי דבש ממרים ובלבד (במדבר ה"ב) שלא ממש שבעתמקא. אלמא ממרים לא מפקיעי מעשר ולא ממעטי מעשר שני (שבועות ד:) **פשוטו** ליה למעט דממרים מי המיין דהיינו דבש (שבועות ד:) כל מיני ממרק קרוין דבש, וממרים מיני ממרק הן (סוכה שם), **כבושבת.** ממרה (שם), **בימים הכפורים.** ללמד כתיב הכא אלמא אפילו בימים הכפורים ועדיין לא הוצר יחידך, הכי אלו טעונין ברכה בין למעיים בין לאחריים, שכיון שלא באו ללפת בהן, אין מברכין המוון פוטרתן מלברך אחריהן. לכך צריכין ברכה לפניהם ולאחריהם. והני מילי דאי הכי יין נמי נפטריה פת, שאני יין דברכה ברכה לעצמו. א"ל לבן זומא אם הפת פוטרת כל הבאה מתוכה מצורה בתוך הסעודה, תפטור גם את היין.

אמר להו יין נמי ברכה לעצמו. שפוטר כל מיני משקין. פירוש אחר: הא דפריך יין נמי נפטריה פת, היינו ע"י תערובות ששורה בהם את הפת, אבל כששותהו כך בתוך הסעודה, אתי ליה שפיר שאין הפת פוטר את היין, ואין מקשה כלום מזה, וכש"כ דאתי שפיר שאינו פוטר את שאר משקין. והא דפריך מיין טפי משאר משקין, משום שדרך בני אדם לשרות בין.

אייתו לקמיה תמרי ורמוני. ולא נלפת בהן את הפת לחם כן הוו להו את פת שיקר והן טפלה ותנן (דף מד.) מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: **זה שני לארץ.** מ"מ היכא דאיכא תמרי וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשניין לארץ מכל מקום המוקדם בפסוק הביאו **לפניהם** האנים **ועבים בתוך הסעודה.** וכגון שתין נתין ללפת את הפת ולא לקנות סעודה: **אלא** פת הבאה בכפנין. לטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו רק בורא נפשות רבות וצריך לומר עליו נמי ברוך אתה ה' על הפרי ועל הפירות ועל ארץ חמדה טובה שהנחיל לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם נא ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו אלהינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו והרוח לנו ה' אלהינו מהרה מכל צרותינו ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד. ועל הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה כימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם הימן הרשע בקש לאבד להרוג ולהשמיד את כל היהודים הקטן והגדול נשים וטף ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר שהוא חדש אדר ושללם לבוז בכל מדינות מלכותך אתה ברחמיך הרבים הפרת עצתו וקלקלת מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ החמישי עד שכלו כל שרי צבאותיו ואנשי מלחמתו לפני זדוני ידיך ולפני רמי זרועך עד שבא היום אשר ביקשו אויבינו לנפול בנו ולכלותינו ולאבדנו ולהשמידנו ולהרגנו ולהעבירנו ולהפילנו ולהכרית זכרנו מן העולם ועל הכל אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד כאמור לנו בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון. ובירושלים אומר ברוך אתה ה' אלהינו על ירושלים ועל הר ציון ועל ההיכל ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו אלהינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו והרוח לנו ה' אלהינו מהרה מכל צרותינו ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד. ועל הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה כימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם הימן הרשע בקש לאבד להרוג ולהשמיד את כל היהודים הקטן והגדול נשים וטף ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר שהוא חדש אדר ושללם לבוז בכל מדינות מלכותך אתה ברחמיך הרבים הפרת עצתו וקלקלת מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ החמישי עד שכלו כל שרי צבאותיו ואנשי מלחמתו לפני זדוני ידיך ולפני רמי זרועך עד שבא היום אשר ביקשו אויבינו לנפול בנו ולכלותינו ולאבדנו ולהשמידנו ולהרגנו ולהעבירנו ולהפילנו ולהכרית זכרנו מן העולם ועל הכל אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד כאמור לנו בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון. ובירושלים אומר ברוך אתה ה' אלהינו על ירושלים ועל הר ציון ועל ההיכל

יום חמישי י"ח שבט תש"פ **ברכות דף מא**

הגמרא הביאה נוסח שהנובלות המוזכרים במשנתינו לפי כל הדעות, הם תמרים שנשרפו מהשמש, והמחלוקת היא ב'נובלות תמרה' המוזכרים במשנה בדמאי, האם הם תמרים שנפלו ברוח, או תמרים שנשרפו בשמש, ועל כך הביאה הגמרא שאלה ותשובה.

להלן מביאה הגמרא 'איכא דאמרי [יש אומרים], שעל נוסח זה שאלו שאלה אחרת: **בשלמא למאן דאמר** [לפי מי שאומר שנובלות המוזכרים במשנה בדמאי] הם **תמרי דזיקא** [תמרים שנשרו ברוח], **היינו דהכא קרי לה** [מבואר הטעם שבמשנתינו קוראים להם] **'נובלות' סתמא, והתם** [ושם במשנה בדמאי] **קרי לה תמרה** [קוראים להם 'נובלות תמרה'], כי שני המשניות מדברים על שני דברים שונים, כי הרי הנובלות המוזכרים במשנתינו לדעת כולם הם תמרים שנשרפו מהשמש.

אלא למאן דאמר [אבל לפי מי שאומר שהתמרים המוזכרים במשנה בדמאי, הם] גם **בושלי כמרא** [תמרים שנשרפו בשמש], אם כך קשה, הרי הנובלות המוזכרים במשנתינו לדעת כולם, הם תמרים שנשרפו מהשמש, ואם כך **ניתני אידי ואידי 'נובלות תמרה', או אידי ואידי** [שיהיה כתוב בזה ובזה, גם במשנה שלנו וגם במשנה בדמאי או 'נובלות תמרה' או] **'נובלות' סתמא,** ומדוע לאותו דבר קוראים במשנה בדמאי 'נובלות תמרה' ובמשנה שלנו 'נובלות'.

על קושיא זו הגמרא לא מתרצת תירוץ, ומסיימת ואומרת: **קשיא** - אכן, דבר זה קשה.

◆◆◆

שנינו במשנה **היו לפניו מינין הרבה כו'** [רבי יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה, עליו הוא מברך. וחכמים אומרים: מברך על איזה מהן שירצה].

המחלוקת היא על מה לברך, כשיש לפניו שני דברים שברכתם שווה, [ונמצא שמברך על אחד והשני נפטר בברכה]

אמר עולא: מחלוקת רבי יהודה וחכמים על מה לברך, היא **ב**שני דברים **שברכותיהן שוות,** כגון זיתים ותפוחים, שברכת שניהם 'בורא פרי העץ', ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת, **דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף,** ויברך על הזית ויפטור בזה את התפוח.

ורבנן סברי, מין חביב עדיף, יברך על מה שחביב עליו, [וזו היא כונת רבנן במשנה 'על איזה שירצה'].

אבל בשני דברים שברכתם אינם שוה [ונמצא שמברך על כל אחד ואחד], אין דין קדימה

אבל בשני דברים **שאין ברכותיהן שוות,** ואין ברכה אחת פוטרתם, אלא צריך לברך על כל אחד ואחד, **דברי הכל מברך על זה, וחוזר ומברך על זה,** שהרי מברך על כל אחד מהם, ואין מעלה ודין להקדים ברכה על מין מסויים.

קושיא: בדברי עולא מבואר שלשיטת רבנן מברך על מה שחביב עליו קודם, ואם הצנון חביב עליו מברך על הצנון ואחר כך מברך על הזית, ובברייתא משמע שכשמברך אדמה על צנון פוטר כזה את הזית

[בדברי עולא מבואר שאם הצנון חביב עליו, יברך עליו אדמה, ואחר כך יברך העץ על הזית, ואף שאם בירך 'אדמה' על מין 'עץ' יצא ידי חובתו, אין זה אלא כשבירך על הזית עצמו 'אדמה', שבדיעבד הברכה חלה על הזית. אבל כשבירך אדמה על הצנון, והברכה חלה על הצנון, לא פטר בזה את הזית].

ועל כך מקשה הגמרא מברייתא: **מיתיבי, היו לפניו צנון וזית, מברך על הצנון ופוטר את הזית,** הרי שגם כשמברך 'אדמה' על צנון, פטר בזה את הזית.

תשובה: הברייתא מדברת על אופן שהצנון עיקר, והזית טפל, ולכן הוא נפטר בברכת הצנון, אבל אם מברך על מין אחד 'אדמה' אין המין השני שברכתו 'העץ' נפטר בברכה זו

הכא במאי עסקינן [כאן, בברייתא, במה מדובר] **כשהצנון עיקר** - שבשבילו התחיל את האכילה, ולא אכל את הזית אלא כדי להפיג את חריפות הצנון, ונמצא שהזית טפל לצנון, וכל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה.

דחיית התשובה: אם כך כיצד אומרת הברייתא שרבי יהודה חולק על דין זה, והרי רבי יהודה אינו חולק על דין עיקר וטפל

אי הכי אימא סיפא [אם כך שהברייתא מדברת על אופן שהזית טפל לצנון, כיצד תבאר את הסיום של ברייתא זו ששם נאמר:] **רבי יהודה אומר, מברך על הזית, שהזית ממין שבעה,** וכיצד יתכן שכאשר הזית טפל לצנון מצריך רבי יהודה לברך עליו, **לית ליה לרבי יהודה הא דתנן** [וכי רבי יהודה אינו סובר את מה ששנינו] **כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר, ופוטר את הטפלה.**

[ראיה שרבי יהודה לא חולק על דין עיקר וטפל:] **וכי תימא הכי נמי דלית ליה** [ואם תאמר שאכן רבי יהודה לא סובר דין זה], **והתניא** [הרי אי אפשר לומר כך, שהרי שנינו בברייתא:] **רבי יהודה אומר, אם מחמת צנון בא הזית, מברך על הצנון ופוטר את הזית.**

יישוב התשובה: יש חלק שהחסירו בנוסח המשנה, ובנוסח התנאים בשלימות מבואר שרבי יהודה וחכמים לא נחלקו בחלק זה של הברייתא, אלא הם נחלקו בדין אחר [על מה מברך כשיש לפניו שני דברים שברכתם שווה]

מבארת הגמרא: **לעולם בצנון עיקר עסקינן,** אכן החלק הראשון של הברייתא עוסק בדין עיקר וטפל, שהצנון הוא העיקר והוא פוטר את הזית, ודין זה מוסכם, ולא נחלקו בזה רבי יהודה וחכמים.

וכי פליגי [ומה שנחלקו] **רבי יהודה ורבנן** בברייתא, **במילתא אחריתי פליגי** [בדבר אחר הם נחלקו], **וחסורי מחסרא** [ויש חלק שלא כתוב בנוסח המשנה] **והכי קתני** [וכך הוא הנוסח המלא של מה ששנו התנאים בענין זה]:

[הרישא של הברייתא שמוסכמת על כולם. דין עיקר וטפל:] **היו לפניו צנון וזית, מברך על הצנון ופוטר את הזית,** כיון שהצנון הוא העיקר, והוא פוטר את הזית שהוא טפל.

[המשך הברייתא שמוסכמת על כולם. בשני דברים שאינם עיקר וטפל, ואין ברכותיהם שוות, אין דין קדימה:] **במה דברים אמורים,** שמברך על הצנון ופוטר את הזית, **כשהצנון עיקר,** והזית טפל. **אבל** אם **אין הצנון עיקר,** וצריך לברך 'העץ' על הזית, ו'אדמה' על הצנון, **דברי הכל מברך על זה, וחוזר ומברך על זה,** כיון שזה שתי דברים שאין ברכתם שווה, ובזה אין מחלוקת שאין בזה דין קדימה, שהרי מברך על כל אחד מהם.

[סוף הברייתא, שבה נחלקו רבי יהודה וחכמים. על מה מברך בשני דברים שברכותיהם שוות (כפי שביאר עולא במחלוקת רבי יהודה וחכמים במשנתינו):] **ושני מינין בעלמא** [כגון זית ותפוח] **שברכותיהן שוות** [והאחד ממין שבעה, והרי מברך על אחד מהם ופוטר את חבירו, בזה נחלקו התנאים על מה מברך, דעת תנא קמא:] **מברך על איזה מהן שירצה,** כלומר על המין שחביב עליו. **ועל זה חולק רבי יהודה ואומר, מברך על הזית, שהזית ממין שבעה.**

♦ ♦ ♦

מחלוקת אמוראים בביאור מחלוקת רבי יהודה וחכמים

פליגי בה, רבי אמי ורבי יצחק נפחא, [הגמרא מביאה אמוראים שנחלקו בביאור מחלוקת רבי יהודה וחכמים].

דעה א', [כדעת עולא וכמבואר בברייתא שהוזכרה לעיל] שהמחלוקת היא רק בכשברכותיהם שוות, ומברך ברכה אחת, על מה לברך

חד אמר, מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר: מין שבעה עדיף, ורבנן סברי מין חביב עדיף.

אבל בשאין ברכותיהן שוות, דברי הכל מברך על זה, וחוזר ומברך על זה.

דעה ב', המחלוקת היא גם כשאין ברכותיהם שוות

וחד אמר, אף בשאין ברכותיהן שוות, נמי מחלוקת.

בירור: במה נחלקו כשאין ברכותיהם שוות, הרי מברך על שניהם, וכיצד אפשר לבאר שנחלקו בזה על מה מברך

מבררת הגמרא: **בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת, שפיר** [טוב ומובן, שנחלקו על מה לברך, שהרי כשיש לפניו למשל זית ותפוח, מברך רק על אחד מהם, ובזה נחלקו על מה מברך].

אלא למאן דאמר, בשאין ברכותיהן שוות פליגי, יש להבין **במאי פליגי** [במה נחלקו, והלא אם לפניו למשל צנון וזית, מברך על כל אחד ברכה בפני עצמה, על זה אדמה, ועל זה העץ, ואי אפשר לומר שיברך על אחד ויפטור את חבירו, ואם כן במה נחלקו].

ביאור: בשאין ברכותיהם שוות, ומברך על שניהם, המחלוקת היא על מה לברך ראשון

אמר רבי ירמיה: כאשר ברכותיהם אינם שוות, מחלוקת רבי יהודה וחכמים היא את איזה מין **להקדים** לברך עליו תחילה. שלרבי יהודה יש להקדים ולברך על מין שבעה ואחר כך לברך על מה שאינו ממין שבעה. ורבנן סוברים שחביב קודם.

[מקור שיש דין קדימה בברכות:] **דאמר רב יוסף, ואיתימא** [ויש אומרים] **רבי יצחק: כל המוקדם בפסוק זה, מוקדם לברכה, שנאמר 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש'.** וכשם שבשבעת המינים עצמם מצאנו שיש דין קדימה, כל שכן שיש דין קדימה לדבר שהוא משבעת המינים לפני דבר שאינו משבעת המינים. [ורבי יהודה סובר כדעה זו, וחכמים חולקים על דין זה וסוברים שהקדמת ה'חביב' קודם להקדמת השבעת המינים].

דעה החולקת על דרשת רב יוסף בפסוק 'ארץ חיטה ושעורה'

ופליגא דרבי חנן [רבי יצחק שדרש מהפסוק 'ארץ חיטה' לדין קדימה בשבעת המינים סובר שהפסוק בא לומר את שבח ארץ ישראל, שיש בה פירות החשובים הללו, ומנאן כסדר חשיבותם, ומכאן יש ללמוד דין 'קדימה', דעה זו חולקת על רב חנן], **דאמר רבי חנן כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר** ולשיטתו לא בא הכתוב להודיע שבח חשיבות הפירות בטעם שלהם, אלא שבחה של ארץ ישראל שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלין בהן, וכיון דהכי הוא לא הקפיד הכתוב על סדרן, שהרי בענין זה שלומדין מהפירות 'שיעורין' כל הפירות שוים.

[מ'חטה', לומדים: שאדם השוהה בבית מנוגע, זמן שלוקח לאכול חצי ככר מקמח חיטה, גם בגדיו שלבוש בהם נטמאים]

'חטה', דתנן, הנכנס לבית המנוגע, [שדינו הוא שאם לא שהה בבית 'שיעור אכילה' הוא טמא, וגם הדברים שמחזיק בידיו נטמאים, אך הבגדים שהוא לבוש בהם אינם נטמאים], ולכן אם נכנס **וכליו** [ובגדיו] **על כתפיו** [שנושא אותם על כתפיו ולא לבוש בהם כדרך מלבוש], **וסנדליו וטבעותיו בידיו** [שאינו לובש את הסנדלים, ואין טבעותיו על האצבעות, אלא הוא מחזיק אותם בידיו], **הוא, והן, טמאין מיד**.

אבל אם **היה לבוש בכליו** [בבגדיו], **וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעותיו, הוא טמא מיד, והן טהורין** [שכיון שהוא לבוש בהם, אין הבגדים של מי שנכנס לבית המנוגע טמאים, כל שלא שוהה בבית 'שיעור אכילה'].

עד שישהא בכדי אכילת פרס - שאם שוהה בבית שיעור אכילה, גם בגדיו שלבוש בהם נטמאים, ושיעור אכילה הוא זמן שלוקח לאכול פרס [פרוסה, חצי ככר, שהוא מזון סעודה אחת], **פת חטין** [חצי ככר של חיטים] **ולא פת שעורין** [ולא חצי ככר של שעורים, שפת חטים נאכלת יותר מהר], **מיסב** - ושיעור הזמן הוא זמן שלוקח לאכול פת חיטים כאשר הוא יושב דרך הסיבה, [שבהסיבה המאכל נאכל יותר במהירות, שאינו פונה אנה ואנה], **ואוכלן בלפתן** [ומשערים זמן אכילת פת זו כשאוכלה יחד עם ליפתן].

[מ'שעורה', לומדים: שעורה היא שיעור גודל 'עצם' המטמא בטומאת מת]

'שעורה', דתנן: עצם של מת בגודל **כשעורה, מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל,** והוא הלכה למשה מסיני.

[מ'גפן', לומדים: שיעור חיוב נזיר באכילת ענבים כשיעור 'רביעית יין']

'גפן', כדי רביעית יין לנזיר, נזיר שאכל ענבים כשיעור רביעית יין, חייב, [ורביעית יין הוא יותר מרביעית מים, שהיין עב וסמיך, והמים קלושים ויותר נוזליים].

[מ'תאנה', לומדים: תאנה יבשה היא שיעור להתחייב על הוצאת אוכלים בשבת]

'תאנה', כגרוגרת להוצאת שבת, שהמוציא אוכלים בשבת מרשות לרשות בשיעור כתאנה יבשה, חייב.

[מ'רמון', לומדים: כלי של בעל הבית שיש בו נקב שרימון יוצא ממנו, הכלי טהור]

'רמון', כדתנן: כל כלי בעלי בתים, [עמוד ב:] **שיעורן כרמונים** [אם יש נקב בכלי (שנטמא) בגודל שרימון יכול לצאת ממנו, הכלי טהור, (שבעלי בתים חסים על כליהם, ואם יש בכלי שלהם חור שקטניות יכולים לצאת ממנו, הם עדיין שומרים את הכלי להשתמש בו לזיתים. ואם נהיה בכלי נקב בגודל שזית יכול לצאת ממנו, עדיין משתמשים בו לאגוזים. ואם הכלי ניקב בגודל שאגוז יכול לצאת ממנו, עדיין משתמשים בו לרמונים, אבל אם ניקב בגודל שרימון יוצא ממנו, כבר אין בעלי בתים משתמשים בכלי, וכשאין לו שם כלי בטלה טומאתו)].

[מ'זית', לומדים ל(רוב) שיעורי תורה]

'ארץ זית שמן'. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: ארץ שכל שיעוריה כזיתים.

[הגמרא מבררת:] **כל שיעוריה סלקא דעתך** [וכי תעלה על דעתך שכל שיעורי התורה הם ב'זית'], **והא איכא הנך דאמרן** [והרי יש את מה שאמרנו, ששיעורם בחיטה או בשעורה וכדומה, ולא בזיתים]?

[הגמרא מבארת:] **אלא, ארץ שרוב שיעוריה כזיתים,** ששיעור אכילת חלב, דם, נותר, ופיגול, [להתחייב על אכילתם] הוא בכזית.

[מ'דבש', לומדים: שהאוכל שיעור של 'כותבת' ביום הכפור חייב על כך]

'דבש'. ככותבת הגסה [תמרה גדולה] **ביום הכפורים,** שדבש האמור בתורה הוא דבש תמרים, וכותבת הוא שיעור אכילה [שמתחייבים על אכילה בשיעור זה] ביום הכפורים.

שאלה: רב יוסף שלומד מפסוק זה דין 'קדימה' בברכות, מאיפה הוא לומד שיעורים אלו

ואידך [הדעה השניה], רב יוסף שלומד מפסוק זה דיני קדימה בברכות, מאיפה הוא לומד שיעורים אלו.

תשובה: גם לרב חנן אין לומדים שיעורים אלו מהפסוק

הני שיעורין בהדיא מי כתיבי [וכי שיעורים אלו כתובים במפורש], הלא אינם כתובים

בפסוק, **אלא מדרבנן** שחכמים סדרום לפי מה שקיבלו בזה, **וקרא** [ומה שהובא הפסוק על כך אין זה אלא] **אסמכתא בעלמא.**

✦✦✦

הניחו לפני האמוראים תמרים ורימונים, ורב המנונא מברך על התמרים תחילה

רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה], **אייתו לקמייהו תמרי ורמוני** [הביאו לפניהם תמרים ורימונים],

שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא [לקח רב המנונא את התמרים תחילה ובירך עליהם].

רב חסדא שואל: הרי הרמונים קודמים בפסוק

אמר ליה רב חסדא לרב המנונא: **לא סבירא ליה מר להא דאמר** [וכי לא סובר כבודו את מה שאמר] **רב יוסף, ואיתימא רבי יצחק** [ויש אומרים שרב יצחק אמר מאמר זה:] **כל המוקדם בפסוק זה** ['ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש'] **קודם לברכה,** והרי הרמונים קודמים בפסוק לתמרים, ומדוע הקדמת את התמרים לרמונים?

רב המנונא מבאר: תמרים יותר סמוכים לתיבת 'ארץ' שבפסוק

אמר ליה רב המנונא לרב חסדא: **זה** התמרים, הם **שני לארץ,** [שהדבש הוא המין השני שמוזכר בפסוק אחרי תיבת 'ארץ' הכתובה בסוף הפסוק], שהרי בסוף הפסוק כתוב 'ארץ זית שמן ודבש'. **וזה** - הרמונים, הם **חמישי לארץ** [שהרמונים הוא המין החמישי שמוזכר בפסוק אחרי תיבת 'ארץ' שכתובה בתחילת הפסוק], שהרי בתחילת הפסוק כתוב 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון'.

אמר ליה רב חסדא לרב המנונא: **מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך** [מי יתן לנו רגלים של ברזל, ונשמשך, שנלך אחריך תמיד].

✦✦✦

דעת רב הונא [ורב נחמן]: על פירות באמצע סעודה צריך לברך ברכה לפניהם

איתמר, הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה [לא כדי לאוכלם עם הפת, אלא כדי למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות],

אמר רב הונא: טעונים ברכה לפניהם [כיון שאינם טפלים לפת], **ואין טעונים ברכה לאחריהם** [שברכת המזון פוטרתם].

וכן אמר רב נחמן: טעונים ברכה לפניהם, ואין טעונים ברכה לאחריהם.

דעת רב ששת: על פירות בתוך הסעודה, צריך לברך לפניהם ולאחריהם

ורב ששת אמר: טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, שאין ברכת המזון פוטרת אלא דבר ש'זן', ופירות אינם דברים ש'זנים' אלא הם באין למתק.

[רב ששת מוסיף טעם וכלל בדבריו:] על הפירות צריך לברך גם לפני אכילתם וגם לאחר אכילתם, **שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו, ואין טעון ברכה לאחריו, אלא פת הבאה**

בכסנין בלבד, אם אוכל פת שנלושה עם הרבה תבלינים ואגוזים ושקדים, [ויש שעושים פת זו בצורות שונות, כמין צפרים ואילנות], ואוכלים מהם מעט, [והיא נקרא 'פת הבאה בכיסנין' שהיו מביאים פת זו (שהיא כמו עוגיות של ימינו) לאחר הסעודה יחד עם כיסנים שהם גרעיני חטה קלוים] מברך לפניהם 'בורא מיני מזונות', ולאחריהם אין מברכים שום ברכה מברכת המזון, שאין אומר עליהם ברכת 'מעין שלש' כשאר מאכלים שברכתם 'מזונות', אלא מברך רק ברכת 'בורא נפשות', [כלחם שעשוי מאורז, שמברך לפניו מזונות ולאחריו בורא נפשות].

והרי זה כמברך רק ברכה ראשונה ואין מברך ברכה אחרונה, ובשאר מאכלים לא מצאנו דבר כזה, ולכן על הפירות באמצע הסעודה מברך לפניהם ולאחריהם.

דעת רבי חייא: על פירות בתוך הסעודה, אין צריך לברך לא לפניהם ולא לאחריהם

ופליגא דרבי [דעות אלו חולקות על רבי] **חייא, דאמר רבי חייא: פת פוטרת כל מיני מאכל** בין בברכה לפניהם ובין בברכה לאחריהם. **ויין פוטר כל מיני משקים.**

הכרעת רב פפא בדין ברכת מאכלים באמצע סעודת פת

[דברים הבאים ללפת את הפת:] **אמר רב פפא: הלכתא, דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה** [דברים הבאים ללפת בהם את הפת], **אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם,** שהם טפילים לפת, לכן כל דבר בין מזון בין פירות שהביאו בסעודה ללפתן, אין מברכים עליהם לא לפניהם ולא לאחריהם.

[מאכלים שנאכלים למזון ושובע:] **ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה** [כגון דייסא, כרוב ותרדין, שאין מלפתים בהם את הפת, והם באים למזון ולשובע], **טעונים ברכה לפניהם** [שאינם טפילים ללחם, ואינם בכלל לחם להיפטר בברכת המוציא], **ואין טעונים ברכה לאחריהם** [שהרי הם מיני מזון, וברכת המזון פוטרתם].

[מאכלים שאינם נאכלים ל'מזון':] **לאחר הסעודה** [דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה, כגון פירות], אפילו אם הביאם בתוך הסעודה [לא בתורת לפתן לפת], **טעונים ברכה בין לפניהם** [שהרי אינם טפילים לפת], **בין לאחריהם,** [שאין ברכת המזון פוטרתם, שהרי אינם 'מזון'].

הטעם שדברים שטפלים לפת אינם טעונים ברכה בסעודה

שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו, דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה [דברים הבאים ללפת בהם את הפת], **אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם.**

אמר להם בן זומא: **הואיל ופת פוטרתן** [ברכת המוציא שמברכים על הפת, פוטרת גם מאכלים אלו].

שואלת הגמרא: **אי הכי יין נמי נפטריה פת** [אם כך, מדוע צריך לברך על יין בסעודה, ואין ברכת הפת פוטרתו].

מבארת הגמרא: **שאני יין דגורם ברכה לעצמו** - שבכמה מקומות הוא בא, ומברכין עליו, ואף על פי שלא היו צריכים לשתייתו, הרי שיש ליין חשיבות בפני עצמה, ואינו טפל לפת.

דגורס ברכה לעצמו. בכמה מקומות הוא גם ומברכין עליו ואע"פ שלא היו לריכים לשמיעתו: **רב הונא לא סליק אפיה דיפתי.** מפח בבלאי בכסנין ולא בירך אחריו: **עד.** אלו. **אמר רב נחמן עדי כפנא גרמה:** לומר אלו לגרעון נתכלו ולפיכך מרובה הוא לו בפטרת מברכה אלא כל שאחריהם מברכה אלא דגורסין בהדיא ברכה אחת מעין שלש: **אבל אחרים.** שאכלו אחריו: **מתני' כדי לאכול כזית.** ולא כל שהוא: **ואחד המרבה.** אפילו אכל כזית: **אינו חוזר.** לברך אלא אם כן אכל כזית אחר: **ואחד המרבה בפרפרת.** שהוא מיני קטנ

ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. וכבר נתבאר בברכת המזון ויש הפסק בין למוגמר:

ורב ששת אמר אינו פוטר ורב נחמן אמר פוטר ובלבד שלא יהא מקום אחר ביניהם. ונראין הדברים דרב ששת קאי אמתניתין דקתני מברכין על המוגמר ואינו פוטר את המוגמר אלא לאחר סעודה

דגורם ברכה לעצמו [התבאר בדף הקודם].

ברכת פת הבאה בכיסנין כשאוכל מהם כמות גדולה

רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא [רב הונא אכל י"ג לחמים שכל שלשה לחמים היו בגודל של קב], **מפת הבאה בכסנין, ולא בריך** [ולא בירך] אחרי אכילה זו ברכת המזון.

אמר ליה רב נחמן: עדי כפנא [אלו לרעבון נאכלו], ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכת המזון, **אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה, צריך לברך** ברכת המזון.

מעשה בחתונת בנו של רב יהודה שברכו המוציא על פת הבאה בכיסנין

רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב [רב יהודה היה עוסק בלהשיא את בנו עם הבת של רב] **יהודה בר חביבא,**

אייתו לקמייהו [הביאו לפניהם] **פת הבאה בכסנין,**

כי אתא [כאשר בא רב יהודה], **שמעינהו דקא מברכי** [שמע אותם שהם מברכים] **המוציא.**

אמר להו רב יהודה: **מאי ציצי דקא שמענא** [מהו 'ציצי' ששמעתי שאתם אומרים, שכאשר כמה אנשים אומרים 'המוציא' נשמע כאומרם 'ציצי'], **דילמא** [שמא] **'המוציא לחם מן הארץ' קא מברכיתו** [אתם מברכים]?

אמרי ליה: אין. דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה: פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא.

ואמר שמואל, הלכה כרבי מונא.

רב יהודה: אין מברכים המוציא על פת הבאה בכיסנין

אמר להו רב יהודה: **אין הלכה כרבי מונא אתמר,** ואין מברכים המוציא על פת הבאה בכיסנין.

בני החופה: והרי רב יהודה אמר שעל לחמניות שהם פת הבאה בכיסנין מברכים המוציא

אמרי ליה: והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל, לחמניות [פת שנילושה עם תבלין], **מערבין בהן, ומברכין עליהן המוציא.**

רב יהודה: מה שמברכים על לחמניות המוציא הוא רק כשקובע סעודה עליהם

אמר להם רב יהודה: **שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא.**

◆ ◆ ◆

מעשה א: רב פפא אכל לאחר סיום האכילה [לפני ברכת המזון]

רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן, בתר דגמר סעודתייהו [אחרי שגמרו את הסעודה], **אייתו לקמייהו מידי למיכל** [הביאו לפניהם דבר לאכול].

שקל [לקח] **רב פפא וקא אכיל.**

[שאלו את רב פפא: אם הסחת את דעתך צריך לברך מחדש]

אמרי ליה: לא סבר לה מר, גמר, אסור מלאכול עד שיברך ברכת המזון, ויחזור ויברך על הבא לפניו, דכיון דגמר אסח דעתיה מברכה ראשונה ומסעודתיה.

[תשובת רב פפא: רק אם סילק את האוכל מהשולחן צריך לברך מחדש]

אמר להו: סלק אתמר, אם סלק את הלחם ואת כל האוכל מעל השלחן, ועדיין לא ברכו אסור לאכול.

מעשה ב: רבא אכל לאחר סילוק השולחן כשהיה סמוך על דעת בעל הבית

רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, לבתר דסליקו תכא מקמייהו [לאחר שסילקו את השולחן מלפניהם], **שדרו להו ריסתנא** [שלחו להם מאכל] **מבי ריש גלותא.**

רבא אכיל.

ורבי זירא לא אכיל.

אמר ליה רבי זירא לרבא: **לא סבר לה מר, סלק אסור מלאכול.**

אמר ליה רבא: **אנן אתכא דריש גלותא סמכינן** [אנחנו סמוכים על שולחן ראש הגולה, ואין סילוקתנו סלוק, שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל].

מעשה ג: רב כהנא אמר שהרגיל לרחוץ ידיו בשמן לפני ברכת המזון, יכול לאכול אפילו לאחר סילוק השולחן

[דברי רב בעניין זה:] **אמר רב: הרגיל בשמן** [למשוח ידיו אחר אכילה], **שמן מעכבו** [לענין ברכה, שאפילו גמר את הסעודה וסילק את השולחן, כל שעדיין לא משח את ידיו הסעודה עדיין קיימת ואוכל בלא ברכה].

אמר רב אשי: כי הוינן בי [כאשר היינו אצל] **רב כהנא, אמר לן, כגון אנן דרגילינן במשחא** [כגון אנחנו שרגילים לסוך ידינו בשמן בסיום האכילה], **משחא מעכבא לן** [שמן מעכב אותנו], וכל עוד לא סכנו את הידים בשמן, אין זה סיום סעודה ויכול להמשיך ולאכול על סמך ברכת המוציא.

הכרעת ההלכה בענין זה

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא - אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן, **אלא** במים אחרונים, כל זמן שלא נטל מים אחרונים, מותר לאכול, ומשנטל אסור לאכול,

כי הא דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב: שלש תכיפות הן, תכף לסמיכה שחיטה, תכף

לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידים [מים אחרונים] **ברכה** [ברכת המזון], ולא יאכל כלום לאחר שנטל מים אחרונים עד שיברך על מזונו.

[תכף לתלמיד חכם ברכה]

אמר אביי: אף אנו נאמר, תכף לתלמידי חכמים [המקריבו אליו ומארחו בביתו] **ברכה** בביתו של המארח, **שנאמר 'ויברכני ה' בגללך'.**

איבעית אימא מהכא, שנאמר 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף'.

◆◆◆

משנה

ברכת הגפן על יין לפני האכילה, פוטרת את היין ששותה בסיום הסעודה

ברך על היין שלפני המזון [על היין ששותה לפני תחילת האכילה, שדרכם היה לשתות יין לפני תחילת האכילה], **פטר את היין שלאחר המזון** [היין ששותה לאחר סיום האכילה לפני ברכת המזון].

בירך על פרפראות [מאכלים שפותחים את התאבון] לפני האכילה, פוטר פרפראות [מיני מתיקה] שאוכלים בסיום הסעודה

ברך על הפרפרת שלפני המזון [שדרכם היה לאכול פרפראות כגון פרגיות עוף ודגים לפני תחילת האכילה כדי למשוך את הלב לאכילה], **פטר את הפרפרת שלאחר המזון** [שבסיום האכילה לפני ברכת המזון היו אוכלים פרפראות, כגון מיני מתיקה או גרעיני חיטה קלויים ועוגיות (פת הבאה בכיסנין)].

ברכת המוציא שמברך על הפת פוטרת פרפרת

ברך על הפת, פטר את הפרפרת. [ברכת המוציא שמברך על הלחם, פוטר את ה'פרפראות' שאוכל, אף שאינם צורך הסעודה למלאות את הכרס, אלא הם באים בסיום האכילה כדי 'לגמור את האכילה'],

אבל אם בירך **על הפרפרת, לא פטר את הפת.**

בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה [דעת בית שמאי מבוארת בגמרא].

אם אוכלים בהסיבה, אחד מוציא את האחרים ידי חובה בברכה

היו יושבין באכילתם בלא הסיבה, **כל אחד מברך לעצמו,** שבלא הסיבה אין 'קבע' לסעודה, ורק כש'קובעים' עצמם לסעודה אחד יכול לפטור את השני, ולכן אם **הסבו, אחד מברך לכולן.**

גם כאשר אוכלים בהסיבה, בברכה שמברכים באמצע הסעודה כל אחד מברך לעצמו

[עמוד ב:] **בא להם יין בתוך המזון** [באמצע הסעודה], **כל אחד ואחד מברך לעצמו,** ואין אחד מוציא את כולם ידי חובה, כפי שהגמרא תבאר את טעם הדבר.

אבל אם בא להם יין **אחר המזון** בסוף האכילה [לפני ברכת המזון], **אחד מברך לכולם.**

המברך על היין בסוף האכילה, הוא מברך גם על הבשמים שמביאים לאחר ברכת המזון

והוא [אותו שברך על היין בסיום האכילה, הוא] **אומר** ברכת 'בורא עצי בשמים' **על המוגמר** [שהיו רגילים להביא אחר האכילה תערובת בשמים מונחים במחתה על האש לריח טוב], **ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה,** שאין המוגמר מצרכי הסעודה, שהרי מביאים אותו לאחר ברכת המזון, אף על פי כן, מי שבירך על היין, והתחיל בברכה בסיום הסעודה, הוא ממשיך ומברך גם לאחר הסעודה.

גמרא

יין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר האכילה, רק בשבתות וחגים שרגיל לשתות יין בסוף הסעודה

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: לא שנו שברכת הגפן שמברכים על היין 'לפני תחילת האכילה', פוטר את היין שלאחר סיום האכילה, **אלא בשבתות וימים טובים, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין,** ודעתו לישב אחר סיום האכילה ולשתות, ובתחילה כאשר מברך 'הגפן' דעתו גם לשתות בסוף הסעודה, ולכן השתיה בסוף הסעודה נפטרת בברכה שבירך בתחילה,

אבל בשאר ימות השנה [בימים רגילים, לא בשבת או ביום טוב], **מברך על כל כוס וכוס,** שאין דעתו בתחילה לישב אחר סיום האכילה ולשתות, והרי הוא כ'נמלך בדעתו', וכל כוס וכוס ששותה נידונית כ'שתיה חדשה' וצריך לברך עליה.

כן גם דעת רבי יהושע בן לוי, שהברכה פוטרת בכל אופן שרגיל 'לקבוע סעודתו על היין'

אתמר נמי, אמר רבה בר מרי, אמר רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים, ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ, ובשעת הקזת דם, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין. אבל בשאר ימות השנה, מברך על כל כוס וכוס.

[מעשה ברבא שנהג כן] **רבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול** [נקלע לבית של רבא ביום חול], **חזייה דבריך** [ראה רבה בר מרי את רבא שמברך על יין] **לפני המזון, והדר בריך** [ולאחר מכן חזר רבא ובירך על יין ששתה] **לאחר המזון.**

אמר ליה רבה מרי מרי: **יישר** [יפה עשית], **וכן אמר רבי יהושע בן לוי,** שכן צריך לעשות.

גם בשבת אם אין רגיל 'לקבוע על היין' מברך על כל כוס וכוס

רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביום טוב, חזייה דבריך אכל כסא וכסא [ראה רב יצחק בר יוסף שאביי מברך על כוס וכוס].

אמר ליה רב יצחק בר יוסף: **לא סבר לה מר להא דרבי** [וכי כבודו לא סובר את מה שאמר רבי] **יהושע בן לוי,** שביום טוב אין זה 'נמלך'.

אמר ליה אביי: **נמלך אנא,** איני רגיל לקבוע סעודה על היין, וממילא אני 'נמלך', ועלי לברך על כוס בפני עצמו.

✦✦✦

ספק: ברכה על יין באמצע הסעודה, אם פוטרת יין שלאחר האכילה

איבעיא להו, בא להם יין בתוך המזון, [לפני תחילת האכילה לא היה להם יין, ובעת האכילה בא לפניהם יין], ומברכים עליו 'הגפן', **מהו שיפטור את היין שלאחר המזון** [האם ברכה זו פוטרת יין ששותים לאחר האכילה].

[צדדי הספק:] **אם תימצי לומר** שיש ראיה שיין זה פוטר, ממה שאמרה המשנה **ברך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון,** יש לחלק בין הנידונים, ולומר שרק יין שלפני האכילה פוטר יין שאחרי האכילה, **משום דזה לשתות וזה לשתות,** שגם היין ששותים לפני תחילת האכילה מטרתו הוא 'שתיה', וגם היין ששותים לאחר סיום האכילה מטרתו היא 'שתיה', ולכן כיון שענינם שוה, האחד פוטר את חבירו. **אבל הכא דזה לשתות וזה לשרות, לא** [אבל כשמברך על יין באמצע הסעודה שאין מטרתו 'שתיה', שלא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט כדי לשרות את האוכל שבמעיו, ואם כן אינו פוטר יין שלאחר המזון שהוא לצורך שתיה].

או דילמא לא שנא [או שמא אין לחלק בין הנידונים] ויין פוטר יין אחר, גם אם אחד בא לשרות את המזון במעיו, ואחד בא לשתות].

מחלוקת אמוראים בדין זה

רב אמר: פוטר.

ורב כהנא אמר: אינו פוטר.

רב נחמן אמר: פוטר.

ורב ששת אמר: אינו פוטר.

רב הונא, ורב יהודה, וכל תלמידי דרב אמרי: אינו פוטר.

שאלת רבא על שיטת רב נחמן: ממשנתינו מוכח שיין שבתוך המזון אין פוטר יין שלאחר המזון

איתיביה רבא לרב נחמן, הרי המשנה אומרת, **בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו. לאחר המזון, אחד מברך לכולם,** ומשמע שאף שהם בירכו על יין באמצע הסעודה, צריכים הם שוב לברך על היין ששותים לאחר המזון, הרי שיין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון.

תשובת רב נחמן: מה שכתוב במשנה שמברכים על היין שלאחר המזון, מדובר כשלא בירכו על יין לפני המזון

אמר ליה רב נחמן: **הכי קאמר** [כך אומרת המשנה:] **אם לא בא להם יין בתוך המזון,**

אלא לאחר המזון, אחד מברך לכולם, אבל אם הם כבר בירכו על יין באמצע הסעודה, שוב אינם צריכים לברך על יין שאחרי האכילה.

◆◆◆

שנינו במשנה **ברך על הפת, פטר את הפרפרת. על הפרפרת, לא פטר את הפת. בית שמאי אומרים: אף לא מעשה קדרה.**

ספק בביאור דברי בית שמאי במשנה

איבעיא להו, בית שמאי אריש פליגי [חולקים על הרישא], **או דילמא אסיפא פליגי** [או שהם חולקים על הסיפא].

[צד א': בית שמאי חולקים על הרישא, וסוברים שהברכה שמברך על הלחם לא פוטרת את שאר המאכלים שבסעודה]

דקאמר תנא קמא, ברך על הפת, פטר את הפרפרת [ברכת המוציא שמברך על הלחם, פוטר את ה'פרפראות' שאוכל, אף שאינם צורך הסעודה למלאות את הכרס, אלא הם באים בסיום האכילה כדי 'לגמור את האכילה'], **וכל שכן** שברכת המוציא שמברך על הלחם פוטרת **מעשה קדרה** [שהוא תבשיל שבא לזון ממש, שהוא צורך הסעודה].

ואתי בית שמאי למימר [ועל כך חולקים בית שמאי ואומרים], **לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת** [לא רק שברכת המוציא שמברך על הלחם אינה פוטרת את הפרפרת], **אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה.**

[צד ב': בית שמאי חולקים על הסיפא וסוברים שפרפרת לא פוטרת מעשה קדירה]

או דילמא, אסיפא פליגי [או שמא, בית שמאי חולקים על הסיפא], **דקתני** [שהמשנה אומרת שאם] **ברך על הפרפרת לא פטר את הפת,** ומשמע **פת הוא דלא פטר, אבל מעשה קדרה פטר** [שדעת תנא קמא שאם בירך על הפרפרת, רק הלחם לא נפטר בברכה זו, אבל תבשילים שאוכל בסעודה נפטרים בברכה זו].

ואתו בית שמאי למימר [ועל כך באו בית שמאי לחלוק ולומר], **ואפילו מעשה קדרה נמי לא פטר** [שהברכה שמברך על הפרפרת, לא רק שאינה פוטרת את הפרפרת, אלא גם את שאר התבשילים שבסעודה אינה פוטרת].

תיקו [ספק זה בביאור דברי בית שמאי לא נפשט].

◆◆◆

שנינו במשנה **היו יושבין כל אחד ואחד כו'** [מברך לעצמו. הסבו, אחד מברך לכולם].

במשנה משמע שרק אם הם אוכלים בהסיבה אחד יכול לברך ולהוציא אחרים ידי חובה

מדייקת הגמרא: **הסבו, אין** [במשנה משמע שרק אם הם אוכלים בהסיבה, אחד מברך ומוציא את האחרים ידי חובה]. **לא הסבו, לא** [אבל אם אינם אוכלים בהסיבה, אין האחד פוטר את חבירו בברכה].

שאלה: בברייתא כתוב שאחד יכול להוציא אחרים בברכה אפילו אם הם יושבים בלא הסיבה

ורמינהו, עשרה שהיו הולכים בדרך, אף על פי שכולם אוכלים מככר אחד, כל אחד ואחד מברך לעצמו.

[המשך דברי הברייתא:] **ישבו לאכול, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו, אחד מברך לכולם.**

[ביאור הדיוק:] **קתני** [הרי שכתוב בברייתא] שאם **'ישבו' לאכול,** אחד מברך לכולם, **אף על פי שלא הסבו.**

תשובה: הברייתא מדברת באופן שקבעו מקום לאכול יחד, ואומרים 'נלך לאכול במקום פלוני'

אמר רב נחמן בר יצחק: דברי הברייתא נאמרו רק כשהאוכלים חשבו והזמינו להם מתחילה מקום לאכול יחד, ואומרים לשון שמורה על רצונם לאכול יחד, **כגון דאמרי** [שאמרו] **ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן** [נלך ונאכל במקום פלוני שקבעו להם מתחילה מקום, באופן זה הרי זו קביעות, ואחד יכול להוציא את האחרים, גם אם אינם אוכלים בהסבה].

תלמידי רב מסתפקים אם אחד יכול להוציא את האחר בברכה כשאומרים 'נלך לאכול במקום פלוני'

כי נח נפשיה דרב [כאשר רב נפטר], **אזלו תלמידיו בתריה** [הלכו תלמידיו אחריו, שקברוהו בעיר אחרת], **כי הדרי אמרי ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק** [כאשר חזרו מהלוויה אמרו, נלך ונאכל לחם בנהר שנקרא 'נהר דנק'].

בתר דכרכי [אחרי שתלמידי רב אכלו], **יתבי וקא מיבעיא להו** [ישבו התלמידים והסתפקו], **הסבו דוקא תנן** [האם מה שהמשנה אומרת שאחד יכול לפטור בברכתו את השני הוא רק כאשר יושבים בהסבה] **אבל ישבו לא** [אם הם יושבים בלא הסיבה אין האחד יכול לפטור את האחרים בברכתו],

או דילמא [או שמא] **כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא** [כיון שאמרנו 'נלך ונאכל לחם במקום פלוני'] **כי הסבו דמי** [הרי זה כמו שאנחנו מסיבים יחד לאכול], שהרי הזמנו את המקום לאכול בו יחד, והרי זה קביעות, ואחד יכול לפטור בברכה את האחרים.

התלמידים אינם יודעים מה ההכרעה בזה, וצערם על כך

לא הוה בידייהו [לא היה בידם תשובה לספק זה].

קם רב אדא בר אהבה

אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכי פלן כסבסו דמי: הסבו אחד מברך: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר א**אפילו יין נמי בעי הסבה איבא דאמרי אמר** רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי ב**כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על** גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שבל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא ג**שאני התם דמנו דקא מהניא ליה הסבה לפת** מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: ד**שאלו את בן זומא מפני מה אמרו** בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מינה ה**ואמאי** הואיל והוא נטל ידיו [א] **תחלה באחרונה מסייע** ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי ז**אמר רב** ח**הטוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזמן** לברכה ט**רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי** בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתח אמר ליה רבי חייא י**בר פחתי** עייין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה ך**מאימתי מברכין על** הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולמעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי כ**ל המוגמרות מברכין** עליהן בורא עצי בשמים חוץ ל**ממושן** שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן ס**בורא שמן ערב אמר ר' אדא** בר אהבה האי בשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא בבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא בבישא אבל משחא טחינא לא נהדרעי אמרי ת**אפי' משחא טחינא** אמר

כל אחד נוטל ידו אחת. מפני ס כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגבי הרוח פין שאינו נוטל שתי ידיו:

בא להם יין וכו'. פ"ק ע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא[ב] שהני הכא פין שאנו נוטל לסבב קיר שנוי מקום ולריך לברך: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי.** וי"מ[ד] כשאומר מכאי מורי וסב מניחין לאכול כדי לסמוך הברכה ולעגות אחן שיהיו פטורים וכן מאמע בירושלמי גבי הך בריימא ס"מ כאוכלין אבל בעבל הבית פטור מפני שכבל פויס אבל בעל הבית חבי רבי חייא אף בעל הבית כאוכ בימו ואין נראה לרבינו לאחמן דיין שאכלו אכמים שיברך כל אחד לעלמו אין יוצא כלי בברכת מבירו וגם שלא אחכלו בין כולם אלא אחד מברך לאחרים ואפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שבל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא ס**שאני התם דמנו דקא מהניא ליה הסבה לפת** מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: ע**שאלו את בן זומא מפני מה אמרו** בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מינה ע**ואמאי** הואיל והוא נטל ידיו [א] **תחלה באחרונה מסייע** ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי ק**אמר רב** ר**הטוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזמן** לברכה ש**רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי** בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתח אמר ליה רבי חייא ת**בר פחתי** עייין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה א**מאימתי מברכין על** הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולמעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי ב**כל המוגמרות מברכין** עליהן בורא עצי בשמים חוץ ג**ממושן** שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן ד**בורא שמן ערב אמר ר' אדא** בר אהבה האי בשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא בבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא בבישא אבל משחא טחינא לא נהדרעי אמרי ה**אפי' משחא טחינא** אמר

קרא קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכי פלן כסבסו דמי: הסבו אחד מברך: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסבה איבא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שבל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא שאני התם דמנו דקא מהניא ליה הסבה לפת מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מינה ואמאי הואיל והוא נטל ידיו [א] תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הטוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזמן לברכה רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתח אמר ליה רבי חייא בר פחתי עייין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולמעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושן שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן בורא שמן ערב אמר ר' אדא בר אהבה האי בשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא בבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא בבישא אבל משחא טחינא לא נהדרעי אמרי אפי' משחא טחינא אמר

מסורת הש"ס

ב) תוספתא פ"ד ה"ט, ג) [ס"ק], ד) ס"ק ג, ה) ס"ק ג) [ס"ק], ו) ס"ק כב בגליון ומ"ש לעיל יג:], ז) [ועי' מ"ש תוס' סנהדרין קטו. ד"ה כל שניטלו וכו' ותוי' חגיגה יח: ד"ה הטוטל],

גליון הש"ס

גמ' שאני התם דמנו דקא מהניא ליה הסבה. עי' לעיל דף ל"ט ע"ב ברש"י ד"ה זקנה ואמנם ד"ה ומה.

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולמאלו הואיל והוא נעל ידיו לתחלתו) נמחק:

לעזי רש"י

מושג"א. מושק.

מוסף תוספות

א. ואינו אלא לנקיות בעלמא. תוס' ר"י שילמלין]. ב. שהוא לפני המזון. רמב"ם. ג. ר"ת"ל בערבי פסחים [קא:] דשנוי מקום צריך לברך. ס. ד. [ל]פרש"י ואין לב המסורין אל המבחר אלא בלבוש ובענין דעת שומע ומשמיע, ומטעם זה וכו'. מוס' סנהדרין. ה. ואע"ג דהאך ברכה נתקנה דוקא כשאוחרים נהנין ממנו כדאמרינן הטוב ולדידיה והמטיב לאחריני. מגוש"י. ו. [ד]מי לא עסקינן שהיה בעלה נהנין במקום אחר אע"ג שלא נפערה היא בברכתו. ס. ז. ולכך לא מקרו עצי בשמים. מוס' ר"י שילמלין]. הא כל המוגמרות שעקרם להדיח אסר לא היו הצעים בעין מברכין עליהן עצי בשמים. מפיר.

רבינו חננאל

והוא אומר על המוגמר. פירוש, אדישא קאי דקתני הסבו אחד מברך לכולן המוציא לחם מן הארץ והוא אומר על המוגמר. פירוש הבוצע והוא מברך על המוגמר, ואם הואיל ואין בית הבליעה אף על פי שאין דרך ארץ להביא מוגמר על השעורה אלא לאחר השעורה, ולא תימא כשם שלאחר השעורה כך אחר ואחר מברך לעצמו, כך אחר מברך לכולן. ופפורש כך בתלמוד ארץ ישראל: ואומר על המוגמר, מה בין מוגמר ליין, מוגמר כולהון מריחין. כלומר כולן נהנין ונהלן חייבין לברך. יין כל אחד כשהוא שותה בתוך השעורה הוא מברך, ואע"ג דאיכא נהול ממנו, כיון שנתנו לו רשות לזה ולזה. הוא מברך על המוגמר. מסיע ליה לרב דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה, הוא מזמן לברכה המזון, ואע"ג דאיכא התם גדול ממנו, כבר ניתנה לו רשות. **הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזמן לברכה.** כל הגדול קודם אבל הקודם ונטל זריז ומשובח. ומדקאמר תחלה שמע מינה שכולם צריכים ליטול. מן]קהא שמעינן שאם רוצים לברך

קכג א מיי' פ"ש מהל' ברכות הל' יג סמג עשין מ טור ש"ע קנד סעי' ט"ו סימן ריג סעיף ב:

קכד ב מיי' פ"ש מהל' ברכות הלכה יג סמג עשין מ טור ש"ע סי' קנד סעיף ח:

קכה ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הל' ג סמג עשין מ טור ש"ע סימן רנח סעיף יב:

קכו ד מיי' פ"ש מהל' ברכות הל' ג סמג עשין מ טור ש"ע סי' קנד סעיף ו:

קכז ה מיי' פ"ש מהל' ברכות הלכה יג סמג עשין מ טור ש"ע סימן רנח סעיף יג:

קכח ו מיי' שם ופ"ז ה"ג סמג עשין מ טור ש"ע סי' קנד סעיף ג:

קכט ז מיי' שם הלכה ב סמג עשין מ טור ש"ע סי' קנד סעיף ד:

קל ח מיי' שם סמג עשין מ טור ש"ע סי' קנד סעיף ה:

מוסף רש"י

הואיל ואין בית הבליעה פנוי. לענות אחן אחר ברכה ושיו אחכוין לב לפיכך שיו יוצא בברכת חבירו (עיין תוד' ד"ה קא, תפרש שם). **בר פחתי.** בן גנדולים (שבת ג: ובס). [ה]: כגי אל אלמוד מכס (נזיר נס). **משחא בבישא.** לא בבא אחן אלא לריח בעלמא (לקמן נג).

רבינו חננאל (המשך)

ושוב ליטול ידיהם הראשון פנוי. לענות אחן אחר ברכה ושיו אחכוין לב לפיכך שיו יוצא בברכת חבירו (עיין תוד' ד"ה קא, תפרש שם). **בר פחתי.** בן גנדולים (שבת ג: ובס). [ה]: כגי אל אלמוד מכס (נזיר נס). **משחא בבישא.** לא בבא אחן אלא לריח בעלמא (לקמן נג).

מוסף רש"י

כל מרכותיו **אפרסמון** שכוכיות **של בית קיסר** שמשמין ווכד ועפי בשמים זמן **ועל ההדס שבכל מקום** מרכיב ומקיים שיכה בשמים ומוסיף בשמים ויש בו ריח של בשמים ומשמח טחינה קרוב לטחינתו ומוסיף עליהם עפי בשמים ומיטו קולט כל כך הריח:

שבכל מקום. ס"ש ר"ת שמעון

מוסף תוספות

ג. ואינו אלא לנקיות בעלמא. תוס' ר"י שילמלין]. ב. שהוא לפני המזון. רמב"ם. ג. ר"ת"ל בערבי פסחים [קא:] דשנוי מקום צריך לברך. ס. ד. [ל]פרש"י ואין לב המסורין אל המבחר אלא בלבוש ובענין דעת שומע ומשמיע, ומטעם זה וכו'. מוס' סנהדרין. ה. ואע"ג דהאך ברכה נתקנה דוקא כשאוחרים נהנין ממנו כדאמרינן הטוב ולדידיה והמטיב לאחריני. מגוש"י. ו. [ד]מי לא עסקינן שהיה בעלה נהנין במקום אחר אע"ג שלא נפערה היא בברכתו. ס. ז. ולכך לא מקרו עצי בשמים. מוס' ר"י שילמלין]. הא כל המוגמרות שעקרם להדיח אסר לא היו הצעים בעין מברכין עליהן עצי בשמים. מפיר.

שמן והדם. לפי שמן לטרית הוא לפי לטעניר שהוסמה הפ
למרניון ביפרק לנו דגרים (לקמן נג.) לפין מנרכין עליו:
הכי אמר רבא הלכה כבית הלל ולא היא אשתמוטי נפשיה הוא
דקא עביד. כך כתוב בספריס שלנו ובפירוש רש"י אבל רב
לוגפם פפק לרבפ מפמע שלפ היה
גורס בספריו ולפ היה וכו':

האי מאן דמודה באתרוג ואכיל שאר מברך וכו'. ודוקא כשמניח בהם אבל אם לא נתן לתוכו מהם אין לברך עליהם ויש מי שמברך שהכל ומוכר:

אמר רב גידל אמר רב האי [א]סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים אמר רב חנגאל אמר רב חני [ב]חלפי דימא מברכין עלייהו בורא עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קראה [1]והיא העלתם הגפה ותכמנם בפשתי העץ [2]ורקום משרשיא אמר) האי [3]נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני [ג]סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים אמר מר זוטרא [ד]האי מאן דמודה באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות אמר רב יהודה [ה]האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [1]מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים [2]בהורי ישראל שיתנו ריח טוב בלבנון שנאמר [3]ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו בלבנון: ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מאי דכתיב [4]את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד נראה רב מאי דכתיב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר [5]ואיהו דידיה עביד ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה ת"ש וירח כשלשה אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה שמע מינה: [6]ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נותן לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש [ו]ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר [ז]היא מוצאת וגו'; ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים [ח]מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן אמר ר"נ אני אכריע שמן וכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו אי [ט]א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא [י] הלכה כב"ה [יא]ולא היא [יב]לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ת"ר [יג]הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן וחוזר ומברך על היין ב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ת"ר ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם [יד]לשוק [טו]ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים הממולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה [טז]אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא [יז]ושערו בבגדו דמי ואמרי לה בגופו דמי [יח]ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל [יט]ואל יצא במנעלים הממולאים מסיע ליה לרבי חייא בר אבא [כ]דאמר ר' חייא בר אבא נגאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים הממולאים איני והא ר' חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן במלאי על גבי טלאי ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה ובפנתא [כא] לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה [כב]ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה [כג]ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכי אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו [כד]ואל יסב בחבורה של עמי הארץ מאי טעמא דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו [כה]ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה [כו]פושע וי"א [כז]אף לא יפסיע פסיעה גסה דאמר מר [כח]פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה בקדושא דבי שמשי [כט]ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר [ל] המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי שכינה דכתיב [לא]מלא כל הארץ כבודו: מתני'

[א] גב' מלק. [ב] גב' חלפי. [ג] גב' סיגלי. [ד] גב' האי מאן דמברך. [ה] גב' האי מאן דנפיק. [1] [ל"ל מנין], [2] [ל"ל עתידין], [3] [ל"ל ילכו], [4] [ל"ל שכל אחד ואחד], [5] [ל"ל אינשי וכו' לרבי], [6] [ל"ל אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא], [ו] [ל"ל שלא יבייש], [ז] [ל"ל ותמר], [ח] [ל"ל ב"ה אומרים מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן], [ט] [ל"ל אמר ר"נ אני אכריע], [י] [ל"ל מברך על ההדס], [יא] [ל"ל ולא היא], [יב] [ל"ל אלא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד], [יג] [ל"ל הביאו לפניהם שמן ויין], [יד] [ל"ל לשוק], [טו] [ל"ל ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים הממולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש], [טז] [ל"ל אל יצא כשהוא מבושם], [יז] [ל"ל ושערו בבגדו], [יח] [ל"ל ואל יצא יחידי בלילה], [יט] [ל"ל ואל יצא במנעלים הממולאים], [כ] [ל"ל דאמר ר' חייא בר אבא נגאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים הממולאים], [כא] [ל"ל לא אמרן אלא בפנתא], [כב] [ל"ל ואל יספר עם אשה בשוק], [כג] [ל"ל ואל יכנס באחרונה], [כד] [ל"ל שאין הכל בקיאין בקרובותיו], [כה] [ל"ל ואל יכנס אחרונה לבית המדרש], [כו] [ל"ל פושע], [כז] [ל"ל אף לא יפסיע פסיעה גסה], [כח] [ל"ל פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק], [ל] [ל"ל המהלך בקומה זקופה], [לא] [ל"ל מלא כל הארץ כבודו].

תורה אור השלם

1. וְהִיא הָעֲלָתָם הַגָּפָה וְתַכְמֹנָם בַּפִּשְׁתִּי הָעֵץ
הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגֶּנֶּן:
ירמיהו נ ב

2. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ
הַלְלוּיָהּ: תהלים קנ ו

3. יֵלְכוּ יְנִקֹתָיו וִיהִי כְזַיִת
הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן:
הושע יד ז

4. אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף: קהלת ג יא

5. הוּא מוֹצִיא וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חֲמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ אֲנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה:
בראשית לח כה

6. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר
קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת
מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
ישעיהו ו ג

רב נסים גאון

ששה דברים גנאי לתלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה, ובמסכת שחיטת חולין בפ' עוף הטהה (דף צא) אמרינן ראיבך אימ עמו אמר ר' יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה. ויש אומרים אף אל יהלך בקומה זקופה ובפרק האשה נקנית (קדושין דף לא) אמרינן אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו:

רבינו חננאל

פירוש סיסלק יאסמין. פירוש נרגים הבצלת השורין. אסיקנא סמלק ונרגים דגינוניתא בורא עצי בשמים. נרקים דדברא. פירוש, דגדל בשדות בלא זריעה, בורא עשבי בשמים, וכן כיוצא בהם. חילפי ימא נמי בורא עצי בשמים. ואף על גב דדרכיו עצים מיקרו, דהא פשתי הנץ דרכיהו ואיקרו עץ. ופירשוה הראשונים הני חילפי דימא לא בריה לן ודאי מאי ניהו. וקיי"ל כי היא מהניהא דכל שהחלה בריאתו מוציא עליו, מין יוצ הוא, וכל שהחלה בריייתו מוציא עץ, אילן הוא. האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי. אומר בא"א אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום והבורא בו בריות נאות ואילנות טובים. מגלן מתמר שנאמר היא מוצאת וגו'. [עי' פרי ר"ח בתוכות סז, ב]. א"ל הכי אמר רבא הלכה כבית הלל. שמן והדס אסקא רבא להלכה כבית הלל דאמרי מברך על ההדס ופוטר את השמן, דר' יוחנן דאמר הלכה כהמכריע ליתא, דהלכה למעשה כבית הלל.

הגמרא מספרת על תלמידי רב שכאשר חזרו מלוייתו של רב, הסתפקו אם אחד יכול להוציא את חבירו בברכה כאשר הם קבעו לאכול ואמרו 'נלך ונאכל במקום פלוני', ולא היה בידם תשובה לשאלה זו, קם רב אדא בר אהבה, **אהדר קרעיה לאחוריה** [וסובב את בגדו, כדי שהצד של הבגד שבו נמצא הקרע שקרע בהספד רבו, יהיה לאחור, וכך יוכל שוב לקרוע מלפניו], **וקרע קריעה אחרינא** להראות אבילות כיום המיתה, על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות.

אמר רב אדא בר אהבה: **נח נפשיה דרב** [כלומר, רב נפטר], **וברכת מזונא לא גמרינן** [וברכת המזון לא למדנו, כלומר איננו יודעים הלכות ברכות].

ההוא סבא מוכיח לתלמידי רב שאם אמרו 'נלך ונאכל במקום פלוני' הרי זה קביעות, ואחד יכול להוציא את כולם

עד דאתא [עד שבא] **ההוא סבא, רמא להו מתניתין אברייתא** [והקשה להם את התסירה בין משנתינו לברייתא, שבמשנה משמע שאחד יכול להוציא את חבירו בברכה רק אם הם יושבים בהסבה, ובברייתא משמע שאפשר להוציא אחר בברכה אף בלא הסבה, **ושני להו** [ותירץ להם ה'סבא' את הסתירה], שבברייתא מדובר באופן שהם 'קבעו מקום' לאכול, **וכיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי** [וכיון שאמרו 'נלך ונאכל לחם במקום פלוני', הרי זו קביעות, ואחד יכול להוציא אחרים בברכה].

◆◆◆

שנינו במשנה: **הסבו, אחד מברך** לכולם.

דעת רב: רק בפת צריך לשבת בהסיבה כדי להוציא אחרים ידי חובה

אמר רב: לא שנו אלא פת דבעי [שצריך] **הסבה** כדי לפטור אחרים בברכה, **אבל יין לא בעי הסבה.**

דעת רבי יוחנן: גם ביין צריך לשבת בהסיבה כדי להוציא אחרים ידי חובה

ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמי בעי הסבה.

יש אומרים שדעת רב שביין אי אפשר להוציא אחרים ידי חובה

איכא דאמרי, אמר רב: לא שנו אלא פת דמהניא ליה [שמועיל לו] **הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה.**

יש אומרים שדעת רבי יוחנן שגם ביין צריך ואפשר להוציא אחרים ידי חובה אם יושבים בהסיבה

ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה.

קושיא על דעת רב מברייתא

[ברייתא בה מבואר שאפשר לפטור אחרים בברכת הגפן, אם יושבים בהסיבה:] **מיתיבי,**

כיצד סדר הסבה: [בתחילה לפני שמסיבים על המטות] **אורחין נכנסין, ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות** (כסאות), **עד שיכנסו כולם.**

הביאו להם מים, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, את היד שבה הולך להחזיק את הכוס ששותה לפני תחילת הסעודה, [ואין זה נטילת ידים לסעודה, אלא נטילה להחזקת הכוס מצד דיני טומאה וטהרה או מכבוד הברכה]. **בא להם יין, כל אחד ואחד מברך לעצמו** ברכת הגפן על היין. [יין זה אינו נקרא 'יין שלפני המזון' שאינו במקום הסעודה, שהוא לפני שנוטלים ידיהם לסעודה, ולפני שמסיבים על המטות].

[לאחר מכן], **עלו** על המטות **והסבו. ובא להם מים** [פעם שניה, לנטילת ידים לסעודה], **אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת, חוזר ונוטל שתי ידיו.**

בא להם יין [לאחר נטילת ידים, לפני האכילה], **אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו** על היין ששתו בתחילה לפני נטילת ידים, צריכין לברך שוב על יין זה, [שאין הברכה הראשונה שבירכו על היין הראשון פוטרתם, שכאמור היין הראשון שהם שתו אינו נקרא 'יין לפני המזון'], ובין זה שהם שותים עכשיו 'לפני המזון', **אחד מברך לכולם,** שכיון שהם כבר יושבים בהסבה אחד יכול להוציא את כולם.

ביאור השאלה לפי הדעה הראשונה בדעת רב שליין לא צריך הסיבה: והרי בברייתא מבואר שביין הראשון כל אחד מברך לעצמו כיון שהם בלא הסיבה

להאיך לישנא דאמר רב [ללשון הראשון בדעת רב שאומר], **לא שנו אלא פת דבעי הסבה, אבל יין לא בעי הסבה** [ואפשר לפטור בברכת היין אף בלא הסיבה], **קשיא רישא,** שהרי ברישא של הברייתא מבואר שבלא הסיבה אי אפשר לפטור אחרים בברכת היין בלא הסיבה.

תירוץ: בברייתא מדובר לגבי היין הראשון כשהם שיושבים שלא במקום הסעודה, ועתידים לעבור למקום הסעודה, ובאופן כזה רב מודה שאי אפשר לפטור את חבירו בלא הסיבה

מתרצת הגמרא: **שאני אורחין דדעתייהו למיעקר,** סופן למיעקר ולעלות ולהסב במקום אחר, שבתחילה הם יושבים על ספסלים מחוץ ל'מקום המסיבה', ואחר כך עוברים לשבת על ה'מטות' שב'מקום המסיבה', ובאופן כזה שהם יושבים במקום שהם עומדים לעקור ממנו, גם רב מודה שאי אפשר לפטור את חבירו בלא הסיבה [שרק אם יושבים בשעת סעודה ובמקום סעודה, או אפילו בישיבה בעלמא שלא בשעת סעודה ואינם עתידים לעקור ממקומם, יכול אחד לפטור את חבירו בלא הסיבה].

ביאור השאלה לפי הדעה השניה בדעת רב: בברייתא מבואר לגבי היין השני, שאפשר לפטור אחרים בברכת היין אם יושבים בהסיבה, והרי דעת רב שאי אפשר להוציא אחרים בברכת היין גם בהסיבה

ולהאיך לישנא דאמר רב, לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה, קשיא סיפא.

תירוץ: כיון שהם יושבים בהסיבה לאכול לחם, קביעותם מועילה גם כדי לפטור אחרים בברכת היין

מתרצת הגמרא: **שאני התם, דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת, מהניא ליה הסבה ליין.**

♦ ♦ ♦

שנינו במשנה: **בא להם יין בתוך המזון,** כל אחד מברך לעצמו.

הטעם שבאמצע האכילה אין אחד פוטר את השני בברכה

שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו במשנה **בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו. לאחר המזון, אחד מברך לכולם.**

אמר להם בן זומא: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי,** ואין לב המסובין אל המברך, אלא לבלוע.

♦ ♦ ♦

שנינו במשנה: **והוא** [מי שבירך על היין שבסוף הסעודה, לאחר האכילה] **אומר** ברכת 'בורא עצי בשמים' **על המוגמר כו'.**

בירור: מדוע מי שבירך על היין הוא מברך על המוגמר

מדייקת הגמרא: **מדקתני** [מכך שכתוב] **'והוא אומר על המוגמר', מכלל דאיכא עדיף מיניה** [משמע שיש אחר שעדיף ממנו, ואף על פי כן אומרת המשנה, שהוא יברך על המוגמר].

מבררת הגמרא, **ואמאי** [אם יש מי שעדיף ממנו, מדוע הוא מברך, ולא השני שעדיף ממנו].

ביאור: כיון שנטל ידיו ראשון למים אחרונים הוא מברך על המוגמר

מבארת הגמרא: **הואיל והוא נטל ידיו תחלה באחרונה** [בנטילת מים אחרונים], וכיון שהוא היה הראשון במים אחרונים, הוא גם המברך על המוגמר.

[ביאור זה במשנה הוא ראיה לדברי רב שאמר הלכה זו]

מסייע ליה לרב, דאמר רב חייא בר אשי, אמר רב: הנוטל ידיו תחלה באחרונה במים אחרונים, **הוא מזומן לברכה** לברכת המזון.

[מעשה ברב ורבי חייא, בו מבואר שגם דעת רבי שהנוטל ידיו ראשון הוא מברך ברכת המזון]

רב ורבי חייא, הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה לפני רבי].

אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך [קום טול ידיך].

חזייה [ראה] רבי חייא לרב **דהוה מרתת** [שהוא מפחד], שחשש שמא רבי ראה את ידיו מלוכלכות, או שמא האריך באכילה יותר מדאי, ולכן אומר לו ליטול ידים.

אמר ליה רבי חייא לרב: **בר פחתי** [בן גדולים, מלשון 'שר ופחה'], **עיין בברכת מזונא,**

קאמר לך [מה שרבי אמר לך ליטול ידים, הוא כדי שתטול ידיך בראשונה, ובזאת נתן לך רבי רשות לברך ברכת המזון, שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך].

◆◆◆

רבא בר ירמיה: מברך על המוגמר ממתי שעולה ממנו קיטור העשן לפני שמריח בו

אמר רבי זירא, אמר רבא בר ירמיה: מאימתי מברכין על הריח של מוגמר, **משתעלה תמרתו** [משעולה קיטור העשן, שמתמר ועולה מהמוגמר].

רבי זירא שואל: כיצד מברך לפני שמריח

אמר ליה רבי זירא לרבא בר ירמיה: והא לא קא ארח [כיצד מברך כשעולה קיטור העשן, והרי עדיין לא הריח בו, ועדיין לא נהנה]?

רבא בר ירמיה עונה: מברך לפני שמריח, כשם שמברכים על הפת לפני שאוכלים אותו

אמר ליה רבא בר ירמיה: **ולטעמיך** [ולשיטתך שאתה שואל כיצד מברכים לפני שנהנה], אם כך **'המוציא לחם מן הארץ' דמברך** [שמברכים על הלחם לפני האכילה, כיצד מברכים], **והא לא אכל** [והרי עדיין לא אכל]? **אלא, דעתיה למיכל** [מברך לפני האכילה על מה שבדעתו לאכול], **הכא נמי** [כאן גם לגבי ברכת המוגמר, מברך לפני שמריח] שהרי **דעתיה לארוחי** [דעתו להריח].

◆◆◆

ברכת המוגמר 'בורא עצי בשמים' חוץ ממוגמר שעשוי משמן חיה שברכתו 'בורא מיני בשמים'

אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני, אמר רב חסדא, אמר רב:

ואמרי לה, אמר רב חסדא, אמר זעירי: כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים, ואף על פי שהבשמים [שהם 'עצי בשמים'] נשרפים, ואינם בעין, והריח הוא מהעשן העולה שיש בו ריח טוב,

חוץ ממושק [מוגמר שנותנים בו מושק ש]**שמן חיה הוא** [שעשוי מרעי של חיה] **שמברכין עליו בורא מיני בשמים,** שהרי אינו 'עץ'.

קושיא מברייתא שכשמריחים עץ רק על ידי ששורפים אותו אין מברכים עליו 'בורא עצי בשמים'

מיתיבי, אין מברכין 'בורא עצי בשמים', אלא על אפרסמון כגון **של בית רבי, ועל אפרסמון** כגון **של בית קיסר,** שמברכים רק על אפרסמון שנמצא לפנינו בעין, ואין זה מצוי כך כך אלא בבית מלכים ובעלי גדולה.

ועל ההדס שבכל מקום גם כן מברכים 'בורא עצי בשמים', והוא הדין לכל הדומה להם, שהעץ עצמו מריח בלא שרפה, אבל על מוגמר שאין מריחים אותו אלא על ידי שריפה לא מברכים 'בורא עצי בשמים' אלא בורא מיני בשמים.

הגמרא מסכימה עם הקושיא, ואומרת אכן זו **תיובתא** [תשובה ופירכא על הדעה שמברכים על מוגמר 'בורא עצי בשמים'].

רב חסדא שואל: מה מברכים על שמן אפרסמון

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: האי משחא דאפרסמון [שמן אפרסמון] **מאי מברכין עלויה** [מה מברכים על ריחו]?

רב יצחק בשם רב יהודה: מברכים 'בורא שמן ארצנו'

אמר ליה רב יצחק: **הכי אמר רב יהודה: בורא שמן ארצנו,** ששמן זה היה גדל ביריחו.

רב חסדא שואל: מה כולם מברכים על שמן זה

אמר ליה רב חסדא: **בר מיניה דרבי יהודה** [אל תביא לי ראיה מדבריו בזו], **דחביבא ליה ארץ ישראל. לכולי עלמא מאי?**

רב יצחק בשם רבי יוחנן: מברכים 'בורא שמן ערב'

אמר ליה רב יצחק: **הכי אמר רבי יוחנן, 'בורא שמן ערב'.**

◆◆◆

דעה א': על 'קושט', מברכים. אבל על שמן שיש בו קושט, אין מברכים

אמר רב אדא בר אהבה: האי כשרתא [צמח הנקרא 'קושט' ויש לו ריח טוב] **מברכין עלויה** [מברכים עליו] **'בורא עצי בשמים'.**

אבל משחא כבישא [שמן שטומנים בו 'קושט', והשמן מריח מה'קושט' שבתוכו] **לא** [אין מברכים עליו], הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן, וה'קושט' אינו נראה.

דעה ב': גם על שמן שיש בו קושט, מברכים. אבל על שמן שיש בו 'קושט' טחון, אין מברכים

ורב כהנא אמר: אפילו משחא כבישא, מברכים עליו,

אבל משחא טחינא [שמן שנתנו בו 'קושט' טחון], **לא** [אין מברכים עליו].

דעה ג': מברכים גם על שמן שיש בו 'קושט' טחון

נהרדעי אמרי: אפילו משחא טחינא [מברכים אפילו על שמן שנתנו בו 'קושט' טחון].

◆◆◆

ברכת הסמלק

[עמוד ב:] **אמר רב גידל אמר רב: האי סמלק** [צמח שקוראים לו 'יסמין', והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלים, ובכל שורה יש שלשה עלים] **מברכין עלויה** [מברכים עליו] **'בורא עצי בשמים'.**

ברכת 'שבולת נרד'

אמר רב חננאל אמר רב: הני חלפי דימא [צמח הנקרא 'שבולת נרד', ויש לו ריח טוב] **מברכין עלייהו** [מברכים עליהם] **'בורא עצי בשמים',** שצמח זה עשוי כעין גבעולי פשתן, ומצאנו שגבעולים נקראים 'עץ', לכן מברכים עליהם 'עצי בשמים'.

[מקור שגבעולים נקראים עץ:] **אמר מר זוטרא: מאי קראה** [באיזה פסוק ה'גבעולים' נקראים 'עץ']?

שנאמר **'והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ'.**

ברכת חבצלת השרון

[אמר רב משרשיא] האי נרקום דגנוניתא [חבצלת השרון הגדל בגינה], **מברכין עלויה** [מברכים עליו] **'בורא עצי בשמים'.**

דדברא [ואם הוא חבצלת השרון הגדל במדבר], ברכתו: **'בורא עשבי בשמים'.**

ברכת סיגלי

אמר רב ששת: הני סיגלי [סוג עשב שיש בו ריח טוב], **מברכין עלייהו** [מברכים עליהם] **'בורא עשבי בשמים'.**

ברכת ריח הפירות

אמר מר זוטרא: האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא [מי שמריח באתרוג או בחבוש] **אומר: 'ברוך שנתן ריח טוב בפירות'.**

ברכת האילנות

אמר רב יהודה: האי מאן דנפיק [מי יוצא] **ביומי ניסן, וחזי אילני דקא מלבלבי** [ורואה אילנות מלבלבים] **אומר: 'ברוך שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות, ואילנות טובות, להתנאות** [ליהנות] **בהן בני אדם'.**

◆ ◆ ◆

מאמר א' של רב זוטרא בר טוביה בשם רב: המקור שמברכים על הריח

אמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב: מנין שמברכין על הריח?

שנאמר 'כל הנשמה תהלל יה', איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו, ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח.

מאמר ב': עתידים בחורי ישראל לתת ריח טוב כלבנון

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: עתידים בחורי ישראל, שיתנו ריח טוב כלבנון שיש ריח טוב לעלים ולפרחים שלו, **שנאמר 'ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון'.**

מאמר ג': הקב"ה עשה שכל אחד אומנתו נאה לו בעיניו

ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב: מאי דכתיב 'את הכל עשה יפה בעתו',

מלמד שכל אחד ואחד, יפה לו הקדוש ברוך הוא אומנתו בפניו, ואפילו בורסי [מעבד עורות בצואת כלבים] נאה לו אומנתו בעיניו, ועשה הקדוש ברוך הוא כן, כדי שלא יחסר העולם אומנות.

[דברי רב פפא השייכים לענין זה:] **אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, תלה ליה קורא**

לדבר אחר תתלה לחזיר מאכל הנקרא 'קורא' שהוא חלק מענפי הדקל, **ואיהו דידיה עביד** - והוא, ה'דבר אחר' ימשיך לעשות כדרכו ולנבור ולהתגלגל באשפה יחד עם ה'קורא', שזו היא אומנתו ו'פרנסתו' של הדבר אחד להתגלגל ולאכול אשפה.

מאמר ד': תועלת 'אבוקה' ותועלת 'ירח' לענין יציאה יחידי בלילה

ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב: אבוקה כשנים [כשני בני אדם] לענין היוצא בלילה, שאסור לאדם לצאת יחידי בלילה, ואם יוצא ואבוקה בידו, מותר. **ו'ירח'** [שמאיר הרי הוא] **כשלשה** בני אדם, [להלן תבאר הגמרא מה התועלת בשלשה יותר מבשנים].

[ספק: ה'אבוקה' היא כשני אנשים בסך הכל, או כשנים ועוד האדם עצמו (ובסך הכל כשלשה אנשים). וכן לגבי ה'ירח' הוא כשלשה אנשים בסך הכל או כארבעה אנשים]

איבעיא להו, אבוקה, כשנים בהדי דידיה [הרי היא כשני אנשים ביחד עם האדם עצמו, שהרי זה כשני אנשים בסך הכל],

או דילמא [או שמא], **אבוקה כשנים לבר מדידיה** [חוץ מהאדם עצמו, נמצא שבסך הכל הרי זה כשלשה אנשים].

וכן, ירח הרי הוא כשלשה אנשים ביחד עם האדם עצמו, שהרי זה כשלשה אנשים בסך הכל. או שמא ירח כשלשה אנשים חוץ מהאדם עצמו, ובסך הכל, הרי זה כארבעה אנשים.

[ראיה: אם אבוקה היא בסך הכל כשלשה, ו'ירח' כארבעה בסך הכל, איזו תועלת יש בארבעה:]

תא שמע, וירח כשלשה, אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר [אם תאמר שהירח מועילה כשלשה אנשים יחד עם האדם עצמו, הרי מובן מה התועלת שיש בשלשה אנשים, כדלהלן],

אלא אי אמרת לבר מדידיה [אך אם תאמר שהירח מועילה כשלשה אנשים, מלבד האדם עצמו, ובסך הכל היא מועילה כארבעה אנשים], אם כן קשה **ארבעה למה לי** [איזה תועלת יש בארבעה אנשים יותר מבשלשה אנשים, ואם כך לא יתכן שרב אמר שירח הוא יותר מאבוקה, שהרי ארבעה אינם מועילים יותר משלשה]?

[מקור שאין תועלת בארבעה אנשים יותר מבשלשה]: **והאמר מר, לאחד נראה** [השד] **ומזיק. לשנים, נראה, ואינו מזיק. לשלשה, אינו נראה כל עיקר.**

אלא, לאו שמע מינה [מוכח ומבואר מכך], **שאבוקה** הרי היא **כשנים בהדי דידיה** [יחד עם האדם עצמו], ובסך הכל האבוקה היא כשנים כולל האדם עצמו, וה'ירח' הוא כשלשה יחד עם האדם עצמו. **שמע מינה.**

מאמר ה': נוח לאדם להכנס לכבשן האש ולא להלבין פני חבירו

[מאמר ד] **ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב:**

ואמרי לה [ויש אומרים שאת מאמר זה] **אמר רב חנא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא:**

ואמרי לה, אמר רבי יוחנן, משום רבי שמעון בן יוחי:

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים,

מנלן?

מתמר. שנאמר 'היא מוצאת' וגו', שכשהוציאו אותה לשריפה, היא לא אמרה במפורש שהיא הרה מיהודה והוכיחה זאת מהחפצים של יהודה שהפקיד בידה, אלא היא רק רמזה זאת באופן שאם יהודה יודה על כך מעצמו, יודה. ואם הוא לא יודה, ישרפו אותה, הרי שנוח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים.

♦♦♦

תנו רבנן, הביאו לפניו בסוף הסעודה **שמן** לסוך ידיו להעביר את זוהמת ולכלוך המאכלים, **והדס** להריח, על מה מברך קודם?

דעת בית שמאי: ברכת השמן [בורא שמן ערב] קודם לברכת ההדס [עצי בשמים]

בית שמאי אומרים: מברך על השמן, ואחר כך מברך על ההדס.

דעת בית הלל: ברכת ההדס קודמת

ובית הלל אומרים: מברך על ההדס, ואחר כך מברך על השמן.

דעת רבן גמליאל: כדעת בית שמאי

אמר רבן גמליאל: אני אכריע לצד בית שמאי, שהרי **שמן, זכינו לריחו, וזכינו לסיכתו** [שיש שמן שמריחים אותו ויש שמן שסכים אותו על הגוף], **הדס, לריחו זכינו. לסיכתו לא זכינו.** הלכך שמן עדיף.

דעת רבי יוחנן: הלכה כרבן גמליאל שפסק כבית שמאי

אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי המכריע.

רב פפא נהג כבית הלל

רב פפא איקלע לבי [נקלע לבית של] **רב הונא בריה דרב איקא, אייתו לקמייהו** [הביאו לפניהם] **שמן והדס.**

שקל רב פפא בריך אהדס ברישא [לקח רב פפא תחילה את ההדס ובירך עליו], **והדר בריך אשמן** [ולאחר מכן בירך על השמן].

אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא: **לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע** [והרי רבן גמליאל הכריע שברכת השמן קודמת לברכת ההדס]?

היות ורב פפא התבייש מטעותו הוא אמר בשם רבא שהלכה כבית הלל, אף שרבא לא אמר כך

אמר ליה רב פפא: **הכי אמר רבא, הלכה כבית הלל** [שברכת ההדס קודמת לברכת השמן].

אמנם הגמרא אומרת: **ולא היא,** [אין זה כך, רבא לא אמר שהלכה כבית הלל]. ומה שרב פפא אמר כן בשם בית הלל, **לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד** [להציל את נפשו הוא עשה כך, לומר בשם רבא שהלכה כבית הלל], מפני שרב פפא התבייש לפי שטעה, והציל עצמו בכך.

♦♦♦

תנו רבנן, הביאו לפניהם שמן, ויין [לאחר האכילה לפני ברכת המזון, ואין זה כוס שמברכים עליו ברכת המזון, אלא יין ששותים לאחר סיום האכילה]

דעת בית שמאי: מברך תחילה על השמן ואחר כך על היין

בית שמאי אומרים: אוחז השמן בימינו, לפי שעליו מברך תחלה. **ואת היין בשמאלו. מברך על השמן** [בורא שמן ערב], **וחוזר ומברך על היין.**

דעת בית הלל: מברך תחילה על היין ואחר כך מברך על השמן

בית הלל אומרים: אוחז את היין בימינו, לפי שעליו מברך תחילה, **ואת השמן בשמאלו. מברך על היין, וחוזר ומברך על השמן.**

וטחו בראש השמש, השמן שנשאר בידיו של בעל הבית [שהוא תלמיד חכם], מורח אותו על ראשו של השמש, כדי שלא יצא בידים מבושמות בשוק, שגנאי הוא לתלמיד חכם לצאת כשהוא מבושם לשוק, ולכן מורח אותו בראש השמש שהוא עם הארץ.

ואם שמש תלמיד חכם הוא, טחו בכותל. מפני שגנאי לתלמיד חכם, לצאת לשוק כשהוא מבושם.

✦ ✦ ✦

ששה דברים גנאי לתלמיד חכם

תנו רבנן, ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם:

א. **אל יצא כשהוא מבושם לשוק.**

ב. **ואל יצא יחידי בלילה.**

ג. **ואל יצא במנעלים המטולאים.**

ד. **ואל יספר עם אשה בשוק.**

ה. **ואל יסב בחבורה של עמי הארץ.**

ו. **ואל יכנס באחרונה לבית המדרש.**

ויש אומרים, ז. **אף לא יפסיע פסיעה גסה.** ח. **ואל יהלך בקומה זקופה.**

טעם שלא יצא מבושם לשוק

אל יצא כשהוא מבושם לשוק.

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: במקום שחשודים על משכב זכור, ומבשמים עצמם.

[הגנאי הוא כששם בושם על בגדיו, אבל על גופו אין בזה גנאי:] **אמר רב ששת: לא אמרן** שאסור לצאת מבושם **אלא** ששם בושם **בבגדו. אבל בגופו** אין בזה גנאי, שהרי **זיעה מעברא ליה** [זיעת הגוף, מעבירה את ריח הבושם].

[דעה א', יש גנאי לצאת מבושם בשערו:] **אמר רב פפא: ושערו כבגדו דמי,** שהרי בשערות לא מצוי זיעה, וממילא יש גנאי לצאת כשהוא שם בושם על שערותיו.

[דעה ב', אין גנאי לצאת מבושם בשערו:] **ואמרי לה** [ויש אומרים], שבושם על בגדו, **כגופו דמי,** שמצוי זיעה על שערו, ודינו כמו בושם על גופו, שאין גנאי בזה.

טעם שלא יצא יחידי בלילה

ואל יצא יחידי בלילה.

משום חשדא [של זנות].

[אם יש לו קביעות ללמוד עם רבו בלילה, יכול לצאת יחידי:] **ולא אמרן** שלא יצא יחידי בלילה, **אלא דלא קביע ליה עידנא** [שלא קבע לו רבו קביעות ללמדו בלילה],

אבל קביע ליה עידנא [אבל אם יש לו זמן קבוע ללמוד אצל רבו בלילה] **מידע ידיע דלעידניה קא אזיל** [הדבר ידוע שהולך לזמנו הקבוע אצל רבו], וממילא יכול לאת יחידי בלילה, שלא יחשדו בו שהולך לדבר עבירה.

טעם שלא יצא במנעלים מטולאים

ואל יצא במנעלים המטולאים.

מסייע ליה לרבי חייא בר אבא, דאמר רבי חייא בר אבא: גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים.

[שאלה: הרי רבי חייא בר אבא יצא במנעלים מטולאים]

איני [האמנם], **והא** [והרי] **רבי חייא בר אבא נפיק** [יצא בנעלים מטולאות]?

[תשובה: רק בטלאי ע"ג טלאי אסור לצאת]

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן: מה נאמר שת"ח לא יצא בנעלים מטולאות, הוא רק **בטלאי על גבי טלאי.**

[אופנים שיכול ללכת בנעלים מטולאות]

[טלאי בעקב] **ולא אמרן אלא בפנתא** [בפני הנעל, בחלק העליון של הנעל], **אבל בגילדא** [אבל בעקב] **לית לן בה** [אין לנו בזה, כלומר לא נאמר בזה איסור, שאין זה ניכר].

[נעלים מטולאות בביתו] **ובפנתא לא אמרן אלא באורחא** [כשהולך בדרך], **אבל בביתא לית לן בה** [אבל בביתו אין בזה איסור].

[מטולאים בשוק בימות הגשמים:] **ולא אמרן אלא בימות החמה, אבל בימות הגשמים לית לן בה,** שבימות הגשמים יש טיט בארץ, והוא מכסה את הנעל.

ת"ח לא יספר אפילו אם אשתו [או בתו, או אחותו] בשוק

ואל יספר עם אשה בשוק.

אמר רב חסדא: ואפילו היא אשתו, שאין הכל מכירין בה, וחושדין אותו.

תניא נמי הכי, אפילו היא אשתו, ואפילו היא בתו, ואפילו היא אחותו, לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו.

הטעם שלא יסב בחבורת עמי הארץ

ואל יסב בחבורה של עמי הארץ.

מאי טעמא?

דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו [שמא יבוא להימשך אחריהם].

הטעם שלא יכנס אחרון לבית המדרש

ואל יכנס אחרונה לבית המדרש.

משום דקרו ליה פושע [מתעצל].

הטעם שלא יפסיע פסיעה גסה

ויש אומרים, אף לא יפסיע פסיעה גסה.

דאמר מר, פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם.

[תקנתו של מי שפסע פסיעה גסה]

מאי תקנתיה?

להדריה בקדושא דבי שמשי, יחזיר את מה שחיסר במאור עיניו על ידי שישתה כוס של קידוש בשבת בלילה.

הטעם שלא יהלך בקומה זקופה

ואל יהלך בקומה זקופה.

דאמר מר: המהלך בקומה זקופה, אפילו ארבע אמות, כאילו דוחק רגלי שכינה, דכתיב 'מלא כל הארץ כבודו'.

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ז
דף מד-נ

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון כא שבט תש"פ - עד שבת קודש פרשת משפטים כז שבט תש"פ

דף היומי מסכת ברכות דף מד עד דף נ

הנושאים המרכזיים:

דף מד

- ברכת העיקר פוטרת את הטפל
- פירות גינוסר
- ברכתם האחרונה של שבעת המינים
- ברכתם הראשונה של המים
- נוסח ברכת מעין שלש וחתימתה
- על מה מברכים ברכה אחרונה
- עניני בריאות

דף מה

- בעניית אמן לא יגביה קולו מהמברך. המתרגם לא יגביה יותר מהקורא.
- שנים, אם יכולים לזמן או להוציא ידי חובה בברכה
- זימון כשחלק רוצים להמשיך לאכול. כשאחד יצא לשוק. כשאין אחד מופלג מחבירו
- ענייה לזימון כשלא אכל
- עניית אמן אחר ברכת עצמו

דף מו

- בעה"ב בוצע, ומי מברך ברכת המזון
- ברכת הזימון עד נברך או עד סוף ברכת הזן. [והמפסיק לשנים, להיכן חוזר]
- ברכת הטוב והמטיב אם היא מדאורייתא
- סדר הסיבה. מי נוטל מים ראשונים ומים אחרונים תחילה.

דף מז

- אין מכבדים בדרכים. גשרים. ידים מזוהמות. פתח שאין ראוי למזוזה
- הבוצע טועם ראשון. בציעה כשסיימו 'אמן'. המתנה זה לזה בקערה
- אמן חטופה, קטופה, יתומה. אם להאריך באמן.
- צירוף שלישי לזימון כשבא בסיום האכילה
- 'גדול' מברך או 'עיקר' הסעודה מברך
- זימון באכילת [חשש] איסור
- מי מצטרף לזימון [קטן. תשעה נראים כעשרה]

דף מח

- צירוף אוכלי ירק לזימון עשרה
- אם מוציא אחרים בברכת המזון כשלא אכל לחם
- היכן מזכירים 'שבת' בברכת המזון
- הזכרת ארץ, מלכות בית דוד, ברית, ותורה בברכת המזון
- מקור ברכת המזון. ברכה ראשונה. ברכת התורה

דף מט

- 'הודאה' בברכה השניה בברכת המזון. חתימת ברכה שלישית. 'מלכויות' בברכה רביעית.
- 'ברכה' לשוכח הזכרות בברכת המזון. ואם צריך לחזור
- שיעור אכילה להתחייב בזימון
- נוסח זימון בשלשה, בעשרה, במאה, באלף, בריבוא

דף נ

- נוסח הזימון
- זימון כשאחד בירך בלא זימון
- ברכו את ה' או ברכו את ה' המבורך
- מתי אם רשאים להתחלק
- צירוף שתי חבורות לזימון
- יין בלא מים [ברכתו. דינו לכוס של ברכה]
- ביזוי הפת. זריקת מאכלים שונים
- שכח והכניס אוכל לפה בלא ברכה

מתני' מניח. כל דבר מלוח: **גמ' פירוש גמוסר.** פירוש ארץ יס כגרת תשוביס מן הפת: **ויונח.** מלשון מידי דבר למילה: **מוזג.** דבר הסועל: **דשריך דוזכא מפופיס.** שהזוזב מחליך ממלמו. **עד דמייה.** לעתו מטרפת: **מתוך שהוא פיס בכרו מחליך:**

גתלוטי. מולוסוי בני מחס: **ספלי טרים.** ספלים מלמיס מחיכות לג **בחדש.** ג' פעמיס בחדש מוריליס ממנו כך: **שמיס וזוגס לחיס.** שיס שמיס לחיס היו כולס וכן בשותיכס: **שריף.** מבשיל לח שיס בו מרק כמו שורכס מיס ס): **מתני' מכך תחריסס ג' ברכות.** ר"ג לטעמיס דלמר לעיל בפיקרין (דף ח:). כל שהוא מז' סמיעס מבכך בתריו ג' ברכות: **ג) פשוט אלא שלא.** כל ירק: **וזוט מוזג.** שממך עליו למזוג: **ופסרגן.** לרבי פסוקין: **גמ' וברכס.** מלולהו מקי ופסהוא קרא ג' ברכות רמיזי בלתמרוזן בפרק שלשה שלכלו (לקמן דף ממ.): **ארץ בפפיס בעניו.** ולא מקי וברכה אלא לאלס דממיך ליה: **ור"ג פסוק.** דפסקה לפרושי מטה דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי שלא בפפה כמות שהיא אין זו בללל ברכה אלא ל"ב שבאה לסס: **ממפה שמיס.** כולס מין דגן מטין ועטורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון. כוסמין מין מטה שבולת שועל ושיפון מין שעורה: **מברך עליו ג"ם מוזג.** סס שבאו מבשיל: **לל שבוא מו שמיס.** משלר ז' שמיס שלמוריס בפסוק ואילו מין דגן: **ספרי דעץ על פעץ ועל פרי פעץ ועל ארץ ממה עוסה וזכה.** שלמרויהו מקי כולס עד פוסק: **רב ששיס בר"ס רו.** מל"ג דלמיל לממי: **בלא שבוא מזי.** מי שלמחמיל בלמחי בלאו מזוגו לח הוא ועל פרוחיו ור' יוחנן מלרך יפרלל ולחוב מקי ואין לך בלא מיס בשמיס ממש לרמיזת בפסוק שלכלו (לקמן דף מט.): **בלא שבוא מזי.** שלא מזגו לח ה' מלרך, וז ברכת זון, דקי בלחלת ובפרה לעיל, כלומר שלחלרך ושבשיעור ברכה, אלו ברכת מזון, ושבשיעור ירושלים, דכוח המבוע ביכוה מלוח מלרך, אבל אין לך לו פוה ברכת מלרך, אבל אין לך לו פוה

מד: ביצד מברכין פרק שישי ברכות

עבידנא כבולהו. וכן אנו נוהגין כרב דאמר המברכין בתר מיל **ולבני מערבא** המברכין הכי בתר הכי: **ומחי כתיב.** ומאן לן עבדינן כבני מערבא דלדוקי לדילהו שהיה דרכם לסלקם בלילה שייכא ברכה לבשמין ושמנים אם המקח חזק למועדה מימים וגו' **אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו** א**על הביעא** ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וכו' אבל ירקא לא ור' יצחק אמר ב**אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר ג'אפילו מיא מר זוטרא עביד כרב יצחק בר אבדימי ורב שימי בר אשי עביד כר' יצחק ודימנך חד בתרי ותרי כחד א"ר אשי אנא זמנא דבי מדרנ' עבידנא כבולהו** ד**תנן** ה**כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו בשלמא לרב יצחק בר אבדימי לאפוקי ירקא לר' יצחק לאפוקי מיא אלא לרב פפא לאפוקי מאי לאפוקי מצות ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפיליהו מברכי אקב"ו לשמור חקיו לאפוקי מאי לאפוקי ה**ריחני א"ר יצחי א"ר כל שהוא בציבה ביצה טובה ממנו כי אתא רבין אמר מבא בירצא מגולגלתא משיחא קייסי סולתה כי אתא רב דימי אמר מבא ביעא מגולגלתא משיחא מטריתא מארבע מבושלתא כל שהוא בציבה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא: רע"א אפילו אכל שלק כו': ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני א"ר אשי בקלח של כרוב שנו ת"ר ז**טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים כריישן קשין לשינים ויפין לבני מעים כל ירק חי מוריק וכל קמן מקטין וכל נפש משיב את הנפש וכל קרוב לנפש משיב את הנפש כרוב למזון ותרדין לרפואה אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו: אמר מר טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים מאי תקנתיה נלעסיה ונשדייה כריישן קשין לשינים ויפין לבני מעים מאי תקנתיה לשלקינהו ונבלעינהו כל ירק חי מוריק א"ר יצחק בפעודה ראשונה של אחר הקזה וא"ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר בימנו מאי טעמא משום ריחא וא"ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא לא אכל אמרו ליה מאי דעתיך דא"ר יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר בימנו משום ריחא והא אנן דקא אכלינן וקא משתעית בהדן אמר להו אנא כאידך דר' יצחק ס"ל דא"ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות כל קטן מקטין אמר רב חסדא אפילו גדיא בר זוזא ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא אבל אית ביה רבעא לית לן בה כל נפש משיב נפש אמר רב פפא אפילו גילדאי דבי גילי כל הקרוב לנפש משיב נפש אמר רב אחא בר יעקב עונקא א"ל רבא לשמעיה כי אומצא דשירא טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך כרוב למזון ותרדין לרפואה כרוב לא והא תניא ט"ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין י"דבש [א] וקיבה והרת ויותרת הכבד אלא אימא כרוב אף למזון אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו איני והא אמר ליה רבא לשמעיה כי חזית לפתא בשוקא לא תימא לי במאי כרכת ריפתא אמר אבי מבלי בשר ורבא אמר מבלי יין איתמר רב אמר מבלי בשר ושמואל אמר מבלי עצים ורבי יוחנן אמר מבלי יין א"ל רבא לרב פפא כ"סודבי אנן תברינן לה בבשרא וחמרא אתון דלא נפיש לבו חמרא במאי תבריתו לה א"ל בציבי כי הא דביתהו דרב פפא בתר דמבשלא לה תברא לה בתמנן אופי פרסייתא תנו רבנן דג קטן מליח פעמים שהוא ממית בשבעה בשבעה עשר ובעשרים ושבעה ואמרי לה בעשרים ושלשה ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי אבל מטוי שפיר לית לן בה ודלא מטוי שפיר לא אמרן אלא דלא שתה בתריה שכרא אבל שתה בתריה שכרא לית לן בה: ווהשותה מים לצמאו וכו' לאפוקי מאי א"ר אידי בר אבין לאפוקי למאן דחנקתיה**

שורפא תמת קדלת הלפת: פעמים שהוא ממית. וחלו הן ביום שבעה ימים למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום שבעה ועשרים: מאי

קופרא. כל מיני כשר: **אגב ירקא לא.** צריך לברוכי אמכייהו: **חד לפרי.** מר זוטרא שהוכיר כאן יחיד בלא שם אגיע עביד כרב דיתקן כר אמבימי שהוכיר בשמו ובשם אגיע: **ומחי כתיב.** מר בר רב אשי שהוכיר בשמו ובשם אגיע עביד כר' יצחק שהוכיר יחיד: **כלהו.** לכ כרב בפפא: **כל שטעון ברכה.** מעשה היה במסכת נדה: **למעוטי ירקא.** וכ"ש מיא: **למעוטי מגוה.** אין מברכין כשמסלקין תפיליו ליליות ואמר מקיעתא שופר ולולב: **כל שהוא בציבה.** אין לך מין מלבל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: **מגולגלתא.** גלויה לתה וכרכה שמורפין חומה: **קייסי.** מדות מחזיקות לוג: **מגולגלתא משיחא.** טובה משיחא קייסי: **מטויסא.** גלויה קשה טובה מלבצע קייסי: **מבושלתא.** במים עלה ג"ל יפלי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו: **בקלח של כרוב שנו.** שהוא מזון לדגים שלקח כרוב למזון: **כריישן.** כרתי: **כל ירק חי מוריק.** טוטל תואר הפיסים: **כל קטן.** שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: **כל נפש.** דבר חי שהלכל שלא כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן: **קרוב לנפש.** לחולל מן הכשמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: **חוי ליה.** לכרם לחולל לפת: **נלעפיה.** כוסקו ומשלינהו: **נשלקינהו.** בקלרכה כרכה שלא יפטרך לכוסקו בשיניו: **קודם ארבע שעות.** שליט זמן שעודה והיריח קשה לבני מעי המסריסים עמו קודם פלילה שהגוף ריקן: **לפיהך דר' יצחק סבירא לי.** שלא לסור לספר בימנו: **כר זוזא.** כלומר שמן וטוב שהוא זול: **דניס ניס רבעא.** שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של חיל גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: **גילדאי דבי גילי.** דגים קטנים מצד ומצויין בין הקנים בתגם ותין דרכן לגדל יותר. **אבל דג קטן ממין** דג גדול ולא גדל רובע זה הוא קטן מקטנין: **עונקא.** צואר מקום בית המטיטה וסמוך לגב ומעים: **נבי ברוך.** למקום שברכו שם על המטיטה: **ומי סיסין.** תבשיל של פוליטו"ל: **וקיבה.** ולריב"ל שהולך עולה בו: **יותרת הכבד.** טרפפת הכבדת שקורין לייבר"ש: **מבני יין.** היפ קשה אבל כמבשלה עם שכר שמן מתים כתה: **מבני יין.** כשאין שותה אחריה יין: **מבני עליה.** שאינו שולקה הרבה: **פודני.** בעל שכר תמריס. וכ' פפא מוכר שכר היה כלשהו בחיזהו נשך (ב"מ ד' קה.) **טרפפת דרב פפא שכלאי לה פפיקי ואמר רב פפא מי לאו דרמתי שכרא לה מיעתי** (פסחים קיג.) **והוו נקלי קודני כלשהו** (שם): **דלא נפיש לבו חמרא.** שיותר שכר אחה: **נמאי שכר תריסו לה.** לכאן זו קטיעות של עניים גדולות היתה

**א) נדה נג:, ב) [שבת קו:], ג) [נקמן מ: ע"ש כט.], ד) [נ"ל כיפ וכן כתוב לקמן מ: ומ"ש בערוך כט. ד"ה אבל פרש"י], ה) [מוס' סוכה נט. ד"ה אבל], ו) [מוס' סוכה נט. ד"ה אבל ומיני וכו' ונכתוב פי' מהרי"ן ד"ה ומיני וכו' ונכתוב פי' מהרי"ן ומיני שמיט כלשמיט סוף ה' ליילאו וע"ש בהגהות עמ"ש], ז) ממחות לו:, ח) [ממחות לו:, ט) [ממחות לו:, י) [ממחות לו:], כ) [ר"ח מוקמקין], ל) רש"ל מ"ו], מ) [ממחות לו:], נ) [ממחות לו:], ס) [ממחות לו:], ע) [ממחות לו:], פ) [ממחות לו:], צ) [ממחות לו:], ק) [ממחות לו:], ר) [ממחות לו:], ש) [ממחות לו:], ת) [ממחות לו:], א) [ממחות לו:], ב) [ממחות לו:], ג) [ממחות לו:], ד) [ממחות לו:], ה) [ממחות לו:], ו) [ממחות לו:], ז) [ממחות לו:], ח) [ממחות לו:], ט) [ממחות לו:], י) [ממחות לו:], כ) [ממחות לו:], ל) [ממחות לו:

משנה

הברכה על המליח [שהוא העיקר] פוטרת את הפת [שהוא הטפל]

הביאו לפניו מליח [דבר מלוח] **תחלה, ופת עמו,**

מברך על המליח, ופוטר את הפת. שהפת טפלה לו.

זה הכלל: כל שהוא עיקר, ועמו טפלה. מברך על העיקר, ופוטר את הטפלה.

גמרא

בירור: איזה 'מליח' הוא עיקר והפת טפילה לו

מבררת הגמרא: **ומי איכא מידי** [וכי יש דבר] **דהוי מליח עיקר, ופת טפלה?**

ביאור: בפירות גינוסר שהם מאד מתוקים, הפת טפילה להם

אמר רב אחא בריה דרב עוירא, אמר רב אשי: באוכלי פירות גנוסר שנו [המשנה מדברת על פירות מהעיר טבריה שהם מתוקים מאד, והם חשובים יותר מהפת].

טעמם המיוחד של פירות גינוסר

[א' רבי יוחנן באכילת הפירות:] **אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי** [כאשר היינו הולכים אחרי רבי] **יוחנן, למיכל** [לאכול] **פירות גנוסר, כי הוינן בי מאה** [כאשר היינו מאה אנשים] **מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה** [כל אחד מאיתנו לקח בשבילו עשרה פירות, כך שבסך הכל היו לו אלף פירות].

וכי הוינן בי עשרה [וכאשר היינו עשרה אנשים], **מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה** [כל אחד מאיתנו היה לוקח בשבילו מאה פירות, כך שבסך הכל היו לו אלף פירות].

וכל מאה מינייהו [וכל מאה פירות, מפירות אלו] **הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי** [היה מחזיק אותם סל בן שלש סאים],

ואכיל להו [ורבי יוחנן היה אוכל את כל הפירות שהביאו בשבילו], **ומשתבע דלא טעים זיונא** [ולאחר מכן היה נשבע שלא טעם דבר מאכל].

מבררת הגמרא: **זיונא סלקא דעתך** [וכי עולה על דעתך שרבי יוחנן אמר שהוא לא טעם דבר מאכל, הרי הוא אכל].

מבארת הגמרא: אלא אימא [תאמר], רבי יוחנן אמר שהוא לא טעם **'מזונא'** [דבר הסועד ומשביע], שמרוב חביבות הפירות אין 'שבעים' מהם, ואפשר לאכול מהם עוד ועוד.

[ב' רבי אבהו באכילת הפירות:] **רבי אבהו אכיל** מפירות אלו, **עד דהוה שריק ליה דודבא**

מאפותיה [עד שהזבוב היה מחליק ממצחו, שמתוך צהלת הפנים מאכילת הפירות, הבשר מחליק].

[ג' רב אמי ורב אסי באכילת הפירות:] **ורב אמי ורב אסי הוו אכלי** [היו אוכלים מפירות אלו] **עד דנתור מזייהו** [עד ששערותיהם היו נושרות].

[ד' רבי שמעון בן לקיש באכילת הפירות:] **רבי שמעון בן לקיש הוה אכיל** [היה אוכל פירות אלו] **עד דמריד** [עד שדעתו היתה מטרפת מפירות אלו].

ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה שידאגו לרבי שמעון בן לקיש, **והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה** [והיה שולח רבי יהודה הנשיא המוני בני אדם אחרי ריש לקיש], **ומייתי ליה לביתיה** [והיו מביאים אותו לביתו].

מעלת פירות ארץ ישראל

[כמות פירות שינאי המלך היה מוציא מעיר אחת:] **כי אתא** [כאשר בא] **רב דימי** [מארץ ישראל לבבל] **אמר, עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך** [שהוא בארץ ישראל], **שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית** [שש מאות אלף ספלים מלאים חתיכות דג חתוך], **לקוצצי תאנים** [למאכל פועלים שקוצצים תאנים, שהיו מרובים כל כך הפועלים עד שהיו צריכים כל כך הרבה תאנים לאכילה] **מערב שבת לערב שבת.**

[כמות פירות שינאי המלך היה מוציא מאילן אחד:] **כי אתא** [כאשר בא] **רבין** [מארץ ישראל לבבל] **אמר, אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות, משלוש בריכות בחדש** - שהיו מורידים בכל חודש שלשה פעמים גוזלות מהאילן, ובכל פעם היתה בהם כמות של ארבעים סאה.

מעלת ארץ ישראל: עיר בארץ ישראל שהיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות

כי אתא [כאשר בא] **רבי יצחק** [מארץ ישראל לבבל] **אמר: עיר אחת היתה בארץ ישראל, וגופנית שמה, שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים, נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות,** [שמונים זוגות, כל זוג הם שני אחים כהנים ממשפחה אחת, שנשואים לשתי אחיות כהנות ממשפחה אחת].

[בבבל לא היה דבר כזה:] **ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא, ולא אשכחו בר מבנתיה דרב** [ולא מצאו דבר כזה, חוץ מבנותיו של רב] **חסדא** [שהית כהנות], **דהוו נסיבן** [שהם היו נשואות] **לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא** [שהם היו אחים], **ואף על גב דאינהי הוו כהנתא** [שהם, בנות רב חסדא, היו כהנות] **אינהו לא הוו כהני** [הם, האחים, לא היו כהנים].

גדר סעודה

[שיש בה מלח:] **אמר רב: כל סעודה שאין בה מלח, אינה סעודה.**

[שיש בה שריף:] **אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל סעודה שאין בה שריף** [תבשיל לח שיש בו מרק] **אינה סעודה.**

משנה

מה היא הברכה האחרונה של שבעת המינים

[דעה א':] **אכל ענבים ותאנים ורמונים** [שהם פירות משבעת המינים], **מברך אחריהם שלש ברכות** [ברכת המזון], **דברי רבן גמליאל.**

[דעה ב':] **וחכמים אומרים: ברכה אחת (מעין שלש).**

רבי עקיבא: כל דבר שהוא 'מזונו' מברך אחריו ברכת המזון

רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק [תבשיל] של ירק, **והוא מזונו** [שסומך עליו למזון], **מברך עליו שלש ברכות** [ברכת המזון].

מהי הברכה הראשונה של מים

[דעה א':] **השותה מים לצמאו, מברך 'שהכל נהיה בדברו'.**

[דעה ב':] **רבי טרפון אומר: 'בורא נפשות רבות וחסרונן',** [שה' בורא את הנפשות ואת צרכי סיפוקם]'.

גמרא

טעמו של רבן גמליאל: התורה מונה את שבעת המינים, אחר כך מוזכר בפסוק 'לחם', ועליהם התורה אומרת 'ואכלת ושבעת וברכת'

מאי טעמא דרבן גמליאל שמברכים ברכת המזון על שבעת המינים?

דכתיב 'ארץ חטה ושעורה' וגו'. וכתיב 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' וגו'. וכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך', הרי שהפסוק שנאמר בו חובת ברכת המזון, נאמר על לחם וגם על כל שבעת המינים.

רבנן סוברים שתיבת 'ארץ' שבפסוק שמוזכר בו לחם, מפרידה בין העניינים, וברכת המזון נאמרה רק עליו ולא על שבעת המינים

ורבנן 'ארץ', הפסיק הענין, שיש הפסק בין שבעת המינים המוזכרים בפסוק הראשון, לדין ברכת המזון, שביניהם נאמר הפסוק 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם', ואם כן דין ברכת המזון נאמר רק על לחם ולא על שבעת המינים.

רבן גמליאל סובר שתיבת 'ארץ' מפרידה בין העניינים רק בענין זה שב'חטה ושעורה' אין מברכים עליהם ברכת המזון כשאינם מבושלים או אפויים

מבררת הגמרא: **ורבן גמליאל נמי** [גם], הלא נאמר בפסוק **'ארץ'** ואם כן **הפסיק הענין,** ומה יענה על כך רבן גמליאל הסובר שדין ברכת המזון נאמר גם על שבעת המינים.

מבארת הגמרא: **ההוא** - הפסק זה, **מבעי ליה** [נצרך לשיטת רבן גמליאל], כדי להפסיק

בין הפסוק הראשון שנאמר בו 'חטה ושעורה', לבין הפסוק שאחריו שנאמר בו 'לחם', **למעוטי הכוסס את החטה,** כדי למעט שדין ברכת המזון שנאמר בהמשך הפסוקים לא נאמר גם על האוכל 'חטה' לא מבושלת ולא אפויה, אלא על חיטה שעשו ממנה לחם וכדומה.

אבל תיבה זו לא באה להפסיק בין שבעת המינים המוזכרים בפסוק הראשון, לברכת המזון המוזכרים בפסוק שאחר כך, ועל כל שבעת המינים לשיטת רבן גמליאל מברכים ברכת המזון.

◆◆◆

ברכת מיני דגן, לפניהם מזונות, ולאחריהם מעין שלש

אמר רבי יעקב בר אידי, אמר רבי חנינא: כל שהוא מחמשת המינין [חמשת מיני דגן: חטין, שעורין, כוסמין (שהוא מין חטה), שבולת שועל ושיפון (שהם מין שעורה)], אם עשה מהם תבשיל, **בתחלה מברך עליו 'בורא מיני מזונות'. ולבסוף,** לאחר האכילה: **ברכה אחת מעין שלש.**

ברכת שבעת המינים, לפניהם 'העץ' ולאחריהם מעין שלש

אמר רבה בר מרי, אמר רבי יהושע בן לוי: כל שהוא משבעת המינין [משאר שבעת המינים, חוץ מחטה ושעורה] **בתחלה, מברך 'בורא פרי העץ'. ולבסוף, ברכה אחת מעין שלש.**

נוסח מעין שלש על אכילת פירות

אמר ליה אביי לרב דימי: מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש?

אמר ליה רב דימי: **אפירי דעץ** [על פרי העץ מברכים נוסח זה:]

'על העץ, ועל פרי העץ, ועל תנובת השדה.

ועל ארץ חמדה טובה ורחבה, שהנחלת לאבותינו, לאכול מפריה, ולשבוע מטובה.

רחם ה' אלהינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל מקדשך, ועל מזבחך, ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו, והעלנו לתוכה, ושמחנו בה.

כי אתה טוב, ומטיב לכל.

נוסח מעין שלש על חמשת מיני דגן

דחמשת המינין [על חמשת מיני דגן, מברך]:

'על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה' כו',

וחותם: 'על הארץ ועל המחיה'.

ספק: האם חותמים במעין שלש גם בהודאה על הארץ וגם בהודאה על הפירות. או ש'אין חותמים בשנים'

מיחתם במאי חתים?

[ביאור הספק:] **כי אתא** [כאשר בא] **רב דימי** [מארץ ישראל לבבל] **אמר: רב חתים בראש חדש 'ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים',** [ואף שאין חותמים ברכה בשני ענייניים, מכל מקום אין זה ממש חתימה בשני דברים, כיון שענינם אחד, שה' מקדש את ישראל שהם מקדשים את הזמנים], והספק הוא: **הכא מאי** [כאן בברכת מעין שלוש, איך חותמים] האם חותמים גם בהודאה על הארץ וגם בהודאה על הפירות. או שזה חתימה בשנים, וחותמים רק באחד מהם?

פשיטת הספק: חותמים בשנים. ויש שתי דעות מה הוא בדיוק נוסח החתימה

רב חסדא אמר: חתימת ברכת מעין שלש על פירות היא: 'ברוך אתה ה' **על הארץ ועל פירותיה'.**

ורבי יוחנן אמר: נוסח החתימה הוא 'ברוך אתה ה' **על הארץ ועל הפירות'.**

רב עמרם: האמוראים לא חולקים, אלא שאחד אמר את הנוסח לבני ארץ ישראל ואחד אמר את הנוסח לבני בבל

אמר רב עמרם: ולא פליגי, הא - מה שאמר רב חסדא [שהוא מבני בבל] שהנוסח הוא 'על הארץ ועל פירותיה' הוא **לן** [לנו], בני בבל.

והא - ומה שאמר רבי יוחנן [שהוא מבני ארץ ישראל לומר] 'על הארץ ועל הפירות', הוא **להו** [להם], בני ארץ ישראל.

[בירור: כיצד יתכן שבני בבל אומרים 'על הארץ ועל פירותיה':] **מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אינהו** [הם, בני ארץ ישראל] **אכלי** [אוכלים את פירות ארץ ישראל, ואינם מברכים 'על פרותיה'], **ואנן מברכין** [ואיך יתכן שאנחנו בני בבל שאיננו אוכלים מפירות ארץ ישראל, נברך בנוסח 'על פירותיה']?

[ביאור חדש: בארץ ישראל אומרים 'על הפירות' ובבבל 'על פירותיה':] **אלא, איפוך. רב חסדא** [שהיה מבבל] **אמר:** שנוסח הברכה הוא **'על הארץ ועל הפירות'. רבי יוחנן** [שהיה מארץ ישראל] **אמר** שנוסח הברכה הוא: **'על הארץ ועל פירותיה'.**

◆◆◆

דעה א', מברכים ברכה אחרונה על ביצה ובשר, אבל על ירקות לא

[עמוד ב] **אמר רב יצחק בר אבדימי, משום רבינו: על הביעא** [על הביצה], **ועל מיני קופרא** [ועל כל מיני בשר], **בתחלה מברך שהכל. ולבסוף, בורא נפשות רבות וכו'.**

אבל ירקא [אבל על ירקות], **לא** מברכים ברכה אחרונה.

דעה ב', מברכים בורא נפשות גם על ירקות, אבל על מים לא

ורבי יצחק אמר: אפילו ירקא [אפילו על ירק מברכים ברכה אחרונה], **אבל מיא לא** [אבל על מים לא מברכים ברכה אחרונה].

דעה ג', מברכים בורא נפשות גם על מים

ורב פפא אמר: אפילו מיא [אפילו על מים מברכים ברכה אחרונה].

מר זוטרא נהג כדעה א'

מר זוטרא, עביד כרב יצחק בר אבדימי.

רב שימי בר אשי נהג כדעה ב

ורב שימי בר אשי, עביד כרבי יצחק.

[סימן לזכור את שיטות האמוראים:] **וסימנך, חד** [שם אחד], מר זוטרא שהוזכר כאן בשמו בלבד, בלא שם אביו, הוא סובר **כתרי** [כשתי שמות] כרב יצחק בר אבדימי, שהוזכר כאן בשמו, ובשם אביו.

ותרי [שתי שמות], מר רב אשי, שהוזכר כאן בשני שמות, בשמו ובשם אביו, הוא סובר **כחד** [כשם אחד], כרבי יצחק שהוזכר כאן יחיד בשמו בלא שם אביו.

רב אשי: כשזכרתי, נהגתי ככל השיטות

אמר רב אשי: אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו [אני בפעמים שזכרתי עשיתי כלל השיטות, ואף כרב פפא, וברכתי ברכה אחרונה גם על מים].

ביאור משנה [שאומרת שיש דבר שאינו טעון ברכה אחרונה] לפי ג' שיטות אלו

תנן, כל שטעון ברכה לאחריו, טעון ברכה לפניו.

ויש שטעון ברכה לפניו, ואין טעון ברכה לאחריו.

[לשתי הדעות הראשונות, המשנה מובנת:] **בשלמא לרב יצחק בר אבדימי,** המשנה באה **לאפוקי ירקא** [להוציא ירקות וכל שכן מים, שאינם טעונים ברכה לאחריה]. ו**לרבי יצחק,** המשנה באה **לאפוקי מיא** [להוציא מים, שאינם טעונים ברכה לאחריה].

[ביאור הברייתא לדעה ג':] **אלא לרב פפא** שסובר שגם על מים מברכים ברכה אחרונה, **לאפוקי מאי** [מה באה המשנה להוציא, על מה לא מברכים ברכה אחרונה]?

מבארת הגמרא: **לאפוקי** [להוציא] **מצות,** שאין מברכין כשמורידים את התפילין או את הציצית, וכן אין מברכים אחר תקיעת שופר ולולב וכדומה.

[ביאור הברייתא לפי הסוברים שמברכים 'ברכה אחרונה' על מצות תפילין:] **ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי** [לבני ארץ ישראל שלאחר שמורידים את התפילין מברכים] **'אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו', לאפוקי מאי** [מה באה המשנה להוציא, על מה לא מברכים ברכה אחרונה]?

מבארת הגמרא: **לאפוקי ריחני** [להוציא, ריח, שאין מברכים אחריו ברכה אחרונה].

◆◆◆

מתוך כל המאכלים שהם בגודל ביצה, אין מאכל יותר טוב לגוף מביצה

אמר רבי ינאי, אמר רבי: כל מאכל **שהוא** בגודל **כביצה, ביצה טובה ממנו** לגוף.

[ביצה צלויה מעט, יותר טובה משש לוג סולת:] **כי אתא** [כאשר בא] **רבין** [מארץ ישראל לבבל] **אמר: טבא ביעתא מגולגלתא** [טובה ביצה מגולגלת, שהיא צלויה (צלייה היא בלא מים, בחום האש), והיא לחה ורכה (שצלו אותה מעט זמן)], **משיתא קייסי** [משישה מדות המחזיקות לוג] **סולתא** [סולת].

כי אתא רב דימי אמר: טבא ביעתא מגולגלתא [טובה ביצה אחת מגולגלת, שהיא לחה ורכה], **משיתא** [משישה מדות המחזיקות לוג סולת].

ועוד אמר: **מטויתא** [ביצה צלויה צליה קשה], טוב לגוף **מארבע** [מדות המחזיקות לוג סולת].

מבושלתא [ביצה מבושלת במים], **כל שהוא כביצה, ביצה טובה הימנו, לבר מבשרא** [ועל ביצה כזו, אמר רבי ינאי בשם רבי 'כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו'].

✦ ✦ ✦

שנינו במשנה רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק כו' [והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות].

מבררת הגמרא: **ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני** [וכי יש דבר כזה שירק מבושל הוא מזונו]?

אמר רב אשי: בקלח של כרוב שנו [שהוא מזון].

ברייתא על מעלת הכרוב, וכן על מאכלים שונים אם הם בריאים או מזיקים, [ובהמשך הגמרא מסבירה את הברייתא]

[טחול:] **תנו רבנן, טחול, יפה לשינים, וקשה לבני מעים.**

[כרתי:] **כרישין** [כרתי], **קשין לשינים, ויפין לבני מעים.**

כל ירק חי, מוריק [נוטל תואר הפנים].

וכל קטן [שלא גדל כל צרכו], **מקטין.**

וכל נפש [דבר חי הנאכל שלם, כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן], **משיב את הנפש.**

וכל קרוב לנפש [האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה], **משיב את הנפש.**

כרוב למזון, ותרדין לרפואה.

אוי לו לבית [לכרס] **שהלפת עוברת בתוכו,** כלומר: אוי לאוכל לפת.

אופן אכילת טחול כדי שרק יועיל ולא יזיק

אמר מר, טחול, יפה לשינים. וקשה לבני מעים.

מאי תקנתיה, נלעסיה [ילעס אותו כאשר הוא חי בלא בישול], [שכאשר הוא לא מבושל הוא יותר קשה ולועס אותו יותר ומועיל לשיניים], **ונשדייה** [ואחר כך ישליך אותו], ולא יבלע אותו וכך לא יזיק למעיים.

אופן אכילת כרישין כדי שרק יועיל ולא יזיק

שנינו בברייתא: **כרישין, קשין לשינים, ויפין לבני מעים.**

מאי תקנתיה, לשלקינהו [יבשל אותו הרבה בקדירה], כדי שיהיה רך ולא יצטרך ללעוס אותו בשיניים, **ונבלעינהו** [ויבלע אותו], וכך יועיל למעיים בלא להזיק לשיניים.

אכילת ירק חי

שנינו בברייתא: **כל ירק חי, מוריק** [נוטל את תואר הפנים].

אמר רבי יצחק: דבר זה נאמר כשאוכל ירק חי **בסעודה ראשונה של אחר הקזה** [הוצאת דם מהגוף].

מאמר א' של רבי יצחק: אסור לדבר עם מי שאוכל ירק חי בבוקר לפני ד' שעות (כלומר לפני שאוכל סעודתו)

ואמר רבי יצחק: כל האוכל ירק קודם ארבע שעות, אסור לספר הימנו [אסור לדבר איתו].

מאי טעמא? משום ריחא, שקודם ד' שעות, אינו זמן סעודה, והגוף ריקן, והריח קשה לבני אדם המספרים עמו. אבל לאחר ד' שעות הוא כבר זמן סעודה, וכשאוכל סעודה והגוף אינו ריק, ואז אוכל ירקות, אין מכך ריח.

מאמר ב' של רבי יצחק: אסור לאכול ירק חי בבוקר לפני ד' שעות

ואמר רבי יצחק: אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות.

מר זוטרא סבר כמאמר ב' של רבי יצחק (מעשה באמימר ומר זוטרא ורב אשי)

אמימר, ומר זוטרא, ורב אשי, הוו יתבי.

אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות,

אמימר ורב אשי, אכול. ומר זוטרא, לא אכל.

אמרו ליה למר זוטרא: **מאי דעתיך** שאינך אוכל, כי אתה סבור שיש בזה איסור מצד שיש בו ריח רע, כמו **דאמר רבי יצחק כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו, משום ריחא,** אם כן, **והא אנן דקא אכלינן וקא משתעית בהדן** [הרי אנחנו אכלנו ומדוע אתה מדבר איתנו]?

אמר להו מר זוטרא: **אנא כאידך דרבי יצחק סבירא לי** [אני סובר כהמאמר השני של רבי יצחק], **דאמר רבי יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות,** אבל איני סובר כהמאמר שאסור לדבר עם מי שאכל ירק חי קודם ד' שעות.

קטן מקטין

שנינו בברייתא: **וכל קטן** [שלא גדל כל צרכו], **מקטין.**

אמר רב חסדא אפילו גדיא בר זוזא [גדי שמן וטוב ששוה זוז] אם הוא לא גדל כל צרכו, הוא מקטין.

ולא אמרן, אלא דלית ביה רבעא [אלא אם הוא לא גדל רבע מגידולו], **אבל אית ביה רבעא** [אבל אם הוא גדל רבע מגידולו, כגון טלה שהגיע להיות רבע מאיל, או גדי שהגיע להיות רבע משעיר גדול] **לית לן בה** [אין לנו בזה כל חשש].

כל נפש משיב

שנינו בברייתא: **כל נפש** [דבר חי הנאכל שלם, כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן], **משיב את הנפש.**

אמר רב פפא: אפילו גילדני דבי גילי [אפילו דגים שבין הקנים], שהם דגים קטנים מאד, [שהגיעו לתכלית גידולם, שאין דרכם לגדול יותר, ואינם בכלל 'קטן מקטין'], ומצויין בין הקנים באגם, גם הם משיבים את הנפש, ואף שהם קטנים, כיון שהם נאכלים שלמים.

כל הקרוב לנפש משיב את הנפש

שנינו בברייתא: **כל הקרוב לנפש** [האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה], **משיב את הנפש.**

אמר רב אחא בר יעקב: עונקא [האוכל מהצואר, שהוא מקום בית השחיטה, וסמוך ללב ולמעים].

אמר ליה רבא לשמעיה [לשמשו]: **כי מייתית לי אומצא דבישרא** [כאשר אתה מביא לי מעט בשר], **טרח ואייתי לי** [תטרח ותביא לי] **מהיכא דמקרב לבי ברוך** [מהמקום שקרוב לברכת השחיטה, כלומר מהצוואר ששם שוחטים את הבהמה ומברכים על השחיטה].

כרוב, אם מועיל גם לרפואה

שנינו בברייתא: **כרוב למזון, ותרדין לרפואה.**

שואלת הגמרא: **כרוב, למזון אין** [כן, הוא טוב] **ולרפואה לא?**

והא תניא, ששה דברים מרפאין את החולה מחליו, ורפואתן רפואה, ואלו הן: [א] **כרוב.** [ב] **ותרדין.** [ג] **ומי סיסין. דבש** [יש שאינם גורסים 'דבש']. [ד] **וקיבה.** [ה] **והרת** [רחם הבהמה שהולד נוצר בו]**.** [ו] **ויותרת הכבד.**

עונה הגמרא: **אלא אימא: כרוב,** [לרפואה ו]**אף למזון.**

שאלה: והרי רבא היה אוכל לפת [ומוכח שאין באכילתו סכנה]

שנינו בברייתא: **אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו.**

שואלת הגמרא **איני** [האמנם], **והא אמר ליה רבא לשמעיה** [והרי אמר לו רבא לשמשו] **כי חזית לפתא בשוקא** [כשאתה רואה לפת בשוק] **לא תימא לי במאי כרכת ריפתא** [אל תאמר ותשאל אותי במה תאכל את הלחם]?

תשובה: הסכנה היא כשלא 'שובר' את 'כח הלפת' בדברים אחרים, כדלהלן:

[דעה א':] **אמר אביי: מבלי בשר** היא קשה, אבל כשמבשלה עם בשר שמן, הבשר מתיש כחה.

[דעה ב':] **ורבא אמר: מבלי יין,** כשאין שותה אחריה יין, רק אז אכילת הלפת קשה.

[דעת רב כדעה א':] **איתמר, רב אמר: מבלי בשר.**

[דעה ג':] **ושמואל אמר: מבלי עצים, כשאינו מבשלה הרבה, רק אז אכילת הלפת קשה.**

[דעת רבי יוחנן כדעה ב':] **ורבי יוחנן אמר: מבלי יין.**

[רבא שואל את רב פפא במה הם 'שוברים' את כח הלפת] **אמר ליה רבא לרב פפא: סודני** [מוכר 'שכר תמרים', שרב פפא היה מוכר שכר], **אנן תברינן לה בבשרא וחמרא** [כדעה א וב']. **אתון דלא נפיש לכו חמרא** [שאין לכם הרבה יין, שהרי שותי שכר אתם], **במאי תבריתו לה** [במה אתם שוברים את כוח הלפת].

[רב פפא עונה שהם עושים זאת עם עצים, כדעה ג:] **אמר ליה: בציבי** [בעצים], **כי הא דביתהו דרב** [כמו אשתו של רב] **פפא, בתר דמבשלא לה** [אחרי שהיתה מבשלת את הלפת], **תברא לה בתמנן אופי פרסייתא** [היתה שוברת את כח הלפת בבישול נוסף, שהיתה מניחה שמונה בקעיות של עצים גדולות באש שתחת קדרת הלפת, כדי שהלפת תתבשל זמן רב].

סכנה באכילת דג מליח

תנו רבנן, דג קטן מליח, פעמים שהוא ממית בשבעה [ביום שביעי למליחתו], **בשבעה עשר** [ביום י"ז למליחתו], **ובעשרים ושבעה** [או ביום כ"ז למליחתו], **ואמרי לה** [ויש אומרים] **בעשרים ושלשה** [ביום כ"ג למליחתו].

[הסכנה כשאינו צלוי כל צרכו:] **ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי** [בצלוי ולא צלוי], **אבל מטוי שפיר לית לן בה** [אבל אם הוא צלוי טוב, אין לנו בזה חשש סכנה].

[הסכנה כשלא שתה אחר כך שיכר:] **ודלא מטוי שפיר, לא אמרן** [שהוא מזיק] **אלא דלא שתה בתריה שכרא** [אלא כשלא שתה אחרי אכילת הדג שיכר], **אבל שתה בתריה שכרא, לית לן בה.**

◆◆◆

שנינו במשנה והשותה מים לצמאו וכו' [מברך שהכל נהיה בדברו].

כשאין שותה מים לצמאו אין מברך עליהם

מבררת הגמרא: **לאפוקי מאי** [מה המשנה באה להוציא במה שאמרה 'לצמאו', באיזה אופן אין מברכים על מים]?

אמר רב אידי בר אבין: לאפוקי למאן דחנקתיה אומצא [להוציא מי שנחנק מחתיכת בשר, ואינו שותה לצמאו, שאינו מברך שהכל על המים].

מי עמא דכי. לילך ולהגיס. וכבר נהגו לברך בתפלה שהכל ובלבוש נוהג בפסוקות רבות ומקרונן על כל מה שברא:

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה שאכלו וכו' זומן. להזמין יחד לצרוף ברכה בלשון רבים כגון נברך: **שנאמר פרומתו.** קס"ד (ס) פרומא מעבר שלו שעל גלוי לפרקים: **מעבר אני שנפדה.** להמירו בלילה מן לילוליים ואת פדיון יעלה ליוליים ואילך: **והשמש.** שממשה בפעודה ואכל עמהם כיום כדי להצטרף עמהם לזמון. ובכל הני מצטרף למאמינין אע"ג דלמו לילוסוי אין כאן ברכה בעבירה כדמפרש ואזיל בגמרא(ע): **עד כמה מזומנין.** כמה יאכל עמהם ויתמיד עמהם בזימון ונפקא מינה להוליאים ידי חובתן אם יתנו לו פחות לברך: **גמ' מה"מ.** דלשנה לחוש לברכת לילוף: **גדלו לה' אתי.** כדי שלשה. וכן לפקח הבו גודל לאלהינו דאומר לעניים: **אין רשאין ליחלק.** ולברך כל אחד לעצמו דמפקעי לה לזמרת זמון: **שלשה אין פחות מג.** ס"ק דמצקמיו אין רשאין ליחלק אפילו בבי מינה אין מזמנין אפילו בבי בתי מדרשות אלא אם כן עשו פס ולו מזמנין אמאי אין יחלק לשלשה שאכלו באחד אין ראשין ליחלק בבי בתי אבילות אבילות. כעין זה כתוס' ניקוון דף ס' ע"ב תוס' ד"ה זו דכתי ר"ת וש"כ:

מוסף רש"י

מאי עמא דכי. מה הוא הטעם (ערוכין יד:). וה"ה לכל הברכה לאחריהם: **מי** לשון מלך שעולם נהלך נפשות רבות והמרונם. על כל מה שברא לשחות כבוד נפק כל מי פ"ה מי הם שבעולמנו פירוש על המקרא הזה כי ישוב אלהים לבבי ישוב אלהים (דברים ל ג) כלומר הקב"ה בכח נפשות רבות ומגופים הרבה על כל נפש כל מי שהיו חיין שבעולם על המקרא הזה כי ישוב אלהים לבבי ישוב אלהים כלומר הקב"ה בכח נפשות רבות ומגופים הרבה על כל נפש כל מי שהיו חיין שבעולם על המקרא הזה כי ישוב אלהים לבבי ישוב אלהים (פירוש רש"י מ' קסו). הפרדס עמ' קעט, מחזיו ס' שא).

הדרן עלך כיצד מברכין

על כמה מזמנין. מבוכרון לעל המזון אחריו (יומא עט:) **אי:** שלשה שאכלו כאחת כאחת דתנן תניא מיכן לזמן ואין רשאין ליחלק לשלשה ראשין ליחלק. (פסחים מט:). ואין לזמן. (ברכות נ:).

מוסף תוספות

א. בשתיהן דבטעמו. תוס' ד"ה ב. ב. מקשי לרישתי לא ידבר שהכל משום דאגוס, לבתר דשתי מברך ע"ש בגיר. סב, ב: מתחלה אינו מברך עליו ולבסוף שלא היה שותה להנאה, אלא לבסוף כיון שכבר נהנה ממנו מברך עליו ברוב נפשות רבות. ריטב. יומא. ג. דטעמא הוי משום דלא מתהני, וא"ת מה לי לפניו מה לי לאחריו. תוס' ד"ה. ד. אם יש בהכורת הזמון אחד נזהר מפת של גויים, והאחרים אינן נזהרים ואוכלין, ואפילו איסורא דרבנן, מזמנין יחד, ואע"ג דחד מיניהו אינו יכול לאכול מפתן מחמת שמחמיר על עצמו ונזהר בכך, כיון דאיתה מצו אכלי מדידיה מצטרפין לזימון. רשב"ם. ה. כיון דליכא חד מיניהו דמצי אכיל מדחבריה. שם. ו. וא"ת חילוק בפירוש בין ג' לב'. תוס' מוקן קו: ד"ה ומ"ש. ז. כי חל עליו חובת זימון וא"א לו לברך בלא זימון, כדקתני בסתניתין ד' וה' אינן רשאין ליחלק אע"פ שנשארו שלשה. תוס' כתי"ם. ח. אלמא שנים שרצו לזמן אין מזמנין, דאי איתא, אדרבה וחמשה אמאי אינן רשאין ליחלק, הא איכא זימון בכל כת כת בפ"ע כמו מיניהו. רשב"ם. ט. דאז הוה משמע דאיסור החילוק הוא בשביל היחיד שחל עליו חובת זימון, אבל השנים הנשארים לא אכפת להו בזימון, שיכולין לזמן אם ירצו. תוס' כתי"ם. י. שאפי' השנים שנחלקין לצד אחד אין זימון ביניהן. רשב"ם.

דחנקתיה אומצא. וחוקק מים שאין לו הנאה כי אם לשתות מים ליגמלו והנאה דחנקתיה לומלמא אין זה נחשב הנאה אבל שאר מקפים שאינם בהנאה מהן[א] בכל עניין מברך ואפילו מנקפתיה מומלא כדלמריגן לעיל (דף ל:). ומע"ג דלרפואה אמי צעי ברוכי ורב שמעתפיים דדוקא לפניו לו צעי ברוכי אבל לאחריו מיי[ב] והשתא אפילו לרפואה לא מברך לא לפניו ולא לאחריו לו נעי ברכה[ג]:

דחנקתיה אומצא: רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות והסרונן: [ט]אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי ואמרי לה לרב יוסף הלכתא מאי אמר ליה [י]אפוק חזי מאי עמא דבר:

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה [כ]שאכלו כאחת חייבין לזמן אבל [ל]דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו מעשר שני והקדש שנפדו [מ]והשמש שאכל כזית [נ]והכותי מזמנין עליו [ס]אבל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית [ע]והנברי אין מזמנין עליו [פ]נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן [צ]עד כמה מזמנין [ק]עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה:

גמ' מה"מ אמר רב אסי דאמר קרא [ר]גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו רבי אבהו אמר מהכא [ש]כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר רב חנן בר [ת]אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו אמר ר' שמעון בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר [א]משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין אומה בכל העולם שומעת לאלהיה ומתקיימת אלא ישראל שנאמר [ב]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין אחד בעולם שיחוד שמו עליו אלא ישראל שנאמר [ג]ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואין ארץ בעולם שנקראת על שם אחד אלא ישראל שנאמר [ד]כי לו נאה כי לשמו נעים ואין שם בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ה]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ו]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ז]מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואין ארץ בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ח]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ט]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [י]מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואין ארץ בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [כ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ל]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [מ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [נ]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ס]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ע]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [פ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [צ]ושפת ברורה אחד לכל בני האדם לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואין מקום בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ק]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ר]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ש]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ת]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [א]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ב]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ג]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ד]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ה]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ו]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ז]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ח]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ט]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [י]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [כ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ל]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [מ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [נ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ס]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [ע]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [פ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון בעולם שנקרא אחד אלא ישראל שנאמר [צ]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואין לשון

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין. לעיין קנוס מפלהולעיין כל דבר שבעשרה[א] ואפילו הכי חשבינן להו כשלמה וה"ה לנשים לגבי לו מקי למימר כחד למיין לחיין יכולות לומן דהא מקני נשים ממומות בעצמן ורש"י פירש כתרי לעיין מיחיות לומן[ב] ואם לו ממומות והוא הדין לנשים:

שאני התם דאיכא דעות. מכלן כעצמן וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"ש לחייהן ומיהו לו נהגו העולם כן וקבלה ממקי לו נהגו מדקתני ממומות מעמע דקתמר מיחיות לומן וי"ל דנשים ממומות לעצמן היינו אם לו רצו לומן ממומות וכן מעמע קתני שלשון מדקתני בחמוץ נשים ועבדים אם רצו לומן לו ממומין[ג] ועוד דמדמה ליה הגמרא[ד] למעמע דמופה ליכל[ה] והא דקתמר בניש עבדין (בב ג. ושם) הכל ממויינין בזימון לגמרי נשים לעיין רשות קתמר ולא לעיין מופה וניש לריך עיון אם יוכלות בעבדים זימון או מניחין לחיים שיוכלות מדתמר לקמן קופר מברך ובור יוכל מכלן מעמע שלא הנשים יוכלות בעבדים"ן אלנו מיהו יש לדחות מופה לחיים פריטוחא. ונשים דלכל מילי לא חשיבי לעניין זימון כיון דחייבות בברכת המזון חלוצה נשים מזמנות וכן עבדים. ועבדים ונשים אם רצו לומן אין מזמנין משום פריטוחא. גופא אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד ממנו לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני. פירוש, דשמעי לקרא דאמר אתינא אתינא. **אמר** מר זוטרא **ולא** אמרן אלא בשלשה וכו'. והני מילי בשלשה אבל בעשרה לא מדכרי אלהינו עד דאתי ריחיב בהדיהו, וכן הלכתא דכיון דבעו לאכוכרי שם בציר מעשרה לא יכלי. שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים. כלומר, דאחד חייב להפסיק לשנים, ואחר שברכו ברכת זימון אם רצה לגמור שעודהו לעצמו מברך המוציא ואוכל כל צרכו ושוב מברך ברכת המזון לעצמו. ושנים אין מפסיקין ליחיד. פירוש, אין חייבין להפסיק, ומיהו אי בעי לסיעבד הרשות בידם, הכי מוכח סוגיא דהלכתא. **יהודה** בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברויכי להו[ו] (יתבי וקא מיבעיא להו) **הא** דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לומן הני מילי היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך אינש (ז) לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם [ידי] זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן למפרע בא ומצאן כשהן מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי[ח] **הא** דאשכחינהו דקא אמרי נברך והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן תני חדא העונה אמן אחר (ט) ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא[י] **הא** בבונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה בלקא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב (יא) והמטיב דניחא להו דמקבע להו בחובה (מעיקרא) ת"ש (יב)[א]נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין (יג)(והא נשים אפילו מאה) והא מאה [א] נשי כתרי גברי דמיין וקתני נשים ממומנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן שאני התם דאיכא דעות א"ה אימא סיפא נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין אמאי לא והא איכא דעות שאני התם משום פריצותא תסתיים דרב דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו שמעא דקוראין לו הא לא קוראין לו לא שאני התם דאקבעו להו בחובה מעיקרא אלא תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שנים שאכלו כאחת אחד מהן יוצא בברכת חבירו והיינו דה מאי קא משמע לן תנינא (יד)שמע ולא ענה יצא ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת הזימון[ז] ביניהם תסתיים א"ל רבא בר רב הונא לרב הונא והא רבנן דאתו ממערבא אמרי אם רצו לזמן מזמנין מאי לאו דשמיע להו מר' יוחנן לא דשמיע להו מרב מקמי דנחית לבבל: גופא אמר רב דימי בר יוסף אמר רב [ב]שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי אי **הכי אימא סיפא.** לו נפק לי אתינא אתינא. **אמר** מר זוטרא **ולא** אמרן אלא בשלשה אבל בעשרה עד דניתי מתרץ לה רב אשי אדרבה איפכא מסתברא תשעה (ח) נראין בעשרה שנים אין נראין בשלשה [ד]והלכתא כמר זוטרא מ"ט [ה]כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מעשרה לאו אורח ארעא אמר אביי נקיטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק [ו]תניא נמי הכי [ז]שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק במה דברים אמורים כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא: אמר רבא [ח]הא מילתא אמריתה אנא ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי' [ט]שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ולא והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא [י]דלפנים משורת הדין הוא דעבד

דניחא להו דמקבע להו בחובה. דגדול המצוות ועושה: **אם לו לו אין מומנים.** כלומרים טעמא דמקני אפילו הכי חשבינן להו כשלשה וה"ה לנשים לגבי לו מקי למימר כחד למיין לחיין יכולות לומן דהא מקני נשים ממומנות לעצמן ורש"י פירש כתרי לעיין מיחיות לומן[ב]

ואם לו ממומנות והוא הדין לנשים:

שאני התם דאיכא דעות. מכלן כעצמן וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"ש לחייהן ומיהו לו נהגו העולם כן וקבלה ממקי לו נהגו מדקתני ממומנות מעמע דקתמר מיחיות לומן וי"ל דנשים ממומנות לעצמן היינו אם לו רצו לומן ממומנות וכן מעמע קתני שלשון מדקתני בחמוץ נשים ועבדים אם רצו לומן אין מזמנין[ג] ועוד דמדמה ליה הגמרא[ד] למעמע דמופה ליכל[ה] והא דקתמר בניש עבדין (בב ג. ושם) הכל ממויינין בזימון לגמרי נשים לעיין רשות קתמר ולא לעיין מופה וניש לריך עיון אם יוכלות בעבדים זימון או מניחין לחיים שיוכלות מדתמר לקמן קופר מברך ובור יוכל מכלן מעמע שלא הנשים יוכלות בעבדים"ן אלנו מיהו יש לדחות מופה לחיים פריטוחא. ונשים דלכל מילי לא חשיבי לעניין זימון כיון דחייבות בברכת המזון חלוצה נשים ממומנות וכן עבדים. ועבדים ונשים אם רצו לומן אין מזמנין משום פריטוחא. גופא אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד ממנו לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני. פירוש, דשמעי לקרא דאמר אתינא אתינא. **אמר** מר זוטרא **ולא** אמרן אלא בשלשה אבל בעשרה לא מדכרי אלהינו עד דאתי ריחיב בהדיהו, וכן הלכתא דכיון דבעו לאכוכרי שם בציר מעשרה לא יכלי. שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים. כלומר, דאחד חייב להפסיק לשנים, ואחר שברכו ברכת זימון אם רצה לגמור שעודהו לעצמו מברך המוציא ואוכל כל צרכו ושוב מברך ברכת המזון לעצמו. ושנים אין מפסיקין ליחיד. פירוש, אין חייבין להפסיק, ומיהו אי בעי לסיעבד הרשות בידם, הכי מוכח סוגיא דהלכתא. **יהודה** בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברויכי להו[ו] (יתבי וקא מיבעיא להו) **הא** דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לומן הני מילי היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך אינש (ז) לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם [ידי] זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן למפרע בא ומצאן כשהן מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי[ח] **הא** דאשכחינהו דקא אמרי נברך והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן תני חדא העונה אמן אחר (ט) ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא[י] **הא** בבונה ירושלים הא בשאר ברכות אביי עני ליה בלקא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב (יא) והמטיב

ג א מיי' פ"ט מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצו סעיף ו:
ד ב מיי' פ"ג שם הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריט סעיף ב:
הו ג ד מיי' שם הלכה יג סמג שם טוש"ע או"ח סימן קצו סעיף ב:
הז ה מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קצו סעיף ב:
ח ו מיי' פ"ו שם הל' ו סמג שם טוש"ע או"ח סי' ר סעיף ב:
יח ז מיי' שם טוש"ע או"ח סימן קצו סעיף ב:
יט ח מיי' פ"ה שם הל' ח סמג שם טוש"ע או"ח סי' קצו סעיף ב:
כ ט מיי' פ"ג שם הל' טז (יז) סמג שם טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ג ופי' סעיף ב:
כא י טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ב:

רבינו חננאל

ת"ש נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין וכו' אמאי והא איכא דעות שאני התם משום פריצותא. ונשים דלכל מילי לא חשיבי לענין זימון כיון דחייבות בברכת המזון חלוצה נשים מזמנות וכן עבדים. ועבדים ונשים אם רצו לזמן אין מזמנין משום פריצותא. גופא אמר רב דימי אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד ממנו לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני. פירוש דשמעי לקרא דאמר אתינא אתינא. אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בשלשה אבל בעשרה לא מדכרי אלהינו עד דאתי ריחיב בהדיהו, וכן הלכתא דכיון דבעו לאכוכרי שם בציר מעשרה לא יכלי. שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים. כלומר, דאחד חייב להפסיק לשנים, ואחר שברכו ברכת זימון אם רצה לגמור שעודהו לעצמו מברך המוציא ואוכל כל צרכו ושוב מברך ברכת המזון לעצמו. ושנים אין מפסיקין ליחיד. פירוש, אין חייבין להפסיק, ומיהו אי בעי לסיעבד הרשות בידם, הכי מוכח סוגיא דהלכתא. יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי. פי', היינו שם והיינו נהמא. [לא הוה בהו מר דהוה מופלג מחבריה לבריכי להו. פי', לא היה אחד מופלג ומעולה בחכמה אלא כולן שוין]. [אין זימון למפרע. כלומר, אין זימון אחר הברכה]. ותניא אידך הרי זה מגונה. אוקימנא בשאר ברכות, אבל בבונה ירושלים וכיוצא בהן שהן סוף ברכות הרי זה משובח. ומפרש בתלמוד ארץ ישראל כאן לכתחלה כאן לבסוף. ורב אשי דהוה בתראה הוה ענה אמן בבונה ירושלים בלחישא. כי היכי דלא לימרו פליקא ברכת המזון ואתו לזלזולי בברכת הטוב והמטיב. שמע מינה דשמוע שהיא ברכה אחרונה וכיוצא בה כל ברכה אחרונה עונין אחריה אמן.

הגהות הב"ח

(ג) בב' נתלון בעשרה. ני"ב ע"ל סוף דף מ"ו. (ד) שם כניך לעיל אינשי לעפסיה: (ה) שם אתה כל כיכומיי. (ו) שם דלא לזלזולי רבנן בחטוי. (ז) שם ד"ה ר"ז נא סוס כהו חד מופלג:

הגהות הגר"א

[א] בב' והא נשים אפילו מאה (והא מאה) מע"ת:

מוסף רש"י

נשים מזמנות לעצמן. אלא אין אחד נשים עבדים, אבל אין אחד נשים או אחד עבדים מלמדנרסין עם הנשים, לפי שיש בנשים מה שאין בעבדים מלמדנרסין עם הנשים, אלא נשים ועבדים מזמנין אחד ואחד מעבדים לעצמן ואין עבדים מזמנים נשים (עירובין ג.). מצוה ליחלק. כדאיתא ואין כאן אלמה (חולין קו:). אין זימון אלא למפרע. משכיחי, וידי זימון לא יצא (לעיל ג.).

מוסף תוספות

א. [כנגד] לקריאת מגילה ולקריאת ס"ת אינן משלימות המנין. תוס' ה"ה"ש. ב. לענין זימון אשעריך ג' לא חשיבי בהלתא גברי אלא כשנים. שם. ג. משמע הא דקתני ברישא נשים ועבדים מזמנין היינו אם רצו לזמן אבל חובה ליכא. שם. ד. דמייתי מינה תלמודא ראיה לשנים. שם. ה. דומיא דשנים. שם. ו. ולאו דוקא נקט בונה ירושלים, אלא כל סוגי ברכה כעין בונה ירושלים. שם. ז. דהוי סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה. שם. ח. [כנגד] יהללוך דהלל וסוף ברכות דר"ה. והא דנקט הכא בונה ירושלים לרבותא נקטיה, אע"ג דאיכא הטוב והמטיב בתריה יש לו לענות אמן. שם. אע"ג דאינה סיום כל הברכות אלא סיום ברכות דאורייתא. תוס' ר"י ירושלמי. וגם משום דאירעי בונה ירושלים. תוס' ה"ה"ש. ט. שמפרש בהלמוד. תוס' ר"י שילמי.

דחנקתיה אומצא [התבאר בדף הקודם].

◆◆◆

הברכה הראשונה על המים

שנינו במשנה: השותה מים לצמאו, מברך 'שהכל נהיה בדברו'. **רבי טרפון אומר:** הברכה הראשונה על המים היא: **בורא נפשות רבות וחסרונן.**

אמר ליה רבא בר רב חנן, לאביי. ואמרי לה [ויש אומרים, שרבא בר רב חנן אמר זאת] **לרב יוסף. הלכתא מאי?**

אמר ליה: פוק חזי מאי עמא דבר [צא ותראה מה העם נוהג], וכבר נהגו לברך על המים, ברכה ראשונה: 'שהכל'. וברכה אחרונה: 'בורא נפשות'.

הדרן עלך כיצד מברכין

משנה

דין זימון

שלשה שאכלו כאחת [שאכלו יחדיו לחם] **, חייבין לזמן** [להזדמן יחד לצרוף ברכה בלשון רבים. שאחד אומר לשנים שאכלו עמו 'נברך שאכלנו משלו'].

אופנים [שנראה] שיש איסור באכילה, ומצטרף לזימון

אכל, דמאי [אכל לחם מעם הארץ בלא לעשרו, (וחכמים אסרו לאכול מאכלים מעם הארץ בלא שיעשרום תחילה, כיון שהם 'ספק מעושרים')].

ומעשר ראשון שנטלה תרומתו [או שאכל מעשר ראשון שמתוקן כדין, שהלוי מקבל 'מעשר' (עשר אחוז מהיבול), ומתוך ה'מעשר' מפריש הלוי 'מעשר מן המעשר' (אחוז מהיבול) לכהן].

מעשר שני והקדש שנפדו [או שאכל מעשר שני שנפדה, (שלאחר פדיון המעשר שני, מותר לאוכלו גם מחוץ לירושלים, ואת הפדיון מעלים לירושלים, או שאכל הקדש שנפדה (שלאחר פדיון הוא מותר באכילה)].

בג' אופנים אלו, האוכלם מצטרף לזימון, והגמרא תבאר דין זה.

אנשים שמצטרפים לזימון

והשמש [המשמש בסעודה] **שאכל** עמהם **כזית,** כדי להצטרף לזימון, מצטרף לזימון.

והכותי, מזמנין עליו.

האוכל מאכל איסור אינו מצטרף לזימון

אכל טבל [אכל מאכל לא מעושר].

ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו [או שאכל מעשר ראשון, שלא הפרישו ממנו 'תרומה' לכהן],

ומעשר שני [או שאכל מחוץ לירושלים מעשר שני שלא נפדה כהלכה],

והקדש שלא נפדו [או שאכל הקדש שלא פדוהו]

בכל אופנים אלו, אינו מצטרף לזימון.

אנשים שאינם מצטרפים לזימון

והשמש שאכל פחות מכזית אינו מצטרף לזימון.

והנכרי, אין מזמנין עליו.

נשים ועבדים וקטנים, אין מזמנין עליהן.

שיעור אכילה להתחייב בזימון

עד כמה מזמנין [כמה יאכל עמהם ויתחייב בזימון, ואף יוכל לברך ולהוציא את שאר המסובים ידי חובת ברכת המזון]?

[דעה א':] **עד כזית.**

[דעה ב':] **רבי יהודה אומר: עד כביצה.**

גמרא

מקור שזימון הוא בשלשה

מנא הני מילי [ששלשה ראויים להצטרף יחד ולברך ברכה בצירוף זה עם זה].

[מקור א':] **אמר רב אסי: דאמר קרא 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו'.** [נמצא שצריכים שלשה שאחד יאמר לשתים 'גדלו'].

[מקור ב':] **רבי אבהו אמר: מהכא 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו'** [נמצא שצריכים שלשה אנשים, שאחד אומר לשנים 'הבו'].

◆◆◆

העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך

אמר רב חנן בר אבא: מנין לעונה אמן, שלא יגביה קולו יותר מן המברך?

שנאמר 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו', ואם העונה מגביה קולו יותר מהמברך אין זה 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו'.

המתרגם לא יגביה קולו יותר מהקורא

אמר רבי שמעון בן פזי: מנין שאין המתרגם [שהיו נוהגים בשעת קריאת לקרוא לאחר כל פסוק את התרגום] **רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא** בתורה?

שנאמר 'משה ידבר והאלהים יעננו בקול', שאין תלמוד לומר 'בקול' [שהיה הפסוק יכול לומר 'והאלהים יעננו'], **ומה תלמוד לומר 'בקול'?**

בקולו של משה, שמשה היה כמתרגם שאמר את דברי ה' אל העם, וה' אמר בגובה קולו של משה כדי שלא יגביה [משה] המתרגם את קולו יותר מהקורא.

[ברייתא שמבואר בה דין זה:] **תניא נמי הכי, אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא.**

ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא [ואין זה כראוי שהקורא יקרא בקול יותר גבוה מהמתרגם], **ימעך** [ינמיך] **הקורא קולו ויקרא.**

◆◆◆

אם שנים יכולים לזמן

אתמר, שנים שאכלו כאחת, פליגי רב ורבי יוחנן אם יכולים לזמן.

[דעה א':] **חד אמר: אם רצו לזמן, מזמנין.**

[דעה ב':] **וחד אמר: אם רצו לזמן, אין מזמנין.**

הצעת ראיה (א') ששנים אינם יכולים לזמן

תנן, שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, ומשמע: **שלשה אין** [כן, מזמנים], אבל **שנים, לא** מזמנים.

דחיית הראיה

דוחה הגמרא: **התם** [שם, במשנה מדובר לגבי] **חובה,** ששלשה שאכלו כאחת חייבים לזמן.

הכא [כאן, לגבי שנים שאכלו כאחת, הנידון הוא לגבי] **רשות,** אם הם רשאים לזמן, ואין להוכיח מהמשנה שדנה על 'חיוב' זימון, לנידונינו אם שנים רשאים לזמן.

הצעת ראיה (ב') ששנים אינם יכולים לזמן

תא שמע, שלשה שאכלו כאחת, חייבין לזמן, ואין רשאין ליחלק, כיון שאם הם יתחלקו וכל אחד יברך לעצמו, הם לא יוכלו לזמן, שאין זימון בפחות משלשה.

ומשמע: **שלשה אין** [כן, מזמנים], אבל **שנים, לא** מזמנים.

דחיית הראיה

דוחה הגמרא: אי אפשר להוכיח משם, שיתכן ששנים רשאים לזמן, אך **שאני התם** [שונה שם, באופן שבתחילה אכלו בשלשה], **דקבעו להו בחובה מעיקרא** [שנקבעו בתחילה

בחובת זימון] ולכן אסור להם להתחלק, ולרדת מדרגת 'חיוב' בזימון, לדרגת זימון של שנים שהוא 'רשות' לזמן, שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

הצעת ראיה (ג') ששנים אינם יכולים לזמן

תא שמע, השמש שהיה משמש על השנים, הרי זה אוכל עמהם, ואין בזה גאוה במה שאוכל עמהם **אף על פי שלא נתנו לו רשות,** כיון ששנים אינם יכולים לזמן, והם בודאי רוצים שיאכל עמהם, כדי להתחייב בזימון.

היה משמש על השלשה, הרי זה אינו אוכל עמהם, אלא אם כן נתנו לו רשות, שהרי הם שלשה בלעדיו, ויכולים לזמן בלי שיצטרף עמהם.

הרי מוכח מתחילת ברייתא זו, ששנים אינם יכולים לזמן].

דחיית הראיה

דוחה הגמרא: אי אפשר להוכיח מברייתא זו, שיתכן ששנים רשאים לזמן, אך **שאני התם** [שונה שם, שמבואר שהשמש יכול להצטרף לשנים האוכלים, ואף ששנים רשאים לזמן, מפני] [עמוד ב] **דניחא להו דמקבע להו בחובה (מעיקרא)** [שנוח להם להיקבע בחובה, שהשמש יאכל איתם ואזי יהיו 'חייבים' לזמן, ולא רק 'רשאים' לזמן, שהרי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה].

הצעת ראיה (ד') ששנים יכולים לזמן

[לשון הברייתא:] **תא שמע, נשים מזמנות לעצמן, ועבדים מזמנים לעצמן** [שלשה נשים שאכלו יחד מזמנים. או שלשה עבדים שאכלו יחד מזמנים].

נשים ועבדים וקטנים שאכלו זה עם זה, **אם רצו לזמן, אין מזמנין** [משום שאין זו 'קביעות נאה' שנשים עבדים וקטנים מצטרפים יחד, ויש בזה פריצות].

[ביאור הראיה:] **והא מאה נשי כתרי גברי דמיין** [והרי מאה נשים, כשני אנשים הם דומים לעניין 'חובת זימון', שהרי נשים אינם חייבות לזמן], **וקתני** ושנינו ששלשה **נשים מזמנות לעצמן, ועבדים** [כשהם שלשה] **מזמנין לעצמן,** [הרי שגם שלשה נשים או עבדים, אף שאינם חייבים בזימון, רשאים לזמן, ויש להוכיח מכאן ששני אנשים אף שאינם חייבים לזמן, רשאים לזמן.

דחיית הראיה

דוחה הגמרא: אין להוכיח משם, שאמנם מאה נשים כשתי אנשים בעניין זה שאינם חייבות בזימון, אבל **שאני התם** [שונה שם, שלשה נשים, שיכולות לזמן], מפני **דאיכא דעות** [שיש שלשה 'דעות', שהרי שלשה נשים שאכלו יחד, הרי הם חשובים להודות, ויכולות הם לקיים את הפסוק 'גדלו לה' אתי', אבל בשני אנשים לא מתקיים הפסוק 'גדלו לה' אתי', ואין להוכיח שגם הם רשאים לזמן].

[שאלה על הדחייה:] **אי הכי** [אם כן, ששלשה נשים דינם כשלשה אנשים והם מצטרפות לזימון], **אימא** [תאמר ותתבונן בדברי] ה**סיפא: נשים ועבדים אם רצו לזמן, אין מזמנין.**

ויש להבין **אמאי לא** [מדוע אינם מזמנים], **והא איכא** [והרי יש שם] **דעות,** שהרי יש שם בסך הכל שלשה [חלקם נשים וחלקם עבדים]?

[תשובה:] עונה הגמרא: **שאני התם** [שונה שם, בנשים ועבדים], שאינם מזמנים, אף שהם שלשה, **משום פריצותא,** שישיבת נשים עם עבדים זו פריצות.

◆◆◆

בתחילת הסוגיא אמרה הגמרא שרב ורבי יוחנן נחלקו אם שנים יכולים לזמן. הגמרא מוכיחה שרב הוא האומר ששנים אינם יכולים לזמן

תסתיים דרב דאמר [שרב הוא שאמר ששנים שאכלו יחד] **אם רצו לזמן, אין מזמנין.**

דאמר [שהרי אמר] **רב דימי בר יוסף, אמר רב: שלשה שאכלו כאחת, ויצא אחד מהם לשוק, קוראין לו** להודיעו שהם רוצים לזמן, ויפנה אליהם במקום מעמדו, ודי להם בכך, **ומזמנין עליו** [ואף על פי שאינו בא אצלם].

ומשמע **טעמא** [שהטעם שהם יכולים לזמן הוא רק מפני] **דקוראין לו** [שהם קוראים לשלישי], **הא** [אבל אם הם] **לא קוראין לו** [לשלישי, הם] **לא** יכולים לזמן, ומוכח שדעתו של רב ששנים אינם יכולים לזמן.

דחיית ההוכחה

דוחה הגמרא: אין להוכיח משם, שהרי יתכן שדעתו של רב ששנים רשאים לזמן, ואף על פי כן **שאני התם** [שונה שם] בשלשה שאכלו כאחד ויצא אחד לשוק, שאם אינם קוראים לשלישי, אינם יכולים לזמן, מפני **דאקבעו להו בחובה מעיקרא** [שקביעותם בתחילה היתה קביעות לזימון של חובה], ואינם יכולים לזמן בשנים, שהם לא הוקבעו יחדיו לזימון של רשות.

הוכחה שרבי יוחנן הוא שאמר ששנים אין יכולים לזמן

אלא, תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר, אם רצו לזמן, אין מזמנין.

דאמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת, אחד מהן יוצא בברכת חבירו.

והוינן בה [ועסקנו במאמר זה ושאלנו], **מאי קא משמע לן** [מה השמיע לנו רבי יוחנן, הרי] **תנינא** [כבר שנינו זאת בברייתא], שאם שנים אכלו, ואחד בירך והשני **שמע** את הברכה, **ולא ענה** אמן, **יצא** בזה ידי חובתו, ומבואר בזה ששנים שאכלו, אחד מוציא את השני ידי חובה, ומה חידש רבי יוחנן.

ואמר רבי זירא, שרבי יוחנן בא **לומר, שאין ברכת הזימון ביניהם,** כלומר שאחד יוצא בברכת חברו, ואין זה זימון, שהרי אם זה 'זימון' הרי זה נחשב 'ברכה משותפת של שניהם', שהרי המזמן אומר 'נברך' והעונה אומר 'ברוך שאכלנו'. ומוכח שדעת רבי יוחנן ששנים אינם יכולים לזמן.

הגמרא מקבלת ראיה זו, ואומרת אכן, **תסתיים** [זו ראיה ברורה ומוחלטת] שרבי יוחנן הוא זה שאמר ששנים שרצו לזמן, אין מזמנין.

שאלה: והרי חכמים שבאו מארץ ישראל הורו ששנים יכולים לזמן, ולכאורה הם שמעו זאת מרבי יוחנן שהיה בארץ ישראל

אמר ליה רבא בר רב הונא לרב הונא: והא רבנן דאתו ממערבא אמרי [והרי חכמים שבאו מארץ ישראל אמרו], לגבי שנים שאכלו כאחד, **אם רצו לזמן, מזמנין.**

מאי לאו דשמיע להו מרבי יוחנן [והרי לכאורה הם שמעו זאת מרבי יוחנן, שהיה אמורא בארץ ישראל], ולא מסתבר שהם שמעו זאת מרב, שהרי רב היה בבבל, וכיצד אתה אומר שדעת רבי יוחנן ששנים שרצו אינם מזמנים.

תשובה: הם שמעו זאת מרב שהיה בתחילה בארץ ישראל

דוחה הגמרא ואומרת: חכמים אלו **לא** שמעו זאת מרבי יוחנן, אלא **דשמיע להו** [הם שמעו זאת] **מרב מקמי דנחית** [לפני שהוא ירד] **לבבל.**

◆◆◆

אחד שיצא לשוק, קוראים לו ומזמנים עליו, אף שאינו חוזר ויושב עמהם

גופא, אמר רב דימי בר יוסף אמר רב: שלשה שאכלו כאחת, ויצא אחד מהם לשוק,

קוראין לו להודיעו שהם רוצים לזמן, ויפנה אליהם במקום מעמדו, **ומזמנין עליו,** ואף על פי שאינו בא אצלם.

אמר אביי: והוא דקרו ליה ועני [השלישי יכול להצטרף עמהם לזימון, רק באופן שהוא נמצא בקרבת מקום שאם הם קוראים לו הוא שומע ועונה, וכאשר הם מזמנים, הוא שומע ועונה לזימון].

מר זוטרא: בזימון עשרה, העשירי שהלך צריך לחזור ולשבת איתם

אמר מר זוטרא: ולא אמרן שההולך, מצטרף לזימון, אף שאינו חוזר אליהם ממש, **אלא בשלשה. אבל בעשרה** אין מזמנים עמו, **עד דנייתי** [עד שיבוא למקום שהם יושבים בו].

רב אשי: מסתבר להיפך, שבשלשה השלישי שהלך צריך לחזור ולשבת איתם, ובעשרה אינו צריך לחזור ולשבת איתם

מתקיף לה רב אשי, אדרבה, איפכא מסתברא, תשעה שיושבים יחד, הרי זה מספר רב של אנשים, והם **נראין כעשרה,** שהרי אין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה, ולכן מסתבר שבזימון עשרה, אפשר לזמן גם אם העשירי אינו עמהם ממש.

אבל **שנים** , **אין נראין כשלשה,** שהרי ניכר שהם שנים, ואם כן בזימון שלשה, מסתבר שהשלישי צריך להיות עמהם ממש, ולא יוכלו לזמן כשאינו יושב עמהם ממש.

הכרעת ההלכה כמר זוטרא

והלכתא כמר זוטרא, שבזימון עשרה, העשירי צריך לשבת עמהם ממש, ואין מקילים בזה מצד הסברא של תשעה נראים כעשרה.

מאי טעמא?

כיון דבעי לאדכורי [כיון שבזימון עשרה צריכים להזכיר] **שם שמים, בציר** [פחות] **מעשרה** שנמצאים יחד במקום אחד, **לאו אורח ארעא** [אין זה דרך ארץ להזכיר באופן כזה שם שמים בזימון].

◆◆◆

שנים שאכלו כאחד, אם אחד מוציא את חבירו בברכת המזון

אמר אביי: נקיטינן [אנו תופסים ומכריעים להלכה:] **שנים שאכלו כאחת, מצוה ליחלק,** שכל אחד יברך לעצמו, ולא יברך אחד ויוציא את חבירו ידי חובת הברכה, בין בברכת המוציא, בין בברכת המזון.

[ברייתא שמבואר בה כמאמר זה:] **תניא נמי הכי, שנים שאכלו כאחת, מצוה ליחלק.**

במה דברים אמורים, כששניהם סופרים [חכמים ויודעים לברך]. **אבל, אחד סופר, ואחד בור** [שאינו יודע לברך], **סופר מברך, ובור יוצא.**

◆◆◆

שלשה שאכלו כאחד, ואחד רוצה לברך, אין השנים צריך להפסיק מאכילתם בשביל היחיד

אמר רבא: הא מילתא אמריתא אנא [דבר זה אני אמרתי], **ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי** [ונאמר בשם רבי זירא כדברי]:

שלשה שאכלו כאחת, אחד מפסיק לשנים [אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן, דרך ארץ הוא שיהא השלישי מפסיק את סעודתו לענות לזימון, וימתין עד שיסיים המזמן לומר את 'ברכת הזימון' (שהיא מ'נברך שאכלנו משלו - עד ברכת הזן), ואחר כך ימשיך השלישי ויגמור את סעודתו],

ואין שנים מפסיקין לאחד [אבל אם שנים לא סיימו את סעודתם, ורק אחד רוצה לברך, אין על השנים להפסיק בשביל היחיד, אלא היחיד ימתין עד שהם יגמרו לאכול ויזמנו].

[שאלה: הרי רב פפא ועוד אחד שהיה עמו, הפסיקו עבור יחיד]

שואלת הגמרא: **ולא** [וכי השנים אינם צריכים להפסיק בשביל אחד], **והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה, איהו וחד** [והרי רב פפא, ועוד אחד שהיה עמו, הפסיקו באכילתם בשביל 'אבא מר' הבן של רב פפא, שרצה לזמן, ואף שרב פפא והאחר שהיה עמו, לא סיימו אכילתם].

[תשובה, רב פפא עשה לפנים משורת הדין:]

עונה הגמרא: **שאני רב פפא, דלפנים משורת הדין הוא דעבד** [שעשה זאת לפנים משורת הדין, להחשיב את בנו, אף שעל פי עיקר הדין, אין השנים מפסיקים בשביל היחיד].

◆◆◆

שלשה אמוראים אכלו כאחד וסברו שכיון שאין אחד שמופלג מחבירו אין דין זימון

יהודה בר מרימר, ומר בר רב אשי, ורב אחא מדפתי, כרכי ריפתא בהדי הדדי [אכלו יחד].

לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו [לא היה ביניהם אחד שהיה מופלג מחביריו בחכמה ובזקנה, לברך להם ולהוציא את כולם ידי חובה],

(יתבי וקא מיבעיא להו) [אמרו], הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, הני מילי היכא דאיכא [אלו הדברים נאמרו במקום שיש] **אדם גדול,** שהגדול מברך, **אבל היכא דכי הדדי נינהו** [אבל במקום שכולם שווים], **חלוק ברכות עדיף** [עדיף לא לברך בזימון, כדי שכל אחד יברך בפני עצמו].

בריך איניש לנפשיה [וכך עשו, הם לא זימנו, אלא כל אחד בירך לעצמו].

אמר להם מרימר גם באופן זה יש חובת זימון

אתו לקמיה דמרימר [כאשר הם באו לפני מרימר], **אמר להו: ידי ברכה יצאתם, ידי זימון לא יצאתם,** ויש חובת זימון גם באופן זה שאין אחד מופלג מחבירו, והיה לכם לזמן.

וכי תימרו ניהדר [ואם תאמרו נחזור עכשיו, לאחר ברכת המזון] **ונזמן, אין זימון למפרע,** שכיון שכבר בירכתם אי אפשר לזמן לאחר ברכת המזון.

◆◆◆

שתי דעות, מה עונה מי שלא אכל ושומע זימון

בא ומצאן - אחד מן השוק בא ומצא שלשה **כשהן מברכים, מהו אומר אחריהם?**

רב זביד אמר: ברוך ומבורך, אינו אומר 'ברוך שאכלנו משלו', שהרי לא אכל, אלא אומר 'ברוך ומבורך שמו'.

רב פפא אמר: עונה אמן.

הדעות אינם חולקות, אלא תלוי מה הוא שומע

ולא פליגי, הא דאשכחינהו דקא אמרי [אמורא אחד דיבר, אם מוצא את המברכים שהם אומרים] **'נברך** שאכלנו משלו'. **והא דאשכחינהו דקא אמרי** [ואמורא אחד דיבר, אם מוצא את המברכים שאומרים] **'ברוך** שאכלנו משלו'.

והגמרא מבארת דבריה: **אשכחינהו דקא אמרי** [אם הוא מוצא את המברכים, כאשר המזמן אומר] **'נברך** שאכלנו משלו', הרי השומע **אומר 'ברוך ומבורך** שמו'.

ואם **אשכחינהו דקא אמרי** [הוא מוצא את המברכים שהם עונים] **'ברוך** שאכלנו משלו', השומע **עונה** אחריהם **אמן.**

◆◆◆

סתירה בין הברייתות אם לענות אמן אחר ברכותיו

תני חדא, העונה אמן אחר ברכותיו, הרי זה משובח.

ותניא אידך, הרי זה מגונה.

ביאור: בבונה ירושלים יענה אמן אחר ברכותיו

לא קשיא, הא - מה שנאמר 'הרי זה משובח', הוא כשעונה אמן אחר עצמו **בבונה ירושלים,** שהוא סוף הברכות של ברכת המזון, ובסיום הברכות ראוי לאדם לענות אמן אחר ברכת עצמו.

הא - מה שנאמר 'הרי זה מגונה', הוא כשעונה אמן אחר עצמו **בשאר ברכות.**

אביי היה עונה 'אמן' [אחר שבירך 'בונה ירושלים'] בקול

אביי כשהיה מברך ברכת המזון, כשהיה מסיים את ברכת בונה ירושלים, **עני ליה בקלא** [היה עונה אחרי ברכה זו 'אמן' בקול], **כי היכי דלשמעו פועלים** [כדי שהפועלים ישמעו שהוא עונה אמן, וידעו שברכה זו היא סיום הברכות של ברכת המזון, שהרי אדם לא עונה אחר 'אמן' אחרי ברכת עצמו, אלא במקום שהוא סיום ברכות], **וליקומו** [וכך ידעו הפועלים, לקום ולהמשיך בעבודתם], בלא שיברכו ברכת 'הטוב והמטיב', **דהטוב והמטיב לאו דאורייתא** [שברכה זו אינה מהתורה, אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה], והפועלים אינם מברכים ברכה זו, שהם משועבדים למלאכת בעל הבית.

רב אשי היה עונה 'אמן' [אחר שבירך 'בונה ירושלים'] בלחש

רב אשי, עני ליה [היה עונה אמן אחרי ברכת בונה ירושלים, כיון שהוא סיום הברכות, והעונה אמן אחרי סיום ברכותיו הרי זה משובח, אבל היה עונה אמן זה] **בלחישא** [בלחש], **כי היכי דלא נזלזלו** [כדי שלא יזלזלו] **בהטוב והמטיב** [מפני שאינה חלק מברכת המזון מדאורייתא].

שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות מו.

לא סבר לה כר' אלעזר דאמר ר"ח דמן סבב לו. מיהו יש לישב הני מלי לישני לר' יוחנן כשנעשו הבית מקב עמהם ולית להו נוטע ומוכח מכתך וכו' אבל בשאין בו עשו בית מקב עמהן הגדול שבהן יעשה המוציא וגם יש יכולין לברך ברכת המזון.

עד היכן **ברכת המזון** וכו'. פירש רש"י ממתניתין עד הזן והזן בכולן שניה מימי מברכין הזן ולא נהירא דברכת הזן לתוריית ולית ליה פטור מינה ועוד הא קיימא לן כרב ששת בלימודי ולדידיה יתיר לומר שניה וכבר דוכתא נקט שלא ברכות[א] ודוחק לומר דלא מיירי אלא מיום זמון לרב ששת ועוד דמעשה בכל יום דיתיר מבקר שלא ברכות ועוד דמתניתין לקמן בפרקין (דף מח:) ובברכת זו ברכת הזמון אם כן מלהני זו ברכת הזן[ב] ונקט לרב ששת ג) ויתר זה הזן זו ברכת המזון לכן יש לפרש דלקמיה מלהני לקמיה מחד מפקיע לשניה[ג] ופי' גמי [עד] היכי ליתי להמתין על שיברכו שניים עד שיברכו ורב ששת אמר עד שיגמרו הזן ומשם ואילך יכול יתיר לגמול ולהזן ולא משום דמשיב ברכת הזן מזמון [א] דלודאי יתיר גמי מתחיל מהזן אלא משום דליכן לעניי שבעה כל שכן בברכת המזון שנים ג) ורב ושמואל בר מרתא משמיה דרב, כולן דחו ואמרו הטוב והמטיב לאו דאורייתא, חד אמר שהרי הסעודתן עיקרית אותה, וחד אמר שהרי אמר מחוז פותח בה בברוך, וחד עיקרין בבית האבל, וחד אמר שהרי פותח בה בברוך, כלומר אינה מכלל ברכת המזון, שאלו היתה מכלל ברכת המזון לא היו פותחין בה בברוך, דהא תניא כל הברכה המסומכה לחברתה אין פותחין בה בברוך.

רב נסים גאון

ר' זירא חלש קביל עליה ר' אבהו אי מיתפח קטינא חריך שקי, הדבר שבשבילו נקרא ר' זירא בזה השם מפורש בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף פח) ר' זירא כי סליק לארץ ישראל יתיב ש' תעניתא ק' קמייתא כי היכא דלשיחכוה תלמודא דבבל מיניה כי היכי דלא ניטרוה בבריסיה ק' מצעיניה דלא ניסבוה ר' אילעא (בגמ' איתא ר' אלעזר) בשעה שנפלו עליה מלי דשבורא ק' בחרייתא ק' היכי דלא נישלוט בו נוראי דניהנום כל לי יומין הוה בדיק נשמיה שגר תנורא סליק יתיב בגוויה לא הוה קא שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עייניהו וחדק שארי וקרו ליה קטין חריף שאקיה ובמס' שבועות (דף לז) הנחו ביוצרי דהוו בשיבבותיה דר' זירא אמרי עד האידנא הוה קטין חריף שאקי דהוה בעא עלין רחמי בר'.

מסורת הש"ס

ג) [ירושלמי חיבור שני]. ד) [נראה לרבינו חננאל (מגמתו) (עבד) וכו' בשבר מנחם]. ה) [ברכות ד:]. ו) [ברכות מח:]. ז) [ע"ז לה:, ב"מ קיד:]. ח) [ברכות מח:]. ט) [ברכות מח:]. י) [ברכות מח:]. כ) [ברכות מח:]. ל) [ברכות מח:]. מ) [ברכות מח:]. נ) [ברכות מח:]. ס) [ברכות מח:]. ע) [ברכות מח:]. פ) [ברכות מח:]. צ) [ברכות מח:]. ק) [ברכות מח:]. ר) [ברכות מח:]. ש) [ברכות מח:]. ת) [ברכות מח:].

הגהות הב"ח

(ה) גב' שיבך לבעל הניס. (ו) שם ברכת המזון שהיא ברכת ושלש ונטיל לולב שלש וארבע מר ברכה ראשונה בתקונה שניה פותח בברכת הארץ וכוללים הוא ויכולים:

גליון הש"ס

גב' שהרי פועלי עיקרן. עי' לעיל דף ע"ו ע"א תוס' ד"ה ומוכח ופ"ש.

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה על מי שיכן. ולפ"ז משום דמצינו ברכת הזן מזמון כו'. ומה נפקא לימא מד"ה עד [ועי' בדברי רבינו בפ"ח מה' ב"ר:].

מוסף רש"י

נבסיה. תקרנות, ומתון ומפר דברים נקראים מקטלמין (כתובות, ובכולל בונה ירושלים בברכת האריץ אמי ברכת מחמת, שברכת המזון ומנין יחוסים נזכרת (לעיל מח:). קסבר הטוב והמטיב דאורייתא היא, ומברכת המזון היא כמשמעה (לקמן מח:). מסר נתן לך זה הטוב והמטיב (לקמן מח:). ובברכת המצות. נמנו להתעטף בציצית ועל נטילת לולב (פסחים קד:). ובברכה אחרונה שבע"ש. פת"ח שלו ברכה אחת מעטה כגבינה (שם) שהרי הסעודה קרוי שמע, פעמ"ר חיט ממחי כגבינה ומשניהן ליט ברכה המסומכה למברכה לחותם שלפני ק"ש שהרי מחוכר ממע ויקיע עד סופו של ק"ש ותפלתניע (לעיל ד:). שלרבן לשמוך אמת ויציב שלפנים ממש, שלכן נחתם ברכה מרחמים ממש (רשב"ם פסחים שם). יש מהן. מלו שהזכיר, שפותח בהן בברוך ואינו חותם בברוך. כגון ברכת פירות ומלות (פסחים שם).

מוסף תוספות

א. והרי שנה ברורה בכל התלמוד ג' ברכות שמן התורה, והטוב והמטיב דראי לאו דאורייתא. מהרי"ן. ב. אלמא ברכת הזן לאו היינו ברכת זימון. תוס' ר"ש. ג. כלומר שלשתן לברך ברכת זימון ואח"כ יחזור וישכל. שם. ד. שיפסוק אשכלתו ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו. שם. ה. דברכות לשון נקבה הן. רשב"ם. ו. ב"ז וג' שאכלו, ואין אחד מהן יודע לברך ברכת המזון כולה, אלא אחד יודע ברכה ראשונה, ושאני יודע ברכה שניה ושלישית ואינו יודע ברכה ראשונה, או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שנייה ואחד יודע לברך ברכה שלישית, חייבין לברך ברכת המזון, לפי שאפשר לברך כל אחד מהן ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה בשלשים מהן או משלשתן. שם. ז. ומן הדין לא היה לה לאפילו לחתום בברוך. תוס' ברמ"ש. ח. [ד]אינה אלא יחזור לייחד שם הקב"ה שהוא מראש ועד סוף ובכל העולמות, ומתוך שיש אריכות דברים בה חותמים בה בברוך. שם. ט. דכל חד חד מיחייב למימרה בפשיטות. שם. י. ואע"ג שהרגילוהו לסדרן בבהכ"נ משום הכי לא הויין סמוכות. שם. יא. יהי רצון שתרגילהו בתורתך אמאי לא פותחת בברוך, והלא אין ברכה המסומכה לה, שאותם ברכות קטנות שהרגילין לומר בבהכ"נ לא הויין סמוכות דכל חד חד מיחייב למימרה בשעתיה. שם. יב. דאי הוה שתי ברכות היה צריך לפתוח בברוך אע"ג דסמוכה לחברתה, כיון שאותה שלפניה היא קצרה. תוס' מנחות ח. ד"ה שכבל. יג. שאינה פותחת בברוך לפי שהיא וכו'. תוס' ברמ"ש. יד. כיון שפסוקים לא הוי הפסק. שם. טו. הילכך צריך לפתוח האחרון בברוך. שם.

קטינא חריך שקי. כך היו קורין לר' זוירא. וטועמא מפרש בגמרא מפני שהוא כשוכר את הפועלים (דף פח.): **כי מטו למזרי**. ליצנות היינו לא הוה מקנתרי. ולפי שעכשיו היה ר' זירא בארץ ישראל ולומר לפרוס ברכת המזון ולהלכות: **רב הונא דמכנש**. לא הוה מקנתרי, דכבר הוה ידע מהלכות אלו (לקמן מג:), ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע[ג] ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך (ו) בעל הבית מאי מברך אילימא יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל (כ) יזדקר לא לפנינו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם: [ד]עד היכן ברכת המזון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן נימא כתנאי דתני חדא [ה]ברכת המזון שנים (ס) ושלישה וחניא אידך שלשה וארבעה סברוה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דאמר שתים ושלש קסבר עד הזן ומאן דאמר שלש וארבע קסבר עד נברך לא רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה רב נחמן מתרץ לטעמיה דר"ע עד נברך מאן דאמר שלש ארבע שפיר ומ"ד שתים ושלש אמר לך הכא בברכת פועלים עסקינן דאמר מר (ע) [ו]פותח בהזן וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ רב ששת מתרץ לטעמיה דר"ע עד הזן ומ"ד שתים ושלש שפיר ומ"ד שלש וארבע קסבר [ח]הטוב והמטיב דאורייתא היא אמר רב יוסף תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא [ט]שהרי פועלים עוקרים אותה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה המסומכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריית שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך ויש

ר' זירא חלש על לגביה ר' אבהו [ו]קביל עליה אי [ז]מתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לדרבנן אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי אמר ליה לר' זירא לישרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר [א]בעל הבית בוצע שרא להו כי מטא לברוכי אמר ליה נבריך לן מר אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך ואיהו כמאן סבירא ליה כי היא דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע [ב]ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך (ו) בעל הבית מאי מברך [ג]יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל (כ) יזדקר לא לפנינו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם: [ד]עד היכן ברכת המזון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן נימא כתנאי דתני חדא [ה]ברכת המזון שנים (ס) ושלישה וחניא אידך שלשה וארבעה סברוה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דאמר שתים ושלש קסבר עד הזן ומאן דאמר שלש וארבע קסבר עד נברך לא רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה רב נחמן מתרץ לטעמיה דר"ע עד נברך מאן דאמר שפיר ומ"ד שתים ושלש אמר לך הכא בברכת פועלים עסקינן דאמר מר (ע) [ו]פותח בהזן וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ רב ששת מתרץ לטעמיה דר"ע עד הזן ומ"ד שתים ושלש שפיר ומ"ד שלש וארבע קסבר [ח]הטוב והמטיב דאורייתא היא אמר רב יוסף תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא [ט]שהרי פועלים עוקרים אותה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה המסומכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריית שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך ויש

כל הברכות כולן פותחות בברוך וחותמות בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה המסומכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריית שמע. והא לך לסדר ברכת מאי לאו ברכת מזון ברכת מזון לא ליכתוב ליה ברכת מזון ולא ליתני כל שכן ולא ליתני כלל

מו: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

והטוב והמטיב. וא"ת ומאי פותחת בברוך וסלח סמוכה לחבירתה היא ויש לומר דמתקנה בפני עצמה (היא) בשביל הרבוי ביחיד"ם ול"ת מאי שנא מזונות דנברוך ול"ל מזון דסלח סמוכה היא רק שתקנו לחתר כל שלש מלכיות ושלש שטעות ותמן אחת על ברכת הפטרה הוא מן הכתוב העליונה[ה] ולכך הוא נכתב גדול[א] שבימים המלכיות היו לרגלין לעמוד כל הקהל ולומר בקול רם נתמן אחת וכו' כשהיה המיעוט מגיע שם: **להיכן הוא חוזר.** פירש רש"י לקלקי לאחד דפקיף לשנים וממתין לאחרים עד הזן והיכן מחזר לאחר פעודתו רצון אמרי למקום שפקח ונלכדת במקום שפקח ומיתה לש"ב היכי נלכדת במקום שפקח אחרי שלכל אחד מהן כך פעמים דיזמור לפילו לזן רחם הזן לתוליים[ע] ע"ב כיון דומר דקלי אחת לחמריון לעיל להמכדר חומר נצר שלכלנו משלו חומר נצר שלכלנו משלו ומסופזין עוים כיון שלכלנו משלו ומטוטו מיין לזיכן הוא מחזר למצדר לאחר שיעבו המסופזין מחזר לנלפ שהמכדר חומר וחומר נצר שלכלנו משלו ומטוטו מיין ורבנן אמרי למקום שפקח שחומר כיון שלכלנו משלו וכן לכלנת וה"מ מלייבר"ש פירש דקלי שלשה שלכלנו ויש אחר מסה לשון קורפיס או ומזמנים עליו ועיל נמי הכי פירושו עד היכן מקום זימון שנרין להו לאותו אחד דקרו ליה ועני עד נצר וכן אמרי ואילך ילך ללדכו ואימם נריכים לחתרים עוד לניריפו וכפו נעי לאותו מן הסוק לזיכן הוא מחזר למקום שפקח לזיירו למר מיכן ואילך[ס] ומר מנצר ואפשר ניחא ללא קשה מהן שכרי לג[ס] ספק ניחמיס[ב]: **מר זוטרא אילקי לבי רב אשי איתרע ביה מילתא.** וכוותיה קיימא לן וכני מברכין בג"ר אמ"ה שלא טעה ומטעימין שלא טעה ומטעימין בג"ר אמ"ה שלא טעה ומטעימין שלא טעה ומטעימין בג"ר אמ"ה שלא טעה ומטעימין בג"ר אמ"ה שלא טעה ומטעימין בג"ר אמ"ה

מעשה ברבי אבהו שעשה סעודה כשרבי זירא הבריא מחוליו

רבי זירא חלש [חלה], **על לגביה** [נכנס אצלו] **רבי אבהו. קביל עליה** [קיבל רבי אבהו על עצמו]: **אי מתפח קטינא חריך שקי** [אם רבי זירא (הנקרא 'קטינא' שהיה נמוך, 'חרוך השוקיים', מפני שהיה יושב בתנור בכל ל' יום לבדוק אם אש הגהינם שולט בו, ופעם אחת מחמת עין הרע נחרכו שוקיו)] **עבידנא יומא טבא לרבנן** [אעשה יום טוב, כלומר: אעשה סעודה לחכמים].

אתפח [רבי זירא הבריא].

עבד סעודתא לכולהו רבנן [עשה רבי אבהו סעודה לכל החכמים, כפי שקיבל על עצמו].

רבי אבהו מכבד את רבי זירא לבצוע על הפת

כי מטא למשרי [כאשר הגיעו לתחילת הסעודה], **אמר ליה** [אמר רבי אבהו] **לרבי זירא** [שהבריא מחוליו]: **לישרי לן מר** [שכבודו יפתח לנו את הסעודה, כלומר: רבי אבהו כיבד את רבי זירא שיברך המוציא ויוציא את כל המסובים ידי חובת הברכה, ויבצע תחילה מהפת].

רבי זירא אומר: בעל הבית בוצע, ורבי אבהו מסכים עם דבריו

אמר ליה רבי זירא: **לא סבר לה מר להא דרבי** [וכי כבודו אינו סובר את דברי רבי] **יוחנן, דאמר בעל הבית בוצע,** והרי אתה רבי אבהו בעל הסעודה, וראוי שבעל הבית יבצע.

רבי אבהו קיבל את דבריו, ואכן הוא **שרא להו** [התחיל להם את הסעודה, שהוא בירך ובצע תחילה על הפת].

רבי אבהו מכבד את רבי זירא בברכת המזון

כי מטא לברוכי [כאשר הגיעו לברכת המזון], **אמר ליה** [אמר רבי אבהו לרבי זירא:] **נבריך לן מר** [יברך לנו כבודו ברכת המזון],

רבי זירא אומר: מי שבצע הוא גם מברך ברכת המזון

אמר ליה רבי זירא: **לא סבר לה מר להא דרב** [וכי כבודו אינו סובר את דברי רב] **הונא דמן בבל דאמר, בוצע מברך,** וכיון שאתה רבי אבהו בצעת, תברך גם כן ברכת המזון.

רבי אבהו סבר שבעל הבית בוצע ואורח מברך ברכת המזון

מבררת הגמרא: **ואיהו** [והוא, רבי זירא, שכיבד את רבי אבהו בברכת המזון] **כמאן סבירא ליה?**

מבארת הגמרא: **כי הא דאמר רבי יוחנן, משום רבי שמעון בן יוחי: בעל הבית בוצע** שמברך המוציא להוציא את כולם בברכה ובוצע להם מהפת, **ואורח מברך** ברכת המזון.

בעל הבית בוצע, כדי שיבצע בעין יפה, שכיון שהוא בעל הבית הרי הוא פורס לכולם מהלחם פרוסות בעין יפה.

ואורח מברך, כדי שיברך את **בעל הבית** בברכת המזון.

נוסח ברכת האורח

מאי מברך [מה היא נוסחת ברכת האורח]?

יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה, ולא יכלם לעולם הבא.

ורבי מוסיף בה דברים: ויצלח מאד בכל נכסיו, ויהיו נכסיו [קרקעותיו], **ונכסינו** [קרקעותינו] **מוצלחים וקרובים לעיר** [שכאשר הקרקעות קרובים לעיר, בעל הבית יכול לראותם תמיד, ויודע מה קרקעותיו צריכות].

ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו, ולא במעשי ידינו.

ואל יזדקר לא לפניו ולא לפנינו, שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון, מעתה ועד עולם.

◆◆◆

עד היכן ברכת הזמון - עד היכן הוא הנוסח בברכת המזון ששייך לברכת הזימון, [ואומרים אותו רק כשאכלו שלשה יחד]?

דעת רב נחמן: הזימון הוא 'נברך שאכלנו משלו'

רב נחמן אמר: עד נברך - נוסח הזימון הוא עד 'נברך שאכלנו משלו'. [אבל ברכת הזן את העולם, אינה שייך לברכת הזימון, ואומרים אותה גם כשאין שלשה].

דעת רב ששת: הזימון הוא כל הברכה הראשונה של ברכת המזון

ורב ששת אמר: עד הזן - נוסח הזימון הוא עד סיום ברכת 'הזן את העולם'. [וכשלא אכלו שלשה כאחד ומברכים בלא זימון, מתחילים בברכת 'נודה לך' ואין אומרים כלל את ברכת 'הזן'].

הצעת תליית מחלוקת זו במחלוקת תנאים

נימא כתנאי - נאמר שמחלוקת זה היא היא מחלוקת תנאים, בין שתי ברייתות,

[ברייתא א':] **דתני חדא, ברכת המזון, שנים ושלשה** - פעמים שיש בברכת המזון שתי ברכות, ופעמים שיש בה שלש ברכות.

[ברייתא ב':] **ותניא אידך, שלשה וארבעה** - פעמים שיש בברכת המזון שלש ברכות, ופעמים שיש בה ארבע ברכות.

[הצעה, שני הברייתות נחלקו עד היכן ברכת הזימון:] **סברוה, דכולי עלמא** [שני הברייתות סוברות] ברכת **הטוב והמטיב, לאו דאורייתא היא.**

מאי לאו בהא קמיפלגי [ולכאורה הם נחלקו בדבר זה, עד היכן ברכת הזימון]: **מאן דאמר שתים ושלש** - הברייתא הראשונה שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שתי ברכות ולפעמים שלש ברכות, **קסבר** [ברייתא זו סוברת] שברכת הזימון היא **עד הזן** [עד סיום

הברכה הראשונה של ברכת המזון]. וכאשר אין זימון, ברכת המזון מתחילה ב'נודה לך', ונמצא שברכת המזון היא שתי ברכות [א. 'נודה לך' עד 'ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון'. ב. 'רחם נא' עד 'ברוך אתה ה' בונה ירושלים']. וכאשר יש זימון מברכים בברכת המזון שלש ברכות [א. הזן את העולם. ב. נודה לך. ג. רחם נא].

ומאן דאמר שלש וארבע - והברייתא שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שלש ברכות ולפעמים ארבע ברכות, **קסבר** [ברייתא זו סוברת] שברכת הזימון היא **עד נברך,** וכאשר אין זימון ברכת המזון מתחילה ב'הזן את העולם', ונמצא שכאשר אין זימון מברכים בברכת המזון ג' ברכות [א. הזן את העולם. ב. נודה לך. ג. רחם נא]. וכאשר יש זימון מברכים בברכת המזון ד' ברכות [א. נברך שאכלנו משלו. ב. הזן את העולם. ג. נודה לך. ד. רחם נא].

דחיית ההצעה

דוחה הגמרא: **לא.** אפשר לבאר שברייתות אלו לא נחלקו עד היכן ברכת הזימון, **ורב נחמן מתרץ לטעמיה** [רב נחמן יכול לבאר את שתי הברייתות כשיטתו שברכת הזימון עד נברך]. **ורב ששת מתרץ לטעמיה** [ורב ששת יכול לבאר את שתי הברייתות כשיטתו שברכת הזימון היא עד סוף ברכת הזן את העולם].

ביאור רב נחמן: שתי הברייתות לא נחלקו, אלא אחת מדברת על ברכת המזון של כל אדם, והשנייה מדברת על ברכת המזון שהפועלים מברכים

רב נחמן מתרץ לטעמיה, דכולי עלמא [שתי הברייתות סוברות] שברכת הזימון היא **עד נברך,**

מאן דאמר שלש וארבע - הברייתא שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שלש ברכות ולפעמים ארבע, **שפיר** [טובה ומובנת היא], שהרי ברכת הזימון היא עד נברך, וכאשר יש זימון יש ד' ברכות [א. נברך. ב. הזן את העולם. ג. נודה לך. ד. רחם נא]. וכאשר אין זימון יש ג' ברכות [א. הזן את העולם. ב. נודה לך. ג. רחם נא].

ומאן דאמר שתים ושלש - והברייתא שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שתי ברכות ולפעמים שלש, **אמר לך** [יאמר לך רב נחמן], **הכא** [כאן] **בברכת פועלים עסקינן, דאמר מר פותח בהזן, וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ,** שהפועלים פותחים בברכת הזן את העולם ואחר כך אומרים את ברכת נודה לך וברכת רחם נא ביחד, וממילא כאשר יש זימון הם אומרים ג' ברכות [א. נברך. ב. הזן את העולם. ג. נודה לך ורחם נא]. וכאשר אין זימון הם אומרים ב' ברכות [א. הזן את העולם. ב. נודה לך ורחם נא].

ביאור רב ששת: שתי הברייתות נחלקו אם ברכת הטוב והמטיב היא דאורייתא

רב ששת מתרץ לטעמיה, דכולי עלמא [שתי הברייתות סוברות] שברכת הזימון היא **עד הזן.**

מאן דאמר שתים ושלש - הברייתא שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שתי ברכות ולפעמים שלש ברכות, **שפיר** [טובה ומובנת היא], שהרי ברכת הזימון היא עד סיום ברכת

הזן את העולם, וכאשר יש זימון, יש ג' ברכות [א. נברך עד סוף הזן את הכל. ב. נודה לך. ג. רחם נא], וכאשר אין זימון יש ב' ברכות [א. נודה לך. ב. רחם נא].

ומאן דאמר שלש וארבע - והברייתא שאומרת שברכת המזון היא לפעמים שלש ברכות ולפעמים ארבע, **קסבר** [ברייתא זו סוברת] שברכת **ה'טוב והמטיב' דאורייתא היא,** ונמצא שכאשר יש זימון יש ד' ברכות [א. נברך עד סוף הזן את הכל. ב. נודה לך. ג. רחם נא. ד. הטוב והמטיב]. וכאשר אין זימון יש ג' ברכות [א. נודה לך. ב. רחם נא. ג. הטוב והמטיב].

✦✦✦

ראיה א' שברכת הטוב והמטיב אינה מדאורייתא

אמר רב יוסף, תדע ד'הטוב והמטיב' לאו דאורייתא, שהרי פועלים עוקרים אותה.

ראיה ב' שברכת הטוב והמטיב אינה מדאורייתא

אמר רב יצחק, בר שמואל, בר מרתא משמיה דרב: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא,

שהרי פותח בה [בהטוב והמטיב] **בברוך,** [ואם היא חלק מברכת המזון מדאורייתא, ונתקנה בסמיכות לברכת 'רחם נא', הרי היא 'ברכה הסמוכה לחברתה' ולא היו צריכים לפתוח בה ב'ברוך'].

ואין חותם בה [בהטוב והמטיב] **בברוך,** [ואם היא מדאורייתא היה בה חתימה בברוך כשאר ברכות דאורייתא שבברכת המזון].

[ברייתא שמבואר בה שברכה הסמוכה לחברתה, אינה פותחת בברוך:] **כדתניא, כל הברכות כולן פותח בהן בברוך, וחותם בהן בברוך.**

חוץ מברכת הפירות, וברכת המצות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע,

יש מהן, שפותח בהן בברוך, ואין חותם בברוך [בברכת הפירות והמצוות, פותח בברוך ואומר (לדוגמא) ברוך אתה ה' בורא פרי העץ, ואין חותם בהם שוב ב'ברוך אתה', שכל הברכה היא הודאה אחת, ואין הפסק דבר תחינה או דבר אחר בתוכה].

[עמוד ב] **ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך,** [בברכה הסמוכה לחברתה, וכן בברכות הסמוכות לקריאת שמע, אינם פותחות ב'ברוך אתה' אלא הם פותחות ב'אמת ויציב' (בשחרית). וב'אמת ואמונה' (בערבית), ובחתימתם מסיים ב'ברוך' (ברוך אתה ה' גאל ישראל'),

מפני שברכות אלו הם סמוכות לברכה שלפניהם ('אמת ויציב' בשחרית, היא ברכה הסמוכה ל'אהבה רבה'. ו'אמת ואמונה' בערבית סמוכה ל'אהבת עולם'), ואף על פי שקריאת שמע מפסיק בינתים.

הרי שמבואר בברייתא זו שברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך, **והטוב והמטיב,** הרי **פותח בברוך, ואין חותם בברוך, מכלל דברכה בפני עצמה היא,** דלאו סמוכה לחברתה

היא שאינה מברכת המזון, אלא רבנן תקנוה, והרי היא ברכה בפני עצמה, ולכן היא פותחת בברוך ואינה חותמת בברוך.

ראיה ג' שברכת הטוב והמטיב אינה מדאורייתא

ואמר רב נחמן בר יצחק: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, שהרי עוקרין אותה [לדעת רבי עקיבא] **בבית האבל.**

[ברייתא על אמירת הטוב והמטיב בבית האבל:] **כדתניא, מה הם אומרים** בברכת המזון **בבית האבל?**

[דעת תנא קמא:] **ברוך הטוב והמטיב,** [כפי הנוסח הרגיל של ברכת המזון].

[דעת רבי עקיבא:] **רבי עקיבא אומר:** אין אומרים הטוב והמטיב, אלא במקום זה אומרים כברכה רביעית של ברכת המזון **'ברוך דיין האמת'.**

מבררת הגמרא בדעת תנא קמא שאומרים 'הטוב והמטיב': וכי **'הטוב והמטיב', אין** [כן אומרים] בבית האבל, ו**'דיין אמת' לא** אומרים בברכת המזון בבית האבל?

מבארת הגמרא: **אלא אימא** [תאמר ותגרוס בדברי תנא קמא], שבבית האבל אומרים **אף הטוב והמטיב,** מלבד מה שאומרים בנוסח הברכה גם 'דיין האמת'.

נוסח ברכת הטוב והמטיב ודיין האמת שרב אשי אמר [בברכת המזון] כשהיה אבל

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי.

איתרע ביה מלתא [אירע לו לרב אשי דבר, שנפטר אחד מקרוביו].

פתח ובריך בברכת המזון: **'הטוב והמטיב, אל אמת, דיין אמת,**

שופט בצדק, לוקח במשפט,

ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו, כי כל דרכיו משפט,

שהכל שלו, ואנחנו עמו ועבדיו,

ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו,

גודר פרצות בישראל, הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים.

◆◆◆

שלשה שאכלו כאחד, וזימנו, ואחד מהם ממשיך באכילתו, כאשר הוא מברך, מהיכן הוא מתחיל לברך

להיכן הוא חוזר - שלשה שאכלו כאחד, ושנים רצו לזמן, שהדין הוא שהשלישי צריך להפסיק באכילתו עד שיגמור המברך את ברכת הזימון, ולדעת רב ששת שברכת הזימון הוא כל ברכת הזן, השלישי מפסיק ושומע מהמזמן את כל ברכת הזן. כאשר 'שלישי' זה מברך לאחר שמסיים סעודתו, להיכן הוא חוזר, כלומר מהיכן הוא מתחיל לברך?

[דעה א':] **רב זביד משמיה דאביי אמר: חוזר לראש** לתחילת ברכת הזן, שהרי נתחייב

בזימון שבתחלה הוקבע בשלשה, ושלשה שאכלו כאחד מתחייבים גם בברכת הזן, שהיא ברכת הזימון.

[דעה ב':] **ורבנן אמרי: למקום שפסק,** מתחיל לברך מ'נודה לך', כשאר יחיד, שהרי כבר יצא ידי חובת זימון [שהוא כולל את ברכת הזן] וכעת מברך כיחיד, ויחיד מברך רק מ'נודה לך'.

[הלכה:] **והלכתא,** חוזר **למקום שפסק.**

◆◆◆

אמר ליה ריש גלותא לרב ששת: אף על גב דרבנן קשישי אתון [אף שאתם מהחכמים הקשישים], אך **פרסאי** [הפרסיים] **בצרכי סעודה בקיאי מינייכו** [בקיאים יותר ממכם בסדרי הסעודה].

מנהג הפרסיים: כשיש שני אנשים בסעודה, 'הגדול' שוכב על המטה הראשונה, ו'השני' שוכב על המטה השניה מאחורי ראשו

כך הוא מנהג הפרסיים: **בזמן שהן** שתי אנשים בסעודה, והרי הם מסיבים על **שתי מטות,** [שהרי היו רגילים לאכול בהסבה על צדו השמאלית, מוטה, ורגליו לארץ, איש איש על מטה אחת], **גדול מסב בראש** [הגדול מיסב תחילה על מיטתו], **ושני לו** [מי שהוא שני בחשיבותו, מיסב במטה השניה] שהיא **למעלה הימנו** [למעלה מהראשונה, (למשל, המטה הראשונה בכניסה לחדר, ומיסב בה באופן שרגליו לכיוון פתח החדר, וראשו לכיוון פנים החדר. המטה השניה נמצאת מאחורי המטה הראשונה, יותר בעומק החדר, ונמצא שמאחורי הראש של הראשון נמצאים רגלי השני].

ובזמן שהם שלש מטות, ששלשה אנשים מסיבים, **גדול מסב באמצע** [ראשו כלפי פנים החדר ורגליו לכיוון הכניסה], **שני לו למעלה הימנו** [מאחורי הראשון, מיסב השני. נמצא שמאחורי הראש של הראשון, מתחילים רגליו של השני], **שלישי לו למטה הימנו** [מלפני הראשון מיסב השלישי. נמצא ראשו של השלישי, לפני רגליו של הראשון].

רב ששת: בצורה זו אין הגדול יכול לדבר עם השני, שהרי השני מאחורי ראשו

אמר ליה רב ששת: לפי סדר זה נמצא שאין הגדול יכול לדבר עם השני, [שהרי השני במיטה מאחורי ראשו], **וכי בעי** [וכאשר הגדול רוצה] **אשתעויי בהדיה** [לדבר עמו, עם השני], **מתריץ תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה** [צריך הוא צריך לקום מהסיבתו, ולהתיישב כדי לדבר עמו], שהרי כאשר הוא בהסיבה השני נמצא מאחורי ראשו, ואם כן אין זה דרך הסיבה טובה.

אמר ליה ראש הגולה: **שאני פרסאי** [שונים הפרסיים] **דמחוי ליה במחוג** [שהם מדברים 'בתנועות ידים' (שמראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה), וממילא בתנועות ידים אפשר לעשות תנועות גם לאדם שנמצא מאחורי ראשו, ואין הפרסיים צריכים להתיישב כדי לדבר בסעודה].

מנהג הפרסיים: הגדול נוטל ראשון מים ראשונים

רב ששת שואל את ראש הגולה: **מים ראשונים מהיכן מתחילין** [אצל הפרסיים, מי נוטל ידיו ראשון בנטילת ידים בתחילת הסעודה].

אמר ליה ראש הגולה: הם מתחילים **מן הגדול,** ואחריו נוטלים שאר ה'אוכלים' לפי סדר חשיבותם.

שאל אותו רב ששת: **ישב גדול, וישמור ידיו עד שנוטלין כולן,** והרי אם הוא נוטל ידיו ראשון, נמצא שהוא צריך לחכות על כולם, ובינתיים להיזהר בשמירת ידיו מטומאה עד שהם יטלו ידיהם.

אמר ליה ראש הגולה: **לאלתר מייתו תכא קמיה** [מיד מביאים את השולחן שלו לפניו, (שהרי לפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן), ומתחיל הגדול מיד בסעודה ואינו ממתין על כולם].

מנהג הפרסיים: הקטן נוטל ראשון מים אחרונים

רב ששת שואל את ראש הגולה: **מים אחרונים מהיכן** הם, הפרסיים **מתחילין.**

אמר ליה ראש הגולה: **מן הקטן.**

שאל אותו רב ששת: **וגדול יתיב** [יושב], **וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן,** שהרי אם הוא נוטל אחרון, נמצא שהוא צריך לחכות על כולם, ויש בזה גנאי שהרי סילקו את השולחן, ונמצא שהגדול יושב וממתין עם ידים מלוכלכות.

אמר ליה ראש הגולה: **לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטי מיא לגביה** [לא מסלקים את השולחן מלפניו עד שמביאים לו מים, ובאופן כזה אין זה גנאי, שבעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מים אחרונים, ואינו יושב וממתין בידים מזוהמות].

רב ששת: בברייתא מבואר, שכשיש שני אנשים בסעודה, השני אינו מיסב במיטה היותר פנימית, אלא במטה החיצונית, ונמצא שהשני אינו מאחורי הראשון, אלא הפנים של הראשון לכיוון השני

אמר רב ששת: אנא מתניתא ידענא [אני יודע בענין זה ברייתא, שמבואר בה סדר אחר].

[תחילת הברייתא, סדר ההסיבה:] **דתניא, כיצד סדר הסבה: בזמן שהן שתי מטות, גדול מסב בראש, ושני לו למטה הימנו** [השני אינו נמצא מאחורי הראשון אלא מלפניו, ונמצא שהפנים של הראשון לכיון השני, ואם הוצרך גדול לדבר עם השני אינו צרוך לקום מהסיבתו].

בזמן שהן שלש מטות, גדול מסב בראש, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו, ואם בא הגדול לדבר, הוא יכול לדבר עם השלישי שאינו מאחוריו. אבל אם בא לדבר עם השני שנמצא מאחוריו צריך הוא לקום, ועדיף שכך יהיה הסדר, שהשני מאחוריו, ולא למטה ממנו, כדי שלא יהיה מצב שהשני למטה, והשלישי שהוא פחות ממנו יהיה למעלה ממנו.

רב ששת: בהמשך הברייתא מבואר סדר אחר (מסדרי הפרסיים) במים אחרונים

מים הראשונים, מתחילין מן הגדול.

מים אחרונים, בזמן שהם חמשה אנשים בסעודה, **מתחילין מן הגדול.**

ובזמן שהם מאה אנשים בסעודה, או פחות, כל שהם יותר מחמש, **מתחילין מן הקטן, עד שמגיעים אצל חמשי** [שנשארו חמש אחרונים, שהם הגדולים שבחבורה (שהרי התחילו מהקטנים)], שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו, וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כלם, לפיכך, כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף, ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו, **וחוזרין ומתחילין מן הגדול** [מתוך חמשה אלו, הגדול מביניהם נוטל ראשון, ואחריו השני בחשיבותו, והחמישי בחשיבותו מביניהם נוטל אחרון].

[סיום הברייתא: מי שנוטל ידיו אחרון הוא מברך ומוציא את כולם בברכת המזון]

ולמקום שמים אחרונים חוזרין [הגדול שבחבורה, שהוא נוטל ראשון מהחמשה האחרונים], **לשם ברכה חוזרת** [שהוא מברך על הכוס], ואם צוה הגדול לאחר ליטול ידים קודם לו, הוא מברך.

[ברייתא זו היא ראיה לדעת רב שאמר כמאמר זה:] **מסייע ליה לרב, דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב: כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה** [אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים], **הוא מזומן לברכה.**

[מעשה בעניין זה ברב ורבי חייא:]

רב ורבי חייא, הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי [היו יושבים בסעודה לפני רבי], **אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך** [קום טול ידך].

חזייה דקא מרתת [ראה רבי חייא את רב שהוא מפחד].

אמר ליה רב חייא לרב: **בר פחתי** [בן גדולים], **עיין בברכת מזונא קאמר לך.**

ברייתא בה מבואר שאין קדימה כלל במים אחרונים, בדרכים ובגשרים

תנו רבנן, אין מכבדין [לומר היה אתה קודם], **לא בדרכים** הולכי דרכים, לומר לגדול הימנו לך לפני, **ולא בגשרים** ולא בידים מזוהמות.

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ותימה מהסוגיא דפרק בתרא דמגילה (דף כא:) דגחין ושתי מלמא דשתי קודם שמברך שמא יש תולין בין שילה לשתייה[א] אף נמי יש לומר דלא שתה אלא להרגיש לו שעשה שלא כדין שתייה לומר לו שיברך:

ולא בידים מזוהמות רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזיל מר אמר מדסלקין האי מרבנן ממערבא גם ליה דעתיה כי מטא לפתחא דבי בנישתא אמר ליה ניעל מר אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא אמר ליה הבי אמר ליה יוחנן אין מסברין אלא בפתח שיש בה מזוזה[ב] דאית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה הכי נמי דאין מסברין אלא אימא בפתח הראוי למזוזה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום המברך הבוצע יתיב רב ספרא וקאמר לטעום איתמר למאי נפקא מינה שחייב אדם לומר בלשון רבו ת"ר[ג] שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק בכבוד לרבו או לומי שגדול הימנו הרשות בידו רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיבלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר [ד]מפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי א"ל כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה: ת"ר[ה] אין עונין אלא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו רב חייא הוה קמסרהב ואכיל א"ל רב מה דתרך לאיצטרופי בהדך אנן אכילנא לך א"ל שמואל [ו]אלו מיתתי לי[ו] אדרדייא וגוליא לאבא מי לא אכלינן תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתיה על רב אחא אמרי אתא גברא רבא דמברך לן אמר להו מי סבריתו הגדול מברך עיקר שבסעודה ומברך והלכתא [ז]גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף: אכל דמאי וכו': הא לא חזי ליה [ח]כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן [ט]מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ואמר רב הונא תנא א"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי: מעשר ראשון שנטלה תרומתו: [י]פשיטא לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש [יא]מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר [יב]והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר אמר ליה רב פפא לאביי אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי אמר ליה עליך אמר קרא מכל

לקפגו להו מיקור מיפה ולא נמי נתקפגיא על נכרים שטעול עליהם המלך מכל מקום דוקא שהקדים ממעשר שעוד הארץ מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן זה מחובו ממעותיו של כהן[ג] **ואמר** רב הונא תנא בש"א אין מאכילין. וה"מ רב הונא תנא בש"א אין מאכילין אבל נתנו לו לאכול ואינו יודע אם נתנו לו אם לאו יכול לאכול ואפילו בשבת ואפילו בשבת שלפני הפסח ואפילו בשבת שלפני הפסח שחל להיות בערב שבת ואפילו בשבת שלפני הפסח שחל להיות בערב שבת שחרית ואפילו בשבת שלפני הפסח שחל להיות בערב שבת שחרית ובין השמשות

מז: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

אמר רב הונא הלכה באחרים. והקידוש אין אנו מקדקדים ורגילים אנו לומן בע"ש כדאמרינן בגמרא (פ"ג דף כב.) כמאן מקנינן לקידוש כסדורה מע"ש כמאן כרבי יוסי כדי שלא יהא לו לאחר הלכה ובזה כמה נעלמו[א] **: מצוה** דרבים שאני. מכאן קשה לה"ג דפירש דמי שמת בי"ט מתאחרין לתפילה וטוב לו ולא מתי י"ט מתאחרין לדבון ודמי לגבילות לתוריית[ב] וכן משמשה בי"ט לתפילה ולקריאת התורה ולמי לא משמשה מפני שהוא כבוד הרבים ולמי לא משמשה מפני שהוא בזיון לתורה ולמי

בברייתא התבאר שאין מכבדים להקדים את החשוב תחילה, לא בדרכים ולא בגשרים, **ולא בידים מזוהמות** [בנטילת מים אחרונים].

מעשה ברבין ואביי, שרבין לא כיבד את אביי בדרך שילך לפניו

רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא [היו הולכים בדרך],

קדמיה חמריה דרבין לדאביי [הקדים החמור שרבין היה עליו, והלך לפני החמור שעליו היה אביי], **ולא אמר ליה ניזיל מר** [ולא אמר רבין לאביי, ילך מר לפני].

אמר אביי: **מדסליק האי מרבנן ממערבא** [מכך שעלה תלמיד חכם זה, רבין, מארץ ישראל], **גס ליה דעתיה** [דעתו גסה עליו]. שרבין היה רגיל לעלות מבבל לארץ ישראל, ולומר דברים משמו של רבי יוחנן.

כי מטא לפתחא דבי כנישתא [כאשר באו לפתח של בית הכנסת], **אמר ליה ניעל מר** [אמר רבין לאביי: יכנס כבודו. כלומר, רבין כיבד את אביי, ואמר לו שיכנס ראשון].

אמר ליה אביי: **ועד השתא לאו מר אנא** [ועד עכשיו לא הייתי 'מר', ומפני מה רק כעת אתה מכבד אותי].

רבין מבאר שלא כיבד את אביי בדרך, כי אין מכבדים אלא בפתח שיש בו מזוזה

אמר ליה רבין: **הכי** [כך] **אמר רבי יוחנן, אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה,** ובדרך הרי אין מזוזה, ולכן לא כיבדתיך בדרך.

[בירור: אם כן בפתח בית כנסת שאין בו מזוזה אין מכבדים]

מבררת הגמרא: מדברי רבי יוחנן אנו למדים, **דאית בה** [שבפתח שיש בו] **מזוזה אין** [כן, צריך לכבד]. **דלית בה** [ובפתח שאין בו] **מזוזה, לא** מכבדים,

אלא מעתה לפי זה, **בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו** [שאין בהם] **מזוזה, הכי נמי דאין מכבדין** [גם כן אין מכבדין בהם]?

[ביאור: אין מכבדים אלא בפתח הראוי למזוזה]

מבארת הגמרא: **אלא אימא** [תאמר, שאין מכבדין אלא] **בפתח הראוי למזוזה,** כלומר בכניסת כל הפתחים הראויים למזוזה, ופתח בית הכנסת ראוי למזוזה, אלא שבפועל הוא פטור ממזוזה, כי אין דרים בו. אבל בדרכים ובפרצות שאינם ראויים למזוזה, אין מכבדים.

◆ ◆ ◆

מי שמברך ומוציא את כולם בברכה, הוא טועם ראשון מהמאכל, ורק אחר כך המסובים אוכלים

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב: אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע [רק לאחר שהמברך שמוציא את כולם בברכה בירך וטעם מהמאכל, רשאים המסובים שיוצאים ידי חובה בברכתו לאכול].

[רב ספרא מתקן את לשון המאמר:] **יתיב** [ישב] **רב ספרא וקאמר, 'לטעום' איתמר** [שרב אמר 'אין המסובין רשאין לטעום'].

מבררת הגמרא: **למאי נפקא מינה** [מדוע רב ספרא תיקן את לשון המאמר, והרי אין נפקא מינה בזה להלכה]?

מבארת הגמרא: מפני **שחייב אדם לומר בלשון רבו,** אף אם אין בשינוי הלשון נפקא מינה להלכה.

אנשים האוכלים מקערה אחת, כאשר האחד מפסיק בשביל לשתות, אם צריכים האחרים גם להפסיק באכילתם ולהמתין לו

תנו רבנן, שנים ממתינין זה לזה בקערה, כשהאחד מפסיק לאכול כדי לשתות, חבירו ממתין לו ומפסיק מלאכול, עד שיגמור לשתות.

שלשה אין ממתינין, אם אחד מהם הפסיק באכילתו כדי לשתות, אין השנים פוסקים באכילתם להמתין לו, שאינו בדין שיפסקו שנים בשביל אחד.

מי שמברך ומוציא את כולם בברכת הפת, הוא אוכל ראשון גם מהקערה שמלפתים בה את הפת

הבוצע [מי שמברך ומוציא את כולם בברכה, שהוא אוכלת תחילת מפרוסת המוציא], **הוא פושט ידו תחלה** [בקערה, ללפת בו את פרוסת המוציא].

ואם בא הבוצע **לחלוק כבוד לרבו, או למי שגדול הימנו,** ליטול תחילה מהקערה ללפת את הפת, **הרשות בידו.**

◆◆◆

המברך 'המוציא' ומוציא את כולם בברכה, בוצע את הפרוסה, רק לאחר שהעונים סיימו לענות 'אמן'

רבה בר בר חנה, הוה עסיק ליה לבריה בי [היה עוסק בלחתן את בנו עם הבת של] **רב שמואל בר רב קטינא.**

קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה [קדם רבה בר בר חנה, וישב ושנה לבנו הלכות סעודה, לפי שהחתן היה רגיל לבצוע, ולימדו היאך יעשה], וכך לימדו:

אין הבוצע [מי שמוציא את האחרים בברכת המוציא, אינו] **רשאי לבצוע** [לפרוס את הפרוסה מן הפת], **עד שיכלה אמן** [אחר ברכת המוציא] **מפי העונים,** מפני שגם עניית 'אמן' היא חלק מהברכה, ואין בוצעים לפני שמסיימים את הברכה.

דעת רב חסדא: לאחר שרוב הציבור סיים בעניית 'אמן' יכול לבצוע, ואין צריך לחכות למיעוט

רב חסדא אמר: מפי רוב העונים, אם הרוב סיימו בעניית אמן, אפשר לבצוע, ואין צריך להמתין למיעוט המאריכים.

[רמי בר חמא מקשה על דברי רב חסדא, מדוע אין צריך להמתין, ולבצוע רק אחרי שסיימו גם המיעוט המאריכים באמן]

אמר ליה רמי בר חמא לרב חסדא: **מאי שנא רובא דאכתי לא כליא ברכה** [הטעם

שצריך לחכות לרוב העונים הוא מפני שכל עוד שהם לא סיימו לענות 'אמן', הברכה לא הסתיימה, ואם כך במה שונים הרוב מהמיעוט], **מיעוטא נמי לא כליא ברכה** [והרי גם המיעוט, כל עוד שהם לא סיימו לענות אמן, הברכה עדיין לא הסתיימה, ואם כך גם עליהם צריכים לחכות].

[רב חסדא מבאר את שיטתו: המאריך באמן יותר מדאי הוא טועה, ואין להמתין עליו]

אמר ליה רב חסדא: **שאני אומר, כל העונה אמן יותר מדאי, אינו אלא טועה,** ולכן אין צריך לחכות למיעוט שהם טועים ומאריכים באמן.

◆◆◆

ברייתא: צריך לומר את תיבת 'אמן' בשלימות, וכן לדעת על איזו ברכה עונה, וכן לא לברך במהירות

תנו רבנן, אין עונין לא אמן חטופה, שקורין את האות א' מתיבת 'אמן' בחטף [כלומר בניקוד שוא] במקום בניקוד קמץ.

ולא אמן קטופה - שמחסר את קריאת האות ן' מתיבת 'אמן', ואינו מוציאה בפה שתהא ניכרת.

ולא אמן יתומה, שלא שמע את הברכה, אלא ששמע שעונין אמן, ואינו יודע על איזה ברכה הם עונים.

ולא יזרוק ברכה מפיו במהירות, שבזה נראה שהברכה היא כמשא עליו ואינו מברך אלא מפני שחוק קבוע הוא לו.

עונש העונה אמן יתומה, חטופה או קטופה, ושכר המאריך באמן

בן עזאי אומר: כל העונה אמן יתומה, יהיו בניו יתומים.

חטופה, יתחטפו ימיו.

קטופה, יתקטפו ימיו.

וכל המאריך באמן, מאריכין לו ימיו ושנותיו.

◆◆◆

שתים שסיימו לאכול, ובא שלישי ואוכל 'עמהם' האם מצטרף לזימון [מעשה ברב ושמואל]

רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה],

אתא [בא] **רב שימי בר חייא, הוה קמסרהב ואכיל** [והיה ממהר לאכול, (שהם כבר סיימו אכילתם, והוא מיהר לאכול) כדי להצטרף עמהם לזימון].

אמר ליה רב לרב שימי בר חייא: **מה דעתך, לאיצטרופי בהדן** [להצטרף עמנו לזימון], **אנן אכילנא לן** [אנחנו הרי כבר אכלנו וסיימנו לאכול קודם שבאת, ואם כן כבר אינך יכול להצטרף ולחייבנו בזימון, שהרי לא אכלנו יחד איתך].

אמר ליה שמואל לרב: **אלו מייתו לי** [אילו יביאו לי] **ארדיליא** [כמהין ופטריות שהם חביבים עלי ואני רגיל לאוכלם בקינוח סעודה], **וגוזליא לאבא** [או שיביאו גוזלות לרב,

שהם חביבים עליו והוא רגיל לאוכלם בקינוח סעודה], **מי לא אכלינן** [וכי לא נאכל מהם, וכיון שעדיין אנחנו יכולים לאכול מאכל שיביאו לנו, הרי זה נחשב שהסעודה לא נגמרה. ומי שאוכל כעת, נחשב כאוכל עמנו, ומצטרף לזימון].

◆◆◆

תלמידי רב סוברים ש'גדול' מברך אף שהוא לא היה בתחילת הסעודה

תלמידי דרב, הוו יתבי בסעודתא [היו יושבים בסעודה].

על [נכנס] **רב אחא.**

אמרי [אמרו התלמידים] **אתא גברא רבא דמברך לן** [בא אדם גדול שיברך לנו].

רב אומר שאחד מהאנשים שהיו בתחילת הסעודה מברך ולא ה'גדול' שלא היה בתחילת הסעודה

אמר להו [רב]: **מי סבריתו** [וכי אתם סוברים] **דגדול מברך** אף שהוא לא היה בתחילת הסעודה. אין זה כך אלא **עיקר שבסעודה** [אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה] הוא **מברך.**

ההלכה: 'גדול' מברך אף שבא בסוף הסעודה

והלכתא, גדול מברך, אף על גב דאתא [שבא] **לבסוף.**

◆◆◆

שנינו במשנה אכל דמאי וכו' מזמנין עליו.

הטעם שמי שאכל 'דמאי' מצטרף לזימון

מבררת הגמרא **הא לא חזי ליה** [הרי ה'דמאי' אינו ראוי לו, שאסור לאכול דמאי, וכיצד האוכלו מצטרף לזימון, והרי היא ברכת זמון הבאה בעבירה, ואין זה מברך אלא 'מנאץ'].

מבארת הגמרא: **כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה** [כיון שאם ירצה, הוא יכול להפקיר את נכסיו], **והוי עני וחזי ליה** [ויהיה עני, והדמאי יהיה ראוי לו, שעני מותר באכילת דמאי], וכיון שהוא יכול לעשות זאת, הרי זה נחשב שהדמאי ראוי לו, והאוכלו מצטרף לזימון.

[המשנה בה מבואר שהעני מותר באכילת דמאי:] **דתנן, מאכילין את העניים, דמאי. ואת האכסניא** [חיילים, שהמלך מטיל על בני העיר לתת להם אוכל, והרי הם כעניים לפי שאינם במקומם, ולכן מותר להאכיל אותם] **דמאי,** שרוב עמי הארץ מעשרים הם, וחומרא דרבנן בעלמא הוא.

[דעה החולקת על היתר עני באכילת דמאי:] **ואמר רב הונא, תנא בית שמאי אומרים: אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי.**

◆◆◆

שנינו במשנה, אכל **מעשר ראשון שנטלה תרומתו,** מזמנין עליו.

בירור: מה החידוש שמצרפים לזימון מי שאכל 'מעשר ראשון' שהפרישו ממנו 'תרומת מעשר'

מבררת הגמרא: **פשיטא,** וכי מה חידוש יש בזה שהאוכל 'מעשר ראשון' מתוקן שהלוי

הפריש ממנו 'מעשר' לכהן, מצטרף לזימון. [שבדרך כלל נותנים מכל תבואה - תרומת גדולה לכהן, ואחר כך מעשר ראשון ללוי, ומתוך המעשר ראשון נותן הלוי מעשר לכהן, ואם כן זו תבואה מתוקנת כהלכתה].

ביאור: מדובר ב'מעשר ראשון' שהבעלים נתן ללוי [מהשיבולים] לפני שהפריש 'תרומה גדולה'

מבארת הגמרא: **לא צריכא** [לא הוצרכה המשנה להשמיע לנו דין זה], **אלא** [באופן] **שהקדימו בשבלים** [שהבעלים נתן את המעשר מה'שיבולים' לפני שדשו אותם], **והפריש ממנו תרומת מעשר, ולא הפריש ממנו תרומה גדולה,** [הבעלים נתן מה'שיבולים' רק מעשר ראשון ללוי, ולא נתן לכהן תרומה גדולה, ורק הלוי נתן מתוך המעשר 'תרומת מעשר' לכהן, ועל אופן זה אומרת המשנה שהאוכל מתבואה זו מצטרף לזימון, **וכדרבי אבהו** שסובר שתבואה כזו, מתוקנת היא, אף שלא הפרישו ממנה תרומה גדולה.

רבי אבהו לומד מפסוק, שאם נתן [מתבואה שלא נגמרה מלאכתה] מעשר ראשון לפני תרומה גדולה, פטור מלתת תרומה גדולה

[מאמרו של רבי אבהו:] **דאמר רבי אבהו, אמר ריש לקיש: מעשר ראשון שהקדימו בשבלים, פטור מתרומה גדולה.**

שנאמר 'והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר', 'מעשר מן המעשר' אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר, שמתוך המעשר ראשון אין צריך להפריש תרומה גדולה, גם אם לא הפרישו זאת לפני כן.

שאלה: אם כן גם בתבואה שנגמרה מלאכתה, אם נתן תחילה 'מעשר ראשון' ללוי, יפטר מלתת 'תרומה גדולה' לכהן

אמר ליה רב פפא לאביי: אם אתה לומד מפסוק, שמתוך מעשר ראשון אין צריך לתת גם תרומה גדולה, **אי הכי** [אם כך], **אפילו הקדימו בכרי נמי** [אפילו אם הבעלים נתן את המעשר ראשון ללוי, לא מ'שיבולים', אלא שדש וזרה ועשה ערימה מהתבואה, גם כן יפטר הבעלים מלתת תרומה גדולה לכהן].

תשובה: יש פסוק אחר שממנו לומדים שאם לא נתן תחילה 'תרומה גדולה', צריך הלוי לתת 'תרומה גדולה' מתוך המעשר ראשון

אמר ליה אביי: **עליך אמר קרא** [עמוד ב] **'מכל מעשרתיכם תרימו',** שנאמר 'ואל הלוים תדבר', 'מכל מעשרתיכם תרימו את כל תרומת ה', שהלוי צריך להפריש מהמעשר כל צד תרומה שבו, וגם את התרומה גדולה שלא הופרשה מחלקו.

מבררת הגמרא: **ומה ראית** ללמוד מפסוק זה שבשלב שכבר עשה 'כרי' חייב לתת בכל מקרה תרומה גדולה, ועל שלב ה'שיבולים' הינך לומד מפסוק אחר שאם הקדים ונתן מעשר ראשון, שוב אינו צריך לתת תרומה גדולה. אולי נאמר להיפך.

ביאור: מסתבר לומר שהפסוק שפוטר מתרומה גדולה מדבר כשהקדים ונתן ללוי לפני גמר מלאכה, שאז עדיין לא היה חיוב תרומות ומעשרות

מבארת הגמרא: **האי** - כאשר כבר עשה 'כרי', תבואה זו **אידגן** [היא כבר נקראת 'דגן' וכבר התחייב לתת ממנה תרומה גדולה, וחלה עליו רשות כהן תחילה, שכתוב 'ראשית דגנך תתן לו', ושוב אינו יכול להיפטר גם אם ישנה את הסדר ויקדים לתת מעשר ראשון ללוי].

והאי - כאשר נתן מעשר ראשון מהשיבולים, תבואה זו עדיין **לא אידגן** [אינה נקראת 'דגן', ולא התחייב בה עדיין בתרומה גדולה, וכיון שנתן מעשר ראשון, שוב אינו מתחייב בתרומה גדולה].

◆◆◆

שנינו במשנה: שמי שאכל מעשר שני והקדש שנפדו מצטרף לזימון.

בירור: מה החידוש שמצטרפים לזימון מי שאכל מעשר שני והקדש שנפדו

מבררת הגמרא: **פשיטא,** מה החידוש שמי שאוכל מחוץ לירושלים מעשר שני שנפדה, או הקדש שנפדה שהוא מצטרף לזימון והרי זה חולין רגילים, ואין שום איסור באכילתם.

ביאור: מדובר באופן שלא הוסיף בפדיון את החומש כדין הפודה מעשר שני או הקדש

מבארת הגמרא: **הכא במאי עסקינן, כגון שנתן** בפדיון **את הקרן, ולא נתן את החומש. והא קא משמע לן, דאין חומש מעכב,** והאוכל ממאכל שנפדה באופן זה, הרי הוא אוכל 'מתוקן' ומצטרף לזימון.

◆◆◆

שנינו במשנה **השמש שאכל כזית** מצטרף לזימון.

החידוש במשנה ששמש מצטרף לזימון, ואכילתו גם כן נקראת 'קבע'

מבררת הגמרא: **פשיטא?**

מבארת הגמרא: **מהו דתימא, שמש לא קבע** - אין לו קביעות לפי שהולך ובא, **קא משמע לן.**

◆◆◆

שנינו במשנה **והכותי** שאכל **מזמנין עליו.**

שאלה: כיצד מזמנים עם כותי והרי הוא עם הארץ

שואלת הגמרא: **אמאי** [למה כותי מצטרף לזימון], **לא יהא אלא עם הארץ, ותניא: אין מזמנין על עם הארץ.**

תשובת אביי: מדובר בכותי תלמיד חכם

אביי אמר: בכותי חבר.

תשובת רבא: 'עם הארץ' [לדעת רבנן] הוא מי שאינו מעשר, והכותים מעשרים

רבא אמר: אפילו תימא [אפילו תאמר] **בכותי עם הארץ. והכא בעם הארץ דרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר עסקינן** [ובברייתא זו שאומרת שאין מזמנים על הארץ סוברת כרבנן שהם חולקים על רבי מאיר בגדר עם הארץ, והם סוברים שעם הארץ הוא מי שאינו מעשר], ולכן מזמנים על כותי, כי הכותים מעשרים.

[בברייתא בה מבואר דעות התנאים מי הוא עם הארץ, דעת רבי מאיר:] **דתניא איזהו עם הארץ? כל שאינו אוכל חוליו** [חולין] **בטהרה, דברי רבי מאיר.**

[דעת חכמים:] **וחכמים אומרים: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי.**

והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי [וכותים אלו מעשרים כראוי] **דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי** [שבמה שכתוב בתורה הם זהירים] **דאמר מר, כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מדקדקין בה יותר מישראל.**

מחלוקת תנאים מי הוא עם הארץ

תנו רבנן איזהו עם הארץ?

[דעה א':] **כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית, דברי רבי אליעזר**

[דעה ב':] **רבי יהושע אומר: כל שאינו מניח תפילין.**

[דעה ג':] **בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית בבגדו.**

[דעה ד':] **רבי נתן אומר: כל שאין מזוזה על פתחו.**

[דעה ה':] **רבי נתן בר יוסף אומר: כל שיש לו בנים, ואינו מגדלם לתלמוד תורה.**

[דעה ו':] **אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה, ולא שמש תלמידי חכמים** [שלא שמע דברי האמוראים התלויים בסברא, שהם היו נותנים לדברי המשנה טעם, והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך, והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים], **הרי זה עם הארץ.**

[הכרעה להלכה כדעה ו':] **אמר רב הונא: הלכה כאחרים.**

מעשה ברמי בר חמא שלא זימן עם רב מנשיא בר תחליפא בגלל שהוא לא שימש תלמידי חכמים

רמי בר חמא, לא אזמין עליה דרב [לא צירף כשלישי לזימון את רב] **מנשיא בר תחליפא, דתני** [אף שרב מנשיא שנה] **ספרא וספרי והלכתא,** מפני שרב מנשיא לא שימש תלמידי חכמים.

רבא אומר שבגלל מעשה זה רמי בר חמא נפטר

כי נח נפשיה דרמי בר חמא [כאשר הוא נפטר], **אמר רבא, לא נח נפשיה דרמי בר חמא, אלא דלא אזמין ארב מנשיא בר תחליפא** [לא נפטר רמי בר חמא, אלא על כך שלא זימן עם רב מנשיא בר תחליפא].

בירור: והרי מי שלא שימש תלמידי חכמים הוא עם הארץ ואי אפשר לצרפו לזימון, ומדוע רמי בר חמא נענש על כך

שואלת הגמרא: **והתניא, אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ,** ואם כן הרי רב מנשיא לא שימש תלמידי חכמים ומדוע רמי בר חמא נענש שלא צירפו לזימון.

ביאור: רב מנשיא כן שימש תלמידי חכמים, ורמי בר חמא טעה וחשב שהוא לא שימש

מבארת הגמרא: **שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן** [שעל פי האמת הוא כן שימש תלמידי חכמים], **ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה** [ורמי בר חמא לא בדק אחרי הנהגתו וחשב שהוא לא שמש תלמידי חכמים, ולמעשה טעה בכך, ולכן נפטר על שלא צירפו לזימון, אף שהיה ראוי לכך].

נוסח אחר בביאור: רב מנשיא שמע שמועות מפי החכמים והרי זה כמי ששימש תלמידי חכמים

לישנא אחרינא, דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו כצורבא מרבנן דמי [רמי בר חמא שמע שמועות מפי החכמים וחזר עליהם, ומי שעושה כן הרי הוא כתלמיד חכם ולא כעם הארץ].

◆◆◆

שנינו במשנה אכל טבל ומעשר וכו' [ראשון שלא ניטלה תרומתו, אין מצטרפים לזימון]

החידוש שמי שאכל טבל לא מצטרף לזימון, שאף אם אכל טבל דרבנן אינו מצטרף לזימון

מבררת הגמרא: **טבל פשיטא,** והרי אסור לאכול טבל שלא ניטלו ממנו כלל מעשרות, ומה החידוש שהאוכל טבל אינו מצרף לזימון?

מבארת הגמרא: **לא צריכא בטבל טבול מדרבנן.**

[אופן של טבל דרבנן:] **היכי דמי?**

בעציץ שאינו נקוב.

◆◆◆

שנינו במשנה: אכל **מעשר ראשון כו'** [שלא נטלה תרומתו], אין מזמנים עליו.

שואלת הגמרא: **פשיטא?** והרי מעשר ראשון שלא הפרישו מתוכו מעשר מן המעשר הוא טבל גמור, ואסור לאוכלו, ומה החידוש שהאוכלו אינו מצטרף לזימון.

החידוש שמי שאכל מעשר ראשון שלא הפרישו ממנו תרומה גדולה אינו מצטרף לזימון

עונה הגמרא: **לא צריכא** [לא הוצרכה המשנה להשמיע לנו דין זה, אלא] **כגון שהקדימו בכרי** [באופן שעשה מגרעיני השיבולים ערימה, והחליק את הערימה, שפעולה זו 'קובעת' ומחייבת בהפרשת תרומה מן התורה, ובשלב זה הקדים הלוי את הכהן, ולקח מעשר ראשון לפני שנתנו תרומה גדולה לכהן, והלוי הפריש מעשר מן המעשר, אלא שתרומה

גדולה לא הופרשה כלל מתבואה זו, ועל זה חידשה המשנה שהאוכל תבואה זו אינו מצטרף לזימון,

מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי שאם הפרישו מתבואה מעשר ראשון לפני שהפרישו תרומה גדולה, שוב אין מפרישים תרומה גדולה, **קא משמע לן כדשני ליה** לזאת הוצרכה המשנה להשמיע לנו, שבאופן זה אין מצטרף לזימון, כמו שתירץ אביי לרב פפא לעיל,

שכל הפטור מתרומה גדולה הוא רק אם הקדים הלוי את הכהן בשלב של השיבולים שעדיין לא היה כלל חיוב תרומה גדולה, אבל אם הקדימו בשלב שכבר עשו מירוח, שאז התבואה כבר התחייבה בתרומה, בשלב זה גם אם הלוי הקדים את הכהן אין נפטרים מחיוב תרומה גדולה.

◆◆◆

שנינו במשנה: אכל **מעשר שני וכו'** [והקדש שלא נפדו אין מזמנים עליו].

שואלת הגמרא: **פשיטא?** והרי אם לא פדו את המעשר שני בודאי שאסור לאוכלו מחוץ לירושלים, וכן הקדש שלא נפדה בודאי אסור לאוכלו ומה החידוש שהאוכל מאכלים אלו אינו מצטרף לזימון.

מדובר במעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה, והחידוש הוא שאין זה פריון כלל

עונה הגמרא: **לא צריכא** [לא הוצרכה המשנה להשמיע לנו שהאוכל אוכלים אלו אינו מצטרף לזימון, אלא באופן] **שנפדו ולא נפדו כהלכתן,** וזאת חידשה לנו המשנה שבאופן כזה אין הפדיון חל כלל, ואינו מצטרף לזימון.

[אופן פדיון מעשר שני שלא כהלכה:] **מעשר שני, כגון שפדאו על גבי אסימון** [כסף שאין בו צורה]. **ורחמנא אמר 'וצרת הכסף בידך', כסף שיש (לו) עליו צורה,** אפשר לפדות עליו.

[אופן פדיון הקדש שלא כהלכה:] **הקדש שחללו על גבי קרקע, ולא פדאו בכסף, ורחמנא אמר 'ונתן הכסף וקם לו',** שרק בכסף אפשר לפדות קרקעות ולא בקרקעות.

◆◆◆

שנינו במשנה: **והשמש שאכל פחות מכזית,** אין מזמנין עליו.

שואלת הגמרא: **פשיטא?** והרי פחות מכזית אין לזה שם אכילה, ובודאי שאינו מצטרף לזימון.

עונה הגמרא: **איידי דתנא רישא כזית** [בגלל ששנינו ברישא ששמש שאכל כזית מצטרף לזימון], **תנא סיפא פחות מכזית** [אמרה המשנה גם בסיפא ששמש שאכל פחות מכזית אינו מצטרף לזימון].

◆◆◆

שנינו במשנה: **והנכרי, אין מזמנין עליו.**

שואלת הגמרא: **פשיטא?** וכי יש צד שגוי מצטרף לזימון.

מדובר בנכרי שבא להתגייר והוא מל ולא טבל, והחידוש שכל שלא טבל הרי הוא גוי

עונה הגמרא: **הכא במאי עסקינן** [כאן במה אנו עסוקים, במה המשנה מדברת], **בגר שמל ולא טבל,** ועל זה חידשה המשנה ש'גר' כזה אינו 'גר', אלא גוי, ואינו מצטרף לזימון.

דאמר רבי זירא, אמר רבי יוחנן: לעולם אינו גר, עד שימול ויטבול. וכמה דלא טבל, נכרי הוא.

◆◆◆

שנינו במשנה: **נשים ועבדים וקטנים, אין מזמנין עליהן.**

רבי יוסי: קטן מצטרף לזימון

אמר רבי יוסי: קטן המוטל בעריסה, מזמנין עליו.

שאלה: הרי במשנתינו מבואר שקטן אינו מצטרף לזימון

שואלת הגמרא: **והא תנן, נשים ועבדים וקטנים, אין מזמנין עליהם,** ולא ראינו מי שחולק בזה.

תשובה: רבי יוסי אמר שקטן מצטרף לזימון עשרה

עונה הגמרא: **הוא דאמר** [רבי יוסי סובר] **כרבי יהושע בן לוי. דאמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה, אין מזמנין עליו. אבל עושין אותו סניף** [חבור לזימון] **לעשרה.**

◆◆◆

עבד כנעני אחד מצטרף לתשעה להשלים מניין

ואמר רבי יהושע בן לוי: תשעה ועבד [אחד] **מצטרפין,** להיות למניין לכל דבר שבקדושה שצריכים בו עשרה. [אבל שמונה בני חורין ושני עבדים אינם מצטרפים למניין].

שאלה: אם כך מדוע רבי אליעזר לא צירף את עבדו למניין

שואלת על כך הגמרא: **מיתיבי, מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת, ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו, והשלימו לעשרה.**

וממה שרבי אליעזר צירפו למניין עשרה רק לאחר ששיחרר את העבד, מוכח ש**שחרר, אין** [כן, אפשר לצרפו]. **לא שחרר, לא** [אי אפשר לצרפו], שעבד לא מצטרף למניין. וכיצד אומר רבי יהושע בן לוי שעבד מצטרף לעשרה.

תשובה: רבי אליעזר צירף כבר עבד אחד, והוצרך לצרף עוד אחד, ואי אפשר לצרף שני עבדים

עונה הגמרא: **תרי אצטריכו** [לרבי אליעזר הוצרכו שני אנשים להשלים את המניין, שבבית הכנסת היו רק שמונה אנשים], ורק עבד אחד מצטרף למניין, ולכן רבי אליעזר **שחרר חד** [שיחרר עבד אחד], כך היו לו תשעה בני חורין, **ונפיק בחד** [ויצא ידי חובת מניין בעבד אחד, שעבד אחד מצטרף למניין].

[שאלה: איך רבי אליעזר שחרר עבדו, הרי אסור לשחרר עבדים]

שואלת הגמרא: **והיכי עביד הכי** [כיצד רבי אליעזר עשה כך, ששיחרר את עבדו הכנעני], **והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר 'לעלם בהם תעבודו'?**

עונה הגמרא: **לדבר מצוה שאני.**

שואלת הגמרא: והרי זו **מצוה הבאה בעבירה היא?**

עונה הגמרא: **מצוה דרבים** - להוציא רבים ידי חובתם בקדושה **שאני,** שמותר לשחרר עבד לצורך מצוה דרבים.

◆◆◆

לבוא לבית הכנסת מעשרה ראשונים

ואמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, קבל עליו שכר כולם.

מבררת הגמרא: **שכר כולם סלקא דעתך,** וכי הוא מקבל את שכרם, והם לא מקבלים שכר?

מבארת הגמרא: **אלא אימא: נותנין לו שכר כנגד כולם.**

◆◆◆

רב הונא: 'ארון' מצטרף לתשעה, והם כעשרה אנשים

אמר רב הונא: תשעה וארון מצטרפין.

קושיית רב נחמן: וכי 'ארון' הוא אדם

אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא?

רב הונא אומר מאמר אחר: תשעה אנשים שנמצאים באופן שהם נראים כעשרה יכולים לזמן

אלא אמר רב הונא: תשעה נראין כעשרה, מצטרפין.

יש אומרים שתשעה נראים כעשרה כאשר הם מכונסים יחד, ויש אומרים שהם נראים כעשרה כאשר הם מפוזרים ולא מכונסים

אמרי לה [יש אומרים שתשעה נראים כעשרה אנשים] **כי מכנפי** [כאשר הם מכונסים יחד], שכאשר הרבה אנשים יחד בקבוצה אחת, אין אדם מבחין כל כך אם יש תשע או עשר, ותשע אנשים נראה כעשרה אנשים.

ואמרי לה, [ויש אומרים שתשעה נראים כעשרה אנשים] **כי מבדרי** [כאשר הם מפוזרים], שכאשר הרבה אנשים אינם מקובצים יחד אלא מפוזרים, זה כאן וזה כאן, הם נראים כיותר אנשים ממה שיש במציאות.

◆◆◆

רבי אמי: ב'שבת' שנים יכולים לזמן, ש'שבת' מצטרפת כשלישי

אמר רבי אמי: שנים ו'שבת' מצטרפין.

קושיית רב נחמן: וכי 'שבת' הוא אדם

אמר ליה רב נחמן: ושבת גברא הוא?

רב אמי אומר מאמר אחר: שני תלמידי חכמים המחדדים זה את זה בהלכה הרי הם כשלשה

אלא אמר רבי אמי: שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה, מצטרפין להיות כשלשה לזימון.

[אמוראים שהראו זה על זה שהם ת"ח המחדדים זה את זה בהלכה]:

מחוי [מראה] **רב חסדא, כגון, אנא** [אני] **ורב ששת.**

מחוי [מראה] **רב ששת, כגון, אנא** [אני] **ורב חסדא**

◆◆◆

קטן שהביא סימני גדלות, מצטרף לזימון

אמר רבי יוחנן: קטן פורח [קטן שיש לו סימני גדלות (שתי שערות), אף שעדיין אינו בן י"ג שנים ויום אחד], **מזמנין עליו.**

[ראיה לדין זה מברייתא, שבביאורה צריך לומר שקטן פורח מזמנים עליו:]

[לשון הברייתא:] **תניא נמי הכי: קטן שהביא שתי שערות, מזמנין עליו. ושלא הביא שתי שערות, אין מזמנין עליו. ואין מדקדקין בקטן.**

[ביאור הברייתא:] **הא גופא קשיא, אמרת, הביא שתי שערות, אין** [כן, מצטרף לזימון]. **לא הביא, לא** מצטרף לזימון. הרי שקטן שלא הביא ב' שערות, אינו מצטרף לזימון.

והדר תני [ובהמשך הברייתא כתוב], **אין מדקדקין בקטן,** שמשמע שלא מדקדקים בקטן אם הוא הביא ב' שערות, והרי אי אפשר לפרש כך, שזו סתירה לרישא.

אלא **לאתויי מאי, לאו** לאתויי קטן פורח [אין דרך לבאר את הברייתא אלא לומר שקטן פורח כלומר קטן שהביא סימנים, אין מדקדקין בו אם הגיע לשנת הי"ג, והרי הוא מצטרף לזימון].

הרי מפורש בברייתא שקטן פורח מזמנים עליו.

נ א ממ״ר פ״ט מהלכות תלמוד תורה ה״ב ופ״ג מהלכות ברכות ה״ב סמ״ע עסין ס ע״ס״ע ס״ח סי׳ קצ״ו סעיף י׳:

נא א ב ג ד ה ממ״ר שם הל׳ ח סמ״ג שם עשין ע״ס״ע סי׳ קי׳ סעיף ב: נב א עוש״ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

דאמר רב נחמן קטן יודע למי מברכין מזמנין עליו. כגון שנכנס לכלל שלש עשרה שנה ולא הביא שתי שערות, שהוא חשוב כקטן לכ. אע״פ שהוא גדול, אם יודע למי מברכין הוא בן י״ג שנה מזמנין עליו. פחות מכאן לא. דבעינן תרוויהו יודע למי מברכים ושיהא פורח תחלת גידול שערות. דרוקא לזימון אבל בהפלה לא איירי. ושלש שאכלו רשע ושבעה דגן דהוו להו רובא דמיכר מצטרפין לעבדך לאלהינו ובלבד שיבדך מי שיאכל דגן. [ודוקא לאצטרופי לכי עשרה אבל לכי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן]. שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. פירוש, בירך להודיע עצמו ולא ליגאי והבירורי שהם היו צדוקין.

רב נסים גאון

יגאי מלכא כריך ליפתא דמברך ליה אמרה ליה דביהבוה השתא דקטלת לכולהו רבנן מאן מברך לך. אתא מיפרשי ומיברכא בפם׳ קדושין בפ׳ האומר לחברו (דף מו) שנתגלגלה (והעוד) [והנעוך] ע״י אלעזר בן פנעיה וע״י יהודה בן גדידיה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה לישנה (במס׳ סוטה בפ׳ עגלה ערופה (ד׳ מז) אמרי׳ בר קטל יגאי מלכא לרבנן אסמינהו אחתיי לשמעון בן שטח ואיתא נמי בפ׳ כל ישראל יש להם חלק (דף קמ) ובתלמוד א״י דהאי פירקא אמרי׳ ש׳ נזירים עלו ביבמ׳ שמעון בן שטח ק״ו מהן מצאו להן פתח שלח שמעון בן שטח לגבי יגאי מלכא אמר ליה אית הכא שלש מאות נזירין ואיתון בעיין תשע מאה קורבנין הב לי פלגא מן דידך ואנא יהיב פלגא מן דידי שלח ליה ת״ג אזל לישנא בישא ואמר ליה דלא יהב ליה מן דיליה כלום שמע יגאי מלכא וכעס דחיל שמעון בן שטח וערק בתר יומין שלקין בני נשי דברבין מן מלכותיה דפרס לגבי יגאי מלכא מהאכלין אמרין נהירין אנן דהוה הכא [חד גבר סב וכו׳] ועיקרה דסילתא בבראשית דר׳ הושעיא בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים דקשיא הא אדאית בגמ׳ דיהן כי אפשר שתכף ה׳ הביא המגיעה וזה הכעס שנפל בלבו של יגאי המלך על ר׳ שמעון בן שטח אריע זה המעשה המזכר וזהו שנאמר בו נוקוה בו מיעות ירהגו ושבחכר לאחיהו שהם היו שבידך של דגן. [ודוקא לאצטרופי לכי עשרה אבל לכי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן]. שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. פירוש, בירך להודיע עצמו ולא ליגאי והבירורי שהם היו צדוקין.

רב נתן הבבלי

נג א ממ״ר פ״ב מהלכות ברכות ה״ב סמ״ג עשין ע״ס״ע ס״ח סי׳ קי׳ סעיף ב: נד א עוש״ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

דאמר רב נחמן קטן יודע למי מברכין מזמנין עליו. כגון שנכנס לכלל שלש עשרה שנה ולא הביא שתי שערות, שהוא חשוב כקטן לכ. אע״פ שהוא גדול, אם יודע למי מברכין הוא בן י״ג שנה מזמנין עליו. פחות מכאן לא. דבעינן תרוויהו יודע למי מברכים ושיהא פורח תחלת גידול שערות. דרוקא לזימון אבל בהפלה לא איירי. ושלש שאכלו רשע ושבעה דגן דהוו להו רובא דמיכר מצטרפין לעבדך לאלהינו ובלבד שיבדך מי שיאכל דגן. [ודוקא לאצטרופי לכי עשרה אבל לכי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן]. שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. פירוש, בירך להודיע עצמו ולא ליגאי והבירורי שהם היו צדוקין.

רב נסים גאון

יגאי מלכא כריך ליפתא דמברך ליה אמרה ליה דביהבוה השתא דקטלת לכולהו רבנן מאן מברך לך. אתא מיפרשי ומיברכא בפם׳ קדושין בפ׳ האומר לחברו (דף מו) שנתגלגלה (והעוד) [והנעוך] ע״י אלעזר בן פנעיה וע״י יהודה בן גדידיה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה לישנה (במס׳ סוטה בפ׳ עגלה ערופה (ד׳ מז) אמרי׳ בר קטל יגאי מלכא לרבנן אסמינהו אחתיי לשמעון בן שטח ואיתא נמי בפ׳ כל ישראל יש להם חלק (דף קמ) ובתלמוד א״י דהאי פירקא אמרי׳ ש׳ נזירים עלו ביבמ׳ שמעון בן שטח ק״ו מהן מצאו להן פתח שלח שמעון בן שטח לגבי יגאי מלכא אמר ליה אית הכא שלש מאות נזירין ואיתון בעיין תשע מאה קורבנין הב לי פלגא מן דידך ואנא יהיב פלגא מן דידי שלח ליה ת״ג אזל לישנא בישא ואמר ליה דלא יהב ליה מן דיליה כלום שמע יגאי מלכא וכעס דחיל שמעון בן שטח ערק בתר יומין שלקין בני נשי דברבין מן מלכותיה דפרס לגבי יגאי מלכא מהאכלין אמרין נהירין אנן דהוה הכא [חד גבר סב וכו׳] ועיקרה דסילתא בבראשית דר׳ הושעיא בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים דקשיא הא אדאית בגמ׳ דיהן כי אפשר שתכף ה׳ הביא המגיעה וזה הכעס שנפל בלבו של יגאי המלך על ר׳ שמעון בן שטח אריע זה המעשה המזכר וזהו שנאמר בו נוקוה בו מיעות ירהגו ושבחכר לאחיהו שהם היו צדוקין.

ולית הלכתא כבך הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע. משמע דקטי ממי מרני יומנן ולא מיהיא שהרי אין דרך הגמרא שסומך דברי תמוהים והכריעת שהביא לפרש ר׳ יומנן גלא סוס טעם ויו״ל דקטי מקטן פורח כלומר קטן סך יכיה טוב. **ומיהו סבר.** לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא [א]דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אבי [ב]קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אבי ורבי [ג]הוו יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טלא אבי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרוויכו רבנן הויתו דאמרי אינשי [ד]בוצין בוצין מקפיה דיע: א״ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב [ה]תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין א״ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו שבעה מהו [א]א״ל לא שנא ששה [ו]ודאי לא מיבעיא לי א״ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא אביעיא לך דהתם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר [ז]רובא דמינכר בעינן. יאני מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה אינש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא [ח]דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך אמר ליה לאו אם קא מוקרת לי אלמלא אוירייתא היא דמוקרא לי דכתיב [ט]סלסלה ותרוממך [י]תכבדך כי תחבקנה אמר לה קא חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אברוך ברוך שאכל יגאי ואכיריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך א״ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא [יא]א״ר יוחנן) שמעון בן שטח [יב]דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר׳ חייא בר אבא אר״א לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ג] מיתיבי רשב״ג אומר עלה והסיב עמהם [יג]אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף אצטרופי מצטרף אבל [ד]להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן איתמר נמי אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפי׳ לא טבל

[א] [ערכין ב:], [נ״ב משנתן בפרן מקנין״ ותיש ומקנאתי בתוס׳ קוסט ט: ד״ה בוצינא דנהרדעי ומקנאתי ותיש], [ב] מינח דתלי הוא ד״ה ר׳ אלמלי יתן (כ״מ), ורש״י בכורות ו׳ ד״ה וכיון דילקוטו ומה פ״ש דבר ר״ש ותיש], [ג] [ועי׳ לעיל ד״ה ע״ב בתוס׳ שם], [ד] [ועי׳ לעיל ד״ה כי מצטרף לג׳ מיכל], [ה] [ע״ז ב:], [ו] [שבת קיח:], [ז] [במס׳ סופרים פ״ח הל׳ ח], [ח] [ועי׳ תו׳ לעיל ד״ה ואי], [ט] [משלי ד׳ ח], [י] [ילקוט פורח], [יא] [ברכות מג:], [יב] [ילקוט פורח], [יג] [ע״ז כ״ט:], [יד] [ילקוט פורח].

תורה אור השלם

א. שלֹשָׁלָה וּתְרוֹמֲמֵךְ תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תַחְבְּקֶנָּה: משלי ד ח

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ לא שנא ששה (ולפ״ז מ״מ ונ״ב ר״ש גורס וה״ו: (ב) שם מתוך דגן ובהתניא ומקנין לעני ולנכרי ולהיכב: (ג) רש״י ד״ה סלקא גם ס״ל ותמ״ב ומיהו ב׳ בוצין בעין דלעת מקומי וכו׳ מקטנותו ואיתא בנגמ׳: (ד) ד״ה ומיהו ומכ״ז שהיה קונה. ני׳ נ״ב שהיה גורס בנגמ׳ שהיה רוב לו קמ״ל שאל מלך אל שלח לומו וכ״ל בהגיה בכ״ה ס״ל: (ה) תוס׳ ד״ה ולית וכו׳ כלומר קטן סורח דמברכין (ו) בא״ד אמר ר׳ יוסי כמה ומזמן לכנ״ח.

גליון הש״ס

גמ׳ אבי ורבא בר׳. נכפ״ע תני׳ וכ״כ בר׳ חנן: רש״י ד״ה עד שיאכל בר׳ הוהו אפי׳ בדיהבו בר׳. וק״ל הא אמרי׳ בחיבבו בר׳ ומ״ל דלא מקבל מרות. ולפ״ז מקבל מרותם. עפ״ז מכ״מ דגן שוב טוב׳ אלמים עושה לפם (תפוי׳ ועי״ש). לגרמיה הוא דעבד. יתיר מזו מדבר ואין מלכה מעותו (שבת קיח:).

מוסף רש״י

בוצין. קלח קטנים, כלומר כשהיו קטנים ניכרת אם נגללת לצפה (ערכין ב:). **רובא דמינכר.** רוב הגלגל לעניים (ע״ז ל:). **אמר לה.** למלכתא, קא משתע דלא מקבל מרות. ולפ״ז מקבלי מרותם, משלן מכירין דגן שוב טוב׳ אלמים עושה לפם (תפוי׳ ועי״ש). **לגרמיה הוא דעבד.** יתיר מזו מדבר ואין מלכה מעותו (שבת קיח:).

מוסף תוספות

א. [ד]ר״ב נחמן לא אתי שפיר לא אקשה קמיה ולא אתי שיורש למי שמברכין אבל קטן ממש לא אמר רב נחמן, פורח הל׳ מעודם קלי. [ז]אבל לא בקטן מקומי הא דר״ע. אלא פרוזיטה דר׳ יוחנן הוא דדחיק, דאיהו סבר רבולה בחלפלים אלא מהול בבריחה ומצטרף לעשרה. תוס׳ ר״י שילמיון. ד. לעשרה בשם. ה. לעשרה שהחפלים משום דבר שבקדושה. ו. מדקאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו, ולא איירי בסניף לעשרה, אלמא סבר דאפילו אינו יודע עושין אותו סניף לעשרה, דכולה אינו אלא קטן ממש ולא רב הונא אותו מדרש התירו גם כאן, אע״ג דלא דמו אהדדי, דהתם לאו משום דעבד שבקדושה הוא. שם. ז. אם אותם אחד מהמשה חומשי תורה העשירין בגליון. שם. ח. [ש]לא היו בימי חכמים. שם. ט. ר׳ המאירי לעיל בפ׳ מי שמתו [כ:] אני אומרתי ואכלו ושבעת והם דקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה. רשב״ם.

מח: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

קטן שהגיע למיעוט לא מיקרי מחויב לדקדק למיימ ולא לתקנו אבל עליו אין שום חיוב ונקרא לפיכך מכל מקום כיון שאינו מן המובחר כיצד ממחל ואין מחכים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע למיעוט קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב לפיכך מדרבנן אם כן אינו

פוטר לא למיי ופ"ע פיסקא לחמך שאכל כזית אינו יכול להוציא לחמיי שאכלו כדי שביעה לא אמר לדקדק ופוטר לחומייתא אבל כשאכל גם לחמיים רק כזית פוטר לומס ולא היה להם ממיני לעוגדא דיעלי ומביאו וסב אכלו כדי שביעה ולפיכך כי קא מזמן לקא פטר להו שמעון אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה למלך לקטן שאינו בר מיצוה כל שכן שביעה לכלך כשאכל כזית דגן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה משמיה דרבא הלכתא אבל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב נחמן [א]משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן [ב]יהושע תקן להם ברכת הארץ [ג] כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא [ד]אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה: תנו רבנן [ה]סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב [ו]ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איבא ביניייהו דיעבד: [ז]תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר [ח]ואכלת ושבעת [א] וברכת [ב]זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת המזון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [ג]הר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר [ד]כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן [ה] רבי אומר [אינו צריך] ואכלת ושבעת וברכת [ו] זו ברכת הזן אבל ברכת המזון [ז]מגדלו לה' אתי נפקא לן ארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ת"ל [ח]ומעכו שטוח על הארץ זו מכסה של תורה: **ברית** ותורה. אין לריך להזכיר [ט] ברית ותורה ומיהו ומיהו ומנין דדי להזכיר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' דהיינו ברית ותורה [י] והגמרא לסימנא בעלמא נקטיה:

מגן

טבל שהמם אלא בציר ולא אכל שהמם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אבל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב נחמן [א]משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן [ב]יהושע תקן להם ברכת הארץ [ג] כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא [ד]אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה: תנו רבנן [ה]סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב [ו]ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איבא ביניייהו דיעבד: [ז]תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר [ח]ואכלת ושבעת [א] וברכת [ב]זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת המזון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [ג]הר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר [ד]כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן [ה] רבי אומר [אינו צריך] ואכלת ושבעת וברכת [ו] זו ברכת הזן אבל ברכת המזון [ז]מגדלו לה' אתי נפקא לן ארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [ח]כבאכם העיר

כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי שיאכל שאול דכתיב [ט]משכמו ומעלה גבוה מכל העם ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא [י]נימא ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר ר' שמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר [יא]על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר [יב]ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' ר"מ אומר [יג]מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל [יד]על כל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדה פורענות רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר [טו]טובה זו תורה וכן הוא אומר [טז]כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: תניא רבי אליעזר אומר [יז]כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר [יח]צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות

ירושלים עצמה קריה נחמה. סם. ה. פי' הא דתני אסור לתבוע צרכיו בשבת היינו שלא יתקן תפלות ויסדיר תחנות ויאמרם בשבת כדרך שהוא עושה בחול, אבל טופס תפלה שתקנו חכמים רקבעו להתפלל בכל יום מותר להתפלל אפי' בשבת. פ"ק דפאה קנט. ו. אצל חמדה טובה ורחבה. סם. ז. [ח]תרתי דימני למה לי. סם.

מוסף תוספות

א. ומיהו ברכת הלחם והיין שהם משבע שרוצין להנות ואסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה, הילכך אינו מוציא אלא א"כ צריך לה למברך, אבל קידוש וברכת מצה שאינן אלא מצות מוציא אע"פ שיצא. תוס' הרא"ש. ב. אבל להוציא אותן שאכלו מן התורה יכול להוציאם אפילו בלא אכילה. סם. ג. ולומר שאינו צריך להוכיר של שבת בפני עצמה כתפלה. רשב"ץ. ד. דברכת בונה

הגהות הב"ח

(ב) גב' ברכת מחיל בשעה שנכנסו: (ג) שם ה' מלכות אשר ביי"ר: (ד) רש"י ד"ה כדתניא מקוק סי' מלא כדרבי אלעזר ולא ברסיבון ברבי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב הס"ד: (ה) ד"ה אינו נתנה לקו"ר זה ס"ד ה' מ"ב ד"ה ואמ"ב מ"ב ברמב. ב"ב בתרא. ב"ב מנחי פלוגי הסם לתר תנא מוציא את בר נחום וכו' עיכו"ל ומכאן לפי' ד"ה ואינו ומכאן לפי' ד"ה ואכל מועד ולאחרך תנא את בר מני ואכל מועד תנא מוציא ואפילו בלא אכילה ומכאן לפי' ד"ה ואכל ומכאן ולפי' ד"ה ואכל מועד תנא את בר מני ואפילו בלא אכילה ומכאן לפי' מועד

לאתויי קטן פורח [התבאר בדף הקודם].

הלכה למעשה, קטן שיודע למי מברכים, מצטרף לזימון

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רב נחמן: קטן היודע למי מברכין, מזמנין עליו.

[גדר קטן היודע למי מברכים (מעשה באביי ורבא)]

אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה [היו יושבים בעודם קטנים לפני רבה],

אמר להו רבה: למי מברכין?

אמרי ליה [אמרו לו אביי ורבא] **לרחמנא** [לה'].

אמר להם רבה: ורחמנא היכא יתיב [וה' היכן יושב]?

רבא, אחוי לשמי טללא [הראה כלפי הגג].

אביי, נפק לברא אחוי כלפי שמיא [יצא לבחוץ, והראה כלפי השמים].

אמר להו רבה: תרווייכו רבנן הויתו [שתיכם תהיו תלמידי חכמים].

היינו דאמרי אינשי [זהו שאומרים אנשים:] **'בוצין, בוצין, מקטפיה ידיע'** [דלעת, דלעת, משרף האילן הוא ניכר, כלומר הדלעת ניכרת אם היא תגדל טוב, משעה שהפרי מתחיל לצאת ולצמוח משרף אילן], כך הילד מקטנותו ניכר איך הוא יגדל.

◆◆◆

תשעה אכלו לחם ואחד אכל ירק, מצטרפים לזימון

אמר רבי יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב: תשעה אכלו דגן, ואחד אכל ירק, מצטרפין לזימון עם הזכרת שם ה'.

הדין בשבעה אוכלי לחם, ושלשה אוכלי ירק

אמר רבי זירא: בעאי מיניה [שאלתי] **מרב יהודה, שמנה מהו, שבעה מהו,**

אמר לי רב יהודה: **לא שנא,** גם באופן זה אפשר לצרף את האוכלי ירק לזימון עשרה.

רבי זירא: ששה אוכלי לחם וארבעה ירק, אין מצטרפים

המשיך רבי זירא ואמר: **ששה, ודאי לא מיבעיא לי,** לא שאלתי על ששה וארבעה, כי היה פשוט לי שאין מצטרפים.

רבי ירמיה (חולק): ששה אוכלי לחם וארבעה אוכלי ירק, מצטרפים

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: **שפיר עבדת דלא איבעיא לך** [טוב שלא הסתפקת בששה וארבעה, כי בזה ודאי שהם מצטרפים לזימון עשרה], שהרי **התם** [שם, בשלשה

ושבעה] **טעמא מאי** [מה הטעם שהם מצטרפים לזימון עשרה] **משום דאיכא רובא** [משום שיש רוב אוכלי פת], **הכא נמי** [כאן גם, בששה וארבעה] **איכא רובא** [יש רוב אוכלי פת, ומצטרפים לזימון עשרה].

הטעם שלרבי זירא ששה וארבעה לא מצטרפים

ואיהו [והוא, רבי זירא] **סבר רובא דמינכר בעינן** [שצריך שבעה אוכלי דגן שזה רוב הניכר, וששה אינם רוב הניכר], ולכן אינם מצטרפים לזימון עשרה.

✦✦✦

שמעון בן שטח הוציא ידי חובה בברכת המזון אף שלא אכל לחם [מעשה אצל ינאי המלך]

ינאי מלכא ומלכתא [ינאי המלך, ואשתו המלכה] **כריכו ריפתא בהדי הדדי** [אכלו לחם יחד],

ומדקטל להו לרבנן [וכיון שינאי המלך הרג את כל החכמים (שהרג את חכמי ישראל כיון שבאו לפסלו מן הכהונה)] **לא הוה ליה איניש לברוכי להו** [לא היה להם אדם שיברך להם, ויוציא אותם בברכה],

אמר לה לדביתהו [ינאי המלך אמר לאשתו]: **מאן יהיב לן גברא דמברך לן** [מי יתן לנו אדם שיברך לנו].

אמרה ליה אשתו: **אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה** [תשבע לי שאם אני יביא לך אדם שלא תצער אותו].

אשתבע לה [ינאי המלך נשבע לה].

אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה [הלכה המלכה והביאה את שמעון בן שטח שהיה אחיה]

אותביה בין דידיה לדידה [הושיב ינאי המלך את שמעון בן שטח בינו לבין המלכה].

אמר ליה [ינאי המלך אמר לשמעון בן שטח:] **חזית כמה יקרא עבדינא לך** [תראה כמה כבוד אני עושה לך].

אמר ליה [שמעון בן שטח אמר לינאי המלך:] **לאו את קא מוקרת לי** [לא אתה מכבד אותי], **אלא אורייתא היא דמוקרא ליה** [אלא התורה היא זאת שמכבדת אותי], **דכתיב 'סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה'.**

אמר לה [ינאי המלך אמר לאשתו:] **קא חזית דלא מקבל מרות** [את רואה שהוא לא מקבל מרות].

יהבו ליה כסא לברוכי [נתנו לו, לשמעון בן שטח, כוס לברך ברכת המזון].

אמר שמעון בן שטח, **היכי אבריך** [כיצד אברך], וכי אומר **'ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו',** והרי אני לא אכלתי, ואיני יכול לומר 'ברוך שאכלנו משלו'.

כדי שהוא [שמעון בן שטח] יוכל לומר 'ברוך שאכלנו', **שתייה להההוא כסא** [שתה שמעון בן שטח את הכוס שנתנו לו], ואזי **יהבו ליה כסא אחרינא** [נתנו לו כוס אחרת בשביל ברכת המזון] **ובריך** [ובירך, והוציאם ידי חובה].

רבי אבא: מי שלא אכל לחם, אינו מוציא ידי חובה בברכת המזון [ושמעון בן שטח היא דעת יחיד בזה]

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, (אמר רבי יוחנן): שמעון בן שטח דעבד [מה שהוא עשה, שהוציא את המלך והמלכה בברכת המזון אף שלא אכל עמהם אלא רק שתה כוס אחד], **לגרמיה הוא דעבד** [לשיטת עצמו הוא עשה, ואין מודים לו בזה],

דהכי [שהרי כך] **אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן.**

שאלה: בברייתא מבואר שגם מי שלא אכל עמהם פת מצטרף עמהם

מיתיבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: עלה והסיב עמהם, אפילו לא טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת, מצטרף.

תשובה: אמנם גם מי שלא אכל פת, מצטרף לזימון. אך אינו יכול להוציא ידי חובה עד שיאכל פת

עונה הגמרא: **אצטרופי מצטרף,** אף אם לא אכל לחם. **אבל להוציא את הרבים ידי חובתן,** אינו מוציא **עד שיאכל כזית דגן.**

[ברייתא שמבואר בה כתירוץ זה:] **איתמר נמי, אמר רב חנא בר יהודה, משמיה דרבא: אפילו לא** [עמוד ב] **טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת, מצטרף** לזימון.

ולהוציא את הרבים ידי חובתם, אינו מוציא, עד שיאכל כזית דגן.

[הלכה למעשה כדעה זו:] **אמר רב חנא בר יהודה, משמיה דרבא: הלכתא, אכל עלה ירק, ושתה כוס של יין, מצטרף** לזימון. אבל **להוציא** ידי חובה בברכת המזון, **אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן.**

◆◆◆

מי תיקן את הברכות בברכת המזון

[משה תיקן ברכה ראשונה:] **אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן, בשעה שירד להם מן.**

[יהושע תיקן ברכה שניה:] **יהושע תקן להם ברכת הארץ, כיון שנכנסו לארץ.**

[דוד ושלמה תיקנו ברכה שלישית:] **דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן 'על ישראל עמך ועל ירושלים עירך'. ושלמה תקן 'על הבית הגדול והקדוש'**

[ביבנה תיקנו ברכה רביעית:] **הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי ביתר.**

דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, תקנו ביבנה 'הטוב והמטיב', 'הטוב' שלא הסריחו, 'והמטיב' שניתנו לקבורה.

◆◆◆

דעה א' הזכרת שבת בברכה שלישית בברכת המזון

תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא:

ברכה ראשונה, ברכת הזן.

שניה, ברכת הארץ.

שלישית, בונה ירושלים.

רביעית, הטוב והמטיב.

ובשבת, מתחיל בנחמה, ומסיים בנחמה, כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת, אלא מתחיל ומסיים בנחמה, [שתפילה על 'בנין ירושלים' נקראת נחמה, בין אם אומר 'רחם נא על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', או שאומר 'נחמנו ה' אלוקינו בירושלים עירך', **ואומר קדושת היום** [נוסח רצה והחליצנו] **באמצע.**

דעה ב' הזכרת שבת או בברכה שניה או בברכה שלישית או בברכה רביעית

רבי אליעזר אומר: רצה לאומרה [את נוסח קדושת היום] **בנחמה, אומרה.**

רצה לאומרה **בברכת הארץ, אומרה.**

רצה לאומרה **בברכה שתקנו חכמים ביבנה** [בהטוב והמטיב] **אומרה.**

דעה ג' הזכרת שבת רק בברכה שלישית

וחכמים אומרים: אינו אומרה אלא בנחמה בלבד.

מבררת הגמרא: **חכמים, היינו תנא קמא.**

מבארת הגמרא: **איכא בינייהו דיעבד,** אם לא הזכיר שבת בבונה ירושלים אלא בברכה אחרת, לתנא קמא אין צריך לחזור. ולחכמים צריך לחזור.

◆◆◆

תנו רבנן, מנין לברכת המזון מן התורה?

דעה א למקור הברכות בברכת המזון, ברכת הזימון, וברכה ראשונה

שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת', זו ברכת הזן.

'את ה' אלהיך', זו ברכת הזמון.

'על הארץ', זו ברכת הארץ.

'הטובה', זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר 'ההר הטוב הזה והלבנון'.

'אשר נתן לך', זו הטוב והמטיב [שגם ברכה זו מהתורה].

[מקור לברכה ראשונה:] **אין לי אלא לאחריו. לפניו מנין?**

אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך [מצוה לברך ולהודות על שבעו], **כשהוא רעב,** והוא בא להפיק את רעבונו על ידי ברייתו של הקדוש ברוך הוא **לא כל שכן,** שזה צריך לברך להקדוש ברוך הוא יותר.

דעה א למקור הברכות בברכת המזון, ברכת הזימון, וברכה ראשונה

רבי אומר: [אינו צריך] לקל וחומר כמקור לברכה ראשונה, אלא דורשים זאת מהפסוק:

'ואכלת ושבעת וברכת', זו ברכת הזן.

אבל ברכת הזמון מ'גדלו לה' אתי' נפקא.

'על הארץ', זו ברכת הארץ.

'הטובה', זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר 'ההר הטוב הזה והלבנון'.

הטוב והמטיב, ביבנה תקנוה [ואין לה מקור מהתורה].

[מקור לברכה ראשונה:] **אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין?**

תלמוד לומר 'אשר נתן לך', משנתן לך.

דעה ג' למקור ברכה ראשונה

רבי יצחק אומר: אינו צריך לקל וחומר זה כמקור לברכה ראשונה, אלא **הרי הוא אומר 'וברך את לחמך ואת מימיך', אל תקרי 'וברך'** [בלשון סיפור דברים, שפירושו שה' בירך את הלחם שלך], **אלא 'וברך'** [בלשון הוראה וציווי: תברך על לחמך], **ואימתי קרוי לחם, קודם שיאכלנו.**

דעה ד' למקור ברכה ראשונה

רבי נתן אומר: אינו צריך [למקור זה לברכה ראשונה], אלא **הרי הוא אומר** שאמרו הנערות לשאול ולנערו, כאשר שאול בא אל שמואל שימשח אותו למלך: **'כבאכם העיר, כן תמצאון אותו** [את שמואל הנביא], **בטרם יעלה הבמתה לאכול, כי לא יאכל העם עד באו, כי הוא יברך הזבח, אחרי כן יאכלו הקרואים',** לימדך שצריך לברך לפני אכילה, ועל אכילת קרבן הוא אומר 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח'.

[הטעם שהנערות ענו לשאול ולנערו באריכות דברים:]

וכל כך למה היו מאריכות בדבריהן:

[טעם א':] **לפי שהנשים דברניות הן.**

[טעם ב':] **ושמואל אמר: כדי להסתכל ביפיו של שאול, דכתיב** על שאול **'משכמו ומעלה, גבוה מכל העם'.**

[טעם ג':] **ורבי יוחנן אמר: לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלא נימא,** לפי ששמואל היה אז מנהיג את ישראל, ושאול בא אל שמואל שימשח אותו למלך, וזמנו של שאול למלוך עדיין לא הגיע, ואורך דיבורי הנערות עיכב את המלכת שאול עד שבא הזמן המדוייק של סיום 'שררת' שמואל, ותחילת זמנו של שאול.

◆◆◆

ואין לי אלא ברכת המזון. ברכת התורה מנין?

מקור א' לברכת התורה

אמר רבי ישמעאל: קל וחומר, על חיי שעה, מברך. על חיי עולם הבא, לא כל שכן.

מקור ב' לברכת התורה

רבי חייא בר נחמני, תלמידו של רבי ישמעאל, אומר משום רבי ישמעאל: אינו צריך ללמוד ברכות התורה מקל וחומר, אלא **הרי הוא אומר** 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקך **על הארץ הטובה אשר נתן לך'. ולהלן הוא אומר 'ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה', וגו'.** הרי שבשני הפסוקים נאמר לשון 'נתינה', שיש להודות לה' על אשר נתן, והרי נתן לנו את התורה, ויש להודות עליה.

[דעה אחרת בדרשת פסוק זה:] **רבי מאיר אומר: מנין שכשם שמברך על הטובה, כך מברך על הרעה? תלמוד לומר 'אשר נתן לך ה' אלהיך', דיינך בכל דין שדנך, בין מדה טובה, ובין מדה פורענות.**

מקור ג' לברכת התורה

רבי יהודה בן בתירה אומר: אינו צריך ללמוד ברכות התורה מקל וחומר, אלא **הרי הוא אומר 'טובה' 'הטובה',** [בפסוק נאמר על הארץ הטובה', ואפשר לדרוש מתיבת טובה] **טובה זו תורה, וכן הוא אומר 'כי לקח טוב נתתי לכם',** ומכאן לומדים שצריך לברך על התורה.

[וכן אפשר לדרוש מתוספת האות ה' שבתחילת תיבת 'הטובה':] **'הטובה'. זו בנין ירושלים, וכן הוא אומר 'ההר הטוב הזה והלבנון'.**

◆◆◆

הזכרת 'ארץ חמדה טובה', ו'מלכות בית דוד' מעכבים

תניא, רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים, **לא יצא ידי חובתו.**

הזכרת ברית מעכבת

נחום הזקן אומר: צריך שיזכור בה בברכת הארץ, **ברית,** שעל ידי ברית נתנה ארץ ישראל לאברהם, שבפרשת מילה כתוב 'ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך'.

הזכרת תורה מעכבת

רבי יוסי אומר: צריך שיזכור בה בברכת הארץ **תורה,** שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ, שנאמר 'למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ'.

פלימו אומר: צריך שיקדים ברית לתורה, כגון הנוסח שאנו אומרים: על בריתך שחתמת בבשרנו, ועל תורתך שלמדתנו,

שזו [התורה] **נתנה בשלש בריתות,** שהתורה ניתנה לישראל בסיני ובאהל מועד ונשנתה בהר גרזים, ובערבות מואב, ובכל מקום נכרתה בזה ברית בין ישראל לקב"ה. וזו [ברית מילה] ניתנה בשלש עשרה בריתות, שבפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו מוזכר י"ג פעמים ברית], ולכן צריך שיקדים ברית לתורה.

מסורת הש"ס

ג) [כך נגה ורא"ם (אה) וכתוב כך בכ"י ומקבילו בשמו לכתוב בשם רבי עמרם כתב כך רבינו יונה], ג) [בעל מו"ז], ג) [בילקוט ח"ב] ד) [ובפסחים קב: פוטום ת. ופוטמא] דמשמע שיש לנו שני מקומות שאסור ולא יפנה עמהן שיתפנה כ"כ תוס' מ"ק מ: ד"ה לפי וכו'], ה) [בעל יב. מ:], ו) [ע"י תו"ט מלכים ח"א פ"ח ד"ה ויהי אכשהגיע], ז) [בפסחים יח:], ח) בד"א בני נתן, ט) ס"ת לעיני, י) [ועי' תוס' בעל' מ: ד"ה אמר לעיני].

תורה אור השלם

ו. בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: תהלים קמז ב

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה ומ"ש אחת ומ"ש אחת היא ואין בזה הפקפקה. ב"ב ע"ל בפרקי"ב דף מו סוף ע"ב:

גליון הש"ס

גמ' והתניא ר' אומר אין תוכחתו בשתים. עי' פסחים דף קד ע"ב תוס' ד"ה ולית ליה לשמעה. שם אדבי"ת אר"י. הטוב והמטיב צריכה מלכות בית קב"ל. ק"ל הא לעיל פליגי הוא בן דוסתאי ורבנן ס"ע. [עי' רשב"ג: רש"י ד"ה ומ"ד אע"ג מלכות וכו'. ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא תתיסתה. עיין לעיל דף מו ע"ל מע. דטבול ומטמיע לפי לשמעה. ומתחבינן והא לשמעיה] ופס לית ליה מכר כנגיעים פ"ק ע"ש:

מוסף רש"י

שאין עושין מצות חבילות חבילות. שנאמר כמי שהיו עליו לשמאלו ומשמאל לימין מצאו (מושה ח:). לקדעיה. לשלמיה (ב"ק נה. ע"ש כב.).

מוסף תוספות

א. משמע שהיה סובר הטוב והמטיב דאורייתא ולכך היה תוהם בה והיה עושה אותה ברכה ארוכה, ומסתמא לא היה פותח בה בברוך, שאם היה סובר דרבנן למה היה לו להאריך בה. תוס' ר"י מלוניל. ב. לכל שסמיכה אינה פותחת ואינו מזכיר בה מלכות. רשב"ם. שאין להזכיר מלכות באמצע שום ברכה הסמוכה לחברתה. ש"ת מיימ"ק מ"ש סי' צט. ג. [ו]לא הויא צריכה מלכות. תוס' פ"ק ד"ס. ד. ברכה ראשונה של י"ח היאך לא תקנו בה מלכות. [ר"ל רכו']. מהרי"ו.

רבינו חננאל

ובירית מילה ניתנה ב"ג בריתות, וכולן מפורשות בפרשת ויהי אברם. רב אחא אמר צריך שיאמר בה הודאה תחילה וסוף, תחילה מפני שהוא לך ובסוף ועל כולם ר"י אלהינו אנו מודים לך. ואמר רבינו הגאון זצ"ל דלישנא דייקא כמותא דרבואהא רב אבא בשלש מקומות, חדא הא, אירך בהאשה שנפלה לי נכסים רב אבא אמר שאלתי את סמכוס, ובשבת (כה:) [פרק ר"ן] אליעזר אם לא הביא הכלי, רב אבא אמר הוצאה ואחד כך ילדה זה הוא ילוד בית שלמון לשמנה, וכל מי שלא אמר הודאה הרי זה מגונה. וכל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בריית ותורה והקדים בריית לתורה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וכל מי שלא אמר מלכות בית דויד בבונה ירושלים לא יצא. אסיקנא אין תוכחתן בשתים חדין [ס]מקדש תשבח דישראל וראשי חדשים. ומתחבינן והא תמטיען ארץ שמניאה מזון, כלומר אחת היא. וכן על הארץ ועל הפירות ארץ שמניאה פירות. ואפילו פותח רחם על ישראל עמך, חתים בבונה ירושלים. רב חיסדא עשה כרב (זירא) דלא הוה אמר לא ברית שאינה

מילה נפנה כי"ג בריתות. ו) בפרקא מילה שמעתא לגבראסא סס כתובים[ה]: **פתח ופוף.** פ) נוהג ה' שלהיו ועל כולם ה' שלהיו אנו מודים לך: **מ"ד לריכה מלכות קסבר דיכנו.** לגבי לא בריכה הסמוכה למבריכה היא שהיה מברכת התרן: **ומ"ד אינה לריכה מלכות קסבר דאורייתא היא.**

וזו נתנה בי"ג בריתות ר' ס)אבא אומר א)צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מא' וכל הפוחת מא' הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור ב)וכל שאינו אומר בריית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו מפיהו שייע ליה לר' אילעא דא"ר אילעא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר בר

אי בעי אביי ואי בעי לא אביי. וע"מ והא הוי ר"ש מיומי לגמ' להעמעות כהן במגילת מעגים וי"ל דס"ד מי בעי מכיל ומי בעי לא מכיל פת[ב] ותימה למתניתין בסוכה (פ"ב דף כ.) מי בעי מכיל ומי בעי לא מכיל מון מגילה הלהשוכה דליף ט"ז ע"ש ומצ המגמה[ג] וי"ל דס"ד שפיט בעביל לאכול בסוכה אם לא ירגה אבל בעביל יו"ט לאכול בסוכה אם לא ירגה אבל בעביל יו"ט מי בעביל סוכה ביו"ט מפרש ר"י דבמעבי מלוט אבל בעביל יו"ט מי בעביל סוכה ביו"ט לאכול בירך לאכול ולאכול בסוכה לאכול בירך לאכול ולאכול בסוכה סוכות[ד] (שם) ומיהו לומר דבין יהודה לנחמיה אפשר דלא נשתנו הלכות אלא בדבר שנהגו בימי נחמיה ולא בימי יהושע אבל בימי יהושע לא נהגו כלל ומיהו לומר דבין יהודה לנחמיה

וזו נתנה בשלש עשרה בריתות [התבאר בדף הקודם].

היכן מזכירים לשון 'הודאה' בברכה השניה של ברכת המזון

רבי אבא אומר: צריך שיאמר בה [בברכה השניה של ברכת המזון] **הודאה תחלה וסוף,** בתחילת הברכה אומר 'נודה ה' אלהינו'. **ובסיום הברכה אומר,** 'ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך'.

והפוחת, לא יפחות מאחת [מלהזכיר פעם אחת לשון 'הודאה' בברכה זו].

וכל הפוחת מאחת, הרי זה מגונה.

'מנחיל ארצות' אינו נוסח נכון בחתימת הברכה השניה

וכל החותם 'מנחיל ארצות' בברכת הארץ [שהיא הברכה השניה של ברכת המזון], הרי זה בור, משום ש'מנחיל ארצות' שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות, ואנו צריכים לברך על הנחלת ארץ ישראל במיוחד.

'מושיע את ישראל' אינו נוסח נכון בחתימת הברכה השלישית

ו'מושיע את ישראל' בבונה ירושלים [החותם בברכה השלישית של ברכת המזון 'מושיע את ישראל'], **הרי זה בור,** שעיקר הברכה היא בניית ירושלים.

'ברית' ו'תורה', בברכה השניה. ו'מלכות בית דוד', בברכה השלישית, מעכבים

וכל שאינו אומר ברית ותורה, בברכת הארץ.

ומלכות בית דוד, בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו.

[מאמר זה הוא סיוע לאמוראים שאמרו זאת:] **מסייע ליה לרבי אילעא. דאמר רבי אילעא, אמר רבי יעקב בר אחא, משום רבינו: כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו.**

◆◆◆

אמירת 'מלך העולם' בברכה הרביעית של ברכת המזון

פליגי בה, אבא יוסי בן דוסתאי, ורבנן.

חד אמר, 'הטוב והמטיב' [הברכה הרביעית של ברכת המזון], **צריכה מלכות** [צריך לומר בה 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, האל אבינו'].

וחד אמר, אינה צריכה מלכות [אלא אומר בה 'ברוך אתה ה' אלוקינו, האל אבינו'].

[ביאור המחלוקת:] **מאן דאמר, צריכה מלכות, קסבר** שברכה זו **דרבנן** היא, הלכך אינה נחשבת 'ברכה הסמוכה לחברתה', שאינה כהמשך לברכות של ברכת המזון, ולכן צריך לומר בה בפני עצמה 'מלכות'.

ומאן דאמר, אינה צריכה מלכות, קסבר שברכה זו **דאורייתא** היא, ומברכת הארץ היא, שהיא נלמדת ממה שנאמר בתורה 'על הארץ הטובה' 'אשר נתן לך', זה הטוב והמטיב, ואינה ברכה בפני עצמה להצריך בה 'מלכות'.

◆◆◆

חתימת הברכה השלישית של ברכת המזון. דעה א: 'ברוך אתה ה' מושיע ישראל'

תנו רבנן, מהו חותם בבנין ירושלים [בברכה השלישית של ברכת המזון, הברכה הפותחת ב'רחם על ישראל עמך ועל ירושלים עירך]?

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: 'ברוך אתה ה' **מושיע ישראל'.**

בירור: וכי אם חותם 'ברוך אתה ה' בונה ירושלים' אין זה נוסח טוב

מבררת הגמרא: מדברי רבי יוסי משמע, שאם חתם **'מושיע ישראל' אין** [כן, הרי זה חתימה טובה], ואם חתם ב**'בנין ירושלים' לא** [אינה זה חתימה טובה] ואי אפשר לומר כך, שהרי עיקר ברכת רחם נא היא על בנין ירושלים.

ביאור דעה א: אם חותם 'בונה ירושלים' הוא בודאי נוסח טוב. והחידוש הוא שגם אם חותם 'מושיע ישראל' הוא נוסח טוב

מבארת הגמרא: **אלא אימא** [תאמר ותבאר בדברי רבי יוסי], שבברכת 'רחם נא' אפשר לחתום **אף מושיע ישראל,** שעיקר החתימה הראויה לכתחילה היא בבנין ירושלים, ורבי יוסי חידש שאם חתם 'מושיע ישראל' ולא חתם בונה ירושלים יצא ידי חובה, שתשועת ישראל היא בנין ירושלים.

דעה ב: חותם 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'

רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא, פתח בחדא כשהתחיל בברכה לא אמר רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, אלא אמר אחד משניהם [או ישראל או ירושלים], **וסיים בתרתי** כשחתם, חתם בשתים 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'.

[רב חסדא שואל, הרי אין לחתום בשתי דברים]

אמר רב חסדא: גבורתא למחתם בתרתי [וכי זו גבורה ומעלה לחתום בשנים]? **והתניא רבי אומר: אין חותמין בשתים** שהרי זה דומה לעושה מצות חבילות חבילות.

[בירור בדין שאין חותמים בשתים, ובסופו יתבאר שלחתום 'מושיע ישראל ובונה ירושלים' הרי זה כחתימה בשתי דברים]

גופא, רבי אומר: אין חותמין בשתים.

איתיביה לוי לרבי והרי אומרים **'על הארץ ועל המזון'.**

ענה רבי: אין זה שני דברים, אלא דבר אחד, **ארץ דמפקא מזון** [שמודים על הארץ שמוציאה מזון].

שאל לוי: והרי אומרים: **על הארץ ועל הפירות,** הרי שחותמים בשניים.

ענה רבי: אין זה שני דברים, אלא דבר אחד, שמודים על **ארץ דמפקא** [שמוציאה] **פירות.**

שאל לוי: והרי אומרים: **מקדש ישראל והזמנים.**

ענה רבי: אין זה שני דברים, אלא דבר אחד, שאומרים ברוך אתה ה' מקדש **ישראל דקדשינהו לזמנים** [ה' מקדש את ישראל שהם מקדשים את הזמנים, שהרי הימים טובים תלויים בקידוש החודש בבית דין].

שאל לוי: והרי אומרים: **מקדש ישראל וראשי חדשים.**

ענה רבי: אין זה שני דברים, אלא דבר אחד, שאומרים ברוך אתה ה' מקדש **ישראל דקדשינהו לראשי חדשים.**

שאל לוי: והרי אומרים: **מקדש השבת וישראל והזמנים.** [שהם שתי ענינים, 'מקדש השבת', ועוד ענין 'מקדש ישראל והזמנים'. (ובזה אי אפשר לתרץ שהוא ענין אחד, שה' מקדש את ישראל שהם מקדשים את השבת, כי הרי שבת קדושה מעצמה ואינה תלויה בבית דין)].

אמר על כך רבי: **חוץ מזו,** אף שבכל מקום אין חותמים בשני דברים, בברכת מקדש השבת וישראל והזמנים חותמים בשתים.

מבררת הגמרא: **ומאי שנא** [מה שונה חתימה זו שחותמים בה בשנים]?

מבארת הגמרא: **הכא חדא היא** - כאן בברכת מקדש השבת וישראל והזמנים, אין זה חתימה בשני דברים, אלא הוא דבר אחד 'ברכת מקדש', שמברך להקדוש ברוך הוא שהוא מקדש את השבת ואת ישראל שמקדשים את הזמנים.

אבל **התם** [שם, לגבי חתימת הברכה השלישית בברכת המזון] **תרתי** [הרי זה שני דברים], **כל חדא וחדא באפי נפשה** [כל אחד ואחד הוא ענין בפני עצמו, שמושיע ישראל ובונה ירושלים, שני דברים נפרדים הם, ואין לחתום בשניהם בברכה אחת].

[הטעם שאין חותמים בשנים]

וטעמא מאי אין חותמין בשתים?

לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות.

דעה ג: נוסח חתימת הברכה השלישית תלוי בנוסח פתיחת הברכה

מאי הוי עלה?

אמר רב ששת: פתח ב'רחם על עמך ישראל', חותם ב'מושיע ישראל' שצריך חתימה מעין פתיחה.

ואם **פתח ב'רחם על ירושלים', חותם בבונה ירושלים.**

דעה ד: נוסח חתימת הברכה שלישית 'בונה ירושלים'

ורב נחמן אמר: אפילו פתח ברחם על ישראל, חותם בבונה ירושלים.

משום שנאמר 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס'.

אימתי בונה ירושלים ה', בזמן שנדחי ישראל יכנס, הרי שבניית ירושלים היא תשועת ישראל, ונמצא שחתימה בבניין ירושלים היא מעין הפתיחה 'רחם על ישראל'.

◆◆◆

רב חסדא לא אמר בברכת המזון 'ברית תורה ומלכות'. רב ששת [ורבי זירא] התפלאו על כך

אמר ליה רבי זירא לרב חסדא: ניתי מר ונתני [יבוא כבודו ונלמד].

אמר ליה רב חסדא: **ברכת מזונא לא גמרינא** [ברכת המזון עדיין לא למדתי], **ותנויי מתנינא** [ואשנה עמך משניות].

אמר ליה רבי זירא: **מאי האי** [מה הוא זה שאתה אומר שלא למדת ברכת המזון]?

אמר ליה רב חסדא: **דאקלעי לבי ריש גלותא** [נקלעתי לבית ראש הגולה], **ובריכי ברכת מזונא** [ובירכתי ברכת המזון], **וזקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא** [ורב ששת בפליאתו על כך, זקף עלי את צווארו כנחש (הזוקף את עצמו)], **ואמאי** [ועל מה הוא התפלא], **דלא אמרי** [על שלא אמרתי בברכת המזון] **לא ברית, ולא תורה, ולא מלכות.**

אמר לו רבי זירא: **ואמאי לא אמרת** [למה לא הזכרת דברים אלו בברכת המזון], מסתמא מפני שאתה סובר **כדרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב: לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא. ברית, לפי שאינה בנשים. תורה ומלכות, לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים.**

וסיים רבי זירא ואמר לרב חסדא בפליאה: **ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי** [ואתה עזבת את כל אלו התנאים והאמוראים, שכולם סוברים לומר ברית תורה ומלכות], **ועבדת כרב** [ועשית כרב].

◆◆◆

רבי יוחנן: בברכת הטוב והמטיב צריך לומר 'מלכות'

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: 'הטוב והמטיב' צריכה מלכות [שאומר בפתיחת הברכה: ברוך אתה ה' 'מלך העולם'].

בירור: מה החידוש, הרי רבי יוחנן אמר כבר במקום אחר, שכל ברכה שאין בה 'מלכות' אינה ברכה

מבררת הגמרא: **מאי קא משמע לן** [מה השמיע לנו רבי יוחנן], אם תאמר שהשמיע לנו את הדין ש**כל ברכה שאין בה מלכות - לא שמה ברכה, והא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא** [והרי רבי יוחנן כבר אמר דין זה פעם אחת]?

ביאור: רבי יוחנן אמר שבברכת הטוב והמטיב צריך לומר שתי פעמים 'מלכות', כיון שבברכה השלישית של ברכת המזון לא מזכירים 'מלכות'

אמר רבי זירא: רבי יוחנן בא **לומר, שצריכה** ברכת הטוב והמטיב **שתי מלכיות** [שפעמיים צריך להזכיר בברכה זו 'מלך'],

חדא דידה [פעם אחת שלה, כלומר לצורך הברכה עצמה], **וחדא דבונה ירושלים** [ופעם אחת של ברכת בונה ירושלים, שבברכת 'בונה ירושלים' לא מוזכר 'מלך' ומשלימים זאת בברכת 'הטוב והמטיב, כגון שיאמר בה: האל אבינו 'מלכנו'].

שאלה על הביאור: מאותו טעם שבברכה שניה לא מזכירים 'מלכות' [כיון שהיא ברכה שסמוכה לחברתה], בברכה שלישית גם לא מזכירים 'מלכות', ולא צריך להשלים זאת בברכת הטוב והמטיב

שואלת הגמרא: **אי הכי נבעי תלת** [אם כן נצטרך להזכיר בברכת הטוב והמטיב שלש פעמים 'מלך'], **חדא דידה** [אחת של עצמה, לצורך הברכה עצמה, ברכת הטוב והמטיב], **וחדא דבונה ירושלים** [ופעם אחת בשביל הברכה השלישית של ברכת המזון (מרחם נא עד בונה ירושלים), שלא מוזכר בה 'מלך'], **וחדא דברכת הארץ** [ופעם אחת של ברכה שניה של ברכת המזון (מנודה לך עד על הארץ ועל המזון) שגם בה לא מוזכר 'מלך'].

אלא, ברכת הארץ מאי טעמא לא [מדוע לא מזכירים בברכה זו 'מלך'] **משום דהויא לה** [שברכה זו היא] **ברכה הסמוכה לחברתה** [שהרי היא סמוכה לברכה הראשונה של ברכת המזון, שבה מוזכר 'מלך'], וה'מלך' שאומרים בברכה זו, שייך גם לברכה השניה, ולכן אין צריך להשלים זאת בברכת הטוב והמטיב.

ולפי זה בברכת **בונה ירושלים נמי לא תבעי** [גם לא צריך להזכיר 'מלך'] **דהויא לה** [שהרי ברכה זו היא גם] **ברכה הסמוכה לחברתה.**

יישוב דברי רבי יוחנן: בברכה שלישית צריך להזכיר 'מלכות' אף שהיא סמוכה לחברתה, שכיון שמזכירים בה 'מלכות בית דוד' היה צריך להזכיר 'מלכות שמים', וכיון שלא מזכירים משלימים זאת בהטוב והמטיב

עונה הגמרא: **הוא הדין דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא** [גם בברכה השלישית של ברכת המזון לא צריך להזכיר מלכות], שהרי היא ברכה הסמוכה לחברתה,

אלא איידי דאמר [אלא כיון שמזכיר בברכה זו] **'מלכות בית דוד', לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים** [אין זה דרך ארץ שלא מזכיר בברכה זו 'מלכות שמים'], לכן צריך להשלים זאת בהזכרת מלכות בהטוב והמטיב.

ביאור אחר בדברי רבי יוחנן: בהטוב והמטיב צריך להזכיר ג' פעמים 'מלכות', בשביל הברכה עצמה, בשביל ברכה שלישית, ובשביל ברכה שניה

רב פפא אמר: הכי קאמר, צריכה שתי מלכיות, לבר מדידה [חוץ משל עצמה, שמלבד שהברכה פותחת ב'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם', מזכירים בה פעמיים 'מלכות', כגון הנוסח שאנו אומרים: האל אבינו 'מלכנו' אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל 'המלך' הטוב והמטיב לכל].

◆◆◆

נוסח 'ברכה' למי ששכח 'רצה' בברכת המזון

יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל [רבי זירא ישב מאחורי רב גידל, שכך ישבו התלמידים זה מאחורי זה],

ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא [ורב גידל ישב ממול רב הונא (שרב הונא היה רבם של רב גידל ושל רבי זירא)]. **ויתיב וקאמר** [וישב רב גידל ואמר]:

טעה ולא הזכיר של שבת [בברכת המזון],

אומר: 'ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה, לאות ולברית, ברוך מקדש השבת.

אמר ליה [רב הונא לרב גידל:] **מאן אמרה?**

אמר לו רב גידל: רב, אמר מאמר זה.

נוסח 'ברכה' למי ששכח 'יעלה ויבוא' בברכת המזון ביום טוב

הדר יתיב [רב גידל] **וקאמר, טעה ולא הזכיר של יום טוב** בברכת המזון,

אומר: 'ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון, ברוך מקדש ישראל והזמנים'.

אמר ליה [רב הונא לרב גידל:] **מאן אמרה?**

אמר לו רב גידל: **רב** אמר מאמר זה.

נוסח 'ברכה' למי ששכח 'יעלה ויבוא' בראש חודש בברכת המזון

הדר יתיב רב גידל **וקאמר, טעה ולא הזכיר של ראש חודש** בברכת המזון,

אומר: 'ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון'.

ועל כך אמר רבי זירא: **ולא ידענא, אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה** [אינני יודע אם רב גידל אמר לומר בסיום הברכה 'לזכרון ולשמחה', כמו ביום טוב, או שאמר רק 'לזכרון'].

עוד הסתפק רבי זירא, **אי חתים בה אי לא חתים בה,** אם יש לחתום בברכה זו 'מקדש ישראל וראשי חדשים', או שבראש חודש לא חותם בברכה זו.

ועוד הסתפק רבי זירא, **אי דידיה אי דרביה** [אם רב גידל אמר זאת מעצמו, או ששמע מאמר זה גם מרב שהיה רבו].

'ברכה' זו להשלים הזכרות בברכת המזון אפשר לומר רק אם עדיין לא פתח בברכת 'הטוב והמטיב'

מספרת הגמרא: **גידל בר מניומי, הוה קאי קמיה דרב** [היה עומד לפני רב] **נחמן.**

טעה רב נחמן, ושכח להזכיר 'הזכרה' המעכבת בברכת המזון, כגון שלא אמר בשבת 'רצה'. [עמוד ב] **והדר לרישא** [ורב נחמן חזר לתחלת ברכת המזון].

אמר ליה גידל בר מניומי: **מאי טעמא עביד מר הכי?**

אמר ליה רב נחמן: **דאמר רבי שילא אמר רב, טעה** ולא הזכיר 'רצה' בשבת, או 'יעלה ויבוא' ביום טוב, **חוזר לראש.**

אמר לו גידל בר מניומי: **והא אמר רב הונא אמר רב, טעה אומר 'ברוך שנתן'.**

אמר ליה רב נחמן: **לאו איתמר עלה, אמר רב מנשיא בר תחליפא, אמר רב: לא שנו, אלא שלא פתח ב'הטוב והמטיב'. אבל פתח ב'הטוב והמטיב' חוזר לראש.**

◆◆◆

טעה ולא הזכיר ראש חודש בתפילה מחזירים אותו, בברכת המזון אין מחזירים אותו

אמר רב אידי בר אבין, אמר רב עמרם, אמר רב נחמן, אמר שמואל: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה, מחזירין אותו.

בברכת המזון, אין מחזירין אותו.

[שאלה, מה ההבדל בין תפילה לברכת המזון:]

אמר ליה רב אידי בר **אבין, לרב עמרם: מאי שנא תפלה** שמחזירין אותו, **ומאי שנא ברכת המזון** שאין מחזירין אותו?

[תשובה, בראש חודש האכילה היא רשות, וממילא הזכרתה בברכת המזון אינה מעכבת:]

אמר ליה רב עמרם: **אף לדידי קשיא לי** [היה קשה לי קושיא זו], **ושאילתיה לרב נחמן,**

ואמר לי רב נחמן, **מיניה דמר שמואל לא שמיע לי** [משמואל עצמו שאמר הלכה זו לא שמעתי את טעם הדבר], **אלא נחזי אנן** [נראה אנחנו ונתבונן בדבר זה], **תפלה דחובה היא, מחזירין אותו.**

אבל **ברכת מזונא** [ברכת המזון], שאינה חובה, **דאי בעי אכיל, אי בעי לא אכיל** [שאם הוא רוצה הוא אוכל, ואם אינו רוצה אינו אוכל], נמצא שאין חובה בראש חודש לאכול ולברך ברכת המזון 'של ראש חודש', וממילא 'הזכרה' כזו שאין מחויב בה, אינה מעכבת, ואם שכח לאומרה, **אין מחזירין אותו.**

[לפי זה בשבת שיש חובת סעודה, אם שכח 'רצה' צריך לחזור ולברך]

אמר לו רבי אידי בר אבין: **אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל** [שלא די אם לא אוכל. כלומר שיש חובת סעודה], **הכי נמי דאי טעי הדר** [גם כן הדין כן, שאם טעה ולא הזכיר 'רצה' או 'יעלה ויבוא' בברכת המזון, צריך לחזור ולברך].

אמר ליה רב עמרם: **אין** [כן, אכן כך הדין], **דאמר רבי שילא אמר רב: טעה** ולא הזכיר של שבת או של יום טוב בברכת המזון, **חוזר לראש.**

שואלת על כך הגמרא, **והא אמר רב הונא אמר רב: טעה, אומר ברוך שנתן.**

עונה הגמרא: **לאו איתמר עלה** [וכי לא נאמר על כך], **לא שנו** שיכול להשלים בברכת אשר נתן, **אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש** ואינו יכול להשלים בברכת אשר נתן.

◆ ◆ ◆

שנינו במשנה עד כמה מזמנין וכו' עד כזית, זו שיטת רבי מאיר. רבי יהודה אומר: עד כביצה.

שאלה, והרי בענין אחר ראינו להיפך ששיעור אכילה לרבי מאיר הוא כביצה, ולרבי יהודה כזית

שואלת הגמרא: **למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כזית, ורבי יהודה כביצה,**

והא איפכא שמעינן להו, דתנן: [ההולך לשחוט את פסחו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו,

אם יכול לחזור ולבער חמצו, יחזור ויבער. ואם אינו יכול לחזור, יבטל החמץ בליבו]. **וכן מי שיצא מירושלים, ונזכר שהיה בידו בשר קדש,** ובשר [קדשים קלים] שמוציאים אותו מירושלים נפסל, וצריך לשורפו, **אם עבר צופים** [המקום אחרון מחוץ לירושלים שעוד אפשר לראות ממנו את בית המקדש], **שורפו במקומו. ואם לאו** [אם לא עבר את 'צופים'], **חוזר ושורפו לפני הבירה** [מקום בהר הבית ששורפין בו פסולי קדשים קלים] **מעצי המערכה.**

עד כמה הם חוזרים [כמה השיעור של החמץ או של הבשר קדשים, שריך לחזור בשביל לשורפו], **רבי מאיר אומר: זה וזה** [חמץ ובשר קודש] **בכביצה.**

ורבי יהודה אומר: זה וזה בכזית.

תשובת רבי יוחנן: מוחלפת השיטה

אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה - יש להחליף את שמות רבי מאיר ורבי יהודה, כדי שדבריהם לא יסתרו זה את זה.

תשובת אביי: נידון שיעור ברכת הזימון ונידון חזרה לשרוף פסח וקדשים אינם קשורים זה לזה

אביי אמר: לעולם לא תיפוך, ואין סתירה בדעת רבי מאיר ורבי יהודה, היות והנידון במשנתינו, והנידון לגבי שיעור חזרה לשרוף פסח או קדשים תלויים בענינים שונים.

[ביאור נידון המחלוקת בשיעור זימון:] **הכא** [כאן, במשנתינו] **בקראי פליגי** [נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה באופן הלימוד מהפסוק]:

רבי מאיר סבר: 'ואכלת' זו אכילה. 'ושבעת' זו שתיה, ואכילה בכזית.

ורבי יהודה סבר: 'ואכלת ושבעת', אכילה שיש בה שביעה. ואיזו זו כביצה.

[ביאור נידון המחלוקת בשיעור חזרה לשרוף פסח או קדשים:] **התם** [שם, לענין חזרה] **בסברא פליגי.**

רבי מאיר סבר: חזרתו כטומאתו [כשיעור טומאת אוכלים, שדבר שחשוב לענין טומאה, חשוב גם לענין חזרה כדי לשורפו], **מה טומאתו בכביצה, אף חזרתו בכביצה.**

ורבי יהודה סבר: חזרתו כאיסורו. מה איסורו בכזית [שיעור חיוב על אכילת חמץ, או על אכילת קדשים קלים שיצאו מירושלים, הוא בכזית], **אף חזרתו בכזית.**

משנה

נוסח זימון בשלשה אנשים [עד עשרה]

כיצד מזמנין?

בשלשה אומר: 'נברך שאכלנו משלו'.

בשלשה והוא [כשיש ארבעה אנשים, הוא ועוד שלשה] **אומר** הוא לשלשה: **'ברכו** שאכלנו משלו'. שהרי בלעדיו יש 'זימון שלשה'.

נוסח זימון בעשרה אנשים

בעשרה, אומר: 'נברך אלהינו'.

בעשרה והוא [כשיש אחד עשרה אנשים, הוא ועוד עשרה], **אומר** הוא לעשרה: **'ברכו',** שהרי בלעדיו יש 'זימון עשרה'.

נוסח זימון במאה אנשים ומעלה, לדעת תנא קמא, הנוסח הוא כמו בעשרה

אחד עשרה אנשים, **ואחד עשרה רבוא** [מאה אלף אנשים], אומרים אותו נוסח כמו עשרה אנשים, (שרק בין שלשה לעשרה יש הבדל שבשלשה עדיין אין יכולים להזכיר את ה' בנוסח הזימון. וכשיש עשרה יכולים להזכיר את ה' בנוסח הזימון).

נוסח זימון במאה אנשים ומעלה, לדעת רבי יוסי הגלילי, יש הבדל לפי כמות האנשים

במאה, הוא אומר: 'נברך ה' אלהינו'.

במאה והוא, אומר: 'ברכו'.

ובאלף, הוא אומר: 'נברך לה' אלהינו אלהי ישראל'.

באלף והוא, אומר: ברכו.

ברבוא אומר: 'נברך לה' אלהינו, אלהי ישראל, אלהי צבאות, יושב הכרובים, על המזון שאכלנו'.

ברבוא והוא, אומר: 'ברכו'.

כענין שהוא מברך, כך עונים אחריו: 'ברוך ה' אלהינו, אלהי ישראל, אלהי צבאות, יושב הכרובים, על המזון שאכלנו'.

כל זה הוא דעת **רבי יוסי הגלילי** שהיה **אומר: לפי רוב הקהל הם מברכים, שנאמר 'במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל'.**

[דעת תנא קמא, שאין הבדל בנוסח הזימון בעשרה ליותר מעשרה, היא דעת רבי עקיבא:]

אמר רבי עקיבא: מה מצינו בבית הכנסת, אחד מרובים, ואחד מועטים, אומר: 'ברכו את ה'', כך גם בזימון אין הבדל בנוסח בין עשרה אנשים למאה אלף אנשים.

[דעה החולקת בנוסח ברכו:]

רבי ישמעאל אומר, נוסח 'ברכו' שאומרים בבית הכנסת הוא: **'ברכו את ה' המבורך'.**

גמרא

נוסח הזימון הוא: 'נברך שאכלנו משלו'. ולא 'ברכו שאכלנו משלו'

אמר שמואל: לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל, אף על פי שבארבעה אנשים, רשאי לומר לשלשה 'ברכו שאכלנו משלו', טוב לו שיאמר 'נברך שאכלנו משלו', שהרי

אם אומר 'נברך' הרי הוא כולל גם את עצמו בכלל המברכים, אבל אם אומר 'ברכו' משמע שאומר רק לאחרים שהם יברכו.

שאלה: הרי במשנה כתוב שביותר משלשה אומרים 'ברכו'

שואלת על כך הגמרא מהמשנה: **תנן, בשלשה והוא** [כשיש ארבעה אנשים, הוא ועוד שלשה] **אומר** הוא לשלשה: **'ברכו',** הרי משמע שעדיף לומר 'ברכו', יותר מלומר 'נברך' [והמעלה בנוסח 'ברכו' שמבואר בזה שהם יותר רבים שמשבחים את ה', שהם שלשה וראויים מצד עצמם לזימון, ולכן אומר להם 'ברכו', שאתם רבים].

עונה הגמרא: **אימא**

חֲפֵץ בְּרָכוֹ. שפיר דמי ומיהו טוב לו להיות בכלל המברכים: **סְיֵיעְתָּא לְמִילְּתֵיהּ.** אם רצו לילך לשמי מהודות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן כשאין יש זימון כאן ואלן: **עַד שֶׁיְּבָרְכוּ.** כלומר וכן ז' וכן ח' לשמי מהודות וכן ט' לשמי מהודות או לשלשה עד שיברכו אבל אם היו שם יותר מהם ואם יתלוו לו יהיה שם הזכות הרבה ואם יתלוו לו יהיה שם הזכות פחות אין מתלוין אלא

נ: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

שחלקוה אחין או שותפין **מהורה.** תימה לתמר בפוסה (פ"ק דף מז.) מפני מעמאת מהנים כגון מרוסה ושמי כרעים. ולי נראה דהסם מיירי כשיכול להמיזה כשהר מהמלה ולהקנה שהכהקנה בעין והליון יכול להמיזה. ול"ת מאחי לי פרין הכא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מיניייהו אמר רבא מנא אמינא לה [ו]דתנן [ז]מטה שנגנבה חציה או שאברה חציה או שהלקוה אחין או שותפין טהורה החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה ה"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מיניייהו: ב' חבורות וכו': תנא [ח]אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין [ט]עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"ש הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין [א] ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"ש הגפן [י]ואין נוטלין הימנו לידים כמאן אזלא הא [כ]דאמר שמואל [ל]עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא [מ]מודים חכמים לר"א [נ]בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא [ס]חזי לקורייתי ת"ר [ע]ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתגא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך [פ]אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא [צ]הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים ת"ר [ק]ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק [ר]הא דתניא בולען במשקין [ש]והא דתניא פולטן במידי דלא ממאים והא דתניא מסלקן במידי דממאים במידי

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מיניייהו אמר רבא מנא אמינא לה [ו]דתנן [ז]מטה שנגנבה חציה או שאברה חציה או שהלקוה אחין או שותפין טהורה החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה ה"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מיניייהו: ב' חבורות וכו': תנא [ח]אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין [ט]עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"ש הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין [א] ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"ש הגפן [י]ואין נוטלין הימנו לידים כמאן אזלא הא [כ]דאמר שמואל [ל]עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא [מ]מודים חכמים לר"א [נ]בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא [ס]חזי לקורייתי ת"ר [ע]ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתגא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך [פ]אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא [צ]הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים ת"ר [ק]ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק [ר]הא דתניא בולען במשקין [ש]והא דתניא פולטן במידי דלא ממאים והא דתניא מסלקן במידי דממאים במידי

שמש מצרפן לזמון. וה"ה בשני שלשה **במים**[ח] ובני מהם שנתערבו ומשמשין מזו לזו מטהרין[ב] וכן מימת בירוחלמי ובלבד שימעטו ברכת המזון [מחל] מפוס מהוס לפיקח מפני מה המברך והם ניקנו מפני מה [מחל] מפוס מהוס לפיקח להפילין בגיים אחד לפ מפוס ומשמשין מזו לזו מטהרין[ב] וכן מימת בירוחלמי ובלבד שימעטו ברכת המזון מפי המברך: **בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים.** פירש"י כי לפ נתן לתוכו מים לפ הוי אלא כמי פירות ומכלן ממנו מפי פירות כאיין ונוטלין ממנו לידים. וקימ"ל כחכמים דאמרי יין בין ניתן לתוכו מים בין שלא ניתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. **הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת.** ואין הלכה כשמואל דהא מוקמי ליה כר' אליעזר ולא כרבנן, ובריייתא נמי פליג עליה, דתנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בפת אין מעבירין כוס מלא על גבי הפת שלא ישפוך עליה והתירה בה בזוזיה, ואין מניחין בשר חי ע"ג הפת, ואין סומכין את הקדירה בפת, ואין מזרזלין את הפת, קתני שאין סומכין את הקערה בפת. והיינו דלא כשמואל. [ולהבנן דאמרי כי בורא פרי העץ לפאי הזי. אמר ר' זירא לקורייתי. פירוש פורצנין[ע]. פ"ר ממשיכין יין בצנורות לפני החתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה וכו'. היכי שהיין לא אזיל לאבוד ותקליות אינם נמאסין. אמר רב יהודה שכח לברך והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן בתוך פיו לצד אחד ומברך. ובכה"נ תני חדא בולען ותני אידך פולטן ותני אידך מסלקן לצד אחד ומברך עליהן. ותרצינן הא דתני בולען במשקין דלאחת שנמצן הו לא צריכי כסיסה. ההילך דיעבד הוא ובולען ומברך עליהן. והא דתני מסלקן לתוך פיו לצד אחד, במידי דמימאים לאו אמרת בולען אם אינו צריכי כסיסה. ומשנזכר שלא בירך עליהן ובא לכוסס בלא ברכה מזיד הוא, ואי אמרת פולטן ומברך עליהן, הא לא חזו תו לעיילינהו לפומיה משום דמאיס. ההילך מסלקן לצד אחד בתוך פיו ומברך עליהן וכוסס ובולען. והא דתני פולטן במידי דלא ממאים כגון קליות ואגוזים, ההילך פולטן ומברך עליהן ואוכלן.

ב' חבורות וכו' תנא **אם** יש **שמש** ביניהם שמש מצרפן. פירוש, דאורחא דמילתא נקט מהניהן ב' חבורות שאוכלות בבית אחד, וה"ה אם אוכלין בב' בתים. ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים וכו', וחכמים אומרים יין ובין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. וקימ"ל כחכמים דאמרי יין בין ניתן לתוכו מים בין שלא ניתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. **הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת.** ואין הלכה כשמואל דהא מוקמי ליה כר' אליעזר ולא כרבנן, ובריייתא נמי פליג עליה, דתנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בפת אין מעבירין כוס מלא על גבי הפת שלא ישפוך עליה והתירה בה בזוזיה, ואין מניחין בשר חי ע"ג הפת, ואין סומכין את הקדירה בפת, ואין מזרזלין את הפת, קתני שאין סומכין את הקערה בפת. והיינו דלא כשמואל. [ולהבנן דאמרי כי בורא פרי העץ לפאי הזי. אמר ר' זירא לקורייתי. פירוש פורצנין[ע]. פ"ר ממשיכין יין בצנורות לפני החתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה וכו'. היכי שהיין לא אזיל לאבוד ותקליות אינם נמאסין. אמר רב יהודה שכח לברך והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן בתוך פיו לצד אחד ומברך. ובכה"נ תני חדא בולען ותני אידך פולטן ותני אידך מסלקן לצד אחד ומברך עליהן. ותרצינן הא דתני בולען במשקין דלאחת שנמצן הו לא צריכי כסיסה. ההילך דיעבד הוא ובולען ומברך עליהן. והא דתני מסלקן לתוך פיו לצד אחד, במידי דמימאים לאו אמרת בולען אם אינו צריכי כסיסה. ומשנזכר שלא בירך עליהן ובא לכוסס בלא ברכה מזיד הוא, ואי אמרת פולטן ומברך עליהן, הא לא חזו תו לעיילינהו לפומיה משום דמאיס. ההילך מסלקן לצד אחד בתוך פיו ומברך עליהן וכוסס ובולען. והא דתני פולטן במידי דלא ממאים כגון קליות ואגוזים, ההילך פולטן ומברך עליהן ואוכלן.

אין זורקין את האוכלים. כהני שלשה מודה שמואל אין מעבירין כוס מלא על הפת וגם אין מזרזלין את הפת ואין זורקין את האוכלים לא ממלק לא ממלק לא שמר אוכלין לפוד לזרוק במידי דממאים. **ולא** בימות הגשמים. פ"ע שבאוגוסט אין המוכל נמלא בתוכו מ"מ כשהן נופלים בעיבו ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק מעיב בפת מתניב לריך ליזהר שלא יזרקנה מלא בפת במקום נקי[ד]: מעיקרא

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך. תמוהה שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהני כגון מם היו מרובה ובשלר בכל תמוה ובשלר בכל מחת כדי זימון והפוסקים אלו היו לריכים לומר קודם שנמרו החבורות מת פעולתם: **לכל זומון עלייהו.** דהני כגון שנפלפלו אלו ועמהם לזימון מלמר כלי שנשבר וטיהר יכול למחילה. ול"ת מאחי לי פרין הכא דפלגוה פרח לה טומאה וכ"ע דשפיר מלמר כיון דפלגוה פרח לה טומאה אחין או שותפין טהורה החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה ה"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מיניייהו: ב' חבורות וכו': תנא [ח]אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין [ט]עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"ש הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין [א] ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"ש הגפן [י]ואין נוטלין הימנו לידים כמאן אזלא הא [כ]דאמר שמואל [ל]עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא [מ]מודים חכמים לר"א [נ]בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא [ס]חזי לקורייתי ת"ר [ע]ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתגא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך [פ]אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא [צ]הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים ת"ר [ק]ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק [ר]הא דתניא בולען במשקין [ש]והא דתניא פולטן במידי דלא ממאים והא דתניא מסלקן במידי דממאים במידי

ולא ממלק לא ממלק לא שמר אוכלין לפוד לזרוק במידי דממאים. תימה לתמר בפוסה (פ"ק דף מז.) מפני מעמאת מהנים כגון מרוסה ושמי כרעים. ולי נראה דהסם מיירי כשיכול להמיזה כשהר מהמלה ולהקנה שהכהקנה בעין והליון יכול להמיזה. ול"ת מאחי לי פרין הכא דפלגוה פרח לה טומאה וכ"ע דשפיר מלמר כיון דפלגוה פרח לה טומאה אחין או שותפין טהורה החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין למפרע לא אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה ה"נ כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מיניייהו: ב' חבורות וכו': תנא [ח]אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: אין מברכין על היין: ת"ר יין [ט]עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו ב"ש הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין [א] ממנו לידים דברי ר"א וחכ"א בין כך ובין כך מברכין עליו ב"ש הגפן [י]ואין נוטלין הימנו לידים כמאן אזלא הא [כ]דאמר שמואל [ל]עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר א"ר יוסי ברבי חנינא [מ]מודים חכמים לר"א [נ]בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר ורבנן למאי חזי א"ר זירא [ס]חזי לקורייתי ת"ר [ע]ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתגא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא אין זורקין את האוכלין ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך [פ]אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא [צ]הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים ת"ר [ק]ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק [ר]הא דתניא בולען במשקין [ש]והא דתניא פולטן במידי דלא ממאים והא דתניא מסלקן במידי דממאים במידי

שמש מצרפן לזמון. וה"ה בשני שלשה **במים**[ח] ובני מהם שנתערבו ומשמשין מזו לזו מטהרין[ב] וכן מימת בירוחלמי ובלבד שימעטו ברכת המזון [מחל] מפוס מהוס לפיקח מפני מה המברך והם ניקנו מפני מה [מחל] מפוס מהוס לפיקח להפילין בגיים אחד לפ מפוס ומשמשין מזו לזו מטהרין[ב] וכן מימת בירוחלמי ובלבד שימעטו ברכת המזון מפי המברך: **בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים.** פירש"י כי לפ נתן לתוכו מים לפ הוי אלא כמי פירות ומכלן ממנו מפי פירות כאיין ונוטלין ממנו לידים. וקימ"ל כחכמים דאמרי יין בין ניתן לתוכו מים בין שלא ניתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. **הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת.** ואין הלכה כשמואל דהא מוקמי ליה כר' אליעזר ולא כרבנן, ובריייתא נמי פליג עליה, דתנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בפת אין מעבירין כוס מלא על גבי הפת שלא ישפוך עליה והתירה בה בזוזיה, ואין מניחין בשר חי ע"ג הפת, ואין סומכין את הקדירה בפת, ואין מזרזלין את הפת, קתני שאין סומכין את הקערה בפת. והיינו דלא כשמואל. [ולהבנן דאמרי כי בורא פרי העץ לפאי הזי. אמר ר' זירא לקורייתי. פירוש פורצנין[ע]. פ"ר ממשיכין יין בצנורות לפני החתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה וכו'. היכי שהיין לא אזיל לאבוד ותקליות אינם נמאסין. אמר רב יהודה שכח לברך והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן בתוך פיו לצד אחד ומברך. ובכה"נ תני חדא בולען ותני אידך פולטן ותני אידך מסלקן לצד אחד ומברך עליהן. ותרצינן הא דתני בולען במשקין דלאחת שנמצן הו לא צריכי כסיסה. ההילך דיעבד הוא ובולען ומברך עליהן. והא דתני מסלקן לתוך פיו לצד אחד, במידי דמימאים לאו אמרת בולען אם אינו צריכי כסיסה. ומשנזכר שלא בירך עליהן ובא לכוסס בלא ברכה מזיד הוא, ואי אמרת פולטן ומברך עליהן, הא לא חזו תו לעיילינהו לפומיה משום דמאיס. ההילך מסלקן לצד אחד בתוך פיו ומברך עליהן וכוסס ובולען. והא דתני פולטן במידי דלא ממאים כגון קליות ואגוזים, ההילך פולטן ומברך עליהן ואוכלן.

אין זורקין את האוכלים. כהני שלשה מודה שמואל אין מעבירין כוס מלא על הפת וגם אין מזרזלין את הפת ואין זורקין את האוכלים לא ממלק לא ממלק לא שמר אוכלין לפוד לזרוק במידי דממאים. **ולא** בימות הגשמים. פ"ע שבאוגוסט אין המוכל נמלא בתוכו מ"מ כשהן נופלים בעיבו ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק מעיב בפת מתניב לריך ליזהר שלא יזרקנה מלא בפת במקום נקי[ד]: מעיקרא

עה א מיי' פכ"א מהל' כלים הל' יב:

עו ב מיי' פ"ש מהלכות כלאים פסוק"ם מהל' ד:

עז ב מיי' פ"ש מהלכות מעה"ש ה"ב סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

עח ג ד ה ו מיי' פ"ז סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

עט ז מיי' פ"ז סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

פ ח מיי' פ"ז סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

פא ט מיי' פ"ח סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

פב י מיי' פ"ח סמ"ג עשין קלה טושע"ח סי' קפ:

רבינו חננאל

ב' חבורות וכו' תנא **אם** יש **שמש** ביניהם שמש מצרפן. פירוש, דאורחא דמילתא נקט מהניהן ב' חבורות שאוכלות בבית אחד, וה"ה אם אוכלין בב' בתים. ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים וכו', וחכמים אומרים יין ובין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. וקימ"ל כחכמים דאמרי יין בין ניתן לתוכו מים בין שלא ניתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. **הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת.** ואין הלכה כשמואל דהא מוקמי ליה כר' אליעזר ולא כרבנן, ובריייתא נמי פליג עליה, דתנו רבנן ארבעה דברים נאמרו בפת אין מעבירין כוס מלא על גבי הפת שלא ישפוך עליה והתירה בה בזוזיה, ואין מניחין בשר חי ע"ג הפת, ואין סומכין את הקדירה בפת, ואין מזרזלין את הפת, קתני שאין סומכין את הקערה בפת. והיינו דלא כשמואל. [ולהבנן דאמרי כי בורא פרי העץ לפאי הזי. אמר ר' זירא לקורייתי. פירוש פורצנין[ע]. פ"ר ממשיכין יין בצנורות לפני החתן ולפני כלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה וכו'. היכי שהיין לא אזיל לאבוד ותקליות אינם נמאסין. אמר רב יהודה שכח לברך והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן בתוך פיו לצד אחד ומברך. ובכה"נ תני חדא בולען ותני אידך פולטן ותני אידך מסלקן לצד אחד ומברך עליהן. ותרצינן הא דתני בולען במשקין דלאחת שנמצן הו לא צריכי כסיסה. ההילך דיעבד הוא ובולען ומברך עליהן. והא דתני מסלקן לתוך פיו לצד אחד, במידי דמימאים לאו אמרת בולען אם אינו צריכי כסיסה. ומשנזכר שלא בירך עליהן ובא לכוסס בלא ברכה מזיד הוא, ואי אמרת פולטן ומברך עליהן, הא לא חזו תו לעיילינהו לפומיה משום דמאיס. ההילך מסלקן לצד אחד בתוך פיו ומברך עליהן וכוסס ובולען. והא דתני פולטן במידי דלא ממאים כגון קליות ואגוזים, ההילך פולטן ומברך עליהן ואוכלן.

הגהות הב"ח

(ח) רש"י ד"ה אבל אומזן ומזמן ומזמן ולא עוד כו': (ט) ד"ה עד שלא נתן כו': (י) ד"ה ואין נוטלין. ל"ג למיקך לקבר: (כ) תוס' ד"ה כמאן אזלא וכו' וה"ל וכו' כ' לפיעמי לקבר: (ל) בא"ד והלא כסיהים רבינו חננאל ספפק לגלו:

הגהות הגר"א

[א] בב' ונוטלין ממנו כו' ואין נוטלין. ל"ל למיקך לר"ש שבריא"ו (ובירוחלמי ריש פ"ק יין נזמן שהוא כמוס שהוא שמוש) ונוטלין ממנו לידים זומן שהוא מוצ עליו בפקו"ש ונוטלין ממנו לידים דבי ר"ש ותוס"ם אין כן מן מוצ ואין נוטלין ממנו לידים אמר ר' יוסי ברבי חנינא פי' פירות כאילו אין בהם אפילו מראה מים, ושמא יש לחלק, דמים שנשתנו מראיהם גרועי ממי פירות שנשתנה במראיהן ושם מתוספ"ק פ"ב אבל רבינו נתן טעם אחר ומתוספ"ק ול"ג הא מנא אמינא לה ומתוספ"ק פ"ב ול"ג ומ"ש ומ"ש ומ"ש

שמואל אמר, אף שבארבעה אנשים אפשר לומר 'ברכו שאכלנו משלו', טוב לומר 'נברך שאכלנו משלו', כדי לא להוציא את עצמו מכלל המברכים.

הגמרא שאלה על כך ממשנתינו שאמרה 'בשלשה והוא אומר ברכו', משמע שעדיף לומר 'ברכו' ולא 'נברך'.

תשובה: כונת המשנה שביותר משלשה, המזמן יכול לומר 'ברכו'. אך כודאי עדיף לומר 'נברך'

עונה הגמרא: כונת המשנה לומר, שכשיש ארבעה אנשים, אפשר לזמן **אף** בנוסח **'ברכו** שאכלנו משלו'. **ומכל מקום נברך עדיף,** יותר טוב לומר 'נברך שאכלנו משלו', ולא להוציא את עצמו מכלל המברכים.

[ראיה שעדיף לומר 'נברך' ולא 'ברכו':]

דאמר רב אדא בר אהבה, אמרי בי רב: תנינא, ששה נחלקין [לשתי חבורות של שלשה], **עד עשרה.**

[ביאור הראיה:] **אי אמרת בשלמא** [הענין מובן ומבואר אם נאמר] ש**'נברך' עדיף, משום הכי** ששה **נחלקין** לשתי חבורות של שלש, אף שבששה יכול המזמן לומר 'ברכו', וכשמתחלקים לשתי חבורות של שלש, אין המזמן יכול לומר ברכו, אעפ"כ יכולים להתחלק, שהרי עדיף לומר 'נברך'.

אלא אי אמרת 'ברכו' עדיף, אמאי נחלקין, הרי כשהם מתחלקים לקבוצות של שלש, אין המזמן יכול לומר 'ברכו'.

אלא לאו שמע מינה [אלא, אין דרך לבאר זאת אלא אם נלמד מכך], ש**'נברך' עדיף,** ולכן ששה מותרים להתחלק. **שמע מינה.**

[ברייתא שמבואר בה שעדיף לומר 'נברך':] **תניא נמי הכי, בין שאמר 'ברכו** שאכלנו משלו', **בין שאמר 'נברך** שאכלנו משלו', **אין תופסין אותו על כך,** שאפשר לומר גם 'ברכו'.

והנקדנין [אנשים שמדייקים] **תופסין אותו על כך,** שעדיף לומר 'נברך' ולא 'ברכו' שמוציא בזה את עצמו מכלל המברכים.

✦✦✦

יש לומר 'ובטובו חיינו' ולא 'ומטובו חיינו', ש'מטובו' משמע רק בחלק מתוך טובו

[המשך הברייתא:] **ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא, אם לאו. כיצד? רבי אומר:** אם אומר בנוסח הזימון **'ובטובו** חיינו', **הרי זה תלמיד חכם.**

אבל אם אומר בנוסח הזימון **'ומטובו** חיינו' **הרי זה בור.** שממעט בתגמוליו של מקום, ש'מטובו חיינו', משמע, 'מטובו', בחלק מתוך הטוב שלו, בדבר מועט כדי חיים, ולא יותר.

[שאלה: הרי כתוב 'ומברכתך' ולא 'ובברכתך':] **אמר ליה אביי לרב דימי: והכתיב 'ומברכתך**

יברך (את) בית עבדך לעולם', ולא כתוב 'ובברכתך' הרי שבלשון 'מברכתך' אין חסרון שמשמע שמבקש רק על ברכה חלקית מתוך 'ברכתך'.

[תשובה: 'ומברכתך' הוא בקשה, שמבקשים מעט:] עונה הגמרא: **בשאלה שאני,** פסוק זה מדבר על בקשה ולא על שבח, שכאשר משבחים, צריך לשבח על הכל. אבל כשמבקשים צריך לבוא כעני בפתח, שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה, אלא רק 'מברכתך', בחלק מתוך הברכה.

[שאלה: גם בבקשה מצאנו שיש לבקש הרבה:] שואלת הגמרא: **בשאלה נמי** [בבקשה גם] **הכתיב 'הרחב פיך** [לשאול כל תאותך] **ואמלאהו',** הרי מפורש שגם בבקשה צריך לבקש הרבה, ולא לבקש רק 'מברכתך', חלק מתוך הברכה?

[תשובה: ברוחניות מבקשים הרבה:] עונה הגמרא: **ההוא** - פסוק זה 'הרחב פיך ואמלאהו', **בדברי תורה כתיב,** שבתורה ורוחניות צריך לבקש הרבה ובשפע. ומה שנאמר 'ומברכתך' הוא בבקשה גשמית שבה צריך לבקש כעני בפתח מעט מעט.

◆◆◆

יש לומר 'ובטובו חיינו' ולא 'ובטובו חיים'

תניא, רבי אומר: מי שאומר בנוסח הזימון 'נברך שאכלנו משלו ו**בטובו חיינו', הרי זה תלמיד חכם.**

אבל אם אומר 'ובטובו **חיים', הרי זה בור,** שמוציא את עצמו מן הכלל, שמשמע שאומר שבטובו אנשים אחרים 'חיים', ולא מזכיר גם את עצמו.

דעה החולקת: עדיף לומר 'ובטובו חיים'

נהרבלאי מתני איפכא, עדיף לומר 'ובטובו חיים', שבנוסח זה משמע שכולל את כל באי עולם, ואינו כמשבח רק 'ובטובו חיינו' שהוא המזמן והמברכים שעמו חיים בטובו של מקום, אלא 'ובטובו חיים', כלומר כל באי עולם.

[הכרעה להלכה, 'ובטובו חיינו':] מסיקה הגמרא להלכה: **ולית הלכתא כנהרבלאי,** אלא עדיף לומר 'ובטובו חיינו', שמכליל את עצמו בכלל כולם שחיים בטובו.

◆◆◆

יש לומר 'נברך שאכלנו משלו', ולא 'נברך למי שאכלנו משלו'

אמר רבי יוחנן: 'נברך שאכלנו משלו', הרי זה תלמיד חכם, שמשמע בזה שאומר 'נברך [את ה']', 'שאכלנו משלו', שהרי כולם אוכלים משל ה'.

אבל אם אומר 'נברך למי שאכלנו משלו', הרי זה בור, שכאשר מפרט ואומר 'למי' משמע, שצריך להסביר למי מברך, שזה מברך את זה, וזה מברך את זה, ואזי משמע שכונתו לברך את הבעל הבית, שיש הרבה בעלי בתים שנותנים אוכל, זה נותן לזה וזה נותן לחבירו, והמזמן אומר 'נברך', למי? למי שאכלנו משלו.

[שאלה: הרי אומרים 'למי שעשה ניסים':] **אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: והא**

אמרינן 'למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו', הרי שאין חשש בלשון 'למי', ולמה לגבי זימון אין לומר 'למי שאכלנו משלו'?

[תשובה: בהודאה על נס אי אפשר לטעות:] **אמר ליה** רב אשי: **התם מוכחא מילתא** [שם, כשמודה על נס, הדבר מוכח שמודה לה' ולא לאחר], שהרי **מאן עביד ניסי** [מי עושה ניסים], **קודשא בריך הוא** [הקדוש ברוך הוא, ואין במה לטעות, ואין זה כברכה על האוכל שאפשר לטעות שמודה לבעל הסעודה].

♦♦♦

יש לומר 'נברך שאכלנו משלו', משל ה', ולא 'על המזון שאכלנו' שמשמע שברך את בעה"ב

אמר רבי יוחנן: האומר בזימון **'ברוך שאכלנו משלו', הרי זה תלמיד חכם, שמשמע שמשבח את ה' שהמזון שלו.**

אבל אם אומר 'על המזון שאכלנו', הרי זה בור, שמשמע שמודה לבעל הבית, על המזון.

נוסח זה לומר 'משלו', הוא בזימון שלשה. אבל בזימון עשרה שמזכיר שם שמים אין מקום לטעות

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לא אמרן אלא בשלשה, דליכא שם שמים. אבל בעשרה דאיכא שם שמים [שהרי בעשרה מזכיר שם ה'] **מוכחא מילתא** [הדבר מוכח שמברך את ה', ואין צריך לומר 'שאכלנו משלו'].

כדתנן, כענין שהוא מברך, כך עונין אחריו, 'ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו', הרי שכשמזכיר את שם ה' לא צריך לומר 'שאכלנו משלו'.

♦♦♦

שנינו במשנה: בעשרה אומר 'נברך אלהינו'. **אחד, עשרה** אנשים, **ואחד, עשרה רבוא** [מאה אלף אנשים], אומרים אותו נוסח. (שרק בין שלשה לעשרה יש הבדל, שבשלשה עדיין אין יכולים להזכיר את ה' בנוסח הזימון. וכשיש עשרה יכולים להזכיר את ה' בנוסח הזימון).

בירור: בתחילת המשנה מבואר שאין הבדל בנוסח הזימון ביותר מעשרה. ובהמשך המשנה מבואר נוסחאות שונות לפי ריבוי הקהל

מבררת הגמרא: **הא גופא קשיא, אמרת** [בתחילת המשנה נאמר] **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו** [הרי מוכח שהם שווים], ובין בעשר ובין במאה אלף אנשים, אומרים אותו נוסח.

והדר קתני [ואחר כך המשנה אומרת] **במאה אומר** [נוסח אחר מבעשרה], **באלף אומר** [נוסח אחר] **ברבוא אומר** [נוסח אחר].

ביאור: החלק הראשון של המשנה הוא דעת רבי עקיבא, והחלק השני הוא דעת רבי יוסי הגלילי

מבארת הגמרא: **אמר רב יוסף, לא קשיא. הא** - מה שנאמר בהמשך המשנה שיש הבדל בנוסח לפי ריבוי הקהל הוא דעת **רבי יוסי הגלילי. הא** - מה שנאמר בתחילת המשנה שאין הבדל בנוסח לפי ריבוי הקהל, היא דעת **רבי עקיבא.**

דתנן, רבי יוסי הגלילי אומר: לפי רוב הקהל הם מברכין, שנאמר 'במקהלות ברכו אלהים'.

◆◆◆

שנינו במשנה: **אמר רבי עקיבא, מה מצינו בבית הכנסת וכו'** [אחד מרובים, ואחד מועטים, אומר: 'ברכו את ה', ואין משנים את הנוסח לפי רוב הקהל, כך גם בברכת הזימון אין משנים את הנוסח לפי רוב הקהל].

בירור: מה לומד רבי עקיבא מהפסוק שהביא רבי יוסי הגלילי

מבררת הגמרא: **ורבי עקיבא, האי קרא דרבי** [פסוק זה שממנו למד רבי] **יוסי הגלילי** שמשנים את הנוסח לפי רוב הקהל, שנאמר 'במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל', **מאי עביד ליה** [מה עושה רבי עקיבא עם פסוק זה]?

ביאור: רבי עקיבא לומד מפסוק זה שעוברים אמרו שירה על הים

מבארת הגמרא: **מיבעי ליה** [רבי עקיבא צריך פסוק זה] **לכדתניא: היה רבי מאיר אומר, מנין שאפילו עוברין שבמעי אמן, אמרו שירה על הים, שנאמר 'במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל',** וממה שנאמר 'במקהלות' לומדים שעוברים אמרו שירה, שזה שירה 'במקהלות' האם יחד עם עוברה.

מניין לומד רבי יוסי הגלילי דרשה זו שעוברים אמרו שירה על הים

שואלת הגמרא: **ואידך** [רבי יוסי הגלילי, שלומד מפסוק זה לדין זימון, מנין הוא לומד שעוברים במעי אמם אמרו שירה]?

עונה הגמרא: ממקור נפקא [רבי יוסי הגלילי לומד זאת מלשון 'מקור' שמוזכר בפסוק, ש'מקור' הוא רחם, והיינו שגם עוברים שהיו ברחם אימם אמרו שירה].

◆◆◆

רבא: הכרעת ההלכה כרבי עקיבא שאין הבדל בנוסח הזימון בין עשרה ליותר מעשרה

אמר רבא הלכה כרבי עקיבא בברכת המזון, דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא, אומרים אותו נוסח 'נברך אלהינו שאכלו משלו'.

רבינא: הלכה כרבי עקיבא, ואין צריך לחפש אחרי מאה אנשים לזימון

מספרת הגמרא: **רבינא ורב חמא בר בוזי, אקלעו לבי ריש גלותא.**

קם רב חמא, וקא מהדר אבי מאה [רב חמא חיפש שיהיו מאה מברכים, כדי שיוכלו להוסיף בנוסח הזימון, כפי הנוסח שאומרים במאה].

אמר ליה רבינא: לא צריכת, הכי אמר רבא: הלכה כרבי עקיבא, אין צורך להדר ולחפש אחר מאה איש, שהרי אין הבדל בין נוסח הזימון בין עשרה אנשים ליותר מעשרה, כדעת רבי עקיבא.

◆◆◆

אצל ריש הגולה היו הציבור מברכים בזימון שלשה שלשה

אמר רבא: כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא [כאשר היינו אוכלים לחם אצל ראש הגולה], **מברכינן שלשה שלשה** [כל שלשה ושלשה שגמרו את הסעודה היו מזמנים ומברכים בקול נמוך].

[מדוע לא בירכו בעשרה:] שואלת הגמרא: **וליברכו עשרה עשרה?**

עונה הגמרא: כיון שהמברכים צריכים לשמוע את המזמן, אם היו מזמנים בעשרה, היה צריך המזמן להגביה את קולו כדי שכולם ישמעו, ו **שמע ריש גלותא ואיקפד** שיחרה לו שעושים בפרהסיא חבורה נפרדת לעצמם.

[מדוע זימנו לעצמם:] שואלת הגמרא: **וניפקו בברכתא דריש גלותא** [שיצאו ידי חובה בברכת המזון ובזימון של ראש הגולה, ומדוע בכלל זימנו לעצמם]?

עונה הגמרא: **איידי דאוושו כולי עלמא לא שמעי** [בגלל שהיו שם אנשים מרובים, והיה שם קול מרוב העם, לא יכלו לשמוע את ברכת ראש הגולה, ולכן הוצרכו לזמן ולברך בקבוצות קטנות].

◆◆◆

זימון כשאחד מתוך השלשה בירך בלא זימון

אמר רבה תוספאה: הני שלשה דכרכי רפתא בהדי הדדי [שלשה אנשים שאכלו יחד], **וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה** [וקדם אחד מהם ובירך לעצמו ללא זימון].

אינון נפקין בזמון דידיה [הם יוצאים בזימון שלו], שלאחר שהוא בירך, הם מזמנים עמו, והוא עונה, והם יוצאים ידי חובת זימון.

אבל **איהו** [הוא] **לא נפיק בזמון דידהו** [לא יוצא ידי חובה בזימון שלהם], **לפי שאין זמון למפרע** [שכיון שבירך שוב אינו יכול לצאת ידי חובת זימון].

◆◆◆

שנינו במשנה, לדעת רבי עקיבא נוסח 'ברכו' שאומרים בבית הכנסת הוא: ברכו את ה'. **רבי ישמעאל אומר** שהנוסח הוא: 'ברכו את ה' המבורך'.

הכרעה לומר ברכו את ה' המבורך

רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר [נקלע לבית כנסת במקום שנקרא 'בי גיבר'], **קם קרא בספרא** [קם קרא בספר תורה], **ואמר: ברכו את ה'. ואשתיק, ולא אמר 'המבורך'.**

אוושו כולי עלמא [כשאמר זאת, נשמע שם קול ההמון שאמר לו לומר] **'ברכו את ה' המבורך'.**

אמר רבא לרפרם בר פפא: **פתיא אוכמא** [כלי חרס שחור], **בהדי פלוגתא למה לך** [בענין מחלוקת למה לך, מדוע אתה אומר נוסח ששנוי במחלוקת, ואינך אומר 'המבורך', שכולם מודים שיוצאים ידי חובה בנוסח זה [שגם רבי עקיבא מודה שיותר טוב לומר 'המבורך', אלא שסובר שאין צריך לומר 'המבורך'].

ועוד, מטענה נוספת היה לך לומר 'המבורך', **הא נהוג עלמא** שהרי העולם נוהג **כרבי ישמעאל** לומר 'ברוך ה' המבורך'.

משנה

החייבים בזימון אינם רשאים להתחלק באופן שיתבטלו מזימון

שלשה שאכלו כאחת, אינן רשאין ליחלק, שכיון שהם התחייבו בזימון, אינם רשאים להיבטל מחיובם.

וכן ארבעה, וכן חמשה, אין השלשה מזמנין, והיחיד יחלק מהם, שהוא גם חייב בזימון.

ששה נחלקין לשתי חבורות של שלשה, **עד עשרה.**

החייבים בזימון עם הזכרת השם אינם רשאים להתחלק באופן שיתבטלו מזימון עם הזכרת השם

ועשרה אין נחלקין, שהרי התחייבו לזמן בהזכרת השם. **עד** שיהיו **עשרים,** ואז יתחלקו אם ירצו לשתי חבורות של עשרה.

שתי חבורות שרואים זה את זה מצטרפים לזימון

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, הרי אלו מצטרפין לזמון. ואם לאו, אלו מזמנין לעצמן, ואלו מזמנין לעצמן.

ברכה על יין כשלא הוסיפו לתוכו מים

[דעת רבי אליעזר:] **אין מברכין על היין, עד שיתן לתוכו מים, דברי רבי אליעזר.**

[דעת חכמים:] **וחכמים אומרים: מברכין.**

גמרא

שואלת הגמרא: **מאי קא משמע לן, תנינא חדא זימנא, שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן.**

ביאור א': החידוש במשנה שאף אם עדיין לא התחילו לאכול, אינם רשאים להתחלק

עונה הגמרא: **הא קא משמע לן, כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל: שלשה שישבו לאכול כאחת, ועדיין לא אכלו, אינן רשאין ליחלק.**

ביאור ב': החידוש במשנה שאף שכל אחד אוכל מכיכרו, אינם רשאים להתחלק

לישנא אחרינא, אמר רבי אבא אמר שמואל: הכי קתני, שלשה שישבו לאכול כאחת, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו, אינן רשאין ליחלק.

ביאור ג': החידוש במשנה ששלשה אנשים שמגיעים משלשה חבורות, אינם רשאים להתחלק

אי נמי, כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא: שלשה אנשים, **שבאו משלש חבורות** שונות, **אינן רשאין ליחלק,** ואף ששלשה אנשים אלו, לא אכלו יחד.

אמר רב חסדא: והוא שבאו משלש חבורות, של שלשה בני אדם [שבכל חבורה היו שלשה אנשים, וכיון שעל כל חבורה בפני עצמה חל חובת זימון, כאשר עמד אחד מכל חבורה והצטרפו הם יחד לחבורה אחת, חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק, כיון שכבר הוקבעו, ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד, שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים].

[ג' מג' חבורות, מזמנים רק אם עדיין לא זימנו עליהם]

אמר רבא: [עמוד ב] **ולא אמרן** שהם חייבים לזמן **אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו** [שלא הקדימו חבורות אלו וזימנו עליהם במקומם], שלא מדובר שהפורשים מהחבורה, עמדו בחוץ וענו לזימון. [אלא חבורתם לא זימנה כלל, או שהיו ארבעה בכל חבורה. וכל חבורה זימנה בלא הפורשים. באופן זה, כיון שהפורשים לא ענו ולא הצטרפו לזימון, כאשר הם מתחברים זה עם זה, הרי הם חייבים בזימון, שחובת ה'זימון' מעולם לא פקעה מהם, שהרי הם לא זימנו].

אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו [אבל אם זימנו עליהם במקומם, שהפורשים שיצאו לחוץ קראו להם והם ענו בחוץ לזימון], **פרח זימון מינייהו** ['נפקע' מהם דין זימון, ואף שהם עדיין לא בירכו, אלא רק ענו לזימון ואמרו 'ברוך שאכלנו משלו', כיון שכבר זימנו עליהם, והם נפרדו ובטל מהם שם 'שלשה', אף אם הם חוזרים ומתחברים יחד, אינם יכולים לזמן].

[ראיה שדבר שהתפרק, כשחוזרים ומחברים אותו אינו חוזר למצבו הראשון:]

אמר רבא: מנא אמינא לה [מאיפה אמרתי ולמדתי דין זה, שאם חבורתם זימנו עליהם 'פקע' מהם דין זימון, ושוב אינו חוזר גם אם הם חוזרים ויושבים יחד], **דתנן, מטה שנגנבה חציה, או שאבדה חציה, או שחלקוה אחין או שותפין, טהורה,** שכיון שהיא 'חצי מטה' אין לה שם כלי, וטומאתה מתבטלת.

החזירוה, ושבו וחיברו את המיטה, הרי היא **מקבלת טומאה מכאן ולהבא,** שכעת היא כלי שלם.

ומשמע, **מכאן ולהבא אין** [כן, היא מקבלת טומאה]. אבל, **למפרע לא,** [ואין אומרים שכיון שהמיטה היתה בתחילה מחוברת, וכעת היא מחוברת, טומאתה חוזרת].

אלמא, כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה [הרי מוכח שכיון שנפקע ממנה הטומאה, שוב אינה חוזרת לטומאתה הראשונה אף שחוזרים ומחברים אותה],

הכא נמי, כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מינייהו [כאן גם, לגבי חבורה שהתפרקה, ופקע מהם שם שלשה בהפרדם, בזאת בטלה מהם האפשרות לזמן (ששלשה שזימנו עליהם כאשר הם נפרדים פקע מהם שם זימון), אף שכעת הם חוזרים ומתחברים, אינם חוזרים

לחיבורם הראשון להתחייב בזימון (אבל אם לא זימנו עליהם, גם כאשר הם נפרדים עדיין נשאר עליהם חובת זימון)].

◆◆◆

שנינו במשנה: שתי חבורות וכו' [שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, הרי אלו מצטרפין לזמון. ואם לאו, אלו מזמנין לעצמן, ואלו מזמנין לעצמן].

שמש מצרף שתי חבורות גם אם אינן רואים זה את זה

תנא, אם יש שמש ביניהם שמשמש לשתיהם, **שמש מצרפן,** אף על פי שאין אלו רואין את אלו, [כגון שיריעה פרוסה ביניהם].

◆◆◆

שנינו במשנה: אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: מברכין.

[דעת רבי אליעזר: א. יין בלא מים אין עליו שם יין (ואין ברכתו הגפן, ונוטלים ממנו ידים). ב. מותר להשתמש במאכלים לצורכו]

תנו רבנן, יין עד שלא נתן לתוכו מים, אין מברכין עליו 'בורא פרי הגפן', אלא 'בורא פרי העץ', לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתיה בלא מים, הלכך יין כזה עדיין לא השתנה למעלתו מהענבים, ולא זז מברכתו הראשונה, אלא ברכתו כענבים, בורא פרי העץ.

ונוטלין ממנו לידים, ששם מים עליו, שאין זה יין אלא מי פירות בעלמא. [ואין חשש להפסד אוכלין, שהרי משתמש בזה לצורכו].

אבל משנתן לתוכו [לתוך היין] **מים, מברכין עליו 'בורא פרי הגפן'. ואין נוטלין ממנו לידים,** שמשנתן לתוכו מים, שם יין עליו, ואין נוטלין אלא במים, **דברי רבי אליעזר.**

[דעת חכמים: א. יין בלא מים הוא יין. ב. אסור להשתמש במאכלים לצורכו]

וחכמים אומרים: בין כך ובין כך, מברכין עליו בורא פרי הגפן, ששם יין עליו גם לפני שנתן בו מים. **ואין נוטלין הימנו לידים.**

[דעת שמואל: מותר לאדם להשתמש בלחם לצרכיו. כדעת רבי אליעזר]

כמאן אזלא הא דאמר שמואל, עושה אדם כל צרכיו בפת?

כמאן? כרבי אליעזר, שאומר שנוטלים ידים מיין שלא נתנו בו מים, ואינו חושש להפסד אוכלים.

חכמים מודים שב'כוס בשל ברכה' מברכים רק על יין שנתנו לתוכו מים

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מודים חכמים לרבי אליעזר, בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים.

מאי טעמא?

אמר רב אושעיא: בעינן מצוה מן המובחר.

הטעם שלפי חכמים מברכים הגפן ביין שלא נתנו לתוכו מים

ורבנן, למאי חזי [למה הוא ראוי], מדוע מברכים על יין שלא נתנו לתוכו מים הגפן, והרי יין כזה אינו ראוי לשתיה?

אמר רבי זירא: חזי לקורייטי [יין זה ראוי למשקאות שונים שעושים מיין חי, כגון יין עם בשמים וכדומה].

◆◆◆

ארבעה דברים שאסור לעשותם מחמת ביזוי הפת

תנו רבנן, ארבעה דברים נאמרו בפת:

א. **אין מניחין בשר חי על הפת.**

ב. **ואין מעבירין כוס מלא על הפת,** שמא תישפך הכוס על הפת, ותהא הפת בזויה.

ג. **ואין זורקין את הפת.**

ד. **ואין סומכין את הקערה בפת.**

מעשה במר זוטרא שזרק מנה של בשר

אמימר ומר זוטרא ורב אשי, כרכו ריפתא בהדי הדדי [אכלו לחם ביחד], **אייתי לקמייהו תמרי ורמוני** [הביאו לפניהם תמרים ורימונים],

שקל [לקח] **מר זוטרא, פתק לקמיה דרב** [זרק לפני רב] **אשי דסתנא** [מנה של בשר מבושל]

[שאלת רב אשי (א) הרי אסור לזרוק אוכל]

אמר ליה רב אשי: **לא סבר לה מר להא דתניא** [וכי כבודו אינו סובר את מה ששנינו] **אין זורקין את האוכלין.**

[תשובת מר זוטרא (א) האיסור הוא רק בפת]

אמר לו מר זוטרא: **ההיא** - מה שנאמר לא לזרוק אוכל, **בפת תניא,** אבל מאכלים אחרים מותר לזרוק.

[שאלת רב אשי (ב) בברייתא מבואר שאסור לזרוק את כל המאכלים]

אמר לו רב אשי: **והתניא, כשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין את האוכלין.**

[תשובת מר זוטרא (ב) עפ"י ברייתא אחרת מבואר שמאכלים שאינם נמאסים, מותר לזורקם]

אמר ליה מר זוטרא: **והתניא** [והרי יש ברייתא שכתוב בה להיפך:] **אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין.** והרי זו סתירה בין הברייתות.

אלא לא קשיא, הא - מה שנאמר שאסור לזרוק את כל האוכלים, נאמר **במידי דממאיס** [בדבר שנהיה מאוס בזריקתו, שמתמעך בזריקה, כגון תאנים רכות, ותותים].

הא - מה שנאמר שאין איסור בזריקת שאר המאכלים [חוץ מפת], נאמר **במידי דלא ממאיס** [בדבר שלא נהיה מאוס בזריקתו, שאינו נמעך, כגון רמון ואגוז וכל דבר קשה].

ברייתא שמבואר בה כתירוץ זה

תנו רבנן, ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה, משום סימן טוב, ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בכלי שנמצא בסוף הצינור.

וזורקין לפניהם, קליות ואגוזים בימות החמה [שאין טיט בדרכים, ואינם נמאסים], **אבל לא בימות הגשמים,** שמחמת הטיט שבדרכים הם נמאסים.

אבל לא גלוסקאות, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, שהרי אף בימות החמה הם נמאסים בזריקתם.

◆◆◆

שכח והכניס אוכל לפה בלא ברכה, דעת רב יהודה

אמר רב יהודה: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, מסלקן לצד אחד, ומברך.

ג' ברייתות בעניין זה

[ברייתא א':] **תניא חדא: בולען** בלא ברכה.

[ברייתא ב':] **ותניא אידך: פולטן,** [ומברך, וחוזר ואוכלן.

[ברייתא ג' כדברי רב יהודה:] **ותניא אידך: מסלקן.**

ביאור הברייתות

לא קשיא, הא דתניא בולען, במשקין, שאי אפשר לסלקן לצד אחד ולברך, וכן אי אפשר לפולטם כיון שמפסידם בזה.

והא דתניא פולטן, במידי דלא ממאיס [בדבר שלא נמאס, ויכול לחזור ולאוכלו לאחר שמוציאו מפיו].

והא דתניא מסלקן, במידי דממאיס.

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ח
דף נא-נח

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון כח שבט תש"פ - עד שבת קודש פרשת תרומה ד אדר תש"פ

דף היומי מסכת ברכות דף נא עד דף נז

הנושאים המרכזיים:

דף נא

- אכל בלא ברכה אם משלים את הברכה
- שתיית 'אספרגוס' וענייניו
- אזהרות שר הפנים. ואזהרות מלאך המוות
- עשרה דברים בכוס של ברכה
- מחלוקות ב"ש וב"ה בעניני סעודה
- ביאור המחלוקת אם ברכת היום קודמת או ברכת היין

דף נב

- בהבדלה גם לב"ש ברכת היין קודמת
- לב"ש ברכת המזון טעונה כוס
- ביאור המחלוקות א. מה קודם מזיגת הכוס או נט"י. ב. מפה על השולחן או על הכסת. ג. כבדים תחילה או נוטלים תחילה. ד. מאור או מאורי.
- אם הנר קודם או הבשמים ב' דרכים במחלוקת ב"ש וב"ה
- נר או בשמים של גוים

דף נג

- על איזה נר מברכים [נר ששבת. רואה אור בכרך. אור לבישול ולמאור. אור של כבשן. אור של תנור וכיריים. אור של ביהכנ"ס. של מתים]
- על איזה ריח מברכים [של מתים. להעביר ריח רע. מהלך חוץ לכרך ומריח ריח].
- ברכת הנר [גדר 'יאותו לאורו'. אם חייב לחזר אחר נר]
- הלך ממקום האכילה אם צריך לחזור.
- שיעור עיכול
- אם מברך עדיף או עונה עדיף
- אמן אחר תינוקות של בית רבן
- האם שמן מעכב את הברכה

דף נד

- ברכות שונות. הצועק לשעבר. תפילת הכרך
- ברכה על רעה
- כבוד הר הבית
- תקנת חתימת הברכות בבית המקדש. תקנה לשאול שלום בשם ה'
- ברכה על נס של יחיד או רבים ומקומות שנעשו בהם ניסים לישראל
- ארבעה צריכים להודות
- ג' צריכים שימור. ג' שיש להאריך בהם

דף נה

- ג' מקצרים ימיו ושנותיו של אדם. ג' צריכים רחמים. ג' מכריז עליהם הקב"ה בעצמו
- להימלך בציבור כשמעמידים פרנס. בצלאל על שם חכמתו נקרא
- איזה חלומות מתקיימים
- מאמרים על חלום טוב ועל חלום רע
- הטבת חלום
- כל החלומות הולכים אחר הפה
- מקור החלום [אדם חולם מהרהורי ליבו]

דף נו

- מעשה בבר הדיא
- פתרון חלומות
- פסוקים שיש להשכים ולומר פסוקים לטובה

דף נז

- פתרון חלומות
- ג' שאין הגוף נהנה מהן. ג' שאין נכנסין לגוף. ג' מעין עוה"ב. ג' משיבין דעת. ג' מרחיבים דעת
- ה' אחד משששים. ו' סימן יפה לחולה. ו' מרפאים. י' מחזירים לחולי
- ברכה על ראיית ע"ז. על עקירתה. על בבל

שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות נא.

במידי דלא מאכים נמי דלמלקינהו לצד אחד וליברך תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר יומלא פי תהלתך בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא [ו]אטבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא [ז]מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי: תנו רבנן אספרגוס יפה ללב וטוב לעינים וכ"ש לבני מעים והרגיל בו יפה לכל גופו והמשתכר הימנו קשה לכל גופו מדקתני יפה ללב מכלל דבחמרא עסקינן וקתני וכל שכן לבני מעים והתניא ללע"ט יפה לרמ"ח קשה כו' תניא היא במושן [ח]כדתנן [ט]קונם יין שאני טועם שהיין קשה לבני מעים אמרו לו והלא מיושן יפה הוא לבני מעים ושתק [ו] אפור בחדש ומותר במיושן שמע מינה: תנו רבנן ששה דברים נאמרו באספרגוס אין שותין אותו אלא בשהוא חי ומלא מקבלו בימין ושותהו בשמאל ואין משיחין אחריו ואין מפסיקין בו ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו ורק אחריו ואין סומכין אותו אלא במינו והתניא אין סומכין אותו אלא בפת לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תניא חדא ללע"ט יפה לרמ"ח קשה ותניא אידך לרמ"ח יפה ללע"ט קשה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא תני חדא רק אחריו לוקה ותניא אידך לא רק אחריו לוקה לא קשיא הא בדחמרא הא בדשכרא א"ר אשי השתא דאמרת לא רק אחריו לוקה מימין נזרקין אפילו בפני המלך: א"ר ישמעאל בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים [י]אל תטול חלוקך בשחרית מיד ששמש ותלבש [יא]ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך מפני שתכספית ואמרי לה אסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם ואומרים אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילבד אמר ריב"ל שלשה דברים סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך שחרית מיד ששמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו [יב]ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניהן וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל ואי פגע מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבע אמות אי איכא נהרא לעיבריה ואי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה ואי איכא גודא ליקו אחורא ואי לא ליהדר אפיה ולימא [יג]אמר ר' אל השתן יגעך ה' בך וגו' עד דחלפי מיניה: א"ר זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף גוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד [יד]הדחה שטיפה [טו]חי ומלא תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ א"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר [טז]ומלא ברכת ה' ים ודרום וירשה ר' יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא עיטור רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי [יז] [יח]אמר ר' חנן [יט]ובחי [כ]אמר רב ששת [כא]וברכת [כב]הארץ עיטוף רב אפא מעטף ויתיב רב אסי פריס סודרא על רישיה [כג]נטלוה בשתי ידיו א"ר חיננא בר אבא אמר ר' יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל וראשונים איבעיא להו ולא אפשט להו אנן

מעיקרא נברא לא חזי. תימה והלא טמא אינו לטמא לנרך וכן טובל כלי מתכות בטבילה שלא נעשה בהן מלאכה ואין טבילה לכלי חרס (ב"ק דף קי:) ויש לומר דמעיקרא פירש בעלי קיין לטהרות בדברי תורה [ב] וי"ל דמיירי בטבילה גמורה ומפני חומה טבילה הצריכו לכל שאר טבילות לנרך לגמור טבילה: [ג] לגמור יום ולילה ושתה: פלנ.

במידי דלא מאכים נמי: למה לי פולטן למלקינהו לצד אחד: יחזור ויאכל שום אחר. כדי שיקרים יותר. כלומר יושף על מקומו [א] ויעשה ברכה למעלה: ו) מי שאכל ושפה ולא ברך. (ה) לפניהם קאי אברכת המוציא וברכת היין: מהו שיחזור וכו'. [ב] לגמר טבילה ושתה: פלנ.

כיון דלא מזכר בתפלה ירמי יכול לברך אפי' גמר סעודתו נמי יכול לנרך: על הטבילה. תלמיד לע"ג לטבול הוא לברכה: ז) מעיקרא לא חזי. לדרוש טבילות משום קרי אם ובעלי קיין לפוריס בנרכות אסה דברי מורה בתפלתיהן בפרק מי שמתו (לעיל ד' כ:) ולמוי מעיקרא לגמ דמוי הוי ולכי מתקן הדר מנרך לגבל האי מעיקרא לימחי וכיון דגמר לימחי והואיל ואידחי לימחי: אספרגוס. כוס שיהיו שופים כל כלי מלוכ ליקה ליקוח לרפואה: דמחמרא עסקינן. דתמיהני לקמן בשמעתין דאספרגוס נלע"ט יפה ואוקמינן בשל יין. ומיהו לע"ט לע נמי מיושן: וכ"ש לבני מעים. קושיא היא כלו' בתמהני קאי וכ"ש לבני מעים: והמשתכר. לקמן נרס"ת קשה לאספרגוס של יין. ומיהו נרס"ת נאש מעים ומתעוינים: כי פניא פתיא. דקאני ג' שעים לבני מעים: יין מיושן. של ישן מאל דאמרת מיושן של שלש שעים: קונם יין שאני טועם. דאקדש יהא עלי יין שאני טועם: אלא מי. יין מי שיעה מזוג: אין מפסיקין בו. אלא שותה בצם אחת: ואין סומכין אותו. [ו] נבי' ומתך מוסב למיכון. כלי"ל: [ד] שם מענער ליה מעלי' מי אמר נר נ"ש שאם על ברכת אלהיך. כלי"ל ול"ל דניון נפא"ש נר קע"ג):

לעזרי רש"י

פריש"ק. טרי, שרק עכשיו נמזג.

מוסף רש"י

אספרגוס. מקום הנשתי נשמתו שתים (קדושין נ:). לינשוף. ינקפו (עי' לעיל ג: ד"ה ושם). בכוס של ברכה. שלמלכיהו תכמים לימוחו (שבת עו:). חבי. היינו שיתנו יין מי כוס מנוכין עלי ותא"ב מתוכ ה מים. למוקני אלי יתמנו כוסות כ אינכון כוסות אחר (תוס' ב"ב צז: נשם רש"י ברכות).

מוסף תוספות

א. ובשביל הטבילה בעל קרי שכיחא הקנו כך בכל הטבילות. תוס' הש"ס.
ב. דלא חזי קודם טבילה, דלא מצי למימר רצונו דאחרי נברי הוא. תוס' פסחים ז: ד"ה על. ג. אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך, כדאמרינן בפ' מי שמתו [כה.] נהוג עלמא בהלתא סבי כר' יהודה בבעל קרי שיכול להתפלל ולברך וללמוד קודם טבילה. שם.

רב ניסים גאון

ללע"ם יפה לרמ"ח רע. סימן הוא. והכלכות גדולות מפרש ללב לעין לטחול יפה לראש למעים לתחתיונות רע: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה כו'. בפרקין בגמ' דבני מערבא אמרי אמר ר' אחא ג' דברים נאמרו בכוס של ברכה עטור ומדחה ומלא ושלשתן בפסוק אחד (דברים כ:ג) נפתלי שבע רצון מדה ומלא שבע עטור רצון מדה ומלא כמשמעו אמר ר' חייא אם

הגהות הב"ח

(ו) רש"י ד"ה מי שאכל ואפה ולא ברך אברכה דלפניהם קאי:

גליון הש"ם

גמ' אל תטול חלוקך. מג"א סי' ד סק"ח:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה יחזור כו' (ויעשה ברכה למעלה). תל"מ: [ב] שם ד"ה מהו שיחזור כו' מתמלא למילה ושתיה. כלי"ל מ"ש (ערכ"ש): [ג] שם ד"ה ומהו מומר למיכון. כלי"ל: [ד] שם מענער ליה מעלי' מי אמר נר נ"ש שאם על ברכת אלהיך. כלי"ל ול"ל דניון נפא"ש נר קע"ג):

לעזרי רש"י

פריש"ק. טרי, שרק עכשיו נמזג.

מוסף רש"י

אספרגוס. מקום הנשתי נשמתו שתים (קדושין נ:). לינשוף. ינקפו (עי' לעיל ג: ד"ה ושם). בכוס של ברכה. שלמלכיהו תכמים לימוחו (שבת עו:). חבי. היינו שיתנו יין מי כוס מנוכין עלי ותא"ב מתוכ ה מים. למוקני אלי יתמנו כוסות כ אינכון כוסות אחר (תוס' ב"ב צז: נשם רש"י ברכות).

מוסף תוספות

א. ובשביל הטבילה בעל קרי שכיחא הקנו כך בכל הטבילות. תוס' הש"ס.
ב. דלא חזי קודם טבילה, דלא מצי למימר רצונו דאחרי נברי הוא. תוס' פסחים ז: ד"ה על. ג. אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך, כדאמרינן בפ' מי שמתו [כה.] נהוג עלמא בהלתא סבי כר' יהודה בבעל קרי שיכול להתפלל ולברך וללמוד קודם טבילה. שם.

תורה אור השלם

1. יְמַלֵּא פִי תְּהִלָּתֶךָ כָּל הַיּוֹם תִּפְאַרְתֶּךָ:
תהלים עא ח
2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן וַיֹּאמֶר יְיָ גָּעַר יְיָ בָּךְ הַשָּׂטָן וְיֹאמֶר יְיָ בָּךְ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִַם הֲלוֹא זֶה אוֹד מֻצָּל מֵאֵשׁ:
זכריה ג ב
3. וְלַנָּפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בְּרָכַת יְיָ יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה:
דברים לג כג
4. שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ: תהלים קלד ב

רבינו חננאל

ואקשינן ובמידי דלא מאים למה לכו לפולטן ניסלקינן לצד אחד ולברוך. תרגמה ר' יצחק קסקסאה. פירוש כך שמו. [משום שנאמר ימלא פי תהלתך]. בירושלמי דכיתב מבורכין רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא ברוך אם היה משקין פולטן ואם היו אוכלין מסלקן לצדדין. ר' יצחק בר מרי אמר קומי ר' אסי בר בון בשם ר' יוחנן ואפי' אוכלין פולטן דכתיב יומלא פי תהלתך, ודכתן בתוך פיו אין כאן מלא תהלה. ואי קשיא לך היכי תני בהו מסלקן, איכא לתרוצי היכא דאישבר אישפור, כגון דלא מיצאסיר ואישבר לספלינהו והדר מיכלינהו מפלט להו ומכרך. ודכתיב יומלא פי תהלתך. היכא דלא אישבר כגון דמיצאסיר ואי פליט מסלקינהו לצד אחד ומכרך. בעי מיניה דרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך. אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף מעט ויחזור ויאכל שום אחר, אתמהא, וכי היכי דלא חזי לאינוש למיעבד לברוכי על מה דאכל ושכח ולא ברוך, בשעת דמיזכר לא חזיא לברוכי אתמהא, ואיכא לאוקומי טעמא דתנן הקורא מבאן ואילך וכו' [לא הספיד כאדם הקורא בתורה]. אמר רבינא הלכך אפי' גמר סעודתו מברך. ואמר רבינא מנא אמינא לה וכו' [ודתניא טבל ועלה אומר בעלייתו אשר קדשנו במצוותיו וצונו על הטבילה]. ואסיקנא דלית להלכתא הכי, דהתם גבי טבילה אפי' נזכר ברהיטו לא חזי לטבול, אבל הכא וכו' [פעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי]. **הא דטבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אקב"ו על הטבילה.** היינו דוקא בטבילת נר דאכתי גברא לא חזי, אבל בשאר טבילות מברך עליהן עובר

עין משפט נר מצוה

פא א ממי' פ"ח מהל' מכלי נכרים הל' ז סמנ עשין כז טוש"ע יו"ד סי' קיג סעי' ב:
פב ב ממי' פ"ד מה' שב הל' ג טוש"ע או"ח סי' קמו סעי' ה:
פג ג ממי' פ"ח מהל' מכלי נכרים הל' טו [ופ"ש מהל' שבת הל' ז] סמנ שם טוש"ע או"ח סי' קפ סעי' סעיר ג ס"ב:
פד ד ש"ע או"ח סי' ד סעי' ה:
פה ה ש"ע י"ד סימן שמנ סעי' ב:
פו ו ז ממי' פ"ו מהל' מכלי נכרים הל' טו [ופ"ש מהל' שבת הל' ז] סמנ שם טוש"ע או"ח סי' קפ סעי' סעיר ג ס"ב ג:
פז ח טוש"ע או"ח סי' קסעי ד:

הדחה ושטיפה חי ומלא. פי', צריך שיהיה חי בכוס עד שלא יהא בו מים משום דאיכא דאמרי שהיין חזק. וכד מטי לברכה הנפך אין בו מים משום שלא יהו בלא מים והוי מדרין חכמים וכו'. ואמר ר' יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום וירשה ולא עוד אלא שזוכה ונוחל העולם הזה והעולם הבא. **עיטור בתלמידים רב חסדא מעטר בנטלי.** פי', היה נותן לישב לימין המברך ולישב לשמאלו כוטות, וכשאמר המברך ברכת הארץ מוסיף מאחד מאלו הכוטות בכוס שבידי המברך. [ו]ומכאן כל יין ששותין מזוג הוא במים. **עיטוף דמעטף או פריס סודריה אריישיה.** מקבלו בשתי ידיו ואוחזו בימינו. וריב יוחנן מנע אפילו לסייע בשמאלו.

נא: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

אין מסיחין עַל כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה. פירש"י שלא ישיח (לענין) שמכוך משמתנו לו כוס של ברכה וה"ה שמסופין שאין רשאין להסיח דצניעין שיכוכין שומע ומשמיע[א] וגם אין להפסיק השומעים בשיחת מוהן כמו שאין המכוך רשאי להסיח ואע"פ שאמר מתח (פרק במה מדליקין דף ל"ב:) שמע מעט מקיעות מעט שעות ניכוי יצא משמע שמשומע מה שיוצאים ומפילו הכי יצא אלא בכולהו יושב ומברך. לפי שברכת המזון לתוריית שחמיכוי בה לשיח יושב ומכוך שהי משמע שהוא מכוך לה שיח מדבר לפני שמשמע מפי רבי משה מלוניל:

הדרן עלך שלשה שאכלו

קמה בזיהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ד' מאה דני דחמרא א"ל רב נחמן נשדר לה מר כסא אחריגא שלח לה כל האי גבנא דברכתא היא שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי א"ר אסי [ה]אין מסיחין על כוס של ברכה ואמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות אמי א"ר נחמן בר יצחק כוס שני תנ"ה השותה כפלים לא יברך משום שנאמר [ג]הכון לקראת אלהיך ישראל והאי לא מתקן א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב ובשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך [ו]והלכתא בכולהו יושב ומברך:

הדרן עלך שלשה שאכלו

אלו [ז]דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים [ח]מברך על היין ואחר כך מברך על היום ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים [ט]מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן וב"ה אומרים על הכסת ב"ש אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית [י]ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה ב"ש אומרים שברא מאור האש וב"ה אומרים [יא]בורא מאורי האש יאין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו שאכל ושבח ולא ביוך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר ועד מתי מברך [יב]עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו [יג]בא להן יין אחר המזון אם אין שם אלא אותו כום בית שמאי אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ובית הלל אומרים [יד]מברך על המזון ואח"כ מברך על היין [טו]ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה: **גמ'** [טז]תנו רבנן דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא ובבר קדש היום ועדיין יין לא בא וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שנאמר [יז]דבר אחד ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה מאי ד"א וכי תימא התם תרתי והכא חדא ה"ג תרתי נינהו ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה פשימא דהא נפקא בת קול איבעית אימא קודם בת קול ואיבעית אימא לאחר בת קול ורבי מהלי קלח דכתיב במוספין מלבד עולת התמיד תעשו את שלמיו[יח] מלבד משמע לימד שהקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התמידין: המוספין וקא דרשינן מאי לעולת התמיד קלח יתרת למילף דבשאר ביום תמיד הקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התמידין: וכו'

אין נעבד לחומרא. [ט]מגביהו מן הקרקע טפח א"ר אחא בר' חנינא מאי קראה [י]כום ישועות אשא ובשם ה' אקרא [יא]ונותן עיניו בו כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה [יב]ומשגרו לאנשי ביתו במתנה כי היכי דתתברך ביתהו עולא אקלע לבי רב נחמן כריך וריפתא בריך ברכת מזונא יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן א"ל רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר [יג]וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך תניא נמי הכי ר' נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך אדהכי שמעה ילתא

אלו דברים וכו' בסעודה. שנתלקו בהלכות סעודה: **מברך על היום.** בקדוש שבמוצאי יוה"כ טוביס: **ואחר כך מוזגין את הכוס.** יין הבא לפני המזון כדמפרש בפרק ג' לקמן מברכין (בעיל מג.) הסמוך לסעודה שנאמר כוי' הגיפלו לסס יין וכו' וקמ"ל ב"ש שנטול טוהרין לידים ואחר כך שוחים את הכוס ומוכלים ושותים בעודסם שנוטלין לידים וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ושותין אותו ואחר כך טוהרין לידים. **מקנח ידיו במפה.** מעגילת מיס לשלמוניס: **ומניחה על השולחן.** מקנח כס ידיו תמיד מזוהסת התבשיל: **וכ"ה אומרים.** כן וסס יקנח כס ידיו תמיד. ונועמה מפרש בגמ'[יח]: **מכבדין את הבית.** מקוס שאכלו שס אס הסבו על גבי קרקע מכבדים את הקרקע או אס הסבו על השלמן מכבדין את השלמן משיעיר אוכלין שנאמרו עליו: **ואחר כך נוטלין לידים.** מיס שתלונים: **נר ומזון.** מי שאין לו אלא כוס אחד ממוזגין אוסו ונוטל על נאחר המזון וסולוך עליו נר ומזון ובשמיס והבדלה כו': **אין מברכים על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ושל מתים.** טעס שכולכו[יט] **שיאותו.** שיהו נהנים ממנו: **עד כדי שיתעכל המזון.** מפרש שיעורו בגמ'[כ]: **מברך על היין.** בגמרא[כא] מפרש פלוגתייהו: **עונין אמן אחר ישראל המברך.** אפילו לא שמע אלא סוף ברכה אבל לא לאחר כותי שמע בתך להר גריזים: **גמ' שיהו גורס ליין שיבא.** כוס זה לא בא אלא בשביל שבח לקדוש: **וכבר קדש היום.** משקבלו עליו או משלת שכוכשיס: **ועדיין יין לא בא.** לשלוח וכשס שקודס לכניסס כך קודס לנרכה: **שהיין גורס לקדושה שאומה.** שאס אין יין לא מקדשין: והמקדש על הפת גס הוא ממקום יין וכבר הפת קודמת: **תדיר קודם.** נפקא לן במסכת ובמיס[כב] מלמד שמעלה עליו הכתוב כאלו עשה את שניהם: **ואמר קרא.** מלמד שמעלה עליו הכתוב כאלו עשה את שניהם: **אמאי קרי ליה.** מפני מה אחרוי הכוס שהן שוחין את המזון אין מוסיפין בלא משקין, משום דאין כלי מטמא אדם. אמרו בית הלל לבית שמאי זה שאהם גוזרין להשתמש בכלי שהוא שאחריו בלבד שוחין משום שאם יתגו ניצוצות מתוך הכוס ויפלו לאחוריו וישמאו, וניצוצות לא שכיחי. ותוב הא בעינן תיכף לנטילת ברכה. תילכך מוזגין הכוס ושבוכין ושותין ואח"כ נוטלין לידים (ואוס) [ואוכלין] מיד. תלכה (כר') [כביוס] הלל. **בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וכו'.** פסק מר רב יהודאי גאון כל היכא דאיכא קידוש יוסא מקדש אריפתא, אי נמי קידושא והבדלה בהדי הדדי, דהיינו מוצאי שבת וכניסת יו"ט ראשון, או יו"ט שני ולית ליה חמרא מקדש אריפתא, אבל הבדלה גרייהא לא מבדלין אריפתא. ומר רב צמח גאון אמר בה שנעשה שבשאר יוסת השנה אין מבדלין על הפת, שאין דומה קידוש להבדלה, מפני שקידוש אי אפשר שלא לסעוד, דאמרינן אין קידוש אלא בסקום סעודה. וכיון ששלוחן קבוע וסעודה קבועה לילי שבת לילי יו"ט, וא"א שלא לסעוד, מקדשי על הפת. אבל מוצ"ש אינו שולחן קבוע, דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, לא מבדיל אריפתא [ו]הילכתא אין מבדילין אריפתא.

א) ב מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכ' ז] סמג עשין ק טוש"ע או"ח סי' קפג סעיף ד: ב) ג ד מיי' שם סעיף ג טוש"ע שם: ג) ה מיי' פ"ז מהלכות מועש"ע סעיף ו: ד) שם סעיף ה: ה) ו מיי' פ"ד מה הלכ' ה סמג עשין קס טוש"ע או"ח סי' קפג סעיף ב: ו) א מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ז ו סמג עשין נט טוש"ע או"ח סי' רסח סעיף ו: ז) שם סעיף ג: ח) שם הלכ' ג טוש"ע שם סעיף ד ה וסי' רפו סעיף ב]: ט) מיי' פכ"ט מהלכות שבת הלכ' [ז] ח טו פכ"ג מהל' שבת שם הלכ' כה סמג עשין נט טוש"ע או"ח סי' רסח סעיף ב ג ו וסי' רלו סעיף ג ד וסי' רלח סעיף יב: י) מיי' פ"ג מהלכות ברכות הלכ' יד ופ"ד ג טוש"ע או"ח סי' קפד ס"ק]: יא) ל [מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה יד] טוש"ע או"ח סי' קפד סעיף ב: יב) ד מ מיי' פ"ג מהלכות ברכות הלכה יג סמג עשין טו טוש"ע או"ח סי' רטו סעיף ב:

ומצביהו מן הקרקע טפח. פי' בתלמוד ארץ ישראל צריך להגביהו מן השלחן טפח. ונותן עיניו בו. שלא יסיח דעתו ממנו. כולא נבבא דברכתא היא. פי' ההוא מהדורא דכסא עד ששותין כל המסובין אחר הברכה ורגילין הנם לקרות מהודו (כל) [על] כוס ברכה. ויש מי שאומר נטלי דמעטר בהן נקראין נבבא דברכתא. שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי קלמי. פי' רוכלין המהזירין למכור בפתחי בני אדם, ורוכלי עשויין למכור לנשים בפתחיהן מיני תכשיטין, לא תמצא כעין משלים. ומכלאי בגדים שהן סמרטוטין לא תמצא אלא כעים, כך זה עולא, בעל דברים הוא, כמו הרוכלים. אמר רב אסי אין מסיחין על כוס של ברכה. פי' שקול זה לאלתר מברך. פליק **ע"ב לפ"ש**

מתני' אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום. פי' על היום קידוש. על היין ברוא פרי הגפן. **מתני'** בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגים את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. תנו רבנן בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס. שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה. תישטין שמא יטמאו משקין שאחוריו הכוס מחמת הידים ויזהרו המשקין ויטמאו את הכוס ונמצא שותה בכוס טמא. בית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. בית הלל סברי כלי שנטמא אחוריו מטמא מותר להשתמש בו כדבעינן למימר לקמן. והא דגזרו בית שמאי שמא יטול ידיו תחלה יהיו המשקין בידיו מטפיחין, וכאשר יגע הכוס בידו ישמא אותו המשקין מאחוריו הכוס שהן טמאין, וישמא המשקין (התם) א'[ת] הידים, ונמצא אדם זה אוכל בידים מטמאות. ומפני מה אחוריו הכוס שהן טמאין אין מטמאין האיש התופס בכוס אפילו בלא משקין, משום דאין כלי מטמא אדם. אמרו בית הלל לבית שמאי זה שאהם גוזרין להשתמש בכלי שהוא שאחוריו בלבד טמאין משום שמא יתגו ניצוצות מתוך הכוס ויפלו לאחוריו וישמאו, וניצוצות לא שכיחי. ותוב הא בעינן תיכף לנטילת ברכה. תילכך מוזגין הכוס ושבוכין ושותין את"כ נוטלין לידים (ואוס) [ואוכלין] מיד. תלכה (כר') [כביוס] הלל. **בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וכו'.** פסק מר רב יהודאי גאון כל היכא דאיכא קידוש יוסא מקדש אריפתא, אי נמי קידושא והבדלה בהדי הדדי, דהיינו מוצאי שבת וכניסת יו"ט ראשון, או יו"ט שני ולית ליה חמרא מקדש אריפתא, אבל הבדלה גרייהא לא מבדלין אריפתא. ומר רב צמח גאון אמר בה שנעשה שבשאר יוסת השנה אין מבדלין על הפת, שאין דומה קידוש להבדלה, מפני שקידוש אי אפשר שלא לסעוד, דאמרינן אין קידוש אלא בסקום סעודה. וכיון ששלוחן קבוע וסעודה קבועה לילי שבת לילי יו"ט, וא"א שלא לסעוד, מקדשי על הפת. אבל מוצ"ש אינו שולחן קבוע, דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, לא מבדיל אריפתא [ו]הילכתא אין מבדילין אריפתא.

---

1. כוס ישועות אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:
תהלים קטז יג

2. וְאֲהַבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבָּךְ
וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ:
דברים ז יג

3. לָכֵן כֹּה אֲשֶׁה לָךְ
יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי זֹאת
אֲעֲשֶׂה לָךְ הִכּוֹן לִקְרַאת
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל:
עמוס ד יב

(א) רש"י ד"ה כום שני וכו' והטומד מעיל: (ב) ד"ה כסן לקראת אלהיך כנכרים:

גמ' ומשנינו לאנשי ביתו: עי' תוי"ט רים פוטס ד"ים ריים:

אין מסיחיוי על כוס של ברכה. כלומר שלא יפיח דעת המוכך משפשגו לו כום של ברכה לגרך (רש"י ברי"ף, ועי' תוס').

הדרן עלך שלשה שאכלו מברך על היום. כשמקדש בעיבי שבתות, קידוש היום מהלה ואחר כך ברכת היין (פסחים קיד:), בא להם יין. כל ימות השנה קודמר (לקמן נב.). אחר המזון. ומתוך המזון גס בא לסם ושבעתם ושמחת בחגך וגו' (דברים טז, יד). ואומרים אחריו הרחמן הוא יברך את חבירו ואמרינן בגמרא מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא (במדבר כח) מלבד עולת התמיד מכדי כתיב עולת התמיד ועולת המוסף מאי קא עביד הא קאמר רחמנא למה לי מאי קאמר רחמנא עמוס ד יב

תדיר שאינו תדיר קודם. תדיר קודם.

עיקרו במשנת זבחים בפ"ר (דף פט) ובמשנת תורות בפרק אחרון (דף יב) כל התדיר מחבירו הוא קודם את חבירו ואמרינן בגמרא מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא (במדבר כח) מלבד עולת התמיד מכדי כתיב עולת התמיד ועולת המוסף מאי קא עביד הא קאמר רחמנא למה לי מאי קאמר רחמנא

ג) פסחים קיד. סוטס טו, ב) [לקמן נב.], ד) סוטפתא פ"ב כ"ב, ה) [קדושין קיד.], [סוטס טו.], ו) פסחים סס זסמיס קיד., ז) [לקמן נב.], ח) [לקמן נב.], ט) [לקמן נב.], י) [לקמן נב.], יא) [דף פט:], יב) [כמלכי כתן],

---

ח) פסחים קיד., ט) [לקמן נב.], י) [לקמן נב.], יא) סוטפתא פ"ב כ"ב, יב) [סוטס טו.], יג) פסחים סס זסמיס קיד., יד) [קדושין מג.], טו) [לקמן נב.], טז) [לקמן נב.], יז) [דף פט:], יח) [כמלכי כתן],

הגמרא ביארה שמי שאכל בלא ברכה, אם הוא מאכל שנמאס כשמוציאו מהפה, לא יוציאו מפיו, אלא יברך כשהמאכל בפיו. אבל אם המאכל לא נמאס כשמוציאים אותו מהפה, צריך להוציאו ולברך.

שאלה: אם התחיל לאכול בלא ברכה, מדוע צריך להוציא את האוכל מהפה ואי אפשר לברך כשהמאכל בפיו

שואלת הגמרא: **במידי דלא ממאיס נמי** [בדבר שלא נמאס גם כן] למה צריך להוציא את האוכל מהפה, **לסלקינהו לצד אחד וליברך** [שיסלק את המאכל לצד אחר ויברך כאשר המאכל בפיו]?

תשובה: מהפסוק 'ימלא פי תהילתך' לומדים שהפה צריך להיות 'מלא' מהברכה ושלא יהיו בו מאכלים

עונה הגמרא: **תרגמא רב יצחק קסקסאה, קמיה דרבי יוסי בר אבין, משמיה דרבי יוחנן: משום שנאמר 'ימלא פי תהלתך'.**

✦ ✦ ✦

ספק: אכל בלא ברכה, האם יברך לאחר האכילה

בעו מיניה מרב חסדא: מי שאכל ושתה, ולא ברך [ברכה ראשונה], **מהו שיחזור ויברך** ברכה ראשונה לאחר שגמר לאכול?

דעה א: לא יברך לאחר האכילה

אמר להו רב חסדא: **מי שאכל שום, וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר, כדי שיהא ריחו נודף** [ויסריח יותר], וכן כאן משום שאכל בלא ברכה, יוסיף על סרחונו, ויעשה ברכה לבטלה.

דעה ב: יברך גם לאחר האכילה

אמר רבינא: כיון שאם נזכר באמצע האכילה, עדיין יכול [וצריך] לברך על המשך אכילתו, **הלכך אפילו גמר סעודתו, יחזור ויברך.**

[ראייתו של רבינא:] **דתניא, טבל ועלה, אומר בעלייתו: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה',** וכשם שבטבילה אפשר לברך לאחריה, כך גם באכילה, יכול להשלים את הברכה שלא בירך לפני האכילה, ולברכה לאחר האכילה.

דחיית דברי רבינא: אם גמר סעודתו לא יברך

[הגמרא דוחה את הראיה מטבילה:] **ולא היא** [אין זה ראיה]. **התם** [שם, בטבילה] **מעיקרא גברא לא חזי** [בתחילה, לפני הטבילה האדם לא היה ראוי לברך, מפני שרוב טבילות

הם משום טומאת קרי, ובעל קרי אסור לו לברך, ומי שמתחילה לא היה ראוי לברך, אין זה נקרא שהוא 'נדחה', שהרי מעולם לא היה ראוי, ולכן הוא יכול לברך אחר כך.

אבל **הכא** [כאן לגבי ברכה על האוכל], **מעיקרא גברא חזי** [כיון שבתחילה האדם היה ראוי לברך, והוא 'נדחה' מברכה שהרי גמר לאכול], **והואיל ואידחי אידחי** [וכיון שהוא היה ראוי בתחילה, ו'נדחה', כיון ש'נדחה', 'נדחה', ושוב אינו יכול לברך אחר כך].

◆◆◆

משקה הנקרא 'אספרגוס" מעלותיו וחסרונותיו

תנו רבנן, אספרגוס [כוס משקה מכרוב ויין, או מכרוב ושכר, שהיו שותים בכל בקר 'על קיבה ריקה' לרפואה], **יפה ללב, וטוב לעינים, וכל שכן לבני מעים.**

והרגיל בו, יפה לכל גופו.

והמשתכר הימנו [באספרגוס העשוי מיין], **קשה לכל גופו.**

שאלה: בברייתא משמע שאספרגוס של יין טוב למעיים, ובברייתא אחרת מבואר שאספרגוס של יין קשה למעיים

מדייקת הגמרא: **מדקתני יפה ללב, מכלל דבחמרא עסקינן** [הרי זו ראיה, שאנו עוסקים באספרגוס של יין, שהוא טוב ללב], **וקתני, וכל שכן לבני מעים** [שהאספרגוס טוב למעיים].

ועל כך קשה: **והתניא** [והרי שנינו בברייתא לגבי אספרגוס של יין], **ללע"ט** [לב, עינים, טחול], הרי הוא **יפה. לרמ"ת** [ראש, מעיים, תחתוניות (טחורים)] **קשה,** הרי שאספרגוס של יין קשה למעיים.

תשובה: אספרגוס מיין מיושן יפה גם למעיים

עונה הגמרא: **כי תניא ההיא** [ברייתא זו שאומרת שאספרגוס יפה למעיים, מדברת] **במיושן** [באספרגוס מיין מיושן, שהוא טוב למעיים], ומה ששנינו שאספרגוס קשה למעיים, מדובר באספרגוס מיין חדש.

[ראיה מברייתא שיין מיושן טוב למעיים:] **כדתנן,** האומר: **קונם יין שאני טועם** [טעימת יין, יהיה עלי כהקדש], **שהיין קשה לבני מעים. אמרו לו** [לנודר], **והלא** יין **מיושן, יפה הוא לבני מעים. ושתק** [הנודר], **אסור** הוא **בחדש** [ביין חדש, שהוא מזיק למעיים], **ומותר במיושן** [ביין ישן, שהוא טוב למעיים]. **שמע מינה** [שיין מיושן, טוב למעיים].

◆◆◆

ששה דברים נאמרו באספרגוס

תנו רבנן, ששה דברים נאמרו באספרגוס:

א. **אין שותין אותו אלא כשהוא חי** [בלא הוספת מים], **ומלא** [בכוס מלאה].

ב. **מקבלו בימין, ושותהו בשמאל.**

ג. **ואין משיחין** [מדברים] **אחריו. ואין מפסיקין בו,** אלא שותהו בבת אחת.

ד. **ואין מחזירין אותו, אלא למי שנתנו לו.**

ה. **ורק אחריו** [צריך לירוק את הרוק שיש לו בפה אחרי שתיית האספרגוס].

ו. **ואין סומכין אותו** [אין אוכלים בסמוך מיד לשתייתו] **אלא במינו** [מאכלים העשויים ממיני המאכלים המעורבים באספרגוס].

שאלה: בברייתא אחרת כתוב שיש לאכול אחריו פת

שואלת הגמרא: בברייתא זו מבואר, שאין אוכלים אחריו אלא ממינו, **והתניא** [וקשה, שהרי שנינו בברייתא אחרת:] **אין סומכין אותו אלא בפת.**

תשובה: באספרגוס של יין אוכלים אחריו פת. באספרגוס אחר, אין אוכלים אחריו אלא ממינו

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר לאכול אחריו פת, מדובר **בדחמרא** [באספרגוס של יין].

הא - מה שנאמר לאכול אחריו דוקא ממינו, מדובר **בדשכרא** [באספרגוס של שכר, אם הוא עשוי משכר תאנים, אוכל בסמוך לשתייתו תאנים, ואם הוא עשוי משכר תמרים, אוכל בסמוך לשתייתו תמרים].

◆◆◆

ברייתא אחת כתוב שאספרגוס טוב לרמ"ת, וקשה ללע"ט. וברייתא אחרת כתוב להיפך

תני חדא: ללע"ט [לב, עינים, מעיים] **יפה. לרמ"ת** [ראש, מעיים, תחתוניות] **קשה.**

ותניא אידך: לרמ"ת, יפה. ללע"ט, קשה.

[מיישבת הגמרא:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר, שהאספרגוס קשה לרמ"ת, מדובר **בדחמרא** [באספרגוס העשוי מיין].

הא - מה שנאמר, שהאספרגוס יפה לרמ"ת וקשה ללע"ט, מדובר **בדשכרא** [באספרגוס העשוי משכר].

ברייתא אחת כתוב שאם רק אחרי האספרגוס נהיה חולה. וברייתא אחרת כתוב להיפך

תני חדא: רק אחריו [אם מריק את הרוק שיש לו בפה אחרי שתיית האספרגוס], **לוקה** בחולי.

ותניא אידך: לא רק אחריו, לוקה בחולי.

[מיישבת הגמרא:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר, שאם ירוק אחרי האספרגוס, הרי הוא 'לוקה בחולי', מדובר **בדחמרא** [באספרגוס העשוי מיין].

הא - מה שנאמר, שאם לא רק אחרי האספרגוס, הרי הוא 'לוקה בחולי', מדובר **בדשכרא** [באספרגוס העשוי משכר].

באספרגוס שצריך לירוק אחריו, רק אפילו בפני המלך

אמר רב אשי: השתא דאמרת, לא רק אחריו, לוקה. מימיו נזרקין [צריך לירוק אחרי שתיית האספרגוס] **אפילו בפני המלך,** כיון שאם לא מריק יש סכנה בדבר.

◆◆◆

שלשה דברים שסח שר הפנים שצריך להיזהר מהם [ואחד מהם בעניין אספרגוס]

אמר רבי ישמעאל בן אלישע: שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים [מלאך חשוב, לבא לפני הקדוש ברוך הוא. (שרבי ישמעאל עלה לרקיע על ידי שם, ושר הפנים סח לו דברים אלו)].

א. **אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש, ותלבש,** אלא אתה בעצמך תיטול את החלוק ממקום שהוא שם ותלבשנו.

ב. **ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו.**

ג. **ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך.**

מפני שתכספית [שם חבורת שדים], **ואמרי לה** [ויש אומרים] **אסתלגנית** - חבורה **של מלאכי חבלה, מצפין לו לאדם, ואומרים: אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו, וילכד.**

שלשה דברים שסח מלאך המות שצריך להיזהר מהם

אמר רבי יהושע בן לוי: שלשה דברים סח לי מלאך המות:

א. **אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש.**

ב. **ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו.**

ג. **ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפניהן, וחרבי בידי, ויש לי רשות לחבל.**

[כיצד ינצל אדם שפגע בנשים שחוזרות מהמת]

ואי פגע בנשים כשחוזרות מן המת, **מאי תקנתיה?**

לינשוף מדוכתיה [יקפוץ ממקומו] **ארבע אמות.** וילך למקום אחר כדי שלא ימשיך להיות כנגד הנשים, לפי האופנים דלהלן: **אי איכא נהרא, ליעבריה** [אם יש שם נהר, יעבור אותו, וילך מעבר לנהר].

ואי איכא דרכא אחרינא, ליזיל בה [ואם יש דרך אחרת, ילך בה].

ואי איכא גודא, ליקו אחורא [אם יש כותל, יעמוד מאחורי הכותל].

ואי לא [ואם אין דרך אחרת או כותל], **ליהדר אפיה ולימא** [שיסובב את פניו, ויאמר]: **'ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך' וגו', עד דחלפי מיניה** [עד שהנשים יעברו ויחלפו ממנו].

◆◆◆

עשרה דברים בכוס של ברכה [בהמשך, הגמרא מבארת את הדברים]

אמר רבי זירא, אמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה [כוס של ברכת המזון]:

א. **טעון הדחה.** ב. **ושטיפה.** ג. **חי** [נותן 'יין חי' (יין שלא מזוג ומעורב במים) בכוס. ורק אחרי שהיין בכוס, מוזגו במים. ד. **ומלא.** ה. **עיטור.** ו. **ועיטוף.** ז. **נוטלו בשתי ידיו.** ח. **ונותנו בימין.** ט. **ומגביהו מן הקרקע טפח.** י. **ונותן עיניו בו.**

[יש אומרים שיש עוד דבר:] **ויש אומרים: אף משגרו במתנה** [דרך דורון וחשיבות] **לאנשי ביתו** [לאשתו].

רבי יוחנן: אנו אין לנו אלא ארבעה דברים בלבד

אמר רבי יוחנן: אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד. א. **הדחה.** ב. **שטיפה.** ג. **חי.** ד. **ומלא.**

ביאור הדחה (א) ושטיפה (ב)

תנא: הדחה, מבפנים. ושטיפה, מבחוץ.

שכר המברך על כוס מלא (ד)

אמר רבי יוחנן: כל המברך על כוס מלא, נותנין לו נחלה בלי מצרים. שנאמר 'ומלא ברכת ה', ים ודרום ירשה'.

רבי יוסי בר חנינא אומר: זוכה ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא.

כיצד עשו האמוראים עיטור (ה)

עיטור.

רב יהודה: מעטרהו בתלמידים [תלמידיו היו סובבין אותו כשהיה מברך].

רב חסדא מעטר ליה בנטלי [בכוסות], שהיה מניח כוסות עם יין מסביב הכוס של ברכה.

[היין שנותן בכוסות שמעטר בהם:] **אמר רבי חנן: ובחי** [בכוסות שמעטר בהם, יתן בהם יין חי, לא מזוג].

אמר רב ששת: ובברכת הארץ, כשמגיע לברכת הארץ מוסיף עליה.

כיצד עשו האמוראים עיטוף (ו)

עיטוף.

רב פפא, מעטף ויתיב [היה מתעטף בטליתו, ויושב ומברך ברכת המזון].

רב אסי, פריס סודרא על רישיה [היה פורס סודר (בגד, כעין צעיף חשוב לכיסוי הראש) על ראשו].

המקור לדין 'נוטלו בשתי ידיו' (ז)

נוטלו בשתי ידיו.

אמר רבי חיננא בר פפא: מאי קראה?

'שאו ידיכם קדש וברכו את ה''.

נותנו לימין, האם יכול להסתייע ביד שמאל (ח)

ונותנו לימין.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ראשונים שאלו, שמאל, מהו שתסייע לימין?

אמר רב אשי: הואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו, [עמוד ב] **אנן נעבד לחומרא** [שלא תסייע שמאל לימין להחזיק את הכוס בשעת הברכה].

מקור דין 'מגביהו מן הקרקע טפח' (ט)

ומגביהו מן הקרקע טפח [אם מיסב על גבי קרקע. ואם מיסב ואוכל לפני שלחן מגביהו טפח מן השלחן].

אמר רב אחא ברבי חנינא: מאי קראה?

'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא'.

הטעם שנותן עיניו בו (י)

ונותן עיניו בו.

כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה [כדי שלא יסיח דעתו מהכוס].

הטעם שמשגרו לאנשי ביתו (יא)

ומשגרו לאנשי ביתו במתנה.

כי היכי דתתברך דביתהו [כדי שתתברך אשתו].

[מעשה שלא שלחו כוס ברכה ל'ילתא' אשת רב נחמן]

[עולא שולח לרב נחמן כוס של ברכה:] **עולא אקלע לבי רב נחמן, כריך ריפתא** [אכל לחם]. לאחר האכילה, **בריך ברכת מזונא** [בירך ברכת המזון], ולאחר שבירך ברכת המזון, **יהב ליה כסא דברכתא** [נתן עולא כוס של ברכה] **לרב נחמן.**

[רב נחמן מבקש שישלח גם לאשתו:] **אמר ליה רב נחמן** לעולא: **לישדר מר** [ישלח כבודו] **כסא דברכתא לילתא** [אשתו של רב נחמן, 'בעלת הבית'].

[עולא אומר שבשתיית רב נחמן, גם אשתו מתברכת:] **אמר ליה** עולא: **הכי אמר רבי יוחנן: אין פרי בטנה של אשה מתברך, אלא מפרי בטנו של איש, שנאמר 'וברך פרי בטנך', פרי בטנה לא נאמר, אלא 'פרי בטנך'**, וממילא אם רב נחמן שתה גם אשתו התברכה בזה.

[ברייתא שמבואר בה עניין זה:] **תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך, אלא מפרי בטנו של איש, שנאמר 'וברך פרי בטנך'. פרי בטנה, לא נאמר אלא 'פרי בטנך'.**

[כעס 'ילתא' על שלא שלחו לו, כוס ברכה:] **אדהכי** [בינתיים] **שמעה ילתא** מדברי עולא

שלא ישגרו לה כוס של ברכה. **קמה בזיהרא** [עמדה בכעס], **ועלתה לבי חמרא** [לבית היין] **ותברא ארבע מאה דני דחמרא** [ושברה ארבע מאות חביות יין].

[עולא שולח ל'ילתא' יין מהחבית:] **אמר ליה רב נחמן** לעולא: **נשדר לה מר כסא אחרינא** [ישלח לה כבודו כוס אחר]

שלח לה כוס אחר מאותו חבית, ואמר **כל האי** [כל זה, כל יין שבחבית], **נבגא דברכתא היא** [ככוס של ברכה הוא].

[ילתא אינה מקבלת את הדברים:] **שלחה ליה** ילתא: **ממהדורי מילי** [מאנשים המחזרים בעיירות יש הרבה דיבורים] **ומסמרטוטי כלמי** [ומסמרטוטים (מבגדים בלויים וממורטים) יש הרבה כנים], כלומר, מה שאמרת שכל החבית היא ככוס של ברכה הוא דיבורים בעלמא.

משאחז הכוס של ברכה, אין מדברים

אמר רב אסי: אין מסיחין על כוס של ברכה, משאחזו עד שיברך.

אין מברכים על כוס של זוגות [ששתה כוס אחד, וכעת שותה כוס שני, או ששתה שלש כוסות, וכעת שותה כוס רביעי]

ואמר רב אסי: אין מברכין על כוס של פורענות.

מאי כוס של פורענות?

אמר רב נחמן בר יצחק: כוס שני, שאם שתה כוס אחד, וכוס זה הוא כוס שני, ניזוק על ידי שדים. וכן כל כוס 'זוגית', כגון ששתה שלש כוסות, וכוס זה הוא כוס רביעי הרי הוא ניזוק.

[ברייתא שמבואר בה ענין זה:] **תניא נמי הכי, השותה כפלים** [זוגות] **לא יברך, משום שנאמר 'הכון לקראת אלהיך ישראל',** בדברים נאים ולא בדברי פורענות, **והאי לא מתקן** [וכוס של זוגות אינה כוס ראויה, שהיא מזיקה].

✦✦✦

כיצד מברכים בעמידה או בישיבה

[האוכל ב'הליכה', מברך מעומד:] **אמר רבי אבהו, ואמרי לה, במתניתא תנא: האוכל ומהלך** [האוכל תוך כדי הליכה]**, מברך מעומד** [עוצר מהליכתו ומברך בעמידה].

[האוכל בעמידה או בהסיבה, מברך מיושב:] **וכשהוא אוכל מעומד** [שעומד על מקום אחד, ואינו הולך], **מברך מיושב.**

וכשהוא מיסב [אוכל על מטתו דרך הסיבה] **ואוכל, יושב ומברך.**

להלכה: בכל אופן, מברך מיושב

והלכתא, בכולהו יושב ומברך.

הדרן עלך שלשה שאכלו:

משנה

אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה [דברים שנחלקו בהלכות הנוגעים לסעודה]:

מחלוקת א: מה קודם, ברכת היין (הגפן), או ברכת היום (מקדש השבת וכדומה)

בית שמאי אומרים: מברך על היום בקידוש שבתות וימים טובים, שמברכים 'מקדש השבת' או מקדש ישראל והזמנים', **ואחר כך מברך על היין** [בורא פרי הגפן].

ובית הלל אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

מחלוקת ב: אדם השותה לפני אכילתו, האם קודם נוטל ידיו, ואחר כך מוזג את הכוס ושותהו. או שקודם מוזג את הכוס ושותהו [בלא נטילת ידים], ואחר כך נוטל ידיו לסעודה

בית שמאי אומרים: נוטלין לידים [נטילת ידים (כדי שידיו לא יטמאו את הנוזלים המצויים באחורי הכוס, והם יחזרו ויטמאו את הכוס, ואסור להשתמש בכוס טמאה), **ואחר כך מוזגין את הכוס** [ושותים אותה לפני האכילה, שכך היה דרכם], ואחר כך אוכלים את הסעודה על סמך הנטילה שנטלו לפני מזיגת הכוס, שהרי טיהרו כבר את הידים.

ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס, ושותים אותו דוקא לפני נטילת הידים לסעודה [כי אם יטול ידיו לפני שמוזג את הכוס יוכל לגרום בזה לטומאה כפי שיבואר בגמרא]. **ואחר כך נוטלין לידים** לסעודה, ובזה נמצא שנטילת ידים סמוכה לאכילה בלא הפסק מזיגת כוס ביניהם.

מחלוקת ג: היכן מניחים את המפה [שמנגב בה ידיו מנטילת ידים לפני הסעודה] על השולחן או על הכסת [המטה שמיסב עליה בסעודה]

בית שמאי אומרים: מקנח ידיו [מנטילת מים ראשונים] **במפה** [מגבת], **ומניחה** [את המגבת] **על השלחן,** כדי לנגב בה ידיו בסעודה מלכלוך התבשיל.

ובית הלל אומרים: לא יניח את המגבת על השולחן, אלא **על הכסת** [המטה שיושב עליה בסעודה, ואם ירצה בסעודה לנגב ידיו, ישתמש במגבת כשהיא מונחת על הכסת].

מחלוקת ד: מה קודם, נקיון מקום האכילה מפירורים או נטילת מים אחרונים

בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית - אם הסבו על גבי קרקע, מכבדים (מנקים) את הקרקע. ואם הסבו לפני שולחן מכבדים (מנקים) את השלחן משיורי אוכלין שנתפזרו עליו, **ואחר כך נוטלין לידים** מים אחרונים.

ובית הלל אומרים: נוטלין לידים, ואחר כך מכבדין את הבית.

מחלוקת ה: מי שיש לו כוס אחת, ומברך על אותה כוס גם ברכת המזון, וגם הבדלה, האם מקדים לברך על הנר ואחר כך מברך את ברכת המזון, או שמקדים את ברכת המזון ואחר מברך על הנר

בית שמאי אומרים: נר, ומזון (ברכת המזון), **בשמים, והבדלה.**

ובית הלל אומרים: נר, ובשמים, מזון, והבדלה.

מחלוקת ו: נוסח ברכת האש

בית שמאי אומרים: שברא מאור האש.

ובית הלל אומרים: בורא מאורי האש.

[נר ובשמים שאין מברכים עליהם]

[של גוים:] **אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים.**

[של מתים:] **ולא על הנר** [שהודלק לכבוד מתים, ולא כדי 'להאיר'], **ולא על הבשמים של מתים** [שנעשים רק להעביר את הריח רע ולא כדי 'להריח' בהם].

[של ע"ז:] **ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה.**

ברכה על הנר רק כשיכולים ליהנות מאורו

ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו [שיוכלו ליהנות ממנו, ואין צריך ליהנות ממנו בפועל].

מחלוקת ז: שכח ולא בירך, אם צריך לחזור למקומו

מי שאכל, ושכח, ולא בירך, ב"ש אומרים: יחזור למקומו ויברך ברכת המזון במקום שאכל.

ובית הלל אומרים: יברך במקום שנזכר.

[עד מתי יכול לברך ברכת המזון]

ועד מתי מברך, עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.

מחלוקת ח: אם צריך לברך ברכת המזון 'על הכוס'

בא להן יין אחר המזון [אחר האכילה], **אם אין שם אלא אותו כוס,** ויש באפשרותם או לברך עליו ולשתות ואז לא יהיה להם כוס לברכת המזון, או להשאיר אותו לברכת המזון ואחר כך לשתותו:

בית שמאי אומרים: מברך על היין ושותהו, **ואחר כך מברך על המזון,** שאין חייבים לברך ברכת המזון על הכוס.

ובית הלל אומרים: מברך על המזון [תחילה מברך ברכת המזון על הכוס], **ואחר כך מברך על היין** ושותהו, שצריך לברך 'על הכוס'.

עניית אמן אחרי ישראל ואחרי כותי כשלא שמע את כל הברכה

ועונין אמן אחר ישראל המברך, אפילו לא שמע אלא את סוף ברכה, שהישראל בודאי מברך את ה'.

ואין עונין אמן אחר כותי המברך, עד שישמע כל הברכה כולה, שמא בירך לעבודה זרה.

גמרא

טעמם של בית שמאי שברכת היום קודמת לברכת היין

תנו רבנן, דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה:

בית שמאי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין.

[טעם א׳:] **שהיום גורם ליין שיבא,** ברכת היום קודמת, שהיא עיקר הדבר, שהרי כוס זה לא בא אלא בשביל שבת, לקדש עליו.

[טעם ב׳:] **וכבר קדש היום, ועדיין יין לא בא,** ברכת היום קודמת, שהרי היום בא ראשון, שמצאת הכוכבים [או לפני כן, אם מקבל עליו שבת] הרי זה שבת. והיין מגיע רק מאוחר יותר בשעה שעושה קידוש. וכשם שבסדר הדברים היום קודם לבוא לפני היין, כך לעניין הברכה, ברכת היום קודמת לברכת היין.

טעמם של בית הלל שברכת היין קודמת לברכת היום

ובית הלל אומרים: מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

[טעם א׳:] **שהיין גורם לקדושה שתאמר,** שאם אין לו יין [או פת (כשאין לו יין)] לא מקדשים, ולכן ברכת היין [או הפת] קודמת לברכת היום.

[טעם ב׳:] **דבר אחר, ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה. תדיר, ושאינו תדיר, תדיר קודם.**

והלכה כדברי בית הלל.

ביאור דברי הברייתא בטעם של בית הלל

מבררת הגמרא: **מאי דבר אחר** מדוע הוצרכו בית הלל לטעם נוסף, ולא היה די להם בטעם הראשון.

מבארת הגמרא: בתחילה בית הלל הביאו טעם אחד לדבריהם, והוסיפו ואמרו: **וכי תימא התם תרתי והכא חדא** [ואם תאמר, שבית שמאי הרי הביאו ב׳ טעמים לדבריהם ואם כן יש שני טעמים לומר שברכת היום קודמת, ובית הלל הביאו רק טעם אחד לדבריהם לומר קודם ברכת היין], לזאת הוסיפו בית הלל טעם ואמרו: **הכי נמי תרתי נינהו** [גם כאן יש שני טעמים לומר ברכת היין תחילה], שהרי **ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה. תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם.**

הטעם שהוצרכה הברייתא לומר שהלכה כבית הלל

שנינו בברייתא: **והלכה כדברי בית הלל.**

שואלת הגמרא: **פשיטא, דהא נפקא** [שהרי יצאה] **בת קול** שהלכה כבית הלל.

תירוץ א: **איבעית אימא,** ברייתא זו נשנתה **קודם** שיצאה ה**בת קול.**

תירוץ ב: **ואיבעית אימא,** ברייתא זו נשנתה **לאחר** שיצאה ה**בת קול.** ורבי יהושע היא, דאמר אין משגיחין בבת קול, שאין מכריעים הלכה לפי בת קול.

ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. ופס פסקינן כ"ש
קשה לכלכת מהלכתא דהכי ר' יהושע
עכשיו כה"ג ס"ל כר' יהושע ופסקינן כוותיה
היכ ר"ו. פלוגתא לגמרי פסקינן כר' יהושע
ופסקינן כוותיה ומ"מ בגמרא נמי מוכח
מאחר כך בשמים קמיה פלוגתא ס"ק
הכלכה: והילמא כ"ש היא ואפילו
ד"מ. דתנן במתניתין ס"ק הוסיפ
כך יהודה לאחר על המזון שבתחלה
ומלקבלי נרבי יהודה מקור ומ"ק
בשמים היא שמעי היא: ומ"מ קשיא.
דבכהכ היין קדמה לכהכלה: קדוש
עיולי הוא והכלה לפקוף היא: כרכה
טעונה כום. ברכת המזון דקבני
מניהו לאחר המזון: והיכן. מתני'
בפרקין(ה): בא נהן. כל יומת הסנה
קלמכר: אחר המזון. ומתוך המזון
לו בא נהם וכשגמרו פעודתם בא
להם לפני ברכת המזון: מאי נהו
דאמי ניה. וס"ק ב"ש אם נלפ מכנך
על היין ושותה ואין צריך להניחו
לברכת המזון: טעמו פגמו. לברכת
המזון ולקדוש והכלה בפרק ערבי
פסחים (ד' קה:): ס"ע אינה של אומה
שניצה ד"ש. תנא דמתני' ותנא דר'
מייח ו) תנא דרבי מייח שניצה ד"ש
דמתניתין לעיל דרבי יהודה שניצה
ד"ש כי סבר ברכה טעונה כום: גזרה
שמא יטמאו מטקין. שנאלו אחזורי
הכום מחמת ידים דתנן (פרה פ"ח
מ"ו) כל הפוסל את החבורה מטמא
מטקים להיות תחלה ואיזהו ויטמאו
את הכום וב"ש סבורי לסור להשמש
בכום שתחורין טמאה כלהקמן:
וניטמו ידים נכום. למה לי למיגזר
מטקין שתחורי הכום כלה מטקין נמי
מטמא ידים נכום: אלא ע"י מטקין.
שהמטקין יעשין לחגוים מלדנקן.
וא"ת כלי אינו מקבל טומאה אלא
מאב הטומאה כי מילי מלאוניית
וחכמים גזרו) שיהו מטקים לחגוים
הטמאים בלי גזרה משום מטקים זב
וזבה שהן אב הטומאה כגון רוקן
ומימי רגליו: וב"ה אומרים כו'.
בתוספתא פ"ג לה וב"ה אומרים
אחורי הכום לעולם טמאים דבר אחר
עליו ניטמאי שעולה גמאי לחייביהו
אלא יטמאו הידים את הכום שאם
נאו ממצא היא שלפיכך נכתמלה
מופר להשמש בכלי אחורי הטמא
ותוכו טהור כגון זב שהטמא(ו) אחורי
ממאת מטקין לחמירין ביה בשעתן
מוכו טהור הלכך מוחזק ושותין את
הכום מחלה קודם טבילה שאם אתה
אומר נוטלין לידים מחלה שאם אתה אין יכול
אחורי הכום טמאין נגזרה שמא יגע
בתוכו ונמצא מטמא את הכום
ומקומותיו: ונעמוד כום לידים. למה לי מטקין לידים ומנקה לוכל לידים
ומנקה לוכל לידים ומנקה לוכל לידים
יכו לידים נגוזות יפה ממי טבילה ויטמאו מטקין שבידים ומנקה לוכל לידים
עגיד ב"ש הקנה בשותה לשותה ומטקין מטמאין את הידים: אין לי אלא מטמא לדש. לומר לי
מה שטומאה כולל הטומאה אינו מטמא את הידים קמ"ל כרבנן דלעיל עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"ג) כגלים שטומאה מטקין
ואומר את שטומאה בלא הטומאה מטמא את הידים ושטומאה כולל הטומאה אינו מטמא את הידים אלא מטמא את ועל"פ שהפסר
מטמא את הידים(ח) אין למדים הימנו הלכך כוסות שבתוך המזון שהידים נוגעין אינן מטמאין את הידים. ואם תאמר פעמים שיש מקנין(ט) תבניא
ברייתא דלעיל בכלי שטומאתו מחמת ספק ספיקא אינו מטמא את הידים ואפילו הכי תנן בה שמקנין לה: ואפילו הכי אינו מטמא את הידים
טופח על טופח ומקנין על גבי מוקף לוכל: אין לי שטומאתו מחמת ספק אלא שטומאתו ודאי מנין. ת"ל מקנה ומקנה לידיו לו חכם אין מטמאין
מגזן לפיכך כטומאה לחורייהם(י): שטומאתו מחמת ספק אלא שטומאתו ודאי מנין. ת"ל מקנה ומקנה לידיו לו חכם אין מטמאין
מטמאין. תלמוד לומר מדבר שהיו כלים מקבלין טומאה מה להלן מאב הטומאה גזרו על כל המקבלין טומאה אף כאן מאב הטומאה
אמינא שהוא מטמא טומאה לטומאה מדבר שהוא מטמא טומאה לטומאה מה להלן מאב הטומאה שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מאב
הטומאה שהוא מטמא בגדים ואוכלין ת"ל מקנה ומקנה לידיו לו חכם אין מטמאין אלא מדבר שהוא מטמא טומאה לטומאה מה להלן
מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא מטמא טומאה לטומאה מה להלן
מדבר שהוא מטמא טומאה לטומאה אף כאן מדבר שהוא מטמא טומאה לטומאה ומה להלן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר
שהוא מטמא בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא
מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר שהוא מטמא
בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין אף כאן מדבר שהוא מטמא בגדים ואוכלין ומה להלן מדבר שהוא מטמא

תבף לנשלת ידים מעורה. והאי דלא מציב ליה לעיל בפ' ב"מ (קף מב.) בהאי לישנא דמקשה מסוס לשניאי ס) ממנה לא מס למתניתי': **דבר** אחר אין נשילת ידים להולין מן התורה וכו'. י"ס ספרים שכתוב בהן סדי קתני להו ס) ב"ש בפיס הלל אומרים נשלחן שני לשלחן אחד ולוחך ולומר כמו שפירש"י ז"ל שמא במקום נעלמה ישמעם ולא נלמה כספרים שכתוב בהן מלי לכר למחר סדי קתני להו ב"ה בש"ס ובי"ס ב"ש בש"ס ובי"ס גבי ידים דלא מייתינן ומיי"ס גבי ידים דכר אחר כי היכי דלעיל אתיא ליה ב"ש ב"ה

ורבי יהושע היא, דאמר אין משגיחין בבת קול [התבאר בדף הקודם]

שאלה: דעת בית שמאי במשנתינו שיש לברך על היום ואחר כך על היין. ובברייתא מבואר שמברך קודם על היין ואחר כך מבדיל

וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא והיא קודמת לברכת הגפן על היין? **והתניא: הנכנס לביתו במוצאי שבת,** כשמבדיל על היין, מבדיל בסדר זה: **מברך על היין** [הגפן], **ועל המאור, ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה,** הרי שמברך תחילה על היין, ורק אחר כך מברך על היום, [שברכת ההבדלה היא כמו ברכת היום, (שקידוש והבדלה שניהם 'קידוש השבת' בכניסתו וביציאתו)].

[המשך הברייתא (שאינו נוגע כעת לשאלת הגמרא כאן):] **ואם אין לו אלא כוס אחד** [ואם יבדיל וישתה את הכוס בהבדלה לא יהיה לו כוס אחר כך לברכת המזון, **מניחו** [מניח את הכוס שיש לו] **לאחר המזון** [בשביל אחר אכילתו], ואוכל בלא הבדלה, **ומשלשלן כולן לאחריו,** ולאחר אכילתו יברך ברכת המזון על הכוס, ואז יעשה גם הבדלה על כוס זו, וישתה את הכוס.

[בירור (א) בשאלה: מה הראיה שברייתא זו היא דעת בית שמאי]

מבררת הגמרא: **והא** [והרי ברייתא זו] **ממאי דבית שמאי היא** [שאתה מקשה סתירה מברייתא זו לדעת בית שמאי במשנתינו], **דלמא** [שמא ברייתא זו, דעת] **בית הלל היא.**

[ביאור (א) בשאלה: ברייתא זו היא דעת בית שמאי, שהרי כתוב בה שמברכים קודם על הנר ואח"כ על הבשמים שזו דעת בית שמאי]

מבארת הגמרא: **לא סלקא דעתך** [אל תעלה על דעתך, שברייתא זו היא דעת בית הלל], **דקתני** [שהרי בברייתא כתוב שהסדר הוא] **מאור ואחר כך בשמים. ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא** [ומי שמעת שסובר סברא זו שמברכים קודם על הנר ואחר כך על הבשמים] **בית שמאי,** ואם כן כל הברייתא היא דעת בית שמאי.

[מקור מברייתא, שלבית שמאי מברכים על הנר ואח"כ על הבשמים:] **דתניא, אמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שבתחלה, ועל הבדלה שהיא בסוף. על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, בית שמאי אומרים: מאור, ואחר כך בשמים. ובית הלל אומרים: בשמים, ואחר כך מאור.**

[בירור (ב) בשאלה: אפשר לבאר שברייתא זו היא לדעת בית הלל, שהרי לדעת רבי מאיר, בית הלל הם הסוברים שמברכים קודם על הנר ואחר על הבשמים]

שואלת הגמרא: **וממאי דבית שמאי היא** [שברייתא זו היא דעת בית שמאי], **ואליבא דרבי יהודה** [שהוא סובר שלבית שמאי מברכים קודם על הנר ואחר כך על הבשמים]. **דילמא בית הלל היא, ואליבא דרבי מאיר,** שהוא אומר שבית הלל הם הסוברים שמברכים על הנר ואחר כך על הבשמים

[ביאור (ב) בשאלה: מהמשך הברייתא מוכח שהיא דעת בית שמאי]

עונה הגמרא: **לא סלקא דעתך** [אל תעלה על דעתך שהברייתא היא לפי דעת רבי מאיר בדעת בית הלל], **דקתני הכא במתניתין** [שהרי כתוב כאן במשנה שלנו (שהיא דעת רבי מאיר):] **בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה. ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה.** הרי שברכת המזון אחרי הנר והבשמים.

והתם בברייתא קתני [ושם בסיום הברייתא שנינו:] **אם אין לו אלא כוס אחד, מניחו לאחר המזון, ומשלשלן כולן לאחריו,** הרי שברכת המזון בתחילה ורק אחר כך הנר והבשמים, הרי שהברייתא אינה כדעת רבי מאיר במשנה.

שמע מינה, הרי מוכח שברייתא זו אינה דעת בית הלל, אלא **דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה** [שהוא הסובר בדעת בית שמאי שברכת המזון בתחילה, ואחר כך הנר ואחר כך הבשמים].

ומכל מקום קשיא [אחר שהתבאר שהברייתא היא דעת בית שמאי, אם כן נשארה הקושיא, שבברייתא שהיא דעת בית שמאי מבואר שברכת היין היא לפני ההבדלה, ובמשנה מבואר שלדעת בית שמאי, ברכת היום לפני ברכת היין.

תשובה: אף שדעת בית שמאי במשנתינו שיש לברך על היום ואחר כך על היין. מכל מקום בברייתא שהנידון הוא על הבדלה מודים בית שמאי שמברך קודם על היין ואחר כך מבדיל

עונה הגמרא: **קא סברי בית שמאי, שאני עיולי יומא מאפוקי יומא** [שונה דין כניסת שבת מדין יציאת שבת].

עיולי יומא [הכנסת שבת], **כמה דמקדמינן ליה עדיף,** ולכן בקידוש מברך תחילה על היום, לקדש את השבת, ואחר כך מברך על הכוס.

אפוקי יומא [הוצאת שבת], **כמה דמאחרינן ליה עדיף, כי היכי דלא להוי עלן כמשוי,** ולכן בהבדלה קודם מברך על הכוס, ורק אחר כך מברך על היום את ברכת ההבדלה, שהיא ביציאת השבת, ועדיף לאחר אותה כמה שאפשר.

◆◆◆

שאלה: בברייתא מבואר שאם יש לו כוס אחד משאירו לאחר ברכת המזון כי ברכת המזון טעונה כוס. וקשה שבמשנתינו משמע שלבית שמאי ברכת המזון אינה טעונה כוס [שכתוב שכשיש לו כוס אחת מברך עליה לפני ברכת המזון]

שואלת הגמרא: **וסברי בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס,**

והא תנן, בא להם יין לאחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס, בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון.

[ביאור השאלה:] **מאי לאו דמברך עילויה, ושתי ליה,** והכי קאמרו בית שמאי: אם רצה מברך על היין ושותהו, ואין צריך להניחו לברכת המזון.

תשובה: מהמשנה שם אין ראיה שברכת המזון אינה טעונה כוס [שלא מדובר ששותה את הכוס]

עונה הגמרא: אין זה פירוש המשנה, **לא** מדובר שמברך ושותה מהכוס, אלא **דמברך עילויה ומנח ליה,** וממילא נשאר לו כוס לברכת המזון, ואין להוכיח משם שברכת המזון אינה טעונה כוס.

[שאלה (א):] **והאמר מר, המברך צריך שיטעום?**

[תשובה:] **דטעים ליה.**

[שאלה (ב):] **והאמר מר, טעמו** [כוס שטעם ממנו], **פגמו** לברכת המזון ולקדוש ולהבדלה?

[תשובה:] **דטעים ליה בידיה** [ששפך מהכוס לידו, ולא טעם מתוך הכוס, וכך אינו פגום].

[שאלה (ג):] **והאמר מר, כוס של ברכה צריך שיעור, והא קא פחית ליה משיעוריה** [ואם שופך ממנו הרי נשאר לו פחות מהשיעור]?

[תשובה:] **דנפיש ליה טפי משיעוריה** [שהיה לו מתחילה יותר מהשיעור].

[שאלה (ד):] **והא אם אין שם אלא אותו כוס קתני,** [ומשמע שאין לו יותר מהשיעור]?

[תשובה:] **תרי לא הוי, ומחד נפיש** [אין לו שתי כוסות, אבל יש לו יותר מכוס אחת].

דחיית התשובה: בברייתא אחרת מבואר ששותה את הכוס לפני ברכת המזון, ואם כן מוכח שברכת המזון אינה טעונה כוס

והא תני רבי חייא, בית שמאי אומרים: מברך על היין, ושותהו, ואחר כך מברך ברכת המזון, הרי מפורש שלבית שמאי ברכת המזון אינה טעונה כוס, וקשה מהברייתא דעיל שמבואר בה שלבית שמאי ברכת המזון טעונה כוס.

תשובה חדשה: יש בזה מחלוקת תנאים בדעת בית שמאי אם ברכת המזון טעונה כוס או לא

אלא, תרי תנאי ואליבא דבית שמאי, [התנא של משנתינו שאומר בדעת בית שמאי שאם אין לו אלא כוס אחד מברך על הכוס ואחר כך מברך על המזון, סובר כתנא דרבי חייא שלבית שמאי ברכת המזון אינה טעונה כוס, ולכן יכול לשתות את הכוס לפני ברכת המזון. והתנא של הברייתא (שהוא רבי יהודה) סבר בדעת בית שמאי שברכת המזון טעונה כוס, ולכן הוא אומר שאם יש לו כוס אחד משאירו לאחר ברכת המזון.

◆◆◆

ביאור המחלוקת השניה בין בית שמאי ובית הלל

שנינו במשנה **בית שמאי אומרים וכו'** [אם אדם רוצה לשתות לפני הסעודה, צריך הוא ליטול ידיו תחילה, ורק אחר כך למזוג את הכוס ולשתותו. ובית הלל אומרים תחילה ימזוג את הכוס וישתה אותו ורק אחר יטול ידיו לסעודה].

תנו רבנן, בית שמאי אומרים: נוטלין לידים, [שחכמים גזרו שידים של כל אדם הם בדרגת 'שני' לטומאה, וכשנוטל ידיו הרי הם טהורות], **ואחר כך מוזגין את הכוס.**

טעמם של בית שמאי: אם יגע בידיו בלא נטילת ידים בכוס שהיא רטובה מבחוץ במשקים, המשקים

נטמאים בדרגת 'ראשון לטומאה' [שחכמים גזרו שכל 'משקין' שנטמאים אפילו מ'שני' נהיים 'ראשון']. וה'משקין' שהם 'ראשון' מטמאים את הכוס שיהיה 'שני'

שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה [ויגע בכוס בלא נטילת ידים], **גזרה שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו** [שהידים שהם שניות, יטמאו את המשקין, ובסדר הטומאה משקים אלו היו אמורים להיות שלישי לטומאה, שהרי בדרך כלל שני עושה שלישי. אך מגזירת חכמים כל משקים שנטמאים, נהיים 'ראשון']. **ויחזרו** המשקים שהם 'ראשון', **ויטמאו את הכוס** שיהיה שני. ואסור להשתמש בכוס טמא.

[ביאור: למה לא אמרו ב"ש שה'ידים' יטמאו את הכוס:] שואלת הגמרא: **וליטמו ידים לכוס,** מדוע הוצרכו בית שמאי לומר שהחשש הוא שהידים יטמאו את המשקים, והמשקים יטמאו את הידים, ולא אמרו שהחשש הוא שהידים שהם שניות יטמאו את הכוס, אף בלא משקים.

[ביאור: ידים הם שני לטומאה. והם עושות את הכוס שלישי, ושלישי אינו טמא בחולין:] **מבארת הגמרא: ידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא על ידי משקין,** שרק במשקין נאמר החידוש שהם נהיים ראשון, וממילא הם עושים את הכוס שני.

טעמם של בית הלל: הכוס ששותה ממנה היא טמאה. ואם הידים יבשות, הם לא מקבלות טומאה מהכוס. אבל אם יטול ידים, הם יהיו רטובות, והכוס שהיא טמאה מטמאה את ה'משקין' [המים שבידים] להיות ראשון. וה'משקין' שהם 'ראשון' עושים את הכוס 'שני לטומאה'

ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידים.

שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה [והידים יהיו רטובות], **גזרה שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס** [שלפעמים הכוס טמאה] והמים יהיו ראשון, **ויחזרו ויטמאו** המשקים **את הידים,** והידים יהיו שניות, ונמצא שאוכל עם ידים טמאות.

[ביאור א: מדוע בית הלל לא חוששים שהכוס תטמא את הידים] שואלת הגמרא: **וניטמי כוס לידים,** מדוע חששו בית הלל רק שהכוס תטמא את המשקים, ולא חששו שהכוס תטמא את הידים גם אם הם יבשות, ואם כן מה יועיל שישתה את הכוס הראשונה לפני נטילת ידים, ואחר כך יטול ידיו, הלא כשישתה בסעודה הכוס תטמא את הידים, ונמצא שאוכל בידים טמאות.

[ביאור: מדובר בכוס שהיא שני לטומאה (שהרי כוס שהיא 'ראשון' אסור להשתמש בה שהיא עושה את הידים 'שני'), ושני לא מטמא את הידים:] מבארת הגמרא: **אין כלי** שהוא שני **מטמא אדם,** שהרי שני לא עושה שלישי בחולין. אבל אם הידים רטובות, כלי מטמא משקים, וכאמור הם נהיים ראשון, והמשקים שהם ראשון עושים את הידים שניות.

[ביאור ב': מדוע בית הלל לא חוששים שהכוס תטמא את המשקין שבתוכו] שואלת הגמרא: **וניטמי למשקין שבתוכו** מדוע חששו בית הלל רק שהכוס תטמא את המשקין שעל הידים, ולא חששו שהכוס תטמא את המשקין שבתוכו.

[ביאור: מדובר בכלי שתוכו טהור] עונה הגמרא: **הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן, דתוכו טהור וגבו טמא.**

דתנן, כלי שנטמאו אחוריו במשקין [שמשקים טמאים נגעו בו מבחוץ], **אחוריו טמאים.** [עמוד ב] אבל **תוכו, ואוגנו** [כלי שיש בראשו שפה כפולה לצד חוץ], **ואזנו** [ידית, בית אחיזה], **וידיו** [כלי שיש לו ידית כמו מחבת], **טהורין,** כיון שטומאה זו דרבנן היא, [שמהתורה כלים לא מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה] הקילו רבנן בטומאה זו, ועשו היכר כדי שידעו שזו טומאה מדרבנן, ולא ישרפו תרומה שנטמאה מטומאה זו. אבל אם **נטמא תוכו, נטמא כולו.**

שורש מחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מותר להשתמש בכוס שטמא מאחוריו

במאי קא מיפלגי?

[יסוד הטעם שבית שמאי מצריכים ליטול ידים תחילה, כדי שהכוס לא תקבל טומאה (מהמשקים שיקבלו טומאה מהידים):] **בית שמאי סברי, אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, גזרה משום ניצוצות,** שמא יתזו טיפות מתוך הכוס על אחורי הכוס, ואם הכוס תהיה טמאה מאחוריה - הטיפות [שהם 'משקים'] יקבלו טומאה מאחורי הכוס, והמשקים יטמאו את הידים, ונמצא שהוא אוכל בידים טמאות.

[יסוד הטעם שבית שמאי לא חוששים שאם יטול ידיו תחילה, הידים הרטובות יקבלו טומאה מהכוס הטמאה:] **וליכא למגזר שמא יטמאו המשקין שבידים בכוס** [כיון שלדעת בית שמאי אסור להשתמש בכוס טמאה, ממילא לא שייך לגזור שאם יטול ידיו תחילה, המשקים שעל ידיו יקבלו טומאה מהכוס, שהרי משתמש בכוס טהורה].

[יסוד הטעם שבית הלל לא מצריכים ליטול ידים תחילה, אף שהכוס תקבל טומאה (מהמשקים שיקבלו טומאה מהידים) ונמצא שהוא שותה בכוס טמאה:] **ובית הלל סברי,** [אין לגזור גזירה זו שלא ישתמש בכוס לפני נטילת ידים כדי שהכוס לא תקבל טומאה, שהרי **מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, אמרי ניצוצות לא שכיחי** [לא מצוי שיתזו טיפות מתוך הכוס לאחורי הכוס, וטיפות אלו יקבלו טומאה מהכוס, והטיפות שהם משקים יטמאו את הידים. וממילא גם אם הכוס תהיה טמאה, הידים ישארו טהורות].

[יסוד הטעם שבית הלל חוששים שאם יטול ידיו תחילה, הידים הרטובות יקבלו טומאה מהכוס הטמאה:] **ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס,** כיון שלבית הלל מותר להשתמש בכוס טמאה, לכן יש חשש שאם יטול תחילה ידיו, ויגע בידיו הרטובות בכוס, המשקים שבידיו יקבלו טומאה מהכוס שאחוריה טמאים, והמשקים יטמאו את הידים, ונמצא אוכל בידים טמאות, ולכן אומרים בית הלל שיש קודם למזוג את הכוס ולשתותו ואחר כך ליטול ידים.

טעם נוסף של בית הלל: עדיף קודם למזוג את הכוס ואח"כ ליטול ידים כדי להסמיך את הנטילה לאכילה

דבר אחר, תכף לנטילת ידים סעודה.

מאי דבר אחר? הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי: לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דגזרינן משום ניצוצות, [ולכן אתם מצריכים ליטול ידים ורק אחר למזוג את הכוס, כדי שהכוס לא תקבל טומאה, שיש בזה חשש משום **ניצוצות** [כאמור לעיל].

אפילו הכי [אף שיש חשש זה], מכל מקום **הא עדיפא** [עדיף למזוג תחילה את הכוס ואחר כך ליטול ידים], **דתכף לנטילת ידים סעודה,** שהחשש הרחוק שמא יהיה ניצוצות, שמחמתו אתם סוברים שאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, אינו מפקיע את ההלכה שצריך ליטול ידים סמוך לסעודה, ולא להפסיק ביניהם במזיגת הכוס.

◆◆◆

ביאור המחלוקת השלישית במשנה בין בית שמאי ובית הלל

שנינו במשנה: **בית שמאי אומרים מקנח וכו'** [ידיו במפה ומניחה על השולחן, ובית אומרים מניחה על הכסת].

טעמם של בית שמאי: חוששים שהמים שבמגבת יקבלו טומאה מהכסת [מהכסא שיושב עליו], ויחזרו ויטמאו את הידים

תנו רבנן, בית שמאי אומרים: מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן, שאם אתה אומר על הכסת, גזרה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת, ויחזרו ויטמאו את הידים, כשיקנח בה בתוך הסעודה.

[ביירור א:] **ונטמייה כסת למפה** [מדוע חוששים רק שהמשקים יטמאו מהכסת ולא חוששים שהמפה עצמה (בלא משקים) תקבל טומאה מהכסת].

[ביאור:] **אין כלי** [שאינו אב הטומאה (שלא היו משתמשים בכסת שהיא 'אב הטומאה' שהרי היא מטמאה את האדם), **מטמא כלי,** אבל המשקין נטמאים מכלי.

[ביירור ב:] **ונטמייה כסת לגברא גופיה** [מדוע חוששים רק שהמשקים יטמאו מהכסת, ולא חוששים שהאדם עצמו יקבל טומאה מהכסת].

[ביאור:] **אין כלי** [שאינו אב הטומאה] **מטמא אדם,** [ואף שכלי שהוא ראשון מטמא את ה'ידים' להיות 'שני', מכל מקום יכול אדם להיזהר שידיו לא יגעו בכסת. אבל כשמניח את המגבת על הכסת, המשקים נטמאים מהכסת, וכשישתמש במגבת ידיו יקבלו טומאה, ויהיו 'שניות'].

טעמם של בית הלל: חוששים שהמים שבמגבת יקבלו טומאה מהשולחן, ויחזרו המשקים ויטמאו את האוכלים

ובית הלל אומרים: על הכסת, שאם אתה אומר על השלחן, גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן [אם הוא טמא], **ויחזרו** [המשקים שבמפה] **ויטמאו את האוכלין.**

[ביירור:] **ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו** [מדוע חוששים רק שהמשקים יקבלו טומאה מהשולחן ולא חוששים שהאוכלין שבשולחן יקבלו טומאה מהשולחן].

[ביאור:] **הכא בשלחן שני עסקינן** [שולחן ראשון אכן מטמא את המאכלים, וכאן מדובר בשולחן שהוא שני], **ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא על ידי משקין** [השולחן שהוא שני מטמא את האוכלים לדרגת שלישי, ובחולין אין טומאת 'שלישי'. אבל כשהמשקים נטמאים מהשולחן, הם נהיים ראשון לטומאה, שכאמור חכמים גזרו על כל משקים שנטמאו אפילו משני, שהם נהיים ראשון].

שורש מחלוקת בית שמאי ובית הלל

במאי קמיפלגי?

[הטעם שבית שמאי לא חוששים שהמשקים שבמגבת יקבלו טומאה מהשולחן:] **בית שמאי סברי, אסור להשתמש בשלחן שני, גזרה משום אוכלי תרומה,** [שכיון שבתרומה יש דין מיוחד ששני עושה שלישי, לכן אף שבחולין אין דין שלישי לטומאה, אסרו לאכול גם אכילת חולין בשולחן שהוא שני, כדי שלא יטעו ויאכלו תרומה על שולחן זה], וממילא אין כל חשש בהנחת המגבת על השולחן, שהרי השולחן טהור, והמשקין שבמגבת לא יקבלו טומאה.

[הטעם שבית הלל חוששים שהמשקים שבמגבת יקבלו טומאה מהשולחן:] **ובית הלל סברי, מותר להשתמש בשלחן שני, אוכלי תרומה זריזין הם,** והם יודעים להיזהר שלא לאכול תרומה על שולחן שהוא שלישי, ולא גוזרים ואוסרים אכילת חולין על שולחן שהוא שני, וממילא כיון שאוכלים על שולחן שהוא שני, יש לגזור שלא להניח את המגבת על השולחן, שהמשקים שבה יקבלו טומאה מהשולחן.

המשך טעם בית הלל: מדוע חוששים רק לא להניח את המגבת על השולחן [כדי שהאוכל לא יקבל טומאה], ולא חוששים להניח את המגבת על הכסת [כדי שהידים לא יקבלו טומאה]

הברייתא מסיימת בביאור שיטת בית הלל: **דבר אחר, אין נטילת ידים לחולין מן התורה.**

מאי דבר אחר?

הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי: וכי תימרו [ואם תאמרו] **מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן** [מה שונה אוכלים שאנחנו חוששים שלא להניח את המגבת על השולחן כדי שהמשקים שבמגבת לא יקבלו טומאה מהשולחן והם יחזרו וטמאו את האוכלים], **ומאי שנא גבי ידים דלא חיישינן** [ולמה לגבי הידים אנחנו לא חוששים, שאנו מתירים להניח את המגבת על הכסת, אף שהמים שבמגבת יקבלו טומאה מהכסת, והם יחזרו ויטמאו את הידים],

על כך עונים בית הלל לבית שמאי, אם תשאלו שאלה זו, נאמר לכם: **אפילו הכי הא עדיפא** [אף שאכן גם בהנחת המגבת על הכסת יש חשש, מכל מקום עדיף להניח את המפה על הכסת, אף שיש חשש שהידים יקבלו טומאה (מהמשקים), כיון **דאין נטילת ידים לחולין מן התורה,** ולכן גם אם הידים יקבלו טומאה, הרי זה טומאת שאין לה יסוד מהתורה, שמהתורה אין מושג כזה של טומאת ידים. אבל אם יניח האדם את המגבת על השולחן יש בזה חשש שהמאכלים עצמם יקבלו טומאה (מהמשקים), והרי טומאת אוכלים יסודה מהתורה, **מוטב שיטמאו ידים דלית להו עיקר מדאורייתא, ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא.**

◆◆◆

ביאור המחלוקת הרביעית במשנה בין בית שמאי ובית הלל

בית שמאי אומרים מכבדין וכו' את הבית, ואחר כך נוטלין לידים. ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית.

טעמם של בית שמאי: מכבדים תחילה את הבית כדי שהאוכלים [שיש בהם כזית] לא יפסדו מהמים האחרונים

תנו רבנן, בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית, ואחר כך נוטלין לידים.

שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה, נמצא אתה מפסיד את האוכלין, שנשאר גם שיורי פת שיש בהם כזית, ומים אחרונים נתזין עליהם והם נמאסים, ואסור לאבד אוכלים שיש בהם כזית.

[אבל נטילת ידים לבית שמאי תחלה לא סבירא להו. מאי טעמא משום פירורין]. [הב"ח לא גורס שורה זו, שהיא חוזרת ומבארת שוב את האמור בטעם בית שמאי]

טעמם של בית הלל: שמש תלמיד חכם נוטל את האוכלים שיש בהם כזית. ולכן יכול ליטול מים אחרונים, ואח"כ לכבד את הפירורים שאין בהם כזית

ובית הלל אומרים: אם שמש תלמיד חכם הוא, נוטל פירורין שיש בהן כזית, ומניח פירורין שאין בהן כזית, ופירורים שאין בהם כזית, אין איסור אם נמאסים ממים אחרונים הנתזים עליהם.

מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד.

שורש מחלוקת בית שמאי ובית הלל:

במאי קמיפלגי, בית הלל סברי, אסור להשתמש בשמש עם הארץ [וממילא השמש תלמיד חכם, והוא נוטל את הפירורים שיש בהם כזית].

ובית שמאי סברי, מותר להשתמש בשמש עם הארץ [וממילא נשארים פירורים שיש בהם כזית, ולכן צריך לכבד תחילה לפני נטילת מים אחרונים].

הכרעת ההלכה, קודם מכבדים את הבית ואחר כך נוטלים ידים

אמר רבי יוסי בר חנינא, אמר רב הונא: בכוליה פרקין הלכה כבית הלל. בר מהא דהלכה כבית שמאי, שמכבדים את הבית ואחר כך נוטלים ידים.

ורבי אושעיא מתני איפכא שמה שכתוב במשנה שלנו בדעת בית שמאי הוא אומר שזו דעת בית הלל [ונמצא שבית הלל הם הסוברים שמכבדים את הבית ואחר כך נוטלים ידים]. **ובהא נמי** [ולפי זה גם במחלוקת זו] **הלכה כבית הלל,** שמכבדים את הבית ואחר כך נוטלים ידים.

◆◆◆

במשנה מבואר שבין לבית שמאי ובין לבית הלל [במחלוקת החמישית במשנה] הנר ראשון בהבדלה

שנינו במשנה **בית שמאי אומרים נר ומזון וכו'** בשמים והבדלה. ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה.

מעשה ברבא שבירך על הבשמים לפני הנר

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, חזייה לרבא דבריך אבשמים ברישא.

רב הונא שואל: הרי גם לבית שמאי וגם לבית הלל הנר לפני הבשמים

אמר ליה: מכדי בית שמאי ובית הלל אמאור לא פליגי [על ברכת הנר אינם חולקים, שהיא קודמת לברכת הבשמים], **דתניא בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה. ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה.**

תשובת רבא: רבי יהודה חולק על משנתינו, וסובר שבית שמאי ובית הלל נחלקו אם הנר ראשון או הבשמים

עני רבא בתריה, זו [משנה זו שמבואר בה שהמחלוקת היא רק על הנר והבשמים] **דברי רבי מאיר** היא,

אבל רבי יהודה אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה, ועל הבדלה שהיא בסוף. על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, שבית שמאי אומרים על המאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור.

[סיום הדברים בשם רבי יוחנן: מנהג העם למעשה, בשמים ואחר כך נר:] **ואמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל, אליבא דרבי יהודה.**

◆◆◆

ביאור המחלוקת השישית במשנה בין בית שמאי ובית הלל

בית שמאי אומרים שברא כו' מאור האש. ובית הלל אומרים בורא מאורי האש.

ביאור במחלוקת בית שמאי ובית הלל: ברא לכולי עלמא הוא נוסח טוב, והמחלוקת בנוסח 'בורא'

אמר רבא: ב'ברא' כולי עלמא לא פליגי דברא משמע [לשון עבר], ויפה לאומרו, שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו.

כי פליגי ב'בורא'. בית שמאי סברי 'בורא' דעתיד למברא [דבר שהוא בורא תמיד], וזה לא שייך כאן, שהרי מברכים על מה שנברא בששת ימי בראשית.

ובית הלל סברי, 'בורא' נמי דברא משמע [שהוא משמע גם לשון עבר].

דחיית הביאור: בפסוק משמע ש'בורא' הוא לשון עבר

מתיב רב יוסף, 'יוצר אור ובורא חשך'. 'יוצר הרים ובורא רוח'. 'בורא השמים ונוטיהם', הרי מפורש בכמה פסוקים ש'בורא' הוא לשון עבר, וקשה על הביאור בדעת בית שמאי, שהם סוברים ש'בורא' אינו לשון עבר.

ביאור חדש: 'ברא' ו'בורא' לכולי עלמא הוא לשון עבר, ומחלוקת בית שמאי ובית הלל היא, אם לומר 'מאור' או 'מאורי'

אלא אמר רב יוסף: בברא ובורא כולי עלמא לא פליגי דברא משמע [לשון עבר, ואפשר לברך בברכת הנר 'ברא' או 'מאורי'].

כי פליגי [ובית שמאי ובית הלל נחלקו] **במאור ומאורי,**

דבית שמאי סברי: חדא נהורא איכא בנורא [אור אחד יש באש], ולכן צריך לומר 'מאור האש'.

ובית הלל סברי: טובא נהורי איכא בנורא [הרבה סוגי אורות יש באש], ולכן צריך לומר 'מאורי האש'.

[ראיה לביאור זה מברייתא:] **תניא נמי הכי, אמרו להם בית הלל לבית שמאי, הרבה מאורות יש באור** [שיש שלהבת אדומה לבנה וירקרקת].

◆◆◆

שנינו במשנה **אין מברכין כו'** לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים. ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים. ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה.

הטעם שאין מברכים על נר של גוים: כי הגוי עשה מלאכה לאור הנר, ואין זה 'נר ששבת'

בשלמא, נר של גוים אין מברכים עליו, **משום דלא שבת** ממלאכת עבירה, שהנכרי עושה מלאכה בשבת לאור נר זה [ואף אם הנר הודלק ביום שישי, כיון שהגוי עושה מלאכה לאורו, אין מברכים על נר כזה, ואף שגוי מותר בעשיית מלאכה, אין מברכים אלא על 'נר ששבת' שלא הדליקוהו בשבת ולא עשו לפניו מלאכה שישראל אסור לעשותה].

הטעם שאין מברכים על בשמים של גוים: כי סתם בשמיהם לעבודה זרה

אלא בשמים מאי טעמא לא [למה אין מברכים על בשמים של גוים]?

אמר רב יהודה אמר רב: הכא במסבת עובדי כוכבים עסקינן, מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים [לאכילה ולסעודה] **לעבודה זרה היא,** ואסור לברך על בשמים אלו, [ובאופן שהבשמים הם בכלל 'תקרובת' או בכלל 'משמשי' העבודה זרה, הרי הם גם אסורים בהנאה].

[שאלה: בסיפא של המשנה מבואר שאין מברכים על בשמים של עבודה זרה, ומשמע שהרישא לא מדברת על עבודה זרה]

שואלת הגמרא: **הא מדקתני סיפא, אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה, מכלל דרישא לאו בעבודה זרה עסקינן.**

[תשובה: הסיפא מבארת את הרישא, שהטעם שאין מברכים על בשמים של גוים (במסיבה של גוים) מפני שבסתם הם לעבודה זרה]

עונה הגמרא: **אמר רבי חנינא מסורא: מה טעם קאמר, מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים, מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לעבודה זרה.**

◆◆◆

אין מברכים אלא על 'נר ששבת'

תנו רבנן, אור ששבת. מברכין עליו. ושלא שבת, אין מברכין עליו.

(מאי שבת) ומאי לא שבת?

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהתירא והתניא א[1]אור של חיה ושל חולה מברכין עליו אר"נ בר יצחק מאי שבת ב[2]ששבת מחמת מלאכת עבירה תנ"ה עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו ג[3]למ"ש מברכין עליה: ת"ר ד[4]נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי מברכין עליו נכרי מנכרי אין מברכין עליו מ"ש נכרי מנכרי דלא משום דלא שבת א"ה ישראל מנכרי נמי הא לא שבת וכי תימא הך אינורא אול ליה והא אחרינא הוא ובידא דישראל קא מתילדא אלא הא ג[5]דתניא ה[6]המוציא שלהבת לר"ה חייב אמאי חייב מה שעקר לא הניח ומה שהניח לא עקר אלא לעולם דאינורא נמי איתיה וכי קא מברך אתוספתא דהתירא קא מברך אי הכי נכרי מנכרי נמי אין ה"נ גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון: ת"ר ו[7]היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אינו מברך אם רוב ישראל מברך הא גופא קשיא אמרת אם רוב נכרים אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא ז[8]דאפי' ח[9]מחצה על מחצה נמי מברך ואידי ט[10](דתנ') ריישא רוב נכרים תנא סיפא רוב ישראל: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם ישראל הוא מברך אם נכרי הוא אינו מברך מאי איריא תינוק אפי' גדול נמי אמר רב יהודה אמר רב הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקי' גדול מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא תינוק אימר ישראל הוא אקרי ונקיט: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי הכבשן מברך עליו ואם לאו אינו מברך עליו תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא י[11]הא בתחלה הא לבסוף תני חדא אור של תנור ושל כירים מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ל"ק י[12]הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ואי בעית אימא הא והא דאיכא [א] אדם חשוב ולא קשיא י[13]הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא ואב"א הא והא דאיכא חזנא ולא קשיא י[14]הא דאיכא סהרא והא דליכא סהרא: ת"ר י[15]היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם בש"א כל אחד ואחד מברך לעצמו י[16]ובה"א אחד מברך לכולן משום שנאמר [1]ברוב עם הדרת מלך בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא בית שמאי מאי טעמא קסברי מפני בטול בית המדרש י[17]תניא נמי הכי בית רבן גמליאל [2]לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש: אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים: מ"ט נר לכבוד הוא דעבידא בשמים לעבורי ריחא הוא דעבידי אמר רב יהודה אמר רב [3]כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מברכין עליו אמר רב הונא [4]בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו למימרא דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עליה מיתיבי י[18]הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו יש שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם אחד נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם והא הכא דלאו לריחא הוא דעבידא וקמברך אין לריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דניראו אינשי וניתו ונזבון מיניה תנו רבנן [5]היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב עובדי כוכבים אינו מברך אם רוב ישראל מברך רבי יוסי אומר אפי' רוב ישראל נמי אינו מברך מפני שבנות ישראל מקטרות לבשמים אמו כולהו לבשמים מקטרן ה"ל מיעוטא לבשמים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד לא מברך אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח [6]אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים תנו רבנן היה מהלך בשוק של עכו"ם נתרצה להריח הרי זה חוטא: ואין

וכי תימא הך אינורא אול ליה. ס"מ לקקשוי מי סכי נכרי מנכרי נמי מצית עדיפא מינה פריך דה"מ לצנועי כדמצני במסוני[א] **גזירה משום נכרי ראשון ונכרי ראשון משום עמוד ראשון וכו'.** מדא גזרה היא דגזרו מכמים כל מה נכרי שניך הנכרי שהדליק לך מה שניך מנכרי אין מברכין עליו והכי קיימא לן:

הא דאיכא אדם חשוב. מס כן מסוס כמוהו של מוסו לעולם כך פרש"י וכ"מ פירש מיוחס מאדם חשוב[ב] ובלילה מסוס מסוס עשוי לכבוד בית הכנסת: **אין מברכין עליו.** פירש"י מיהו מברכין עליו בתוך שבתו שמן ערב והן דאמר לעיל מניח מברכין עליו בתוך שבתו (ד' מג.). ס"י משמע כשיטת מברכין עליו בתוך שבתו עכי בשמים היינו בשל להריח ולא מיירי במתן הסעודה: בתחילה

מסורת הש"ס

ג) נ"ל הענין למ"ש מכמה ומהלוקה ער' בתרך עשמים וכה"ג אלמא כך פר' מנ"ש עשמים שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו מנלן מתוך שהוא חסור מתוכה כמה ב"ש ג) [ב"ב ק"ב ב.] ד"ה מחמת, ד) [תוספתא פ"ה ה"ב ע"ש], ה) [תוספתא פ"ה ה"ג ע"ש], ו) [תוספתא פ"ה ה"ב ע"ש] ד"ה היה, ז) [ר"ה כ"ט ע"ב] דתנא ור"ש היכא ומהלך לאפוקי מהתם ר"ח: ח) [ר"ה כ"ט ע"ב], ט) [ר"ה כ"ט ע"ב], י) [ר"ה כ"ט ע"ב], יא) [ר"ה כ"ט ע"ב], יב) [ר"ה כ"ט ע"ב], יג) [ר"ה כ"ט ע"ב], יד) [ר"ה כ"ט ע"ב], טו) [ר"ה כ"ט ע"ב], טז) [ר"ה כ"ט ע"ב], יז) [ר"ה כ"ט ע"ב], יח) [ר"ה כ"ט ע"ב], יט) [ר"ה כ"ט ע"ב], כ) [ר"ה כ"ט ע"ב], כא) [ר"ה כ"ט ע"ב], כב) [ר"ה כ"ט ע"ב], כג) [ר"ה כ"ט ע"ב], כד) [ר"ה כ"ט ע"ב], כה) [ר"ה כ"ט ע"ב], כו) [ר"ה כ"ט ע"ב], כז) [ר"ה כ"ט ע"ב], כח) [ר"ה כ"ט ע"ב], כט) [ר"ה כ"ט ע"ב], ל) [ר"ה כ"ט ע"ב], לא) [ר"ה כ"ט ע"ב], לב) [ר"ה כ"ט ע"ב], לג) [ר"ה כ"ט ע"ב], לד) [ר"ה כ"ט ע"ב], לה) [ר"ה כ"ט ע"ב], לו) [ר"ה כ"ט ע"ב], לז) [ר"ה כ"ט ע"ב], לח) [ר"ה כ"ט ע"ב], לט) [ר"ה כ"ט ע"ב], מ) [ר"ה כ"ט ע"ב], מא) [ר"ה כ"ט ע"ב], מב) [ר"ה כ"ט ע"ב], מג) [ר"ה כ"ט ע"ב], מד) [ר"ה כ"ט ע"ב], מה) [ר"ה כ"ט ע"ב], מו) [ר"ה כ"ט ע"ב], מז) [ר"ה כ"ט ע"ב], מח) [ר"ה כ"ט ע"ב], מט) [ר"ה כ"ט ע"ב], נ) [ר"ה כ"ט ע"ב], נא) [ר"ה כ"ט ע"ב], נב) [ר"ה כ"ט ע"ב], נג) [ר"ה כ"ט ע"ב], נד) [ר"ה כ"ט ע"ב], נה) [ר"ה כ"ט ע"ב], נו) [ר"ה כ"ט ע"ב], נז) [ר"ה כ"ט ע"ב], נח) [ר"ה כ"ט ע"ב], נט) [ר"ה כ"ט ע"ב], ס) [ר"ה כ"ט ע"ב], סא) [ר"ה כ"ט ע"ב], סב) [ר"ה כ"ט ע"ב], סג) [ר"ה כ"ט ע"ב], סד) [ר"ה כ"ט ע"ב], סה) [ר"ה כ"ט ע"ב], סו) [ר"ה כ"ט ע"ב], סז) [ר"ה כ"ט ע"ב], סח) [ר"ה כ"ט ע"ב], סט) [ר"ה כ"ט ע"ב], ע) [ר"ה כ"ט ע"ב], עא) [ר"ה כ"ט ע"ב], עב) [ר"ה כ"ט ע"ב], עג) [ר"ה כ"ט ע"ב], עד) [ר"ה כ"ט ע"ב], עה) [ר"ה כ"ט ע"ב], עו) [ר"ה כ"ט ע"ב], עז) [ר"ה כ"ט ע"ב], עח) [ר"ה כ"ט ע"ב], עט) [ר"ה כ"ט ע"ב], פ) [ר"ה כ"ט ע"ב], פא) [ר"ה כ"ט ע"ב], פב) [ר"ה כ"ט ע"ב], פג) [ר"ה כ"ט ע"ב], פד) [ר"ה כ"ט ע"ב], פה) [ר"ה כ"ט ע"ב], פו) [ר"ה כ"ט ע"ב], פז) [ר"ה כ"ט ע"ב], פח) [ר"ה כ"ט ע"ב], פט) [ר"ה כ"ט ע"ב], צ) [ר"ה כ"ט ע"ב], צא) [ר"ה כ"ט ע"ב], צב) [ר"ה כ"ט ע"ב], צג) [ר"ה כ"ט ע"ב], צד) [ר"ה כ"ט ע"ב], צה) [ר"ה כ"ט ע"ב], צו) [ר"ה כ"ט ע"ב], צז) [ר"ה כ"ט ע"ב], צח) [ר"ה כ"ט ע"ב], צט) [ר"ה כ"ט ע"ב], ק) [ר"ה כ"ט ע"ב], קא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קי) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קטו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קטז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קל) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קס) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קע) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קת) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קי) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קטו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קטז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קיט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קכט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קל) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קלט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קמט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קנט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קס) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קסט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קע) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קעט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קפט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצ) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קצט) [ר"ה כ"ט ע"ב], קת) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתא) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתב) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתג) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתד) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתה) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתו) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתז) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתח) [ר"ה כ"ט ע"ב], קתט) [ר"ה כ"ט ע"ב]

תורה אור השלם

1. בְּרֹב עַם הַדְרַת מֶלֶךְ וְבִאְפֵס לְאֹם מְחִתַּת רוֹזֵן:
משלי יד כח

גליון הש"ס

גמ' מחצה על מחצה נמי מברך. עי' פ"ח ד"ד ס"ו קק"ע קק"ע: רש"י ד"ה מחצה כו' שיעיילים לושר כו'. והוא בפרקי דר"א פרק ט"ו מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם הוה מוכה אלא אדם בלבד או בשוק ושמו יוסי ומשמו יוצא שמחזירו על שבת שקבע לכיבוי ובקש לחמות ומחר רבון כל העולמים אל תקח נפשי ממני על שחטוי את בני ובנותי ונעמר לו לפרקו חייב אדם לומר בשעשועו חייב שנתפל שמות הזה לומר שלמה עמישמיו תפל תור:

הגהות הגר"א

[א] גמ' כל לילה אדם חשוב ולילה אחד אין אדם חשוב. כ"ג ניקוח ר"ח ללוקח:

לעזי רש"י

לנטורי"א. פנס.

מוסף תוספות

א. דבההיא איכא למיגזר היינה אטו איסורא. שימש"ל. ב. אפי' איכא אורה אחרת, להאיר לפני אותו אדם חשוב נעשה ומברכין עליו. נמוק"י.

ב[1]ברוב עם הדרת מלך. ס"מ לקקשוי מי סכי נכרי מנכרי נמי מצית עדיפא מינה פריך דה"מ לצנועי כדמצני במסוני[א] **גזירה משום נכרי ראשון ונכרי ראשון משום עמוד ראשון וכו'.** מדא גזרה היא דגזרו מכמים כל מה נכרי שניך הנכרי שהדליק לך מה שניך מנכרי אין מברכין עליו והכי קיימא לן:

הא דאיכא אדם חשוב. מס כן מסוס כמוהו של מוסו לעולם כך פרש"י וכ"מ פירש מיוחס מאדם חשוב[ב] ובלילה מסוס מסוס עשוי לכבוד בית הכנסת: **אין מברכין עליו.** פירש"י מיהו מברכין עליו בתוך שבתו שמן ערב והן דאמר לעיל מניח מברכין עליו בתוך שבתו עכי בשמים היינו בשל להריח ולא מיירי במתן הסעודה: בתחילה

רבינו חננאל

אסיקנא אור שלא שבת אין מברכין עליו. אבל אור ש[שבת מע]בודה כגון אור שלחייה ואור [של חולה] אף על פי ששהיה דז[לק כל היום מברכין עליו מפני] ששבת ממלא[כת עב]ירה. וכן עששי[ת ש]היתה דולקת כל השבת, במוצאי השבת מברכין עליה. שהאור שלה מתוך שהוא חסור מתוכה נכבה ואינו מאיר כל היום כולו. ואם אינו מברך אם רוב נכרים אינו מברך אם רוב ישראל מברך. אסיקנא אור שלא מבערב, אבל אור ש[שבת מע]בודה כגון אור שלחייה ואור [של חולה] אף על פי ששהיה דז[לק כל היום מברכין עליו] מפני ששבת ממלא[כת עב]ירה. וכן עששי[ת ש]היתה דולקת כל השבת, במוצאי השבת מברכין עליה. ראה תינוק סמך לשקיעת החמה ואבוקה בידו, בודק אחריו שמא בר ישראל הוא ואיקרי נקט, ואילא אפיר. אור של בשמן ושל תנור ושל כירה, תני חדא מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין. לא ק[שיא הא]ן בתחילה כאן ב[סוף]. פי' בתחלת [הדליקה] דעדיין לא [אחז האו]ר ברוב הנעצים וקורטוה הוא דסליק ולא צאיל בהדיה אין מברכין אלא בסוף שכבר הדליקו והעלו שלהבת מברכין. אור של כנסת ושל בית המדרש תני מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין. אתיני לפרושי הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא יש מן שאומר אי איכא [חזנא דאיל בבית הכנסת לנהורא עביד ומברך עליו, ואי ליכא חזנא, לכבוד בית הכנסת עשוי ואין מברכין עליו). ואיבעיא וכו' הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב. פי' באדם חשוב לאורה, ובדליכא אדם חשוב עשוי לכבוד בית הכנסת.

בנו א ב מיי' פכ"ט מהל' שבת סמ"ג עשין כו טוש"ע ח"ח סי' רמח סעי' ס: בנו ג מיי' שם סי' ס"ל סו טוש"ע שם סעי' ו: יז ד (מיי' פ"ח מהל' שבת הלכה ה סמג עשין כט): יח ה מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ט סמג עשין (כו) כט טוש"ע ח"ח סי' רלח סעי' ז (ופכ') רלח סעי' ז: ו (טוש"ע ח"ח סי' רלח סעי' ז): יט ז מיי' שם סמג עשין (כח) כט טוש"ע ח"ח סי' רלח סעי' י: כ ח ט מיי' שם טוש"ע שם סעי' יא: כא י טוש"ע שם: **כא** י כ טוש"ע שם סעי' יד: **כב** כ מיי' פ"ל מהל' מלוה ולוה הל' ט טוש"ע יו"ד סי' רמ: כג מ טוש"ע שם סעי' יב: **כד** נ מיי' פ"ט מהל' כלים הלכה ח סמג עשין ס (וכג) טוש"ע ח"ח סי' ריח סעי' ג ופ' רלו סעי' ב: **כה** ס מיי' שם הלכה ה סמג עשין ס טוש"ע ח"ח סי' רלו סעי' ז: **כו** ע (מיי' שם סי' ריח סעי' ג) טוש"ע שם סעי' ז): **כז** ב מיי' שם הל' יא טוש"ע ח"ח סי' רלו סעי' ב:

נג: אלו דברים פרק שמיני ברכות

באכילה מרובה. ד' מילין כך פיקש"י ולי נראה דזה מועט יותר מאכילה מועטא[א] אלא נראה לפרש אכילה מרובה כל זמן שהוא ממ"א ואכילה מועטת ד' מילין: **והיית קדושים** אלו שם אחרונים. דוקא לסה שהיו רגילין ליטול ידיהם לחד מהסעודות מפני מלח סדומית אבל מנו שאין מלח סדומית מלוי ניגיעו ליטול ידיהן אבל רגילין ליטול לחד מהסעודות אין מנהגו שנוהגים להרגילין ליטול ידיהן לחד מהסעודות ולפי שסה מעכבת הנטילה לאחר ברכת המזון[ב] ומיכיה ליטול את ידיהם קודם בהמ"ז[ג]:

הדרן עלך אלו דברים

ואין מברכין על הנר עד שיאותו: אמר רב יהודה אמר רב לא יאותו יאותו ממש אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום וכן אמר רב אשי ברחוק מקום שנינו מיתיבי[ד] [ה]היתה לו נר מטמנה בחיכו או בפנם או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת משכחת לה דקיימא בקרן זוית אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה לאו דמרחקא לה כגון דעמיא ואזלא: ת"ר [ב]גחלים לוחשות מברכין עליהן אוממות אין מברכין עליהן ה"ד לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מבנים לתוכן קיסם ודולקת מאיליה [ג]איבעיא להו אוממות או עוממות ת"ש דאמר רב חסדא בר אבדימי [ו]ארזים לא עממהו בגן אלהים ורבא אמר יאותו ממש וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר [ז]כדי שיכיר בין [ח]מלוזמא של מבריא לשלומא של צפורי רבי יהודה מברך אדבי אדא דיילא רבא מברך אדבי גוריא בר חמא אביי מברך אדבי בר אבוה אמר רב יהודה אמר רב [ט]אין מחזרין על האור בדרך שמחזרים על המצות א"ר זירא מריש הוה מהדרנא כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב אנא נמי לא מהדרנא אלא אי מקלע לי ממילא מבריכנא: [י]מי שאכל וכו': אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח [יא]בד במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך פשיטא ושכח תנן מהו דתימא ה"מ אפילו במזיד והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דת"ש קמ"ל תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא רבה בב"ח הוה קאזל בשירותא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרו לי בריך [יב] כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא ומאי שנא [יג]יונה דמתילי בנסת ישראל ליונה דכתיב [ב]כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות: עד אימתי הוא וכו': כמה שיעור עכול ר"א אומר כדי שאינו רעב וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו א"ל ר' יוחנן לר' שלמיא למר זוטרא ואמרי לה לרב יימר בר שיזבי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי לחלך ארבע מילין ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת: בא להם יין וכו': למימרא דישראל אע"ג דלא שמע בולה ברכה עונה [יד]וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב [טו]בשלא אכל עמהן וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה בשלא אכל עמהן [טז]א"ל רב לחייא בריה בר חטוך ובריך וכן אמר רב הונא לרבה בריה חטוך ובריך למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי [יז]גוליירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין תניא היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן אמר ליה [יח]אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא ציירי מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי רבי ילאי רבי זוזאי אומר אינו מעכב רבי אחא אומר שמן טוב מעכב ר' זוחמאי אומר כשם שמזוהם בפול לעבודה כך ידים מזוהמות בפולות לברכה אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא זילאי ולא זוחמאי ידענא אלא מתניתא ידענא דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא [יט]והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים [כ]אלו מים אחרונים כי קדוש [כא] זה שמן [כב]אני יי' אלהיכם [א] זו ברכה:

הדרן עלך אלו דברים

מסורת הש"ס

ב) [מופסחים פ"ח ס"ב ע"ג]. ג) פסחים שם: ע"ש בשם שנו: ש"ע, ג) [בערוך פי' מעמע], ד) [פסח מט, ב], וע"ש גיטין מה, סנהד' נה:], ה) מיר סה, ו) [בערוך פי' בלשן יוני מסחתים של אנשי אטמתמס ע"ש], ז) [ד"ה ואיתימא רבי חנינא בר חמא נב, ב], וע"ש תוס' חולין קה. ד"ה מיס].

תורה אור השלם

1. אֲרָזִים לֹא עִמָּמֻהוּ בְּגַן אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל סְעַפֹּתָיו וְעַרְמוֹנִים לֹא הָיוּ כַּפְּארָתוֹ כָּל עֵץ בְּגַן אֱלֹהִים לֹא דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ. יחזקאל לא ח

2. אם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ: תהלים סח יד

3. כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ: ויקרא יא מד

4. וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כ ז

הגהות הב"ח

(ה) גב' אמרי לי נרין הבא כל היום וכו' יונה דלבשה הדר אחזיל וכרך וכו' מאי אנא יונה דנקט דמהלין וכו' אלא במצות ל"א מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן מעל לימני: (ב) שם כי קדוש אני זה שנן השוב אמי ר':

(ג) רש"י ד"ה מעכב את הכרכה וכו' נקטוה עשרה אשרור [ועי' תוס' ד"ה מעכב את הכרכה מברכין דף מב:

הגהות הגר"א

[א] גב' נמלו הפרק (ס"ד ולכאורה) תו"מ (ודלית לה מקרא דס"ק שמיני וכ"ה בתוספת לגירסו שם):

מוסף רש"י

עומצות. כעיוים (פסחים שה:), אריזים לא עממוהו. לא תסתירו מלפיהו לשות סם לפיס ממנו (שבת עג:) לה הסכו לאה מלפיהו, לפי שסיס נאה מכל לאילנות, ועל מרס מלך לוד נאמר (פסחים שם), יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה. כנפיה מגינות עליה מן הציעה ומכל שוף ומזה כנפי עליה היא נלחמת ומכה בניסם נשם, מה שאין כן בשאר עופות (שבת מה. על הגירסה שם: בנפיה מגינות עליה) ואינה נלחמת בתרנגולים אלא בכנפיה. תטוף כום של מזון. תטוף כום של ברכה ונברך ברכת המזון, שהכל מקדים לברך על הכוס ברכת המזון (נזיר סג:). השמים. בשטוח, על שם שהעוכה כמי השולם, כן הוא. שהעוכה ממן נדול של המלכה, תדיר. שהוא קל, שהרי גולייריין. (לשון, מתגרין במלחמה) תתלה ואחר כך לעבד את הזוהמה, אני ה' אלהיכם כדי לעבד את הזוהמה. אמר הקב"ה לישראל כשם שאני קדוש ושהריתי שבקדיש מטהרין ומטבלין בנהר דינור לבקרים כשיבואו לקלסני, כך אתם כשתבואו לקלסני תהיו קדושים וטהורים ונקיים בגופיכם, וכן הוא אומר וטהור יהיה יוסף אומץ. **סליק פרק אלו דברים לפ"ש:**

א) שהרי שיעור יותר מד' מילין אדם צמא. תוס' ר"י שלמלן. ב) [ד]לא מיקרי לדידן ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפדין. תוס' ס"ס, והא דאמר כשם שמזוהמים סדול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולין לברכה היינו להם, אחר שעורה לפיכך נחשבות כמזוהמות וצריך להקפיד ולישול קודם ברכה. תוס' מלן קה. ד"ה מים. ג) [ד"ה]מים שהוא אישטניס ורגיל ליטול ידיו לאחר הסעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות. תוס' ס"ס ד"ה מים.

שנינו בברייתא שעל נר 'שלא שבת' אין מברכים במוצאי שבת, שנר שהודלק בשבת על ידי ישראל או על ידי נכרי, [ואפילו נר שגוי הדליק ביום שישי אם גוי עושה מלאכה לאורו בשבת, אין מברכים על נר כזה, לכן כל נר של גוי נקרא 'נר שלא שבת'], ואף שגוי מותר בעשיית מלאכה, אין מברכים אלא על 'נר ששבת' שלא הדליקוהו בשבת ולא עשו לפניו מלאכה שישראל אסור לעשותה.

בירור: האם מברכים על נר שישראל הדליק בשבת בהיתר

הגמרא מבררת מה כונת הברייתא שאין מברכים על נר שלא שבת. **אי נימא** [אם תאמר] נר ש**לא שבת מחמת מלאכה, אפילו ממלאכה דהתירא** [שאף אם עשו בנר מלאכה המותרת כגון שהדליקוהו עבור יולדת או חולה, אין מברכים עליו],

והתניא [והרי אי אפשר לפרש כך, שהרי בברייתא שנינו] **אור של חיה** [יולדת] **ושל חולה מברכין עליו.**

רב נחמן בר יצחק: מברכים על נר שישראל הדליק בהיתר, ורק אין מברכים על נר שהודלק באיסור

אמר רב נחמן בר יצחק: מאי 'נר ש**שבת'. ששבת מחמת מלאכת עבירה,** אבל נר שהודלק בהיתר מברכים עליו.

[ראיה מברייתא שמברכים על נר שלא הודלק באיסור:] **תניא נמי הכי, עששית** [נר בתוך זכוכית שקופה] **שהיתה דולקת והולכת** בבית ישראל **כל היום כולו, למוצאי שבת מברכין עליה,** לפי שלא נעבדה בה עבירה, שלא הודלקה בשבת.

◆◆◆

מברכים על נר שגוי הדליק מנר של ישראל או על נר שישראל הדליק משלו גוי, אבל לא על נר שגוי הדליק מגוי

תנו רבנן, נכרי שהדליק מישראל [גוי שהדליק במוצאי שבת נר מנר של יהודי] **מברכין עליו.**

וישראל שהדליק מנכרי [יהודי שהדליק במוצאי שבת נר מנר של גוי] **מברכין עליו.**

אבל **נכרי מנכרי** [גוי שהדליק נר אפילו במוצאי שבת מנר של גוי] **אין מברכין עליו.**

בירור: למה מברכים על נר שהיהודי הדליק משל הגוי, הרי הנר של הגוי נדלק בשבת

מבררת הגמרא: **מאי שנא נכרי מנכרי דלא** מברכים עליו, **משום דלא שבת,** שהנר של הגוי (שממנו הדליק הגוי השני) לא שבת בשבת.

אי הכי, ישראל מנכרי נמי, הא לא שבת [הרי גם באופן שיהודי מדליק משל גוי, הנר של הגוי (שממנו הדליק הישראל) הרי 'לא שבת', ואם כן מדוע מברכים עליו].

[הצעת ביאור:] השלהבת מתחלפת כל הזמן, והיהודי מדליק במוצאי שבת משלהבת היתר

וכי תימא [ואם תאמר ותרצה לתרץ:] **הך איסורא אזל ליה** [האיסור, חלק הנר שהודלק בשבת, הלך], **והא אחרינא הוא** [והשלהבת שיש עכשיו אחרת היא], שמתוך שהשלהבת דולקת והולכת, כל הזמן היא מתחלפת, והשלהבת שבנר של הגוי במוצאי שבת אינה אותה שלהבת שהיתה בשבת, **ובידא דישראל קא מתילדא** [והנר שהיהודי מדליק במוצאי שבת היא שלהבת חדשה שנולדה ונוצרה במוצאי שבת ביד הישראל משלהבת שביד הגוי במוצאי שבת שהיא שלהבת היתר, ואין בה כל חשש].

[דחיית הביאור:] השלהבת אינה מוגדרת כשלהבת חדשה כל הזמן, שהרי אם כן לא היה שייך לעשות בשלהבת 'עקירה והנחה'

הגמרא דוחה, ומבארת שאי אפשר לומר שהשלהבת מתחלפת לגמרי, שהרי אם תאמר שהשלהבת מתחלפת, אם כן: **אלא הא דתניא המוציא שלהבת לרשות הרבים חייב, אמאי** [למה] **חייב,** הרי אם השלהבת מתחלפת כל הזמן, נמצא **מה שעקר לא הניח, ומה שהניח לא עקר,** ואין חייבים על הוצאה, אלא אם כן עושה בחפץ עקירה והנחה, אלא מוכח שהשלהבת אינה מוגדרת כדבר חדש המתחלף כל הזמן.

ביאור: בנר שיהודי הדליק משל גוי, מברכים על התוספת שנוספה בהיתר

אלא לעולם דאיסורא נמי איתיה [חלק האיסור שבשלהבת, החלק שהגוי הדליק בשבת, נמצא גם בשלהבת שבמוצאי שבת], **וכי קא מברך אתוספתא דהתירא קא מברך** [ומה שמברך על נר שיהודי הדליק משל גוי, הוא על חלק התוספת, שהיהודי מדליק במוצאי שבת, מתוספת של שלהבת היתר, שלהבת חדשה שכולה היתר].

בירור: אם כן למה לא מברכים על נר שנכרי הדליק מנכרי, הרי גם בזה יכול לברך על התוספת ההיתר שהודלקה במוצאי שבת

מבררת הגמרא: **אי הכי נכרי מנכרי נמי** [אם כן, מדוע אין מברכים על נר שגוי הדליק במוצאי שבת מנר של גוי אחר, הרי גם בזה יש תוספת היתר של מוצאי שבת]?

ביאור: בנר שנכרי הדליק מנכרי, גוזרים, שמא יברך על הנר של הגוי הראשון שהודלק בשבת

עונה הגמרא: **אין הכי נמי** [אכן כן, מעיקר הדין בגוי שהדליק מגוי, היה אפשר לברך על חלק התוספת שנוספה במוצאי שבת], והטעם שאין מברכים על נר זה: **גזרה משום נכרי ראשון, ועמוד ראשון** [אם נתיר לברך על נר שגוי הדליק מגוי, שמא נבוא גם להתיר לברך על הנר הראשון שהגוי הדליק בשבת, לפני שנוסף בו תוספת היתר במוצאי שבת, וכגון שהישראל יברך את ברכת האש, מיד בצאת השבת, לפני שנוסף בנר תוספת היתר.

אבל בנר שהישראל מדליק משל נכרי לא שייך גזירה זו, כי הרי ישראל מדליק רק במוצאי שבת, וכשישראל מדליק כבר יש תמיד תוספת שלהבת היתר שממנה מדליק נר חדש בהיתר.

◆◆◆

הרואה אש חוץ לכרך, אם רוב ישראל, מברך עליו

תנו רבנן, היה מהלך חוץ לכרך, וראה אור,

אם רוב נכרים בכרך, **אינו מברך** עליו, שהרי הולכים אחר הרוב, ורוב הכרך גוים, ואין מברכים על נר של גוי. **אם רוב ישראל** בכרך, **מברך** עליו.

שואלת הגמרא: **הא גופא קשיא,** בחלק הראשון של הברייתא **אמרת: אם רוב נכרים אינו מברך,** משמע שרק ברוב גוים, אין מברך עליו, **הא מחצה על מחצה** [אבל אם חצי כרך גוים וחצי כרך יהודים], **מברך** עליו.

והדר תני, אם רוב ישראל מברך, משמע שרק ברוב ישראל מברכים עליו, **הא מחצה על מחצה** [אבל אם חצי כרך גוים וחצי כרך יהודים] **אינו מברך** עליו.

עונה הגמרא: **בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך,** כפי שמדוייק מהרישא. **ואיידי דתנא רישא רוב נכרים, תנא סיפא רוב ישראל,** כלומר: אין לדייק אחרת מהסיפא, ואף שממה שכתוב בסיפא שברוב ישראל מברכים, משמע שבמחצה על מחצה אין מברכים, אין לדייק מכך שבסיפא מדובר על רוב ישראל, בגלל שהרישא מדברת על רוב גוים, אבל לדינא אפילו במחצה על מחצה, מברכים.

✦✦✦

נר שביד תינוק, בודקו, אם ישראל הוא, מברכים עליו

תנו רבנן, היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו,

בודק אחריו, אם ישראל הוא, מברך עליו. **אם נכרי הוא, אינו מברך** עליו, שאין מברכים על נר של גוי.

מבררת הגמרא: **מאי איריא תינוק, אפילו גדול נמי,** אם הוא ישראל הרי מברכים על הנר שבידו.

מבארת הגמרא: **אמר רב יהודה אמר רב: הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקינן, גדול מוכחא מילתא, דודאי נכרי הוא,** ואין צריך לבדוק אחריו, שהרי אם ישראל הוא לא היה ממהר סמוך לחשכה מיד לאחוז נר בידו.

אבל אם הוא **תינוק, אימר ישראל הוא, אקרי ונקיט** [יכול לקרוא שילד קטן אוחז נר מיד בסמוך לשקיעת החמה].

✦✦✦

הרואה ממרחק אור עבה, מברך עליו, שנעשה להאיר. אבל אם רואה אור דק, אין מברך עליו, שנעשה לבישול ולא להאיר

תנו רבנן, היה מהלך חוץ לכרך, וראה אור, אם עבה כפי הכבשן ששורפים בו אבנים לסיד, **מברך עליו,** שאור עבה כזה, נעשה לאורה.

ואם לאו [אם אין האור עבה] **אינו מברך עליו,** שלא נעשה לאורה, אלא לצורך בישול, ואין מברכים אלא על נר שנעשה להאיר.

בברייתא אחת כתוב שמברכים על אור של כבשן ובברייתא אחרת כתוב שאין מברכים

תני חדא, אור של כבשן, מברכין עליו.

ותניא אידך, אין מברכין עליו.

[מיישבת הגמרא:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שאין מברכים על אור הכבשן, מדובר **בתחלה** [בתחילת שריפת האבנים בכבשן] שאז אין האור נעשה להאיר, אלא רק לצורך שריפת הלבנים בכבשן.

הא - מה שנאמר שמברכים על אור הכבשן, מדובר **לבסוף** [לאחר שנשרפו האבנים, שאז רובם מדליקים אור גדול מלמעלה לגמור את שריפת האבנים, ומשתמשים בזה גם לאורה].

בברייתא אחת כתוב שמברכים על אור של תנור וכיריים ובברייתא אחרת כתוב שאין מברכים

תני חדא, אור של תנור ושל כירים, מברכין עליו.

ותניא אידך, אין מברכין עליו.

[מיישבת הגמרא:] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שאין מברכים על אור של תנור וכיריים, מדובר **בתחלה**, שאינו נעשה להאיר אלא לבישול.

הא - מה שנאמר שמברכים על אור של תנור וכיריים, מדובר **לבסוף** [לאחר שהוסק התנור והפת בתוכה מדליקין קסמין דקין בפיו, להאיר, ולקלוט חומו לתוכו, וכיון שמשתמש לאורו, מברכין עליו].

בברייתא אחת כתוב שמברכים על אור של בית הכנסת ובית המדרש ובברייתא אחרת כתוב שאין מברכים

תני חדא, אור של בית הכנסת ושל בית המדרש, מברכין עליו.

ותניא אידך, אין מברכין עליו.

[מיישבת הגמרא, ביאור א':] **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שאין מברכים על אור של בית הכנסת, מדובר **דאיכא אדם חשוב,** ואזי לכבודו הדליקוה, ולא שצריך לאור, אלא לכבוד בעלמא, ואין מברכין עליו.

הא - מה שנאמר שמברכים על של בית כנסת, מדובר **דליכא אדם חשוב,** ואזי להאיר להם הדליקוה, ומברכים.

[ביאור ב':] **ואי בעית אימא, הא והא דאיכא אדם חשוב. ולא קשיא, הא** - מה שנאמר שמברכים על אור של בית כנסת, מדובר **דאיכא חזנא** [שיש שמש שאוכל בבית הכנסת, ואזי הנר עשוי גם לאורה שיאכל החזן לאורה].

הא - מה שנאמר שאין מברכים על אור של בית כנסת, מדובר **דליכא חזנא.**

[ביאור ג':] **ואי בעית אימא, הא והא דאיכא חזנא. ולא קשיא הא** - מה שנאמר שאין מברכים על אור של בית הכנסת, מדובר **דאיכא סהרא** [שיש ירח, שהחזן יכול לאכול לאורה], ואזי לא להאיר הדליקוה אלא לכבוד אדם חשוב.

והא - מה שנאמר שמברכים על אור של בית הכנסת, מדובר **דליכא סהרא.**

◆◆◆

הביאו לפניהם אור בבית המדרש אם כל אחד מברך לעצמו או אחד מברך לכולם

תנו רבנן, היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם,

[דעה א':] **בית שמאי אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו.**

[דעה ב':] **ובית הלל אומרים: אחד מברך לכולן משום שנאמר 'ברוב עם הדרת מלך',**

טעמם של בית שמאי, שכל אחד מברך לעצמו

מבררת הגמרא: **בשלמא בית הלל מפרשי טעמא, אלא בית שמאי מאי טעמא?**

מבארת הגמרא: **קסברי מפני בטול בית המדרש,** שבזמן שאחד מברך לכולם הם צריכים לשתוק מגרסתם כדי שיתכונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן.

[סיוע מברייתא: בגלל ביטול זמן מועט אין אומרים בבית מדרש לאדם המתעטש 'לבריאות']

תניא נמי הכי, של בית רבן גמליאל לא היו אומרים לאדם המתעטש, שרגילים לומר **מרפא** [אסותא, לבריאות] **בבית המדרש, מפני בטול בית המדרש.**

◆◆◆

נר או בשמים של מתים

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים.

מאי טעמא, נר, לכבוד הוא דעבידא [הנר שמדליקים אצל מתים, לא נעשה להאיר, אלא רק לכבודו של מת.

בשמים, לעבורי ריחא הוא דעבידי [הבשמים שמניחים אצל מתים, לא נעשו כדי להריח בהם, אלא כדי להעביר את הריח הרע של המת].

בנר של מתים יש אופנים שהוא נעשה להאיר ויש אופנים שהוא נעשה לכבוד

אמר רב יהודה אמר רב: כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה [מת, שמוציאים נר לפניו גם ביום ובגם בלילה, מפני כבודו] **אין מברכין עליו,** גם על נר שהדליקו לפניו בלילה, כיון שהוא עשו לכבוד ולא לצורך אורה.

וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה [מת שאינו חשוב להדליק לפניו נר ביום], **מברכין עליו,** שהנר שהדליקו לפניו נעשה להאיר ולא לכבוד.

◆◆◆

ברכה על בשמים ושמן שאינם עשויים להריח אלא להעביר ריח רע

אמר רב הונא: בשמים של בית הכסא [שמוליך אדם אסטניס לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע של בית הכסא], **ושמן העשוי להעביר את הזוהמא** [שמביאים בסוף הסעודה לסוך

ידים מזוהמות, והוא מבושם בבשמים] **אין מברכין עליו** 'בורא עצי בשמים' שאינו נעשה להריח, ואין מברכים על בשמים שלא נעשו להריח.

מדברי רב הונא משמע שאין מברכים על בשמים שלא נעשו להריח, וקשה על כך מברייתא שמברכים על בשמים שבחנות

למימרא [מדברי רב הונא מבואר] **דכל היכא דלאו לריחא עבידא** [שכל מקום שהבשמים לא נעשו להריח] **לא מברכין עלויה** [אין מברכים עליהם],

מיתיבי [וקשה על כך מברייתא, ששנינו בה:] **הנכנס לחנותו של בשם, והריח ריח, אפילו ישב שם כל היום כלו, אינו מברך אלא פעם אחד. נכנס ויצא, נכנס ויצא, מברך על כל פעם ופעם.**

והא הכא דלאו לריחא הוא דעבידא [והרי הבשמים שבחנות, לא עומדים שם כדי להריח בהם, אלא כדי למוכרם] **וקמברך** [ומבואר בברייתא שצריך לברך עליהם]?

תשובה: בשמים שבחנות, נעשו גם להריח בהם ולכן מברכים עליהם

עונה הגמרא: **אין, לריחא נמי הוא דעבידא** [כן, בשמים שבחנות נעשו גם לצורך שיריחו בהם], **כי היכי דניירחו אינשי, וניתו ונזבון מיניה** [שהמוכר רוצה שאנשים יריחו את הבשמים ויבואו ויקנו ממנו, ולכן מברכים על בשמים שבחנות].

◆◆◆

המהלך חוץ לכרך ומריח ריח, האם מברך עליו

תנו רבנן, היה מהלך חוץ לכרך, והריח ריח.

[דעה א':] **אם רוב עובדי כוכבים, אינו מברך. אם רוב ישראל, מברך.**

[דעה ב':] **רבי יוסי אומר: אפילו רוב ישראל נמי אינו מברך. מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים.**

מבררת הגמרא: **אטו כולהו לכשפים מקטרן** [וכי כולם עושות קטורת לכשפים].

מבארת הגמרא: **הוה לה מיעוטא לכשפים** [יש מיעוט שעושות בשמים לכשפים], **ומיעוטא נמי לגמר את הכלים** [ויש מיעוט שעושות בשמים כדי לבשם את הבגדים], **אשתכח רובא דלאו לריחא עביד** [נמצא שהרוב אינם עושות את הבשמים כדי להריח בהם], **וכל רובא דלאו לריחא עביד לא מברך** [וכיון שרוב הבשמים אינם נעשו כדי להריח בהם, אין מברכים עליהם].

ברכה על הריח שמריח בטבריא או בציפורי בזמן שרגילים לגמר את הכלים

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המהלך בערבי שבתות בטבריא [שהיו רגילים לגמר שם כלים בערב שבת] **ובמוצאי שבתות בצפורי** [שהיו רגילים לגמר שם כלים במוצאי שבת] **והריח ריח, אינו מברך. מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים** [לבשם בעשנו את הבגדים],

ריח בשוק של גוים

תנו רבנן: היה מהלך בשוק של עובדי כוכבים, נתרצה להריח, הרי זה חוטא.

◆◆◆

[עמוד ב] שנינו במשנה: **ואין מברכין על הנר עד שיאותו** [שיהנו מאורו].

דעה א': אין צריך לעמוד בקירבת הנר כדי לברך עליו, אלא צריך שהאור יהיה מספיק חזק שאם היה עומד בקרבת המקום היה יכול ליהנות מהנר

אמר רב יהודה אמר רב: לא יאותו, יאותו ממש שאפילו לא עמד בקירבת מקום שנהנה מהאור, **אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה** [כל שאילו היה עומד קרוב לנר, היה יכול ליהנות ממנו] מברך עליו, **ואפילו** אם כעת עומד **ברחוק מקום.**

וכן אמר רב אשי: ברחוק מקום שנינו.

שאלה: בברייתא משמע שאם עומד בריחוק מהנר, אינו מברך

מיתיבי, היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס [בעששית], **או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת, אינו מברך, עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה.**

בשלמא, משתמש לאורה ולא ראה שלהבת, שאז אינו מברך, **משכחת לה דקיימא בקרן זוית,** שיכול להשתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת.

אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה, לאו דמרחקא [וכי לא מדובר שהוא עומד במרחק, שבאופן כזה רואה את השלהבת ולא יכול להשתמש לאורה], ועל זה הברייתא אומרת, שאין מברך כיון שנמצא בריחוק מהנר.

תשובה: אין כונת הברייתא שאם עומד בריחוק מהנר, אינו מברך. אלא שאם הנר חלש, אינו מברך

לא, כגון דעמיא ואזלא, באופן שהנר הולך ומתכבה, הרי זה בגדר של 'ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה', שאינו יכול להשתמש לאורה, ולכן אינו מברך עליה. אבל אם יכול להשתמש לאורו [אילו היה ביקרבת הנר] אף שכעת הוא בריחוק מהנר, מברך עליו.

[גדר הארת הגחלים שאפשר לברך עליהם:] **תנו רבנן, גחלים לוחשות** [שגדרם מבואר להלן], **מברכין עליהן.** אבל אם הגחלים **אוממות** [הולכות ומתכבות], **אין מברכין עליהן.**

מבארת הגמרא: **היכי דמי לוחשות?**

אמר רב חסדא: כל שאילו מכניס לתוכן קיסם ודולקת מאיליה.

[ספק בגירסת תיבת 'אוממות'] **איבעיא להו, אוממות או עוממות.**

תא שמע, דאמר רב חסדא בר אבדימי: 'ארזים לא עממהו בגן אלהים', הרי מוכח מהפסוק שהגירסא היא 'אוממות' בא', ולא 'עוממות' בע'.

דעה ב': אין צריך ליהנות בפועל מהנר, אך צריך לעמוד בקירבת הנר באופן שיכול ליהנות מהנר

ורבא אמר: יאותו ממש [אף שאין צריך ליהנות בפועל מהנר, מכל מקום צריך לעמוד בקירבת הנר] באופן שאם ירצה יוכל ליהנות ממנו.

וכמה הוא צריך להיות בסמוך?

אמר עולא: כדי שיכיר בין איסר לפונדיון [שתי סוגי מטבעות].

חזקיה אמר: כדי שיכיר בין מלוזמא [משקל] **של טבריא, למלוזמא** [למשקל] **של צפורי.**

הנהגת האמוראים כשיטתם, בענין הברכה על הנר אם לעמוד בסמוך לנר או לעמוד אפילו בריחוק מהנר

רב יהודה היה **מברך, אדבי** [על אור שבבית] **אדא דיילא,** ורחוק מביתו היה, שרב יהודה לשיטתו שלא צריך לעמוד בסמוך לנר, כדי לברך עליו.

רבא מברך, אדבי [על אור שבבית] **גוריא בר חמא,** שסמוך לביתו היה, ורבא לשיטתו שצריך לעמוד סמוך לנר כדי לברך עליו.

אביי מברך, אדבי [על אור שבבית] **בר אבוה.**

◆◆◆

אין חייב לחזר אחר נר

אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזרין על האור, כדרך שמחזרים על המצות, שאם אין לו נר, אין צריך לחזר אחריו.

אמר רבי זירא: מריש הוה מהדרנא [מתחילה הייתי מחזר אחר נר לברך עליו], **כיון דשמענא להא דרב** [כיון ששמעתי את מה שאמר רב] **יהודה אמר רב, אנא נמי לא מהדרנא** [אני גם לא חיזרתי אחר נר], **אלא אי מקלע לי ממילא מבריכנא** [אלא אם נקלע לידי נר ממילא, הייתי מברך עליו].

◆◆◆

ביאור המחלוקת השביעית במשנה בין בית שמאי ובית הלל

שנינו במשנה: **מי שאכל וכו'** [ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים: יברך במקום שנזכר].

מחלוקת ב"ש וב"ה היא אם בשוגג צריך לחזור למקום שאכל כדי לברך שם, אבל במזיד לכו"ע צריך לחזור ולברך

אמר רב זביד, ואיתימא רב דימי בר אבא: מחלוקת בשכח. אבל במזיד, דברי הכל יחזור למקומו ויברך.

מבררת הגמרא: **פשיטא,** והרי **'ושכח' תנן.**

מבארת הגמרא: **מהו דתימא הוא הדין** [שבית שמאי ונחלקו] **אפילו במזיד, והאי דקתני 'ושכח', להודיעך כחן דבית שמאי** [שמחמירים אפילו בשוגג שצריך לחזור למקומו], **קא משמע לן** [שרק בשוגג הם נחלקו].

ברייתא, משא ומתן בין בית שמאי לבית הלל אם בשוגג צריך לחזור או לא

תניא, אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם שמי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו, וכי **מי שאכל בראש הבירה, ושכח וירד ולא ברך, יחזור לראש הבירה ויברך.**

אמרו להן בית שמאי לבית הלל: לדבריכם שמי שאכל ושכח ולא בירך אינו צריך לחזור למקום אכילתו כדי לברך, **מי ששכח ארנקי בראש הבירה,** וכי הוא **לא יעלה ויטלנה,** אם כן, אם **לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן.**

מעשה באחד שנעקר בשוגג וחזר למקומו ומצא ארנק זהב. ואחר שנעקר במזיד ולא חזר למקומו ואכלו אריה

הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי, אף על פי ששגג ונעקר מן המקום על ידי שכחה, החמיר על עצמו כבית שמאי, וחזר למקום שאכל וברך, **ואשכח ארנקא דדהבא** [ומצא ארנק זהב].

וחד עביד במזיד כבית הלל, נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר, **ואכליה אריא** [ואכלו אריה].

מעשה ברבה בר בר חנה שחזר לברך במקום האכילה ומצא יונה של זהב

רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא [היה הולך בשיירא], **אכל, ואשתלי ולא בריך** [ושכח ולא בירך ברכת המזון], **אמר: היכי אעביד** [איך אעשה], **אי אמינא להו אנשאי לברך** [אם אומר להם ששכחתי לברך], **אמרו לי, בריך** [יאמרו לי בני החבורה], תברך כאן במקום זה, שהרי **כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת** [בכל מקום שאתה מברך, אתה מברך את ה'].

לכן, **מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא** [מוטב שאומר להם: שכחתי יונה של זהב].

אמר להו רבה בר בר חנה: **אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא** [תמתינו לי, ששכחתי יונה של זהב].

אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא [הלך רבה בר בר חנה, ומצא שם יונה של זהב].

מבררת הגמרא: **ומאי שנא יונה** [מדוע אמר להם דוקא ששכח 'יונה' של זהב]?

מבארת הגמרא: **דמתילי** [שמשולים] **כנסת ישראל ליונה. דכתיב 'כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ', מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה** [או בורחת, או נלחמת בראשי כנפיה], **אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **עד אימתי הוא וכו'** [מברך, עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו].

כמה זמן הוא שיעור עיכול

כמה שיעור עכול?

[דעה א':] **אמר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב.**

[דעה ב':] **וריש לקיש אמר: כל זמן שיצמא מחמת אכילתו.**

[שאלה: הרי ריש לקיש אמר שיעור אחר:] **אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא, ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא: מי אמר ריש לקיש הכי, והאמר רב אמי אמר ריש לקיש: כמה שיעור עכול? כדי להלך ארבע מילין.**

[תשובה, לריש לקיש יש שיעור לאכילה מרובה ויש לאכילה מועטת:] עונה הגמרא: **לא קשיא. כאן** - מה שאמר ריש לקיש שהשיעור הוא ד' מיל, מדובר **באכילה מרובה. כאן** - מה שאמר ריש לקיש שהשיעור הוא כל זמן שיצמא מאכילתו, מדובר **באכילה מועטת.**

♦♦♦

שנינו במשנה: **בא להם יין וכו'.** [ומסיימת המשנה: עונים אחר ישראל המברך, אפילו שלא שמע ממנו את כל הברכה].

שאלה: כיצד העונה אמן יוצא ידי חובה כשהוא לא שמע את כל הברכה

למימרא דישראל אף על גב דלא שמע כולה ברכה עונה, במשנה משמע שעל ברכת ישראל עונין אמן, אף אם לא שמע את כל הברכה, ועל כך קשה: **וכי לא שמע היכי נפיק** [אם הוא לא שמע את כל הברכה כיצד הוא יוצא ידי חובתו].

תשובה: אכן, אין מדובר שהוא עונה אמן לצאת ידי חובה

אמר חייא בר רב: מדובר **בשלא אכל עמהן,** ואינו מחוייב בברכה. **וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: בשלא אכל עמהן.**

♦♦♦

אמוראים שאמרו לבניהם 'חטוף ובריך'

אמר ליה רב לחייא בריה: ברי חטוף ובריך [בני, כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנהו לך ותברך], **וכן אמר רב הונא לרבה בריה: חטוף ובריך.**

שאלה: מדברי האמוראים משמע שעדיף לברך מאשר לצאת ידי חובה מאחר ולענות אמן, וקשה מברייתא שמבואר בה שהעונה עדיף

למימרא [מדברי האמוראים לבניהם משמע] **דמברך עדיף ממאן דעני אמן.**

והתניא [וקשה על כך ממה ששנינו בברייתא:] **רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן, יותר מן המברך. אמר ליה רבי נהוראי: השמים** [לשון שבועה], **כן הוא,** שהעונה אמן גדול יותר. **תדע** [ראיה לכך] **שהרי גולייריו** [חיילים פשוטים] **יורדין ומתגרין [במלחמה], וגבורים** [וחיילים גבורים] **יורדין ומנצחין,** וכך בברכה, אמירתה בחייל פשוט, וסיומה בעניית האמן שנמשלת לנצחון והשלמת המלחמה בחייל גיבור. הרי שגדול העונה אמן יותר מהמברך.

תשובה: עניין זה הוא מחלוקת תנאים אם מברך עדיף או עונה עדיף

עונה הגמרא: **תנאי היא** [נחלקו התנאים בעניין זה], שהברייתא המובאת היא דעת רבי יוסי הסובר שהעונה עדיף, והאמוראים סברו כהברייתא החולקת וסוברת שהמברך עדיף, **דתניא** [ששנינו בברייתא] **אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע** [שיש רמז בפסוק

גם שצריך לברך וגם שצריך לענות אמן], **אלא שממהרין** ליתן שכר **למברך יותר מן העונה אמן.**

◆◆◆

עניית אמן אחר תינוקות של בית רבן

בעי מיניה שמואל מרב: מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן, כשלומדים ברכות מפי רבן.

אמר ליה רב: **אחר הכל עונין אמן, חוץ מתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשויין,** ואינם מתכוונים לברך אלא ללמוד.

והני מילי שאין עונים אחריהם אמן, **בדלא עידן מפטרייהו** [כשאינו הזמן שהם אומרים את ההפטרה ומברכין בתורה ובנביא], **אבל בעידן מפטרייהו** [שאז הם מתכונים לברך], **עונין** אחריהן אמן.

◆◆◆

האם שמן מעכב את הברכה

[דעה א', שמן מעכב:] **תנו רבנן, שמן** [שהיו רגילים לסוך בו את הידים אחרי מים אחרונים להעביר את הלכלוך], **מעכב את הברכה** [שאסור לברך עד שיובא. ועוד שכל זמן שלא סכו את הידים בשמן, הסעודה לא הסתיימה ויכול לאכול כל דבר הבא בקנוח סעודה בלא ברכה]. **דברי רבי זילאי.**

[דעה ב', שמן אינו מעכב:] **רבי זיואי אומר: אינו מעכב.**

[דעת רב אחא: שמן טוב מעכב] **רבי אחא אומר: שמן טוב** [שיש בו בשמים] **מעכב** את הברכה למי שרגיל בו.

[רבי זוהמאי כדעה א':] **רבי זוהמאי אומר: כשם שמזוהם פסול לעבודה** בבית המקדש, **כך ידים מזוהמות פסולות לברכה.**

[רב נחמן בר יצחק: ברייתא שצריך לסוך את הידים בשמן לפני שמברך]

אמר רב נחמן בר יצחק: אנא, לא זילאי, ולא זיואי, ולא זוהמאי ידענא, אלא מתניתא ידענא, דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא:

'והתקדשתם', אלו מים ראשונים [שבהם נוטלים את הידים לסעודה].

'והייתם קדושים', אלו מים אחרונים.

'כי קדוש', זה שמן [שבו סכים את הידים, לנקותם לפני ברכת המזון].

'אני ה' אלהיכם', זו ברכה [שלאחר מים אחרונים וסיכת הידים, מברכים ברכת המזון].

הדרן עלך אלו דברים:

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הך דקמני לקמן מעברות היס והירדן ומגלי מרגלי כו': **ויקין וווועס ועשים.** מפרש בגמרא[ז] **מלא עוולם.** לפי שלוו נהלין לו נסמעין למרמור: **ברוך עושה בראשית.** ובגמרא (ד' נט.) פריך למאי הלך לשלושל ללאו מעשה בראשית ניינהו: **לפרקים.** מפרש בגמרא (שם ע"ב). ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קבע ליה רבי יהודה בכלם לעצמו: **מכבד על הרעה מעין על הטובה.** דיין שלמעלה: **ועל הטובה מעין על הרעה.** בטוב והמטיב. ובגמרא[ח] מפרש היכי למי: **בנגלה נלבך.** למהלך בלבך לעצמו: **בשלמא נלבך.** כלמפרש נותן דוולמה על שעבר ולועוך על העתיד בממלאו ד' כלמפרש בגמרא[ט]: **חייב אדם לברך על הרעה כו'.** מפרש בגמרא[י]: **ד"א כל מלדך.** מדות מדוודות לך בין מדה טוובה בין מדת פוורעוות: **לא יקל ראשו.** לא יעבה קלות ראש: **בנגד שער מזרחי.** תון לכך הבית שאר בתוומה העמוכה שאר לנרגלי הבית בתוומה. לפי שכל הקרבים מכוונים זה בנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח לאולם והסיכול ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ולאחר בשיהא פתח טרקסין: **בפונדתו.** מגור מלון ומוכין בו מעות: **מק"ו.** בגמרא[יא] מפרש ליה: **כל תוממי בירוש שבמקדש היו לומרים עד העולם.** במסכת תענית (פ"ג ד"ה טז:) למהרינן מין עוונין למן במקדש המכבד לומר בשוף על בירכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך תוון הלעג וכן בכולם ותוועוני ולומרים ברוך בה בכולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם: **מקלקלנו פלוקים.** ותמהו מין עולם אלא זה: **בפקיעה.** עזרת ופיעתו שיהו לומרים מן העולם ועד העולם לומר שבני עולמות ים לוהיות מלב אלילוקים הכוכבים בתחיית המתים: **שיהא לחם מועט לאכול בשם.** שבמו של הקב"ה ולא תמריע אחד מהן: **בפקיעה.** עזרת ופיעתו שיהו לומרים מן העולם ועד העולם לומר שבני עולמות ים לוהיות מלב אלילוקים הכוכבים בתחיית המתים: **שיהא לחם מועט לאכול בשם.** שבמו של הקב"ה ולא תמריע אחד מהן ולא תמריע אחד מהן: **ולומוך את ידיו.** לוון ידיו: **ומשביע לכל חי רצון.** לוון ידיו: **ומלא ברכה לכל בריה.** לוון ידיו: **ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.** לוון ידיו: **ועל הכל.** לוון ידיו: **ואומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'.** פירש רבי שמעיה לכל מיי ברכות לריכות להזכיר שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקובי לי הר"י היה רגיל לנהך על הסדקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכתו ונגזרתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי יהושלמי לפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה שם וכו'[א] ורבינו תם מפרש לפרקים היינו שלשים יום: **שעקר עכו"ם מארצנו.** ביהושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל לתון ישראל[ב]: **על התחרות.** לאו על כל התרות פייירי אלא שהיה מרבץ התרות בהתיעדי בקרא כמו שתקל ופרש: **הרואה** מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על היזקין ועל הזועות ועל הרעמים[ג] ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על[ד] ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה[ה] בראשית רבי יהודה אומר [ו]הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול [ז]בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים[ח] ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב ומטיב [ט]על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת [י]בנה בית חדש [יא]וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה [יב]מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה [יג]והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא [יד]תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לברך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר [טו]ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר ועוצוק על העתיד [טז]חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר [יז]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. דברים ו ה וכתוב אחר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר ליוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. רות ב ד ויתיא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. שופטים ו יב. שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך. משלי כג כב עת לעשות לה' הפרו תורתך. תהלים קיט קכו ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים. שמות יח י ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. שמות יד כב ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בתוך הירדן הכן ובל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבר את הירדן. יהושע ג יז על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון.

במדבר כא יד

הרואה מקום שנעשו בו נסים לאבותינו אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על היזקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב ומטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לברך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר ועוצוק על העתיד חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו לא יקל אדם את ראשו בנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה': **נבו'** מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא אתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחווא ונפל עליה גמלא פריצא אתיפרקא ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחווא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי אניסא דיחיד מי אמרינן [א] חייב לברוכי תנו רבנן הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב [ז]ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב [ח]ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב [ט]על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי (א) עברי

הרואה וכו' אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'. פירש רבי שמעיה לכל מיי ברכות לריכות להזכיר שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקובי לי הר"י היה רגיל לנהך על הסדקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכתו ונגזרתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי יהושלמי לפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה שם וכו'[א] ורבינו תם מפרש לפרקים היינו שלשים יום: **שעקר עכו"ם מארצנו.** ביהושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל לתון ישראל[ב]: **על התחרות.** לאו על כל התרות פייירי אלא שהיה מרבץ התרות בהתיעדי בקרא כמו שתקל ופרש:

מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הך דקמני לקמן מעברות היס והירדן ומגלי מרגלי כו': **ויקין וווועס ועשים.** מפרש בגמרא[ז] **מלא עוולם.** לפי שלוו נהלין לו נסמעין למרמור: **ברוך עושה בראשית.** ובגמרא (ד' נט.) פריך למאי הלך לשלושל ללאו מעשה בראשית ניינהו: **לפרקים.** מפרש בגמרא (שם ע"ב). ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קבע ליה רבי יהודה בכלם לעצמו: **מכבד על הרעה מעין על הטובה.** דיין שלמעלה: **ועל הטובה מעין על הרעה.** בטוב והמטיב. ובגמרא[ח] מפרש היכי למי: **בנגלה נלבך.** למהלך בלבך לעצמו: **בשלמא נלבך.** כלמפרש נותן דוולמה על שעבר ולועוך על העתיד בממלאו ד' כלמפרש בגמרא[ט]: **חייב אדם לברך על הרעה כו'.** מפרש בגמרא[י]: **ד"א כל מלדך.** מדות מדוודות לך בין מדה טוובה בין מדת פוורעוות: **לא יקל ראשו.** לא יעבה קלות ראש: **בנגד שער מזרחי.** תון לכך הבית שאר בתוומה העמוכה שאר לנרגלי הבית בתוומה. לפי שכל הקרבים מכוונים זה בנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח לאולם והסיכול ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ולאחר בשיהא פתח טרקסין: **בפונדתו.** מגור מלון ומוכין בו מעות: **מק"ו.** בגמרא[יא] מפרש ליה: **כל תוממי בירוש שבמקדש היו לומרים עד העולם.** במסכת תענית (פ"ג ד"ה טז:) למהרינן מין עוונין למן במקדש המכבד לומר בשוף על בירכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך תוון הלעג וכן בכולם ותוועוני ולומרים ברוך בה בכולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם: **מקלקלנו פלוקים.** ותמהו מין עולם אלא זה: **בפקיעה.** עזרת ופיעתו שיהו לומרים מן העולם ועד העולם לומר שבני עולמות ים לוהיות מלב אלילוקים הכוכבים בתחיית המתים: **שיהא לחם מועט לאכול בשם.** שבמו של הקב"ה ולא תמריע אחד מהן ולא תמריע אחד מהן: **ולומוך את ידיו.** לוון ידיו: **ומשביע לכל חי רצון.** לוון ידיו: **ומלא ברכה לכל בריה.** לוון ידיו: **ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.** לוון ידיו: **ועל הכל.** לוון ידיו: **ואומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'.** פירש רבי שמעיה לכל מיי ברכות לריכות להזכיר שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקובי לי הר"י היה רגיל לנהך על הסדקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכתו ונגזרתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי יהושלמי לפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה שם וכו'[א] ורבינו תם מפרש לפרקים היינו שלשים יום: **שעקר עכו"ם מארצנו.** ביהושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל לתון ישראל[ב]: **על התחרות.** לאו על כל התרות פייירי אלא שהיה מרבץ התרות בהתיעדי בקרא כמו שתקל ופרש:

הרואה [א]מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על היזקין ועל הזועות ועל הרעמים[ג] ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על[ד] ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה[ה] בראשית רבי יהודה אומר [ו]הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול [ז]בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים[ח] ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב ומטיב [ט]על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת [י]בנה בית חדש [יא]וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה [יב]מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה [יג]והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא [יד]תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לברך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר [טו]ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר ועוצוק על העתיד [טז]חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר [יז]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו [יח]לא יקל אדם את ראשו בנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים [יט]ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים [כ]עד העולם משקלקלו [כא]הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם [כב]שואל את שלום חברו בשם שנאמר [כג]והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר [כד]ה' עמך גבור החיל ואומר [כה]אל תבוז כי זקנה אמך ואומר [כו]עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה': **נבו'** מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא [כז]ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא אתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחווא ונפל עליה גמלא פריצא אתיפרקא ליה אשיתא על לגוה כי [כח]מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחווא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי [כט]אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי [ל]אניסא דיחיד מי אמרינן [א] חייב לברוכי תנו רבנן [לא]הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב [לב]ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב [לג]ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב [לד]על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי (א) עברי

מקום שנעשו בו נסים לישראל. כגון הך דקמני לקמן מעברות היס והירדן ומגלי מרגלי כו': **ויקין וווועס ועשים.** מפרש בגמרא[ז] **מלא עוולם.** לפי שלוו נהלין לו נסמעין למרמור: **ברוך עושה בראשית.** ובגמרא (ד' נט.) פריך למאי הלך לשלושל ללאו מעשה בראשית ניינהו: **לפרקים.** מפרש בגמרא (שם ע"ב). ולפי שהוא חשוב וגדול מכולן קבע ליה רבי יהודה בכלם לעצמו: **מכבד על הרעה מעין על הטובה.** דיין שלמעלה: **ועל הטובה מעין על הרעה.** בטוב והמטיב. ובגמרא[ח] מפרש היכי למי: **בנגלה נלבך.** למהלך בלבך לעצמו: **בשלמא נלבך.** כלמפרש נותן דוולמה על שעבר ולועוך על העתיד בממלאו ד' כלמפרש בגמרא[ט]: **חייב אדם לברך על הרעה כו'.** מפרש בגמרא[י]: **ד"א כל מלדך.** מדות מדוודות לך בין מדה טוובה בין מדת פוורעוות: **לא יקל ראשו.** לא יעבה קלות ראש: **בנגד שער מזרחי.** תון לכך הבית שאר בתוומה העמוכה שאר לנרגלי הבית בתוומה. לפי שכל הקרבים מכוונים זה בנגד זה שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח לאולם והסיכול ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ולאחר בשיהא פתח טרקסין: **בפונדתו.** מגור מלון ומוכין בו מעות: **מק"ו.** בגמרא[יא] מפרש ליה: **כל תוממי בירוש שבמקדש היו לומרים עד העולם.** במסכת תענית (פ"ג ד"ה טז:) למהרינן מין עוונין למן במקדש המכבד לומר בשוף על בירכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך תוון הלעג וכן בכולם ותוועוני ולומרים ברוך בה בכולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם: **מקלקלנו פלוקים.** ותמהו מין עולם אלא זה: **בפקיעה.** עזרת ופיעתו שיהו לומרים מן העולם ועד העולם לומר שבני עולמות ים לוהיות מלב אלילוקים הכוכבים בתחיית המתים: **שיהא לחם מועט לאכול בשם.** שבמו של הקב"ה ולא תמריע אחד מהן ולא תמריע אחד מהן: **ולומוך את ידיו.** לוון ידיו: **ומשביע לכל חי רצון.** לוון ידיו: **ומלא ברכה לכל בריה.** לוון ידיו: **ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.** לוון ידיו: **ועל הכל.** לוון ידיו: **ואומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'.** פירש רבי שמעיה לכל מיי ברכות לריכות להזכיר שם ומלכות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכן כתב רבינו שמשון מקובי לי הר"י היה רגיל לנהך על הסדקים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכתו ונגזרתו מלא עולם וכן פר"י ומייתי יהושלמי לפירקין רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה שם וכו'[א] ורבינו תם מפרש לפרקים היינו שלשים יום: **שעקר עכו"ם מארצנו.** ביהושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל לתון ישראל[ב]: **על התחרות.** לאו על כל התרות פייירי אלא שהיה מרבץ התרות בהתיעדי בקרא כמו שתקל ופרש:

הרואה [א]מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו על היזקין ועל הזועות ועל הרעמים[ג] ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על[ד] ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה[ה] בראשית רבי יהודה אומר [ו]הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול [ז]בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים[ח] ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב ומטיב [ט]על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת [י]בנה בית חדש [יא]וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה [יב]מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה [יג]והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא [יד]תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא הנכנס לברך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר [טו]ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו נותן הודאה על שעבר ועוצוק על העתיד [טז]חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר [יז]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו [יח]לא יקל אדם את ראשו בנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים [יט]ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים [כ]עד העולם משקלקלו [כא]הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם [כב]שואל את שלום חברו בשם שנאמר [כג]והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר [כד]ה' עמך גבור החיל ואומר [כה]אל תבוז כי זקנה אמך ואומר [כו]עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה': **נבו'** מנא הני מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא [כז]ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו' אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה דרבא וא"ל כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא אתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי ותו זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחווא ונפל עליה גמלא פריצא אתיפרקא ליה אשיתא על לגוה כי [כח]מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לרסתקא דמחווא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות אמרי [כט]אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי [ל]אניסא דיחיד מי אמרינן [א] חייב לברוכי תנו רבנן [לא]הרואה מעברות הים ומעברות הירדן מעברות נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום בשלמא מעברות הים דכתיב [לב]ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן דכתיב [לג]ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן אלא מעברות נחלי ארנון מנלן דכתיב [לד]על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי (א) עברי

א א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' ט סמג עשין מ טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ה:
ב ב ג מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ו:
ג ד מיי' שם פ"ט הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ו:
ד ה מיי' שם פ"י הל' ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ג:
ו ז מיי' שם הלכה ח טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ד:
ז ח מיי' שם הלכה ט טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ד:
ח ט י מיי' שם הלכה כב טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ו:
י יא מיי' שם הל' ג טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ג:
יב ג מיי' פ"ז הל' ט סמג עשין צח טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ה:
יג ד מיי' שם הל' ח סמג עשין קמד:
יד ז מ טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ה:
טו ח נ מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ט סמג עשין מ טוש"ע או"ח סי' ריח סעיף ג:
טז ם ס מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:
יז ע (מיי' שם) טוש"ע שם סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. דברים ו ה
2. וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לַקֹּצְרִים יְיָ עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְיָ. רות ב ד
3. וַיַּרְא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְיָ עִמָּךְ גִּבּוֹר הֶחָיִל. שופטים ו יב
4. שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ וְאַל תָּבוּז כִּי זָקְנָה אִמֶּךָ. משלי כג כב
5. עֵת לַעֲשׂוֹת לַיְיָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ. תהלים קיט קכו
6. וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם. שמות יח י
7. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם. שמות יד כב
8. וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ בְּתוֹךְ הַיַּבָּשָׁה הֵכִן וְכָל יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בַּחֲרָבָה עַד אֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. יהושע ג יז
9. עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְיָ אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנֹן.

מוסף תוספות

א. כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. תוס' ה"ש ב. ב. אבל בשבעקר עברים ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ממקום הזה. תוס' ר"י מילוללן.

רבינו חננאל

פרק תשיעי

הרואה מקום שנעשנו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. אוקימנה אניסא דרבים כולי עלמא מחייבי לברוכי, אבל אניסא דיחיד, כגון ההוא גברא דנפל עליה אריה ואיתצל, וכגון ההוא דצחא בפקתא דערבות ואיברי ליה עינא ושתא בפקתא ואיברי ליה עינא דמיא, אידהו חייב לברוכי אחריני לא מיחייב. פיר' פקתא מקום מדבר שאין בו מים כדגרסינן במשקיעין פרק ואילו מגלגלין עושה לו תנות בפקתא [כלומר] בית למכור פירות. תנו רבנן הרואה מעברות הירדן ומעברות הים

ומעברות נחל ארנון ואבני אלגביש בבית חורון. כל מעשה עוג אינו כתוב במסכת ברכות. ואבן שזרק עוג בכשה כלשון הזה כתוב בה בלבד. את והב, שני בני אדם אחד שמו את, ואחד שמו והב ושנייהם מצורעים היו. אסיקנה [על כולן] צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום.

ז) [ער' תוספות לקמן נט. ד"ה עלן], ב) ס"מ מעשה, ג) [ספחים ב:], ד) ר"ה שמעתתא, ה) [ר' תום' סוכה מו. ד"ה הרואה וכו' ור"ח כאן ד"ה הרואה וכו'], ו) ר"ה יהיו לנו ניסים, ז) לעיל נב: ומה: מגילה כה:, ח) ירמוז מכדרבינא ס"ל], ט) [מכות כג:], י) [לקמן נח:], יא) [לקמן סג:], יב) [לקמן סג:], יג) [לקמן סג:], יד) [לקמן סג:], טו) [לקמן נח:], טז) [לקמן סג:], יז) [לקמן נח:], יח) [לקמן סג:], יט) [לקמן סג:], כ) [לקמן סג:], כא) [לקמן סג:], כב) [לקמן סג:], כג) [לקמן סג:], כד) [לקמן סג:], כה) [לקמן סג:], כו) [לקמן סג:], כז) [לקמן נח:], כח) [לקמן סג:], כט) [לקמן סג:], ל) [לקמן סג:], לא) [לקמן סג:], לב) [לקמן סג:], לג) [לקמן סג:], לד) [לקמן סג:], לה) [לקמן סג:], לו) [לקמן סג:], לז) [לקמן סג:], לח) [לקמן סג:], לט) [לקמן סג:], מ) [לקמן סג:], מא) [לקמן סג:], מב) [לקמן סג:], מג) [לקמן סג:], מד) [לקמן סג:], מה) [לקמן סג:], מו) [לקמן סג:], מז) [לקמן סג:], מח) [לקמן סג:], מט) [לקמן סג:], נ) [לקמן סג:], נא) [לקמן סג:], נב) [לקמן סג:], נג) [לקמן סג:], נד) [לקמן סג:], נה) [לקמן סג:], נו) [לקמן סג:], נז) [לקמן סג:], נח) [לקמן סג:], נט) [לקמן סג:], ס) [לקמן סג:], סא) [לקמן סג:], סב) [לקמן סג:], סג) [לקמן סג:], סד) [לקמן סג:], סה) [לקמן סג:], סו) [לקמן סג:], סז) [לקמן סג:], סח) [לקמן סג:], סט) [לקמן סג:], ע) [לקמן סג:], עא) [לקמן סג:], עב) [לקמן סג:], עג) [לקמן סג:], עד) [לקמן סג:], עה) [לקמן סג:], עו) [לקמן סג:], עז) [לקמן סג:], עח) [לקמן סג:], עט) [לקמן סג:], פ) [לקמן סג:], פא) [לקמן סג:], פב) [לקמן סג:], פג) [לקמן סג:], פד) [לקמן סג:], פה) [לקמן סג:], פו) [לקמן סג:], פז) [לקמן סג:], פח) [לקמן סג:], פט) [לקמן סג:], צ) [לקמן סג:], צא) [לקמן סג:], צב) [לקמן סג:], צג) [לקמן סג:], צד) [לקמן סג:], צה) [לקמן סג:], צו) [לקמן סג:], צז) [לקמן סג:], צח) [לקמן סג:], צט) [לקמן סג:], ק) [לקמן סג:], קא) [לקמן סג:], קב) [לקמן סג:], קג) [לקמן סג:], קד) [לקמן סג:], קה) [לקמן סג:], קו) [לקמן סג:], קז) [לק

א) אבני אלגביש במורד בית חורון. וה"ק מקום שנפלו שם ממנה סנחריב ללא גרע מזקיה מלכם ב) המטיר ג) עלה לו מן השמים לפרס לפי שיהוש כשביקש ירחמו עליו יהוה יהוה קל רחום וחנון ע"ש המקום ה) שלא יזכירנו עליו יהוה כיון שאין הם יודע ע"ש המקום כי הנך מין מבקרין עליו עלה לו מזה שנעשה להם הנס. וקן כל מלה מכתך על ניסו אף אף על פי שאינו יכול ממוך המקום:

ארבעה צריכין להודות יורדי הים וכו'. ופתלים לא תפיג כזה ספרד עלה תפיג תלוי המדבר לשמון קדמת נקט סדר המקומין יופר תמלה וגמרא נקט ו) המטירין ממלה: **ואימא בי עשרה והרי רבנן.** ח) ועבדי לשומרת ומפילו ליכא תרי רבנן ונהגו העולם לנקוד תמר שקורא בתורה ודוקא בתורה שנפל למטה מכל מקום אבל מן הנביאים ומן הכתובים לא נקפיד אם נפלו למטה ואין מועל למטה לא. ס"ל יוסף: **פטרתן** יתי מלאודוי. וק"ת והן תמרינן) ברכה אחת הם מלמת לאיה ברכה ול"ל דכל יהודה היה מתגלגל דכל וכל סבר לעיל בפרק קילד מבקרין (דף מ:) דלא בעינן עלה זוכרת הסם ט) (ולו מלמות ולחמנת סיינו מלמות) לך

עבדי להון נקידותא ושמו בהון אמרי כי חלפי ישראל הבא נקטלינון ולא הוו ידעי דארון הוה מסני קמייהו דישראל והוה ממיך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת דמייהו לנחלי ארנון כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה היינו דכתיב [1]ואשת הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. אבני אלגביש מאי אבני אלגביש תנא אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש עמדו על גב איש זה משה דכתיב [2]והאיש משה עניו מאד וכתיב [3]ויחלדו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה ירדו על גב איש זה יהושע דכתיב [4]קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וכתיב [5]ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות. אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עליהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואיתי קודשא בריך הוא עליה כמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב [6]שני רשעים שברת וכדר' שמעון בן לקיש [6]דא"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אמין [3]משה כמה הוה עשר אמות שקיל גרנא בר עשר אמין שור עשר אמין ומחייה בקרסוליה וקטליה. ואבן שישב עליה משה דכתיב [7]וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה. ואשתו של לוט שנאמר [8]ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח ותומת יריחו שנבלעה כתיב [9]ותפול החומה תחתיה בשלמא כולהו ניסא אלא אשתו של לוט פורענותא הוא דאמר ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני [8]תני על לוט ועל אשתו מברכים שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר את הצדיקים [3]א"ר יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים שנאמר [10]ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו': ותומת יריחו שנבלעה: וכתיב יריחו נבלעה והא נפלה שנאמר [9]ויהי כשמוע העם את קול השופר וירעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו משום הכי אבלעה בלועי אמר רב יהודה אמר רב [7]א[12]ברבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא יורדי הים מנלן דכתיב [11]יורדי הים באניות וגו' [12]המה ראו מעשי ה' ואומר [13]ויעמד רוח סערה ויעלו שמים ירדו תהומות ואומר [14]יחוגו וינועו כשכור ואומר [15]ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם ואומר [16]יקם סערה לדממה ואומר [17]וישמחו כי ישתוקו ואומר [18]יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם הולכי מדברות מנלן דכתיב [19]ותעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' [20]וידריכם בדרך ישרה [21]יודו לה' חסדו מי שחלה ונתרפא דכתיב [22]אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' בצר להם וגו' וירפאם וגו' יודו לה' חסדו מי שהיה חבוש בבית האסורין מנלן דכתיב [23]יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו' ואומר ויכנע בעמל לבם וגו' ואומר ויזעקו אל ה' בצר להם ואומר מושיעם מחשך וצלמות וגו' ואומר יודו לה' חסדו מאי מברך אמר רב יהודה [א]ברוך גומל חסדים טובים אביי אמר וצריך לאודויי קמי עשרה דכתיב [24]וירוממוהו בקהל עם וגו' מר זוטרא אמר ותרין מיניהו רבנן שנאמר [24]ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף לה רב אשי ואימא כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימא רבי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דייהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא אמר להו [ה]פטרתן יתי מלאודוי והא אמר אביי בעי אודויי באפי עשרה והא לא איהו לא קא מודה לא צריך דעני בתרייהו אמן: אמר רב יהודה [9]שלשה צריכין שימור ואלו הן חולה חתן וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה ויש אומרים אף תלמידי חכמים בלילה: ואמר רב יהודה שלשה דברים [ט][המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבית הכסא והמאריך בתפלתו מעליותא היא והאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל

שלאדם המאריך בתפילתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבית הכסא. ומקשינן וכי המאריך בתפילתו מעליותא היא, והאמר ר' יוחנן

ומעונותיהם יתענו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מוות: ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: והלים קו ז-כא 23. יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל: כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו: ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עוזר: ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: והלים קו י-טו 24. וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו: והלים קו לב

א א טוש"ע פ"ח סי' ריח סעיף ה:
ב ב מיי' פ"י מהלכות ברכות פ"ב מ"ז סמג עשין ו טוש"ע או"ח סי' ריט ס"ק:
ג ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:
ד ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
ה ה טוש"ע שם סעיף ד:

מוסף תוספות

א. כגון יואב בן צרויה וחבריו. [ד"ה]בירושלמי מדקתני מתני' בניסי רבים אבל בניסי יחיד אין צריך לברך וכו'. אם היה מסויים כגון יואב בן צרויה וחבריו וכו'. מברך. טוש"ע. ב. שיורדי הים מצויין יותר מהולכי מדברות וכן כל אחד מצוי יותר מחבירו. טוש"ע ריש שלשלון.

תורה אור השלם

1. וְאֶשֶׁת הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשָׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב:
במדבר כא טו
2. וְהָאִישׁ משֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
במדבר יב ג
3. וַיַּצְא משֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ בְּיָדָיו אֶל יְיָ וַיִּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נָתַךְ אָרְצָה:
שמות ט לג
4. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל משֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו:
במדבר כז יח
5. וַיְהִי בְּנוּסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרֹן וַיְיָ הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחָרֶב:
יהושע י יא
6. קְמָטָה ד הַיְשִׁיעֻנִי אֱלֹהַי כִּי הִכִּית אֶת כָּל אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבָּרְתָּ:
תהלים ג ח
7. וַיְדֵי משֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:
שמות יז יב
8. וְתַבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח:
בראשית יט כו
9. וַיְהִי כְּשָׁמְעַ הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְּדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדּוֹ וַילְכְּדוּ את הָעִיר:
יהושע ו כ
10. וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בְּהָפֵךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:
בראשית יט כט
11. יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים:
תהלים קז כג
12. הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְיָ וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה:
תהלים קז כד
13. וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו:
תהלים קז כה
14. יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע:
תהלים קז כז
15. וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְיָ בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם:
תהלים קז כח
16. יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלָּיו:
תהלים קז כט
17. וַיִּשְׂמְחוּ כִי יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם:
תהלים קז ל
18. יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
תהלים קז לא
19. תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ:
תהלים קז ד
20. וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשָׁב:
תהלים קז ז
21. יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
תהלים קז ח
22. אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:
תהלים קז יז
23. יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֹנִי וּבַרְזֶל:
תהלים קז י
24. וַיְרוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ:
תהלים קז לב

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה כל נתך וכו' כאומר אם"ש ותמ"ב מ"ם אמור מעל תמב כך נלמד בס"ד ותמ"ב מ"ם מתנה וכו' ותלתא פרסי מחצה ישראל: (ט) ד"ה ומשה וכו' וקס"ד מה התשבון שנאמר ויקם משה את המשכן ותיקשו ותירוצו וויזמומוהו וכו' ממנור כתיב ס"ת:

גליון הש"ס

גמ' דבתיב ויזומומוהו בקהל קם. וקבל מקבי שמחם כמו שפירש"י כמנחות ז ע"ב ד"ה מקבלות. שם אע"ג שלשה צריכין שמור. מגילה פ' בל"ע ד"ה ת"ח. עי' רבינו יונה פ"ק דמסכת דף ד ע"ב ד"ה שנאמר. שם ג' דברים הצריך בתוך בתן מאריכין. עי' לעיל מז ע"ב ותוס' ד"ה ת"ח אריבעה בו' הצריכין תהלה. עי' לק שנת בתוס' ד"ה ילפינן:

הגהות הגר"א

[א] גמ' תמיים טופס (כפוס קו קנ) מלות תלנו) וכ"כ למיימיס טופס שנמלנו כל טוב. ב"ה ולפ"ז:

לעזי רש"י

בקרוליה. טוח קשר שנקנה בקרסולים. ארבעה צריכין להודות. ולכאורה קרבן תודה דכתיב בהו (תהלים קז) ויזבחו זבחי תודה ועיין תוס' בשבת ב. ד"ה ילפינן וכן מפרש בה ר"ח מה"ט מד' צריכין להודות ע"ש פרקינהו (ב) (פוכה ה. פרקינהו מגן:) ו) (ע"ש פירוש רש"י ובעמי' ה:) שירן (ג) (תמונות ז:) ז) (בתמונות ה:) ח) (ברכות נד:) ט) (כ"כ בה מוסק ובפרקי ר' אליעזר פ"ג) (בעל ה:) ל) (כ"כ בה מוסק ומהרי"ן).

מוסף רש"י

אבני אלגביש במורד בית חורון. (כמו שפרש"י) (יהושע י) **ואשת הנחלים** אשר נטה לשבת ער. הסכר שבעבר שעמקן נטה ומפסקנו לגד מבדו הסכר מאבר לגד עבר מואב ומס ארן מואב ער: **שעמדו.** בתורי: **על נפך ארנה.** לא הגיע למקן עלה עמדו בתוריי (ב) **מתנה ישראל ממה טוי מחנה פרסי.** עוג מאמ כן בלבו מחנה ישראל מלחת פרסי דכתיב ממנה ישראל: (ג) ד"ה משה וכו' קשה למה נתשבון שנאמר ויקם משה את המשכן ותיקשו ויזומומוהו וכו' ממנור כתיב: (ד) ד"ה ויזומומוהו וכו' ממנור כתיב ס"ת:

גליון הש"ס

(ה) רש"י ד"ה כל נתך וכו' כאומר אם"ש ותמ"ב מ"ם אמור מעל תמב כך נלמד בס"ד ותמ"ב מ"ם מתנה וכו' ותלתא פרסי מחצה ישראל: (ט) ד"ה ומשה וכו' וקס"ד מה התשבון שנאמר ויקם משה את המשכן ותיקשו ותירוצו וויזמומוהו וכו' ממנור כתיב ס"ת:

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה כל נתך וכו' כאומר אם"ש ותמ"ב מ"ם אמור מעל תמב כך נלמד בס"ד ותמ"ב מ"ם מתנה וכו' ותלתא פרסי מחצה ישראל: (ט) ד"ה ומשה וכו' וקס"ד מה התשבון שנאמר ויקם משה את המשכן ותיקשו ותירוצו וויזמומוהו וכו' ממנור כתיב:

גליון הש"ם

גמ' דבתיב ויזומומוהו בקהל קם. וקבל מקבי שמחם כמו שפירש"י כמנחות ז ע"ב ד"ה מקבלות. שם אע"ג שלשה צריכין שמור. מגילה פ' בל"ע ד"ה ת"ח. עי' רבינו יונה פ"ק דמסכת דף ד ע"ב ד"ה שנאמר. שם ג' דברים הצריך בתוך בתן מאריכין. עי' לעיל מז ע"ב ותוס' (ערכין ח"ב ב"ה) ד"ה ת"ח אריבעה בו' הצריכין תהלה. עי' לק שנת בתוס' ד"ה ילפינן:

הגהות הגר"א

[א] גמ' תמיים טופס (כפוס קו קנ) מלות תלנו) וכ"כ למיימיס טופס שנמלנו כל טוב. ב"ה ולפ"ז:

לעזי רש"י

בקרוליה. טוח קשר שנקנה בקרסולים. ארבעה צריכין להודות. ולכאורה קרבן תודה דכתיב בהו (תהלים קז) ויזבחו זבחי תודה ועיין תוס' בשבת ב. ד"ה ילפינן וכן מפרש בה ר"ח מה"ט מד' צריכין להודות ע"ש פרקינהו (ב) (פוכה ה. פרקינהו מגן:) ו) (ע"ש פירוש רש"י ובעמי' ה:) שירן (ג) (תמונות ז:) ז) (בתמונות ה:) ח) (ברכות נד:) ט) (כ"כ בה מוסק ובפרקי ר' אליעזר פ"ג) (בעל ה:) ל) (כ"כ בה מוסק ומהרי"ן).

מוסף רש"י

אבני אלגביש במורד בית חורון. (כמו שפרש"י) (יהושע י) **ואשת הנחלים** אשר נטה לשבת ער. הסכר שבעבר שעמקן נטה ומפסקנו לגד מבדו הסכר מאבר לגד עבר מואב ומס ארן מואב ער: **שעמדו.** בתורי: **על נפך ארנה.** לא הגיע למקן עלה עמדו בתוריי (ב) **מתנה ישראל ממה טוי מחנה פרסי.** עוג מאמ כן בלבו מחנה ישראל מלחת פרסי דכתיב ממנה ישראל: (ג) ד"ה משה וכו' קשה למה נתשבון שנאמר ויקם משה את המשכן ותיקשו ותירוצו וויזמומוהו וכו' ממנור כתיב: (ד) ד"ה ויזומומוהו וכו' ממנור כתיב ס"ת:

יום רביעי א אדר תש"פ **ברכות דף נד**

משנה

ברכות כשרואה מקומות שונים

[מקום שנעשו בו ניסים:] **הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר: 'ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'.**

[מקום שנעקרה ע"ז:] הרואה **מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים, אומר: 'ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו'.**

ברכות על שינויים שקורים בעולם

על הזיקין [כוכבים שנראה שיש להם זנב ארוך], **ועל הזועות** [רעידות אדמה], **ועל הרעמים, ועל הרוחות, ועל הברקים, אומר: 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם',** לפי שדברים אלו נראים או נשמעים למרחוק, וניכר בהם שכוחו וגבורותו מלא עולם.

ברכות על הבריאה

על ההרים, ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות, ועל המדברות, אומר 'ברוך עושה בראשית'.

רבי יהודה אומר: [הים הגדול, כיון שהוא חשוב מכולם, קבעו לו ברכה מיוחדת, ולכן] **הרואה את הים הגדול אומר: 'ברוך שעשה את הים הגדול'.** ומברך ברכה זו רק **בזמן שרואהו לפרקים,** אבל אם רואהו לעיתים תכופות אין מברך עליו.

ברכות על דברים טובים ורעים

על הגשמים, ועל בשורות טובות, אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'.

על בשורות רעות אומר: 'ברוך דיין האמת'.

בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים, אומר: 'ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'.

מברך על הרעה מעין על הטובה [מברך על דבר שכעת הוא רע 'ברוך דיין האמת', אף שיש בדבר זה מענין הטוב, שיתכן שבהמשך יצא מכך טוב], **ועל הטובה מעין על הרעה** [ועל דבר שכעת הוא טוב מברך 'ברוך הטוב והמטיב', אף שיש בדבר זה מענין הרע, שיתכן שבהמשך יצא מכך רע].

◆◆◆

הצועק לשעבר

והצועק לשעבר, הרי זו תפלת שוא.

[דוגמא א' לתפילת שוא:] **היתה אשתו מעוברת, ואומר: 'יהי רצון שתלד אשתי זכר', הרי זו תפלת שוא,** שהרי היא כבר מעוברת בזכר או בנקיבה.

[דוגמא ב' לתפילת שוא:] **היה בא בדרך, ושמע קול צוחה בעיר, ואומר: 'יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי', הרי זו תפלת שוא,** שהצוחה כבר היתה או בביתו או שלא בביתו.

תפילת הנכנס לכרך והיוצא מהכרך

[דעה א':] **הנכנס לכרך** המהלך בדרך וצריך לעבור כרך, ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות, **מתפלל שתים, אחת בכניסתו** [מתפלל שיכנס לשלום], **ואחת ביציאתו** [מתפלל שיצא לשלום].

[דעה ב':] **בן עזאי אומר:** מתפלל **ארבע, שתים בכניסתו, ושתים ביציאתו.** שבין בכניסה ובין ביציאה: **נותן הודאה על שעבר, וצועק על העתיד.**

◆◆◆

אופן הברכה על הרעה

חייב אדם לברך על הרעה ברוך דיין האמת [בשמחה ובלב שלם], **כשם שמברך על הטובה** ברוך הטוב והמטיב [בשמחה ובלב שלם].

שנאמר, 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך' וגו'. 'בכל לבבך' בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע. 'ובכל נפשך', אפילו הוא נוטל את נפשך. 'ובכל מאדך', בכל ממונך.

דבר אחר, 'בכל מאדך' בכל מדה ומדה שהוא מודד לך [בכל מדות המדודות לך, בין מדה טובה בין מדת פורענות] **הוי מודה לו.**

◆◆◆

התנהגות בכבוד כנגד הר הבית

[קלות ראש:] **לא יקל אדם את ראשו** [לא ינהג קלות ראש] **כנגד שער המזרח** [שער הכניסה להר הבית], **שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים,** שכל השערים היו מכוונים בהר הבית ובבית המקדש זה מול זה, כנגד שער קודש הקדשים].

[כניסה כהולכי דרכים:] **ולא יכנס להר הבית, במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו** [חגור חלול ונותנין בו מעות], **ובאבק שעל רגליו.**

[קיצור דרך הר הבית:] **ולא יעשנו קפנדריא** [קיצור דרך].

[רקיקה בהר הבית:] **ורקיקה מקל וחומר.**

נוסח חתימת ברכה בבית המקדש

כל חותמי ברכות שבמקדש [בסוף כל ברכה שהיו מברכים במקדש] **היו אומרים 'עד העולם':** כגון בברכת חונן הדעת, היו אומרים 'ברוך אתה ה' אלהי ישראל עד העולם ברוך חונן הדעת', וכן בכל הברכות כך היו מברכים.

משקלקלו הצדוקים, ואמרו, אין עולם אלא אחד [שאמרו שיש רק את העולם הזה, והיו כופרים בתחיית המתים],

התקינו [עזרא וסייעתו], **שיהו אומרים** בסוף כל ברכה 'ברוך אתה ה' אלהי ישראל **מן העולם ועד העולם'** [העולם הזה והעולם הבא], וכגון בברכת חונן הדעת התקינו לומר: 'ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת'.

תקנה לשאול שלום בשם ה'

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם [בשמו של הקדוש ברוך הוא, ואין אומרים שיש בזה זלזול בכבודו של מקום שמוציאים שם שמים בשביל כבוד הבריות].

[מקור א':] כמו שבועז אמר 'ה' עמכם', **שנאמר, 'והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה''.**

[מקור ב':] **ואומר** [ועוד נאמר] שהמלאך אמר לגדעון **'ה' עמך גבור החיל'.**

[מקור שיש ללמוד מ'זקני אומתך' איך לנהוג] **ואומר 'אל תבוז כי זקנה אמך'** [למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם].

[מקור שמותר לשאול בשלום חבירו בשם ה':] **ואומר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'** [פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה, המתכוין לשאול לשלום חברו, זה רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור].

רבי נתן אומר: 'הפרו תורתך, משום עת לעשות לה''.

גמרא

מנא הני מילי שמברכים על נס?

מקור שמברכים על הנס

אמר רבי יוחנן: דאמר קרא 'ויאמר יתרו, ברוך ה' אשר הציל' וגו', הרי שבירך על הנס של ישראל שניצלו ממצרים.

שאלה: מהמשנה ומהפסוק שהובא כמקור הדין משמע שמברכים רק על נס של רבים, והרי רבא הורה לברך [גם] על נס של יחיד

שואלת הגמרא: **אניסא דרבים מברכינן** [וכי רק על נס של רבים מברכים], **אניסא דיחיד לא מברכינן** [ועל נס של יחיד לא מברכים], שכך משמע מהמקור שהביא רבי יוחנן שמדבר על נס של רבים.

והא ההוא גברא דהוה קא אזיל [והרי היה אדם שהלך] **בעבר ימינא** [שם מדינה בדרומו של פרת], **נפל עליה אריא** [נפל עליו אריה], **אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה** [נעשה לו נס וניצל ממנו],

אתא לקמיה דרבא [בא לפני רבא], **ואמר ליה** רבא: **כל אימת דמטית להתם בריך** [כל מתי שתבוא לשם תברך] **'ברוך שעשה לי נס במקום הזה'.**

ועוד, והרי מר בנו של רבינא בירך על ניסים שאירעו לו

ומר בריה דרבינא, הוה קאזיל בפקתא [היה הולך בבקעה] **דערבות** [שם מקום], **וצחא למיא** [וצמא למים], **איתעביד ליה ניסא, איברי ליה עינא דמיא ואישתי** [נברא לו מעיין מים והוא שתה].

ותו [ועוד, מעשה היה עם 'מר' בנו של רבינא], **זמנא חדא הוה קאזיל** [פעם אחת הלך] **ברסתקא דמחוזא** [בשוק של העיר מחוזא], **ונפל עליה גמלא פריצא** [ונפל עליו גמל משוגע שעסקיו רעים],

איתפרקא ליה אשיתא [נפלה חומת בית שהיה סמוך לו], **על לגוה** [ונכנס לתוך הבית מפני הגמל].

כי מטא [כאשר הגיע] **לערבות, בריך 'ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל'.**

כי מטא [כאשר בא] **לרסתקא דמחוזא, בריך 'ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות'**

תשובה: על נס של רבים, כולם מברכים. על נס של יחיד, יחיד מברך

עונה הגמרא: **אמרי, אניסא דרבים, כולי עלמא מיחייבי לברוכי.**

אניסא דיחיד, איהו חייב לברוכי.

✦ ✦ ✦

מקומות שנעשו בהם ניסים לישראל [ובהמשך הגמרא מבארת את הניסים שנעשו במקומות אלו]

תנו רבנן, הרואה מעברות הים [מקום שעברו ישראל בים סוף, והים נבקע עבורם], **ומעברות הירדן** [מקום שעברו בו ישראל את הירדן בימי יהושע, והירדן התייבש], **מעברות נחלי ארנון** [שבני ישראל ניצלו משם מהאמורים], **אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה, על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום.**

ביאור: הנס שנעשה במעברות הים ובמעברות הירדן ידוע ומבואר לנו, ומהו הנס שנעשה במעברות נחלי ארנון

[מעברות הים:] מבררת הגמרא: **בשלמא מעברות הים דכתיב 'ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה'.**

[מעברות הירדן:] **מעברות הירדן דכתיב 'ויעמדו הכהנים נושאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עוברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן'.**

אלא מעברות נחלי ארנון מנלן שהיה שם נס?

ביאור: הנס שנעשה במעברות נחלי ארנון

מבארת הגמרא: **דכתיב 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה' וגו'.**

תנא 'את והב בסופה' שני מצורעים היו לאחד קראו 'את' ולשני קראו 'והב', **דהוו מהלכין** [ומצורעים אלו היו הולכים] **בסוף מחנה ישראל.**

כי הוו קא חלפי ישראל [כאשר ישראל חלפו במדבר במקום נחלי ארנון], היה שם עמק עמוק בין שני הרים גבוהים, והיו ישראל צריכים לעבור בעמק, **אתו אמוראי** [באו האמוריים], [עמוד ב] **עבדי להון נקירותא** [עשו לעצמם מערות בהרים שלמעלה], **וטשו בהון** [והתחבאו בהם], **אמרי** [אמרו האמוריים לעצמם], **כי חלפי ישראל הכא, נקטלינון** [כאשר ישראל יעברו במקום זה, נהרוג אותם בחצים ואבני בליסטראות],

ולא הוו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דישראל [אבל האמוריים לא ידעו שהארון היה עובר לפני ישראל], **והוה ממיך להו טורי מקמייהו** [והיה משפיל את ההרים מלפניהם, שיהיו מתפשטים זה לצד זה וכך הדרך נהייתה חלקה לפניהם],

כיון דאתא ארון [כאשר בא הארון], **אדבקו טורי בהדי הדדי** [נדבקו ההרים זה עם זה, ובליטות שהיו בצד אחד של ההרים נכנסו לתוך אותם נקעים שהאמוריים התחבאו], **וקטלינון** [והם נהרגו], **ונחת דמייהו** [וירד דמם] **לנחלי ארנון,**

כי אתו את והב [כאשר באו שני המצורעים (ששמם היה 'את' 'והב') שהיו בסוף המחנה], **חזו דמא דקא נפיק מביני טורי** [ראו הם דם שיוצא מבין ההרים, שההרים חזרו למקום, ויצא מהם הדם של האמוריים], **אתו** [באו המצורעים] **ואמרי להו לישראל** על הנס שנעשה להם, **ואמרו** ישראל **שירה,**

היינו דכתיב 'ואשד [ושפך] **הנחלים** [שנשפך שם דם האמוריים], **אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב** [כאשר הר אחד נטה ממקומו ונתקרב לצד 'ער' שהיא מדינה במואב, וההר נדבק בהר שכנגדו בגבול מואב].

מהו נס 'אבני אלגביש'

אבני אלגביש. מאי אבני אלגבישׁ?

תנא, אבנים שעמדו [באויר] **על גב איש. וירדו על גב איש.** והגמרא מבארת דבריה: **עמדו על גב איש, זה משה,** [שמשה נקרא איש] **דכתיב 'והאיש משה עניו מאד'.**

וכתיב 'ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה', שכאשר חדל הברד במצרים במכת ברד, המטר נעצר ועמד באויר ולא הגיע לארץ.

ואבנים האלו שעמדו ונעצרו על גב איש כאמור, חזרו **וירדו על גב 'איש', זה יהושע** [שיהושע נקרא איש], **דכתיב 'קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו', וכתיב 'ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות',** שהברד שנעצר באויר, המשיך בירידתו לארץ בימי יהושע.

מהו נס 'אבן שביקש עוג לזרוק על ישראל'

אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל.

גמרא גמירי לה [כך מקובל בידינו]: **אמר** עוג מלך הבשן בליבו, **מחנה ישראל כמה הוי? תלתא פרסי. איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי** [אלך ואעקור הר בן ג' פרסאות], **ואישדי עלייהו ואיקטלינהו** [ואזרוק עליהם ואהרגם],

אזל, עקר טורא בר תלתא פרסי, ואייתי על רישיה [הלך עוג מלך הבשן, עקר הר בן ג' פרסאות, והביאו על ראשו],

ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי [והביאו עליו הקב"ה נמלים], **ונקבוה** [והם ניקבו את ההר], **ונחית בצואריה** [וההר נפל בצווארו].

הוה בעי למשלפה [רצה עוג מלך הבשן לשלוף ולהוציא את ההר], **משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה** [נמשכו שיניו לצד זה ולצד זה, ולא יכל להוציא את ההר],

והיינו דכתיב 'שני רשעים שברת', וכדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב 'שני רשעים שברת', אל תקרי 'שברת' אלא שרבבת, מלשון אשתרבובי אשתרבוב, שהשיניים שלו ירדו וגדלו למטה.

משה כמה הוה? עשר אמות. שקיל נרגא בר עשר אמין [לקח משה רבינו גרזן בן עשר אמות]. **שוור עשר אמין** [קפץ משה רבינו עשר אמות], **ומחייה בקרסוליה וקטליה** [ונתן לעוג מלך הבשן מכה בקרסולו, והרגו].

מהו נס 'אבן שישב עליה משה'

ואבן שישב עליה משה.

דכתיב 'וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה', שמשה לא יכל לפשוט ידיו כל היום אלא אם כן תמכו בזרועותיו, ויקחו אבן וישימו תחתיו.

נס אשתו של לוט

ואשתו של לוט, שנאמר 'ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח'.

נס חומת יריחו

וחומת יריחו שנבלעה, דכתיב 'ותפול החומה תחתיה', 'תחתיה', משמע במקומה, ואי אפשר לחומה ליפול במקומה אלא על ידי בליעה.

הברכה שמברכים על ראיית אשתו של לוט

מבררת הגמרא: **בשלמא כולהו ניסא,** ומברכים עליהם 'שעשה נסים', **אלא אשתו של לוט, פורענותא הוא,** ומה מברכים על ראייתה?

מבארת הגמרא: **דאמר, ברוך דיין האמת.**

שואלת הגמרא: **והא הודאה ושבח קתני?**

עונה הגמרא: **תני, על לוט ועל אשתו מברכים שתים, על אשתו אומר: ברוך דיין האמת. ועל לוט אומר: ברוך זוכר את הצדיקים** [שזכר את אברהם].

[מאמר בעניין הצלת לוט:] **אמר רבי יוחנן: אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא,**

זוכר את הצדיקים, שנאמר 'ויהי בשחת אלהים את ערי הככר, ויזכור אלהים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפכה' וגו'.

נס חומת יריחו

וחומת יריחו שנבלעה.

שואלת הגמרא: **וחומת יריחו נבלעה, והא נפלה? שנאמר 'ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה'.**

עונה הגמרא: **כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו** [כיון שרוחבה וגובהה של חומת יריחו היו שווים], **משום הכי אבלעה בלועי** [לכן היא נבלעה, שדבר שרוחבו וגובהה זהים אין נפילתו ניכרת, שכאשר הוא נופל (על רוחבו) הוא נשאר באותו גובה (כי הרי רוחבו כגובהו), לכן החומה נבלעה, שזו היא דרך נפילת חומה כזו].

◆◆◆

ארבעה צריכים להודות

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות [כשיוצאין מן הסכנה],

א. **יורדי הים.**

ב. **הולכי מדברות.**

ג. **ומי שהיה חולה, ונתרפא.**

ד. **ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.**

מקור שיורדי הים צריכים להודות

יורדי הים מנלן?

דכתיב [פסוקים על סכנת יורדי הים:] **'יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה'. ואומר 'ויעמד רוח סערה ויעלו שמים ירדו תהומות'. ואומר 'יחוגו וינועו כשכור'.**

ואומר [פסוקי תפילתם והצלתם:] **'ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם'. ואומר 'יקם סערה לדממה', ואומר 'וישמחו כי ישתוקו'. ואומר** [פסוק שמבואר בו שצריכים להודות:] **'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם'.**

מקור שהולכי מדברות צריכים להודות

הולכי מדברות מנלן?

דכתיב 'תעו במדבר בישימון דרך, עיר מושב לא מצאו, ויצעקו אל ה', וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו'.

מקור שחולה שנתרפא צריך להודות

מי שחלה ונתרפא, דכתיב [פסוק על סכנת החולים:] **'אולים מדרך פשעם ומעונתיהם יתענו**

כל אכל תתעב נפשם' וגו'. [פסוק על תפילתם:] **'ויצעקו אל ה' בצר להם' וגו'.** [פסוק על הצלתם:] **'ישלח דברו וירפאם' וגו'.** [פסוק שמבואר בו שצריכים להודות:] **'יודו לה' חסדו'.**

מקור ש'חבוש' שיצא צריך להודות

מי שהיה חבוש בבית האסורין, מנלן?

דכתיב [פסוק על סכנת ה'חבושים':] **'ישבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל' וגו'. ואומר 'ויכנע בעמל לבם' וגו'. ואומר** [פסוק על תפילתם:] **'ויזעקו אל ה' בצר להם'. ואומר** [פסוק על הצלתם:] **'יוציאם מחשך וצלמות' וגו'. ואומר** [פסוק שמבואר בו שצריכים להודות:] **'יודו לה' חסדו'.**

נוסח ברכת ההודאה

מאי מברך?

אמר רב יהודה: 'ברוך גומל חסדים טובים'.

בפני מי מברך

[בפני עשרה] **אביי אמר: וצריך לאודויי קמי עשרה** [וצריך להודות בפני עשרה], **דכתיב 'וירוממוהו בקהל עם' וגו'.**

[שנים מהעשרה צריכים להיות 'חכמים':] **מר זוטרא אמר: ותרין מינייהו רבנן, שנאמר 'ובמושב זקנים יהללוהו'.**

מתקיף לה רב אשי: ואימא כולהו רבנן?

עונה הגמרא: **מי כתיב בקהל זקנים** [שמשמע שכולם צריכים להיות זקנים וחכמים], **'בקהל עם' כתיב** [שמשמע שמספיק להודות בפני העם, ולאו דוקא בפני החכמים].

שואלת הגמרא: **ואימא בי עשרה שאר עמא, ותרי רבנן** [ותאמר שצריכים להודות בפני י"ב אנשים, 'בקהל עם' שזה בפני עשרה אנשים משאר העם, וחוץ מזה 'במושב זקנים' שיהיו שם עוד שני חכמים מלבד העשרה]?

קשיא.

ברכת ההודאה על ידי אחרים, והניצול אומר 'אמן'

רב יהודה חלש [חלה], **ואתפח** [ונתרפא], **על לגביה רב חנא בגדתאה, ורבנן** [נכנסו אצלו רב חנא מהעיר בגדד ועוד חכמים].

אמרי ליה: 'בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא' [ברוך ה' שנתן אותך לנו, ולא נתן אותך לעפר].

אמר להו רב יהודה: **פטרתון יתי מלאודויי** [פטרתם אותי מלהודות ולברך 'הגומל'].

שואלת על כך הגמרא, **והא אמר אביי: בעי אודויי באפי עשרה** [צריך להודות בפני עשרה]?

עונה הגמרא: **דהוו בי עשרה** [היו שם עשרה].

שואלת הגמרא: **והא איהו לא קא מודה** [והרי רבי יהודה עצמו לא הודה]?

עונה הגמרא: **לא צריך דעני בתרייהו** [מדובר באופן שענה אחריהם] **אמן.**

◆◆◆

שלשה צריכים שימור

אמר רב יהודה: שלשה צריכין שימור מן המזיקין, **ואלו הן:**

א. **חולה,** שהורע מזלו, לפיכך השד מתגרה בו. ב. **חתן,** ג. **וכלה,** שהשד מתקנה ומתגרה בהם.

במתניתא תנא: חולה, חיה [אשה שילדה, שהרי היא כחולה]. **חתן וכלה.**

ויש אומרים: אף אבל [שהרי הורע מזלו]. **ויש אומרים: אף תלמידי חכמים בלילה,** שהשד מתקנה ומתגרה בהם.

שלשה דברים שהמאריך בהם מאריך ימיו ושנותיו

ואמר רב יהודה: שלשה דברים, [המאריך בהן], מאריכין ימיו ושנותיו של אדם.

א. **המאריך בתפלתו.**

ב. **והמאריך על שלחנו,** שמתוך כך עניים באין ומתפרנסים.

ג. **והמאריך בבית הכסא,** רפואה היא לו.

שואלת הגמרא: **והמאריך בתפלתו, מעליותא היא?**

והאמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן

הרואה פרק תשיעי ברכות נה.

מעיין כפ. לומר נלמד שמעשה כשקאמר לפי שהמפלל בכוונה: **ילפ"נ.** שמין בקמטו עשיתי: **פוחזת.** לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות נג): **מוכיחין עוונותיו.** שעל ידיהן מפספסים למעלה במעשיו לומר בזמן זה בזכיותיו נלמד מה שם: **קיר נטוי.** מקום סכנה: **מוסר דין.** בזמן הזה בזכיותיו שאחברו יהיה נענש על ידו: ס"ג **הפ דמעיין** (ו) **הפ דלא מעיין.** שלא בכוונה: **מוכיני נסמה.** כל שאר שבנסמה שמינו חלק אחד דומה למוכ מרוץ שמינו חלק כמו החיך והלשון והכרס הפנימי ובית הכוסות: **פסולה.** שמינו יותר חלק על ברכיו שמתוך כך נקניו נפתחין יותר מדאי: **הפ דמחריך והפ דמחריך וגם הפ דמחריך וגם הפ עני: למגדלי חזירים ומגי ברכיים.** שכהן מרוחה בגם הטוחת ושמחים במלוקס לכך פניהם להוזים: **פיחומא.** לשון שבועה כלומר בחמונה שמינן לחכוות לי: **ומברכיה מברכיה.** והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: **יוסף מפ קודם נאחיו.** לכתיב ויחמ יוסף וכל אחיו (שמות ח): **לריכים רחמים.** לריכים לבקש רחמים שיצלח לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם לשום לנגח אלא בדבמון: **לאב קלאחי כשם.** לאב משמע (ג) הים בלבן תן עיניך בדבר: **לך לאמור ו נעשלאל עשה משכן ארון וכלים.** שכן הם סס קדושים בפרשה זו משה לאה קלאחי כשם וגו' אף אהל מועד ואת אהלן לעגדות: שנע

(ו) כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר [2]תוחלת ממושכה מחלה לב [3]וא"ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים [4]א"ר לא קשיא הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה והיכי עביד דמפיש ברחמי והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב [2]המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' [3]פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו והמאריך בבית הכסא מעלייתא הוא [5]והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי נפנים ולולבי נפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור שקנח בו חבירו וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי לא קשיא הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי כי היא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה בר' אלעאי [6]פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית אמר לה הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא עשרים וארבעה בית הכסא איבא מאושפיזאי לבי מדרשא דבי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו. ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא [3]כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת לקרות ואינו קורא דכתיב [3]כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב [4]ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות [7]דא"ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב [5]פלגי מים לב מלך ביד ה' שנה טובה דכתיב [6]תמיד עיני ה' אלהיך בה [7]מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב [7]ותחלימני [8](ותחייני): אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב [8]כי קרא ה' לרעב וגו' שובע דכתיב [9]וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב [10](ויאמר) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו' אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא' [11]ראו קרא ה' בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמור להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכנים לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא [12]וימלא אותו רוח אלהים בחכמה [13]ובתבונה ובדעת וכתיב התם [13]ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב [14]בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא' [15]יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתון לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב [16]ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: אמר רב חסדא [9]כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא"ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מגנדרא שנאמר [17]והאלהים עשה שיראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע [18]הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי [9]כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב [19]והנה השמש והירח וגו' והההיא

לך אמור לבצלאל עשה משכן ארון וכלים. ומה תלמוד לומר לפי שהמפלל כוכתו: **ילפ"נ.** שמין בקמטו עשיתי: **פוחזת.** לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות נג): **מוכיחין עוונותיו.** שעל ידיהן מפספסים למעלה במעשיו לומר בזמן זה בזכיותיו נלמד מה שם: **קיר נטוי.** מקום סכנה: **מוסר דין.** בזמן הזה בזכיותיו שאחברו יהיה נענש על ידו: ס"ג **הפ דמעיין** (ו) **הפ דלא מעיין.** שלא בכוונה: **מוכיני נסמה.** כל שאר שבנסמה שמינו חלק אחד דומה למוכ מרוץ שמינו חלק כמו החיך והלשון והכרס הפנימי ובית הכוסות: **פסולה.** שמינו יותר חלק על ברכיו שמתוך כך נקניו נפתחין יותר מדאי: **הפ דמחריך והפ דמחריך וגם הפ דמחריך וגם הפ עני: למגדלי חזירים ומגי ברכיים.** שכהן מרוחה בגם הטוחת ושמחים במלוקס לכך פניהם להוזים: **פיחומא.** לשון שבועה כלומר בחמונה שמינן לחכוות לי: **ומברכיה מברכיה.** והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: **יוסף מפ קודם נאחיו.** לכתיב ויחמ יוסף וכל אחיו (שמות ח): **לריכים רחמים.** לריכים לבקש רחמים שיצלח לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם לשום לנגח אלא בדבמון: **לאב קלאחי כשם.** לאב משמע (ג) הים בלבן תן עיניך בדבר: **לך לאמור ו נעשלאל עשה משכן ארון וכלים.** שכן הם סס קדושים בפרשה זו משה לאה קלאחי כשם וגו' אף אהל מועד ואת אהלן לעגדות: שנע

(ו) כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר [2]תוחלת ממושכה מחלה לב [3]וא"ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים [4]א"ר לא קשיא הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה והיכי עביד דמפיש ברחמי והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב [2]המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' [3]פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו והמאריך בבית הכסא מעלייתא הוא [5]והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי נפנים ולולבי נפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור שקנח בו חבירו וי"א אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי לא קשיא הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי כי היא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה בר' אלעאי [6]פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית אמר לה הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא עשרים וארבעה בית הכסא איבא מאושפיזאי לבי מדרשא דבי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו. ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא [3]כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת לקרות ואינו קורא דכתיב [3]כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב [4]ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות [7]דא"ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב [5]פלגי מים לב מלך ביד ה' שנה טובה דכתיב [6]תמיד עיני ה' אלהיך בה [7]מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב [7]ותחלימני [8](ותחייני): אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב [8]כי קרא ה' לרעב וגו' שובע דכתיב [9]וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב [10](ויאמר) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא' [11]ראו קרא ה' בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמור להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכנים לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא [12]וימלא אותו רוח אלהים בחכמה [13]ובתבונה ובדעת וכתיב התם [13]ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב [14]בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא' [15]יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתון לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב [16]ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: אמר רב חסדא [9]כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא"ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מגנדרא שנאמר [17]והאלהים עשה שיראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זה חלום רע [18]הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה' וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי [9]כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב [19]והנה השמש והירח וגו' והההיא

מסורת הש"ס

ו) נעיל (ג, ב) [ג"י ס:]. ב) [מנחם כז. ממחי ל:, ע"ש, ג) [שבת קח. ע"ש], ד) [נדרים מט. ע"ש], ה) [מנחות ס. ע"ש], ו) [מוסר הכ: ע"ש], ז) [מנחות ס. ע"ש], ח) [ב"ב ע"ש], ט) [ב"ב ע"ש], י) [ב"ב ע"ש], יא) [ב"ב ע"ש], יב) [ב"ב ע"ש], יג) [ב"ב ע"ש], יד) [ב"ב ע"ש], טו) [ב"ב ע"ש], טז) [ב"ב ע"ש], יז) [ב"ב ע"ש], יח) [ב"ב ע"ש], יט) [ב"ב ע"ש], כ) [ב"ב ע"ש], כא) [ב"ב ע"ש], כב) [ב"ב ע"ש], כג) [ב"ב ע"ש], כד) [ב"ב ע"ש], כה) [ב"ב ע"ש], כו) [ב"ב ע"ש], כז) [ב"ב ע"ש], כח) [ב"ב ע"ש], כט) [ב"ב ע"ש], ל) [ב"ב ע"ש], לא) [ב"ב ע"ש], לב) [ב"ב ע"ש], לג) [ב"ב ע"ש], לד) [ב"ב ע"ש], לה) [ב"ב ע"ש], לו) [ב"ב ע"ש], לז) [ב"ב ע"ש], לח) [ב"ב ע"ש], לט) [ב"ב ע"ש], מ) [ב"ב ע"ש], מא) [ב"ב ע"ש], מב) [ב"ב ע"ש], מג) [ב"ב ע"ש], מד) [ב"ב ע"ש], מה) [ב"ב ע"ש], מו) [ב"ב ע"ש], מז) [ב"ב ע"ש], מח) [ב"ב ע"ש], מט) [ב"ב ע"ש], נ) [ב"ב ע"ש], נא) [ב"ב ע"ש], נב) [ב"ב ע"ש], נג) [ב"ב ע"ש], נד) [ב"ב ע"ש], נה) [ב"ב ע"ש], נו) [ב"ב ע"ש], נז) [ב"ב ע"ש], נח) [ב"ב ע"ש], נט) [ב"ב ע"ש], ס) [ב"ב ע"ש], סא) [ב"ב ע"ש], סב) [ב"ב ע"ש], סג) [ב"ב ע"ש], סד) [ב"ב ע"ש], סה) [ב"ב ע"ש], סו) [ב"ב ע"ש], סז) [ב"ב ע"ש], סח) [ב"ב ע"ש], סט) [ב"ב ע"ש], ע) [ב"ב ע"ש], עא) [ב"ב ע"ש], עב) [ב"ב ע"ש], עג) [ב"ב ע"ש], עד) [ב"ב ע"ש], עה) [ב"ב ע"ש], עו) [ב"ב ע"ש], עז) [ב"ב ע"ש], עח) [ב"ב ע"ש], עט) [ב"ב ע"ש], פ) [ב"ב ע"ש], פא) [ב"ב ע"ש], פב) [ב"ב ע"ש], פג) [ב"ב ע"ש], פד) [ב"ב ע"ש], פה) [ב"ב ע"ש], פו) [ב"ב ע"ש], פז) [ב"ב ע"ש], פח) [ב"ב ע"ש], פט) [ב"ב ע"ש], צ) [ב"ב ע"ש], צא) [ב"ב ע"ש], צב) [ב"ב ע"ש], צג) [ב"ב ע"ש], צד) [ב"ב ע"ש], צה) [ב"ב ע"ש], צו) [ב"ב ע"ש], צז) [ב"ב ע"ש], צח) [ב"ב ע"ש], צט) [ב"ב ע"ש], ק) [ב"ב ע"ש], קא) [ב"ב ע"ש], קב) [ב"ב ע"ש], קג) [ב"ב ע"ש], קד) [ב"ב ע"ש], קה) [ב"ב ע"ש], קו) [ב"ב ע"ש], קז) [ב"ב ע"ש], קח) [ב"ב ע"ש], קט) [ב"ב ע"ש], קי) [ב"ב ע"ש], קיא) [ב"ב ע"ש], קיב) [ב"ב ע"ש], קיג) [ב"ב ע"ש], קיד) [ב"ב ע"ש], קטו) [ב"ב ע"ש], קטז) [ב"ב ע"ש], קיז) [ב"ב ע"ש], קיח) [ב"ב ע"ש], קיט) [ב"ב ע"ש], קכ) [ב"ב ע"ש], קכא) [ב"ב ע"ש], קכב) [ב"ב ע"ש], קכג) [ב"ב ע"ש], קכד) [ב"ב ע"ש], קכה) [ב"ב ע"ש], קכו) [ב"ב ע"ש], קכז) [ב"ב ע"ש], קכח) [ב"ב ע"ש], קכט) [ב"ב ע"ש], קל) [ב"ב ע"ש], קלא) [ב"ב ע"ש], קלב) [ב"ב ע"ש], קלג) [ב"ב ע"ש], קלד) [ב"ב ע"ש], קלה) [ב"ב ע"ש], קלו) [ב"ב ע"ש], קלז) [ב"ב ע"ש], קלח) [ב"ב ע"ש], קלט) [ב"ב ע"ש], קמ) [ב"ב ע"ש], קמא) [ב"ב ע"ש], קמב) [ב"ב ע"ש], קמג) [ב"ב ע"ש], קמד) [ב"ב ע"ש], קמה) [ב"ב ע"ש], קמו) [ב"ב ע"ש], קמז) [ב"ב ע"ש], קמח) [ב"ב ע"ש], קמט) [ב"ב ע"ש], קנ) [ב"ב ע"ש], קנא) [ב"ב ע"ש], קנב) [ב"ב ע"ש], קנג) [ב"ב ע"ש], קנד) [ב"ב ע"ש], קנה) [ב"ב ע"ש], קנו) [ב"ב ע"ש], קנז) [ב"ב ע"ש], קנח) [ב"ב ע"ש], קנט) [ב"ב ע"ש], קס) [ב"ב ע"ש], קסא) [ב"ב ע"ש], קסב) [ב"ב ע"ש], קסג) [ב"ב ע"ש], קסד) [ב"ב ע"ש], קסה) [ב"ב ע"ש], קסו) [ב"ב ע"ש], קסז) [ב"ב ע"ש], קסח) [ב"ב ע"ש], קסט) [ב"ב ע"ש], קע) [ב"ב ע"ש], קעא) [ב"ב ע"ש], קעב) [ב"ב ע"ש], קעג) [ב"ב ע"ש], קעד) [ב"ב ע"ש], קעה) [ב"ב ע"ש], קעו) [ב"ב ע"ש], קעז) [ב"ב ע"ש], קעח) [ב"ב ע"ש], קעט) [ב"ב ע"ש], קפ) [ב"ב ע"ש], קפא) [ב"ב ע"ש], קפב) [ב"ב ע"ש], קפג) [ב"ב ע"ש], קפד) [ב"ב ע"ש], קפה) [ב"ב ע"ש], קפו) [ב"ב ע"ש], קפז) [ב"ב ע"ש], קפח) [ב"ב ע"ש], קפט) [ב"ב ע"ש], קצ) [ב"ב ע"ש], קצא) [ב"ב ע"ש], קצב) [ב"ב ע"ש], קצג) [ב"ב ע"ש], קצד) [ב"ב ע"ש], קצה) [ב"ב ע"ש], קצו) [ב"ב ע"ש], קצז) [ב"ב ע"ש], קצח) [ב"ב ע"ש], קצ

נה: הרואה פרק תשיעי ברכות

והיה שעתא. לחלם לימיה לח הוח: **יפה.** ליתקיים: **מיוסף.** לנח נתקיימו השמחות הללו עד עשרים ושתים שנה כשירד יעקב למלרים שכבר היה הרעב שתי שנים כדכתיב כי זה שנתים הרעב (בראשית מה): **לאדם טוב מלחיו לו תלוס רע.** כלי שלחלת ולח יחלוס ויפיכל לו עלמוהו: **לאדם טוב מלחיו לו תלוס טוב. ודוד לח לחם טוב ומח כתיב ויו.** לח גרסינן הכי. לנח גרסינן ומח כתיב ה מחוב לחיך רעה וגו'. קשיח לרב הוסח דלמר לחדם טוב מלחיו לו תלוס רע. ומשני לימה לו מז מלחיני מז ליה תלוס רע: **וכי לו מז ליתו מעלייתא הוא.** כיון דלח מז תלוס שבת. ז' לילות ילין ולח יקדך כשום תלוס טוב לח כל שכן לנח מז ליתו קתני כל ימיו של דוד לח רחה תלוס טוב חס כן לח מז תלוס כלל: **ונח ונשקה.** גולל: **עלי עין עולי עין.** שלינון על העין ולח העין עולה עליהן: **לטרפה דמיניה דשמלה.** דוחק דהשתח שלל מוטעו: **מאי מלן דתנית.** מי שחלה: **דמני לי לאדי לי.** ומתוך כך יבוח מרוח לף מעלי: **סרסורי גבו.** מה שהוח מרחיב ביוס: **ביעיוך.** מתפנתיך. וכן כל לשון רעיון שמנקרת חיט לשון לוון לוון לשון מתפנה חחס ויט יוסיף ורעיוניה ביעלוניה (לעיל ד) וכי לנוט על מדם מכלו נלח מחשבותיו מכלין מלוט: **דקלא דדהבא.** דבר שלח ניכר ולח נלחות ולח בהכר בו מעולם: **קופה דחמתא.** נקב המחט: כיסר

שבע יומין **מנדו** עלך. כך הוח לשון שבוע זמנין לגזרו עלניות מפרש[א] דשבוע זמנין לריך לומר מלמח טבח מחי וכן לעניות מחריו. לגבל ר"י לח היה רגיל לומרו לח לגם פעמים: **פותרי** חלומות. פיכם ר"י ממל שעת מלידה גרים[ד] ומין הדבר תלוי בהכמה[ה]: כרוסה

והיה שעתא אמיה לא הות א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנלן מיוסף דכתיב [1]אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב [2]ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו' מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי ושב דשבעא ותרתי דכפנא הא כ"ב אמר רב הונא לאדם [6]טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (ו) והכתיב [3]לא תאונה אליך רעה [3]ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך אלא אימו לא חזי ליה אחריני חזו ליה וכי לא חזא אימו מעליותא הוא והאמר ר' זעירא [3]כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר [4]ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע אלא הכי קאמר החזא ולא ידע מאי חזא אמר רב הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה ילך ויפתרנו בפני שלשה יפתרנו רב חסדא חלמא דלא מפשר באגרתא דלא מקריא אלא אימא [8]טיבטבו בפני שלשה ליתי תלתא ולימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה לטב שבע זימנין לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ג' הפוכות וג' פדויות ושלש שלומות שלש הפוכות [5]הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה [6]אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וגו' [7]ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו' שלש פדויות דכתיב [8]פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' [9]ופדויי ה' ישובון וגו' [10]ויאמר העם אל שאול החיונתן ימות אשר עשה הישועה הזאת וגו' שלש שלומות דכתיב [11]ברוא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו [12]ורוח לבשה את עמשי וגו' [13]ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מיניהו ואמר [14]האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי [15]לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא ביישא לנקוט שלום יהי רצון מלפניך שתשים שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא ביישא לנקוט וקפא דידיה דימיניה בידא דשמאליה וקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני [7]מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר [14]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו' אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא [15]וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא ביישא דילמא ליחבי אטרפא דנחריצה דשמאליה פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזלית מכאן ואילך לגלי [6]כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכריז רבא חלש מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב [16]בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזי חלמא ביישא אמר [17]וחלומות השוא ידברו כי הוה חזי חלמא טבא אמר וכי החלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י אדבר בו רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום ונלכתי אצל כולם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר [7]כל החלומות הולכים אחר הפה אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא אין וכדרבי אלעזר דא"ר אלעזר מנין [7]שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר [19]ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמשער ליה מעין חלמיה שנאמר [20]איש כחלומו פתר [21]וירא שר האופים מנא ידע א"ר אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו [7]א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלומו ויש אומר אף חלום שנשנה שנאמר [22]ועל השנות החלום וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר [23]את מלכא דעיינוך על משכבך סליקו ואיבעית אימא מהכא [24]ורעיוני לבבך תנדע אמר רבא תנדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא [25]פילא דעייל בקופא דמחטא: אמר

והוא שעתא אמיה לא הות א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנלן מיוסף דכתיב [1]**אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב** [2]**ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו' מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי ושב דשבעא ותרתי דכפנא הא כ"ב אמר רב הונא לאדם** [6]**טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (ו) והכתיב** [3]**לא תאונה אליך רעה** [3]**ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך אלא אימו לא חזי ליה אחריני חזו ליה וכי לא חזא אימו מעליותא הוא והאמר ר' זעירא** [3]**כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר** [4]**ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע אלא הכי קאמר החזא ולא ידע מאי חזא שבע אלא שבע אלא הכי קאמר החזא ולא ידע עגומה ילך ויפתרנו בפני שלשה יפתרנו רב חסדא חלמא דלא מפשר באגרתא דלא מקריא אלא אימא** [8]**טיבטבו בפני שלשה ליתי תלתא ולימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה לטב שבע זימנין לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ג' הפוכות וג' פדויות ושלש שלומות שלש הפוכות** [5]**הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה** [6]**אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וגו'** [7]**ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו' שלש פדויות דכתיב** [8]**פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'** [9]**ופדויי ה' ישובון וגו'** [10]**ויאמר העם אל שאול החיונתן ימות אשר עשה הישועה הזאת וגו' שלש שלומות דכתיב** [11]**ברוא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו** [12]**ורוח לבשה את עמשי וגו'** [13]**ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מיניהו ואמר** [14]**האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי** [15] **לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא ביישא לנקוט שלום יהי רצון מלפניך שתשים שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא ביישא לנקוט וקפא דידיה דימיניה בידא דשמאליה וקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני** [7]**מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר** [14]**בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו' אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא** [15]**וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא ביישא דילמא ליחבי אטרפא דנחריצה דשמאליה פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזלית מכאן ואילך לגלי** [6]**כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכריז רבא חלש מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב** [16]**בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזי חלמא ביישא אמר** [17]**וחלומות השוא ידברו כי הוה חזי חלמא טבא אמר וכי החלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י אדבר בו רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום ונלכתי אצל כולם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר** [7]**כל החלומות הולכים אחר הפה אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא אין וכדרבי אלעזר דא"ר אלעזר מנין** [7]**שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר** [19]**ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמשער ליה מעין חלמיה שנאמר** [20]**איש כחלומו פתר** [21]**וירא שר האופים מנא ידע א"ר אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו** [7]**א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלומו ויש אומר אף חלום שנשנה שנאמר** [22]**ועל השנות החלום וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר** [23]**את מלכא דעיינוך על משכבך סליקו ואיבעית אימא מהכא** [24]**ורעיוני לבבך תנדע אמר רבא תנדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא** [25]**פילא דעייל בקופא דמחטא:**

שבע יומין **מנדו** עלך. כך הוח לשון שבוע זמנין לגזרו עלניות מפרש[א] דשבוע זמנין לריך לומר מלמח טבח מחי וכן לעניות מחריו. לגבל ר"י לח היה רגיל לומרו לח לגם פעמים: **פותרי** חלומות. פיכם ר"י ממל שעת מלידה גרים[ד] ומין הדבר תלוי בהכמה[ה]: כרוסה

א) [ב"ב קמ"ו.], [ערי חו' שבת קטנה, ד"ה ומכלן], **ב)** [מקנות נ.], **ג)** [מקנות נ.], **ד)** [מקנות נ.: וקל"ח.], **ה)** [ב"מ נח:].

א) בב' פירש"י דסכל ומנלכתו וכן בגיטין ס"ע. ב"ב ל: ד"ה ומכלן. מ"מ שבת מכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן דמכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן נמי דמכלן לו מלוס רע (ב"מ נח:). [קל"ח ע"ש]. **ב)** [ב"מ נח:].

הגהות הב"ח

(ו) שם ד"ה ומכלן ומכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן דמכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן נמי דמכלן לו מלוס רע. ב"ב ל: ד"ה ומכלן. מ"מ שבת מכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן דמכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן נמי דמכלן לו מלוס רע. [קל"ח ע"ש]. **ב)** [ב"מ נח:].

הגהות הגר"א

[א] בב' דעני לגבולו מתן ולח לגבל. ב"ב ל: ד"ה ומכלן. מ"מ שבת מכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן דמכלן לו מלוס רע ולמדס רע מכלן לו מלוס טוב ומנלן נמי דמכלן לו מלוס רע. [קל"ח ע"ש]. **ב)** [ב"מ נח:].

מוסף רש"י

בשעה שאתה בא מן הדרך. ויהיו מתלגלג, מלחנוך, מלחמרון [מ"ק ז:] לון לאכול מלח מאמו, שמח, מלחמרון לא יגלה יום ראשון שכוא יתניע מזליה [ב"ק ס:].

מוסף תוספות

א. שאיבו מן הלחש, אלא קאי אדלעיל, ולימא להו לימרו ליה, כלומר שבע פנמים אמר הוא וישיבו לו, [נדרים ס:]. **ב.** משפרין מחלומותיו מתקיימים וכו', ואלו נולדו במול לפתור לחלומות, שם. **ג.** ר"ת כמה בב"א יכולים להיות פותרי חלומות, אלא דאי מזל שעה גורם שיתקיימו החלום בשפתוריות אחר הפה. [מוס' ר"י שילמלין].

רב ניסים גאון

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן נימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה מתח חד מיניהו ואמר האי מאן דחזאי חלמא ולא ידע מאי חזאי ניקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו, מפרש טעמא דמילתא במדרש למדנו רבינו בפרשת נשא הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים אלו ס' אותיות שבברכת כהנים כולם אחזי חרב שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נוכר בו ויברכך ה' יאר ה' ישא ה' אליו חרבו על ירכו מה ראתה ירך נזכרת כן אפולו רוחה אדם בחלומו החרב שלופה ונתונה בצוארו ויקוטע את ירכו משכים לבוקר ויהודל לבית הכנסת מפחד שראה בלילות בחלומו ויראה את הכהנים נושאין את כפיהם ותחלולו הרע מתבטל ממנו לכך נאמר מפחד בלילות:

רבינו חננאל

לעולם יצפה [אדם] לחלום עד עשרים ושתים שנה. אמר רב חנא בר [לוזאי] לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מן[ראין לו חלום טוב. שכן] שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב. [וכל שנותיו שלאחיתופל לא ראה חלום רע. מי שראה חלום ינפשו עגומה יתיבנו בפני שלשה. כלומר, יאמרו לו, שבוא הוא רחמנא לשויה] טבא כולן. עד ונימרו ליה שלש הפוכות שלש פדויות שלש שלומות כולן. וכן מן דתנו תלמא ולא ידע מפתרונייה... [אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ראה פרי ריש לעיל כ, א].

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: בראשית לז ב
2. וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם: בראשית מא מו
3. לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: תהלים צא י
4. יְרֵאת יְיָ לְחַיִּים וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֵד רָע: משלי יט כג
5. תְּפִלַּת מִשְׂפְּטֵי לְמוֹשֶׁל לִי פְּתִחַת שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: תהלים ל יב
6. אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בַּמָּחוֹל וּבַחֻרִים וְזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: ירמיהו לא יב
7. וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים כג ו
8. פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרֹב לִי כִּי בָרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: תהלים נה יט
9. וּפְדוּיֵי יְיָ יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: ישעיהו לה י
10. וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הַיִּתְנָתֵן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי יְיָ אִם יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: שמואל א יד מה
11. בּוֹרֵא נִיב שִׂפְתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ישעיהו נז יט
12. וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֹזְרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבֵּל דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: דברי הימים א יב יט
13. וְאָמַרְתֶּם כֹּה לְחַי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: שמואל א כה ו
14. בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עָלָי שׁוּר: בראשית מט כב
15. הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: בראשית מח טז
16. בְּנָפֹל אֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבְכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ: משלי כד יז
17. כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן וְהַקֹּסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וְחֲלוֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ צֹאן יֵעָנּוּ כִּי אֵין רוֹעֶה: זכריה י ב
18. וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם

יד בְּמַרְאֹה אֵלַי אֶתְעַדֶּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ: במדבר יב ו
19. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאוֹתוֹ תָלָה: בראשית מא יג
20. וַיָּשֶׂם אֹתָנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר לוֹ וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: בראשית מא יב
21. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: בראשית מא יג
22. וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פַּרְעֹה פְּעָמִים כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשׂתוֹ: בראשית מא לב
23. אֲשֶׁר מַלְכָּא רְעִיוֹנָךְ עַל מִשְׁכָּבָךְ סְלִיקוּ מָה לְהֶוֵא אַחֲרֵי דְנָה וְגָלֵא רָזַיָּא הוֹדַרְעָ מָה דִּי לֶהֱוֵא: דניאל ב כט
24. וְאַנְתְּ לָא בַחֲכְמָה דִּי אִיתַי בִּי מִן כָּל חַיִּין רָזָא דְנָה גְּלֵי לִי לְחֶן עַל דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדְעוּן וְרַעְיוֹנֵי לִבָּךְ תְּנַדַּע: דניאל ב ל

שאלה: והרי במקום אחר מבואר שלהאריך בתפילה אינו טוב

בגמרא התבאר שהמאריך בתפלתו, מאריכין ימיו ושנותיו. שואלת על כך הגמרא, וכי להאריך בתפילה זו מעלה, והרי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: **כל המאריך בתפלתו ומעיין בה, סוף בא לידי כאב לב** [שאין בקשתו נעשית], **שנאמר 'תוחלת** [תפילה (כמו 'ויחל' משה)] **ממושכה, מחלה לב'.**

[מאמר נוסף שאריכות בתפילה אינה מעלה:] **ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם** [שכאשר אדם בוטח בזכויותיו, מפשפשים למעלה לראות מה מעשיו], **ואלו הן** הדברים: **קיר נטוי** [ההולך במקום סכנה, וסומך על זכויותיו], **ועיון תפלה** [המעיין בתפילתו ובטוח שהיא תתקבל], **ומוסר דין על חבירו לשמים** [שבוטח בזכיותיו, שיענישו משמים את חברו (בעבורו)].

תשובה: מה שנאמר שלהאריך אינו טוב מדובר כשמאריך ובטוח שבקשו תתקבל

עונה הגמרא: **הא לא קשיא. הא** - מה שמבואר שאריכות בתפילה אינה דבר טוב, מדובר **דמעיין בה** [שמאריך בתפילה וסומך על עצמו שבודאי 'מגיע לו' שבקשתו תתקבל, כי האריך בתפילה].

הא - מה שנאמר שלהאריך בתפילה הוא מעלה, מדובר **דלא מעיין בה** - שלא סומך על תפילתו שבגלל שכיוון בה היא תתקבל, **והיכי עביד דמפיש ברחמי** - אלא כיצד עושה, מאריך בבקשת רחמים.

מעלת המאריך על שולחנו

לעיל אמר רב יהודה ג' דברים המאריך בהם מאריכים לו ימיו ושנותיו, הדבר השני הוא: **והמאריך על שלחנו.**

בטעם הדבר, מבארת הגמרא: **דלמא אתי עניא** שמא יבוא עני בזמן שיאריך וישב בסעודתו, **ויהיב ליה** [ויתן לו דבר מאכל].

[מקור על מעלת המאריך בשולחנו:] **דכתיב, 'המזבח עץ שלש אמות גבוה'. וכתיב** בסוף אותו פסוק: **'וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה". פתח במזבח** [בתחילת הפסוק מדובר על מזבח], **וסיים בשלחן,** בביאור פסוק זה, **רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כל זמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על ישראל. ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו,** [שמביא לעניים ומאכילם משולחנו], ולכן הפסוק פותח במזבח ומסיים בשולחן.

שאלה: והלא בברייתא משמע שאין זה טוב להאריך בבית הכסא

הדבר השלישי שאמר רב יהודה שהמאריך בו, מאריכים לו ימיו ושנותיו, הוא: המאריך בבית הכסא.

שואלת הגמרא: **והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא?**

והתניא, עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות [טחורים]: **א. האוכל עלי קנים.**

ב. **ועלי גפנים.** ג. **ולולבי גפנים** [כעין ענפים דקים מעץ הגפן]**.** ד. **ומוריגי בהמה** [כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה ל'מורג' (כלי לא חלק, כלי שיש בו חריצים), כמו החיך והלשון והכרס הפנימית]. **ה. ושדרו של דג.** ו. **ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו.** ז. **והשותה שמרי יין.** ח. **והמקנח** את עצמו **בסיד,** ט. **ובחרסית.** י. **והמקנח** את עצמו **בצרור** [באבן] **שקנח בו חברו.**

ויש אומרים, אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי, שאינו יושב, אלא על ברכיו, שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי.

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שמשמע שאריכות בבית הכסא מביאה לידי תחתוניות, מדובר **דמאריך ותלי** [שמאריך ותולה עצמו].

הא - מה שכתוב שאריכות בבית הכסא היא טובה ומביאה לאריכות ימים, מדובר **דמאריך ולא תלי** [שמאריך בבית הכסא ואינו תולה עצמו].

[ראיה למעלת 'מאריך בבית הכסא ולא תלי':] **כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא** [כמו שמבואר במעשה שאמרה אשה חשובה] **לרבי יהודה ברבי אלעאי: פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית** [ששכרן מרובה בלא טורח, ושמחים בחלקם, לכך פניהם צהובים ומאירים].

אמר לה רבי יהודה ברבי אלעאי: **הימנותא** [באמונה, לשון שבועה], **לדידי תרוייהו אסירן** [לי, שני דברים אלו אסורים], **אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא דכי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו** [יש כ"ד בתי כסאות מהאכסניא שלי לבית המדרש, שכאשר אני הולך לבית המדרש, אני בודק את עצמי בכל הבתי כסאות, ולכן פני צהובים].

◆◆◆

שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם

ואמר רב יהודה: שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם:

א. **מי שנותנין לו ספר תורה לקרות, ואינו קורא.**

ב. **כוס של ברכה לברך, ואינו מברך.**

ג. **והמנהיג עצמו ברבנות.**

[המקור שאריכות ימים תלויה בשלשה אלו]

א. **ספר תורה לקרות, ואינו קורא. דכתיב 'כי הוא חייך ואורך ימיך'.** [ומכלל הן, אתה שומע לאו].

ב. **כוס של ברכה לברך, ואינו מברך. דכתיב ואברכה מברכיך** [המברך ברכת המזון, מברך לבעל הבית, והקב"ה אומר שהוא יברך את מי שמברך את ישראל. ומכלל הן, אתה שומע לאו].

ג. **והמנהיג עצמו ברבנות. דאמר רבי חמא בר חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, מפני שהנהיג עצמו ברבנות.**

שלשה צריכים רחמים

ואמר רב יהודה אמר רב: שלשה דברים **צריכים** לבקש עליהם **רחמים** שיבואו, לפי שהם בידו של הקדוש ברוך הוא, ואין להם רשות לבא אלא ברשותו של הקב"ה: א. **מלך טוב.** ב. **שנה טובה.** ג. **וחלום טוב.**

מלך טוב, דכתיב 'פלגי מים לב מלך ביד ה'.

שנה טובה, דכתיב 'תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה'.

חלום טוב, דכתיב 'ותחלימני (ותחייני) [והחייני'].

שלשה דברים מכריז עליהם הקדוש ברוך הוא בעצמו

אמר רבי יוחנן: שלשה דברים מכריז עליהם הקדוש ברוך הוא בעצמו, ואלו הן: א. **רעב.** ב. **ושובע.** ג. **ופרנס טוב.**

רעב, דכתיב 'כי קרא ה' לרעב' וגו'.

שובע, דכתיב 'וקראתי אל הדגן והרביתי אותו'.

פרנס טוב, דכתיב (ויאמר) ['וידבר] ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל' וגו'.

◆◆◆

להימלך בציבור כשמעמידים פרנס

אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר 'ראו קרא ה' בשם בצלאל', 'ראה' משמע, תן עיניך וליבך בדבר, שכך **אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל?**

אמר לו משה: **רבונו של עולם, אם לפניך הגון, לפני לא כל שכן.**

אמר לו הקב"ה: **אף על פי כן, לך אמור להם** לישראל, אם בצלאל הגון עליהם.

הלך משה **ואמר להם לישראל: הגון עליכם בצלאל?**

אמרו לו בני ישראל: **אם לפני הקדוש ברוך הוא, ולפניך, הוא הגון, לפנינו לא כל שכן.**

בצלאל על שם חכמתו נקרא

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: 'בצלאל' על שם חכמתו נקרא.

בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים. הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן.

אמר לו בצלאל: **משה רבינו, מנהגו של עולם אדם בונה בית, ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן, כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא, עשה משכן ארון וכלים.**

אמר לו משה: **שמא בצל אל היית, וידעת?**

[מאמר נוסף על חכמת בצלאל:] **אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ** [על ידי צירופן].

[המקור לכך:] **כתיב הכא 'וימלא אתו** [את בצלאל] **רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת'. וכתיב התם** בבריאת העולם: **'ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה'. וכתיב 'בדעתו תהומות נבקעו'.**

[מאמר נוסף על חכמת עושי המשכן:] **אמר רבי יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא [ודעת] לידעי בינה'.**

שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו. אמר ליה רבי אבהו: **אתון מהתם מתניתו לה** [אתם שונים זאת מפסוק זה], **אנן מהכא מתנינן לה** [אנחנו שונים זאת מפסוק אחר], **דכתיב 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה'.**

◆◆◆

מאמרי רב חסדא על חלומות. מאמר א': חלום ששרוי בתענית

אמר רב חסדא: כל חלום כל חלומות יראה אדם, **ולא טוות** [ולא תענית], כלומר שלא יראה חלום שהוא שרוי בתענית, שאינו סימן טוב.

מאמר ב': חלום שלא פתרוהו

ואמר רב חסדא: חלמא דלא מפשר [חלום שלא פתרוהו], **כאגרתא דלא מקריא** [כאגרת שלא נקראה] שלא טוב ולא רע הוא, שכל החלומות הולכין אחר הפתרון.

מאמר ג': חלום לא מתקיים לגמרי

ואמר רב חסדא: לא חלמא טבא מקיים כוליה, ולא חלמא בישא מקיים כוליה.

מאמר ד': חלום רע עדיף מחלום טוב

ואמר רב חסדא: חלמא בישא [חלום רע], **עדיף מחלמא טבא,** שמביא את האדם לידי תשובה.

מאמר ה': חלום רע, כמה שעצב ממנו, מתבטל החלום. חלום טוב, כמה ששמח ממנו, מתקיים החלום

ואמר רב חסדא: חלמא בישא עציבותיה מסתייה [חלום רע, דיו עיצבונו, שמה שאדם מתעצב עליו, כבר התקיים בזה ה'רע' שחלם עליו, ובזה מתבטל החלום].

חלמא טבא חדויה מסתייה [חלום טוב, דיו שמחתו, שבזה שאדם שמח שחלם חלום טוב, כבר התקיים בזה ה'טוב' שחלם עליו, ובזה מתבטל החלום].

אמר רב יוסף: חלמא טבא [חלום טוב], **אפילו לדידי** אפילו לי שאני מאור עינים, **בדיחותיה מפכחא ליה** [בדיחות הדעת והשמחה מבטלת את החלום].

מאמר ו': חלום רע קשה ממלקות

ואמר רב חסדא: חלמא בישא [חלום רע] **קשה מנגדא** [קשה לאדם] יותר ממלקות, לפי שדואג ממנו.

[מקור שהאדם ירא וחרד כשחולם חלום רע:] **שנאמר 'והאלהים עשה שיראו מלפניו', ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: זה חלום רע,** שמיראת החלום האדם שב ונכנע.

[דרשה בהמשך הפסוק:] **'הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'. וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום?**

אלא אמר רבי יוחנן, משום רבי שמעון בן יוחי: כשם שאי אפשר לבר [לגרעיני חיטים ושעורים הברורים מקליפותיהם] **בלא תבן** [בלא חלקי החיטה והשעורה שאינם נאכלים], **כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים.**

◆◆◆

חלום אינו מתקיים בשלימותו

אמר רבי ברכיה: חלום, אף על פי שמקצתו מתקיים, כולו אינו מתקיים.

מנא לן?

מיוסף, דכתיב 'והנה השמש והירח' וגו' [ופתרון החלום היה שאביו, אחיו, ואמו משתחווים לו], [עמוד ב] **וההיא שעתא** [ובאותה שעה שחלם את החלום] **אמיה לא הות** [אמו לא היתה, שהיא כבר נפטרה].

לקיום חלום טוב, יצפה עד כ"ב שנה

אמר רבי לוי: לעולם יצפה אדם לחלום טוב שיתקיים, **עד עשרים ושתים שנה.**

מנלן?

מיוסף, שלא נתקיימו השתחואות הללו עד עשרים ושתים שנה, כשירד יעקב למצרים, שכבר היה הרעב שתי שנים, **דכתיב 'אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה' וגו'** [ואז הוא חלם את החלום, כשהיה בגיל שבע עשרה],

וכתיב 'ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה' וגו', מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי [מגיל י"ז (זמן החלום) ועד גיל ל (זמן עמידתו לפני פרעה), יש י"ג שנים],

ושב דשבעא [ועוד ז' שנות שובע],

ותרתי דכפנא [ועוד ב' שנים רעב, שאז יעקב ירד למצרים, והתקיים החלום שהשתחוו אל יוסף].

הא עשרים ושתים [הרי זה (י"ג ועוד ז' ועוד ב) כ"ב שנים].

◆◆◆

לאדם טוב אין מראים חלום טוב [אלא חלום רע]

אמר רב הונא: לאדם טוב, אין מראין לו חלום טוב, אלא חלום רע, כדי שידאג ולא יחטא, וכדי שעצבונו יכפר לו. **ולאדם רע, אין מראין לו חלום רע,** אלא חלום טוב, כדי לשמחו, שיקבל את שכרו בעולם הזה ולא בעולם הבא.

[ברייתא שמבואר בה כמאמר זה:] **תניא נמי הכי, כל שנותיו של דוד, לא ראה חלום טוב. וכל שנותיו של אחיתופל, לא ראה חלום רע.**

שאלה: הרי אדם טוב אין מבהילים אותו בחלומות רעים

שואלת הגמרא: **והכתיב** [והרי הפסוק אומר כברכה והבטחה לצדיק:] **'לא תאונה אליך רעה', ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא, שלא יבהילוך לא חלומות רעים, ולא הרהורים רעים. 'ונגע לא יקרב באהלך' שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך.** הרי שלאדם טוב אין מבהילים אותו חלומות רעים.

תשובה: אדם טוב לא מראים לו חלומות רעים, אלא אחרים רואים עליו חלומות רעים

עונה הגמרא: **אלא, איהו לא חזי ליה** [הוא, אדם טוב, לא רואה חלומות רעים], **אחריני חזו ליה** [אחרים, רואים עליו חלומות רעים].

שאלה: אם כך נמצא שאדם טוב לא חולם חלומות כלל, ומי שלא חולם כלל נקרא 'רע'

שואלת הגמרא: **וכי לא חזא איהו מעליותא הוא** [וכי זו מעלה, שאינו רואה חלום כלל (לא חלום רע שהרי לא הבהילוהו חלומות רעים. ולא חלום טוב, שהרי לאדם טוב אין מראים חלום טוב)], **והאמר רבי זעירא, כל הלן שבעה ימים בלא חלום, נקרא רע, שנאמר 'ושבע ילין בל יפקד רע', אל תקרי 'שבע' אלא 'שבע'** [שבעה לילות ילין ולא יפקד בשום חלום הרי הוא רע, ששונאים אותו למעלה, ואין מראין לו כלום].

תשובה: אדם טוב רואה חלום טוב, אלא שאינו זוכר את החלום

עונה הגמרא: **אלא הכי קאמר, דחזא ולא ידע מאי חזא** [שראה ולא ידע מה ראה, שאדם טוב מראין לו חלום טוב, ועד שלא יקיץ משתכח ממנו, כדי שלא ישמח, (וכן דוד המלך המוזכר בברייתא לעיל ראה חלומות טובים אלא שלא זכר אותם כשהקיץ משנתו)].

◆ ◆ ◆

הטבת חלום בפני שלשה אנשים

אמר רב הונא בר אמי, אמר רבי פדת, אמר רבי יוחנן: הרואה חלום ונפשו עגומה, ילך ויפתרנו בפני שלשה.

מבררת הגמרא: **יפתרנו? והאמר רב חסדא, חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא** [חלום שלא נפתר כאגרת שלא נקראה, שאינה מתקיימת, ואם כן מדוע לפתור את החלום].

מבארת הגמרא: **אלא אימא, יטיבנו בפני שלשה.**

סדר ההטבה: **ליתי תלתא** [יביא שלשה אנשים], **ולימא להו** [ויאמר להם:] **חלמא טבא חזאי** [חלום טוב ראיתי],

ולימרו ליה הנך [ויאמרו לו אלו השלשה]: **טבא הוא, וטבא ליהוי, רחמנא לשוייה לטב, שבע זימנין לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא, ויהוי טבא.** [טוב הוא, וטוב יהיה, ה' יעשה אותו טוב, שבע פעמים יגזרו עליך משמים שיהיה טוב, ויהיה טוב].

ולימרו [ויאמרו לו] **שלש הפוכות, ושלש פדויות, ושלש שלומות,** כדלהלן:

[שלשה פסוקים שכתוב בהם שה' הפך רע לטוב]

שלש הפוכות

א. **'הפכת מספדי למחול לי, פתחת שקי ותאזרני שמחה'.**

ב. **'אז תשמח בתולה במחול, ובחורים וזקנים יחדיו, והפכתי אבלם לששון' וגו'.**

ג. **'ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך** ה' אלהיך לך את הקללה לברכה' **וגו'.**

[שלשה פסוקים שכתוב בהם שה' פדה מצרה]

שלש פדויות

א. **דכתיב 'פדה בשלום נפשי מקרב לי' וגו'.**

ב. **'ופדויי ה' ישובון' וגו'.**

ג. **'ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הזאת' וגו'** הגדולה הזאת בישראל חלילה ויפדו העם את יונתן ולא מת'.

[שלשה פסוקים שמוזכר בהם פעמיים 'שלום']

שלש שלומות

א. **דכתיב 'בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב, אמר ה', ורפאתיו'.**

ב. **'ורוח לבשה את עמשי** לך דוד, ועמך בן ישי, שלום שלום לך, ושלום לעזרך' **וגו'.**

ג. **'ואמרתם כה לחי, ואתה שלום, וביתך שלום' וגו'** 'וכל אשר לך שלום'.

✦✦✦

אמימר ומר זוטרא ורב אשי, הוו יתבי בהדי הדדי [היו יושבים יחד], **אמרי, כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה** [כל אחד מאיתנו יאמר דבר חידוש, שחבירו עדיין לא שמעו].

תפילה על הטבת החלום בעת ברכת כהנים

פתח חד מינייהו ואמר: האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא [מי שראה חלום ואינו יודע מה ראה], **ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו** [שיעמוד לפני הכהנים בשעה שהם פורסים ידיהם], **ולימא הכי** [ויאמר כך:]

'רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא,

בין שחלמתי אני לעצמי, ובין שחלמו לי חבירי, ובין שחלמתי על אחרים,

אם טובים הם, חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף,

ואם צריכים רפואה, רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמרים מצרעתה, וכחזקיה מחליו, וכמי יריחו על ידי אלישע,

וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה, כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה'.

ומסיים בהדי כהני [ומסיים את תפילתו יחד עם הכהנים שמסיימים לומר ברכת כהנים] **דעני צבורא אמן** [כדי שהציבור יענה אמן גם על תפילתו].

ואי לא [ואם אין מסיים תפילתו יחד עם הכהנים, שהם מאריכים יותר], **לימא הכי** [יאמר כך:] **'אדיר במרום, שוכן בגבורה, אתה שלום, ושמך שלום, יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום',** ואז יסיים יחד עם הכהנים את ברכתם, והציבור יענה אמן גם על תפילתו. וכן אם אין כהנים בבית כנסת אומר נוסח זה כשהחזן אומר שים שלום, ויסיים עמו, כדי שהציבור יענה אמן על תפילתו.

כיצד ניצולים מעין הרע

פתח אידך ואמר: האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא [מי שנכנס לעיר ומפחד מעין הרע].

לנקוט זקפא [גודל] **דידא דימיניה בידא דשמאליה** [שיקח ויניח את האגודל של יד ימינו בתוך יד שמאלו] **וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה** [ואת האגודל של יד שמאל בתוך יד ימין],

ולימא הכי [ויאמר כך:] **אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא** [אני פלוני בן פלוני מזרעו של יוסף אני בא, שלא שולטת בו עין הרע].

[מקור שביוסף אין שולט עין הרע:] **שנאמר 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין' וגו'. אל תקרי 'עלי עין' אלא 'עולי עין'** [שליטים על העין, ולא העין עולה בהן].

[מקור נוסף:] **רבי יוסי ברבי חנינא אמר: מהכא** [מכאן, לומדים זאת מהפסוק שנאמר על בני יוסף] **'וידגו לרוב בקרב הארץ'. מה דגים שבים, מים מכסים עליהם, ואין עין רעה שולטת בהם, אף זרעו של יוסף, אין עין רעה שולטת בהם.**

[המפחד מעין רעה של עצמו:] **ואי דחיל מעינא בישא דיליה** [ואם הוא מפחד מעין הרע של עצמו], **ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה** [שיסתכל ויראה את הדופן השמאלי של חוטמו].

אדם חולה, אם יספר זאת לאחרים

פתח אידך ואמר, האי מאן דחליש [מי שחלה], **יומא קמא לא לגלי** [יום ראשון למחלתו, לא יגלה זאת לאחרים], **כי היכי דלא לתרע מזליה** [כדי שלא ירע מזלו].

מכאן ואילך [לאחר היום הראשון], **לגלי** [שיגלה שהוא חולה].

כי הא דרבא [כמו שהיה נוהג רבא], **כי הוה חליש** [כאשר היה חולה], **יומא קמא לא מגלי** [יום ראשון לא היה מגלה זאת].

מכאן ואילך [לאחר היום הראשון], **אמר ליה לשמעיה** [לשמשו], **פוק אכריז** [תצא ותכריז]: **רבא חלש. מאן דרחים לי, לבעי עלי רחמי** [מי שאוהב אותי, יבקש עלי רחמים]. **ומאן דסני לי, לחדי לי** [ומי ששונא אותי, ישמח בכך שאני חולה], **וכתיב 'בנפול אויבך אל**

תשמח, ובכשלו אל יגל לבך, פן יראה ה', ורע בעיניו, והשיב מעליו אפו', הרי שאם אדם שמח בנפול אויבו, פעמים שמתוך כך שב חרון האף מעל האדם.

✦✦✦

דברי שמואל כשהיה רואה חלום

שמואל, כי הוה חזי חלמא בישא [כאשר ראה חלום רע] **אמר: 'וחלמות השוא ידברו'.**

כי הוה חזי חלמא טבא [כאשר ראה חלום טוב] **אמר, וכי 'החלומות השוא ידברו', והכתיב 'בחלום אדבר בו'.**

איזה חלום הוא כנבואה ואיזה חלום הוא חלום שוא

רבא רמי, כתיב 'בחלום אדבר בו' [ומבואר שהחלום אמת הוא], **וכתיב 'וחלמות השוא ידברו'.**

לא קשיא, כאן - מה שנאמר 'בחלום אדבר בו', מדובר בחלום הבא **על ידי מלאך. כאן** - מה שנאמר שהחלום הוא שוא', מדובר בחלום הבא **על ידי שד.**

✦✦✦

כל החלומות הולכים אחר הפה

אמר רבי ביזנא בר זבדא, אמר רבי עקיבא, אמר רבי פנדא, אמר רב נחום, אמר רבי בירים, משום זקן אחד, ומנו רבי בנאה: עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים. פעם אחת חלמתי חלום, והלכתי אצל כולם, ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה. וכולם [כל הפתרונות] **נתקיימו בי. לקיים מה שנאמר 'כל החלומות הולכים אחר הפה'.**

מבררת הגמרא: **אטו** [וכי] **כל החלומות הולכים אחר הפה, קרא** [פסוק] **הוא?**

מבארת הגמרא: **אין** [כן]. **וכדרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה, שנאמר 'ויהי כאשר פתר לנו כן היה'.**

[החלומות הולכים אחרי הפה, רק כשפותר מעין החלום:]

אמר רבא: והוא [מה שנאמר שהחלומות הולכים אחר הפה, נאמר] **דמפשר ליה** [כשפותר לו] **מעין חלמיה** [פתרון מעין החלום], **שנאמר 'איש כחלומו פתר'.**

[מנין ידע שר האופים שיוסף פתר את הפתרון הנכון של החלום:] נאמר בפסוק **'וירא שר האופים** [כי טוב פתר]', **מבררת הגמרא: מנא ידע?**

מבארת הגמרא: **אמר רבי אלעזר: מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו, ופתרון חלומו של חבירו.**

✦✦✦

השכים ופסוק בפיו

אמר רבי יוחנן: השכים, ונפל לו פסוק לתוך פיו, הרי זו נבואה קטנה.

שלשה חלומות שמתקיימים

ואמר רבי יוחנן: שלשה חלומות מתקיימין:

א. **חלום של שחרית.** ב. **וחלום שחלם לו חבירו.** ג. **וחלום שנפתר בתוך חלום.**

ויש אומר: אף חלום שנשנה. שנאמר 'ועל השנות החלום' וגו' ['כי נכון הדבר מעם האלהים, וממהר האלהים לעשותו'].

אדם חולם מהרהורי ליבו

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו [מה שהוא מהרהר ביום],

שנאמר 'אנת מלכא [אתה המלך], **רעיונך על משכבך סלקו'** [מחשבותיך עולים על מטתך].

ואיבעית אימא מהכא, 'ורעיוני לבבך תנדע'.

אמר רבא: תדע דלא מחוו ליה לאינש [תדע שכן הוא, שהרי לא מראים לו לאדם בחלום], **לא דקלא דדהבא** [לא דקל של זהב], **ולא פילא דעייל בקופא דמחטא** [ולא פיל שנכנס בנקב המחט], שאין מראים לאדם דבר שלא הורגל לראות, ולא הרהר בו מעולם.

קיסר. מלך רומי והיה לו מגר עם פרסיים: **מאי חזינא.** מאי מלמא בגילוי במלוס: **משחרי לך פרסאי.** עושים בך עצומת המלך. כמו לא ממרק דמך מנהון שחרית (תרגום במדבר טז). ולשון מכמיס ומפ"ק דמכיסי) הדבק לשחור ואין משמרו לך: **ושבו לך.** ישלוך בשבי:

ונחני כך קשייפא. יכופו אותך לטמון גרעיני תמריס: **שבור** (ה). מלך פרס: **פפיו עפקך.** מתקלקל פרקמטיא שלך: **ולא מהני לך למיכל.** מתוך נערך לא יטעם לך שום מאכל: **מזווא עפקך.** ומתוך שמתמך לא תמלוט לאכול שתהיה שבע בשמחתך: **וחיפ.** לשמח: **נפחותי פחדך.** להפיל למגתך: **מרישיה.** זרע רב מוליא הכלה: **דזייפ דמלכא.** מוכר שתכשיטיו המלך שם יפצר על ידי נגניים ויעלילו עליך לומר שאתה נגנבת: **קל וחומר מינך.** שם רבים שנתנשאו ואחר כך שחשדוהו וחזו ויילילו ממך: **חפא.** מזרע: **עיף עפקך.** שכלו כריחם מזרע שהיא לחמך וכפולא: **מריר עפקך.** שנאוי לכל ומר יהיה הסמוכה שלך: **חצופא.** שם היו משתכרים ביין: **חני עפקך.** ממוך לומר שתמן שחוטעך בזוב: **דקדוחי.** גלגל: **עשיק עפקך.** ביזוק תמכרנו כמו עשיק לגבך (ב"מ ד' נב.): **נרפא ג'ל קלוי עפקך.** לשון קלוי הכל ישנאוהו: **מפצני עפקך.** יתפצח עפקך ויזמזו ממניו לקנות: **דקלי פאפיזן.** מרלפאותיו. כלמתרגמינן מלפאותיו למלוסי (כלאים כח): **מלחא טויא.** לשם ישיבה הדוסת לרפות והמתוגמן

כיסר (ו) נמ"ב ס"ק כב. קדושין מה:, ג) יבמות מג: [ושם איתא רב חנן בר רבא אמר רבי], ד) [שבת סו:], ה) [ב"ב טיטו פע"ז כח. בפרש"י ד"ה כיסר], ו) [ע"ז יא: ד"ה לפומיה], ז) [ב"ב עה: ד"ה לאחוי], ח) [ב"ב קיט:], ט) [ב"ב קיט:], י) [ב"ב קיט:], יא) [ב"ב קיט:], יב) [ב"ב קיט:], יג) [ב"ב קיט:], יד) [ב"ב קיט:], טו) [ב"ב קיט:], טז) [ב"ב קיט:], יז) [ב"ב קיט:], יח) [ב"ב קיט:], יט) [ב"ב קיט:], כ) [ב"ב קיט:], כא) [ב"ב קיט:], כב) [ב"ב קיט:], כג) [ב"ב קיט:], כד) [ב"ב קיט:], כה) [ב"ב קיט:], כו) [ב"ב קיט:], כז) [ב"ב קיט:], כח) [ב"ב קיט:], כט) [ב"ב קיט:], ל) [ב"ב קיט:], לא) [ב"ב קיט:], לב) [ב"ב קיט:], לג) [ב"ב קיט:], לד) [ב"ב קיט:], לה) [ב"ב קיט:], לו) [ב"ב קיט:], לז) [ב"ב קיט:], לח) [ב"ב קיט:], לט) [ב"ב קיט:], מ) [ב"ב קיט:], מא) [ב"ב קיט:], מב) [ב"ב קיט:], מג) [ב"ב קיט:], מד) [ב"ב קיט:], מה) [ב"ב קיט:], מו) [ב"ב קיט:], מז) [ב"ב קיט:], מח) [ב"ב קיט:], מט) [ב"ב קיט:], נ) [ב"ב קיט:], נא) [ב"ב קיט:], נב) [ב"ב קיט:], נג) [ב"ב קיט:], נד) [ב"ב קיט:], נה) [ב"ב קיט:], נו) [ב"ב קיט:], נז) [ב"ב קיט:], נח) [ב"ב קיט:], נט) [ב"ב קיט:], ס) [ב"ב קיט:], סא) [ב"ב קיט:], סב) [ב"ב קיט:], סג) [ב"ב קיט:], סד) [ב"ב קיט:], סה) [ב"ב קיט:], סו) [ב"ב קיט:], סז) [ב"ב קיט:], סח) [ב"ב קיט:], סט) [ב"ב קיט:], ע) [ב"ב קיט:], עא) [ב"ב קיט:], עב) [ב"ב קיט:], עג) [ב"ב קיט:], עד) [ב"ב קיט:], עה) [ב"ב קיט:], עו) [ב"ב קיט:], עז) [ב"ב קיט:], עח) [ב"ב קיט:], עט) [ב"ב קיט:], פ) [ב"ב קיט:], פא) [ב"ב קיט:], פב) [ב"ב קיט:], פג) [ב"ב קיט:], פד) [ב"ב קיט:], פה) [ב"ב קיט:], פו) [ב"ב קיט:], פז) [ב"ב קיט:], פח) [ב"ב קיט:], פט) [ב"ב קיט:], צ) [ב"ב קיט:], צא) [ב"ב קיט:], צב) [ב"ב קיט:], צג) [ב"ב קיט:], צד) [ב"ב קיט:], צה) [ב"ב קיט:], צו) [ב"ב קיט:], צז) [ב"ב קיט:], צח) [ב"ב קיט:], צט) [ב"ב קיט:], ק) [ב"ב קיט:], קא) [ב"ב קיט:], קב) [ב"ב קיט:], קג) [ב"ב קיט:], קד) [ב"ב קיט:], קה) [ב"ב קיט:], קו) [ב"ב קיט:], קז) [ב"ב קיט:], קח) [ב"ב קיט:], קט) [ב"ב קיט:], קי) [ב"ב קיט:], קיא) [ב"ב קיט:], קיב) [ב"ב קיט:], קיג) [ב"ב קיט:], קיד) [ב"ב קיט:], קטו) [ב"ב קיט:], קטז) [ב"ב קיט:], קיז) [ב"ב קיט:], קיח) [ב"ב קיט:], קיט) [ב"ב קיט:], קכ) [ב"ב קיט:], קכא) [ב"ב קיט:], קכב) [ב"ב קיט:], קכג) [ב"ב קיט:], קכד) [ב"ב קיט:], קכה) [ב"ב קיט:], קכו) [ב"ב קיט:], קכז) [ב"ב קיט:], קכח) [ב"ב קיט:], קכט) [ב"ב קיט:], קל) [ב"ב קיט:], קלא) [ב"ב קיט:], קלב) [ב"ב קיט:], קלג) [ב"ב קיט:], קלד) [ב"ב קיט:], קלה) [ב"ב קיט:], קלו) [ב"ב קיט:], קלז) [ב"ב קיט:], קלח) [ב"ב קיט:], קלט) [ב"ב קיט:], קמ) [ב"ב קיט:], קמא) [ב"ב קיט:], קמב) [ב"ב קיט:], קמג) [ב"ב קיט:], קמד) [ב"ב קיט:], קמה) [ב"ב קיט:], קמו) [ב"ב קיט:], קמז) [ב"ב קיט:], קמח) [ב"ב קיט:], קמט) [ב"ב קיט:], קנ) [ב"ב קיט:], קנא) [ב"ב קיט:], קנב) [ב"ב קיט:], קנג) [ב"ב קיט:], קנד) [ב"ב קיט:], קנה) [ב"ב קיט:], קנו) [ב"ב קיט:], קנז) [ב"ב קיט:], קנח) [ב"ב קיט:], קנט) [ב"ב קיט:], קס) [ב"ב קיט:], קסא) [ב"ב קיט:], קסב) [ב"ב קיט:], קסג) [ב"ב קיט:], קסד) [ב"ב קיט:], קסה) [ב"ב קיט:], קסו) [ב"ב קיט:], קסז) [ב"ב קיט:], קסח) [ב"ב קיט:], קסט) [ב"ב קיט:], קע) [ב"ב קיט:], קעא) [ב"ב קיט:], קעב) [ב"ב קיט:], קעג) [ב"ב קיט:], קעד) [ב"ב קיט:], קעה) [ב"ב קיט:], קעו) [ב"ב קיט:], קעז) [ב"ב קיט:], קעח) [ב"ב קיט:], קעט) [ב"ב קיט:], קפ) [ב"ב קיט:], קפא) [ב"ב קיט:], קפב) [ב"ב קיט:], קפג) [ב"ב קיט:], קפד) [ב"ב קיט:], קפה) [ב"ב קיט:], קפו) [ב"ב קיט:], קפז) [ב"ב קיט:], קפח) [ב"ב קיט:], קפט) [ב"ב קיט:], קצ) [ב"ב קיט:], קצא) [ב"ב קיט:], קצב) [ב"ב קיט:], קצג) [ב"ב קיט:], קצד) [ב"ב קיט:], קצה) [ב"ב קיט:], קצו) [ב"ב קיט:], קצז) [ב"ב קיט:], קצח) [ב"ב קיט:], קצ

1. וַיִּחַפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: בראשית כו יט
2. כִּי בְךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר: תהלים לו י
3. כִּי כֹה אָמַר יְיָ הִנְנִי נוֹטֶה אֵלֶיהָ כְנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וְיִנַקְתֶּם עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ: ישעיהו סו יב
4. בְּאַפְּרֵי עַפּוֹת בַּן יָגֵן יְיָ צְבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלִָם גָּנוֹן וְהַצֵּל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט: ישעיהו לא ה

משלי ח לה

5. יְיָ תְּשַׁמֵּם שָׁלוֹם לָנוּ כִּי גַם כָּל מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָנוּ: ישעיהו כו יב
6. וְאָשַׁר אֶכְלִי שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרֹת מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת עַצְמוֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפֵרְשׁוּ כַּאֲשֶׁר בְּסִיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קְלָחֹת: מיכה ג ג
7. וַיֵּרֵא מְעָרָה אַת שָׁם יְיָ וּמַמְזֵרֶת שָׁמֹשׁ אֶת בְּבוּדּוֹ כִּי יָבוֹא בְּעֵבֶר צַר רוּחַ יְיָ נִסָּקָה בוֹ: ישעיהו נט יט
8. בְּצַפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ: משלי כז ח
9. וּמָשַׁל אֶל בֵּית הַמְרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֶלֹהִים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים שִׂפְת הַיְסִיר שְׂפֹת וְגַם יְצוֹק בּוֹ מִנִּם: יחזקאל כד ג
10. בְּעֲבָבִים בְּמִדְבָּר מָצְאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בְתְאֵנָה בְּראשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּזָּרוּ לְבֹשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאַהֲבָתָם: הושע ט י
11. כִּי מִנְּפוּ אֵפוֹ נִפְקַם וּמִשְׁדְּמוֹת עָמְרָה עֲבָבוֹ עִבְרוּ רוֹשׁ אִשְׁכֹּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: דברים לב לב
12. מָה נָּאוּ עַל הָהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. ישעיהו נב ז
13. עַל הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וְנֶהִי וְעַל נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה נָצָתוּ מִבְּלִי אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֵה מְעוּף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלְכוּ: ירמיהו ט ט
14. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם: ישעיהו כז יג
15. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגִבְעָה חֲצֹצְרָה בְּקָרְבָּהּ הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִן: הושע ה ח
16. וְלִכְלִכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחֲרַץ בֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ לְמַאֲיִשׁ וַעַד בְּהֶמָּה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה יְיָ בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: שמות יא ז
17. וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקְצֵהוּ: ישעיהו נו יא
18. אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי אֱלֹהִים דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא: עמוס ג ח
19. עֲלֵה אַרְיֵה מִסְּבֻכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם נָסָע יָצָא מִמְּקוֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרֶיךָ תִּהְיֶינָה נְאוֹין לְשָׁבֶת: ירמיהו ד ז
20. וְיִשְׁלַח פַּרְעֹה וְיִקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיַּךְ עִמּוֹ בְּרִית וַיַּשְׁבִּיעֵהוּ וַיִּקַּח אֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקַחַת: בראשית מא יד
21. וַיִּתֵּר לֹה אֵת כָּל לִבּוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מוֹרָה לֹא עָלָה עַל רֹאשׁי כִּי נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי אִם גִּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹּחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּכָל הָאָדָם: שופטים טז יז
22. מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מָיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן לְבָנוֹן: שיר השירים ד טו
23. כִּי בְהַקְרִיר בֵּיתִי מִימֵיהֶן בֵּן הִקְרַה רַעְתָה חֶמְס וְשֹׁד בְּפָנַי תָּמִיד חָלִי וּמַכָּה: ירמיהו ו ז 24. קָנָה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵּהָה לֹא תְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט: ישעיהו מב ג 25. עַתָּה הִנָּה בְּטֻחַתְּ לָךְ עַל מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הֶרָצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וְנָבְבָה בְּנִ פַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְכָל הַבֹּטְחִים עָלָיו: מלכים ב יח כא 26. רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה: משלי ד ז 27. בְּבוֹר שׁוֹרוֹ הֶדֶר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח יַחְדָּו אַפְסֵי אֶרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: דברים לג יז 28. וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִישׁ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבְעַל הַשּׁוֹר נָקִי: שמות כא כח 29. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִָם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת: זכריה ט ט 30. אֲנִי אֶרְדְּ עַמְּךָ מִצְרַיְמָה וַאֲנִי אַעֲלְךָ גַּם עֲלֹה וְכֹן נאם בר יצחק אמר מהבא 31. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל נָתָן הֲחָטָאתִי לַיְיָ וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל דָּוִד גַּם יְיָ הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת: שמואל ב יב יג

שיראי דמלכא. מעיליס של מלך: **דאלעגיק.** נחלק נב'. ודוגמתו בשעור וכרוטב (חולין קכד.) דלקני מלקק: **יעלו עליך רעה.** וסס הלמייס פס שיעע עליך רעה: **תרון לף.** ייכר בחוטס שממתמס ומוליס הבל על בן הוס קרוי תרון לף: **לף אלעגך למעשה ידיך.** שממעשה: **באדרוסף מיפס.** ככנוס וכהלר תמוס: **אמו נעל.** דומיס דשמן שהוס בתוך הזיס הסקרס אס אמו: **קעיף לי בוכפא.** עקרמי כוכב מלוום: **גגנס.** שממלוי לכוכביס: (ו) **נעגה פמלוכפס.** היו רגילין לעשות לן פוסס בכיסמס לפופס וקורין לה ציומת כלמלרין בכתובות (קף טו:) **שיקלתה בציומת** וכאשה פרוע: **טוגת לחמא.** טולת לחמא: (ס) **שכני מגלחה.** מתיס דאשתו: **שלא ניתוק מס.** שלא מלומות המצריים שלוס: **ופרעו לאשה בסיר.** לשמת פוריעותה היא: **וכלו קינין.** לשון מרוכה הוא אף קנים הרבה קנה אל בישה הוא: **קיל קונה קיל קנין.** קלה לשעת כלמלרין לקנן הרוחה לוטיין במלוס יש שמיס הוא לשון לו שבת לו אבוך נכסי בקפודקיא אמר ליה שא אית לך נכסי בקפודקיא אמר ליה לאו אזל אבוך לקפודקיא אמר ליה לאו אם כן קפא כשורא דיקא עשרה זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוזי אזל אשכח שהיא מלאה זוזי אמר רבי חנינא הרואה באר בחלום רואה שלום שנאמר [1]ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים ר' נתן אומר מצא תורה שנאמר [2]כי מוצאי מצא חיים וכתיב הכא באר מים חיים רבא אמר חיים ממש אמר רבי חנן שלש שלומות הן נהר צפור וקדרה נהר דכתיב [3]הנני נוטה אליה כנהר שלום צפור דכתיב [4]כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות וגו' קדרה דכתיב [5]ה' תשפות שלום לנו אמר ר' חנינא ובקדרה שאין בה בשר [6]שנינו [7]ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת אמר ר' יהושע בן לוי הרואה באר בחלום יושבים ויאמר הנני נוטה אליה כנהר שלום קודם שיקדמנו פסוק אחר [7]כי יבא כנהר צר הרואה צפור בחלום יושבים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו' קודם שיקדמנו פסוק אחר [8]כצפור נודדת מן קנה וגו' הרואה קדרה בחלום יושבים ויאמר ה' תשפות שלום לנו קודם שיקדמנו פסוק אחר [9]שפות הסיר שפות הרואה ענבים בחלום יושבים ויאמר [10]כענבים במדבר קודם שיקדמנו פסוק אחר [11]ענבימו ענבי רוש הרואה הר בחלום יושבים ויאמר [12]מה נאוו על ההרים רגלי מבשר קודם שיקדמנו פסוק אחר [13]על ההרים אשא בכי ונהי הרואה שופר בחלום יושבים ויאמר [14]והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול קודם שיקדמנו פסוק אחר [15]ותקעו שופר בגבעה הרואה כלב בחלום יושבים ויאמר [16]ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו קודם שיקדמנו פסוק אחר [17]והכלבים עזי נפש הרואה ארי בחלום יושבים ויאמר [18]אריה שאג מי לא ייירא קודם שיקדמנו פסוק אחר [19]עלה אריה מסבכו הרואה הגלחת בחלום יושבים ויאמר [20]ויגלח ויחלף שמלותיו קודם שיקדמנו פסוק אחר (כי) [21]אם גלחתי וסר ממני כחי הרואה באר בחלום יושבים ויאמר [22]באר מים חיים קודם שיקדמנו פסוק אחר [23]כהקיר ביר מימיה הרואה קנה בחלום יושבים ויאמר [24]קנה רצוץ לא ישבר קודם שיקדמנו פסוק אחר [25]הנה בטחת [ס]לך על משענת הקנה הרצוץ הזה רבנן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה שנאמר [26]קנה חכמה קנים יצפה לבינה שנאמר [26]ובכל קנינך קנה בינה אמר רבי זירא קרא קורא קירא קניא כולהו מעלו לחלמא תניא אין מראין לדועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו הרואה שור בחלום יושבים ויאמר [27]בכור שורו הדר לו קודם שיקדמנו פסוק אחר [28]כי יגח שור את איש תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשור האוכל מבשרו מתעשר נגחו חויין ליה בנים שמנגחים בתורה נשכו יסורין באים עליו בעטו דרך רחוקה נזדמנה לו רכבו עולה לגדולה והתניא רכבו מת לא קשיא הא דרכיס הוא לחורא הא דריכי תורא לדידיה הרואה חמור בחלום יצפה לישועה שנאמר [29]הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה שונרא נעשית לו שירה נאה שינרא נעשה לו שינוי רע הרואה ענבים בחלום לבנות בין בזמן בין שלא בזמן יפות שחורות בזמן יפות שלא בזמן רעות הרואה סוס [ז]לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו אדום בנחת יפה ברדוף קשה הרואה בחלום תפלתו נשמעת ודוקא ישמעאל בן אברהם אבל טיטיא בעלמא לא הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והציולוהו ממנה אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי קראה [30]ואנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה בא רבי נחמן בר יצחק אמר מהכא [31]גם ה' העביר חטאתך לא תמות הרואה פינחס בחלום יצפה לו [ס]הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו פילים פלאי פלאות נעשו לו והתניא כל מיני חיות יפין לחלום חוץ מן הפיל ומן הקוף לא קשיא הא

הגהות הב"ח

(ו) ערי' בע"ז. ב) ושמואל אמר כל"ל וכ"ה בילקוט ישעיה סוף רמז רלט). ג) בד"א מקר מלת לך והוא קרי בישעיה ל"ג. ד) נ"ב סנהדרין נב.). ה) [ילקוט מ:]. ו) [ד"ה ונעדה אחר ד"ה טוחלת].

(ז) ברכות ד"ה אלא ליראי שמים. כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם ואני לא קבלתי בה כלום וגם לא נשאלתי עליה קודם לכן מעולם ונמלוי לו כי זאת קבלה היא ביד החכמי' ולא נודע לי שהוכירו בה טעם אבל נראין הדברים בעיני שאפשר שיהו דומים יראי שמים ללולינין שכשם שהלולינין אין בכל פירות האריץ גדולים מהם ואעפ"כ אינן מתנשאין על האריץ אלא כל זמן שהן גדלין ופרין הן מוסיפין נמיכות בארץ כך הן יראי שמים אין כל הבריות שמעלתו גבוהה ממעלתם ולא עדיף מהם כדדרשינן בהאי פסוקא (איוב כה) הן ירחא ד' היא חכמה וסור מרע בינה שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא לפי שמפורש בפ' ב"מ (שבת דף לא) ואעפ"כ כל שמוסיף לחן הקב"ה גדולה וכבוד ושיראות הן מוסיפין ענוה ונמיכה בענין שמפורש במדרש ילמדנו רבינו שהתורה ג) סלולה ענוה דכתיב (משלי כב) עקב ענוה יראת ה' ואברה יראה דכתיב (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' וכפרק יציאות השבת בגמ' דבני מערבא (הלכה ג) אמר ר' יצחק בן אלעזר כל שנעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסליוסיה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה' ובגמ' דיין בסוף פירקא דיכסוי הדם (חולין דף פט) אמר הקב"ה לישראל חושק אני בכם שאפי' בשעה שאני מטפיע לכם גדולה אתם ממעיטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר (בראשית יז) ואנכי עפר ואפר נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו (שמות טז) ונחנו מה נתתי גדולה לדוד אמר (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש ולפיכך אפשר שהוא בהוותן של חכמים בירושי יראי שמים לדלולינים בשביל הדבר הזה ועוד שמענוה מגופה של טלה דלולינין דלו עיני למרום וזו היא מדת יראי שמים כמו שאמר חזקיה (ישעיה לז) דלו עיני למרום כלומר שהן מחכים לטובה והיה ישר בעיני השואל זה הפירוש גם בעיני כל התלמידים שהיו לשם ולפיכך כתובתיו בזה המקום:

ז) שולחס ד"ס נמעיו מתנמנמוס בכלאים.

רב נסים גאון

דתני רב יוסף אין מראין לדועין אלא ליראי שמים. כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם ואני לא קבלתי בה כלום וגם לא נשאלתי עליה קודם לכן מעולם ונמלוי לו כי זאת קבלה היא ביד החכמי' ולא נודע לי שהוכירו בה טעם אבל נראין הדברים בעיני שאפשר שיהו דומים יראי שמים ללולינין שכשם שהלולינין אין בכל פירות האריץ גדולים מהם ואעפ"כ אינן מתנשאין על האריץ אלא כל זמן שהן גדלין ופרין הן מוסיפין נמיכות בארץ כך הן יראי שמים אין כל הבריות שמעלתו גבוהה ממעלתם ולא עדיף מהם כדדרשינן בהאי פסוקא (איוב כה) הן ירחא ד' היא חכמה וסור מרע בינה שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא לפי שמפורש בפ' ב"מ (שבת דף לא) ואעפ"כ כל שמוסיף לחן הקב"ה גדולה וכבוד ושיראות הן מוסיפין ענוה ונמיכה בענין שמפורש במדרש ילמדנו רבינו שהתורה ג) סלולה ענוה דכתיב (משלי כב) עקב ענוה יראת ה' ואברה יראה דכתיב (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' וכפרק יציאות השבת בגמ' דבני מערבא (הלכה ג) אמר ר' יצחק בן אלעזר כל שנעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסליוסיה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה' ובגמ' דיין בסוף פירקא דיכסוי הדם (חולין דף פט) אמר הקב"ה לישראל חושק אני בכם שאפי' בשעה שאני מטפיע לכם גדולה אתם ממעיטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר (בראשית יז) ואנכי עפר ואפר נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו (שמות טז) ונחנו מה נתתי גדולה לדוד אמר (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש ולפיכך אפשר שהוא בהוותן של חכמים בירושי יראי שמים לדלולינים בשביל הדבר הזה ועוד שמענוה מגופה של טלה דלולינין דלו עיני למרום וזו היא מדת יראי שמים כמו שאמר חזקיה (ישעיה לז) דלו עיני למרום כלומר שהן מחכים לטובה והיה ישר בעיני השואל זה הפירוש גם בעיני כל התלמידים שהיו לשם ולפיכך כתובתיו בזה המקום:

רבי יהושע בן חנניה אומר לקיסר מה יחלום בלילה

אמר ליה קיסר לרבי יהושע ברבי (חנינא) [חנניא]: אמריתו דחכמיתו טובא [אומרים שיש לכם חכמה מרובה], **אימא לי מאי חזינא בחלמאי** [תאמר לי, מה אראה בלילה בחלום].

אמר ליה רבי יהושע בן חנניא: **חזית דמשחרי לך פרסאי** [תראה שהפרסיים ישעבדו אותך לעבוד עבור המלך], **וגרבי בך ורעיי בך שקצי בחוטרא דדהבא** [ויתפסו אותך שתרעה עבורם שקצים במקל של זהב].

הרהר כוליה יומא [הקיסר שהיה מלך רומי, והיה לו תגר עם הפרסיים, הרהר בזה כל היום], **ולאורתא חזא** [ובלילה הוא אכן ראה דבר זה].

שמואל אומר למלך פרס מה יחלום בלילה

אמר ליה ׳שבור׳ מלכא [מלך פרס, ששמו היה ׳שבור׳] **לשמואל: אמריתו דחכמיתו טובא** [אומרים שיש לכם חכמה מרובה], **אימא לי מאי חזינא בחלמאי** [תאמר לי מה אראה בחלום].

אמר ליה שמואל **חזית דאתו רומאי ושבו לך** [תראה שיבואו רומיים ויקחו אותך לשבי], **וטחני בך קשייתא ברחייא דדהבא** [ויכופו אותך לטחון גרעיני תמרים בריחיים של זהב].

הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא [הרהר בזה המלך כל היום, ולערב הוא ראה זאת].

◆◆◆

כל החלומות הולכים אחרי הפה [מעשה בבר הדיא]

׳בר הדיא׳ [שם אדם] **מפשר חלמי הוה** [פותר חלומות היה],

מאן דיהיב ליה אגרא [מי שנתן לו שכר] **מפשר ליה למעליותא** [היה פותר לו את חלומו לטובה].

ומאן דלא יהיב ליה אגרא [ומי שלא נתן לו שכר] **מפשר ליה לגריעותא** [היה פותר לו את חלומו לרעה].

[יג חלומות שחלמו אביי ורבא, ולאביי (ששילם) פתר ׳בר הדיא׳ לטובה. ולרבא (שלא שילם) פתר לרעה]

[חלום א׳:] **אביי ורבא חזו חלמא** [ראו חלום]. **אביי, יהיב ליה זוזא** [אביי נתן לו כסף בעבור שיפתור לו את החלום]. **ורבא, לא יהיב ליה** [ורבא לא נתן לו כסף].

אמרי ליה: אקרינן בחלמין [הראו לנו בחלום את המקרא] **׳שורך טבוח לעיניך** ולא תאכל ממנו׳ **וגו׳.**

לרבא אמר ליה: פסיד עסקך [יתקלקלו העסקים שלך], **ולא אהני לך למיכל מעוצבא**

דלבך [ולא תתאוה לאכול, שמתוך צערך לא יטעם לך שום מאכל, ולכן אף כשיהיה שור שחוט לעיניך, לא תאכל ממנו].

לאביי אמר ליה: מרווח עסקך [יהיה לך רווחה והצלחה בעסקיך], **ולא אהני לך למיכל מחדוא דלבך** [ומתוך שמחתך לא תתאוה לאכול, שתהיה שבע בשמחתך, ולכן אף כשיהיה שור שחוט לעיניך, לא תאכל ממנו].

[חלום ב':] **אמרי ליה: אקרינן** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'בנים ובנות תוליד** ולא יהיו לך כי ילכו בשבי' **וגו'.**

לרבא אמר ליה: כבישותיה [כפי פירושו הרע של הפסוק].

לאביי אמר ליה: בנך ובנתך נפישי [בנך ובנותיך מרובים יהיו], **ומינסבן בנתך לעלמא** [ובנותיך יתחתנו עם בני העולם], **ומדמיין באפך כדקא אזלן בשביה** [וידמה בעיניך כאילו הם הלכו בשבי].

[חלום ג':] **אקריין** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'בניך ובנתיך נתנים לעם אחר'.**

לאביי אמר ליה: בנך ובנתך נפישין [בנים ובנותיך מרובים יהיו], **את אמרת לקריבך** [אתה תאמר שהם ינשאו לקרובך], **והיא אמרה לקריבה** [והיא, אשתך תאמר שהם ינשאו לקרוביה], **ואכפה לך ויהבת להון לקריבה דהוי** [והיא תכפה אותך, ותתן אותם שינשאו לקרוביה, שהרי זה] **כעם אחר.**

לרבא אמר ליה: דביתהו שכיבא [אשתך תמות], ותנשא עם אשה אחרת, **ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי** [ויבואו בניה ובנותיה לידי אשה אחרת],

וזה נקרא שהם ינתנו ל'עם אחר', **דאמר רבא, אמר רבי ירמיה בר אבא, אמר רב: מאי דכתיב 'בניך ובנותיך נתונים לעם אחר', זו אשת האב,** שכאשר אשה מתה, ילדיה נמסרים ביד אשת האב, שאינה אימם של הילדים.

[חלום ד':] **אקרינן בחלמין** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'לך אכל בשמחה לחמך'.**

לאביי אמר ליה: מרווח עסקך [יהיה לך רווחה והצלחה בעסקיך] **ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך** [ותאכל ותשתה ותקרא פסוק מחדוות לבך].

לרבא אמר ליה: פסיד עסקך [יהיה לך הפסד בעסקיך], **טבחת, ולא אכלת ושתית. וקרית לפכוחי פחדך** [ותקרא פסוק להפיג דאגתך].

[חלום ה':] **אקרינן** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'זרע רב תוציא השדה** [ומעט תאסף כי יחסלנו הארבה]'.

לאביי אמר ליה: מרישיה [מתחילת הפסוק, 'זרע רב תוציא השדה'].

לרבא אמר ליה: מסיפיה [מסוף הפסוק, 'מעט תאסף כי יחסלנו הארבה'].

[חלום ו':] **אקרינן** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'זיתים יהיו לך בכל גבולך' וגו'** ['ושמן לא תסוך כי ישל זיתך'].

לאביי אמר ליה: מרישיה [מתחילת הפסוק, 'זיתים יהיו לך בכל גבולך'].

לרבא אמר ליה: מסיפיה [מסוף הפסוק, 'ושמן לא תסוך, כי ישל זיתך'].

[חלום ז':] **אקרינן** [הראו לנו בחלום את המקרא] **'וראו כל עמי הארץ' וגו'** [כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך'].

לאביי אמר ליה: נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית, אימתך נפלת בעלמא [יצא לך שם שנהיית ראש ישיבה, ואימתך תפול בעולם].

לרבא אמר ליה: בדיינא דמלכא אתבר, ומתפסת בגנבי, ודייני כולי עלמא קל וחומר מינך [אוצר שתכשיטי המלך שם, ישבר על ידי גנבים, ויעלילו עליך לומר שאתה גנבתם, וכולם ידונו קל וחומר ממך, אם רבא נחשד, כל שכן שיחשדונו, וזהו 'ויראו ממך'].

למחר אתבר בדיינא דמלכא [למחרת אכן נשבר אוצר המלך], **ואתו** [ובאו] **ותפשי ליה לרבא.**

[חלום ח':] **אמרי ליה: חזן חסא על פום דני** [ראינו חזרת על פה החבית].

לאביי אמר ליה: עיף עסקך [כפול עסקך בריוח] **כחסא** [כחזרת שהיא רחבה וכפולה].

לרבא אמר ליה: מריר עסקך [מר ושנוא לכל תהיה הסחורה שלך] **כי חסא.**

[חלום ט':] **אמרי ליה: חזן בשרא על פום דני** [ראינו בשר על פה החבית].

לאביי אמר ליה: בסים חמרך [היין שלך יהיה טוב ומבוסם], **ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמרא מינך** [ויבואו כולם לקנות ממך בשר ויין].

לרבא אמר ליה: תקיף חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה [יחמיץ יינך, וכולם יבואו לקנות בשר לאכול עם היין שלא להרגיש את טעמו החמוץ].

[חלום י':] **אמרי ליה: חזן חביתא דתלי בדיקלא** [ראינו חבית יין שתלויה בדקל].

לאביי אמר ליה: מדלי עסקך כדיקלא [העסקים שלך יהיו גבוהים כדקל, שעסקיהם היו ביין, ותליית חבית היין בגובה הדקל מורה על הצלחת העסקים].

לרבא אמר ליה: חלי [מתוק] **עסקך כתמרי,** סחורתך תהיה מתוקה בפי כל כתמרים, שתצטרך למכור את סחורתך בזול.

[חלום יא':] **אמרי ליה: חזן רומנא דקדחי אפום דני** [ראינו רימון שגודל על פה החבית].

לאביי אמר ליה: עשיק עסקך כרומנא [עסקיך יהיו יקרים ותמכרם ביוקר כרימון].

לרבא אמר ליה קאוי עסקך כרומנא [עסקיך יהיו חמוצים כרימון, וכולם ישנאו את עסקיך].

[חלום יב':] **אמרי ליה: חזן חביתא דנפל לבירא** [ראינו חבית שנפלה לבור].

לאביי אמר ליה: מתבעי עסקך [עסקך יהיו מבוקשים ויחזרו אחריהם לקנותם], **כדאמר נפל פתא בבירא ולא אשתכח** [שעל סחורה מבוקשת שכולם רוצים לקנותה וכבר לא נשאר אומרים האנשים 'הפת נפל בבור ולא נמצא'].

לרבא אמר ליה: פסיד עסקך, ושדית ליה לבירא [יהיה לך הפסד בעסקיך, ותזרוק אותם לבור].

[חלום יג':] **אמרי ליה: חזינן בר חמרא דקאי אאיסדן** [ראינו בן חמור, כלומר חמור צעיר, שעומד מעל ראשינו] **ונוער.**

לאביי אמר ליה: מלכא הוית תהיה מלך, כלומר תהיה ראש ישיבה, הדורש דרשות, **וקאי אמורא עלך** [והמתורגמן יעמוד לפניך להשמיע את דרשתך בקול רם לרבים, כקול חמור הנוער].

לרבא אמר ליה: התיבות **'פטר חמור' גהיט** [נמחקו] **מתפילך.**

אמר ליה רבא: **לדידי חזי לי ואיתיה** [ראיתי את התפילין שלי, ותיבות אלו ישנם].

אמר ליה בר הדיא: **וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט** [האות ו' מתיבת 'חמור' ודאי נמחקה] **מתפילך.**

[ט' חלומות שפתר 'בר הדיא' לרבא]

[חלום א:] **לסוף אזל רבא לחודיה לגביה, אמר ליה** רבא: **חזאי דשא ברייתא דנפל** [ראיתי את הדלת החיצונה של הבית נופלת].

אמר ליה בר הדיא: **אשתך** [השומרת את הבית] **שכבא** [תמות].

[חלום ב:] **אמר ליה** רבא: **חזאי ככי** [ראיתי את שיני הפנימיות], **ושני** [ואת שיני החיצוניות] **דנתור** [שנשרו].

אמר ליה בר הדיא: **בנך ובנתך שכבן** [בניך ובנותך ימותו].

[חלום ג:] **אמר ליה** רבא: **חזאי תרתי יוני דפרחן** [ראיתי שני יונים פורחות].

אמר ליה בר הדיא: **תרי נשי מגרשת** [שתי נשים תגרש, שאשתו של אדם קרויה 'יונה'].

[חלום ד:] **אמר ליה** רבא: **חזאי תרי גרגלידי דלפתא** [ראיתי שתי ראשי לפתות].

אמר ליה בר הדיא: **תרין קולפי בלעת** [ראשי לפתות, רומזות למקל עבה בראשו, כלומר, תקבל שתי מכות ממקל עבה].

[קיום החלום:] **אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא** [הלך רבא וישב בבית המדרש כל אותו היום], **אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי** [מצא רבא שני עיוורים שרבו זה עם זה], **אזל רבא לפרוקינהו** [הלך רבא להצילם], **ומחוהו לרבא תרי** [והיכו לרבא פעמיים], **דלו למחווייה אחריתי** [כאשר הם הרימו ידם להכותו מכה נוספת] **אמר** רבא: **מסתיי תרין חזאי** [די במה שכבר הכיתם אותי, שראיתי בחלומי רמז רק לשתי מכות, ולא ליותר].

[חלום ה:] **לסוף אתא רבא, ויהיב ליה אגרא** [ונתן לו שכר ל'בר הדיא'].

אמר ליה רבא: **חזאי אשיתא דנפל** [ראיתי את הגדר שלי שנופל].

אמר ליה בר הדיא: **נכסים בלא מצרים קנית** [נחלה בלא מצרים, כלומר קרקעות רחבים ורבים].

[חלום ו:] **אמר ליה** רבא: **חזאי אפדנא דאביי דנפל וכסיין אבקיה** [ראיתי את הטרקלין של אביי שנפל וכיסה אותו עפר ממפולת החומה].

אמר ליה בר הדיא: **אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך** [אביי יסתלק מהעולם, והישיבה תבוא אליך, כלומר אתה תהיה ראש ישיבה במקומו].

[חלום ז:] **אמר ליה** רבא: **חזאי אפדנא דידי דנפיל ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא** [ראיתי את הטרקלין שלי שנפל, ובאו כל העולם ולקחו לבינה לבינה].

אמר ליה בר הדיא: **שמעתתך מבדרן בעלמא** [שמעותיך יתפזרו בעולם].

[חלום ח:] **אמר ליה** רבא: **חזאי דאבקע רישי** [ראיתי שראשי נבקע], **ונתר מוקרי** [ונשר מוחי].

אמר ליה בר הדיא: **אודרא מבי סדיא נפיק** [המוכין יצאו מהכרית שבמראשותיך, (משפע המוכין)].

[חלום ט:] **אמר ליה** רבא: **אקריון הללא מצראה בחלמא** [קראתי החלומי הלל המצרי (הלל שאנו קורין בפסח, ובשאר המועדים ולא מזמור קלו בתהילים, שהוא קרוי הלל הגדול)].

אמר ליה בר הדיא: **ניסא מתרחשי לך** [יארע לך נס, שהלל זה אומרים אותו כאשר נעשה נס וגאלים מצרה, ובפרט בפסח שהוא בחודש ניסן הקרוי 'ניסן' על שם הניסים שנעשו בו].

רבא מתוודע לסוד פתרון החלומות של בר הדיא 'כל החלומות הולכין אחר הפה'

הוה קא אזיל [היה הולך בר הדיא] **בהדיה** [יחד עם רבא] **בארבא** [בספינה]. **אמר** בר הדיא בליבו: **בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי** [למה לי להיות עם אדם שצריך לנס, שמא תטבע הספינה, יארע לו נס שהוא ינצל, ואני אטבע], ובר הדיא עלה מהספינה ליבשה.

בהדי דקא סליק [כאשר בר הדיא עלה מהספינה] **נפל סיפרא מיניה** [נפל ממנו ספר פתרון החלומות] **אשכחיה רבא** [מצא רבא את הספר], **וחזא דהוה כתיב ביה** [וראה שכתוב בו] **'כל החלומות הולכין אחר הפה'.**

רבא מקלל את בר הדיא שיתפס למלכות

אמר רבא לבר הדיא: **רשע. בדידך קיימא** [בך תלוי הפתרון אם לטובה אם לרעה, והפכת לי לרעה] **וצערתן כולי האי** [וציערת אותי בכל זה].

כולהו מחילנא לך [על הכל אני מוחל לך] **בר מברתיה דרב חסדא** [חוץ מעל בתו של רב חסדא, שבאחד החלומות פתרת ששתי שהיא בת של רב חסדא תמות, ועל כך איני מוחל לך].

וסיים רבא ואמר: **יהא רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה** [יהי רצון שימסר אדם זה לידי המלכות, שלא ירחמו עליו].

בר הדיא גולה, ובגלותו מבקש ממנו שומר אוצרות המלך שיפתור לו את חלומו

אמר בר הדיא, **מאי אעביד גמירי** [מה אעשה, הרי למדנו] **דקללת חכם אפילו בחנם היא באה, וכל שכן** שקללת **רבא** שתבוא אלי **דבדינא קא לייט** [שבדין הוא מקללני], **אמר, איקום ואגלי** [אני אקום ואגלה] **דאמר מר 'גלות מכפרת עון'.**

קם גלי לבי רומאי [קם בר הדיא, גלה לבית הרומיים] **אזל יתיב אפתחא דריש טורזינא דמלכא** [הלך וישב בפתח של שומר אוצר המלך],

[חלומו הראשון של שומר האוצרות:] **ריש טורזינא** [שומר האוצרות] **חזא חלמא** [ראה חלום], **אמר ליה** לבר הדיא, **חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעתי** [ראיתי בחלום שנכנס מחט באצבע שלי].

אמר ליה בר הדיא: **הב לי זוזא** [תן לי זוז, תשלום לפתרון החלום], **ולא יהב ליה** [ושומר האוצרות לא נתן לו].

כיון ששומר האוצרות לא שילם לו, **לא אמר ליה ולא מידי** [לא אמר לו בר הדיא, ולא כלום, לפתרון החלום].

[חלומו השני:] **אמר ליה** [שומר האוצרות:] **חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי** [ראיתי בחלומי שנפלה תולעת בשתי אצבעותי].

אמר ליה בר הדיא, **הב לי זוזא** [תן לי זוז כתשלום לפתרון החלום], **ולא יהב ליה** [ושומר האוצרות לא נתן לו], **ולא אמר ליה** [לא אמר לו בר הדיא מאומה בפתרון החלום].

[חלומו השלישי:] **אמר ליה** שומר האוצרות, **חזאי דנפל תכלא בכולה ידא** [ראיתי בחלומי שנפלה תולעת בכל ידי].

אמר ליה בר הדיא: **נפל תכלא בכולהו שיראי** [נפלה תולעת בכל בגדי המשי של המלך].

[החלום מתקיים, והמלכות רוצה להרוג את השומר:] **שמעי בי מלכא ואתיוה לריש טורזינא קא קטלי ליה** [שמעו בבית המלך, שנפלה תולעת בכל בגדי המלכות, והביאו את שומר האוצרות כדי להורגו].

[השומר תולה את האשמה בבר הדיא:] **אמר להו** שומר האוצרות, **אנא אמאי** [למה אתם מביאים ודנים אותו, שאני לא אשם בכך שלא ידעתי שיש תולעת בבגדים], **אייתו להאי דהוה ידע ולא אמר** [תביאו את מי שידע זאת ולא אמר, שהרי בר הדיא ידע מכך, ולא אמר זאת בפתרון החלום].

סופו הרע של בר הדיא

אייתוהו לבר הדיא [הביאו את בר הדיא], **אמרי ליה: אמטו זוזא דידך** [בגלל הזוזים שלך] **חרבו** [עמוד ב] **שיראי דמלכא** [חרבו מעילי המשי של המלך].

כפיתו תרין ארזי בחבלא [כפתו שתי ארזים בחבל] **אסור חד כרעיה לחד ארזא** [קשרו רגל אחת של בר הדיא לארז אחת], **וחד כרעיה לחד ארזא** [ורגל אחת שלו לארז השני], **ושרו לחבלא עד דאצטליק רישיה** [ופתחו את החבלים עד שראשו נחלק לשנים], **אזל כל חד וחד וקם אדוכתיה** [כל חלק מגופו נפל במקומו] **ואצטליק ונפל בתרין** [ונחלק אדם זה, ונפל כשני חלקים נפרדים].

◆◆◆

פתרון חלום שפתר רבי ישמעאל לבן דמא

שאל בן דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, את רבי ישמעאל, ראיתי שני לחיי שנשרו.

אמר לו רבי ישמעאל: **שני גדודי רומי יעצו עליך רעה, ומתו** [והם הלחיים, שהפיות שיעצו עליך רעה, נשרו].

פתרון חלומות שפתר רבי לבר קפרא

[חלום א:] **אמר ליה בר קפרא לרבי: ראיתי חוטמי שנשר.**

אמר ליה רבי: **חרון אף נסתלק ממך** [שהחוטם מתחמם ומוציא הבל, על כן הוא קרוי חרון אף].

[חלום ב:] **אמר ליה** בר קפרא: **ראיתי שני ידי שנחתכו.**

אמר ליה רבי: **לא תצטרך למעשה ידיך,** שתתעשר.

[חלום ג:] **אמר ליה** בר קפרא: **ראיתי שני רגלי שנקטעו.**

אמר ליה רבי: **על סוס אתה רוכב** [ולא תצטרך לרגליך].

[חלום ד:] אמר ליה בר קפרא: **חזאי דאמרי לי באדר מיתת וניסן לא חזית** [ראיתי בחלומי שאומרים לי, באדר תמות, ואת ניסן לא תראה].

אמר ליה רבי: **באדרותא מיתת** [בכבוד ובהדר תמות], **ולא אתית** [ולא תבוא] **לידי נסיון.**

פתרון חלומות שפתר רבי ישמעאל לצדוקי

[חלום א:] **אמר ליה ההוא צדוקי לרבי ישמעאל: ראיתי שאני משקה שמן לזיתים.**

אמר ליה רבי ישמעאל: **בא על אמו** אתה, [כמו שהשמן הוא בתוך הזית (והזית הוא כמו האם של השמן), כך אתה השקת את אמך].

[חלום ב:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דקטיף לי כוכבא** [ראיתי בחלומי שאני עוקר כוכב].

אמר ליה רבי ישמעאל: **בר ישראל גנבת** [גנבת בן ישראל, שישראל נמשלו לכוכבים].

[חלום ג:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דבלעתי לכוכבא** [ראיתי בחלומי שאני בולע כוכב].

אמר ליה רבי ישמעאל: **בר ישראל זבנתיה ואכלת לדמיה** [בן ישראל מכרת ואכלת את דמיו].

[חלום ד:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי עיני דנשקן אהדדי** [ראיתי בחלומי את שתי עיני נושקות זו לזו].

אמר ליה רבי ישמעאל: **בא על אחותו** [שנישוק שני עיניו זה לזה מורים על קירבת שני דברים קרובים].

[חלום ה:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דנשקי סיהרא** [ראיתי בחלומי שאני מנשק את הירח].

אמר ליה רבי ישמעאל: הרי זה סימן שאתה **בא**ת **על אשת ישראל** [שישראל נמשלו ללבנה].

[חלום ו:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דדריכנא בטונא דאסא** [ראיתי בחלומי שאני דורך על צל של הדסים].

אמר ליה רבי ישמעאל: הרי זה סימן שאתה **בא**ת **על נערה המאורסה,** שהיו רגילין לעשות לנערה מאורסה חופה של הדס בכניסתה לחופה, ועל זה 'דרכת'.

[חלום ז:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי** [ראיתי בחלומי שהצל מעלי, ואני מתחת הצל].

אמר ליה רבי ישמעאל: **משכבך הפוך** מסדר העולם.

[חלום ח:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי עורבי דהדרי לפורייה** [ראיתי בחלומי עורבים שמסובבים ומקיפים את מיטתי].

אמר ליה רבי ישמעאל: **אשתך זנתה מאנשים הרבה** [שעורבים, אנשים זרים ורעים, מסובבים את מיטתך].

[חלום ט:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי יוני דהדרי לפורייה** [ראיתי יונים שמסובבים ומקיפים את מיטתי].

אמר ליה רבי ישמעאל: **נשים הרבה טמאת** [שהאשה נמשלה ליונה].

[חלום י:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דנקיט תרי יוני ופרחן** [ראיתי שאני מחזיק שני יונים והם פרחו ממני].

אמר ליה רבי ישמעאל: **תרתי נשי נסבת ופטרתינון בלא גט** [עם שתי נשים התחתנת, שהיונים רומזים לנשים, והם פרחו, שפטרת אותם בלא גט].

[חלום יא:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דקליפנא ביעי** [ראיתי בחלומי שאני מקלף ביצים].

אמר ליה רבי ישמעאל: **שכבי קא משלחת** [הפשטת מתים].

[הצדוקי מודה בכל הדברים, ומכחיש את העניין האחרון:] **אמר ליה** הצדוקי: **כולהו איתנהו בי, בר מהא דליתיה** [כל הדברים ישנם בי, חוץ מדבר זה האחרון, שלא הפשטתי מתים].

אדהכי והכי אתיא האי איתתא [בינתיים באה אשה] **ואמרה ליה** לצדוקי: **האי גלימא דמכסא** [בגד זה שאתה לבוש בו] **דגברא פלוני הוא דמית ואשלחתיה** [הוא מעור של אדם פלוני שמת, והורדת ממנו את עורו].

[חלום יב:] **אמר ליה** הצדוקי: **חזאי דאמרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא** [ראיתי בחלומי שאומרים לי, השאיר לך אביך נכסים במדינת קפודקיא].

אמר ליה רבי ישמעאל: **אית לך נכסי** [יש לך נכסים] **בקפודקיא?**

אמר ליה [הצדוקי:] **לאו.**

שאל אותו רבי ישמעאל: **אזל אבוך** [הלך אביך] **לקפודקיא?**

אמר ליה הצדוקי: **לאו.**

אמר לו רבי ישמעאל: **אם כן** [שאין לך שם נכסים ואביך לא הלך לשם], **קפא כשורא דיקא עשרה** [מה שאתה רואה בחלומך 'קפודקיא' הוא נוטריקון 'קפא דיקא'. 'קפא', הוא קורה (בלשון פרס ויון), 'דיקא' הוא עשרה (בלשון יון), כלומר: ממון טמון לך בקורה העשירית.

זיל חזי קפא דריש עשרה [לך תראה את הקורה העשירית (הקורה שבראש עשרה קורות שמתחתיה)] **שהיא מלאה זוזי.**

אזל אשכח [הלך הצדוקי, ומצא] **שהיא מלאה זוזי.**

◆◆◆

הרואה באר בחלום

אמר רבי חנינא: הרואה באר בחלום, רואה שלום, שנאמר 'ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים'.

רבי נתן אומר: מצא תורה, שנאמר 'כי מוצאי מצא חיים', וכתיב הכא 'באר מים חיים'.

רבא אמר: חיים ממש.

שלש חלומות המבשרים שלום

אמר רבי חנן: שלש שלומות הן [שלש חלומות המבשרים שלום]: א. **נהר.** ב. **צפור.** ג. **וקדרה.**

נהר, דכתיב 'הנני נוטה אליה כנהר שלום'.

צפור, דכתיב 'כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות' וגו'.

קדרה, דכתיב 'ה' תשפות שלום לנו'.

אמר רבי חנינא: ובקדרה שאין בה בשר שנינו, שרק אם אין בקדירה בשר, הרי זה מורה על שלום, שקדירה שיש בה בשר מבואר בה עניין פורענות, שכתוב **'ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת',** והפסוק שם מדבר על פורענות.

◆◆◆

פסוקים שיש בהם סימן טוב שיש לאומרם עבור חלומות שונים [קודם שיקדמנו פסוק אחר]

א' נהר: **אמר רבי יהושע בן לוי הרואה נהר בחלום, ישכים ויאמר: 'הנני נוטה אליה כנהר שלום'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'כי יבא כנהר צר', [שלא יארע שיקרא קודם פסוק שמופיע בו נהר לצרה, לכן כאשר משכים, יקרא פסוק שמופיע בו 'נהר' לדבר טוב, וכך פתרון החלום יהיה לטוב].

ב' צפור: **הרואה צפור בחלום, ישכים ויאמר: 'כצפרים עפות כן יגן' וגו'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'כצפור נודדת מן קנה' וגו'.

ג' קדרה: **הרואה קדרה בחלום ישכים ויאמר: 'ה' תשפות שלום לנו'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'שפות הסיר שפות'.

ד' ענבים: **הרואה ענבים בחלום, ישכים ויאמר: 'כענבים במדבר'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'ענבימו ענבי רוש'.

ה' הר: **הרואה הר בחלום, ישכים ויאמר: 'מה נאוו על ההרים רגלי מבשר'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'על ההרים אשא בכי ונהי'.

ו' שופר: **הרואה שופר בחלום, ישכים ויאמר: 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'תקעו שופר בגבעה'.

ז' כלב: **הרואה כלב בחלום, ישכים ויאמר: 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'והכלבים עזי נפש'.

ח' ארי: **הרואה ארי בחלום, ישכים ויאמר: 'אריה שאג מי לא ייירא'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'עלה אריה מסבכו'.

ט' תגלחת: **הרואה תגלחת בחלום, ישכים ויאמר: 'ויגלח ויחלף שמלותיו'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר (כי) 'אם גלחתי וסר ממני כחי'.

י' באר: **הרואה באר בחלום, ישכים ויאמר: 'באר מים חיים'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'כהקיר ביר מימיה'.

י"א קנה: **הרואה קנה בחלום, ישכים ויאמר: 'קנה רצוץ לא ישבור'.**

קודם שיקדמנו פסוק אחר 'הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ'.

[פתרון חלום על קנה:] **תנו רבנן, הרואה קנה בחלום, יצפה לחכמה, שנאמר 'קנה חכמה'.**

[פתרון חלום על קנים:] **'קנים' יצפה לבינה, שנאמר 'ובכל קנינך קנה בינה'.**

[מאמר נוסף על ראיית קנה:] **אמר רבי זירא: קרא** [דלעת]. **קורא** [חלק רך מעץ הדקל]. **קירא** [שעוה]. **קניא** [קנה], **כולהו מעלו לחלמא** [כולם סימן טוב אם חולמים עליהם].

[מאמר נוסף על חלום על דלעת:] **תניא, אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו.**

י"ב שור: **הרואה שור בחלום, ישכים ויאמר 'בכור שורו הדר לו',**

קודם שיקדמנו פסוק אחר, 'כי יגח שור את איש'.

[מאמר נוסף על חלום על שור]

תנו רבנן, חמשה דברים נאמרו בשור [במי שחולם על שור]:

האוכל מבשרו [החולם שאוכל מבשר השור], **מתעשר,** שאכילת בשר שור הוא סימן עשירות.

נגחו [אם חולם שהשור נגחו], **הויין ליה בנים שמנגחים בתורה,** כמו שראה שהשור נגחו.

נשכו [החולם שהשור נשך אותו], **יסורין באים עליו,** שנשיכת השור היא סימן ליסורים.

בעטו [החולם שהשור בעט בו], **דרך רחוקה נזדמנה לו.**

רכבו [החולם שרכב על השור], **עולה לגדולה,** שרכיבה על שור הוא סימן גדולה.

שואלת הגמרא: **והתניא, רכבו** [החולם על רכיבת השור], **מת,** הרי זה סימן שהוא ימות.

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהרכיבה היא סימן גדולה, הוא כאשר

חולם **דרכיב הוא לתורא** [שהוא רוכב על השור]. **הא** - מה שנאמר שהרכיבה היא סימן שימות, הוא כאשר חולם **דרכיב תורא לדידיה** [שהשור רוכב עליו].

◆◆◆

פתרון חלום על בעלי חיים, ענבים, ואנשים שונים

[חמור:] **הרואה חמור בחלום, יצפה לישועה, שנאמר 'הנה מלכך יבוא לך, צדיק ונושע הוא, עני ורכוב על חמור',** שמשיח יבוא רכוב על חמור, והרי שחמור הוא סימן לישועה.

[חתול:] **הרואה חתול בחלום, באתרא דקרו ליה** [במקום שקוראים לחתול] **'שונרא', נעשית לו שירה נאה** [שונרא, הוא נוטריקון שירה נאה, והוא סימן לדבר טוב - לשירה נאה].

'שינרא' [במקום שקוראים לחתול 'שינרא'], **נעשה לו שינוי רע,** [ש'שינרא', הוא הוא נוטריקון שינוי רע].

[ענבים:] **הרואה ענבים בחלום.** ענבים **לבנות, בין בזמנן בין שלא בזמנן** [בין בעונת הענבים ובין שלא בעונתם], **יפות** [הרי זה סימן יפה].

ענבים **שחורות, בזמנן** [בעונת הענבים] **יפות** [הם סימן יפה]. **שלא בזמנן** [שלא בעונת הענבים], **רעות** [הם סימן רע].

[סוס לבן:] **הרואה סוס לבן בחלום, בין בנחת בין ברדוף** [בין כשהסוס בנחת בין כשהסוס רץ], הוא סימן **יפה לו.**

[סוס אדום:] הרואה סוס **אדום,** אם הסוס **בנחת,** הוא סימן **יפה.**

אם רואה את הסוס האדום **ברדוף** [כאשר הסוס רץ], **קשה** [הוא סימן קשה].

[ישמעאל:] **הרואה ישמעאל בחלום, תפלתו נשמעת. ודוקא** שרואה בחלומו את **ישמעאל בן אברהם** [שישמעאל, הוא על שם שמ"ע א"ל, שה' שמע את התפילה], **אבל טייעא** [אם רואה בחלומו ישמעאלי] **בעלמא, לא** [אין זה סימן שתפילתו נשמעת].

[גמל:] **הרואה גמל בחלום, מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה** [כפי שנלמד להלן מפסוק].

[מקור א':] **אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי קראה?**

'אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה' [גם עלה - קרוב לנוטריקון של גמל, הרי זה סימן שעלה מלרדת למצרים, וניצל מ'מיתה'].

[מקור ב':] **רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: 'גם ה' העביר חטאתך לא תמות'** [גמל, הוא נוטריקון, גם, לא, והוא רומז לפסוק הנ"ל].

[פינחס:] **הרואה 'פינחס' בחלום, פלא נעשה לו** [כמו שנעשה לפינחס, סנהדרין (פב.)].

[פיל:] **הרואה פיל בחלום, פלאות נעשו לו** [כרמוז בתיבת 'פיל'].

[פילים:] **פילים, פלאי פלאות נעשו לו** [הרבה פילים, הרבה פלאות].

שואלת הגמרא: **והתניא, כל מיני חיות יפין לחלום, חוץ מן הפיל ומן הקוף.**

עונה הגמרא: **לא קשיא,**

דמסרג. שיש לו לוכף על גביו פ) יפה: **גם נעשה לו.** ע"ן כנגד ע"ן וכגון שלמה השם כתוב: **תניא.** ע"ן הרבה נסים רגיסי: **וכני מיני כנפאה.** לכולהו קלי כרמא הוא לו מניחא לו מיבה זו של הספד כתובה דמסתע מסו עליו ופדלחוהו: **דלא סיים.** שעשה משמה קודם שנסתלק סימן הוא שמסוך לגל הקב"ה: **מובטח לו שהוא בן העולם הבא.** ובוטל לגלגל ומלק מבהו בגן עדן דדמי לגמא סיש: **פנג.** דמוסיס שמלקו: **יפה לחוכח.** שנאמר מגיד לעקב פשעו ולישראל חטאתם: **מעשים רמוני.** הרקם שיהו מוכה: **נכסיו מנויין.** שנמלך מן הרמוניס: **נכסיו מלויין.** כהדס זה שעליו משולשים זה על זה כמין קליעה: **בכנייהו.** על כגס מקלוסת ממהוכ: **סוי לאן יפיוכ.** שמכירין ומלוה לרגיס: **אני לאיסיה וכו'.** ועל כן נעשיתי לאן יפיוכ ממת מחסין: **פרגיפא.** גיהם ל"ע בסמ"ל. פרגיפא נאה וגילה טוהיקיון של מרגוע: **פניוס בקשה.** בקפק כגיגים הללו שהאוכל פחוס גס: **נפשכו.** נתגלה האוכל: **ויאסס לא מחוו.** שיהיו כלך: **חפלס.** שימן הוא להיות חפלין שעשוי: **המגלה.** שימן גדולה ומפלחת היא לו כמו ומגלה וימלוף וגו' (כלאיס מג): **בעריכה.** בקפיכה של יס: **הנפה.** שהולכת בגוהה של יס: **הנפה.** שימן הוא שקמהוגו ונגוהו בקפה ויולא מעליו: **והוא דלא קנא.** שלא המתים יהיו: **בכלל עומד**

נלא חנא. לפי שאו"ל אין לה זכות שלא עון יש בישיבתה חה עומד עליה שלא מותב עוונות: **נא"י.** שהרבה מלות מלויות בה וחה שעומד עליה שיהם שהוא מתלוותיה: **הנפפש לפדיוהו.** שומרין אותו שלא יכרת שלמא שיהם שהוא עליה ופדלחוהו: **דלא סיים.** מילי היכך: **לגם.** שיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוסים זה לזה שיהו מוכה: **נכסיו מנויין.** שנמלך מן הרמוניס: **נכסיו מלויין.** שנמלך מן העולם הבא הקורא ק"ש ותפלה: **ראוי שהשרה עליו שכינה.** שאין דורו זכאי לכך המניח תפילין בחלום יצפה לגדולה שנאמר [1]וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך וגו' [2]ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש המתפלל בחלום סימן יפה לו וה"מ דלא סיים הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר [3]כי אם לבינה תקרא הבא על נערה מאורסה יצפה לתורה שנאמר [4]תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב [7]אל תקרי מורשה אלא [5]מאורשה הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה שנאמר [6]אמור לחכמה אחותי את הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וה"מ דלא ידע לה ולא הרהר בה מאורתא א"ר חייא בר אבא הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר [5]השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך הרואה שעורים בחלום סרו עוונותיו שנאמר

[1] ישעיה ס ג. [2] ברכות ח ב. [3] משלי ב ג. [4] תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. דברים לג ד. [5] ב"א לחכמה אחותי את. ומודע לבינה תקרא. משלי ז ד. [6] השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. תהלים קמז יד. [7] ויגש על פי ויאמר הנה נגש אדם זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר. ישעיהו ו ז. [8] אשרי לגפן עירו ולשורקה בני אתנו בפס בירכתי ביתך בניך כשתלי זיתים סביב לשולחנך. תהלים קכח ג. [9] אסרי לגפן עירו אמר רבי יוחנן כל אחד ואחד מישראל יש לו גפן ואילן תאנה וגפן בארץ ישראל שנאמר איש תחת גפנו ותחת תאנתו. משלי כו יח. [10] אנחנך אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני. שיר השירים ח ב. [11] בחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך. שיר השירים ד ג. [12] זית רענן יפה פרי תאר קרא יי שמך לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו. ירמיהו יא טז [13] ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. שמות כז כ [14] תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך. איכה ד כב [15] ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לנערותיך. משלי כז כז [16] ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני יי אלהיכם שבעת ימים. ויקרא כג מ [17] חכמות בחוץ תרנה ברחבות תתן קולה. משלי א כ [18] וישמדו כי ישתקו חיתם אל מחוז חפצם. תהלים קז ל [19] מהר עצה להפתח ולא יתות לשתות ולא לגדולה ירד יורד מגדולתו אביי ורבא דאמרי תרוייהו כיון שעלה עלה הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצות הנתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על שמירתו וה"מ בקולר אבל בלבלא בעלמא לא הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה איכא דאמרי תרוייהו לאגמא עיילי אלא רב פפא דתלי טבלא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא נעשה ראש לבני כלה אמר רב אשי אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עוונותיו מחולין לו והתניא עוונותיו סדורין לו [9]מאי סדורין לימחל תני תנא קמיה דרב ששת הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו אמר ליה רב ששת כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא רב ששת הוא דהוה חויא בחלמיה וקטליה תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו שנאמר [20]ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר [21]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר [22]לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי אמר

[6] וסר עונך וחמאתך תכופר אמר רבי זירא אנא לא סלקי מבבל לא"י עד דחזאי שערי בחלמא הרואה גפן טעונה בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנאמר [7]אשתך כגפן פוריה שורקה יצפה למשיח שנאמר [8]אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר [9]נוצר תאנה יאכל פריה הרואה רמונים בחלום זוטרי פרי עסקיה כרמונא רברבי רבי עסקיה כרמונא פלגי אם ת"ח הוא יצפה לתורה שנאמר [10]אשקך מיין הרקח מעסים רמני ואם ע"ה הוא יצפה למצות שנאמר [11]כפלח הרמון רקתך מאי רקתך [י]אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון הרואה זיתים בחלום זוטרי פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים וה"מ פרי אבל אילני היוין ליה בגים מרובין שנאמר [12]בניך כשתילי זיתים וגו' איכא דאמרי הרואה זית בחלום שם טוב יוצא לו שנאמר [12]זית רענן יפה פרי תואר קרא י"י שמך הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר [13]ויקחו אליך שמן זית זך הרואה תמרים בחלום תמו עוונותיו שנאמר [14]תם עונך בת ציון אמר רב יוסף הרואה עז בחלום שנה מתברכת לו עזים שנים מתברכות לו שנאמר [15]ודי חלב עזים ללחמך הרואה הדם בחלום נכסיו מצליחין לו ואם אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא והוא דחזא בכנייהו הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר [16]פרי עץ הדר כפות תמרים הרואה לולב בחלום אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר [17]חכמות בחוץ תרונה והבא עליה הוי ראש ישיבה אמר רב אשי אני ראיתי ובאתי עליה וסלקית לגדולה הרואה תרנגול בחלום יצפה לבן זכר תרנגולים יצפה לבנים זכרים תרנגולת יצפה לתרביצה נאה וגילה הרואה ביצים בחלום תלויה בקשתו נשתברו נעשית בקשתו וכן אגוזים וכן קשואים וכן כל כלי זכוכית וכן כל הנשברים כאלו הנכנס לכרך נעשו לו חפציו שנאמר [18]וינחם אל מחוז חפצם המגלה ראשו בחלום סימן יפה לו ראשו וזקנו לו ולכל משפחתו היושב בעריבה קטנה שם טוב יוצא לו בעריבה גדולה לו ולכל משפחתו וה"מ דמדליה דלויי הנפנה בחלום סימן יפה לו שנאמר [19]מהר צועה להפתח וה"מ דלא קנא העולה לגג בחלום עולה לגדולה ירד יורד מגדולתו אביי ורבא דאמרי תרוייהו כיון שעלה עלה הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצות הנתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על שמירתו וה"מ בקולר אבל בלבלא בעלמא לא הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה איכא דאמרי תרוייהו לאגמא עיילי אלא רב פפא דתלי טבלא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא נעשה ראש לבני כלה אמר רב אשי אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עוונותיו מחולין לו והתניא עוונותיו סדורין לו [9]מאי סדורין לימחל תני תנא קמיה דרב ששת הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו אמר ליה רב ששת כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא רב ששת הוא דהוה חויא בחלמיה וקטליה תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו שנאמר [20]ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר [21]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר [22]לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי

מוסף רש"י

הרואה הספד. מיכה ז ח לאמר אל תשמחי אויבתי לי. אלו תפילין שבראש. פוח כן לכל כי אם ה' נקום עליך (מוכין פט). שכתוב כאן ריב והשם שיין ותל"ם (מגחות לה). אלא מאורשה. לכל שקנוה יעקב (פסחים פט:). לבני כלה. כאן לשמוע שלרשם כל שכן (ב"ק קיג.).

רב ניסים גאון

הרואה את הנחש בחלומו פרנסה מזומנת לו. זה הדבר בנוי על העיקר שהזכירוהו בפ' יוה"כ (דף עה) תניא ר' יוסי אומר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם כו' קלל את הנחש עלה לגג מזונותיו עמו וירד למטה מזונותיו עמו ולפי שפרנסתה מצויה לו בכל מקום לפיכך הרואהו בחלומו פרנסה מזומנת לו:

רבינו חננאל

הא דמסרג. פי' שיש עליו הכסא.

מסורת אור השלם

1. וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: דברים כח י
2. כִּי אִם לְבִינָה תִקָּרֵא לְתַבְונָה תִּתֵּן קוֹלֶךָ: משלי ב ג
3. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב. דברים לג ד
4. כִּי אָחוֹת לִי אָמָּר אַחֹתִי אָתְּ וּמוֹדַע לִבִינָה תִקְרָא: משלי ז ד
5. הַשֵּׁם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יְשַׂבִּיעֵךְ: תהלים קמז יד
6. וְנָגַע עַל פִּי וַיֹּאמַר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְכֻפָּר: ישעיהו ו ז
7. אֲשֶׁתְּךָ בְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: תהלים קכח ג
8. אִסְרִי לַגֶּפֶן עִירָהּ וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנֵי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתוֹ: בראשית מט יא
9. נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: משלי כז יח
10. אֲנַהֲגְךָ אֲבִיאֲךָ אֶל בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אֲשַׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי: שיר השירים ח ב
11. כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: שיר השירים ד ג
12. זֵית רַעֲנָן יְפֵה פְרִי תֹאַר קָרָא יְיָ שְׁמֵךְ לְקוֹל הָמְוֻלָּה גְּדֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דֲלִיּוֹתֶיהָ: ירמיהו יא טז
13. וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: שמות כז כ
14. תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקֵד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם גָּלְתָה עַל חַטֹּאתָיִךְ: איכה ד כב
15. וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לַלַּחְמֶךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ וְחַיֵּים לְנַעֲרוֹתָיִךְ: משלי כז כז
16. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא כג מ
17. חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ: משלי א כ
18. וַיִּשְׁמְדוּ כִּי יִשְׁתְּקוּ חַיִּתָם אֶל מְחוֹז חָפְצָם: תהלים קז ל
19. מָהַר עֲצָה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא לְגַדְלוּתוֹ יֵרֵד יוֹרֵד מִגְּדוּלָתוֹ לְחַמּוֹ: ישעיהו נא יד
20. וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַחֲיוֹת פָּנִים מִשֶּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: תהלים קד טו
21. תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ: משלי לא ו
22. לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְיֵין מָסָכְתִּי: משלי ט ה

נז: הרואה פרק תשיעי ברכות

הרואה מרכולים. כמוסמפסת מנן במקום מרכולים להכא מעכורת כוכבים ור"ש נמי דוקא מרכולים אלא לפי שמקומן של יחלת שמים ומכת המקום גלב כל ישראל: **רבי שמעאל בן אלישע.** מהכוורי מלכות היה ועתה אין לנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום[א] וכל הנך הכוחים שמנו לעיל דהוי מלגלגים יום לשלשים יום: **הרואה** מרכולים. פירש ר"י ז"ל יעבוד למעלי נקט מרכולים יותר משאר עבודת כוכבים. ומלאה לי יום"ל לברך רק במקום שכוונים עכו"ם או שהועמדה שם מחמת ולכך נקט מרכולים שרוגמין בה מגיעים בכל יום והוי כמגדל עכו"ם אחד בל נא על עכו"ם קבועה שם מקודם ויכירוהו יש בעקבה עכו"ם ממקום אחד ומתנה למקום אחר במקום שמתנה שומר בדוק שמתן אדם אפיס לעובדי לרוגו ובמקום שמעבדה שומר בדוק מעבד עכו"ם מן המקום הזה: **לכולהו.**

יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר גם נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראב"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות בל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה [ז]פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרב הא דלא מסרב כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום והני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפני תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא אירתי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת [ח]כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן [ט]קריא וקפופא וקורפרא: [הגו"ק הגו"ח משי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופני תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול וראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד ששים אלו הן אם דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד ששים לגיהנם דבש אחד ששים למן שבת אחד ששים לעולם הבא שינה אחד ששים למיתה חלום אחד ששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש יציה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב [א]עטישותיו תהל אור ויציה דכתיב [ב]בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב [ג]מהר צוצה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב [ד]יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב [ה]ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב [ו]ותחלימני והחייני [ז]ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא [ח]עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל [ט]למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב [י]ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך [כ]אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס [כא]ורבי אלא מפקן משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שבבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שבבא מעלי בר מפערא וחרדלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן [כב]הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [כג]מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובה"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים [כד]רשב"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר [כה]אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא [כו]הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע [כז]ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [כח]ראה מקום שנטלוין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה גזור ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמריכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' [כט]ונאצאתיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו אמר

[א]אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה תנו רבנן [ב]שלשה מלכים הם הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שלמה יצפה לחכמה אחאב ידאג מן הפורענות ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה [ג]יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה [א] יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר גם נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראב"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות בל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה [ז]פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרב הא דלא מסרב כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום והני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפני תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא אירתי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת [ח]כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן [ט]קריא וקפופא וקורפרא: [הגו"ק הגו"ח משי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופני תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול וראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד ששים אלו הן אם דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד ששים לגיהנם דבש אחד ששים למן שבת אחד ששים לעולם הבא שינה אחד ששים למיתה חלום אחד ששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש יציה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב [א]עטישותיו תהל אור ויציה דכתיב [ב]בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב [ג]מהר צוצה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב [ד]יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב [ה]ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב [ו]ותחלימני והחייני [ז]ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא [ח]עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל [ט]למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב [י]ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך [כ]אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס [כא]ורבי אלא מפקן משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שבבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שבבא מעלי בר מפערא וחרדלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן [כב]הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [כג]מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובה"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים [כד]רשב"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר [כה]אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא [כו]הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע [כז]ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [כח]ראה מקום שנטלוין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה גזור ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמריכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' [כט]ונאצאתיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו אמר

מסורת הש"ס

א) [ע"ז ט:], וקל"ח, ב) [מדרש ס"ח ס"ג], ג) [מדרש ס"ח ס"ג], ד) [מדרש ס"ח ס"ג, ע"ש ותוס' מהר' שפיר שלמה נתנאל], ה) [ע"ז ט:], ו) [ע"ז מ:], ז) [ע"ז נ"ה], ח) [ע"ז ט:], ט) [ע"ז מ:], י) [ע"ז נ"ה], כ) [תוספתא ס"ו ה"ד], ל) [ע"ז מ:], מ) [ע"ז ל"ה].

הגהות הגר"א

[א] נב' (ע"ז ל"ה) לפמ"ש לעמ"ש ס"ה:. [ב] שם שעשה נסים למזוטרי. ל"ל למיקום:

לעזי רש"י

מרטינ"א [מרטינ"א]. נמייה. פשוט"ר [פושוי"ר]. מעדר. דולי"ר [דולידורי"ר]. מעצר (מעין גרזן). יבנ"ן. סוג של יעטוף. צואט"א. חולה. יעטוף. טלפ"א. חולה. צירתו"ש [צירתוי"ש]. דובדבנים. אשטרגנד"ר [אישטרגנדר"ר]. עיטוש. בלי"ש. טלף. פולי"ש [פולידי"ש]. מנגנה (צמח). דולידור"א [דולידור"א]. רחם של חיה. אויבר"ש [אויבר"ש]. סרעפת.

מוסף רש"י

ושיטין. תבשיל של פולי"ש [ע"ז מ"ד]. לוז. פולי"ש יבש [ע"ז מ"ד]. שורט פניהם ושופה [ע"ז כ"ב]. והדת. ולחי"ן שהולך מלפי הכן [ע"ז ש"ם]. לוז. דמתה של בתמה [ע"ז ש"ם]. ויותרת הכבד. טרפ"ל בלעזינו [ע"ז ש"ם]. קנקורין פיחכי"ר [ע"ז ש"ם ועי"ז ש"ם]. ושחלים. מין מלפל [ע"ז נ"ז]. שני גויים. גיים כתיב וקרינן גוים [ע"ז י"א]. אנטונינוס רבי. זה בן מעשה חס על מינקת [ש"ם].

מוסף תוספות

א. לפי שאנו מצויין בניתים ואנו רואין בתי ע"ז שלהם. תוס' מהר"ם.

רב ניסים גאון

בסוף זמן בני שני וכבר נשבה בעזרותו ופראהו ר' יהונתן בן חנניה כמפורש בפ' הניזקין (ניסין דף נ"ח) מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לבית גדול של רומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית הסוהר כו' אמרו הבית נהרג עד שפארו בממון הרבה לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע ואיתא בסוף גמ' דהוריות דבני מערבא ושימש בכהונה גדולה כאמרי בפ' מאימתי קורין (דף י) הניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי לבית קה"ק להקטיר קטורת לפני לפנים ויקדים חברבן בן גמליאל התינא עמהם לבא שאילו טובה עתידה לבא בדורנו בתחלה לא היו מקבלין אותה אלא רבן שמעון בן' ישמעאל ועכשיו גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורנו ונפלקין אלו מבניותינו שנא' [ישעיה נ"ז] ובפ' עגלה ערופה דמס' סוטה (דף מ"ח) ובפ' דיני ממונות דתחלת סנהדרי' (דף י"א) אמרי' ת"ר משמתו שנה כמו שאמרו (בשלהי שפרי) ר' עקיבא למד תורה בן מ' שנה ושימש את החכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה ואפשר שהסידרתו היתה יתירה על חכמתו ולפיכך הוא משובח בחסידות: ר' ישמעאל בן אלישע יראנו מן הפורענות מפני שביטרו היו ישראל עומדין בצערות וגזירות ומלחמות

הגמרא הביאה סתירה בענין חלום על פיל, אם הוא סימן יפה או לא. מבארת הגמרא, לא קשיא: **הא** - מה שנאמר שחלום על פיל הוא סימן יפה, מדובר **דמסרג** [שחולם על פיל כשיש אוכף על גביו]. **הא** - מה שנאמר שחלום על פיל אינו סימן יפה, מדובר **דלא מסרג** [כשאין אוכף על גביו].

הרואה בחלום מילים כתובות

[הרואה 'הונא':] **הרואה** את המילה **'הונא'** כתובה **בחלום, נס נעשה לו** [שהאות נו"ן מתיבת הונא רומזת לאות נו"ן מתיבת 'נס'].

[הרואה 'חנינא' וכדומה:] הרואה את המילה **'חנינא'** או **'חנניא'** או **'יוחנן'** [שיש בשמות אלו נוני"ן הרבה], הרי זה סימן: **נסי נסים** [נסים רבים] **נעשו לו.**

[תיבת הספד:] **הרואה** את המילה **'הספד' בחלום,** הרי זה סימן: **מן השמים חסו עליו ופדאוהו** [שבאותיות ה ס (מתיבת הספד) רמוז 'חסו' (שהאות ה והאות ח מתחלפות), ובאותיות פ ד (מתיבת הספד) רמוז 'פדאוהו'].

והני מילי בכתבא [ואלו הדברים נאמרו שרואה בחלום את תיבת הונא או חנינא או הספד כתובים, ולא שרואה דמות של רב הונא או שרואה שנמצא בהספד].

הרואה את עצמו בחלום בתפילה וכדומה

[יהא שמיה רבא בחלום:] הרואה בחלום שהוא **עונה 'יהא שמיה רבא מברך', מובטח לו שהוא בן העולם הבא.**

[ק"ש בחלום:] **הקורא קריאת שמע** [בחלום], **ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך.**

[תפילין בחלום:] **המניח תפילין בחלום, יצפה לגדולה, שנאמר 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך' וגו'** ['ויראו ממך']. **ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש.**

[תפילה בחלום:] **המתפלל בחלום, סימן יפה לו. והני מילי** [ואלו הדברים שחלום זה סימן יפה, הוא רק באופן] **דלא סיים** [שניעור משנתו קודם שסיים את תפילתו, ולא הסתלק מלפני קונו, שמראים לו בזה שהוא סמוך אצל הקדוש ברוך הוא].

הרואה ש'בא על' בחלום

[אמו:] **הבא על אמו בחלום, יצפה לבינה,** [שאמא רומז לבינה] **שנאמר 'כי אִם לבינה תקרא'.**

[נערה המאורסה:] **הבא על נערה מאורסה** בחלום, **יצפה לתורה,** שמאורסה רומזת לתורה **שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', אל תקרי 'מורשה' אלא 'מאורשה'.**

[אחותו:] **הבא על אחותו בחלום, יצפה לחכמה,** שאחות רומזת לחכמה, **שנאמר 'אמור לחכמה אחותי את'.**

[אשת איש:] **הבא על אשת איש בחלום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא** [שאשת איש היא חלק חבירו, והוא רומז שנוטל לעולם הבא גם את חלק חברו בגן עדן, מלבד החלק שלו].

והני מילי [ואלו הדברים שחלום זה סימן יפה, הוא רק] **דלא ידע לה** [כשאינו מכיר את האשה שחלם עליה] **ולא הרהר בה מאורתא**, [ולא הרהר בה מהערב (באופן שמכירה, כגון באחותו)].

הרואה מאכלים שונים, גידולי קרקע ובעלי חיים

[חיטים:] **אמר רבי חייא בר אבא: הרואה חטים בחלום, ראה שלום, שנאמר 'השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך'.**

[שעורים:] **הרואה שעורים בחלום,** [ובתיבת שעורה, רמוז 'סר', והוא סימן ש]**סרו עונותיו, שנאמר 'וסר עונך וחטאתך תכופר'.**

אמר רבי זירא, אנא לא סלקי [אני לא עליתי] **מבבל לארץ ישראל, עד דחזאי שערי בחלמא** [עד שראיתי שעורים בחלום, כלומר, לאחר שרמזו לי משמים שאני נקי בלא חטא].

[גפן טעונה:] **הרואה גפן טעונה** [עץ גפן עם אשכולות ענבים] **בחלום, אין אשתו מפלת נפלים, שנאמר 'אשתך כגפן פוריה'.**

[שורקה:] הרואה **שורקה** [ענף של עץ הגפן] בחלום, **יצפה למשיח, שנאמר 'אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו'** [שפסוק זה נדרש על ימות המשיח].

[תאנה:] **הרואה תאנה בחלום, תורתו משתמרת בקרבו, שנאמר 'נוצר תאנה יאכל פריה'.**

[רמונים קטנים:] **הרואה רמונים בחלום, זוטרי** [אם רואה רימונים קטנים], הרי זה סימן: **פרי עסקיה כרמונא** [שעסקיו יפרו כרימון, שיש בו גרעינים רבים].

[רמונים גדולים:] **רברבי** [אם רואה רימונים גדולים], הרי זה סימן: **רבי עסקיה כרמונא** [שיגדלו עסקיו כרימון, שהוא פרי גדול].

[רמונים שנחלקו] **פלגי** [אם רואה רמונים שנחלקו, כלומר רימון חתוך:] **אם תלמיד חכם הוא** [החולם], **יצפה לתורה, שנאמר 'אשקך מיין הרקח מעסיס רמני'** [אשקך מיין מרוקח בבשמים, שהוא רמז ל'יינה של תורה', ומהמיץ הנמצץ מן הרמונים, אלו ההגדות שטעמן כרימון, כנאמר במדרש].

ואם עם הארץ הוא, יצפה למצוות, שנאמר 'כפלח הרמון רקתך', מאי 'רקתך'? אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון.

[זיתים קטנים:] **הרואה זיתים בחלום, זוטרי** [אם רואה זיתים קטנים], הרי זה סימן: **פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים** [שעסקיו פרים ורבים ומתקיימים כזיתים שהם מרובים ומתקיימים לאורך זמן].

[אילן הזית:] **והני מילי** [ואלו הדברים נאמרו], כאשר רואה את **פרי** הזית. **אבל אילני** [אם רואה את אילן הזית], **הויין ליה** [הרי זה סימן שיהיו לו] **בנים מרובין, שנאמר 'בניך כשתילי זיתים' וגו'.**

[דעה נוספת על ראיית זית:] **איכא דאמרי, הרואה זית בחלום, שם טוב יוצא לו, שנאמר 'זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך'.**

[שמן זית:] **הרואה שמן זית בחלום, יצפה למאור תורה, שנאמר 'ויקחו אליך שמן זית זך',** ושמן המנורה רומז לחכמת התורה.

[תמרים:] **הרואה תמרים בחלום, תמו עונותיו, שנאמר 'תם עונך בת ציון',** ובתיבת תמרים רמוז 'תם'.

[עז:] **אמר רב יוסף: הרואה עז בחלום, שנה מתברכת לו.** ואם רואה **עזים** בחלומו, **שנים מתברכות לו, שנאמר 'ודי חלב עזים ללחמך** [ללחם ביתך וחיים לנערותיך]'. [וביאור הפסוק: יהי לך די מחסורך, חלב עזים למאכלך ולמאכל אנשי ביתך].

[הדס:] **הרואה הדס בחלום, נכסיו מצליחין לו** [כהדס זה, שעליו משולשים זה על זה, כמין קליעה], **ואם אין לו נכסים, ירושה נופלת לו ממקום אחר.**

אמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא: והוא דחזא בכנייהו [מה שנאמר על הרואה הדסים, הוא כאשר רואה את ההדס על כנו, ובמקומו, כלומר: במחובר לקרקע].

[אתרוג:] **הרואה אתרוג בחלום, הדור הוא לפני קונו,** [שאתרוג רומז ל'הדר'] **שנאמר 'פרי עץ הדר כפות תמרים'.**

[לולב:] **הרואה לולב בחלום, אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים** [כרמוז בתיבת 'לולב' 'לו' 'לב'].

[אווז:] **הרואה אווז בחלום, יצפה לחכמה, שנאמר 'חכמות בחוץ תרונה',** ורינת האווז ניכרת בחוץ.

והבא עליה על האווז בחלום, **הוי ראש ישיבה** [שמכריז ומצוה לרבים, כרמוז באווז שקורא ברבים].

אמר רב אשי: אני ראיתיה ובאתי עליה, וסלקית לגדולה [ועליתי לגדולה, שאחרי החלום נעשה ראש ישיבה].

[תרנגול:] **הרואה תרנגול בחלום, יצפה לבן זכר,** שהתרנגול הוא זכר, והתרנגולות יולדות כל יום.

[תרנגולים:] **תרנגולים, יצפה לבנים זכרים.**

[תרנגולת:] **תרנגולת, יצפה לתרביצה** [גינה] **נאה וגילה,** שתרנגול הוא נוטריקון: תרביצא נאה וגילה.

[ביצים:] **הרואה ביצים בחלום, תלויה בקשתו** בספק, כביצים הללו שהאוכל סתום בתוך קליפת הביצה ואינו נגלה, כך תפילתו עדיין לא התקבלה ולא נתגלתה.

הרואה בחלומו ביצים **שנשתברו** הוא סימן **שנעשית בקשתו,** כשם שהתגלה האוכל שבביצים, כן נתגלתה והתקבלה תפילתו.

[אגוזים, קשואים, כלי זכוכית וכדומה] **וכן** הרואה בחלומו **אגוזים, וכן** הרואה בחלומו

קשואים, וכן הרואה **כל כלי זכוכית, וכן כל הנשברים כאלו,** אם רואה אותם שלימים, תלויה בקשתו. ואם רואה אותם שנשתברו, נעשית בקשתו.

חלומות שעושה פעולות שונות

[נכנס לכרך:] **הנכנס לכרך** בחלומו, **הרי זה סימן שנעשו לו חפציו, שנאמר 'וינחם אל מחוז** [היינו כרך] **חפצם'** [סימן הוא להיות חפציו נעשים].

[המגלח ראשו:] **המגלח ראשו בחלום, סימן יפה לו** [שתגלחת הוא סימן גדולה ותפארת].

[המגלח ראשו וזקנו:] **המגלח ראשו וזקנו** בחלום, הוא סימן יפה **לו ולכל משפחתו.**

[יושב בספינה:] **היושב בעריבה קטנה** [החולם שהוא יושב בספינה]**, שם טוב יוצא לו.**

[יושב בספינה גדולה:] **בעריבה גדולה** [החולם שהוא יושב בספינה גדולה], שם טוב יוצא **לו ולכל משפחתו.**

והני מילי דמדליה דלויי [ואלו הדברים, שחלום על ישיבה בספינה, הוא סימן טוב, רק כאשר חולם שהספינה נישאת בגובהו של הים].

[הנפנה:] **הנפנה בחלום, סימן יפה לו** [שסרחונו וגנותו נפרש ויוצא מעליו], **שנאמר 'מהר צועה להפתח** [ולא ימות לשחת]'**. והני מילי דלא קנח** [שלא חלם שגם קינח את עצמו, שבקינוח הרי הוא ממאיס את ידיו].

[העולה לגג:] **העולה לגג בחלום, עולה לגדולה.**

[היורד מהגג:] **ירד** [בחלום מהגג], **יורד מגדולתו.**

אביי ורבא דאמרי תרווייהו, כיון שעלה, עלה, ושוב אינו יורד.

[הקורע בגדיו:] **הקורע בגדיו בחלום, קורעים לו גזר דינו.**

[העומד ערום:] **העומד ערום בחלום, בבבל, עומד בלא חטא** [לפי שחוץ לארץ אין לה זכויות, אלא עון יש בישיבתה, והעומד בה ערום, הרי זה סימן שהוא ערום מעוונותיה, כלומר בלא עוונותיה].

העומד ערום בחלום, **בארץ ישראל, ערום בלא מצות** [שהרבה מצות תלויות בארץ ישראל, וזה העומד ערום בארץ ישראל, סימן שהוא ערום ממצותיה].

[הנתפש לסרדיוט:] **הנתפש לסרדיוט** [החולם ששוטר תפש אותו], **שמירה נעשית לו** [שהרי הנתפש שומרים אותו שלא יברח, והרי זה סימן ששומרים אותו מידי היזק].

[נתנוהו בקולר:] **נתנוהו בקולר** [החולם ששמים עליו שלשלת של ברזל (שלשלת שנותנים בצואר האסירים)], **הרי זה סימן שהוסיפו לו שמירה על שמירתו.**

והני מילי בקולר [ואלו הדברים נאמרו, כשחולם ששמים עליו קולר], **אבל חבלא בעלמא** [אבל אם חולם שקשרוהו בחבל], **לא,** [אין בזה סימן ששומרים עליו].

[הנכנס לאגם:] **הנכנס לאגם בחלום, נעשה ראש ישיבה** [שבאגם יש קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה, והרי זה סימן לראש ישיבה, שהגדולים והקטנים מתקבצים לפניו בקבוץ גדול ובאים לשמוע דרשה מפיו].

[הנכנס ליער:] **ליער, נעשה ראש לבני כלה** [שביער יש אילנות גדולים, ואינן סמוכים זה לזה, אף זה סימן שהוא נעשה לראש התלמידים, שלאחר שהרב אמר דרשה, גדול התלמידים מפרש את דברי הרב לתלמידים הגדולים שרוצים להבין ככל הצורך].

[אמוראים שחלמו על כניסתם לאגם או ליער:] **רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא** [ראו חלום]. **רב פפא דעייל לאגמא** [שחלם שנכנס לאגם], **נעשה ראש ישיבה. רב הונא בריה דרב יהושע דעייל** [שחלם שנכנס ליער] **ליער, נעשה ראש לבני כלה.**

איכא דאמרי [יש אומרים], **תרווייהו לאגמא עיילי** [ששניהם חלמו על כניסתם לאגם], **אלא רב פפא דתלי טבלא** [שראה בחלום שהיה פעמון המשמיע קול תלוי בצוארו] **נעשה ראש ישיבה,** שהפעמון הוא סימן לראש ישיבה המשמיע קולו לרבים]. **רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא** [שלא ראה בחלומו שפעמון תלוי בצוארו], **נעשה ראש לבני כלה.**

אמר רב אשי: אנא עיילית לאגמא, ותלאי טבלא, ונבחי בה נבוחי [אני חלמתי על כניסתי לאגם ופעמון היה תלוי בצוארי, וקשקשתי בו בקול]. ואכן רב אשי נעשה ראש ישיבה.

[המקיז דם:] **תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: המקיז דם בחלום, עונותיו מחולין לו,** לפי שהעונות קרויין אדומים, שנאמר 'אם יאדימו כתולע', והחולם שמוציאים ממנו דם, הרי זה סימן שעוונותיו פורשין ממנו.

שואלת הגמרא: **והתניא** המקיז דם בחלום, **עונותיו סדורין לו,** ומשמע שיש לו עוונות?

עונה הגמרא: **מאי 'סדורין', סדורין לימחל.**

◆◆◆

חלומות על נחש

[ברייתא שנשנתה לפני רב ששת:] **תני תנא קמיה דרב ששת: הרואה נחש בחלום, פרנסתו מזומנת לו** [כנחש שעפר לחמו, ומצוי לו עפר בכל מקום].

נשכו [הרואה בחלום שהנחש נשך אותו], הרי זה סימן ש**נכפלה לו** פרנסתו, שנשיכת הנחש מורה על שלטון הנחש והצלחתו, והרי זה סימן שפרנסתו מזומנת כהצלחת הנחש.

הרגו [הרואה שהוא הרג את הנחש], **אבדה פרנסתו,** שהריגת הנחש מורה על חוסר הצלחתו.

[דברי רב ששת:] **אמר ליה רב ששת:** אם חולם שהרג את הנחש, **כל שכן שנכפלה פרנסתו,** שהרי התגבר על הנחש.

[הגמרא דוחה את דברי רב ששת:] **ולא היא** - אין זה כך, אלא החולם שהרג את הנחש, הוא סימן שאבדה פרנסתו, אלא **רב ששת הוא דחזא חויא בחלמיה וקטליה,** שהיות ורב ששת ראה בחלומו נחש, וראה שהרג את הנחש, לכן הוא דרש עניין זה להנאתו ולטובתו, שזה גם כן סימן טוב, כדי לפתור את חלומו לטובה.

חלומות על משקים

תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל מיני משקין יפין לחלום, חוץ מן היין, שאין לדעת את

פתרונו, היות והיין לפעמים הוא סימן טוב ולפעמים אינו סימן טוב שהרי **יש שותהו, וטוב לו. ויש שותהו, ורע לו.**

יש שותהו וטוב לו, שנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש'. ויש שותהו ורע לו, שנאמר 'תנו שכר לאובד ויין למרי נפש'.

אמר ליה רבי יוחנן לתנא: תני, תלמיד חכם לעולם טוב לו, שנאמר 'לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי', הרי שתלמיד חכם החולם על יין הוא סימן טוב, שחכמת התורה נמשלה ליין כמבואר בפסוק.

השכים ונפל פסוק בפיו

[עמוד ב] **אמר רבי יוחנן: השכים** [העומד ממטתו] **ונפל** לו **פסוק לתוך פיו, הרי זה נבואה קטנה.**

◆◆◆

שלשה מלכים

תנו רבנן, שלשה מלכים הם:

הרואה דוד בחלום, יצפה לחסידות.

שלמה, יצפה לחכמה.

אחאב, ידאג מן הפורענות.

שלשה נביאים

שלשה נביאים הם:

א. **הרואה ספר מלכים, יצפה לגדולה.**

ב. **יחזקאל, יצפה לחכמה.**

ג. **ישעיה, יצפה לנחמה.**

ד. **ירמיה, ידאג מן הפורענות.** [הגר"א לא גורס 'ישעיה יצפה לחכמה'. ובאבות דרבי נתן לא כתוב 'יחזקאל יצפה לחכמה', שהרי פותח בג' נביאים, ומונה ד' נביאים].

שלשה כתובים גדולים

שלשה כתובים גדולים הם:

הרואה ספר תהלים, יצפה לחסידות.

משלי, יצפה לחכמה.

איוב, ידאג מן הפורענות.

שלשה כתובים קטנים

שלשה כתובים קטנים הם:

הרואה שיר השירים בחלום, יצפה לחסידות [שכל שיר השירים הוא יראת שמים, וחיבת המקום בלב כל ישראל].

קהלת, יצפה לחכמה.

קינות, ידאג מן הפורענות.

הרואה מגילת אסתר

הרואה מגלת אסתר, נס נעשה לו.

שלשה חכמים

שלשה חכמים הם:

הרואה רבי בחלום, יצפה לחכמה.

רבי אלעזר בן עזריה, יצפה לעשירות.

רבי ישמעאל בן אלישע, ידאג מן הפורענות [שרבי ישמעאל בן אלישע מהרוגי המלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו].

שלשה תלמידי חכמים

שלשה תלמידי חכמים הם:

הרואה בן עזאי בחלום, יצפה לחסידות.

בן זומא, יצפה לחכמה.

אחר [אלישע בן אבויה], **ידאג מן הפורענות.**

◆◆◆

כללים, איזה חלומות יפים

[חיות:] **כל מיני חיות יפות לחלום, חוץ מן** שלש חיות שמשונים במראיהם: **הפיל והקוף והקפוד** [חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך].

שואלת הגמרא: **והאמר מר, הרואה פיל בחלום, פלא נעשה לו,** הרי שחלום על פיל הוא סימן יפה.

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהוא סימן יפה, מדובר **דמסרג** [שיש אוכף על גביו], **הא** - מה שנאמר שאינו סימן יפה, מדובר **דלא מסרג** [כשאין אוכף על גביו].

[מתכות:] **כל מיני מתכת יפין לחלום, חוץ ממר** [מעדר], **פסל, וקרדום** שאין סימן יפה.

והני מילי [ואלו הדברים שג' כלים אלו אינם סימן יפה] **דחזנהו בקתייהו** [אם ראה אותם בתוך הקת שלהם, שאז הם ראויין למלאכתן לחבל ולהשחית].

[פירות:] **כל מיני פירות יפין לחלום, חוץ מפגי תמרה** [תמרים לא בשלים].

[ירקות:] **כל מיני ירקות יפין לחלום, חוץ מראשי לפתות,** שהם מורים על קבלת מכות, שראש לפת דומה לראש עבה של מקל.

שואלת הגמרא: **והאמר רב, לא איעתרי** [לא התעשרתי] **עד דחזאי** [עד שראיתי] **ראשי לפתות.**

עונה הגמרא: **כי חזא בכנייהו חזא** [מה שרב ראה, היה זה ראשי לפתות שמחוברים בכנם (כלומר, במקום גידולם), שזה סימן טוב, אבל אם רואה ראשי לפתות תלושים הוא סימן ל'מכות'].

[צבעים:] **כל מיני צבעונין יפין לחלום, חוץ מן התכלת** [תכלת - ירוק הוא, ומי שפניו ירוקים, חולה הוא].

[עופות:] **כל מיני עופות יפין לחלום, חוץ מן קריא** [עוף הנקרא 'כוס'] **וקפופא** [עוף הנקרא 'ינשוף', ויש לו לסתות כלחיי אדם לפיכך הוא מגונה], **וקורפראי.**

◆◆◆

[הגו"ך, הגו"ך, מעי"ן, משיבי"ן, ומרחיבי"ן, סימן].

שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן

שלשה נכנסין לגוף, ואין הגוף נהנה מהן: גודגדניות [דובדבנים]. **וכפניות** [מין תמרים רעים]. **ופגי תמרה** [תמרים שלא הבשילו כל צרכם].

שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן

שלשה אין נכנסין לגוף, והגוף נהנה מהן, אלו הן: רחיצה, וסיכה, ותשמיש.

שלשה מעין העולם הבא

שלשה מעין העולם הבא, אלו הן: שבת, שמש [חמה זורחת], **ותשמיש.**

מבררת הגמרא: **תשמיש דמאי** [איזה תשמיש הוא מעין עולם הבא], **אילימא** [אם תאמר] **תשמיש המטה,** אי אפשר לומר כך, **הא מכחש כחיש** [שהרי הוא מכחיש].

מבארת הגמרא: **אלא תשמיש נקבים** [שאדם נפנה לנקביו].

שלשה משיבין דעתו של אדם

שלשה משיבין דעתו של אדם, אלו הן: קול [של מיני זמר, או קול ערב של אשה], **ומראה, וריח.**

שלשה מרחיבין דעתו של אדם

שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה, ואשה נאה, וכלים נאים.

◆◆◆

[חמש"ה, ושש"ה, ועשר"ה. סימן].

חמשה שהם אחד משששים

חמשה דברים, הם **אחד משששים. אלו הן: אש, דבש, ושבת, ושינה, וחלום.**

א. **אש, אחד מששים לגיהנם.**

ב. **דבש, אחד מששים למן.**

ג. **שבת, אחד מששים לעולם הבא.**

ד. **שינה, אחד מששים למיתה.**

ה. **חלום, אחד מששים לנבואה.**

ששה דברים שהם סימן יפה לחולה

ששה דברים, סימן יפה לחולה, אלו הן: עטוש, זיעה, שלשול, קרי, ושינה, וחלום.

א. **עטוש, דכתיב 'עטישתיו תהל אור'.**

ב. **זיעה, דכתיב 'בזעת אפיך תאכל לחם'.**

ג. **שלשול, דכתיב 'מהר צעה להפתח** [מיהר להריק את מעיו] **ולא ימות לשחת'.**

ד. **קרי, דכתיב 'יראה זרע יאריך ימים'.**

ה. **שינה, דכתיב 'ישנתי אז ינוח לי'.**

ו. **חלום, דכתיב 'ותחלימני והחייני'.**

ששה מאכלים שמרפאין את החולה

ששה דברים מרפאין את החולה מחליו, ורפואתו רפואה, אלו הן:

א. **כרוב.** ב. **ותרדין.** ג. **וסיסין יבשין.** ד. **וקיבה.** ה. **והרת** [רחם של בהמה]. **ו. ויותרת הכבד.**

ויש אומרים אף דגים קטנים. ולא עוד אלא שדגים קטנים, מפרין ומברין [ומבריאין] **כל גופו של אדם.**

עשרה דברים שמחזירים את החולה לחליו

עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו, וחליו קשה, אלו הן:

א. **האוכל בשר שור.** ב. **בשר שמן.** ג. **בשר צלי.** ד. **בשר צפרים.** ה. **וביצה צלויה.** ו. **ותגלחת** [אם מגלח שערותיו]. ז. **ושחלים.** ח. **והחלב.** ט. **והגבינה.** י. **והמרחץ.**

ויש אומרים, אף אגוזים. ויש אומרים, אף קשואים.

[אכילת קישואים קשה לגוף]

תנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמן קשואים, מפני שהן קשים לגוף כחרבות.

שואלת הגמרא: **איני** [האמנם], **והכתיב 'ויאמר ה' לה שני גוים** [עשיו, ויעקב] **בבטנך', אל תקרי גוים אלא גיים** [כמו 'גאים'], **ואמר רב יהודה אמר רב: אלו אנטונינוס** [שבא מעשיו] **ורבי** יהודה הנשיא [שבא מיעקב], **שלא פסק משלחנם, לא צנון, ולא חזרת, ולא קשואין, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים,** הרי שהקישואים טובים ומשובחים.

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהקשואים קשים לגוף, הוא **ברברבי** [בקישואים גדולים]. **הא** - מה שמבואר שהם יפים הוא **בזוטרי** [בקישואים קטנים].

◆◆◆

חלומות על מתים

תנו רבנן, מת בבית [החולם שאדם שמת, נמצא בביתו], **הרי זה סימן שלום בבית.**

אכל ושתה בבית [החולם שמת אכל ושתה בביתו], הרי זה **סימן יפה לבית.**

נטל כלים מן הבית [החולם שמת לקח כלים מביתו], הרי זה **סימן רע לבית.**

תרגמא רב פפא מה שנאמר שאם חולם שהמת לוקח כלים הוא סימן רע, מדובר **במסאנא וסנדלא** [שחולם שהמת לקח נעלים וסנדלים, שהוא סימן יציאה לחוץ, והוא סימן שהמת מוציא אחרים (אליו) מן הבית].

כל דשקיל שכבא, מעלי, בר ממסאנא וסנדלא [כל דבר שמת לוקח בחלום הוא טוב, חוץ מנעלים וסנדלים]. **כל דיהיב שכבא, מעלי** [כל דבר שהמת נותן בחלום הוא סימן טוב], **בר מעפרא וחרדלא** [חוץ מעפר או חרדל, שזה אינו סימן טוב, שהוא סימן קבורה].

◆◆◆

שנינו במשנה: הרואה **מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים** אומר: 'ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו'.

ברכה כשרואה מרקוליס [סוג של עבודה זרה]

תנו רבנן, הרואה מרקוליס, אומר: 'ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו'.

נוסח הברכה על מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה

הרואה **מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים, אומר: 'ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו, וכשם שנעקרה ממקום זה, כן תעקר מכל מקומות ישראל,** [ומסיים בתפילה על פושעי ישראל:] **והשב לב עובדיהם לעבדך'.**

[הנוסח בחו"ל, דעה א:] **ובחוץ לארץ, אין צריך לומר 'והשב לב עובדיהם לעבדך', מפני שרובה עובדי כוכבים** [שבחו"ל רוב עובדי העבודה זרה, הם גוים, ואין צריך להתפלל עליהם].

[הנוסח בחו"ל, דעה ב:] **רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בחוץ לארץ צריך לומר כן** [והשב לב עובדיהם לעבדך], **מפני שעתידים להתגייר, שנאמר 'אז אהפוך אל עמים שפה ברורה'.**

◆◆◆

חמשה ברכות בבבל

דרש רב המנונא, הרואה בבל הרשעה, צריך לברך חמש ברכות, כדלהלן:

[ברכה א] **ראה בבל, אומר: 'ברוך שהחריב בבל הרשעה'.**

[ברכה ב] **ראה ביתו של נבוכדנצר, אומר: 'ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע'.**

[ברכה ג] **ראה גוב של אריות או כבשן האש** [חפירה שהוסק בה כבשן האש כשרצה נבוכדנצר לשרוף את חנניה מישאל ועזריה], **אומר: 'ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'.**

[ברכה ד] **ראה מרקוליס, אומר: 'ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו'.**

[ברכה ה] **ראה מקום שנוטלין ממנו עפר** [שיש מקום ב'בבל' שאין בהמה יוצאת משם, אם אין נותנים עליה עפר מעפר המקום, והוא סימן להשמדת בבל, שאף עפרה ניטל], **אומר: 'ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים'** [שגזר להשמידה, ומקיים את גזירותיו].

[הנהגת רבא כשראה חמורים שנושאים עפר מבבל:] **רבא, כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא** [כאשר היה רואה חמורים שנושאים עפר מבבל], **טריף להו ידא על גבייהו** [טופח בידו (מכה, מכת חיבה) על גבי החמורים], **ואמר: 'רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו** [רוצו צדיקים לעשות רצון אדוניכם]'

[הנהגת מר בנו של רבינו כשבא לבבל] **מר בריה דרבינא, כי הוה מטי** [כאשר היה בא] **לבבל, הוה שקיל עפרא בסודריה, ושדי לברא** [היה לוקח עפר בבגדו, והיה זורקו בחוץ], **לקיים מה שנאמר 'וטאטאתיה במטאטא השמד'.**

[רב אשי בירך חמשה ברכות אלו מדעתו:] **אמר רב אשי: אנא, הא דרב המנונא לא שמיע לי, אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו** [אלא מדעתי בירכתי את כל חמשה ברכות אלו].

מסכת ברכות

עם פירוש גמרא ופירושה
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

חלק ט
דף נח-סד

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י
מכון 'תלמוד והלכה'
רחוב מנחם משיב 12
ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות לשיעורי הדף היומי
053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה
בפקס 08-9298155

תבנית הש"ס:

שערים ועימוד:
דוד לוי
050-4130067

סדר הלימוד מיום ראשון ה אדר תש"פ - עד שבת קודש פרשת תצוה יא אדר תש"פ

דף היומי מסכת ברכות דף נח עד דף סד

הנושאים המרכזיים:

דף נח

- ברכת הרואה אוכלוסי אנשים, חכמים ומלכים
- ראיית מלכים ומעשה ברב ששת, מעשה הצלת רב שילא
- ברכה על ראיית בתי ישראל, בתי עכו"ם, קברים, חבירו
- ברכת בריות משונות, ברכת בריות ואילנות טובים
- מאי זיקין
- כוכבי עש כסיל וכימה

דף נט

- רעידת אדמה, רעמים, ברקים וענינים שונים
- ברכת ראיית קשת, הרים וגבעות, רקיע בטהרתה, מאורות השמים כתחילתם, נהרות
- ברכת הגשמים
- ברכת שהחיינו והטוב ומטיב

דף ס

- תפילה שהעובר יהיה זכר
- תפילות הכרך, בית המרחץ, הקזת דם, חולה, בית הכסא
- ברכת השינה וברכות השחר
- כל דעביד רחמנא לטב עביד [מעשה ברבי עקיבא]

דף סא

- ביאור תיבת 'וייצר' בשני יודין
- אופן בריאת אדם וחוה
- פעולות האיברים
- מסירות נפש [מעשה ברבי עקיבא]
- כבוד הר הבית [ברחוק מקום ובזמן הזה]
- לאיזה צד מותר להיפנות

דף סב

- צניעות ושתיקה בבית הכסא
- אם צריך להיפנות בריחוק מקום
- דרשות בפסוקי דוד ושאול
- אופנים שקפנדריא מותרת
- רקיקה בהר הבית בזמן הזה
- רקיקה בבית הכנסת

דף סג

- נוסח הברכה והעניה במקדש
- שאילת שלום בשם
- מתי יש להרביץ תורה
- זהירות במעשרות, לשתף שם שמים, ולא להרפות מדברי תורה
- עיבור שנים בחו"ל
- דרשות התנאים במעלות מארחי ת"ח ודרשות על יגיעת התורה

דף סד

- מאמרי רבי אבין הלוי, וביניהם מאמר על ת"ח
- תלמידי חכמים הולכים מחיל אל חיל
- תלמידי חכמים מרבים שלום

נתקללה כגל נתקללו אבניה. כלומר חוי לרשע חוי לשכנו: **קשה וקפוד.** מיום ועופות רעים ומזיקין את הבריות. **כרס שנתקללו בה עכי ישראל.** שנאת חנם היה בהם: **תולנוסי.** חיל גדול של שמים רבות: **חכם הרואה.** לעתיד לבא: **נשמעני.** שהם מוכיחים וחוזרים ומי מוצא מוכן: **כל לומות שקוקות ונלוח נפפתי.** עציר היה והכל בחין תלוי למחורה: **שאם יוכה.** לעולם הבא ויכלה בכבוד מלך המשיח: **יבחין.** כמה יתר בכוד טוטלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד הבלומות בעוה"ז: **תלני לגרגרת.** הבדין הבלועים הולכים לגיהנם לבקוע מים: **בגני גיית.** הבשורים להיכן כלומר למה הולכים ופף תאמר שאתה סומא ולא תראה לחיכן הולך: **וימחי דינה.** מוהבים **גונדה.**

זומא ראה אוכלוסא של גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חוה עד שאכל חרש זורע וקצר ועמר ודש וזרה וברר ומחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני ומכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל [ג]אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב [ד]מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע מהו אומר מה טורח טרח בעל הבית זה פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר [ה]זכור כי תשגיא פעלו אשר שורו אנשים על אורח רע כתיב [ו]לכן יראוהו אנשים וגו' [ז]והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר ר' [ח]רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא ת"ר [ט]הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו [י]חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו [א] לבריותיו [יא]הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו [ב] לבריותיו א"ר יוחנן [יב]לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים רב ששת סגי נהור הוה הוו קאולי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא בגני לייא אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא אמר ליה רב ששת לא קאתי חלף גונדא תנינא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא אמר ליה רב ששת ודאי אתי מלכא אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא אמר ליה דמשלטא בארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב [יג]צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי אימא דאמרי חבריהו כחלינהו לעיניה ואימא דאמרי רב ששת[יד] נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ר' שילא [טו]נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל בה קורצי בי מלכא אמר איכא בהו חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עלויה פריסתקא כי אתא אמרי ליה מה טעמא נגדתיה להאי אמר להו דבא על הפרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאיניש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא הוא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארעין ליתי לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעיני ביה ברינא פתח ר' שילא ואמר [טז]לך ה' הגדולה והגבורה וגו' אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא אמרו חביבא עליה דאי יהבי ליה קולפא אמרו ליה דון דינא כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי ליה אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב [יז]אשר בשר חמורים בשרם וזרמי סוסים זרמתם: [יח]והתורה אמרה אם בא להרוג שכמה להרגו קומבלא וקטליה אמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא ליה לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית וכן הוא אומר [יט]עושה גדולות עד אין חקר והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר [כ]וירא ישראל את היד הגדולה וגו' והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר [כא]וידום השמש וירח עמד וגו' והנצח זו מפלתה של רומי וכן הוא אומר [כב]ויז נצחם על בגדי וגו' והוד זו מלחמת גחלי ארנון שנאמר [כג]על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר [כד]מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר [כה]כי יד על כס ה' מלחמתא קרבא לה' בעמלק מדר דר' שמעון ר' יוחנן אפילו אומר [כו]הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל לכל לראש אמר [כז]רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן אפילו ריש גריגיתא מן שמיא מנו ליה במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה' הגדולה זו קריעת ים סוף והגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש: ת"ר

מספטי: ג) **כתלינהו נעיניה.** נקרו נעיניו: **קונפא.** מקל לנדוש: **כסוהב אמכם אם כח כהרגך כאכם כהרגו.** אם במתכות [ימצא] וגו' (שמות כג) לפי שצא על עסקי פסוחו שיודע הוא שאם [ימצא] ממצאנו מותר לו מעמיד עלמך מלהציל ממונך והוא נא לעשות כן **כחכם אתם והרגוכם**[ה]. **ממנכם זו מלחמת עמלק.** לכתיב כח כפא מלכות יי על כס יי (שמות יז) כלומר על ידי מלחמה ניי: **בעמלק יעשהו כספו:** **ממנשת.** מלכתיב לשון נשיאות משמע על נשיא לשם משך ומוכ': **לגל נחש.** לכל הקס להיות כלומר כל הוא מנגפך כלומר שהוא גחר ומעמידו: **ריש גריגיתא.** כוד. **כמעמנה** על המופיין **מפיהם** למלחמתן מיס כדי להקפיח **כהן שדומיהן:** כניך

ג) אמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שבניה נתקללה שומרון נתברכו שבניה נתקללה בבל נתקללו שבניה דכתיב [א]ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים ונתקללה שומרון נתברכו שבניה דכתיב [ב]ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו' ואמר רב המנונא [ג]הרואה אכולסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אכולסי עובדי כוכבים אומר [ג]בושה אמכם וגו' ת"ר [ד]הרואה אכולסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה בן זומא ראה אכולסא של גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חוה עד שאכל חרש זורע וקצר ועמר ודש וזרה וברר ומחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל [ג]אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב [ד]מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע מהו אומר מה טורח טרח בעל הבית זה פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר [ה]זכור כי תשגיא פעלו אשר שורו אנשים על אורח רע כתיב [ו]לכן יראוהו אנשים וגו' [ז]והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר [ח]רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא ת"ר [ט]הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו [י]חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו [א] לבריותיו [יא]הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו [ב] לבריותיו א"ר יוחנן [יב]לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים רב ששת סגי נהור הוה הוו קאולי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא בגני לייא אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא אמר ליה רב ששת לא קאתי חלף גונדא תנינא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא אמר ליה רב ששת ודאי אתי מלכא אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא אמר ליה דמשלטא בארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב [יג]צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי אימא דאמרי חבריהו כחלינהו לעיניה ואימא דאמרי רב ששת[יד] נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ר' שילא [טו]נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל בה קורצי בי מלכא אמר איכא בהו חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עלויה פריסתקא כי אתא אמרי ליה מה טעמא נגדתיה להאי אמר להו דבא על הפרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאיניש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא הוא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארעין ליתי לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעיני ביה ברינא פתח ר' שילא ואמר [טז]לך ה' הגדולה והגבורה וגו' אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא אמרו חביבא עליה דאי יהבי ליה קולפא אמרו ליה דון דינא כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי ליה אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב [יז]אשר בשר חמורים בשרם וזרמי סוסים זרמתם: [יח]והתורה אמרה אם בא להרוג שכמה להרגו קומבלא וקטליה אמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא ליה לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית וכן הוא אומר [יט]עושה גדולות עד אין חקר והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר [כ]וירא ישראל את היד הגדולה וגו' והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר [כא]וידום השמש וירח עמד וגו' והנצח זו מפלתה של רומי וכן הוא אומר [כב]ויז נצחם על בגדי וגו' והוד זו מלחמת גחלי ארנון שנאמר [כג]על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר [כד]מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר [כה]כי יד על כס ה' מלחמתא קרבא לה' בעמלק מדר דר' שמעון ר' יוחנן אפילו אומר [כו]הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל לכל לראש אמר [כז]רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן אפילו ריש גריגיתא מן שמיא מנו ליה במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה' הגדולה זו קריעת ים סוף והגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש: ת"ר

תורה אור השלם

1. וְשִׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפּוֹד וַאֲגַמֵּי מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: **ישעיהו** יד נג
2. וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמִטָּעֵי כָּרֶם וְהַגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וְיִסּוֹדֶיהָ אֲגַלֶּה: **מיכה** א ו
3. בּוֹשָׁה אִמֶּכֶם מְאֹד הָפְרָה יֽוֹלִידַתְכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה: **ירמיהו** נ יב
4. זְכֹר כִּי תְשַׁגִּיא פָּעֳלוֹ אֲשֶׁר שֹׁרֵרוּ אֲנָשִׁים: **איוב** לו כד
5. לָכֵן יִרְאֻהוּ אֲנָשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב: **איוב** לו כד
6. וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים: **שמואל א** יז יב
7. וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְיָ וְהִנֵּה יְיָ עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְיָ לֹא בָרוּחַ יְיָ וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְיָ וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְיָ וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה: **מלכים** א יט יא
8. לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: **דברי הימים** א כט יא
9. וְתַגְבִּיהַּ עַל פַּלְגֵיהֶם וְנִשְׁבְּעוּ בְּשֵׁר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם: **יחזקאל** כג כ
10. עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר: **איוב** ט י
11. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: **שמות** יד לא
12. וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים: **יהושע** י יג
13. וַיַּרְבְּדֵהוּ לְבָבִי וַתְּעַנֵּם אֵין אִישׁ אִתִּי וַאֲרַמְּסֵם בְּאַפִּי וַאֲמוּסֵם בַּחֲמָתִי וַיִּז נִצְחָם עַל בִּגְדִי וְכָל מַלְבּוּשַׁי אִגְאַלְתִּי: **ישעיהו** סג ג
14. כִּי יֹאמַר סֵפֶר מִלְחֲמוֹת יְיָ אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: **במדבר** כא יד
15. מִן שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: **שופטים** ה כ
16. וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיְיָ בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר: **שמות** יז יט
17. וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: **יחזקאל** לט א

רבינו חננאל

[אמר ר' ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שבניה נתקללה שומרון נתברכו שבניה נתקללה בבל נתקללו שבניה דכתיב ושמתיה למורש קיפוד ואגמי מים וטאטאתיה במטאטא השמד. נתקללה שומרון ונתברכו שבניה שנאמר ושמתי לעי השדה למטעי כרם. **רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא בגני לייא.** פירוש, משל משלו לו אותו המין לרב ששת שהיה מאור עינים, והיצא עם היוצאין לראות את המלך, הכהים הנקראים חצבי ההולכים את הנהר לשאוב בהם מים, אבל בני כלים הם הנקראים בגני העשויים לישב הכלים בתוכן לייא, כלומר לאי מקום הולכין להיכן הולכין, פי' ליא לא. **אזל אכל בית קורצי בי מלכא.** הלשינו עליו שהמית אדם. פי' אכל, קרא עליו מלשינות כדמתרגם קרא בגורן אל התחנך, אכליי. **והתורה אמרה הבא להורגך השכם להרגו.** פי', היכן אמרה תורה, אם במתחרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים, ופי' רבא מ"ט דמתחרת, חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. והא מימר אמר אי קאי באפאי קטלינא ליה למריה דביתיה.

רבינו גרשום

[א] **נבא** בגיהינום. ג"כ נ"ש: [ב] שם בגיהינום. ג"כ נ"ש:

מוסף רש"י

נתקללה שבניה. מקללתה (עירובין יח:). **נתברכו.** מקללתה (שם). **למורש קפוד.** ומס הולכת מחוח רעות ומזיקות מקומות הטמונות בה, לפי' נרפע ולפי לכנין (שם). **למטעי כרם.** והני שמעי, ושמ הוא לה שמכנת לעוכם (שם). **שיצא באוכלסא.** שר על שש רבוא (יבמות עג:). **שאם יוכה.** לעולם הבא ליחות נגלוכן על ישראל, יבחין. ממה תרכה נגלוכן יותר על לחומות עכשיו (ילקוט פ). **גל של עצמות.** שמא. שלם שלמים עשה גל גל עלמות (סנהדרין ק:). **לו:** כמה שנוקף כאדי ויכל ממון הרבה (שבת כד:). **ריש גריגיתא.** שר האומות בה: **תולנוסי.** שנוטלין עכשיו ומי לאחר, ושרלים קטנים הין, ומלכתחלה לן ס' ממעיד עצמו על ממונו. והא כלומר על ידך שמעיד לכל דבר **תפלי** לנהמות נרפע הוא של פיך (רשב"ם ב"ב צא:).

רב ניסים גאון

נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי אף הוא אומר בשעת מיתתו שמעון הצדיק שמשראל לתורה ולעבודה ולגמילות חסדים ושאר כל ישראל אומר בשעת מיתתו שמעון הצדיק שמראל לתורה ולעבודה ולגמילות חסדים, קודשין בס' האיש מקדש (חד פח) על מנת שאני תלמיד של אומרים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא לפניך קבא דמס' וראוי אני שיהא שכרי כשכרן אמרו אלא (מי הוראי להורות אלא (מי שחסידותו) [אולי צ"ל שכן] עזאי היה חסידותו) יתירה על חכמתו ואחי אחר הוא אלישע בן אבויה וגם הוא היה גדול בתלמוד ומזוהר ובקי בתלמידים מיהו כיון שראינ לו אותו המאורע המפורר בגהינה בס' אין דורשין בעריות (חד יז) וקצץ בנטיעות נקרא אלישע אחר מפני שחזר לאחוריו ובפרק האשה מקנת (קדושין יח:) ובפרק שילוח הקן (חולין יח: פא:) אמרי אלמלא לא דרשיה אחר לאחי קרא כעיקר כתב ר' ברוחיה לא חטא נחש הקדמוני שהמית את חוה אלישע ואיכא דאמרי לישניה דבבא רבה חזא דהוה [גרע] ליה דבר אחר אמר מה שהמית מרגליות ילחך עפר נמלים חטא ולפיכך מן שיראוהו בחלומו יראג מן הפורענות. **ג)** גדגדניי: **ה)** (והזכיכוס) בפרק בכל מערבין (עירובין ד: כה:) (ואמנון) (משמע דאינון) הדינקוקי ובטיית אלא הנדקוקי כי השפונאה שנאמרה משמו לא רב מערבין בגונדגדניות בדאקשיתן עליה מברייי' מסקינן כה איבעי הימא כי קאמר רב בהנדקוקי ובסרקין בגמרא גרסי בר שילא בשם רב פפפונאין וגונדגדניות והלולגונות מערבי בהנן בעון קומוי אילין אינון אמר להן קלולי הנדקוקי ופרפוניי: **ו)** **הרואה.** מערבי' את הסרקולי'. היא ע"ז וכבר פמרוש כי בתחלה מציבין ג' אבנים ב' מהן מדורין על גבי קרקע אחת בצד חברתה השלישית על גביהן כדתניא (ע"ז דף ס) אלו הן אבני סרקולים אחת מיכן ואחת מיכן ואחת בינתים ומניחין עליהן קדירה של בשר ומבשלין בהן ונקרא סרקולים והיו עובדין אותו והיה האבנים המוצבין (כתרגמו) [כתרגמן] בס"ד ניחות (ד"ז ב) הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו כלומר ישראל ששמח בו כשונג חייב חטאת במזיד בלא התראה ענוש כרת ואם התרו בו נסקל ואמרי' בגמ' [שם דף פה] ואע"ג דקא מיכוין למרימנה וכמ"ש ע"ז בס' ר' ישמעאל (דף ס) איתא להא בריייתא שהזכרנוה וכב"ש בס' אלו מציאות שלו (דף כה) כאבני בית קולים חייב להכרות ואלו הן אבני בית קולים אחת מיכן ואחת מיכן ואחת באמצע: **התורה** אמרה הבא להורגך השכם להורגו היינו דאמר רחמנא (שמות כב) אם במחתרת בשעת הגנב והכה וגו' ואחת בסמחתרת בפרק בן סורר ומורה (דף פב) הגיעו דאמרינן בגמ' אמר רבא מ"ט דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא וקאי לאפאי מריה דביתיה ולא שביק לי קטילנא ליה דאמרה תורה בא להרגך השכם להרגו:

ו) שיך לעמוד הקודם. **ז)** [אולי צ"ל הזכירוהו]

הרואה חבירו אחר שלשים יום אומר שהחיינו. לומד ר"י דוקא מביטו סחביב עליו[א] אבל בעניו אחר לג': **וילון** הוא דמקדע ומחזי נהורא ברקיע. לפי שעניו משמע דצא רב הונא לתרץ דלא עבר כפלוגתא ולא קאי אמתניתין לפרושי מאי זיקין דהא מ"ד דצמריכי קאי אמשנתיי דלא עבר כפלוגתא ולהכי פריוק רש"י ז"ל:

ת"ר [א]הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת [ב]בתי עובדי כוכבים בישובן אומר [ג]בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר [ד]אל נקמות ה' אל נקמות הופיע עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח אמר ליה עולא אמאי קא מתנחת [ה]והאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם שנאמר [ו]ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו' ור' יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר [ז]והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה [כי באה] ונמס כל לב וגו' א"ל היכי לא אתנח ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בלילא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף ותו הוו פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוו שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיף מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בלילא השתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה רב אמר ר' יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר [ח]באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב ואמר ר' יוחנן עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן שנאמר [ט]שיר המעלות לדוד בהבוטחים ביי' כהר ציון מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן חזייה דלא מייתא דעתיה א"ל דיו לבעד שיהא כרבו זה ר"ת [י]הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן יוודע מספר כולכם והוא עתיד להחזיותכם ולקיים אתכם ברוך מחיה המתים קברי עובדי כוכבים אומר [יא]בושה אמכם וגו' אמר ריב"ל [יב]הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לאחר [יג]ב' חדש אומר ברוך מחיה המתים אמר ר' [יד]אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר [טו]נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו אמר להו אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עלואי בשיתין רבוון בית ישראל וברכינא עלייכו תלתא הנך תרתי וברוך חכם הרזים אמרו ליה חכימת כולי האי [טז]הבי ביה עיניהו ושבוב אמר ריב"ל הרואה את הבהקנים אומר ברוך משנה הבריות מיתיבי [יז]ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הגנם [יח]ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות [יט]את הקטע ואת הסומא ואת [כ]פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דיין אמת ל"ק הא במעי אמו הא בתר דאיתיליד דיקא נמי דקתני דומיא דקטע שמע מינה ת"ר [כא]הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות [כב]בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו: [כג]מאי זיקין אמר שמואל [כד]כוכבא דשביט ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא והא קא חזינן דעבר זיויה הוא דעבר ומתחזי כדעבר איהו רב הונא בריי' דרב יהושע אמר ויולן הוא דמקרע [כה]דמגלגל ומחזי נהורא דרקיעא רב אשי אמר כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומיבעית ומחזי כמאן דעבר שמואל רמי כתיב [כו]עושה עש כסיל וכימה וכתיב [כז]עושה כימה וכסיל הא כיצד אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל ומגמרי אי לאו עוקבא דעקרבא דמנה בנהר דינור כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב [כח]התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתה מאי כימה אמר שמואל כמאה ככבי אמרי לה דמכנפי ואמרי לה דמברדן מאי עש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה דכתיב [כט]ועיש על בניה תנחם אלמא חסרה ומתחזיא כטרפא

[א] לא מיי' פ"י מה"ל ברכות הל' י ומיי' פ"ב מה"ל תשובה הל' ג טוש"ע או"ח סי' רכ סעי' ב ויו"ד סי' שמ סעי' ה:
[ב] ב מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעי' ח:
[ג] ג מיי' שם הל' י ופ"ט מה"ל תפלה הל' ד טוש"ע שם סעי' ט:
[ד] ד מיי' שם טוש"ע שם סעי' ח:
[ה] ה מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[ו] ו מיי' שם טוש"ע שם סעי' ט:
[ז] ז מיי' שם טוש"ע שם סעי' ח:
[ח] ח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[ט] ט מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעי' ט:
[י] י מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעי' ח:
[יא] יא מיי' פ"ה מה"ל מלכים הל' ג ומיי' פ"ב מה"ל תשובה הל' ג טוש"ע או"ח סי' רכ סעי' ב ויו"ד סי' שמ סעי' ה:
[יב] יב מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[יג] יג מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[יד] יד מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[טו] טו מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[טז] טז מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[יז] יז מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[יח] יח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[יט] יט מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[כ] כ מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[כא] כא מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[כב] כב מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[כג] כג מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[כד] כד מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[כה] כה מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[כו] כו מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[כז] כז מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:
[כח] כח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
[כט] כט מיי' שם טוש"ע שם סעי' ג:

לעזי רש"י

לינטילי"ש — [לינטילי"ש]. מנומשים.
ר"ש. אורם. דוד"ש — [ויראוי"ש]. מיובל.
שעורו מכוסה ינבלות.
פלטדי"ר — [פלטדי"ר]. סברך (צמר). וולטי"ר — [וולטי"ר]. פרס.

רבינו חננאל

אמר ריב"ל הרואה את חבירו וכו'. פי' הרואה חבירו שהוא חביב לו לאחר שלשים יום, על אותו צריך לברך דכל ברכה שהיא לפרקים ההיינו שלשים יום אומר ברוך שהחיינו. [ב]ה פפא הי' הונא בריה דרב יהושע וכו'. הדרים אמר חשיבתו עלי כששים ריבוה. הרואה קברי אומות העולם אומר בושה אמכם מאד וג'. בהקבין ממעי אימן אומר עליהן משנה חביבות. אבל נעשו בהקבין מחמת [אימן] אומר ברוך דיין האמת. פירוש כושי שחור. לוזקין לבן מאד מאד. גיחור אשקר שלא כדרך בני אדם. כיפה כפיף. גנם קציר כגון קוף. פתי הראש מי שאין ראשו מגלגלת אלא רחבה. אלו כולן משנה חביבות. על החזיקים, מאי זיקים כוכבא דשביט. פירוש. הכוכב הנראה כשמים יורד ממקום למקום, כמו שובט בשבט (ה)[מוריד השבט על המקום שכתה בו, לפיכך נקרא שביט. וזה הכוכב שמו זיקים, דגרסינן בתלמוד ארץ ישראל אמר שמואל אין עבר זיקא בכסיל מחריב את העולם, והאי דמיתחמו עבר לא עבר אלא או לעיל מיניה או לרע מיניה. אמר שמואל נהירי לי שבילי שמיא וכו'. פירוש, אמר שמואל אני יודע דרכי הכוכבים ברקיע כמו שאני יודע נתיבות מדינתי. והיא נהדרנא ולא נעלם ממני דבר זולתי האי כוכבא דשביט. פירוש יהיה דמיהוי זיז הוא שמתראה. פירוש וילון פרוכת והוא הרקיע שעשוי כוילון. כסיל יש בו חמות גדולה, וכימה יש בו צינה גדולה, וצינה זו שוברת חמות של זה, וחמות זו שוברת צינה זו, ונמירי אלא דיחוק עקוצא דעקרב בנהר דינור, כל מן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי. מראים הדברים שעוקץ עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממונים בצינה. כימה מאה ככוכבי, אמרי לה דמכנפן ואמרי לה דמיברדן. עש היא זנב טלה. עושה עש כסיל כימה. [נט,א]

תורה אור השלם

1. בֵּית גֵּאִים יִסַּח יְיָ וְיַצֵּב גְּבוּל אַלְמָנָה:
משלי טו כה
2. אִל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:
תהלים צד א
3. וְאַתָּה בֶּן אָדָם הֱאָנַח בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם וּבְמְרִירוּת תֶּאָנַח לְעֵינֵיהֶם:
יחזקאל כא יא
4. וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ עַל מָּה אַתָּה נֶאֱנָח וְאָמַרְתָּ אֶל שְׁמוּעָה כִּי בָאָה וְנָמַס כָּל לֵב וְרָפוּ כָל יָדַיִם וְכֵהָתָה כָּל רוּחַ וְכָל בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַיִם הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: יחזקאל כא יב
5. בְּאָזְנַי יְיָ צְבָאוֹת אִם לֹא בָתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב:
ישעיהו ה ט
6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד בְּיְיָ בָּטְחִי עִיּוֹן לֹא יְמוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב:
תהלים קכה א
7. בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה: ירמיהו נ יב
8. נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד:
תהלים לא יג
9. עֹשֶׂה עֵשׁ כְּסִיל וְכִימָה וְהֹפֵךְ לְבֹקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הַחֹשֵׁךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וְיִשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ יְיָ שְׁמוֹ:
עמוס ה ח
11. הֲתִקְשֹׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה אוֹ מוֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ:
איוב לח לא
12. הֲתַצִיד לָבִיא טְרָפ֑ה וְנַפְשׁ כְּפִירִים תְּמַלֵּא:
איוב לח לט

מוסף תוספות

א. ושמח בראשיתו. תוס' סנה"ש.

רב נסים גאון

הרואה את הכושי ואת הגיחור וכו'. שנינו במס' בכורות בפ' מומין אלו (דף מה:) הכושי והגיחור והלוזקן והכיפח והגנם כו' פסוליו באדם כשרין בבהמה וחיה ועוף כגון כושי אוכמא גיחור סומקא לוזקן חיורא כיפח ושם הגי' גבהה] וכדאמר רב פפא אריכא שמנוטא סניא גנם ידוע הוא בלשון חכמים שהוא הקצור בקומה:

ז) [מכות פב.], ג) [מ"ק ח:], ג) [ב"ב יד.], ד) [תוספתא פ"ו ב"ק], ה) [ב"ב כו.], ו) [יחזקאל כא יב], ז) [ישעיה נב יד], ח) [ישעיה ה ט], ט) [תהלים קכה א], י) [ב"ב ג:], יא) [ישעיה נ יב], יב) [ב"ב קנ:], יג) [ב"ב קנ:], יד) [ב"ב קנ:], טו) [תהלים לא יג], טז) [ב"ב קנ:], יז) [ב"ב קנ:], יח) [ב"ב קנ:], יט) [ב"ב קנ:], כ) [ב"ב קנ:], כא) [ב"ב קנ:], כב) [ב"ב קנ:], כג) [ב"ב קנ:], כד) [ב"ב קנ:], כה) [ב"ב קנ:], כו) [ב"ב קנ:], כז) [ב"ב קנ:], כח) [ב"ב קנ:], כט) [ב"ב קנ:]

כשהרשע מתקלל גם שכינו מתקלל. אבל הצדיק אם יש עליו קללה אין שכינו מתקלל [אלא אדרבא שכינו מתברך]

אמר רבי ירמיה בן אלעזר: נתקללה בבל, נתקללו שכניה, כמו שאמרו אוי לרשע ואוי לשכנו.

אבל כאשר **נתקללה שומרון** [עיר מערי ישראל], **נתברכו שכניה.**

[מקור, קללת בבל:] **נתקללה בבל, נתקללו שכניה, דכתיב: 'ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים'** למקום חיות ועופות רעים שהם מזיקים את השכנים.

[מקור, קללת שומרון]: **נתקללה שומרון, נתברכו שכניה, דכתיב 'ושמתי שומרון לעי** [תל וגל] **השדה למטעי כרם, וגו',** במקום ישוב ישראל שהיה בשומרון, אהפוך את הישוב לתל וגל שהבתים יחרבו, ואחר כך אעשה שם מטעי כרמים, שיהנו שכיני שומרון מהכרמים.

◆◆◆

ברכה על ראיית המוני אנשים

[כשהם מישראל:] **ואמר רב המנונא: הרואה אוכלוסי ישראל** [המוני אנשים, ובהמשך יבואר שהיינו ששים רבוא (שש מאות אלף) מישראל] **אומר: 'ברוך חכם הרזים',** [שבח לקב"ה שהוא חכם היודע את כל הרזים (הסודות) שבלב כל אלו].

[כשהם מעכו"ם:] **אוכלוסי** [המוני] **עובדי כוכבים אומר: 'בושה אמכם' וגו'** ['מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה'], כלומר: 'בושה אמכם', היא הארץ אשר ילדה אתכם, והפסוק חוזר ואומר 'מאד חפרה', שהוא לשון בושה גדולה מאד שיש לאמכם שילדה אתכם, כי האחרית של הגוים ושל מקומם להיות מדבר ציה וערבה].

[ברייתא נוספת על ברכת אוכלסי ישראל:] **תנו רבנן, הרואה אוכלוסי ישראל אומר: 'ברוך חכם הרזים, שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה'.**

[בן זומא בירך שתי ברכות:] **בן זומא ראה אוכלוסא** [המוני אדם] **על גב מעלה** [כאשר עמד על מדריגה גבוהה] **בהר הבית, אמר: 'ברוך חכם הרזים' ו'ברוך שברא כל אלו לשמשני',** שהם חורשים וזורעים, ויגעים בכמה וכמה טירחות כמבואר במאמר להלן, ואני מוצא פת מתוקנת לאכול ובגד מתוקן ללבוש בלא טורח.

[מאמר של בן זומא שמשבח על 'שברא כל אלו לשמשני']

הוא [בן זומא] **היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול. חרש, וזרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל. ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני.**

וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש. גזז, ולבן, ונפץ, וטוה, וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש. ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני.

כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי [עשיר היה, וכולם היו באים אצלו לסחורה], **ואני משכים ומוצא כל אלו לפני.**

[מאמר של בן זומא על הנהגתו של אורח טוב והנהגתו של אורח רע]

הוא [בן זומא] **היה אומר: אורח טוב מהו אומר: כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני. וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי.**

אבל אורח רע מהו אומר: מה טורח טרח בעל הבית זה, פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו.

על אורח טוב מהו אומר, 'זכור [דרכיו] **כי תשגיא פעלו** [תגדיל שבח פועל מדותיו] **אשר שוררו** [ראו והביטו בזה] **אנשים'.**

על אורח רע כתיב 'לכן יראוהו אנשים וגו' לא יראה כל חכמי לב' [אנשים יפחדו ממנו, כי כולם כאין לפניו שהוא לא מחשיב אפילו חכמי לב].

['בא באנשים' נאמר על ישי אבי דוד שלגודל חשיבותו הלכו עמו המוני אנשים ללוותו ולדרשותיו]

נאמר בפסוק: 'ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים, **והאיש בימי שאול זקן בא באנשים'.**

אמר רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא: זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא, ונכנס באוכלוסא [שיצא ונכנס עם המוני אנשים שהיה שר על שישים רבוא, והמונים הלכו אחריו ללוותו לגודל חשיבותו], **ודרש באוכלוסא** [והמוני אנשים באו לדרשותיו],

אין מברכים על ראיית המוני ישראל בבבל

אמר עולא: נקיטינן אין אוכלוסא בבבל.

אין מברכים על פחות משש מאות אלף אנשים

תנא, אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא.

✦ ✦ ✦

הברכה על ראיית חכמים ומלכים

[חכמי ישראל:] **תנו רבנן, הרואה חכמי ישראל אומר: 'ברוך שחלק מחכמתו ליראיו'.**

[חכמי עכו"ם:] **חכמי עובדי כוכבים אומר: 'ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו [לבשר ודם'].**

[מלכי ישראל:] **הרואה מלכי ישראל אומר: 'ברוך שחלק מכבודו ליראיו'.**

[מלכי עכו"ם:] **מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לבריותיו [לבשר ודם].**

ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכים

אמר רב יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי עובדי כוכבים, שאם יזכה לעולם הבא ויראה בכבוד מלך

המשיח, **יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים,** שיבחין כמה מרובה הכבוד שנוטלים לעולם הבא בשכר המצות יותר ממה שהיה כבוד האומות בעולם הזה.

רב ששת הלך לקבל פני מלך וכירך על ראייתו אף שהיה סומא [מעשה בצדוקי שבא להקניטו]

רב ששת סגי נהור הוה [רב ששת היה סומא] **הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא** [הלכו כולם לקבל את פני המלך], **וקם אזל בהדייהו** [והלך עמהם] **רב ששת.**

אשכחיה ההוא [מצא אותו] **צדוקי, אמר ליה: חצבי לנהרא** [הכדים השלמים הולכים לנהר לשאוב מים], **כגני לייא** [אבל להיכן (ולצורך מה) הולכים הכדים השבורים], כלומר אתה שאתה סומא ולא תראה את המלך, למה אתה הולך].

אמר ליה רב ששת: **תא חזי דידענא טפי מינך** [בא תראה, שאני יודע יותר ממך אף שאני סומא].

חלף גונדא קמייתא [עברה כת ראשונה], **כי קא אוושא** [כאשר נשמע רעש המוני], **אמר ליה ההוא צדוקי: אתא מלכא** [כעת בא המלך].

אמר ליה רב ששת: לא קאתי [לא בא המלך, שאין זה כת של המלך, אלא כת שעוברת לפני כן].

חלף גונדא תניינא [עברה כת שניה], **כי קא אוושא** [כאשר נשמע רעש המוני], **אמר ליה ההוא צדוקי: השתא קא אתי מלכא** [כעת בא המלך].

אמר ליה רב ששת: לא קא אתי מלכא [לא בא המלך, שאין זה כת של המלך, אלא כת שעוברת לפני כן].

חליף תליתאי [עברה כת שלישית], **כי קא שתקא** [כאשר נהיה שקט (לאחר שנשמע הרעש של הכת השלישית)] **אמר ליה רב ששת: ודאי השתא אתי מלכא** [ודאי כעת בא המלך].

אמר ליה ההוא צדוקי: מנא לך האי?

[רב ששת מבאר שידע סדר המלכות בארץ מסדר המלכות שמים]

אמר ליה רב ששת: **דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא** [שהמלכות של הארץ כמו המלכות של הרקיע], **דכתיב 'צא ועמדת בהר לפני ה', והנה ה' עובר, ורוח גדולה וחזק, מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', לא ברוח ה',** [הרי שבתחילה יש רוח גדולה, ועדיין אין זה התגלות ה'] **ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה',** [אחר כך יש רעש, ועדיין אין זה התגלות ה'] **ואחר הרעש אש, לא באש ה', ואחר האש קול דממה דקה'.**

[רב ששת מברך על ראיית המלך:] **כי אתא מלכא** [כאשר בא המלך], **פתח רב ששת, וקא מברך ליה** [בירך את הברכה שמברכים על ראיית מלך].

אמר ליה ההוא צדוקי: למאן דלא חזית ליה קא מברכת [אתה מברך על מה שאינך רואה]?

[סופו הרע של הצדוקי:] **ומאי הוי עליה דההוא צדוקי** [ומה היה עליו, כלומר מה עלה בגורלו של אותו צדוקי]?

איכא דאמרי, חברוהי כחלינהו לעיניה [חבריו נקרו את עיניו]. **ואיכא דאמרי, רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.**

◆◆◆

מעשה ברב שילא שהלשין עליו רשע למלכות על שהלקה אותו, ונעשו לו ניסים להינצל ממנו

רבי שילא נגדיה להוא גברא דבעל מצרית [רב שילא הלקה אדם שבעל מצרית].

אזל אכל ביה קורצי בי מלכא [הלך אותו אדם והלשין עליו אצל המלך], וכך אמר בהלשנתו: **איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא** [יש אדם אחד אצל היהודים שדן דין בלא רשות מהמלך].

שדר עליה פריסתקא [שלח המלך פלוגת חיילים אחריו, להביאו למלכות].

כי אתא [כאשר בא רב שילא], **אמרי ליה: מה טעמא נגדתיה להאי** [מה הטעם שהלקת לאדם זה]?

אמר להו רב שילא: **דבא על חמרתא** [מפני שהוא בא על חמורה].

אמרי ליה המלכות: **אית לך סהדי** [האם יש לך עדים על כך]?

אמר להו רב שילא: **אין** [כן, יש לי עדים].

אתא אליהו, אדמי ליה כאיניש ואסהיד [בא אליהו הנביא ונדמה להם כאדם, והעיד שאדם זה בא על חמורה].

אמרי ליה המלכות: **אי הכי בר קטלא הוא** [אם כן, בן מות הוא].

אמר להו רב שילא: **אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל** [אנחנו מיום שגלינו מארצינו אין לנו רשות להרוג], **אתון מאי דבעיתון עבידו ביה** [אתם, מה שאתם רוצים תעשו בו].

[הנס שנעשה לרב שילא כשאמר הפסוק 'לך ה' הגדולה, וביאר שה' נתן מלכות הארץ כעין מלכות הרקיע]

עד דמעייני ביה בדינא [עד שעיינו בדינו], **פתח רבי שילא ואמר: 'לך ה' הגדולה והגבורה' וגו'**

אמרי ליה המלכות: **מאי קאמרת** [מה אתה אומר]?

אמר להו רב שילא: **הכי קאמינא** [כך אני אומר], **'בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא, כעין מלכותא דרקיעא, ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא'** [ברוך ה' שנתן מלכות בארץ כעין מלכות ברקיע ונתן לכם שלטון ואהבת משפט].

אמרו המלכות: **חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי** [חביב עליו כל כך כבוד המלכות], **יהבי ליה קולפא** [נתנו לו מקל לרדות], **ואמרו ליה: דון דינא** [תדון דין].

כי הוה נפיק [כאשר הוא יצא], **אמר ליה ההוא גברא: עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי** [ה' עושה נס לאלו שמשקרים כך]?

אמר ליה [רב שילא]: **רשע, לאו חמרי איקרו** [וכי אין הגוים נקראים חמורים], **דכתיב 'אשר בשר חמורים בשרם'.**

חזייה, דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי [ראה רב שילא שהוא הולך לומר למלכות שהוא קורא להם חמורים].

אמר רב שילא בליבו: **האי** [אדם זה] **רודף הוא, והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה** [נתן לו מכה במקל, והרגו].

[רב שילא דורש את הפסוק לך ה' הגדולה]

אמר, הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא [כיון שנעשה לי נס בפסוק זה, שעל ידי זה המלכות ראו שמכבד כל כך את המלכות ונתנו לו מקל ובמקל זה הרג את הרשע] **דרשינא ליה** [אדרוש את הפסוק].

'לך ה' הגדלה', זו מעשה בראשית, וכן הוא אומר 'עושה גדולות עד אין חקר'.

'והגבורה', זו יציאת מצרים, שנאמר 'וירא ישראל את היד הגדולה' וגו'.

'והתפארת', זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע, שנאמר 'וידום השמש וירח עמד' וגו'.

'והנצח', זו מפלתה של רומי, וכן הוא אומר 'ויז נצחם על בגדי' וגו' [ניתזו על בגדי הדם שלהם (הדם נקרא 'נצח' שהוא תוקף וחוזק האדם), כלומר הרגתי את אדום, ובגדי אדומים מדם הריגתם].

'וההוד', זו מלחמת נחלי ארנון, שנאמר 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה' וגו'.

'כי כל בשמים ובארץ', זו מלחמת סיסרא, שנאמר 'מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם' וגו'.

'לך ה' הממלכה' זו מלחמת עמלק, וכן הוא אומר 'כי יד על כס יה' [על ידי מלחמה לה' בעמלק יתעלה כסא של ה'].

'והמתנשא' [מלשון נשיאות], **זו מלחמת גוג ומגוג, וכן הוא אומר 'הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל',** גוג נקרא נשיא, וכאשר גוג יבוא להילחם על ה', ה' יעניש אותו כאמור בדברי הנביאים.

'לכל לראש', לכל הקם להיות לראש, הוא מתנשא, כלומר ה' גוזר ומעמידו.

אמר רב חנן בר רבא אמר רבי יוחנן: אפילו ריש גרגיתא [הממונה על החופרים חפירות למלאותם מים כדי להשקות בהן שדותיהם] **מן שמיא מנו ליה** [ממנים אותו מהשמים].

[דרשת רבי עקיבא בפסוק זה]

במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא: 'לך ה' הגדלה', זו קריעת ים סוף.

'והגבורה', זו מכת בכורות.

'והתפארת', זו מתן תורה.

'והנצח', זו ירושלים.

'וההוד', זו בית המקדש.

◆◆◆

ברכה על ראיית בתי ישראל או בתי עכו"ם

[עמוד ב] **תנו רבנן, הרואה בתי ישראל בישובן אומר: 'ברוך מציב גבול אלמנה'** [כשחרב בית ראשון, עם ישראל נקראו 'אלמנה', שבעלה הלך ועתיד לחזור, ומימי בית שני והילך, אם רואה בתי ישראל מיושבים, מברך ברכה זו].

הרואה בתי ישראל **בחורבנן אומר: 'ברוך דיין האמת'.**

הרואה **בתי עובדי כוכבים בישובן אומר: 'בית גאים יסח** (יעקור) **ה".**

בחורבנן אומר: 'אל נקמות ה' אל נקמות הופיע'.

חורבן בתיהן של צדיקים משחרב בית המקדש (מעשה ברב חסדא שנאנח כשראה חורבנם)

עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא [היו הולכים בדרך], **כי מטו אפתחא דבי** [כאשר באו בפתח הבית של] **רב חנא בר חנילאי, נגד רב חסדא ואתנח** [התכופף רב חסדא ונאנח].

אמר ליה עולא: אמאי קא מתנחת [למה אתה נאנח], **והאמר רב: אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר 'ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים' וגו'. ורבי יוחנן אמר:** אנחה שוברת **אף כל גופו של אדם, שנאמר 'והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח, ואמרת אל שמועה [כי באה], ונמס כל לב' וגו'.**

אמר ליה רב חסדא: **היכי לא אתנח** [איך לא התאנח], **והרי ביתא דהוו בה שיתין אפייתא ביממא** [בית שהיו בו שישים אופים ביום], **ושיתין אפייתא בליליא** [ושישים אופים בלילה], **ואפיין לכל מאן דצריך** [והיו אופים לכל מי שצריך], **ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עני בר טובים, ואדמטו לי לכיסא קא מכסיף** [ולא הוציא רב חנא את ידו מכיס המעות, שאמר אולי יבוא עני בן טובים ועד שאביא את היד לכיס, הוא התבייש, ולכן הניח את ידו בכיס המעות שיהיה מוכן מיד להוציא לעני צדקה].

ותו [ועוד], **הוו פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא** [היו פתוחים לבית זה ארבע שערים לארבע רוחות העולם], **וכל דהוה עייל כפין, נפיק כי שבע** [וכל שהיה נכנס רעב היה יוצא שבע], **והוו שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי** [והיו זורקים שם לבחוץ חיטים ושעורים בשנים שהיה בצורת], **דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא** [כדי שמי שמתבייש לקחת ביום, יבוא ויקח בלילה]. **השתא נפל בתלא** [וכעת בית זה נפל ונעשה תל] **ולא אתנח** [ולא אתאנח].

אמר ליה עולא: **הכי אמר רבי יוחנן, מיום שחרב בית המקדש, נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו. שנאמר 'באזני ה' צבאות, אם לא בתים רבים לשמה יהיו, גדלים וטובים מאין יושב'.**

ואמר רבי יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן, שנאמר 'שיר המעלות לדוד, הבוטחים בה', כהר ציון', מה הר ציון, עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו, אף בתיהן של צדיקים, עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן.

חזייה דלא מיישב דעתיה [ראה עולא שדעתו של רב חסדא עדיין אינה מיושבת], **אמר ליה** עולא: **דיו לעבד שיהא כרבו,** שהרי בית המקדש חרב, שהוא ביתו של הקדוש ברוך הוא, ואם כן אינו מן הראוי שבית של ה'עבד' [של הצדיקים], יהיה יותר מהבית של ה'רב' [הקב"ה].

♦ ♦ ♦

ברכת הרואה קברים

[קברי ישראל:] **תנו רבנן, הרואה קברי ישראל אומר: 'ברוך אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ועתיד להקימכם בדין.**

מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן: 'ויודע מספר כולכם, והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם, ברוך מחיה המתים'.

[קברי עכו"ם:] **קברי עובדי כוכבים אומר: 'בושה אמכם' וגו'.**

♦ ♦ ♦

ברכת הרואה חבירו לאחר זמן שלא ראהו

[אחר ל' יום:] **אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את חבירו לאחר שלשים יום, אומר 'ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'.**

[אחר י"ב חודש:] **לאחר שנים עשר חדש אומר: 'ברוך מחיה המתים'.**

אמר רב: אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש, שנאמר 'נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד', וסתם כלי משתכח מהלב רק לאחר י"ב חודש, שיאוש בעלים הוא לאחר י"ב חודש [שהמוצא כלי חייב להכריז שלש רגלים, ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובחג, דהיינו שנים עשר חדש, ושוב אין צריך להכריז].

♦ ♦ ♦

ברכות שהאמוראים עשו זה על זה

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא [היו הולכים בדרך], **פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא.**

אמרו ליה לרב חנינא: **בהדי דחזינך, בריכינן עלך תרתי** [כאשר ראינו אותך בירכנו עליך שתי ברכות], **'ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו', ושהחיינו** [שעבר ל' יום מאז שראו אותו].

אמר להו רב חנינא: **אנא נמי, כיון דחזתינכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל** [אני גם החשבתי אתכם, וכשראיתי אתם הייתם חשובים עלי כשישים רבוא מישראל], **וברכינא עלייכו תלתא** [ובירכתי עליכם שלשה ברכות], **הנך תרתי** [שתי ברכות אלו, שהחיינו ו'אשר חלק'], **ו'ברוך חכם הרזים',** שזו הברכה מברכים על ששים רבוא, ואתם הרי חשובים כשישים רבוא.

אמרו ליה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע: **חכימת כולי האי** [אתה חכם כל כך], **יהבי ביה עינייהו** [נתנו בו עיניהם], **ושכיב** [ומת].

◆◆◆

ברכת הרואה בהקנים: 'משנה הבריות'

אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הבהקנים [שיש להם כתמים אדומים בעורם] **אומר, 'ברוך משנה הבריות'.**

[שאלה: בברייתא מבואר שמברך עליהם 'דיין האמת]

[תחילת הברייתא, אנשים שאומרים עליהם 'משנה הבריות':] **מיתיבי, ראה את הכושי** [שחור הרבה], **ואת הגיחור** [אדום הרבה], **ואת הלווקן** [לבן יותר מדאי], **ואת הקפח** [בטנו גדולה, ומתוך עוביו נראית קומתו קטועה], **ואת הננס, ואת הדרניקוס** [מלא ביבלות], **אומר: 'ברוך משנה את הבריות',** ששינויים אלו הם מתחילת ברייתו של האדם.

[המשך הברייתא, אנשים שאומרים עליהם 'דיין האמת':] הרואה **את הקטע** [שנקטעו ידיו], **ואת הסומא, ואת פתויי הראש** [שכל שערו דבוק זה בזה], **ואת החגר** [שנקטע רגליו], **ואת המוכה שחין, ואת הבהקנים אומר: 'ברוך דיין אמת'.**

תשובה: בהקנים ממעי אמן אומרים עליהם משנה הבריות, ואם נהיו בהקנים לאחר שנולדו אומרים עליהם דיין האמת

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שאומר 'משנה הבריות' הוא כאשר הוא בהקן **ממעי אמו, הא** - מה שנאמר שאומר 'ברוך דיין האמת', מדובר שהוא נהיה בהקן **בתר דאיתיליד** [לאחר שנולד].

דיקא נמי [וכך גם מדוייק], **דקתני דומיא דקטע** [שהבהקנים מוזכרים בקבוצה אחת עם הקיטע, וקטע הוא הרי ודאי שנהיה לאחר שנולד], **שמע מינה,** שגם בהקנים שמוזכרים בברייתא שאומרים עליהם 'דיין האמת', מדובר שהם נהיו בהקנים לאחר שנולדו, ולא ממעי אימם.

בעלי חיים שמברכים עליהם משנה הבריות

תנו רבנן, הרואה פיל, קוף, וקפוף [עוף שיש לו לסתות ולחיים כאדם] **אומר: 'ברוך משנה את הבריות'.**

ברכת בריות ואילנות טובים

ראה בריות טובות ואילנות טובות, אומר: 'ברוך שככה לו בעולמו'.

◆◆◆

שנינו במשנה: **על הזיקין** אומר: ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם.

מאי זיקין?

דעה א': זיקין, הוא כוכב שביט

אמר שמואל: כוכבא דשביט - כוכב היורה כחץ באויר השמים, והוא נראה ארוך כשבט (מקל) ארוך.

[שמואל: איני יודע מה הוא שביט] **ואמר שמואל: נהירין לי שבילי דשמיא, כשבילי דנהרדעא, לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו** [ברורים ומאירים אצלי שבילי השמים כמו השבילים של העיר נהרדעא, חוץ מכוכב שביט שאני לא יודע מה הוא].

[שביט אינו עובר את כוכבי כסיל:] **וגמירי, דלא עבר כסלא** - שאינו עובר דרך קבוצת הכוכבים הנקראים 'כסיל' [שהם הכוכבים שמחממים את העולם].

ואי עבר כסלא, חרב עלמא [ואם כוכב השביט היה עובר את הכוכבים הנקראים 'כסיל' היה העולם נחרב].

שואלת הגמרא: **והא קא חזינן דעבר** [והרי אנחנו רואים שכוכב זה עובר את כסיל]?

[תשובה א':] עונה הגמרא: **זיויה הוא דעבר, ומתחזי כדעבר איהו** [הזיו של השביט עובר את כסיל, והרי זה נראה שהוא בעצמו עובר, אבל על פי האמת אינו עובר].

דעה ב': זיקין, וילון נקרע, והרקיע נראית

רב הונא בריה דרב יהושע אמר: וילון הוא דמקרע, דמגלגל, ומחזי נהורא דרקיעא, יש שבעה רקיעים, הרקיע השביעי נקרא 'וילון', ונראה שהוא 'נקרע', והרקיע השישי ששמו 'רקיע' מתגלה, ונראה האור הבוקע, כרומח (הברזל של החרב שבוקע מהקת של החרב).

[תשובה ב', לשאלה הקודמת, שהרי ראינו שהשביט עובר את כסיל:] **רב אשי אמר: כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא** [כוכב הוא שעוקר מצד אחד של כסיל], **וחזי ליה חבריה מהך גיסא** [וחבירו רואה אותו מהצד השני של כסיל], **ומיבעית** [והוא נבהל ומפחד], **ומחזי כמאן דעבר** [ונראה כמו שעבר את כסיל].

✦ ✦ ✦

בירור: בפסוק אחד משמע שקבוצת כוכבים הנקראים 'כימה' [שהם מקררים את העולם], חשובים יותר. ובפסוק אחר משמע שהכוכבים הנקראים 'כסיל' [שהם מחממים את העולם], חשובים יותר

שמואל, רמי, כתיב 'עושה עש כסיל וכימה', שהפסוק מקדים את כסיל לכימה, ומשמע שכסיל יותר חשוב ונצרך לעולם, **וכתיב 'עושה כימה וכסיל',** שהפסוק מקדים את כימה לכסיל, ומשמע שכימה יותר חשוב ונצרך לעולם, **הא כיצד?**

ביאור: שניהם חשובים בשווה

מלמד ששניהם שווים ולשניהם יש אותה חשיבות, שבלי אחד מהם העולם לא היה מתקיים, ש **אלמלא חמה של כסיל** [השולט בימי החמה], **לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה** [השולט בימי הגשמים], שמקבוצת הכוכבים הנקראים בשם 'כימה' יוצא הקור והקפאון.

ואלמלא צינה של כימה [בימי הגשמים], **לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל** [בימות החמה]. שמקבוצת הכוכבים הנקראים בשם 'כסיל' מהם יוצא החום.

נהר דינור מתיש את כוחו של 'כימה'

וגמירי, אי לאו עוקצא דעקרבא [וקיבלנו שלולי שזנב 'כימה', (הנקרא זנב העקרב. ואינו מזל עקרב, אלא מזל טלה, שקבוצת הכוכבים הנקראים 'כימה' הם ממזל טלה)] **דמנח בנהר דינור** [שהוא, זנב כימה מונח בנהר דינור (נהר אש עשחומו רב), וזנב העקרב שהוא זנב כימה מתקרר מעט], **כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא, לא הוה חיי** [כל מי שהיה עוקץ אותו עקרב לא היה חי, שהעקרב הוא היזק של 'קור', ונהר דינור מתיש את כוח העקרב, שהוא מתחמם מעט ולא מזיק].

[ביאור פסוק בספר 'איוב' לפי זה:] **והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב** [וזהו שאמר ה' לאיוב, שהנהגת העולם היא רק בידי ה':] **'התקשר מעדנות כימה** [האם אתה איוב, קושר את קשרי מזל 'כימה' כדי שלא יוציא את כל צינתו להחריב את העולם], **או מושכות כסיל תפתח'** [או האם אתה תפתח את קשרי רצועות מזל כסיל, כדי להוציא מעט חום מ'כסיל', להפיג את צינת מזל 'כימה'].

מה הוא 'כימה'

מאי כימה?

אמר שמואל: כמאה ככבי [כמאה כוכבים, יש בין הכוכבים של כימה, שהן כחה של כימה].

אמרי לה, דמכנפי יש אומרים שכוכבים אלו שהם כחה של כימה מכונסים, **ואמרי לה, דמבדרן** [ויש אומרים שהם מפוזרים].

מאי 'עש'

בפסוק המוזכר לעיל, נאמר 'עושה עש כסיל וכימה', מבררת הגמרא: **מאי עש?**

מבארת הגמרא: **אמר רב יהודה, יותא.**

מאי יותא?

עיש הם קבוצה מסויימת של כוכבים בזנבו של מזל טלה, והם בצורת זנב. או שהם בתחילת מזל שור

אמרי לה, זנב טלה 'עיש' הם כוכבים שנמצאים בזנב מזל טלה. **ואמרי לה, רישא דעגלא** ויש אומרים שהם כוכבים שנמצאים בראש מזל שור. שבסיום מזל טלה מתחיל מזל שור.

ומסתברא, כמאן דאמר זנב טלה שכוכבי 'עיש' הם בסוף מזל טלה, וצורתם כזנב הטלה, **דכתיב 'ועיש על בניה תנחם',** קבוצת כוכבי 'עיש' נראים כאמא שמנהגת את בניה, שהם מתחתיה, **אלמא חסרה ומתחזיא** כטרפא דטריף [מוכה בהכאות הקורנס], שמכוכבי 'עיש' נלקחו שתי כוכבים, וסתמו את עיש מעצמו, ולכן קבוצת כוכבי עיש, נראת כזנב, כוכב אחד ומתחתיו כוכבים נוספים, כדבר שהוא חסר וסתמוהו מגופו שעשאוהו כנוס, שהרי הוא נראה מוכה בהכאות הקורנס, ולכן הוא נראה כזנב.

הרואה פרק תשיעי ברכות נט.

בטרפא דטריף דכר שהוא מסר ומסמיטו מגופו שעשאוהו כגוף וממתלי כמקה בקורקום. **טרפא דטריף** מוכה בהכאות כמו גילה טרופה. ל"ת למתמחיה כלטרפא מטרף נדפק יחד ועשאוהו כמיין מיכור: **ואפי' דחזנא.** עיט אחד קיימה: **דאמרה לה הב לי בני.** **שני כוכבים שלי: וילידה.** לכימה אותן כוכבים עלמן שנעלו היימה: **גוחא.** גלגוחא קוראין לעיקה אלכן גוחא: **גוחא טמיא.** בעל אוב או עלמות שעושה כשוף בעלמות הטמא. טומיא עלמות ודומה לו במקבת כלים פיא מלא טמיא ופי' רב האי: מלא טמיא פיא עם מלא עלמות ופיא לשון נקיבה של עז מדמצלמים רבה: דקמני לדריסים שמיך טמיא לסיינו שמיך עלמות. ואין לפרש **גוח טמא** שאין זה כלשון: **גמא גוחא.** ותנגש ופרש לומר שנעלם ממנו: **גוחא טמיא.** מלא טמיא ופי' רב האי: מלא טמיא פיא עם מלא עלמות והפיא לשון אחר: **מלא מלא.** גמא גוחא מלא מלאה פיא וכן בלשון: **גוחא גוחא מיניי ליה.** שני פעמים פיא לו להזדעזע כגוד שמי למעלה: **סופך לפיי.** ומפותו קול מזדעזעת סלקן שמניע שכפיי סופך שנאמר גם אני אלקה פך אל קופך שנאמר גם אני אלקה פך כפי: **אנחה מפקח.** ומפותה אנחה מרגיע הקרקע ומניעו שמפקחת שנאמר והניחותי ממני כח (יחזקאל ה) כמיכול כלחם שיש לו מימה ומפקחת ומפנחם דעתו ועוקה לו נמא רוח: **והנחתי.** לנוח על הכעס שנעשיתי לכן: **שידד דוכיים יענה.** שדוכך ועוטו בקיע: **והארץ הדום רגלי.** כגון שהמה כסא הכבוד ומגיע בעוטו על נאלן שיש הדום רגליו: **עניי בגגולת.** עגיים מתמוססין ומתמכמין ונשמע הקול. נאון אחר הענעים פוגעין בגגלגל ומתגללות עם הגלגל בעל כרחם ולוחנו הקול ניימן לעניים: **ברקת.** ברקים של לפ: **ומפכר גויו דברות.** ולוחנו הקול ניימן לעניים. גזיזי גלגיי"ם מתיכות של ברד: **מלהוני מתלחני.** עניי ומנצב זיקת עלייהו והיימן לעניים: **מנפטי עניי.** הומות העניים: **ועפה.** פופטוטיכיי"ל: **ברקת. לישלחיי"ם לשון מפניק נרקיס:** **ברקת יזיזיפה.** שלת הכניק שלת פעם אחת: **וברקת חזזה ברקת יזוקפה כוזנתו קוניין.** שאיום של ברכה: **דאמקן חדא לאפי חברתה.** שמיני פוגעים זה שת זה: **ענן בקר.** לת קנוני: **כד מפקח נצי מערת בר תמרת מוך צקיך וגוי.** שם כשמפקח למעין בצבור יכל לך מטר לך מי שאומר ממר שהוקך ממקום למקום להניח מקומה מוך שקיך וגוי כפול שקך תמחיך ותיקן עליו ולת שלך מנה ומנה להניח מקומה לפי שיהיו המעיט מזול בשביל הגשם: **ס"א פה דקטר בעיניה.** מתקטרו המעים בעב עבה לו עוב כי יכל קנוס לך: **פה דקטיר בעננא.** ענן לקנוס הוא ענן בקר שלין בו ממש: **לריך שיפול על פניו.** לפי שהוא מרמה כבוד ס': **כרוך ומיי.** בכולהו בעיי שהם בעננים וברוך שהוא בעיניו: **ברקת.** ברקים בתחלת הלנו: **על המיים** לו מני נהרות מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כמו כל אחד ואחד במקומו: **אומר ברוך עושה ברקיעים.** שכך היתה בריייתו ואחר כך כשהוא עושה ברקים: **אפשא.** רוח לפוניית: **מתפיפה**

ו) על הרוחות **אומר** שכחו **וגבורתו מלא עולם.** יכולנלמי מתני׳ כשבאים זועה לאן כשבאין בזעה אומר ברוך שהוא בולשתיים: **הלכך** ניטרינהו לתרוייהו. לומר ר"ש לתין מהמעלן בברוך שבכולה זו והיכי מברך ברוך אתה ס' אלהינו מלך העולם נתון בגבריים וקיים בשבועתו

חוכל בכרים:

רבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית. פי' אומר הוא שלפי שאילה[א] וכן פיכת רב אלפס: **הלכך** ניטרינהו לתרוייהו. רוב הסוללות ולל הסוללות.

לפיכך תקנו בימתמת אמר סיום בכולה ברוך אתה ס' אל מלך גדול בתשבחות אל הסוללות[ב]: הטוב

כטרפא דטריף והאי דאזלא בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ובשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה [ו]אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי [ג]אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני [ד]אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר [ה]ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: [א]מאי זועות אמר רב קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע ממוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אכתריה ורב קטינא דידיה אמר סופך כפיו שנאמר גם אני אלקה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנה שנאמר [ז]והניחותי חמתי בם ונתחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר [ח]הידד כדורכים ענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר [ט]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: [י]מאי רעמים אמר שמואל ענני בגולגלא שנאמר [יא]קול רעמך בגולגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ:

ז) ברקים ברקים בעננא ומתבר גזיזי דברויא רב אשי אמר ענני [ב]חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריך ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: [ג]מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי ביממא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר [ד]לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסקי בי ביני: ועל הברואים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם: [ה]מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בלילא אבל בצפרא לית בהו מששא [ו]אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב [ז]וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל ר' לבי פפא לאביי הא אמרי אינשי כל מפתח בבי מיטרא בי מיטרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר [יא]והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל כל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר [יב]כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני [ג]לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בשבועה וקיים במאמרו [ח]א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו [ט]ברוך זוכר הברית [י]ונאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות: אמו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית ניתנו והכתיב [יג]ברקים למטר עשה אמר אביי ברוך ותני רבא אמר [יד]התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא למימר מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בשהרתה אומר ברוך עושה [טו]בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא לה לשמיא ופליגי דתרפם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר [יד]אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: תנו

ח) ואי אמרת בשלמא הני דאזלי בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ובשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה [ו]אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי [ג]אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני [ד]אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר [ה]ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: [א]מאי זועות אמר רב קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע ממוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אכתריה ורב קטינא דידיה אמר סופך כפיו שנאמר גם אני אלקה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנה שנאמר [ז]והניחותי חמתי בם ונתחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר [ח]הידד כדורכים ענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר [ט]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: [י]מאי רעמים אמר שמואל ענני בגולגלא שנאמר [יא]קול רעמך בגולגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ: [יב]חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריך ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: [ג]מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי ביממא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר [יב]לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסקי בי ביני: ועל הברואים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם: [ה]מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בלילא אבל בצפרא לית בהו מששא [ז]אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב [יג]וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל ר' לבי פפא לאביי הא אמרי אינשי כל מפתח בבי מיטרא בי מיטרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר [יד]והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל כל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר [טו]כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני [ג]לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בשבועה וקיים במאמרו [ח]א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו [ט]ברוך זוכר הברית [י]ונאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות: אמו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית ניתנו והכתיב [טז]ברקים למטר עשה אמר אביי ברוך ותני רבא אמר [יז]התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא למימר מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בשהרתה אומר ברוך עושה [יח]בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא לה לשמיא ופליגי דתרפם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר [יד]אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: תנו

ט) ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. ומתקברא בעננים כתיהה דחזינן בריך ברקא ומנהמין ענני ואתי מיטרא. רב אשי אמר ענני דלחלחי מילילי נשיב דיקא אפומיהו ומשתבר רעם כי קלא אפום דני. אמר ר' יהושוע בן לוי הרואה קשת צריך ליפול על פניו, שנאמר כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה סביב הוא מראה דמות כבוד יי וגו', ולא היא, שאני התם דכתיב כמו דפלה ליה לקשת. אלא צריך לברוכי ב"א [יי אל"] מלך הנאמן זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. אמר [רבה] ברקא חיורא ברקא יחידאה ורבני ורוקתא ותרתי שעי דסלקן לתרי הדדי רעננא דסלקא מקרן מערבית ורוחית, צריך לסיבוא עליה רחמי דקשיין. ועל הרוחות, אומרה אביי ברוח של (נוף) [זנף]. ואמי׳ גמירי דזעפא לא הוי בלילא, אילא אם כן מתחיל מיממא. וגמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי, שנאמר לא תקום פעמים צרה. ורמינא לא דעל הרעמים והברקים מברך שהרם, ברוך שכוחו ולא עולם וברוך עושה בראשית, [ירושלמי: על הברקים ר' ירמיה ור' זעירא אמרי בשם ר' חסדא ר' חייא אמרי בשם כל חיל, רבי יוסי בעי מה אנן קיימין, אם בטרדיין לו׳ פעם אחת בכל יום וכו׳. פירוש, אעפ"י שאינן נראין הברקים סמוכין זה אצל זה, אלא עכשיו אנו אומרים פעם אחת ואחר שעה פעם אחרת, כיון שלא נפסקו העננים לגמרי ר׳ ביברכה אחת. אבל אם העננים הראשונים נפסקו לגמרי ושמים זכו בעיניו, אם חזר ורואה אח״כ מברך פעם אחרת].

(הבוקר) [הברק] מתפס גזזיי השלג הזה נמסין ויורדין בעננים. ומסתברא בעננים כותיה דחזינן בריך ברקא ומנהמין ענני ואתי מיטרא.

יא) ואי אמרת בשלמא הני דאזלי בתרה דאמרה לה הב לי בני שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ובשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה וליהדר לה [ו]אין הבור מתמלא מחוליתו אי נמי [ג]אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה תרי ככבי אחריני [ד]אין כל חדש תחת השמש א"ר נחמן עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר [ה]ועיש על בניה תנחם: ועל הזועות: [א]מאי זועות אמר רב קטינא גוהא רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול וקולו נשמע ממוף העולם ועד סופו והיינו גוהא א"ר קטינא אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה ולא היא גוהא עביד והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אכתריה ורב קטינא דידיה אמר סופך כפיו שנאמר גם אני אלקה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי נתן אומר אנחה מתאנה שנאמר [ז]והניחותי חמתי בם ונתחמתי ורבנן אמרי בועט ברקיע שנאמר [ח]הידד כדורכים ענה אל כל יושבי הארץ רב אחא בר יעקב אמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד שנאמר [ט]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי: ועל הרעמים: [י]מאי רעמים אמר שמואל ענני בגולגלא שנאמר [יא]קול רעמך בגולגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ: [יב]חלחולי מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו ודמי כזיקא על פום דני ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריך ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא: [ג]מאי רוחות אמר אביי זעפא ואמר אביי גמירי דזעפא לא הוי והא קא חזינן דהוי ההוא דאתחולי ביממא ואמר אביי גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי לקיים מה שנאמר [יב]לא תקום פעמים צרה והא קא חזינן דקאי דמפסקי בי ביני: ועל הברואים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם: [ה]מאי ברקים אמר רבא ברקא ואמר רבא ברקא יחידאה וברקא חיורא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה כולהו קשיין למאי נפקא מינה למבעי רחמי והני מילי בלילא אבל בצפרא לית בהו מששא [ז]אמר רבי שמואל בר יצחק הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב [יג]וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל ר' לבי פפא לאביי הא אמרי אינשי כל מפתח בבי מיטרא בי מיטרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטר בעיבא הא דקטר בענני אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר [יד]והאלהים עשה שייראו מלפניו וא"ר אלכסנדרי אמר ריב"ל כל הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו שנאמר [טו]כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפול על פני [ג]לייטי עלה במערבא משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא אבל ברוכי ודאי מברך מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בשבועה וקיים במאמרו [ח]א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו [ט]ברוך זוכר הברית [י]ונאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות: אמו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית ניתנו והכתיב [טז]ברקים למטר עשה אמר אביי ברוך ותני רבא אמר [יז]התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא למימר מלא עולם ליכא אריב"ל הרואה רקיע בשהרתה אומר ברוך עושה [יח]בראשית אימתי אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא ובצפרא אתא אסתנא ומגליא לה לשמיא ופליגי דתרפם בר פפא א"ר חסדא דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה שנאמר [יד]אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם: תנו

יב) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה סביב הוא מראה דמות כבוד יי ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר.

יג) מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוציא רוח מאוצרותיו.

יד) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם:

טו) ראה אני ראש מפיו תאכל. יש לומר שיש אף ופה, אלא בתורת מדמין, כך כל דברי חכמים בתורת דימוי, אבל הכל מודים שאין למפיו לא כביה ולא שחוץ ולא דמעה ולא אנחה כגוף, אלא דברי החכמים בתורת דימוי כדברי הנביאים. על הרעמים. מאי רעמים אמר שמואל ענני דאזלי בגולגלא, כדכתיב קול רעמך בגולגל. רבנן אמרי רעמים ענני דשפכי מיטרא להדדי, שנאמר לקול המון מים בשמים. רב אחא בר יעקב אמר מיטרא בענני מאמיי מסי כולי, פירוש ממסא [מסין] המוס ימוס כלומר

טז) ראה אני ראש מפיו תאכל, ומה שעשעה שהקב"ה שיעשעה ואין כל חדש תחת השמש: קהלת א פ

2. והצא מזרזת בעתו ועיש על בניך תנחם.

3. וגם אני אבה כפי אל כפי והנחתי חמתי אני יי דברתי: יחזקאל כא כב

4. וכלה אפי והנחתי חמתי בם והנחמתי וידעו כי אני יי דברתי בקנאתי בכלותי חמתי בם:

יחזקאל ה יג

5. ואתה תבנא אלילים את כל הדברים האלה ואמרתך אלילים יי מפרוס ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ: ישעיהו כו ל

6. כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי:

ישעיהו סו א

7. קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ:

תהלים צז יט

8. לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה ויוציא רוח מאוצרותיו: ירמיהו י יג

9. מה תחשבון אל יי בלה הוא עשה לא תקום פעמים צרה: נחום א ט

10. מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך: הושע ו ד

11. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף ומהנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו:

קהלת ג יד

12. כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה סביב הוא מראה דמות כבוד יי ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

יחזקאל א כח

13. מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוציא רוח מאוצרותיו:

תהלים קלה ז

14. אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם:

ישעיהו נ ג

תורה אור השלם

1. מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשעה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש: קהלת א ט

2. והצא מזרזת בעתו ועיש על בניך תנחם:

איוב לח לב

3. וגם אני אבה כפי אל כפי והנחתי חמתי אני יי דברתי: יחזקאל כא כב

4. וכלה אפי והנחתי חמתי בם והנחמתי וידעו כי אני יי דברתי בקנאתי בכלותי חמתי בם:

יחזקאל ה יג

5. ואתה תבנא אלילים את כל הדברים האלה ואמרתך אלילים יי מפרוס ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישבי הארץ: ישעיהו כו ל

6. כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי:

ישעיהו סו א

7. קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ:

תהלים צז יט

8. לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה ויוציא רוח מאוצרותיו: ירמיהו י יג

9. מה תחשבון אל יי בלה הוא עשה לא תקום פעמים צרה: נחום א ט

10. מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך: הושע ו ד

11. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף ומהנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו:

קהלת ג יד

12. כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה סביב הוא מראה דמות כבוד יי ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

יחזקאל א כח

13. מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוציא רוח מאוצרותיו:

תהלים קלה ז

14. אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם:

ישעיהו נ ג

רבינו חננאל (המשך)

עשן באפו ואש מפיו תאכל, יש לומר שיש אף ופה, אלא בתורת מדמין, כך כל דברי חכמים בתורת דימוי, אבל הכל מודים שאין למפיו לא כביה ולא שחוץ ולא דמעה ולא אנחה כגוף, אלא דברי החכמים בתורת דימוי כדברי הנביאים. על הרעמים. מאי רעמים אמר שמואל ענני דאזלי בגולגלא, כדכתיב קול רעמך בגולגל. רבנן אמרי רעמים ענני דשפכי מיטרא להדדי, שנאמר לקול המון מים בשמים. רב אחא בר יעקב אמר מיטרא בעננו מאמיי מסי כולי, פירוש ממסא [מסין] המוס ימוס כלומר

מבוא

אין הבור מתמלא מחוליותיו. דעקיר מולמ"ל מבור כרי וחתר ומצלכו לחוכו מן מתמלא כך (ע"ל ג: מנחה"ז פז). אין קיטיגור נעשה סניגור. קטינה, סופה מלך יוסי בחניה (ע"ב). בעגן בקר. שלין בו ממש (תענית ח:).

מוסף תוספות

א. אבל תרוייהו לא. תוס' ב"ק פ"ט. ב. כלומר הוא מהולל ברב ההדהוה והוא אל ההדהוה. תוס' ר"י שילפלוק.

רבינו חננאל

נטל הקב"ה שני כוכבים מכימה ונפרדו שניהם ובא מבול לעולם, ובשניהם נטל שני כוכבים מעש וסתם בהן פירצת של כימה ועמד המבול, הינו דכתיב ועיש על בניה תנחם. כלומר, הכוכבים שניטלו ממנה. ועל הזועות ... . [מאי זועות אמר א"ר קטינא גוהא, רב קטינא הוי קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי טמיא גנח. פי' אובא טמיא, בי כעת שרואה הקב"ה צערן ישראל שאינעברין אותן האומות ביותר מחשב להביא מבול (זכור ברית) ומוריד שתי דמעות הים ושלום דמעה (מערן) [ממש] אחת מהן [מעין] מיפות בעין דמעות, ומ[ה]נחם הקב"ה שלא לאבד עולמו, ומתגללות ויורדות לים הגדול ונקוין הולך מסוף העולם ועד סופו, וזה הוא גיהא. זו כולו להראות לישראל שהקדוש ברוך הוא לא עזבם עתיד להחזירן, כל זה לחזק את לבם שלא יתיאשו מן הגאולה, אילא יסבלו על הצרות עד שישלים הזמן שגזר הקב"ה להיותם בגלות, כמו שגזר בראשונה ועברום וענו אותם ארבע מ"ו, זמן אותו הגלות היה ידוע וזה אינו ידוע, אילא מכל מקום יש זמן קצוב לגלות, ומראה הקב"ה בעולמו כמו אותות להודיע כי יש לפני הקב"ה כמין קושי מפני ישראל שהם בשעבוד הגולן ומטולטלין, וכך רחמיו עליהם לא נשטם וכך עתיד להחזירן (מ)[כ]נחלה, והם כשראו כך אומרים הנה הקב"ה [בדיר] רחמיו עלינו וכחרנינו לפניו ומתחזקים ביראתו ומחזיקים בתורתו וחוזקיו ומשפטיו, והשיב רב קטינא אובא טמיא, כמו שהיה שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו, לפי אינם כפין דמעות אילא כמו פפיקות כפין גוזר (גוזר) הקב"ה למלאך ומוסיף כפים, כדכתיב וגם אני אכה כפי אל כפי ויוצא ויעודע מביניהן וזו היא נוהא, והאי דאמר רב קטינא דברי אובא טמיא שקר הם, כדי שלא לקרים דבריו ויטעו בהן כל אדם ומתים כבני אדם. שלשה נאמרו שלשון אחד ונאמרו בלשון רבים, אילא נוהר הקב"ה על המלאך העומד תחת כסא הכבוד ורגליו רגיא. ורבנן אמרי אומר למלאך ובוטעו ברקיע שנאמר הידד כדורכים ענה. וזה הדבר ידוע הוא שהקב"ה אומר למלאך כדכתיב רגלי מלאך יי ויך במחנה אשור. ואילמלא קרא כתוב שיש בעבד[ה] [זה]ך] שר, לא היינו אומרין אותו, אלא יש שאומצנו מקרא שכתוב יובחו לשדים לא אלוה, פירשנו אובא טמיא, שד. ואין זה קשה כדכתוב בדברי הבוחינו כי השדים מסתירין, שהן אמרו במסכת תגיגה פרק אין דורשין בעריות, ששה דברין נאמרו בשדים, שלשה כבני אדם ושלשה כמלאכין, אהלין ושותין כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם. שלשה כמלאכין הולכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכים, ויש להם כנפים, ושומעין מה שעתידי להיות כמלאכים. וכל הכתי המלמוד כולם מה אחד הכקרים בדברי חכמי התלמוד מפרשים הדברים הללו בתורת משלים[ב], ומכל שהכתוב עורה למה תישן יי׳, וכי אפשר לומר שיש עין, כדכתיב עלה

א) נעיל ג: מנחה"ז פז"ע, [מנחה יג: י"ט ס. קדושין ב:ג, ב) פ' תולין קלא, ג) תענית ג: ו) [נתן] עמוד ב ס:] מעילה כח:), ד) [ל"ל נתן מלא גוף ו"ו, הגר"א בתוה"ש פ' רמח ס"ק לג], ה) משלי כה ה, ו) [שבת פו: ז) נ"ב ב"מ עח:], ח) [ישעיה סו: ט) [ישעיה סו: י) [ל"ל נתן מלא גוף], יא) שיר השי"ר.

לעזי רש"י

גלציי"ש [בלצנ"ש].

תחיכות קרח. פוסטרוביי"ל [טורבי"ל]. פוסח.

אישלוויי"א [אישלוויי"א]. ברק.

מוסף רש"י

אין הבור מתמלא מחוליותיו. דעקיר מולמ"ל מבור כרי וחתר ומצלכו לחוכו מן מתמלא כך (ע"ל ג: מנחה"ז פז). אין קיטיגור נעשה סניגור. קטינה, סופה מלך יוסי בחניה (ע"ב). בעגן בקר. שלין בו ממש (תענית ח:).

מוסף תוספות

א. אבל תרוייהו לא. תוס' ב"ק פ"ט. ב. כלומר הוא מהולל ברב ההדהוה והוא אל ההדהוה. תוס' ר"י שילפלוק.

רבינו חננאל

נטל הקב"ה שני כוכבים מכימה ונפרדו שניהם ובא מבול לעולם, ובשניהם נטל שני כוכבים מעש וסתם בהן פירצת של כימה ועמד המבול, הינו דכתיב ועיש על בניה תנחם. כלומר, הכוכבים שניטלו ממנה. ועל הזועות ... . [מאי זועות אמר א"ר קטינא גוהא, רב קטינא הוי קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי טמיא גנח. פי' אובא טמיא, בי כעת שרואה הקב"ה צערן ישראל שאינעברין אותן האומות ביותר מחשב להביא מבול (זכור ברית) ומוריד שתי דמעות הים ושלום דמעה (מערן) [ממש] אחת מהן [מעין] מיפות בעין דמעות, ומ[ה]נחם הקב"ה שלא לאבד עולמו, ומתגללות ויורדות לים הגדול ונקוין הולך מסוף העולם ועד סופו, וזה הוא גיהא. זו כולו להראות לישראל שהקדוש ברוך הוא לא עזבם עתיד להחזירן, כל זה לחזק את לבם שלא יתיאשו מן הגאולה, אילא יסבלו על הצרות עד שישלים הזמן שגזר הקב"ה להיותם בגלות, כמו שגזר בראשונה ועברום וענו אותם ארבע מ"ו, זמן אותו הגלות היה ידוע וזה אינו ידוע, אילא מכל מקום יש זמן קצוב לגלות, ומראה הקב"ה בעולמו כמו אותות להודיע כי יש לפני הקב"ה כמין קושי מפני ישראל שהם בשעבוד הגולן ומטולטלין, וכך רחמיו עליהם לא נשטם וכך עתיד להחזירן (מ)[כ]נחלה, והם כשראו כך אומרים הנה הקב"ה [בדיר] רחמיו עלינו וכחרנינו לפניו ומתחזקים ביראתו ומחזיקים בתורתו וחוזקיו ומשפטיו, והשיב רב קטינא אובא טמיא, כמו שהיה שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו, לפי אינם כפין דמעות אילא כמו פפיקות כפין גוזר (גוזר) הקב"ה למלאך ומוסיף כפים, כדכתיב וגם אני אכה כפי אל כפי ויוצא ויעודע מביניהן וזו היא נוהא, והאי דאמר רב קטינא דברי אובא טמיא שקר הם, כדי שלא לקרים דבריו ויטעו בהן כל אדם ומתים כבני אדם. שלשה נאמרו שלשון אחד ונאמרו בלשון רבים, אילא נוהר הקב"ה על המלאך העומד תחת כסא הכבוד ורגליו רגיא. ורבנן אמרי אומר למלאך ובוטעו ברקיע שנאמר הידד כדורכים ענה. וזה הדבר ידוע הוא שהקב"ה אומר למלאך כדכתיב רגלי מלאך יי׳ ויך במחנה אשור. ואילמלא קרא כתוב שיש בעבד[ה] [זה]ך] שר, לא היינו אומרין אותו, אלא יש שאומצנו מקרא שכתוב יובחו לשדים לא אלוה, פירשנו אובא טמיא, שד. ואין זה קשה כדכתוב בדברי הבוחינו כי השדים מסתירין, שהן אמרו במסכת תגיגה פרק אין דורשין בעריות, ששה דברין נאמרו בשדים, שלשה כבני אדם ושלשה כמלאכין, אהלין ושותין כבני אדם ופרים ור

הטוב והמטיב. לכל לשיטו נתס ולשיטו נבר אין מברכין טטוב והמטיב דלווקא אין לתיש בית מדתי לסעיל ומשמע מבריכין טטוב והמטיב לכל נבר ונתס לגן[א] ופרכינ"ס בעדיב פסחים (לף קף. ושם) דלווקא כשהתחיון משומה מברכיס טטוב והמטיב לכל בריותיו כו לג ב) לך בירושלמידלינלך מברכין ל"ר לתכ כר רב הונא לגרין לנכך על יין תדש ויש שיטו יין ת"ל לנכך שיטו מקום לגין לנכך היסח הדעת בשיטו מקום ממעע דוקא כשהתחיון יש לעליף טפי[ב] וט"ת פי' דתפי' אין התחיון מעיג[ג] רק שלא יסתכר לגריעותא יותר מקוי[ד] (ה) ומשיים בה כדי על כל תדית ותדית שיהי פותח היא מברך טטוב והמטיב ומשמע ללא קפיל אס התחיון מעיג מאוס לגו לתו[ה] תע"ג דיקן לילכך בסוף מ"מ יעיף לדכי פלוג עליה ולפרכינ"ס יעמידנה להן דרכי במסופק אס התחיון טוב ומספק היס מברך על כל תלי שמא מסופק היס[ו] לו ר"ת מפרש דעובדא לדכי בא לתלק לדכי' ו"מ דהכוח לגין ואמר רבא אע"ג דתריסי בני מחוזא משום דשתו מיא דזגלת אע"ג דגיחוי עיניהו משום דסיירו בימא ואתי דיירי עיניהו משום דסיירו בבית אפל: על הגשמים כו': ועל הגשמים טטוב והמטיב מברך[ז] והא"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא [ח]מאימתי מברכין על הגשמים משיצא תתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה [ט]מודים אנתנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ורבי יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתחוה [י] בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות ואהל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דשמע משמע הא דחוא מחזי דשמע משמע היינו בשורות טובות ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא [יא]הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והא [יב](תנן) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה [יג] שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב לא קשיא [יד]הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה

שותפות והתניא [טו]קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא אמרו ליה [יז]ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה לה כזכר ת"ש [יח]מת אביו ואוהו יורשו בתחלה ובסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אחי דקא יהבי בהדיה ת"ש [יט]שינוי יין א"צ לברך [כ]שינוי מקום צריך לברך וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן [כא]אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי [כב]דאיכא בני חבורה דשתו [כג]בבת אחת חדש וקנה כלים חדשים וכו': א"ר הונא לא שנו אלא שאין לו כויצא בהן אבל יש לו כויצא בהן א"צ לברך ור' יוחנן אמר [כד]אפילו יש לו כויצא בהן צריך לברך מכלל

קשיא לך נגס בית מדש אומר שהחיינו לג קשיא הטוס דנגס בית מדש אתין לו שופתות גס ועליה מברך שהחיינו אבל נגמיס בלאתי ליה מרעא טובא שים לו שופתות גס היס שהרי לו מיש לו קרקע שופף עמו בטובה זו: **והפנית.** בניתותא: **קלו על זכר.** [ה] כלומר כללו על זכר: **ונכסוף הוא לומר טטוב והמטיב.** על בשורת הרוטה שנפלטה לו יהוסה מלביו שכן בשבוטו אס תביו ווירשו כלומר היית נכסוף: **שינוי יין.** שהם יין בשעורה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אף לגיך לברך בורא פרי הגפן: **שינוי מקום.** יש מכאן ולהן לגיית אחר והביאו לו יין: **ר"י אמר אפילו יש לו כויצא בהן.** מיבושה הוא לו בנוסחאות, אבל אנו נסתוכח מן הנוסחא שבאה מבבל וכן פירושה, אמר רב הונא לא שאנו שצריך לברך אילא שאין לו כויצא בהן, אבל יש לו אין צריך לברך, ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך.

תנו רבנן [א]הרואה חמה בתקופתה לבנה [א] בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות בסדרן אומר ברוך עושה בראשית [ב]ואימת הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע: ר' יהודה אומר הרואה הים וכו': לפרקים עד כמה אמר רבי בר אבא א"ר יצחק [ג]עד שלשים יום ואמר רמי בר אבא א"ר יצחק הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית [ד]והאידנא דשניוה פרסאי מבי שבור ולעיל רב יוסף אמר מאיהי דקירא ולעיל ואמר רמי בר אבא הרואה דגלת אגשרא דשכיסתנאה אומר ברוך עושה בראשית מאי [ה]חדקל א"ר אש שמיעמי חדין וקלין מאי [ו]פרת שמיעמי פרין ורבין ואמר רבא האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת האי דגיחוי עיניהו משום דסיירו בימא ואהי דייריי עיניהו משום דסיירו בבית אפל: על הגשמים כו': ועל הגשמים טטוב והמטיב מברך [ז]והא"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא [ח]מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה [ט]מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ורבי יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתחוה [י] בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות ואהל ההודאות ואלא קשיא ל"ק הא דשמע משמע הא דחוא מחזי דשמע משמע היינו בשורות טובות ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא [יא]הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והא [יב](תנן) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה [יג] שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב לא קשיא [יד]הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה

שותפות והתניא [טו]קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא אמרו ליה [יז]ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה לה כזכר ת"ש [יח]מת אביו ואוהו יורשו בתחלה ובסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אחי דקא יהבי בהדיה ת"ש [יט]שינוי יין א"צ לברך [כ]שינוי מקום צריך לברך וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן [כא]אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב התם נמי [כב]דאיכא בני חבורה דשתו [כג]בבת אחת חדש וקנה כלים חדשים וכו': א"ר הונא לא שנו אלא שאין לו כויצא בהן אבל יש לו כויצא בהן א"צ לברך ור' יוחנן אמר [כד]אפילו יש לו כויצא בהן צריך לברך מכלל

קשיא לך נגס בית מדש אומר שהחיינו לג קשיא הטוס דנגס בית מדש אתין לו שופתות גס ועליה מברך שהחיינו אבל נגמיס בלאתי ליה מרעא טובא שים לו שופתות גס היס שהרי לו מיש לו קרקע שופף עמו בטובה זו: **והפנית.** בניתותא: **קלו על זכר.** [ה] כלומר כללו על זכר: **ונכסוף הוא לומר טטוב והמטיב.** על בשורת הרוטה שנפלטה לו יהוסה מלביו שכן בשבוטו אס תביו ווירשו כלומר היית נכסוף: **שינוי יין.** שהם יין בשעורה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אף לגיך לברך בורא פרי הגפן: **שינוי מקום.** יש מכאן ולהן לגיית אחר והביאו לו יין: **ר"י אמר אפילו יש לו כויצא בהן.** מיבושה הוא לו בנוסחאות, אבל אנו נסתוכח מן הנוסחא שבאה מבבל וכן פירושה, אמר רב הונא לא שאנו שצריך לברך אילא שאין לו כויצא בהן, אבל יש לו אין צריך לברך, ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך.

מקופפה. מקום שהיא מוזכת אס לתתלת היקפה היא שעת תליית המזוזות ומלו התמילה לתקף ולשמש: **אימת הוי.** לתתה בתקופתה קלי: **כל ל"ח שנים.** של תקופת ניסן [ס] שבתקף כ"ח בשתחר מתזור גדול של תמה להיות תקופה בתלת בשעת תליית המזוזות בשבתאי בתלת שעה תתלת ליל ד': **בלוחרפא דתלת נגהי ד'.** שהעריב שמשו של יום ד' בשבת ויתחיל ליל ד': **נגהי.** לשון כלתמר בפסחים בשמעתא דתניא שעה אתת קודס לנץ החמה ושעה אתת אתר לנץ החמה ותוזרות ומוזכות תלילה שלש ע"ס תנכ"ל תמלת בתקף תדרן של עולם קימני שעות תתלת תלילות כלנ"ס תל"ס. תולפי שעה אתת כוכב. תתלת ליל ב' לתק. תתלת ליל ג' נוגה. תתלת ליל ד' כוכבי שבתאי. תתלת ליל ה' תמה. תתלת ליל שבת מתלים. ותדל תתלת קיימים בעלות השתר תל"ס כלנ"ס. ותקופה מוזכת מוזכרת ז' שעות ותמלה לזומר מתלתת תתל תיום והשעה שבלוה תם תברתה ז' שעות ותמלה תרי תלשים תתלת גדול ותקיעתן דב"ן תנכ"ו תנכ"ו סרי שתיה בתה בתתלת ליל ד' תלש מכ"ח תיום כלנ"ס תיום בתקופת ניסן ות' מזוזיס קטנים שהוא מזוזי גדול ותקיעתן בתה בתתלת תלילה ובתקופת ניסן ותל בתה בתתלת תלילה ובתקופת תשרי שהוא מזוזי גדול ב': **שהוא מתלת ליל ד':** תלשה תתלת ליל ד' תיום כלנ"ס תיום ותל בתה בתתלת תלילה ובתקופת תשרי שהוא מזוזי גדול ותקיעתן בתה בתתלת תלילה ובתקופת ניסן ות' מזוזיס קטנים שהוא מזוזי גדול ותקיעתן בתה בתתלת תלילה ובתקופת תשרי שהוא מזוזי גדול ב': **שהוא מתלת ליל ד':** תלשה תתלת ליל ד' תיום כלנ"ס תיום ותל בתה בתתלת תלילה ובתקופת ניסן ות' מזוזיס קטנים שהוא מזוזי גדול ותקיעתן בתה בתתלת תלילה ובתקופת תשרי שהוא מזוזי גדול ב':

תורה אור השלם

1. ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת.
בראשית ב יד

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה הטוב וכו' יותר מלפי דתכני מסיים כה ר':

גליון הש"ס

גמ' ואימת הוי אמר אביי. בעניון ערך תור סור לף היה לו לגרוסה ותוסס סור לתר לתני. ועי"ש דכתב כ' פירושים על תתה בתקופתו':

הגהות הגר"א

[א] גמ' לגנס בגבורתה וכוכביס מתלוליתם ומזלות בסדרן. ר"ל בני תרי"ס ורפ"ס בעטרתה בתתמרותם בתעתה: [ב] שם עד שעתתה. ר"ל וכיוומנו תת שתך תלמנו. ניירפת ר"ל ורפ"ס: [ג] שם בלו' תתל לתרים תומר תיום הטוב והמטיב): תת"ת: [ד] תר"י ד"ה בנה בית תדש עד ל"ה ר"ש. ממתך: [ה] שם בל' תלמוד. ת"ת: [ו] שם תלרו של דבר. לתומר כללו שתתה ולל תתרים הטוב והמטיב. תת"ת:

לעיי רש"י

רי"ש. אתם.

מוסף תוספות

א. [ד]פת סורב ואינו משמח. תוס' ד"ה ש. ב. דיין תדש וישן ישיר לברך לפי שהישן טוב מן התדש, אבל שיעור יין שתם אין צריך לברך כיון שאין דרוש שתשני משובח. תוס' ד"ה שיעי. ג. דאפילו השני גרוע מברך, דעל ריבוי יינות הוא מברך שם. ד. שלא יהיה האתרון רע יותר מראשי שאין יכולין לשתותו אלא מדוחק. שם. ה. ומסתמא לא היה בבל פעם יותר טוב מאותו שלפניו. תוס' ד"ה ש. ו. דמסתמא אם אינו יודע אם הוא יותר טוב או גרוע יש לו לברך, אבל אם הוא יודע שהשני גרוע לא. שם. ז. אם שתה יין תדש תללה ואח"כ ישן צריך לברך בסה"ג על היישן ולא מיסבר בבורא פרי הגפן שהרי על התדש. תוספות ד"ה תאידנא. ח. דמסתמא כמין אתר יודע אני שהיה יין תדש תללה ואח"כ תלכה כר' יותנן וכ"ש לכבי רב הונא תלמידו. תוס' ד"ה ש. ט. דאפי' לבני רב תלכה כר' יותנן וכ"ש לבני רב הונא תלמידו. ר' שאין תלוק בגמרות בין קונה לבין שנתן לו במתנה. ולא בין הכא להכא ראית לי' שותפא לדלית ליה שותפא. רשב"ץ.

רב נסים גאון

על הגשמי' רעל בשורי' טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב. גרסי' בגמ' דבני מערבא מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכיה בשם ר' לוי על שם מים רבים על נפש עיפה שמעתה טובה וגו' ויעקרה בבראשית דר' אושעיא והכין אמר התם מה שמועה ב' הטוב והמטיב:

כטרפא דטריף התבאר בדף הקודם.

'עיש' הולכת אחרי כימה, כאומרת לה תחזירי לה את הכוכבים שנטלת ממני

הגמרא ביארה שעיש הוא בסוף מזל טלה, כזנב טלה, או בתחילת מזל שור, והנה כימה הוא במזל טלה, נמצא שעיש הולך אחרי כימה, **והאי דאזלא בתרה** והטעם שעיש הולכת אחר כימה, **דאמרה לה הב לי בני** [שעיש אומרת לכימה תני לי שני בני, שני כוכבים שלי, כדלהלן:]

לאחר המבול, ניטלו כוכבים מעיש, כדי להשלים את הכוכבים שנחסרו מכימה במבול

שבשעה שהקדוש ברוך הוא בקש להביא מבול לעולם, נטל שני כוכבים מכימה [שהם כוכבי הקור] **והביא מבול לעולם,**

וכשבקש לסתמה [את החסרון שנהיה בכוכבי כימה, ובכך לעצור את המבול], **נטל שני כוכבים מעיש וסתמה.**

ביאור א': מדוע לא הוחזרו לכימה את הכוכבים של עצמה

מבררת הגמרא: **וליהדר לה** - מדוע הקב"ה לא החזיר לכימה את אותם כוכבים עצמם שנטל הימנה.

ביאור א': דבר שנחסר אי אפשר להשלימו לגמרי כשמחזירים אליו את מה שלקחו ממנו

עונה הגמרא: **אין הבור מתמלא מחוליתו,**

ביאור ב': הכוכבים שניטלו היו קטיגור, להוריד מבול, ואי אפשר להופכם לסניגור, לעצור בהם את המבול

אי נמי, אין קטיגור נעשה סניגור.

ביאור ב': מדוע לא ברא הקב"ה כוכבים חדשים ל'כימה'

מבררת הגמרא: **וליברי לה תרי ככבי אחריני?**

מבארת הגמרא: **'אין כל חדש תחת השמש',** אין הקב"ה מוסיף על מה שברא בתחילה.

הקב"ה עתיד להחזיר ל'עיש' את הכוכבים שלקח ממנה

אמר רב נחמן: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לה, שנאמר 'ועיש על בניה תנחם', הרי שעיש תהיה לעתיד יחד עם כל בניה, שהם כל הכוכבים שעמה ללא חסרון כלל.

◆◆◆

שנינו במשנה: **ועל הזועות** אומר: 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'.

מבררת הגמרא: **מאי זועות?**

אמר רבי קטינא: גוהא [רעידת אדמה].

ביאור א': רעידת אדמה מדמעותיו של הקב"ה

רב קטינא הוה קאזיל באורחא [היה הולך בדרך], **כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא** [כאשר בא לפתח של בעל אוב שעושה כשוף בעצמות המת], **גנח גוהא** [נזדעזעה הארץ מאד מאד, וגעשה ורעשה],

אמר רב קטינא לעצמו: **מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו** [האם האוב יודע מה היא רעידה זו].

[ביאור הקול מהאוב:] **רמא ליה קלא** [הרים האוב את קולו]: **קטינא, קטינא, אמאי לא ידענא** [למה אני לא יודע], **בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם, מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו גוהא** [וזהו הסיבה לרעידת האדמה].

[רב קטינא, דברי האוב כזב:] **אמר רבי קטינא: אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין** [אוב זה, הוא כזב, ודבריו כזבים], **אי הכי** [אם כך הוא שזה טעם הרעידה], **'גוהא גוהא' מיבעי ליה,** היה הוא צריך להזדעזע שתי פעמים כנגד שתי דמעות.

[גמרא דברי האוב אינם כזב:] הגמרא דוחה את הדברים, ואומרת: **ולא היא** [אין זו דחיה], **'גוהא גוהא' עביד** [האדמה מזדעזעת בגלל דמעותיו של הקדוש ברוך הוא, ואכן היא מזדעזעת שתי פעמים], **והאי דלא אודי ליה** [והטעם שרב קטינא לא הודה לאוב שדבריו נכונים], **כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה** [כדי שלא יטעו כולם אחריו].

ביאור ב': רעידת אדמה מספיקת כפיו של הקב"ה

[ביאור רב קטינא:] **ורב קטינא דידיה אמר** [ורב קטינא עצמו אמר, מקור אחר לרעידת האדמה]: שהוא ממה ש**הקדוש ברוך הוא סופק כפיו, שנאמר 'וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי',** ומאותו קול מזדעזעת הארץ.

ביאור ג': רעידת אדמה מאנחותיו של הקב"ה

[ביאור רבי נתן:] **רבי נתן אומר: אנחה מתאנח, שנאמר 'והניחתי חמתי בם והנחמתי',** כביכול כאדם שיש לו חימה ומתאנח ומתנחם בדעתו על הרעה שעשה, ומאותה אנחה הקרקע רועדת.

ביאור ד': רעידת אדמה מבעיטה של הקב"ה

ורבנן אמרי: בועט ברקיע, שנאמר 'הידד כדרכים [שדורך ובועט ברקיע] **יענה אל כל ישבי הארץ'.**

ביאור ה': רעידת אדמה מדחיקת רגליו תחת כסא הכבוד

רב אחא בר יעקב אמר: דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד, שנאמר 'כה אמר ה' השמים

כסאי והארץ הדום רגלי, כגון שדחק תחת כסא הכבוד, ומגיע בעוטו עד לארץ, שהיא הדום רגליו.

◆◆◆

שנינו במשנה: **ועל הרעמים** אומר 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'.

מבררת הגמרא: **מאי רעמים?**

ביאור א', רעמים מעננים המתחככים זה בזה

אמר שמואל: ענני בגלגלא [עננים המתופפים ומתחככים זה בזה, ונשמע קול חיכוכם], **שנאמר 'קול רעמך בגלגל, האירו ברקים תבל, רגזה ותרעש הארץ'.**

ביאור ב', עננים השופכים מים זה לזה

ורבנן אמרי: ענני דשפכי מיא להדדי [עננים השופכים מים זה לזה], **שנאמר 'לקול תתו המון מים בשמים'.**

ביאור ג', ברק אש

רב אחא בר יעקב אמר: ברקא תקיפא [ברקים של אש], **דבריק בעננא** [שמבריקים בענן], **ומתבר גזיזי דברזא** [והם שוברים חתיכות של ברד, וקולות אלו הם הרעמים].

ביאור ד', רוח המנשבת על עננים חלוליים

רב אשי אמר: ענני חלחולי מחלחלי [יש בעננים חללים], **ואתי זיקא ומנשב אפומייהו** [ובאה הרוח ונושבת על פיהם], **ודמי כזיקא על פום דני** [והרי זה דומה לרוח שבפה חבית שהוא משמיע קול].

הביאור המסתבר

ומסתברא כרבי אחא בר יעקב, דבריק ברקא [שהרי בתחילה יש ברקים של אש], **ומנהמי ענני** [ואחר כך הומות העננים בקול רעש הרעם], **ואתי מטרא** [ואחר כך בא מטר].

◆◆◆

שנינו במשנה **ועל הרוחות** אומר: 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'.

מבררת הגמרא: **מאי רוחות?**

מבארת הגמרא: **אמר אביי: זעפא** [רוח סערה].

אין רוחות סערה בלילה

ואמר אביי: גמירי דזעפא בליליא לא הוי [קיבלנו שאין רוחות סערה בלילה].

שואלת הגמרא: **והא קא חזינן דהוי** [והרי אנו רואים שיש רוחות סערה בלילה]?

עונה הגמרא: **ההוא דאתחולי ביממא** [רוחות אלו מתחילות ביום].

רוחות סערה אין מתקיימות שעתיים

ואמר אביי: גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי [קיבלנו שרוחות סערה לא עומדות ומחזיקות שתי שעות], **לקיים מה שנאמר 'לא תקום פעמים צרה'.**

שואלת הגמרא: **והא קא חזינן דקאי** [והרי אנחנו רואים שהם מחזיקות שעתיים]?

עונה הגמרא: **דמפסיק ביני ביני** [יש הפסק ביניהם, ואין רוחות סערה שעתיים ברציפות].

◆◆◆

שנינו במשנה **ועל הברקים אומר: 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'.**

מבררת הגמרא: **מאי ברקים?**

מבארת הגמרא: **אמר רבא: ברקא** [ברק, אור מבריק].

סוגי ברקים וענינים שאינם של ברכה

ואמר רבא: ברקא יחידאה [ברק שלא הבריק אלא פעם אחד] **וברקא חיורא** [וברק לבן], **וברקא ירוקתא** [וברק ירוק], **וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין** [וענינים שעולים בקרן מערבית, ובאים] **מקרן דרומית, ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה** [ושני ענינים שעולים אחד אל מול פני השני, והם פוגעים זה בזה], **כולהו קשיין** - [כולם קשים, שאינם של ברכה].

מבררת הגמרא: **למאי נפקא מינה?**

מבארת הגמרא: **למבעי רחמי** [לבקש רחמים].

[אם דברים אלו היו בבוקר, אין בזה סימן קשה:] **והני מילי בלילא** [ודברים אלו נאמרו כשהיו בלילה], **אבל בצפרא לית בהו משא** [אבל אם הם בבוקר אין בהם ממשות].

ענני בוקר, אין בהם ממשות

אמר רבי שמואל בר יצחק: הני ענני דצפרא [ענני בוקר] **לית בהו משא** [אין בהם ממשות], **דכתיב 'וחסדכם כענן בקר' וגו',** שאין בו ממש, [וכך אומר הנביא, 'חסדכם כענן בוקר', כשם שענן בוקר אין בו כלום, כך צדקתכם וטובתכם אינה כלום].

שאלה מדברי האנשים שגשם היורד בבוקר [מענן בוקר] הוא טוב ומועיל

אמר ליה רב פפא לאביי: הא אמרי אינשי, כד מפתח בבי מיטרא [אם כשתפתח דלתיך בבקר, ירד לך מטר], **בר חמרא** [הרי זה אומר ל'חמר' ההולך ממקום למקום להביא תבואה:] **מוך שקיך וגני** [כפול שקך תחתיך ותישן עליו, כלומר 'לך לישון' ואל תלך אנה ואנה להביא תבואה, לפי שיהיו החטים בזול בשביל הגשם, הרי שעננ בוקר יש בהם ממש].

תשובה: התועלת היא כשיש הרבה עננים ויורד גשם רב, אבל ענן קלוש בבוקר אין בו ממשות

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שהגשם של הבוקר הוא טוב ומועיל, מדובר **דקטר בעיבא** [שנתקשרו השמים בעב עבה], אז הוא טוב, כי ירד גשם רב. **הא** - מה שנאמר שענן בוקר אין בו ממשות, מדובר **דקטר בעננ** [שהוא ענן קלוש].

רעמים לפשט עקמומית שבלב

אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי: לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, שנאמר 'והאלהים עשה שיראו מלפניו'.

◆◆◆

הרואה את הקשת צריך ליפול על פניו

ואמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הקשת בענן, צריך שיפול על פניו, לפי שהוא מראה כבוד ה'. **שנאמר 'כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו', וארא, ואפול על פני'.**

בני מערבא: אין נופלים על פניהם אבל מברכים על ראיית קשת

לייטי [קללו] **עלה** [על כך] **במערבא** [בארץ ישראל], **משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא** [משום שזה נראה כמשתחווה לקשת], **אבל ברוכי ודאי מברך** [אבל לברך, ודאי מברכים].

מאי מברך אם רואה קשת?

[דעה א':] **'ברוך זוכר הברית'.**

[דעה ב':] **במתניתא תנא, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: 'נאמן בבריתו וקיים במאמרו'.**

[הכרעת רב פפא:] **אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו, ב'רוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו'.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **על ההרים ועל הגבעות** וכו' אומר ברוך עושה בראשית.

שאלה: מדוע על ברקים וכיוצא לא אומרים 'ברוך עושה בראשית'

שואלת הגמרא: **אטו כל הני דאמרן עד השתא, לאו מעשה בראשית נינהו** [וכי כל מה שאמרו עד עכשיו אינם מעשה בראשית]? **והכתיב 'ברקים למטר עשה',** הרי שגם הברקים הם מעשה בראשית ומדוע מבואר במשנה שמברכים עליהם ברכת שכוחו וגבורתו ואין מברכים עליהם עושה מעשה בראשית.

תשובת אביי: על ההרים וכדומה ועל הברקים וכדומה מברכים גם 'מעשה בראשית' וגם 'שכחו מלא עולם'

אמר אביי: כרוך ותני [את כל המוזכרים במשנה יש לכרוך בפיסקא אחת שעל כולם מברכים גם 'עושה בראשית' וגם 'ברוך שכחו מלא עולם'].

תשובת רבא: על הברקים וכדומה מברך גם מעשה בראשית וגם שכחו מלא עולם. על ההרים מברך רק מעשה בראשית

רבא אמר: התם מברך תרתי, 'ברוך שכחו מלא עולם', ו'עושה מעשה בראשית'. הכא 'עושה

מעשה בראשית' איכא. 'שכחו מלא עולם' ליכא, שעל ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד, אלא כל אחד ואחד במקומו.

♦♦♦

הברכה על ראיית רקיע בטהרתה

אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה רקיע בטהרתה אומר, 'ברוך עושה בראשית', שכך היתה ברייתו, ואחר כך כסוהו עננים.

אימתי?

אמר אביי: כי אתא מטרא כולי ליליא [כשירד גשם כל הלילה], **ובצפרא אתא אסתנא** [ובבוקר באה רוח צפונית] **ומגליא להו לשמיא** [ומגלה את השמים מעננים].

[דעת רפרם בר פפא בשם רב חסדא: אין בזמן הזה רקיע בטהרתה:]

ופליגי דרפרם בר פפא אמר רב חסדא, דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, שנאמר 'אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם'.

♦♦♦

הרואה את החמה, את הלבנה, את הכוכבים, או את המזלות במקום שהיו בבריאת העולם ביחס למזלות

[עמוד ב] **תנו רבנן, הרואה חמה בתקופתה** כאשר אדם רואה את השמש במיקום שהיתה בבריאת העולם כלפי המזלות, שהכוכבים נראים יחדיו בצורות שונות, ישנה צורה של טלה, וישנה צורה של מאזניים וכדומה, [בכל צורה שהכוכבים עומדים שולט מזל אחר]. כוכבים אלו נקראים 'גלגל המזלות', גלגל המזלות מסתובב, והמזל העולה ראשון בחודש הוא המזל השולט באותו חודש. מלבד סיבוב המזלות, גם השמש וכל צבא השמים מסתובבים, וכאשר רואה את השמש שהיא ממוקמת באותו מיקום שהיתה בבריאת העולם כלפי המזלות.

או שרואה **לבנה בגבורתה, וכוכבים במסילותם, ומזלות כסדרן,** שרואה את הלבנה הכוכבים או את המזלות כשהם נמצאים במיקום המדוייק שהיו בתחילתם כשמזל טלה הוא המתחיל לעלות עם אור הבוקר, במיקום המדוייק שהיה בתחילה, **אומר: 'ברוך עושה בראשית'.**

הזמן שהחמה חוזרת לתקופתה

ואימת הוי [מתי השמש חוזרת למקום שהיא היתה בבריאת העולם], שאת השמש והירח 'תלה' הקב"ה בתחילת ליל רביעי שבו משמש מזל שבתאי, (שהרי יש שבע מזלות. כל יום מזל אחר, ולעולם בתחילת ליל רביעי, הוא מזל שבתאי). נמצא שבתחילת היקף השמש (הקרוי גם 'תקופת ניסן'), היתה השמש במזל שבתאי. מתי השמש מתחילה היקף חדש בתחילת ליל רביעי?

אמר אביי: כל עשרים ושמונה שנין, והדר מחזור, ונפלה תקופת ניסן בשבתאי, באורתא דתלת נגהי ארבע [בלילה של יום שלישי, אור לרביעי, בתחילת הלילה].

ש'תליית השמש' ו'תקופת השמש' הראשונה, היתה בתחילת ליל רביעי, כאמור.

לאחר היקף שלם שהוא 365 יום ושש שעות, מתחיל היקף שני [הקרוי גם 'תקופת ניסן'] שש שעות לאחר תחילת ליל חמישי, [שהרי 364 יום הם 52 שבועות, וכדי להגיע ל365 יום ושש שעות, צריך להוסיף עוד יום ורבע [נמצא שהיות וההיקף בשנה הראשונה היה בליל רביעי. ההיקף בשנה השניה, מתחיל יום ורבע אחר כך, 6 שעות לאחר תחילת ליל חמישי].

לאחר 4 שנים מהשנה הראשונה [1461 יום] התקופה התחילה בתחילת ליל שני [1456 הם 208 שבועות, וכדי להגיע ל-1461 צריך להוסיף 5 ימים, נמצא שהיות והתקופה הראשונה היתה בליל רביעי, לאחר 4 שנים התקופה היתה בתחילת ליל שני. [נמצא שבכל 4 שנים התקופה בתחילת לילה, וזה נקרא 'מחזור קטן']

לאחר 28 שנים מהשנה הראשונה [10,227 יום] התקופה מתחילה בתחילת ליל רביעי [10,227 יום הם 1461 שבועות בדיוק]. נמצא שלאחר 28 שנה מתחילה התקופה באותו מקום שהיא התחילה בבריאת העולם בתחילת ליל רביעי.

◆◆◆

רבי יהודה אומר הרואה הים [הגדול, אומר: 'ברוך שעשה את הים הגדול' בזמן שרואהו לפרקים] **וכו'.**

כמה זמן הוא 'הרואה לפרקים'

מבררת הגמרא: **לפרקים, עד כמה?**

מבארת הגמרא: **אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: עד שלשים יום.**

◆◆◆

מקום הילוך זרם המים של 'פרת', מהגשר של בבל ולמעלה, לא השתנה, ומברכים עליו 'עושה בראשית'

ואמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: הרואה פרת אגשרא דבבל [נהר פרת, מהגשר של בבל ולמעלה] **אומר, 'ברוך עושה בראשית',** שמיקום זרימת המים של נהר פרת [מהגשר ולמעלה] לא השתנה [על ידי אנשים] ממיקומו בעת בריאת העולם. אבל מהגשר ולמטה שינו בני אדם את מיקום הילוך זרם הנהר.

בזמן הזה, שינו את הילוך 'פרת' גם מהגשר, ומברכים עליו רק ממקום שנקרא 'בי שבור' ששם עדיין לא שינו

והאידנא דשניוה פרסאי [ובזמן הזה שהפרסים שינו את הילוך 'פרת' גם מהגשר ולמעלה, אין מברכים עליו 'עושה בראשית'] אלא **מבי שבור ולעיל.**

דעת רב יוסף: מברכים על פרת רק ממקום שנקרא 'איהי דקירא

רב יוסף אמר: מ'איהי דקירא' [שם מחוז על נהר פרת] **ולעיל** [ולמעלה משם], שמשם לא שינו הפרסיים את מיקום זרימת המים.

ברכה על ראיית דגלת

ואמר רמי בר אבא: הרואה את נהר **'דגלת' אגשרא דשביסתנא** [מהגשר הנקרא 'שביסתנא'], **אומר: 'ברוך עושה בראשית'.**

[ביאור השם חדקל, פרת]

מאי חדקל?

אמר רב אשי: שמימיו חדין וקלין, [חריפין מיא וקלין לשקול במאזנים, וטובים לשתות שאין מכבידין את הגוף].

מאי פרת?

שמימיו פרין ורבין מעצמם בלא שום מטר וכן הם מברים את האדם.

הטעם שבני מחוזא חריפים, אדומים ועיניהם נדים ונעים

ואמר רבא: האי דחריפי בני מחוזא [הטעם שבני מחוזא חריפים], **משום דשתו** [משום שהם שותים] **מיא דדגלת.**

האי דגיחורי [הטעם שהם אדומים], **משום דמשמשי ביממא** [שהם משמשים ביום, לפיכך בניהן אדומין כאדמומית היום].

והאי דניידי עינייהו [הטעם שעיניהם נדים ונעים] **משום דדיירו** [שהם דרים] **בבית אפל.**

◆◆◆

על הגשמים כו' [אומר 'ברוך הטוב והמטיב'].

שאלה: במשנה מבואר שעל הגשמים מברך 'הטוב והמטיב', וכיצד אומרים האמוראים שמברכים עליהם 'מודים אנחנו לך'

שואלת הגמרא: **ועל הגשמים 'הטוב והמטיב' מברך?**

והאמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא: מאימתי מברכין על הגשמים, משיצא חתן לקראת כלה [כשיש מים מקובצים על הארץ, וכשהטפה נופלת עליהן, טיפה תחתונה בולטת לקראתה].

מאי מברכין? אמר רב יהודה: 'מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו'.

ורבי יוחנן מסיים בה הכי [רבי יוחנן היה מסיים בסיום נוסח זה]: **'אילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו' עד 'תשתחוה' 'ברוך אתה ה' רוב ההודאות'.**

מבררת הגמרא: וכי אומרים **'רוב ההודאות' ולא 'כל ההודאות'?**

אמר רבא: אימא [תאמר, שחתימת הברכה היא] **'האל ההודאות'.**

אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו [לכן נאמר את שניהם] **'רוב ההודאות והאל ההודאות'.**

ואלא קשיא [מכל מקום קשה מדברי המשנה שנוסח הברכה הוא 'הטוב והמטיב' ולא 'מודים אנחנו לך']?

[הצעת תשובה: המשנה דיברה על השומע שירד גשמים, והאמוראים דיברו על הרואה שיורד גשם]

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שכתוב במשנה שמברכים 'הטוב והמטיב' מדובר **דשמע משמע** [שבשרוהו שירדו גשמים בלילה], **הא** - מה שאמרו האמוראים שמברכים 'מודים אנחנו לך', מדובר **דחזא מחזי** - שרואה שיורד גשם.

[דחיית התשובה: אי אפשר לומר שהמשנה מדבר על השומע שיורד גשם, כי הרי כבר כתוב במשנה שעל כל שמועה טובה אומר הטוב והמטיב]

דוחה הגמרא: אם מדובר **דשמע משמע, היינו בשורות טובות,** והרי זה כבר מוזכר במשנה, **ותנן על בשורות טובות אומר: 'ברוך הטוב והמטיב',** ואם כן אי אפשר לפרש שמה שאמרה המשנה שאומרים על גשמים 'הטוב והמטיב', מדובר על ששמע שירד גשם.

תשובה א: על מעט גשמים 'מודים אנחנו' ועל ריבוי 'הטוב והמטיב'

אלא, עונה הגמרא: **אידי ואידי** [זה וזה, גם המשנה וגם האמוראים מדברים באופן] **דחזי מחזי** [שראה שירד גשם], **ולא קשיא, הא** - מה שאמרו האמוראים שמברך 'מודים אנחנו לך', מדובר **דאתא פורתא** [שירד מעט גשם]. **הא** - מה שאמרה המשנה שמברכים 'הטוב והמטיב', מדובר **דאתא טובא** [שירד הרבה גשם].

תשובה ב: כשיש לו קרקע 'הטוב והמטיב'. וכשאין לו 'מודים אנחנו'

ואיבעית אימא, הא והא [זה וזה, גם המשנה וגם האמוראים מדברים באופן] **דאתא טובא** [שירד הרבה גשם], **ולא קשיא, הא** - מה שאמרה המשנה שמברכים 'הטוב והמטיב' מדובר **דאית ליה ארעא** [שיש לו קרקע ולכן מברך על שהטיב לו]. **הא** - מה שאמרו האמוראים שמברך 'מודים אנחנו לך' מדובר **דלית ליה ארעא** [שאין לו קרקע].

[שאלה על התשובה: מדוע מברך על גשמים כשיש לו קרקע הטוב והמטיב, והלא צריך לברך שהחינו]

שואלת הגמרא, **אית ליה ארעא** [וכי אם יש לו קרקע], **הטוב והמטיב מברך,**

והא (תנן) [תניא] בנה בית חדש [בית שלו בלא שותפים], **וקנה כלים חדשים, אומר 'ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה'.** ואם הבית או הכלים **שלו ושל אחרים אומר: 'הטוב והמטיב',** הטוב לו והמטיב לאחרים. ואם כן גם כשירדו גשמים בקרקע ואין לו שותפים בקרקע צריך לומר 'שהחיינו' ולא הטוב והמטיב.

[ביאור התשובה:] על קרקע מברך 'הטוב והמטיב' גם אם אין לו שותפים, כיון שהגשם יורד להרבה אנשים

עונה הגמרא: **לא קשיא, הא** - מה שנאמר שמברך על הגשמים 'הטוב והמטיב' הוא

מפני **דאית ליה שותפות** [שיש לו שותפים עמו בשמחה, שהרי אף שאין לו שותף בקרקע, מכל מקום כיון שהגשם יורד לכל הקרקעות, הרי הגשם היא טובה לו ולאחרים.

הא - ומה שנאמר שמברכים על בניית בית חדש 'שהחינו' מדובר **דלית ליה שותפות** [שאין לו שותפים עמו בשמחה, שהרי אם אין לו שותף בקרקע, השמחה היא רק שלו, ולא של אחרים].

[ראיה לביאור התשובה:] **והתניא, קצרו** [כללו] **של דבר על שלו הוא אומר: 'ברוך שהחיינו וקיימנו', על שלו ועל של חבירו אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'.**

[שאלה א' על ביאור התשובה: אם כן מדוע כשנולד לו בן מברך הטוב והמטיב ולא שהחינו]

שואלת הגמרא: **וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב?**

והתניא, אמרו ליה ילדה אשתו זכר, אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'?

[תשובה: לידת בן היא 'טובה' לו ולאשתו, ולכן מברך על כך 'הטוב והמטיב']

עונה הגמרא: **התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר.**

[שאלה ב' על ביאור התשובה: אם כן מדוע על ירושת אביו מברך הטוב והמטיב ולא שהחינו]

תא שמע, מת אביו והוא יורשו, בתחלה אומר: 'ברוך דיין האמת', ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב - על בשורות הירושה שנשארה לו ירושה מאביו, שכן בשרוהו מת אביו ויורשו, כלומר הניח נכסים:

[תשובה: מדובר שאחיו ירשו איתו, ולכן מברך 'הטוב והמטיב']

עונה הגמרא: **התם נמי דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה.**

[שאלה ג' על ביאור התשובה: אם כן מדוע מברך על יין טוב 'הטוב והמטיב']

תא שמע, שינוי יין [שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אין צריך לברך] **אינו צריך לברך** בורא פרי הגפן. **שינוי מקום,** יצא מכאן והלך לבית אחר והביאו לו יין **צריך לברך. ואמר רבי יוסף בר אבא אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו שינוי יין, אינו צריך לברך. אבל אומר ברוך הטוב והמטיב.**

[תשובה: מדובר ששותה יין גם עם אחרים, ולכן מברך 'הטוב והמטיב']

עונה הגמרא: **התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה.**

✦✦✦

שנינו במשנה: **בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו'** [אומר: 'ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'].

נוסח א': מחלוקת אם מברכים שהחיינו, 'כשקונה' כלים חדשים, וכבר יש כלים כאלו 'שקיבלם' במתנה או בירושה

[דעה א':] **אמר רב הונא: לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן, אבל יש לו כיוצא בהן, אינו צריך לברך.**

[דעה ב':] **ורבי יוחנן אמר אפילו יש לו כיוצא בהן** כגון מירושה, **צריך לברך,** הואיל ולענין קניה חדש הוא אצלו צריך לברך.

הרואה פרק תשיעי ברכות ס.

דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין לריך לכתך. דהא רבי יוחנן נמי אמר לריך לכתך אלא משום לעגיין קייסר מדם הוא: **ולישה דאמרי** כו' **מכלל דבי יש** ו' **וקנה דברי הכל לריך לכתך.** דהא כי הוצ"ל אלא אמר אין לריך לכתך אלא דקנה וחזר וקנה לליכא מדום כלל אבל יש ו' וקנה לליכא מדום מדום הוא דלריך: **אין כך ואין כך.** אין שיש לו אין שאין לו הואיל וקנה לה"ל אלא דקנה וחזר וקנה: **מתפשט ועכשיו קנה לריך לכתך:** **לא כר' מאיר ולא כרבי יהודה.** דלפילו רבי יהודה לא פליג אלא בים ו' וקנה אבל בקנה וחזר וקנה לא: **דמסקת אדעתין.** לימ"ל מחמת הסיס והוה ליה למיזל: **משמע מיהא רעה היא.** שמהבלת מצוחה אל שנה זו ומכחך כרוך דיין שמעת: **ואין טעות אפילו מעין הרעה.** יכלך טעוה והמעיה: **מאי היא.** כגון דלשמא מנילה: **שנא יפריש.** הזכיר לשון יקלוט ויכיס ולל ולשמה שנאה יסיים בם לם קלט כגר הסיים ואין הפלה מועלת: **שנא יפה פנוך.** שנא מעשה לשמו ולל לחר ויכיס פומא נוטעו על לשמון ודומה לגג על יס שממו מגדל. הכי לחניען במס' נדה (דף כה:) מגדל דומה לשגדל

מכלל דבי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך וא"ר אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה אין צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך מכלל דבי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך מיתיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם צריך לברך יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי ר"מ ר' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך לשלמא לרישנא קמא רב הונא כר"מ ורבי יוחנן כרבי יהודה אלא לרישנא בתרא בשלמא רב הונא כרבי יהודה אלא רבי יוחנן דאמר כמאן לא כר"מ ולא כרבי יהודה אמר לך רבי יוחנן הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך והא דקא מיפלגי ביש לו וקנה להודיעך כחו דר"מ דאפי' קנה ויש לו אין צריך לברך וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך וליפלגו בקנה וחזר וקנה לברך להודיעך כחו דר' יהודה: [ג]מברך על הרעה כו': היכי דמי כגון דשקל בדקא בארעיה אף על גב דטבא היא לדידיה דמסקא אדעתא שירטון ושבחא השתא מיהא רעה היא: [ד]ועל הטובה כו': היכי דמי כגון דאשכח מציאה אף על גב דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלבא שקיל לה מינה השתא מיהא טובה היא: [ה]היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא: ולא מהני רחמי מחיב רב יוסף [ו]ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה [ז]ב' שבטים עתידין לצאת ממעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נתפכה לבת שנא' ותקרא את שמה דינה: [ח]אין מזכירין מעשה נסים ואיבעיא אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח משלשה [ט]ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל ממשה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום ומי מהני רחמי והא"ר יצחק בריה דרב אמי [י]איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שנאמר [יא]אשה כי תזריע וילדה זכר והא במאי עסקינן בנון שהוריעו שניהם בבת אחת: היה בא בדרך: ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטחה אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר [יב]משמועה רעה לא ירא נכון לבו בטוח בה' אמר רבא [יג]כל היכי דדרשת לההאי קרא [יד]מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא ירא מה טעם נכון לבו בטוח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא ירא ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב [טו]פחדו ביציון חטאים אמר ליה דדייקא במתניתין דתנן קנה כלים ולא תנן יש לו, וכל היכא דשלישי ר' יוחנן ורב הונא חלוקא כר' יוחנן, ולא עוד אלא דקא מתרצי ר' יהודה לטעמיה, ור' יהודה ור' מאיר חלוקא כר' יהודה, חילוק חלוקא דבין קנה ובין לא קנה כרוכא בהן, ואפילו אם יש לו כיוצא בהן צריך לברך. **תנו רבנן** [טז]בבנייתן מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום ותכניסני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך אמר רב מתנא ל"ש אלא בכרך שאין דנין ואורגין בו אבל בכרך שדנין ואורגין בו ליח לן בה א"ד אמר רב מתנא אפילו בכרך שדנין ואורגין בו זימנין דלא מתרמי ליה אינש דליזיק ליה **זכותא** ת"ר [יז]הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו ואל יארע בי דבר קלקלה ועון ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה לכל עוונותי אמר אביי לא לימא אינש הכי דלא לפתח פומיה לשטן [יח]דאמר ר"ל וכן תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב [יט]כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר יי' קציני סדום וגו' כי נפיק מאי אומר א"ר אחא מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתני מן האור ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שיב מאה ואחד **גברי בחד אבריה אמר היינו דר' אחא דאמר רב אחא** [יט] **הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני** [כ] כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהנו אמר אביי לא לימא אינש הכי [כא]דתני דבי רבי ישמעאל [כב]**ורפא ירפא** [כג]מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם **הנכנס**

אלהי שהכנסתני לשלום וכן ביציאה. **הנכנס** לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, תנו כבוד לייי והתחינו לי עד שאצא, שזה דרך בני אדם. כי נפיק מבבך אשר יצר האדם בחכמה ובראו בו נקבים נקבים כולו'. **תנו רבנן** הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו לעולם לבוא ואל יארע בי דבר קלקלה ועיל, לא כר' מאיר, והא אשר הצלתני מן האור. **הנכנס** להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא

דקנה וחזר וקנה דברי הכל אין לריך לכתך. להא רבי יוחנן נמי אמר לריך לכתך אלא משום לעגיין קייסר מדם הוא: **ולישה דאמרי** כו' **מכלל דבי יש** ו' **וקנה דברי הכל לריך לכתך.** דהא כי הוצ"ל אלא אמר אין לריך לכתך אלא דקנה וחזר וקנה לליכא מדום כלל אבל יש ו' וקנה לליכא מדום מדום הוא דלריך: **אין כך ואין כך.** אין שיש לו אין שאין לו הואיל וקנה לה"ל אלא דקנה וחזר וקנה: **מתפשט ועכשיו קנה לריך לכתך:** **לא כר' מאיר ולא כרבי יהודה.** דלפילו רבי יהודה לא פליג אלא בים ו' וקנה אבל בקנה וחזר וקנה לא: **דמסקת אדעתין.** לימ"ל מחמת הסיס והוה ליה למיזל: **משמע מיהא רעה היא.** שמהבלת מצוחה אל שנה זו ומכחך כרוך דיין שמעת: **ואין טעות אפילו מעין הרעה.** יכלך טעוה והמעיה: **מאי היא.** כגון דלשמא מנילה: **שנא יפריש.** הזכיר לשון יקלוט ויכיס ולל ולשמה שנאה יסיים בם לם קלט כגר הסיים ואין הפלה מועלת: **שנא יפה פנוך.** שנא מעשה לשמו ולל לחר ויכיס פומא נוטעו על לשמון ודומה לגג על יס שממו מגדל. הכי לחניען במס' נדה (דף כה:) מגדל דומה לשגדל

מכלל דבי קנה וחזר וקנה דברי הכל אין צריך לברך וא"ר אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה אין צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך מכלל דבי יש לו וקנה דברי הכל צריך לברך מיתיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם צריך לברך יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי ר"מ ר' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך לשלמא לרישנא קמא רב הונא כר"מ ורבי יוחנן כרבי יהודה אלא לרישנא בתרא בשלמא רב הונא כרבי יהודה אלא רבי יוחנן דאמר כמאן לא כר"מ ולא כרבי יהודה אמר לך רבי יוחנן הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך והא דקא מיפלגי ביש לו וקנה להודיעך כחו דר"מ דאפי' קנה ויש לו אין צריך לברך וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך וליפלגו בקנה וחזר וקנה לברך להודיעך כחו דר' יהודה: [ג]מברך על הרעה כו': היכי דמי כגון דשקל בדקא בארעיה אף על גב דטבא היא לדידיה דמסקא אדעתא שירטון ושבחא השתא מיהא רעה היא: [ד]ועל הטובה כו': היכי דמי כגון דאשכח מציאה אף על גב דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלבא שקיל לה מינה השתא מיהא טובה היא: [ה]היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא: ולא מהני רחמי מחיב רב יוסף [ו]ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה [ז]ב' שבטים עתידין לצאת ממעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נתפכה לבת שנא' ותקרא את שמה דינה: [ח]אין מזכירין מעשה נסים ואיבעיא אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח משלשה [ט]ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל ממשה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום ומי מהני רחמי והא"ר יצחק בריה דרב אמי [י]איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שנאמר [יא]אשה כי תזריע וילדה זכר הכא במאי עסקינן בנון שהוריעו שניהם בבת אחת: היה בא בדרך: ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטחה אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר [יב]משמועה רעה לא ירא נכון לבו בטוח בה' אמר רבא [יג]כל היכי דדרשת לההאי קרא [יד]מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש מרישיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא ירא מה טעם נכון לבו בטוח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא ירא ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב [טו]פחדו ביציון חטאים אמר ליה דדייקא במתניתין דתנן קנה כלים ולא תנן יש לו, וכל היכא דשלישי ר' יוחנן ורב הונא חלוקא כר' יוחנן, ולא עוד אלא דקא מתרצי ר' יהודה לטעמיה, ור' יהודה ור' מאיר חלוקא כר' יהודה, חילוק חלוקא דבין קנה ובין לא קנה כרוכא בהן, ואפילו אם יש לו כיוצא בהן צריך לברך. **תנו רבנן** [טז]בבנייתן מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום ותכניסני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך אמר רב מתנא ל"ש אלא בכרך שאין דנין ואורגין בו אבל בכרך שדנין ואורגין בו ליח לן בה א"ד אמר רב מתנא אפילו בכרך שדנין ואורגין בו זימנין דלא מתרמי ליה אינש דליזיק ליה **זכותא** ת"ר [יז]הנכנס לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו ואל יארע בי דבר קלקלה ועון ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה לכל עוונותי אמר אביי לא לימא אינש הכי דלא לפתח פומיה לשטן [יח]דאמר ר"ל וכן תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קראה דכתיב [יט]כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר יי' קציני סדום וגו' כי נפיק מאי אומר א"ר אחא מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתני מן האור ר' אבהו על לבי בני אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שיב מאה ואחד **גברי בחד אבריה אמר היינו דר' אחא דאמר רב אחא** [יט] **הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני** [כ] כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהנו אמר אביי לא לימא אינש הכי [כא]דתני דבי רבי ישמעאל [כב]**ורפא ירפא** [כג]מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם **הנכנס**

[ג] [יומא פה:]. [ד] [ברכות נד:]. [ה] [יבמות קכו:]. [ו] [יבמות נה:]. [ז] [בראשית ל, כא]. [ח] [סוטה יז:]. [ט] [נדה כה:]. [י] [נדה לא:]. [יא] [ישעיה סו, ז]. [יב] [תהלים קיב, ז]. [יג] [ישעיה לג, יד]. [יד] [ברכות נד:]. [טו] [ישעיה סה, י]. [טז] [סוטה מו:]. [יז] [ברכות נד:]. [יח] [מגילה כח:]. [יט] [ישעיה א, ט-י]. [כ] [שמות כא, יט].

תורה אור השלם

1. וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה:
בראשית ל, כא
2. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא:
ויקרא יב ב
3. מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיי:
תהלים קיב, ז
4. פֻּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכְלָה מִי יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם:
ישעיהו לג, יד
5. אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפֹּל בְּרָעָה:
משלי כח, יד
6. כִּי פַחַד פָּחַדְתִּי וַאֲתָּתְנִי וְאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי:
איוב ג, כה
7. לוּלֵי יֵי צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ:
ישעיהו א, ט
8. אם יָקוּם הִתְהַלֵּךְ בְּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפֹא יְרַפֵּא:
שמות כא, יט

רבינו חננאל (המשך)

ודייקת מדקא מיסלקי ביש לו כיוצא בהן, ר' מאיר סבר אין צריך לברך ור' יהודה סבר אף על פי שיש לו כיוצא בהן צריך לברך. וקימא לן כר' יוחנן וכלישנא בתרא דדייקא במתניתין דתנן קנה כלים ולא תנן יש לו, וכל היכא דשלישי ר' יוחנן ורב הונא חלוקא כר' יוחנן. ולא עוד אלא דקא מתרצי ר' יהודה לטעמיה, ור' יהודה ור' מאיר חלוקא כר' יהודה, חילוק חלוקא דבין קנה ובין לא קנה כרוכא בהן, ואפילו אם יש לו כיוצא בהן צריך לברך. **תנו רבנן** מתני' היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון מלפניך שתלד זכר הרי זו תפלת שוא. אוקימנא לאחר מי' יום היא תפלת שוא, אבל בתוך ארבעים יום מהני רחמי, והוא שהודיעיו איש ואשתו בבת אחת. **אשרי אדם מפחד תמיד בדברי תורה.** אבל במילי דעלמא החוטא מתפחד שנאמר פחדו בציון חטאים וג'. **הנכנס** לרחץ מתפלל ב' טו"י. פירוש ובוצע על העתיד, כיצד, ביקש להיכנס לעיר אומר יהי רצון מלפניך שתכניסני לשלום כו"י. נכנס לשלום נותן הודאה לשעבר, כיצד, אומר מודה אני לפניך יי"י

נה א מיי' פ"י מהל' מלכים ה"ב (מתני עשין כז) סעי"ש פ"ח סימן רכב סעיף ג:
נו ב ג מיי' פ"י מהל' תפלה ד (מתני שם) סעי"ש פ"ח סי' רכ סעיף ד:
נז ד ה מיי' פ"י מהל' תפלה (כה) סמ"ג עשין כז סעי"ש פ"ח סימן ל סעיף ג:
נח ו מיי' פ"י מהל' תפלה כ סעי"ש שם סעיף ג:
נט ז מיי' פ"י מהל' תפלה ג: סעי"ש שם סעיף ד:
ס ח מיי' פ"י מהל' תפלה ג: סעיף ג:
סא ט מיי' פ"י מהל' תפלה ג: סעי"ש שם סעיף ה:

גליון הש"ס

גמ' כת דהתירא כו'. עיי' ס"ע"ז סמפוס ק"ע ס"ע"ז ד"ה להודיעך כחו ועיי' ס"ע"ר פי' כב: שם בל היכי דהדשת להאי קרא. כעין זה לקמן סב ע"ח: רשב"ה ר"ה שלא יהא בטיל. שלא התעבר. עיי' נדה דף כה ע"א תוס' ד"ה קמ"ל:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ל"ל אחת) תפ"מ: **[ב]** שם (ותרפאני כי ס"ע ב"ק וכפוסקתך אמת לפי) תפ"מ ע"ב כי היפא אמת אתה: **[ג]** שם תמס. ב"ב וכ"ה בגל"מ ס"ב אבל ברוכא בס"ע ובמוכ"ם תוס':

לעיי רש"י

ליתי"ן [ליתמי"ן]. רפש. בוץ.

מוסף רש"י

כח התהיתא עדיף ליה. טוב לו למסתעט כח דמי למתעי. **שכחו** סומן על שמעמתו ואינו יכל למהוי. אבל בת סתוכרת אינה יכלה שכבל יכולן למהוי תפילו בדבר המותר (ביצה ב:). אין מזכירין מעשה נסים. להבית מקום (חולין נה.). מרישיה לסיפיה. אם כתת למדשו למקרא זה יש לך למדשו ענין פה מרישיה לסיפיה דברים נים מרישיה לסיפיה מדברים. מלמד שמשמועה יפה (שמואל ב) ו:). **והתכדבי אשרי אדם מפחד תמיד.** דוחק. **דוחק** לומר שגא מתרש תקלה בכך שם שנאמר **ואת** (ישעיה נא:). **מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.** ולא תמרינן דמסמע מתי ואיהו מסי (ב"ק פה:).

רבינו חננאל

מיכלל דכי קנה וחזר וקנה הואיל ועכשו אין לו כיוצא בהן דברי הכל צריך לברך. לישנא אחרינא אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהן, אבל אם קנה כיוצא בהן אין צריך לברך. וי' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. כלומר, בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהן צריך לברך. מיתיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בהן צריך לברך דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך. ודייקינן מינה לר' מאיר מדקאתני ואין לו כיוצא בהן וקא יש לו כיוצא בהן אף על פי שלא קנה מעולם כמותם אין צריך לברך, וד' יהודה אומר יש לו כיוצא בהן ובין אין לו כיוצא בהן הואיל ולא קנה צריך לברך [בהן] צריך לברך. בשלמא לישנא קמא רב הונא כר' מאיר ור' יוחנן כר' יהודה, אלא ללישנא בתרא בשלמא רב הונא דאמר לא שנו שצריך לברך אלא שלא קנה כיוצא בהן צריך לברך, אלא ר' יוחנן דאמר אפילו קנה וחזר וקנה כיוצא בהן צריך לברך, ודוקא מי שקנה כיוצא בהן ועכשיו אינם אצלו אין צריך לברך, כל שכן מי שיש אצלו עכשיו כיוצא בהן שאין צריך לברך, נמצא רב הונא כר' מאיר, אלא ר' יוחנן דאמר אפילו קנה כיוצא בהן ויש לו כיוצא בהן צריך לברך כמאן, לא כר' מאיר, והא ר' מאיר סבר אם יש לו כיוצא בהן אין צריך לברך, לא כר' יהודה דהא ר' יהודה סבר אם קנה כיוצא בהן צריך לברך, ומשני ר' יוחנן לא, לעולם ר' יהודה סבר אפילו קנה וחזר וקנה כיוצא בהן צריך לברך, ודוקא דקא מיפלגי ביש לו

ס: הרואה פרק תשיעי ברכות

אשר יצר את האדם בחכמה. פתנמומא ויברא אלהים את האדם ל"ר בון בחכמה שהמקדן מזונותיו ומלא"כ ברואו חייבו לומר בשהכלכלן בס"ד אחד דיני ממונות (דף נה.). לכך נברא בערב שבת כדי שיכנס למצוה מיד וע"כ יקדו אחר יצר את האדם בחכמה:

מפליא לעשות. משוס למלמיען בע"כ כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך לאלהי עושה כמעשיך ואין כו נקב לאחד מהם מלא מפליא יש בו נקב אחד מהם מלא ממע מלקיים הרוח יוצא ואין יכול לעמוד בו יין והקב"ה ברא נקבים נקבים בגופו ואומר הרוח שתיו יוצא ממנו[א]: **כי שמע קול תרנגולא** אומר ברוך שנתן לשכוי **בינה להבחין.** והוא הדין לפילו כי לא שמע לפין ברכה זו אלא לאחמהב ולא לאחמהב אלא מתרגגול ממפין והוא שהוא מהורס מן האוור: **כי פרים מודרא על רישיה.** וה"ה לכל כוכב ולכל כסוי ולוקן כאחמהב אלא אם אין אחמהב כגון שהוא שוכב על מעמו אלא יכרך אלא זו ולא מלבים עכומים ולא ברכות היוצא בהן[ב] היון שלא אחמהב למשמע בפרק שלשי למגילה (דף כד:) וגבי מי שלא ראה מלוכות מימיו דכולי עלמא בעי שיהא מן האוור: **אשר** קדשנו **במצוותיו וצונו להניח תפילין.** ואחמהב אחמהב בכל מקום דקוקן (מגחות לו. ושם) אמר לא אם אמרך אלא אם אמרך אחים ס"ד דאל אמרי אחים אלא אפילו אחמהב אחמהב אחמהב

יום שלישי ז' אדר תש"פ **ברכות דף ס**

[מנוסח המחלוקת מדוייק, שאם אדם קונה כלים כשכבר קנה כאלו כלים בעבר, אינו מברך שהחיינו]

הגמרא הביאה נוסח א' במחלוקת האמוראים, במי שיש לו כלים שקיבלם במתנה או בירושה, אם מברך שהחיינו כאשר קונה כלים כאלו, מחמת השמחה שיש לו בכך שהוא 'קונה' את הכלים. מדייקת מכך הגמרא: **מכלל** [מתוך הדברים מבואר] **דכי קנה וחזר וקנה** [שאם יש לו כלים כאלו לא 'מירושה' אלא שכבר 'קנה' כלים כאלו, וכעת חוזר וקונה שוב כאלו כלים], **דברי הכל אין צריך לברך.**

נוסח ב' במחלוקת האמוראים: אם מברכין שהחיינו, על קניית כלים, כשיש לו כבר כאלו כלים מקניה

[דעה א':] **ואיכא דאמרי, אמר רב הונא: לא שנו, אלא שלא קנה וחזר וקנה, אבל קנה וחזר וקנה, אין צריך לברך,** כל סוג כלי שקנה אותו כבר בעבר, אם חוזר וקונה אותו כלים, אינו מברך עליו, שאין לו בזה חידוש שכבר יש לו כלים כאלו ע"י קניין.

[דעה ב':] **ורבי יוחנן אמר: אפילו קנה וחזר וקנה, צריך לברך.**

[מנוסח המחלוקת מדוייק, שאם אדם קונה כלים כשיש לו כבר כאלו מירושה או מתנה, מברך שהחיינו]

מדייקת מכך הגמרא: **מכלל** [מתוך הדברים מבואר] **דכי יש לו וקנה** [שאם יש לו כבר כאלו כלים מירושה או מתנה, וכעת קנה כלים כאלו], **דברי הכל צריך לברך.**

קושיא על נוסח ב': כברייתא מבואר שלכולי עלמא בקנה וחזר וקנה אין מברך [וקשה על רבי יוחנן]

מיתיבי, בנה בית חדש, ואין לו כיוצא בו. קנה כלים חדשים, ואין לו כיוצא בהם. צריך לברך.

יש לו כיוצא בהם, אין צריך לברך. דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: בין כך ובין כך [בין שיש לו כיוצא בהם, בין שאין לו], **צריך לברך,** הואיל ולא קנה הראשונים, ועכשיו קנה, צריך לברך.

[ביאור השאלה:] **בשלמא ללישנא קמא** [שנחלקו בקנה כלים שיש לו כיוצא בהם ממתנה], **רב הונא** שאמר שאין מברכים על כלים שיש לו כיוצא בזה, הוא סבר **כרבי מאיר. ורבי יוחנן** שאמר שמברכים על כלים שיש לו כיוצא בהם, הוא סבר **כרבי יהודה.**

אלא ללישנא בתרא [שנחלקו בקנה וחזר וקנה], **בשלמא רב הונא** שאומר שבקנה וחזר וקנה אין צריך לברך, הוא סובר **כרבי יהודה** שרק ביש לו מירושה וקנה מברך, ולא בקנה וחזר וקנה. **אלא רבי יוחנן** שאומר שבקנה וחזר וקנה צריך לברך, **דאמר כמאן, לא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה,** שאפילו לרבי יהודה אין צריך לברך אלא ביש לו מירושה וקנה, ולא בקנה וחזר וקנה.

תשובה: רבי יוחנן מבאר שלרבי יהודה גם בקנה וחזר וקנה, מברך

אמר לך רבי יוחנן: הוא הדין דלרבי יהודה קנה וחזר וקנה, נמי צריך לברך, ואם כך רבי יוחנן סובר כרבי יהודה.

והא דקא מיפלגי [והטעם שרבי מאיר ורבי יהודה חולקים] **ביש לו** ממתנה או ירושה, **וקנה, להודיעך כחו דרבי מאיר דאפילו קנה ויש לו, אין צריך לברך. וכל שכן קנה וחזר וקנה, דאין צריך לברך.** ורבי יהודה שאומר שביש לו מירושה וקנה צריך לברך, סובר שגם בקנה וחזר וקנה צריך לברך.

שואלת הגמרא: **וליפלגו בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך** לפי רב מאיר, **להודיעך כחו דרבי יהודה,** שגם באופן כזה צריך לברך.

עונה הגמרא: **כח דהתירא עדיף ליה,** עדיף לתנא להשמיענו כוחו של רבי מאיר המיקל, וסובר שאפילו בקנה ויש לו, אין צריך לברך.

◆◆◆

באיזה אופן יש רעה [שמברך עליה דיין האמת] אף שבהמשך היא טובה

שנינו במשנה: **מברך על הרעה כו'** מעין על הטובה. [כלומר, מברך על דבר שכעת הוא רע 'ברוך דיין האמת', אף שיש בדבר זה מענין הטוב, שיתכן שבהמשך יצא מכך טוב].

מבררת הגמרא: **היכי דמי** [באיזה אופן, דבר הוא כעת רע, ובהמשך הוא טוב]?

מבארת הגמרא: **כגון דשקל בדקא בארעיה** [שבא שטף מים בשדהו], **אף על גב דטבא היא לדידיה** [אף על גב שדבר זה טוב לו, שיש לו מזה תועלת בהמשך], **דמסקא ארעא שירטון** [שעולה מהים חול רפש וטיט] **ושבחא** [והרי זה מזבל את השדה ומשביח את הקרקע, ולשנה הבאה יהיה לו יבול טוב יותר], מכל מקום מברך 'דיין האמת', כיון ש**השתא מיהא רעה היא** [כעת דבר זה רע לו, שהמים שהציפו את שדהו מחבלים ומקלקלים את התבואה של שנה זו, ולכן מברך 'ברוך דיין האמת'], היות וכעת היא רעה ולא טובה.

באיזה אופן יש טובה [שמברך עליה שהחיינו] אף שבהמשך היא רעה

שנינו במשנה: **ועל הטובה כו'** מעין על הרעה [כלומר, מברך על דבר שכעת הוא טוב 'ברוך הטוב והמטיב', אף שיש בדבר זה מענין הרע, שיתכן שבהמשך יצא מכך רע].

היכי דמי [באיזה אופן, דבר הוא כעת טוב, ובהמשך הוא רע]?

מבארת הגמרא: **כגון דאשכח** [שמצא] **מציאה, אף על גב דרעה היא לדידיה** [אף שדבר זה רע לו, שיתכן שיהיה לו 'רע' בהמשך], **דאי שמע בה מלכא** [שאם המלך ישמע שמצא מציאה] **שקיל לה מיניה** [המלך יקח ממנו את המציאה], מכל מקום מברך 'הטוב והמטיב' כיון ש**השתא מיהא טובה היא** [כעת דבר זה טוב לו, שמצא מציאה, ולכן מברך 'הטוב והמטיב'].

◆◆◆

שנינו במשנה: **היתה אשתו מעוברת, ואמר יהי רצון שתלד כו',** ואומר: 'יהי רצון שתלד אשתי זכר', **הרי זו תפלת שוא,** שהרי היא כבר מעוברת בזכר או בנקיבה.

שאלה: והרי מצאנו שתפילה מועילה אפילו לאחר שנתעברה לשנות זכר לנקיבה

שואלת הגמרא: **ולא מהני רחמי** [וכי תפילה על עניין זה לא עוזרת]? **מתיב רב יוסף,** והרי כתוב בפסוק על לאה **'ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה',** והקשו בביאור הפסוק **מאי 'ואחר'?** אחרי מה מדובר.

וכדי לבאר את הפסוק, **אמר רב:** מה שנאמר 'ואחר' היינו **לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב. ששה** [כבר] **יצאו ממני, וארבע** כבר יצאו **מן השפחות,** לכל שפחה שני בנים שבטים, **הרי עשרה** שבטים.

אם זה שאני כעת מעוברת ממנו **זכר,** נמצא שישאר לרחל רק זכר אחד שיוולד לה, **לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות** [שיש לכל אחד מהם שני שבטים],

מיד נהפכה לבת, שנאמר 'ותקרא את שמה דינה', הרי מוכח שעובר יכול להשתנות מזכר לנקבה.

תשובה א: שם היה זה מעשה ניסים

עונה הגמרא: **אין מזכירין מעשה נסים.**

תשובה ב: שם היה זה בתוך מ' יום

ואיבעית אימא, מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה, שאז הולד עדיין אינו זכר או נקבה, ואפשר להתפלל על כך כמבואר בברייתא להלן.

[ברייתא על סדר התפילה על מעוברת, וכו מבואר שבתוך מ' יום עדיין לא נקבע אם הולד זכר או נקבה:]

כדתניא: שלשה ימים הראשונים, יבקש אדם רחמים שלא יסריח הזרע, אלא יקלוט ויהיה ולד, ולאחר שלשה ימים אם לא קלט כבר הסריח, ואין תפלה מועלת.

משלשה ועד ארבעים, יבקש רחמים שיהא זכר [הרי מוכח שבתוך ארבעים יום אפשר להתפלל על הולד שיהיה זכר, שבארבעים יום הראשונים הולד עדיין אינו זכר או נקבה, ואין זה בכלל 'הצועק לשעבר'].

מארבעים יום ועד שלשה חדשים, יבקש רחמים שלא יהא סנדל [שלא תתעבר אשתו ולד אחר, ויהיה פוחת צורתו של ראשון, ודומה לדג של ים ששמו סנדל].

משלשה חדשים ועד ששה חדשים, **יבקש רחמים שלא יהא נפל.**

ששה חדשים **ועד תשעה** חדשים, **יבקש רחמים שיצא בשלום.**

שאלה על התשובה: וכי בתוך מ' יום מועיל תפילה על כך והרי זה תלוי במי מזריע תחילה

שואלת הגמרא: **ומי מהני רחמי** [וכי בתוך הארבעים יום הראשונים מועילה תפילה שהולד יהיה זכר או נקבה], **והאמר רב יצחק בריה דרב אמי: איש מזריע תחלה, יולדת נקבה. אשה מזרעת תחלה, יולדת זכר. שנאמר 'אשה כי תזריע וילדה זכר',** הרי שהולד הוא כבר או זכר או נקיבה, והרי זה 'צועק לשעבר'.

תשובה: יש אופנים שזה עדיין לא נקבע ותפילה מועלת

עונה הגמרא: **הכא במאי עסקינן, כגון שהזריעו שניהם בבת אחת,** ובאופן כזה הוולד עדיין אינו זכר או נקיבה, ותפילה מועלת על כך.

◆◆◆

שנינו במשנה: **היה בא בדרך** ושמע קול צוחה בעיר, ואומר: 'יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי', הרי זו תפלת שוא, [שהצוחה כבר היתה או בביתו או שלא בביתו].

מי ש'נכון ליבו' יש לו 'בטחון' שהצווחה אינה בביתו [מעשה בהלל הזקן]

תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך, ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, ועליו הכתוב אומר 'משמועה רעה לא ייירא, נכון לבו בטוח בה".

[דרשת הפסוק 'נכון ליבו':] **אמר רבא: כל היכי דדרשת להאי קרא** [בכל אופן שתדרוש את הפסוק הזה, הוא נדרש לאותה משמעות], **מרישיה לסיפיה, מדריש** [מתחילתו לסופו הוא נדרש באותה משמעות]. **מסיפיה לרישיה, מדריש** [וכן מסופו לתחילתו הוא גם נדרש באותה משמעות].

מרישיה לסיפיה מדריש [מתחילתו לסופו הוא נדרש], **'משמועה רעה לא ייירא', מה טעם** אינו ירא, בגלל ש**'נכון לבו בטח בה"** [שהפסוק אומר, אדם זה אינו ירא בגלל שהוא בוטח].

מסיפיה לרישיה מדריש [מסופו לתחילתו הוא נדרש], **מי ש 'נכון לבו בטח בה',** בגלל זה, **משמועה רעה לא ייירא'.** [שהפסוק אומר, אדם זה בטוח בה', ולכן אינו ירא].

אין לפחד אלא בתורה שלא תשתכח [מעשה בתלמיד של רבי ישמעאל ברבי יוסי]

ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה [היה תלמיד שהלך אחורי] **דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון.**

חזייה דקא מפחיד [ראה רבי ישמעאל שהתלמיד מפחד].

אמר ליה רבי ישמעאל: **חטאה את** [אתה חוטא], **דכתיב 'פחדו בציון חטאים'.**

אמר ליה התלמיד: **והכתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד'.**

אמר ליה רבי ישמעאל ברבי יוסי: **ההוא בדברי תורה כתיב,** אשרי אדם מפחד תמיד שמא תשתכח התורה ממנו, שמתוך כך הוא מחזיר לשנותם תמיד.

[מעשה נוסף כעין זה]

יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה [היה הולך אחורי] **דרב המנונא, אתנח** [יהודה בר נתן נאנח].

אמר ליה רב המנונא: **יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה** [וכי אתה רוצה להביא עליך יסורים], **דכתיב 'כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתי יבא לי'.**

שואלת על כך הגמרא: **והא כתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד'?**

עונה הגמרא: **ההוא בדברי תורה כתיב.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **הנכנס לכרך** מתפלל שתים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בן עזאי אומר ארבע, שתים בכניסתו ושתים ביציאתו, נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד.

תפילות הכרך לדעת בן עזאי שאומרים שתים בכניסה ושתים ביציאה

[לפני שנכנס:] **תנו רבנן, בכניסתו מהו אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום'.**

[אחרי שנכנס:] **נכנס אומר: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום'.**

[לפני שיוצא:] **בקש לצאת, אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום'.**

[אחרי שיוצא:] **יצא, אומר: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך'.**

[אם צריך לומר תפילות אלו בכרך שאין בו סכנה שיש שם דין ומשפט]

[דעה א':] **אמר רב מתנא: לא שנו** שצריך תפילות אלו בכניסתו וביציאתו מהכרך, **אלא בכרך שאין דנין, והורגין בו** בלא דין.

אבל בכרך שדנין והורגין בו, לית לן בה [אין לנו בזה חשש], שכיון שדנים שם לפני שהורגים אין סכנה בכרך זה, שיזהר בעצמו שלא יפשע, וכך אם ידונו אותו יצא זכאי ולא יהרגוהו, ואם פשע כבר לא יכנס כלל לכרך שהוא מקום סכנה עבורו.

[דעה ב':] **איכא דאמרי אמר רב מתנא: אפילו בכרך שדנין והורגין בו** יתפלל בכניסתו וביציאתו מהכרך, **זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא** [מפני שגם במקום שדנים לפני שהורגים, פעמים שידונו אותו ולא יזדמן לו אדם שילמד עליו זכות].

◆◆◆

תפילת הנכנס לבית המרחץ

[תפילת הנכנס:] **תנו רבנן, הנכנס לבית המרחץ אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו, ואל יארע בי דבר קלקלה ועון, ואם יארע בי דבר קלקלה ועון תהא מיתתי כפרה לכל עונותי'.**

[דעת אביי בנוסח תפילה זו:] **אמר אביי: לא לימא אינש הכי** [לא יאמר אדם כך 'ואם יארע בי דבר קלקלה ועון, תהא מיטתי כפרה לכל עונותי'], **דלא לפתח פומיה לשטן** [שלא יפתח פיו לשטן], **דאמר ריש לקיש וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.**

[מקור שלא לפתוח פיו לשטן:] **אמר רב יוסף: מאי קראה, דכתיב 'כמעט כסדום היינו**

לעמורה דמינו', מאי אהדר להו [מה ענה להם] ה**נביא, 'שמעו דבר ה' קציני סדום' וגו',** הרי שבגלל שאמר 'כמעט כסדום דמינו', כבר קרא לו הנביא 'קציני סדום'.

הודאת היוצא מבית המרחץ

כי נפיק [כשהוא יוצא מבית המרחץ] **מאי אומר?**

אמר רב אחא: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור'.

[כשרבי ניצל מסכנה בבית מרחץ, אמר: זהו מה שאמר רב אחא שצריך להודות כשיצא בשלום מבית המרחץ]

רבי אבהו על לבי בני [נכנס לבית מרחץ, שבקומתו העליונה היו רוחצים אנשים, ובקומה למטה היתה חפירה שלשם המים ירדו], **אפחית בי בני מתותיה** [נשברה התקרה של הקומה העליונה], **אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא** [אירע לו נס ובנפילת התקרה הוא עמד על העמוד, וכך הוא לא נפל], **שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה** [ויחד עימו ניצולו מאה ואחד אנשים, שבזרועו החזיק אחד או שנים, וכך החזיקו מאה ואחד אנשים אחד בשני].

לאחר מעשה זה **אמר** רבי אבהו: **היינו דרב אחא** [זהו מה שאמר רב אחא שצריך להודות כשיצא בשלום מבית המרחץ].

[דאמר רב אחא. הגר"א אינו גורס תיבות אלו].

[נוסח רב אחא בתפילה לפני הקזת דם:]

הנכנס להקיז דם, אומר: 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה, ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות [כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים], **אלא שנהגו** [לעסוק ברפואות]',

[דעת אביי בנוסח תפילה זו:] **אמר אביי: לא לימא אינש הכי** [לא יאמר אדם כך], **דתני דבי רבי ישמעאל, 'ורפא ירפא' מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.**

[נוסח הודאת החולה כשהבריא]

כי קאי [כאשר עומד החולה ומבריא מחוליו], **מאי אומר?**

אמר רב אחא: 'ברוך רופא חנם'.

◆◆◆

נוסח האמירה למלאכים לפני הכניסה לבית הכסא

[עמוד ב] **הנכנס לבית הכסא, אומר** אל המלאכים המלווים אותו: **'התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, תנו כבוד לאלהי ישראל, הרפו ממני עד שאכנס, ואעשה רצוני, ואבא אליכם'.**

[דעת אביי בנוסח אמירה זו:] **אמר אביי: לא לימא אינש הכי** [לא יאמר אדם כך 'הרפו ממני'], **דלמא שבקי ליה ואזלי** [שמא המלאכים יעזבו אותו וילכו], **אלא לימא** [יאמר]: **'שמרוני, שמרוני, עזרוני, עזרוני, סמכוני, סמכוני, המתינו לי, המתינו לי, עד שאכנס ואצא, שכן דרכן של בני אדם'.**

הברכה ביציאה מבית הכסא

כי נפיק [כאשר הוא יוצא מבית הכסא] **אומר: 'ברוך אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים חללים חללים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם** [מהחללים, כגון הלב הכרס או המעים], **או אם יסתם אחד מהם** [מהנקבים הפתוחים, כגון הפה או החוטם או פי הטבעת] **אי אפשר לעמוד לפניך'.**

מאי חתים?

[חתימת ברכת אשר יצר, דעה א:] **אמר רב: 'רופא חולים'.**

[דעה ב:] **אמר שמואל: קא שוינהו אבא** (שמואל היה מכנה את רב 'אבא' שהוא לשון חשיבות) **לכולי עלמא קצירי** [רב עשה את כולם חולים], **אלא** חותם **'רופא כל בשר',** כנגד היציאה, שהיא רפואת כל הגוף.

[דעה ג:] **רב ששת אמר: 'מפליא לעשות',** כנגד שהגוף חלול כמו נאד, והנאד הזה אם יש בו נקב אין הרוח עומד בתוכו, והקדוש ברוך הוא ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה, ואף על פי כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזו היא פליאה וחכמה.

[הכרעת רב פפא:] **אמר רב פפא: הלכך נמרינהו לתרוייהו** [היות ויש בזה ב' דעות, נאמר את שניהם], **'רופא כל בשר ומפליא לעשות'.**

◆◆◆

קריאת שמע שעל המטה וברכת הנכנס לישן על מיטתו

הנכנס לישן על מטתו אומר: מ'שמע ישראל' עד 'והיה אם שמוע'.

ואומר: 'ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי, ומאיר לאישון בת עין,

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום, ותן חלקי בתורתך,

ותרגילני לידי מצוה, ואל תרגילני לידי עבירה, ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון, וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע,

ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים, ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים,

ותהא מטתי שלמה לפניך [שלא יהא פסול ורשע בזרעי],

והאר עיני פן אישן המות,

ברוך אתה ה', המאיר לעולם כולו בכבודו'.

◆◆◆

ברכות השחר

[כשמתעורר משנתו:] **כי מתער אומר: 'אלהי, נשמה שנתת בי, טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי,**

ואתה עתיד ליטלה ממני, ולהחזירה בי לעתיד לבא,

כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות,

ברוך אתה ה', המחזיר נשמות לפגרים מתים'.

[כששומע תרנגול:] **כי שמע קול תרנגולא, לימא: 'ברוך אשר נתן לשכוי** [תרנגול] **בינה, להבחין בין יום ובין לילה'.**

[כשפותח עיניו:] **כי פתח עיניה לימא: 'ברוך פוקח עורים'.**

[כשמתיישב:] **כי תריץ ויתיב לימא: 'ברוך מתיר אסורים'.**

[כשמתלבש:] **כי לביש לימא: 'ברוך מלביש ערומים'.**

[כשזוקף עצמו:] **כי זקיף לימא: 'ברוך זוקף כפופים'.**

[כשיורד מהמטה ומניח רגליו על הארץ:] **כי נחית לארעא לימא: 'ברוך רוקע הארץ על המים'.**

[כשהולך:] **כי מסגי לימא: 'ברוך המכין מצעדי גבר'.**

[כשלובש נעליו:] **כי סיים מסאניה לימא: 'ברוך שעשה לי כל צרכי'.**

[כשחוגר חגורתו:] **כי אסר המייניה לימא: 'ברוך אוזר ישראל בגבורה'.**

[כשפורס סודר על ראשו:] **כי פריס סודרא על רישיה לימא: 'ברוך עוטר ישראל בתפארה'.**

[כשמתעטף בציצית:] **כי מעטף בציצית לימא: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית'.**

[כשמניח תפילין של יד:] **כי מנח תפילין אדרעיה** [על זרועו] **לימא: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין'.**

[כשמניח תפילין של ראש:] **ארישיה לימא: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין'.**

[כשנוטל ידיו:] **כי משי ידיה לימא: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים'.**

[כששוטף פניו:] **כי משי אפיה לימא: 'ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי.**

ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך,

ודבקני במצותיך, ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון, ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך,

ורחקני מאדם רע ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך,

ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי,

ותגמלני חסדים טובים,

ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל'.

✦✦✦

שנינו במשנה: **חייב אדם לברך כו'** על הרעה, כשם שמברך על הטובה.

מבררת הגמרא: **מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה?**

[הצעת ביאור:] **אילימא, כשם שמברך על הטובה 'הטוב והמטיב', כך מברך על הרעה 'הטוב והמטיב'.**

[דחיית הביאור:] **והתנן** [והרי שנינו בברייתא:] **על בשורות טובות אומר 'הטוב והמטיב', על בשורות רעות אומר 'ברוך דיין האמת',** הרי מפורש שאין מברכים על רעה הטוב והמטיב.

[ביאור המשנה: חייב לברך על הרעה בשמחה ובלב שלם]

אמר רבא: לא נצרכה [המשנה לומר שמברך על הרעה מעין הטובה] **אלא לקבולינהו בשמחה** [שצריך לברך על מידת פורענות בשמחה ובלב שלם כמו שמברך על הטובה].

מקורות לברכה על הרעה כמו על הטובה

[מקור א':] **אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא? 'חסד ומשפט אשירה, לך ה' אזמרה', אם חסד, אשירה. ואם משפט' אשירה**

[מקור ב':] **רבי שמואל בר נחמני אמר: מהכא 'בה' אהלל דבר, באלהים אהלל דבר', 'בה' אהלל דבר', זו מדה טובה. 'באלהים אהלל דבר', זו מדת פורענות.** אלהים הוא דין, (ש'אלהים' הוא דיין, כמו שנאמר 'עד האלהים יבא דבר שניהם').

[מקור ג':] **רבי תנחום אמר מהכא: 'כוס ישועות אשא, ובשם ה' אקרא. צרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא'.**

[מקור ד':] **ורבנן אמרי: מהכא: 'ה' נתן, וה' לקח, יהי שם ה' מבורך'.**

◆◆◆

יהיה אדם רגיל לומר 'כל דעביד רחמנא לטב עביד'

אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר 'כל דעביד רחמנא לטב עביד' [כל מה שה' עושה, לטוב הוא עושה].

מעשה ברבי עקיבא שקרה לו כמה דברים ואמר 'הכל לטובה', ובסוף ראו שהכל היה לטובה

כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא [כמו המעשה ברבי עקיבא שהלך בדרך], **מטא לההיא מתא** [הוא בא לעיר אחת], **בעא אושפיזא** [וביקש מקום ללון], **לא יהבי ליה** [לא נתנו לו].

אמר, כל דעביד רחמנא לטב [מה שה' עושה, הוא לטוב], **אזל ובת בדברא** [הלך וישן בשדה], **והוה בהדיה תרנגולא** [והיה עמו תרנגול להקיצו משנתו], **וחמרא ושרגא** [וכן היה ברשותו חמור ונר].

אתא זיקא, כבייה לשרגא [באה רוח וכיבתה את הנר].

אתא שונרא, אכליה לתרנגולא [בא חתול, ואכל את התרנגול].

אתא אריה, אכליה לחמרא [בא אריה, ואכל את החמור].

אמר: 'כל דעביד רחמנא, לטב'.

ביה בליליא, אתא גייסא, שבייה למתא [באותה לילה, בא גייס ושבו את העיר].

אמר להו רבי עקיבא: **לאו אמרי לכו** [לא אמרתי לכם], **כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא** הכל לטובה, שאילו היה נר דלוק, היה הגייס רואה אותי. ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא ושובה אותי.

הרואה פרק תשיעי ברכות סא.

עא א מיי׳ פכ״ח מהל׳ תפלה הל׳ כ: **עב** ב מיי׳ ש״ע מהלכות תפלה הל׳ ו סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ ק סעיף ח:

כלל נעוכה. לילו היה לו לומר היה הגיים רוחם מומי ולילו היה המתוך נוער לו המרגגול קוכל היה הגיים בא ומוכה לומי: **ומא קחוינן דמוקה.** שמוקק: **אוי לי מיולרי.** מם לא אלך אחריו אוי לי מילרי המיגעני בהרהוריס: **דו פרלופין.** שני פרלופין כלומו אחלה אחד מלפניו ואחד מאחריו ולאמו לשניס ועשה מן אחד מוח: **אחור וקדם נרחמני.** לשון לוכה לחיילו אני פרלופין: **וזכ ונקבה נרחם.** משמע שאחלה בריימה שני הוו: **פייונו דאפיק ויכן.** שהיה לריך בניו: **מאי ויכן.** והלא כבר נאמר: **כדי לאקנל אם הפירוש.** שאם יהיה קלר מלאחלו ואחר מלאחלה שהא אחלה אחלה ואחר מלא אחר: **כי מיייהו מני בריחא.** אם הכאים מלאחלה לכאן ולכאן שהאחלה מכניע אליהם: **שוכיני.** משאחל אחלוחיו שהא אחלה ואחר אחלה ואחר אחלה ואחר

סא: הרואה פרק תשיעי ברכות

שוחט כל מיני מקין. פע"פ שהן נכנסין בכלים דרך הוושט הריאה מוללתן ושוחטתן מבעד לדופני הכלים: **וזורק בו טפה.** מהם ומניחתו מן הכלים: **קרקבן.** בעוף הוא המקום בנכתשה: **עוטן.** המלמלך: **חָף.** המוטט: **נעור.** מקילו משמעו: **נעור היזן ויזן הנעור.** שנתמלפה ונפלה הריאה מן החף והקיבה נעורת: **נמוך ורוקד ו.** משנוח והולך לו ומעכך למיטה. לשון אחר נעור היזן הקיבה ומעלתו קיבה וחף נעוריס שהיו יזן כלל לו יזן הנעור ומעלתו שהיסס יזמים ויזנו נעור כי סס בקוקי: **ונני חנן בקרבי.** יפר הרע הרי הוא כמו בקרבי שים בידי לכוחו: **נאם פשע לרשע וגו'.** אמר דוד בקרב לבי ים[1] והומר אני שהפשע נאם לרשע כלומר שהיצר הרע אומר לרשע אל יהי פחד אלהים לנגד עיניך שלמען יפר הרע שוטפתו עד שתמציתו שהיו מתפחד מיוזכו: **כי יעמוד.** בקב"ה: **לימין אביון להושיע ממשפטי נפשו.** ס"מ יש לך אדם שיש לנפשו שני שופטים: **אל שבח מר חיי ואל כריב.** אם אתה מן הסיעוניות אין לך ליזק גמור בעולם: **נרשיעי גמורי.** העולם הזה שאין לסם בעולם הבא כלום ונלייכין ליעול שכהן כאן מחתך שהיה עשיר מאד ונתקמנ ליה בן הדד בספך וחכוך לי הוא (מלכים ח כ): **נלזיכי גמורי.** העוה"ז שאין לסם בעוה"ז כלום כגון רבי מגינא בן דוסא שהי לו נקב מחוטין מערב שבת לערב שבת (תענית כד:): **ולך נאמר כל מאדך.** מן החביב עליך: **והיה מקנן עליו עול מלכות שמים.** קונע קריאת שמע: **ממפיס יד יי' ממפיס.** מידך היא לו לגמות ולא מידי בשר ודם: **מן מצופים.** מקום שיכולין לרחות משם הר הבית ומשם וכלאה אין יכולין לנחותו: **ונרוחה.** שיכול לרחות משם פרט לם מקום ממוך הוא: **ונשאין גדר.** מספסיק בינו לבר הבית: **ונומן קייס: הנפנה ביהודה נל יפנה מזרח ומערב.** מחוויו לממזרח ופניו למערב ונל מחוויו למערב ופניו לממזרח. מפני שיהודה בתרך יהודה היא בנפונה של מרך יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארך יהודה לבנימין עד סוף מרך ישראל ואיתמר סוף מרך ישראל יהודה על פני כל אורך מרך ישראל היה מן הממזרח למערב כרלוונה מרוחב וקלכה היה יפנה מזרח ומערב ישיבו פרוצו לנד ולנד פרוצו לו פרוצו שלפניו או שניהם נעורים מיד מת תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר[1] ולבי חלל בקרבי רשעים יצר רע שופטן שנאמר[2] נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו בינונים זה וזה שופטן שנאמר[3] יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו אמר[4] רבא כגון אנו בינונים אמר ליה אביי לא שביק מר חיי לכל בריה ואמר רבא לא אירבי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי אמר רבא לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו אמר רב לא אירבי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי הוי דכתיב חנינא בן דוסא העולם הבא: ואהבת את י"י אלהיך:[5] תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך.[6] רבי עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר לו עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות[7] אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותיי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה[8] כי הוא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו עכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו[9] תורה וזו שכרה[5] ממתים ידך י"י ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע[10] שאתה מזומן לחיי העוה"ב: [2]לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו': אמר רב יהודה אמר רב לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה איתמר נמי א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר רבי יוחנן לא אמרו [3]אלא מן הצופים ולפנים וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שורה ת"ר הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל לא יפנה אלא מזרח ומערב ורבי יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים חכמים היינו ת"ק איכא ביניהו צדדין תניא אידך הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מותר ומערב מותר ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה רבי יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בית המקדש קיים מותר רבי עקיבא אוסר בכל מקום רבי עקיבא היינו ת"ק איכא ביניהו חוץ לארץ רבה הוו שדיין ליה לבני מזרח ומערב אזל אביי שדנהו צפון ודרום על רבה תרצנהו אמר מאן תאי דקמצער לי [4]אנא כר' עקיבא סבירא לי דאמר בכל מקום אסור: תניא

רבי עקיבא אוסר בכל מקום. מזרח מחוויו ופניו למערב ומפקיען מפילו בזמן שאין לסם אם כותל[5]: רבנן

ענ א מיי' פ"ט מהל' יסודי התורה הל' ו סמג עשין ג:

עד ב מיי' פ"ז מהלכות מיט המתים הל' ט:

עה ג מיי' שם הלכה ח:

עו ד מיי' שם הלכה ט סוס"ע פ"ח סימן ג סעיף ה:

רבינו חננאל

ריאה שוואבת כל מיני משקין, קובה ישינה, נגער הישן ישן הנגער, קרקבן טוחן, כבד כועס, מרה חודקת בו טפה ומנחתו (צמק) [נמוק], והלך לו. תנא נגערו שניהן מיד מת. תנו רבנן צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי, רשעים יצר רע שופטן שנאמר נאום פשע לרשע בקרב לבו וג', בינונים זה וזה שופטן, שנאמר כי יעמוד לימין אביון, אמר רבה כגון אנו בינוניין אנו, אמר ליה אביי אי אנו בינוניין אנו, לא שבק מר חיי לכל בריה, אמר רבה ידע אינש בנפשיה אי צדיק אי רשע הוא, ובכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך. תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שבל העוסק בתורה יהיר בחרב. הלך פפוס בן יהודה ומצאו את ר' עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיה מקבל עליו מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו רבנו עד כאן, אמר להן כל ימי הייתי מצטער אהא דכתיב בכל נפשך בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה בת קול אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד. **מתני' לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח המכוון כנגד בית קודש הקדשים.** אוקמה ר' יוחנן מן הצופים ולפנים וברואה, ובמקום שאין גדר, ובזמן שהשכינה שורה. פירוש, לא יקל אדם את ראשו, לא ילך בהרהור ראש בקומה זקופה אלא בכפיפת קומה ובהרהור ראש. **תניא הנפנה בכל מקום לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל מערב ורבי יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר אין אסרו אלא ברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים בכל מקום.** מזרח מחוויו ופניו למערב ומפקיען מפילו בזמן שאין לסם אם כותל[5]:

תורה אור השלם

1. כִּי עֲנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי:
תהלים קט כב
2. נְאֻם פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו: תהלים לו ב
3. כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ:
תהלים קט לא
4. וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ:
דברים ו ה
5. מְמַתִּים יָדְךָ יְיָ מִמְּתִים מִחֶלֶד חֶלְקָם בַּחַיִּים וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים וְהִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם:
תהלים יז יד

מוסף רש"י

למה נאמר בכל מאדך. יתמר התחביב שבהן וכל שכן שתיטו תביב (יומא פב. ובגי"ז פסחים כה.). **לכך נאמר בכל מאדך.** כלומר אם מחשבתו תביבה לך יותר מכל החביב לך (סנהדרין עד.). לפי שלפעמים שזה חביב ושפעמים שזה חביב, לכן הזהירנו שניהן לומר לאהוב את כוראך יותר מן החביב עליך (פסחים שם). במסרקות. פיסיות (סוטה מח:). **עד כאן.** כלומר עדיין לא אתה מגיע לשעתך (רש"י בע"י). **ממתים ידך ה'.** לאותם העוסקים בתורה מימין ידך עכשיו הם ממתים, כמו מומתים, **אמר להם.** הקב"ה, חלקם בחיים (שם).

מוסף תוספות

א. הילכך בחי' כאאות שלנו שיש שם מחיצות אין להקפיד. תוס' כתי"ם.

ב) [בע"י ויבלקוט פיסי, רכה והוא כמו בכל נפשך יש ק"ו כל שכן במאדך כו. ד"ה והא שלא אמר מפני מה נרמז בקרא, ג) פסחים כה, ד) [בכ"ה עמ'], ה) [ממחת כט:], ו) [ע"י תוס' כתובות קנ: ד"ה מומן וכו'], ז) בכ"ה: בקרבי לבי יפן, ח) [בעל"י יז:].

הכל לטובה [נתבאר בעמוד הקודם].

מאמר נוסף מרב הונא אמר רב משום רבי מאיר: דבריו של אדם יהיו מועטים לפני הקב"ה

ואמר רב הונא אמר רב, משום רבי מאיר: לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא. שנאמר 'אל תבהל על פיך, ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ, על כן יהיו דבריך מעטים'.

✦✦✦

ביאור א' בתיבת 'וייצר', שני יצרים

דרש רב נחמן בר רב חסדא: מאי דכתיב 'וייצר ה' אלהים את האדם', בשני יודי"ן, שני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא, אחד יצר טוב ואחד יצר רע.

[קושיא על ביאור זה:] **מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה 'וייצר', לית לה יצרא** [וכי אין לה יצר רע], **והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא** [והרי אנחנו רואים שהבהמה מזיקה, נושכת ובועטת].

ביאור ב', אוי מיצרי או מיוצרי

אלא כדרבי שמעון בן פזי, דאמר רבי שמעון בן פזי: אוי לי מיוצרי [אם אלך אחרי יצרי הרע], **ואוי לי מיצרי** [המיגעני בהרהורים].

ביאור ג', שתי פרצופים

אי נמי, כדרבי ירמיה בן אלעזר, דאמר רבי ירמיה בן אלעזר: דו פרצופין [שני פרצופין] **ברא הקדוש ברוך הוא** בתחילה **באדם הראשון** אחד מלפניו ואחד מאחריו, **שנאמר 'אחור וקדם צרתני',** ואחר כך צלחו לשנים ועשה מן האחד חוה.

✦✦✦

ביאור הפסוק בפסוק 'ויבן ה' אלקים את הצלע'

'ויבן ה' אלהים את הצלע', רב ושמואל,

[דעה א', פרצוף:] **חד אמר: פרצוף,** וממנו נראה חוה.

[דעה ב', זנב:] **וחד אמר: זנב,** שהיה לאדם הראשון זנב וממנו נבראה חוה.

[שאלה א', לפי האומר 'זנב', מהו 'אחור וקדם':] **בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב 'אחור וקדם צרתני'** [לשון צורה, דהיינו שני פרצופין], **אלא למאן דאמר זנב, מאי 'אחור וקדם צרתני'?**

[תשובה] **כדרבי אמי, דאמר רבי אמי: אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות.**

[בירור בתשובה] **בשלמא אחור למעשה בראשית, דלא אברי עד מעלי שבתא** [שהאדם נברא בערב שבת, אחרון לכל הנבראים].

אלא וקדם לפורענות, פורענות דמאי, אילימא פורענות דנחש, והתניא רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן, בגדולה מתחילה מן הגדול, דכתיב 'וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו' וגו'. בקללה מתחילין מן הקטן, בתחלה נתקלל נחש, ולבסוף נתקללה חוה, ולבסוף נתקלל אדם,

[ביאור התשובה:] **אלא פורענות דמבול, דכתיב 'וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה', ברישא אדם והדר בהמה.**

[שאלה ב', לפי האומר 'זנב', מהו 'וייצר':] **בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב 'וייצר' בשני יודי"ן, אלא למאן דאמר זנב מאי 'וייצר'?**

[תשובה:] **כדרבי שמעון בן פזי, דאמר רבי שמעון בן פזי: אוי לי מיוצרי, אוי לי מיצרי.**

[שאלה ג', לפי האומר 'זנב', מהו 'זכר ונקבה בראם':] **בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב 'זכר ונקבה בראם',** שמשמע שמתחלת ברייתם תרי ווי, **אלא למאן דאמר זנב, מאי 'זכר ונקבה בראם'?**

[תשובה:] **כדרבי אבהו, דרבי אבהו רמי, כתיב 'זכר ונקבה בראם', וכתיב 'כי בצלם אלהים עשה את האדם', הא כיצד, בתחלה עלה במחשבה לבראת שנים, ולבסוף לא נברא אלא אחד.**

[שאלה ד', לפי האומר 'זנב', מהו 'ויסגר בשר תחתנה':] **בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב ויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגר בשר תחתנה?**

[תשובה:] **אמר רבי ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק: לא נצרכה אלא למקום חתך.**

[שאלה ה', לפי האומר 'זנב', מהו 'ויבן':] **בשלמא למאן דאמר זנב, היינו דכתיב ויבן,** שהיה צריך בנין. **אלא למאן דאמר פרצוף מאי ויבן,** והלא כבר נבנה.

[תשובה א:] **לכדרבי שמעון בן מנסיא דדרש רבי שמעון בן מנסיא מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא.**

[תשובה ב:] **דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקדוש ברוך הוא לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות** - שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן, שהמשא מכביד עליהם, **אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד.**

◆◆◆

גם גדול צריך להשתדל בחופתו וזיווגו של חבירו הקטן ממנו

'ויביאה אל האדם', אמר רבי ירמיה בן אלעזר: מלמד שנעשה הקדוש ברוך הוא שושבין

לאדם הראשון [שהרי דאג הקב"ה שיהיה לאדם אשה, כמו 'שושבין' המשתדל בחופתו ובזיווגו של חבירו].

מכאן למדה תורה דרך ארץ, שיחזור גדול עם קטן בשושבינות, ואל ירע לו.

♦♦♦

לפי הדעה שהיה לאדם הראשון בתחילה פרצוף של זכר מצד אחד ונקבה מצד אחד, איזה פרצוף היה מלפנים ואיזה לאחור

מבררת הגמרא: **ולמאן דאמר** שמה שנאמר 'ויבן ה' אלקים את הצלע' היינו **פרצוף,** שמתחלתו היה לאדם הראשונים שתי פרצופים, מצד אחד זכר, ומצד אחד נקבה, **הי מינייהו סגי ברישא** [איזה פרצוף היה מהלך ראשון, כלומר איזה פרצוף היה צד הפנים, ואיזה פרצוף היה צד העורף].

מסתבר שפרצוף האיש לפנים, שהרי אסור ללכת אחרי אשה

אמר רב נחמן בר יצחק: מסתברא דגברא סגי ברישא [שהפרצוף של האיש היה הולך ראשון, שהוא היה צד הפנים. והפרצוף של האשה היה מאחוריו בצד של העורף],

דתניא, לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך, ואפילו אשתו [שדבר זה מגונה הוא].

נזדמנה לו אשת איש **על הגשר** והיא לפניו, **יסלקנה לצדדין** עד שיעבור לפניה.

וכל העובר אחורי אשה [אחורי אשת איש] **בנהר, אין לו חלק לעולם הבא,** שהיא מגבהת בגדיה מפני המים, וזה מסתכל בה.

המרצה מעות ליד אשה כדי להסתכל בה

תנו רבנן, המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו [שקבל תורה לידו מיד ימינו של הקדוש ברוך הוא], **לא ינקה מדינה של גיהנם,**

שנאמר 'יד ליד, לא ינקה רע', לא ינקה מדינה של גיהנם.

♦♦♦

דעה א' מנוח עם הארץ היה [שהלך אחרי אשתו]

אמר רב נחמן: מנוח עם הארץ היה [לא שמש תלמידי חכמים, שלא למד המשנה שלא יהלך אפילו אחורי אשתו], **דכתיב 'וילך מנוח אחרי אשתו'.**

דעה ב' מנוח לא הלך אחרי אשתו אלא אחר הצעתו

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב 'וילך אלקנה אחרי אשתו'. וגבי אלישע דכתיב 'ויקם וילך אחריה', הכי נמי אחריה ממש? אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה, הכא נמי אחרי דבריה ואחרי עצתה.

[לדעה א', מנוח לא ידעה אפילו חומש:] **אמר רב אשי: ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה,** שהלך אחריה ממש, אם כן **אפילו בי רב** [עם תינוקות של בית רבן] **נמי**

לא קרא, שנאמר 'ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש', ולא לפני האיש.

◆◆◆

לא ללכת אחורי אשה, ולא אחורי ע"ז, [אבל עדיף אחורי אשה מאחורי ע"ז]

אמר רבי יוחנן: אחורי ארי, ולא אחורי אשה.

אחורי אשה, ולא אחורי עבודת כוכבים.

לא ללכת אחורי ביהכנ"ס בשעה שמתפללים [והוא יותר חמור מאחורי ע"ז]

אחורי עבודת כוכבים, ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין [שכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת].

[אם נושא דבר:] **ולא אמרן אלא דלא דרי מידי** [שלא נושא דבר], **ואי דרי מידי** [אבל אם עובר אחורי בית הכנסת כשנושא דבר, אין כאן גנאי, שמוכח הדבר שמה שלא נכנס הוא מפני המשוי] **לית לן בה** [ואין בזה אסור].

[אם יש פתח אחר:] **ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא** [שאין לבית הכנסת פתח אחר]. **ואי איכא פתחא אחרינא, לית לן בה,** שאין כאן גנאי, שמי שרואהו עובר מאחורי בית הכנסת סובר שבודאי הוא נכנס בפתח השני.

[אם רוכב על חמור:] **ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא. אבל רכיב חמרא, לית לן בה,** שרואים שאינו נכנס מטעם אחר. ואינו נראה כפורק עול.

[אם מניח תפילין:] **ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין. אבל מנח תפילין, לית לן בה,** שהרי רואים שאינו פורק עול.

◆◆◆

רב: יצר הרע דומה לזבוב

אמר רב: יצר הרע דומה לזבוב, ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר 'זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח', יביע הוא לשון אבעבועות, שכל משקה מסריח, מעלה רתיחה ואבעבועות.

שמואל: יצר הרע דומה לחטה

ושמואל אמר: כמין חטה הוא דומה, שנאמר 'לפתח חטאת רובץ' [חטאת לשון חטה].

שתי כליות באדם, אחת יועצת לטוב ואחת לרעה

תנו רבנן, שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה, ואחת יועצתו לרעה, ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו'.

פעולת האיברים: כליות, לב, לשון, פה, ושט, קנה, ריאה, כבד, מרה, טחול, קרקבן, קיבה, אף

תנו רבנן: כליות, יועצות [את הלב מה לעשות]. **לב, מבין** [מה עליו לעשות, אם ישמע לעצת הכליות אם לאו].

לשון, מחתך [הדיבור להוציאו מפיו]. **פה, גומר** [השפתיים גומרות להוציא את הדיבור]. **ושט, מכניס ומוציא כל מיני מאכל. קנה, מוציא קול.**

[עמוד ב] **ריאה, שואבת כל מיני משקין** [לאחר שהמשקין נכנסין לכרס, הריאה שואבתם מבעד לדופני הכרס].

כבד, כועס. מרה, זורקת בו טפה מרה **ומניחתו** [מניחה את הכבד מהכעס]. **טחול, שוחק.**

קרקבן, טוחן [המאכל]. **קיבה, ישנה. אף, נעור** [מקיץ את האדם משנתו].

נעור הישן ישן הנעור [אם נתחלפה ובאה השינה מן האף והקיבה נעורת], **נמוק והולך לו,** האדם מתנוון והולך לו ונמשך למיתה.

תנא, אם שניהם ישנים [האף והקיבה], **או שניהם נעורים** [האף והקיבה], **מיד מת.**

שפיטת האדם על ידי היצר טוב או היצר הרע

תניא רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים, יצר טוב שופטן, שנאמר 'ולבי חלל בקרבי', [יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי, שיש בידי לכופו].

רשעים, יצר רע שופטן, שנאמר 'נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו', [שהיצר הרע אומר לרשע אל יהא פחד אלהים לנגד עיניך, אלמא יצר הרע שופטו, עד שמרחיקו שאינו מתפחד מיוצרו].

בינונים זה וזה שופטן, שנאמר 'יעמוד [הקדוש ברוך הוא] **לימין אביון להושיע משפטי נפשו',** [שמע מיניה יש לך אדם שיש לנפשו שני שופטים].

[מי נקרא בינוני]

[דעת רבא:] **אמר רבא: כגון אנו בינונים.**

[דעת אביי:] **אמר ליה אביי: לא שביק מר חיי לכל בריה** [לא נותן כבודו 'חיים' לכל בריה, כלומר אם אתה מן הבינונים, אין לך צדיק גמור בעולם].

בריאת העולם לצדיק הגמור ולרשע הגמור

ואמר רבא: לא איברי עלמא [לא נברא העולם] **אלא לרשיעי גמורי** [לרשעים גמורים], שלהם נברא העולם הזה שאין להם בעולם הבא כלום, וצריכין ליטול שכרן כאן, **או לצדיקי גמורי** [לצדיקים גמורים] שלהם נברא העולם הבא, שאין להם בעולם הזה כלום.

[צריך לידע אם הוא צדיק או רשע:] **אמר רבא: לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו.**

אמר רב: לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא.

לאחאב בן עמרי, העולם הזה [שאחאב היה רשע, ונטל שכרו בעולם הזה שהיה עשיר מאד].

ולרבי חנינא בן דוסא, העולם הבא [שלא היה לו בעולם הזה כלום, והיה די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת].

♦♦♦

שנינו במשנה: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שנאמר, **'ואהבת את ה' אלהיך** בכל לבבך' וגו'. 'בכל לבבך' בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע. 'ובכל נפשך', אפילו הוא נוטל את נפשך. 'ובכל מאדך', בכל ממונך.

בירור: מדוע נאמר גם בכל נפשך וגם בכל מאדך

תניא, רבי אליעזר אומר: אם נאמר 'בכל נפשך' [בחייך, אפילו הוא נוטל את נשמתך], **למה נאמר 'בכל מאדך'** [בממונך, אפילו הוא נוטל ממונך]. **ואם נאמר 'בכל מאדך', למה נאמר 'בכל נפשך'.**

ביאור: לאדם שגופו הכי חביב לו, נאמר 'בכל נפשך' תמסור את גופך [וכל שכן את ממונך]. ולאדם שממונו הכי חביב לו, נאמר 'ובכל מאדך' תמסור את ממונך [וכל שכן את גופך]

אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר 'בכל נפשך'.

ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר 'בכל מאדך' מן החביב עליך.

♦♦♦

אפילו הוא נוטל את נפשך [מעשה הריגת רבי עקיבא על שלימד תורה ברבים]

רבי עקיבא אומר 'בכל נפשך', אפילו נוטל את נפשך.

תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה.

בא פפוס בן יהודה, ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים, ועוסק בתורה.

אמר ליה פפוס: **עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות.**

[משל למה הדבר דומה:] **אמר לו** רבי עקיבא: **אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום.**

אמר להם השועל: **מפני מה אתם בורחים?**

אמרו לו הדגים: **מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם.**

אמר להם השועל: **רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם, כשם שדרו אבותי עם אבותיכם.**

אמרו לו הדגים: **אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות?**

לא פקח אתה, אלא טפש אתה.

ומה במקום חיותנו, אנו מתיראין. במקום מיתתנו, על אחת כמה וכמה.

[הנמשל:] **אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה 'כי הוא חייך ואורך ימיך' כך** [שבמקום חיותינו אנו מתיראין], **אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה** [שבמקום מיתתנו אנו מתיראים].

אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא, וחבשוהו בבית האסורים. ותפסו לפפוס בן יהודה, וחבשוהו אצלו.

אמר לו רבי עקיבא: **פפוס, מי הביאך לכאן?**

אמר ליה פפוס: **אשריך רבי עקיבא, שנתפסת על דברי תורה. אוי לו לפפוס, שנתפס על דברים בטלים.**

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים [שהיה קורא קריאת שמע].

אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן?

אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה 'בכל נפשך' אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?

היה מאריך ב'אחד', עד שיצתה נשמתו ב'אחד'.

יצתה בת קול ואמרה: אשריך, רבי עקיבא, שיצאה נשמתך באחד.

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה, ממתים ידך ה' ממתים וגו' כלומר, מידך היה לו למות, ולא מידי בשר ודם.

אמר להם הקדוש ברוך הוא: **חלקם בחיים.**

יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא, שאתה מזומן לחיי העולם הבא.

✦ ✦ ✦

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו'.

לא יקל ראשו כנגד הר הבית ממקום שיכול לראות את הר הבית

אמר רב יהודה אמר רב: לא אמרו שאסור להקל את ראשו **אלא מן הצופים ולפנים** [בכל המקום שאפשר לראות משם את הבית עד צופים (שהוא המקום הכי מרוחק מירושלים שעוד אפשר לראות ממנו את הר הבית)] **וברואה** [גם במקומות האלו, האיסור הוא רק אם הוא במקום גבוה שאכן יכול לראות משם את הר הבית, אבל אם הוא עומד מקום נמוך שאין הר הבית נראה משם, (אף שהוא קרוב להר הבית), מותר].

ברייתא: האיסור רק ממקום שיכול לראות את הר הבית ובזמן שבית המקדש קיים

איתמר נמי, אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי יוחנן: לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים, וברואה, ובשאין גדר מפסיק בינו להר הבית, **ובזמן שהשכינה שורה** שבית המקדש קיים.

✦ ✦ ✦

דעה א': ביהודה ובגליל נפנה בכיוון שאינו כנגד בית המקדש

תנו רבנן, ירושלים היא בקצה הכי צפוני של ארץ יהודה. ולכן אם אדם עומד בקו

ישר עם ירושלים, מצדה הימני [דרומית לירושלים], אסור להיפנות לכיוון זה, בין שפניו כלפי צפון ואחוריו לדרום, או להיפך, כיון שהוא כנגד ירושלים ממש.

הנידון כאן כשאינו בקו ישר עם ירושלים, אלא לפניה [כלפי מזרח] או אחוריה [כלפי מערב], (שזה נקרא 'צדדים'), ועל כך אומרת הברייתא: **הנפנה ביהודה, לא יפנה מזרח ומערב,** שנמצא שאחוריו או פניו כנגד ירושלים [לא כנגד ממש, אלא בצדדים שלפני ירושלים או בצדדים שלאחורי ירושלים], **אלא** יפנה לכיוון **צפון ודרום.**

ובגליל שהוא בצד צפון של ארץ ישראל, **לא יפנה אלא מזרח ומערב,** שאם יפנה בין צפון לדרום, נמצא שהוא מגולה כלפי דרום [מלפניו או מאחריו], וירושלים היא לצד דרום הגליל.

דעה ב': ביהודה ובגליל אין דין לאיזה צד להיפנות

ורבי יוסי מתיר. שהיה רבי יוסי אומר: לא אסרו אלא ברואה, ובמקום שאין שם גדר, ובזמן שהשכינה שורה.

דעה ג': ביהודה ובגליל, כנגד ירושלים ממש אסור ובצדדים מותר

וחכמים אוסרים.

מבררת הגמרא: **חכמים היינו תנא קמא,** שגם הם אוסרים בין ברואה ובין בשאינו רואה, בין בזמן שבית המקדש קיים ובין שאינו קיים.

מבארת הגמרא: **איכא בינייהו צדדין,** שדברי חכמים כאן נאמרו על דברי רבי יוסי שמתיר בכל אופן שהוא נפנה ממקום שאינו רואה, ועל כך חולקים חכמים וסוברים שאסור אף כשאין רואה אם הוא ממש בקו ישר עם ירושלים [כנגד וממול ירושלים ממש], אבל אם אינו כנגדה ממש, אלא בצדדים שלפניה או שלאחריה, מותר.

ועל כך חולק תנא קמא וסובר שגם בצדדים שלפניה או שלאחריה [שאין זה בקו ישר עם ירושלים אלא לפני ירושלים או מאחורי ירושלים, כל שהוא לאותו צד וכיוון של ירושלים] אסור, כמבואר בדברי תנא קמא, שאסר בכל יהודה במזרח ובמערב. ובכל הגליל בצפון ודרום.

[ברייתא נוספת, דעת תנא קמא כדעה א':]

תניא אידך: הנפנה ביהודה, לא יפנה מזרח ומערב, אלא צפון ודרום. ובגליל, צפון ודרום, אסור. מזרח ומערב, מותר.

[דעת רבי יוסי, כמבואר לעיל דעתו בדעה ב':]

ורבי יוסי מתיר. שהיה רבי יוסי אומר: לא אסרו אלא ברואה.

דעה ד': ביהודה ובגליל בזמן שבית המקדש קיים אסור

רבי יהודה אומר: בזמן שבית המקדש קיים, אסור. בזמן שאין בית המקדש קיים, מותר.

דעה ה': גם בחו"ל אסור גם כשאין בית המקדש קיים

רבי עקיבא, אוסר בכל מקום.

מבררת הגמרא: **רבי עקיבא, היינו תנא קמא.**

מבארת הגמרא: **איכא בינייהו חוץ לארץ,** שרבי עקיבא אוסר בכל מקום, גם בחוץ לארץ. ותנא קומא אוסר רק בארץ ישראל.

רבה נהג כרבי עקיבא

רבה, הוו שדיין ליה לבני [הלבנים שישב עליהן להיפנות היו מתוקנות וזקופות] **מזרח ומערב,** כלומר: לבינה אחת היתה מונחת בצד צפון, והלבינה השניה בצד דרום, ואורך הלבינים בין מזרח למערב [לדוגמא: ראש הלבינים לכיוון מזרח וקצה הלבינים לצד מערב], נמצא שהיושב על רוחב הלבינה [כדי להיפנות] פניו ואחוריו בין צפון לדרום.

אזל אביי שדנהו צפון ודרום [הלך אביי, הפך את הלבינים שאורכם יהיה בין צפון לדרום, ואז נמצא שהיושב על רוחב הלבינה פניו ואחוריו בין מזרח למערב], ועשה כן כדי לבדוק אם רבה מקפיד בדוקא לא להיפנות בין מזרח למערב, שלא יהיה פרועו שמלפניו או שמאחריו לצד מערב, שהרי ארץ ישראל היא לצד מערב של בבל.

על רבה תרצנהו [נכנס רבה, וסידר את האבנים מחדש כמו שהיו בתחילה, באופן שלא יפנה בין מזרח למערב], **ואמר מאן האי דקמצער לי** [מי הוא זה שמצער אותי ומוזיז את האבנים], **אנא כרבי עקיבא סבירא לי דאמר בכל מקום אסור** [ואף בחו"ל אסור להיפנות בצד שלכיוון ארץ ישראל].

אחר רבי יהושע וכו'. וכיהודה הוה: **עד לתן.** כלומר כל זה העוזת פניך רבך שנסתכלת בכל לבו: **דשח ושחק.** עם תלמיו שיחה בטלה של דיבורי תשמיש: **ועשה נדיבו.** ושימש מטתו: **כדלא שריף כצפיעא.** כלומר רעב כמו שלא שמשת מטתך מעולם שתהא נוהג קלות ראש זה בתלמודך: **שריף.** הומי"ר בלע"ז: **שקורנה לפה.** רגילין להושיטה לפה: **שקופי פה פפיליו.** בזוזוע שמלות: **טעמי פורה.** נגינות טעמי מקרא של תורה שנאמרים וכתובים בין בניקוד שנספר בין בהגבהת קול ובגלגול נעימות הנגינה של פשטא ולגרא ושופר מספר מולין ידו לפי טעם הנגינה לפיהי בקולוסים הנאים מתקן שפתיו: **דשח בהלכות ומן הנהגות ומן העקריבי ומן המזיקין.** דמתוך נעימותו מתנהג בנחת ובצמיקה ומין הנאמים מרגישים להתקנאות בו ואף המזיקין מסין עליו: **תלמודיה מיזפין עליו.** שלין המזיקין מבהילין לומו: **קבלה.** מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בניח ששכח: **קבלה דיסורי שתיקותא.** שלא יענוד ביסורין הנאים עליו: **מרגיל ליה לימרא.** מגלגל לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד: **שעיר.** שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: **תמגוח נלקא.** נוחנת לגוח בספל של נחשת ומקרקשת בו מניח ושוח נפש בעגלה מצחוך: **בפר המלך.** ועשה לשם שיבה לריך שימור טוף מפני המזיקים [ו] שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר מבאר בני אדם: **דוופא.** תלון בנגד מקום שהוא נפוח שם לחורי הבית: **לחורי הגדר נפוח מיד.** ופיו לריך להסתתם לנוס: **ונקעתא.** לריך להסתתם כדי שלא ישמע מבחו עוסקים בו מטה לבל פיו לריך להסתתם עד כדי שלא ישמו: **רב אשי אמר וכו'** לא גרסינן עד לקטן דמוקי לה לאשי בר נתן, נפנין אחוריי **יוצאין מפתח בית הבד.** ממעי טהרות של שמן בית הבד שם שהוכהו ופיו נפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ופיו מוסנין שמא נמוך כך יכנס עם הקרן ויגוב. **נפנין לאחורי הגדר מיד: נטפרות הקנו.** בשביל שמירת טהרות הקנו בבית הכפה: **כמה ירחקו.** שומרי טהרות: **כדי שיהא רואהו.** וכיון לשיט יכול להסתתם יותר על כרחך שם הולרך לפנות יפנה מיוחת לשיטי בעני שלא יהיו: **דאקילו בהו רבנן.** בשביל שמירתן הקנו בבית הכפה: **אבל לדידיה חזי ליה.** שמירתן הקנו שלא יהיו: **במקום שנפנה אינו רשאי.** שלא יכול הוא עלמו שם מבחו יכול לילות ולא ירחיק: **במקום שנפנה ביום.** מתרחק מבני אדם בלילה בשביל: **יעביו אדם עלמו.** לפנות: **שחרים.** קודם היום: **וערבים.** משתחשה: **כדי שלא יהא לריך להסתרוק.** שלמא אין מתרחקין בלילה: **פנו לי ונוכחו.** מבני אדם: **כדרך שנפנה ביום.** לענין פרוע טפח ומפחים כלשמרינן בפרקי קמחי (פ"ג ד' כג:) ומיושב כלשמרינן לשל: **נקרו זוים.** אם יש קרן זוית שמוך לריך להסתלק שם בלילה בשביל ולא יפנה בגללו: **משמש.** בלרור לו בשיקס לפפות נקניס כלשמרינן במסכת שבת (ד' פב:). לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך ולשון לשלון הגון דש"כ למה לי משום כשפים מיפוח לי כיון שיש כאן מלוכלכים בגללים ומה יועיל משמושו: **לא לי ולא לי.** לא תוכלו לי: **לא תחים ולא תחבים.** הם שמות הכשפים העשויים ע"י מחתויות: **לא הני ולא מכני.** לא כוון ולא מקלמן: **לא תרכי דתרכא ולא תרכי דתרכא.** ולא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה. לשון אחר לא הני ולא מכני לא יעלח ולא יועיל עוד מכשפות:

על

רבא מקמי דהוה רישא בו' בתר דמלך עבדה ליה כוותא ומנחא ליה ידא בו'. פיומה דע"ב לא מלך רבא עד אחר פטירתו של אביי כדמשמע לעיל[ב] בשנכנס בבר הדיא וכן בכתובות דקאמר תומה דניחתו לדביי אחת לקמיה דרבא בפוף פרק אע"פ (ד' פה.) וזהו פיומה דלעיל (ד' נו.) משמע דלאחר מחלוס פטירתה קודס פטירתו דאביי וי"ל מכל מקום לא נפטרה עד אחר אביי:

סליקו תוספות דמסכת ברכות

רבנו חננאל

חניא אמר ר' עקיבא נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתני ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך כהנא על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר ליה [ג]דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא א"ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך [ד]מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר [ה]ימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ור' שמעון בן לקיש אמר מפני שקושר בה תפילין רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה ר' יהושע אומר מפני שכותב בה ר' עקיבא אומר מפני שמראה בה טעמי תורה א"ר תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו ההוא בית הכסא דהוה במבריא כי הוו עיילי ביה בי תרי אפי' ביממא מתוקי רבי אמי ורבי אסי הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרי להו רבנן לא מסתפיתו אמרי להו אנן קבלה גמירינן קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי אבי מרביא ליה [אמיה] אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמי דהוי רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא בתר דמלך עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה אמר עולא [ו]אחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע אימי בר נתן מתני הכי [ז]אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע [ח]ובבקעה כל זמן שאין חברו רואהו מיתיבי [ט]יוצאין מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר והן טהורין בטהרות הקלו ת"ש [י]כמה ירחקו ויהיו טהורין כדי שיהא רואהו שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן רב אשי אמר [יא]מאי כל זמן שאין חברו רואה דקאמר אימי בר נתן כל זמן שאין חברו רואה את פרועו אבל לדידיה חזי ליה החוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה א"ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ורב נחמן מאי נפקא ליה מינה משום דתניא [יב]כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן [יג]תנו רבנן איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום איני [יד]והאמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותו רבא ביממא הוה אזיל עד מיל ובלילא א"ל לשמעיה פנו לי דוכתא ברחוקה דמתא וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני לא תימא במקום אלא אימא [טו]כדרך שנפנה ביום רב אשי אמר אפילו תימא במקום לא נצרכה אלא לקרן זוית גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל הישוב וממשמש אפי' עושין כשפים באספמיא באין עליו ואי אנשי ויתיב ואח"ב משמש מאי תקנתיה כי קאי לימא הכי לא לי לא לי לא תחים ולא תחתים לא הני ולא מהני לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא

תניא

עו א מיי' פ"ט מהלכות דעות הלכה ו טוש"ע או"ח סי' ב סעיף ב: עח ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף י: ג טוש"ע שם סעיף ח: עט [ד] [מיי' שם]: פ ה ד ז מיי' פי"ג מהל' מעשה הקרבן הלכה כ: פא ח מיי' פ"ט מהלכות דעות הלכ' ו טוש"ע או"ח סי' ב סעיף ח: פב ט טוש"ע יו"ד סימן שלמ סעיף ו [ס"ח פ"ג סעיף ה]: פג י מיי' פ"ט מהלכות דעות הלכ' ו טוש"ע או"ח סי' ב סעיף ו טושבו: פד יא מיי' שם טוש"ע או"ח סי' ג סעיף יב:

מסורת אור השלם

1. ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: דברים לג ב

לעזי רש"י

הומי"ר. למצרע (בלטינ על ידי שאיפה).

מוסף רש"י

וללמוד אני צריך. פלי לומל לקיים (מגילה כח:), כדרך שנאמר בירים. שלריך שלשה ולא צריך להתרחק. ביממא מפני מה הלריך כלי שלא יהו חתרים רואים אותו (הוריות יב:).

פה א ב (ע"מ כתב"ס) [טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ג'].

ג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

פו ד מיי' פ"ג מהלכות ציצית הגהותיי הלכה [ב] ר' סמע עטין קמ"ד.

פז ה מיי' סי' הלכה ג.

הובא בשוף המסכת.

רבינו חננאל

תניא בן עזאי אומר על כל משכב שכובב חוץ מן הקרקע, על כל מושב שבחוץ שב חוץ מן הקורה. אמר שמואל שינה בעמוד השחר כסכסוא לפרזלא. תני בר קפרא אדכפנת אכוד, אהדרית שתי, אדרתתא קדיך שפוך כול'. דבריו פשוטין. רב ספרא עייל לבית הכסא אתא ר' אבא נהר ליה, אמר ליה רב ספרא ליעול מר, אמר ליה עד כאן לא עיילת לשעיר גמרת לך מילי דשעיר. פירוש, עד כאן לא נכנסה בארץ אדום, שהיא ארצה שעיר שהה אדום, למדתה דרכיהן שמדברין כשהן יושבין שנים שלשה כאחד בבית הכסא, ואחד מהבריית זה מזה, אלא מניחין פתח בית הכסא פתוח, כדי שיכנס לה מי שיבוא, למה לא סגרתה הפתח, אלא ראיתי אני הפתח פתוח נימה לי שאין שם אדם, לפיכך באתי להכנס, מי לא תנן במסכת תמיד במשנתינו מצאו לבית הכסא בעזרה נעול, בידוע שיש שם אדם, פתוח בידוע שאין שם אדם. ופרקינן רב ספרא הוה סבר ר' אבה מסוכן הוא דהיקר ליה עידנין, כדתניא רב שפעון בן גמליאל אומר עמוד התדור מביא את האדם לידי הדרוקן, פירוש עמוד התדור שהוא של צואה שהתחיל להימשך ולצאת חוץ לשבעת ונעורר ולא הפילו לחוץ אלא התדור ועמד והילך, מביא את האדם לידי חולי הדרוקן ניפוח הבטן, סילון התדור קילוח השתנה מי רגלים, פירוש דרקונא נחש. פירוש כרכשא פי השבעה. ואמר להרגך ותחם עליך. פירוש ואומר להרגך שאתה רודף, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו, אילא צניעות שראיתי בך ותחם עליך, לחסך את רגליו מלמד שסכך את עצמו ככל צד כסוכה, ומפני שביה הבבדים דיוד וכתיב את כנף יוד וכתיב את כנף יוד אשר לשאול, לפיכך נענש שנאמר וכסו רגליהו בבבדים ולא יחם לו. ומפני שאמר אם יי' השיחך בי ירח מנחה, נענש ונישכ, שנאמר ויעמוד שטן לפני יי' את דוד למנות את ישראל ויתן יי' דבר בישראל מהבוקר ועד עת זריקתו. ור' יוחנן אמר עד חצות ממש. ריש לקיש אמר עד שעת זריקתו כדי שיגיע לפקידים ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם: שמות ל יב

פח ו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

פט ז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צ ח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צא ט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צב י מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צג יא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צד יב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צה יג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צו יד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צז טו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צח טז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

צט יז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ק יח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קא יט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קב כ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קג כא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קד כב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קה כג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קו כד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קז כה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קח כו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קט כז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קי כח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיא כט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיב ל מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיג לא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיד לב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קטו לג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קטז לד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיז לה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיח לו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קיט לז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכ לח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכא לט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכב מ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכג מא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכד מב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכה מג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכו מד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכז מה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכח מו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קכט מז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קל מח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלא מט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלב נ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלג נא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלד נב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלה נג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלו נד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלז נה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלח נו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קלט נז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמ נח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמא נט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמב ס מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמג סא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמד סב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמה סג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמו סד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמז סה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמח סו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קמט סז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנ סח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנא סט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנב ע מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנג עא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנד עב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנה עג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנו עד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנז עה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנח עו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קנט עז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קס עח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסא עט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסב פ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסג פא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסד פב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסה פג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסו פד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסז פה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסח פו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קסט פז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קע פח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעא פט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעב צ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעג צא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעד צב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעה צג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעו צד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעז צה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעח צו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קעט צז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפ צח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפא צט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפב ק מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפג קא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפד קב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפה קג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפו קד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפז קה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפח קו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קפט קז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצ קח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצא קט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצב קי מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצג קיא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצד קיב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצה קיג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצו קיד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצז קטו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצח קטז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

קצט קיז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ר קיח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רא קיט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רב קכ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רג קכא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רד קכב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רה קכג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רו קכד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רז קכה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רח קכו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רט קכז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריא קכח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריב קכט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריג קל מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריד קלא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רטו קלב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רטז קלג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריח קלד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

ריט קלה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכ קלו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכא קלז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכב קלח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכג קלט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכד קמ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכה קמא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכו קמב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכז קמג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכח קמד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רכט קמה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רל קמו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלא קמז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלב קמח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלג קמט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלד קנ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלה קנא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלו קנב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלז קנג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלח קנד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רלט קנה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמ קנו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמא קנז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמב קנח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמג קנט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמד קס מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמה קסא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמו קסב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמז קסג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמח קסד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רמט קסה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנ קסו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנא קסז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנב קסח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנג קסט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנד קע מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנה קעא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנו קעב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנז קעג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנח קעד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רנט קעה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רס קעו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסא קעז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסב קעח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסג קעט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסד קפ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסה קפא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסו קפב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסז קפג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסח קפד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רסט קפה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רע קפו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעא קפז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעב קפח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעג קפט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעד קצ מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעה קצא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעו קצב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעז קצג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעח קצד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רעט קצה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפ קצו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפא קצז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפב קצח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפג קצט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפד ר מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפה רא מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפו רב מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפז רג מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפח רד מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רפט רה מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רצ רו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רצא רז מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רצב רח מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"ח סי' קמ"ב סעי' ה'].

רצג רט מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה [ח] ר' סמע עטין יט טוש"ע או"

ג׳ דברים שלמד רבי עקיבא מהנהגת רבי יהושע בבית הכסא

תניא, אמר רבי עקיבא: פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים:

למדתי, שאין נפנין [ביהודה] **מזרח ומערב** שלא יהיה מגולה כנגד בית המקדש, **אלא צפון ודרום.**

ולמדתי, שאין נפרעין [אין מגלה גופו] **מעומד, אלא מיושב,** שכך הוא יותר צנוע.

ולמדתי, שאין מקנחין בימין, אלא בשמאל.

אמר ליה בן עזאי: עד כאן [כלומר, כל זה] **העזת פניך ברבך,** שנסתכלת בכל אלו.

אמר ליה רבי עקיבא: **תורה היא, וללמוד אני צריך.**

בן עזאי למד מהנהגת רבי עקיבא בבית הכסא ג׳ דברים הנ״ל

תניא, בן עזאי אומר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים:

למדתי, שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום.

ולמדתי, שאין נפרעין מעומד אלא מיושב.

ולמדתי, שאין מקנחין בימין אלא בשמאל.

אמר לו רבי יהודה: עד כאן העזת פניך ברבך.

אמר לו בן עזאי: **תורה היא, וללמוד אני צריך.**

רב כהנא שוכב תחת מיטתו של רב כדי ללמוד מהנהגתו

רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב [רב כהנא נכנס ושכב תחת מיטתו של רב].

שמעיה דשח [שמע רב כהנא שרב שח עם אשתו שיחה בטלה של ריצוי תשמיש] **ושחק, ועשה צרכיו** [שימש מטתו].

אמר ליה רב כהנא **דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא** [דומה פיו של רב כאדם רעב, כמו שלא שמשת מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאותך].

אמר ליה רב: **כהנא הכא את** [כהנא, כאן אתה] **פוק דלאו אורח ארעא** [צא, שאין זה דרך ארץ].

אמר לו רב כהנא: **תורה היא, וללמוד אני צריך.**

מפני מה אין מקנחין בימין

מפני מה אין מקנחין בימין, אלא בשמאל?

[טעם א:] **אמר רבא: מפני שהתורה ניתנה בימין, שנאמר 'מימינו אש דת למו'.**

[טעם ב:] **רבה בר בר חנה אמר: מפני שהיא קרובה לפה** [שרגילים להושיטה לפה כשאוכלים].

[טעם ג:] **ורבי שמעון בן לקיש אמר: מפני שקושר בה תפילין** שביד ימין קושר את התפילין בזרוע שמאלו.

[טעם ד:] **רב נחמן בר יצחק אמר: מפני שמראה בה טעמי תורה** [שמוליך ידו לפי טעם הנגינה של תורה נביאים וכתובים, בין בניקוד, בין בהגבהת קול, ובצלצול נעימות הנגינה של ה'טעמים'].

[תנא כטעם ב'] **כתנאי, רבי אליעזר אומר: מפני שאוכל בה.**

[טעם ה'] **רבי יהושע אומר: מפני שכותב בה.**

[תנא כטעם ד'] **רבי עקיבא אומר: מפני שמראה בה טעמי תורה.**

שמירת הצנוע בבית הכסא

אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל הצנוע בבית הכסא, נצול משלשה דברים, מן הנחשים, ומן העקרבים, ומן המזיקין, שמתוך צניעתו מתנהג בנחת ובשתיקה, ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו, ואף המזיקין חסין עליו.

ויש אומרים, אף חלומותיו מיושבים עליו, שאין המזיקין מבהילין אותו.

◆◆◆

המסורת והמנהג של בית הכסא: לשתוק שם [ובזה ניצולים מהיזק]

ההוא בית הכסא דהוה בטבריא, כי הוו עיילי ביה בי תרי אפילו ביממא מתזקי [אפילו שהיו נכנסים לשם שנים יחד, ואפילו ביום, היו ניזוקים].

רבי אמי ורבי אסי, הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה [היו נכנסים בו אחד אחד לחוד] **ולא מתזקי** [ולא היו ניזוקים].

אמרי להו רבנן: לא מסתפיתו [אינכם מפחדים]?

אמרי להו רב אמי ורב אסי: **אנן קבלה גמירינן** [אנחנו קיבלנו מסורת ומנהג מרבותינו באופן הנהגת בית הכסא], **קבלה דבית הכסא, צניעותא ושתיקותא** [צניעות ושתיקה].

[המסורת והמנהג של יסורים:] **קבלה דיסורי, שתיקותא ומבעי רחמי** [שלא יבעט ביסורין הבאים עליו].

שה לשמירה בבית הכסא, שלא ילך יחידי

אביי, מרביא ליה [אמיה] אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא [אמו של אביי (אמו נפטרה כשנולד, והיה זה 'אומנת' שגידלה אותו) היתה מגדלת לו 'שה', והיתה מרגילה את השה שילך עמו תמיד לבית הכסא, לשמירה].

מבררת הגמרא: **ולרביא ליה גדיא** [מדוע היא גידלה לו שה, ולא גידלה לו גדי עיזים].

מבארת הגמרא: **שעיר בשעיר מיחלף,** גדי עיזים, נקרא 'שעיר', ושד של בית הכסא דומה לשעיר, שעליהם נאמר בפסוק 'ושעירים ירקדו שם', ולכן היא לא גידלה לו שעיר.

כיצד שמרה אשת רב חסדא על רב חסדא מהיזקי בית הכסא

רבא, מקמי דהוי רישא [לפני שהיה ראש ישיבה] **מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא** [אשתו בת רב חסדא, היתה נותנת אגוז בספל של נחשת ומקרקשת בו בבית, והוא נפנה מבחוץ],

בתר דמלך [ונעשה ראש ישיבה צריך שימור יותר מפני המזיקים, שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם] **עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה** [עשתה לו חלון, כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית, והניחה ידה על ראשו].

✦ ✦ ✦

דעה א': מאחורי גדר אין צריך להתרחק שחבירו לא ישמע שמפיח. בבקעה [שטח פתוח] אין צריך להתרחק במרחק שחבירו לא יכול לראותו

אמר עולא: אחורי הגדר, נפנה מיד, ואין צריך להתרחק כלום.

ובבקעה, כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע [צריך להתרחק כדי שלא ישמע חברו עטושים של מטה, אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו].

דעה ב': מאחורי גדר צריך להתרחק שחבירו לא ישמע שמפיח. בבקעה צריך להתרחק במרחק שחבירו לא יכול לראותו

איסי בר נתן מתני הכי: אחורי הגדר, כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע.

ובבקעה, כל זמן שאין חברו רואהו.

[שאלה א': בברייתא מבואר כדיעה א' שמאחורי הגדר אין צריך להתרחק]

מיתיבי, משמרי טהרות של שמן בית הבד, אם הוצרכו לפנות **יוצאין מפתח בית הבד, ונפנין לאחורי הגדר** שלפני הפתח, **והן** [הזיתים והשמן] **טהורין,** שאין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע. הרי מוכח שנפנים אחורי הגדר מיד, ואין צריכים להתרחק.

[תשובה: הקילו בזה בשביל שמירת טהרות]

עונה הגמרא: **בטהרות הקלו** [בשביל שמירת טהרות הקלו שלא יצטרכו להתרחק, אבל במקרה רגיל צריכים להתרחק].

[שאלה ב': בברייתא מבואר כדעה א' שבבקעה אין צריך להתרחק]

תא שמע, כמה ירחקו שומרי טהרות **ויהיו** [השמן והזיתים] **טהורין, כדי שיהא רואהו,** וכיון דאינו יכול להתרחק יותר, על כרחך אם הוצרך לפנות, יפנה, והרי זה קשה על איסי בר נתן שמצריך להתרחק כדי שחבירו לא יראהו.

[תשובה א': הקילו בזה בשביל אוכלי טהרות]

עונה הגמרא: **שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן,** בשביל שמירתן הקלו בבית הכסא.

[תשובה ב': לדעה ב' אין צריך להתרחק עד שלא יראה אותו כלל, וממילא יכול להתרחק עד מקום שעדיין רואים אותו ויכול לשמור על הטהרות]

רב אשי אמר: מאי 'כל זמן שאין חברו רואה' דקאמר איסי בר נתן, כל זמן שאין חברו רואה את פרועו, אבל לדידיה חזי ליה [אין צריך להתרחק עד שחבירו לא יראהו כלל, אלא צריך להתרחק עד שחבירו לא יראה את גופו המגולה, אבל אותו עצמו יכול לראות, וממילא הוא יכול לראות את האחרים ויכול לשמור על הטהרות].

◆◆◆

אין קורין צנוע אלא לצנוע בבית הכסא [מעשה בספדן שאמר על אדם שהוא צנוע]

ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן [היה ספדן שירד לפני רב נחמן] **אמר: האי צנוע באורחותיו הוה.**

אמר ליה רב נחמן: את עיילת בהדיה [אתה נכנסת עמו] **לבית הכסא, וידעת אי צנוע אי לא, דתניא: אין קורין צנוע, אלא למי שצנוע בבית הכסא.**

מבררת הגמרא: **ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה?**

מבארת הגמרא: **משום דתניא, כשם שנפרעין מן המתים, כך נפרעין מן הספדנין** [שאומרים דברים שאינם נכונים על המת], **ומן העונין אחריהן.**

◆◆◆

ברייתא: צניעות להיפנות ביום במקום רחוק כמו בלילה שנפנים במקום רחוק

תנו רבנן, איזהו צנוע, זה הנפנה בלילה, במקום שנפנה ביום [מתרחק מבני אדם בלילה כביום].

שאלה מדברי האמוראים מוכח שאין צריך להתרחק בלילה

איני [האמנם], **והאמר רב יהודה, אמר רב: לעולם ינהיג אדם את עצמו** [לפנות] **שחרית** [קודם היום] **וערבית** [משחשכה], **כדי שלא יהא צריך להתרחק,** אלמא אין מתרחקין בלילה.

[רבא לא היה מתרחק בלילה:] **ותו, רבא ביממא הוה אזיל** [רבא ביום היה הולך] **עד מיל, ובלילא אמר ליה לשמעיה** [לשמשו] **פנו לי דוכתא** [פנו לי מקום מבני אדם] **ברחובה דמתא.**

[רבי זירא לא היה מתרחק בלילה:] **וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה** [לשמשו] **חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני** [תראה מי נמצא מאחורי 'בית החברים' שאני רוצה להיפנות].

תשובה א: כונת הברייתא שיפנה ביום כמו בלילה בצניעות, אך אין צריך להתרחק בלילה

עונה הגמרא: **לא תימא** [אל תאמר] שנפנה בלילה **במקום** שנפנה ביום, שצריך להתרחק.

אלא, אימא [תאמר] שנפנה בלילה **כדרך שנפנה ביום** לענין צניעות שלא יגלה יותר ממה שצריך [כמבואר לעיל בדף כג]

תשובה ב: כונת הברייתא שיפנה במקום צנוע ביום כמו בלילה, אך אין צריך להתרחק לא ביום ולא בלילה

רב אשי אמר: אפילו תימא אפילו אם תאמר שנפנה בלילה **במקום** שנפנה ביום, אין הכונה שצריך להתרחק, אלא **לא נצרכה אלא לקרן זוית** שאם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום, ולא יפנה בגלוי.

◆◆◆

ינהיג עצמו שחרית וערבית שלא יצטרך להתרחק

גופא, אמר רב יהודה אמר רב: לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית, כדי שלא יהא צריך להתרחק.

תניא נמי הכי: בן עזאי אומר, השכם וצא, הערב וצא, כדי שלא תתרחק.

משמוש לפני הישיבה

משמש ושב [משמש תחילה בצרור או בקיסם לפתוח נקבים ורק אחר כך שב]. **ואל תשב ותמשמש** [אחר הישיבה], **שכל היושב וממשמש, אפילו עושין כשפים באספמיא, באין עליו.**

[לחש למי ששכח וישב ואחר כך שימש:] **ואי אנשי ויתיב** [ואם שכח וישב] **ואחר כך משמש, מאי תקנתיה?**

כי קאי [כאשר יעמוד] **לימא הכי** [יאמר כך:] **'לא לי לא לי'** [לא תוכלו לי], **לא תחים ולא תחתים** [הם שמות הכשפים], **לא הני ולא מהני** [לא כולן ולא מקצתן], **לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא** [לא מכשפות מכשף זכר, ולא מכשפות מכשפה נקבה].

מאמר נוסף מבן עזאי על מקום הראוי לשכיבה והראוי לישיבה

[עמוד ב] **תניא, בן עזאי אומר: על כל משכב, שכב. חוץ מן הקרקע.**

על כל מושב, שב. חוץ מן הקורה, שמא תפול.

מעלת שינה, ומעלת יציאה לנקביו בעמוד השחר

אמר שמואל: שינה בעמוד השחר, כאסטמא לפרזלא כעירוב פלדה עם ברזל, שמחזקת מאד את הברזל, כך השינה בעלות השחר, מועילה ומחזקת מאד את הגוף.

יציאה בעמוד השחר, כאסטמא לפרזלא כעירוב פלדה עם ברזל, שמחזקת אותו מאד, כך יציאה להיפנות בעמוד השחר מועילה לגוף.

אכילה כשהוא רעב, יציאה לנקביו כשצריך לנקביו, מכירת תאנים כשיש להם תובעים

בר קפרא, הוה מזבן מילי בדינרי [היה מוכר דברי חכמה בדינרים].

א. **עד דכפנת** [עד שאתה רעב] **אכול,** שאם תשהה, תעבור ממך תאות המאכל, ואין המאכל מועיל.

ב. **עד דצחית** [עד שאתה צמא] **שתי.**

ג. **עד דרתחא קדרך** [עד שקדירתך חמה] **שפוך** קודם שתצטנן, משל הוא זה, כשאתה צריך לנקביך, שפוך, ואל תשהא אותם.

ד. אם תשמע **קרנא קריא ברומי** [קול קרן ברומי] הוא סימן למבקשי תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר, ולכן אם אין אביך בבית, הזהר אתה **בר מזבין תאני** [בן מוכר התאנים], **תאני דאבוך זבין** [ותמכור את התאנים של אביך בעוד שיש להם תובעים].

זהירות בשמירת העינים בדרכים

אמר להו אביי לרבנן: כי עייליתו בשבילי דמחוזא [כשאתם נכנסים ללכת בשבילי העיר מחוזא] **למיפק ביה בחקלא** [לצאת מהם לשדה], **לא תחזו לא להך גיסא ולא להך גיסא** [לא תסתכלו לא לצד זה ולא לצד זה],

דלמא יתבי נשי [שמא יושבות שם נשים], **ולאו אורח ארעא לאסתכולי בהו** [ואין זה דרך ארץ להסתכל בהם].

✦ ✦ ✦

רב ספרא היה בבית הכסא ואמר לרבי אבא 'יכנס כבודו'

רב ספרא על [נכנס] **לבית הכסא,**

אתא [בא] **רבי אבא, נחר ליה אבבא** [דפק על השער] לידע אם יש שם אדם.

אמר ליה רב ספרא: **ליעול מר** [יכנס כבודו].

רב אבא שואל: והרי אסור לדבר בבית הכסא

בתר דנפק [לאחר שיצא] **אמר ליה** [רבי אבא לרב ספרא] **עד השתא לא עיילת לשעיר** [עד עכשיו לא נכנסת לשעיר, שאינן צנועים בבית הכסא] **וגמרת לך מילי דשעיר** [ולמדת מהנהגת שעיר, שאינך צנוע, שאתה מדבר בבית הכסא].

[ראיה ממשנה שאין מדברים:] **לאו הכי תנן** [וכי לא כך שנינו במשנה:] **מדורה היתה שם** בעזרה, היסק גדול של אור לכהנים להתחמם שם אחר טבילה, **ובית הכסא של כבוד** היה שם, **וזה היה כבודו: מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם. מצאו פתוח, בידוע שאין שם אדם,** הרי שעשו סימן לידע אם יש אדם בבית הכסא כדי שלא ידברו בבית הכסא, **אלמא לאו אורח ארעא הוא** [הרי מוכח מכאן שאין זה דרך ארץ לדבר בבית הכסא].

רב ספרא דיבר, מפני שחשב שיש סכנה אם ימתין

והוא [רב ספרא] **סבר,** דיבר ואמר לו להיכנס, מפני שחשש שאם ימתין, ולא יאמר לו מיד שיכנס **מסוכן הוא, דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר: עמוד החוזר, מביא את האדם לידי הדרוקן. סילון החוזר, מביא את האדם לידי ירקון.**

✦ ✦ ✦

עונשו של פרסאה שהפריע לרבי אלעזר בבית הכסא

רבי אלעזר על [נכנס] **לבית הכסא.**

אתא ההוא פרסאה דחקיה [בא אחד מהפרסיים שהיו מציקים לישראל, ודחק אותו לצאת מבית הכסא].

קם רבי אלעזר ונפק [ויצא מבית הכסא].

אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה [בא נחש והוציא מגופו של הפרסי את החלחולת שהרעי יוצא בו].

קרי עליה רבי אלעזר: 'ואתן אדם תחתיך', אל תקרי אדם, אלא אדום.

◆◆◆

צניעותו של שאול בבית הכסא הצילה אותו מהריגה

[בירור בפסוק:] כאשר שאול ברח מדוד, והיה צריך להיפנות, נכנס למערה להיפנות בה, וכשיצא ודוד כרת את כנף מעילו, אמר דוד לשאול: **'ואמר להרגך ותחס עליך',** מבררת הגמרא, מדוע כתוב **'ואמר',** והלא **'ואמרתי' מיבעי ליה** [היה צריך לומר 'ואמרתי', שהרי דוד המלך מדבר על עצמו שהוא 'אמר' (חשב בליבו) להרוג את שאול].

ועוד קשה בלשון הפסוק, מדוע נאמר **'ותחס',** והלא **'וחסתי' מיבעי ליה** [היה צריך לומר 'וחסתי' שהרי דוד המלך אומר על עצמו 'וחסתי' לא להרוג את שאול].

[ביאור הפסוק:] **אמר רבי אלעזר:** כך הוא ביאור הפסוק: **אמר לו דוד לשאול, מן התורה בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה, והתורה אמרה: בא להרגך, השכם להרגו,** ולכן נאמר 'ואמר להרגך', שהקב"ה אמר והתיר להרגך.

אלא צניעות שהיתה בך, שנכנסת למערה בשביל צניעות, ואף שם נהגת בצניעות **היא חסה עליך,** ולכן נאמר 'ותחס עליך', לא אני חסתי עליך, אלא התנהגותך היא זו שחסה עליך.

[צניעותו של שאול בכניסה למערה:] **ומאי היא** הנהגת הצניעות של שאול, **דכתיב 'ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו', תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים ממערה,** שנכנס למקום צנוע ומכוסה מן העין.

[צניעותו של שאול בתוך המערה:] בלשון הפסוק נאמר **'להסך', אמר רבי אלעזר: מלמד שסכך עצמו** את רגליו, בבגדיו, **כסוכה.**

◆◆◆

בגלל שדוד המלך ביזה את הבגדים [שכרת כנף מעילו של שאול] בסוף לא נהנה בהם [שהבגדים לא חיממוהו]

עוד נאמר בפסוק **'ויקם דוד, ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט'.**

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כל המבזה את הבגדים, סוף אינו נהנה מהם,

שנאמר, 'והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו'.

דוד המלך קרה לקב"ה מסית [שאמר 'אם ה' הסיתך'], ונענש בכך שספר את ישראל, ונהיה 'דבר' בישראל

נאמר בפסוק, שדוד המלך אמר: **'אם ה' הסיתך בי ירח מנחה'.**

אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: 'מסית' קרית לי,

הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו' וגו', [שאסור לספור את ישראל בלא כופר].

מיד, 'ויעמוד שטן על ישראל', וכתיב 'ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל', וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר [שדוד מנה אותם בלא כופר], **דכתיב 'ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד'** [שהם נענשו ב'דבר'].

מאי 'עת מועד'?

אמר שמואל סבא, חתניה דרבי חנינא, משמיה דרבי חנינא: ה'דבר' היה בישראל **משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו.**

רבי יוחנן אמר: עד חצות ממש.

כאותה שעה מת אבישי בן צרויה לכפר על כמה עוונות

נאמר בפסוק **'ויאמר למלאך המשחית בעם רב** עתה הרף ידך'.

אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא למלאך, טול לי רב שבהם, שיש בו ליפרע מהם כמה חובות, שיש במיתתו כדי לכפר על כמה עונות. **באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין.**

מה ה' 'ראה' שבגללו הפסיק ה'דבר'

'ובהשחית ראה ה' וינחם'.

מאי 'ראה'?

[ביאור א':] **אמר רב: ראה יעקב אבינו, דכתיב 'ויאמר יעקב כאשר ראם'.**

[ביאור ב':] **ושמואל אמר: אפרו של יצחק ראה, שנאמר 'אלהים יראה לו השה'.**

[ביאור ג':] **רבי יצחק נפחא אמר: כסף כפורים ראה,** הכסף שנתנו ישראל למשכן כאשר נמנו, כיפר על מנין זה, שהרי לזכרון ניתן, כדכתיב 'והיה לבני ישראל לזכרון' לכפר, ועכשיו הוצרכו כפרתו. **שנאמר 'ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל' וגו'.**

[ביאור ד':] **רבי יוחנן אמר: בית המקדש ראה, דכתיב 'בהר ה' יראה'.**

[דעה נוספת כביאור ג':] **פליגי בה, רבי יעקב בר אידי, ורבי שמואל בר נחמני: חד אמר, כסף הכפורים ראה.**

[דעה נוספת כביאור ד':] **וחד אמר: בית המקדש ראה.**

[מסתבר כדעה ד:] **ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה, שנאמר 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה'.**

✦✦✦

שנינו במשנה: **לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו',** ולא יעשנו קפנדריא.

מבררת הגמרא: **מאי קפנדריא?**

אמר רבא: קפנדריא כשמה כמשמעה, קיצור דרך.

ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר: כמאן דאמר אינש אדמקיפנא אדרי (שורות) **איעול בהא** [בעוד שאני מקיף כל שורות הבתים הללו אכנס כאן, לקצר דרכי].

אופנים שקפנדריא מותרת

[הנכנס שלא ע"מ לעשותו קפנדריא:] **אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא, מותר לעשותו קפנדריא.**

[אם היה שביל מעיקרו:] **רבי אבהו אמר: אם היה שביל מעיקרו** [קודם שנבנה עליו בית הכנסת], **מותר.**

[כשנכנס להתפלל:] **אמר רבי חלבו אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת להתפלל, מותר לעשותו קפנדריא, שנאמר 'ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים** הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב, והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה'.

✦✦✦

חומרת רקיקה בהר הבית בזמן הזה

שנינו במשנה **ורקיקה מקל וחומר.**

אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה, כאילו רוקק בבת עינו, שנאמר 'והיו עיני ולבי שם כל הימים'.

דעת רבא: מותר לירוק בבית הכנסת כמו שמותר ללכת עם מנעל

אמר רבא: רקיקה בבית הכנסת שריא, מידי דהוה אמנעל, מה מנעל בהר הבית אסור, בבית הכנסת מותר. אף רקיקה, בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי.

שאלה: מדוע אין לאסור, כמו שקפנדריא אסורה בבית כנסת

אמר ליה רב פפא לרבא, ואמרי לה רבינא לרבא, ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא: אדיליף ממנעל נילף מקפנדריא [עד שאתה לומד ממנעל להתיר, תלמד מקפנדריא לאסור, שהרי אין עושין בית הכנסת קפנדריא].

דחיית השאלה: דין רקיקה נלמד ממנעל ולא מקפנדריא

אמר ליה: תנא יליף רקיקה **ממנעל, ואת אמרת מקפנדריא.**

[הברייתא שהתנא לומד בה רקיקה ממנעל:] **מאי היא? דתניא: לא יכנס אדם להר הבית,**

לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות הצרורים לו בסדינו, ובפונדתו [אזור חלול שנותנין בו מעות] **מופשלת לאחוריו, ולא יעשנה קפנדריא, ורקיקה מקל וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון, אמרה תורה של נעליך מעל רגליך, רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן.**

רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר 'כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק', והלא דברים קל וחומר, ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם כך, רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים, לא כל שכן.

ביאור השאלה: נלמד רקיקה גם ממנעל וגם מקפנדריא לחומרא

אמר ליה: אנא הכי קאמינא, נימא הכא לחומרא, והכא לחומרא [אני אמרתי שנאמר כאן לחומרא וכאן לחומרא],

ואימא הר הבית דאסור במנעל. יליפין ליקוקה מיניה ליפסוקא דקל וחומר מקל בית הכנסת דשרי במנעל לך עילף ליקוקה למיסרי דליקוקה מיפסק מקנדלית ליפסוקא: **ויברכו שם כבודך.** בשכמ"ל עונים והמקדך אומר בירון ה' מלהי ישראל מן העולם ועד העולם. מפרש בתוספתא[ס] שמקנט מן העולם ועד העולם להודיע שלין העונ"ז לפני העונ"ג כלום אלא כשהוזהר לפני העונ"ז כלומר הגיענו בקרובתו בעונ"ז כדי לזהות רגלים לעונ"ג שכולו מרוך: **שהלם אחת.** שיעבו פעם אחת בשכמ"ל: על כל הברכות נקוד בכרכה מלמעלה: **וכי פימא נועז מדעתיה עצה.** ולא נמלינן מיניה: **מה שמע.** דגמרינן מהלך שלמד בלנדעון: **וכי פימא מלנך פוא דמלמד ליה בלנדעון.** כלומר לא שלל בשלומו ולא ברכו אלא בשלימות קלמור מתא המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא נמלינן מיניה: **מה אתה אל תבהו כי וקנה אמך.** אל תבזו את זועו לאמר מלמדעתו עשה אלא לזועו מקני שיראל כי יש לו על מי שיסמוך שלמד עם עשות לה': **מפיקיה נרישיה כו'.** אם בא אתה לדרשו למקרא זה יש לך ללכוז יפה בין בשכתיבו בין בשהפוך. **מרישיה לסיפיקיה עם עשות לה' משום ספרו.** עתים הם לה' לעשות משפטו פוטרעיות בעוכר לזועו משום ספרו פוטרעות: **מפיקיה נרישיה.** ספרו פוטרעות עוכי לזועו כגון שלימו בהר שלכלמל (שלכים ג' יח) שהקניע בשמה בשעת סיפוק שמות משום דעת לעשות קייג וגדל שיראל שאמו אל הקדוש ברוך הוא: **בשעת הסכניסיס.** שלין שכמי הדור מרציפיס פוטה לתלמידים: **פוה.** אתה לשות לתלמידים: **בשעת הסכנסיות.** שהגדולים שבדור מרציפיס פוטה לשהגנם. אתה ולא משות שרבה שיטה לעיסה לפף זו לכבוד שמים היא לאתה בשמת השעה וכמיע אם היא לשות פוטרעות: **הפסו לו מוכיחו.** ספרו פוטרעות עוכי לזועו משום ספרו פוטרעות: **ואפילו מלוה בשר ודם.** שלא יהא מתבייש: **ואפילו מלוה לאחת.** שלא יהא מתבייש

צב א טוס"י ד"ה סר' רמב סעי' ל"ג סהג"ה: ס"ח סלכה יט סמג עשין יג טוס"י ד"ה סיחן רמו סעיף כח:

תורה אור השלם

1. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר יְיָ אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלִָם: ישעיה ב ג
2. וּמֹשֶׁה לֹו מִדְּבַר לְמַחֲנֵה הָרַדְתֶּם וַתָּקַע לוֹ אַחֵל מוֹעֵד וַתְּהִי לְמַחֲנֵה מִפְּרֹס לֹה בְּמַה מִלְּיקִין: (ד' לג:)
3. וְדִבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל:

שמות לג יא

4. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וַיַּהֲדֻנֶּנּוּ הָאֱלֹהִים אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסָּבֵּת וְשִׁמְעָ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ:

דברים כז ט

5. חֲרֵב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ חֲרֵב אֶל גְּבוּרָיו וְחַתּוּ:

ירמיהו נ לו

6. וַיֹּאמֶר אֲהָרֹן אֶל מֹשֶׁה בְּי אֲדֹנָי אַל נָא חֲטֹאת עָלֵינוּ חֲטֹאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ: במדבר יב יא
7. נוֹאַלוּ שָׂרֵי צֹעַן נִשָּׂאוּ שָׂרֵי נֹף הֻתְעוּ אֶת מְצֻרֶים פִּנַּת שִׁבְטֶיהָ:

ישעיהו יט יג

8. זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:

במדבר יט יד

9. כִּי מִיָּן חֶלְכִּי וְיֹצִיא חֲנָאֵה וְיִיָּן אַף יְיֹצִיא דָּם וְיִיָּן יְיֹצִיא דָּם:

משלי ל לג

10. אִם נְבָלְתָּ בְּהִתְנַשֵּׂא וְאִם זַמּוֹתָ יָד לְפֶה:

משלי ל לב

11. וַיֹּאמֶר שְׁאוּל אֶל הַקֵּינִי לְכוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן אֶסְפֶּךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיִּסַּר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי: שמואל א טו ו
12. לֹא תִתְעַב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לֹא תְתַעֵב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ:

דברים כג ח

13. אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אָבִיךָ וְאֶת אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם יָדַעְתָּ וְיֶשׁ בָּם אַנְשֵׁי חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל אֲשֶׁר לִי:

בראשית מז ו

14. וַיִּשָּׂא אֲרוֹן יְיָ בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ: שמואל ב ו יא

רב נסים גאון

תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביכנה. בגמרא דבני מערבא ובספרים בפ' תמיד נשחט גרסינן המן תנינן זה מדרש דרש ר' אלעזר בכרם ביכנה וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהן עושין שורות שורות לכרם: **פתח ר'** יהודה ראש המדברים בכל מקום. פמורש במסכת שבת בפרק במה מדליקין (לה ע"ב) אמרו יהודה שעילה יתעלה

אמרו לאחינו שבגולה אחיה יבנה מובח וחנניה יגנן בכנורי. כלומר יבנו מובח בבבל ויהיה זה כהן וזה לוי ויקריבו קרבן, שכבר אין לכם חלק בארץ ישראל, מיד נענו בבכיה וענו כולם ואמרו יש לנו חלק באלהי ישראל ובתורתו ובמקדשו. תנו רבנן שנכנסנו רבותינו בכרם ביבנה פתחו בכבוד אכסניא דרישו, פתחו(ו) ר' יהודה בי"ר אלעאי ראש המדברים בכל מקום ודרש ופשוט יקח את האחל, ולהלה דברים קל וחומר ומה ישראל שאינן מרוחקים אלא שלשה פרסאות נקראו מבקשי ה"י שני והיה כל מבקש ה"י, תלמידי חכמים שנושאין משא על כתפיהן ומכתתין רגליהם והולכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה.

ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח חנניה יגנן בכנור ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל מיד גענו כל העם בבכיה ואמרו חם ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל וכל כך למה משום שנאמר [1]כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים בשלמא הוא מטהר והם מטמאין לחומרא אלא הוא מטמא והם מטהרין היכי הוי והא [2]תניא [3]חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר קסברי כי היכי דלא נגררו בתריה: תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש [3]המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש [2]ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים קל וחומר ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה [2]והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה [3]ודבר ה' אל משה פנים אל פנים אמר ר' יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה איכא דאמרי כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו [3]ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה [3]עכשו יאמרו הרב בעבם ותלמיד בעבם ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנה אמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל: ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש [4]הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני אמר ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדר' יוסי ברבי חנינא [5]דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב [5]חרב [6](על) הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים כתיב הכא ונואלו וכתיב התם [6]אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאים שנאמר ואשר חטאנו איבעית אימא מהכא [7]נואלו שרי צוען דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדאמר ריש לקיש [8]דאמר ריש לקיש [9]מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר [8]זאת התורה אדם כי ימות באהל דבר אחר הסכת ושמע ישראל אם ואחר כך כתת כדרבא [8]דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב [9]כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב במי אתה מוצא חמאה אלא של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק להבחין בין דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושנייה ושותק להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות [9]דתנן ר' ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע אמר ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב [10]אם [9]נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה: פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא ודרש אם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר [11]ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא ודרש [12]לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים קל וחומר ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר [13]ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש [14]ויברך ה' את עובד אדום (הגתי) בעבור ארון האלהים והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו מאי היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וח' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד שנאמר

מקום. במקום שמלך, שלום עליו לדבר מתלב כל מקום (שבת קלג:). **ישראל** מה תהא עליהם. **אם** כן מי קיבלום (שמות לא יח). **אשר נואלנו.** מתנגם לשיטמצאנ (תענית ז:). **שחוטאין.** דכתיב נואלנו נגני מקולם (שם). נואלו שרי צוען. כשפו שרי טף, מלמד שהעמיד כשפו בפרעה (סנהדרין ס:). **לעולם** ילמוד אדם תורה. מרבו על שתמיד נרקם בתלמוד ופירושו שנוהג לו כפיו, ואחר כך יהגה. יעיין בתלמודו למחות מילתא למילתא לקושיות ולתרץ, ובמשנתו לא יעשה כן שמא יבאו ויהרג ולא ילמד לו כל סקיצ, ועוד למחר שמא תמיד כרסם כתוב בתלמודו ומתקן לעצמו דבר הקשה (עי' יח:). **אם נבלת בהתנשא.** אם נבלת עצמך על דברי תורה לדרוש ולפשוט פסקותיך לרבך, ואפילו נראית לו כשוטה בלא טא, סופך שתהא מנשא, **ואם זמות.** אם זממת זמם על פיך ותסמת מוחו ולא שלחת לו הכל, סופך כשיאלנך דבר שלכה תתן לו לפה ותלגלג, שלא תדע לעונות כלום כו (משלי ל לב).

רבינו חננאל

ואמרו לאחינו שבגולה אחיה יבנה מובח וחנניה יגנן בכנורי. כלומר יבנו מובח בבבל ויהיה זה כהן וזה לוי ויקריבו קרבן, שכבר אין לכם חלק בארץ ישראל, מיד נענו בבכיה וענו כולם ואמרו יש לנו חלק באלהי ישראל ובתורתו ובמקדשו. תנו רבנן שנכנסנו רבותינו בכרם ביבנה פתחו בכבוד אכסניא דרישו, פתחו(ו) ר' יהודה בי"ר אלעאי ראש המדברים בכל מקום ודרש ופשוט יקח את האהל, ולהלה דברים קל וחומר ומה ישראל שאינן מרוחקים אלא שלשה פרסאות נקראו מבקשי ה"י שני והיה כל מבקש ה"י, תלמידי חכמים שנושאין משא על כתפיהן ומכתתין רגליהם והולכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה.

אמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח חנניה יגנן בכנור ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל מיד גענו כל העם בבכיה ואמרו חם ושלום יש לנו חלק באלהי ישראל וכל כך למה משום שנאמר [1]כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים בשלמא הוא מטהר והם מטמאין היכי הוי והא [2]תניא [3]חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר אסר אין חברו רשאי להתיר קסברי כי היכי דלא נגררו בתריה: תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש [3]המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש [2]ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים קל וחומר ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה [2]והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה [3]ודבר ה' אל משה פנים אל פנים אמר ר' יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה איכא דאמרי כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו [3]ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה [3]עכשו יאמרו הרב בעבם ותלמיד בעבם ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך והיינו דכתיב ושב אל המחנה אמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל: ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש [4]הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני אמר ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדר' יוסי ברבי חנינא [5]דאמר ר' יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב [5]חרב [6](על) הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים כתיב הכא ונואלו וכתיב התם [6]אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאים שנאמר ואשר חטאנו איבעית אימא מהכא [7]נואלו שרי צוען דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדאמר ריש לקיש [8]דאמר ריש לקיש [9]מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר [8]זאת התורה אדם כי ימות באהל דבר אחר הסכת ושמע ישראל אם ואחר כך כתת כדרבא [8]דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב [9]כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב במי אתה מוצא חמאה אלא של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק להבחין בין דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושנייה ושותק להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות [9]דתנן ר' ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין נובע אמר ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב [10]אם [9]נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה: פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא ודרש אם כל בני ישראל והלא דברים קל וחומר ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא ודרש [12]לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא דברים קל וחומר ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר [13]ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה: פתח ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש [14]ויברך ה' את עובד אדום (הגתי) בעבור ארון האלהים והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו מאי היא ברכה שברכו אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וח' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד שנאמר

מסורת הש"ס

גבי. ששה בבבל אחד. כלילה לנדן פרסם שמות מקום. כמנין שמלך, שלום עליו לדבר מתלב כל מקום (שבת קלג:). **ישראל** מה תהא עליהם. **אם** כן מי קיבלום (שמות לא יח). **אשר נואלנו.** מתנגם לשיטמצאנ (תענית ז:). **שחוטאין.** דכתיב נואלנו נגני מקולם (שם). נואלו שרי צוען. כשפו שרי טף, מלמד שהעמיד כשפו בפרעה (סנהדרין ס:). **לעולם** ילמוד אדם תורה. מרבו על שתמיד נרקם בתלמוד ופירושו שנוהג לו כפיו, ואחר כך יהגה. יעיין בתלמודו למחות מילתא למילתא לקושיות ולתרץ, ובמשנתו לא יעשה כן שמא יבאו ויהרג ולא ילמד לו כל סקיצ, ועוד למחר שמא תמיד כרסם כתוב בתלמודו ומתקן לעצמו דבר הקשה (עי' יח:). **אם נבלת בהתנשא.** אם נבלת עצמך על דברי תורה לדרוש ולפשוט פסקותיך לרבך, ואפילו נראית לו כשוטה בלא טא, סופך שתהא מנשא, **ואם זמות.** אם זממת זמם על פיך ותסמת מוחו ולא שלחת לו הכל, סופך כשיאלנך דבר שלכה תתן לו לפה ותלגלג, שלא תדע לעונות כלום כו (משלי ל לב).

א) ע"ז ג. מוליז מד: נדה כ:, ב) [שבת לג:, מנחות כט:], ג) [ל"ל שהסתי בפורש עכשו ויש שמתפרן שמתלך ואחר כך מתקנע לפי שמתעכל מיומין ואינם מתעכל אחר מיומין יהיו זכריס וכמתלך נקבות וכמתקנע כזכמתנע לפי שמתלך נקבות וכמתקנע כזכמתנע לפי שמתלך נקבות וכמתקנע כזכמתנע לפי ש

יום שישי י' אדר תש"פ **ברכות דף סג**

הגמרא מבארת את השאלה כיצד לגבי הר הבית לומדים רקיקה ממנעל, ולגבי בית הכנסת רוצים ללמוד רקיקה מקפנדריא, מפני שאנו לומדים בענין רקיקה לחומרא גם בבית כנסת וגם בהר הבית, **ואימא** [וכך נאמר:] **הר הבית דאסור במנעל, לילפא** [נלמד רקיקה] **ממנעל** לאיסור בקל וחומר.

אבל (ב"ה) [בית הכנסת] דשרי [שמותר] **במנעל, אדיליף** [עד שאתה לומד] **ממנעל ולהיתר, נילף** [נלמד] **מקפנדריא ולאסור,** שהרי רקיקה היא מאוסה, ויש לאוסרה.

תשובה: רקיקה מותר בבית כנסת, כמו שכביתו של אדם אינו מקפיד שלא לירוק

אלא אמר רבא הטעם שרקיקה מותרת בבית כנסת, ואין לומדים אותה מקפנדריא: **כי ביתו, מה ביתו אקפנדריא קפיד אינש, ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש** [כמו שבביתו של אדם, הוא מקפיד על קפנדריא, אבל על רקיקה ומנעל אינו מקפיד], **אף בית הכנסת, קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל שרי.**

◆◆◆

שנינו במשנה: **כל חותמי ברכות שבמקדש וכו',** בסוף כל ברכה שהיו מברכים במקדש, היו אומרים 'עד העולם', והתקינו לומר 'מן העולם ועד העולם': כגון בברכת חונן הדעת, אומרים 'ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת'. [והעונים אומרים: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'].

מדוע במקדש המברכים אומרים נוסח זה והעונים אומרים: 'ברוך שם כבוד מלכותו'

מבררת הגמרא: **כל כך למה** היו המברכים אומרים במקדש ברוך ה' [מן העולם] ועד העולם, והעונים היו אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'?

מבארת הגמרא: **לפי שאין עונין 'אמן' במקדש,** שלא היה די במקדש בברכה ועניה רגילה, [אלא המברך היה מודיע בנוסח ברכתו שאין העולם הזה כלפי העולם הבא - כלום, אלא כפרוזדור לפני הטרקלין], ולכן היה המברך אומר: 'ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם'. כלומר: הנהיגו ברכותיו בעולם הזה, כדי להיות רגילים לעולם הבא שכולו ארוך.

ועל זה העונה היה אומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', שענייה זו שמוזכר בו 'לעולם ועד' היא ברכה מעין נוסח המברך.

המקור לנוסח הברכה ונוסח העניה במקדש

ומנין שאין עונין אמן במקדש [אלא עונים 'ברוך שם' לאחר נוסח הברכות שהיו אומרים במקדש].

שנאמר 'קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם', פסוק זה מדבר על הלוים שעמדו בבית המקדש ואמרו למברכים לומר 'ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם'.

ואומר, 'ויברכו (את) שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה', מהכתוב 'ויברכו שם

כבודך', לומדים שיש לעונים 'לברך' את 'שם כבודך', לענות אחר ברכה: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

[המקור שעל כל ברכה עונים 'ברוך שם':] **יכול כל הברכות כולן תהא להן תהלה אחת,** שיענו פעם אחת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בסוף הברכה אחרונה?

תלמוד לומר 'ומרומם על כל ברכה ותהלה'. על כל ברכה וברכה, תן לו תהלה.

✦✦✦

שנינו במשנה: **התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו וכו'** בשם. שנאמר, 'והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה'". ואומר, 'ה' עמך גבור החיל'. ואומר, 'אל תבוז כי זקנה אמך'. ואומר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'.

הטעם שצריך שלש מקורות לשאילת שלום בשם

מבררת הגמרא: **מאי ואומר,** לשם מה הוצרכה המשנה להביא את הפסוקים הנוספים, ולא הספיק המקור הראשון מבועז.

מבארת הגמרא: **וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קאמר** אם תאמר שמבועז אין ראיה, היות ובועז אמר שאילת שלום בשם על דעת עצמו, ואין ללמוד ממנו, **תא שמע** [לכן הביאה המשנה ראיה נוספת, שהמלאך אמר לגדעון:] **'ה' עמך גבור החיל',** והמלאך בודאי לא עשה דברים מדעת עצמו, ויש ללמוד מכך שיש לשאול את חבירו בשם.

[הטעם שהמשנה מביאה מקור נוסף:] **וכי תימא** ואם עדיין תאמר שאי אפשר ללמוד זאת מהמלאך, כיון שהמלאך לא שאל בשלום גדעון ולא בירך את גדעון, אלא **מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון** המלאך היה שליח מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו, ורק אמר את שליחותו ולא לומדים ממנו שיש לשאול את שלום חבירו בשם, לכן **תא שמע, 'אל תבוז כי זקנה אמך',** כלומר, אל תבוז את בועז לאמר 'מדעתו עשה', אלא למוד מזקני ישראל,

[הטעם שהמשנה מביאה מקור נוסף:] **ואומר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך',** ומכאן נלמד שאפשר ללמוד מבועז, לשאול את שלום חבירו בשם, שאין זה דבר איסור, שהרי יש על מה לסמוך שנאמר עת לעשות לה'.

דרשת הפסוק 'עת לעשות לה'

אמר רבא: האי קרא מרישיה לסיפיה, מדריש - פסוק זה נדרש יפה, כפי סדר כתיבתו, מתחילת הפסוק לסופו. **מסיפיה לרישיה מדריש** - ופסוק זה נדרש יפה גם מסופו לתחילתו.

[דרשה א' בפסוק: יש להעניש את הרשעים המפירים את התורה:] **מרישיה לסיפיה מדריש** - מתחילתו לפסוק אפשר לדורשו כך: **'עת לעשות לה',** עתים הם לה' לעשות משפט פורעניות בעוברי רצונו, **מאי טעם? משום** שהם **הפרו תורתך.**

[דרשה ב' בפסוק: פעמים שיש להפר את התורה כדי לעשות לה':] **מסיפיה לרישיה מדריש** [וכן הפסוק נדרש מסופו לתחילתו, כך:] **'הפרו תורתך',** פעמים שעושי רצונו, צריכים להפר את התורה, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות,

מאי טעמא? משום עת לעשות לה' כדי לעשות סייג וגדר בישראל, לשמו של הקדוש ברוך הוא:

♦♦♦

באיזו שעה ובאיזה דור יש להרביץ תורה לתלמידים [דרשה מהפסוק 'עת לעשות לה']

תניא, הלל הזקן אומר: בשעת המכניסין שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים, **פזר** אתה את התורה לשנות לתלמידים.

בשעת המפזרים שהגדולים שבדור מרביצים תורה, **כנס** אתה, ולא תטול שררה עליהם, דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת הענוה, והרי זה בכלל מה שנאמר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'.

ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר, שנאמר 'יש מפזר, ונוסף עוד'.

ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, כנס, ואל תטיל דברי תורה לבזיון, **שנאמר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'** [שלשם שמים, לשם כבוד התורה, מפיר את התורה ולא 'מפזרה'].

♦♦♦

מאמר א' של בר קפרא: כשהסחורה בזול תקנה ותאגור. במקום שאין איש, שם תהא איש

דרש בר קפרא: זלת קבוץ קנה מינה [אם ראית פרקמטיא בזול, קבוץ וקנה מינה ואסוף, שסופה להתיקר].

באתר דלית גבר, תמן הוי גבר [במקום שאין איש. שם תהא איש, ותורה הלכה לתלמידים].

אמר אביי: שמע מינה, באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר [מקום שיש שם איש, אל תהיה איש].

מבררת הגמרא: מה חידש אביי שבמקום שיש רב המורה הלכה, אל תהיה איש, ואל יורה במקומו, והרי זה **פשיטא,** שאסור לאדם להורות בפני רבו.

מבארת הגמרא: **לא נצרכה** דבריו של בר קפרא, **אלא בששניהם שוין,** ובאופן שתלמיד חכם בא במקומו של תלמיד חכם אחר, אם אינו גדול ממנו, לא יטול 'עטרה' לדרוש במקומו, [כמבואר לעיל שגם על עניין זה נדרש 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'].

מאמר ב': כל גופי תורה תלויים ב'בכל דרכך דעהו'

דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה, 'בכל דרכיך דעהו, והוא יישר ארחותיך'.

אמר רבא: 'בכל דרכך' **אפילו לדבר עבירה,** 'דעהו', תן ליבך, ואם צורך מצוה הוא, כגון אליהו בהר הכרמל, עבור על העבירה, [כמבואר לעיל 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'].

מאמר ג': ילמד את בנו אומנות נקיה וקלה

דרש בר קפרא: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה,

מה היא?

אמר רב חסדא: מחטא דתלמיותא [מחט של תלמים, תפירה שהיו עושים בבגד, שורות שורות, כמו שורות שהמחרישה עושה בשדה].

מאמר א' של רבי: אל ירבה רעים בביתו

תניא רבי אומר: לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר 'איש רעים [שיש לו רעים הרבה] **להתרועע'** לסוף מריעים לו, שמתרוצצים ומתקוטטים עמו].

מאמר ב': אל ימנה אדם אפטרופוס בביתו

תניא רבי אומר: אל ימנה אדם אפטרופוס [מכניס ומוציא נכסיו] **בתוך ביתו, שאלמלי לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו, לא בא** פוטיפר **לאותו דבר,** למעשה באשתו שנתנה עיניה ביוסף.

מאמר ג': סמיכות פרשת נזיר לפרשת סוטה, שהרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מהיין

תניא רבי אומר: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה [בניוולה ובבשתה, שמנוולין אותה כמבואר במסכת סוטה], **יזיר עצמו מן היין** [שהין מביא לידי קלות ראש ולידי ניאוף].

◆◆◆

מי שאינו מגיע לכהן לתת מעשרות, אשתו נהית סוטה ומגיע לכהן להשקותה

אמר חזקיה בריה דרבי פרנך, אמר רבי יוחנן: למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות, לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן, סוף נצרך לכהן על ידי אשתו שנעשית סוטה, **שנאמר 'ואיש את קדשיו לו יהיו'** [שאינו נותן את המעשרות], **וסמיך ליה 'איש איש כי תשטה אשתו', וכתיב 'והביא האיש את אשתו' וגו'.**

מי שאין נותן מעשרות נהיה עני

ולא עוד, אלא סוף שנצרך להן [שנעשה עני, וצריך לכך ליטול מעשר עני], **שנאמר 'ואיש את קדשיו לו יהיו'** [שאם מעכב קדשיו אלו, ואינו נותנן לכהנים וללוים, 'לו יהיו', יצטרכם לו לעצמו].

הנותן מעשרות מתעשר

אמר רב נחמן בר יצחק: ואם נתנן, סוף מתעשר, שנאמר 'איש אשר יתן לכהן לו יהיה', 'לו יהיה' ממון הרבה.

המשתף שם שמים בצערו, מצליח בפרנסתו

אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר: כל המשתף שם שמים בצערו שמברך על הרעה דיין האמת, וכן אם מבקש רחמים מלפניו, **כופלין לו פרנסתו, שנאמר 'והיה שדי בצריך** [בצרתך] **וכסף תועפות לך'** [תועפות הוא מלשון 'עיף' שהוא 'כפול' בארמית].

רבי שמואל בר נחמני אמר: פרנסתו מעופפת לו כצפור, שנאמר 'וכסף תועפות לך'.

המרפה עצמו מדברי תורה אין לו כוח לעמוד ביום צרה

אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: כל המרפה עצמו מדברי תורה, אין בו כח לעמוד ביום צרה,

שנאמר 'התרפית [מדברי תורה] **ביום צרה צר כחכה'.**

אמר רב אמי בר מתנה אמר שמואל: ואפילו מצוה אחת [אם נתרפה ממנה, כשבאה לידו ולא חש להתעסק בה, צר כחו], **שנאמר 'התרפית', מכל מקום** [אף במצוה אחת משמע].

◆◆◆

חנינא בן אחי רבי יהושע היה מעבר שנים בחו"ל

אמר רב ספרא: רבי אבהו הוה משתעי [היה מספר]: **כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה, היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ.**

חכמים שולחים תלמידי חכמים להוכיחו על כך

שגרו אחריו שני תלמידי חכמים [מארץ ישראל], **רבי יוסי בן כיפר, ובן בנו של זכריה בן קבוטל,** כדי שימחו בו, שהרי שנינו: אין מעברין את השנים אלא ביהודה, דכתיב 'לשכנו תדרשו' כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום.

כיון שראה אותם, אמר להם חנינא: **למה באתם?**

אמרו ליה: ללמוד תורה באנו.

הכריז חנינא **[עליהם]: אנשים הללו גדולי הדור הם, ואבותיהם שמשו בבית המקדש, כאותה ששנינו: זכריה בן קבוטל אומר, הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל.**

'השליחים' חולקים על כל דבריו של חנינא

התחיל הוא מטמא, והם מטהרים. הוא אוסר, והם מתירים.

הכריז חנינא **עליהם: אנשים הללו, של שוא הם, של תהו הם.**

אמרו לו: כבר בנית [שהגדלת שמנו לומר גדולי הדור הם], **ואי אתה יכול לסתור. כבר גדרת, ואי אתה יכול לפרוץ.**

חנינא שואל את 'השליחים' למה אתם חולקים על כל דברי

אמר להם חנינא: **מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים.**

'השליחים מבארים שהם חולקים על כל דבריו כי הוא מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל

אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ.

חנינא מסביר מדוע עושה כך

אמר להם חנינא: **והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ.**

אמרו לו: הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל.

אמר להם חנינא: **אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל.**

השליחים אומרים לו שהחכמים שבארץ ישראל גדולים ממנו והם אמרו שאם לא ישמע ינדו אותו

אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תישים, בעלי קרנים, והם שגרונו אצלך, וכן אמרו לנו, לכו ואמרו לו בשמנו, אם שומע, מוטב. ואם לאו, יהא בנדוי.

השליחים מוסיפים לעם שבגולה שאם לא ישמעו הרי זה ככפירה בה'

[עמוד ב] ועוד אמרו השלוחים, שהתלמידי חכמים בארץ ישראל ששלחום, אמרו להם: **ואמרו לאחינו שבגולה, אם שומעין** שלא לשמוע לחנינא שמעבר את השנים בחו"ל, **מוטב. ואם לאו** [אם אינכם שומעים, וממשיכים לקבל את דבריו, הרי זה כהתנהגות הגוים שכל אחד עושה במה לעצמו, ואך כך: **יעלו להר** [לאחד ההרים, להתנהג בחוקות העמים לבנות במות], **'אחיה'** [אדם גדול היה, וראש לבני הגולה], **יבנה מזבח** באחד ההרים. **חנניה** [הלוי, אחי רבי יהושע] **ינגן בכנור** לפני הבמה, **ויכפרו כולם, ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל.**

העם שבגולה מקבלים את דברי השלוחים

מיד, געו כל העם בבכיה, ואמרו: חס ושלום, יש לנו חלק באלהי ישראל.

טעם לאיסור עיבור שנים וקביעת חודשים בחו"ל

וכל כך למה החמירו ואסרו לעבר שנים בחו"ל, **משום שנאמר 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'.**

[ביאור במעשה: כיצד חלקו השליחים על חנינא להקל כנגדו]

הגמרא מבררת במעשה שנאמר 'הוא מטהר והם מטמאים, הוא מטמא והם מטהרים': **בשלמא הוא מטהר, והם מטמאין,** מובן שהם טימאו כי הרי זה **לחומרא** [להצריך 'טהרה' לדבר טהור]. **אלא הוא מטמא והם מטהרין, היכי הוי** [איך הם חלקו עליו לקולא, לטהר דבר שהוא פסק שהוא טמא], **והא תניא: חכם שטמא, אין חברו רשאי לטהר.** וכן חכם ש**אסר, אין חברו רשאי להתיר.**

עונה הגמרא: **קסברי כי היכי דלא נגררו בתריה** [הם סברו שכדי שלא יגררו אחריו, מותר לחלוק עליו אפילו להקל כנגד דבריו].

◆◆◆

דרשות ארבעה תנאים במעלת [מארחי] תלמידי חכמים

תנו רבנן, כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה [לישיבה ביבנה, הישיבה נקראת 'כרם', על שם שהיו יושבים שורות שורות, ככרם הנטוע שורות שורות], **היו שם: רבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי נחמיה, ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי. פתחו כולם בכבוד אכסניא** [מכניסי אורחים בבתים] **ודרשו.**

פתיחה א' של רבי יהודה: תלמידי חכמים ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה נקראים 'מבקשי ה'', [ובודאי שזכות גדולה לארח אותם]

פתח רבי יהודה, ראש המדברים בכל מקום, בכבוד תורה, ודרש: נאמר בפסוק **'ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה',** לאחר חטא העגל, נטה משה רבינו את אהלו ואת הארון מחוץ למחנה ישראל, כיון שבני ישראל היו מנודים לשמים בעוון העגל, וכל הרוצה ללמוד ממשה רבינו יצא מחוץ למחנה,

והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל [שלש פרסאות שהוא גודל מחנה ישראל, ונמצא שמקצה המחנה עד מקום הארון היה מרחק ג' פרסאות, ועל כך] **אמרה תורה 'והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד'** [שהכתוב קורא למי שהולך מרחק של ג' פרסאות כדי ללמוד תורה ממשה רבינו 'מבקש ה''], אם כך **תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, על אחת כמה וכמה,** שהם נקראים מבקשי ה', וזכות גדולה היא לארח אותם.

[דרשה בפסוק 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים']

לאחר שמבואר בפסוקים שמשה רבינו נטה את אהלו מחוץ למחנה וקרא לו אהל מועד, נאמר בפסוק 'והיה כבא משה האהלה וגו', **ודבר ה' אל משה פנים אל פנים** כאשר ידבר איש אל רעהו'.

אמר רבי יצחק: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אני ואתה נסביר פנים בהלכה [כשני אוהבים שמדברים זה עם זה ב'סבר פנים יפות', בנחת ובדברים ערבים ורצויים].

[נוסח אחר בדרשה זו: אף אתה הסבר פנים לישראל, והחזר את האוהל לתוך המחנה]

איכא דאמרי, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים, כך אתה הסבר פנים לישראל [והיינו דכתיב 'פנים בפנים'], **והחזר האהל למקומו.**

[הקב"ה אומר למשה אם לא תחזיר את האהל לתוך המחנה, יהושע ישמש במקומך]

בפסוק נאמר 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, **ושב אל המחנה וגו',** ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'.

אמר רבי אבהו: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, עכשיו יאמרו, הרב בכעס [הקב"ה (שהוא הרב) בכעס עליהם, משום מעשה העגל], **ותלמיד בכעס** [ומשה רבינו (שהוא התלמיד) גם מראה להם כעס, שהרי הרחיק את אהלו מהמחנה], **ישראל מה תהא עליהם,** אם הרב והתלמיד בכעס, מי יקרבם.

אם אתה מחזיר האהל למקומו, מוטב.

ואם לאו, יהושע בן נון תלמידך משרת תחתיך.

והיינו דכתיב 'ושב אל המחנה' [כלומר, אין זה סיפור דברים, אלא ציווי והוראה: השב את האהל למחנה, ועל כך ממשיך הפסוק ואומר 'ומשרתו יהושע', כלומר: אם לא תחזיר את האהל, משרתך 'יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל', הוא ישמש תחתיך].

[אף שמשה רבינו החזיר את האהל, כיון שה' אמר 'ומשרתו יהושע וכו' לא ימיש', שימש יהושע לבסוף במקום משה]

אמר רבא: אף על פי כן שמשה רבינו השיב את האהל, כפי שאמר לו הקב"ה, מכל מקום **לא יצא הדבר לבטלה, שנאמר 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'.**

◆◆◆

פתיחה ב' של רבי יהודה: חביבות התורה על לומדיה

ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה, ודרש: נאמר בפסוק **'הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם',** ויש להקשות בביאור הפסוק: **וכי אותו היום נתנה תורה לישראל, והלא אותו יום** שמשה רבינו אמר להם פסוק זה, **סוף ארבעים שנה היה,** שהרי זה היה לפני כניסתם לארץ ישראל, ובני ישראל נהיה לעם בשנה הראשונה לצאתם ממצרים במעמד הר סיני וקבלת התורה, ואם כן מדוע אומר להם משה רבינו 'היום הזה נהיית לעם'.

אלא, ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום, כיום שנתנה מהר סיני, ולכן כל יום הוא כאילו 'היום הזה נהיית לעם'.

[ראיה ליסוד זה] **אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא, איש כפר עכו: תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא, דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם.**

[דרשה א בפסוק הנ"ל: יש ללמוד תורה בחבורה]

עוד דורשת הגמרא בלשון הפסוק שהביא רבי יהודה 'הסכת ושמע ישראל', **'הסכת'** [הוא כמו 'עש' 'כת'] **, עשו כתות כתות, ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה**

[חרב, על הלומדים לבד:] **כדרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב 'חרב (על) [אל] הבדים ונואלו', חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים** [הכונה לתלמידי חכמים, אלא שאין רוצים להוציא 'דבר רע' עליהם, ולכן אומרים על 'שונאיהם], **שיושבים בד בבד** [כל אחד לבדו] **ועוסקים בתורה,** ועל זה נאמר 'חרב על הבדים', על הלומדים לבד.

[הלומדים לבד נהיים טפשים:] **ולא עוד, אלא שמטפשים, כתיב הכא 'ונאלו', וכתיב התם 'אשר נואלנו'** [וכשם שם הפירוש: אשר עשינו דברים מטופשים, כך גם כאן הפירוש, שהלומדים לבד נהיים טפשים].

[הלומדים לבד חוטאים:] **ולא עוד, אלא שחוטאים, שנאמר** בהמשך הפסוק 'אשר נואלנו **ואשר חטאנו'.**

איבעית אימא מהכא 'נואלו' [ישתבשו וחטאו] **שרי צוען',** הרי שנואלו הוא לשון שיבוש וחטא.

[דרשה ב בפסוק הנ"ל: כתתו עצמכם על דברי תורה]

דבר אחר, 'הסכת ושמע ישראל', [הסכת, הוא כמו 'עש כת', עשו עצמכם כתותים], **כתתו עצמכם** להצטער **על דברי תורה.**

[התורה מתקיימת רק במי שממית עצמו עליה] **כדאמר ריש לקיש, דאמר ריש לקיש:**

מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה? שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' [היכן מצויה התורה, באדם שימות באהלי תורה, ולא במי שמרפה עצמו עליהם, או באלו הלומדים מתוך עידון, ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה (לשון הרמב"ם)].

[דרשה ג בפסוק הנ"ל: השמועה תהא שגורה בפיך ואחר כך תעיין בה]

דבר אחר, 'הסכת ושמע ישראל', הס ואחר כך כתת [שתוק, והאזן לשמועתך עד שתהא שגורה בפיך ואף על פי שעדיין אינה מיושבת לך, ואחר כך כתתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות, ותרץ תרוצים עד שתתישב לך],

כדרבא, דאמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה, ואחר כך יהגה [יעיין בה].

[היגע בתורה, מוצא 'חמאה של תורה':]

אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב, 'כי מיץ חלב יוציא חמאה, ומיץ אף יוציא דם, ומיץ אפים יוציא ריב'.

במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה, וזהו שנאמר 'כי מיץ חלב יוציא', מי שמוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי התורה, אצלו תמצא 'חמאה' של תורה.

[הסובל כעס רבו, יבחין במראות דמים:] **'ומיץ אף יוציא דם', כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק, זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור,** וזהו 'ומיץ אף', המוצץ כעס רבו וסובלו, 'יוציא דם' יוציא הלכות דם לעומתם.

[הסובל כעס רבו ב' פעמים יבחין בדיני נפשות ובדיני ממונות:] **'ומיץ אפים יוציא ריב', כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק, זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות,**

[ראיה שדיני ממונות עמוקים:] **דתנן רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם, יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע,** שדיני ממונות עמוקים הם, והרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם.

[השואל לרבו כל ספקותיו אף שחבריו מלעיגים עליו, זוכה להתנשא:]

אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב 'אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה', כל המנבל עצמו על דברי תורה [ששואל לרבו כל ספקותיו, ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו], **סופו להתנשא.**

'ואם זמם' [שסתמת פיך מלשאול, (ששמת בפיך כעין 'זמם' ששמים בבהמה לסגור את פיה)], סופך שתתן **יד לפה** כשישאלוך ולא תדע להשיב].

◆◆◆

פתיחת רבי נחמיה: גודל הזכות והשמירה לדורות למי שמארח ת"ח בביתו

פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניא ודרש: מאי דכתיב 'ויאמר שאול אל הקיני [מבני בניו של

יתרו] **לכו סרו רדו מתוך עמלקי, פן אוסיפך עמו** [פן אכלה אשמידכם עם עמלק], **ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל',** שיתרו זקינם עשה סעודה לזקני ישראל כמו שנאמר 'ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה', ומעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל.

והלא דברים קל וחומר, ומה יתרו שלא קרב את משה, אלא לכבוד עצמו כך, שבזכות זה העלה עליו הכתוב שעשה חסד עם כל ישראל וזכות זו הועילה לו לדורות, **המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה.**

פתיחת רבי יוסי: גודל השכר לדורות למי שמארח ת"ח בביתו

פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא, ודרש: 'לא תתעב אדומי, כי אחיך הוא. לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו'.

והלא דברים קל וחומר, ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן, שנאמר 'ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי' כך שלדורות אסור לתעב אותם.

המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה.

פתיחת רבי אליעזר בן רבי יוסי הגלילי: גודל הברכה למי שמארח ת"ח בביתו

פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא, ודרש: 'ויברך ה' את עובד אדום (הגתי) בעבור ארון האלהים', שהארון היה בבית 'אדום הגתי' כמה חדשים.

והלא דברים קל וחומר, ומה ארון שלא אכל ושתה, ואדום הגתי לא הוצרך לטרוח הרבה בשבילו, **אלא** רק **כבד ורבץ לפניו** [לפני הארון] **כך** [זכה לשכר רב],

המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה.

מאי היא ברכה שברכו [את אדום הגתי]?

אמר רב יהודה בר זבידא: זו חמות [אשתו של 'אדום הגתי'], **ושמונה כלותיה** [שמונה נשות בני 'אדום הגתי'], **שילדו ששה ששה בכרס אחד.**

שנאמר ³פעלתי השמיני ⁴ וכתיב כי ברכו אלהים ²כל אלה [מבני] (ל) עובד אדום המה ובניהם ואחיהם (אנשי) [איש] חיל בכח לעבודה ששים ושנים לעובד אדום אמר ר' אבין הלוי ⁵ ⁶כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחת מפניו מדרבה ורב יוסף ³דרב סיני ורבה עוקר הרים אצטריכא להו שעתא ²שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם ⁷שהכל צריכין למרי חטיא אף על פי כן לא קבל עליו ר' יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא: ואמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב ³ויענך ה' ביום צרה שיגבך שם אלהי יעקב אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה: ואמר רבי אבין הלוי ⁶כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה שנאמר ¹⁴ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים: ומי זקני ישראל בתרתין שנין דמלך רבה ואפילו לביתיה לא קרא: ואמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב ³ויענך ה' ביום צרה שיגבך שם אלהי יעקב אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה: ואמר רבי אבין הלוי ⁶כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה: ⁵ואמר רבי אבין הלוי ⁶הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר לו למשה ⁵לך לשלום עלה והצליח דוד שאמר לו לאבשלום ⁶לך בשלום הלך ונתלה: ואמר רבי אבין הלוי ⁷ הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום שנאמר ⁷ואתה תבא אל אבותיך בשלום: אמר רבי לוי בר חייא ⁸היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה ⁹) זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ⁸ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב ⁹) תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: ⁹אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר ⁹וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך ¹⁰שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול ¹¹יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך ¹²למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך ¹³למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך ¹⁴ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

הדרן עלך הרואה ולסליקא לה מסכת ברכות

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויויעל לזכרון בעזרת השם יתברך

⁹) הַדְרָן עֲלָךְ מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת וְהִדְרָךְ עֲלָן. דְּעָתְךָ עֲלָךְ מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת וְדַעְתָּךְ עֲלָן. לֹא נִתְנַשֵּׁי מִינָךְ מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת וְלֹא תִתְנַשֵּׁי מִינָן לֹא בָּעָלְמָא הָדֵין וְלֹא בָּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תּוֹרָתְךָ אָמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. ⁹) חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רַמֵּי בַּר פָּפָּא נָחְמָן בַּר פָּפָּא אַחְאֵי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרֵי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רְכִישׁ בַּר פָּפָּא סוּחְרָה בַּר פָּפָּא אַדָּא בַּר פָּפָּא דְּרוּ בַּר פָּפָּא:

הֶעֱרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי צֶאֱצָאֵינוּ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: מְאוֹרֵי הִתְחַמְּנֵי מְצוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁשָּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים. אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי בְטָלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָן מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים. אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שָׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שָׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בְּךָ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי בְּשֵׂם שֶׁעָזַרְתַּנִי לָסֵיַּם מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת כֵּן תַּעְזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וְסִפְרִים אֲחֵרִים וְלִסְיָמָם לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתָּנָאִים וַאֲמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא תָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם. וְתִתְקַיֵּם בִּי בְּהִתְהַלְּכֶךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וְהָקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא, וּלְאַחָיָא מֵתַיָּא, וּלְאַסְקָא לְחַיֵּי עָלְמָא, וּלְמִבְנֵא קִרְתָּא דִּירוּשְׁלֶם, וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוָּהּ, וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא, וּלְאָתְבָא פּוּלְחָנָא דִּשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ, וְיִמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וְיַקְרֵיהּ, וְיִצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וְיִקָּרֵב מְשִׁיחֵהּ. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן, וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, וְעַל כָּל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרָיְתָא, דִּי בְאַתְרָא קַדִּישָׁא) הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר, יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

הדרן עלך הרואה ולסליקא לה מסכת ברכות

ממורת הש"ס

ג) [בראשית יח:], ב) שיהיו ל"ג בילקוט ישעיה רמז תכ"ב, ג) [מ"ב יב:], ד) [ב"ב קמה:], ה) [מ"ב כה:], ו) [מ"ב כט:], ז) מו"ק פו: ע"ש], ח) [במדבר יא:], ט) מו"ק פו: ע"ש], י) [מ"ב כה:], יא) [מ"ב כט:], יב) [מ"ב כה:], יג) [מ"ב כט:], יד) [מ"ב כה:], טו) [מ"ב כט:], טז) [מ"ב כה:], יז) [מ"ב כט:], יח) [מ"ב כה:], יט) [מ"ב כט:], כ) [מ"ב כה:], כא) [מ"ב כט:], כב) [מ"ב כה:], כג) [מ"ב כט:], כד) [מ"ב כה:], כה) [מ"ב כט:], כו) [מ"ב כה:], כז) [מ"ב כט:], כח) [מ"ב כה:], כט) [מ"ב כט:], ל) [מ"ב כה:], לא) [מ"ב כט:], לב) [מ"ב כה:], לג) [מ"ב כט:], לד) [מ"ב כה:], לה) [מ"ב כט:], לו) [מ"ב כה:], לז) [מ"ב כט:], לח) [מ"ב כה:], לט) [מ"ב כט:], מ) [מ"ב כה:], מא) [מ"ב כט:], מב) [מ"ב כה:], מג) [מ"ב כט:], מד) [מ"ב כה:], מה) [מ"ב כט:], מו) [מ"ב כה:], מז) [מ"ב כט:], מח) [מ"ב כה:], מט) [מ"ב כט:], נ) [מ"ב כה:], נא) [מ"ב כט:], נב) [מ"ב כה:], נג) [מ"ב כט:], נד) [מ"ב כה:], נה) [מ"ב כט:], נו) [מ"ב כה:], נז) [מ"ב כט:], נח) [מ"ב כה:], נט) [מ"ב כט:], ס) [מ"ב כה:], סא) [מ"ב כט:], סב) [מ"ב כה:], סג) [מ"ב כט:], סד) [מ"ב כה:], סה) [מ"ב כט:], סו) [מ"ב כה:], סז) [מ"ב כט:], סח) [מ"ב כה:], סט) [מ"ב כט:], ע) [מ"ב כה:], עא) [מ"ב כט:], עב) [מ"ב כה:], עג) [מ"ב כט:], עד) [מ"ב כה:], עה) [מ"ב כט:], עו) [מ"ב כה:], עז) [מ"ב כט:], עח) [מ"ב כה:], עט) [מ"ב כט:], פ) [מ"ב כה:], פא) [מ"ב כט:], פב) [מ"ב כה:], פג) [מ"ב כט:], פד) [מ"ב כה:], פה) [מ"ב כט:], פו) [מ"ב כה:], פז) [מ"ב כט:], פח) [מ"ב כה:], פט) [מ"ב כט:], צ) [מ"ב כה:], צא) [מ"ב כט:], צב) [מ"ב כה:], צג) [מ"ב כט:], צד) [מ"ב כה:], צה) [מ"ב כט:], צו) [מ"ב כה:], צז) [מ"ב כט:], צח) [מ"ב כה:], צט) [מ"ב כט:], ק) [מ"ב כה:], קא) [מ"ב כט:], קב) [מ"ב כה:], קג) [מ"ב כט:], קד) [מ"ב כה:], קה) [מ"ב כט:], קו) [מ"ב כה:], קז) [מ"ב כט:], קח) [מ"ב כה:], קט) [מ"ב כט:], קי) [מ"ב כה:], קיא) [מ"ב כט:], קיב) [מ"ב כה:], קיג) [מ"ב כט:], קיד) [מ"ב כה:], קטו) [מ"ב כט:], קטז) [מ"ב כה:], קיז) [מ"ב כט:], קיח) [מ"ב כה:], קיט) [מ"ב כט:], קכ) [מ"ב כה:], קכא) [מ"ב כט:], קכב) [מ"ב כה:], קכג) [מ"ב כט:], קכד) [מ"ב כה:], קכה) [מ"ב כט:], קכו) [מ"ב כה:], קכז) [מ"ב כט:], קכח) [מ"ב כה:], קכט) [מ"ב כט:], קל) [מ"ב כה:], קלא) [מ"ב כט:], קלב) [מ"ב כה:], קלג) [מ"ב כט:], קלד) [מ"ב כה:], קלה) [מ"ב כט:], קלו) [מ"ב כה:], קלז) [מ"ב כט:], קלח) [מ"ב כה:], קלט) [מ"ב כט:], קמ) [מ"ב כה:], קמא) [מ"ב כט:], קמב) [מ"ב כה:], קמג) [מ"ב כט:], קמד) [מ"ב כה:], קמה) [מ"ב כט:], קמו) [מ"ב כה:], קמז) [מ"ב כט:], קמח) [מ"ב כה:], קמט) [מ"ב כט:], קנ) [מ"ב כה:], קנא) [מ"ב כט:], קנב) [מ"ב כה:], קנג) [מ"ב כט:], קנד) [מ"ב כה:], קנה) [מ"ב כט:], קנו) [מ"ב כה:], קנז) [מ"ב כט:], קנח) [מ"ב כה:], קנט) [מ"ב כט:], קס) [מ"ב כה:], קסא) [מ"ב כט:], קסב) [מ"ב כה:], קסג) [מ"ב כט:], קסד) [מ"ב כה:], קסה) [מ"ב כט:], קסו) [מ"ב כה:], קסז) [מ"ב כט:], קסח) [מ"ב כה:], קסט) [מ"ב כט:], קע) [מ"ב כה:], קעא) [מ"ב כט:], קעב) [מ"ב כה:], קעג) [מ"ב כט:], קעד) [מ"ב כה:], קעה) [מ"ב כט:], קעו) [מ"ב כה:], קעז) [מ"ב כט:], קעח) [מ"ב כה:], קעט) [מ"ב כט:], קפ) [מ"ב כה:], קפא) [מ"ב כט:], קפב) [מ"ב כה:], קפג) [מ"ב כט:], קפד) [מ"ב כה:], קפה) [מ"ב כט:], קפו) [מ"ב כה:], קפז) [מ"ב כט:], קפח) [מ"ב כה:], קפט) [מ"ב כט:], קצ) [מ"ב כה:], קצא) [מ"ב כט:], קצב) [מ"ב כה:], קצג) [מ"ב כט:], קצד) [מ"ב כה:], קצה) [מ"ב כט:], קצו) [מ"ב כה:], קצז) [מ"ב כט:], קצח) [מ"ב כה:], קצ

שבת קודש י"א אדר תש"פ **ברכות דף סד**

הגמרא מביאה שבזכות שהארון היה אצל 'אדום הגתי', זכה שאשתו ושמונה כלותיה ילדו ששה בכרס אחד, **שנאמר 'פעלתי השמיני'** [הפסוק מונה את שמונה בניו של 'אדום הגתי', והבן השמיני קראו לו 'פעלתי'], **וכתיב 'כי ברכו אלהים, כל אלה (לעבד) [מבני עובד] אדם המה, ובניהם ואחיהם (אנשי) [איש] חיל בכח לעבדה, ששים ושנים לעבד אדם'** [של8 כלותיו היו 6 בנים, הרי זה 48, ולאשתו נולדו עוד 6 בנים, הרי זה 54, ועוד 8 בנים שהיו לו מתחילה, הרי זה 62].

מאמר א' של רבי אבין הלוי: דחיקת השעה

אמר רבי אבין הלוי: כל הדוחק את השעה [כגון אבשלום שבקש למלוך בחזקה, ודחק את השעה שניסה למלוך לפני שהגיעה שעתו למלוך], **שעה דוחקתו** [השעה דוחקת אותו, ואינו מצליח].

וכל הנדחה מפני השעה [שאינו מולך בחזקה וממתין עד שתגיע שעתו למלוך ללא דחיקה], **שעה נדחת מפניו** [מזלו הרע נדחה, ולבסוף תגיע מעצמה שעה מצלחת].

[ראיה לכך:] **מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף, סיני** [היה בקי בהרבה ברייתות]. **ורבה, עוקר הרים** [מחודד יותר בפלפול], **אצטריכא להו שעתא** [היה זמן שהוצרכו להם חכמים שיהיה אחד מהם ראש ישיבה].

שלחו להתם [לשם], לארץ ישראל: **סיני** [רב יוסף הבקי], **ועוקר הרים** [רבה שמחודד בפלפול], **איזה מהם קודם?**

שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטיא [למי שקבץ תבואה למכור, כלומר למי שקבץ שמועות].

אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף, דאמרי ליה כלדאי [שאמרו לו החוזים בכוכבים] לרב יוסף: **מלכת תרתין שנין** [תמלוך שנתיים ואחר כך תמות, שהחוזים ראו שיש לו רק שנתיים לחיות (לאחר שימלוך)], ולכן העדיף רב יוסף לא למלוך תחילה, והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך].

מלך רבה עשרין ותרתין שנין [מלך רבה תחילה כ"ב שנים], ואחר כך **מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא** [שתי שנים וחצי].

כל הנך שני דמלך [כל אותם שנים שמלך] **רבה, אפילו אומנא לביתיה לא קרא** [רב יוסף לא נהג כל אותם השנים שום צד שררה, וכשהיה צריך להקיז דם היה הולך לבית הרופא ולא היה שולח לבא אליו].

מאמר ב': טעם שכתוב 'ישגבך שם אלהי יעקב'

ואמר רבי אבין הלוי: מאי דכתיב 'יענך ה' ביום צרה, ישגבך שם אלהי יעקב'.

נאמר **'אלהי יעקב', ולא** נאמר **'אלהי אברהם ויצחק', מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה** [אם בא בעל הקורה לטלטלה ממקום למקום, הוא טורח בה לתתה בבנין. כלומר יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגידולם, הוא יבקש עליהם רחמים].

מאמר ג': הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה

ואמר רבי אבין הלוי: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו שכינה, שנאמר 'ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים',

וכי לפני אלהים אכלו, והלא לפני משה אכלו?

אלא לומר לך, כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו שכינה.

מאמר ד': הנפטר מחבירו לא יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום'

ואמר רבי אבין הלוי: הנפטר מחברו, אל יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום',

שהרי יתרו שאמר לו למשה 'לך לשלום', עלה והצליח.

דוד שאמר לו לאבשלום 'לך בשלום', הלך ונתלה שנאחזו שערות ראשו בעץ, ואחר כך המיתוהו.

מאמר ה': הנפטר מהמת לא יאמר לו 'לך לשלום' אלא 'לך בשלום'

ואמר רבי אבין הלוי: הנפטר מן המת [כשהיו מוליכים את ארון המת ממקום למקום לקבור, היו מלוים אותו מעיר לעיר, וחוזרים אלו, ואחרים מלוים אותו משם והלאה, והחוזרים נוטלים רשות להפטר מהמת] **אל יאמרו לו 'לך לשלום', אלא 'לך בשלום'.**

שנאמר 'ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה'.

◆◆◆

היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ועוסק בתורה מקבל פני שכינה

אמר רבי לוי בר חייא: היוצא מבית הכנסת, ונכנס לבית המדרש, ועוסק בתורה, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר 'ילכו מחיל אל חיל, יראה אל אלהים בציון'.

תלמידי חכמים הולכים מחיל אל חיל

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים, אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, [שהולכים מישיבה לישיבה וממדרש למדרש], **שנאמר 'ילכו מחיל אל חיל, יראה אל אלהים בציון'.**

תלמידי חכמים מרבים שלום

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך', אל תקרי 'בניך' אלא בוניך, ותלמידי חכמים הם 'בוני' העולם.

'שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול'.

'יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך'.

'למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך'.

'למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך, 'ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום'.

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות: